ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קדני הוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל בפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיז.

מזמור משני פסוקים רמז על ימות המשיח וישראל בתפארתם ולכן הללויה כולם כי אז כולם יקראו בשם ה׳:

א הַלְלוּ אֶת־יְהוָה כָּל־גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל־הָאֻמִּים: ב כִּי גָבַר עָלֵינוּ | חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת־יְהוָה לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא בֵית־אַהֲרֹן
כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ:
ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה
מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי
גַם־סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים
יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי
יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה
צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה: כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: כה אָנָּא
יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְהוָה: כז אֵל |
יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים עַד־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ
לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

ב״ה. נוסח המברק שהואיל כ״ק אדמו״ר שליט״א
לשלוח לאנ״ש שי׳ בכל מרחבי תבל
לקראת חג הסוכות, זמן שמחתנו ה׳תשנ״ב

ב״ה. ערב חה״ס ה׳תשנ״ב.

יום טוב וזמן שמחתנו וישמח ישראל בעושיו וישמח השם במעשיו ולהמשיכם בכל השנה תמימה (מעוברת) זו.

/מקום החתימה/

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיז, קיח ..... ג

ג) מאמר ד״ה תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב
יום שמחת תורה, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת יום ב׳ דחג הסוכות, ה׳תשכ״ה..... כג

ה) שיחת שבת חול המועד סוכות, ה׳תשכ״ה.....ל

ו) ר״ד ועש״ק, ג׳ דחול-המועד סוכות, ה׳תשכ״ה .....לא

ז) משיחות לילות חג הסוכות ה׳תשנ״ב
מעייני הישועה..... לב

ח) יום ד׳ דחג הסוכות ה׳תשנ״ב ל״צבאות השם״ שיחיו ....לו

ט) שיחת ליל שמיני עצרת, ה׳תשנ״ב..... מב

י) שיחת ליל שמחת תורה, ה׳תשכ״ה ..... מד

יא) שיחת יום שמחת תורה, ה׳תשכ״ה ..... מו

יב) משיחות יום ב׳ דר״ה, ליל שבת חוה״מ סוכות, ליל
ויום שמח״ת תשנ״ב בקשר לסיום ספר הרמב״ם.....ע

יג) לקוטי-שיחות חג הסוכות כרך יט ..... עז

יד) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... פב

טו) ילקוט גאולה ומשיח – שבוע חג הסוכות .....פג

טז) שיעורי חומש יומי לשבוע חג הסוכות ..... פד

יז) שיעורי תהלים לשבוע חג הסוכות ..... קו

יח) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע חג הסוכות ..... קז

יט) לוח ״היום יום״ לשבוע חג הסוכות .....קטז

כ) הלכה יומית לעיון ברמב״ם..... קיח

שיעורי רמב״ם

כא) – ג׳ פרקים ליום לשבוע חג הסוכות..... קכא

כב) – פרק אחד ליום לשבוע חג הסוכות ..... ר

כג) – ספר המצוות לשבוע חג הסוכות.....רכו

כד) נביאים וכתובים
ירמיה פרק ג, שיר השירים פרק ה-ו ..... רכח

כה) משניות – מסכת גיטין
ביאור קהתי ..... רל

כו) עין יעקב מסכת מגילה..... רלט

כז) מסכת מנחות עם ביאורים
מדף מד עד דף נ ..... רמ

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כח) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רסח

כט) שולחן ערוך הלכות עדות
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן..... רסט

ל) לקוטי תורה ד״ה ושאבתם מים בששון
אדמו״ר הזקן .....רעא

לא) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי .....רעו

לב) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ .....רעו

לג) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רעז

לד) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב .....רעח

לה) ספר המאמרים – ה׳תרח״צ
אדמו״ר מוהריי״צ .....רעט

לו) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רפב

לז) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....רפג

לח) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רפד

לט) לוח זמנים לשבוע חג הסוכות .....רפה

מ) סדר מצות הדלקת נרות לחג הסוכות ושבת קודש ...רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. יום שמחת תורה, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב[1].

הִנֵּה "מוֹרָשָׁה" הוּא מִלְּשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל (שנקראים קְהִלַּת יַעֲקֹב), כִּדְאִיתָא כמובא בַּגְּמָרָא[2] שהתורה היא ירושה רק לבני ישראל ולא לאומות העולם. וִידוּעָה הַשְּׁאֵלָה בָּזֶה[3] בתורת החסידות מֵהָא דְּאָמְרוּ מזה שאמרו חֲכָמֵינוּ זַ"ל[4] הַתְּקֵן תכין עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ, וְהַיְנוּ, שֶׁבִּלְימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל יְגִיעָה דַּוְקָא, דְּלֹא כְּבִ'יְרוּשָׁה', שֶׁהַקָּרוֹב של הנפטר הַמוריש שֶׁרָאוּי לִירַשׁ עַל־פִּי דִּין תּוֹרָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ לְלֹא תִּקּוּן וַהֲכָנָה כְּלָל מצידו של היורש, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ כאן בפסוק "תורה ציוה" תּוֹרָה גוֹ' מוֹרָשָׁה, שֶׁמִּזֶּה מַשְׁמַע שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה והרי זו סתירה לכך שהתורה נקנית דווקא ביגיעה? וְעוֹד זֹאת, קושי נוסף לקרוא לתורה בשם 'ירושה' הוא שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה גַּם עִנְיָן שֶׁל מַתָּנָה[5], כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַתּוֹרָה "וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ", וְחוֹתְמִים "נוֹתֵן הַתּוֹרָה". וַהֲרֵי עִנְיַן הַמַּתָּנָה אֵינוֹ כִּ'יְרוּשָׁה', דִּ'יְרוּשָׁה' בָּאָה בְּהֶכְרֵחַ גַּם כַּאֲשֶׁר לֹא יִרְצֶה הַמּוֹרִישׁ שנכסיו יעברו ליורשיו, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[6] שֶׁאִם הִתְּנָה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מַתָּנָה הִיא מִדַּעַת הַנּוֹתֵן דַּוְקָא. וְהָעִנְיָן דְּהַתְּקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵינוֹ כִּ'יְרוּשָׁה' שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ צָרִיךְ תִּקּוּן וַהֲכָנָה כְּלָל (כַּנַּ"ל), אֵינוֹ גַּם כְּמַתָּנָה, דְּמַתָּנָה תְּלוּיָה רַק בְּדַעַת הַנּוֹתֵן, אֲבָל הַמְּקַבֵּל אֵינוֹ צָרִיךְ תִּקּוּן וַהֲכָנָה מצידו, וְאִילוּ הָעִנְיָן דְּהַתְּקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁתָּלוּי בַּעֲבוֹדַת וִיגִיעַת הַמְּקַבֵּל, הֲרֵי זֶה מַה שֶּׁזּוֹכֶה המקבל את התורה מִצַּד מַעֲשָׂיו וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַמְּקַבֵּל, אֶלָּא מִצַּד קֵרוּב דַּעַת הַנּוֹתֵן כלפי המקבל (כֵּיוָן שֶׁעָבִיד נַיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ[7] כיוון שהמקבל גרם לו קורת רוח מסויימת). וְנִמְצָא, שֶׁ'יְרוּשָׁה' בה אין כל משמעות למעמדו ומצבו של המקבל היורש, 'הַתְּקֵן עַצְמְךָ' בה ככל שהאדם מכין את עצמו יותר הוא מקבל יותר וקולט יותר, וּ'מַתָּנָה' בה הדבר תלוי בעיקר בנותן, הֵם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים שׁוֹנִים, וּבְכַמָּה פְּרָטִים הֵם גַּם הָפְכִיִּים זֶה מִזֶּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן למרות היותם שונים ואף הפכיים יֶשְׁנָם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ כאחד בַּתּוֹרָה.

ביאור בדרך אפשר

בפרשת 'וזאת הברכה' הנקראת בשמחת־תורה נאמר: תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב[1] ופירש רש"י: "תורה — אשר ציוה לנו משה, מורשה היא לקהילת יעקב, אחזנוה ולא נעזבנה". הִנֵּה "מוֹרָשָׁה" הוּא מִלְּשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְנוּ, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל (שנקראים קְהִלַּת יַעֲקֹב), כִּדְאִיתָא כמובא בַּגְּמָרָא[2] שהתורה היא ירושה רק לבני ישראל ולא לאומות העולם. וִידוּעָה הַשְּׁאֵלָה בָּזֶה[3] בתורת החסידות מֵהָא דְּאָמְרוּ מזה שאמרו חֲכָמֵינוּ זַ"ל[4] הַתְּקֵן תכין עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה, וְהַיְנוּ, שֶׁבִּלְימוּד הַתּוֹרָה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל יְגִיעָה דַּוְקָא, דְּלֹא כְּבִ'יְרוּשָׁה', שֶׁהַקָּרוֹב של הנפטר שֶׁרָאוּי לִירַשׁ עַל־פִּי דִּין תּוֹרָה, הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ לְלֹא תִּקּוּן וַהֲכָנָה כְּלָל מצידו, וּמַהוּ אוֹמְרוֹ כאן בפסוק "תורה ציוה" תּוֹרָה גוֹ' מוֹרָשָׁה, שֶׁמִּזֶּה מַשְׁמַע שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה. וְעוֹד זֹאת, שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה גַּם עִנְיָן שֶׁל מַתָּנָה[5], כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים בְּבִרְכַּת הַתּוֹרָה "וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ", וְחוֹתְמִים "נוֹתֵן הַתּוֹרָה". וַהֲרֵי עִנְיַן הַמַּתָּנָה אֵינוֹ כִּ'יְרוּשָׁה', דִּ'יְרוּשָׁה' בָּאָה בְּהֶכְרֵחַ גַּם כַּאֲשֶׁר לֹא יִרְצֶה הַמּוֹרִישׁ שנכסיו יעברו ליורשיו, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[6] שֶׁאִם הִתְּנָה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל וכיוון שהירושה היא מדין התורה אין המוריש יכול למנוע מהיורש לרשת אותו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מַתָּנָה הִיא מִדַּעַת הַנּוֹתֵן דַּוְקָא ואין מקום למתנה בעל כורחו של הנותן. וְהָעִנְיָן דְּהַתְּקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, הוראת חכמינו ז"ל שהאדם צריך להכין ולהתקין את עצמו ללמוד תורה, נוֹסָף לְכָךְ שֶׁאֵינוֹ כִּ'יְרוּשָׁה' שֶׁאֵין הַיּוֹרֵשׁ צָרִיךְ תִּקּוּן וַהֲכָנָה כְּלָל (כַּנַּ"ל), אֵינוֹ גַּם כְּמַתָּנָה, דְּמַתָּנָה תְּלוּיָה רַק בְּדַעַת הַנּוֹתֵן, אֲבָל הַמְּקַבֵּל אֵינוֹ צָרִיךְ תִּקּוּן וַהֲכָנָה מצידו, וְאִילוּ הָעִנְיָן דְּהַתְּקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה, שֶׁתָּלוּי בַּעֲבוֹדַת וִיגִיעַת הַמְּקַבֵּל, הֲרֵי זֶה מַה שֶּׁזּוֹכֶה המקבל את התורה מִצַּד מַעֲשָׂיו וַעֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַמְּקַבֵּל, אֶלָּא מִצַּד קֵרוּב דַּעַת הַנּוֹתֵן כלפי המקבל (כֵּיוָן שֶׁעָבִיד נַיְחָא לְנַפְשֵׁיהּ[7]). וְנִמְצָא, שֶׁ'יְרוּשָׁה', 'הַתְּקֵן עַצְמְךָ', וּ'מַתָּנָה', הֵם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים שׁוֹנִים, וּבְכַמָּה פְּרָטִים הֵם גַּם הָפְכִיִּים זֶה מִזֶּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יֶשְׁנָם שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ כאחד בַּתּוֹרָה.

---

1) ברכה לג, ד - בקריאת היום. 2) סנהדרין נט, א. וראה שם צא, ב. 3) ד"ה תורה צוה בסה"מ תרל"ג ח"ב ע' תקנב. תרנ"ד ע' כו. תש"ב ע' 39. ד"ה צאינה וראינה בסה"מ תרל"ד ע' מ ואילך. ועוד. וראה גם אוה"ת תשא ע' א'תתקע. פ' ראה ע' א'תשסא. סה"מ תרכ"ו ע' רפט. תר"ל ע' פז. המשך וככה תרל"ז פס"ו ואילך. סה"מ תרפ"ד ע' רי. וראה גם ד"ה זה באוה"ת ברכה ס"ע א'תתמח. ע' תתנה. 4) אבות פ"ב מי"ב. 5) ראה ברכות ה, א. ב"ר פ"ו, ה. 6) ב"ב קכו, ב. 7) ראה גיטין

ביאור בדרך אפשר

ב) **וְיוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַבֵּאוּר בִּשְׁלֹשֶׁת אוֹפַנֵּי הַהַנְהָגָה שֶׁמִּלְמַעְלָה, שֶׁהֵם בְּדוּגְמַת שְׁלֹשֶׁת הָעִנְיָנִים** הַמבוארים להלן, **דְּ׳יְרוּשָׁה׳ ׳הַתְּקֵן עַצְמְךָ׳ וּ׳מַתְּנָה׳** כפי שהולך ומפרט. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּהֶמְשֵׁךְ דִּשְׁנַת תש״ה**[8] (עשרים שנה לפני אמירת מאמר זה בשנת תשכ״ה), **שֶׁיֵּשׁ הַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל נְשִׁיאַת חֵן** הבריות אצל הקדוש־ברוך־הוא, **כְּמוֹ וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה׳**[9], **שֶׁהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה **מִצַּד עַצְמָהּ, לְלֹא הַקְדָּמַת הָעֲבוֹדָה** מצד האדם למטה, **שֶׁזֶּהוּ בְּדוּגְמַת עִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁהִיא לְלֹא הֲכָנָה כְּלָל** מצידו של היורש. **וְיֵשׁ אוֹפֶן הַנְהָגָה** עם האדם **מִלְּמַעְלָה שֶׁהִיא לְפִי עֶרֶךְ** יחסית ובהתאמה אל **עֲבוֹדַת הַמַּטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות מלמטה, מצד האדם, **נִמְשָׁךְ אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה מאלקות, **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר הַתְּקֵן עַצְמְךָ כו׳** כי ההמשכה מלמעלה באופן הנהגה זה היא לפי ערך מעשיו של האדם וההתעוררות מצידו, **וּכְפִי שֶׁהֶאֱרִיךְ הַשֶּׁלָּ״ה**[10] בעל ספר ׳שני לוחות הברית׳ **בְּבֵאוּר הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין נֹחַ לְאַבְרָהָם, שֶׁבְּנֹחַ נֶאֱמַר וְנֹחַ מָצָא חֵן גו׳, שֶׁזֶּהוּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה** ולא בגלל המעשים וההתעוררות מצידו של נח, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּאַבְרָהָם נֶאֱמַר**[11] **אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו גו׳, בְּדֶרֶךְ מִלְּמַעְלָה** על ידי מעשים והתעוררות מצידו, **שֶׁזּוֹהִי מַעֲלָה יְתֵרָה כו׳** ודרגה יותר גבוהה מאשר ׳אתערותא דלעילא׳ ללא הכנה והתעוררות מצד האדם. **וְעַד לְתַכְלִית הָעִלּוּי** **בְּאוֹפֶן הַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה שֶׁהִיא לְפִי עֶרֶךְ עֲבוֹדַת הַמַּטָּה** (**בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא, אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה שבאה ונמשכת על ידי התעוררות מלמטה ובעקבותיה), **שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״**[12], **שֶׁזּוֹהִי הַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה שֶׁהִיא פָּנִים,** קירוב והארת פנים מיוחדת, יותר מנשיאת חן, **וּבָאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת** שלהם, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13] **וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, הֵינוּ, הַפְּנִימִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּצַּד זֶה עֲבוֹדָתָם הִיא בְּאוֹפֶן דְּ״בַקְּשׁוּ פָנָי״**[14], מתוך רצון להתקרב ולהתחבר עם הפנימיות שלמעלה, **וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית גַּם הַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה בְּאוֹפֶן דְּ״פָנַי יֵלֵכוּ״** הארת פנים מהפנימיות (**כְּדִלְקַמָּן**).

וְיֵשׁ הַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה באופן שלישי **שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה עוֹד יוֹתֵר** משני האופנים האמורים, **שֶׁעַל זֶה** על אופן ההנהגה הנעלה הזה בהארת פנים בדרגה הנעלית הזו **בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ (לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לוֹ ״פָּנַי יֵלֵכוּ״** שהיא הדרגה היותר נמוכה, כאמור) **בְּאָמְרוֹ**[15] **אִם אֵין פָּנֶיךָ הוֹלְכִים אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה, וּבַמֶּה יִוָּדַע אֲפוֹא כִּי מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ וְגוֹ׳, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן נַעֲלֶה יוֹתֵר בְּאוֹפֶן**

נ, ב. ב״מ טז, א. 8) ד״ה ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך והמשכו - ד״ה ביום השמיני עצרת (סה״מ תש״ה ע׳ 51 ואילך). ומיוסד על ד״ה ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך תרע״ח (סה״מ תרע״ח ס״ע ריא ואילך) - שחלקו מיוסד על אוה״ת תשא ע׳ ב׳לד ואילך. 9) בראשית ו, ח. 10) חלק תושב״כ פ׳ נח ערה, סע״א ואילך. 11) חיי שרה כד, מ. 12) תשא לג, יד. 13) רות ד, ז. 14) תהלים כז, ח. 15) תשא לג, טו־טז.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁל רִחוּק הָעֶרֶךְ, ללא כל יחס והשוואה לעניין הארת הפנים בדרגה הקודמת, **עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל נְשִׂיאַת חֵן** מיוחדת מלמעלה, **שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ עִנְיַן הַמַּתָּנָה, כַּיָּדוּעַ שֶׁחֵן וַחֲנִינָה וּמַתָּנָה הֵם עִנְיָן אֶחָד** שכולם הם מצד הנותן ולא מצד פעולת המקבל, **אֶלָּא שֶׁאֵין זֶה עַל־דֶּרֶךְ הַ'נְּשִׂיאַת חֵן' דְּנֹחַ** שגם היא באה מלמעלה ולא מצד המקבל, כיון **שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה **שֶׁלִּפְנֵי הָעֲבוֹדָה** של האדם למטה, **דְּאַף שֶׁיֵּשׁ בָּהּ** בנשיאת חן זו **מַעֲלָה שֶׁהִיא מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כו'** יותר ממה שהאדם מסוגל לעורר ב'אתערותא דלתתא' מצידו, **הֲרֵי לְאִידָךְ** מצד שני **יֵשׁ בָּהּ חִסָּרוֹן שֶׁאֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה וְיגִיעָה כו'** מצד האדם, **וְאִם־כֵּן הָאָדָם אֵינוֹ בִּבְחִינַת כְּלִי אֶל הָאוֹר וְכו'** כיוון שלא התייגע ולא הכין עצמו להארה זו, אין האדם כלי ראוי לקלוט ולקבל את האור הנמשך בדרך זו, **אֶלָּא זֶהוּ** נשיאת החן הנעלית לאין שיעור עליה מדובר כאן היא **עִנְיָן אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא מִמָּקוֹם נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר** למעלה **שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם** כי אין בכוח עבודת האדם 'לגעת' במקום כל כך נעלה, **שֶׁבָּאָה** לאדם מלמעלה **לְאַחֲרֵי שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה דְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא** מצידו, **הֵינוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא,** לאחר ה'אתערותא דלעילא' שנמשכה על ידי עבודת האדם ב'אתערותא דלתתא', **אַזַי נִמְשָׁךְ** אור ב'אתערותא דלעילא' **מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ עוֹד יוֹתֵר בְּתוֹרַת מַתָּנָה** לא לפי ערך ולא בהתאם לעבודת האדם.

ג) וּלְהָבִין זֶה, בעומק יותר ובפרטיות יותר, **יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בְּאוּר הָעִנְיָן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ"** שאמר הקדוש־ברוך־הוא למשה רבנו, ונתבאר לעיל שהכוונה להארת פנים ונשיאת חן מיוחדת, למעלה מנשיאת חן

ביאור בדרך אפשר

1 הָעֶרֶךְ, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן
2 שֶׁל נְשִׂיאַת חֵן, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ עִנְיַן הַמַּתָּנָה,
3 כַּיָּדוּעַ שֶׁחֵן וַחֲנִינָה וּמַתָּנָה הֵם עִנְיָן אֶחָד, אֶלָּא
4 שֶׁאֵין זֶה עַל־דֶּרֶךְ הַ'נְּשִׂיאַת חֵן' דְּנֹחַ שֶׁהִיא
5 בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁלִּפְנֵי הָעֲבוֹדָה,
6 דְּאַף שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַעֲלָה שֶׁהִיא מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ כו',
7 הֲרֵי לְאִידָךְ יֵשׁ בָּהּ חִסָּרוֹן שֶׁאֵינָהּ בָּאָה עַל־יְדֵי
8 עֲבוֹדָה וְיגִיעָה כו', וְאִם־כֵּן הָאָדָם אֵינוֹ בִּבְחִינַת
9 כְּלִי אֶל הָאוֹר וְכו', אֶלָּא זֶהוּ עִנְיָן אִתְעֲרוּתָא
10 דִּלְעֵילָא מִמָּקוֹם נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא
11 דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם, שֶׁבָּאָה לְאַחֲרֵי שְׁלֵמוּת
12 הָעֲבוֹדָה דְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא, הֵינוּ, שֶׁלְּאַחֲרֵי מַה
13 שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא,
14 אַזַי נִמְשָׁךְ מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ עוֹד יוֹתֵר בְּתוֹרַת מַתָּנָה.
15 ג) **וּלְהָבִין** זֶה, יֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בֵּאוּר הָעִנְיָן
16 דְּ"פָנַי יֵלְכוּ". דְּהִנֵּה, בְּחִינַת "פָּנַי"
17 קָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, כִּי נוֹסָף לְכָךְ
18 שֶׁכְּלָלוּת עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא בְּחִינַת פָּנִים,
19 כַּיָּדוּעַ[16] שֶׁאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת 'פָּנִים יָמִין שְׂמֹאל
20 וְאָחוֹר' הֵן בְּסוֹד אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־
21 בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְאִם־כֵּן גַּם בְּחִינַת
22 הַמַּלְכוּת (שֶׁהִיא הַבְּחִינָה הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּאֲצִילוּת)
23 הִיא בִּבְחִינַת פָּנִים, הֲרֵי מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת מְקַבֶּלֶת
24 גַּם מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, וְלָכֵן נִקְרֵאת
25 בְּשֵׁם פָּנִים, עַל שֵׁם כְּלָלוּת הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת
26 דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[17] "פָּנַי" אִילֵּין עִטְרֵי
27 מַלְכָּא, שֶׁהֵם הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. וְעוֹד
28 זֹאת, שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן דְּ"פָנַי", שֶׁהוּא בְּחִינַת
29 הַפְּנִימִיּוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת בָּעוֹלָמוֹת, הוּא

ביאור בדרך אפשר

44 סתם. דְּהִנֵּה, בְּחִינַת "פָּנַי" קָאֵי כוונתה עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת
45 דַּאֲצִילוּת, בכל אחד מארבעת העולמות הרוחניים (אצילות־בריאה־יצירה־
46 עשיה) יש הארה של עשר הספירות, בכל עולם לפי ענינו, ו"פני" (מלשון
47 פנימיות) היא ספירות המלכות כפי שהיא בעולם האצילות כִּי נוֹסָף לְכָךְ
48 שֶׁכְּלָלוּת עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא
49 בְּחִינַת פָּנִים, כַּיָּדוּעַ[16] בקבלה
50 וחסידות שֶׁאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת
51 שקיימות גם למעלה באלוקות פָּנִים
52 יָמִין שְׂמֹאל וְאָחוֹר הֵן בְּסוֹד
53 מתאימות ומקבילות על־פי הסוד אל
54 אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־
55 בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְאִם־כֵּן
56 מאחר שכללות עולם האצילות קשור
57 לבחינת "פנים" גַּם בְּחִינַת
58 הַמַּלְכוּת (שֶׁהִיא הַבְּחִינָה
59 הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּאֲצִילוּת) הִיא
60 בִּבְחִינַת פָּנִים, הֲרֵי מַלְכוּת
61 דַּאֲצִילוּת מְקַבֶּלֶת גַּם מִכָּל
62 הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,
63 וְלָכֵן נִקְרֵאת בְּשֵׁם פָּנִים, עַל
64 שֵׁם כְּלָלוּת הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת
65 דַּאֲצִילוּת, כִּדְאִיתָא כפי שמובא
66 בַּזֹּהַר[17] "פָּנַי" אִילֵּין עִטְרֵי
67 מַלְכָּא, אלו עיטורי המלך שֶׁהֵם
68 הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת (וכפי
69 שמבואר בפרטיות במאמר של הרבי
70 הרש"ב העוסק בנושא זה, שעולם
71 האצילות נקרא "פנים" כי הוא עולם
72 החכמה ("אבא עילאה מקננא
73 באצילות") הנקראת "פנים" ככתוב
74 "חכמת אדם תאיר פניו". וגם המלכות,
75 הבחינה האחרונה שבאצילות, נקראת
76 "פנים" כי יש קשר מיוחד בין ספירת
77 החכמה לספירת המלכות ככתוב
78 "בחכמה יסד ארץ" (וספירת המלכות
79 נקראת "ארץ") וכלשון הזוהר "אבא
80 [ספירת החכמה] יסד ברתא [הבת,
81 ספירת המלכות).
82 וְעוֹד זֹאת, שֶׁעִיקַּר הָעִנְיָן
83 דְּ"פָנַי", מלשון פנימיות, שֶׁהוּא
84 בְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת של האלוקות
85 בָּעוֹלָמוֹת והיא למעלה מהאצילות, הוּא בְּחִינַת הַכֶּתֶר שלמעלה
86 מהספירות דאצילות (שראשיתן בספירת החכמה, כשם שכתר כפשוטו הוא

16) רמ"ז לזח"ג צג, ב (הובא במקומות שצויינו בהערה 8). 17) ח"ג שם.

בְּחִינַת הַכֶּתֶר, וְיָדוּעַ שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת מְקַבֶּלֶת מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן כֶּתֶר מַלְכוּת. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, "זֹאת" הִיא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת[18], וּבְחִינַת הַמַּלְכוּת נִקְרֵאת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, עַל שֵׁם הֱיוֹתָהּ מְקוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל[19], וְהִיא הַפְּנִימִיּוּת (לְפָנִים) שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. וְזֶהוּ שֶׁהָעֲבוֹדָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"בַקְּשׁוּ פָנָי" דָּיְקָא, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית גַּם הַהַנְהָגָה עִמָּהֶם בְּאוֹפֶן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ", שֶׁגַּם בִּהְיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, הַהַנְהָגָה עִמָּהֶם הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.

ד) **וּבְאוּר** גּוֹדֶל מַעֲלַת הָעִנְיָן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ", יוּבָן עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר' דְּרוּשֵׁי מְגִלַּת אֶסְתֵּר[20] בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[21] וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא, שֶׁזֶּהוּ הַהֶסְתֵּר דִּבְחִינַת "פָּנַי", הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ". וְהַמּוּרָם מֵהַמְבֹאָר שָׁם, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁנֵי עִנְיָנִים. עִנְיָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרֵאת "פָּנַי", הִיא בְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם אֲפִילוּ מִבְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא", דְּקָאֵי עַל עוֹלָם הַבְּרִיאָה וּבְחִינַת בִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת בָּהּ[22] סְתִימִין - נִקְרֵאת "בַּיּוֹם הַהוּא" [וְכַיָּדוּעַ[23] הַהֶפְרֵשׁ בֵּין 'הוּא' לְ'זֶה', שֶׁ'זֶה' מוֹרֶה עַל הַגִּילוּי, מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר 'זֶה'[24], וְ'הוּא' לְשׁוֹן נִסְתָּר, מוֹרֶה עַל הַהֶעְלֵם], הִנֵּה גַּם מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה (״בַּיּוֹם הַהוּא״) מִסְתַּתֶּרֶת וּמִתְעַלֶּמֶת (״הַסְתֵּר אַסְתִּיר״) בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת (״פָּנַי״), שֶׁאֵינָהּ בָּאָה בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ, אֶלָּא רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף, לִהְיוֹת לִהְיוֹת לָהּ שספירת המלכות תהיה לעולם הבריאה לא כאור פנימי המתלבש בפנימיות אלא בְּחִינַת כֶּתֶר המאיר גם הוא בדרך "מקיף"

ביאור בדרך אפשר

מעל הראש), וְיָדוּעַ שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת אף שהיא בחינה תחתונה בספירות עצמן מְקַבֶּלֶת הארה והשפעה מִבְּחִינַת הַכֶּתֶר, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן כֶּתֶר מַלְכוּת כפי שרואים שהכתר קשור במיוחד עם ענין המלכות. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק נוסף בו נזכר לשון שקשור בעניין הפנימיות וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, "זֹאת" לשון נקבה, בחינת 'מקבל' הִיא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת[18] שהיא 'מקבל' מהספירות שלמעלה ממנה, וּבְחִינַת הַמַּלְכוּת נִקְרֵאת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל, עַל שֵׁם הֱיוֹתָהּ מְקוֹר נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל[19], וְהִיא הַפְּנִימִיּוּת (לְפָנִים) שֶׁבְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כלומר, יש הקבלה והתאמה בין הפנימיות למעלה, כביכול, שהיא בספירת המלכות (שבעולם האצילות ולמעלה מזה ב'כתר מלכות') ובין הפנימיות של כל אחד ואחד מבני ישראל שגם היא קשורה בספירת המלכות. וְזֶהוּ הטעם הפנימי לכך שֶׁהָעֲבוֹדָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"בַקְּשׁוּ פָנָי" דָּיְקָא, מתוך שאיפה להתחבר ולהתקשר לפנימיות האלוקית, וְעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֵׂית גַּם הַהַנְהָגָה עִמָּהֶם הנהגת הקדוש־ברוך־הוא עם בני ישראל בְּאוֹפֶן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ", בהארת פנים במדריגה נעלית, שֶׁגַּם בִּהְיוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, כנשמות בגופים בעולם הזה, הַהַנְהָגָה עִמָּהֶם מלמעלה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.

ד) וּבְאוּר גּוֹדֶל מַעֲלַת הָעִנְיָן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ", הארת פנים עליונה לבני ישראל גם בהיותם למטה, כמבואר לעיל, יוּבָן עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּ'תוֹרָה אוֹר' לאדמו"ר הזקן דְּרוּשֵׁי מאמרים על מְגִלַּת אֶסְתֵּר[20] בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב[21] האמור בפרשת וילך וְאָנֹכִי הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא (ואמרו חכמינו ז"ל שבפסוק יש זה יש רמז לאסתר המלכה), שֶׁזֶּהוּ ההסתר שעליו מדבר הכתוב הוא הַהֶסְתֵּר

ביאור בדרך אפשר

וההעלם דִּבְחִינַת "פָּנַי" שלא תושפע ותאיר, הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּ"פָנַי יֵלְכוּ" שענייניו הארת פנים. וְהַמּוּרָם המסקנה מֵהַמְבֹאָר שָׁם ב'תורה אור' על מגילת אסתר, שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה בהסתר על "פני" שעליו מדבר הכתוב שְׁנֵי עִנְיָנִים. עִנְיָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרֵאת "פָּנַי", כמבואר לעיל, הִיא בְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם אֲפִילוּ מִבְּחִינַת "בַּיּוֹם הַהוּא", דְּקָאֵי "ביום ההוא" מכוון עַל עוֹלָם הַבְּרִיאָה וּבְחִינַת בִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת בָּהּ[22] עיקר הגילוי של בחינת הבינה הוא בעולם הבריאה (כי הבינה היא ירידת והתלבשות נקודת החכמה לפרטים, ובאצילות ששם הכל בטל לאלקות לגמרי מאירה נקודת החכמה, אבל בבריאה שבה יש תפיסת מקום לנבראים, מאירה ספירת הבינה), שֶׁלְּהִיוֹתָהּ בְּחִינַת עָלְמִין סְתִימִין שלמעלה מגילוי - נִקְרֵאת "בַּיּוֹם הַהוּא" ב'לשון נסתר' ('גוף שלישי') ולא בלשון נוכח ('גוף ראשון') [וְכַיָּדוּעַ[23] הַהֶפְרֵשׁ בֵּין 'הוּא' לְ'זֶה', שֶׁ'זֶה' מוֹרֶה עַל הַגִּילוּי, מַרְאֶה בְּאֶצְבָּעוֹ וְאוֹמֵר 'זֶה'[24], וְ'הוּא' לְשׁוֹן נִסְתָּר, מוֹרֶה עַל הַהֶעְלֵם], הִנֵּה גַּם מֵעוֹלָם הַבְּרִיאָה (״בַּיּוֹם הַהוּא״) מִסְתַּתֶּרֶת וּמִתְעַלֶּמֶת (״הַסְתֵּר אַסְתִּיר״) בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת (״פָּנַי״), שֶׁאֵינָהּ בָּאָה בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת מַמָּשׁ, אֶלָּא רַק בִּבְחִינַת מַקִּיף, לִהְיוֹת לִהְיוֹת לָהּ שספירת המלכות תהיה לעולם הבריאה לא כאור פנימי המתלבש בפנימיות אלא בְּחִינַת כֶּתֶר המאיר גם הוא בדרך "מקיף"

---

18) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) ערך זאת. ובכ"מ. 19) פרדס שם ערך כנסת ישראל. ובכ"מ. 20) צ, ד. צב, א. 21) וילך לא, יח. 22) תקו"ז ת"ו (כג, א). 23) תו"א שם. ובכ"מ. 24) שמו"ר ספכ"ג.

ביאור בדרך אפשר

וְעַתִּיק, והכתר נקרא (בבחינה הפנימית שבו) ״עתיק יומין״ (**מִלְּשׁוֹן הַעְתָּקָה וְהַבְדָּלָה**[25] היינו שהוא מרומם ונבדל מהעולמות והנבראים. **וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת** כפי שהיא שוכנת ומאירה **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֵינָהּ בְּעֶרֶךְ** היא ללא כל יחס והשוואה **לְבְחִינַת הַבִּינָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, וְעַד כְּדֵי כָּךְ** גדול הפער וריחוק הערך **שֶׁאֲפִילוּ בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת** שהיא הבחינה האחרונה והתחתונה ביותר של עולם האצילות **הִיא שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ** אין לה כל יחס והשוואה אלא רחוקה לאין שיעור **מִבְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת** שוכנת ומאירה **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהֲרֵי בְּחִינַת הַמַּלְכוּת** של עולם האצילות, **לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינָהּ מְקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה** ואינה מאירה בו בגלוי, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעְתָּקָה וְהַבְדָּלָה** מרומם ונבדל (**כֶּתֶר וְעַתִּיק** כמו המדריגות של ׳כתר עליון׳ ו׳עתיק יומין׳ שהן למעלה מהספירות ולמעלה מהתלבשות בעולמות) **לְגַבֵּי עוֹלָם הַבְּרִיאָה, וְאִילוּ בְּחִינַת הַבִּינָה מְקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת** ומאירה בו באופן המותאם ליכולת הקליטה שלו.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל עוֹלָם הַבְּרִיאָה ״בּוֹרֵא חֹשֶׁךְ״[26], **שֶׁזֶּהוּ** הטעם הפנימי לכך שעולם הבריאה קשור ב״חשך״ הוא **לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁהוּא** עולם הבריאה **בִּבְחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא** עולם מכוסה **שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר בְּגִילוּי בָּעוֹלְמוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ** העולמות ״צירה״ ו״עשיה״ שלמטה מעולם הבריאה, **אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהוּא** עולם הבריאה **בְּעַצְמוֹ נִקְרָא חֹשֶׁךְ** במובן של העדר הגילוי, **מִפְּנֵי שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת** שהיא המשפיעה אור וחיות לעולם הבריאה (שהרי זהו ׳סדר השתלשלות׳ של האור האלוקי מדרגה לדרגה ומעולם לעולם שהבחינה

ביאור בדרך אפשר

התחתונה של כל דרגה וכל עולם מאירה ומשפיעה לבחינה העליונה של הדרגה והעולם שלמטה מהם) **אֵינָהּ מְאִירָה בּוֹ** בעולם הבריאה **בְּגִילוּי וּבְהִתְלַבְּשׁוּת, אֶלָּא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק בִּלְבַד,** היינו באופן נבדל ומרומם, ולכן עולם הבריאה קשור בעניין ה׳חושך׳ והעדר הגילוי.

לָהּ בְּחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק, מִלְּשׁוֹן הַעְתָּקָה וְהַבְדָּלָה[25]. וְהַיְנוּ, שֶׁבְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֵינָהּ בְּעֶרֶךְ לִבְחִינַת הַבִּינָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בָּאֲצִילוּת, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁאֲפִילוּ בְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא שֶׁלֹּא בְּעֶרֶךְ מִבְּחִינַת הַבִּינָה שֶׁמְּקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהֲרֵי בְּחִינַת הַמַּלְכוּת, לֹא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵינָהּ מְקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַעְתָּקָה וְהַבְדָּלָה (כֶּתֶר וְעַתִּיק) לְגַבֵּי עוֹלָם הַבְּרִיאָה, וְאִילוּ בְּחִינַת הַבִּינָה מְקַנֶּנֶת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בְּאוֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל עוֹלָם הַבְּרִיאָה ״בּוֹרֵא חֹשֶׁךְ״[26], שֶׁזֶּהוּ לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁהוּא בִּבְחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר בְּגִילוּי בָּעוֹלְמוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנּוּ, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ נִקְרָא חֹשֶׁךְ, מִפְּנֵי שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ מְאִירָה בּוֹ בְּגִילוּי וּבְהִתְלַבְּשׁוּת, אֶלָּא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק בִּלְבַד. וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי בְּפֵירוּשׁ ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״, שֶׁגַּם זֶה שֶׁמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק, אֵינוֹ אֶלָּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בִּלְבַד, הַיְנוּ, שֶׁרַק בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה (בִּבְחִינָה הַנִּקְרֵאת ״יוֹם הַהוּא״) נַעֲשֵׂית מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק (״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי״), מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בָּעוֹלָמוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִזֶּה, לֹא נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי דִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת כְּלָל, אֲפִילוּ לֹא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק בִּלְבַד. וּמִצַּד זֶה שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ מְאִירָה בְּגִילוּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֶלָּא נַעֲשֵׂית רַק בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק, וְרַק בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בִּלְבַד (שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״), נַעֲשָׂה לְמַטָּה תַּכְלִית הַ״הֶסְתֵּר פָּנִים׳, שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שְׁלִיטַת הַחִיצוֹנִים וְכוּ׳.

ביאור בדרך אפשר

וְעִנְיָן הַשֵּׁנִי בְּפֵירוּשׁ ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״, שֶׁגַּם זֶה שֶׁמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת הִיא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק והיא מאירה באופן מרומם ונבדל ולא בהתלבשות ובגילוי, **אֵינוֹ אֶלָּא בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בִּלְבַד, הַיְנוּ, שֶׁרַק בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה (בַּבְּחִינָה הַנִּקְרֵאת ״יוֹם הַהוּא״** ומובא בחסידות ש״יום״ מורה על גילוי) **נַעֲשֵׂית מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק (״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי״)** והיא מאורה לפחות באופן מרומם ונבדל, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בָּעוֹלָמוֹת שֶׁלְּמַטָּה מִזֶּה,** עולמות ״יצירה״ ו״עשיה״ **לֹא נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי דִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת כְּלָל, אֲפִילוּ לֹא בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק בִּלְבַד** וגילוי והארה מוגבלים כך שההארה היא רק בעולם ובמדריגה מסויימת ותו לא, נחשבים העלם והסתר. **וּמִצַּד זֶה** שני ההסתרים הללו, האחד **שֶׁבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת אֵינָהּ מְאִירָה בְּגִילוּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, אֶלָּא נַעֲשֵׂית רַק בִּבְחִינַת כֶּתֶר וְעַתִּיק** והארתה היא באופן מרומם ונבדל, והשני **וְרַק בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה בִּלְבַד** ולא בעולמות שלמטה מעולם הבריאה **(שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן דְּ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״,** שני ביטויים של הסתר להורות על הסתר כפול), **נַעֲשָׂה לְמַטָּה תַּכְלִית הַ״הֶסְתֵּר פָּנִים׳,** ההעלם וההסתר הגדול ביותר **שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שְׁלִיטַת הַחִיצוֹנִים** כוחות שמחוץ לגבולות הקדושה **וְכוּ׳.**

---

25) ראה לקו״ת אמור לא, ד. ובכ״מ. 26) ישעי׳ מה, ז. ברכות ק״ש. פע״ח שער הק״ש פ״א. לקו״ת שה״ש ד, ג. מב, ד. ועוד.

ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** מוּבָן גּוֹדֶל **מַעֲלַת הַהַבְטָחָה דְ"פָּנַי יֵלְכוּ"**, שֶׁהַהַנְהָגָה עִם **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה תִּהְיֶה עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת ("פָּנַי") מַמָּשׁ**, שֶׁלֹּא תִּסְתַּתֵּר וְתִתְעַלֵּם **בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה אֶלָּא תִּתְגַּלֶּה שָׁם, וְעוֹד זֹאת, שֶׁהַגִּילוּי בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה לֹא יִהְיֶה בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת** מַעֲבִיר בִּלְבַד, שֶׁאָז יוּמְשַׁךְ הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ בִּבְחִינַת גִּילוּי לְמַטָּה לִהְיוֹת עַל־יָדוֹ הַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה בְּעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה. וְכַיָּדוּעַ[27] הַחִלּוּק בְּאוֹפֶן 'גִּילוּי הָאוֹר' אִם הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וּתְפִיסָה אוֹ שֶׁהוּא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר, שֶׁכַּאֲשֶׁר גִּילוּי הָאוֹר הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וּתְפִיסָה, אֲזַי מִשְׁתַּנֶּה הָאוֹר וְיוֹרֵד מִמַּדְרֵגָתוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר גִּילוּי הָאוֹר הוּא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר, אֲזַי נִשְׁאָר הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא לְלֹא שִׁנּוּי. וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁכְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה, מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "פָּנַי יֵלְכוּ", אִי־אֶפְשָׁר שֶׁיָּבֹא הָאוֹר בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וּתְפִיסָה בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה, שֶׁהֲרֵי עַל־יְדֵי הַהִתְלַבְּשׁוּת בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה יִשְׁתַּנֶּה הָאוֹר וְיֵרֵד מִמַּדְרֵגָתוֹ, וּכְשֶׁיּוּמְשַׁךְ לְמַטָּה יוֹתֵר עַד לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲזַי לֹא יִהְיֶה זֶה הַגִּילוּי דִּבְחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת ("פָּנַי") מַמָּשׁ. וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר, שֶׁהָאוֹר שֶׁבָּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת אֵינוֹ אֶלָּא חִיצוֹנִיּוּת הָאוֹר, שֶׁהוּא הֶאָרָה בִּלְבַד, וּמִתְצַמְצֵם בְּעַצְמוֹ שֶׁיּוּכַל לָבֹא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת. אֲבָל כַּאֲשֶׁר הָאוֹר בָּא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר בִּלְבַד, אֲזַי נִמְשָׁךְ פְּנִימִיּוּת הָאוֹר, שֶׁהוּא הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעֶצֶם

ביאור בדרך אפשר

לאחר שהוסבר עניין ההסתר הכפול, ולא יהיה הסתר אלא תהיה הארת פנים, על ידי גילוי והארה מהמלכות ישירות, המלכות כמבואר לעיל בפרטיות אופן ההסתר, ותאיר של המלכות דאצילות שנובעת מצמצום והתאמה ליכולת הקליטה והקבלה של עולם הבריאה, וכפי שיתבאר להלן ההבדל בין הארה "בדרך התלבשות" להארה "בדרך מעביר", כאשר ההמשכה היא לא בהתלבשות, והאור לא מותאם לפי ערך העולם שבו הוא מאיר, מלמעלה למטה ללא צמצום אלא רק בעולם הבריאה שהוא עולם רוחני עליון אלא ההארה וההמשכה שלו תאיר, ונתפס בו ונקלט בו, שהארה וההשפעה יורדת ומגיעה אל המקבל אבל באופן שהיא רק 'עוברת' דרכו ולא מתלבשת ולא נתפסת, מעבר ללא עיכוב, המקבל, מעמדו ודרגתו כפי שהוא במקורו כדי להתאים את עצמו אל המקבל, ללא התלבשות שמחייבת התאמה אל המקבל, מצד מעמדו ומצבו המקורי, ובאופן המותאם לפי יכולת הקליטה והקליטה של עולם הבריאה, ובאופן המוגיע את בני ישראל למטה בעולם הזה, האופן שבו הקדוש־ברוך־הוא מנהיג, מתוך הארת פנים שבאה ממדריגה גבוהה ונעלית, לא יתכן של המלכות דאצילות היורד ומאיר בעולם הבריאה, ובאופן המותאם לפי יכולת הקבלה והקליטה של עולם הבריאה, ובאופן המותאם לפי יכולת הקליטה, האור של מלכות דאצילות (אילו היה מאיר בבריאה בדרך התלבשות) אלא גילוי אור במדריגה הרבה יותר נמוכה, לאחר שבאור דמלכות דאצילות חל שינוי והייתה ירידה, להבדל בין האור הבא בדרך התלבשות לאור הבא בדרך מעבר יש משמעות עמוקה יותר, אך לא עצם האור, ומצמצם את עצמו להארה מועטת עד כדי כך, ולהאיר בהתאם לדרגת המקבלים, אלא נשאר במדריגתו המקורית, ומיעוט, ומהותו בלי צמצום, ומצבו המקורי לא שנוי.

ומזה מובן שכדי שתהיה ההנהגה דבני ישראל למטה, מבחינת המלכות דאצילות, שזהו ענין "פני ילכו", אי־אפשר שיבא האור בדרך התלבשות ותפיסה בעולם הבריאה, שהרי על־ידי ההתלבשות בעולם הבריאה ישתנה האור וירד ממדרגתו, וכשיומשך למטה יותר עד לעולם העשיה, שם צריכה להיות ההנהגה עם בני ישראל, אז לא יהיה זה הגילוי דבחינת מלכות דאצילות ("פני") ממש. ובעומק יותר, שהאור שבא בדרך התלבשות אינו אלא חיצוניות האור, שהוא הארה בלבד, ומתצמצם בעצמו שיוכל לבא בדרך התלבשות. אבל כאשר האור בא בדרך מעביר בלבד, אז נמשך פנימיות האור, שהוא האור כמו שהוא בעצם

27) ראה תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנח, א). לקו"ת מסעי פט, ב ואילך. אוה"ת ויקרא ח"ב ע' תסו ואילך. סה"מ תרצ"ו ע' 113 ואילך. ועוד.

בְּלִי צִמְצוּם, שֶׁאֵינוֹ סוֹבֵל עִנְיָן שֶׁל שִׁנּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת וּתְפִיסָה. וְזֶהוּ עִנְיַן ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, ״פָּנַי״ דַּיְקָא, פְּנִימִיּוּת הָאוֹר, שֶׁלָּכֵן הַמְשָׁכָתוֹ הִיא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר בִּלְבַד, שֶׁאָז נַעֲשֵׂית הַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה - מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה הִיא מִבְּחִינַת הַפָּנִים ״פָּנַי יֵלֵכוּ״ (שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״), אֲזַי ״וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[28] בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ גוֹ׳, הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּחִינַת מְנוּחָה מֵאוֹיְבִים הַרוּחָנִיִּים, כִּי יְנִיקָתָם אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִים, כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כַּתְפּוֹי לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[29], וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי מִבְּחִינַת ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אֲזַי לֹא תִּהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים. וְעוֹד זֹאת, שֶׁהַהַנְהָגָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, כֵּיוָן שֶׁהַהַנְהָגָה הִיא עַל־יְדֵי בְּחִינַת ״פָּנַי״, מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּמִתְגַּלָּה לְמַטָּה מַמָּשׁ.

אָמְנָם עַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה לֹא הִתְפַּיֵּס מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בַּהַבְטָחָה דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, אֶלָּא הוֹסִיף לְבַקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּ״פָּנֶיךָ הוֹלְכִים״, בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ גוֹ׳, דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי גַּם כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אֵין יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, שֶׁבָּזֶה נִכֶּרֶת כְּבָר הַהַפְלָאָה וְהַהַבְדָּלָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן שֶׁל שִׁנּוּי שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּת וּתְפִיסָה אלא נשאר במהותו העצמית.

וְזֶהוּ עִנְיַן ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, ״פָּנַי״ דַּיְקָא, הכתוב מדייק ואומר ״פני״, לשון המורה על הפנימיות להורות שזו השפעה של פְּנִימִיּוּת הָאוֹר, שֶׁלָּכֵן כיוון שזו המשכה של עצם ופנימיות האור הַמְשָׁכָתוֹ הִיא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר בִּלְבַד ואין הוא ׳מתעכב׳ בדרכו לרדת ולהאיר גם למטה, שֶׁאָז כשהאור הפנימי עצמו מאיר למטה נַעֲשֵׂית הַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַטָּה אופן ההנהגה שבו הקדוש־ברוך־הוא מנהיג את בני ישראל למטה - מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ ולא רק מהארה מוגבלת ומצומצמת שלה.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר בתורה, בדברי הקדוש־ברוך־הוא למשה רבינו ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה הִיא מִבְּחִינַת הַפָּנִים ״פָּנַי יֵלֵכוּ״ ויש הארה וגילוי של אור פנימי (שֶׁזֶּהוּ הֵיפֶךְ הָעִנְיָן דְּ״הַסְתֵּר אַסְתִּיר פָּנַי בַּיּוֹם הַהוּא״ גילוי שהוא ניגוד מוחלט לענין ההסתר הכפול המבואר לעיל), אֲזַי ״וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁזֶּהוּ לשון הכתוב כך ״והניחותי לך״, לשון מנוחה, הוא עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב[28] במקום אחר בלשון דומה בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ גוֹ׳, הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּחִינַת מְנוּחָה מֵאוֹיְבִים האויבים הרוחניים של צד הקדושה וְיִנִיקַת הַחִיצוֹנִים היניקה וקבלת תוספת החיות על ידי ה׳חיצונים׳ (הכוחות שמחוץ לגבול הקדושה), כִּי יְנִיקָתָם של ה׳חיצונים׳ אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִים של צד הקדושה, כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כַּתְפּוֹי לְשׁוֹנְאוֹ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹנוֹ[29], כאדם המשליך אחרי כתפו לשונאו (שבעצם אין הוא רוצה להשפיע לו ולמעשה משפיע לו בגלל הכרח) וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי מִבְּחִינַת הַפָּנִים ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אֲזַי לֹא תִּהְיֶה יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים שמקבלים רק מבחינת ״אחוריים״ ולא מבחינת ״פנים״.

ביאור בדרך אפשר

וְעוֹד זֹאת, כאשר ישנה הארה מלמעלה במדריגה כזו נעלית, אזי לא זו בלבד שכללות ההנהגה עם בני ישראל היא באופן של הארת פנים אלא שֶׁהַהַנְהָגָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תִּהְיֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל נִסִּים וְנִפְלָאוֹת מֵהַטֶּבַע, כֵּיוָן שֶׁהַהַנְהָגָה הִיא עַל־יְדֵי בְּחִינַת ״פָּנַי״, מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּמִתְגַּלָּה לְמַטָּה מַמָּשׁ וכאשר יש בעולם הזה הארה ממקור כל כך נעלה, הרי זה מבטל את מגבלות הטבע.

אָמְנָם עַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין, לָמָּה לֹא הִתְפַּיֵּס מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בַּהַבְטָחָה דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״ ולא הסתפק בזה, אֶלָּא הוֹסִיף לְבַקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּ״פָּנֶיךָ הוֹלְכִים״, בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ גוֹ׳, ויהיה ניכר בגלוי ההבדל בין בני ישראל ואומות העולם דְּלִכְאוֹרָה, הֲרֵי גַּם כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אֵין יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, וְיֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, שֶׁבָּזֶה נִכֶּרֶת כְּבָר הַהַפְלָאָה וְהַהַבְדָּלָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה ולמה לא די בכך אלא משה רבנו מוסיף ומבקש עוד בקשה מיוחדת.?

ו) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב[30] אֵל דֵּעוֹת הֲוָי׳, וְאִיתָא בְּ׳תִּקּוּנֵי זֹהַר׳[31] דֵּעוֹת תְּרֵין, שתי דעות, ׳דַּעַת עֶלְיוֹן׳ וְ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳, וְעִנְיָנָם בְּעַבּוֹדָה הוּא יִחוּדָא־

---

28) תצא כה, יט. 29) תניא פכ״ב (כז, ב). נתבאר בקונטרס ומעין מ״ב פ״ב ואילך. מ״ז ואילך. 30) שמואל־א ב, ג. 31) תס״ט בתחילתו.

ביאור בדרך אפשר

עֶלְיוֹן׳ וְ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳, לפי פשוטו הכתוב אומר שהקדוש־ברוך־הוא א־ל שיש לו דעות, ולפי פירוש הזוהר כוונת הכתוב שיש שתי ׳דעות׳ (דעות לשון רבים) בידיעת והבנת אלקות ׳דעת עליון׳, כפי שעניני האלקות נראים ומובנים מצד העליון, האלקות, ו׳דעת תחתון׳, כפי שעניני האלקות נראים ומובנים מצד התחתון, האדם הנמצא למטה **וְעִנְיָנָם בָּעֲבוֹדָה הוּא יִחוּדָא־עִילָּאָה** יחוד עליון **וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה**[32] יחוד תחתון, כלומר מצד ׳דעת עליון׳ יחוד ה׳ וביטול העולמות לאלקות הם באופן ׳עליון׳, ומצד ׳דעת תחתון׳ היחוד הוא באופן ׳תחתון׳, כפי שממשיך ומבאר. **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳ הִיא הַדַּעָה הָאֲמִתִּית כְּפִי שֶׁהִיא בִּידִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ**, כפי שהדברים הם לפי האמת וכפי שהקדוש־ברוך־הוא ׳יודע׳ אותם **שֶׁלְּמַעְלָה הַ׳יֵּשׁ׳** שמציאות האלקות היא מציאות אמיתית **וּלְמַטָּה הָ׳אַיִן׳** שהמציאות התחתונה היא ׳אין׳ כי היא בטלה לאלקות ואין לה כל מציאות וחשיבות מצד עצמה, **וְהַיְנוּ, שֶׁהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה** התחתונה **הִיא מִ׳יֵּשׁ׳** מאלקות **לְ׳אַיִן׳** עולמות חסרי חשיבות, **שֶׁהַ׳יֵּשׁ׳ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי**, אלקות שהוא מציאות אמיתית **וְעַל־יָדוֹ** על־ידי ה׳יש׳ האמיתי **נַעֲשֵׂית הִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה שֶׁאֵין לָהּ עֶרֶךְ וּתְפִיסַת מָקוֹם כְּלָל (עֶס הָאט נִיט קֵיין בַּאטְרֶעף** אין לה כל ערך) **אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ**, לגבי הקדוש־ברוך־הוא **דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב**, שהכל לפניו כלא נחשב (כאילו אינו קיים) **וּמִשּׁוּם זֶה** מאחר שהיא חסרת ערך **נִקְרֵאת** הבריאה **בְּשֵׁם ׳אַיִן׳**.

וְ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳ כפי שהדברים נראים מצד האדם התחתון **הוּא לְהֵיפֶךְ, שֶׁהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה הִיא מִ׳אַיִן׳** האלוקות המהווה **לְ׳יֵשׁ׳** המציאות הגשמית, **הַיְנוּ שֶׁמְּצִיאוּת הַבְּרִיאָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם ׳יֵשׁ׳**, כי לפי תפיסת ה׳תחתון׳ מציאות העולמות היא ׳יש׳ **וְהַמָּקוֹר** האלוקי **הַמְהַוֶּה** את מציאות העולמות **נִקְרָא בְּשֵׁם ׳אַיִן׳ לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג**, כיון שלנבראים הגשמיים אין השגה ותפיסה באלקות, **דְּכֵיוָן שֶׁאֵין הַנִּבְרָאִים מַשִּׂיגִים** ואינם מבינים ואינם תופסים **כְּלָל אֶת הָ׳אַיִן׳ הָאֱלֹקִי הַמְהַוֶּה אוֹתָם, לָכֵן אֵינָם יְכוֹלִים לִקְרוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁם ׳אַיִן׳ בִּלְבַד** ולא בשם שמבטא את מציאותו, כי אין להם כל השגה במציאות האלקית. **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳, הַשֵּׁמוֹת ׳יֵשׁ׳ וְ׳אַיִן׳ הֵם לַאֲמִתָּתָם**, השמות ׳יש׳ ו׳אין׳ כפי שהם מצד האלוקות הם אמיתיים שהרי האמת היא שהאלקות הוא מציאות אמיתית, ׳יש׳ האמיתי, והעולמות לא תופסים שום מקום, ׳אין׳ אמיתי, כפי שממשיך **שֶׁהַ׳יֵּשׁ׳** האלוקי המהווה **הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי, וְגַם הָ׳אַיִן׳** הגשמי **הוּא ׳אַיִן׳ לַאֲמִתָּתוֹ** ׳אין׳ באמת **שֶׁאֵין לוֹ עֶרֶךְ** וחשיבות **כְּלָל וּכְלָא חָשִׁיב** והוא חשוב כ׳לא׳. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳**, שלפי תפיסתו המציאות הגשמית היא ׳יש׳ והאלקות שאינה מושגת היא ׳אין׳ **חֲרֵי הַשֵּׁמוֹת ׳אַיִן׳ וְ׳יֵשׁ׳ אֵינָם לַאֲמִתָּתָם**, ואינם מתארים את הדברים כפי שהם באמת, כי **הַשֵּׁם ׳אַיִן׳** ביחס לאלקות **אֵינוֹ לַאֲמִתָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה** ואם כן בוודאי שהוא מציאות אמיתית **אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג** לנבראים, **וְגַם הַשֵּׁם ׳יֵשׁ׳** לגבי המציאות של הנבראים **אֵינוֹ לַאֲמִתָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי מְצִיאוּת הַבְּרִיאָה אֵינָהּ אֲמִיתַּת הַמְּצִיאוּת** איננה מציאות אמיתית ולגבי האלקות היא חסרת ערך לחלוטין. **אַךְ מִכָּל־מָקוֹם** למרות ש׳דעת תחתון׳ היא דעה שלא מתארת את המציאות האמיתית **כְּתִיב אֶל דֵּעוֹת הָוָי, שֶׁשְּׁתֵּי הַדֵּעוֹת (לֹא רַק ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳, אֶלָּא גַּם ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳)** ויש לבאר איך גם ׳דעת תחתון׳ שלכאורה מתארת את הדברים שלא כפי האמת - היא דעה באלקות. **וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁשֹּׁרֶשׁ** השורש האלקי העליון של **שְׁתֵּי הַדֵּעוֹת** האמורות ׳דעת עליון׳ ו׳דעת תחתון׳ **הוּא מִשְּׁנֵי אוֹפַנֵּי הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה מִלְּמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] **עֵינֵי הָוָי׳ גוֹ׳, לְשׁוֹן**

ביאור בדרך אפשר

1 עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה[32]. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּ׳דַעַת
2 עֶלְיוֹן׳ הִיא הַדַּעָה הָאֲמִתִּית כְּפִי שֶׁהִיא בִּידִיעָתוֹ
3 יִתְבָּרֵךְ, שֶׁלְּמַעְלָה הַ׳יֵּשׁ׳ וּלְמַטָּה הָ׳אַיִן׳, וְהַיְנוּ,
4 שֶׁהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה הִיא מִ׳יֵּשׁ׳ לְ׳אַיִן׳, שֶׁהַ׳יֵּשׁ׳
5 הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי, וְעַל־יָדוֹ נַעֲשֵׂית הִתְהַוּוּת
6 הַבְּרִיאָה שֶׁאֵין לָהּ עֶרֶךְ וּתְפִיסַת מָקוֹם כְּלָל (עֶס
7 הָאט נִיט קֵיין בַּאטְרֶעף) אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּכוּלָּא
8 קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב, וּמִשּׁוּם זֶה נִקְרֵאת בְּשֵׁם ׳אַיִן׳.
9 וְ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳ הוּא לְהֵיפֶךְ, שֶׁהִתְהַוּוּת הַבְּרִיאָה
10 הִיא מִ׳אַיִן׳ לְ׳יֵשׁ׳, הַיְנוּ שֶׁמְּצִיאוּת הַבְּרִיאָה
11 נִקְרֵאת בְּשֵׁם ׳יֵשׁ׳, וְהַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה נִקְרָא בְּשֵׁם
12 ׳אַיִן׳ לְפִי שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג, דְּכֵיוָן שֶׁאֵין הַנִּבְרָאִים
13 מַשִּׂיגִים כְּלָל אֶת הָ׳אַיִן׳ הָאֱלֹקִי הַמְהַוֶּה אוֹתָם,
14 לָכֵן אֵינָם יְכוֹלִים לִקְרוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁם ׳אַיִן׳ בִּלְבַד.
15 וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳, הַשֵּׁמוֹת ׳יֵשׁ׳ וְ׳אַיִן׳
16 הֵם לַאֲמִתָּתָם, שֶׁהַ׳יֵּשׁ׳ הוּא הַיֵּשׁ הָאֲמִתִּי, וְגַם
17 הָ׳אַיִן׳ הוּא ׳אַיִן׳ לַאֲמִתָּתוֹ שֶׁאֵין לוֹ עֶרֶךְ כְּלָל
18 וּכְלָא חָשִׁיב. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳, חֲרֵי
19 הַשֵּׁמוֹת ׳אַיִן׳ וְ׳יֵשׁ׳ אֵינָם לַאֲמִתָּתָם, הַשֵּׁם ׳אַיִן׳
20 אֵינוֹ לַאֲמִתָּתוֹ, שֶׁהֲרֵי הוּא הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה אֶלָּא
21 שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג, וְגַם הַשֵּׁם ׳יֵשׁ׳ אֵינוֹ לַאֲמִתָּתוֹ,
22 שֶׁהֲרֵי מְצִיאוּת הַבְּרִיאָה אֵינָהּ אֲמִיתַּת הַמְּצִיאוּת.
23 אַךְ מִכָּל־מָקוֹם כְּתִיב אֶל דֵּעוֹת הָוָי, שֶׁשְּׁתֵּי
24 הַדֵּעוֹת (לֹא רַק ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳, אֶלָּא גַּם ׳דַעַת
25 תַּחְתּוֹן׳) הֵן דֵּעוֹת אֱלֹקִיּוֹת. וְהַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁשֹּׁרֶשׁ
26 שְׁתֵּי הַדֵּעוֹת הוּא מִשְּׁנֵי אוֹפַנֵּי הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה
27 מִלְּמַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] עֵינֵי הָוָי׳ גוֹ׳, לְשׁוֹן

32) לקו״ת פ׳ ראה כג, ד. ובכ״מ. 33) תהלים לד, טז. וראה לקו״ת פ׳ ראה שם ואילך.

ביאור בדרך אפשר

רַבִּים להורות שיש שני אופנים בהם הקדוש־ברוך־הוא ׳מביט׳ על העולם ומנהיג ומנהל אותו, כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה, יֵשׁ הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה אלוקית **מִלְּמַעְלָה** על הבריאה למטה **בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכָּר וְנִרְגָּשׁ כֹּחַ הַפּוֹעֵל** הבורא **בַּנִּפְעָל** הבריאה, כמו שכתוב **בִּדְבַר הְוָיָ׳ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם**[34], הרי שיש בבריאה את ׳כוח הפועל׳ הבורא ומהווה אותה **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[35] **וְרָאוּ כָל בָּשָׂר גוֹ׳ כִּי פִּי הְוָיָ׳ דִּבֵּר. וְיֵשׁ הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה מִלְּמַעְלָה בְּאוֹפֶן שֶׁהַנִּבְרָא אֵינוֹ מַכִּיר וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ אֶת הַכֹּחַ הָאֱלֹקִי הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמַּרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת אֲמִתִּית שֶׁלֹּא קָדְמָה לוֹ עִלָּה וְסִבָּה כוּ׳. וּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הַנַּ"ל הֵם בַּהַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה שֶׁמִּצַּד אֱלֹקוּת, אֶלָּא שֶׁבֶּאֱלֹקוּת גּוּפָא יֵשׁ חִלּוּק בֵּין הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה שֶׁמִּצַּד שֵׁם הַנִּבְרָא אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת אֲמִתִּית שֶׁלֹּא קָדְמָה לוֹ עִלָּה וְסִבָּה כוּ׳** כלומר, האמת היא שרק הקדוש־ברוך־הוא בעצמו הוא מציאות של ׳מציאותו מעצמותו׳ ולא קדמה לו שום עילה וסיבה שבגללה הוא קיים אבל יש אופן הנהגה שבה האלוקות נעלמת ונסתרת מהנבראים עד כדי כך שהנבראים סבורים בטעות שגם המציאות שלהם היא כזו.

וּשְׁנֵי אוֹפַנִּים הַנַּ"ל הֵם בַּהַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה שֶׁמִּצַּד אֱלֹקוּת, כלומר הקדוש־ברוך־הוא בעצמו הוא המנהיג את הנבראים בשני האופנים האמורים לעיל, האחד שהאלוקות ניכר ונרגש והשני שאיננו ניכר ונרגש, **אֶלָּא שֶׁבֶּאֱלֹקוּת גּוּפָא** עצמו **יֵשׁ חִלּוּק בֵּין הַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה שֶׁמִּצַּד שֵׁם הְוָיָ׳** שבה ׳כוח הפועל׳ האלוקי המהווה גלוי וניכר, **לְהַנְהָגָה וְהַשְׁגָּחָה שֶׁמִּצַּד שֵׁם אֱלֹקִים**

שבה ׳כוח הפועל׳ האלוקי המהווה אינו ניכר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּשֵׁם הְוָיָ׳ הוּא מִלְּשׁוֹן מְהַוֶּה[36], **אַךְ הַהִתְהַוּוּת מִצַּד שֵׁם הְוָיָ׳ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכָּר הַגִּילּוּי דְּשֵׁם הְוָיָ׳, שֶׁהוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד**[37], **לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן, וְכֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מָקוֹם (כַּמְבֹאָר בְּ׳שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה׳**[38]**). וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה הִיא מִצַּד שֵׁם הְוָיָ׳, אֲזַי נִכָּר וְנִרְגָּשׁ בַּנִּבְרָאִים הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה אוֹתָם, וְהֵם בְּטֵלִים אֵלָיו כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳. וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא שֵׁם מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם, לְהַעְלִים וּלְהַסְתִּיר הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה הַמְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אֶת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה לַנִּבְרָאִים**[39]**, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמִּצַּד כְּלָלוּת עִנְיַן הַצִּמְצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים, הִנֵּה בְּרִבּוּי הַצִּמְצוּמִים יֵשׁ יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים כוּ׳, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא בַּקְּדוּשָׁה, מִכָּל־מָקוֹם מִצַּד עִנְיַן הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר יָכוֹל לְהִשְׁתַּלְשֵׁל מִזֶּה בְּחִינַת אֱלֹהִים אֲחֵרִים**[40]. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה הִיא מִצַּד שֵׁם הְוָיָ׳ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנִּכָּר** בנבראים **הַגִּילּוּי דְּשֵׁם הְוָיָ׳, שֶׁהוּא הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה כְּאֶחָד**[37]**, לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן, וְכֵן לְמַעְלָה מִבְּחִינַת מָקוֹם (כַּמְבֹאָר בְּ׳שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה׳**[38]**).** שתי גדרים אלה של ׳זמן׳ ומקום׳ הם היוצרים מציאות גשמית מוגבלת ומוגדרת, ושם הוי׳ הוא למעלה מההגדרות הללו). **וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה** האלוקית עם העולמות התחתונים **וְהַהַשְׁגָּחָה** העליונה על העולם **הִיא מִצַּד שֵׁם הְוָיָ׳,** שלמעלה מגדרי העולמות, **אֲזַי נִכָּר וְנִרְגָּשׁ בַּנִּבְרָאִים** בגלוי **הַמָּקוֹר** האלוקי **הַמְהַוֶּה אוֹתָם, וְהֵם בְּטֵלִים אֵלָיו** לגמרי מבלי להחשיב את עצמם כלל **כוּ׳, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳** התפיסה שהאלוקות הוא ׳יש׳ (מציאות אמיתית) והעולמות הם ׳אין (מציאות חסרת חשיבות לגמרי). **וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא שֵׁם מִדַּת הַגְּבוּרָה** העליונה **וְהַצִּמְצוּם** של האור האלוקי המהווה עולמות, ופעולתו היא **לְהַעְלִים וּלְהַסְתִּיר הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה הַמְהַוֶּה וּמְחַיֶּה אֶת הָעוֹלָם שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה לַנִּבְרָאִים**[39]**, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁמִּצַּד כְּלָלוּת עִנְיַן הַצִּמְצוּם** של האור האלוקי המהווה **דְּשֵׁם אֱלֹקִים,** הצמצום שנגרם על־ידי הכוח האלוקי המגביל את האור **הִנֵּה בְּרִבּוּי הַצִּמְצוּמִים** האור היורד ומשפיע הוא מועט מאד ומצומצם מאד, ומאור מועט זה **יֵשׁ יְנִיקָה** השפעת חיות **לַחִיצוֹנִים** כוחות שמחוץ לגבול הקדושה **כוּ׳, דְּעִם הֱיוֹת שֶׁשֵּׁם אֱלֹקִים הוּא בַּקְּדוּשָׁה** ולא חס־ושלום בהיפך הקדושה, **מִכָּל־מָקוֹם מִצַּד עִנְיַן הַצִּמְצוּם וְהַהֶסְתֵּר** וירידת ומיעוט האור ממדריגה למדריגה **יָכוֹל לְהִשְׁתַּלְשֵׁל** מעניין הצמצום **מִזֶּה בְּחִינַת אֱלֹהִים אֲחֵרִים**[40]**. וְלָכֵן, כַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה הִיא מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים,** בהעלם ובהסתר פנים, **אֲזַי הַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ**

---

34) תהלים לג, ו. 35) ישעי׳ מ, ה. וראה תו"ח תצוה תפב, א ואילך. 36) פרדס שער א (עשר ולא תשע) פ"ט. תניא שעהיוה"א רפ"ד. וראה זח"ג רנז, סע"ב (ברע"מ). 37) זהר ופרדס שם. 38) פ"ז (פב, א). 39) ראה תניא שעהיוה"א פ"ו. ובכ"מ. 40) ראה תו"א קב, ב. הנסמן בהערה 44. וראה תו"א יתרו עא, ג. הובא באוה"ת תשא, סה"מ תרע"ח ותש"ה שם.

ביאור בדרך אפשר

אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת יֵשׁ, וְאִלּוּ הַמָּקוֹר הַמְּהַוֶּה ה׳כוח הפועל׳ **אֵינוֹ מוּשָׂג אֶצְלוֹ (וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר** ייתכן **שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה** ה׳כוח הפועל׳ **אֶצְלוֹ** אצל הנברא **לֹא בַּשֵּׂכֶל וְלֹא בָּרֶגֶשׁ וְלֹא בְּאֵיזֶה אוֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה** והאלוקות לא ׳נתפסת׳ אצלו באף אחד מכוחותיו), **שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳**

שלמעלה ׳אין׳ ולמטה ׳יש׳.

וּכְלָלוּת הַחִלּוּק ההבדל הכללי **בֵּין שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה הַנַּ״ל** ׳דעת תחתון׳ ו׳דעת עליון׳ כפי שהם באלוקות, כפי שהם משתקפים **בְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הוּא, שֶׁהַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם הָוָי׳** בחינת ׳דעת עליון׳ **הִיא מִבְּחִינַת זְעִיר־אַנְפִּין** המידות העליונות **דַּאֲצִילוּת** (הנקראות ׳פנים קטנות׳ כי ביחס להארה האלוקית שבמוחין, האור שבהם הוא ׳קטן׳ ומועט), **וּזְעִיר־אַנְפִּין רוּבוֹ חֲסָדִים**[41], אף שהמידות נחלקות לקווים שונים, כולל מידת הגבורה שעניינה צמצום, מכל־מקום עיקר עניין המידות הוא חסדים **שֶׁהוּא עִנְיַן גִּילּוּי אוֹר** (כשם שבכוחות נפש האדם עיקר עניין המידות הוא ביטוי וגילוי אל הזולת), **וְהַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים** בחינת ׳דעת תחתון׳ **הִיא מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת,** ולספירת המלכות יש שייכות מיוחדת לענייננו של שם אלוקים, גבורה וצמצום, **וּמַלְכוּת בְּנִינָהּ מֵהַגְּבוּרוֹת**[41], כמבואר בקבלה וחסידות שספירת המלכות אין לה עניין ותוכן משלה היא ׳מקבל׳ מהדרגות שלמעלה ממנה, ובעיקר ממידת הגבורה, כי המלכות נמצאת תמיד בצימאון שנמשל לאש, מידת הגבורה (בשונה מהחסד שנמשל למים) **שֶׁהוּא** הגבורות **עִנְיַן הַצְמָצוּם.**

ז) וְהִנֵּה בְּיִשְׂרָאֵל היינו לגבי היחס של הקדוש־ברוך־הוא לבני ישראל **כְּתִיב**[42] **אָנֹכִי הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁנּוֹסָף עַל הַיְצִיאָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ, מצרים הגשמית, יֵשׁ גַּם הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵצָרִים וּגְבוּלִים,** במובן של הגבלות רוחניות, **דְּקָאֵי** שכוונתו **עַל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי מדרגה לדרגה **שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם מִצְרַיִם לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת מֵצַר וּגְבוּל**[43], כי ב׳סדר השתלשלות׳ האור האלוקי בא באופן מסודר, מדוד ומוגבל **כֵּיוָן שֶׁבָּא עַל־יְדֵי הַצְמָצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים. וְזֶהוּ** הטעם הפנימי לכך שעל יציאת מצרים נאמר אשר הוצאתיך **מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, שֶׁבְּמִצְרַיִם שֶׁהוּא בְּחִינַת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** המדוד והמוגבל, כאמור, **יָכוֹל לִהְיוֹת בֵּית עֲבָדִים, שֶׁהוּא עִנְיָן יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ יְנִיקָה** השפעת חיות **גַּם לַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אַחֲרָא (מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ** כמובן של היפך הקדושה, ולא רק מדידה והגבלה בקדושה עצמה) **שֶׁיּוֹנְקִים** הקליפות **מִמ״ח צֵרוּפִים אַחֲרוֹנִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן אַדְמַת בְּנֵי חָם**[44] בגימטריא מ״ח (כמבואר ב׳תורה אור׳ לאדמו״ר הזקן: ״...יש ק״ך צירופים בשם אלוקים וע״ב צירופים הם בבחי׳ הקדושה ומ״ח צירופים יש מהם יניקה לחיצונים. וזהו פירוש אדמת בני חם וכמו שכתוב מלך אלוקים על גויים ששם אלוקים המולך על גוים הוא בחינת מ״ח צירופים התחתונים. ועל ־ידי־זה יש תוספת יניקה תמיד לחיצונים״).

אָמְנָם, כָּל זֶה המבואר לעיל שבגלל ריבוי הצמצומים יכולה להיות יניקה לחיצונים **הוּא כַּאֲשֶׁר הַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי לעולמות **הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁמִּשָּׁם הִיא הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים, עִנְיַן הַצְמָצוּם, לְצוֹרֶךְ הִתְהַוּוּת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** המדוד ומוגבל **מֵאַיִן** אלוקי **לְיֵשׁ** של עולמות ונבראים מוגבלים, **כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳** שהאלוקות היא ׳אין׳ והעולמות הם ׳יש׳,

ביאור בדרך אפשר

מִצַּד שֵׁם אֱלֹקִים, אֲזַי הַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת יֵשׁ, וְאִלּוּ הַמָּקוֹר הַמְּהַוֶּה אֵינוֹ מוּשָׂג אֶצְלוֹ (וְעַד שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִתְגַּלֶּה אֶצְלוֹ לֹא בַּשֵּׂכֶל וְלֹא בָּרֶגֶשׁ וְלֹא בְּאֵיזֶה אוֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה), שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳דַעַת תַּחְתּוֹן׳. וּכְלָלוּת הַחִלּוּק בֵּין שְׁנֵי אוֹפַנֵּי הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה הַנַּ״ל בְּעִנְיַן הַסְּפִירוֹת הוּא, שֶׁהַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם הָוָי׳ הִיא מִבְּחִינַת זְעִיר־אַנְפִּין דַּאֲצִילוּת, וּזְעִיר־אַנְפִּין רוּבוֹ חֲסָדִים[41], שֶׁהוּא עִנְיַן גִּילּוּי אוֹר, וְהַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים הִיא מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת דַּאֲצִילוּת, וּמַלְכוּת בְּנִינָהּ מֵהַגְּבוּרוֹת[41], שֶׁהוּא עִנְיַן הַצְמָצוּם.

ז) **וְהִנֵּה** בְּיִשְׂרָאֵל כְּתִיב[42] אָנֹכִי הָוָי׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁנּוֹסָף עַל הַיְצִיאָה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ, יֵשׁ גַּם הַיְצִיאָה מִמִּצְרַיִם מִלְּשׁוֹן מֵצָרִים וּגְבוּלִים, דְּקָאֵי עַל כָּל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם מִצְרַיִם לִהְיוֹתוֹ בְּחִינַת מֵצַר וּגְבוּל[43], כֵּיוָן שֶׁבָּא עַל־יְדֵי הַצְמָצוּם דְּשֵׁם אֱלֹקִים. וְזֶהוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, שֶׁבְּמִצְרַיִם שֶׁהוּא בְּחִינַת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, יָכוֹל לִהְיוֹת בֵּית עֲבָדִים, שֶׁהוּא עִנְיַן יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ יְנִיקָה גַּם לַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אַחֲרָא (מִצְרַיִם כִּפְשׁוּטוֹ) שֶׁיּוֹנְקִים מִמ״ח צֵרוּפִים אַחֲרוֹנִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן אַדְמַת בְּנֵי חָם[44]. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא כַּאֲשֶׁר הַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, שֶׁמִּשָּׁם הִיא הַהַנְהָגָה וְהַהַשְׁגָּחָה דְּשֵׁם אֱלֹקִים, עִנְיַן הַצְמָצוּם, לְצוֹרֶךְ הִתְהַוּוּת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵאַיִן לְיֵשׁ, כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד ׳דַּעַת אֱלֹקִים, עִנְיַן הַצְמָצוּם, לְצוֹרֶךְ הִתְהַוּוּת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מדוד ומוגבל מֵאַיִן אלוקי לְיֵשׁ של עולמות ונבראים מוגבלים, כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳ שהאלוקות היא ׳אין׳ והעולמות הם ׳יש׳,

---

41) לקו״ת שה״ש מז, ג. ובכ״מ. 42) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו. 43) תו״א יתרו שם. ובכ״מ. 44) ראה שער הכוונות ענין הפסח דרוש א. תו״א הוספות קט, ד.

ביאור בדרך אפשר

1 הִנֵּה אָז יְכוֹלִים גַּם הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־אַחֲרָא לְקַבֵּל יְנִיקָה.
2 וְעִם הֱיוֹת שֶׁיְּנִיקָתָם של הקליפות אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת
3 הַחִיצוֹנִיּוּת של האלוקות בִּלְבַד (שֶׁזֶּהוּ שֶׁיּוֹנְקִים מִמ״ח צִרּוּפִים
4 אַחֲרוֹנִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים שהם החיצוניות של האור האלוקי בלבד),
5 וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף
6 ה) בְּפֵירוּשׁ ״פָּנַי יֵלֵכוּ
7 וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁכַּאֲשֶׁר
8 הַהַנְהָגָה הִיא לא מהחיצוניות אלא
9 מִבְּחִינַת הַפָּנִים, ״פָּנַי יֵלֵכוּ״,
10 אָז ״וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁנַּעֲשֶׂה
11 בְּחִינַת מְנוּחָה מֵאוֹיְבִים
12 וְיִנִיקַת הַחִיצוֹנִים ואין להם יניקה
13 מהאלוקות והקדושה, כִּי יְנִיקָתָם
14 אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים
15 שהיא השפעה חיצונית בלבד, אֲבָל
16 כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי מִבְּחִינַת
17 הַפָּנִים, ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אָז אֵין
18 יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים, מִכָּל־מָקוֹם
19 גַּם אָז יוֹנְקִים הַקְּלִיפּוֹת
20 וְסִטְרָא־אַחֲרָא מִבְּחִינַת
21 הַחִיצוֹנִיּוּת עַל־כָּל־פָּנִים דְּשֵׁם
22 אֱלֹקִים שהיא אמנם השפעה מועטת
23 ומצומצמת אבל בכל זאת יש בה
24 השפעה מסויימת. וְעַל זֶה נֶאֱמַר
25 אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
26 מִבֵּית עֲבָדִים, דְּקָאֵי שהכוונה
27 היא עַל הֲיָצִיאָה וההתעלות
28 מִבְּחִינַת סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
29 המדוד והמוגבל שֶׁנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם
30 אֱלֹקִים, לִבְחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה
31 מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ
32 מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה כאשר
33 יש עליה מעל ׳סדר השתלשלות׳ נָכָר
34 וְנִרְגָּשׁ בַּנִּבְרָאִים הַמָּקוֹר
35 הַמְּהַוֶּה אוֹתָם וְהֵם בְּטֵלִים
36 אֵלָיו כו׳, שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הָעִנְיָן
37 דְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳ כמבואר לעיל
38 באריכות. וּמִבְּחִינָה זוֹ שלמעלה
39 מה׳מצרים׳ ו׳גבולים׳ של הקדושה
40 עצמה, למעלה מ׳סדר השתלשלות׳
41 אֵין יְנִיקָה וַאֲחִיזָה לַסִּטְרָא־
42 אַחֲרָא כְּלָל, אֲפִילוּ לֹא
43 מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד.

1 תַּחְתּוֹן׳, הִנֵּה אָז יְכוֹלִים גַּם הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־
2 אַחֲרָא לְקַבֵּל יְנִיקָה. וְעִם הֱיוֹת שֶׁיְּנִיקָתָם אֵינָהּ
3 אֶלָּא מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד (שֶׁזֶּהוּ שֶׁיּוֹנְקִים
4 מִמ״ח צִרּוּפִים אַחֲרוֹנִים דְּשֵׁם אֱלֹקִים), וּכְמוֹ
5 שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) בְּפֵירוּשׁ ״פָּנַי יֵלֵכוּ
6 וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, שֶׁכַּאֲשֶׁר הַהַנְהָגָה הִיא מִבְּחִינַת
7 הַפָּנִים, ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אָז ״וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״,
8 שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּחִינַת מְנוּחָה מֵאוֹיְבִים וְיִנִיקַת
9 הַחִיצוֹנִים, כִּי יְנִיקָתָם אֵינָהּ אֶלָּא מִבְּחִינַת
10 אֲחוֹרַיִּים, אֲבָל כַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ הַגִּילוּי מִבְּחִינַת
11 הַפָּנִים, ״פָּנַי יֵלֵכוּ״, אָז אֵין יְנִיקָה לַחִיצוֹנִים,
12 מִכָּל־מָקוֹם גַּם אָז יוֹנְקִים הַקְּלִיפּוֹת וְסִטְרָא־
13 אַחֲרָא מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת עַל־כָּל־פָּנִים דְּשֵׁם
14 אֱלֹקִים. וְעַל זֶה נֶאֱמַר אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
15 מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים, דְּקָאֵי עַל הֲיָצִיאָה מִבְּחִינַת
16 סֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם אֱלֹקִים, לִבְחִינָה
17 שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם הֲוָיָ׳,
18 שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִכָּר וְנִרְגָּשׁ בַּנִּבְרָאִים הַמָּקוֹר
19 הַמְּהַוֶּה אוֹתָם וְהֵם בְּטֵלִים אֵלָיו כו׳, שֶׁזֶּהוּ
20 כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּ׳דַעַת עֶלְיוֹן׳. וּמִבְּחִינָה זוֹ אֵין
21 יְנִיקָה וַאֲחִיזָה לַסִּטְרָא־אַחֲרָא כְּלָל, אֲפִילוּ לֹא
22 מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד.

ביאור בדרך אפשר

44 ח) וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַטַּעַם שֶׁלֹּא הִתְפַּיֵּס מֹשֶׁה רַבֵּנוּ ולא היה
45 די לו בַּהַבְטָחָה דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, כִּי אַף־עַל־פִּי
46 שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת הַפָּנִים [שֶׁאָז הַהַמְשָׁכָה אֵינָהּ
47 בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר, וּבָא לְמַטָּה הָאוֹר כְּמוֹ
48 שֶׁהוּא בְּעֶצֶם (כַּנַ״ל סְעִיף
49 ה)] אֲזַי אֵין הַחִיצוֹנִים יוֹנְקִים
50 מִשָּׁם, כמבואר לעיל באריכות, ואם
51 כן לכאורה היה די בהמשכה והשפעה
52 של ״פנים״ אלו, מִכָּל־מָקוֹם אֵין
53 זֶה שׁוֹלֵל יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים
54 לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי גַּם הֵם יוֹנְקִים
55 מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת עַל־כָּל־
56 פָּנִים. וְכַמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁהָיָה
57 מִשָּׁךְ זְמַן תקופה מסויימת
58 שֶׁהָיְתָה הַהַנְהָגָה האלוקית עם בני
59 ישראל בְּאוֹפֶן דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ
60 וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, בְּהָנִיחַ ה׳
61 אֱלֹקֶיךָ גו׳, והייתה התגברות של
62 הקדושה על הקליפה וְאַף־עַל־פִּי־
63 כֵן הָיוּ אַחַר־כָּךְ עִנְיָנִים
64 שֶׁהֵבִיאוּ לְמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ׳בֵּית
65 עֲבָדִים׳ כו׳ וגלות. וְלָכֵן הוֹסִיף
66 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְבַקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה
67 בְּאוֹפֶן דְּ״פָנֶיךָ הוֹלְכִים״, לֹא
68 רַק ״פָּנַי״, אֶלָּא ״פָּנֶיךָ״
69 דָּיְקָא, וְכִדְאִיתָא כפי שמובא
70 בַּזֹּהַר[45] גּוּפָא דְּסִיהֲרָא לָא
71 בְּעִינָא כו׳ גּוּפָא דְּשִׁמְשָׁא
72 בְּעִינָא, אינני רוצה את גוף הירח,
73 רצוני בגוף השמש, וזהו תוכן הבקשה

ח) וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַטַּעַם שֶׁלֹּא הִתְפַּיֵּס מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בַּהַבְטָחָה דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ
24 וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּמְשַׁךְ מִבְּחִינַת
25 הַפָּנִים [שֶׁאָז הַהַמְשָׁכָה אֵינָהּ בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת, אֶלָּא בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר, וּבָא לְמַטָּה
26 הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעֶצֶם (כַּנַ״ל סְעִיף ה)] אֲזַי אֵין הַחִיצוֹנִים יוֹנְקִים מִשָּׁם,
27 מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שׁוֹלֵל יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי גַּם הֵם יוֹנְקִים
28 מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת עַל־כָּל־פָּנִים. וְכַמּוּבָן גַּם מִזֶּה שֶׁהָיָה מֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁהָיְתָה
29 הַהַנְהָגָה בְּאוֹפֶן דְּ״פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ״, בְּהָנִיחַ ה׳ אֱלֹקֶיךָ גו׳, וְאַף־עַל־פִּי־
30 כֵן הָיוּ אַחַר־כָּךְ עִנְיָנִים שֶׁהֵבִיאוּ לְמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ׳בֵּית עֲבָדִים׳ כו׳. וְלָכֵן הוֹסִיף
31 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְבַקֵּשׁ שֶׁיִּהְיֶה בְּאוֹפֶן דְּ״פָנֶיךָ הוֹלְכִים״, לֹא רַק ״פָּנַי״, אֶלָּא ״פָּנֶיךָ״
32 דָּיְקָא, וְכִדְאִיתָא בַּזֹּהַר[45] גּוּפָא דְּסִיהֲרָא לָא בְּעִינָא כו׳ גּוּפָא דְּשִׁמְשָׁא בְּעִינָא,

45) ח״ג רפג, ב. וראה אוה״ת תשא ע׳ ב׳כו.

ביאור בדרך אפשר

הֵינוּ, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַהַנְהָגָה מִבְּחִינַת ״פָּנַי״, מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת (גּוּפָא דְּסִיהֲרָא), שֶׁעַל־יְדֵי רִבּוּי הַצִּמְצוּמִים יוּמְשַׁךְ גַּם לַחִיצוֹנִים מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת עַל־כָּל־פָּנִים, אֶלָּא תִּהְיֶה הַהַנְהָגָה מִבְּחִינַת ״פָּנֶיךָ״, דְּקָאֵי עַל בְּחִינַת עַצְמוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, בְּחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין דַּאֲצִילוּת (גּוּפָא דְּשִׁמְשָׁא), שֶׁמִּשָּׁם אֵין מָקוֹם לִינִיקַת הַחִיצוֹנִים כְּלָל, גַּם לֹא מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד.

וּמַמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב, שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁ״פָּנֶיךָ הוֹלְכִים״, בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ, אֲזַי וְנִפְלִינוּ גוֹ׳ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל הַפְלָאָה וְהַבְדָּלָה לְגַמְרֵי, הֵינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת, וְאִלּוּ ״כָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה״ מְקַבְּלִים מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁהַהַנְהָגָה דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא מִבְּחִינָה כָּזוֹ שֶׁאֵינָהּ שַׁיֶּכֶת כְּלָל לְ״כָל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה״, שֶׁמִּשָּׁם אֵינָם יוֹנְקִים כְּלָל אֲפִילוּ לֹא מִבְּחִינַת הַחִיצוֹנִיּוּת בִּלְבַד.

וְהַהַקְדָּמָה לְכָל זֶה הוּא ״כִּי מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ״, ״בְּעֵינֶיךָ״ דָּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת עַצְמוּת הָאוֹר דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, וְחֵן דָּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא, וְעַד שֶׁאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת מָקוֹם וְאֵינָהּ מַגַּעַת שָׁם כְּלָל, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נִמְשָׁךְ מִשָּׁם לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא לִהְיוֹת וְנִפְלִינוּ גוֹ׳, כֵּיוָן שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת. דְּמִצַּד בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּכַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה[46], אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ וְרַבּוּ פְּשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לוֹ[47], אֲבָל מִצַּד בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף, הַהַמְשָׁכָה הִיא לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, דְּאַף דִּכְתִיב[48] הֲלֹא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב,

ביאור בדרך אפשר

״כִּי מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ״, ״בְּעֵינֶיךָ״ דָּיְקָא, והכתוב מדייק ואומר ״בעיניך״ להורות שהכוונה למציאת חן ב׳עיני׳ הקדוש־ברוך־הוא בעצמו שֶׁזֶּהוּ בְּחִינַת עַצְמוּת הָאוֹר דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, ולא רק בחינת המלכות דאצילות, וְחֵן דָּיְקָא, ומדייק ואומר ״חן״ שֶׁהוּא עִנְיַן אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא התעוררות והשפעה מלמעלה, מאלוקות שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא, מהתעוררות מלמטה, התקרבות לאלוקות מצד האדם, וְעַד כדי כך שמדובר בדרגה כל כך נעלית שֶׁאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא של האדם אֵינָהּ תּוֹפֶסֶת מָקוֹם וְאֵינָהּ מַגַּעַת שָׁם כְּלָל, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן למרות שהאדם מצידו לא יכול ׳להגיע׳ ו׳לגעת׳ במדריגה נעלית זו נִמְשָׁךְ מִשָּׁם לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא ולא לאומות העולם, לִהְיוֹת וְנִפְלִינוּ גוֹ׳, כֵּיוָן שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת הַפְּנִימִיּוּת ורק בני ישראל שייכים להמשכה זו. דְּמִצַּד בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַמַּקִּיף אור אלוקי נעלה שלמעלה מהתלבשות פנימית בנבראים אבל אין הוא גילוי והארה של הפנימיות והעצם אלא גילוי חיצוני חֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּכַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה[46], ואין הבדל בין ׳חושך׳ ל׳אור׳, כי כל מעשיהם ועניינים של הנבראים אינם תופסים שם מקום כלל, וכלשון הכתוב שלגבי דרגות מסוימות באלוקות נאמר אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ וְרַבּוּ פְּשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לוֹ[47], שגם המעשים שהם ׳צודקים׳ וטובים וגם המעשים שהם ׳פשעים׳ אינם תופסים מקום אֲבָל מִצַּד בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַמַּקִּיף, שהיא דרגה יותר נעלית מאשר ׳חיצוניות המקיף׳ הַהַמְשָׁכָה הִיא לְיִשְׂרָאֵל דַּוְקָא ולא לאומות העולם, דְּאַף דִּכְתִיב[48] הֲלֹא אָח עֵשָׂו

46) תהלים קלט, יב. 47) איוב לה, ו־ז (בשינוי הסדר). 48) מלאכי א, ב.

ביאור בדרך אפשר

לְיַעֲקֹב, ולגבי מדרגות מסויימות ההבדל ביניהם אינו תופס מקום מִכָּל־מָקוֹם במדרגה עוד יותר פנימית וָאוֹהֵב אֶת יַעֲקֹב דַּוְקָא ובהחלט יש הבדל בין יעקב לעשו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[49] יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה, היינו שהקדוש־ברוך־הוא בוחר דוקא ביעקב. וּמִצַּד בְּחִינָה זוֹ "פנימיות המקיף" נַעֲשִׂית הַהַנְהָגָה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן דְ"בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ" ("פָּנֶיךָ הוֹלְכִים"), הארת הפנים של העצם לִהְיוֹת וְנִפְלִינוּ גוֹ' מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.

וְנִמְצָא שֶׁבִּכְלָלוּת הַנְהָגַת הָעוֹלָמוֹת על־ידי הקדוש־ברוך־הוא יֵשׁ שְׁלֹשָׁה אוֹפַנִּים, כפי שהולך ומפרט. יֵשׁ אוֹפֶן הַנְהָגָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה ונגרמת או מושפעת עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹן אֶלָּא רַק מִצַּד הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁקּוֹדֶמֶת לְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, ולא שנגרמה על־ידה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר וְנֹחַ מָצָא חֵן גוֹ' מבלי פעולה והתעוררות מצידו.

וְיֵשׁ אוֹפֶן הַנְהָגָה שֶׁבְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, כלומר שההתעוררות וההשפעה מלמעלה באה כתוצאה מההתעוררות מלמטה שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה בָּאָה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה, בִּשְׂכַר הָעֲבוֹדָה, בתור תשלום שכר על עבודת האדם וְהִיא לְפִי עֶרֶךְ הָעֲבוֹדָה ובהתאם אליה. וְהַנְהָגָה זוֹ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה בְּיוֹתֵר, עַד לְאוֹפֶן דְ"פָּנַי יֵלְכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ", שֶׁהַהַנְהָגָה לְמַטָּה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּבָאָה לְמַטָּה עַד לְעוֹלָם הָעֲשִׂיָּה בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר בִּלְבַד כפי שנתבאר לעיל באריכות.

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם, הָאוֹפֶן השלישי הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה אפילו מהאופן השני הוּא בַּהַנְהָגָה שֶׁבָּאָה מִלְּמַעְלָה (לֹא רַק לְפִי עֶרֶךְ הָעֲבוֹדָה, שאז היא מוגבלת לפי ערך עבודת האדם אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלְּאַחֲרֵי מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה עַל־יְדֵי וּלְפִי עֶרֶךְ שְׁלֵמוּת הָעֲבוֹדָה, נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר) בְּדֶרֶךְ שֶׁל מַתָּנָה וְחֵן מלמעלה, ממדריגה שאי אפשר להגיע אליה על ידי 'אתערותא דלתתא' שֶׁעַל זֶה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הָעִנְיָן דְ'מְצִיאַת חֵן', שֶׁמִּזֶּה יוּמְשַׁךְ לִהְיוֹת "פָּנֶיךָ הוֹלְכִים", "בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ", הַיְינוּ שֶׁתִּהְיֶה הַהַנְהָגָה לֹא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, אֶלָּא מִבְּחִינַת עַצְמוּת דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, גּוּפָא דִּשְׁמִשָּׁא, וְעַד לִבְחִינַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ, יֵשׁ הָאֲמִתִּי, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן דְ"יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה", "וָאוֹהַב אֶת יַעֲקֹב" דַּוְקָא כמבואר לעיל.

ט) וְהִנֵּה יָדוּעַ שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נִמְשָׁכִים מֵהַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[50] במדרש (על הפסוק "ואהיה אצלו אמון") הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֲנִי הָיִיתִי כְּלִי אוּמָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם בּוֹנֶה פָּלָטִין ארמון כו' מִדַּעַת

1 מִכָּל־מָקוֹם וָאוֹהֵב אֶת יַעֲקֹב דַּוְקָא, וּכְמוֹ
2 שֶׁכָּתוּב[49] יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב
3 אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה. וּמִצַּד בְּחִינָה זוֹ נַעֲשִׂית הַהַנְהָגָה
4 עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן דְ"בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ" ("פָּנֶיךָ
5 הוֹלְכִים"), לִהְיוֹת וְנִפְלִינוּ גוֹ' מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל
6 פְּנֵי הָאֲדָמָה.
7 **וְנִמְצָא** שֶׁבִּכְלָלוּת הַנְהָגַת הָעוֹלָמוֹת יֵשׁ שְׁלֹשָׁה
8 אוֹפַנִּים. יֵשׁ אוֹפֶן הַנְהָגָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה
9 עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַתַּחְתּוֹן אֶלָּא רַק מִצַּד הָעֶלְיוֹן,
10 שֶׁהוּא עִנְיָן אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁקּוֹדֶמֶת
11 לְאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר וְנֹחַ מָצָא חֵן
12 גוֹ'. וְיֵשׁ אוֹפֶן הַנְהָגָה שֶׁבְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא
13 אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא, שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה בָּאָה
14 עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה, בִּשְׂכַר הָעֲבוֹדָה, וְהִיא לְפִי עֶרֶךְ
15 הָעֲבוֹדָה. וְהַנְהָגָה זוֹ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה
16 בְּיוֹתֵר, עַד לְאוֹפֶן דְ"פָּנַי יֵלְכוּ וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ",
17 שֶׁהַהַנְהָגָה לְמַטָּה הִיא מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת
18 מַמָּשׁ, כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת וּבָאָה לְמַטָּה עַד לְעוֹלָם
19 הָעֲשִׂיָּה בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר בִּלְבַד. אָמְנָם, הָאוֹפֶן
20 הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה הוּא בַּהַנְהָגָה שֶׁבָּאָה מִלְּמַעְלָה (לֹא
21 רַק לְפִי עֶרֶךְ הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁלְּאַחֲרֵי
22 מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה עַל־יְדֵי וּלְפִי עֶרֶךְ שְׁלֵמוּת
23 הָעֲבוֹדָה, נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר) בְּדֶרֶךְ שֶׁל מַתָּנָה וְחֵן, שֶׁעַל זֶה בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ
24 הָעִנְיָן דְ'מְצִיאַת חֵן', שֶׁמִּזֶּה יוּמְשַׁךְ לִהְיוֹת "פָּנֶיךָ הוֹלְכִים", "בְּלִכְתְּךָ עִמָּנוּ",
25 הַיְינוּ שֶׁתִּהְיֶה הַהַנְהָגָה לֹא רַק מִבְּחִינַת מַלְכוּת דַּאֲצִילוּת, אֶלָּא מִבְּחִינַת עַצְמוּת
26 דַּאֲצִילוּת מַמָּשׁ, גּוּפָא דִּשְׁמִשָּׁא, וְעַד לִבְחִינַת הָעַצְמוּת מַמָּשׁ, יֵשׁ הָאֲמִתִּי,
27 שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ הָעִנְיָן דְ"יִבְחַר לָנוּ אֶת נַחֲלָתֵנוּ אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר אָהֵב סֶלָה",
28 "וָאוֹהַב אֶת יַעֲקֹב" דַּוְקָא.
29 ט) **וְהִנֵּה** יָדוּעַ שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם נִמְשָׁכִים מֵהַתּוֹרָה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[50]
30 הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת אֲנִי הָיִיתִי כְּלִי אוּמָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה. בְּנוֹהֵג
31 שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם בּוֹנֶה פָּלָטִין כו' מִדַּעַת אוּמָן, וְהָאוּמָן כו' דִּפְתְּרָאוֹת

49) תהלים מז, ה. 50) ב"ר פ"א, א.

ביאור בדרך אפשר

אומָן על פי תכנית שמכין בנאי מומחה, **וְהָאומָן כו׳** המשרטט את תכנית הבנייה **דִּפְתָּרָאוֹת וּפִנְקְסָאוֹת יֵשׁ לוֹ כו׳** שעל פיהם הוא בונה את הבניין, **כָּךְ הָיָה הַקָּבָּ״ה מַבִּיט בַּתּוֹרָה** שנמשלה לתכנית הבניין **וּבוֹרֵא אֶת הָעוֹלָם, וּכְמַאֲמַר**[51] הזוהר שבעת הבריאה הקדוש־ברוך־הוא **אֶסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְתָא וּבָרָא עָלְמָא** הסתכל בתורה וברא עולם, הרי שכל ענייני העולם באים מהתורה. **וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה יֶשְׁנָם דּוּגְמַת שְׁלֹשֶׁת אוֹפַנֵּי הַהַנְהָגָה מִלְּמַעְלָה הַנַּ״ל, אופן אחד מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּאוֹפֶן שֶׁל אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא מִצַּד־עַצְמָהּ** ללא פעולת האדם כלל, אופן שני **מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא** המעוררת וגורמת ׳אתערותא דלעילא׳, ואופן שלישי **וּמַה שֶׁנִּמְשָׁךְ לְאַחֲרֵי־זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁל חֵן וּמַתָּנָה** שלמעלה מעבודת האדם לגמרי.

וְיוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַמְּבֹאָר בְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[52] מאמרי חסידות **שֶׁעִנְיַן הַיְרוּשָׁה (שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר תּוֹרָה גוֹ׳ מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב) הוּא לִירַשׁ אֶת בְּחִינַת הַ״תּוֹהוּ׳ שֶׁקָּדַם לַ״תִּקּוּן׳. דְּהִנֵּה, עֵשָׂו שָׁרְשׁוֹ מִ״תּוֹהוּ׳, וְיַעֲקֹב שָׁרְשׁוֹ מִ״תִּקּוּן׳, וְכֵיוָן שֶׁאָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב, יוֹרֵשׁ יַעֲקֹב גַּם אֶת הָאוֹרוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳ שֶׁהֵם הַשֹּׁרֶשׁ דְּעֵשָׂו (כִּי בְּ״לְעוּמַת־זֶה״, בְּחִינַת עֵשָׂו, כְּתִיב וּבֵן אֵין לוֹ גו׳[53]). וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהִי הַשַּׁיָּכוּת דִּירוּשַׁת (הָאוֹרוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳, שָׁרְשׁוֹ שֶׁל) עֵשָׂו - לְעִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר תּוֹרָה גוֹ׳ מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הֲרֵי אַדְרַבָּה, בְּפָסוּק זֶה מוּדְגֶשֶׁת הַשִּׁלִּילָה דְּעֵשָׂו, כִּדְרָשַׁת חֲכָמֵינוּ זַ״ל[2] דְּעַכּוּ״ם שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה״ וְלֹא לָהֶם. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּחִינָה בַּתּוֹרָה שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהִתְלַבְּשׁוּת בַּהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוּת וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל לוֹמְדִים הֲלָכוֹת הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמִים הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי הֵם מְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳ הַמְלוּבָּשִׁים בָּהֶם וְיוֹרְשִׁים אוֹתָם. וּבְחִינָה זוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְרוּשָׁה, לְפִי שֶׁבָּאָה בִּירוּשָׁה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם לִפְנֵי עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה, שֶׁלָּכֵן יֵשׁ מִי שֶׁיּוֹצֵא יְדֵי־חוֹבַת וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה[54]

ביאור בדרך אפשר

ומקבל לחלקו **גַּם אֶת הָאוֹרוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳ שֶׁהֵם הַשֹּׁרֶשׁ דְּעֵשָׂו (כִּי בְּ״לְעוּמַת־זֶה״** היפך הקדושה (ככתוב ׳כי את זה לעומת זה עשה האלוקים׳, **בְּחִינַת עֵשָׂו, כְּתִיב וּבֵן אֵין לוֹ גו׳**[53] ולכן ירושתו עוברת לאחיו).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהִי הַשַּׁיָּכוּת דִּירוּשַׁת (הָאוֹרוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳, שָׁרְשׁוֹ שֶׁל) עֵשָׂו - לְעִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר תּוֹרָה גוֹ׳ מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הֲרֵי אַדְרַבָּה, בְּפָסוּק זֶה ״תורה ציוה ... קהלת יעקב״ **מוּדְגֶשֶׁת הַשִּׁלִּילָה דְּעֵשָׂו, כִּדְרָשַׁת חֲכָמֵינוּ זַ״ל**[2] **דְּעַכּוּ״ם** עובד כוכבים ומזלות (נכרי) **שֶׁעָסַק בַּתּוֹרָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה״ וְלֹא לָהֶם** ולמה אם כן מקשרים את ירושת שורשו של עשו לענייני ירושת התורה?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁיֵּשׁ בְּחִינָה בַּתּוֹרָה שֶׁעִקָּרָהּ הוּא עִנְיַן הַהִתְלַבְּשׁוּת של ההלכות ומצוות התורה **בַּהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוּת וּמִצְוֹת מַעֲשִׂיּוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל לוֹמְדִים הֲלָכוֹת הַתּוֹרָה וּמְקַיְּמִים הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, הֲרֵי הֵם מְבָרְרִים אֶת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ״תּוֹהוּ׳ הַמְלוּבָּשִׁים בָּהֶם** באותם דברים גשמיים **וְיוֹרְשִׁים אוֹתָם** וניצוצות נעלים אלה באים לחלקם של בני ישראל. **וּבְחִינָה זוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה** הקשורה בדברים הגשמיים והניצוצות מ׳תוהו׳ שנפלו בהם **נִקְרֵאת בְּשֵׁם יְרוּשָׁה, לְפִי שֶׁבָּאָה בִּירוּשָׁה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם לִפְנֵי עֲבוֹדָתוֹ וִיגִיעָתוֹ בְּלִימוּד הַתּוֹרָה,** וירושה זו באה לו גם אם אינו עוסק בתורה ביגיעה **שֶׁלָּכֵן יֵשׁ מִי שֶׁיּוֹצֵא יְדֵי־חוֹבַת וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה**[54] **בְּלִימוּד**

---

51) זח״ב קסא, סע״א ואילך. 52) ראה ד״ה תורה צוה במאמרי אדמו״ר הזקן תקס״ו ע׳ שסז. אוה״ת ברכה ע׳ א׳תתנה. סה״מ תרל״ג שם (ס״ע תקנו). תרנ״ד שם (ע׳ ל ואילך). תש״ב שם (ע׳ 40). וראה סה״מ תר״ל שם (ע׳ פח). תרפ״ד שם (ע׳ ריב ואילך). 53) פינחס כז, ח. 54) יהושע א, ח.

בְּלִימוּד פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית בְּלִבַּד[55], וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁיֵּשׁ גַּם עַם־הָאָרֶץ שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר[56], וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מִצַּד תּוֹלַדְתּוֹ, מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ כוּ'. וּמִצַּד עִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה נַעֲשָׂה גַּם עִנְיַן יְרוּשַׁת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ'תֹהוּ' עַל־יְדֵי עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים) שֶׁמְּקַיֵּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, הֵן עַם־הָאָרֶץ דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר, וְהֵן צַדִּיק גָּמוּר שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בִּלְמוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה כוּ', שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ לְמַטָּה הִיא לְתַקֵּן אֶת גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם[57], עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים.

אָמְנָם יֵשׁ בְּחִינָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּרוּר הָעוֹלָם כוּ', וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ", כִּי בִּבְחִינָה זוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת יְגִיעָה דַּוְקָא. וּבִכְלָלוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּרוּר הָעוֹלָם שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, בִּהְיוֹתָם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהַהַנְהָגָה עִמָּהֶם הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"פָנַי יֵלֵכוּ", שֶׁאָז נַעֲשָׂה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ", בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ, שֶׁעִנְיְנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מְבַלְבְּלִים כוּ', הִנֵּה אָז עִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא הָעֵסֶק וְהַיְגִיעָה בִּלְמוּד הַתּוֹרָה כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ, שֶׁהוּא עִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ. וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעוֹסֵק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְגִיעָה עֲצוּמָה כוּ', אֲזַי זוֹכֶה לִבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה בְּאוֹפֶן שֶׁל מַתָּנָה, שֶׁבָּאָה מִבְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם כְּלָל.

ביאור בדרך אפשר

פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית בְּלִבַּד[55], שהוא לימוד מועט, וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁיֵּשׁ גַּם עַם־הָאָרֶץ שֶׁמְּקַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה בִּהְיוֹתוֹ בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר[56], אינו יודע מה הוא אומר, כלומר שאינו שייך כלל להבנה והשגה בתורה, ומכל־מקום גם יהודים אלה יורשים את התורה ויש להם שייכות לתורה וְטַעַם הַדָּבָר הוּא לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הִיא בִּבְחִינַת יְרוּשָׁה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מִצַּד תּוֹלַדְתּוֹ, בגלל עצם העובדה שהוא נולד יהודי מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַעֲמָדוֹ וּמַצָּבוֹ והדרגה שלו בלימוד וידיעת התורה כוּ'. וּמִצַּד עִנְיַן הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה שאינו תלוי בעבודה ויגיעה של האדם כשם שירושה גשמית לא תלוייה בפעולה כלשהי מצד היורש נַעֲשָׂה גַּם עִנְיַן יְרוּשַׁת הַנִּיצוֹצוֹת דְּ'תֹהוּ' שהם אורות נעלים ביותר, כאמור, עַל־יְדֵי עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת (שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים) שֶׁמְּקַיֵּם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, הֵן עַם־הָאָרֶץ דְּלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר ואינו שייך להבנה והשגה בתורה כלל, וְהֵן צַדִּיק גָּמוּר שֶׁמִּתְיַגֵּעַ בִּלְמוּד הַתּוֹרָה בַּהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה כוּ', שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית יְרִידַת נִשְׁמָתוֹ של כל יהודי לְמַטָּה הִיא לְתַקֵּן אֶת גּוּפוֹ וְנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית[57], החלק המסויים בעולם שמוטל דווקא עליו לברר עַל־יְדֵי קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים.

אָמְנָם יֵשׁ בְּחִינָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִבְּרוּר הָעוֹלָם כוּ', וְעַל זֶה חלק זה בתורה שהעיסוק בו הוא בכוונה נעלית יותר מבירור העולם הגשמי נֶאֱמַר

ביאור בדרך אפשר

"הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ", כִּי בִּבְחִינָה זוֹ שֶׁבַּתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת יְגִיעָה דַּוְקָא. וּבִכְלָלוּת יוֹתֵר, הִנֵּה בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּרוּר הָעוֹלָם שַׁיֶּכֶת לִבְחִינַת הַפְּנִימִיּוּת דְּיִשְׂרָאֵל, כפי שנרמז בפסוק "וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל", כאשר בני ישראל הם בבחינת 'פנים', כלומר בִּהְיוֹתָם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁהַהַנְהָגָה עִמָּהֶם מלמעלה הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"פָנַי יֵלֵכוּ", שֶׁאָז נַעֲשָׂה מַעֲמָד וּמַצָּב דְּ"וַהֲנִיחוֹתִי לָךְ", בְּהָנִיחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אֹיְבֶיךָ, שֶׁעִנְיְנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מְבַלְבְּלִים את האדם מעבודת ה' כוּ', הִנֵּה אָז עִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא הָעֵסֶק וְהַיְגִיעָה בִּלְמוּד הַתּוֹרָה כְּשֶׁלְּעַצְמָהּ, שֶׁהוּא עִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה לִשְׁמָהּ כדבר בפני עצמו שלא קשור ללימוד הלכות התורה השייכות לקיום המעשי של המצוות עם דברים גשמיים וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינָה נַעֲלֵית יוֹתֵר בַּתּוֹרָה, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעוֹסֵק בִּלְמוּד הַתּוֹרָה בְּאוֹפֶן שֶׁל יְגִיעָה עֲצוּמָה יותר מהרגיל כוּ', אֲזַי זוֹכֶה לִבְחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִלְּמַעְלָה בְּאוֹפֶן שֶׁל מַתָּנָה, שֶׁבָּאָה מִבְּחִינָה נַעֲלֵית בְּיוֹתֵר למעלה באלוקות שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם כְּלָל.

---

55) ראה מנחות צט, ב. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג ה"ד. 56) ראה הל' ת"ת שם פ"ב הי"ב. 57) תניא פל"ז (מח, ב) - מעץ חיים שער כו (שער הצלם) ספ"א.

ביאור בדרך אפשר

י) וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, דְּיַעֲקֹב שֶׁהוּא ראשי תיבות **יו״ד עָקֵב**[58], **קָאֵי עַל הַנְּשָׁמוֹת הַמְּלוּבָּשׁוֹת בְּגוּפִים חָמְרִיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה** ונרמזו ב׳עקב׳ החלק התחתון והנמוך של הגוף, **הִנֵּה אֶצְלָן יֵשׁ בְּחִינַת הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה (מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב), שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְבָרְרִים וְיוֹרְשִׁים אֶת הַנִּצּוֹצוֹת דְּ׳תֹהוּ׳ שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נַעֲשָׂה קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהִנֵּה, עִם הֱיוֹת שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ט) שֶׁבְּחִינַת הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה הִיא בְּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם לְבָרְרָם כוּ׳, מִכָּל־מָקוֹם קְשׁוּרָה** דרגה נמוכה זו **גַּם עִם הַבְּחִינוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הֵן בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁעָלֶיהָ אָמְרוּ ״הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ״, שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת וִיגִיעַת הָאָדָם, וְהֵן הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית בַּתּוֹרָה שֶׁבָּאָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינָה שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם כְּלָל** כמבואר לעיל, כי אמנם מבחינת מדריגת הלימוד היא מדריגה נמוכה אבל גם היא שייכת לדרגות הגבוהות האמורות **כֵּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁבָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם לְבָרְרָם כוּ׳, נִשְׁלֶמֶת** ומתמלאת בפועל **כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה דְּנִתְאַוָּה הַקָּבָּ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים**[59], שהעולם הזה שהוא העולם התחתון ביותר יהיה מקום ראוי לגילוי והשראת השכינה **שֶׁבָּעוֹלָם דִּלְמַטָּה נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת הָעַצְמוּת כוּ׳**[60] שלמעלה מכל המדריגות.

י) וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, דְּיַעֲקֹב שֶׁהוּא יו״ד עָקֵב[58], **קָאֵי עַל הַנְּשָׁמוֹת הַמְּלוּבָּשׁוֹת בְּגוּפִים חָמְרִיִּים בָּעוֹלָם הַזֶּה, הִנֵּה אֶצְלָן יֵשׁ בְּחִינַת הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה (מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב), שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מְבָרְרִים וְיוֹרְשִׁים אֶת הַנִּצּוֹצוֹת דְּ׳תֹהוּ׳ שֶׁנִּתְלַבְּשׁוּ בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים שֶׁבָּהֶם נַעֲשָׂה קִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְהִנֵּה, עִם הֱיוֹת שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ט) שֶׁבְּחִינַת הַיְרוּשָׁה שֶׁבַּתּוֹרָה הִיא בְּחִינָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה שֶׁבָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם לְבָרְרָם כוּ׳, מִכָּל־מָקוֹם קְשׁוּרָה הִיא גַּם עִם הַבְּחִינוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, הֵן בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁעָלֶיהָ אָמְרוּ ״הַתְקֵן עַצְמְךָ לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ יְרוּשָׁה לָךְ״, שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת וִיגִיעַת הָאָדָם, וְהֵן הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית בַּתּוֹרָה שֶׁבָּאָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינָה שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁבָּאָה בְּהִתְלַבְּשׁוּת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם לְבָרְרָם כוּ׳, נִשְׁלֶמֶת כַּוָּנַת הַבְּרִיאָה דְּנִתְאַוָּה הַקָּבָּ״ה לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בְּתַחְתּוֹנִים**[59], **שֶׁבָּעוֹלָם דִּלְמַטָּה נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת הָעַצְמוּת כוּ׳**[60].

58) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ״ב. תו״א ויצא כא, א. ובכ״מ.
59) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ. 60) חסר הסיום (המו״ל).

המשך ביאור למס׳ מנחות ליום רביעי עמ׳ ב

הדבר בתודה, משום **דְּרַחֲמָנָא כַּרְיֵיהּ** – שהתורה קראה לה **׳שְׁלָמִים׳**, שנאמר בפרשת קרבן תודה (ויקרא ז טו) ׳תּוֹדַת שְׁלָמָיו׳, למדנו מכך שקרבן תודה קרב אף כשלמים בלא לחם, ולכן לא נחשב שנדחה מלהיקרב לשמו, אך שלמי עצרת שאינם נקראים שלמים בלא לחם, נדחו מלהיקרב לשמם על ידי אבידת הלחם, ולכך יש לומר שכיון שנדחו מלהיקרב לשמם, שוב לא יקרבו אף שלא לשמם.

הגמרא מביאה דין נוסף מדיני שתי הלחם: **תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁחַט** בחג השבועות **שְׁנֵי כְּבָשִׂים** לשלמי עצרת, **עַל** [– בעבור] **אַרְבַּע חַלּוֹת** שהוקדשו לשתי הלחם, **מוֹשֵׁךְ שְׁתַּיִם מֵהֶן** – מפריש שתים מתוכם, וזורק את הדם, **וּמְנִיפָן** עם הכבשים כדינם,

נוסח המברק ששלח כ״ק אדמו״ר שליט״א
להקפות שניות בירושלים עיה״ק, באה״ק תובב״א

ב״ה, ערב חג הסוכות, ה׳תשנ״ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בירושלים עיר קדשנו תוב״ב אמן,
בתוככי כל עמנו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם – שליט״א

בזמן שהשמחה הכפולה, שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחד לשמחה זו במקדש מלך עיר מלוכה הנצחית דעמנו הנצחי, ירושלים השלימה, עיר שחוברה לה יחדיו,

בתוככי כל ארצנו הקדושה, פלטרין של מלך, בשלימותה,

שניתנו בנחלת עולם, לעמנו גוי קדוש עם עולם, מאלקי עולם, ככתוב בתורתו הנצחית –

שלימות הארץ ושלימות העם ושלימות תורתנו הקדושה.

ויהי רצון, שתשוב ירושלים בקרוב ממש ליעודה ותפקידה, וכהבטחת נביא הגאולה ישעי׳ אשר ממנה תצא תורה ודבר ה׳.

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו ממש גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

ותקויים בכאו״א, בתוככי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו בסיום וחותם מזמור צדי״ק שבתהלים: ויהי נועם ה׳ אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו – יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקינו, תיכף ומיד ממש.

המשתתף בשמחתכם־שמחתינו,
וחותם בכבוד רב ובתפלה
לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי
מנחם שניאורסאהן

מקדש מלך עיר מלוכה: פיוט ״לכה דודי״.

עיר שחוברה לה יחדיו: תהלים קכב, ג. ובירושלמי (חגיגה פ״ג ה״ו): עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים. וראה אוה״ת לתהלים (יהל אור) שם (ע׳ תעט ואילך).

גוי קדוש: יתרו יט, ו.

וכהבטחת . . ישעי׳: ישעי׳ ב, ג.

נביא הגאולה ישעי׳: כשמו ״ישעי׳״ מלשון ישועה – ראה פרש״י ומצו״ד עה״פ ישעי׳ מט, א. זח״ב קעט, סע״ב. אוה״ת נ״ך כרך ב ריש ע׳ א׳נט. וראה לקו״ש חי״ח ע׳ 343 ואילך.

גאולה האמיתית ושהשלימה: שאין אחרי׳ גלות (תוד״ה ה״ג ונאמר – פסחים קטז, ב, ממכילתא עה״פ בשלח טו, א. יל״ש ישעי׳ רמז תצט).

יהי רצון . . במעשה ידיכם: פרש״י עה״פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש״י שמיני ט, כג. פרש״י עה״פ תהלים כאן.

ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי: מדרש תהלים עה״פ.

נוסח המברק ששלח כ״ק אדמו״ר שליט״א
להקפות שניות בכפר חב״ד (נה״ח ועוד), באה״ק תובב״א

ב״ה, ערב חג הסוכות, ה׳תשנ״ב
ברוקלין, נ.י.

כבוד המשתתפים בהקפות שמחת תורה
בכפר חב״ד (נחלת הר חב״ד וכו׳) אשר
בארצנו הקדושה תובב״א, על ידי משיח צדקנו
בתוככי כל אחינו בני ישראל השמחים
בשמחת תורה בכל מקום שהם – שליט״א

בזמן שהשמחה הכפולה, שמחת ישראל בהתורה ושמחת התורה בישראל, מקפת ומאחדת את כל עמנו הקרובים והרחוקים (לעת עתה) גם יחד, באיחוד אמיתי ונצחי,

תוקף ותוכן מיוחד לשמחה זו בארצנו הקדושה בשלימותה, אשר תמיד עיני השם אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה.

ויהי רצון, שתהי׳ הקדושה בגלוי, והשגחת השם עושה פלא בטוב הנראה והנגלה,

וראו כל עמי הארץ כי בישראל גדול שמו – בשלימות התורה שלימות העם ושלימות הארץ.

ובמהרה בימינו ממש תחזינה עינינו ממש גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

ותקויים בכאו״א, בתוככי כלל ישראל, תפילת וברכת משה רבינו בסיום וחותם מזמור צדי״ק שבתהלים: ויהי נועם ה׳ אלקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו – יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם,

ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקינו, תיכף ומיד ממש.

המשתתף בשמחתכם־שמחתינו,
וחותם בכבוד רב ובתפלה
לשנת תורה ושמחה ושלום אמיתי
מנחם שניאורסאהן

תמיד . . שנה: עקב יא, יב.
השם עושה פלא: ע״פ לשון הכתוב – תהלים עז, טו.
וראו כל עמי הארץ: לשון הכתוב – תבוא כח, י.
בישראל גדול שמו: לשון הכתוב – תהלים עו, ב.
גאולה האמיתית ושהשלימה: שאין אחרי׳ גלות (תוד״ה ה״ג ונאמר – פסחים קטז, ב, ממכילתא עה״פ בשלח טו, א. יל״ש ישעי׳ רמז תצט).
יהי רצון . . במעשה ידיכם: פרש״י עה״פ פקודי לט, מג. וראה גם פרש״י שמיני ט, כג. פרש״י עה״פ תהלים כאן.
ומעשה ידינו כוננהו – בבית המקדש השלישי: מדרש תהלים עה״פ.

בס"ד. שיחת יום ב' דחג הסוכות, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הקדושות לסעודה.

א. התחלת קריאת התורה של שני ימים הראשונים דחג הסוכות (וכן של יום שני דחג הפסח) היא: "וידבר גו' שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה'"[1].

ולכאורה אינו מובן: מהי השייכות של פסוקים אלו לחג הסוכות ולכללות ענין המועדים?

ענין המועדים מתחיל בפסוקים שלאחרי־זה: "וידבר גו' מועדי ה' וגו'"[2], ולכאורה היתה צריכה להיות התחלת הקריאה מפסוקים אלו, שגם בהם ישנו סכום הפסוקים הדרוש לקריאת התורה; וכיון שמתחילים מהפסוק "שור או כשב גו'", על־כן צריך לומר, שגם ענין זה שייך לכללות ענין המועדים (שלכן קורין זאת ביום השני של חג הפסח), ובמיוחד לחג הסוכות (שלכן קורין זאת בשני הימים הראשונים).

ב. ויובן בהקדם הביאור בנוגע לכללות ענין הקרבנות:

ידוע שעל־ידי ענין הקרבן נעשה קירוב והתאחדות הכחות באלקות, כדאיתא בספר הבהיר[3] "אמאי איקרי קרבן .. שמקרב כו'", ועד ש"רזא דקורבנא עולה עד רזא דאין־סוף"[4].

ולכאורה אינו מובן: כיצד נעשית פעולה מסויימת באדם על־ידי הקרבת בהמה על־גבי המזבח - הרי זה אינו כמו שאר המצוות, כמו ציצית או תפילין, שפעולת המצוה נעשית בגוף האדם או על־ידי גוף האדם, מה־שאין־כן בקרבנות, שפעולת ההקרבה היא בבהמה, ואילו האדם אינו אלא בעל הקרבן?!

ואין לומר שזהו מפני שהבהמה הנקרבת היא מנכסיו של האדם - שהרי אין זה כמו נתינת הצדקה, למשל, שכאשר נותן פרוטה לעני אזי מקיים מצות הבורא על־ידי פעולת הנתינה, מה־שאין־כן בקרבן, הרי חלות שם קרבן וקדושתו נעשה רק בשעה שמקריבים ושורפים את הבהמה (כולה או חלקה) על גבי המזבח, ואז, השייכות של האדם אינה אלא להיותו בעל הקרבן.

ג. ויובן על־פי דברי הרמב"ן[5] בביאור הטעם לכללות ענין הקרבנות - "שיחשוב אדם .. כי חטא לאלקיו .. וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה כו'".

אמנם, כדי שהפעולה בבהמה תפעל באדם, בהכרח שתהיה איזה השתוות ביניהם.

והענין בזה - כידוע שמלבד ה"נפש השנית בישראל (ש)היא חלק אלקה ממעל ממש"[6], ישנה גם "נפש הבהמית"[7], וכיון שנקראת כן על־פי תורה, הרי מובן שהיא כבהמה ממש, אלא שזוהי הבהמה שבאדם, ולכן יש לה קישור וחיבור עם האדם שבבהמה, שזוהי הדרגא הכי נעלית שבקרבן שעולה ונכלל למעלה על־ידי ההקרבה לה'.

וכל זה - מלבד הקשר והשייכות שבין האדם לבהמה, הן למעליותא, כדאיתא בגמרא במסכת חולין[8] על הפסוק[9] "אדם ובהמה תושיע ה'", "אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה", והן לגריעותא, כדאיתא בגמרא[10]: "שלשה כבהמה כו'".

ולכן, יכולים ללמוד מן האדם שבבהמה בנוגע לבהמה שבאדם, וכן מן הבהמה שבאדם בנוגע לאדם שבבהמה.

---

1) אמור כב, כו־כז.
2) שם כג, א ואילך.
3) סמ"ו (קט). וראה גם זח"ג ה, רע"א. ועוד.
4) ראה זהר ח"ב רלט, א. ח"ג כו, ב.
5) ויקרא א, ט.
6) תניא רפ"ב.
7) זח"ג לג, ב. עט, ב.
8) ה, ב.
9) תהלים לו, ז.
10) חגיגה טז, א.

וזהו גם מה שלומדים מג׳ הסוגים שבבהמה (שנזכרו בהתחלת הקריאה), ״שור או כשב או עז״ - בנוגע לבהמה שבאדם, נפש הבהמית (שבשביל תיקונה ובירורה ירדה הנשמה למטה[11]), שגם בה ישנם ג׳ חילוקים אלו.

ד. והענין בזה:

איתא בספר מאור עינים[12] (להרב הצדיק רבי מנחם נחום מטשערנאָביל, שהיה תלמיד הבעל־שם־טוב והרב המגיד, וחברו של רבינו הזקן), ש״שור או כשב או עז הם ג׳ מדרגות שיש בישראל, צדיקים רשעים בינונים. צדיקים נקראים ׳שור׳, על שם הבטה (מלשון שוּר - במלאפום), שמביטים ומדקדקים על מעשיהם [ויש לומר, שנקראים כן גם על־שם שרואים התגלות אלקות בכל הענינים]. ׳כשב׳ נקראים בינונים. ׳עז׳ נקראים רשעים, מלשון עזות״.

ולהעיר, שמצינו גם שכל ג׳ הענינים שור כשב ועז הם לגריעותא, כמבואר ב׳קונטרס התפילה׳[13] ״שיש ג׳ חלוקות כלליות בנפש הבהמית הנקרא שור כשב ועז כו׳״, אבל כאן מדובר כפי שהענין הוא למעליותא, שלכן קאי ״שור״ על צדיקים, ויתירה מזה, שאפילו ״עז״ שקאי על רשעים, הרי גם הוא עומד מוכן לעלות וליקרב על גבי המזבח.

ה. וממשיך בכתוב, ״והיה שבעת ימים תחת אמו״:

״שבעת ימים״ - קאי על שבעת המדות, ו״אמו״ - קאי על בינה, מקור המדות. והפירוש ד״והיה שבעת ימים תחת אמו״ הוא - שהמדות צריכים להיות תחת שליטת השכל שיהיה בעל הבית על המדות ויכוין אותם.

והענין בזה - כפי שמביא ה׳צמח־צדק׳[14] ש״מהמדות יש יניקת החיצונים, מה־שאין־כן בינה .. כשהמדות כלולים בשכל אין מהם יניקה, ולכן לא[15] יחפוץ כסיל בתבונה כו׳״ (״פירוש כסיל הוא בחינת יניקת החיצונים .. ולכן לא יחפוץ כסיל הנ״ל בתבונה .. היינו המדות זו״נ כשהם כלולים בתבונה .. יען מבחינה זו אין לו יניקה, רק בהתגלות לבו (״כי־אם בהתגלות לבו״[15]), שהוא התגלות המדה, אז יש לו יניקה כו׳״[16]).

ומזה מובן, שכל זמן שהמדות אינן מושפעות מן השכל, אלא הם בטבען ותקפן, בבחינת ״עיר פרא אדם יולד״[17] (שלכן צריך להיות ענין החינוך כו׳) - אי אפשר להתקרב לאלקות. וכמו שכתב ה׳בחיי׳[18] שהאהבה והיראה בעניני עולם־הזה לא ישכנו יחד עם האהבה ויראה דקדושה. ולכן צריך להיות ״והיה שבעת ימים תחת אמו״, היינו, שהמדות יהיו מושפעות על־ידי השכל.

וזוהי השייכות לחג הסוכות[14] - כמבואר בדרושי חסידות שבחג הסוכות מאירים המקיפים דבינה[19], ועל־זה נאמר[20] ״בסוכות תשבו שבעת ימים״, ששבעת הימים שהם שבעת המדות צריכים להיות בבחינת ישיבה בסוכה, היינו, תחת השפעת השכל (שזהו תוכן הענין ד״והיה שבעת ימים תחת אמו״).

ולאחרי־כן, הנה ״מיום השמיני והלאה״, דקאי על שמיני עצרת, ״ירצה לקרבן אשה לה׳״, באופן ש״יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך״[21].

והדיוק בזה הוא ״מיום השמיני והלאה גו׳״ - כיון שהכוונה היא שיומשכו כל הענינים על כל השנה כולה.

* * *

11) ראה תניא פל״ז (מח, ב).
12) פ׳ האזינו (עה״פ שור או כשב גו׳).
13) פ״ח. וראה גם סה״ש תורת שלום ע׳ 10. סה״מ תש״א ע׳ 122.
14) אוה״ת ויקרא (כרך א בהוספות) ע׳ שכד.
15) משלי יח, ב.
16) לקו״ת מסעי צ, א.
17) איוב יא, יב.
18) בחובת הלבבות בשער ח פ״ג אופן כה, ובפתח השער לשער אהבת ה׳.
19) ראה מאו״א ס, טו - מזהר ותקו״ז (נסמן ביאיר נתיב שם). ועוד. הנסמן בלקו״ש חכ״ט ס״ע 211.
20) אמור כג, מב.
21) משלי ה, יז. וראה תורת מנחם - התוועדויות חל״ה ע׳ 29. וש״נ.

ו. דובר אודות מה שכתוב בהפטרת יום א׳ דחג הסוכות: ״והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים גו׳״[22], והשייכות לניסוך המים שהיה בחג הסוכות[23].

* * *

ז. ישנו סיפור פלאי ביותר אודות הבעל־שם־טוב,

- כפי שכמה וכמה מספרים בפשיטות, ומשמעות הדברים שסיפור זה בא ממקור נאמן (אף שלא שמעתי סיפור זה מכ״ק מו״ח אדמו״ר)[24]. ולהעיר גם מהפתגם הידוע[25] בנוגע לסיפורי הבעל־שם־טוב, שגם אם לא אירע הסיפור בפועל, מכל־מקום היה הדבר בכחו וביכלתו של הבעל־שם־טוב. ובפרט בנידון־דידן, שמשמע שזהו סיפור אמיתי -

שפעם[26] באו גדולי מעזיבוז לסוכתו של הבעל־שם־טוב, ובראותם כיצד נבנתה הסוכה, וטענו שאיננה כשרה, וגם לאחרי אריכות השקלא־וטריא בינם לבין הבעל־שם־טוב, לא קיבלו את דעתו של הבעל־שם־טוב על דבר כשרותה של הסוכה על־פי דין, עד שהבעל־שם־טוב פתח את ידו - לאחרי משך כמה רגעים שהיה בדביקות - וראו בידו פיסת קלף שבה נכתב ״סוכת ר׳ ישראל כשרה״, וחתום עליה מט״ט שר הפנים!

[והמשך הסיפור הוא - שפיסת קלף זו היתה אחר־כך אצל נכדו של הבעל־שם־טוב, בעל ׳דגל מחנה אפרים׳, וכאשר מישהו היה חולה רחמנא־ליצלן, היה משתמש בה לרפואתו, ובאותה תקופה לא היה בסביבתו הענין דהיפך החיים, עד שיום אחד נעלם הקלף. ואמר בעל ׳דגל מחנה אפרים׳, שכיון שהעובדה שלא הניח במחנו ענין של היפך החיים לא היה סדר הרצוי, לכן נטלו ממנו את הקלף].

ח. ולכאורה אינו מובן - וכמדובר כמה פעמים שדוקא על ענינים פשוטים לא שמים לב:

א) כיצד יתכן שהבעל־שם־טוב שהיה למדן גדול ביותר בתורה - כמובן מגודל הפלאת למדנותו של רבינו הזקן, שהעיד על גודל הלמדנות של הרב המגיד[27], והרב המגיד העיד על גודל הלמדנות של הבעל־שם־טוב[28] - לא היה יכול לנצח את גדולי מעזיבוז, ולהוכיח להם שסוכתו כשרה על־פי דין?!

ב) ועוד ועיקר:

כיצד יתכן שהבעל־שם־טוב ישב בסוכה כזו, שגם אם לאחרי אריכות השקלא־וטריא היה מצליח להוכיח שסוכתו כשרה על־פי דין, וגם לאחרי האישור של מט״ט שר הפנים [דאף ש״לא בשמים היא״[29], הרי בנידון־דידן לא חידש דבר, אלא רק הורה איזו סברא גוברת ומכריעה את חברתה[30]], הרי בודאי אינה באופן של הידור מצוה?!

והגע עצמך: גם יהודי פשוט משתדל להדר בעניני תורה ומצוות, אפילו בנוגע לדקדוק קל של דברי סופרים, ועד למנהג ישראל תורה הוא[31]; ועל־אחת־כמה־וכמה כשמדובר אודות הבעל־שם־טוב, נשיא החסידות בדורו ובכל הדורות שלאחרי־זה, ובנוגע למצוה מן התורה, שמקיימים אותה במשך שבעה ימים[32], ומצוה כללית[33], שנוגעת לכל השנה כולה, ובפרט על־פי המבואר בחסידות[34] שמצות סוכה באה

---

22) זכרי׳ יד, ח.

23) שיחה זו לא הגיעה לידינו לעת־עתה (המו״ל).

24) ראה ס׳ בעש״ט עה״ת סוכות בתחלתו (וש״נ).

25) ראה שם בהקדמה (מאירת עינים) אות מג ואילך. וש״נ.

26) כ״ק אדמו״ר שליט״א סיפר הסיפור מתוך התרגשות, ובקול חנוק מבכי (המו״ל).

27) ראה גם ״היכל הבעש״ט״ (שנת תשס״ט) גליון כב ע׳ פט ואילך. וש״נ.

28) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ״ט) בהוספות סש״כ. וש״נ. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ז ע׳ 233.

29) נצבים ל, יב. וראה ב״מ נט, ב.

30) ראה ״פתיחה״ (להר״ר מרגליות) לשו״ת מן השמים (בתחלתה). וש״נ.

31) ראה תוד״ה נפסל - מנחות כ, ב. מהרי״ל - הובא ברמ״א יו״ד סשע״ו ס״ד. מנהגים ישנים מדורא ע׳ 153. שו״ע אדה״ז או״ח סוסק״פ. סתל״ב סי״א. סתנ״ב ס״ד. סתצ״ד סט״ז. ועוד.

32) וגם אם נאמר שלאחרי השקו״ט כו׳ ישב בסוכה אחרת, אינו מובן: למה מלכתחילה בנה סוכה כזו, בחשבו לישב בה במשך שבעת ימי חג הסוכות.

33) ראה גם ״רשימות״ חוברת סב ע׳ 10. תורת מנחם - התוועדויות חכ״א ריש ע׳ 136. וש״נ.

34) המשך וככה תרל״ז ספצ״ג ואילך.

בהמשך לעבודת התשובה דיום הכיפורים. ואם־כן איך יתכן שהבעל־שם־טוב ישב בסוכה כזו, שלא זו בלבד שאינה באופן של הידור מצוה, אלא עוד זאת, שלפי דעת כל גדולי מעזיבוז אינה כשרה, ועד שיש צורך שמלאך יעיד על כשרותה?!

וקושיא זו מתחזקת יותר על־פי דברי הגמרא[35] בנוגע לדברי יחזקאל "נבלה וטרפה לא אכלתי"[36], "לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם" (שנולד בה ספק והוצרך לשאול לחכם להתירו), והיינו, שאף־על־פי שהחכם פסק שהיא כשרה לכל הדעות, מכל־מקום כיון שהקצב נסתפק והוצרך לשאול לחכם, לא אכל ממנה - ועל־אחת־כמה־וכמה כשמדובר אודות סוכה שכל גדולי מעזיבוז אומרים שאינה כשרה, שזהו ענין גרוע יותר שלא בערך מ"בהמה שהורה בה חכם"?!

ג) וביותר יוקשה: סיפור הנ"ל - שאירע בפרהסיא, עד שנשאר לדורי דורות - למאי נפקא־מינה בנוגע אלינו?

ובודאי אין לומר שהכוונה בזה היא, שכאשר יש שתי סוכות, סוכה כשרה, וסוכה שיש לפקפק בכשרותה, יש להעדיף את הסוכה המפוקפקת - שהרי מפורש להדיא בשולחן־ערוך[37] ש"נהגו עכשיו לעשות מחיצות שלימות", ולא "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח"[38].

וכמו־כן אין לומר שסיפור זה נוגע לנו כדי לידע גדלותו של הבעל־שם־טוב שהיה יכול לקבל הסכמה מ"שר הפנים" כו' - הרי גם אם ענין זה מוסיף בגדלותו של הבעל־שם־טוב, היה הדבר יכול להיעשות באופן אחר, ללא וויתור על קיום מצות סוכה בהידור.

ולעת־עתה לא מצאתי שיתעכבו על קושיות אלו (שיפריע הדבר לשינתו של מישהו...), ועל־אחת־כמה־וכמה שלא מצאתי ביאור בזה.

ט. ובדרך אפשר - יש לומר:

ידוע שבכללות העולם ישנם ג' ענינים[39]: (א) עניני מצוה, שבהם שורה קדושה, (ב) ענינים ששייכים לצד של היפך הקדושה - ג' קליפות הטמאות לגמרי, שהם דברים האסורים, ש"אסורים וקשורים בידי החיצונים לעולם ואין עולים משם עד כי יבוא יומם כו'"[40], (ג) עניני הרשות, דבר המותר, "שאינו קשור ואסור בידי החיצונים כו'"[40], להיותו מקליפת נוגה, ש"היא בחינה ממוצעת בין שלש קליפות הטמאות לגמרי ובין בחינת ומדרגת הקדושה, ולכן פעמים שהיא נכללת בשלש קליפות הטמאות . . ופעמים שהיא נכללת ועולה בבחינת ומדרגת הקדושה כו'"[41], והיינו, שעל־ידי עבודת האדם יכולים לעשות מזה כלי לאלקות, ענין של מצוה, ועד לקדושה עצמה.

והנה, בדרך כלל יודעים בפשטות לאיזה מג' סוגים הנ"ל שייך כל ענין, אבל יש ענינים שבהם יש מקום לשקלא־וטריא; ה'לעומת זה' טוען, שענין פלוני שייך אליו, ולכל היותר - טוען ה'לעומת זה' - הרי זה דבר הרשות, אבל אי אפשר לעשות ממנו מצוה, ועל־אחת־כמה־וכמה מצוה כללית, וכפי שמצינו בנוגע לסוכה, שדבר שראוי לקבל טומאה (לא דבר טמא, אלא רק ראוי לקבל טומאה) פסול לסכך[42], והיינו, שאף־על־פי שהוא דבר המותר, מכל־מקום הרי זה חומר שאינו מוכשר שיתגלה בו רצון העליון (שזהו כללות ענין המצוות), או הגילוי הפרטי שבמצות סוכה - מקיפים דבינה[19].

וכיון שיש ספק אם דבר זה יכול לעלות לקדושה, הרי מזה גופא מוכח שזהו דבר שיש לו שייכות ל'לעומת זה'.

ועל־פי־זה יש לבאר מה שאמר יחזקאל "נבלה וטרפה לא אכלתי", "לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם" (שנולד בה ספק והוצרך לשאול לחכם להתירו) - כי, אף־על־פי שעל־ידי הפסק־דין של החכם

35) חולין לז, ב (ובפרש"י).
36) יחזקאל ד, יד.
37) רמ"א או"ח סתר"ל ס"ה.
38) סוכה ו, ב.
39) ראה גם שיחת שמחת ביה"ש תשכ"א סי"ח (תורת מנחם - התוועדויות חכ"ט ע' 71). וש"נ.
40) תניא פ"ז (יב, א).
41) שם (יא, ב).
42) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתרכ"ט. וש"נ.

שמתיר את הדבר הרי הוא יוצא משליטת ה׳לעומת זה׳ (כמבואר ב׳אגרת הקודש׳[43]), מכל־מקום כיון שלפי שעה היה הדבר מוטל בספק, הרי זה מורה על היותו דבר שאלקות אינו חודר בו בנקל כל־כך, ולכן, לפי ערך מעמדו ומצבו של יחזקאל הרי זה נקרא בשם ״נבלה וטרפה״.

י. אמנם, לאידך גיסא, הרי ישנו עילוי מיוחד כאשר פועלים בדבר שהיה שייך ל׳לעומת זה׳, לבררו ולהעלותו לקדושה - ״להוציא יקר מזולל״[44] (ועד שבשביל ענין זה ירדה הנשמה למטה כו׳).

ובענין זה יש כמה אופנים:

יש אופן שהבירור נעשה על־ידי הדיבור - שזהו הפסק־דין בתורה, כידוע שלכל אחד מישראל יש חלק בתורה השייך אליו, כמו שכתוב ״ותן חלקנו בתורתך״[45], ועל־ידי־זה שפוסק הלכה הרי הוא פועל בעולם - ״הליכות עולם לו״[46].

ולדוגמא - פסק הלכה שזוהי סוכה כשרה, ואינה תחת ממשלת ה׳לעומת זה׳ שרצונה שסוכה זו לא תהיה ראויה להמשכת המקיפים דבינה.

וכל זה - כאשר החומריות אינה בהתגברות כל־כך, שאז מספיק פסק ההלכה בדיבור כדי להוציאו מממשלת ה׳לעומת זה׳; אבל כאשר החומריות היא בהתגברות ביותר - אזי לא מספיק ענין הדיבור, אלא צריך להיות ענין של מעשה דוקא, כפי שמצינו בכמה ענינים ש״אתי מעשה ומבטל כו׳״[47], והמעשה גופא - לא על־ידי אחרים, אלא בעצמו דוקא.

ובזה היתה גדלותו של הבעל־שם־טוב - לפעול המשכת הקדושה בסכך הסוכה גם במעמד ומצב שמצד התגברות החומריות אי־אפשר לפעול זאת אפילו לא על־ידי פסק ההלכה בדיבור, שלכן, הנה גם גדולי מעזיבוז שבאו לסוכתו של הבעל־שם־טוב (שמזה מוכח שלא היו מאלו שלחמו נגדו, אלא כיבדוהו והתפלפלו עמו כו׳), ושמעו את סברותיו של הבעל־שם־טוב בהבנה והשגה כו׳ להכשיר את הסוכה, לא נתקבל הדבר אצלם (שזהו מצד תוקף התגברות החומריות ד׳לעומת זה׳, שלכן לא יכלו אנשי מעזיבוז להמשיך שם מקיפים דבינה), ואף־על־פי־כן, על־ידי המעשה בפועל שישב בסוכה זו, פעל הבעל־שם־טוב שהסוכה תהיה כשרה - לא על־פי קבלה, אלא על־פי נגלה דתורה (כידוע פתגם ה׳צמח־צדק׳ בזה[48]), כפי שנתאשר על־ידי מט״ט שר הפנים, שעל־ידו באה השליחות בנוגע לתורה[49].

ועל־פי־זה מובן הטעם לכך שהבעל־שם־טוב, לאחרי שלימות עבודת התשובה דיום הכיפורים, היה להוט כל־כך (״ער האָט זיך אַזוי געקאָכט״) להכשיר סוכה זו, אף שהיה יכול לישב בסוכה אחרת שתהיה באופן של הידור מצוה - כי דוקא מצד גודל מעלת עבודתו כו׳, רצה לשבור ולהכניע (״דורכברעכן״) את החומריות כו׳, שגם שם תומשך השראת הקדושה שבמצות סוכה.

יא. אך עדיין צריך להבין - למאי נפקא־מינה כל הנ״ל לאנשים כערכנו, שעבודה זו אינה שייכת אליהם כלל, שלא בדרי דאונא לגמרי?

אך הענין הוא - שסיפור זה מהוה ביאור והסבר על כמה מאורעות בלתי־רצויים, שדוקא לאחריהם ניתוסף עילוי בעניני קדושה.

ובהקדמה - שבודאי אין צריך לחפש ענינים כאלו (״אַליין שפּאַרן זיך״), כיון שזוהי הנהגה ששייכת לבעל־שם־טוב, ולא לאנשים כערכנו;

המדובר הוא רק לאחרי שקורים מאורעות כאלו, ומתעוררת שאלה: למה היתה כזאת?! - הן אמת שעל־ידי־זה ״יתגדל ויתקדש שמיה רבא״, אבל השאלה היא למה הוצרך הדבר מלכתחילה?! - הרי

---

43) סכ״ו (קמד, ב).

44) ע״פ ירמ׳ טו, יט. וראה ב״מ פה, א.

45) אבות פ״ה מ״כ. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 118 ואילך, ובהערה 34 שם. וש״נ.

46) חבקוק ג, ו. וראה מגילה כח, סע״ב. וש״נ.

47) ראה קידושין נט, א־ב.

48) ראה תורת מנחם - התוועדויות ח״ג ע׳ 288 הערה 33. וש״נ.

49) ראה תורת מנחם - התוועדויות חל״ח ע׳ 129. וש״נ.

מוטב שמלכתחילה לא תהיה קושיא, ואז לא יהיה צורך בתירוץ! - הן אמת שגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים, עד כדי כך, שב״מקום שבעלי תשובה עומדין, אין צדיקים גמורין יכולים לעמוד בו״[50], אבל אף־על־פי־כן, מהו הצורך ב״גדולה״ זו, ומוטב היה אם לא היו מגיעים לזה מלכתחילה, אלא הם במעמד ומצב כפי ש״עשה את האדם ישר״[51].

ועל זה בא המענה - שברור הדבר ש״טוב וישר הוי׳ וגו׳״[52], ויש בזה כוונה טובה - כדי לפעול ענין הבירור כו׳, וכמובן מהסיפור הנ״ל, שהבעל־שם־טוב סיכן את עצמו (״ער האָט זיך איינגעשטעלט״) במשך ז׳ מעת־לעת כדי לשבור ולהכניע (״דורכברעכן״) את ה׳לעומת זה׳, ולפעול את כשרותה של הסוכה, בעשותו זאת בפרהסיא כו׳.

וזהו גם הלימוד לכל אחד ואחד מישראל בחייו הפרטיים - שלפעמים יש מעמד ומצב שקיום מצוה הוא בקושי כו׳, ואז נשאלת השאלה: הן אמת ש״לפום צערא אגרא״[53], אבל אף־על־פי־כן, מהו הצורך שיהיה כן מלכתחילה?! - הנה המענה על זה, שלפעמים רוצה הקב״ה שיהיה הסדר באופן שיש צורך במלחמה עם ה׳לעומת זה׳, לברר ולהוציא משם כו׳, ודוקא על־ידי־זה ניתוסף אור גדול יותר, כיתרון האור מן החושך[54].

וזוהי ההכנה והכלי להעילוי ד״לאתבא צדיקייא בתיובתא״[55], שקשור עם ענין הגאולה, כהפסק־דין ש״סוף ישראל לעשות תשובה .. ומיד הן נגאלין״[56].

* * *

יב. צוה לנגן ואמר מאמר דיבור־המתחיל ׳כתר יתנו לך׳.

* * *

יג. בנוגע להמבואר בזהר[57] אודות ענין האושפיזין שבחג הסוכות, הנה על־פי המבואר ב׳סידור׳[58] בהתחלת הדרוש, מובנת השייכות של ענין זה לחג הסוכות דוקא; אבל על־פי המבואר שם בסיום הענין, שעל־ידי האושפיזין נשלל הענין ד״פרש חגיכם״[59], אינו מובן, מדוע ענין זה הוא בחג הסוכות דוקא[60], ולא בשאר ה׳ימים טובים׳?

יד. ובהקדמה - שיש ענינים בחסידות שמובנים יותר על־פי נגלה, וכן לאידך, שיש ענינים בנגלה שמובנים רק על־פי חסידות, שהרי נגלה וחסידות אינם שתי תורות, אלא תורה אחת[61].

ועל־דרך־זה בענינו, שביאור השייכות של ענין האושפיזין לחג הסוכות דוקא, ולא לשאר ה׳ימים טובים׳, יובן על־פי המבואר בילקוט שמעוני[62] החילוק בין חג הסוכות לשאר ה׳ימים טובים׳, וזה לשונו:

״אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג .. אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת .. שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה (תבואה) אם אינו עושה (לפיכך אין כתוב שם שמחה) [אלא שמצינו גזירה־שוה - ״גמר חמשה־עשר חמשה־עשר מחג הסוכות״[63], ומזה למדים שגם בחג הפסח צריך להיות ענין השמחה[64]] .. וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל, אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום־טוב הראשון ולילו (ומה שקורין חצי הלל בשאר

50) ברכות לד, ב. רמב״ם הל׳ תשובה פ״ז ה״ד.
51) קהלת ג, כט.
52) תהלים כה, ח. וראה יל״ש עה״פ (רמז תשב). ועוד.
53) אבות פ״ה מכ״א.
54) ראה תניא פי״ב. פכ״ו.
55) ראה זח״ג קנג, ב. לקו״ת דרושי שמע״צ צב, ב. ובכ״מ.
56) רמב״ם שם ה״ה.
57) ח״ג קג, ב ואילך.
58) עם דא״ח - שער הסוכות רנז, ב.
59) לשון הכתוב - מלאכי ב, ג. וראה גם זח״ב פח, ב. רמב״ם הל׳ יו״ט פ״ו הי״ח. שו״ע אדה״ז או״ח סתקכ״ט סי״א.
60) ראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ס תשי״ב ס״ו (תורת מנחם - התוועדויות ח״ד ע׳ 33).
61) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ט ע׳ 356 ואילך. ועוד.
62) אמור רמז תרנד (בתחלתו).
63) שבת קלא, ב.
64) יראים סקכ״ו.

הימים, אינו אלא מנהג[65]) .. וכן אתה מוצא שאין כתוב בעצרת אלא שמחה אחת .. שהתבואה נכנסת בפנים, ומה טעם אין כתוב שם שתי שמחות, לפי שפירות האילן נידונין. אבל בראש השנה אין כתיב שם אפילו שמחה אחת, שהנפשות נידונות, ומבקש אדם את נפשו יותר מממונו. אבל בחג, לפי שנטלו הנפשות דימוס (פסק דין של הצלה וחסד[66]) ביום הכפורים .. ועוד, שהתבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתב שלש שמחות״.

וכמו בגשמיות - כן הוא גם ברוחניות הענינים[67]:

בחג הפסח - היתה היציאה ממצרים על־ידי הגילוי מלמעלה, כיון שבני־ישראל מצד עצמם היו שקועים במ״ט שערי טומאה[68], ורק לאחרי־זה התחילה עבודת בני־ישראל בספירת העומר כו׳. ולכן לא שייך עדיין ענין השמחה.

ולהעיר, שחג הפסח קשור עם ענין האמונה[69], והיינו, שמאמין שמצד הגילוי מלמעלה תהיה גם עבודתו כדבעי, אף שמצד עצמו אינו יודע איך תהיה עבודתו בפועל. ועל־דרך ״מאמין בחי העולמים וזורע״[70], שפעולת הזריעה היא רק מצד ציווי הקב״ה ״(וברכך ה׳ אלקיך) בכל אשר תעשה״[71], כיון שמאמין בה׳ כו׳, אבל הוא מצד עצמו אינו יודע אם תהיה הצמיחה (כנ״ל ש״התבואה נידונית ואין אדם יודע כו׳״).

ובחג השבועות, ״זמן מתן תורתנו״ - כבר ישנו ענין העבודה, אבל עיקרה הוא מצד הגילוי מלמעלה, ועדיין לא יודעים איך יהיה מעמדם ומצבם של בני־ישראל מצד עצמם כו׳. ולכן נזכר ענין השמחה רק פעם אחת.

ואילו עיקר ושלימות ענין השמחה (שלש שמחות) הוא בחג הסוכות - לאחרי העבודה דראש השנה ויום הכיפורים כו׳.

וכיון שעיקר ענין השמחה הוא בחג הסוכות דוקא, לכן ישנו ענין האושפיזין בחג הסוכות דוקא[72].

* * *

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן ניגון ג׳ התנועות (דהבעל־שם־טוב, הרב המגיד ואדמו״ר הזקן) - ג׳ פעמים.

לאחרי ברכת המזון[73], תפלת מעריב והבדלה - חילק כ״ק אדמו״ר שליט״א לכל הנאספים שיחיו מ״כוס של ברכה״.

טרם צאתו הורה לנגן ״כי בשמחה תצאו״].

---

65) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סת״צ ס״ז. וש״נ.
66) פי׳ מת״כ לויק״ר פכ״ד, ב.
67) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח״י ס״ע 32 ואילך. חל״ד ס״ע 39 ואילך. וש״נ.
68) ראה זו״ח ר״פ יתרו.
69) ראה גם לקו״ש חכ״ט ע׳ 233.
70) ירושלמי - הובא בתוס׳ שבת לא, סע״א.
71) פ׳ ראה טו, יח.
72) חסר המשך וביאור הענין (המו״ל).
73) לקראת סיום ההתוועדות העיר כ״ק אדמו״ר שליט״א על כך שבמהלך ההתוועדות לא ניגנו בשמחה כו׳*, וטען: היכן הם הזקנים, שפעם, בהיותם צעירים, היו עושים ופועלים כו׳, ועכשיו הפסיקו הפעילות כו׳. והוסיף, שאם יצטרך לעשות זאת בעצמו - אזי יורה לילד לפני בר־מצוה (שאצלו לא שייך הענין ד״שלוחו של אדם כמותו״, כיון שאין בו דין שליחות (ראה לקו״ש חל״ג ע׳ 116 ואילך. וש״נ)) שיתחיל לנגן... (וכאשר א׳ הילדים התחיל לנגן, הורה כ״ק אדמו״ר שליט״א שכל הקהל ינגנו עמו, ועודד את השירה בתנועות ידיו הק׳). ואח״כ ברך את הזקנים הנ״ל, שישארו צעירים וימשיכו לפעול כו׳.
כמו״כ אמר, שבשנה זו לא יצא להתוועדות דשמחת בית השואבה, ואעפ״כ, יערכו התוועדות כמו בכל שנה.

*) כנראה, שבגלל שכ״ק אדמו״ר שליט״א לא ניגן בעצמו (כנראה, בגלל האבילות כו׳), לכן, גם הקהל לא ניגן (המו״ל).

בס"ד. שיחת* שבת חול המועד סוכות, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. דובר אודות האושפיזין של יום זה - יוסף, או אהרן (לפי ב' הגירסאות שבזהר[1]), והאושפיזא החסידי (כדברי אדמו"ר מהוריי"צ[2] שישנם גם האושפיזין החסידיים, מהבעל־שם־טוב עד לכ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע) - אדמו"ר מהר"ש[3], והקשר שביניהם, והרחיב הדיבור אודות המסירות־נפש של אדמו"ר מהר"ש לקרב יהודי כו'[4].

* * *

ב. דובר אודות הקריאה בתורה דשבת חול המועד סוכות - "ראה אתה אומר אלי גו'"[5], ושייכותה לחג הסוכות.

וכן ביאר את המאמר של אדמו"ר מהר"ש בענין "ויהי אומן את הדסה"[6].

* * *

ג. דובר אודות החילוק שבין האושפיזין דיום־טוב בכלל וחג הסוכות בפרט, לגבי האושפיזין דשבת (על־פי מה שכתוב בזהר)[7]; וביאר, שעל־פי־זה יובן גם החילוק שבין מוצאי שבת למוצאי יום־טוב בנוגע לברכת הבשמים[8].

---

*) רשימת השיחה לא הגיעה לידינו לעת־עתה (המו"ל).

1) ח"א רסא, סע"א. ח"ג קג, ב ואילך. שא, סע"ב.

2) שיחת ליל א' דחה"ס תרצ"ז ס"ד (סה"ש תרצ"ז ע' 161). וראה גם שיחת יום ב' דחה"ס תשכ"ג בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 55). וש"נ.

3) בדברו אודות אדמו"ר מהר"ש, בכה כ"ק אדמו"ר שליט"א כמה פעמים (המו"ל).

4) וסיפר אודות נסיעתו לפריז ופגישתו במלון עם אברך אחד לעוררו בתשובה, ובהיותו בהתרגשות גדולה, טעה והתיישב על אחד הכסאות שהיו מיועדים לשאת אורחי המלון מקומה לקומה, וכאשר באו המשרתים להגבי' הכסא, נזכר שהוא מתאכסן בקומה זו, וביקש סליחתם כו' (ראה ספר התולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת תש"ז. תשנ"ז) ע' 77).

5) תשא לג, יב ואילך.

6) כנראה הכוונה לד"ה ולקחתם לכם תרל"ב (קה"ת תש"נ), שבו נתבאר ענין היופי, "יפת תואר ויפת מראה", ומארז"ל (מגילה יג, א) "אסתר ירקרקת היתה וחוט של חסד משוך עלי'", בשייכות לענין ההידור והיופי דד' מינים.

7) ראה ספר הערכים חב"ד (כרך ד) בערכם (ע' שכ ואילך). וש"נ. וראה גם שיחת יום שמח"ת ס"ז (תורת מנחם - התוועדויות חמ"א ס"ע 115 ואילך).

8) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס תצא. וש"נ.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שבת קודש עמ' א

פָּפָא, היה זה **בַּנְשִׁיאִים** – בקטורת שהביאו נשיאי השבטים בחנוכת המשכן, שנאמר בכל אחד מהם (במדבר ז יד ואילך) 'כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת', והקטירוה על מזבח העולה. וחוץ מהפעם ההיא לא מצאנו שהתנדב יחיד קטורת והקטירה על המזבח החיצון.

מקשה הגמרא: מלשון הברייתא 'והוראת שעה היתה', אפשר לדייק, **אֶלָּא יָחִיד עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן הוּא דְּלֹא** – ליחיד אסור להקטיר דווקא על המזבח החיצון, **הָא** עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי **מַקְרִיב** – מותר לו להקטיר. **וְתוּ** – ועוד יש לדייק, שעַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן דווקא **יָחִיד הוּא דְּלֹא** מקטיר, **הָא צִיבּוּר מַקְרְבוּ** – אבל הציבור מותר להם להקטיר.

וְהָתַנְיָא – והרי לא כך שנינו, שכן אומרת הברייתא לענין קטורת הסמים, **יָכוֹל יְהֵא יָחִיד מִתְנַדֵּב וּמֵבִיא כַּיּוֹצֵא בָּהּ** [–כמוה] **בְּנִדְבָה, וְקוֹרֵא אֲנִי בָּהּ** בקיום נדבתו זו את הנאמר על כל המקיים נדבותיו (דברים כג כד) 'מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ' וגו', **תַּלְמוּד לוֹמַר** במזבח הקטורת (שמות ל ט) 'לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה' וגו', וקטורת היחיד זרה אצל מזבח הקטורת כי מצותו דווקא בקטורת ציבור, לפיכך אסור להקטירה עליו. וממשיכה הברייתא: **יָכוֹל לֹא יְהֵא הַיָּחִיד** בלבד **מֵבִיא** קטורת נדבה מפני שֶׁאֵין **מֵבִיא חוֹבָתוֹ כַּיּוֹצֵא בָּהּ** – שאף בתורת חובה לא מצאנו בו שיהיה מביא קטורת כמוה,

בס"ד. ר"ד ועש"ק, ג' דחול־המועד סוכות, ה'תשכ"ה.

— לקבוצה מתושבי כפר חב"ד, בחדרו הק' -

בלתי מוגה

ענינה של סוכה הוא - דירת עראי[1], והסדר הוא, שלאחרי שבעת ימי חג הסוכות באים לשמיני עצרת, והיינו, שעוברים מדירת עראי לדירת קבע.

וכן הוא בנוגע לכפר חב"ד:

הן אמת שהמצב נעשה יותר טוב מכמו שהיה בעבר, אבל עדיין הרי זה באופן של "דירת עראי".

- כוונתי אינה בנוגע לענינים רוחניים, אלא בנוגע לענינים גשמיים, שריבוי ענינים הם באופן של דירת עראי.

ולכן, צריכים להתאסף ולהתדבר כולם ביחד, ולעשות מהעראי - קבע, ואחר־כך - לפעול באופן של קבע בהתפשטות והתרחבות הכפר.

בודאי ימסרו זאת לכל אחד ואחת מתושבי הכפר.

ויהי רצון שתתקיים ברכת כ"ק מו"ח אדמו"ר מייסד הכפר,

ותהיה התפשטות הכפר מתוך הרחבה, בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

1) סוכה ב, א.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שלישי עמ' ב

תודה ואוכלים את לחמה, והרי לחמי תודה של כהן נאכלות, וכיון ששתי הלחם הבאות עם הכבשים דומות לקרבן תודה, גם בהן לא נאמר איסור אכילת מנחת כהן, אֶלָּא לָאו – אלא ודאי מהוכחת הכהנים מוכח שמדובר בִּשתי הלחם הַבָּאוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, וְעליהם קָתָנֵי [–שנינו] 'הֵיאָךְ הֵן נֶאֱכָלִין', אַלְמָא לַאֲכִילָה אָתְיָין – מוכח ששתי הלחם הבאות בפני עצמן נאכלות.

אביי דוחה את ראיית רבה: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבה, לְעוֹלָם מדובר בְּבָאוֹת עִם הַזֶּבַח, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ – ומה שהוקשה לך שנלמד מִתּוֹדָה וְלַחְמָהּ שנאכלות לכהנים, אינו קשה, משום שלַחְמֵי תוֹדָה לֹא אִיקְּרוּ מִנְחָה – אינן נקראות מנחה, ולכן אינן נכללות באיסור אכילת מנחת כהן, אבל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אִיקְּרוּ מִנְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר לגביהן (במדבר כח כו) 'בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'', ולכן סברו הכהנים שנכללות באיסור אכילת מנחת כהן, ואין ראיה ששתי הלחם הבאות בפני עצמן נאכלות.

חוזרת הגמרא לקושיא על דברי הברייתא בענין שתי הלחם הבאות בפני עצמן, ומביאה תירוץ נוסף: רַב יוֹסֵף אָמַר, לְעוֹלָם שתי הלחם הבאות בפני עצמן לִשְׂרֵיפָה אָתְיָין – לשריפה הן באות מעיקר הדין, וְהַיְינוּ טַעֲמָא דְּלֹא שָׂרְפִינַן – וזה הטעם שלא שורפים אותן עד אחר שתיפסלנה בלינה, לְפִי שֶׁאֵין שׂוֹרְפִין קָדָשִׁים פסולים בְּיוֹם טוֹב, ולכך ממתינים למחרת יום טוב כדי לשרפן.

אביי מקשה על דברי רב יוסף: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, מִי דָּמֵי – וכי דומה שריפת שתי הלחם הבאות בפני עצמן לשריפת קדשים פסולים, והרי הָתָם בקדשים פסולים, לָאו מִצְוָתָן בְּכָךְ – אין עיקר מצותם בשריפה אלא באכילה רק כיון שנפסלו נשרפים, ולכן אינם נשרפים ביום טוב, אבל הָכָא בשתי הלחם הבאות בפני עצמן, דְּעיקר מִצְוָתָן בְּכָךְ, בשריפה, לִישְׂרְפִינְהוּ ביום טוב, מִידִי דַּהֲוָה [–בדומה] אַפָּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּיפּוּרִים, שכיון שמצותם בשריפה נשרפים ביום טוב.

חוזר בו רב יוסף ומבאר טעם אחר מדוע לא שורפים מיד את הלחם: אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף, באמת שתי הלחם הבאות בפני עצמן, עיקר דינן בשריפה, והטעם שאין שורפים אותן מיד, משום גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יִזְדַּמְּנוּ לָהֶם כְּבָשִׂים לְאַחַר מִכָּאן – לאחר שריפת הלחם, ויונפו עם הלחם, ויותר באכילה, לכן אין שורפים אותן מיד.

מקשה אביי על דברי רב יוסף: אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף, תִּינַח – לפי טעם זה מובן, מדוע אין שורפים את הלחם כָּל זְמַן הַקְרָבָתָם של השלמים, עד הקרבת תמיד של בין הערבים, אבל לְבָתַר הָכִי – לאחר מכן, לִשְׂרְפִינְהוּ מיד, שהרי גם אם יזדמנו להם כבשים לא יוכלו להקריבם, ומפני מה ממתינים עד הבוקר.

מתרצת הגמרא: אכן לדעת רב יוסף שורפים את הלחם מיד אחרי הקרבת תמיד של בין הערבים, וּמַאי תְּעוּבַר צוּרְתָן נַמִּי דְּקָתָנֵי – ומה לפי זה ביאור 'תעובר צורתן' ששנינו בברייתא, הביאור הוא צוּרַת הַקְרָבָתָם, כלומר שיעבור זמן הקרבתם, ולא כביאור בכל מקום שיפסלו בלינה.

חוזרת הגמרא לדברי הברייתא בענין שתי הלחם הבאות בפני עצמן ומביאה תירוץ נוסף: רָבָא אָמַר, באמת מעיקר הדין שתי הלחם הבאות בפני עצמן לַאֲכִילָה אָתְיָין, וְהדין שישרפו הוא מחמת גְּזֵירָה, מִשּׁוּם דְּרַבָּה – כדברי רבה לעיל, וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ – אך הראיה שמעיקר הדין נאכלות אינה כראיית רבה, אֶלָּא הראיה היא מִקְּרָא – מן הפסוק.

וְאָמַר רָבָא מְנָא אֲמִינָא לָהּ – מנין אני לומד ששתי הלחם הבאות בפני עצמן נאכלות לכהנים, דִּכְתִיב בפרשת שתי הלחם (ויקרא כג יז) 'מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה [וגו'] בִּכּוּרִים לַה'', הוקשו שתי הלחם לבכורים, ולמדנו מכך מַה בִּכּוּרִים באים בִּפְנֵי עַצְמָן, אַף שְׁתֵּי הַלֶּחֶם באות בִּפְנֵי עַצְמָן, באופן שלא היו להם כבשים ואין הכבשים מעכבים את הלחם, וּמִינָּהּ – ומפסוק זה אף יש ללמוד, מַה בִּכּוּרִים שבאים בפני עצמם באים לַאֲכִילָה, אַף שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שבאות בפני עצמן נַמִּי – גם כן באות לַאֲכִילָה.

בס"ד. משיחות לילות חג הסוכות ה'תשנ"ב.

בלתי מוגה

...**כד.** האמור לעיל אודות כללות הענין דחג האסיף ושייכותו לאושפיזין, צריך להתבטא במעשה בפועל, כהכלל בכל עניני התורה ש"לא המדרש עיקר אלא המעשה"[205].

ובהקדמה – שאף שישנם מצוות התלויות בדיבור, כמו מצות תלמוד תורה, מצוה עיקרית ("תלמוד תורה כנגד כולם"[206]), שצ"ל בדיבור[207] דוקא[208], ויש מצוות עיקריות התלויות במחשבה וכוונת הלב, כמו אמונת ה' ויחודו ואהבתו ויראתו כו', שש מצוות "שחיובן תמידי לא יפסק מעל האדם אפילו רגע בכל ימיו .. סימנם שש[209] ערי מקלט[210] תהיינה לכם"[211], הרי, גם במצוות אלו ישנו הכלל ש"המעשה הוא העיקר", שכתוצאה מזה ניתוסף עוד יותר בענינים של מעשה בפועל.

ובנוגע לענינו – שהדיבור בעניני חג האסיף והאושפיזין וכו', צריך להביא לידי הוספה בשמחת בית השואבה.

וע"פ האמור לעיל שחג האסיף, ובמיוחד בשנה זו, מורה על גמר ושלימות מעשינו ועבודתינו (ע"י ההליכה בדרכיהם ואורחותיהם של האושפיזין) כל זמן משך הגלות, שאז חוזרים ומתאספים כולם יחדיו לארצנו הקדושה בגאולה האמיתית והשלימה, מובן, ששמחת בית השואבה צ"ל בקשר ובשייכות לשמחת הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, "הנה זה (המלך המשיח) בא", שאז ממשיכים את שמחת בית השואבה בבית המקדש השלישי.

ונתינת־כח מיוחדת על זה כשחוגגים שמחת בית השואבה בד' אמותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, בבית הכנסת (תפלה) ובית המדרש (תורה) ובית מעשים טובים (גמ"ח) שלו, בית משולש, מעין ודוגמת[212] ביהמ"ק (שיש בו ג' קדושות[213], ובפרט ביהמ"ק) השלישי שכולל גם בית ראשון ושני[214] (משולש), שזוהי ההכנה המתאימה שתיכף ומיד נעשה המשך ושלימות השמחה בביהמ"ק השלישי.

ובנוגע להשמחה בפועל ממש – יש להדגיש כמה פרטים הנוגעים למעשה שהוא העיקר, כדלקמן.

כה. ההשתתפות בהשמחה:

על כל אחד ואחד להשתתף בהשמחה בכל הפרטים – "רוקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד"[215] – שלא מספיק שאחד יטפח בכפיו ("אַטשן מיט די הענט") לריקודו של חבירו, אלא כאו"א צריך לרקוד בעצמו, כמובן ופשוט שאין להשוות את הטיפוח בכפיו לריקודו של חבירו להריקוד שלו

---

205) אבות פ"א מי"ז.

206) פאה ספ"א.

207) ושייך גם במעשה – ע"י כתיבת דברי תורה (ראה שו"ע ואדה"ז או"ח סמ"ז ס"ג), אבל, המעשה אינו יכול להיות בכל הזמנים שבהם ישנו החיוב דלימוד התורה, שהרי מעשה הכתיבה אסור בשבת ויו"ט.

208) והמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך (שו"ע שם ס"ד, ואדה"ז שם ס"ב).

209) מסעי לה, יג.

210) ויש לבאר השייכות ל"ערי מקלט" – שהישיבה בהם צריכה להיות באופן של קביעות ונצחיות, "שאינו יוצא משם לעולם (עד מות הכהן הגדול)", אפילו בשביל דבר הכי חשוב, עד כדי כך ש"כל ישראל צריכין לתשועתו" (רמב"ם הל' רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"ח).

ולהעיר גם מהשייכות ד"ערי מקלט" ללימוד התורה – "דברי תורה קולטין" (מכות יו"ד, א) – שחיובו בכל רגע ורגע* (ראה סנהדרין צט, סע"א. רמב"ם הל' ת"ת ספ"ג. ועוד).

211) אגרת המחבר שבריש ספר החינוך (וסופה).

212) ראה בארוכה קונטרס בענין בית רבינו שבבבל (קה"ת תשנ"ב – נדפס גם לקמן ע' 413 ואילך).

213) ראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"א ה"ה.

214) ראה זח"ג רכא, א.

215) רמב"ם הל' לולב פ"ח הי"ג.

---

*) וגם בזמנים שיש הגבלה בלימוד התורה, כמו בתשעה באב, הרי [נוסף לכך שמשתדלים ומחפשים עצות לבטלן, ועד לביטול כללות הצום והפיכתו לששון ולשמחה ומועדים טובים] ההגבלה היא רק אם ללמוד ענין פלוני או פלוני, אבל עצם החיוב דלימוד התורה (בענינים שמותר ללמוד בהם) הוא בכל התוקף גם בת"ב.

בעצמו בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו (ע"ד ובדוגמת החילוק בין עניית אמן על ברכה שמברך חבירו על אכילת פרי לאמירת הברכה על פרי שאוכל הוא בעצמו ונעשה דם ובשר כבשרו).

ויתירה מזה: לא זו בלבד שכאו"א צריך להשתתף בהשמחה, כמו שותף, אלא עוד זאת, שצריך להשתדל להתנהג כמו בעה"ב[216] ולהיות "רוח החי" בהשמחה.

ובפרטיות יותר:

גם כאשר העומד בראש (בארגון ועריכת שמחת בית השואבה) הוא מישהו אחר, שאז צריך להזהר שלא לפגוע בבעלותו משום השגת גבול וכיו"ב – יכול וצריך להשתדל להיות "רוח החי" בהשמחה, ובודאי שהעומד בראש (שאינו "מישהו אחר" אלא רעהו ואחיו, ועד כמותו ממש, "ואהבת לרעך כמוך"[217]) לא יתרעם על כך שמתנהג כמו בעה"ב ("ראַוועט בעה"ב'שקייט"), כיון שמתנהג ע"פ התורה, שזוהי בעלותו של הקב"ה.

ועאכו"כ כשהולך לשמח יהודים אחרים בשמחת בית השואבה[218] (ובפרט בחול־המועד שיכולים וצריכים לנסוע[219] גם למקומות רחוקים) ובא למקום מסויים שמאיזו סיבה שהיא אין שם מישהו שביכלתו להנהיג ולנהל את השמחה – נעשה הוא הראש והמנהיג במקום זה, ולא עוד אלא שאין לו להמתין עד שיבקשו ממנו להנהיג את השמחה (כיון שאין זה לפי כבודו להציע את עצמו), ואין צריך לומר שלא יסרב כשמבקשים ממנו[220], אלא תיכף ומיד (ללא שהיות) עליו להתחיל בהנהגת וניהול שמחת בית השואבה במקום זה.

כו. אופן השמחה:

שמחה בכלל היא באופן של פריצת גדר, ועאכו"כ שמחת יו"ט שחיובה מן התורה, ובפרט שמחת יו"ט דחג הסוכות, "זמן שמחתנו", ש"שלש שמחות כתיב בחג" – בודאי שצריכה להיות באופן של פריצת גדר, למעלה ממדידה והגבלה.

ולכל לראש – פריצת הגדרים וההגבלות שמגביל את עצמו, שהנהגה כזו היא מתאימה עבורו והיא לפי כבודו והנהגה זו אינה מתאימה עבורו ואינה לפי כבודו – לא הכבוד שלו ח"ו, אלא כבוד התורה והחסידות שלמד וכו' וכו' – ה"ז דבר הכי פשוט (ובודאי אין צריך להאריך בזה) שצריך לפרוץ גדרים והגבלות אלו.

ויתירה מזה: גם לאחרי ששמח ורוקד בשמחת בית השואבה משך זמן ארוך עד שרגליו עייפות מרוב הריקוד וידיו עייפות ממחיאות־כפים, ונופלת לו מחשבה להפסיק לרקוד, או שמישהו מעיר לו שהגיע הזמן להפסיק לרקוד – הרי, לא זו בלבד שאינו נותן שיבלבלוהו מהשמחה, אלא אדרבה, שסוחף בהשמחה גם את (הדבר ועאכו"כ) האדם המבלבל, באמרו: "הער זיך אַיין", הנך נקרא "אדם", ע"ש אדמה לעליון[221], שהוא למעלה מכל מדידה והגבלה, וכיון שכן, עליך לצאת מהמדידה וההגבלה שלך, ולשמוח בשמחת בית השואבה באופן שלמעלה ממדידה והגבלה!

כז. השמחה במשך שבעת ימי החג ובהוספה מיום ליום:

מצינו בשמחת נישואין שנמשכת בשבעת ימי המשתה, שיש צורך ב"פנים חדשות" כדי שתהי' השמחה בשלימותה[222]. ומזה מובן גם בנוגע לשמחת החג, ושמחת בית השואבה, שכיון שע"פ ציווי התורה צריכה להיות במשך שבעה ימים זה אחר זה, בודאי שהקב"ה נותן כח לכאו"א מישראל להיות

---

216) ופשוט שאין הכוונה ל"מנהג בעלי בתים"... אלא הנהגה המתאימה לבעלותו של הקב"ה.

217) ראה לעיל הערה 36.

218) וכמ"ש הרמב"ם ששמחה אמיתית היא כאשר משתף אחרים בשמחתו (ראה הל' יו"ט פ"ו הי"ז־יח).

219) ועד שהנסיעה עצמה היא (לא רק מותרת, אלא) מצוה – כהוראת המשנה (אבות פ"ד מ"ב. וראה לקו"ש חי"ז ע' 371 ואילך. וש"נ) "הוי רץ למצוה" (כולל גם הנסיעה במכונית שעי"ז נעשית הריצה ביתר שאת וביתר עוז).

220) ובפרט כשנמצאים כבר באמצע שמחת בית השואבה (שכבר התחילו לחגוג במקומות אחרים כו') שאז ישנו ציווי מיוחד שלא לסרב כדי שלא להפסיק באמצע. ע"ד שמצינו בנוגע להעמדת שליח ציבור באמצע התפלה (טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סנ"ג סי"ז (ס"כ)).

221) ראה של"ה ג, רע"א. ועוד.

222) ראה טושו"ע אה"ע סס"ב ס"ז.

בעצמו בבחינת "פנים חדשות"[223], שעי"ז יוכל להיות בשמחה אמיתית במשך שבעת ימי החג, ולא עוד אלא שמיום ליום יוסיף בהשמחה באופן נעלה יותר, כהציווי (שהוא גם נתינת־כח) "מעלין בקודש"[224].

ועד כדי כך, ש"יעיד עליו יודע תעלומות" (כהלשון הידוע[225]) שהשמחה שלו היא שמחה אמיתית באופן של עילוי והוספה מיום ליום.

ויש להוסיף ולהבהיר הכוונה בהלשון "יעיד עליו יודע תעלומות" בשייכות לענינו:

אין הכוונה שהשמחה היא בתעלומות לבו בלבד, וכיון ש"אין אדם יודע מה בלבו של חבירו"[226], יש צורך ש"יעיד עליו יודע תעלומות", כי, בודאי שהשמחה היא בהתגלות לבו, ו"לבא פליג לכל שייפין"[227], שפורצת ומתגלה בהנהגתו בפועל, בדיבור ובמעשה, אלא, שבהוספה על התגלות השמחה לעין כל, "יעיד עליו יודע תעלומות" שהשמחה היא פנימית ונעלית עוד יותר.

ולהעיר גם מהדיוק ד"יעיד עליו יודע תעלומות", עדות דוקא – כידוע[228] ש"עדות" פועלת מציאות הדבר ע"פ תורה, ובמילא נעשה כן גם במציאות העולם[229], ועד"ז בנדו"ד, שנוסף על ההשתדלות דהאדם בהשמחה, פונה הקב"ה מכל עסקיו[230], כביכול, ו"מעיד" עליו לפעול אצלו הוספה בהשמחה באופן שבאין־ערוך לגמרי.

כח. ומלבד העילוי וההוספה מיום ליום בכל שבעת ימי החג, ישנו עילוי נוסף מצד מעלת היום, ולדוגמא:

ביום השני – הוספה מיוחדת בהשמחה מצד ענינו של האושפיזא, יצחק, ע"ש השחוק והשמחה. ומעלה נוספת בקביעות שנה זו, שיום השני דסוכות חל ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב[231].

ביום השלישי – לאחרי השמחה בשני ימים ראשונים באופן ד"כפלים לתושי'"[232], ניתוסף גם המעלה דיום השלישי, שהשמחה היא באופן של "חזקה".

ביום הרביעי – שישנו כבר הרוב דשבעת ימי הסוכות[233], ו"רובו ככולו"[234]; וביום החמישי – שישנו הרוב (רובו ככולו) גם ביחס להמשך דשמיני־עצרת.

ביום הששי – שבקביעות שנה זו חל ביום השבת, שנוסף על השמחה דהיו"ט ישנה גם השמחה דיום השבת, "ביום שמחתכם אלו השבתות"[235], כולל ובמיוחד שמחת הגאולה (כנ"ל סכ"ד), כיון שיום השבת הוא מעין ודוגמת "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[236].

ועאכו"כ ביום השביעי, שבו צריכה להיות השמחה בריבוי גדול שכולל את כל הימים שלפניו, כמודגש בשמו, "הושענא רבה", ע"ש ריבוי ה"הושענות", כולל גם אלו שנאמרו בכל הימים שלפניו, ועד"ז שאר עניני עבודת היום, כמו אמירת כל ספר התהלים[237], וכן ה"יהי רצון" בתוספת נוסח מיוחד שאומרים לאחרי כל ספר, וכיו"ב בשאר עניני היום, שמצד מעלות אלו ניתוסף גם בהשמחה[238].

---

223) והחידוש בזה לגבי שמחת נישואין – שה"פנים חדשות" שבשמחת נישואין אינם אלא אצל האורח החדש שבא ביום זה, אבל אלו שהשתתפו בהשמחה אתמול נשארים עם אותם פנים כמו אתמול, משא"כ בנדו"ד, שה"פנים חדשות" הם אצל כל בנ"י שהשתתפו בשמחת בית השואבה בימים שלפנ"ז.

224) ברכות כח, א. וש"נ.

225) רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב.

226) פסחים נד, רע"ב.

227) ראה זהר ח"ב קנג, א. ח"ג קסא, רע"ב. רכא, ב. רלב, א.

228) ראה לקו"ש חי"ט ע' 188. וש"נ.

229) ומודגש במיוחד בשייכות ליו"ט – העדות דקידוש החודש שבה תלוי' הקביעות דהימים טובים.

230) כלשון חז"ל – תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, ט. ועוד.

231) ראה לעיל סוסט"ז ובהערה 146.

232) לשון הכתוב – איוב יא, ו. וראה שמו"ר רפמ"ו.

233) וההמשך דשמיני־עצרת (שבצירוף עמו אין זה עדיין רובו, אלא שוה בשוה) – אינו גורע המעלה דרובו ביחס לשבעת ימי הסוכות, אלא מוסיף ענין בפ"ע.

234) נזיר מב, רע"א. וש"נ.

235) ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד.

236) תמיד בסופה.

237) ולאחרי אמירת תהלים – מחלקים הגבאים תפוח מתוק.

238) ובודאי ששמחה גדולה זו אינה מפריעה ח"ו לאמירת התהלים, כיון שישנו ריבוי זמן – הרבה יותר משיעור הילוך מיל [י"ח רגעים או כ"ד רגעים (טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתנ"ט ס"ב (ס"י))] – עד להתחלת אמירת תהלים.

ומתכוננים להוסיף עוד יותר בהשמחה – כיון שתיכף נכנסים לשמיני־עצרת, שבו באים כל עניני חג הסוכות באופן של קליטה (עצרת מלשון קליטה[239]) בפנימיות[240], ועאכו"כ בשמחת־תורה, ולאח"ז בשבת בראשית[241], שבו נעשית העלי' והשלימות ("ויכולו"[242]) דשמע"צ ושמח"ת, ועד שמתעוררת שאלה וקושיא: למה צריכים להתאפק ולהמתין אפילו משך זמן קצר ("אַ קורצע וויילע") ולא מתחילים מיד את השמחה הכי גדולה?!... – ויה"ר שתשאר רק שאלה זו בלבד, כיון שכל שאר השאלות מהענינים המבלבלים יתבטלו לגמרי!

כט. והמעשה הוא העיקר – לחגוג את שמחת בית השואבה בכל מקום ומקום באופן דמוסיף והולך ואור, ועוד והוא העיקר – שממשיכים בחגיגת שמחת בית השואבה בביהמ"ק השלישי, כיון שזוכים לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש, "לא עיכבן כהרף עין"[243].

ובפרט ע"י ההוספה במצות הצדקה (בחול המועד) ע"י השליחות־מצוה לצדקה (ובהוספה מדילי') – שנוסף לכך שכל פעולה ופעולה בעניני תומ"צ בכחה להכריע את העולם כולו לכף זכות ולגרום תשועה והצלה (כפס"ד הרמב"ם[244]), יש סגולה מיוחדת במצות הצדקה, כמארז"ל "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[245], שתמורת ה"צדקה (ש)עשה הקב"ה בישראל שפיזרן לבין האומות"[246], עושה הקב"ה הצדקה האמיתית ד"קרב פזורנו מבין הגוים", ו"קבצנו[247] יחד מארבע כנפות הארץ" – חג האסיף.

ובפשטות – שכל בנ"י, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו"[248], מתקבצים מכל קצוי תבל, ולוקחים עמהם הבתי־כנסיות והבתי־מדרשות וכל עניני הבירורים כו', ובאים כולם יחדיו, "עם ענני שמיא"[249], לארצנו הקדושה, לירושלים עיר הקודש, ולבית המקדש השלישי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[250], ושם חוגגים שמחת בית השואבה בתכלית השלימות, כולל גם ש"משם[251] שואבין רוח הקודש"[252], כיון שיקויים היעוד[253] "אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם" – תיכף ומיד ממש[254].

239) ראה לקו"ת דרושי שמע"צ צא, א. ובכ"מ.

240) ומזה נעשית ההולדה דמעשים טובים כו' בכל ג' הקוין דתורה עבודה וגמ"ח במשך כל השנה (ראה סה"מ מלוקט ח"א ע' שעב. וש"נ).

241) וגם בקביעות שנה זו שמפסיקים בין שמע"צ ושמח"ת לשבת בראשית ב"המבדיל בין קודש לחול" – הרי, נוסף לכך שההבדלה עצמה היא באופן שממשיכים הקודש בחול (ראה סהמ"צ להצ"צ מצות מילה פ"ה), שעניני החול נעשים "לשם שמים", ועד ל"חולין על טהרת הקודש", יש מעלה בימי החול גם בנוגע לעניני קדושה ותומ"צ ממש, כמו בנוגע למצות תפילין ("הוקשה כל התורה כולה* לתפילין" (קידושין לה, א. וש"נ)) שקיומה בימי החול דוקא, וכיון שבמשך שבעת ימי הסוכות ושמע"צ ושמח"ת אין מניחים תפילין, גדולה ביותר התשוקה להנחת תפילין ביום חול הראשון שלאחרי היו"ט (כידוע הסיפור בזה אודות הרה"צ ר' לוי"צ מבארדיטשוב).

242) בראשית ב, א. וראה אוה"ת עה"פ.

243) מכילתא ופרש"י בא יב, מא. ועוד.

244) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

245) ב"ב יו"ד, א. וראה תניא פל"ז.

246) פסחים פז, ב.

247) "קבץ" – הגימטריא ד"בכל מכל כל" (כנ"ל סי"א).

248) בא יו"ד, ט.

249) דניאל ז, יג. וראה סנהדרין צח, א.

250) בשלח טו, יז.

251) ירושלמי סוכה רפ"ה.

252) להעיר שרוח הקודש הוא בספירת המלכות, וספירת המלכות קשורה עם כתר.

253) יואל ג, א.

254) בלילות א' וב' – התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון הקפות לאביו לאביו הרלוי"צ ז"ל. ובלילות ד' וה' – נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א לכאו"א שטר של דולר לצדקה (המו"ל).

*) הכוונה בזה — **למצוות** שבתורה (ראה לקו"ש ח"ט ע' 79 הערה 3), אבל, כיון שהלשון הוא "תורה", י"ל שרומז גם לתורה בפ"ע, ו"כל התורה כולה", נגלה דתורה ופנימיות התורה, כולל גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שבת קודש עמ' ב

שתֹּאפֶינָּה בצורה שהיא תהיה נָאָה, וְאִי אָפֵי לָהּ מֵאֶתְמוֹל אִינַּשְׁפָּה לָהּ – ואם יאפה את המנחה בערב שבת, הרי תתנפח ברוח ושוב לא תהיה יפה. הגמרא דוחה את הלימוד של רב הונא: מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף על רב הונא, אֵימָא דְּכָבִישׁ לֵיהּ בְּיַרְקָא – הרי אפשר לומר, שאופה את המנחה בערב שבת, וכדי שלא תתנפח ברוח יטמון אותה בירקות כדי שלא ישלוט בה הרוח.

הגמרא מביאה מקור אחר לדין שאפיית המנחה דוחה את השבת: דְּכֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא, נאמר בפרשת מנחה (שם) 'תֵּעָשֶׂה', וְדרשו שאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, ועוד דרשו ש'תֵּעָשֶׂה' וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה – שמקריבים מנחת כהן גדול אף אם היו הכהנים טמאים. אַבַּיֵּי אָמַר, אָמַר קְרָא – נאמר בפסוק של מנחת חביתין (שם ו יג), 'סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד'

בס"ד. יום ד' דחג הסוכות ה'תשנ"ב
– ל"צבאות השם" שיחיו –

בלתי מוגה

א. [לאחר תפלת מנחה אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי רז"ל].

ב. שמו של החג שבו אנו נמצאים עתה, בתורתינו, הוא: "חג הסוכות". ובשם זה מרומז ענין הגאולה העתידה (כדלקמן ס"ג־ד).

ולהוסיף, שככל ענין בתוה"ק, הרי גם ענין זה נמסר ושייך לכאו"א מישראל, כמ"ש[1] (וכפי שאמרתם ז"ע) "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", שזוהי תורה שמשה רבינו הוריש לכאו"א מעם ישראל בכל הדורות, אנשים נשים וטף, באופן נצחי,

וכמובן גם לדורנו זה (ובמיוחד לילדי ישראל שבכל דור), שידעו, שלכאו"א מהם נותן הקב"ה בעצמו את כל התורה, מ"בראשית ברא אלקים"[2] עד "לעיני כל ישראל"[3].

ומודגש כאן שזהו"ע של ירושה, שירושה אינה ניתנת ונמדדת לפי גילו של היורש, אלא כיון שידוע שהיא שייכת אליו, ה"ה נעשית שלו, תיכף משנולד[4].

ובענינינו – שהתורה שייכת לכל ילד יהודי מהרגע בו נולד, וענין הירושה שבתורה משפיע גם על כל הנהגותיו בעבודת ה' במשך היום, שגם הם נעשים באופן של ירושה, היינו, שקשור לתומ"צ בכל התוקף.

ולדוגמא: תיכף כשניעור משנתו, הדבר הראשון שבו הוא נזכר, ה"ז – הקב"ה! ולכן ה"ה אומר תיכף "מודה אני", וכפי שודאי אמרתם היום בבוקר, וכך גם אמרו המלמדים והמלמדות שלכם, הוריכם והסבים והסבתות, וכל איש הקשור לכלל ישראל בכל העולם כולו, וכפי שגם התחלתם את היום שלפנ"ז, וכן תתחילו גם מחר – "מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך".

ואמירה זאת פועלת בו ("פירט מיט אים אָן") ובה הוא חי במשך כל היום, שבכל דבר שעליו לעשותו משך היום, בין אם זה דבר רוחני חשוב ביותר, או דבר גשמי חשוב ביותר, ולאידך, גם דבר הכי פשוט – בכל הדברים כולם ה"ה מגלה שמקורם בהקב"ה "מלך חי וקיים".

וכפי שרואים, שאפילו על דבר פשוט כמו כוס מים רגילים (בלי כל "קונצים" נוספים) הרי, לכל לראש, מודה יהודי להקב"ה ומברך "שהכל נהי' בדברו".

ובזה ישנו חידוש על אמירת "מודה אני" כי באמירת מודה אני ההודאה היא על ענין פרטי – חייו הפרטיים. ואילו באמירת "שהכל נהי' דברו", אף שהמדובר הוא על מעט מים, מ"מ ההודאה היא בשייכות להכרה בבעלותו של הקב"ה בכל הבריאה כולה! כולל גם כל פרטי חייו כו', שכל זה נעשה "בדברו" של הקב"ה, "בעשרה מאמרות נברא העולם"[5] (ע"י אמירה בלבד).

ולהוסיף, שבזה מודגשת גם החשיבות שישנה לכל ילד יהודי, שבשביל שתי' חד־פעמית שלו (של מים רגילים) מתעסק הקב"ה באופן מיוחד שיהי' מים לעולם, ולילד זה במיוחד, כדי שיוכל להיות בריא, ויוכל להמשיך לגדול ולשגשג בגשמיות וברוחניות, הן בגופו והן בנשמתו, שגם לה יש מזון רוחני, ומשגשגת בצרכי' הרוחניים, שהם התורה ומצוותי', כאמירת "מודה אני" ו"שהכל" שהם מזונה הרוחני של הנשמה, בדיוק כפי שמאכל ומשקה, לבוש ובית הם דברים החיוניים לגוף.

ויתירה מזו, שהמזון הרוחני של הנשמה מתאחד עם המזון הגשמי, כיון שגם הדברים הגשמיים שבהם נעשים המצוות, נעשים חלק מהמצוה, כמו הסוכה שבה יושבים במשך ימי הסוכות וד' המינים, האתרוג

---

1) ברכה לג, ד.
2) ר"פ בראשית.
3) ס"פ ברכה.
4) ראה נדה מג, סע"ב ואילך – במשנה.
5) אבות רפ"ה.

והלולב, ההדסים והערבות (שבה קיימתם את המצוה בימי הסוכות שע״ע, וכן תמשיכו לעשות גם מחר ובפרט בהושענה רבא), ועד״ז שאר הדברים שבהם נעשים המצוות בשאר ימות השנה.

ג. וכל האמור מהווה הכנה של כל אחד מכם, וכ״א מאתנו, וכ״א מהעם היהודי כולו, והעולם כולו – לכך, שבקרוב ממש, מהר יותר מכפי שמשערים, תבוא הגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, שזו תהי׳ גאולה אמיתית ונצחית (״שלימה״) של כאו״א מבנ״י וכל בנ״י, החל מילדי ישראל הקטנים מאד, וכלה ביהודים זקנים, הסבים והסבות וכן המחנכים והמחנכות שלכם.

ובפרט – בשייכות לחג הסוכות – שנזכה ע״י ההכנה האמורה לשבת בקרוב ממש ב״סוכת עורו של לויתן״[6] (וליהנות מהסוכה), שזוהי סוכה שהקב״ה עצמו מכין עבור כאו״א מישראל במיוחד, ובה נמצאים כל בנ״י געזונטערהייט און פרייליכערהייט, עוד יותר מאשר בשמחת בית־השואבה ו״זמן שמחתנו״ בכלל, כיון שבסוכה זו נמצאים בגלוי (״אָפענערהייט״) עם הקב״ה באותה סוכה, סוכה אחת, שהרי ״ראויין כל ישראל לישב בסוכה אחת״[7], וכיון שכל ישראל נמצאים שם, הרי ודאי שהקב״ה ״הוי׳ אלוקינו הוי׳ אחד״[8] נמצא שם!

ובפרט שבנוסף לזה שהוא ״אלוקינו״ של כאו״א מישראל כל השנים כולם וכל הימים כולם, הרי ביו״ט הרי זה בגלוי, כי אז יש יותר זמן לחשוב על הקב״ה, כיון שאין עוסקים בעניני חולין אפילו בענינים המוכרחים.

[וי״ל שהטעם שנקרא בשם ״יום טוב״, ה״ז גם משום שאין חסרון בכך שאין מתעסקים בעניני חולין, כי הכל כבר מוכן מלפני יו״ט, וממילא ה״ז יום טוב (״אַ גוטער טאָג״)].

ועד״ז בחול המועד, שאף שישנם ריבוי מלאכות שמותר לעשותם בחוה״מ, אבל עיקר המלאכות והמלאכות הקשות אסור לעשות בחוה״מ, אלא יש לעשותם (כאמור) לפני יו״ט, כדי שהיו״ט יהי׳ יום מנוחה ושמחה, שאז אפשר להתמסר לעניני היו״ט (בכל יו״ט כפי ענינו).

ד. ובהוספה על כהנ״ל, יש בחג הסוכות שייכות מיוחדת לגאולה, כיון שחג הסוכות הוא ע״ש ״כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים״[9], וכשחוגגים את היו״ט מתכוננים לכך (כולם, החל מילדים קטנים, ועד למבוגרים ולזקנים ביותר) שכשם שהקב״ה הוציא את כל בנ״י ממצרים – כמו״כ גם עתה ״כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות״[10] בגאולה העכשווית שתבוא תומ״י ממש – יוציא הקב״ה באופן ניסי ״אראנו נפלאות״, כאו״א מאתנו בתוך כלל ישראל מהגלות, באופן ששום יהודי אחד ויחיד לא ישאר בגלות.

ואז יהיו ״נפלאות בכל״, שיראו את נפלאות הקב״ה בכל הדברים וכהלשון בברכת המזון ״בכל מכל כל״, בכל הפרטים ובכל הפרטים שבכל דבר.

וכמו״כ בנוגע לקיבוץ בנ״י מהגלות, ה״ז נעשה בנוגע לכאו״א בפרט – ״ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל״[11] ע״י הקב״ה בעצמו, שמוציאו יחד עם כל ענייניו (״בכל מכל כל״) מהגלות, געזונטערהייט און פרייליכערהייט בתכלית השלימות.

ואז מגיעים תיכף לארצנו הקדושה ״עם ענני שמיא״[12], מהר יותר מטיסה באוירון או נסיעה במכונית, ושם מביא הקב״ה כל אחד מבנ״י הקטנים והגדולים לבית המקדש שבירושלים עיר הקודש, ״מקדש אדנ־י כוננו ידיך״[13].

---

6) ב״ב עה, א.
7) סוכה כז, ב.
8) ואתחנן ו, ד.
9) אמור כג, מג. וראה שו״ע אדה״ז או״ח סתרכ״ה.
10) מיכה ז, טו.
11) ישעי׳ כז, יב.
12) דניאל ז, יג. וראה סנהדרין צח, א.
13) בשלח טו, יז.

ושם תהי׳ שמחה גדולה ביותר, ע״ד שמחת בית השואבה שהיתה בעזרה בביהמ״ק, שהחלה בתחילת הלילה (מעל״ע) ונמשכה באופן ש״לא טעמנו טעם שינה״[14], כיון שהיו כ״כ עסוקים בשמחת החג והמקדש, שלא הי׳ זמן לישון, ויתירה מזו, שלא היתה כלל סברא אצל מישהו ללכת לישון כיון שבכל רגע ורגע היו חדורים כ״כ בשמחה, שלא היתה אף אפשרות לישון.

וכפי שגם ילד רואה, שכשישנו מאורע משמח בחייו שחודר בכל מציאותו („דורך און דורך") – אזי לא שייך שירדם! וכך הי׳ בביהמ״ק אצל כל בנ״י בחג הסוכות.

וכן יהי׳ גם בקרוב ממש בגאולה האמיתית והשלימה, שאז יהיו בביהמ״ק השלישי כל בנ״י שחיו בזמן ביהמ״ק הראשון, וכל אלו שחיו בזמן ביהמ״ק השני, וכל בנ״י שהיו לפני בנין ביהמ״ק הראשון, וכן כל בנ״י שבכל זמן הגלות – ע״י שהקב״ה לוקח את כולם ומעמידם בבת־אחת ובשעה אחת במצב של שמחה הכי גדולה שלמעלה גם משמחת בית השואבה – שמחת הגאולה!

וההכנה לשמחה זו היא ע״י ההוספה בשמחת יו״ט, וע״י ילדי ישראל במיוחד, ובפרט בחג הסוכות שהוא היו״ט השלישי, שהוא סיום וחותם הג׳ רגלים[15], ולכן גם הוזכר בתורה ג׳ פעמים ענין השמחה בקשר לחג הסוכות דוקא[16], שזה מראה שהשמחה צריכה להיות כערך ג׳ פעמים.

וכאמור שהשמחה ע״י כאו״א מכם היא באופן של „לא טעמנו טעם שינה", אלא נוטלים חלק בשמחה, ובאופן שאין צורך לזרז על כך שיש לשמוח.

ואדרבא – תראו דוגמא חי׳ לחבריכם, והילדות לחברות כיצד צריך יהודי לשמוח ביו״ט בכלל ובחג הסוכות בפרט, וכן להראות ולדרוש מההורים, שיוסיפו בשמחה, עוד יותר מכפי שהיו שמחים עד עתה (אף שכבר שמחו ד׳ ימים).

וכיון שהשמחה נעשית יחד עם החברים וכו׳, הרי מצד „ואהבת לרעך כמוך"[17] ה״ז מוסיף גם בשמחה, ועד שנעשה ה״ואהבת לרעך כמוך" דכל כלל ישראל, שמתאחדים כל השמחות שבכל מקום ומקום, ועי״ז מתגדלת השמחה של כל העם היהודי.

וזו נעשית ההכנה האמיתית לשמחה הגדולה ביותר שתהי׳ בקרוב ממש אצל כל העם היהודי – החל מהילדים הקטנים, וכן אצל ההורים והמחנכים, הסבים והסבות –

שמחת עולמים, שמחה נצחית בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש, ע״י משיח צדקנו.

* * *

ה. בהוספה על האמור בנוגע לשמחת חג הסוכות, מתוסף בזה עוד יותר מצד ההכנה ל״שמיני עצרת" ושמחת־תורה, שאף שהוא רגל בפ״ע ומברכים בו „שהחיינו" בפ״ע[18], מ״מ יש לו שייכות לימים שלפנ״ז גם בכך שמוסיף שמחה בימים שלפנ״ז.

ובימי הסוכות עצמם „חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים"[19] ישנו כבר הרוב דימי הסוכות, שנמצאים ביום הרביעי דסוכות אחר תפלת מנחה.

ובטח עשה כל אחד מכם כל התלוי בו כדי לקיים בעצמו את המצוה „ושמחת בחגך"[20], וכן להשפיע על החברים, והילדות על החברות, וכן על ההורים.

וכיון שרואים שעשיתם כך ברוב ימי הסוכות, הרי בטח שכך גם – לא רק תמשיכו, אלא – תוסיפו יותר ויותר.

---

14) סוכה נג, א.
15) ראה ר״ה ד, א־ב.
16) יל״ש אמור רמז תרנד (בתחלתו).
17) קדושים יט, יח.
18) סוכה מח, רע״א. וש״נ.
19) פ׳ ראה טז, יג.
20) שם, יד.

ובפרט שמחר בלילה מתוסף בשמחה מצד יום השבת, ״וביום שמחתכם – אלו השבתות״[21], ומזה מובן שהיום שאחריו – הושענא רבא, שהשמחה שבו היא באופן של גדלות (״רבא״) – צריך להיות ״רבא״ גם ביחס לשמחת יום השבת שלפנ״ז.

והולך ומוסיף בשמיני־עצרת, ובפרט בשמחת־תורה.

ו. ויש להוסיף שלשמחת־תורה ישנה שייכות מיוחדת ליום זה יום הרביעי דחג הסוכות, שה״אושפיז״ שלו הוא משה רבינו, ש״תורה ציוה לנו משה גו׳״.

וכידוע שבחג הסוכות באים לסוכותו של כל יהודי שבעה אושפיזין, ובכל יום ישנו אושפיז עיקרי, ועמו באים שאר האושפיזין.

[ויש לבאר הטעם לכך שהאושפיזין באים דוקא בחג־הסוכות – כיון שהענין דאושפיזין זהו תוכנו של חג הסוכות עצמו:

בחג הסוכות מצווה כל יהודי לעזוב את ביתו ולעבור למקום חדש, כאורח (אושפיז) [אלא ששם צריך הוא להתנהג בכל השטורעם של ישיבה בסוכה ״תשבו כעין תדורו״[22]].

וכיון שיהודי עושה מעצמו ״אורח״, לכן נקבע שבחג הסוכות דוקא יבואו ״לבקרו״ האושפיזין – האורחים].

וכנזכר, האושפיז דיום זה הוא משה רבינו, ש״קיבל תורה מסיני ומסרה כו׳״[23] לכאו״א מאתנו וכאו״א מכם – מסירה בשלימות, ועד לאופן של ״מורשה״ (כמבואר לעיל ס״ב). וכפי שמתחילים ללמוד עם כל ילד יהודי כשמתחיל להבין את הפסוק ״תורה ציוה לנו משה גו׳״ וכפי שכאו״א מכם לומד כעת.

ומובן גודל השמחה אצל האושפיזין בכלל – אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן יוסף ודוד – ואצל האושפיז דיום זה בפרט כשרואים שבסוכה נמצאים ילדים יהודיים שלומדים תורה, ובפרט אצל משה רבינו, כשרואה שהתורה שקיבל מהר סיני נלמדת ע״י כאו״א מכם מתוך שמחה, כולל גם שאתם משפיעים גם על החברים (והבנות על החברות) שילמדו תורה.

ולימוד התורה הוא באופן כזה שניכר על ידו בכל יהודי בכל העולם כולו, שזוהי מורשה קהלת יעקב, שכעת מתחדשת בגלוי שייכותו של כל יהודי, ״קהלת יעקב״ ל״מורשה״ זו, וכאמור, שירושה אינה תלוי׳ במעמדו ומצבו של היורש, ולכן גם לפני שלומד תורה, התורה נתונה לו בירושה על כל השנה.

ובפרט, כשהוא מתחיל ללמוד, וההתחלה היא בהוספה של התמדה ושקידה ותוספת חיות ושמחה, ועד שגם מספר לחבריו ולהוריו ולסבים ולסבתות, שידעו שזה עתה למד פסוק נוסף או מאמר רז״ל נוסף, ע״ד הי״ב פסוקים דתושב״כ ותושבע״פ שאמרתם קודם.

ועי״ז רואים בגלוי, כיצד התורה היא ״מורשה קהלת יעקב״, שהיא נעשית ה״ירושה״ של כל משפחתו. ושל כל משפחות בנ״י הדרים בסביבתו, ועד לכל משפחות בנ״י שבכל העולם כולו, שכולם יחד נקראים בשם ״קהלת יעקב״, ולכן גם התורה יקרה אצלם כדבר הבא בירושה.

[וענין ה״מורשה״ מזכיר גם על האבות והאמהות (כענין הירושה בפשטות) שהם גם חלק מהאושפיזין – אברהם יצחק ויעקב וכל האושפיזין, וכל בני משפחותיהם].

ז. ועוד הוא העיקר, שכ״ז נעשה הכנה שיהי׳ ה״קהלת יעקב״ בזמן הגאולה – שכל בנ״י מכל העולם מתקבצים ע״י הקב״ה עצמו, ויחד עם כל בנ״י בא משה רבינו ״גואל ראשון הוא גואל אחרון״[24], שכשם שגאל את בנ״י ממצרים, כמו״כ ה״ה נוטל חלק בגאולת ישראל יחד עם משיח צדקנו, להוציא, כאו״א מאתנו וכאו״א מכם, וכ״א מכל עם ישראל שבכל העולם.

---

21) ספרי בהעלותך יו״ד, יו״ד.
22) סוכה כח, ב.
23) אבות רפ״א.
24) ראה לקו״ש חי״א ע׳ 8 ואילך. וש״נ.

ולהוסיף, שאף שגם עתה בזמן הגלות ישנם קהילות ישראל במדינות רבות בחוץ־לארץ, ובמדינת ישראל, בארץ ישראל, במיוחד, מ״מ אז יהי׳ קהלת יעקב (לשון יחיד), שיהי׳ האחדות של כל קהילות אלו עצמם לקהילה אחת,

שזוהי התקוה של כאו״א מכם ושל כאו״א מאתנו, שתומ״י בא הזמן, שנעשים כולם לקהילה אחת ויחידה בארץ אחת ויחידה – ארץ ישראל.

ועוד בימי הסוכות נקריב קרבנות, ובמיוחד שלמי שמחה, כפי שהי׳ בזמן שביהמ״ק הי׳ קיים שבחג הסוכות היו עולים לרגל ומקריבים גם שלמי שמחה.

וההכנה לזה ע״י שהשמחה עתה היא באופן שמקיפה את כל מציאותו, ומשפיעה גם על האחים והאחיות, ההורים, הסבים והסבות.

ובפרט ע״י הריקוד מתוך שמחה – שנעשה הכנה לריקוד דלעת״ל, ש״עתיד הקב״ה לעשות מחול לצדיקים״[25], ״ועמך כולם צדיקים״[26], שזה יהי׳ הריקוד הגדול, שבו הקב״ה יעמוד באמצע, וכל בנ״י ירקדו סביב הקב״ה, והקב״ה בעמדו באמצע ירקוד יחד עמהם.

– ובטח יוסיפו בהחלטות טובות בנוגע לשמחת בית השואבה – נוסף על ההחלטות בנוגע למעשים טובים ודיבורים טובים ומחשבות טובות שהיו בימי הסוכות שע״ע וב״רובו ככולו״[27] של היום הרביעי (כפס״ד התורה) – שזה יזרז את שמחה דלעת״ל.

וכיון שנמצאים אנו כבר (כנ״ל) בזמן שכבר עברו רוב (רובו ככולו) ימי החג ומתקרבים כבר לשמיני־עצרת ושמחת־תורה – נזכה תומ״י ל״תורה חדשה מאתי תצא״[28], שיחד עם המחול שעושה הקב״ה עם כל הצדיקים, ה״ה גם מגלה ענינים נוספים בתורה, ויתירה מזו – שמחדש ענינים נוספים בתורה.

ותחילת הריקוד עם הקב״ה נעשה עוד בחוץ־לארץ בשמחת בית השואבה שבכל מקום, ובפרט בשמחת ביה״ש שבלילה זו שבו האושפיז הוא משה רבינו (ועמו באים שאר ששת האושפיזין), והא רובו ככולו של ימי הסוכות – שאז מוסיף הקב״ה בריקוד שלו ובריקוד של כולנו.

ומוסיפים בניגון, ובמיוחד ניגון הקשור עם הגאולה העתידה והשלימה.

ומצרפים לזה גם את ענין הצדקה שבה יש שכר מיוחד, ש״אין ישראל נגאלין אלא בצדקה״[29] ״ושבי׳ בצדקה״[30].

ועוד והוא העיקר, שכ״ז נעשה תומ״י ממש עוד לפני תפלת ערבית של יום החמישי דחגה״ס שבשנת הי׳ תהא שנת נפלאות בכל (כמדובר כמ״פ), ואח״כ ממשיכים הלוך והוסיף ושמח ואור.

* * *

ח. נהוג שבשעה שמתכנסים יהודים, משתדלים שתבוא מכך טובה גם ליהודי שלא הי׳ נוכח בכינוס (מאיזו סיבה שתהי׳) – עי״ז שמוסרים לו אח״כ ע״ד הענינים שדוברו.

ועד״ז יהודים הזקוקים רח״ל לסיוע כספי כדי שיוכלו להמשיך את שמחת החג מתוך הרחבה ובשמחה אמיתית, או שחסר להם מעט כסף, או שהשמחה תהי׳ גדולה יותר, אם יהי׳ להם עוד כסף – ולכן מוסיפים בכינוס בענין הצדקה.

וסגולה מיוחדת בצדקה – שמקרבת ומזרזת את הגאולה ע״י משיח צדקנו[31].

ובפרט שכבר היתה נתינת הצדקה ע״י בנ״י במדה גדולה ביותר, ובפרט במדינה זו שבה מצטיינים אחב״י במצות הצדקה ביתר שאת וביתר עוז בכל השנה, עאכו״כ בימים שלפני יו״ט וביו״ט עצמו עוד

25) תענית בסופה.
26) ישעי׳ ס, כא. וראה סנהדרין ר״פ חלק.
27) נזיר מב, רע״א. וש״נ.
28) ישעי׳ נא, ד. ויק״ר פי״ג, ג.
29) רמב״ם הל׳ מתנות עניים רפ״י.
30) ישעי׳ א, כז.
31) ראה ב״ב יו״ד, א. תניא פל״ז.

יותר, כמו בחול־המועד פסח, ויותר מזה בחול־המועד סוכות (שבו נמצאים אנו עתה) שבסוכות ישנם יותר ימי חוה״מ מאשר בפסח.

ועוד והוא העיקר, שבחג הסוכות יש יותר שמחה ופחות הגבלות, כפי שרואים זאת גם בכך שבפסח מוגבלים בדברי האכילה ואיך לאכול כו׳ וכן בנוגע לשתי׳, שיהי׳ הכל אין א פסח׳דיקן אופן, אבל בימי הסוכות לא קיימים הגבלות כאלו, ולכן אפשר לפעול יותר למען צרכי החג כו׳ (והרי מותר לעשות מלאכה במועד).

ט. כיון שבחג הסוכות נזכר ג״פ ענין השמחה, ובג״פ הוי חזקה[32], לכן מתאים שיסיימו את הכינוס בהוספה בניגון באופן דחזקה – שינגנו א פרייליכן סוכות׳דיקן ניגון, ובמיוחד הקשור עם גאולה,

ואח״כ ינגנו ניגון שבו מדובר ע״ד גדלות השם, ובשפה שנעשתה ע״י אינם יהודים, ומשתמשים בלשון זו דוקא להכריז שהקב״ה ״אין עוד מלבדו״[33];

שאצל בנ״י אומרים זאת בתור פסוק בתורה בין פסוקי ״אתה הראת״ שאומרים כהכנה להקפות בשמ״ע ושמח״ת, ומזה נמשך גם לאוה״ע (וכפי שפירסמו עד״ז בשנים שלפנ״ז), ובנ״י שנמצאים במדינות ההם חיברו מלים שתוכנם ״אין עוד מלבדו״ בשפה שאותה מבינים גם אוה״ע שבאותה מדינה,

שזהו הניגון שבו מדובר ע״ד אין עוד מלבדו, אלא מה – ברוסית (ועד״ז בשאר לשונות).

ועוד והא העיקר, שכשנמצאים כעת במעמד ומצב של שמחה, יש להחליט על הוספה בשמחה בימים הבאים מיום ליום, ולכל לראש – הוספה בשמחה בסיום יום זה (לאחר שכבר עבר רובו ככולו בשמחה), ואח״כ ביום שלאח״ז, ואח״כ הוספה יתירה ב״יום שמחתכם אלו השבתות״, כפי שמובא בתושבע״פ שגם היא ניתנה ע״י משה רבינו האושפיז דיום זה, ועאכו״כ ביום הושענא רבא – שבו צ״ל שמחת יו״ט באופן ד״רבא״.

ואח״כ בשמ״ע ושמח״ת שמחה הכי גדולה – הלוך ומוסיף ושמח!

[אף שאין הם חלים בש״ק או במוצש״ק, אלא כמו בשנה זו, ביום השני וביום השלישי, מ״מ ישנה ההשפעה של הקביעות בשנים שלפנ״ז כו׳ ולהעיר ש״אסרו חג״ (יום הקשור לחג) חל ביום הרביעי שבו ניתלו המאורות].

ולהוסיף ששמחת יום השבת שבחג־הסוכות יתירה על שמחת שבת רגילה, כיון שהשבת קשורה בחג (בדוגמת ״אסרו חג״) ביתר שאת וביתר עוז.

ובקשר לג״פ שמחה דחגה״ס נסיים גם עתה בנתינת צדקה במספר ג׳ – שיתנו לכאו״א מכם ג׳ מטבעות לתיתם לענין של מצוה או צדקה, ועכ״פ מטבע אחד לענין של מצוה הקשור לעצמו, ומטבע לצדקה בפשטות, לתת ליהודי שני, שהוא יוכל לקיים כדבעי את מצוות החג.

ועוד והוא העיקר, שכשהקב״ה רואה, שהחלטתכם בכל האמור היא באופן של ״חזקה״ באופן חזק ותקיף – ה״ה מביא תומ״י ממש את הגאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, וממשיכים את התוועדותנו כולנו יחד ״בנערינו ובזקננו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[34] בארצנו הקדושה ושם בירושלים עיה״ק ובהר הקודש וב״מקדש אדנ־י כוננו ידיך״,

ובפרט ב״עזרה״ בשמחת בית־השואבה!

32) ב״מ קו, רע״ב. וש״נ.
33) ואתחנן ד, לה.
34) בא יו״ד, ט.

בס"ד. שיחת ליל שמיני עצרת ה'תשנ"ב.
– לאחרי תפלת ערבית –

בלתי מוגה

א. [הגבאי שי' הכריז שהכינו "קידוש" וכאו"א יכול לעשות קידוש. ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:] בהמשך להכרזת הגבאי שכאו"א יכול לעשות קידוש, הרי, ע"פ הידוע ש"גבאי" ר"ת "אנא בכח גדולת ימינך", מובן, שהכרזת הגבאי ע"ד האפשרות לעשות קידוש היא גם חיוב שצריכים לעשות קידוש, ויש בה גם נתינת־כח על התוכן ד"קידוש" בעבודת האדם, כמ"ש[1] "והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני".

ומעלה מיוחדת בהקידוש דיום זה, "שמיני עצרת" — שבו נעשית הקליטה ("עצרת" מלשון קליטה[2]) בפנימיות דכל עניני חג הסוכות, שעי"ז נמשכים על ובכל השנה כולה.

ומעלה יתירה בשמיני־עצרת דשנה זו — להיותה שנת העיבור שהיא "שנה תמימה"[3], ועוד ועיקר, שמספרה (ה'תשנ"ב) ר"ת הי' תהא שנת נפלאות בה, בכל מכל כל, היינו, שה"תמימות" היא באופן של "נפלאות", ובכל הענינים כולם.

ב. ויש להוסיף בהקשר והשייכות דהתמימות בכל הענינים (המעלה המיוחדת דשנה זו) לשמיני־עצרת:

שמיני־עצרת קשור עם (ונמשך ביו"ט שני ד)שמחת־תורה — שבזה מודגש שהתמימות בכל הענינים נעשית ע"י התמימות בתורה, תורה תמימה (ששייך במיוחד לישיבת תומכי תמימים, כההכרזה הידועה בעת הקפות דשמח"ת[4]), כולל גם שלימוד התורה הוא לא רק בפה ("למוציאיהם בפה"[5]), אלא גם באופן ד"כל עצמותי תאמרנה"[6], ועד"ז בנוגע לשמחת התורה, שהשמחה היא לא רק ע"י שיר וניגון בפה, אלא גם ע"י הטיפוח בידים וריקוד ברגלים, באופן ד"כל עצמותי תאמרנה", בכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו.

ועד"ז בנוגע לנשים (שגם הן חייבות בלימוד התורה בהלכות הצריכות להן[7]) — באופן של צניעות, כפשוט, "כל כבודה בת מלך פנימה"[8].

ומעלה מיוחדת בנוגע לנשים — שנוסף לכך שגם הן חייבות בקידוש היום[9], ויוצאות י"ח ע"י האנשים, הרי הן (הנשים והבנות) אלו שמכניסות את קדושת היום (עוד לפני (התפלה ו)קידוש היום ע"י האנשים), ע"י הפעולה דהדלקת נר (שבת ו)יו"ט, להאיר את כל הבית כולו באור דה(שבת ו)יו"ט.

ג. ויה"ר והוא העיקר — שמשמיני־עצרת תומשך על ובכל השנה כולה התמימות והשלימות בכל הענינים שנכללים באותיות האל"ף־בי"ת:

שנת אורה,

שנת ברכה,

שנת גילה,

שנת דיצה,

שנת הוד והדר,

שנת ועד טוב,

---

1) שמיני יא, מד.
2) לקו"ת דרושי שמע"צ פח, ד. צא, א. ובכ"מ.
3) ערכין לא, א — במשנה.
4) תרנ"ט — "התמים" ח"א ע' כה. סה"מ תרנ"ט (בהוספות) ע' רכה.
5) עירובין נד, רע"א.
6) תהלים לה, יו"ד.
7) ראה הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א.
8) תהלים מה, יד.
9) שו"ע אדה"ז או"ח סרע"א ס"ה.

שנת זכיות גדולות,

שנת חיים טובים וארוכים,

שנת טוב הנראה והנגלה,

שנת יעוד טוב,

שנת כלכלה בהרחבה,

ועי"ז גם שנת לימוד בהרחבה, כיון שע"י ההרחבה בכלכלה נעשית מנוחת הנפש ומנוחת הגוף הדרושה ללימוד התורה בהרחבה,

ובמילא נעשית שנת מנוחה,

שנת נסים, ויתירה מזה, שנת נפלאות,

שנת סייעתא דשמייא,

שנת עין ("עינא פקיחא" דהקב"ה[10]) טובה,

שנת פדות – החל מהפדי' הפרטית דכאו"א מישראל ע"י התפלה ולימוד התורה בפה,

שנת צדיק – כמודגש בשנה זו שהיא שנת הצדי"ק – שבה נעשית ההתגלות ד"צדיקו של עולם" שהוא הקב"ה[11],

שנת קדוש עולמים – שקדושתו של הקב"ה היא לא רק באופן של הפרשה והבדלה, "קדש מלה בגרמי'"[12], אלא גם באופן ד"קדוש (בוא"ו, שמורה על ההמשכה למטה ועד להמשכה ב)עולמים", החל מ"בית עולמים"[13], בית המקדש שבהר הקודש, ועד לקדש הקדשים, שבו נמצאת ה"אבן שתי'" ש"ממנה הושתת העולם"[14],

שנת שמחה, החל משמחת תורה,

ושנת תורה תמימה, ותמימות בכל הענינים, "בכל מכל כל".

10) זח"א קכט, סע"ב.
11) פרש"י וירא יח, כח.
12) זח"ג צד, ב.
13) סוכה ה, ב.
14) יומא נד, ב.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שישי עמ' א

גמרא

שנינו במשנה שתמידים ומוספים אינם מעכבים אלו את אלו. הגמרא מביאה שאלה בענין זה: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַב חִיָּא בַּר אָבִין מֵרַב חִסְדָּא, ציבּוּר שֶׁאֵין לָהֶן כבשים שיספיקו לתְמִידִין וְגם למוּסָפִין, אֵי זֶה מֵהֶן קוֹדֵם** ודוחה את חבירו.

הגמרא מבררת מה כוונת רב חייא בר אבין בשאלתו: **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא תְּמִידִין דְּיוֹמַיְיהוּ וּמוּסָפִין דְּיוֹמַיְיהוּ** – אם נאמר שכוונתו שהתמידים והמוספים הם מקרבנות יום זה שעומד בו, **פְּשִׁיטָא** שתְּמִידִין **עֲדִיפִי** ממוספים, כי לתמידים יש ביום כזה שתי מעלות, **דְּהָווּ לְהוּ** דבר **תָּדִיר** – מצוי בכל יום, **וּמְקוּדָּשׁ** – וגם שנוספה בהם היום קדושה מפני שהוא יום טוב. והמוספים יש בהם רק המעלה של קדושת היום. **אֶלָּא** כוונתו לתְמִידִין דִּלְמָחָר – שנצרכים למחר, **וּמוּסָפִין דְּהָאִידְּנָא** – שנצרכים להיום. כגון שיש להם שני כבשים בשבת, האם יקריבום למוספי השבת, או לתמידים של מחר. והספק הוא, האם תְּמִידִין **עֲדִיפִי** שֶׁכֵּן יש להם מעלה של תָּדִיר, **אוֹ** דִּלְמָא מוּסָפִין **עֲדִיפִי** שכן יש להם מעלה **דְּהָווּ לְהוּ מְקוּדָּשׁ** מחמת קדושת היום, ולתמידים של מחר אין מעלה כזו כיון שמחר הוא יום חול.

תשובת רב חסדא לרב חייא בר אבין: **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא, **תְּנִיתוּהָ** – שנינו זאת במשנתינו, 'הַתְּמִידִין אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַמוּסָפִין וְלֹא הַמוּסָפִין מְעַכְּבִין אֶת הַתְּמִידִין וְלֹא (אֶת) הַמוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה', ויש לברר, **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דְּאִית לֵיהּ וְלִקְדַּם** – אם מדובר כשיש לו כבשים לתמידים ולמוספים, והכוונה שיכול להקדים איזה שירצה, הרי אי אפשר לפרש כך, **וְהָתַנְיָא, מְנַיִן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר** קרֵב על המזבח **קוֹדֵם לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, תַּלְמוּד לוֹמַר** בענין סדר המערכה שעל המזבח (ויקרא ו ה) 'וּבִעֵר עָלָיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעוֹלָה' וגו', היינו שיערוך על האש את עולת התמיד, **וְאָמַר רָבָא** שכוונת הברייתא שהמילה 'הָעוֹלָה' מיותרת, ובאה ללמד שתהיה **עוֹלָה** זו **רִאשׁוֹנָה** לכל קרבנות היום. לפיכך לא יתכן לפרש במשנתינו שיקדים את המוספים לעולת התמיד.

בס"ד. שיחת ליל שמחת תורה (קודם הקפות), ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר פעם[1], שבשמחת־תורה מקדש כל אחד לעצמו, מצד החביבות שבדבר. והיינו, שאף־על־פי שעל־פי דין יכולים לצאת י"ח על־ידי אחר, ואין שום שאלה בדבר, מכל־מקום מצד החביבות צריך כל אחד לקדש בעצמו.

(ואחר־כך אמר:)

אחד המסובים - שעדיין לא קידש - יקדש עתה, ויוציא ידי חובה את כולם (ובכך יהיה תיקון לכמה וכמה דברים), ויכוין גם להוציא את ה"עם שבשדות"[2].

(לאחרי שאחד המסובים קידש, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

בנוגע ל"עם שבשדות" איתא בגמרא[2] ש"אניסי".

והרי אין לנו מי ש"אניסי" יותר מאשר אחינו בני־ישראל שנמצאים ברוסיא[3].

ולכן ינגנו עתה ניגון שהביאו מרוסיא.

* * *

ב. אודות המעלה דשמיני־עצרת, מבואר במאמר של רבינו הזקן (שנקבע על־ידי אדמו"ר האמצעי למאמר הראשון ב'סידור' שער הסוכות)[4], שאז נעשה יחוד וזיווג כו'.

ובביאור זה מתבטאת המעלה דשמיני־עצרת - באופן נעלה יותר מהמבואר בשאר המקומות:

בדרך כלל מבואר[5] שענינו של שמיני־עצרת הוא הקליטה של כל הענינים שנמשכו בחודש תשרי - בראש השנה, יום הכיפורים וחג הסוכות.

ענינו של ראש השנה הוא - "תמליכוני עליכם"[6], היינו, שבני־ישראל מקבלים על עצמם מלכותו של הקב"ה באופן ש"מלכותו ברצון קיבלו עליהם"[7], שזהו ענין ההכתרה, כידוע, והקב"ה מקבל את ההכתרה, ומסכים להיות מלך.

ענינו של יום הכיפורים הוא - המשכת הסליחה ומחילה, ובפרט בנעילת יום הכיפורים. וענין זה חודר ("עס דערנעמט") כו' עד שבני־ישראל זועקים "שמע ישראל וכו'", ועל־ידי־זה נפעלת מיד המשכת הגאולה, שלכן מכריזים מיד "לשנה הבאה בירושלים", שפירושו (לא שצריך להמתין חס־ושלום עוד שנה שלימה, אלא) כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[8] שהגאולה באה תיכף ומיד, ובדרך ממילא הנה "לשנה הבאה" נהיה כבר "בירושלים".

וענינו של חג הסוכות הוא - המשכת השמחה על כל השנה, "ושמחתם לפני ה' אלקיכם", הקשורה עם "ולקחתם לכם גו'"[9], נטילת לולב, שמורה ש"ישראל אינון נצוחייא"[10], הן נצחון האויב שמבפנים, זה היצה"ר, והן נצחון האויבים שמבחוץ, ועד שגם אומות העולם מכירים במעלתם של ישראל, כפי שאומרים בהלל: "הללו את ה' כל גוים גו' כי (גם הם מכירים ש)גבר עלינו חסדו"[11].

---

1) ראה שיחת ליל שמח"ת תש"ד בתחלתה (סה"ש תש"ד ריש ע' 32). תש"ט בתחלתה (סה"ש תש"ט ע' 281). וראה גם שיחת יום שמח"ת תרצ"ו בתחלתה (סה"ש תרצ"ו ריש ע' 16).

2) לשון הגמרא - ר"ה בסופה.

3) חסר קצת (המו"ל).

4) סידור (עם דא"ח) רנז, א. וראה גם אג"ק חכ"ה ע' כא. וש"נ.

5) ראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' רכד. וש"נ.

6) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.

7) נוסח תפלת ערבית.

8) ראה סה"ש תש"ח ע' 200. וש"נ.

9) אמור כג, מ.

10) ויק"ר פ"ל, ב.

11) תהלים קיז. וראה תורת מנחם שם ע' קפו ואילך. וש"נ.

וכל ענינים אלו - באים באופן של קליטה בשמיני־עצרת, שזהו ענינו של "עצרת", מלשון קליטה.

ועל־פי־זה אין בשמיני־עצרת ענין חדש, כיון שכל ענינו הוא רק קליטת כל ההמשכות שנפעלו במועדים הקודמים.

ואילו במאמר שב'סידור' מבואר שענינו של שמיני־עצרת הוא היחוד והזיווג - שזהו ענין חדש שלא היה מקודם לכן.

ועד שכל הענינים שבמועדי חודש תשרי קודם שמיני־עצרת הם הכנה להיחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה: בראש השנה מתחיל ענין הנסירה[12], ונמשך בכל עשרת ימי תשובה - בכל העשר ספירות שבמלכות, כל יום בספירה נוספת; לאחרי כן, בד' הימים שבין יום הכיפורים לסוכות ובחג הסוכות, נעשית המשכת אורות מקיפים ופנימיים במלכות, כנסת ישראל, שזהו בדוגמת קישוטי כלה שמקשטים אותה בתכשיטים שונים קודם היחוד. ולאחרי כן, בשמיני־עצרת ושמחת־תורה - נעשה היחוד והזיווג.

ומזה מובן גודל המעלה שבשמיני־עצרת לגבי הימים שלפניו - שהרי כל הענינים שבימים שלפניו אינם אלא הכנה להיחוד שבשמיני־עצרת.

וכמובן ממשל הנישואין בגשמיות - שלהיותו משל שבתורה הרי הוא מדוייק ומכוון בכל פרטיו - שכל עניני ההכנה שקודם הנישואין אינם בערך להנישואין עצמם, וכפי שרואים גם בענין השמחה שעיקרה בשעת הנישואין דוקא, וכן הוא גם בהנמשל, שכל הענינים הקודמים אינם בערך למעלת היחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה, ומצד זה גדלה השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה, בדוגמת שמחת נישואין.

ג. והביאור בענין היחוד שבשמיני־עצרת ושמחת־תורה - יובן על־פי דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[13], שענינו של שמיני־עצרת ושמחת־תורה הוא כמו הענין של ראש השנה, אלא שבראש השנה פועלים בקו המרירות, ואילו בשמיני־עצרת ושמחת־תורה פועלים בקו השמחה.

ולכאורה אינו מובן: כיצד יכולים לפעול זאת על־ידי שמחה?!

בשלמא מרירות - הוא ענין ד"לב נשבר", וכתיב[14] "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה"; אבל שמחה אינה ענין של לב נשבר, אדרבה, שמחה היא תנועה של התפשטות, היפך המרירות ולב נשבר, ואם־כן, איך יכולים לפעול על־ידי שמחה?

הן אמת שגם בשעת השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה צריך להיות במעמד ומצב ד"לב נשבר ונדכה", שהרי בלאו־הכי אין זו "שמחת תורה", אלא סתם שמחת עצמו ("ער גיט זיך גלאַט נאָך"), אבל: (א) ה"לב נשבר" הוא רק בהעלם, ובגילוי היא השמחה, (ב) פעולת ההמשכה דעניני שמיני־עצרת ושמחת־תורה היא לא מצד ה"לב נשבר", אלא מצד השמחה. ואם־כן, נשאלת השאלה: כיצד יכולה שמחה והתפשטות - שהיא היפך המרירות ולב נשבר - לפעול את ההמשכות דשמיני־עצרת ושמחת־תורה?

ונקודת הביאור בזה - שזהו לפי שזוהי השמחה של התורה, ומצד מעלת התורה יכולים לפעול גם על־ידי שמחה אותם ענינים שכדי להמשיך אותם בראש השנה יש צורך בענין המרירות דוקא.

ד. והענין בזה:

החידוש של התורה הוא - חיבור נברא ובורא, שמצד עצמם אין להם ערך כלל זה לזה, ועד שהנברא אין לו השגה כלל בהבורא, ואילו על־ידי התורה "נותן" הקב"ה את עצמו, כביכול, לכל אחד מישראל, שיוכל "ליקח" אותו.

---

12) ראה שער הכוונות שער ר"ה. פע"ח שער ר"ה. ועוד.

13) ד"ה ביום השמע"צ תרצ"ה פכ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שלט, א). - נעתק ב"היום יום" כב תשרי, שמע"צ. וראה גם תורת מנחם - רשימת היומן ע' שנג.

14) תהלים נא, יט.

ואף־על־פי שאפילו אצל משה רבינו נאמר[15] "וראית את אחורי", "הראהו קשר של תפילין"[16], אבל "פני לא יראו"[15], היינו, שראה את החיצוניות בלבד - הרי זה רק בנוגע לראיית העין, אבל בהשגה - השיג גם את הפנימיות.

וכמבואר ב'אגרת הקודש'[17] בענין "חכם עדיף מנביא"[18], שבנבואה, שהיא ראי' מוחשית, יכולים לראות רק את החיצוניות[19]

* * *

[לאחרי עריכת ה"הקפות", אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

כיון שהסדר דלימוד הניגונים נשלם כבר[20], ינגנו עתה ניגון שכבר לימדוהו בעבר.

והתחיל לנגן הניגון "אתה בחרתנו"].

בס"ד. שיחת יום שמחת־תורה, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הקדושות לסעודה.

א. ישנה רשימה מההתוועדות דליל שמחת־תורה (קודם הקפות) דשנת תרצ"ט[1], שבה סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אודות התורה שאמר ה'צמח־צדק' בשמחת־תורה שנת תר"ז, ששמעה מהחסיד ר' פינחס רייזעס, ששמע מרבינו הזקן בשם הבעל־שם־טוב:

כתיב[2] "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" - ושומחיה מאושר,

- והיינו, שכיון שהאות ת' ד"תומכיה" היא ללא דגש (תי"ו רפה), יכולים לקרותה "שומחיה" (בשי"ן שמאלית).

ועל־דרך שמצינו בגמרא פלוגתא[3] בענין מסורת ומקרא: "יש אם למסורת" (כמו שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל, היא ה'אם' והעיקר, ולא כמו שהוא נקרא), או "יש אם למקרא", וכמו בתיבת "סכת", שאף שעל־פי המסורת היא בלשון יחיד, מכל־מקום, כיון שעל־פי הקריאה היא בלשון רבים, הרי זה נחשב לשתים. -

מי ששמח עם התורה ומשמח את התורה, הוא "מאושר", בבנים ובני בנים עוסקים בתורה.

וסיים כ"ק מו"ח אדמו"ר, שה'צמח־צדק' אמר: זה מאה שנה שהבעל־שם־טוב אמר תורה זו, וגם עתה הוא אומר תורה זו בגן־עדן. והראה ה'צמח־צדק' שילכו לרקוד, ואמר: שהבעל־שם־טוב אמר ש"מחול" הוא קירוב שנראה כריחוק, וכידוע במשל ה"שווינדעל טרעפ" (עד כאן תוכן הרשימה).

ב. והענין בזה:

משל ה"שווינדעל טרעפ" נתבאר במקום אחר[4] - שהן מדריגות זו למעלה מזו בצורת עיגול מסביב לעמוד, עד למדריגה העליונה שמגעת לראש העמוד, שבו נחקק ונצטייר איזה צורה כו'. והסדר בזה -

---

15) תשא לג, כג.
16) פרש"י עה"פ.
17) סי"ט.
18) ב"ב יב, א.
19) ע"כ נמצא ברשימה שהגיעה לידינו (המו"ל).
20) ראה גם שיחת ליל שמח"ת דאשתקד בסופה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 117).

1) בסופה - סה"ש תרצ"ט ע' 306. וראה גם שיחת ליל שמח"ת (קודם הקפות) תשי"ט ס"ב (תו"מ חכ"ד ס"ע 119 ואילך).
2) משלי ג, יח.
3) סוכה ו, ב (ובפרש"י). וש"נ.
4) ראה ד"ה אז תשמח בתולה במחול במאמרי אדה"ז תקס"ה ח"א ע' ריד ואילך. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' תתפד ואילך.

שכאשר עולה ממדריגה למדריגה, צריך תחילה לסבב את העמוד מאחוריו, שאז אינו יכול לראות את הצורה שבראש העמוד, ונראה כאילו מתרחק ממנה, אבל באמת, הרי הוא קרוב יותר, כיון שהמדריגה השניה היא למעלה מהמדריגה הראשונה, כמו בכל עליה במדריגות על־דרך הרגיל.

והנמשל מזה - בענין התשובה[5], ולא רק תשובה עילאה, אלא גם - ואדרבה: בעיקר תשובה תתאה, שזוהי התשובה דחודש אלול כו׳.

ג. ובפרטיות יותר:

ענין התשובה שייך גם אצל צדיק גמור, כמובן מהמבואר בתניא[6] ש״נשמת האדם אפילו הוא צדיק גמור עובד ה׳ ביראה ואהבה בתענוגים (שזוהי שלימות העבודה, ד״לית פולחנא כפולחנא דרחימותא״[7]), אף־על־פי־כן, אינה בטלה במציאות לגמרי .. רק הוא דבר בפני עצמו, ירא ה׳ ואוהבו״, ״יש מי שאוהב״[8].

ומובן, שמה שנקרא בשם ״יש מי שאוהב״, הוא ענין של ריחוק, אבל אף־על־פי־כן, נוסף לכך שכללות מעמדו ומצבו הוא באופן של קירוב, הרי זוהי הדרך שעל־ידה באים לשלימות האמיתית כו׳[9].

אמנם, ריחוק הנ״ל, להיותו במדריגת הקדושה עצמה, הרי אין זה ריחוק אמיתי; ואילו אמיתית ענין הריחוק הוא במדריגה שבה יש צורך בתשובה תתאה, ששם ישנו ענין של הפסק ממש.

אבל לאידך גיסא, כיון שזהו הפסק כו׳ - הרי זה ריחוק ממש, ולא קירוב שנראה כריחוק?

אך הענין בזה, שנוסף לכך שמצד נפש האלקית, הנה ״גם בשעת החטא היתה באמנה אתו יתברך״[10], והיינו, שאינה מסכימה על החטא, ומוחה נגדו כו׳, הרי האמת היא שעל־ידי החטא בא למדריגה נעלית יותר, כמבואר בתניא[11] בענין ״זדונות נעשו לו כזכיות״[12], שזהו על־ידי ״תשובה מאהבה .. (ש)צמאה נפשו לה׳ כארץ עיפה וציה, להיות כי עד הנה היתה נפשו בארץ ציה וצלמות .. ולזאת צמאה נפשו ביתר עז מצמאון נפשות הצדיקים״, ולכן ״זדונות נעשו לו כזכיות״, ״הואיל ועל־ידי־זה בא לאהבה רבה זו״.

ויש להוסיף, שמזה גופא שענין זה נאמר על־ידי ה׳צמח־צדק׳ וכן על־ידי כ״ק מו״ח אדמו״ר (ובהתאם לכך - גם עתה) ברבים, מוכח, שזהו ענין ששייך לא רק לצדיק גמור, או על־כל־פנים בינוני (שאף ש״מדת הבינוני היא מדת כל אדם״[13], הרי ידוע הפתגם[14] ״הלואי אַ בינוני״), אלא לכל אחד מישראל, שעבודת התשובה אצלו היא תשובה תתאה.

ד. בהמשך השיחה דובר גם אודות הענין ד״תומכיה מאושר״ כפשוטו (שהרי ״אין מקרא יוצא מידי פשוטו״[15]), שקאי על ענין הצדקה, והקשר והשייכות של שני הענינים־פירושים: ״שומחיה״ ו״תומכיה״.

* * *

ה. דובר לעיל (בהתוועדות דאתמול[16]) על־דבר המעלה המיוחדת דשמיני־עצרת ושמחת־תורה לגבי חג הסוכות, ולפני־זה ראש־השנה ויום הכיפורים - בהמשך ובהוספה על כללות המעלה דימים טובים גם לגבי שבת.

ובהקדמה - שבדרך כלל מבואר שיום השבת הוא למעלה מיום־טוב, כדאיתא בספרי קבלה וחסידות[17] ששבת הוא בחינת מוחין דאבא, ולכן הוא למעלה מיום־טוב שהוא בחינת מוחין דאימא.

---

5) ראה גם לקו״ת דרושי שמע״צ פו, ג ואילך.
6) פל״ה (מד, סע״א ואילך).
7) ראה זהר ח״ב נה, ב. ח״ג רסז, א. לקו״ת שלח מב, ג. ובכ״מ.
8) תו״א וארא נו, א. ויקהל (בהוספות) קיד, ד. לקו״ת תזריע כ, ג. בלק עד, א. ובכ״מ.
9) ראה מאמרי אדה״ז שם ע׳ ריז.
10) תניא ספכ״ד.
11) פ״ז.
12) יומא פו, ב.
13) תניא רפי״ד.
14) בית רבי ח״ב פ״ח (יד, א) הערה א. וראה גם תו״מ חל״ט ע׳ 231 הערה 55. וש״נ.
15) שבת סג, א. וש״נ.
16) ליל שמח״ת (לפני הקפות) ס״ב (לעיל ע׳ 96 ואילך).
17) ראה פע״ח שער מקרא קודש פ״א. לקו״ת צו יא, ד ואילך. סידור (עם דא״ח) שער המועדים בתחילתו (ריז, א ואילך). ובכ״מ.

וכן הוא בפשטות על־פי נגלה - שיום השבת אסור בכל המלאכות, מה־שאין־כן יום־טוב, שאף שאסור במלאכה, הרי הוא מותר במלאכת אוכל נפש (שאסורה בשבת)[18]. ומזה מוכח שיום השבת הוא מובדל לגמרי מעניני העולם, מה־שאין־כן יום־טוב שמותר במלאכת אוכל נפש - יש לו איזה קשר ושייכות לעניני העולם.

וזהו גם מה שיום השבת נקרא "קדש"[19], מה־שאין־כן יום־טוב אינו אלא "מקראי קדש"[20], "זמינין דקדש"[21], היינו, שמזמינים וממשיכים את הבחינה ד'קודש' ביום כזה שמצד עצמו אינו קודש (וראיה לדבר - שמותר במלאכת אוכל נפש). ומובן שיש חילוק בדרגת הקדושה שבדבר שהוא קודש מצד עצמו, לדרגת הקדושה בדבר שרק מזמינים וממשיכים בו ענין הקדושה.

ועוד ענין בזה - שיום השבת ענינו תענוג, ואין בו ענין של יגיעה כלל, כי היגיעה והטירחא אינם אלא בערב שבת, כמאמר רז"ל[22] "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", אבל בבוא יום השבת עצמו - הנה מבלי הבט על מעמדו ומצבו כו', וגם בזמן הזה ובחוץ לארץ - מתעלה הוא למעמד ומצב ש"כל מלאכתך עשויה"[23]; מה־שאין־כן ביום־טוב - צריך להיות ענין של יגיעה על־כל־פנים בנוגע למלאכת אוכל נפש, ובמילא, צריך להיות גם ענין של מלחמה עם החומריות - ועל־כל־פנים עם הגשמיות - שבעולם.

ומכל זה מובן שהן על־פי נגלה והן על־פי פנימיות הענינים - יום השבת הוא למעלה מיום־טוב.

אמנם, לאידך גיסא - ענין השמחה הוא ביום־טוב דוקא, כמו שכתוב[24] "ושמחת בחגך", ולא בשבת. ומה שכתוב ב'ספרי'[25] "וביום שמחתכם אלו השבתות" - הרי ענין השמחה בשבת הוא בהעלם[26], ואילו עיקר ענין השמחה - בגילוי - הוא ביום־טוב דוקא.

וכן הוא להלכה - כמו שכתוב בשולחן־ערוך[27] ש"בגדי יום־טוב צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת", מצד חיוב השמחה ביום־טוב דוקא, ו"לכך נהגו להרבות במיני מאכלים ביום־טוב יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה".

ולהעיר, שחיוב השמחה ביום־טוב הוא גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ. ואף שיש דעות[28] שאין זה אלא מדרבנן, הרי כבר פסק אדמו"ר הזקן[29] - הפוסק דדורנו - שגם בזמן הגלות ובחוץ לארץ חיוב השמחה הוא מן התורה.

ואם בכל יום־טוב ישנו החיוב "ושמחת בחגך" - ביום־טוב דחג הסוכות שנקרא "זמן שמחתנו", על־אחת־כמה־וכמה. וכיון שהשמחה ד"זמן שמחתנו" גופא היא באופן שהולך וניתוסף בשמחה בעילוי אחר עילוי, כהציווי "מעלין בקודש"[30] - הרי מובן עד כמה גדולה השמחה בשמיני־עצרת ושמחת־תורה.

ו. ונמצא, שיש ביום־טוב דבר והיפוכו - שבענין אחד הוא יותר בגילוי, ובענין אחד הוא יותר בהעלם:

ענין השמחה - הוא ביום־טוב בגילוי, ועוד זאת, שהתגלות השמחה ביום־טוב היא לא רק בנוגע לעצמו, אלא גם בנוגע להזולת,

[ולהעיר, ששמחה בכלל ענינה גילוי[31], והרי עיקר ענין הגילוי הוא אל הזולת. וכמו שהוא בענין

---

18) ביצה לו, ב (במשנה). רמב"ם, טושו"ע ואדה"ז או"ח, ריש הל' יו"ט.
19) תשא לא, יד.
20) אמור כג, ב. ד.
21) זח"ג צג, ב ואילך.
22) ע"ז ג, סע"א.
23) מכילתא ופרש"י יתרו כ, ט. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סש"ו ס"ח (סכ"א).
24) פ' ראה טז, יד.
25) בהעלותך יו"ד, יו"ד (נת' בלקו"ש חל"ג ע' 62 ואילך).
26) ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1090 הערה 31.
27) אדה"ז או"ח סתקכ"ט ס"ז.
28) תוד"ה עשה דיחיד (מו"ק יד, ב). וראה בארוכה שאגת ארי' סי' סה. מנחת חינוך מצוה תפה.
29) שם ס"ו.
30) ברכות כח, א. וש"נ.
31) ראה לקו"ת וסידור שבהערה 17.

ההעלם והגילוי באדם עצמו, שמחשבה ענינה העלם, ודיבור ענינו גילוי - לפי שמחשבה היא לעצמו, ודיבור הוא אל הזולת[32]],

ועד שזהו תנאי עיקרי בשמחת יום־טוב, כפי שפוסק אדמו"ר הזקן בשו"ע[33]: "כשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, שנאמר[24] והלוי והגר והיתום וגו', אבל מי שנועל דלתי חצירו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש, אין זו שמחת מצוה כו', ושמחה כזו קלון הוא להם, שנאמר[34] וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם".

מה־שאין־כן בשבת - אף שצריך להיות הכנסת אורחים וצדקה (על־ידי מאכל ומשקה), הרי גם לולי זאת אין זה באופן של "פרש" חס־ושלום כמו ביום־טוב, שהרי "פרש חגיכם קאמר ולא פרש שבתכם"[35]. ונמצא, שלגבי הזולת - ענין השבת הוא באופן של העלם.

והפכו בענין הקדושה - שבשבת הוא בגילוי, וביום־טוב הוא בהעלם, כדמוכח מזה שיום־טוב מותר במלאכת אוכל נפש (כנ"ל), וכיון שכן, הרי יש אפשרות שבמשך כל היום יעסוק אדם (לא בעניני קדושה, אלא) במלאכת אוכל נפש, ועד כדי כך, שיש דעה שיום־טוב הוא "כולו לכם"[36], והיינו, שאף שישנו ענין הקדושה ביום־טוב, "מקראי קדש", הרי זה יכול להיות בהעלם; מה־שאין־כן בשבת - ענין הקדושה הוא בגילוי, "שבת לה'"[37], ועד כדי כך, ש"בקושי התירו לדבר דברי תורה בשבת"[38], כיון שגילוי הקדושה דיום השבת היא מבחינה שלמעלה גם מהדיבור דתורה[39].

ז. ועל־דרך־זה מצינו דבר והיפוכו בנוגע לענין האושפיזין בשייכות לשבת ויום־טוב:

ובהקדמה - שיש שני סוגי אושפיזין: (א) נשמה יתירה שנקראת בזהר[40] בשם אושפיזא, (ב) אורחים.

והנה, בנוגע לענין הא' דאושפיזין, נשמה יתירה - איתא בגמרא[41] "נשמה יתירה נותן הקדוש־ברוך־הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר[42] שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש".

וכיון שענין הנשמה ונפש הוא באופן שנרגש ופועל בגוף, הרי מובן שגם הנשמה יתירה שניתנת לאדם בשבת נרגשת ופועלת בגוף, וכמו שכתב רש"י בפירוש "נשמה יתירה", "רוחב לב למנוחה ולשמחה ולהיות פתוח לרווחה ויאכל וישתה ("מרחיבים דעתו לאכילה ושתיה") ואין נפשו קצה עליו". וכן מוכח מתקנת חכמים להריח בבשמים במוצאי שבת, כדי להשיב את הנפש שדואבת על איבוד הנשמה היתירה במוצאי שבת[43], היינו, שכדי להשיב הנפש יש צורך בריח של בשמים, שעם היותו ריח שהנשמה נהנית ממנו[44], הרי זה בא על־ידי האף הגשמי דוקא - משום שכללות הענין דנשמה יתירה הוא באופן שנרגש ופועל בגוף הגשמי.

ובפרט על־פי המבואר בחסידות שביום השבת גם חיות הגוף[45] היא חיות אחרת לגמרי מאשר החיות בימות החול, היינו, שניתוסף חיות נעלית יותר באין־ערוך[46], הוספה שמרובה על העיקר, כמרומז גם בהלשון "נשמה יתירה".

אמנם, בנוגע ליום־טוב - כותב אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך[47] ש"ביום־טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל", ומזה מובן שהענינים שנמשכים לנשמה ביום־טוב, תוספת קדושה כו', ועד לה"שטורעם" דענין

32) ראה סה"מ פר"ת ע' קנט. ועוד.
33) שם סי"א.
34) מלאכי ב, ג.
35) זח"ב פח, ב (ובנצו"א שם). וראה תו"א ר"פ חיי שרה. סידור (עם דא"ח) סדר סעודת שבת רג, א ואילך. ועוד.
36) פסחים סח, ב.
37) יתרו כ, יו"ד.
38) הובא בסו"ס היראה לר' יונה (אות שיט). וראה ירושלמי שבת פט"ו ריש ה"ג. וראה גם אג"ק ח"כ ע' קא. וש"נ.
39) ראה תו"א תשא (בהוספות) קיג, א. לקו"ת שבהערה 17. ובכ"מ.
40) תקו"ז ת"ו (כב, ב). תכ"ד (סט, ב). זו"ח בראשית יז, רע"א. יתרו לב, א. ועוד.
41) ביצה טז, א. תענית כז, ב.
42) תשא לא, יז.
43) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רצז. וראה בארוכה לקו"ש חל"א ע' 191 ואילך. וש"נ.
44) ברכות מג, ב.
45) ראה תו"ח שמות תרלב, א.
46) ראה תו"א ויקהל פז, ד. לקו"ת שה"ש יט, א. ובכ"מ.
47) או"ח ר"ס תצא.

המקיפים שמאירים בחג הסוכות[48] - הרי זה באופן שאינו נרגש ופועל בגוף, דלא כשבת שה׳נשמה יתירה׳ נרגשת ופועלת בגוף הוספה בענין של אכילה ושתיה, מה־שאין־כן ביום־טוב, שההוספה באכילה ושתיה אינה אלא מפני שיודע שיש חיוב לאכול בשר ולשתות יין[49], ולא מצד הרגש הגוף עצמו כבשבת.

והפכו בנוגע לענין הב׳ דאושפיזין - שבנוגע לשבת איתא בגמרא[50] ש״שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו״, מלאכים דייקא, שאי־אפשר למששם בידים ואין רואים אותם בעיני בשר, והידיעה שיודעים אודותם אינה אלא מדברי הגמרא; מה־שאין־כן בנוגע ליום־טוב - האושפיזין הם הגר היתום והאלמנה עם שאר העניים כו׳, שרואים אותם בעיני בשר ואפשר למששם בידים.

[ויש להוסיף, שגם ענין האושפיזין דחג הסוכות בנוגע לנשמות שבאות מעולם האמת[51], קשור עם אורחים כפשוטו, נשמות בגופים[52], שכן, בגופו של כל אורח מלובשת נשמה ששרשה בעולם האצילות כו׳. ואף שבהתלבשותה בגוף ירדה ממדרגתה - הרי כן הוא אפילו בנוגע לנשמתו של אברהם אבינו, שאמר ״ואנכי עפר ואפר״[53], כיון שבירידת נשמתו למטה להתלבש בגופו, אין דמיון וערך מהות אור האהבה המאיר בו אל מהות אור אהבה וחסד עליון שבאצילות אלא כערך ודמיון מהות העפר שנעשה אפר אל מהותו ואיכותו כשהיה עץ נחמד למראה וטוב למאכל כו׳[54]].

ח. ומכל זה מובן שביום־טוב נוגע ומודגש בעיקר ההמשכה והגילוי למטה בפועל ממש, גם כאשר הקדושה והרוחניות שבדבר אינן באות במורגש כל־כך, כי־אם בדרך סגולה בלבד.

ויש להביא מעין דוגמא לדבר - מהמבואר במאמר של אדמו״ר הזקן משנת תקס״ב[55] החילוק שבין עבודת האבות קודם מתן־תורה לעבודתנו אנו לאחרי מתן־תורה, שהאבות השיגו בנשמתם האורות דמלכות דאצילות המלובשת בבריאה, לפי שהיתה נשמתם מעולם הבריאה, ולכן השיגו בנשמתם על־ידי עבודתם הרוחנית כו׳, מה־שאין־כן לאחרי מתן־תורה, הנה על־ידי הנחת תפילין מתלבש בנפשנו בחינת חכמה דאצילות שנתלבש בה מעצמות המאציל כו׳, אלא שענין זה הוא בדרך סגולה, שהרי אין אנו משיגים בנפשינו כלל כו׳.

ומעין ודוגמת זה בנדון־דידן - שביום השבת באים הענינים הרוחניים במורגש בגוף, כנ״ל שה׳נשמה יתירה׳ פועלת הרחבת הדעת לאכילה ושתיה באופן ש״אין נפשו קצה עליו״, מה־שאין־כן ביום־טוב, שהענינים הרוחניים אינם באים במורגש בגוף, כי־אם בדרך סגולה בלבד.

ט. ובנוגע לענינו - השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה:

אף שמעלת השמחה דשמיני־עצרת ושמחת־תורה היא בדרך סגולה, הרי למאי נפקא־מינה אם הענין בא בהבנה והשגה ובמורגש אם לאו, העיקר הוא שבפועל ממש יש לנו ענין גדול ונפלא - ענין השמחה - שפורץ כל הגדרים[56], מדידות והגבלות!

וענין זה נמשך ופועל גם על כל השנה כולה - שכללות העבודה דכל השנה כולה, ״ויעקב הלך לדרכו״[57], תהיה באופן של ״ופרצת״[58], ״נחלה בלי מצרים״[59].

* * *

י. בהתוועדות הנ״ל[60] דיבר כ״ק מו״ח אדמו״ר גם על זה שהתורה נקראת בכמה שמות[61]: בשר, יין, שמן ומים,

---

48) ראה מאו״א ס, טו - מזהר ותקו״ז (נסמן ביאיר נתיב שם). ועוד. הנסמן בלקו״ש חכ״ט ס״ע 211.
49) שו״ע אדה״ז או״ח סתקכ״ט ס״ד.
50) שבת קיט, ב.
51) ראה זח״ג קג, ב ואילך. רנה, ב ואילך. שא, ב ואילך.
52) ראה זח״ג שם קד, א.
53) וירא יח, כז.
54) תניא אגה״ק סט״ו (קכא, סע״א ואילך).
55) ד״ה להבין מה שמצינו בדברי רז״ל כו׳ דמוצאי יוה״כ - נדפס במאמרי אדה״ז תקס״ב ע׳ יא ואילך (וראה גם ד״ה זה דמוצאי יוה״כ דאשתקד (תו״מ חל״ח ע׳ 36 ואילך)).
56) ראה בארוכה סה״מ תרנ״ז ס״ע רכג ואילך. ועוד.
57) ויצא לב, ב. וראה לקמן ס״כ ואילך.
58) שם כח, יד.
59) שבת קיח, סע״א.
60) דליל שמח״ת תרצ״ט ס״ג - סה״ש תרצ״ט שם.
61) ראה עירובין כא, ב. ב״ק עב, רע״א ובפרש״י (ראה תורת חיים שם). ב״ב דלקמן בפנים (סט״ז). רמב״ם הל׳ יסוה״ת ספ״ד

וביאר בקיצור, ש"בשר" קאי על ההשגה דתורה, "יין" קאי על הטוב טעם שבהשגה, "שמן" הוא ענין החכמה שמפעפע למעלה ולמטה [ולהעיר, שברשימת השיחה (שנרשמה על־ידי השומעים) לא ברור אם הכוונה היא באופן דמלמעלה למטה או מלמטה למעלה], ו"מים" - שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך.

וממשיך לבאר, שכאשר ישנה סתימה בדרך מרוצת המים, אין המים נשארים על עמדם, אלא הם מתקבצים בחוזק מסביב להסתימה ("זיי גריבלען אונטער די סתימה") עד שפורצים אותה, ואז נעשית מרוצת המים במהירות גדולה ביותר[62] - שענין זה הוא במים דוקא (ולא בשמן ויין).

עד כאן תוכן הדברים ברשימת השיחה הנ"ל.

יא. והנה, סדר הדברים בשיחה הנ"ל (שבודאי נוגע ושייך גם לתוכן הענין) - בשר יין שמן ומים, שמתחיל ב"בשר" ומסיים ב"מים" - לכאורה אינו מובן:

ובהקדמה - שהתורה מצד עצמה היא "נעלמה מעיני כל חי"[63], וצריכה להתצמצם ולירד למטה, כמבואר בתניא[64] ש"לכן נמשלה התורה למים, מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך, כך התורה ירדה ממקום כבודה שהיא רצונו וחכמתו יתברך ואורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד .. ומשם נסעה וירדה .. עד שנתלבשה בדברים גשמיים ועניני עולם הזה שהן רוב מצות התורה ככולם והלכותיהן ובצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר כו'", "בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיגן בדעתה כו'".

ועל־דרך־זה בנוגע להאדם הלומד התורה - ש"דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה", כמשל המים ש"מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך", ו"אין מתקיימין אלא בפחות שבכלים"[65] (כלי חרס).

ומזה מובן שבשביל לימוד התורה צריך להיות לכל לראש ענין ה"מים" שבתורה. ומהו הטעם שבשיחה הנ"ל נזכר ענין ה"מים" שבתורה - לא בתחילה אלא בסוף דוקא?

ונקודת הביאור בזה - שמדובר במעמד ומצב שכבר היתה ירידת התורה למטה, וכבר היתה הכנת האדם הלומד על־ידי שפלות דעתו - כבנדון־דידן, בעמדנו בהתוועדות דשמחת־תורה, לאחרי הקדמת ההכנה על־ידי כללות העבודה דראש־השנה ויום הכפורים וכו', ועתה צריך להיות הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" עם ועל־ידי התורה, ואז, סדר ההילוך הוא באופן של בשר יין שמן ומים, כדלקמן.

יב. וביאור הענין:

לכל־לראש, צריך להיות ענין ההבנה והשגה שבתורה - בשר - שזהו ענין עיקרי בתורה שבעל־פה, כפסק־דין ה'מגן אברהם'[66] שאם אינו מבין מה שלומד אינו יוצא ידי חובת לימוד התורה,

והרי עיקר גילוי התורה הוא בתורה שבעל־פה - כי "רצון העליון ב"ה המלובש בתרי"ג מצות שבתורה שבכתב הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם, ואינו מתגלה אלא בתורה שבעל־פה, כמו מצות תפילין[67] על־דרך־משל שנאמר בתורה שבכתב[68] וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך, והוא מאמר סתום ונעלם, שלא פירש הכתוב איך ומה לקשור, ומהו טוטפות, והיכן הוא בין עיניך ועל ידך, עד שפירשה תורה שבעל־פה כו'"[69].

יג. אמנם, כיון שהתורה אינה חכמה בלבד כמו שאר החכמות שבעולם, כמו שכתוב[70] "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים גו'" (החל מה"גוי אשר בקרבך"[71]) - לא מספיק ענין ההבנה וההשגה

- בשר. שהש"ר פ"א, ב (ג) - יין שמן ומים. ועוד - נסמן ב"רשימות" חוברת ג ע' 44 הערה 3.

62) ראה גם סה"מ תרצ"ז ע' 244 ואילך.

63) איוב כח, כא.

64) פ"ד (ח, ב).

65) תענית ז, סע"א.

66) או"ח ס"נ סק"ב. הובא בשו"ע אדה"ז שם ס"ב, והל' ת"ת ספ"ב.

67) ולהעיר ש"הוקשה כל התורה כולה לתפילין" (קידושין לה, א. וש"נ).

68) ואתחנן ו, ח.

69) תניא אגה"ק סכ"ט (קנ, ב).

70) ואתחנן ד, ו.

71) ע"פ לשון הכתוב - תבוא כח, מג. וראה לקו"ת תבוא

בתורה בלבד [וכפי שדרשו חז״ל[72] על הפסוק[73] ״על מה אבדה הארץ גו׳ ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי״, ״שלא ברכו בתורה תחילה״, היינו, ש״ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקדוש־ברוך־הוא בעצמו .. שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל־כך כו׳״[74]], אלא צריך להיות גם החביבות וטוב טעם שבתורה - יין.

ועוד ענין ב״יין״ שבתורה - שמורה על גילוי ההעלם[75]:

ובהקדם מה שכתוב[76] ״נכנס יין יצא סוד״ - כמו היין עצמו שהוא טמון בענביו, וצריכים השתדלות ויגיעה כדי להוציאו מההעלם אל הגילוי, וזהו גם ענין השמחה שביין, ״המשמח אלקים ואנשים״[77], כי היציאה מההעלם אל הגילוי פועלת שמחה גדולה.

ודוגמתו בכללות סדר הבריאה מאין ליש - שתחילה צריך להיות התעלמות ה״אין״, ורק אז יכולה להיות התהוות ה״יש״, וכמו שהוא בנוגע לעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה הכלליים[78], שכשהיה אור אין־סוף ממלא את כל החלל לא היה מקום לעמידת העולמות, ולכן הוצרך להיות צמצום הראשון כו׳[79]. וכמו כן בעולמות אצילות בריאה יצירה עשיה הפרטיים צריך להיות תחילה ענין הצמצום וההעלם, שמזה נשתלשלו גם כל הענינים דהעלמות והסתרים בלתי רצויים כו׳[80]. וכל זה - מצד גודל המעלה שבהיציאה מן ההעלם אל הגילוי.

וענינו בעבודת האדם - על־פי הידוע[81] שאף שהנשמה שמתלבשת בגוף אינה אלא בחינת הרגל שבנשמה, ולא בחינת הראש שבנשמה, שאינן מתלבשת בגוף, אלא נשארת בבחינת מקיף והעלם, מכל־מקום, גם בחינת הראש שבנשמה צריך לבוא מן ההעלם אל הגילוי, החל מהפעולה דמזל הנשמה על הנשמה המלובשת בגוף, שעל זה אמרו[82] ״אף־על־גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזו״, שלכן ״חרדה גדולה נפלה עליהם״[83].

ומזה מובן גם ענין ה״יין״ שבתורה - שעל־ידי היגיעה בתורה מגלים גם בחינת ההעלם שבתורה, פנימיות התורה.

יד. וגם כאשר האדם לומד התורה באופן של הבנה והשגה בתורה (בשר), כולל גם החביבות וטוב טעם שבתורה (יין) - אזי צריכה גם התורה ללמד אותו[84],

והיינו, שלא מספיק לימוד התורה בלבד, אלא התורה צריכה לחדור ולפעול בכל מציאותו, עד כדי כך, שגם בלכתו ברחוב רואים שכל מציאותו היא מציאות תורנית, ״אַ תורה איד״, וכפסק־דין הרמב״ם[85] ״החכם .. צריך שיהיה ניכר במעשיו במאכלו ובמשקהו כו׳ ובמשאו ובמתנו״,

וזהו ענין ה״שמן״ שבתורה - דכשם שהשמן מפעפע בכל דבר[86], כך חודרת התורה בכל מציאותו, מהרצון והתענוג עד להעקב שברגל, שכל מציאותו נעשית מציאות תורנית.

טו. והנה, גם לאחרי שישנם כל פרטי הענינים דבשר יין ושמן שבתורה, הרי אמרו חז״ל[87] ״כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו״, אלא צריך להיות תורה וגמילות חסדים[88], ואם כן, נמצא קיומה של כל התורה בסכנה (״תורה אין לו״), רחמנא־ליצלן, וכדי להבטיח את קיומה של התורה (תורה יש לו) צריך להיות גם הענין דגמילות חסדים.

מב, ב.

72) נדרים פא, א. וש״נ.
73) ירמי׳ ט, יא־יב.
74) פי׳ הר״ן שם.
75) ראה לקו״ת שלח מא, ג ואילך. ובכ״מ.
76) עירובין סה, סע״א. וש״נ.
77) ס׳ שופטים ט, יג.
78) ראה לקו״ת מסעי צה, א. אוה״ת ענינים ע׳ עז ואילך.
79) ראה ע״ח שער א (שער עיגולים ויושר) ענף ב. אוצרות חיים ומבוא שערים בתחילתם.
80) ראה סה״מ תרצ״א ע׳ שיט ואילך.
81) ראה תו״א תשא פו, ב. לקו״ת שלח מ, ב. נא, ב. ובכ״מ.
82) מגילה ג, א. וש״נ.
83) דניאל יו״ד, ז.
84) ראה תו״מ ח״מ ע׳ 182. וש״נ.
85) הל׳ דעות רפ״ה.
86) ראה חולין צז, רע״א. שו״ע יו״ד סק״ה ס״ה.
87) יבמות קט, ב.
88) לקו״ת ויקרא ה, רע״א. וראה סה״מ תש״ח ע׳ 266 הערה ז.

וזהו ענין ה"מים" שבתורה, שיורדים ממקום גבוה למקום נמוך - שהאדם הלומד תורה ומציאותו היא מציאות תורנית, שלכן נמצא במקום גבוה, צריך לירד למקום נמוך, כדי לעסוק בגמילות חסדים, ובאופן של "חסד" דוקא - כמבואר באגרת הקודש[89] שפירושו ח"ס דלי"ת, היינו, להשפיע לדל ואביון (ברוחניות) דלית ליה מגרמיה כלום, שזוהי הירידה דהמים למקום נמוך ביותר שאין למטה ממנו; ורק אז בטוח הוא בקיומה של התורה שלו.

אמנם, בענין זה יכולה להיות מציאות של סתימה שמעכבת את ירידת המים למקום נמוך - אם זה מצד כללות הטענה של ביטול תורה, או מפני שאינו רוצה לירד למקום נמוך ביותר כו'.

ולזה צריך להיות התגברות המים להסיר את הסתימה, והיינו, להתייגע ("גריבלען") ולפעול על עצמו לירד למטה כו', מצד הידיעה וההכרה שכך צריך להיות על־פי התורה. ואז - לאחרי הסרת הסתימה - נעשית מרוצת המים בהתגברות יותר כו', על־דרך היתרון שנעשה מצד הצמאון דארץ ציה ועיף בלי מים[11].

טז. ויש להוסיף ולבאר בנוגע ל"בשר" ו"יין" שבתורה, דקאי על ההשגה והטוב טעם שבהשגה:

ובהקדם הידוע[90] בענין המשלים שבתורה, שה"משל" וה"נמשל" מתאימים ומכוונים זה לזה (לא רק בפרט וענין אחד, אלא) בכל הפרטים (מלבד בהענינים שהם משל על הפשיטות דהקדוש־ברוך־הוא, כמו המשל מאור השמש על אור אין־סוף - שההגבלות וכו' שישנן באור השמש אינם משל על אור אין־סוף)[91].

וכיון שבנוגע לבשר ויין כפשוטם (ב"משל") מצינו שאף שבזמן שבית המקדש היה קיים אמרו חז"ל[92] "אין שמחה אלא בבשר", שלמי שמחה, ו"אין שמחה אלא ביין", מכל־מקום בזמן הזה שאין לנו שלמי שמחה (בשר), אזי החיוב דשמחת יום־טוב מן התורה הוא (לא בבשר, שאינו אלא מדרבנן, אלא) ביין בלבד (כפסק רבינו הזקן בשולחן־ערוך[27]) - צריך לומר, שגם בבשר ויין שבתורה יכולה להיות מציאות של "יין" ללא "בשר".

אמנם, על־פי המבואר בשיחה הנ"ל ענין ה"בשר" ו"יין" שבתורה - בהכרח שה"יין" יבוא לאחרי ה"בשר", היינו, שלכל־לראש צריך להיות ההשגה בתורה, שנמשלה לבשר,

- כמאמר רב אדא בר אבא לרבנן "אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא שמינא בי רבא" (עד שאתם הולכים אצל אביי לגרם עצמות, כלומר ללמוד שלא לשובע, בואו ולמדו הלכות צהובות מרווחות אצל רבא)[93], היינו, שלימוד התורה בהרחבת ההבנה וההשגה נמשל ל"בשרא שמינא" -

ורק אחר־כך יכול להיות הטוב טעם שבהשגה שנמשל ליין. ואילו מציאות של "יין" בלא "בשר" (כפי שמצינו במשל בזמן שאין בית המקדש קיים) - לא שייך לכאורה בנמשל, ב"יין" ו"בשר" שבתורה?

יז. ויש לבאר זה על־פי סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר אודות הויכוח בין חסידי אדמו"ר הזקן לחסידים של ממלא־מקומו אדמו"ר האמצעי, אודות החילוק באופן אמירת מאמרי דברי אלוקים חיים, שאדמו"ר הזקן היה אומר תורות קצרות, ואדמו"ר האמצעי היה אומר באריכות ובהרחבה - שבזמנו של אדמו"ר הזקן היו חסידים יכולים "לחיות" כמה וכמה שנים עם פיסקא אחת מהמאמר, ועד שהיו חסידים שבשבילם היה מספיק "לחיות" עם הפסוק שעליו מיוסד המאמר; ואילו עכשיו, אומרים חסידות בשופי, "מ'גיסט חסידות", ואף־על־פי־כן "דערנעמט עס ניט"...

ונקודת הענין - שה'טוב טעם' שבתורה יכול להיות אפילו בתיבה או פסוק אחד דתורה שבכתב בלבד, ואין זה מצד ענין ההבנה והשגה שבתורה [שלכן אפשר שיהיה ענין זה גם כאשר מסיבה שאינה תלויה בו חסרה אצלו ההבנה והשגה בתורה], כי־אם מצד עצם ענין הקריאה בתורה, שהוא "כאדם הקורא לחבירו שיבוא אליו, וכבן קטן הקורא לאביו לבוא אליו כו'"[94], "עצם" קורא ל"עצם", ובלשון

---

89) ס"י (קטו, ב).
90) ראה תו"מ חל"ג ס"ע 226. וש"נ.
91) ראה לקו"ש ח"ז ע' 154 ואילך.
92) פסחים קט, א.
93) ב"ב כב, א (ובפרש"י).
94) תניא ספל"ז.

הכתוב[95] ״טוב טעם ודעת למדני כי במצוותיך האמנתי״, שה״טוב טעם״ קשור (לא עם הבנה והשגה, אלא) עם ענין האמונה דוקא (כמבואר במאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר[96]).

ומזה מובן שיש אפשרות שענין היין (טוב טעם) שבתורה יהיה קודם לענין ההבנה וההשגה (בשר) שבתורה.

אמנם, סדר זה יכול להיות רק כשנמצאים בזמן ומעמד ומצב דגלות (כשם שבזמן הגלות ישנו חיוב השמחה ביין ללא בשר), כי:

בזמן שבית המקדש שבלבו פנימה הוא בקיומו, אזי אומרים לו שצריך תחילה להתיישב ולהתייגע (״זעץ זיך אַוועק און האָרעווע״) בלימוד התורה באופן של הבנה והשגה,

- ועל־דרך שמצינו בזמן שבית המקדש כפשוטו היה קיים, והיה גילוי אלקות, שגם כאשר יהודי ״עם הארץ״ היה מגיע לירושלים ולבית המקדש, הנה ״לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה, היה מכוון לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה״[97], היינו, שקיומו של בית המקדש היה פועל עליו לעסוק בתורה, ולגלות את חלקו הפרטי שבתורה, כמו שכתוב ״ותן חלקנו בתורתך״[98] -

ורק כשנמצא במעמד ומצב שבית המקדש שבו חרב, שאז העבודה היא באופן ד״חטוף ואכול חטוף ושתי״[99], וכדברי כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע[100] שלא יש עכשיו סדר בעבודת הבירורים, אזי יכול להיות ענין של דילוג - להתחיל מה׳טוב טעם׳ (יין) שבתורה, ורק לאחרי זה יהיה גם ההבנה והשגה (בשר) בתורה.

אמנם, סדר הרגיל בלימוד התורה הוא באופן שלכל־לראש צריך להיות הבנה והשגה בתורה, וגם בזמן הגלות ישנה נתינת־כח על זה, שהרי ״אין הקדוש־ברוך־הוא בא בטרוניא עם בריותיו״[22], ואינו מבקש אלא לפי כחו של כל אחד ואחד[101].

יח. ויהי־רצון אשר בעמדנו בשמחת־תורה יומשך לכל אחד ואחד מישראל ברכה והצלחה בנוגע לכל פרטי הענינים דבשר יין שמן ומים שבתורה,

הן בנוגע להבנה והשגה (בשר) שבתורה, הן בנוגע להרגש ה׳טוב טעם׳ (יין) שבתורה, כולל גם שנפש הבהמית תרגיש את ה׳טוב טעם׳ וה״געשמאַק״ שבתורה, הן בנוגע לכך שהתורה תחדור בכל מציאותו (שמן שמפעפע בכל דבר), באופן שכל מציאותו תהיה מציאות תורנית, והן בנוגע להבטחת קיום כל עניני התורה על־ידי־זה שיורד ממקום גבוה למקום נמוך (מים) לעסוק גם בגמילות חסדים,

ועל־ידי התורה תומשך ברכת ה׳ בכל המצטרך גם בעניני עולם־הזה, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[102].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לנגן ניגון ה״בינוני״].

* * *

יט. דובר כמה פעמים[103] אודות מאמר רז״ל[104] הידוע שהתורה כללות ופרטות נאמרה, שלכן, בכל עניני תורה ומצוותיה ישנם ענינים כלליים שאחר־כך נמשכים ובאים בפרטיות ופרטי פרטיות.

---

95) תהלים קיט, סו.
96) ד״ה טוב טעם תרצ״ו (סה״מ תרצ״ו ע׳ 12 ואילך). וראה גם ד״ה זה דשנת תשכ״ב (תו״מ חל״ב בתחלתו).
97) תוד״ה כי מציון - ב״ב כא, א.
98) אבות פ״ה מ״כ. וראה לקו״ש חי״ג ע׳ 118 ואילך (וראה שם הערה 34). וש״נ.
99) עירובין נד, א.
100) ״מבוא״ לקונטרס ומעין ע׳ 22. אג״ק שלו ח״א ע׳ רסו.
101) תנחומא נשא יא. במדב״ר פי״ב, ג.
102) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
103) ראה גם לעיל ריש ע׳ 35. וש״נ.
104) ראה תו״כ ופרש״י ר״פ בהר. חגיגה ו, סע״א ואילך. וש״נ.

ולדוגמא בענין שהזמן גרמא - חודש תשרי - שהוא חודש כללי אשר המועדים שבו הם מועדים כלליים שמהם נמשך על כל השנה כולה[105], החל מראש־השנה, שענינו "תמליכוני עליכם"[106], שממנו נמשך הענין דקבלת עול מלכות שמים בכל השנה, ועל־דרך־זה יום הכפורים, שממנו נמשך ענין התשובה בכל השנה, ועד לשמיני־עצרת ושמחת־תורה, שמהם נמשך הענין דשמחה של מצוה בכל השנה.

ומובן הצורך בהמשכה מהמועד הכללי דוקא, כמו בשמחה של מצוה, שנמשכת משמיני־עצרת ושמחת־תורה - שהרי גם כאשר יודעים מה שכתב הרמב"ם[107] ש"השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה כו' עבודה גדולה היא", מכל־מקום כדי שיוכל להיות ענין השמחה כדבעי באמצע יום חול ("אינמיטן אַ מיטוואָך"), יש צורך בהמשכה ונתינת־כח מיוחדת מהמועד הכללי שענינו הוא ענין השמחה.

ולאידך, ההמשכה מהמועד הכללי צריכה לבוא בפרטיות ובפרטי פרטיות בעבודה דכל יום פרטי במשך השנה, דהיינו, שאין להסתפק בהמשכה הכללית כפי שהיא במועד הכללי, אלא צריך להמשיך ענין זה בכל יום פרטי בשנה - אף־על־פי שביום פרטי בשנה אין זה באותו "שטורעם" כמו שהוא במועד הכללי, כפשוט.

וזהו שנוסף על כללות הענין ד"תמליכוני עליכם" בראש־השנה, צריך להיות הענין דקבלת עול מלכות שמים גם בכל יום פרטי, כמאמר רז"ל[108] "למה קדמה פרשת שמע כו' כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים כו'" (ועל־דרך־זה בשאר הענינים הכלליים) - כיון שלא מספיקה ההמשכה הכללית במועד הכללי, אלא יש צורך גם בהמשכה בעבודה הפרטית דכל ימות השנה.

כ. והנה, הענין הכללי השייך במיוחד לזמן זה - בעמדנו בסמיכות למוצאי שמחת־תורה - הוא ההכנה להענין ד"ויעקב הלך לדרכו"[57], כדברי רבותינו נשיאינו[109] דקאי על כללות המעבר ממעמד ומצב דיום־טוב (בחודש המועדים) למעמד ומצב של חולין (בימות החול דכל השנה כולה), אשר כדי להקל על מעבר זה ישנו הענין ד"אסרו־חג", ועוד לפני זה - ההכרזה "ויעקב הלך לדרכו" במוצאי שמחת־תורה[110].

ובזה גופא ישנו כללות ופרטות:

כללות הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" שייך אצל כל אחד ואחד מישראל, הן יושבי אוהל והן בעלי עסק, שהרי גם אצל יושבי אוהל שגם במשך כל השנה כולה נמצאים הם בד' אמות של תורה וקדושה כו', אין להשוות את המעמד ומצב דכל השנה כולה למעמד ומצב דימי המועדים, ועל־אחת־כמה־וכמה בעלי עסק, שאצלם מודגש יותר הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" ביציאה מימי המועדים לעסוק בעניני עולם הזה כו'.

ובפרטיות יותר - מודגש הענין ד"ויעקב הלך לדרכו" אצל אלה שלאחרי היום־טוב נוסעים הם למקום אחר כפשוטו, שאצלם ענין ההליכה הוא לא רק ביחס למעמד ומצב הנפש, אלא גם במקום גשמי כפשוטו, שאז ניתוסף עוד יותר בשינוי גם מצד הסביבה [שהרי טבע בני אדם שהסביבה שבה נמצאים פועלת עליהם הן לטוב והן למוטב, שלכן צריך האדם להשתדל להיות בסביבה טובה, ולברוח מסביבה בלתי־רצויה כו'[111]], ובמילא גדול יותר הקושי שבעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו".

ובזה ניתוסף עוד יותר אצל אלה שנסיעתם למקום אחר היא - לא בשביל הנאתם (שהרי אינם נוסעים להמקום שגדלו שם, או להמקום שבו נמצאים בני ביתם, וכיוצא בזה), כי אם - כדי למלא את השליחות שהוטלה עליהם על־פי דבר הוי', אשר "גלה סודו אל עבדיו הנביאים"[112], על־ידי רבותינו נשיאינו

105) ראה מאמרי אדה"ז תקס"ו ע' שעט. אוה"ת דרושי סוכות ע' א'תשנו. ברכה ע' א'תתסו. סה"מ תרנ"ד ע' לו. תרנ"ו ע' רעח. תש"ב ע' 49. ועוד.
106) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
107) הל' לולב בסופן.
108) ברכות רפ"ב.
109) ראה סה"ש תרצ"ו ע' 43, ובהנסמן שם בהערה 4.
110) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' קצד.
111) רמב"ם הל' דעות רפ"ו.
112) עמוס ג, ז.

לדורותיהם, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - להפיץ תורה ויהדות, לימוד התורה וקיום המצוות במעשה בפועל (שהרי "המעשה הוא העיקר"[113]) כל אחד ואחד בסביבתו.

ומובן, שכיון שאצלם ישנו קושי גדול יותר בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו" - הרי לפי ערך העבודה המוטלת עליהם נותנים להם כחות גדולים ונעלים יותר; צריכים רק לפתוח את כלי המקבל, ועוד ועיקר - שבבואם למקומותיהם יפרקו את המטען, ובלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר[114]: "פאַנאַנדערפאַקן די פּעקלאַך"...

כא. ובנוגע לפועל - לכל לראש:

כל השלוחים הנמצאים כאן, אשר לאחרי היום־טוב נוסעים הם ("ניט אום יום־טוב גערעדט") להמשיך במילוי השליחות שהוטלה עליהם על־ידי נשיא דורנו לעסוק במקומותיהם בחינוך על טהרת הקודש, ובכללות בחיזוק והרחבת היהדות המסורה על־ידי קיום המצוות, הן ב'המעשה אשר יעשון' והן בזהירות מ'אלה אשר לא תעשינה',

תהיה ההתחלה בזה עתה - מתוך התוועדות של מצוה, עם ניגון של שמחה ואמירת "לחיים",

וכל הקהל יאשרו זאת ("וועלן דאָס באַשטעטיקן") על־ידי אמירת "אמן כן יהי רצון" - שיומשכו ויקויימו כל הברכות שנותנים להם רבותינו נשיאינו בכל המצטרך להם בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו", כל אחד בדרכו הוא.

ותהיה זו ה"בשורה טובה" שתפעל שהענין ד"ויעקב הלך לדרכו" יהיה באופן ד"וישא יעקב רגליו"[115], ש"נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת"[116],

ובבואם למקומותיהם יקויים אצלם "ונאספו שמה כל העדרים"[117] - שיצליחו להעמיד עדרים עדרים כו', ועד לבתים בישראל,

וזו תהיה הכנה קרובה למה שכתוב[118] "ויעש להם בתים", בתי כהונה ובתי מלכות - בביאת דוד מלכא משיחא, שאז רואים גם את הכהנים בעבודתם.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לקהל ושאל היכן הם השלוחים, וצוה שיאמרו "לחיים", ולאחדים מהם צוה שיאמרו "לחיים" ב' פעמים].

* * *

כב. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה תורה צוה לנו משה מורשה גו'.

* * *

כג. המדובר לעיל (בהמאמר[119]) אודות ענין הירושה שבתורה, שעל זה נאמר[120] "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" - שייך במיוחד לכללות הענין ד"זמן שמחתנו", שכן נקרא היום־טוב דשמחת־תורה בנוסח התפילה.

ובהקדם ביאור הלשון "זמן שמחתנו", לשון רבים, שמורה על שמחה כפולה ("אַ צווייענדיקע שמחה") - דקאי על השמחה של ישראל עם התורה, והשמחה של התורה עם ישראל[121],

ולא עוד אלא ששתי השמחות מתאחדות יחד - שלכן נכללות בתיבה אחת שכוללת ב' השמחות ("שמחתנו") - כיון שהיהודי והתורה שלומד אינם שני דברים בפני עצמם [היינו, שהיהודי הוא מציאות

113) אבות פ"א מי"ז.
114) שיחת ליל שמח"ת תש"ז ס"ו (סה"ש תש"ז ע' 74). וש"נ.
115) ויצא כט, א.
116) פרש"י עה"פ.
117) שם, ג.
118) שמות א, כא ובפרש"י.
119) לעיל ע' 100 ואילך.
120) ברכה לג, ד.
121) ראה גם לקו"ש חי"ד ע' 168, ובהנסמן שם.

בפני עצמו, ושייכותו עם התורה היא רק בכך שיש לו תענוג ("געשמאַק") בלימוד התורה להיותה חכמה רחבה ועמוקה כו'], אלא שהתורה שלומד מתאחדת עמו והיו לאחדים,

- שענין זה מתבטא בכך שכל עשיותיו נעשות בדרך ממילא על־פי התורה, על־דרך מאמר רז"ל[122] "מחזיקנא טיבו לרישא דכי מטא למודים מנפשיה כרע", היינו, שאינו צריך לחשוב אם לכרוע, אלא הכריעה נעשית בדרך ממילא, כיון שהראש (ועל־דרך־זה שאר אברי הגוף) הורגל להתנהג מעצמו על־פי תורה[123], שבזה ניכר שאינו מציאות בפני עצמו שלומד מסכת בגמרא או הלכה בשולחן־ערוך וכיוצא בזה, אלא הוא והמסכת או השולחן־ערוך נעשו מציאות אחת -

ובלשון אדמו"ר הזקן בתניא[124]: "יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו כו' להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה".

וענין זה - הכח והאפשרות שיהודי יוכל להיות מאוחד עם התורה - הוא מפני שהתורה היא שלו, שזהו ענין ד"מורשה", מלשון ירושה.

כד. וענין זה הוא בכל אחד ואחד מישראל, מבלי הבט על מעמדו ומצבו - שלכן נאמר בכתוב "תורה גו' מורשה קהלת יעקב", שם יעקב דוקא:

החילוק שבין השם יעקב לשם ישראל הוא - ש"ישראל" הוא שם המעלה, על שם "שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל"[125], היינו, שנעשה בעל הבית על מציאות העולם כו' על־ידי־זה שנתקשר ונתאחד עם הקדוש־ברוך־הוא; מה־שאין־כן "יעקב" - הוא השם שבו נקרא יעקב אבינו מיד בלידתו, עוד לפני שהתחיל בעבודתו בעניני התורה ומצוות, ועל־אחת־כמה־וכמה לפני שהגיע להמעלה ד"שרית עם אלקים וגו'".

ועל־דרך־זה בנוגע לכל בני־ישראל בכל הדורות עד לדורנו זה - שכל יהודי, בשעה שנולד, עוד קודם התחלת עבודתו, נקרא בשם יעקב - שזהו מעמדו ומצבו עתה בגלוי; ונקרא גם בשם ישראל - על־שם שיש בו כחות מזומנים שאם רק ירצה יוכל לבוא לדרגה ומעמד ומצב ד"שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל", שאז יקרא בגלוי (גם) בשם ישראל.

וזהו "תורה גו' מורשה קהלת יעקב" - שגם מי שנמצא בהתחלת העבודה, ולא הגיע עדיין להדרגא ד"ישראל", שלכן נקרא בגלוי בשם "יעקב" בלבד - שייכת אליו התורה באופן של ירושה ("מורשה"), ירושה דייקא, הן מצד המוריש והן מצד היורש, שהמוריש אינו יכול לעשות תנאי לבטל את הירושה (שהרי "המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל"[126]), והיורש אינו צריך הכנה ויגיעה כלל כדי לזכות בירושה.

ומצד ענין הירושה שיש לכל אחד ואחד מישראל, אמרו חז"ל[127] "כל אחד ואחד מישראל חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב" - מבלי הבט על כך שבהבנתו וידיעתו אינו מגיע ואינו בערך כלל למדרגתם של אבות העולם, ומה גם שיכול להיות שנמצא בסביבה כזו שהנסיונות שבה הם גדולים וקשים יותר מהנסיונות שהיו ליעקב בבית לבן, וליצחק אצל אבימלך וכו' - כיון ש"מעשה אבות סימן לבנים"[128], סימן שהוא גם נתינת־כח[129], היינו, שהאבות פתחו וסללו את הדרך לכל אחד ואחד מבניהם אחריהם שיוכל לילך בדרך ה', ולקבל על־ידי־זה את ברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא בכל המצטרך לו.

כה. והנה, בנוגע לכללות ענין הירושה דתורה, יש ללמוד הוראה מענין הירושה כפי שהוא בעניני העולם - כפי שמצינו בכמה ענינים שבתורה שחז"ל מביאים עליהם ראיות מעניני העולם ("משל למה

---

122) ראה ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. הובא בתוס' שבת קיח, סע"ב. ועוד.
123) ראה תו"מ חל"ז ס"ע 28. וש"נ.
124) פ"ה (ט, ב).
125) וישלח לב, כט.
126) כתובות פג, א (במשנה). וש"נ.
127) תדבא"ר רפכ"ה.
128) ראה תנחומא לך לך ט. ב"ר פ"מ, ו. רמב"ן לך לך יב, ו. ועוד.
129) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 154 הערה 39.

הדבר דומה כו'", וכיוצא בזה) - עם היות כללות העולם במעמד ומצב שבני־ישראל צריכים לתקנו על־ידי התורה.

והענין בזה:

בנוהג שבעולם שכאשר אדם מקבל ירושה - הרי הוא משתמש בה.

כאשר אדם יורש ממון - אינו מסתפק בכך (שהממון הוא שלו על־פי "דינא דמלכותא" על־ידי־זה) שמפקידו ב"בנק" בלבד, ועל־דרך־זה כאשר יורש חפץ - אינו מסתפק בכך שהחפץ נמצא ברשותו, שמונח בביתו על־גבי אצטבא, ומזמן לזמן מנקה את האבק שהצטבר על גביו... - שכן, באופן כזה אין הוא "שוה" את הירושה...

תכליתה של הירושה היא איפוא להשתמש בה ולנצלה במדה המקסימלית, ומה טוב - כשיש ביכלתו להגדיל את הירושה כמה פעמים ככה, על־ידי־זה שמשקיע את הרכוש המקורי (הנקרא בשפת המדינה: "קאַפּיטאַל") באופן שירויח עוד יותר, ועד לריוח שלא בערך כו'.

וככל הדברים האלה - בירושה דתורה:

יכול יהודי להסתפק בכך שנשמתו היתה נוכחת במעמד הר סיני[130] כשאמר הקדוש־ברוך־הוא עשרת הדברות, ולאחרי זה קיבל הוא בירושה את התורה שבכתב והתורה שבעל־פה כולה (שבה נתבארו עשרת הדברות), כמו שכתוב "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב"; אבל כאשר מסתפק בכך שהתורה ניתנה לו בירושה, ואומר שאינו צריך יותר מזה - הרי זה היפך תכלית ומטרת ירושת התורה, שהרי "תורה" היא מלשון הוראה[131], שניתנה כדי להורות לאדם את הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה.

התורה - היא האוצר הכי יקר של הקדוש־ברוך־הוא, היינו, שבין כל הדברים השייכים להקדוש־ברוך־הוא, כמ"ש[132] "לי הכסף ולי הזהב וגו'", הרי התורה היא היקרה ביותר, כמו שכתוב[133] "יקרה היא מפנינים";

ותורה זו - היקרה ביותר אצל הקדוש־ברוך־הוא - נתן הקדוש־ברוך־הוא לכל אחד ואחד מישראל, כנוסח ברכת התורה: "ונתן לנו את תורתו", "תורתו" דייקא, היינו, שאת התורה שלו (לא תורה אחרת) - "נתן לנו", לכל אחד ואחד מישראל, בכל מקום ובכל זמן, גם במקום זה ובשנה זו - תשכ"ה.

והכוונה בזה - שתהיה אצל כל אחד ואחד מישראל באופן של "תורה" - כשמה - מלשון הוראה, ו"תורת חיים"[134] - הוראה בחיים, היינו, שמורה לאדם כיצד לחיות, ועושה אותו לאדם חי:

יכול אדם לחיות - על־פי ה"לוח" - במשך שבעים־שמונים שנה, ועד מאה ועשרים שנה, אבל כשמתחיל לחשוב מה נעשה עמו במשך כל הזמן, שזמנו מבוזבז על שינה, אכילה ושתיה, או התעסקות בפרנסתו כדי להשתכר עבור אכילה ושתיה! - כל היום עוסק הוא בפרנסתו כדי... לאכול "דינער", וכשאוכל "דינער" חושב הוא אודות עסק הפרנסה מחר כדי שיוכל לאכול "דינער" גם מחר... וכך עוברים עליו ימים ושבועות חדשים ושנים - אזי תופס את עצמו ("כאַפּט ער זיך") שעדיין לא התחיל לחיות חיים הראויים לשמם!

חיים שתכליתם הם אכילה ושתיה - אינם חיים הראויים לשמם!

הן אמת שמתאווה ומתענג ונהנה מאד מאכילתו ושתייתו, שאוכל בשר שמן (הנקרא בשפת המדינה: "סטייק"...) ושותה יין מבושם וכו', אבל התאוה התענוג וההנאה אינם אלא לפי שעה, בעת מעשה בלבד, ואילו לאחרי זה לא נשאר אצלו מאומה, ומרגיש ריקנות ("פּוסטקייט") והעדר שביעת רצון!

---

130) ראה פרדר"א פמ"א. שמו"ר פכ"ח, ט. תנחומא יתרו יא. זח"א צא, א.

131) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.

132) חגי ב, ח.

133) משלי ג, טו.

134) ראה אבות דר"נ ספל"ד.

[וכידוע מה שכתוב בספרי מוסר[135] שאחד הסימנים לידע ולהבחין בין דבר שהוא ענין של מצוה וקדושה לדבר שאינו אלא מילוי תאווה בלבד, הוא הרגשת האדם לאחרי המעשה: בדבר של מצוה וקדושה - הנה לאחרי העשיה ישנו רגש של סיפוק ושביעות רצון, מה־שאין־כן במילוי תאוה, שאין זה אלא לפי שעה, ולאחרי זה לא נשאר בידו מאומה].

ונמצא, שהמושג של ״חיים״ כפי שהוא על־פי ״לוח״ של נייר (״אַ פּאַפּירענעם קאַלענדאַר״), וחיים הראויים לשמם - הם ב׳ דברים שונים, שלכן, גם לאחרי משך זמן רב של חיים על־פי ה״לוח״ יתכן שעדיין לא התחיל לחיות חיים הראויים לשמם.

וכדי לחיות חיים הראויים לשמם - ניתנה לאדם ״תורת חיים״ על־ידי הקדוש־ברוך־הוא, אשר להיותו בורא האדם, יודע הוא את הדרך הטובה ביותר שבה ועל־ידה יחיה האדם חיים הראויים לשמם.

וזוהי תכליתה של ירושת התורה - שהאדם ישתמש בה בתור ״תורת חיים״.

ומזה מובן שכאשר יהודי עולה לתורה בשמחת־תורה, ושומע שקורין ״תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב״ - עליו לדעת שזהו הרכוש המקורי (״קאַפּיטאַל״) בלבד, ואין לו להסתפק בכך, אלא עליו להשתמש בזה, ובאופן שעל־ידי־זה ישתכר בריבוי גדול ביותר, על־ידי־זה ש״הקדוש־ברוך־הוא עוזרו״[136], וכמאמר רז״ל[137] ״בא לטהר מסייעין אותו״.

כו. והנה, נוסף על ענין הירושה שבתורה - ישנו עוד ענין בתורה שעליו אמרו חז״ל[138] ״התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך״, והיינו, שהתכלית היא שהתורה תהיה לא רק באופן של ירושה שמקבל האדם מהקדוש־ברוך־הוא, אלא על האדם ללמוד תורה באופן של עבודה ויגיעה בכח עצמו, ובשביל זה צריך להתקין עצמו שיהיה ראוי לכך.

והענין בזה:

התורה - אינה חכמה בעלמא, כמו שאר החכמות שבעולם, שהרי התורה היא חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא, שמצד עצמה היא ״נעלמה מעיני כל חי״[63], אלא שעלה ברצונו של הקדוש־ברוך־הוא ליתן את התורה למטה באופן שיוכל האדם להבינה ולהשיגה בשכל אנושי;

אבל כדי שהאדם יוכל ללמוד ולהבין את התורה כדבעי, היינו, שיהיה בטוח שלימודו אינו באופן ד״לא זכה נעשית לו כו׳״ (היפך סם חיים)[139], שאינו מפרש פירוש שאינו אמיתי, ואינו מוציא פסק־דין מעוות חס־ושלום, אלא הוא מכוין לאמיתתה של תורה - צריך הוא להתקין את עצמו (״התקן עצמך״), היינו, שהוא עצמו יהיה דבר מתוקן.

וענין זה נעשה על־ידי ההכנה דברכת התורה - ״ברכו בתורה תחילה״[72]:

התחלת ברכת התורה - עוד לפני שאומרים ״ונתן לנו את תורתו״ - היא: ״אשר בחר בנו מכל העמים״, אשר על־ידי בחירה זו נשתנו בני־ישראל מכל העמים, וזוהי ההקדמה שיוכל להיות ״נתן לנו את תורתו״, שתורתו של הקדוש־ברוך־הוא תהא רכוש שלנו, שהאפשרות לזה היא מפני שבני־ישראל נשתנו מכל העמים על־ידי הבחירה שבחר בהם מכל העמים.

והבחירה דהקדוש־ברוך־הוא בבני־ישראל - ״אתה בחרתנו״ - קשורה ומתבטאת בכך ש״רוממתנו״, היינו, שבני־ישראל הם למעלה ממציאות העולם, למעלה ממציאות הגוף וכו׳, ובמילא, הנהגתם היא באופן של קדושה והבדלה - ״וקדשתנו כו׳״.

ולכן, כאשר מישהו טוען שצריך להתחשב בעניני הגוף - שהרי הנשמה אינה יכולה לפעול בעולם ללא הגוף - ובמילא צריך להתנהג כאדם מן הישוב (״ווי אַ לייטישער מענטש״), היינו, לכל לראש, לאכול ולשתות כדבעי, לישון 7־8 שעות ביום, לקרוא ה״עיתון״ וכו׳, ולאחרי כל זה - בזמנו הפנוי -

---

135) ראה שבט מוסר פכ״ה. וראה גם תו״מ חכ״ב ס״ע 44. וש״נ.

136) סוכה נב, ריש ע״ב. וש״נ.

137) שבת קד, א. וש״נ.

138) אבות פ״ב מי״ב.

139) יומא עב, ב.

יעיין בספר, ב״קיצור שולחן ערוך״, ואם הוא ״למדן״ - לא ישתמש בקיצור שולחן־ערוך המתורגם לשפת המדינה, אלא בקיצור שולחן־ערוך המקורי בלשון הקודש!... ואם הוא למדן גדול יותר - יעיין גם בשולחן־ערוך של אדמו״ר הזקן, בשולחן־ערוך של ה׳בית יוסף׳, ב׳טור׳, בגמרא וכו׳; אבל כל זה - רק לאחרי שצרכי גופו הם בשלימות הרצויה לו,

- על זה אומרים לו שצריך לידע ש״אתה בחרתנו כו׳ ורוממתנו כו׳״, היינו, שיהודי הוא למעלה מהעולם והגבלותיו!

הן אמת שרצונו של הקדוש־ברוך־הוא שתהיה הפעולה בעולם דוקא, אבל אף־על־פי־כן, הפעולה בעולם צריכה להיות לא באופן שמודד ומגביל ומצמצם את עצמו לפי ערך העולם - שבאופן כזה הרי הוא עבד בעולם, וזהו היפך כוונת הבריאה - שנתאווה הקדוש־ברוך־הוא להיות לו יתברך דירה בתחתונים[140] - על־ידי־זה שהאדם הוא במעמד ומצב שלמעלה מהעולם, ואז נעשה הוא מושל על העולם להנהיגו על־פי רצונו של הקדוש־ברוך־הוא.

ולכן, הן אמת שצריך לעסוק בעניני הפרנסה לפי ש״אין סומכין על הנס״[141], אבל במה דברים אמורים - לאחרי שהתפלל, ולאחרי שלמד שיעור קבוע בתורה, כמאמר רז״ל[142] ״מבית הכנסת לבית המדרש״, ורק לאחרי־זה צריך להיות גם ״הנהג בהן דרך ארץ״[143], וזה גופא - לאחרי שבודק ומוודא שהעסק בעניני העולם הוא על־פי שולחן־ערוך, שאין בו שום חשש מענין של גניבה וגזילה או השגת גבול כו׳, ורק אז מקיים הוא את ההוראה ש״אין סומכין על הנס״, שלכן צריך לעסוק בעניני העולם בדרך הטבע.

ואז עבודתו היא באופן ד״בכל דרכיך דעהו״[144], היינו, שעבודתו להקדוש־ברוך־הוא היא לא רק בעת התפלה ולימוד התורה, אלא גם בשעה שעוסק בעניני העולם - כיון שגם אז ניכר עליו שהוא יהודי־תורני (״אַ תורה־איד״), שהנהגתו היא על־פי שולחן־ערוך, כך שגם בהנהגתו בעסקיו ובמשרתו בעניני העולם (״זייענדיק אויפן דזשאַב״), מקיים הוא את הוראת חז״ל[145] ״ואהבת .. שיהא שם שמים מתאהב על ידך״, על־ידי־זה שכל רואיו יכירו שזוהי ההנהגה הראויה המביאה לידי צדק ויושר ושלום.

ועל־ידי־זה זוכה הוא לברכתו של הקדוש־ברוך־הוא - ״וברכך ה׳ אלקיך בכל אשר תעשה״[146], היינו, ש״בכל אשר תעשה״, מבלי הבט על כמות העשיה, אם היא בריבוי או במיעוט, כיון שישנה אחיזה בעשיה בדרך הטבע, והעשיה היא על־פי שולחן־ערוך - אזי שורה בה ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא.

וזהו הענין ד״התקן עצמך״ - שיהודי מתקן את עצמו להיות במעמד ומצב שלמעלה מהעולם, מצד זה ש״אתה בחרתנו כו׳ ורוממתנו כו׳״,

ואז נעשה ראוי להענין השני שבתורה - שבא לאחרי ענין הירושה שבתורה: ״ללמוד תורה שאינה ירושה לך״,

שענין זה אינו כירושה שהיא בכל ישראל בשוה, אלא בכל אחד ואחד לפי ערך עבודתו ויגיעתו בלימוד התורה, וכמו שכתוב[147] ״בחוקותי תלכו״, ״שתהיו עמלים בתורה״[148],

ולכן, ככל שיתוסף יותר בעמל שבתורה באורך ורוחב ועומק, יתוסף גם בהידור בקיום המצוות - כהמשך הכתוב: ״ואת מצוותי תשמרו״ - כיון שהתלמוד מביא לידי מעשה[149], ועל־ידי־זה יתוסף גם בברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא - כהמשך הכתוב[150]: ״ונתתי גשמיכם בעתם״, וכל הברכות האמורות בפרשה - באורך ורוחב ועומק כו׳.

---

140) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב״ר ספ״ג. במדב״ר פי״ג, ו. תניא רפל״ו. ובכ״מ.
141) פסחים סד, ב.
142) ברכות בסופה. וש״נ.
143) שם לה, ב.
144) משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג.
145) יומא פו, א.
146) פ׳ ראה טו, יח.
147) ר״פ בחוקותי.
148) תו״כ ופרש״י עה״פ.
149) ראה קידושין מ, ב. וש״נ.
150) שם, ד.

ולאחרי זה בא גם הענין השלישי שבתורה - ענין המתנה, כפי שיתבאר להלן[151].

כז. וההתחלה בכל זה היא ביום שמחת־תורה, "זמן שמחתנו", שבו קורין "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", ובהמשך לזה באים גם להענין ד"התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך", שהוא ענין לימוד התורה באופן של יגיעה דוקא.

ויש להוסיף, ש"זמן שמחתנו", לשון רבים, כולל לא רק את השמחה שבענין הירושה שבתורה, אלא גם את השמחה שבענין היגיעה שבתורה:

ענין השמחה בתורה קשור עם ענין הירושה - כטבע האדם ששמח כשנופלת לו ירושה[152], ועד שמברך על זה ברכת הטוב והמטיב[153]. אבל בנוגע לענין היגיעה שבתורה - הרי זה לכאורה היפך השמחה.

אמנם, כאשר האדם יודע שעל־ידי יגיעתו ירויח במדה מרובה שלא בערך - הרי לא זו בלבד שאינו חוסך יגיעה וטירחא כלל, אלא עוד זאת, שהוא שבע רצון ושמח בהיגיעה והטירחא, בידעו שעל־ידי־זה ירויח כמה פעמים ככה, ולא עוד אלא שהשמחה והתענוג מריוח שיגע וטרח בעצמו היא גדולה יותר מהשמחה על דבר שקיבל בירושה!

ומזה מובן שענין השמחה שבתורה הוא הן בענין הירושה שבתורה, והן - ועוד יותר - בהענין ד"התקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך".

ובנוגע לפועל, הרי אחת ההוראות העיקריות שלוקחים משמחת־תורה על כל השנה כולה בעבודה ד"ויעקב הלך לדרכו" - שיש לילך בלב שמח עם הירושה ד"תורה צוה לנו משה מורשה גו'", וכן עם ענין התורה שבה צריכה להיות יגיעת האדם, ובאופן דהולך ומוסיף, הן בנוגע להרכוש המקורי דירושה שהולך וגדל כמה פעמים ככה, והן בנוגע לענין היגיעה שבתורה שעל־ידי־זה מחדש ומוסיף בתורה, על־דרך מה שכתוב[98] "ותן חלקנו בתורתך", "חלקנו" דייקא.

וכאשר יוצאים לעולם עם התורה מתוך שמחה - אזי שמחה פורצת גדר[56], שפורצת ומבטלת את כל הגדרים ההעלמות וההסתרים כו', שלא יהיה שום מניעה ועיכוב לפעולת התורה בעולם, לברר ולזכך ולהעלות את העולם ולעשותו דירה לו יתברך.

וכיון שעל־ידי־זה נעשה האדם "שותף להקדוש־ברוך־הוא במעשה בראשית"[50] - הרי זה פועל המשכת ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא בכל המצטרך, הן בעניני תורה ומצוות, והן בעניני העולם, ובפשטות - שתהיה שנה טובה ומבורכת בכל המצטרך, בבני חיי ומזוני רויחי.

* * *

כח. מהענינים המיוחדים דשמחת־תורה - שבו מסיימים קריאת התורה של השנה שעברה, ובו מתחילים קריאת התורה של השנה החדשה [דאף שעיקר קריאת התורה ברבים במשך כל השנה כולה היא ביום השבת־קודש, וגם ביום שני וחמישי, מכל־מקום התחלת קריאת התורה על כל השנה כולה היא ביום שמחת־תורה, שבו מתחילים לקרוא פרשת בראשית], ונמצא, שביום שמחת־תורה יש תכונה מיוחדת שמקשרת סיום והתחלת התורה גם יחד, ובלשון ה"רשות לחתן בראשית": "מתכיפין התחלה להשלמה".

ובפרטיות יותר - בנוגע לחלק הפרשה השייך במיוחד ליום זה:

ובהקדם תקנת כ"ק מו"ח אדמו"ר (על יסוד דברי רבינו הזקן)[154] ללמוד בכל יום חלק אחד מפרשת השבוע [שהרי נוסף על שייכותה של כללות הפרשה לשבוע זה, נחלקת הפרשה לשבעה חלקים כנגד שבעת ימי השבוע], יום ראשון מהתחלת הפרשה עד שני, יום שני משני עד שלישי, וכן הלאה.

---

151) ראה גם לקמן סוסכ"ט.

152) ראה תניא פל"ג (מב, ריש ע"ב).

153) ראה רמב"ם הל' ברכות פ"י ה"ז. טושו"ע או"ח סרכ"ג ס"ב. סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פי"ב ס"ח.

154) ראה סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.

ובנוגע לפרשיות ברכה ובראשית - הנה פרשת ברכה (שמתחילים ללומדה החל ממוצאי שבת־קודש פרשת האזינו) לומדים במשך יותר משבעה ימים, ופרשת בראשית לומדים במשך פחות משבעה ימים, ובזה גופא יש שינויים בהתאם לקביעות השנה.

וכמו בשנה זו ששמחת־תורה חל ביום השלישי בשבוע - לומדים בשמחת־תורה בפרשת ברכה מחלק הפרשה השייך ליום שלישי עד סיום הפרשה כולה, וחוזרים ומתחילים ללמוד מהתחלת פרשת בראשית עד אחר חלק הפרשה השייך ליום שלישי, דהיינו עד רביעי[155].

- וכאן המקום להזכיר על דבר תקנה זו ופירסומה כו', הן בנוגע לכל ימי השנה, והן בנוגע לשמחת־תורה, וכפי שהיה כ"ק מו"ח אדמו"ר מעורר ומדגיש במיוחד[156] שלא לשכוח על דבר לימוד שיעור חומש דשמחת־תורה, ובפרט שזהו "שיעור גדול"!...

ובנוגע לענייננו - נוסף לכך ששמחת־תורה בכלל מחבר סיום התורה (פרשת ברכה) והתחלת התורה (פרשת בראשית), הנה בקביעות שנה זו ששמחת־תורה חל ביום השלישי בשבוע, הרי הוא מחבר את השיעור דשלישי בפרשת ברכה עם השיעור דשלישי בפרשת בראשית, שכן, היום שלפני שמחת־תורה הוא יום שני דפרשת ברכה, והיום שלאחרי שמחת־תורה הוא יום רביעי דפרשת בראשית, וע"כ צריך לומר ששמחת־תורה עצמו שייך הן לשלישי דפרשת ברכה והן לשלישי דפרשת בראשית, שמחברם יחד.

ועד כדי כך, שאי אפשר לחלק בין הזמן ששייך לסיום התורה להזמן השייך להתחלת התורה, בין הזמן השייך ליום שלישי דפרשת ברכה להזמן השייך ליום שלישי דפרשת בראשית, אלא, שבענינים השייכים לקריאה ודיבור (שזמנו מתחיל מעלות השחר) יש מדידה והגבלה שתחילה צריכים לקרוא וללמוד ענין זה ואחר־כך ענין זה, אבל בנוגע להזמן גופא, הרי כללות הזמן דיום שלישי (משקיעת החמה) שייך לשלישי דפרשת ברכה ודפרשת בראשית גם יחד.

כט. ועל־פי המדובר כמה פעמים שעניני התורה אינם באקראי אלא הם בתכלית הדיוק - הרי מזה גופא שביום אחד (שמחת־תורה) לומדים הן החלק דשלישי בפרשת ברכה והן החלק דשלישי בפרשת בראשית, מובן, שיש קשר ושייכות ביניהם.

ובהקדמה - שגם בעניני העולם אין דבר שהוא במקרה, שהרי כל הענינים הם בהשגחה פרטית, ובמילא יש בזה כוונה כו', וכידוע פתגם הבעל־שם־טוב[157] שאפילו עלה הנתלש מן האילן ומתגלגל מצד לצד על־ידי הרוח, הרי אופן גלגולו (שיכול להיות בכמה אופנים) הוא בהשגחה פרטית. ואם הדברים אמורים בעלה הנתלש מן האילן - במין האדם, ובפרט בבני־ישראל ש"אתה בחרתנו כו' ורוממתנו כו' וקדשתנו כו'", על־אחת־כמה־וכמה.

אלא, שבענין דהשגחה פרטית יכולה להיות הכוונה גם בענין צדדי בלבד, ולדוגמא, שיבוא מזה תועלת בענין של מצוה, או באופן ד"בכל דרכיך דעהו"[144], וכיוצא בזה;

ואילו בנדון דידן - מלבד ההשגחה פרטית והכוונה שבדבר, הרי זה גם ענין בתורה.

וככל עניני התורה שענינה הוראה (כנ"ל סעיף כ"ה) - צריך להיות גם בענין זה הוראה בחיים בנוגע לאופן ההנהגה דנשמה בגוף בעולם הזה.

ולהעיר, שכיון שהתורה "ארוכה מארץ מדה גו'"[158], הרי "אין גו' אתנו יודע עד מה"[159] בנוגע לכל הפרטים שבכל ענין שבתורה עד תכליתם, כי־אם אפס קצהו בלבד - בידעו שיש בתורה מ"ט פנים[160],

155) ראה שיחת ליל שמח"ת תרצ"ו ס"ז (סה"ש תרצ"ו ע' 14 ובהערה 12 שם).

156) ראה (לדוגמא) שיחת יום שמח"ת תרצ"ז סי"א (סה"ש תרצ"ז ע' 203). תש"ד בסופה (סה"ש תש"ד ע' 44). תש"ה ס"י (סה"ש תש"ה ע' 61).

157) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ.

158) איוב יא, ט. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ה.

159) תהלים עד, ט.

160) ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ב. מדרש תהלים ז, ח. יב, ז. זח"ב טו, ריש ע"ב. ועוד.

שבעים פנים[161], ועד שבכל ענין שבתורה שנלמד באחד מד' האופנים דפשט רמז דרוש וסוד שבתורה, יש ששים ריבוא פירושים, כנגד ששים ריבוא בני־ישראל[162],

- וזהו שאמרו חז"ל[163] ש"משה שקול כנגד כל ישראל", כי להיותו רועה נאמן של ששים ריבוא בני־ישראל, היו בידיעתו כל הששים ריבוא פירושים שבתורה,

ולא עוד אלא שבכח זה הנהיג את צאן מרעיתו, כי הנהגת בני־ישראל היא על־ידי התורה דוקא, כיון שעל־ידה מתקשרים הם בהקדוש־ברוך־הוא, כמאמר[164] "ישראל אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד",

ובלשון נוסח התפילה שתיקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בהתחלת כל יום בתפלת ערבית: "כי הם חיינו", היינו, שהתורה היא הצינור להמשכת החיות של בני־ישראל, וכאשר יש ליהודי את כל חלקי התורה, אזי נמשכים לו כל צרכיו הן ברוחניות והן בגשמיות.

אלא שענין זה היה רק אצל משה רבינו, המקבל הראשון דתורה, שניתנו לו במתנה - כמו שכתוב[165] "ויתן אל משה ככלתו", "שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן"[166] - כל הענינים שבכל התורה כולה, כולל גם מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש[167] בסוף כל הדורות; ואילו בנוגע לכל אחד מישראל - ניתן לו הכח והיכולת לגלות את החלק שלו בתורה, כמו שכתוב[98] "ותן חלקנו בתורתך", "חלקנו" דייקא, ובאופן שמזמן לזמן הולך ומוסיף עוד יותר בגילוי חלקו הפרטי שבתורה.

ובכל אופן, בנוגע לענינו - יש לבאר אפס קצהו על־כל־פנים בענין הקשר והשייכות של ב' פרשיות היום, שלישי דפרשת ברכה ושלישי דפרשת בראשית, שיש לומר בזה כמה וכמה ענינים, והבוחר יבחר, ומי שירצה להוסיף עוד פירושים בזה תבוא עליו ברכה.

ל. החלק השלישי דפרשת ברכה הוא ברכת משה ליוסף: "וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת וגו'"[168].

ומהענינים המיוחדים שבברכה זו - שיש בה ענינים נעלים שמרומזים ב"שמים"; וביחד עם זה, יש בה גם ענינים תחתונים שמרומזים ב"תהום" שהוא היותר תחתון.

וברכה זו מתאימה לענינו של יוסף - על־דרך ברכות יעקב לבניו שהיו בהתאם לשרשו ומקורו של כל אחד מהם, כמו שכתוב[169] "איש אשר כברכתו ברך אותם" - כי:

יוסף - פירנס וכלכל את יעקב ובניו, הן בהיותם בארץ כנען, כמו שכתוב[170] "וירא יעקב כי יש שבר במצרים גו' רדו שמה ושברו לנו משם ונחיה וגו'", והן בבואם לארץ מצרים, כמו שכתוב[171] "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו גו'" - שזהו ענין הכי נעלה - "ממגד שמים";

וביחד עם זה - "יוסף גו' הוא המשביר לכל עם הארץ"[172], "וישבור למצרים"[173], והיינו, שעם היות ארץ מצרים בדרגא התחתונה דתוקף הטומאה כו', עד שנקראת "ערות הארץ"[174], שזהו ההיפך בתכלית מענינו של יוסף שנקרא "יוסף הצדיק" על־שם שלימות הענין דשמירת הברית[175] - מכל־מקום פירנס יוסף גם את מצרים, וגם את הכהנים (הכומרים) של מצרים, ולא עוד אלא שנתן להם פרנסתם בדרך כבוד כו' (ש"לא מכרו את אדמתם")[176], למרות היותם תוקף הקליפה דמצרים - שבזה מודגש ענין הירידה למטה - "תהום רובצת תחת".

---

161) במדב"ר פי"ג, טז. ובכ"מ.
162) ראה שער הגלגולים הקדמה יז. שער רוה"ק בענין היחודים על קברי צדיקים הקדמה ג' (קח, ב). לקוטי מהרח"ו שבסוף שער מאמרי רז"ל להאריז"ל.
163) מכילתא בשלח טו, א ור"פ יתרו. שהש"ר פ"א, טו (ג).
164) ראה זח"ג עג, א.
165) תשא לא, יח.
166) פרש"י עה"פ.
167) ראה מגילה יט, ב. ועוד. הנסמן בלקו"ש חי"ט ע' 252.
168) לג, יג.
169) ויחי מט, כח.
170) מקץ מב, א־ב.
171) ויגש מז, יב.
172) מקץ שם, ו.
173) שם מא, נו.
174) שם מב, ט. שם, יב. וראה קה"ר פ"א, ד.
175) ראה זח"א נט, ב ובנצו"א שם אות ד.
176) ויגש מז, כב ובפרש"י.

ויש לקשר ענין זה עם המבואר בדרושי חסידות[177] מעלתו המיוחדת של יוסף גם לגבי האבות - שהאבות ש"הן הן המרכבה"[178] היו במעמד ומצב של הבדלה והתבודדות מעניני העולם, שלכן בחרו לפרנסתם להיות רועי צאן כו', מה־שאין־כן יוסף שהיה השליט על כל ארץ מצרים[172], ובלעדו "לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[179], ובאותה שעה היה מעמדו ומצבו בשלימות הקדושה.

לא. אמנם, הא גופא צריך להבין - היכן הוא המקור בקדושה לדרכו המיוחדת של יוסף?!

והמענה על זה - על־פי מאמר רז"ל[180] "צדיקים דומים לבוראם" - שרואים זאת בהנהגתו של הקדוש־ברוך־הוא, כמסופר בשיעור היום בפרשת בראשית שסיומו וחותמו[181] "ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם", שעל זה אמרו חז"ל[182] "תורה תחילתה גמילות חסדים .. דכתיב ויעש גו' וילבישם", ולכן, "מה הוא מלביש ערומים .. אף אתה הלבש ערומים", כיון שההנהגה צריכה להיות באופן ד"הלך אחר מדותיו של הקדוש־ברוך־הוא", כדלקמן.

לב. וביאור הדברים:

בשיעור היום בפרשת בראשית - עד רביעי - מסופר אודות מעמדו ומצבו של אדם הראשון בהיותו בגן־עדן, הן לפני חטא עץ הדעת, והן לאחרי החטא, אבל לפני שנענש בגירושין (שעל זה מסופר בשיעור דיום רביעי - "ויגרש את האדם גו'"[183]).

כלומר: לא זו בלבד שקודם חטא עץ הדעת היה אדם הראשון בגן־עדן (כמסופר בשיעור דיום שני), אלא גם לאחר שעבר על רצון הבורא ואכל מעץ הדעת - כמסופר בשיעור דיום שלישי[184] - נשאר עדיין בגן־עדן; ורק לאחרי זה - בשיעור דיום רביעי - מתחילה שקלא־וטריא בענין זה: "ויאמר ה' אלקים הן האדם וגו' ועתה פן ישלח ידו וגו'"[185], ורק לאחרי זה באה המסקנא ד"וישלחהו ה' אלקים מגן־עדן וגו'"[186].

ומובן גודל החידוש שבדבר - כיון שלכאורה היה צריך להיות העונש דגירושין כתוצאה ומסובב מחטא עץ הדעת תיכף ומיד לאחרי החטא שהיא סיבת העונש.

לג. ובהקדם המבואר בשל"ה[187] בנוגע לכללות הענין דשכר ועונש - שיש בזה ב' שיטות: שיטה הא' - שזהו ענין סגולי, ולולי זאת, אין קשר ושייכות בין מעשה המצוה או העבירה להשכר או העונש. ושיטה הב' - שזהו ענין טבעי, כסיבה ומסובב (אף שלפעמים מתעכב הדבר, כיון שהקדוש־ברוך־הוא הוא ארך אפים, כמאמר רז"ל[188] שהקדוש־ברוך־הוא "מאריך רוחי' וגבי דידי'").

והדעה הרווחת - שעליה מליץ השל"ה (והובאה גם בתורת החסידות[189]) - ששכר ועונש הוא ענין שנקבע בטבע העולם, טבע כפי שהוא מצד הבריאה באופן ד"עולם על מילואו נברא"[190] (קודם החטא) - שההנהגה ד"בחוקותי תלכו"[147] כשלעצמה גורמת ומביאה את השכר ד"ונתתי גשמיכם בעתם וגו'"[150].

ולדוגמא: כשם שטבע העולם הוא שכדי שיהיה גידול וצמיחה יש צורך בהקדמת פעולת החרישה - כן הוא גם הטבע בישראל, עליהם נאמר[191] "כי תהיו אתם ארץ חפץ", שעל־ידי החרישה שבו ("אַ געאַקערטער איד"), שהוא ענין הביטול, "לב נשבר ונדכה גו'"[192], נעשה ראוי לקבל ברכותיו של הקדוש־ברוך־הוא להיות ענין של גידול וצמיחה הן ברוחניות והן בגשמיות.

---

177) ראה הנסמן בלקו"ש חל"ה ע' 180 הערה 42.
178) ב"ר פמ"ז, ו. פפ"ב, ו.
179) מקץ מא, מד.
180) רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ח. במדב"ר פ"י, ה. אסת"ר פ"ו, ב.
181) ג, כא.
182) סוטה יד, א.
183) שם, כד.
184) שם, א ואילך.
185) שם, כב.
186) שם, כג.
187) בית אחרון (יב, א־ב. טו, א־ב).
188) ירושלמי תענית פ"ב סה"א.
189) סה"מ תרע"ח ע' רכב. וראה גם לקו"ש ח"ה ע' 135 הערה 23, ובשוה"ג שם.
190) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.
191) מלאכי ג, יב. וראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סנ"ז. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יז אייר).
192) תהלים נא, יט.

ועל־דרך־זה לאידך, שטבע העולם הוא שמעשה החטא גורם ומביא את העונש, וכמו העונש דגירושין מגן־עדן בגלל חטא עץ הדעת, שהוא כמו סיבה ומסובב - כיון שהטבע דגן־עדן הוא שאינו יכול לסבול ענין של חטא כו'[193].

ועל־פי־זה, הרי מצד טבע העולם - ש"על מילואו נברא" - היה צריך להיות ענין הגירושין מגן־עדן תיכף ומיד לאחר החטא.

לד. וזהו החידוש בשיעור דיום שלישי - שלמרות הנהגת אדם הראשון באופן שעבר על רצון הבורא, שעל־ידי־זה גרם ירידה בכללות העולם וכו', הרי כל זה אינו אלא מצד הנהגתו הוא; אבל מצד הנהגת הקדוש־ברוך־הוא - הנה גם לאחרי החטא ממתין הקדוש־ברוך־הוא ומשאיר את אדם הראשון בגן־עדן, במעמד ומצב שיש לו כל טוב שבעולם בתכלית השלימות [שהרי מה שאצלנו הוא ענין של שכר - היה מעמד ומצב דטבע העולם אצל אדם הראשון[194]], ונכנס עמו בדברים לומר לו "איכה"[195] - כדי שיתפוס את עצמו ("ער זאָל זיך כאַפּן") להתעורר בתשובה, ולא עוד אלא "ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" - שענין זה הוא התחלת תיקון החטא.

והגע עצמך:

למרות גודל חטאו של אדם הראשון[196], ובפרט בהתחשב עם גודל מעלתו שהיה יציר כפיו של הקדוש־ברוך־הוא[197], ומקומו בגן־עדן, ומה גם שאילו היה ממתין ג' שעות היה יכול לאכול מעץ הדעת[198] - גומל הקדוש־ברוך־הוא חסדים להלביש כתנות עור לאדם הראשון הלזה שפתח את הצינור לכללות ענין החטאים!...

- (כ"ק אדמו"ר שליט"א הפסיק לרגע, והפטיר:) לא עכשיו הוא הזמן לדבר היפך שבחו של אדם הראשון, שמצינו[199] אודותיו ב' דעות אם משיח יהיה גדול ממנו או שהוא גדול אפילו ממשיח!

ונקודת הדברים - שלמרות היות העונש תוצאה ומסובב מהחטא, ובמילא צריך העונש לבוא תיכף ומיד אחר החטא, מכל־מקום ממתין הקדוש־ברוך־הוא ומורה דרך תשובה[200], שהרי יתכן שיעשה תשובה מעלייתא, שלא זו בלבד שעוקרת את החטא מעיקרא[201], אלא עוד זאת שזדונות נעשו לו כזכיות[12], ואז, לא זו בלבד שלא יגורש מגן־עדן, אלא אדרבה - הגן־עדן שלו יהיה באופן נעלה עוד יותר!

ויש להוסיף, שעל־דרך־זה מצינו גם בנוגע לענין הירושה - כמדובר לעיל[202] שאינה תלויה במעמדו ומצבו של היורש כו' - ש"הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו" ש"לא היו בניו נוהגים כשורה", "אין רוח חכמים נוחה הימנו", "דדלמא נפקא מיניה זרעא מעליא"[203], והיינו, שאי אפשר לדעת מה יהיה לאחרי זמן - אם בנוגע לזרעו, או אפילו בנוגע לעצמו, על־ידי התשובה כו'.

לה. ומענין זה שלמדים בשיעור היום בפרשת בראשית, אשר מבלי הבט על המצב הבלתי־רצוי בהוה, יש להמתין ולקוות שיהיה ענין התשובה כו' - למד יוסף בנוגע להנהגתו בארץ מצרים:

גם כאשר מדובר אודות הכהנים של פרעה מלך מצרים, תוקף הקליפה - הרי לעולם אי אפשר לדעת מה יהיה בסופם,

וראיה לדבר - מ"יתרו", שהיה משרי פרעה[204], ו"כהן מדין"[205], ובסופו של דבר "יתר פרשה אחת בתורה"[206], שזהו ענין של יתרון והוספה גם לגבי משה, על־דרך מעלת בעלי תשובה (יתרו) על צדיקים (משה);

---

193) ראה גם תו"מ ח"ג ע' 233. ח"ד ע' 102. וש"נ.
194) ראה לקו"ת צו יו"ד, ד. קרח נב, ג.
195) שם, ט ובפרש"י.
196) ראה גם שיחת יום שמח"ת תשכ"ג ס"מ ואילך (תו"מ חל"ה ס"ע 186 ואילך). וש"נ.
197) ראה ב"ר פכ"ד, ה. קה"ר פ"ג, יא (ב).
198) ראה ש"ך עה"ת קדושים יט, כג ד"ה עוד ונטעתם (מב, ב). הובא בלקו"ת ר"פ קדושים.
199) ראה סה"מ תרל"ה ח"א ס"ע רסה ואילך. וש"נ.
200) ראה ירושלמי מכות פ"ב ה"ו. יל"ש תהלים רמז תשב.
201) ראה יומא פו, סע"א.
202) בהמאמר פ"א. פ"ט (לעיל ע' 100. ע' 109). וראה גם לעיל בהשיחה סכ"ד.
203) ב"ב קלג, ב ובפרש"י.
204) ראה שמו"ר פ"א, כו.
205) ר"פ יתרו.
206) פרש"י עה"פ.

- אלא, שענין זה גופא צריך להיות על־ידי משה דוקא, כמו שמצינו בנוגע לתורה ותשובה, שאף שגדלה מעלת התשובה על מעלת התורה, שלכן בכח התשובה לתקן את החסרון בתורה, מכל־מקום הא גופא שגדלה מעלת התשובה יודעים מהתורה דוקא[207].

וזהו גם תוכן ברכתו של יוסף ״מבורכת ה׳ ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רובצת תחת גו׳״ - שענינו של יוסף הוא המשכת ברכה והשפעה עד למטה ביותר, ואפילו לכהנים שבארץ מצרים, כיון שיכול להיות מזה תועלת בקדושה כו׳.

ובענין זה מתבטאת גודל מעלתו של יוסף - שעליו נאמר[208] ״טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל״.

לו. וכבכל עניני התורה - יש גם בענין זה הוראה נצחית, היינו, שזהו ענין שנוגע (לא רק ליוסף הצדיק בשעתו, אלא גם) לכל אחד ואחד מישראל, בכל מקום ובכל זמן, גם בשמחת־תורה תשכ״ה בברוקלין:

ובהקדמה - שישנם כאלה שאין להם סבלנות להתעסק עם הזולת, ומה גם - טוענים הם - שכבר עשו מה שיכולים לעשות, ואף־על־פי־כן לא פעלו גדולות בשינוי מצב היהדות לטובה, וכיון שכן, הרי מוטב שיתעסקו עם עצמם.

ובלאו־הכי - טוענים הם - הרי אמרו חז״ל[209] ״חייך קודמים״, ואם הדברים אמורים אפילו ביחס ל״אחיך״ - הרי כשמדובר אודות כאלה שהם בבחינת ״בריות בעלמא״ [כפי שמדייק אדמו״ר הזקן בתניא פרק ל״ב בביאור לשון חז״ל[210] ״אוהב את הבריות״], היינו, שמעלתם היחידה היא שנבראו על־ידי הקדוש־ברוך־הוא - על־אחת־כמה־וכמה ש״חייך קודמים״.

והמענה לזה - שאפילו בנוגע ל״בריות״ אמרו חז״ל[210] ״הוי מתלמידיו של אהרן כו׳ אוהב את הבריות ומקרבן לתורה״, היינו, שלא זו בלבד שהשתדל בקירובן לתורה, אלא עוד זאת, שעשה זאת מתוך אהבה.

והגע עצמך:

אהרן - היה כהן גדול, ש״תפארתו וכבודו שיהיה יושב במקדש כל היום, ולא יצא אלא לביתו בלבד .. ויהיה ביתו בירושלים ואינו זז משם״[211], היינו, שנוסף לכך שמקומו האמיתי של כל אחד ואחד מישראל הוא בארץ ישראל [ואין זה אלא ש״מפני חטאינו גלינו מארצנו״, ועל זה אמרו ״אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם״[212]], הנה בארץ ישראל גופא מקומו של הכהן הגדול הוא בירושלים ובבית המקדש, ועד כדי כך, ש״עובד כשהוא אונן, שנאמר[213] ומן המקדש לא יצא ולא יחלל, כלומר ישב ויעבוד עבודה שהיה עוסק בה ואינה מתחללת״ (דלא ככהן הדיוט שאינו עובד כשהוא אונן, ואם עבד חילל עבודתו)[214].

ומעלה יתירה באהרן הכהן לגבי שאר כהנים גדולים - ששאר כהנים גדולים מקומם בבית המקדש אבל לא בקדש הקדשים, שאינם נכנסים לשם אלא מיום הכפורים ליום הכפורים[215], ״אחת בשנה״[216], מה־שאין־כן בנוגע לאהרן (וכן משה) - מצינו במדרש[217] שיכול לבוא אל הקודש בכל עת שירצה, אלא שאז צריך לעשות את כל הענינים האמורים בפרשה: ״בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגו׳״[218].

---

207) ראה המשך תער״ב ח״ג ע׳ א׳תח. לקו״ש חי״ח ע׳ 121. וש״נ.
208) משלי כב, ט. וראה זח״ג קל, א.
209) ב״מ סב, א.
210) אבות פ״א מי״ב.
211) רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״ה ה״ז.
212) ברכות ג, סע״א.
213) אמור כא, יב.
214) רמב״ם הל׳ ביאת המקדש פ״ב ה״ו.
215) שם ה״א.
216) ס״פ תצוה. אחרי טז, לד.
217) ראה שמו״ר פל״ח, יח. ויק״ר פכ״א, ז.
218) אחרי טז, ג.

ולעומת זאת - "בריות" - אסורים להכנס לבית המקדש בכלל, שהרי אסור להכנס לבית המקדש שלא לצורך עבודה[219], ובלשון חז"ל[220] נקרא "ביאה ריקנית" - דיש לומר הרמז בזה, ש"ריקנית" מורה על מעמדו ומצבו של אדם שהוא "ריק" ("אַ פּוסטער מענטש"), ואדם ריק - אסור לו לבוא לבית המקדש.

וכיון שכן, הרי, כשמדובר אודות אהרן כהן גדול - יש לו ברירה לעמוד בבית המקדש אצל המזבח ולעבוד עבודתו.

ואף־על־פי־כן, לא הסתפק אהרן בעבודתו בבית המקדש, אלא התעסק גם עם "בריות" - לקרבן לתורה, ועוד זאת - שהתעסקותו עם הבריות לקרבן לתורה היתה מתוך אהבה.

ומזה מובן גם בנוגע לכל אחד ואחד מישראל, שנקראו "ממלכת כהנים"[221], "כהנים גדולים"[222] - שכאשר מישהו טוען שעבודתו היא בבית המקדש להיותו בדוגמת הכהן הגדול,

[ואף שיודע שכהן גדול צריך להיות גדול מכל אחיו[223], והוא מצד עצמו אינו גדול מכל אחיו, מכל־מקום טוען שיש אפשרות שיהיה גדול מכל אחיו - שהרי הדין[223] הוא שאם אין לו משלו אזי אחיו מגדלין אותו...],

אומרים לו, שאף־על־פי־כן צריך לעסוק גם עם בריות לקרבן לתורה, ולעשות זאת (לא בדרך כפיה והכרח, אלא) מתוך אהבה - שזהו גם תוכן הענין ד"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", שנוסף על עצם הנתינה מלחמו [לא רק מענינים שהם מותרות בלבד, אלא גם "מלחמו"] לדל [כולל גם דל ואביון דלית ליה מגרמיה כלום, כנ"ל (סעיף ט"ו) מהמבואר באגרת הקודש[89] בפירוש "חסד", ח"ס דלי"ת], צריכה להיות הנתינה באופן ד"טוב עין", בסבר פנים יפות כו',

ולא עוד אלא שה"טוב עין" חשוב עוד יותר מהנתינה עצמה - כפי שמצינו בנוגע לצדקה: "כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות"[224], ועל־דרך־זה מצינו בנוגע לכיבוד אב ואם: "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחים ומביאו לחיי העולם הבא"[225].

וזוהי נקודת ההוראה והנתינת כח שלוקחים משיעור חומש היומי - החל מפרשת ברכה שבה מדובר אודות ברכתו של יוסף שהיא בהתאם לשרשו ומקורו ועבודתו המיוחדת באופן ד"טוב עין", והמשכו בפרשת בראשית שבה מדובר אודות הנהגתו של הקדוש־ברוך־הוא בהענין דגמילות חסדים - שכאשר פוגשים יהודי שצריך עזר וסיוע באיזה ענין, אזי צריך להניח את כל עניניו הצדה וליתן מלחמו לדל כו'.

ובכל זה ניתוסף נתינת כח יתירה מנשיא הדור - כ"ק מו"ח אדמו"ר, ששמו (הראשון) יוסף - "וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו וגו'"[226], שאמר והורה והראה וסלל את הדרך להנהגה באופן ד"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל", שעל־ידי־זה יוכל כל אחד ואחד להתנהג כן, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

לז. מהענינים המיוחדים דשמיני־עצרת (ששייך גם לשמחת־תורה שהוא יום־טוב שני של גלויות דשמיני־עצרת) - שבו מתחילים לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם"[227], שהוא ענין הברכה בנוגע לירידת גשמים כפשוטם.

---

219) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ז הי"ט.
220) ראה אנציק' תלמודית (כרך ג) ערך ביאת מקדש בתחלתו (ע' קב ואילך). וש"נ.
221) יתרו יט, ו.
222) בעה"ט עה"פ.
223) רמב"ם הל' כלי המקדש רפ"ה.
224) ב"ב ט, ב.
225) קידושין לא, סע"א ואילך.
226) ראה גם תו"מ חל"ח ע' 108. וש"נ.
227) ראה גם תו"מ חכ"ט ס"ע 212. וש"נ.

והענין בזה:

אודות מעלתה של ארץ ישראל - מקומם האמיתי של בני־ישראל (כנ״ל סעיף ל״ו) - מפורש בקרא[228]: ״כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא גו׳ אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך גו׳ (אלא) למטר השמים תשתה מים״.

ומהמעלות שבזה - שבארץ ישראל רואים בגלוי שכללות ענין הפרנסה (צמיחת התבואה והפירות) בא מן השמים, ״למטר השמים תשתה מים״, ולכן מתפללים להיושב בשמים ומבקשים ממנו על הגשמים כו׳[229], דלא כבארץ מצרים, דכיון ש״השקית ברגלך״, יכולים לטעות שעזב ה׳ את הארץ כו׳.

ועל־דרך שמצינו בנוגע לעליה לרגל, שכאשר בני־ישראל היו באים לירושלים ולבית המקדש ורואים שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה, היה זה פועל עליהם הוספה ביראת שמים ולימוד התורה[97]. ודוגמתו גם בנוגע לארץ ישראל בכללותה - שכאשר רואים שענין הפרנסה אינו תלוי במעשה ידי בני אדם, אלא בגשמים היורדים מן השמים, הרי זה פועל עליהם שיוסיפו בתורה ומצוות כו׳. ועל־דרך מאמר רז״ל[230] על הפסוק[231] ״יערוף כמטר לקחי״ - ״שברו בריות את ערפן - מיד מטר יורד״.

וכן הוא בנוגע להמשכת החיות ברוחניות - כידוע[232] שבחוץ לארץ נמשכת ומתלבשת החיות באמצעות ממשלת הע׳ שרים כו׳, מה־שאין־כן בארץ ישראל נמשכת החיות שלא על־ידי התלבשות בע׳ שרים הנ״ל (כי־אם בדרך מעביר בלבד), ובלשון הכתוב[233] (בהמשך למעלתה של ארץ ישראל ש״למטר השמים תשתה מים״) ״ארץ אשר ה׳ אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה״.

לח. וענין זה ישנו גם כאשר ״מפני חטאינו גלינו מארצנו״:

ובהקדמה - שהאפשרות שתהיה לגוים שליטה כו׳, אינה אלא בנוגע להגשמיות דארץ ישראל, אבל הרוחניות דארץ ישראל - שזהו הפנימיות והעיקר - היא בבעלותם הבלעדית של הקדוש־ברוך־הוא ובני־ישראל, באופן ד״יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך״[234].

ומזה מובן שכל הענינים האמורים בנוגע לארץ ישראל צריכים להיות וישנם גם בזמן הגלות ובחוץ לארץ - בנוגע לארץ ישראל הרוחנית.

ויש לבאר זה על־פי דין התורה ש״ד׳ אמות של אדם קונות לו בכל מקום״[235], היינו, שכאשר חפץ מסויים נכנס בד׳ אמותיו הרי הוא נעשה שלו מבלי שיצטרך לעשות איזו פעולה. ואם כן, בכל מקום ומצב שבו נמצא איש הישראלי - ו״אף־על־פי כו׳ ישראל הוא״[236] - הרי ד׳ אמותיו הם בבחינת ״ארץ ישראל״.

ומזה מובן, שיהודי יכול וצריך לפעול בד׳ אמותיו שיהיה נראה בהם הענין ד״עיני ה׳ אלקיך גו׳״, ובמילא, גם הענין ד״למטר השמים תשתה מים״, היינו, שכל ההשפעות שלו - כולל גם אותן ההשפעות שמצד ההעלם וההסתר שבעולם ומצד החושך כפול ומכופל דזמן הגלות נראה ונדמה לו שהם ענינים טבעיים - נמשכות ובאות מלמעלה (״למטר השמים״), ואין זה אלא שענין זה בא באופן ד״אכן אתה א־ל מסתתר״[237], כדי שיהיה נתינת מקום לענין הבחירה, ״ובחרת בחיים״[238].

והטעם שענין זה נאמר בנוגע לענין הגשמים (״למטר השמים״) דוקא - לפי שבזמן שבית המקדש היה קיים ובני ישראל היו יושבים על אדמתם, היתה עיקר פרנסתם מעבודת האדמה, כך שהיו זקוקים

---

228) עקב יא, יו״ד־יא.
229) ראה ירושלמי תענית פ״ג ה״ג. ב״ר פי״ג, ט.
230) ב״ר שם, יד.
231) האזינו לב, ב.
232) ראה תניא אגה״ק סכ״ה (קלט, ב). תו״מ סה״מ טבת ע׳ רמז. וש״נ.
233) עקב שם, יב.
234) משלי ה, יז.
235) ב״מ יו״ד, א. וראה קונטרס ענינה של תורת החסידות ס״כ.
236) סנהדרין מד, רע״א.
237) ישעי׳ מה, טו.
238) נצבים ל, יט.

ביותר לירידת גשמים, כדי להיות "ארץ ממנה יצא לחם"[239] - "לחם" שכולל כל צרכי הסעודה (כמו שכתוב בפירוש רש"י[240]), שזהו ענין הפרנסה, שכולל מזון לבוש ובית[241], שהם כללות צרכי האדם,

וכן הוא גם בנוגע לכל שאר האופנים שעל ידם באה פרנסתם של ישראל בזמן הגלות ובחוץ לארץ - שכולם מן השמים, ובלשון הכתוב[242] "כי כאשר ירד הגשם גו' מן השמים גו' הרוה את הארץ והולידה והצמיחה גו' כן יהי' דברי וגו'".

וזוהי המעלה בפרנסתם של כל אחד ואחת מישראל, שלהיותם "חלק הוי' גו' חבל נחלתו"[243], נמשכת ובאה פרנסתם על־ידי הקדוש־ברוך־הוא ("הזן ומפרנס לכל") בכבודו ובעצמו, מה־שאין־כן אומות העולם, "יצב גבולות עמים"[244], שפרנסתם באה על־ידי התלבשות בשבעים שרים, כנ"ל.

לט. ועל־פי האמור שענין הגשמים מורה על כללות ההשפעה מלמעלה - מובן תוכן הענין דברכת הגשמים בשמיני־עצרת:

כאשר עומדים בתחלת השנה החדשה, לאחר העבודה דראש־השנה, עשרת־ימי־תשובה, יום הכפורים, חג הסוכות, עד לשמיני־עצרת ושמחת־תורה - תקופת ה'ימים טובים', שבהם נמצאים במעמד ומצב שלמעלה מעובדין דחול, ומתקופה זו עומדים לצאת לעבודה דכל ימות השנה בבירור וזיכוך עניני העולם,

- שעל זה אומר הקדוש־ברוך־הוא לישראל "קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד"[245], "בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה"[246], כמשל המלך שאומר לאוהבו "נגלגל אני ואתה במה שתמצא"[247], "פר אחד איל אחד"[248], אשר ענין זה מהוה גם נתינת כח למילוי השליחות בעולם -

הרי זה הזמן שבו צריכים לפעול את הענין דברכת גשמים - לכל לראש בנוגע לירידת גשמים כפשוטו, וכולל גם בנוגע לכל צרכי האדם, שכולם תלויים בהמשכה והשפעה מלמעלה שנרמזת בענין הגשמים - שכל זה יהיה באופן של גשמי ברכה, היינו, המשכת ברכה והשפעה בבני חיי ומזוני רויחי, שעל־ידי־זה יוכל יהודי לעבוד עבודתו בעולם במשך כל השנה כולה.

מ. ובענין זה יש לידע ולזכור את דברי כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לבקשת ברכה[249]:

ענין הברכה - אומר הרבי - הוא כמו גשמי ברכה, שהתועלת שבירידת הגשמים היא בשדה חרושה וזרועה דוקא, היינו, שתחילה צריכים לחרוש את השדה, ואחר־כך צריכים לזרוע אותה - לכל הפחות גרעין אחד, ואז, כשיורדים גשמים, תוכל להיות הצמיחה מאה פעמים ככה, "מאה שערים"[250], ויתירה מזה, שמאה פעמים ככה הוא בנוגע להמעשר (כדרשת חז"ל[251] "אומד זה למעשרות היה"), ועד לאופן שעליו נאמר[252] "והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ומזה מובן גם בעבודת האדם - שלכל לראש צריך להיות ענין החרישה, "לרפויי ארעא"[253], היינו, להחליש את החומריות וההגשמה שבמציאותו, ולפעול בו תנועת הביטול (כנ"ל סעיף ל"ג), והיינו, שנעשה כמו עפר רך, כולל גם בפשטות - שהוא רך ונוח לכל אדם (על־דרך מאמר רז"ל[254] "לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז"), ולאחרי זה צריך להיות ענין הזריעה כו', ואז - על־ידי גשמי ברכה - תהיה הצמיחה כו' בריבוי גדול.

המשך השיחה יודפס בדבר מלכות לפרשת בראשית

---

239) איוב כח, ה.
240) ראה פרש"י ויצא לא, נד. אמור כא, יז.
241) ראה לקו"ת ברכה צח, סע"ד. ובכ"מ.
242) ישעי' נה, י־יא.
243) האזינו לב, ט.
244) שם, ח.
245) פרש"י פינחס כט, לו.
246) פרש"י שם, לה.
247) במדב"ר פכ"א, כד.
248) פינחס שם, לו.
249) ראה סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 14. אג"ק שלו ח"ד ס"ע קעט ואילך. וש"נ (נעתק ב"היום יום" ב אדר שני).
250) תולדות כו, יב.
251) פרש"י עה"פ.
252) מלאכי ג, יו"ד.
253) מו"ק ב, ב. וראה לקו"ת ס"פ מסעי. האזינו עה, ד. שה"ש לח, ד.
254) תענית כ, סע"א.

"הלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם"

- בקשר לסיום ספר הרמב"ם -

משיחות יום ב' דר"ה, ליל שבת חוה"מ סוכות,

ליל ויום שמח"ת תשנ"ב

א. בהקדמתו לחיבורו כותב הרמב"ם: "כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו, שנאמר[1] ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה, תורה זו תורה שבכתב, והמצוה זו פירושה .. תורה שבעל פה", ומבאר בארוכה סדר מסירת התורה שבעל פה ופירושי' ע"י גדולי ישראל מדור לדור עד לזמנו, ומסיים, "וראיתי לחבר דברים המתבררים .. בענין האסור והמותר הטמא והטהור עם שאר דיני התורה .. עד שתהא תורה שבעל פה כולה סדורה בפי הכל בלא קושיא ולא פירוק ("הלכות הלכות") .. כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל, אלא יהא חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה .. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם".

ואף שחיבורו של הרמב"ם הוא "תורה שבעל פה", "משנה תורה" ("משנה" לתורה שבכתב), מ"מ, להיותו "דברים המתבררים .. בלא קושיא ולא פירוק", "הלכות של תורה שבעל פה", יש בו חשיבות מיוחדת (לא רק לגבי שאר חלקי תורה שבעל פה, אלא גם לגבי ספרי הנביאים והכתובים) שהיא כמו החשיבות דתורה שבכתב ("התורה והמצוה", תושב"כ ופירושה בהלכות התורה שבמשנה תורה) — כמובן מדברי חז"ל[2] (שהובאו להלכה בספרו של הרמב"ם[3]) ש"כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח"[4], משא"כ "הלכות[5] של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם", כ"חמשה חומשי תורה".

[כלומר: בנצחיות התורה — "דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים, אין לה לא שינוי ולא גרעון ולא תוספת כו'"[6] — נכללים "הלכות של תורה שבעל פה", פירוש המצוות, שעל ידם יודעים אופן קיום מצוות התורה[7], משא"כ ספרי הנביאים[8] והכתובים, שכיון שאינם הוספה וחידוש על דברי התורה (שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר), אלא "לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עלי', כמו שאמר האחרון שבהן זכרו[9] תורת משה עבדי"[10], ועאכו"כ השקו"ט בתורה שבע"פ בנוגע לאופן הלימוד ודרשות דברי התורה שאינה אלא "אמצעי" לבירור הלכות התורה, לא יהי' צורך בהם ולכן יבטלו לימות המשיח[11] (ואז יתגלו טעמי תורה, "סוד טעמי' ומסתר צפונותי'"[12], "תורה חדשה מאתי תצא"[13])].

ויש לומר, שענין זה מרומז בסיום וחותם[14] ספר ההלכות דהרמב"ם (שני פרקים האחרונים ד"הלכות מלכים ומלחמות ומלך המשיח"[15]) בענין ביאת המשיח וימות המשיח[16] — כיון

---

1) משפטים כד, יב.

2) ירושלמי מגילה פ"א ה"ה.

3) סוף הלכות מגילה.

4) "חוץ ממגילת אסתר".

5) הלכות דייקא, משא"כ השקו"ט שבתורה שבעל פה, במכ"ש וק"ו מכל ספרי הנביאים וכל הכתובים.

6) רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ט.

7) שהרי "כל מצות שבתורה בין מ"ע בין מצות ל"ת אינן גלויות וידועות ומפורשות אלא ע"י תורה שבע"פ", הלכות התורה, שבהם נתגלה רצונו של הקב"ה, ולכן נקראו ההלכות בשם תגא וכתרה של תורה (ראה בארוכה תניא אגה"ק סכ"ט).

8) להעיר גם מהחילוקים בהלכה בין הגדר דנבואה להגדר דתורה (ראה בארוכה לקו"ש חי"ט ע' 177 ואילך. וש"נ).

9) מלאכי ג, כב.

10) רמב"ם שם ה"ב.

11) ראה גם פי' מראה הפנים לירושלמי שם: "אמתת הדבר כך הוא .. ליכא מידי דכתיבי בנביאים וכתובים ולא רמיזי באורייתא .. אלא שצריך בינה יתירה להוציא הרמז מן התורה ולידע ולהבין ולהשכיל המקום ההוא בהתורה שנרמז בה כל דבר מהכתובים .. וכל זה הוא עכשיו, אבל לעתיד דכתיב ומלאה הארץ דעה וגו', ולא יצטרכו ללמוד זה מזה, כולם ידעו וישכילו לכל הנרמז בהתורה מהנביאים והכתובים כו'".

12) פרש"י שה"ש א, ב.

13) ישעי' נא, ד. ויק"ר פי"ג, ג.

14) "הכל הולך אחר החיתום" (ברכות יב, א).

15) כ"ה לשון הכותרת בדפוס וינציאה רפד. שי.

16) נוסף על הטעם הפשוט — שבימות המשיח (ש"חוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה" — הל' מלכים רפי"א) יהי'

שבימות המשיח תתגלה השלימות דהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם (כחמשה חומשי תורה), שזהו תוכן ספרו של הרמב"ם, שמקבץ כל ההלכות של תורה שבעל פה (משנה תורה, בהמשך ללימוד חמשה חומשי תורה)[17].

ב. ויש לבאר ענין הנצחיות דהלכות התורה לעתיד לבוא ("הלכות של תורה שבעל פה אינן בטלין לעולם") — דלכאורה צריך להבין:

ידוע[18] שהכלל ש"הלכה כבית הלל", ועד ש"בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה"[19], אינו אלא בזמן הזה, משא"כ לעתיד לבוא תהי' הלכה כבית שמאי (וכמשנ"ת במק"א[20] ששינוי ההלכה יהי' עי"ז שב"ד הגדול שיחזור לירושלים יעמדו למנין, ודעת הרוב אז תהי' כדברי ב"ש).

ועפ"ז, יבטלו לעתיד לבוא כו"כ הלכות של תורה שבעל פה — כל ההלכות שנפסקו בתורה (כולל גם בחיבורו של הרמב"ם) כדעת ב"ה, שהלכות אלו יבטלו, ובמקומן יפסקו הלכות חדשות, כדעת ב"ש?

ויתירה מזה — והוא העיקר[21]:

ידוע[22] שלכמה דעות "מצוות בטלות לעתיד לבוא" — בתחיית המתים[23] (בתקופה השני' דימות המשיח, משא"כ בתקופה הראשונה דימות המשיח, לפני תחיית המתים[24], שאז יהי' קיום המצוות בתכלית השלימות), שלכן, "בגד שאבד בו כלאים .. עושה ממנו תכריכין למת, אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא"[25], "לכתחילה עושה לו תכריכין מכלאים אע"פ שכשיעמוד לעתיד יעמוד במלבושיו שנקבר בהן, שמע מינה מצוות בטלות לעתיד לבוא"[26].

ועפ"ז, יבטלו לעתיד לבוא (בתקופה השני' דימות המשיח, כשיחיו המתים) כל ההלכות של תורה שבעל פה, דכיון ש"מצוות בטלות", בטלים בדרך ממילא כל ההלכות שהם משפטי מצוות אלו?

ג. ויש להקדים תחילה ביאור הענין ד"מצות בטלות לעתיד לבוא" — דלכאורה, ה"ז בסתירה לנצחיות התורה, ש"דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים .. שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם"?

לכאורה אפשר לומר שהענין ד"מצות בטלות לעתיד לבוא" אינו בסתירה לנצחיות התורה, כיון שהגדר דנצחיות התורה ("שכל דברי התורה מצווין אנו לעשותן עד עולם") הוא מלכתחילה בנוגע לכל משך הזמן ד"היום לעשותם"[27], ולא בנוגע לזמן ד"למחר (לעולם הבא[28]) לקבל שכרם"[29], לאחרי שנתקיים הציווי דכל דברי התורה בתכלית השלימות, שאז מצוות בטלות.

אבל, ביאור זה אינו מספיק, כי:

הטעם להנצחיות שבמצוות התורה ("המצוות שניתנו לו למשה מסיני") שלא יהיו מוחלפות, "מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים", הוא, להיותן רצונו של הקב"ה[30], היינו, שהרצון דמצוות אינו בשביל מטרה ותכלית אחרת, לברר ולזכך את האדם והעולם שיהיו בשלימות [שאז יש מקום

הקיום דכל הלכות התורה (תוכן ספרו של הרמב"ם) בתכלית השלימות.

17) ועפ"ז י"ל, שע"י לימוד הרמב"ם (הלכות פסוקות) ממהרים ומזרזים את הזמן דימות המשיח (ע"ד מארז"ל (ויק"ר פ"ז, ג) "אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות", הלכות פסוקות), שאז תתגלה מעלת ההלכות שאינן בטלין לעולם.

18) מק"מ לזח"א יז, ב. הובא בלקו"ת קרח נד, רע"ג.

19) ברכות לו, ריש ע"ב. וש"נ.

20) קונטרס בענין תורה חדשה מאתי תצא (התוועדויות תנש"א ח"ג ע' 282 ואילך) ס"ז.

21) כי, בנוגע להלכות דב"ה, יש לתרץ (בדוחק עכ"פ) שאין זה חשיב ביטול הלכות של תורה, כיון שנשארת הלכה בתורה בענין זה, אלא שההלכה היא כב"ש.

22) ראה בספרים שנסמנו בשד"ח כללים מ' ס"ק ריח (ח"ג תקסא, ג ואילך). דברי חכמים סנ"ג (ח"ט א'תתקסב, סע"ב ואילך).

23) הגהות יעב"ץ לר"ה ל, א. תניא אגה"ק סכ"ו (קמה, סע"א).

24) כלומר, לפני תחה"מ דכל בנ"י, משא"כ צדיקים שקמים לתחי' בהתחלת ימות המשיח (ראה זח"א קמ, א), כשיהי' קיום המצוות בתכלית השלימות, כדאיתא בגמרא (יומא ה, ב) "כיצד מלבישן לעתיד לבוא .. לכשיבואו אהרן ובניו ומשה עמהם".

25) נדה סא, ב. — וראה רמב"ם הל' כלאים פ"י הכ"ה: "מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת שאין על המתים מצוה" (כהמשך הסוגיא, "מאי דכתיב במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות"), ולא נחית לזמן התחי' (וראה לקמן הערה 43).

26) תוד"ה אמר רב יוסף נדה שם.

27) ס"פ ואתחנן.

28) עולם התחי', שהוא עיקר השכר (נסמן לקמן הערה 70).

29) עירובין כב, א. וש"נ. הובא בפרש"י עה"פ (וראה בארוכה לקו"ש חכ"ט ע' 41 ואילך).

30) "רצון עצמי שכל עצמותו כביכול ברצון זה .. לפי נושא העצמות" (המשך תרס"ו ס"ע תקכא ואילך. וראה בארוכה סה"ש תורת שלום ס"ע 190 ואילך).

לומר שכשהאדם והעולם מתעלים לדרגא נעלית יותר יצטרכו מצוות אחרות[31], או שלא יצטרכו למצוות כלל], אלא רצון מצד עצמו[32], שלכן, אין בו שינוי, גרעון או הוספה.

[וזהו החילוק שבין מצוות התורה להציוויים שע״י הנביאים[33] — שהציוויים שע״י הנביאים הם לצורך תועלת אחרת, לא מבעי בציווי ״בדברי הרשות, כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו״[10], אלא גם בציווי בעניני התורה, שהמכוון והתכלית (אינו בציווי זה עצמו, אלא) ״לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עלי״[10], ולכן ציוויים אלו אינם אלא לפי שעה[34], משא״כ מצוות התורה הם נצחיים, ״מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים״, להיותם רצונו של הקב״ה].

ומזה מובן שאין לומר שהנצחיות דמצוות התורה היא רק במשך הזמן ד״היום לעשותם״, כשיש צורך בעבודתם של ישראל בבירור העולם, ולאחרי זה (״למחר לקבל שכרם״) מתבטלת מציאות המצוות — כיון שרצונו הנ״ל של הקב״ה הו״ע נצחי שאינו תלוי ואינו משתנה בהתאם לשינויים במצב האדם והעולם.

ועפ״ז: כיון ש״דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים״, איך יתכן ש״מצוות בטלות לעתיד לבוא״[35]?

ד. ויובן בהקדם הדיוק בהסוגיא ד״מצוות בטלות לעתיד לבוא״ — ״בגד שאבד בו כלאים .. עושה ממנו תכריכין למת, אמר רב יוסף זאת אומרת מצוות בטלות לעתיד לבוא, א״ל אביי ואי תימא רב דימי, והא א״ר מני א״ר ינאי לא שנו אלא לספדו אבל לקוברו אסור, א״ל לאו אתמר עלה א״ר יוחנן אפילו לקוברו, ור׳ יוחנן לטעמי׳ דא״ר יוחנן מאי דכתיב[36] במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות״ — דלכאורה תמוה:

טעמו של ר׳ יוחנן ״כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות״, מהני שכל זמן שהוא מת אין עליו משום איסור כלאים, אבל לא מהני לזמן שלאחרי התחי׳, כשיעמוד במלבושיו שנקבר בהן, שאז יחול עליו איסור כלאים, וכיון שכן, אין הזמן דטעמו של ר׳ יוחנן ד״במתים״ שייך להזמן שבו צריך טעמו של רב יוסף שמצוות בטלות לעתיד לבוא.

ועוד ועיקר:

בסוגיא דתחיית המתים בסנהדרין[37] ״אמר ר׳ יוחנן מניין לתחיית המתים מן התורה שנאמר[38] ונתתם ממנו את תרומת ה׳ לאהרן הכהן, וכי אהרן לעולם קיים, והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנין לו תרומה, אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו תרומה״, שמזה מוכח שס״ל לר׳ יוחנן שאין מצוות בטלות לעתיד לבוא (שיקיימו מצות תרומה לאחרי תחה״מ). וא״כ איך אמר ר׳ יוחנן אפילו לקוברו, הרי כשיעמוד במלבושיו יהי׳ לבוש בכלאים[39]?

ה. ויש לומר, ש״ר׳ יוחנן לטעמי׳ .. כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות״ הוא (גם) ביאור והסבר לדברי רב יוסף ש״מצוות בטלות לעתיד לבוא״:

---

31) כדעת העיקרים (מאמר שלישי פי״ד) ״מה המונע שלא יהי׳ הוא יתברך מוסיף או גורע כשתגזור חכמתו ית׳ .. השווי ההקשי כבר אפשר שישתנה כפי הכנת המקבלים, כי המזון השוה אל הילד הוא החלב והשוה אל הבחור הוא הלחם והבשר והיין, וכן ישתנו המצות האלקיות .. כפי השתנות הכנת המקבלים״ (וראה הערה הבאה).

32) ומשארז״ל ״לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות״ (ב״ר רפמ״ד) — ה״ז חיצוניות הרצון, כפי שנתלבש בחכמה. וי״ל שבספרי חקירה (כבעיקרים שבהערה הקודמת) מבואר דרגת הרצון שנתלבש בחכמה (ובזה גופא כו״כ דרגות), משא״כ בספרו של הרמב״ם, ספר הלכות — רצון באופן שלא שייך בו שינוי.

33) בהבא לקמן — ראה בארוכה לקו״ש חי״ט ע׳ 182 ואילך, ובהנסמן שם.

34) ועד שגם נבואות שהוצרכו לדורות שנכתבו בספרי הנביאים, עתידין ליבטל לימות המשיח.

35) להעיר מהמבואר בהמשך תער״ב (ח״א פקצ״ג) ש״הרצון דמצוות הוא רצון עצמי שאינו משתנה כו׳, ומ״ש מצות בטלות לעתיד, אין הכוונה שיתבטלו ח״ו, כ״א שיתבטלו בבחי׳ העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי דלעתיד .. כמו שרגא בטיהרא כו׳״. אבל, ביאור זה אינו שייך (לכאורה) לפשטות הסוגיא בנדה (לשיטת התוס׳) ע״ד דין קבורה בכלאים אע״פ שלעתיד יעמוד במלבושיו שנקבר בהם כיון שמצוות בטלות, היינו, שתתבטל מצות כלאים כפשוטה* (וראה לקמן הערה 46).

36) תהלים פח, ו.

37) צ, ב.

38) קרח יח, כח.

39) כקושיית הסדרי טהרה לנדה שם (ועיי״ש שתירוצו עולה רק לגירסת הרא״ש שלא גרס ר׳ ינאי, משא״כ לפי ספרים דידן דגרסי ר׳ ינאי).

*) להעיר מהמבואר במדרשי חז״ל שטהרת הנגעים קשורה עם הגאולה ובנין ביהמ״ק (ראה איכ״ר פתיחתא כא: ״והצרוע זה ביהמ״ק״. וראה גם ויק״ר ספי״ז).

הפירוש ד״מצוות בטלות לעתיד לבוא״ אינו אלא בנוגע להציווי להאדם (״מצוות״ דייקא, שגדרם הוא ציווי לאדם), ש״כיון שמת אדם (לאחרי גמר עבודתו בקיום המצוות) נעשה (האדם) חפשי מן המצוות״, היינו, שגם בעולם התחי׳ (לאחרי גמר מעשינו ועבודתינו בקיום המצוות במשך הזמן ד״היום לעשותם״) אין עליו ציווי דקיום המצוות, אבל מציאות המצוות כשלעצמה היא בקיום נצחי, ״מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים״, לא בתור ציווי לאדם, אלא בתור רצונו של הקב״ה.

וההסברה בזה:

הגדר ד״מצוות״, ציווי להאדם — שייך רק כשהאדם הוא מציאות בפ״ע, שאז נופל עליו גדר של ציווי הקב״ה להתנהג ע״פ רצונו של הקב״ה. אבל לאחרי שנשלמת עבודתו של האדם בקיום המצוות, שכל מציאותו (כל הפרטים שבו) חדורה ברצונו של הקב״ה, ונעשה במעמד ומצב של צוותא (מצוה מלשון צוותא[40]) וחיבור עם הקב״ה, עד שנעשים מציאות אחת, ״ישראל (ע״י אורייתא) וקוב״ה כולא חד״[41], כפי שיהי׳ בפועל ובגלוי לעתיד לבוא — לא שייך הגדר דציווי לאדם (כיון שאינו מציאות בפ״ע), כי אם, שהוא מציאות רצונו של הקב״ה, שבודאי מתקיים בפועל (בדרך ממילא) ע״י המציאות דהמצוות[42].

ועפ״ז מתורצת הסתירה שבדברי ר׳ יוחנן, שס״ל שמותר לקוברו בכלאים, כיון שמצוות בטלות לעתיד לבוא, אף שיליף תחה״מ מנתינת תרומה לאהרן לאחרי שעתיד לחיות — כי, המציאות דנתינת תרומה תהי׳ גם לאחרי תחה״מ, אבל לא בגדר של ציווי לאדם שנעשה חפשי מן המצוות (חפשי למעליותא, שאינו זקוק לציווי, כיון שאינו מציאות בפ״ע, אלא מציאות אחת עם הקב״ה), ולכן מותר לקוברו בכלאים, כי כשיעמוד לעתיד לא יהי׳ עליו הציווי דאיסור כלאים[43], אף שבודאי לא ישאר לבוש בכלאים[44] (לאחרי רגע התחי׳[45]), אם כי לא בתורת ציווי, אלא (בדרך ממילא) מצד רצונו של הקב״ה לשלול (שמתגלה ומתבטא ע״י האיסור ד)כלאים[46].

ו. ולתוספת ביאור — ה״ז מודגש בדיוק הלשון דב׳ המאמרים שלכאורה סותרים זל״ז — ״מצוות בטלות לעתיד לבוא״, ו״הלכות של תורה .. אינן בטלין לעולם״:

החילוק שבין מצוות לתורה, הוא, שמצוות גדרם הוא ציווי לאדם איך להתנהג בעולם, היינו, שישנה מציאות האדם והעולם, והמצוות הם ציווי איך יהיו האדם והעולם [ונמצא, שאף שהמצוות אינם בשביל תועלת האדם והעולם (להיותם רצונו של הקב״ה), מ״מ, מתייחסים הם להאדם והעולם, שהרצון הוא בנוגע להאדם והעולם]. משא״כ תורה היא ״חמודה גנוזה .. קודם שנברא העולם״[47], ו״הלכות של תורה״ אינם להורות להאדם והעולם (שהרי דרגא זו היא ״קודם שנברא העולם״), אלא רצונו ית׳ כפי שהוא בעצמותו ממש, ״אנא נפשי כתבית יהבית״[48], שאינו מתייחס לענין אחר שחוץ ממנו[49].

---

40) ראה לקו״ת בחוקותי מה, ג. מז, ב. ובכ״מ.

41) ראה זח״ג עג, א.

42) מעין דוגמא לדבר בנוגע לעניני העולם שבהם מקיימים המצוות — ש״לעתיד לבוא תאנה צוחת ואומרת שבת היום״ (מדרש תהלים מזמור עג בסופו).

43) ואולי י״ל, שמ״ש הרמב״ם ״מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת שאין על המתים מצוה״, קאי גם על הזמן שלאחרי התחי׳, שלא יהי׳ אז הציווי דאיסור כלאים, אף שבודאי לא ישאר לבוש בכלאים, שהרי ״הלכות של תורה (כולל גם ההלכה דכלאים) אינן בטלין לעולם״, כבפנים.

44) ע״ד מ״ש במהר״ץ חיות לנדה שם, שגם לשיטת התוס׳ שמצוות בטלות לעתיד לבוא קאי (לא על העולם שלאחר המות, אלא) על עולם התחי׳, ״היינו רק ברגע התחי׳, אבל אח״כ פשיטא דיחזור לאיסורו״.

45) ומסתבר לומר, שגם ברגע התחי׳ לא יהי׳ לבוש בכלאים — בדרך ממילא (באופן נסי), מצד רצונו של הקב״ה שבאיסור כלאים, כבפנים.

46) ועפ״ז יש לבאר דברי כ״ק אדנ״ע בפירוש ד״מצוות בטלות לעתיד לבוא״ ש״אין הכוונה שיתבטלו ח״ו, כ״א שיתבטלו בבחי׳ העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי דלעתיד כו׳״, גם ע״פ פשטות דברי הגמרא בנוגע לקבורה בכלאים (כנ״ל הערה 35) — שהציווי להאדם ע״ד איסור כלאים יתבטל בבחי׳ העדר תפיסת מקום לגבי האור העצמי שבאיסור כלאים מצד רצונו העצמי של הקב״ה.

47) שבת פח, ב.

48) שבת קה, א (לגירסת הע״י).

49) ובלשון רבינו הזקן בספר התניא (פ״ה) ״ואף אם לא הי׳ ולא יהי׳ הדבר הזה לעולם כו׳״ (וראה גם תניא קו״א (קנט, ב) בענין ״פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות״). ולהעיר ממארז״ל (סנהדרין עא, א) ״עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות״. ויש לומר, שבהלכות אלו מתבטא ענינם האמיתי של הלכות התורה כפי שהם למעלה משייכות לעולם, ועל ידם מתגלה שכן הוא גם בכל הלכות התורה.

בסגנון אחר: בהדרגא דמצוות — המצוות הם בשביל העולם, היינו, שהעולם יתנהג כפי רצונו. אבל בהדרגא דתורה — ה״ה קדמה לעולם, ובריאת העולם היא ״בשביל התורה״[50], כדי שרצון זה (שאינו מתייחס לעולם) יהי׳ גם בפועל.

ועפ״ז מובן ש״מצוות בטלות לעתיד לבוא״, ו״הלכות של תורה .. אינן בטלין לעולם״ — כי, לעתיד לבוא יתעלה האדם והעולם לדרגא שלמעלה מהעולם, ולכן, המצוות שמתייחסים לעולם בטלות לעתיד לבוא, משא״כ הלכות של תורה שאינם מתייחסים לעולם אינן בטלין לעולם[51].

ויש לומר, שהפירוש ד״למחר לקבל שכרם״, הוא, שיתגלה באדם (ישראל) שמקיים המצוות (ועל ידו גם בעולם) ענינם האמיתי של המצוות (״שכר מצוה היא מצוה עצמה״[52]) כפי שהם בתורה שלמעלה מהעולם, וכל מציאותו של העולם הוא שבו מתקיים רצון זה בפועל.

ז. ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בדרשת חז״ל ש״הלכות של תורה .. אינן בטלין לעולם״ — ״אף[53] .. הלכות אינן עתידין ליבטל .. הליכות[54] עולם לו״, ״אל[55] תקרי הליכות אלא הלכות (לעולם יהיו)״:

ידוע[56] הכלל שהלימוד ד״אל תקרי כו׳ אלא כו׳״, אינו שולל הפירוש הפשוט, אלא מוסיף עוד פירוש, ושניהם אמת. ועד״ז בנדו״ד, שהלימוד ״אל תקרי הליכות אלא הלכות״ הוא בהוספה על הענין ד״הליכות עולם לו״, ומזה מובן שבהלכות התורה ישנם ב׳ ענינים־דרגות: (א) ״הליכות עולם לו״, (ב) ״אל תקרי הליכות אלא הלכות״.

והחילוק שביניהם:

״הליכות עולם לו״, פירושו, שישנה מציאות והנהגת (הליכות) העולם, ופעולת הלכות התורה היא שיהיו ״הליכות עולם לו״, שהעולם יתנהג ע״פ רצונו של הקב״ה, שיהי׳ ניכר בפועל ובגלוי ״שכל מהלכו של עולם שלו (דהקב״ה) הוא״[57].

ולמעלה מזה, ״אל תקרי הליכות אלא הלכות״ — שמצד דרגת התורה שקדמה לעולם אין מציאות ד״הליכות עולם״ (״אל תקרי הליכות״), כי אם, המציאות דתורה (״אלא הלכות״), ובריאת העולם היא בשביל קיום רצונו של הקב״ה שבהלכות התורה.

ועפ״ז יש לבאר תוכן הדרשה ״אל תקרי הליכות אלא הלכות (ולכן) לעולם יהיו״ — שמצד הדרגא ד״הליכות עולם לו״, שישנו מציאות העולם, וענינם של ההלכות הוא לפעול בעולם, הרי, כשנשלמת פעולת ההלכות בעולם עתידין ליבטל; אבל מצד הדרגא ד״אל תקרי הליכות אלא הלכות״, שענינם האמיתי הוא רצונו של הקב״ה — ״לעולם יהיו״, שנשארת המציאות דהלכות התורה בעולם[58], לא באופן של פעולה (ציווי) בעולם, אלא (בדרך ממילא) מצד רצונו של הקב״ה שמתגלה במציאות דהלכות התורה שבעולם.

ח. וע״פ האמור שהקיום דהלכות התורה לעתיד לבוא (ש״אינן בטלין לעולם״) הוא (לא בתור ציווי להאדם, אלא) כפי שהם מצד התורה, רצונו של הקב״ה — יש לבאר שגם ההלכות כבית הלל (בענינים שנחלקו ב״ש וב״ה, ונפסקה הלכה כב״ה, ולעתיד לבוא יחזרו ויפסקו הלכה כב״ש) אינן בטלין לעולם:

ובהקדם הביאור בדברי המשנה[59] ״כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים .. זו מחלוקת שמאי והלל״ — ש״הקשו על זה איך ראוי לומר על מחלוקת שיתקיים, והרי אי אפשר להתקיים אלא אחד מן הדעות, ומלת מחלוקת כוללת השני צדדים? ותירצו, משום שאלו ואלו דברי אלקים חיים[60] ויש לדברי ב״ש ג״כ שרש למעלה באצילות רק שאין הלכה כן .. ואין זה תירוץ מספיק על לשון סופה להתקיים, אכן האריז״ל פי׳ שלעתיד

50) פרש״י ר״פ בראשית.
51) ועפ״ז יומתק דיוק לשון הרמב״ם ״דבר ברור ומפורש בתורה שהיא מצוה עומדת לעולם ולעולמי עולמים״ — שהנצחיות דמצוות היא מפני היותן מצוות התורה.
52) ראה תניא פל״ט (נב, ב).
53) ירושלמי שבהערה 2.
54) חבקוק ג, ו.
55) קרבן העדה ופני משה לירושלמי שם.
56) ראה ס׳ הליכות אלי ס״ג. הנסמן בלקו״ש חכ״א ע׳ 24 הערה 27.

57) פרש״י עה״פ.
58) ויש לומר, שמרומז בדיוק הלשון ״לעולם יהיו״, שקיומן של ההלכות הוא (לא רק בתורה, אלא גם) במציאות העולם.
59) אבות פ״ה מי״ט.
60) עירובין יג, ב. וש״נ.

בזמן המשיח תהי׳ הלכה כב״ש .. וזהו סופה להתקיים ממש״[61].

וצריך להבין:

גם לפי׳ האריז״ל ״שלעתיד בזמן המשיח תהי׳ הלכה כב״ש .. וזהו סופה להתקיים ממש״ — הרי, הפירוש ד״סופה להתקיים״ קאי על דעת ב״ש (שלעתיד תהי׳ הלכה כמותם), ולא על ״מחלוקת שמאי והלל״, כי, כשתתקיים דעת ב״ש עי״ז שתפסק הלכה כמותם, תתבטל ההלכה כב״ה.

ועוד ועיקר: איך יתכן שתתבטל ההלכה כב״ה לאחרי הנהגת בנ״י כדעת ב״ה במשך כל הדורות (מאז שנפסקה הלכה כמותם) — ה״ז ירידה הכי גדולה לדעת ב״ה, היפך בתכלית מהכלל[62] ״מעלין בקודש״, ודוקא בזמן המשיח?!

ואולי יש לומר, שמ״ש האריז״ל שלעתיד בזמן המשיח תהי׳ הלכה כב״ש, קאי על התקופה הראשונה דימות המשיח, אבל בתקופה השני׳ דימות המשיח, כשיחיו המתים, ומצוות בטלות לעתיד לבוא, אזי תתקיים ״מחלוקת שמאי והלל״, שתהי׳ הלכה כשמאי והלל גם יחד, כדלקמן.

ט. והביאור בזה:

המחלוקת דב״ש וב״ה, ״הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין״[63], עד ש״נעשית תורה כשתי תורות״[64] — אינה אלא בנוגע להלכות התורה כפי שבאים בתור ציווי להאדם לפעול בעולם (״הליכות עולם לו״), דכיון שבדרגא זו ניכרת ומודגשת מציאות האדם והעולם, ומצד גדרי הבריאה ישנם ב׳ תנועות הפכיות דחסד וגבורה, לכן גם ברצונו ית׳ (בדרגא זו) ישנם ב׳ אופנים.

אבל מצד הלכות התורה כפי שהם לאמיתתם, שאינם באים לפעול בעולם, אלא הם רצונו של הקב״ה כפי שהוא מצד עצמו (״אל תקרי הליכות אלא הלכות״) — גם חילוקי הדעות שבהלכות התורה (ש״אלו ואלו דברי אלקים חיים״) הם ״תורה אחת״, ״כולם ניתנו מרועה אחד״[63], שלהיותו נושא הכל, יש בו ב׳ הדעות דחיוב ושלילה, ושניהם כאחד, ע״ד מ״ש[65] ״אחת דבר אלקים שתים זו שמעתי״, ומצדו ית׳ יכולים לבוא ולהתגלות במציאות העולם כמו שהם בעצמותו ית׳, חיוב ושלילה ביחד, להיותו ״נמנע הנמנעות״[66].

ובזה תלוי החילוק בפסק ההלכה במחלוקת שמאי והלל — בזמן הזה (הלכה כב״ה), בימות המשיח (הלכה כב״ש), ובזמן התחי׳ (הלכה כב״ש וב״ה גם יחד):

בזמן ד״היום לעשותם״, שכולל זמן הזה, וגם התקופה הראשונה דימות המשיח (לפני תחה״מ) שיהי׳ קיום התומ״צ בתכלית השלימות — כיון שמודגשת בעיקר הפעולה בעולם (״הליכות עולם לו״), הרי, מצד גדרי העולם בהכרח שתהי׳ ההלכה למעשה בפועל כדעה אחת, והדעה השני׳ אינה אלא ברוחניות: בזמן הזה — הלכה כב״ה, ודעת ב״ש היא ברוחניות, ובימות המשיח — הלכה כב״ש, ודעת ב״ה היא ברוחניות.

אבל לאחרי הזמן ד״היום לעשותם״, ״למחר לקבל שכרם״, בעולם התחי׳, ש״מצוות בטלות לעתיד לבוא״, שבטל גדר הציווי להאדם, ונשאר רק ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב״ה, ״הלכות של תורה .. שאינן בטלין לעולם״ — תהי׳ ההלכה כב״ש וב״ה יחדיו, כיון שיתגלה בעולם רצונו של הקב״ה כמו שהוא בעצמותו ית׳, ״נמנע הנמנעות״.

י. ויש לקשר ענין זה עם מ״ש הרמב״ם אודות ימות המשיח בסיום וחותם ספר ההלכות:

ובהקדם ביאור הטעם לסדר וחלוקת ההלכות בפרק האחרון, שלאחרי שהרמב״ם מבאר פרטי הענינים דימות המשיח (בג׳ הלכות ראשונות), ומסיים הענין (בהלכה ד׳) ש״לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח .. אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה .. כדי שיזכו לחיי העולם הבא״, מוסיף (בהלכה האחרונה) ענין חדש: ״ובאותו הזמן לא יהי׳ שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי׳ מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי׳

61) לקו״ת קורח נד, סע״ב ואילך.
62) ברכות כח, א. וש״נ.
63) חגיגה ג, ב.
64) סנהדרין פח, ב.
65) תהלים סב, יב.
66) ראה שו״ת הרשב״א ח״א סתי״ח. הובא ונת׳ בס׳ החקירה להצ״צ לד, ב ואילך. ובכ״מ.

עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד, שנאמר[67] כי מלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים״ — דיש לומר, שבהלכה האחרונה מוסיף (בקיצור וברמז) גם ע״ד התקופה השני׳ דימות המשיח שיהי׳ שינוי מנהגו של עולם, החל מהשינוי העיקרי דתחיית המתים, כמשנ״ת בארוכה במק״א[68].

וע״פ המבואר לעיל החילוק שבין ימות המשיח לתחיית המתים, שבימות המשיח תהי׳ שלימות העבודה דקיום המצוות, ציווי להאדם, ובתחיית המתים יבטל הציווי להאדם (״מצוות בטלות״), ויתגלה ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב״ה (״הלכות של תורה״) — יש לומר, שענין זה מרומז גם בהחילוק בלשון הרמב״ם בב׳ ההלכות האחרונות:

בהלכה ד׳ כותב ״לא נתאוו החכמים והנביאים ימות המשיח .. אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה .. כדי שיזכו לחיי העולם הבא כמו שביארנו בהלכות תשובה״, ששם מבאר בארוכה שהטובה בעוה״ז, עד לשלימותה בימות המשיח, היא, בשביל שלימות העבודה דקיום התומ״צ, כדי לזכות למתן שכרן של מצוות בעולם הבא[69]; משא״כ בהלכה ה׳, שמוסיף ענין חדש בנוגע ל״אותו הזמן״ שיהי׳ בתקופה השני׳, אינו כותב שמעמד ומצב זה הוא בשביל איזו מטרה ותכלית, ״כדי כו׳״.

ויש לומר הביאור בזה:

בתקופה הראשונה דימות המשיח, בזמן ד״היום לעשותם״ בתכלית השלימות (שאודותה מדבר בהלכה ד׳) — כיון שישנו ציווי להאדם, מודגשת בעיקר התועלת של האדם ע״י קיום המצוות, מתן שכרן של מצוות, ״כדי שיזכו לחיי העולם הבא״.

משא״כ בתקופה השני׳ דימות המשיח, כשיחיו המתים — כיון שיתבטל הציווי להאדם, ויתגלה ענינם האמיתי שהם רצונו של הקב״ה, ומצד רצונו ית׳ יהיו האדם והעולם (בדרך ממילא) בתכלית השלימות, ״לא יהי׳ עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד .. כי מלאה הארץ דעה את ה׳ וגו׳״, מובן, שמעמד ומצב זה אינו בשביל איזו מטרה ותכלית, ״כדי כו׳״, אלא הוא עצמו המטרה והתכלית.

ועפ״ז י״ל, שגם לדעת הרמב״ם עיקר ושלימות השכר הוא בעולם התחי׳ (כהפס״ד בתורת החסידות[70]), אלא שלא כתב זה בפירוש, כמו שלא כתב בפירוש אודות התקופה השני׳ דימות המשיח כשיחיו המתים, כיון שתכלית ומטרת חיבור ספר ההלכות, ״שיהיו כל הדינין גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה״, נשלמת בסיומה של התקופה ד״היום לעשותם״; ואעפ״כ, כיון שענינו האמיתי של חיבורו הוא ״הלכות של תורה״, כפי שהם מצד רצונו של הקב״ה — לכן, בהלכה האחרונה, שהיא הסיום והסך־הכל דספר ההלכות, רומז הרמב״ם אודות המעמד ומצב דעולם התחי׳, שאז יתגלה ענינם האמיתי ד״הלכות של תורה״, שאינם בשביל האדם (״כדי שיזכו לחיי העולם הבא״), אלא ״דעת בוראם״, ״דעה את ה׳״, שזהו עיקר ושלימות השכר — שמציאות האדם והעולם בטלה ומכוסה לגמרי ב״דעה את ה׳״, ״כמים לים מכסים״[71].

67) ישעי׳ יא, ט.

68) הדרן על הרמב״ם משיחות ש״פ לך לך תנש״א.

69) לשיטתו — ש״העולם הבא אין בו גוף וגוי׳ אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף״ (הל׳ תשובה פ״ח ה״ב), ״החיים (ש)באין לו לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ונפש״ (שם ה״ח), ואינו מפרש אודות השכר שלאח״ז, בעולם התחי׳ (וראה לקמן בפנים).

70) ראה לקו״ת צו טו, ג. דרושי ש״ש סה, סע״ד. סהמ״צ להצ״צ מצות ציצית פ״א (דרמ״צ יד, ב). ובכ״מ.

71) ובסגנון דתורת החסידות — שעיקר ושלימות השכר הוא תענוג בורא (ראה המשך וככה תרל״ז פי״ב ואילך).

״ויאמר אלוקים יהי אור״, ואז ״ויהי אור״, ולולי זאת, יכול אדם לחיות שבעים שנה, ״ואם בגבורות שמונים שנה״, ועד ״והיו ימיו מאה ועשרים שנה״, ועדיין יחסר אצלו כל עניין האור.

משיחת שבת פרשת בראשית ה׳תשכ״ז

לקוטי־שיחות חג הסוכות כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.

דברי הגמרא והסבר המהרש״א על פעמיים ״ביום הראשון״

בפרשה שבה אנו מצווים על חג הסוכות[1] נאמר פעמיים ״ביום הראשון״: ״ביום הראשון[2] מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו״[3], ״ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר...״.[4] הגמרא אומרת על כך[5], שבשכר פעמיים ״ראשון״ — ״שביתת הרגל דחג״[6] (ביום הראשון מקרא קודש[7]) ו״נטילת לולב (ולקחתם לכם ביום הראשון) — זוכים ״לבנין בית המקדש ולשמו של משיח״ הנקראים ״ראשון״ (״כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו״[8] ״ראשון לציון הנה הנם״[9]).

מסביר על כך המהרש״א: הטעם לחג הסוכות הוא ״כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים״[10], ועל־ידי השביתה ממלאכה בסוכות זוכים לבית המקדש, שעליו נאמר ״ויהי בשלם סוכו״[11]; ואילו נטילת ארבעת המינים קשורה לשמחה, ככתוב ״ולקחתם לכם... ושמחתם...״, ולפיכך זוכים באמצעותה לשמחה לעתיד בביאת המשיח.

בכך הוא מסביר גם את לשון חז״ל ״לשמו של משיח״, שהרי השמחה שבביאת המשיח רמוזה בשמו ״ששמו מנחם[12]״ שהוא ינחמנו וישמחנו כמ״ש[13] ״שמחנו כימות עניתנו״.

יש להבין, מדוע מדגישים חז״ל את הביטוי ראשון: אם הקשר שבין סוכות לבין בית־המקדש הוא בגלל הפסוק ״ויהי בשלם סוכו״, האמור על בית המקדש, צריך היה לנבוע מכך, שהמצוה, שבאמצעותה זוכים לבנין בית־המקדש תהיה המצוה ״בסוכות תשבו שבעת ימים״ — הסוכה עצמה, ולא המצוה של ״שביתת הרגל בחג״, שהיא תוספת למצות ה״סוכו״ וחלה רק ברגל, ביום הראשון?

כן יש להבין גם לגבי שמו של משיח: מדוע הזכיה לשמו של משיח, שישמחנו, היא באמצעות המצוה של ״ולקחתם לכם ביום הראשון״[14], שהיא רק קשורה לשמחה, ולא באמצעות מצות השמחה (״ושמחת בחגך״[15]) עצמה[16].

ב.

קיום מצוה בדבר גשמי, מזככו אך לא מקדשו ממש

ההסבר לכך הוא:

מצות סוכה מיוחדת ונעלית ממצוות אחרות מבחינת השפעתה על הדברים הגשמיים שבאמצעותם היא מתבצעת (הסכך והדפנות), כדלהלן:

כאשר מקיימים מצוה בדבר גשמי, גורמת המצוה לזיכוכו, עד אשר גם לאחר קיום המצוה חלים על דברים גשמיים אלו דינים של ״תשמישי מצוה״[17]. כגון במצות ציצית, כל עוד קבועות הציציות בטלית הרי ״אסור להשתמש בהן שום תשמיש של חול.. משום ביזוי מצוה״[18], ולפי מספר דעות[19] ״אף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון״.

---

1) אמור כג.

2) שם לה.

3) ולאח״ז (שם לט) ביום הראשון שבתון. וראה הערה 7.

4) שם, מ.

5) פסחים ה, א. ביאור הגמרא ע״ד הקבלה (והשינוי לב״ר פס״ג, ח ולויק״ר ספ״ל ועוד) ראה לקוטי לוי״צ (אגרות־קודש) ע׳ קג ואילך.

6) פרש״י שם.

7) ראה בפרש״י שם ד״ה אלא ״ומקרא קודש דסוכות״. ילקוט בא רמז רא. ולהעיר מלקוטי לוי״צ שם (ס״ע קג) ״וביום הראשון שבתון דסוכות״. וראה תוד״ה כדתנא שם. חי׳ הר״ן שם.

8) ירמי׳ יז, יב.

9) ישעי׳ מא, כז.

10) אמור שם, מג. ונאמר זה כטעם על ״בסוכות תשבו שבעת ימים גו׳״ (שם, מב).

11) תהלים עו, ג. ראה תרגום עה״פ. מדרש תהלים שם.

12) סנהדרין צח, ב. ירושלמי ברכות פ״ב ה״ד. איכ״ר פ״א נא. זח״ג קעג, רע״ב.

13) תהלים צ, טו. וראה מדרש תהלים ופרש״י שם.

14) ובב״ר (שם) ובויק״ר (שם) מפרש שלכולם זוכים בזכות ״ולקחתם לכם ביום הראשון״. ולהעיר דשם נאמר ואביא לכם ראשון זה מלך המשיח ואינו מפרט ״שמו של משיח״. (וראה לקוטי לוי״צ שם).

15) ראה טז, יד.

16) דגם למ״ד בירושלמי (סוכה פ״ג הי״א) דושמחתם ״בשמחת לולב הכתוב מדבר״ הרי השמחה בלולב דאורייתא היא כל ז׳ ימים ורק בבית המקדש משא״כ בשכר.. ראשון (המצוה בכל מקום ובכל זמן) הוא — ״ולקחתם לכם ביום הראשון (לבד)״, ובזה אין מודגש ענין השמחה (ראה ירושלמי שם, רמב״ם הל׳ לולב פ״ז הי״ג)*. ועוד, לפ״ז שייך יותר למצות ושמחת בחגיך שמדאורייתא הוא גם בזה״ז (שו״ע אדה״ז סי׳ תקכט ס״ו), ולזכות לשמו של משיח שייך יותר ע״י דבר הנהוג גם בזה״ז.

17) מגילה כו, ב.

18) שו״ע אדה״ז או״ח סכ״א ס״א משו״ע שם.

19) רמ״א ושו״ע אדה״ז שם.

*) וראה ביאור הרי״פ פענרלא לספר המצות רס״ג זח״ג מילואים סי׳ ה.

אך למרות זאת, הציציות הן רק "תשמישי מצוה" (אף כאשר הן קבועות בטלית) ולא "תשמישי קדושה", ולולא החשש לביזוי מצוה, מותר היה להשתמש בהן ל"תשמיש של חול".

שונה מכך מצות סוכה, שעל־ידי קיומה[20] מתהווה גם קדושה בעצי הסכך (ומדרבנן, גם בדפנות) – "כשם שחל שם שמים על הקדשים.. כך חל שם שמים על הסוכה"[21]. ומפני הקדושה שבהם אסור להשתמש בהם במשך ימי החג.

(ולמרות שגם הסוכה היא מ"תשמישי מצוה", ולא "תשמישי קדושה", הרי זאת רק לאחר שעברו ימי החג, כאשר עברה מצוותן, שאז מותר להשתמש בהן תשמיש בזיון"[22], אבל בתוך שבעת ימי החג, חלה בהם קדושה)[23].

הענין של קדושת סוכה, שונה מהיותה "תשמישי מצוה" בלבד[24], כבמצוות אחרות, באופן השפעת המצוה על הדבר הגשמי: ההגדרה של "תשמישי מצוה" היא ש"משתמשין בהן לשם מצוה"[25], אך בהם עצמם אין קדושה, ואילו במושג "קדושת הסוכה" הכוונה היא לכך שהסוכה עצמה, הסכך והדפנות, נעשית קדושה "כשם שחל שם שמים על הקדשים.. כך חל שם שמים על הסוכה"[26].

ג.

דבר גשמי הראוי למצוה הוא "נעלה" מדברים אחרים

גם במצות נטילת ארבעת המינים אנו מוצאים, שהקשר שבין המינים הגשמיים לבין המצוה המתבצעת על־ידם הוא חזק יותר מאשר במצוות אחרות.

כדי להבין זאת יש להקדים ולומר, שהקשר שבין דבר גשמי לבין המצוה המתבצעת על־ידו - איננו מתבטא רק בכך, שבאמצעות המצוה (ואף על־ידי הקדשת דבר גשמי למצוה[27]), מזדכך העצם הגשמי, אלא עצם מציאותו של הדבר הגשמי הזה, עוד לפני קיום המצוה בו, ואף לפני "הזמנתו" למצוה, היא שונה. עצם העובדה, שדבר זה ראוי לקיום המצוה (כגון: צמר הראוי למצות ציצית) מצביעה על היותו זך ו"נעלה" מדברים גשמיים אחרים (אף מדברים המותרים) שאינם ראויים למצוה[28].

מעלתם של ארבעת המינים על פני דברים הראויים למצוה, מתבטאת בכך, שזכותם ו"עליונותם" של מינים אלו, ההופכות אותם לקיום המצוה, נראות בגלוי, כפי שיוסבר להלן.

ד.

יתרונם של ארבעת המינים ניכר בענין האחדות

מוסבר בספרי החסידות[29], שהסיבה לבחירת ארבעת המינים אלו דוקא לקיום המצוה "ולקחתם לכם..." היא, מפני שיש בהם את תכונת האחדות: לולב – עליו כפותין (כל העלים מאוחדים); הדס – "תלתא בחד קינא" (=שלושה בקן אחד); ערבות – גדלות באחוה; ובודאי[30] האתרוג, "שדר באילנו משנה לשנה", ובתוכו מתאחדות התכונות השונות של ארבע עונות השנה.

כיון שכל הנמצא בעולם הוא בדרך כלל מפורד ומחולק, ברור, שתכונתם של ארבעת המינים לאחדות, נובעת מהחלשה של מהותם כדברים הנמצאים בעולם הזה, כלומר: מהקטנת אופיים החמרני, דבר הקשור להתבטלותם כלפי אלוקות.

מזה מובן, שגם אם בכל המצוות יש לדברים הגשמיים הראויים לביצוען זיכוך ו"עליונות" על־פני דברים אחרים (כדלעיל בסעיף ג'), בכל זאת אין זה דומה לזיכוך ולעליונות של ארבעת המינים הראויים לקיום מצות "ולקחתם לכם", כיון שזיכוכם של ארבעה מינים אלו ניכרת בגלוי בענין האחדות, מעל לנבראים אחרים.

---

20) שו"ע אדה"ז סי' תרלח סעיף טו־ז. וש"נ.

21) שו"ע אדה"ז שם בריש הסימן. וש"נ. ולשון הגמרא (סוכה ט, א. ביצה ל, ב) "על החגיגה".

22) שו"ע אדה"ז שם סי"ט.

23) אוה"ת סוכות ע' א'תשה. וש"נ.

24) מגילה שם.

25) לשון אדה"ז סי' כא שם.

26) וכדיוק לשון אדה"ז סי' תרלח כמ"פ (בנוגע לסכך, וכן בנוגע לדפנות הסוכה) חל עליהם קדושת סוכה. וראה אוה"ת שם (מא"ר בשם עבודת הקודש) דה"ל "קדושת הגוף", "דה"ל כמו הקדש".

27) ראה שערי אורה נו, א ואילך. עז, ב ובקיצורים לשם.

28) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתפג: "וכן ציצית בצמר דוקא, וכמו תרומה ומעשר שמה שמפרישין ומבדילין נעשה קדש והשאר חולין כו' דקודם הבדלה הי' הכל בשוה ואח"כ נבדלו כו'". ובל' זה יש לפרש שההבדלה שבהם היא מצד הפרשתם למצוה, אבל מהתחלת הענין שם "מבדילים בדברים המותרים גופא מה שראוי למצוה ומה שאינו ראוי כו' וכמו ד' מינים" משמע שגם בציצית כו' ההבדלה היא בעצם המין. וכ"כ שם ע' תתקסא.

29) סה"מ תקס"ח ע' תמז ואילך. סידור רסד, ד ואילך. המשך וככה פפ"ז פצ"ג ואילך.

30) ראה וככה שם פצ"ד.

ה.
השויון והשוני בין סוכה לארבעת המינים

זהו אחד הענינים שבהם ניכרים הן הצד המשותף שבין שתי המצוות הללו (סוכה וארבעת המינים) והן ההבדל ביניהן:

הצד השווה ביניהן הוא, שבשתיהן ניכר הקשר שבין הדבר הגשמי (הסכך ודפנות הסוכה וארבעת המינים) לבין המצוות, יותר מאשר במצוות אחרות;

וההבדל ביניהן הוא, שהקשר שבין הסכך והדפנות בסוכה לבין מצות ישיבה בסוכה הוא באמצעות קיום המצוה בדבר הגשמי, ואילו הקשר שבין ארבעת המינים למצות "ולקחתם לכם" הוא בגלל המעלה שבטבעם, העושה אותם ראויים למצוה.

ו.
עוד שויון והבדל

יש עוד שוויון והבדל בין שתי המצוות הללו:

סוכה היא מעל להתחלקות, היא מקיפה את האדם כולו (ראשו ורובו) כאחד. יתר־על־כן: היא איננה רק מעל להפרדה בין הראש, הגוף והרגל של אותו יהודי בעצמו, אלא גם מעל להבחנה בין יהודי אחד למשנהו, עד אשר כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת[31].

וגם תכונתם של ארבעת המינים היא אחדות: א) האחדות בין הפרטים בכל מין בפני עצמו (כדלעיל בסעיף ד'); ב) האחדות בין ארבעת המינים: יחדיו – בכל המינים ביחד מתקיימת מצוה אחת.

אך גם בענין האחדות יש הבדל בין הסוכה לבין ארבעת המינים: בסוכה אין מלכתחילה פרטים נפרדים, ואילו בארבעת המינים קיימים מלכתחילה פרטים נפרדים (המינים השונים, ואף הפרטים השונים באותו מין עצמו), אלא שהם מתאחדים.

ז.
ההבדל בין הסוכה לד' המינים נובע מן ההבדל בגילוי האלוקות שבהם

יש לומר, ששני ההבדלים הקיימים בין סוכה לבין ארבעת המינים – (א) ההבדל בענין הקשר בין המצוה לדברים הגשמיים (ב) ההבדל בענין האחדות שבהם – קשורים זה לזה, כדלהלן:

עצם המושג עולם, במהותו, אומר – התחלקות[32] והפרדה, וקיומה של אחדות בדברים מסויימים בעולם נובע מכך שבדברים אלו ניכרת האחדות הבאה ממקורם האלוקי, מן הבורא.

מזה מובן שההבדל בין האחדות שבסוכה (שמעל להתחלקות בין פרטים) לבין האחדות שבארבעת המינים (שהיא התאחדות של פרטים) נובע מן ההבדל שבין גילוי האלוקות בתוכם;

סוג האחדות שבארבעת המינים, התאחדות של פרטים, שגם לאחר התאחדותם הם עדיין פרטים שונים, מורה על התבטלותו של העולם (=התחלקות) לאלוקות (=אחדות). ואילו האחדות שבסוכה, הנעלית לחלוטין מהתחלקות, משקפת את האחדות שבאלוקות שמעל לעולם.

לפי זה מובן הקשר שבין ההבדל בין סוכה לארבעת המינים בענין האחדות שבהם, לבין ההבדל ביניהם בענין הקשר של הדברים הגשמיים למצוות:

מהותם של ארבעת המינים היא, גילוי התבטלות העולם כלפי אלוקות. לפיכך הקשר שבין הגשמיות שבהם לבין המצוה בולט בגשמיותם, במציאותם בעולם – בעצם מציאותם ניכר שהם ראויים למצוה;

לעומת זאת, מהותה של סוכה היא גילוי האחדות שבאלוקות. לכן בקשר הקיים בה בין המצוה לגשמיות מודגשת המצוה, שהשפעת האלוקות באמצעות מצוות נעלית מהחילוק שבין רוחניות לגשמיות, ולפיכך חודרת הקדושה גם לגשמיות של עצי הסכך והדפנות.

ח.
ההתאחדות שבד' המינים נובעת מן האחדות האמיתית

למרות האמור לעיל, יש יתרון[33] בהתאחדות הפרטים שבארבעת המינים, על פני האחדות שבסוכה, הנעלית מהתחלקות, כיוון שמקורה של התאחדות הפרטים הוא באחדות האמיתית, הנעלית לחלוטין מעצם המושגים של "אחדות" ו"התחלקות פרטים".

מקורה של האחדות שמתבטאת בסוכה היא בדרגה שבה בחינת הריבוי היא היפוכה של אחדות, ולכן אין האחדות הזאת מאפשרת חלוקה לפרטים, ואילו האחדות האמיתית כפי שהיא מבחינת עצמותו של

31) סוכה כז, ב. וראה בארוכה לעיל ע' 390 ואילך.

32) להעיר מדחז"ל עה"פ מה רבו מעשיך. וראה תו"א וארא (נו, ב) ועוד.

33) וכהמעלה ב"אחד" על "יחיד" – ראה תו"א נה, ב. אמ"ב שער הק"ש פ"ח ואילך. ועוד.

הקב״ה היא אחדות פשוטה, שריבוי פרטים איננו סתירה לגביה. להיפך, הריבוי נובע[34] דוקא מן האחדות הפשוטה[35].

(בדומה לכך אנו מוצאים בענין התאחדות הגשמיות והמצוות שבסוכה וד׳ המינים, שבד׳ המינים יש בכך יתרון על פני ההתאחדות שבסוכה: התאחדות הגשמיות עם מצות סוכה נעשית באמצעות קיום המצוה, ואיננו בטבעו של הדבר הגשמי, לפיכך אין היא מראה את האחדות האמיתית; ואילו בארבעת המינים ניכר שהגשמיות עצמה היא כלי למצוות, ודוקא זה מגלה את האחדות האמיתית).

אך כיוון שהתאחדות הפרטים בחיצוניות היא התבטלותם[36] כלפי האחדות (ולא שהם עצמם מתאחדים), הפחותה מן ההתאחדות שמעל לחילוק לפרטים, לכן כדי לגלות את הפנימיות והשורש של התאחדות הפרטים, שהיא בעצם מפני שהפרטים בעצמם הם אחדות המבטאת את האחדות האמיתית — לשם כך יש צורך בכך שהתאחדות הפרטים תבוא בהמשך לאחדות שמעל להתחלקות.

על־ידי־זה שהתאחדות הפרטים באה כהמשך לאחדות הנעלית מהתחלקות, מתגלה, שקיומם של הפרטים באחדות, אינו נובע מזה שהאחדות הנעלית מהתחלקות עדיין לא השפיעה עליהם, אלא מכך שהפרטים בעצמם הם אחדות, הם עצמם מגלים את האחדות האמיתית.

ויש לומר, שזו אחת מן הסיבות לכך שמצות נטילת ארבעת המינים — מן המובחר לקיימה בסוכה[37]: על־ידי־זה שהתאחדות הפרטים במצות נטילת ארבעת המינים באה כהמשך לאחדות שלמעלה מההתחלקות אשר בסוכה, מביאים לידי גילוי את הפנימיות והשורש של התאחדות הפרטים, את האחדות האמיתית[38].

ט.
קדושת הזמן של סוכות נעלית אף מקדושת הסוכה

לפי האמור לעיל, שהאחדות שבסוכה היא מעל ההבחנה שבין רוחניות לגשמיות, ולכן היא מחדירה קדושה גם לגשמיות הסוכה, לעצי הסכך והדפנות, מובן גם ההסבר לקדושת חג הסוכות:

קדושתו של כל יום־טוב, נובעת מן הגילויים האלוקיים המאירים ביום זה. נדרש כאן איפוא הסבר: אם הגילויים שבסוכות (ענני הכבוד) הם בבחינת ״מקיף״ מבחוץ, כיצד הם חודרים ל״פנימיות״ היום של סוכות, ומשפיעים על הפיכתו מיום חול ליום קדוש?

ההסבר לכך הוא: כיוון שגילויי האלוקות שבסוכות הם נעלים מן ההתחלקות בין רוחניות לגשמיות, לפיכך הם מקדשים את הזמן של סוכות, כפי שהם מקדשים את גשמיות הסוכה.

וכיון שהזמן של סוכות נראה בחיצוניותו זהה לכל השנה — שלא כסוכה הגשמית (הסכך והדפנות) שגם בגשמיות היא ״מקיפה״, ובמיוחד כאשר עשיית הסוכה חייבת להיות לשם מצות[39] סוכה[40] — יוצא, שהתקדשותו של הזמן שחל בו סוכות מביעה את גילויי האלוקות של סוכות, שאינם מוגבלים בהבחנה בין רוחניות לגשמיות, ביתר שאת מאשר קדושת גשמיות הסוכה.

למרות זאת, כיוון שקדושת הסכך והדפנות, ואפילו קדושת הזמן של סוכות, נובעת מגילוי הקדושה בסוכה, ולא מעצמם, מורה הדבר על כך שגם סוג האחדות שבסוכה מוגבל בהגבלה של אחדות שמעל להתחלקות, אלא שלאחדות שלמעלה מהתחלקות אין הגבלה לגבי מקום השפעתה, והיא משפיעה בכל מקום.

---

34) נתבאר בתו״ח נח ד״ה ויהי כל הארץ פכ״ז ואילך. ד״ה מי מדד תרס״ב. ועוד.

35) ראה לקו״ש [המתורגם] ח״ט ע׳ 163 ואילך.

36) התכונה לסבול (ולהיות גדל מ)קור נפרדת (ומנגדת) מהתכונה לסבול (ולהיות גדל מ)חום, ובאתרוג בטל זה ע״י ״הרגש״ האחדות וביטול טבע פירוד (וניגוד) התכונות.

37) סידור אדה״ז (לפני הלל). וראה שער הכוונות דרושי חגה״ס. סידור האריז״ל (כוונת לולב ונענועיו) ״והנה מצד הדין כו״ (מ״ח מס׳ ימי מצוה וסוכה רפ״ה). של״ה רמה, ב. וראה בארוכה לקו״ש חכ״ב (ע׳ 124 ואילך) הביאור ע״ד הנגלה.

38) להעיר מסה״מ תקסח שם. סידור רסה, סע״א ואילך. לקוטי לוי״צ הערות שם ע׳ קה (ע״ד הקבלה).

וראה לקו״ש שם (ע׳ 1־130) — ע״ד העבודה.

39) ראה ירושלמי סוכה פ״א ה״ב שבסוכה ישנה (שלא לשם חג) צריך לחדש בה דבר. ובבית יוסף או״ח סתרל״ו ממשמעות התוס׳ והרא״ש ושאר פוסקים שהוא לעיכובא. וכ״פ בשו״ע (ואדה״ז) שם. וראה שו״ע אדה״ז שם ס״ג ״אין ניכר שהוא דר בה עתה לשם מצוה״.

40) ובפרט שגם העשי׳ דסוכה היא מצוה (ראה שו״ע אדה״ז סי׳ תרמ״א ״שעשייתה אינה גמר המצוה״). ולהירושלמי (סוכה שם. ברכות פ״ט ה״ג) מברך גם על עשייתה ״וציונו לעשות סוכה״.

לעומת זאת, האחדות שבארבעת המינים איננה נובעת מקיום המצוה, אלא מעצם טבעם. כלומר, הפרטים מתאחדים לא מפני שענין האחדות (שמחוץ להם) משפיע עליהם וחודר לתוכם, אלא שהם עצמם 'אחדות', וזה מגלה את האחדות האמיתית.

י.

הקשר שבין שביתת החג וארבעת המינים לבין בניית בית המקדש, ושמו של משיח

לפי האמור לעיל יובנו הקשר בין שביתת החג לבין בנין בית המקדש, וכן הסיבה לכך שדוקא שביתת החג וקיום מצות סוכה מביאים לבניית בית המקדש, והקשר בין נטילת ארבעת המינים לשמו של משיח:

משמעותו של "בנין בית המקדש" היא, שמהותו של בית־המקדש, "כסא כבוד מרום מראשון", משפיעה גם על "מקום מקדשנו", שהוא חלק מן העולם, דבר־חול. לפיכך ניתן להגיע לכך בעיקר באמצעות הענין של "ביום הראשון מקרא קודש", שעניני הכבוד אינם משפיעים על עצי הסוכה בלבד, אלא גם על הזמן, ההופך לרגל, המשבית את החול ("ראשון" – "כל מלאכת עבודה לא תעשו") באמצעות מקרא קודש (קריאתו קודש[41], והחדרת הקודש אל תוכו).

בכל זאת, גם ההשפעה על "מקום מקדשנו" באה רק מן הגילוי מלמעלה – "כסא כבוד מרום מראשון" – החודר אל המקום[42].

לעומת זאת, מהותו של "שמו של משיח" (מנחם – הבאת הנחמה על הגלות) היא גילוי פנימיות הענין של גלות, ולא רק הגילויים מלמעלה, אלא הגילוי כיצד הגלות עצמה היא שיא הטובה, כפי שיאמרו[43] "אודך ה' כי אנפת בי"[44]. דבר זה לא יושג באמצעות מצות השמחה, אלא בקשר שבינה לבין נטילת ארבעת המינים, המראים כיצד גם עניני העולם בפני עצמם הם כלים לאחדות האלוקית.

(משיחות שמחת ביה"ש ושמח"ת
(שבת בראשית התועדות ב') תשכ"ד)

41) ראה זהר ח"ג צד, א. סידור שער המועדים (ריז, א ואילך).
42) ראה רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ו הט"ז "מפני השכינה כו'".
43) ישעי' יב, א.
44) ראה לעיל בשיחה לשבת נחמו (ע' 73 ואילך). ושם בסופו (ע' 102 ואילך). לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 340 ואילך. וש"נ.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תשרי, תשכ"ב
ברוקלין.

האברך שניאור זלמן שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו ממחרת יום הכפורים בשם השם יעוין בשו"ת הצ"צ שער המילואים ריש חלק שני, איך שנשתנו העתים וכו' וד"ל.

ויוסיף בהתמדה ושקידה בלימוד תורת הנגלה וחסידות וכמובן וגם פשוט מתוך שמחה וטוב לבב.

ומהנכון אשר בכל יום חול קודם תפלת הבקר יפריש פרוטות אחדות לצדקה,

והובטחנו יגעת ומצאת.

בברכה לבשו"ט

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

בראשית לו, לט: וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב:

קסו

טעם ד"בתורה" לא כתוב מיתה בהמלך השמיני "הדר ומהיטבאל", משא"כ בדברי הימים (א א, נא) כתוב "וימת" גם בהמלך השמיני

הז' מלכים[1] הכתובים בתורה בפרשת וישלח הי' בהם שבירה בתהו, דבעל ואשה[2] אין בתהו, והמלך הדר (מספר[3] הצדי"ק) ואשתו הוא רק בתיקון.

והנה מצינו במלכי דברי הימים[4] שכתוב מיתה גם בהמלך הזה (שנקרא[5] שם הדד), ע"כ שגם הוא בחי' תהו במלכי דברי הימים שלכן מת.

כי תורה הוא בתפארת כמאמר[6] והתפארת זו מתן תורה, והוא ביעקב[7] דתפארת כמ"ש[8] ויקם עדות ביעקב, והוא בחי' חסדים, ותורה הוא בחי' ז'[9] עמודים כמ"ש[10] חצבה עמודי' שבעה, והוא הז' ספרים שבתורה כי ספר במדבר נחלק לג', ועיין במד"ר[11] פרשת שמיני.

ודברי הימים שהוא כתובים הוא[12] ביסוד, (ונביאים הוא[13] בנו"ה, כידוע), ודברי הימים הוא בחי' גבורות, דבר"י הוא מספר[14] גבורה, דבר"י הימים[15] הוא מספר א"ך ר"ק שהם מיעוטים[16] בחי' גבורות.

א"כ מלכי תורה הוא בחי' המלכים דחסדים.

ומלכי דברי הימים הוא בחי' המלכים דגבורות.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות־דברים עמוד קכב

---

1) מבאר כאן הטעם, דב"תורה" כתוב ז' מלכים, ולא נזכר בהם אשה (ראה הערה 2), ונזכר מיתה בכולם, ורק בהמלך השמיני הדר ומהיטבאל לא נזכר מיתה. משא"כ ב"דברי הימים" נזכר "מיתה" גם בהמלך השמיני. וראה תורת מנחם — ספר המאמרים מלוקט חלק ב' סוף עמוד תנא ואילך.

2) ראה זהר חלק א דף רכג, ב. חלק ג דף קלה, ב. דף רצב א (מובא לעיל סימן קמו. קמז).

3) הד"ר (209) בגי' הצדי"ק. ראה ביאור בזה לעיל סימן קנ.

4) דברי הימים־א א, פסוקים מג־נא.

5) שֶׁם פסוקים נ, א "וימת בעל חנן וימלך תחתיו הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת מטרד בת מי זהב, וימת הדד וגו'. ראה רמז בזה לעיל סימן קסה.

6) ברכות נח, א.

7) יעקב בחי' תפארת: ראה זהר חלק א' דף קנז, ב. חלק ג' דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב. תורה אור פרשת נח יא, א. המשך תרס"ו (קה"ת ה'תשע"א) עמוד רצא. תקע"ג. לעיל סימן טז הערה 6.

8) תהלים עח, ה. ראה גם לעיל סימן ח.

9) פירוש: מבאר דכמו בחי' תפארת כולל כל הז' מדות, (וזהו הטעם שיעקב בחי' תפארת בגי' ז' פעמים שֵׁם הוי'. ראה לעיל סימן מח), וכן הוא בתורה "והתפארת" שיש ז' עמודים, והם הז' ספרים, דהתורה נחלקת לז' ספרים, ומבואר דהז' ספרים מבררים הז' מלכים דתהו, שיהי' בחי' תיקון.

(ובכללות הענין ראה המשך תרס"ו עמוד תפד־תפה.)

10) משלי ט, א.

11) ויקרא רבה פרשה יא, ג. "בר קפרא פתר קריא בתורה חכמות בנתה ביתה (משלי ט, א) זו תורה. הה"ד (משלי ב) כי יתן חכמה ה' קנני ראשית דרכו, חצבה עמודי' שבעה אלו שבעה ספרי תורה, ולא חמשה הן, בר קפרא עביד מרישי' וידבר עד (במדבר י) ויהי בנסוע הארון חד, מן ויהי עד ובנחה חד, ועד סיפי' חד הרי ז'".

פירוש מהרז"ו: פתר קרי בתורה, שהחכמה העליונה שברא בה הבורא שמים וארץ וימים היא בנתה התורה שנקראת בית כמ"ש בכל ביתי נאמן הוא וכמ"ש בהדיא שמ"ר סוף פרשה מ"ז ע"ש על פסוק זה וכמ"ש ב"ר פרשה י"ז סוף סימן ה' שנובלות תורה של מעלה היא התורה. ה' קנני ראשית דרכו, הביא פסוק לראי' שהתורה בדמיון בית כמ"ש ב"ר פרשה א' סימן ח' שהבונה בית צריך להקדים ששה דברים וכן בתורה ה' קנני וגו' קדם ומאז ומעולם ומראש ומקדמי עי' מש"ש. ז' ספרי תורה, כמ"ש ב"ר פרשה ס"ד סימן ח' ונקרא אותה שבעה ע"ש וכמ"ש שבת דף קט"ו דעת ר' מאיר בברייתא ודעת רשב"נ א"ר יוחנן חצבה עמודי' שבעה אלו שבעה ספרי תורה. ויהי בנסוע, שע"כ פרשה ויהי בנסוע מסומנת בנוני"ן לפני' ולאחרי' שהוא ספר בפני עצמו שספר במדבר כולל ג' ספרים.

12) ראה תורה אור עמוד יז, א.

13) ראה לקוטי תורה שיר השירים עמוד נ, ד וז"ל: הנביאים לא השיגו רק עד בחי' נצח והוד שהוא תולדות של המדות, ולא יוכלו להשיג המדות עצמן . . ., משה רבינו ע"ה שזכה להשיג בחי' המדות עצמן ע"ש.

תורה אור על מגלת אסתר צג, ד: וכל הנביאים הם מנצח והוד דאצילות, פירוש נצח והוד הם תרי פלגי דגופא, כליות יועצות, מבשלי הזרע, היאך תהי' ההמשכה מבחי' יסוד כידוע. והם לבר מגופא, פי' שאינם מעצמות הגוף שהם המדות חסד וגבורה רק שלוחים לשלוח דבר מפניהם והוא ענין נביאים, ע"ש.

ועיין לקוטי שיחות חלק ו' עמוד 252.

14) דבר"י (בגי' 216) כמספר "גבורה".

15) דבר"י (216) + הימי"ם (105) בגי' 321, כמספר ש"ך 320 + הכולל 321, ומספר* "שך" הוא גי' חמש פעמים דין כנודע בחי' ה' גבורות, וכן א"ך (21) + ר"ק (200) = 321, והם ממעטין (ראה הערה 16) בחי' גבורות. ראה גם לעיל סימן פג הערה 3.

16) ירושלמי ברכות פ"ט, מ"ז. יומא פ"ח, ה"ה. תו"כ פרק טו, ה. וראה רש"י שמות לא, יג ד"ה אך את. [“אך את שבתותי תשמורו, אף על פי שתהיו רצופין וזריזין בזריזות המלאכה (מלאכת המשכן), שבת אל תדחה מפניה, כל אכין ורכין מיעוטין, למעט שבת ממלאכת המשכן”]. ויקרא כג, כז (רש"י ד"ה אך), שם פסוק לט (רש"י ד"ה אך בחמשה עשר יום תחגו). דברים יב, טו (רש"י ד"ה רק בכל אות נפשך).

לד, יב – ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל

א. לעיני כל ישראל, שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר (דברים ט, יז) ואשברם לעיניכם, והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר (שמות לד, א) אשר שברת, יישר כחך ששברת.

רש"י

(ב"ב יד, ב) **אמר ר"ל "אשר שברת" אמר לו הקב"ה למשה יישר כח ששברת.** והנה מעלת משה בשבירת הלוחות – אשר מחמת מעלה זו אמר לו הקב"ה "יישר כחך ששברת" – מהוה מעלה גם בנוגע לישראל, וכדלקמן:

הענין יובן בהקדם ההסבר מדוע נתינת ה"יישר כח" שנתן הקב"ה למשה על שבירת הלוחות (לא היתה מיד באותו היום, או למחרתו – מיד בעלותו להר, אלא) היתה כעבור ארבעים יום לאחר שבירת הלוחות: כשהקב"ה אמר לו "פסל לך גו'", רק אז אמר לו "הלוחות הראשונים אשר שברת – יישר כחך ששברת". לכאורה למה לא אמר לו "יישר כח" מיד?

פלא גדול יותר: על הפסוק "אשר שברת"[1] האמור ארבעים יום אחר שבירת הלוחות, כנ"ל, לא מפרש רש"י "יישר כחך ששברת", כי אם בסיום פרשת "וזאת הברכה", שנאמרה כמעט ארבעים שנה לאחר מכן – רק אז מפרש רש"י ש"אשר שברת" (דארבעים שנה **מקודם**) פירושו "יישר כחך ששברת".

ואף שבפשטות הטעם לכך הוא, כי ההוכחה לפרש כן (ע"פ הפשט), הוא מהמלים "לעיני כל ישראל"[2] – אבל מכיון שכל עניני התורה הם בדיוק, הרי מזה גופא מובן, שה"יישר כח" שנתן הקב"ה למשה בעת אמירת "פסל לך" **נתגלתה** רק כש"ויעל משה גו' אל הר נבו גו'".

ב. ביאור הדבר:

לגבי חטא העגל איתא בגמרא[3]: "לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה". דבר זה שהקב"ה נתן אפשרות ליצר הרע לשלוט על ישראל ולפתותם לעשות העגל, הוא לשם העילוי[4] דתשובה (ביטול החטא – עד שהאדם עומד במעלה נעלית יותר[5] מכפי שהי' מקודם החטא), שאליו יגיעו על ידי כן.

מכך מובן גם לגבי שבירת הלוחות – המסובב מחטא העגל – שהטעם לכך (בפנימיות) הוא, כדי שעל ידי זה יתוסף עילוי – עילוי ב(תורה) לוחות (היפך השבירה – עד למעלה נעלית מהלוחות אשר שברת), הלוחות השניות, המהוים "כפלים לתושי'" לגבי הלוחות הראשונות[6].

[ויש לומר שגם כוונת משה רבינו בשבירת הלוחות, כשדן הק"ו: כיון ש"ישראל מומרים" אי אפשר לתת להם התורה, הי' (לא רק לשם הגנה על כבוד **התורה**, אלא גם) כדי לפעול על **ישראל** שיעשו תשובה[7].

כמשל הבן[8] שהנהגתו אינה כדבעי, עד ש"אביו דוחהו חוץ לביתו ואומר לו שאינו אביו" – שעל ידי זה דוקא מתגלית אהבת הבן לאביו, עד שצועק במר נפשו "שאינו רוצה ליפרד מאביו בשום אופן, ומכל־שכן כשלא יקרא בשם אביו".

ועל פי זה מובן הדיוק "ואשברם **לעיניכם**"[9] – וכפי שהכתוב גם מדגיש בסיום התורה "**לעיני** כל ישראל" – כי המעלה ושבח של משה בשבירת הלוחות היתה, בזה ש"נשאו לבו לשבור הלוחות **לעיניהם**"[10], דבר זה הביאם לשוב בתשובה].

ובכך גם מבואר כיצד יום צום שבעה עשר בתמוז, יום שבירת הלוחות[11], יהפך לששון ולשמחה[12]:

כיום, כאשר רואים אנו ששבירת הלוחות גרמה ש"אומה ולשון שולטת בהם", מהווה יום זה, יום תענית. משא"כ לעתיד לבוא, אשר אז תתגלה **בשלימות** מעלת התשובה של ישראל על חטא העגל; ואשר תשובה זו ראשיתה[13] ב"**ואשברם** לעיניכם" (ועד"ז – גם מעלתן של הלוחות השניות[14]), אז יהי' יום שבעה עשר בתמוז יום **שבירת** הלוחות – יום ששון ושמחה.

וזהו הטעם מדוע נאמר "יישר כחך ששברת" רק בציווי על הלוחות השניות. **ובגילוי, בפשוטו** של מקרא (עולם העשי'), מתגלה הדבר רק בסיום התורה, כשהקב"ה הראה למשה רבינו "עד היום האחרון"[15] – כי דוקא אז מתגלה העילוי שאליו הגיעו ישראל על ידי שבירת הלוחות.

לקוטי שיחות חלק ט עמוד 239-241

---

1) בפרשת תשא (לד, א), או עקב (יו"ד, ב) – ראה חדא"ג מהרש"א כאן ד"ה אשר שברת.

2) כי מכיון ש"לעיני כל ישראל – שנשאו לבו לשבור הלוחות כו'" מונה הכתוב גבי **המעלות והשבחים** של משה, לכן הוכרח רש"י להוסיף "והסכימה כו'".

3) ע"ז ד, ב. פירוש רש"י שם.

4) כי ענין התשובה בכלל – הורה כבר אדם הראשון וכו' (מדרש תהלים צב, ב. וראה גם ב"ר פפ"ד, יט – בנוגע לראובן).

5) וכמאמר חז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין אפילו צדיקים גמורים אין יכולים לעמוד שם (רמב"ם הלכות תשובה פרק ז הלכה ד – כדעת ר' אבהו ברכות לד, ב (וראה ספר המאמרים תש"ט עמוד 183 בהערה. לקוטי שיחות חלק יד עמוד 361)). ולהיעיר, שמהלשון "אין יכולים לעמוד" – ולא "אינם עומדין" (כבברכות שם) – משמע שהמקום שבעלי תשובה עומדין הוא למעלה אפילו מבחי' ה"יכולת" [שנעלה מבחי' "כח" – (ראה ד"ה מן המיצר תש"ט פי"ד. ובכ"מ)] דצדיקים.

6) שמות רבה ר"פ מו.

7) להעיר מתוספות שבת שם.

8) באור התורה וארא ריש עמוד קכג (לענין אחר).

9) עקב ט, יז.

10) רש"י סוף פרשת ברכה.

11) משנה תענית כו, סוף עמוד א. ואף שתיקון התענית הוא בעיקר מצד הבקעת העיר [שלכן יש אומרים שבתחילה תיקנו צום הרביעי בט' בו (טור אורח חיים סימן תקמט)] – הרי מפשטות הענין משמע, שכל ה"חמשה דברים" שאירעו בי"ז בתמוז שייכים להתענית. וכמו שמסיים בטור שם: להבקעת העיר ולצרות שהוכפלו בו. ועוד להעיר שמצד הענין דמגלגלין . . חובה ליום חייב (תענית כט, א. ערכין יא, ב) הרי הקביעות שזהו יום חובה הייתה בשבירת הלוחות.

12) זכרי' ח, יט וכפירוש המצודת דוד שם. וראה לקוטי שיחות חלק ט עמוד 253 בהערה. חלק ח עמוד 355 הערה 31. חלק טו עמוד 414 ואילך.

13) ומכיון כי ביום פקדי ופקדתי – לחטא העגל (סנהדרין קב, א) מובן ששלימות התשובה תהי' אך לעתיד־לבא כשיבטל החטא לגמרי.

14) להעיר מד"ה ויתן לך תרס"ו (ס"ע צב) [בנוגע להמעלה דתלמוד בבלי לגבי תלמוד ירושלמי, שהיא בדוגמת המעלה שבלוחות השניות לגבי לוחות הראשונות (שם עמוד צג)] ש"עיקר הגילוי מזה יהי' לעתיד".

15) ספרי ורש"י ברכה לד, ב.

◆ יום ראשון י"ד תשרי ◆

לג (א) וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ:

א וְדָא בִּרְכְּתָא דִּי בָרִיךְ מֹשֶׁה נְבִיָּא דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ:

רש"י ◄ **וְזֹאת הַבְּרָכָה** • לִפְנֵי מוֹתוֹ. (ספרי) סָמוּךְ לְמִיתָתוֹ - שֶׁאִם לֹא עַכְשָׁו, אֵימָתַי?.

(ב) וַיֹּאמַר יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:

ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזַהוֹר יְקָרֵהּ מִשֵּׂעִיר אִתְחֲזִי לָנָא אִתְגְּלִי בִּגְבֻרַתֵּהּ מִטּוּרָא דְּפָארָן וְעִמֵּהּ רִבְבַת קַדִּישִׁין כְּתַב יַמִּינֵהּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא:

רש"י ◄ **וַיֹּאמַר ה' מִסִּינַי בָּא** • (שם) פָּתַח תְּחִלָּה בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם, וְאַחַר־כָּךְ פָּתַח בְּצָרְכֵּיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבַשֶּׁבַח שֶׁפָּתַח בּוֹ יֵשׁ בּוֹ הַזְכָּרַת זְכוּת לְיִשְׂרָאֵל. וְכָל זֶה דֶּרֶךְ רְצוּי הוּא, כְּלוֹמַר כְּדַאי הֵם אֵלּוּ שֶׁתְּחוּל עֲלֵיהֶם בְּרָכָה. **מִסִּינַי בָּא** • יָצָא לִקְרָאתָם כְּשֶׁבָּאוּ לְהִתְיַצֵּב בְּתַחְתִּית הָהָר, כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לְהַקְבִּיל פְּנֵי כַּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות יט) "לִקְרַאת הָאֱלֹהִים", לְמַדְנוּ שֶׁיָּצָא כְּנֶגְדָּם. **וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ** • (ספרי) שֶׁפָּתַח לִבְנֵי עֵשָׂו שֶׁיְּקַבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא רָצוּ. **הוֹפִיעַ** • לָהֶם. **מֵהַר פָּארָן** • שֶׁהָלַךְ שָׁם וּפָתַח לִבְנֵי יִשְׁמָעֵאל שֶׁיְּקַבְּלוּהָ, וְלֹא רָצוּ. **וְאָתָה** • לְיִשְׂרָאֵל (שם). **מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ** • וְעִמּוֹ מִקְצָת רִבְבוֹת מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ וְלֹא כֻּלָּם, וְלֹא רֻבָּם, וְלֹא כְּדֶרֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁמַּרְאֶה כָּל כְּבוֹד עָשְׁרוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ בְּיוֹם חֲפָתוֹ. **אֵשׁ דָּת** • שֶׁהָיְתָה כְּתוּבָה מֵאָז לְפָנָיו בְּאֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה, נָתַן לָהֶם בַּלּוּחוֹת כְּתַב יַד יְמִינוֹ. דָּבָר אַחֵר: "אֵשׁ דָּת", כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יד פרשת וזאת הברכה – שמחת־תורה)

בִּתְחִלַּת פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" מְדוּבָּר בָּלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת: "הַיְנוּ' מִסִּינַי בָּא גו'", וְעַל זֶה נֶאֱמַר "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", מוֹרָשָׁה לְשׁוֹן יְרוּשָׁה, הַיְינוּ שֶׁנִּיתְּנָה וּבָאָה בִּירוּשָׁה, בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא וְלֹא עַל יְדֵי עֲבוֹדָה וִיגִיעָה. וְסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה" (שֶׁהַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הַחִתּוּם) הוּא "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁקָּאֵי עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, "שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּבָּ"ה לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ, יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", שֶׁבָּזֶה מְרֻמָּז עִילּוּיָם שֶׁל הַלּוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת לְגַבֵּי לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת (שֶׁלָּכֵן אָמַר לוֹ יִשַּׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ), כִּי דַּוְקָא עַל יְדֵי שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר אֶת הַלּוּחוֹת לְעֵינֵי **כָּל יִשְׂרָאֵל**, פְּעַל בְּכָל יִשְׂרָאֵל (גַּם בְּאֵלּוּ שֶׁלֹּא חָטְאוּ בָּעֵגֶל) עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה - עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר נִתְקַבְּלָה תְּשׁוּבָתָם בְּמִילּוּאָהּ, אָז נָתַן לָהֶם הַקָּבָּ"ה אֶת הַלּוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, שֶׁבָּזֶה הֶרְאָה לְעַיִן כֹּל שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ קִבֵּל תְּשׁוּבָתָם וְנִתְרַצָּה הַקָּבָּ"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׂמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם וְנָתַן לָהֶם לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת, הַיְנוּ שֶׁגַּם בַּתּוֹרָה תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה וִיגִיעָה - לִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

וְכַאֲשֶׁר בָּאִים לִשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת לְאַחַר ז' יְמֵי הַסֻּכּוֹת, הַזְּמַן שֶׁכָּל הַהַמְשָׁכוֹת נִקְלָטוֹת בִּפְנִימִיּוּת, וְגַם בְּחִינַת הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּלוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת, הֲרֵי אָז בָּאָה הַשִּׂמְחָה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵימָה בְּלִמּוּד הָאָדָם בַּתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

ספורנו

לג (א) **וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה.** כְּשֶׁהֶרְאָהוּ הָאֵל יִתְבָּרֵךְ אֶת כָּל הָאָרֶץ לִפְנֵי מוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבָרֵךְ אֶת הָאָרֶץ וְאֶת יִשְׂרָאֵל בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה כַּוָּנָתוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶעְבְּרָה נָּא וְאֶרְאֶה" (לעיל ג, כה), וְכֵן כַּוָּנַת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ "וּרְאֵה אֶת הָאָרֶץ" (במדבר כז, יב), וְזֹאת הִיא הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרַךְ. תורה ב

(ב) **וַיֹּאמַר.** וְקֹדֶם הִתְחִיל הַבְּרָכָה הַמַּתְחֶלֶת "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ" (להלן פסוק כה), אָמַר זֹאת הַהַקְדָּמָה, וְהִתְפַּלֵּל עַל הַשְּׁבָטִים לְמַעַן תָּחוּל בִּרְכָתוֹ. כִּי אָמְנָם דִּבְרֵי הַבְּרָכָה בְּכָל מָקוֹם מְדַבְּרִים עִם הַמְבֹרָךְ, כְּאָמְרוֹ "אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וְכֵן כָּל דְּבָרָיו מִ"בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת" (כה) עַד "עַל בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ" (כט) הָיוּ עִם יִשְׂרָאֵל. אֲבָל דְּבָרָיו הַקּוֹדְמִים הָיוּ עִם הָאֵל לְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו עַל עַמּוֹ. **ה'.** לְשׁוֹן קְרִיאָה. **מִסִּינַי בָּא וְזָרַח.. אֵשׁ דָּת לָמוֹ.** הִזְכִּיר זְכוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁתִּקָּבֵל תְּפִלָּתוֹ עֲלֵיהֶם וְתָחוּל בִּרְכָתוֹ, וְאָמַר אֶל הָאֵל יִתְבָּרֵךְ: הִנֵּה "מִסִּינַי בָּא וְזָרַח" וְהוֹפִיעַ מִמְּקוֹמוֹת שׁוֹנִים לְיִשְׂרָאֵל, "אֵשׁ דָּת" הַבָּאָה **"מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ"** מִצַּד יְמִין שֶׁל קֹדֶשׁ, כִּי אָמְנָם נִתַּן בְּאַסְפַּקְלַרְיָה הַמְּאִירָה. תורה ג

וְלָכֵן לְאַחַר סִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", מַתְחִילִין לִקְרוֹת תֵּכֶף "בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ", כִּי עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ (וְעַל דֶּרֶךְ זֶה - בַּעֲבוֹדַת הַבַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה שֶׁהִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ וּבִבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ) נַעֲשֶׂה שֶׁתֵּף לְהַקָּבָּ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁהוּא מוֹסִיף וּמַשְׁפִּיעַ כִּבְיָכוֹל בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית - כִּי שֶׁתֵּפוּת בִּשְׁלִימוּתָהּ הִיא כְּשֶׁשְּׁנֵיהֶם שֻׁתָּפִים שָׁוִים לְגַמְרֵי. וְלָכֵן הַצַּדִּיק שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא רַק לְגַלּוֹת מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל (הֵן הַכֹּחוֹת שֶׁלּוֹ, וְהֵן בַּדִּירָה שֶׁעוֹשֶׂה בָּעוֹלָם) אֵין הַ"שֻּׁתָּפוּת" בִּשְׁלִימוּתָהּ - שֶׁהַרֵי הַקָּבָּ"ה בּוֹרֵא וּמְהַוֶּה מֵאַיִן; אֲבָל כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּכֹחַ עַצְמוֹ, הַבַּעַל־תְּשׁוּבָה שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא הִתְחַדְּשׁוּת מַמָּשׁ בַּבְּרִיאָה, כַּנַּ"ל, וְעַד שֶׁעוֹשֶׂה מִדָּבָר הָפְכִי דָּבָר הָרָצוּי - מֵעוֹלָם דְּלֹא "הִנְּיָן לֵיהּ" (לְהַקָּבָּ"ה) עוֹשֶׂה עוֹלָם דְּ"הִנְּיָן לֵיהּ", עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה דּוֹמֶה לַבּוֹרֵא - שֶׁתֵּף בִּשְׁלִימוּת לְהַקָּבָּ"ה, וּבוֹרֵא שָׁמַיִם וָאָרֶץ "חֲדָשִׁים" שֶׁנִּרְגַּשׁ בָּהֶם שֶׁ"ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל מָלְךְ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה", וּמְסַיְּעִין לְהָאָדָם לְמַלְאוֹת שְׁלִיחוּתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ בָּעוֹלָם.

(ג) אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ:

ג אַף חַבִּבְנוּן לְשִׁבְטַיָּא כָּל קַדִּישׁוֹהִי בִּית יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָא אַפֵּקְנוּן מִמִּצְרָיִם וְאִנּוּן מִדַּבְּרִין תְּחוֹת עֲנָנָךְ נָטְלִין עַל מֵימְרָךְ:

רש"י◄ **אַף חֹבֵב עַמִּים•** גַּם חִבָּה יְתֵרָה חִבֵּב אֶת הַשְּׁבָטִים, כָּל אֶחָד וְאֶחָד קָרוּי ׳עַם׳, שֶׁהֲרֵי בִּנְיָמִין לְבַדּוֹ הָיָה עָתִיד לְהִוָּלֵד כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיַעֲקֹב: (בראשית לה) "גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ". **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים גְּנוּזוֹת אִתּוֹ, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ש"א כה) "וְהָיְתָה נֶפֶשׁ אֲדֹנִי צְרוּרָה בִּצְרוֹר הַחַיִּים אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם רְאוּיִים לְכָךְ, שֶׁהֲרֵי תֻּכּוּ עַצְמָן לְתוֹךְ תַּחְתִּית הָהָר לְרַגְלֶךָ, בְּסִינַי. "תֻּכּוּ" לְשׁוֹן פֶּעֱלוּ, הִתְוַכּוּ לְתוֹךְ מַרְגְּלוֹתֶיךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** נָשְׂאוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָתֶךָ. **מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** הַמֵּ"ם בּוֹ קָרוֹב לַיְסוֹד, כְּמוֹ: (במדבר ז) "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו", (יחזקאל ב) "וָאֶשְׁמַע אֵת מִדַּבֵּר אֵלַי", כְּמוֹ ׳מִתְדַּבֵּר אֵלַי׳, אַף זֶה "מִדַּבְּרֹתֶיךָ", מַה שֶּׁהָיִיתָ מְדַבֵּר לְהַשְׁמִיעֵנִי לֵאמֹר לָהֶם. טיש פורפרליר"ש בְּלַעַ"ז (ציינע אונטערredנוגען). וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים עַל־פִּי דְּבָרֶיךָ, וְהַמֵּ"ם בּוֹ שִׁמּוּשׁ, מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן מִן. דָּבָר אַחֵר: "אַף חֹבֵב עַמִּים", אַף בִּשְׁעַת חִבָּתָן שֶׁל הָאֻמּוֹת שֶׁהֶרְאִיתָ לָהֶם פָּנִים שׂוֹחֲקוֹת, וּמָסַרְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם. **כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ•** כָּל צַדִּיקֵיהֶם וְטוֹבֵיהֶם דָּבְקוּ בְּךָ וְלֹא מָשׁוּ מֵאַחֲרֶיךָ, וְאַתָּה שׁוֹמְרָם. **וְהֵם תֻּכּוּ לְרַגְלֶךָ•** וְהֵם מִתְמַצְּעִים וּמִתְכַּנְּסִים לְתַחַת צִלְּךָ. **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ•** מְקַבְּלִים גְּזֵרוֹתֶיךָ וְדָתוֹתֶיךָ בְּשִׂמְחָה, וְאֵלֶּה דִּבְרֵיהֶם.

(ד) תּוֹרָה צִוָּה־לָּנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב:

ד אוֹרַיְתָא יְהַב לָנָא מֹשֶׁה מְסָרָהּ יֵרָתָא לְכִנְשַׁת יַעֲקֹב:

רש"י◄ **תּוֹרָה•** אֲשֶׁר צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה, מוֹרָשָׁה הִיא לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ליל שמחת תורה תש"ל, תשל"א)

הַתּוֹרָה הִיא "מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ". וְנֶאֱמַר בְּסִפְרִי: "מַה אֵשׁ - כָּל הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עוֹשֶׂה בְּגוּפוֹ רֹשֶׁם, אַף בְּנֵי אָדָם שֶׁעֲמֵלִים בּוֹ נִכָּרִים הֵם בֵּין הַבְּרִיּוֹת, כָּךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִכָּרִים בְּהִילוּכָם וּבְדִבּוּרָם וּבַעֲטִיפָתָם בַּשּׁוּק" (וּכְפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ הָרַמְבַּ"ם אֶת הַפְּרָטִים שֶׁבְּכָךְ).

אַךְ, לִכְאוֹרָה, מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה מִצַּד שֵׁנִי: אֵצֶל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שֶׁהַתְּחָלַת לִמּוּד הַתּוֹרָה שׁוּב הִיא אֶצְלָם בְּאֹפֶן חָדָשׁ לְגַמְרֵי, מוּבָן, שֶׁנִּגְרֶמֶת הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת הַנִּכָּרֶת "בְּהִילוּכָם וּבְדִבּוּרָם...", אֲבָל אֵצֶל יְהוּדִים שֶׁאֵינָם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, מַהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁיֵּשׁ לְתוֹרָתָם בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה עַד־כְּדֵי־

ספורנו

(ג) **אַף חֹבֵב עַמִּים.** וְאַף עַל פִּי שֶׁאַתָּה חוֹבֵב עַמִּים, כְּאָמְרְךָ "וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים" (שמות יט, ה), וּבָזֶה הוֹדַעְתָּ שֶׁכָּל הַמִּין הָאֱנוֹשִׁי "סְגֻלָּה" אֶצְלְךָ, כְּאָמְרָם ז"ל: ׳חָבִיב אָדָם שֶׁנִּבְרָא בְּצֶלֶם׳ (אבות ג, יח), מִכָּל מָקוֹם **כָּל קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ.** הִנֵּה אָמַרְתָּ שֶׁכָּל קְדוֹשָׁיו שֶׁל "קֹדֶשׁ" שֶׁל "אֵשׁ דָּת" הֵם "בְּיָדֶךָ" כִּצְרוֹר הַכֶּסֶף, שֶׁהֵם חֲבִיבִים מִשְּׁאָר הַמִּין, כְּאָמְרוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות יט, ו), כְּאָמְרָם ז"ל: ׳חֲבִיבִין יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנִים לַמָּקוֹם׳ (אבות שם). **וְהֵם תֻּכּוּ.** נִשְׁבְּרוּ, כְּמוֹ "וְאִישׁ תְּכָכִים" (משלי כט, יג), הִתְפַּלְּלוּ בְּרוּחַ נִשְׁבָּרָה. **לְרַגְלֶךָ.** לַהֲדוֹם רַגְלֶיךָ בְּסִינַי. תורה ד

(ד) **יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ, תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה.** אָמְרוּ אֶל הָאֵל יִתְבָּרַךְ: "יִשָּׂא" אֵלֵינוּ "מֹשֶׁה" אֶת "מִדַּבְּרֹתֶיךָ", שֶׁהֵם "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ". וְאָמַר "מִדַּבְּרֹתֶיךָ" כְּאָמְרוֹ "וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו" (במדבר ז, פט). **מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב.** וְתִהְיֶה זֹאת לְמוֹרָשָׁה לִקְהִלַּת יַעֲקֹב, מְקֻבֶּלֶת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ לְמוֹרָשָׁה. תורה ה

כָּךְ שֶׁהוּא מַשְׁפִּיעַ עַל כָּל עִנְיָנֵיהֶם, כְּדִלְעֵיל, עַד אֲשֶׁר הֵם שְׂמֵחִים כָּל כָּךְ וּמְבָרְכִים בִּרְכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ?

עַל כָּךְ מֻסְבָּר בְּפָרָשָׁתֵנוּ: "תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה..." - הַתּוֹרָה הִיא יְרֻשָּׁה לְכָל יְהוּדִי, וְהַהֲלָכָה לְגַבֵּי יְרֻשָּׁה הִיא שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּת לְגִיל, לְמַעֲמָד וּלְמַצָּב שֶׁל הַיּוֹרֵשׁ - הַתּוֹרָה מוּעֲבֶרֶת לְכָל יְהוּדִי בִּירֻשָּׁה.

וּלְפִיכָךְ, כַּאֲשֶׁר יֵשׁ הִתְחַדְּשׁוּת וְנוֹסָף אוֹר בַּתּוֹרָה - בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה, חָלָּה אֵצֶל כָּל יְהוּדִי הִתְחַדְּשׁוּת וְתוֹסֶפֶת בְּהִתְנַהֲגוּתוֹ וּבְחַיּוּתוֹ עַל־פִּי הַתּוֹרָה.

וְלָכֵן עִקָּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה מִתְבַּטֵּאת דַּוְקָא בְּהַקָּפוֹת - לֹא עַל־יְדֵי קְרִיאָה וְלִמּוּד בַּתּוֹרָה, אֶלָּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי תְּנוּעוֹת וּפְעֻלּוֹת מַעֲשִׂיּוֹת שֶׁל רִיקוּד עִם הַתּוֹרָה עַצְמָהּ - כִּי עִקָּר הַשִּׂמְחָה בְּשִׂמְחַת תּוֹרָה אֵינֶנָּה כָּל־כָּךְ עַל הֲבָנָתָהּ, אֶלָּא בְּעִקָּר עַל כָּךְ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "שֶׁהֶחֱיָנוּ" - מְחַיָּה אוֹתָנוּ בְּכָל עִנְיָנֵנוּ, עַד לַעֲשִׂיָּה בְּפֹעַל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך כט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

וְזֶהוּ תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מְאֹרָסָה לְיִשְׂרָאֵל, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב", הַיְנוּ, שֶׁעִנְיָן זֶה שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה הוּא לֹא רַק בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא גַּם בִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֵב. דְּהִנֵּה, יִשְׂרָאֵל הוּא בְּחִינַת 'לִי רֹאשׁ', אוֹתִיּוֹת 'אֲשֶׁר', דַּ'אֲשֶׁר' פֵּרוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, וְהוּא בְּחִינַת "טְהוֹרָה הִיא", שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמוֹת מֻשְׁרָשׁוֹת בִּבְחִינַת הַתַּעֲנוּג. וּבִבְחִינָה זוֹ פְּשִׁיטָא שֶׁהַנְּשָׁמוֹת הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה. וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאוֹמְרִים אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, דְּמִצַּד בְּחִינַת 'אֲשֶׁר' שֶׁהוּא הַתַּעֲנוּג, נַעֲשָׂה קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, הַיְנוּ שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הֵם הֵם הָעוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת הֲוָיָ', וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, הַיְנוּ שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂים מִבְּחִינַת מִצְוֹת הֲוָיָ' שֶׁיִּהְיוּ מִצְוֹתַי, וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַנַ"ל שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מְחַבְּרִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה בְּהַקָּבָּ"ה מַמָּשׁ. וְכָל זֶה הוּא בִּבְחִינַת יִשְׂרָאֵל. אָמְנָם, הַתּוֹרָה הִיא מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב, הַיְנוּ, שֶׁגַּם הַנְּשָׁמוֹת דִּבְחִינַת יַעֲקֹב, יו"ד עָקֵב, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁהַנְּשָׁמָה יָרְדָה לְמַטָּה, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת דִּבְחִינַת עָקֵב הֵם מַשְׁפִּיעִים בַּתּוֹרָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק כ"ט עמוד 229 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

מַשְׁמָעוּת לְשׁוֹן 'אֲחַזְנוּהָ' – בַּתּוֹרָה

תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה (לג, ד. ובפירוש רש"י)

צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ הַלָּשׁוֹן אֲחִיזָה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י לְגַבֵּי הַתּוֹרָה, דְּלִכְאוֹרָה מַתְאִים יוֹתֵר לִכְתֹּב לְשׁוֹן שְׁמִיעָה, לִמּוּד, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, וּכְפִי שֶׁכָּתְבָה הַתּוֹרָה עַצְמָהּ בַּפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה? גַּם צָרִיךְ לְהָבִין הַשַּׁיָּכוּת בֵּין "מוֹרָשָׁה" - שֶׁהַתּוֹרָה הִיא יְרוּשָׁה, לְזֶה שֶׁאֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּהּ, הֲרֵי גַּם אִם הַתּוֹרָה נִתְּנָה בְּמַתָּנָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, שַׁיָּךְ (לִכְאוֹרָה) לוֹמַר אֲחַזְנוּהָ וְלֹא נַעַזְבֶנָּה?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁלָּשׁוֹן "אֲחַזְנוּהָ" כָּאן אֵין מַשְׁמָעוֹ אֲחִיזָה אֶלָּא אֲחוּזָה, שֶׁהַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם וִירֻשָּׁתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דִּכְמוֹ שֶׁבִּשְׂדֵה אֲחוּזָה אֲפִילוּ כְּשֶׁהַבְּעָלִים מוֹכְרִים אוֹתָהּ, חוֹזֶרֶת לָהֶם בַּיּוֹבֵל "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחוּזָתוֹ" דְּמִכֵּיוָן שֶׁשָּׂדֶה זוֹ הִיא אֲחוּזָתָם, לָכֵן קְשׁוּרָה אֲלֵיהֶם בְּכָל מַצָּב.

כְּמוֹ כֵן הַתּוֹרָה הִיא אֲחוּזָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּקְשׁוּרָה אִתָּם בְּקֶשֶׁר תְּמִידִי, דְּגַם כְּשֶׁנִּמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת, הַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל. דְּזֶה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְשׁוּרִים לַתּוֹרָה בְּכָל מַצָּב בּוֹ יִהְיוּ (וַאֲפִילוּ בַּזְּמַן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְסְרוּ בִּידֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם), נוֹבֵעַ מִכָּךְ שֶׁהַתּוֹרָה הִיא "מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב" יְרוּשָׁה וַאֲחוּזָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ה) וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:

ה **וַהֲוָה בְיִשְׂרָאֵל מַלְכָּא בְּאִתְכַּנָּשׁוּת רֵישֵׁי עַמָּא כַּחֲדָא שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל:**

רש"י◄ **וַיְהִי** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ** • תָּמִיד עֹל מַלְכוּתוֹ עֲלֵיהֶם. **בְּהִתְאַסֵּף** • בְּכָל הִתְאַסֵּף רָאשֵׁי חֶשְׁבּוֹן אֲסִיפָתָם. **רָאשֵׁי** • כְּמוֹ (שמות ל) "כִּי־תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ", רְאוּיִין אֵלּוּ שֶׁאֲבָרְכֵם. דָּבָר אַחֵר: "בְּהִתְאַסֵּף", בְּהִתְאַסְּפָם יַחַד, בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם - הוּא מַלְכָּם, וְלֹא כְּשֶׁיֵּשׁ מַחֲלֹקֶת בֵּינֵיהֶם.

ספורנו

(ה) **וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ.** וְאָז מִי שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בִּישֻׁרוּן, וְהוּא הָאֵל יִתְבָּרַךְ שֶׁהָיָה מֶלֶךְ בֵּין הַמְעַיְּנִים וְתוֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה.

בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם. בְּמַתַּן תּוֹרָה, כְּאָמְרוֹ "וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם" (לעיל ה, כ), וּכְאָמְרוֹ "הֵן הֶרְאָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ אֶת כְּבוֹדוֹ" וְכוּ' (שם פסוק כא).

יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. הָיָה מֶלֶךְ עַל כָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו, שֶׁאָז הוֹדוּ וְקִבְּלוּ מַלְכוּתוֹ, כְּאָמְרָם "וְאַתְּ תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ, וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ" (שם פסוק כד). תורה ו

(ו) יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס

ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵּי עָלְמָא וּמוֹתָא תִּנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנָהוֹן׃

רש״י◄ **יְחִי רְאוּבֵן** • בָּעוֹלָם הַזֶּה. **וְאַל־יָמֹת** • לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁלֹּא יִזָּכֵר לוֹ מַעֲשֵׂה בִלְהָה. **וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר** • נִמְנִין בְּמִנְיַן שְׁאָר אֶחָיו, דֶּגְמָא הִיא זוֹ כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית לה) ״וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר״, שֶׁלֹּא יָצָא מִן הַמִּנְיָן.

(ז) וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ תָּבִיא יָדָיו רָב לוֹ וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ

ז וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְּקֵהּ (בְּאַגָּחָא) לִקְרָבָא וּלְעַמֵּהּ תָּתִיבְנֵהּ לְשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵהּ פֵּרְעֲנוּתָא מִסָּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי חֲוֵי לֵהּ׃

רש״י◄ **וְזֹאת לִיהוּדָה** • (מכות יא) סָמַךְ יְהוּדָה לִרְאוּבֵן, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁנֵיהֶם הוֹדוּ עַל קִלְקוּל שֶׁבְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב טו) ״אֲשֶׁר חֲכָמִים יַגִּידוּ וְגוֹ׳, לָהֶם לְבַדָּם וְגוֹ׳ וְלֹא עָבַר זָר בְּתוֹכָם״. (ב״ק צב) וְעוֹד פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ עַצְמוֹת יְהוּדָה מִתְגַּלְגְּלִין בָּאָרוֹן מִפְּנֵי נִדּוּי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מד) ״וְחָטָאתִי לְאָבִי כָּל הַיָּמִים״, אָמַר מֹשֶׁה: ׳מִי גָּרַם לִרְאוּבֵן שֶׁיּוֹדֶה? יְהוּדָה וְכוּ׳״. **שְׁמַע ה׳ קול יְהוּדָה** • תְּפִלַּת דָּוִד, וּשְׁלֹמֹה, וְאָסָא מִפְּנֵי הַכּוּשִׁים, וִיהוֹשָׁפָט מִפְּנֵי הָעַמּוֹנִים וְחִזְקִיָּה מִפְּנֵי סַנְחֵרִיב. **וְאֶל־עַמּוֹ תָּבִיאֶנּוּ** • לְשָׁלוֹם מִפְּנֵי הַמִּלְחָמָה (סִפְרִים אֲחֵרִים: מִן הַמִּלְחָמָה)◆. **יָדָיו רָב לוֹ** • יָרִיבוּ רִיבוֹ וְיִנְקְמוּ נִקְמָתוֹ. **וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה** • עַל יְהוֹשָׁפָט הִתְפַּלֵּל, עַל מִלְחֶמֶת רָמוֹת גִּלְעָד: (דה״ב יח) ״וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט, וַה׳ עֲזָרוֹ״. דָּבָר אַחֵר: ״שְׁמַע ה׳ קול יְהוּדָה״, (ספרי) כָּאן רָמַז בְּרָכָה לְשִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ בִּרְכוֹתָיו שֶׁל יְהוּדָה. וְאַף כְּשֶׁחִלְקוּ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, נָטַל שִׁמְעוֹן מִתּוֹךְ גּוֹרָלוֹ שֶׁל יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) ״מֵחֶבֶל בְּנֵי יְהוּדָה נַחֲלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן״. [וּמִפְּנֵי מַה לֹא יַחֵד לוֹ בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהָיָה בְּלִבּוֹ עָלָיו עַל מַה שֶּׁעָשָׂה בַּשִּׁטִּים, כָּךְ כָּתוּב בְּאַגָּדַת תְּהִלִּים (מזמור צ.)]◆.

◆ יום שני ט״ו תשרי ◆

(ח) וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה׃

ח וּלְלֵוִי אֲמַר תַּמֶּיךָ וְאוּרַיָּא אַלְבֶּשְׁתָּא לִגְבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוֹהִי בְּנִסָּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בְּחַנְתּוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן׃

רש״י◄ **וּלְלֵוִי אָמַר** • וְעַל לֵוִי אָמַר. **תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ** • כְּלַפֵּי שְׁכִינָה הוּא מְדַבֵּר. **אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה** • שֶׁלֹּא נִתְלוֹנְנוּ עִם שְׁאָר הַמַּלְעִינִים. **תְּרִיבֵהוּ וְגוֹ׳** • כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: ״תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה״, נִסְתַּקַּפְתָּ לוֹ לָבָא בַּעֲלִילָה, אִם מֹשֶׁה אָמַר: (במדבר כ) ״שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים״, אַהֲרֹן וּמִרְיָם מֶה עָשׂוּ?.

ספורנו

(ו) **יְחִי רְאוּבֵן.** אַף עַל פִּי שֶׁבָּחַר רְאוּבֵן בְּאֶרֶץ טְמֵאָה מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן, שֶׁאֵינָהּ מֵאֶרֶץ ה׳, כְּאָמְרוֹ ״וְאַךְ אִם טְמֵאָה אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם״ (יהושע כב, יט), וּלְפִי זֶה אֵינָהּ כָּל כָּךְ מוּכָנֶת לִזְכּוֹת בָּהּ לְחַיֵּי עוֹלָם, מִכָּל מָקוֹם יְחִי לְבַדּוֹ לָעַד.

וְאַל יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר. וְאַל יָמוּת בָּעוֹלָם הַזֶּה בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיוּ אֲנָשָׁיו מוּעָטִים, כְּעִנְיָן ״וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר״ (בראשית לד, ל), אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב ״לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה״ (לעיל יא, כה). תורה ז

(ז) **וְזֹאת לִיהוּדָה.** וְזֹאת הַבַּקָּשָׁה אֲנִי מְבַקֵּשׁ וּמִתְפַּלֵּל גַּם עַל אֶרֶץ יְהוּדָה, אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ נַחֲלַת שִׁמְעוֹן מְפֻזֶּרֶת, שֶׁלֹּא יְמוּתוּ בַּמִּלְחָמָה, כִּי יַחְדָּו הָיוּ יוֹצְאִים לַמִּלְחָמָה.

וַיֹּאמַר, שְׁמַע ה׳ קול יְהוּדָה. וּמִלְּבַד מַה שֶּׁאָמַר ״וְזֹאת לִיהוּדָה״, אָמַר גַּם כֵּן ״שְׁמַע ה׳ קול יְהוּדָה״ כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל בַּמִּלְחָמָה אוֹ זוּלָתָהּ.

יָדָיו רָב לוֹ, וְעֶזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה. אַתָּה הֱיֵה ״יָדָיו״ נִלְחָם בַּעֲדוֹ, וְתִהְיֶה גַּם כֵּן ״רָב לוֹ״ וְנוֹקֵם נִקְמָתוֹ, וְגַם כֵּן ״עֵזֶר מִצָּרָיו״ כְּשֶׁיִּלָּחֲמוּ עָלָיו. תורה ח

(ח) **תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ.** הִנֵּה הַתֻּמִּים, וְגַם הָאוּרִים, נָתַתָּ לְאַהֲרֹן שֶׁהָיָה ״אִישׁ״ וְרֹאשׁ לַשֵּׁבֶט הַחָסִיד, שֶׁהוּא שֵׁבֶט לֵוִי. וּבָזֶה הִתְבָּאֵר שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּשְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו, כְּאָמְרָם ז״ל: כָּל כֹּהֵן שֶׁמְּדַבֵּר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וּשְׁכִינָה שׁוֹרָה עָלָיו, נִשְׁאָלִים בּוֹ בָּאוּרִים וְתֻמִּים.

אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה. בְּכָל ״מַסָּה״ שֶׁנִּסּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ, כְּאָמְרוֹ ״וַיְנַסּוּ אוֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים״ (במדבר יד, כב), לֹא נִסּוּהוּ שֵׁבֶט לֵוִי, וּבְכֵן לֹא נִגְזְרָה עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת הַמְּרַגְּלִים.

תְּרִיבֵהוּ עַל מֵי מְרִיבָה. שֶׁהִכְחַדְתָּ אֶת שְׁנֵי רָאשָׁיו, שֶׁהֵם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, בְּסִבַּת מֵי מְרִיבָה. תורה ט

(ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ:

ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אַחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסִיב אֲרֵי נְטָרוּ מַטְרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁגִּיחוּ:

רש"י◄ הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו • כְּשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְאָמַרְתִּי: (שמות לב) "מִי לַה' אֵלַי", נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי, וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג אֶת אֲבִי אִמּוֹ וְהוּא מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ אֶת אָחִיו מֵאִמּוֹ, אוֹ אֶת בֵּן בִּתּוֹ, וְכֵן עָשׂוּ. וְאִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ אָבִיו מַמָּשׁ, וְאָחִיו מֵאָבִיו, וְכֵן בָּנָיו מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי לְוִיִּים הֵם וּמִשֵּׁבֶט לֵוִי לֹא חָטָא אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "כָּל בְּנֵי לֵוִי". כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ • "לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים". וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ • בְּרִית מִילָה, שֶׁאוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר שֶׁל יִשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין וּמָלִין אֶת בְּנֵיהֶם (סִפְרִים אֲחֵרִים: אוֹתָם שֶׁנּוֹלְדוּ בַּמִּדְבָּר, שֶׁיִּשְׂרָאֵל לֹא מָלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְהֵם הָיוּ מוּלִין)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ז עמ' 39)

נֶאֶסְפוּ אֵלַי כָּל בְּנֵי לֵוִי וְצִוִּיתִים לַהֲרֹג . . וְכֵן עָשׂוּ (רש"י לג, ט) רַשִׁ"י כָּתַב בְּפָרָשַׁת תִּשָּׂא (לב, כט) שֶׁהַכֹּהֲנִים זָכוּ לִכְהוּנָה מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱנִישׁוּ אֶת עוֹבְדֵי הָעֵגֶל. וְלִכְאוֹרָה, עַל־פִּי־זֶה הֲרֵי זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּכָל שֵׁבֶט לֵוִי, לָאו דַּוְקָא כֹּהֲנִים. וּרְאֵה רַשִׁ"י בַּמִּדְבָּר ג, יב (וְהַלְוִיִּם, שֶׁלֹּא עָבְדוּ עֲבוֹדַת אֱלִילִים, נִבְחֲרוּ תַּחְתֵּיהֶם) וּדְבָרִים י, ח (וּטְעִיתֶם בָּעֵגֶל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא טָעוּ), שֶׁפֵּרֵשׁ עַל הַלְוִיִּם. אֲבָל בִּשְׁנֵיהֶם פֵּרֵשׁ הַטַּעַם דְּלֹא טָעוּ בָּעֵגֶל, וְלֹא שֶׁהָרְגוּ. וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ.

(י) יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־מִזְבְּחֶךָ:

י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְפּוּן דִּינָיךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרָיְתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ וּגְמִיר לְרַעְוָא עַל מַדְבְּחָךְ:

רש"י◄ יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ • רְאוּיִין אֵלּוּ לְכָךְ. וְכָלִיל • עוֹלָה.

(יא) בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס

יא בָּרֵךְ יְיָ נִכְסוֹהִי וְקַרְבַּן יְדוֹהִי תְּקַבֵּל בִּרְעָוָא תְּבַר חַרְצָא דְּסָנְאוֹהִי וּדְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי דְּלָא יְקוּמוּן:

רש"י◄ מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו • מְחַץ קָמָיו מַכַּת מָתְנַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים סט) "וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד", וְעַל הַמְעוֹרְרִין עַל הַכְּהֻנָּה אָמַר כֵּן. דָּבָר אַחֵר: רָאָה שֶׁעֲתִידִין חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו לְהִלָּחֵם עִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ מוּעָטִים: י"ב בְּנֵי חַשְׁמוֹנָאי וְאֶלְעָזָר כְּנֶגֶד כַּמָּה רְבָבוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: "בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה". וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן • מְחַץ קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִהְיוֹת לָהֶם תְּקוּמָה.

(יב) לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס

יב לְבִנְיָמִן אֲמַר רְחִימָא דַיְיָ יִשְׁרֵי לְרָחְצָן עֲלוֹהִי יְהֵי מָגֵן עֲלוֹהִי כָּל יוֹמָא וּבְאַרְעֵהּ תִּשְׁרֵי שְׁכִינְתָּא:

ספורנו

(ט) **הָאֹמֵר לְאָבִיו.** בְּעִנְיַן הָעֵגֶל.
וְאֶת בָּנָו לֹא יָדָע, כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ. לֹא הִקְפִּיד עַל חַיֵּי בָּנָיו בַּמִּדְבָּר, כְּדֵי לִשְׁמֹר "אִמְרָתֶךָ", וְהִיא מִצְוַת מִילַת הַבָּנִים, אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ מֵתִים רַבִּים מֵהֶם, כְּאֲמָרָם ז"ל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָשְׁבָה לָהֶם רוּחַ צְפוֹנִית.
וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ. כְּאֲמָרָם ז"ל 'שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי לֹא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה' (יומא סו, ב), וְזֶה הִתְאַמֵּת בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר. תורה י

(י) **יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב.** מֵאַחַר שֶׁהוּא שֵׁבֶט כָּשֵׁר, תֵּן לָהֶם חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב שֶׁיּוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ, כְּאֲמָרָם ז"ל 'אִם דּוֹמֶה הָרַב לְמַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת – יְבַקְּשׁוּ תּוֹרָה מִפִּידוֹ' (מועד קטן יז, א). תורה יא

(יא) **בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ.** בָּרֵךְ נִכְסֵיהֶם בְּאֹפֶן שֶׁיַּסְפִּיק לָהֶם מְעַט עֵסֶק בָּם, וְיִהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְהָבִין וּלְהוֹרוֹת.
וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה. עֲבוֹדָתָם בַּמִּקְדָּשׁ תִּהְיֶה לְרָצוֹן לְפָנֶיךָ.
מִן יְקוּמוּן. שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָקוּם עֲלֵיהֶם, כְּעִנְיַן קֹרַח וְעֲדָתוֹ הַמֻּלָּךְ. תורה יב

(יב) **יְדִיד ה'.** כְּאֲמָרָם ז"ל שֶׁבִּנְיָמִין מֵת בְּעֶטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ, וְהִזְכִּיר זְכוּתוֹ לְפָנָיו.
יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו. שֶׁלֹּא מָרְדוּ בְּמַלְכָּם עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים. תורה יג

רש"י◄ **לְבִנְיָמִן אָמַר•** לְפִי שֶׁבִּרְכַּת לֵוִי בַּעֲבוֹדַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְשֶׁל בִּנְיָמִין בְּבִנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּחֶלְקוֹ, סְמָכָן זֶה לָזֶה, וְסָמַךְ יוֹסֵף אַחֲרָיו שֶׁאַף הוּא מִשְּׁכַּן שִׁילֹה הָיָה בָּנוּי בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם עח) "וַיִּמְאַס בְּאֹהֶל יוֹסֵף וְגוֹ'", וּלְפִי שֶׁבֵּית עוֹלָמִים חָבִיב מִשִּׁילֹה, לְכָךְ הִקְדִּים בִּנְיָמִין לְיוֹסֵף. **חֹפֵף עָלָיו•** מְכַסֶּה אוֹתוֹ וּמֵגֵן עָלָיו. **כָּל־הַיּוֹם•** לְעוֹלָם. מִשֶּׁנִּבְחֲרָה יְרוּשָׁלַיִם, לֹא שָׁרְתָה שְׁכִינָה בְּמָקוֹם אַחֵר. **וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן•** בְּגַבֵּהּ אַרְצוֹ הָיָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי, אֶלָּא שֶׁנְּמוּךְ כ"ג אַמָּה מֵעֵין עֵיטָם, וְשָׁם הָיָה דַּעְתּוֹ שֶׁל דָּוִד לִבְנוֹתוֹ, כִּדְאִיתָא בִּ'שְׁחִיטַת קָדָשִׁים': 'אֲמָרֵי נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא', מִשּׁוּם דִּכְתִיב: "וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן", אֵין לְךָ נָאֶה בַּשּׁוֹר יוֹתֵר מִכְּתֵפָיו.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ' 146)

אֲמָרֵי, נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא (רש"י לג, יב) בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אָמוּר לְהָאִיר אוֹר אֱלֹקִי לְכָל הָעוֹלָם, עַד לְחֶלְקוֹ הֲכִי נָמוּךְ. לָכֵן לֹא הָיָה גָּבוֹהַּ לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם, כִּי אָז הָיָה נַעֲלֶה מִכְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהָאִיר לְכָל הָעוֹלָם; אֶלָּא נַחֲתֵי בֵּיהּ פּוּרְתָא, וְאָז הוּא שַׁיָּיךְ וְקָרוֹב לָעוֹלָם. וְהוּא הַדִּין לַ'מִּקְדָּשׁ' הַפְּרָטִי שֶׁבְּתוֹךְ כָּל יְהוּדִי: כְּשֶׁנְּפָשׁ הָאֱלֹקִית שֶׁבּוֹ אֵינָהּ בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהִבְדָּלָה מִנְּפָשׁוֹ הַבַּהֲמִית, גּוּפוֹ, וְחֶלְקוֹ בָּעוֹלָם, אֶלָּא הִיא מִתְעַסֶּקֶת אִתָּם וּמִתְלַבֶּשֶׁת בָּהֶם, בִּכְדֵי לְבָרְרָם וּלְזַכְּכָם – נַעֲשִׂים כֻּלָּם מִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ לְהַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה.

עטרת מרים

א הִנֵּה יוֹם מְיוּחָד לוֹ בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלְךָ שֶׁשָּׁלְלוּ הַבַּבְלִיִּים מִמְּךָ מִימוֹת עוֹלָם יָשׁוּב לְךָ וְיֻחְלַק **בְּקִרְבֶּךָ: ב** עַתָּה יְפֹרַשׁ אֵיךְ יָשׁוּב לָהֶם שְׁלָלָם **וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם** הֵם חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג **אֶל־יְרוּשָׁלַ**ִ**ם לַמִּלְחָמָה** וְנִלְכְּדָה הָעִיר **וְנָשַׁסוּ** יַפִּילוּ **הַבָּתִּים** וְאַבְנֵיהֶם יְרַמְּסוּ בְּרַגְלֵיהֶם **וְהַנָּשִׁים** תִּשָּׁכַבְנָה יַאֲנְסוּ **וְיָצָא חֲצִי הָעִיר** בַּגּוֹלָה **וְיֶתֶר הָעָם** הַחֲצִי הַנִּשְׁאָר לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר וְיִשָּׁאֲרוּ בִּמְקוֹמָם: **ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם** בַּגּוֹיִם הָהֵם לְהָמֵם וּלְאַבְּדָם **בְּיוֹם** הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב כְּמוֹ שֶׁנִּלְחַם עִם מִצְרַיִם בְּיוֹם מְלְחֶמֶת יַם־סוּף (שמות יד): **ד** מָשָׁל הוּא, כְּאִלּוּ **וְעָמְדוּ** רַגְלָיו שֶׁל הַמָּקוֹם בָּרוּךְ־הוּא **בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר הוּא** עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַ**ִ**ם מִקֶּדֶם בְּמִזְרָחָהּ **וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים** מֵחֶצְיוֹ מִזְּרָחָה וָיָמָה לְמַעֲרָב **גֵּיא גְדוֹלָה מְאֹד** לְמַעַן יָנוּסוּ הַגּוֹלִים מִיַּד הַשֹּׁבִאִים דֶּרֶךְ הַבֶּקַע **וּמָשׁ חֲצִי הָהָר** צָפוֹנָה לְצַד צָפוֹן **וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה** לְצַד דָּרוֹם: **ה וְנַסְתֶּם** אָז תָּנוּסוּ מִיַּד הַשֹּׁבִאִים, דֶּרֶךְ **גֵּיא־הָרַי** אֲשֶׁר בֵּין הֶהָרִים שֶׁמִּשְּׁנֵי צִדֵּי הַגֵּיא, **כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל מִקוֹם אָצַל וְנַסְתֶּם לְשָׁם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם נָסוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּימֵי הָאֵלֶּה מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי וְכָל הַמַּלְאָכִים הַקְּדֹשִׁים עִמָּךְ בְּעֶזְרָתְךָ לִלְחוֹם מוּל גּוֹג: ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת** בָּהִיר, **וְלֹא יִהְיֶה וְקִפָּאוֹן** חֹשֶׁךְ כְּדָבָר הַנִּקְפָּא, רַחֲמָנָא לִיצְלָן, יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ אָז נְבוֹכִים בְּדַעְתָּם וְלֹא יַכִּירוּ אִם הִיא הַכָּנָה לִתְשׁוּעָה אוֹ לְכִלָּיוֹן: **ז וְהָיָה** הַדָּבָר הַזֶּה **יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדֵעַ** הוּא נוֹדָע **לַיהוָה** מָתַי יִהְיֶה הַיּוֹם הַזֶּה **אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה לֹא יוֹם וְלֹא־לַיְלָה** כִּי לֹא יֵדְעוּ מַה הוּא, הַטּוֹבָה אִם רָעָה **וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר** אָז יַכִּירוּ בְּטוֹבַת הַתְּשׁוּעָה: **ח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא** כְּשֶׁיִּבָּקַע הַר הַזֵּיתִים מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב **יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים** נוֹבְעִים מִירוּשָׁלַ**ִ**ם **חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן** הַמַּעֲרָבִי, דֶּרֶךְ אוֹתָהּ בְּקִיעָה

הפטרה ליו"ט ראשון של סוכות

זכריה פרק יד

יד א הִנֵּה יוֹם־בָּא לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֶךָ בְּקִרְבֶּךָ: ב וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלַ**ִ**ם לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסוּ הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁכַבְנָה וְיָצָא חֲצִי הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת מִן־הָעִיר: ג וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב: ד וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלַ**ִ**ם מִקֶּדֶם וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֶחֱצְיוֹ מִזְּרָחָה וָיָמָה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה: ה וְנַסְתֶּם גֵּיא־הָרַי כִּי־יַגִּיעַ גֵּי־הָרִים אֶל־אָצַל וְנַסְתֶּם כַּאֲשֶׁר נַסְתֶּם מִפְּנֵי הָרַעַשׁ בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבָא יְהוָה אֱלֹהַי כָּל־קְדֹשִׁים עִמָּךְ: ו וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן: ז וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יִוָּדֵעַ לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא־לַיְלָה וְהָיָה לְעֵת־עֶרֶב יִהְיֶה־אוֹר: ח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַ**ִ**ם חֶצְיָם אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי וְחֶצְיָם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בַּקַּיִץ

עטרת מרים

בַּקַּ֫יִץ וּבַחֹ֫רֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָ֣ה יְהוָ֣ה לְמֶ֑לֶךְ עַל־כָּל־הָאָ֖רֶץ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא
יִהְיֶ֣ה יְהוָ֣ה אֶחָ֑ד שֶׁכָּל הַגּוֹיִם יַעַזְבוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם נִמְצָא שֶׁאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר
וּשְׁמ֥וֹ אֶחָ֖ד שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ נִזְכָּר בְּפִי כֻלָּם׃ י עִם כִּי יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ יִסּ֨וֹב
יַהֲפוֹךְ כָּל־הָאָ֤רֶץ לִהְיוֹת אֶרֶץ מִישׁוֹר כָּעֲרָבָה֙ מִגֶּ֣בַע לְרִמּ֔וֹן הָעוֹמֶדֶת מִנֶּ֖גֶב
יְרוּשָׁלָ֑ם וְרָאֲמָה֩ וְתֵרָאֶה יְרוּשָׁלַיִם
גְּבוֹהָה עַל הַכֹּל, וְיָשְׁבָ֨ה תַחְתֶּ֜יהָ
בִּמְקוֹמָהּ הָרִאשׁוֹן לְמִשַּׁ֣עַר מִן שַׁעַר
בִּנְיָמִ֗ן עַד־מְק֞וֹם שַׁ֣עַר הָרִאשׁ֔וֹן
וְעוֹד תִּתְרַחֵב מִצָּפוֹן לְדָרוֹם עַד־שַׁ֣עַר
הַפִּנִּ֔ים וּמִגְדַּ֥ל חֲנַנְאֵ֖ל עַ֑ד יִקְבֵ֥י
הַמֶּ֖לֶךְ שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁיו חוּץ לָעִיר׃
יא וְיָשְׁבוּ בָ֔הּ עִם הַשְּׁכִינָה וְחֵ֖רֶם
לֹ֣א יִהְיֶה־ע֑וֹד לֹא יִהְיֶה בָּהּ שִׁמָּמוֹן
וַאֲבָדוֹן וְיָשְׁבָ֥ה יְרוּשָׁלַ֖ם לָבֶ֑טַח׃
יב וְזֹ֣את בְּאוֹפֶן זֶה תִּהְיֶ֣ה הַמַּגֵּפָ֗ה
אֲשֶׁ֨ר יִגֹּ֤ף יְהוָה֙ אֶת־כָּל־הָעַמִּ֔ים
אֲשֶׁ֥ר צָבְא֖וּ יַחֲנוּ עַל צְבָאָם לָצוּר
עַל־יְרוּשָׁלָ֑ם הָמֵ֥ק בְּשָׂר֗וֹ נִפּוּל
וַהֲמָסַת הָאֵבָרִים וְהוּא֙ עֹמֵ֣ד עַל־
רַגְלָ֔יו וְלֹא נָפַל לְמִשְׁכָּב וְעֵינָיו֙
תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶ֔ן שֶׁהֵן יוֹשְׁבוֹת שָׁם
וּלְשׁוֹנ֖וֹ תִּמַּ֥ק בְּפִיהֶֽם׃ יג וְהָיָה֙
בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא תִּהְיֶ֥ה מְה֖וּמַת־יְהוָ֣ה
רַבָּ֑ה בָּהֶ֤ם לְעַרְבֵּב דַּעְתָּם לְהָפְכָם
לְשִׁגָּעוֹן וְהֶחֱזִ֣יקוּ כַּאֲשֶׁר יַחֲזִיק אִ֤ישׁ
מֵהֶם יַ֣ד רֵעֵ֔הוּ לְעָזְרוֹ וּלְסַעֲדוֹ, לְפֶתַע
וְעָלְתָ֥ה יָד֖וֹ שֶׁל הַנֶּעֱזָר עַל־יַ֥ד
רֵעֵ֖הוּ לְהַכּוֹתוֹ לְמַעַן יַעַזְבוֹ, כִּי בַּעֲבוּר
בִּלְבּוּל הַדַּעַת אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין אוֹהֵב
לְאוֹיֵב׃ יד וְגַ֨ם יֶתֶר הָעָם שֶׁל יְהוּדָ֔ה
אֲשֶׁר תִּשָּׁאֵר בִּירוּשָׁלַיִם תִּלָּחֵ֖ם
בִּירוּשָׁלָ֑ם אַחַר שֶׁיִּרְאוּ שֶׁהָמַם ה׳ אֵת
הַגּוֹיִם, לָכֵן וְאֻסַּף֩ חֵ֨יל עוֹשֶׁר כָּל־
הַגּוֹיִ֜ם סָבִ֗יב כִּי בָּאוּ לַמִּלְחָמָה וּבְיָדָם
חֶמְדַּת זָהָ֥ב וָכֶ֖סֶף וּבְגָדִ֖ים לָרֹ֥ב

וּבַחֹ֖רֶף יִהְיֶה׃ ט וְהָיָ֣ה יְהוָ֣ה לְמֶ֑לֶךְ עַל־כָּל־
הָאָ֖רֶץ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא יִהְיֶ֣ה יְהוָ֣ה אֶחָ֑ד וּשְׁמ֥וֹ
אֶחָֽד׃ י יִסּ֨וֹב כָּל־הָאָ֤רֶץ כָּעֲרָבָה֙ מִגֶּ֣בַע לְרִמּ֔וֹן
נֶ֖גֶב יְרוּשָׁלָ֑ם וְרָאֲמָה֩ וְיָשְׁבָ֨ה תַחְתֶּ֜יהָ לְמִשַּׁ֣עַר
בִּנְיָמִ֗ן עַד־מְק֞וֹם שַׁ֤עַר הָרִאשׁ֙וֹן עַד־שַׁ֣עַר
הַפִּנִּ֔ים וּמִגְדַּ֥ל חֲנַנְאֵ֔ל עַ֖ד יִקְבֵ֥י הַמֶּֽלֶךְ׃
יא וְיָשְׁבוּ בָ֔הּ וְחֵ֖רֶם לֹ֣א יִהְיֶה־ע֑וֹד וְיָשְׁבָ֥ה
יְרוּשָׁלַ֖ם לָבֶ֑טַח׃ יב וְזֹ֣את תִּהְיֶ֣ה הַמַּגֵּפָ֗ה אֲשֶׁ֨ר
יִגֹּ֤ף יְהוָה֙ אֶת־כָּל־הָעַמִּ֔ים אֲשֶׁ֥ר צָבְא֖וּ עַל־
יְרוּשָׁלָ֑ם הָמֵ֥ק בְּשָׂר֗וֹ וְהוּא֙ עֹמֵ֣ד עַל־רַגְלָ֔יו
וְעֵינָיו֙ תִּמַּ֣קְנָה בְחֹרֵיהֶ֔ן וּלְשׁוֹנ֖וֹ תִּמַּ֥ק בְּפִיהֶֽם׃
יג וְהָיָה֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא תִּהְיֶ֥ה מְה֖וּמַת־יְהוָ֣ה רַבָּ֑ה
בָּהֶ֤ם וְהֶחֱזִ֣יקוּ אִ֤ישׁ יַ֣ד רֵעֵ֔הוּ וְעָלְתָ֥ה יָד֖וֹ
עַל־יַ֥ד רֵעֵֽהוּ׃ יד וְגַ֨ם־יְהוּדָ֔ה תִּלָּחֵ֖ם בִּירוּשָׁלָ֑ם
וְאֻסַּף֩ חֵ֨יל כָּל־הַגּוֹיִ֜ם סָבִ֗יב זָהָ֥ב וָכֶ֛סֶף
וּבְגָדִ֖ים לָרֹ֥ב מְאֹֽד׃ טו וְכֵ֨ן תִּהְיֶ֜ה מַגֵּפַ֣ת הַסּ֗וּס
הַפֶּ֨רֶד֙ הַגָּמָ֣ל וְהַחֲמ֔וֹר וְכָל־הַבְּהֵמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר
יִהְיֶ֖ה בַּמַּחֲנ֣וֹת הָהֵ֑מָּה כַּמַּגֵּפָ֖ה הַזֹּֽאת׃ טז וְהָיָ֗ה
כָּל־הַנּוֹתָר֙ מִכָּל־הַגּוֹיִ֔ם הַבָּאִ֖ים עַל־יְרוּשָׁלָ֑ם וְעָל֞וּ מִדֵּ֧י שָׁנָ֣ה בְשָׁנָ֗ה

עטרת מרים

מְאֹד׃ טו כְּמוֹ הַמַּגֵּפָה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה (יד יב) הָמֵק בְּשָׂרוֹ וגו׳ וְכֵ֨ן תִּהְיֶ֜ה
מַגֵּפַ֣ת הַסּ֗וּס הַפֶּ֨רֶד֙ הַגָּמָ֣ל וְהַחֲמ֔וֹר וְכָל־הַבְּהֵמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר יִהְיֶ֖ה
בַּמַּחֲנ֣וֹת הָהֵ֑מָּה כַּמַּגֵּפָ֖ה הַזֹּֽאת׃ טז וְהָיָ֗ה כָּל־הַנּוֹתָר֙ מִכָּל־הַגּוֹיִ֔ם
הַבָּאִ֖ים לְהִלָּחֵם עַל־יְרוּשָׁלָ֑ם וְעָל֞וּ אֶל יְרוּשָׁלַיִם מִדֵּ֧י שָׁנָ֣ה בְשָׁנָ֗ה
לְהִשְׁתַּחֲוֹת֙ לְמֶ֨לֶךְ֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת וְלָחֹ֖ג בַּהֲבָאַת קָרְבָּנוֹת אֶת־חַ֥ג
הַסֻּכּ֖וֹת לְפִי שֶׁבְּחַג הַסֻּכּוֹת תִּהְיֶה
הַמַּגֵּפָה הַזֹּאת וּמַפֶּלֶת גּוֹג, לָכֵן יָבוֹאוּ
בְּכָל שָׁנָה לִהְיוֹת לְזִכְרוֹן הַנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה
בַּיּוֹם הַהוּא׃ יז וְהָיָ֠ה אִם תִּמָּצֵא
מִשְׁפָּחָה אֲשֶׁ֨ר לֹא־יַעֲלֶ֜ה מֵאֵ֨ת
מִשְׁפְּח֤וֹת אֻמּוֹת הָאָ֙רֶץ֙ אֶל־
יְרוּשָׁלַ֔ם לְהִשְׁתַּחֲו֔וֹת לְמֶ֖לֶךְ יְהוָ֣ה
צְבָא֑וֹת אָז וְלֹ֥א עֲלֵיהֶ֖ם יִהְיֶ֥ה לֹא
יֵרֵד הַגָּשֶׁם לְגַדֵּל תְּבוּאָתָם, כִּי בְּחַג
הַסֻּכּוֹת נִגְזָרִים גִּשְׁמֵי שָׁנָה, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא
בָּאוּ יִמָּנַע מֵהֶם הַגֶּשֶׁם׃ יח וְאִם־
מִשְׁפַּ֨חַת מִצְרַ֧יִם לֹא־תַעֲלֶ֛ה וְלֹ֥א
בָאָ֖ה וְיָדוּעַ וְלֹ֣א עֲלֵיהֶ֑ם יוֹרֵד הַגֶּשֶׁם
כָּל הַשָּׁנִים כִּי הַנִּילוּס מַשְׁקֶה שְׂדוֹתֵיהֶם,
לָכֵן תִּהְיֶ֣ה הֲמָקַת הַבָּשָׂר הַמַּגֵּפָ֗ה
שֶׁלָּהֶם, אֲשֶׁ֨ר יִגֹּ֤ף יְהוָה֙ אֶת־הַגּוֹיִ֔ם
עַל אֲשֶׁר֙ לֹא־יַעֲל֔וּ לָחֹ֖ג אֶת־חַ֥ג
הַסֻּכּ֖וֹת׃ יט זֹ֥את הָעוֹנֶשׁ שֶׁל הֲמָקַת
הַבָּשָׂר תִּהְיֶ֖ה גְּמוּל חַטַּ֣את מִצְרָ֑יִם
אֲבָל וְחַטַּאת֙ כָּל־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ לֹא
יַעֲל֔וּ לָחֹ֖ג אֶת־חַ֥ג הַסֻּכּ֖וֹת גְּמוּל
חַטָּאתָם תִּהְיֶה מְנִיעַת הַגֶּשֶׁם׃ כ בַּיּ֣וֹם
הַה֗וּא יִהְיֶה֙ עַל־מְצִלּ֣וֹת הַזַּגִּים
מִזָּהָב שֶׁבְּצַוְּארֵי הַסּ֔וּס כְּאִלּוּ כָּתְבוּ
עֲלֵיהֶם קֹ֖דֶשׁ לַיהוָ֑ה כִּי יַקְדִּישׁוּ אוֹתָם
לַעֲשׂוֹת מֵהֶם כְּלֵי שָׁרֵת כְּמוֹ סִירוֹת
לְבַשֵּׁל, וְהָיָ֤ה הַסִּירוֹת֙ בְּבֵ֣ית יְהוָ֔ה

לְהִשְׁתַּחֲוֹת֙ לְמֶ֨לֶךְ֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת וְלָחֹ֖ג אֶת־חַ֥ג הַסֻּכּֽוֹת׃ יז וְהָיָ֠ה אֲשֶׁ֨ר לֹא־יַעֲלֶ֜ה מֵאֵ֨ת מִשְׁפְּח֤וֹת
הָאָ֙רֶץ֙ אֶל־יְרוּשָׁלַ֔ם לְהִשְׁתַּחֲו֔וֹת לְמֶ֖לֶךְ יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת וְלֹ֥א עֲלֵיהֶ֖ם יִהְיֶ֥ה הַגָּשֶׁם׃ יח וְאִם־מִשְׁפַּ֨חַת
מִצְרַ֧יִם לֹא־תַעֲלֶ֛ה וְלֹ֥א בָאָ֖ה וְלֹ֣א עֲלֵיהֶ֑ם תִּהְיֶ֣ה הַמַּגֵּפָ֗ה אֲשֶׁ֨ר יִגֹּ֤ף יְהוָה֙ אֶת־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ לֹא־יַעֲל֔וּ
לָחֹ֖ג אֶת־חַ֥ג הַסֻּכּֽוֹת׃ יט זֹ֥את תִּהְיֶ֖ה חַטַּ֣את מִצְרָ֑יִם וְחַטַּאת֙ כָּל־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ לֹא יַעֲל֔וּ לָחֹ֖ג אֶת־חַ֥ג
הַסֻּכּֽוֹת׃ כ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא יִהְיֶה֙ עַל־מְצִלּ֣וֹת הַסּ֔וּס קֹ֖דֶשׁ לַיהוָ֑ה וְהָיָ֤ה הַסִּירוֹת֙ בְּבֵ֣ית יְהוָ֔ה כַּמִּזְרָקִים

עטרת מרים

כַּמִּזְרָקִים כַּסְּפָלִים שֶׁמְּקַבְּלִים בָּהֶם הַדָּם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהֵמָּה מִזָּהָב: **כא** מֵרוֹב זִבְחֵי שְׁלָמִים מֵהַבָּאִים לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים

לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ: כא וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַם וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא:

עטרת מרים

וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם מִבְּלִי שְׁאֵלָה אִם קָדָשִׁים הֵם, כִּי כֻּלָּם יִהְיוּ קָדָשִׁים וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי גִּבְעוֹנִים מִבְּנֵי כְנַעַן עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא כִּי גְּדוֹלֵי הַגּוֹיִם יִתְנַדְּבוּ לִהְיוֹת הֵם עוֹבְדֵי הַכֹּהֲנִים בְּבֵית ה':

◆ יום שלישי ט"ז תשרי ◆

עטרת מרים

ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: ד וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה מִצִּיּוֹן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִגִּבְעוֹן וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ הֶעֱלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם הֶעֱלוּ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכֵלָיו: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְהֲלוּ מֵעַצְמָם, וְרָאשֵׁי הָעָם וְהַזְּקֵנִים הַנּוֹעָדִים עָלָיו לָלֶכֶת אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן הָיוּ מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, וְעָמְדוּ בָּאָרֶץ וְגוֹבַהּ הַכְּרוּבִים הָהֵם הָיָה עֶשֶׂר אַמּוֹת: ח כִּי הַכְּרוּבִים שֶׁנַּעֲשׂוּ מִתְּחִלָּה פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם עֲמִידַת הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים

עטרת מרים

עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה: ט וַיַּאֲרִכוּ מָשְׁכוּ הַבַּדִּים לַחוּץ כְּלַפֵּי הַמִּזְרָח וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים בַּפָּרוֹכֶת שֶׁכְּנֶגֶד הַפֶּתַח בְּאַמָּה טְרַקְסִין מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי לִפְנֵי הַדְּבִיר בִּהְיוֹתָם דּוֹחֲקִין וּבוֹלְטִין בַּפָּרוֹכֶת כְּעֵין שְׁנֵי דַדֵּי אִשָּׁה וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַד אֲשֶׁר נִגְנַז בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ: י אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יא וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים שֶׁנָּשְׂאוּ הָאָרוֹן מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: יב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד בַּהֵיכָל וּבַעֲזָרָה לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יג אָז בְּהֵרָאוֹת הֶעָנָן אָמַר שְׁלֹמֹה רוֹאֶה אֲנִי כִּי בָּאָה הַשְּׁכִינָה, כִּי יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: יד הוֹאִיל וּבָאָה הַשְּׁכִינָה בָּנֹה בָנִיתִי אִם כֵּן בֵּית זְבֻל לָךְ וְיִהְיֶה מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ בּוֹ עוֹלָמִים כִּי מֵעַתָּה לֹא תִשְׁרֶה

הפטרה ליום טוב שני של סוכות

מלכים א, ח

ח ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי: ד וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: ה וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: ז וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: ח כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה: ט וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: י אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: יא וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: יב וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: יג אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: יד בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים:

עטרת מרים

הַשְּׁכִינָה עוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר: **טו** וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו אֶל מוּל הָעָם וַיְבָרֶךָ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד כִּי אֵין יְשִׁיבָה בָּעֲזָרָה: **טז** וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: יז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל שָׁעַל יְדוֹ בָּאָה הַהֲכָנָה לִבְחוֹר בִּירוּשָׁלַיִם לִבְנוֹת בָּהּ בַּיִת: יח וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ טוֹב עָשִׂיתָ בָּזֶה, וְלִזְכוּת

עטרת מרים

תַּחְשֹׁב כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: כ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: **כא** וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: **כב** וָאָשִׂם שָׁם הַדִּבִּיר מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה לוּחוֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּעֵת שֶׁנְּתָנָם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

טו וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךָ אֶת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: **טז** וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר: יז מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל: יח וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֵטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: כ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: כא וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כב וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

(יג) **וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת:**

יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבָרְכָא מִן קֶדֶם יְיָ אַרְעֵהּ עָבְדָא מַגְדְּנִין מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא וּמִמַּבּוּעֵי עֵינָנָן וּתְהוֹמִין דְּנָגְדָן מִמַּעֲמַקֵּי אַרְעָא מִלְּרַע:

רש"י◄ **מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ** • שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף. **מִמֶּגֶד** • לְשׁוֹן עֲדָנִים וּמֶתֶק. **וּמִתְּהוֹם** • שֶׁהַתְּהוֹם עוֹלֶה וּמְלַחְלֵחַ אוֹתָהּ מִלְּמַטָּה. אַתָּה מוֹצֵא בְּכָל הַשְּׁבָטִים בִּרְכָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, מֵעֵין בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש"פ בראשית תשכ"א – תורת מנחם התוועדויות כט עמ' 131)

שֶׁלֹּא הָיְתָה בְּנַחֲלַת הַשְּׁבָטִים אֶרֶץ מְלֵאָה כָּל טוּב כְּאַרְצוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לג, יג)

בְּאַחַת הַפְּעָמִים הַנִּדִּירוֹת שֶׁכְּבוֹד־קְדוּשַׁת־מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר דִּבֵּר עַל עַצְמוֹ, הוּא אָמַר: אַרְצוֹ שֶׁל 'יוֹסֵף' מְבֹרֶכֶת בְּכָל טוּב. תְּנוּ יָדְכֶם וּתְסַיְּעוּ לְעַבֵּד אוֹתָהּ! בָּאָרֶץ יֵשׁ הַכֹּל, וְכַאֲשֶׁר יְעַבְּדוּ אוֹתָהּ - הִיא תִּתֵּן כָּל טוּב. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁ'אֶרֶץ' זוֹ מְבֹרֶכֶת הֵן בְּרוּחַ, "מֶגֶד שָׁמַיִם מִטָּל", וְהֵן בְּגֶשֶׁם, "תְּהוֹם רוֹבֶצֶת תָּחַת".

ספורנו

(יג־יד) **מְבֹרֶכֶת ה' אַרְצוֹ.** הִנֵּה חֶלְקוֹ שֶׁל יוֹסֵף הִיא אֶרֶץ מְבֹרֶכֶת בְּטֶבַע. **מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל.** וְהִנְנִי מִתְפַּלֵּל שֶׁבִּרְכָתָהּ תִּהְיֶה גַּם כֵּן מִצַּד מַגְדְּנוֹת הַמִּתְבַּשְּׁלוֹת בְּכֹחוֹת "הַשָּׁמַיִם מִטָּל", גַּם בְּלִי מָטָר, "וּמִתְּהוֹם.. וּמִמֶּגֶד תְּבוּאוֹת" וְכוּ'. תורה טו

(יד) **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים:**

יד וְעָבְדָא מִגְּדָנִין וַעֲלָלָן מִיבוּל שִׁמְשָׁא וְעָבְדָא מִגְּדָנִין מֵרִישׁ יְרַח בִּירַח:

רש"י ◄ **וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ.** שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ פְּתוּחָה לַחַמָּה, וּמְמַתֶּקֶת הַפֵּרוֹת. **גֶּרֶשׁ יְרָחִים.** יֵשׁ פֵּרוֹת שֶׁהַלְּבָנָה מְבַשַּׁלְתָּן, וְאֵלּוּ הֵן: קִשּׁוּאִין וּדְלוּעִין. דָּבָר אַחֵר: "גֶּרֶשׁ יְרָחִים", שֶׁהָאָרֶץ מְגָרֶשֶׁת וּמוֹצִיאָה מֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ.

(טו) **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם:**

טו וּמֵרִישׁ טוּרַיָּא בַּכִּירַיָּא וּמִטּוּב רָמָן דִּלָּא פָּסְקָן:

רש"י ◄ **וּמֵרֹאשׁ הָרְרֵי־קֶדֶם.** וּמִבְּרֶכֶת מֵרֵאשִׁית בִּשּׁוּל הַפֵּרוֹת, שֶׁהָרָרֶיהָ מַקְדִּימִין לְבַכֵּר בִּשּׁוּל פֵּרוֹתֵיהֶם. דָּבָר אַחֵר: מַגִּיד שֶׁקָּדְמָה בְּרִיאָתָן לִשְׁאָר הָרִים. **גִּבְעוֹת עוֹלָם.** גְּבָעוֹת הָעוֹשׂוֹת פֵּרוֹת לְעוֹלָם וְאֵינָן פּוֹסְקוֹת מֵעֹצֶר הַגְּשָׁמִים.

(טז) **וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו:**

טז וּמִטּוּב אַרְעָא וּמְלָאֵהּ רָעֵי לֵהּ דִּשְׁכִנְתֵּהּ בְּשְׁמַיָּא וְעַל מֹשֶׁה אִתְגְּלִי בְּאֵסָנָא יָתְיָן כָּל אִלֵּין לְרֵישָׁא דְיוֹסֵף וּלְגַנְיָא פָּרִישָׁא דַאֲחוֹהִי:

רש"י ◄ **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה.** כְּמוֹ שׁוֹכֵן סְנֶה, וּתְהֵא אַרְצוֹ מְבֹרֶכֶת מֵרְצוֹנוֹ וְנַחַת רוּחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הַנִּגְלֶה עָלַי תְּחִלָּה בַּסְּנֶה. **רְצוֹן.** נַחַת רוּחַ וּפִיּוּס, וְכֵן כָּל "רָצוֹן" שֶׁבַּמִּקְרָא. **תָּבוֹאתָה.** בְּרָכָה זוֹ לְרֹאשׁ יוֹסֵף. **נְזִיר אֶחָיו.** שֶׁהָפְרַשׁ מֵאֶחָיו בִּמְכִירָתוֹ.

(יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס**

יז רַבָּא דִּבְנוֹהִי זִיוָא לֵהּ וּגְבוּרָן דְּאִתְעַבִּידָא לֵהּ מִקֶּדֶם תְּקֹפָא וְרוּמָא דִּילֵהּ בִּגְבָרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יִקְטֵל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְּבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְּבֵית מְנַשֶּׁה:

רש"י ◄ **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ.** יֵשׁ "בְּכוֹר" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גְּדֻלָּה וּמַלְכוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים פט) "אַף אָנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ", וְכֵן: (שמות ד) "בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל". **בְּכוֹר.** מֶלֶךְ הַיּוֹצֵא מִמֶּנּוּ, וְהוּא יְהוֹשֻׁעַ. **שׁוֹרוֹ.** שֶׁכֹּחוֹ קָשֶׁה כְּשׁוֹר לִכְבֹּשׁ כַּמָּה מְלָכִים. **הָדָר לוֹ.** נָתוּן לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר כז) "וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו". **וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו.** שׁוֹר כֹּחוֹ קָשֶׁה, וְאֵין קַרְנָיו נָאוֹת, אֲבָל רְאֵם קַרְנָיו נָאוֹת וְאֵין כֹּחוֹ קָשֶׁה, נָתַן לִיהוֹשֻׁעַ כֹּחוֹ שֶׁל שׁוֹר, וְיוֹפִי קַרְנֵי רְאֵם. **אַפְסֵי־אָרֶץ.** שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים. אֶפְשָׁר שֶׁכֻּלָּם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ? אֶלָּא אֵין לְךָ כָּל מֶלֶךְ וְשִׁלְטוֹן, שֶׁלֹּא קָנָה לוֹ פַּלְטֵרִין וַאֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁחֲשׁוּבָה לְכֻלָּם הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ג) "נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם". **וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם.** אוֹתָם הַמְּנֻגָּחִים הֵם הָרִבְבוֹת שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם. **וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה.** הֵם הָאֲלָפִים שֶׁהָרַג גִּדְעוֹן בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: (שופטים ח) "וְזֶבַח וְצַלְמֻנָּע בַּקַּרְקֹר וְגוֹ'".

ספורנו

(טז) **וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה.** וְגַם רְצוֹן הָאֵל שֶׁנִּגְלָה בַּסְּנֶה, אֲשֶׁר בּוֹ הוֹרָה עִנְיַן "עִמּוֹ אָנֹכִי בְּצָרָה" (תהלים צא, טו), כָּל אֵלֶּה **תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף.** מִלְּבַד בִּרְכוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר, תָּבוֹאנָה עַל רֹאשׁוֹ מֵאֵת אֱלֹהֵי מָרוֹם, שֶׁהוּא יְבֹרַךְ בִּלְתִּי אֶמְצָעִי.

וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו. כִּי אָמְנָם רָאוּי לָזֶה, כִּי אָמְנָם הָיָה בַּעַל נֶזֶר וְכֶתֶר מַלְכוּת בְּקֶרֶב אֶחָיו, וְהִתְנַהֵג עִם כֻּלָּם בַּחֶסִידוּת: תורה יז

(יז) **בְּכוֹר שׁוֹרוֹ.** וְהוּא יוֹסֵף, בְּכוֹר שׁוֹרוֹ שֶׁל "שֹׁכְנִי סְנֶה". שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַמַּלְכוּת לִיהוּדָה, וְנִקְרָא "אַרְיֵה" (בראשית מט, ט), הִנֵּה אַחֲרָיו בְּמַעֲלָה יִהְיֶה יוֹסֵף, כְּמוֹ הַשּׁוֹר אַחַר הָאַרְי, כְּאָמְרָם ז"ל: מֶלֶךְ בַּחַיּוֹת – אַרְי, שֶׁבַּבְּהֵמוֹת – שׁוֹר (חגיגה יג, ב). וּבָזֶה הָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁל יוֹסֵף רִאשׁוֹן בַּשְּׁבָטִים אַחַר שֵׁבֶט יְהוּדָה, כְּאָמְרוֹ "כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת" (הושע יג, א).

הָדָר לוֹ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ "הוֹד" מַלְכוּת, הוּא רָאוּי לְהָדָר וּמַעֲלָה.

בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו. יַחְדָּו עִם הַשֵּׁבֶט הַמּוֹלֵךְ יְנַגַּח וְיֹאבֵד עַמִּים רַבִּים, כְּאָמְרוֹ "וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ.. וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה, יַחְדָּו יָבוּזוּ אֶת בְּנֵי קֶדֶם" (ישעיה יא, יג־יד). תורה יח

(יח) וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃

יח וְלִזְבוּלֵן אֲמַר חֲדֵי זְבוּלֵן בְּמִפְּקָךְ לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בִּמְהָכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֵם׃

רש"י◄ **וְלִזְבוּלֵן אָמַר•** אֵלּוּ חֲמִשָּׁה שְׁבָטִים שֶׁבֵּרַךְ בָּאַחֲרוֹנָה: זְבוּלֵן גָּד דָּן נַפְתָּלִי וְאָשֵׁר — כָּפַל שְׁמוֹתֵיהֶם לְחַזְּקָם וּלְהַגְבִּירָם, לְפִי שֶׁהָיוּ חֲלָשִׁים שֶׁבְּכָל הַשְּׁבָטִים, הֵם הֵם שֶׁהוֹלִיךְ יוֹסֵף לִפְנֵי פַּרְעֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית מז) "וּמִקְּצֵה אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים", לְפִי שֶׁנִּרְאִים חַלָּשִׁים וְלֹא יָשִׂים אוֹתָם לוֹ שָׂרֵי מִלְחַמְתּוֹ. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר עָשׂוּ שֻׁתָּפוּת: "זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן", וְיוֹצֵא לִפְרַקְמַטְיָא בִּסְפִינוֹת וּמִשְׁתַּכֵּר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ פִּיו שֶׁל יִשָּׂשכָר, וְהֵם יוֹשְׁבִים וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. לְפִיכָךְ הִקְדִּים זְבוּלוּן לְיִשָּׂשכָר, שֶׁתּוֹרָתוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר עַל־יְדֵי זְבוּלוּן הָיְתָה. **שְׂמַח זְבוּלֻן בְּצֵאתֶךָ•** הַצְלַח בִּצְאתְךָ לִסְחוֹרָה. **וְיִשָּׂשכָר•** הַצְלַח בִּישִׁיבַת אֹהָלֶיךָ לַתּוֹרָה, לֵישֵׁב וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבַּע חֳדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (דה"א יב) "וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים... רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם", רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת הָיוּ עוֹסְקִים בְּכָךְ, וְעַל־פִּי קְבִיעַת עִתֵּיהֶם וְעִבּוּרֵיהֶם.

(יט) עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס

יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְמַטַּרְוָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן׃

רש"י◄ **עַמִּים•** שֶׁל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל. **הַר־יִקְרָאוּ•** לְהַר הַמּוֹרִיָּה יֵאָסְפוּ. כָּל אֲסִיפָה עַל־יְדֵי קְרִיאָה הִיא, וְשָׁם יִזְבְּחוּ בָּרְגָלִים זִבְחֵי־צֶדֶק. **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן, וְיֵהָא לָהֶם פְּנַאי לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. **וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל•** (מגילה ו) כִּסּוּי טְמוּנֵי חוֹל: טָרִית, וְחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה הַיּוֹצְאִים מִן הַיָּם וּמִן הַחוֹל, וּבְחֶלְקוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן הָיָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת מְגִלָּה: (שופטים ה) "זְבוּלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת", מִשּׁוּם דְ"נַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה", שֶׁהָיָה מִתְרַעֵם זְבוּלוּן עַל חֶלְקוֹ: לְאָחִי נָתַתָּ שָׂדוֹת וּכְרָמִים וְכוּ'. **וּשְׂפֻנֵי•** לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (מ"א ו) "וַיִּסְפֹּן אֶת הַבַּיִת", (שם ז) "וְסָפוּן בְּאֶרֶז", וְתַרְגּוּמוֹ: 'וּמְטַלַּל בְּכִיּוּרֵי (סִפְרִים אַחֲרִים: בְּכִסּוּי) אַרְזָא'. דָּבָר אַחֵר: "עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ", עַל־יְדֵי פְּרַקְמַטְיָא שֶׁל זְבוּלוּן, תַּגָּרֵי עוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים בָּאִים אֶל אַרְצוֹ, וְהוּא עוֹמֵד עַל הַסְּפָר, וְהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְנִצְטַעֲרְנוּ עַד כָּאן, נֵלֵךְ עַד יְרוּשָׁלַיִם, וְנִרְאֶה מַה יִּרְאָתָהּ שֶׁל אֵמָּה זוֹ וּמַה מַּעֲשֶׂיהָ, וְהֵם רוֹאִים כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹבְדִים לֵאלֹהַּ אֶחָד וְאוֹכְלִים מַאֲכָל אֶחָד, לְפִי שֶׁהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, אֱלֹהוּת שֶׁל זֶה לֹא כֶּאֱלֹהוּת שֶׁל זֶה, וּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה לֹא כְּמַאֲכָלוֹ שֶׁל זֶה, וְהֵם אוֹמְרִים 'אֵין אוּמָה כְּשֵׁרָה כָּזוֹ' וּמִתְגַּיְּרִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק". **כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ•** זְבוּלוּן וְיִשָּׂשכָר, הַיָּם נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן בְּשֶׁפַע.

(כ) וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד׃

כ וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ אַפְתֵּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין׃

ספורנו

(יט) **עַמִּים הַר יִקְרָאוּ.** יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן יִקְרְאוּ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אֶל "הָהָר הַטּוֹב", בְּמִינֵי סְחוֹרָתָם הַבְּלִתִּי נִמְצָאִים בֵּין הָאֻמּוֹת.

שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. גַּם תַּגְּרֵי הָאֻמּוֹת שֶׁזָּבְחוּ כָּל יְמֵיהֶם "זִבְחֵי מֵתִים" (תהלים קו, כח), הִנֵּה בְּבוֹאָם אֶל "הָהָר הַטּוֹב" יִזְבְּחוּ "שָׁם זִבְחֵי צֶדֶק".

כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ. יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן יִהְיֶה לָהֶם מִינֵי סְחוֹרָה הַבָּאִים מִן הַיָּם, וּמֵהֶם שֶׁקְּפוּנִים וּטְמוּנִים בַּחוֹל, כְּמוֹ דַּם הַחִלָּזוֹן וּזְכוּכִית לְבָנָה בְּחוֹלְסִית שֶׁבַּחוֹל. תורה כ

(כ) **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד.** שֶׁנָּתַן לוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מֵחֵלֶק כָּל אֶחָד מִשְּׁאָר הַשְּׁבָטִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, כִּי אָמְנָם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג הָיְתָה גְּדוֹלָה בְּכַמּוּת, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה זְבַת חָלָב וּדְבַשׁ כְּמוֹ עֵבֶר הַיַּרְדֵּן. **כְּלָבִיא שָׁכֵן.** רָאוּי הוּא לְזֹאת הַהַרְחָבָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ הָאֻמּוֹת, כְּמוֹ אַרְיֵה לֶאֱכֹל אֶת סְבִיבָיו. תורה כא

רש"י ◄ **בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד** • מְלַמֵּד שֶׁהָיָה תְּחוּמוֹ שֶׁל גָּד מַרְחִיב וְהוֹלֵךְ כְּלַפֵּי מִזְרָח. **כְּלָבִיא שָׁכֵן** • לְפִי שֶׁהָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר. לְפִיכָךְ נִמְשַׁל בַּאֲרָיוֹת, שֶׁכָּל הַסְּמוּכִים **לַסְּפָר צְרִיכִים לִהְיוֹת גִּבּוֹרִים. וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד** • הֲרוּגֵיהֶן הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ט עמוד 8 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

טַעַם הַקִּדְּמַת בְּנֵי גָּד לִבְנֵי יְהוּדָה – בִּכְבוּשׁ הָאָרֶץ

וְטָרַף זְרוֹעַ אַף־קָדְקֹד:

הֲרוּגֵיהֶם הָיוּ נִכָּרִין, חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת (לג, כ. ובפירוש רש"י)

בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו, "וַיַּתֵּא רָאשֵׁי עָם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁשֵּׁבֶט גָּד הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי בִּבְרֵכַת יַעֲקֹב לְשִׁבָטִים בְּפָרָשַׁת וַיְחִי, נֶאֱמַר בְּנוֹגֵעַ לִיהוּדָה "יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ גוֹ' גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה גוֹ'" וּמִזֶּה שֶׁנִּמְשָׁל לְאַרְיֵה - מָלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת, מַשְׁמַע, שֶׁיְּהוּדָה הָיָה הֶחָזָק מִבֵּין הַשְּׁבָטִים, וּמַדּוּעַ אָמַר לִבְנֵי גָּד לָלֶכֶת לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ וְלֹא לִבְנֵי יְהוּדָה?

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַחֲלוּקִים בֵּין יְהוּדָה לְגָד, דְּעַל יְהוּדָה נֶאֱמַר "יָדְךָ בְּעֹרֶף אוֹיְבֶיךָ" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ שֶׁלְּרֹב גְּבוּרָתוֹ הָיוּ הָאוֹיְבִים בּוֹרְחִים מִפָּנָיו, וּכְפֵרוּשׁ הַ'מְצוּדוֹת' עַל הַפָּסוּק "וְאֹיְבֵי תַּתָּה לִי עֹרֶף" "כִּי יָנוּסוּ וְיַהַפְכוּ לִי עֹרֶף". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי גָּד הָיוּ הוֹרְגִים אוֹתָם מִיָּד, "חוֹתְכִים הָרֹאשׁ עִם הַזְּרוֹעַ בְּמַכָּה אַחַת".

וְהַנָּה בְּמִלְחֶמֶת שִׁבְעָה עֲמָמִין נִצְטַוּוּ "לֹא תְחַיֶּה כָּל נְשָׁמָה", וְלָכֵן הָיְתָה מַעֲלָה מְיֻחֶדֶת בִּכְבוּשׁ הָאָרֶץ דַּוְקָא בִּבְנֵי גָּד שֶׁהָיוּ הוֹרְגִין אוֹתָם מִיָּד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵצֶל יְהוּדָה שֶׁהָיוּ בּוֹרְחִים, שֶׁגַּם אִם אַחַר־כָּךְ יִתְפְּסוּם, יִהְיֶה לָהֶם זְמַן לְהַעֲרִים, כְּהַגִּבְעוֹנִים בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּכְהַכְּנַעֲנִים בִּימֵי מֹשֶׁה (פירוש רש"י נצבים כט, י). וּמִטַּעַם זֶה פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים עַל הַפָּסוּק "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אַחֵיכֶם": הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל . . לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לִפְנֵיהֶם".

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־יִשְׂרָאֵל: ס**

כא **וְאִתְקַבֵּל בְּקַדְמֵתָא דִּילֵהּ אֲרֵי תַּמָּן בְּאַחֲסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְּיִשְׂרָאֵל קְבִיר וְהוּא נָפֵק וְעַל בְּרִישׁ עַמָּא זַכְוָן קֶדֶם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל:**

רש"י ◄ **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ** • רָאָה לִיתֵּן לוֹ חֵלֶק בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהִיא רֵאשִׁית כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. **כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק** • כִּי יָדַע אֲשֶׁר שָׁם בְּנַחֲלָתוֹ חֶלְקַת שְׂדֵה קְבוּרַת מְחֹקֵק, וְהוּא מֹשֶׁה. **סָפוּן** • אוֹתָהּ חֶלְקָה סְפוּנָה וּטְמוּנָה מִכָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לד) "וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ". **וַיֵּתֵא • גָּד. רָאשֵׁי עָם** • הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי הֶחָלוּץ בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ, לְפִי שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (במדבר לב) "חֲלוּצִים תַּעַבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם וְגוֹ'". **צִדְקַת ה' עָשָׂה** • שֶׁהֶאֱמִינוּ דִּבְרֵיהֶם וְשָׁמְרוּ הַבְטָחָתָם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן, עַד שֶׁכָּבְשׁוּ וְחִלְקוּ. דָּבָר אַחֵר: "וַיֵּתֵא", מֹשֶׁה. "רָאשֵׁי עָם". **צִדְקַת ה' עָשָׂה** • עַל מֹשֶׁה אָמוּר.

◆ יום חמישי י"ח תשרי ◆

(כב) **וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן:**

כב **וּלְדָן אָמַר דָּן תַּקִּיף כְּגוּר אַרְיָוָן אַרְעֵהּ שָׁתְיָא מִן נַחֲלָיָא דְּנָגְדָן מִן מַתְנָן:**

רש"י ◄ **דָּן גּוּר אַרְיֵה** • אַף הוּא הָיָה סָמוּךְ לַסְּפָר, לְפִיכָךְ מוֹשְׁלוֹ בַּאֲרָיוֹת. **יְזַנֵּק מִן־הַבָּשָׁן** • כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁהָיָה הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מֵחֶלְקוֹ מִמְּעָרַת פַּמְיָאס וְהִיא לֶשֶׁם שֶׁהִיא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל דָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: (יהושע יט) "וַיִּקְרְאוּ לְלֶשֶׁם דָּן",

---

ספורנו

(כא) **וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ.** וְגַם כֵּן רָאוּי הוּא לְכָךְ, כִּי אָמְנָם כְּשֶׁבָּחַר גָּד אֶת אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ כִּקְדֶשֶׁת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהַשִּׂיג דָּבָר עִקָּרִי אֲצָלוֹ, כִּי שָׁם בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג **חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן.** הָיְתָה אוֹתָהּ הַחֶלְקָה שֶׁהַמְּחוֹקֵק קָבוּר בָּהּ, שֶׁהוּא מֹשֶׁה.

וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם. וְשָׁם בְּאֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג אֲתָא הַמְּחוֹקֵק בְּרָאשֵׁי הָעָם לִכְבֹּשׁ אֶת הָאָרֶץ.

צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל. וְשָׁם עָשָׂה הַמְּחוֹקֵק אֶת "צִדְקַת ה'" לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבֵּאֵר שָׁם אֶת תּוֹרָתוֹ. וְשָׁם נִשְׁפַּט עִם יִשְׂרָאֵל, וְהִתְוַכֵּחַ מִשְׁפְּטֵי ה' וְדִינָיו עֲלֵיהֶם, כְּעִנְיַן שְׁמוּאֵל, בְּאָמְרוֹ "הִתְיַצְּבוּ וְאֶשְׁפְּטָה אֶתְכֶם **לִפְנֵי ה'** אֶת כָּל צִדְקוֹת ה' (אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם") (שמואל א יב, ז). תורה כב

(כב) **גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן.** הִנֵּה

וְזִנּוּקוֹ וְקִלּוּחוֹ מִן הַבָּשָׁן. דָּבָר אַחֵר: מַה זִּנּוּק זֶה יוֹצֵא מִמָּקוֹם אֶחָד וְנֶחֱלַק לִשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, כָּךְ שִׁבְטוֹ שֶׁל דָּן נָטְלוּ חֵלֶק בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת, תְּחִלָּה נָטְלוּ בִּצְפוֹנִית מַעֲרָבִית, עֶקְרוֹן וּסְבִיבוֹתֶיהָ, וְלֹא סָפְקוּ לָהֶם, וּבָאוּ וְנִלְחֲמוּ עִם לֶשֶׁם, שֶׁהִיא פַּמַּיָּאס, וְהִיא בִּצְפוֹנִית מִזְרָחִית, שֶׁהֲרֵי הַיַּרְדֵּן יוֹצֵא מִמְּעָרַת פַּמַּיָּאס, וְהוּא בְּמִזְרָחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָא מֵהַצָּפוֹן לַדָּרוֹם וְכָלֶה בִּקְצֵה יַם הַמֶּלַח, שֶׁהוּא בְּמִזְרַח יְהוּדָה, שֶׁנָּטַל בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: (שם) "וַיֵּצֵא גְּבוּל בְּנֵי דָן מֵהֶם, וַיַּעֲלוּ בְּנֵי דָן וַיִּלָּחֲמוּ עִם לֶשֶׁם וְגוֹ'", יָצָא גְּבוּלָם מִכָּל אוֹתוֹ הָרוּחַ שֶׁהִתְחִילוּ לִנְחֹל בּוֹ.

(כג) וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה: ס

כג וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעֲרָב יָם גִּנּוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרֶת:

רש"י◄ **שְׂבַע רָצוֹן**• שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ שְׂבֵעָה כָּל רְצוֹן יוֹשְׁבֶיהָ. **יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה**• יַם כִּנֶּרֶת נָפְלָה בְּחֶלְקוֹ, וְנָטַל מְלֹא חֵבֶל חֶרֶם בִּדְרוֹמָהּ, לִפְרֹשׂ חֲרָמִים וּמַכְמוֹרוֹת. **יְרָשָׁה**• לְשׁוֹן צִוּוּי, כְּמוֹ (דברים א) "עֲלֵה רֵשׁ", וְהַטַּעַם שֶׁלְּמַעְלָה בָּרֵי"ש מוֹכִיחַ, כְּמוֹ: יְרַשׁ, יְדַע, לְקַח, שְׁמַע, כְּשֶׁמּוֹסִיף בּוֹ הֵ"א, יִהְיֶה הַטַּעַם לְמַעְלָה: שְׁמָעָה, יְדָעָה, סְלָחָה, לְקָחָה, אַף כָּאן: "יְרָשָׁה", לְשׁוֹן צִוּוּי. וּבְמָסֹרֶת הַגְּדוֹלָה מָצִינוּ בְּ'אַלְפָא בֵּיתָא' לְשׁוֹן צִוּוּי דְּטַעֲמֵיהוֹן מִלְעֵיל.

(כד) וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ:

כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָּא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לְאַחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין:

רש"י◄ **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר**• רָאִיתִי בַּ'סִּפְרֵי': אֵין לְךָ בְּכָל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּתְבָּרֵךְ בְּבָנִים כְּאָשֵׁר, וְאֵינִי יוֹדֵעַ כֵּיצַד. **יְהִי רְצוּי אֶחָיו**• שֶׁהָיָה מִתְרַצֶּה לְאֶחָיו בְּשֶׁמֶן אַנְפִּיקִינוֹן וּבְקִפְלָאוֹת, וְהֵם מְרַצִּין לוֹ בִּתְבוּאָה. דָּבָר אַחֵר: "יְהִי רְצוּי אֶחָיו", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים: (א ז) "הוּא אֲבִי בְּרָזִית", שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים, הַנִּמְשָׁחִים בְּשֶׁמֶן זַיִת. **וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ**• (ספרי) שֶׁהָיְתָה אַרְצוֹ מוֹשֶׁכֶת שֶׁמֶן כְּמַעְיָן, וּמַעֲשֶׂה שֶׁנִּצְטָרְכוּ אַנְשֵׁי לוּדְקִיָּא לְשֶׁמֶן, מִנּוּ לָהֶם פּוּלְמוֹסְטוּס אֶחָד וְכוּ' כִּדְאִיתָא בִּ'מְנָחוֹת' (פ"ה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 109)

שֶׁהָיוּ בְּנוֹתָיו נָאוֹת . . נְשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים גְּדוֹלִים (רש"י לג, כד) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה הַקֶּשֶׁר בֵּין שְׁנֵי הַדְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה הַנּוֹי הָאֲמִתִּי שֶׁל אִשָּׁה הוּא צְנִיעוּתָהּ, כָּל כְּבוּדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. וּצְנִיעוּת מְבִיאָה וּמוֹעִילָה לִכְהוּנָה גְּדוֹלָה, כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּמִּדְרָשׁ שֶׁאִשָּׁה צְנוּעָה רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, וּבִזְכוּת צְנִיעוּתָהּ זָכְתָה קִמְחִית לְבָנִים שֶׁשִּׁמְּשׁוּ בִּכְהוּנָה גְּדוֹלָה. אִשָּׁה צְנוּעָה זוֹכָה לְבָנִים 'כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים', כְּלוֹמַר: הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל נִכְנָס לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים, שָׁם הָיָה הָאָרוֹן, שֶׁבּוֹ הַלּוּחוֹת, שֶׁעֲלֵיהֶם חֲקוּקוֹת עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת (לֹא כְּתוּבוֹת בִּדְיוֹ, שֶׁהוּא דָּבָר נוֹסָף עַל הַקְּלָף); וּכְמוֹ כֵן, הָאָדָם וְהַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הֵם דָּבָר אֶחָד.

(כה) בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ:

כה תַּקִּיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵמָתָךְ תָּקְפָּךְ:

ספורנו

הָאַרְיֵה לֹא יְזַנֵּק מִן הַבָּשָׁן שֶׁהוּא מְקוֹם מִבְחַר הַמִּקְנֶה, כְּאָמְרוֹ "אַבִּירֵי בָשָׁן" (תהלים כב, יג), "פָּרוֹת הַבָּשָׁן" (עמוס ד, א) זוּלָתִי בִּהְיוֹתוֹ בָּטוּחַ לִטְרֹף אֵיזֶה טֶרֶף שֶׁיִּזְדַּמֵּן לוֹ חוּץ לַבָּשָׁן. וְכֵן יִהְיֶה דָּן בָּטוּחַ לִכְבֹּשׁ סְבִיבוֹתָיו, וְיֵצֵא עֲלֵיהֶם בֶּטַח. תורה כג

(כג) **נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה', יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה.** אַתָּה נַפְתָּלִי יְרַשׁ "יָם וְדָרוֹם, שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת ה'", וְאֵינִי צָרִיךְ לְהִתְפַּלֵּל עַל בִּרְכַּת אַרְצְךָ. וְזֶה כִּי בְּחֶלְקוֹ יִהְיוּ פֵּרוֹת גִּינוֹסָר, הָרִאשׁוֹנִים לְהִתְבַּשֵּׁל, וּמֵהֶם יִהְיוּ בִּכּוּרִים רְצוּיִים לְפָנָיו. תורה כד

(כד) **בָּרוּךְ מִבָּנִים אָשֵׁר.** הִנֵּה "אָשֵׁר" בָּזֶה יִהְיֶה "בָּרוּךְ" מִכָּל שְׁאָר הָעַמִּים. כִּי אָמְנָם עַל כָּל עָשִׁיר תִּהְיֶה קִנְאַת אֶחָיו וְשִׂנְאָתוֹ בְּצַד מָה, וְהֵפֶךְ זֶה יִקְרֶה לְשִׁבְטוֹ שֶׁל אָשֵׁר, כִּי אָמְנָם "יְהִי רְצוּי אֶחָיו".

וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ. וְזֶה שֶׁהוּא הָיָה נוֹתֵן זוֹל בַּשֶּׁמֶן בֵּין אֶחָיו לְרֹב הַשֶּׁמֶן אֶצְלוֹ. תורה כה

(כה) **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ. אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן.** אַחַר שֶׁסִּיֵּם תְּפִלָּתוֹ עַל הַשְּׁבָטִים, הִתְחִיל בְּבִרְכַּת יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל, וְאָמַר: אַתָּה "יְשֻׁרוּן"!

רש"י ◄ **בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ** • עַכְשָׁו הוּא מְדַבֵּר כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרֵיהֶם יוֹשְׁבִים בְּעָרֵי הַסְּפָר וְנוֹעֲלִים אוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יוּכְלוּ הָאוֹיְבִים לִיכָּנֵס בָּהּ, כְּאִלּוּ הִיא סְגוּרָה בְּמַנְעוּלִים וּבְרִיחִים שֶׁל בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת. דָּבָר אַחֵר: "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת מִנְעָלֶךָ", אַרְצְכֶם נְעוּלָה בֶּהָרִים שֶׁחוֹצְבִין מֵהֶם בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת, וְאַרְצוֹ שֶׁל אָשֵׁר הָיְתָה מִנְעוּלָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ** • וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, שֶׁהֵן יְמֵי תִּחְלָתְךָ, יְמֵי נְעוּרֶיךָ, כָּךְ יִהְיוּ יְמֵי זִקְנָתְךָ, שֶׁהֵן דּוֹאֲבִים, זָבִים וּמִתְמוֹטְטִים. דָּבָר אַחֵר: "וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ", וּכְיָמֶיךָ שֶׁהֵם טוֹבִים לְךָ, כְּמִנְיַן יָמֶיךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם יִהְיוּ דָּבְאֶךָ, שֶׁכָּל הָאֲרָצוֹת יִהְיוּ דּוֹבְאוֹת כֶּסֶף וְזָהָב לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁתְּהֵא מְבֹרֶכֶת בְּפֵרוֹת, וְכָל הָאֲרָצוֹת מִתְפַּרְנְסוֹת הֵימֶנָּה וּמַמְשִׁיכוֹת לָהּ כַּסְפָּם וּזְהָבָם, אשקלונ"ט, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב כֻּלָּה מֵהֶם, שֶׁהֵן מְזִיבוֹת אוֹתָם לְאַרְצְכֶם.

(כו) **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים:**

כו לֵית אֱלָהּ כְּאֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל דִּשְׁכִינְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא בְּסַעְדָּךְ וְתָקְפֵּהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָּא:

רש"י ◄ **אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן** • דַּע לְךָ יְשֻׁרוּן, שֶׁאֵין כָּאֵל בְּכָל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, וְלֹא כְּצוּרְךָ צוּרָם. **רֹכֵב שָׁמַיִם** • הוּא אוֹתוֹ אֱלֹהַּ שֶׁבְּעֶזְרֶךָ, וּבְגַאֲוָתוֹ הוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים.

◆ יום שישי י"ט תשרי ◆

(כז) **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד:**

כז מִדּוֹר אֱלָהָא דִּי מִלְּקַדְמִין בְּמֵימְרֵהּ מִתְעַבֵּד עָלְמָא וְתָרִיךְ מִקֶּדְמָךְ סָנְאָה וַאֲמַר שֵׁצִי:

רש"י ◄ **מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם** • לְמָעוֹן הֵם הַשְּׁחָקִים לֵאלֹהֵי קֶדֶם, שֶׁקָּדַם לְכָל אֱלֹהִים, וּבֵרַר לוֹ שְׁחָקִים לְשִׁבְתּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ, וּמִתַּחַת מְעוֹנָתוֹ כָּל בַּעֲלֵי זְרוֹעַ שׁוֹכְנִים. **זְרֹעֹת עוֹלָם** • סִיחוֹן וְעוֹג וּמַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁהָיוּ תָּקְפוּ וּגְבוּרָתוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִיכָךְ עַל־כָּרְחָם יֶחֱרְדוּ וְיָזוּעוּ וְכֹחָם חָלָשׁ מִפָּנָיו. לְעוֹלָם אֵימַת הַגָּבֹהַּ עַל הַנָּמוּךְ, וְהוּא שֶׁהַכֹּחַ וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ בְּעֶזְרֶךָ. **וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב** • וַיֹּאמֶר לְךָ 'הַשְׁמֵד אוֹתָם'. **מְעֹנָה** • כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לָמֶ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

ספורנו

בִּהְיוֹת כִּי "אֵין כָּאֵל" יָכוֹל עַל כֹּל, וּבִלְתִּי מִשְׁתַּנֵּה, תְּהִי מַלְכוּתְךָ נִבְדֶּלֶת מִכָּל שְׁאָר הַמַּלְכֻיּוֹת בִּשְׁתַּיִם:

רֹאשׁוֹנָה, שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ בָּהּ אֻמּוֹת לְהִלָּחֵם, "וְלֹא יַחֲמֹד אִישׁ אֶת אַרְצֶךָ" מִיִּרְאָתָם, כְּמוֹ שֶׁהָיָה "כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הֶאֱרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ", כְּאִלּוּ תִּהְיֶה הָאָרֶץ נְעוּלָה בְּמַנְעוּלֵי "בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת".

שֵׁנִית, שֶׁלֹּא תִּהְיֶה מַלְכוּתְךָ עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כְּמוֹ מַלְכוּת אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּעֲלוֹת מִזְּלָם, וְיוֹרֶדֶת בִּירִידָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם תַּחַת הַנְהָגַת צִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם. אֲבָל אַתָּה, "כְּיָמֶיךָ", שֶׁהֵם יְמֵי הַנְּעוּרִים וּתְחִלַּת כְּנִיסָתְךָ לָאָרֶץ, כֵּן יִהְיֶה "דָּבְאֶךָ" וְעַד זִקְנָתְךָ, "כִּי תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ", וּבִרְכָתִי זֹאת תָּחוּל, כִּי "אֵין כָּאֵל", הַמַּנְהִיג עִנְיָנֶיךָ **רֹכֵב שָׁמַיִם בְּעֶזְרֶךָ**. כִּי אָמְנָם הָאֵל שֶׁהוּא בְּעֶזְרְךָ הוּא "רוֹכֵב שָׁמַיִם", שֶׁהוּא עֶלְיוֹן מֵהֶם וּמַנְהִיגָם, עַל הֵפֶךְ דַּעַת אַנְשֵׁי הַצאצ"ה שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין לַחֲשֹׁב דָּבָר נִכְבָּד יוֹתֵר מִן הַשָּׁמַיִם. וּבְכֵן לֹא תִּהְיֶה הַמַּלְכוּת הַבָּאָה מֵאִתּוֹ עוֹלָה וְיוֹרֵד בַּעֲלוֹת הַמַּזָּלוֹת וּבִרְדִתָּם. תורה כו

(כו־כז) **וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים מְעֹנָה.** וּבְמַעֲלָתוֹ הוּא רוֹכֵב "שְׁחָקִים", שֶׁהוּא הַגַּלְגַּל הַיּוֹמִי אֲשֶׁר אֵין בּוֹ כּוֹכָב וְלֹא צוּרָה, וְהַמֵּנִיעַ שֶׁלּוֹ הוּא כֹּחַ בִּלְתִּי נִרְאֶה, כְּעִנְיַן מְעוֹנַת הָאַרְיֵה אֲשֶׁר בָּהּ כֹּחַ רַב נִסְתָּר. **אֱלֹהֵי קֶדֶם.** אֱלוֹהַּ קַדְמוֹן, וְכָל זוּלָתוֹ מְחֻדָּשׁ מֵאִתּוֹ. **וּמִתַּחַת זְרֹעֹת עוֹלָם.** וּלְמַטָּה מִן הַשָּׁמַיִם, הוּא אֱלֹהֵי "זְרוֹעוֹת" וּמַנְהִיגֵי הַנִּמְצָאִים הָעוֹלְמִיִּים, וְהֵם הַהוֹוִים וְנִפְסָדִים הַנִּכְפָּלִים תַּחַת הַזְּמַן, כְּמוֹ אֵיכֻיּוֹת הַיְסוֹדוֹת, וְהַטֶּבַע הַזָּן וְהַמְגַדֵּל וְהַמּוֹלִיד וְהַמְצַיֵּר בַּצְּמָחִים וּבְבַעֲלֵי חַיִּים.

וַיְגָרֶשׁ מִפָּנֶיךָ אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשְׁמֵד. וְהִנֵּה הוּא גֵּרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת הָאוֹיֵב שֶׁהָיָה תּוֹשֵׁב הָאָרֶץ, וְאָמַר לְךָ "הַשְׁמֵד", כִּי לֹא בְּחַרְבְּךָ יָרַשְׁתָּ אֶרֶץ, בְּאֹפֶן שֶׁתּוּכַל לַחֲשֹׁב שֶׁבְּסוּר כֹּחֲךָ בְּאֹרֶךְ הַזְּמַן, אוֹ בְּבוֹא חֲלִיפָתוֹ, יִגְבְּרוּ הָאוֹיְבִים, כִּי אָמְנָם הוּא הָיָה הַמְגָרְשָׁם, וְאֵיךְ יִכָּנְסוּ נֶגֶד רְצוֹנוֹ. תורה כח

(כח) וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל־אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף־שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל:

כח וּשְׁרָא יִשְׂרָאֵל לְרָחְצָן בִּלְחוֹדוֹהִי כְּעֵין בִּרְכְּתָא דִבְרֵכְנוּן יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן לְאַרְעָא עָבְדָא עִבּוּר וַחֲמָר אַף שְׁמַיָּא דִעִלָּוֵיהוֹן יְשַׁמְּשֻׁנּוּן בְּטַלָּא:

רש״י◄ **בֶּטַח בָּדָד** • כָּל יָחִיד וְיָחִיד ״אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ״, מְפֻזָּרִין וְאֵין צְרִיכִין לְהִתְאַסֵּף וְלֵישֵׁב יַחַד מִפְּנֵי הָאוֹיֵב. **עֵין יַעֲקֹב** • כְּמוֹ: (במדבר יא) ״וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח״, כְּעֵין הַבְּרָכָה שֶׁבֵּרְכָם יַעֲקֹב, לֹא כְּבָדָד שֶׁאָמַר יִרְמְיָה: (ירמיה טו) ״בָּדָד יָשַׁבְתִּי״, אֶלָּא כְּעֵין הַבְטָחָה שֶׁהִבְטִיחָם יַעֲקֹב: (בראשית מח) ״וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם, וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֵיכֶם״. **יַעַרְפוּ** • יָטִיפוּ. **אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ־טָל** • אַף בִּרְכָתוֹ שֶׁל יִצְחָק נוֹסֶפֶת עַל בִּרְכָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: (שם כז) ״וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳״.

(כט) אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיהוָה מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר־חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ: ס

כט טוּבָךְ יִשְׂרָאֵל לֵית דִּכְוָתָךְ עַמָּא דְּפֻרְקָנֵהּ (מִן) קֳדָם יְיָ תַּקִּיף בְּסַעְדָּךְ וּדְמִן קֳדָמוֹהִי נִצְחָן גִּבְרְוָתָךְ וִיכַדְּבוּן סָנְאָךְ לָךְ וְאַתְּ עַל פְּרִיקַת צַוְּארֵי מַלְכֵיהוֹן תִּדְרֹךְ:

רש״י◄ **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל** • לְאַחַר שֶׁפֵּרֵט לָהֶם הַבְּרָכוֹת, אָמַר לָהֶם: ׳מַה לִּי לִפְרֹט לָכֶם, כְּלַל דָּבָר: הַכֹּל שֶׁלָּכֶם׳. **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ** • תְּשׁוּעָתְךָ בַּה׳ אֲשֶׁר הוּא מָגֵן עֶזְרֶךָ, (וַאֲשֶׁר הוּא) חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ. **וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ** • כְּגוֹן הַגִּבְעוֹנִים שֶׁאָמְרוּ: (יהושע ט) ״מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ עֲבָדֶיךָ וְגוֹ׳״. **וְאַתָּה עַל־בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ** • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שם י) ״שִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צַוְּארֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה״.

◆ שבת קודש כ׳ תשרי ◆

לד (א) וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ רֹאשׁ הַפִּסְגָּה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיַּרְאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן:

א וּסְלֵק מֹשֶׁה מִמֵּישְׁרָא דְמוֹאָב לְטוּרָא דִנְבוֹ רֵישׁ רָמָתָא דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וְאַחְזְיֵהּ יְיָ יָת כָּל אַרְעָא יָת גִּלְעָד עַד דָּן:

ספורנו

(כח) **וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח.** כְּאָמְרוֹ ״וְהָאָרֶץ שָׁקְטָה מִמִּלְחָמָה״ (יהושע יא, כג). **בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ, אַף שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל.** יְהִי רָצוֹן, שֶׁלְּקֵץ הַיָּמִין, ״עֵין יַעֲקֹב״ וְהוּא הָאָדוֹן אֲשֶׁר אַתֶּם מְבַקְשִׁים, אֲשֶׁר הוּא ״עֵין יִשְׂרָאֵל״ בְּסוֹף וּבְעֵקֶב הַכֹּל, וְכֵן ״שָׁמָיו יַעַרְפוּ טָל״, יַבִּיעוּ טַל בְּשֶׁפַע ״אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ״. כִּי אָמְנָם הַמָּשִׁיחַ יַעֲרֹף לִקְחוֹ כַּטָּל, שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, וְגַם כֵּן הַשָּׁמַיִם יַבִּיעוּ טַל בְּשׁוֹפֵעַ ״אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ״, כְּמוֹ שֶׁהָיָה הָעִנְיָן בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, קֹדֶם חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, ״כִּי לֹא הִמְטִיר.. וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד.. וְאֵד יַעֲלֶה.. וְהִשְׁקָה״ (בראשית ב, ה־ו), בְּאֹפֶן שֶׁבִּהְיוֹת הָאָרֶץ מֵעַצְמָהּ ״אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ״, בְּבוֹא עָלֶיהָ עֲרִיפַת טַל לִבְרָכָה, מַסְפִּיק לְהִתְפַּרְנֵס אֶת יוֹשְׁבֶיהָ שֶׁלֹּא בְצַעַר, כַּאֲשֶׁר הָיְתָה הַכַּוָּנָה שֶׁיִּתְפַּרְנֵס אָדָם הָרִאשׁוֹן קֹדֶם חֶטְאוֹ, כְּאָמְרָם ז״ל ׳עֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתּוֹצִיא גְּלֻסְקָאוֹת וּכְלֵי מִילַת׳ (שבת ל, ב). תורה כט

(כט) **אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל.** וְאָז תַּגִּיעַ אֶל הָאִשּׁוּר, שֶׁהוּא הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה הָאֶפְשָׁרִית לְעַם. **מִי כָמוֹךָ.** עַד שֶׁלֹּא יִמָּצֵא עַם כָּמוֹךָ, כְּאָמְרוֹ ״וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל הַגּוֹיִם״ (מלאכי ג, יב). **עַם נוֹשַׁע בַּה׳.** שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּשׁוּעָתְךָ עַל יְדֵי מִלְחַמְתְּךָ, אֲבָל ״ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם״ (ע״פ שמות יד, יד). **מָגֵן עֶזְרֶךָ.** הוּא שֶׁעָזַר אוֹתְךָ בַּגָּלוּת שֶׁלֹּא כָּלִיתָ, כְּאָמְרוֹ ״לוּלֵי ה׳ שֶׁהָיָה לָנוּ.. אֲזַי הַמַּיִם שְׁטָפוּנוּ.. עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם ה׳״ (תהלים קכד, ב־ח). **וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ.** וְהוּא אֲשֶׁר יִהְיֶה ״חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ״, שֶׁתִּתְרוֹמֵם עַל הָאֻמּוֹת בְּמִלְחַמְתּוֹ עֲלֵיהֶם, כְּאָמְרוֹ ״כִּי בָאֵשׁ ה׳ נִשְׁפָּט, וּבְחַרְבּוֹ אֶת כָּל בָּשָׂר״ (ישעיה סו, טז). **וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ.** שֶׁהֵם כְּבָר בָּזוּ אוֹתְךָ, וִיכַחֲשׁוּ עַצְמָם כַּאֲשֶׁר יְכַבְּדוּךָ, כְּאָמְרוֹ ״וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל מְנַאֲצָיִךְ״ (שם ס, יד). **וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ.** שֶׁאֲפִלּוּ מַלְכֵיהֶם יִהְיוּ נִכְנָעִים לְךָ, כְּאָמְרוֹ ״וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְכוּ׳ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ״ (שם מט, כג). תורה א

רש״י◄ **מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל־הַר נְבוֹ • כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ, וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת. אֶת־כָּל־הָאָרֶץ • הֶרְאָהוּ אֶת כָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּשַׁלְוָתָהּ, וְהַמְּצִיקִין הָעֲתִידִין לִהְיוֹת מְצִיקִין לָהּ. עַד־דָּן • הֶרְאָהוּ בְּנֵי דָן עוֹבְדִים עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר:** (שופטים יח) **״וַיָּקִימוּ לָהֶם בְּנֵי דָן אֶת הַפֶּסֶל״, וְהֶרְאָהוּ שִׁמְשׁוֹן שֶׁעָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ לְמוֹשִׁיעַ.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש״פ האזינו, י״ג תשרי, ה׳תשכ״ו)

יֶשְׁנָם הַחוֹשְׁבִים שֶׁעִנְיָן הַזְּרִיזוּת צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק בְּעִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כְּלָשׁוֹן חֲז״ל: "זְרִיזִין מַקְדִּימִין לְמִצְוֹת", אֲבָל בְּעִנְיָן שֶׁל רְשׁוּת - "כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ" - לֹא נוֹגֵעַ עִנְיָן הַזְּרִיזוּת.

וְעַל זֶה בָּאָה הַהוֹרָאָה מֵהַנְהָגַת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בָּעֲלִיָּה לְהַר נְבוֹ לִרְאוֹת אֶת הָאָרֶץ - שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁרְאִיָּתוֹ אֶת הָאָרֶץ לֹא הָיְתָה עִנְיָן שֶׁל מִצְוָה, כִּי־אִם דְּבַר הָרְשׁוּת, מִכָּל־מָקוֹם "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבוֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", "כַּמָּה מַעֲלוֹת הָיוּ וּפִסְּעָן מֹשֶׁה בִּפְסִיעָה אַחַת", שֶׁעָשָׂה זֹאת בִּזְרִיזוּת כוּ׳, שֶׁמִּזֶּה לְמֵדִים שֶׁגַּם בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת צָרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאֹפֶן שֶׁל זְרִיזוּת.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה - עַל־פִּי הָאָמוּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׁכַר הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) זָכָה לְהַשְׁלִיחוּת לֵילֵךְ וְלוֹמַר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהַקָּבָּ״ה קִיֵּם אֶת שְׁבוּעָתוֹ:

וּבְהַקְדִּים - שֶׁלְּכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן:

כֵּיוָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם "מַאֲמִינִים בְּנֵי מַאֲמִינִים", וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוּא "רֹאשׁ לַמַּאֲמִינִים" - אֵיךְ שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה סָפֵק אֵצֶל אַבְרָהָם בְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּם שְׁבוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה, שֶׁיִּצְטָרְכוּ לִשְׁלֹחַ לוֹ לוֹמַר לוֹ שֶׁהַקָּבָּ״ה קִיֵּם אֵת הַשְּׁבוּעָה?!

וּבְעִנְיָן זֶה רוֹאִים נְקֻדָּה נִפְלָאָה - שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן הַזְּרִיזוּת (בְּעִנְיָנֵי הָרְשׁוּת) הִגִּיעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ לְמַדְרֵיגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר אֲפִלּוּ מֵאֱמוּנָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ.

(ב) **וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן:**

ב **וְיָת כָּל נַפְתָּלִי וְיָת אַרְעָא דְאֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְיָת כָּל אַרְעָא דִיהוּדָה עַד יַמָּא מַעַרְבָּא:**

רש״י◄ **וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי • הֶרְאָהוּ אַרְצוֹ בְּשַׁלְוָתָהּ וְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ דְּבוֹרָה וּבָרָק מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי נִלְחָמִים עִם סִיסְרָא וְחֵילוֹתָיו. וְאֶת־אֶרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה • הֶרְאָהוּ אַרְצָם בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ יְהוֹשֻׁעַ נִלְחָם עִם מַלְכֵי כְּנַעַן, שֶׁבָּא מֵאֶפְרַיִם, וְגִדְעוֹן שֶׁבָּא מִמְּנַשֶּׁה, נִלְחָם עִם מִדְיָן וַעֲמָלֵק. וְאֵת כָּל־אֶרֶץ יְהוּדָה • בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ, וְהֶרְאָהוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וְנִצְּחוֹנָם. עַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן • אֶרֶץ הַמַּעֲרָב בְּשַׁלְוָתָהּ וּבְחֻרְבָּנָהּ. דָּבָר אַחֵר: אַל תִּקְרֵי ״הַיָּם הָאַחֲרוֹן״, אֶלָּא ׳הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן׳, הֶרְאָהוּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁעֲתִידִין לֵיאָרַע לְיִשְׂרָאֵל עַד שֶׁיִּחְיוּ הַמֵּתִים.**

(ג) **וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכִּכָּר בִּקְעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֹעַר:**

ג **וְיָת דָּרוֹמָא וְיָת מֵישְׁרָא בִּקְעָתָא דִירֵיחוֹ קַרְתָּא דִדְקַלְיָא עַד צֹעַר:**

רש״י◄ **וְאֶת־הַנֶּגֶב • אֶרֶץ הַדָּרוֹם. דָּבָר אַחֵר: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה, שֶׁנֶּאֱמַר:** (במדבר יג) **״וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב, וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן״. וְאֶת־הַכִּכָּר • הֶרְאָהוּ שְׁלֹמֹה יוֹצֵק כְּלֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר:** (מלכים א ז) **״בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה״.**

(ד) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר:**

ד **וַאֲמַר יְיָ לֵהּ דָּא אַרְעָא די קַיֵּימִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךָ אֶתְּנִנַּהּ אַחֲזִיתָךְ בְּעֵינָיךָ וּלְתַמָּן לָא תְעִבַּר:**

ספורנו

לד (ד) **הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ.** לְמַעַן תִּבָּרְכֶנָּה. **וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר.** כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּגִּיעֶנָּה בִּרְכָתְךָ בְּאֹפֶן שֶׁלֹּא תֵּחָרֵב בַּסּוֹף, כְּמוֹ שֶׁכְּבָר נִגְזַר עֲלֵיהֶם לִכְשֶׁתִּתְמַלֵּא סְאָתָם. תורה ה

רש״י◄ לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאֵיתִיךָ • כְּדֵי שֶׁתֵּלֵךְ וְתֹאמַר לְאַבְרָהָם, לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: ׳שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע לָכֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, קַיֶּמֶה׳, וְזֶהוּ ״לֵאמֹר״, לְכָךְ הֶרְאִיתִיהָ לְךָ, אֲבָל גְּזֵרָה הִיא מִלְּפָנַי שֶׁשָּׁמָּה לֹא תַעֲבֹר, שֶׁאִלּוּלֵי כָּךְ, הָיִיתִי מְקַיֶּמְךָ עַד שֶׁתִּרְאֶה אוֹתָם נְטוּעִים וּקְבוּעִים בָּהּ, וְתֵלֵךְ וְתַגִּיד לָהֶם.

(ה) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה:

ה וּמִית תַּמָּן מֹשֶׁה עַבְדָּא דַיְיָ בְּאַרְעָא דְמוֹאָב עַל מֵימְרָא דַיְיָ:

רש״י◄ וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה • (ב״ב טו) אֶפְשָׁר מֹשֶׁה מֵת, וּכְתִיב: ״וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה״? אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה, מִכָּאן וָאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֶפְשָׁר סֵפֶר הַתּוֹרָה חָסֵר כְּלוּם, וְהוּא אוֹמֵר (לעיל לא): ״לָקוֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה״? אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר, וּמֹשֶׁה כּוֹתֵב בְּדֶמַע. עַל־פִּי ה׳ • בִּנְשִׁיקָה.

(ו) וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קִבְרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

ו וּקְבַר יָתֵהּ בְּחֵילְתָא בְּאַרְעָא דְמוֹאָב לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר וְלָא יְדַע אֱנָשׁ יָת קֶבְרְתֵּהּ עַד יוֹמָא הָדֵין:

רש״י◄ וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ. (ספרי נשא) רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, וְזֶהוּ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה ׳אֶתִּ״ין שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ כֵּן. כַּיּוֹצֵא בוֹ (במדבר ו) ״בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אוֹתוֹ״, הוּא מֵבִיא אֶת עַצְמוֹ. כַּיּוֹצֵא בוֹ (ויקרא כב) ״וְהִשִּׁיאוּ אוֹתָם עָוֹן אַשְׁמָה״, וְכִי אֲחֵרִים מַשִּׁיאִים אוֹתָם? אֶלָּא הֵם מַשִּׁיאִים אֶת עַצְמָם. מוּל בֵּית פְּעוֹר • קִבְרוֹ הָיָה מוּכָן שָׁם מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, לְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה פְּעוֹר, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּבְרְאוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת (אבות פ״ה).

(ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה:

ז וּמֹשֶׁה בַּר מְאָה וְעַשְׂרִין שְׁנִין כַּד מִית לָא כְּהַת עֵינוֹהִי וְלָא שְׁנָא זִיו יְקָרָא דְאַפּוֹהִי:

רש״י◄ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ • אַף מִשֶּׁמֵּת. וְלֹא־נָס לֵחֹה • לַחְלוּחִית שֶׁבּוֹ, לֹא שָׁלַט בּוֹ רִקָּבוֹן וְלֹא נֶהְפַּךְ תֹּאַר פָּנָיו.

(ח) וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה:

ח וּבְכוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרָיָא דְמוֹאָב תְּלָתִין יוֹמִין וּשְׁלִימוּ יוֹמֵי בְּכִיתָא אֲבֵלָא דְמֹשֶׁה:

רש״י◄ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן מִתּוֹךְ שֶׁהָיָה רוֹדֵף שָׁלוֹם וְנוֹתֵן שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לְבַעְלָהּ, נֶאֱמַר: (במדבר כ) ״כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל״, זְכָרִים וּנְקֵבוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כד עמ׳ 255)

הַזְּכָרִים, אֲבָל בְּאַהֲרֹן . . זְכָרִים וּנְקֵבוֹת (רש״י לד, ח) לִכְאוֹרָה, מַדּוּעַ מַזְכִּירִים בְּעֵת מִיתַת מֹשֶׁה אֶת הַחִסָּרוֹן שֶׁלּוֹ לְגַבֵּי אַהֲרֹן. וְיֵשׁ לוֹמַר: אַהֲרֹן עָשָׂה שָׁלוֹם עַל־יְדֵי שֶׁשִּׁנָּה קְצָת מִן הָאֱמֶת. אַף מֹשֶׁה, שֶׁמִּדָּתוֹ אֱמֶת, אֵינוֹ מְסַגֵּל לִפְעֹל בְּדֶרֶךְ זוּ. וְיֵשׁ בָּזֶה מַה שֶּׁאֵין בָּזֶה: מֹשֶׁה – אֵינוֹ נוֹטֶה מִן הָאֱמֶת. אַהֲרֹן – מֵבִיא שָׁלוֹם לְכָל יְהוּדִי, גַּם אָדָם כָּזֶה שֶׁבִּשְׁבִילוֹ מְכָרְחִים לְשַׁנּוֹת מִן הָאֱמֶת. בְּמֶשֶׁךְ חַיֵּי מֹשֶׁה, כְּשֶׁהָיָה עָסוּק בְּמִלּוּי תַּפְקִידוֹ, הָיָה עָסוּק כָּלוֹ בָּעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ, מִדַּת הָאֱמֶת; אֲבָל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִים שְׁלִיחוּתוֹ, הִרְגִּישׁ אֶת מַעֲלַת הַנְהָגַת אַהֲרֹן.

ספורנו

(ו) **וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ.** אִם הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ כְּדִבְרֵי קְצָת ז״ל, עָשְׂתָה זֹאת נַפְשׁוֹ הַנִּבְדֶּלֶת, כִּי הוּא מֵת בָּהָר, ״רֹאשׁ הַפִּסְגָּה״ (לעיל פסוק א), שֶׁמִּשָּׁם רָאָה אֶת הָאָרֶץ (פסוקים א־ג), כְּאָמְרוֹ ״וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה״ (שם פסוק ה), וְהַקְּבוּרָה הָיְתָה בַּגַּי (פסוק ו). תורה ז

(ח) **וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה, וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה.** כִּי בִּימֵי הַבְּכִי אֵין חָכְמָה וְאֵין עֵצָה. תורה ט

(ט) וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה
אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:

ט וְיְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן מְלֵי רוּחַ חָכְמְתָא אֲרֵי
סְמַךְ מֹשֶׁה יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וַעֲבָדוּ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

(י) וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ
יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים:

י וְלָא קָם נְבִיָּא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה דִּי
אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ אַפִּין בְּאַפִּין:

רש״י ◄ אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳ פָּנִים אֶל־פָּנִים • שֶׁהָיָה לִבּוֹ גַּס בּוֹ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בְּכָל עֵת שֶׁרוֹצֶה, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (שמות לב) ״וַעֲתָּה אֶעֱלֶה אֶל ה׳״, (במדבר ט) ״עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה יְצַוֶּה ה׳ לָכֶם״.

(יא) לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה
לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־
אַרְצוֹ:

יא לְכָל אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא דִּי שְׁלְחֵהּ יְיָ לְמֶעְבַּד
בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדּוֹהִי
וּלְכָל אַרְעֵהּ:

(יב) וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר
עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

יב וּלְכֹל יְדָא תַּקֵּיפְתָּא וּלְכֹל חֵזְוָנָא רַבָּא דִּי
עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל: חזק

רש״י ◄ וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה • שֶׁקִּבֵּל אֶת הַתּוֹרָה בַּלּוּחוֹת בְּיָדָיו. וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל • נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁבַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל • שֶׁנְּשָׂאוֹ לִבּוֹ לִשְׁבֹּר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ט) ״וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם״, וְהִסְכִּימָה דַּעַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְדַעְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל י) ״אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ״, יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (שבת פז):

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כב עמ׳ כה)

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָרֵשׁ אֶת סְמִיכוּת הַתּוֹרָה סוֹפָהּ לִתְחִלָּתָהּ, עַל פִּי מַה שֶׁהִקְשׁוּ רַז״ל (נדרים לט, ב) וְהָכְתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ. וְזֶהוּ הֶמְשֵׁךְ הַכְּתוּבִים: לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים . . אֲשֶׁר עָשָׂה . . (וְאֵין זֶה חָדָשׁ, כִּי־אִם) בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים, כִּי תְּנַאי הִתְּנָה הַקָּבָּ״ה עִם כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית בְּעֵת הַבְּרִיאָה בְּנוֹגֵעַ לְנִסִּים (בראשית רבה ה, ה. זח״ב קצח, ב. פירוש המשניות להרמב״ם ותוספות יום טוב אבות ה, ו).

ספורנו

(ט) **כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה.** כְּאָמְרוֹ ״וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי ה׳, עַל פִּיו יֵצְאוּ וְעַל פִּיו יָבֹאוּ, הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ, וְכָל הָעֵדָה״ (במדבר כז, כא). תורה י

(י) **וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה.** לא הִגִּיעַ שׁוּם נָבִיא לְמַדְרֵגַת נְבוּאָתוֹ. וּבָזֶה הִתְבָּאֵר ׳שֶׁאֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ דָּבָר מֵעַתָּה׳, עַל דֶּרֶךְ אָמְרָם ז״ל: אֵין בֵּית דִּין יָכוֹל לְבַטֵּל דִּבְרֵי בֵּית דִּין [חֲבֵרוֹ], אֶלָּא אִם כֵּן גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן.

אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳. הִנֵּה הַנָּבִיא יִקָּנֶה תּוֹסֶפֶת אוֹר שִׁכְלִי בְּלִי סָפֵק בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ בִּהְיוֹתוֹ מִתְנַבֵּא, כְּאָמְרוֹ ״וְהִתְנַבֵּיתָ עִמָּם, וְנֶהְפַּכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר״ (שמואל א י, ו). וּבִהְיוֹת כָּל פְּעֻלַּת הָאֵל יִתְבָּרֵךְ בִּידִיעַת עַצְמוֹ בִּלְבַד, אָמַר ״אֲשֶׁר יְדָעוֹ״ לְהוֹרוֹת שֶׁפָּעַל בִּידִיעָתוֹ לְטוֹב, כְּמוֹ ״מָה אָדָם וַתֵּדָעֵהוּ״ (תהלים קמד, ג), ״וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם״ (שמות לג, יז), ״וַיֵּדַע אֱלֹהִים״ (שם ב, כה), ״יוֹדֵעַ ה׳ דֶּרֶךְ צַדִּיקִים״ (תהלים א, ו), וְרַבִּים זוּלַת אֵלֶּה.

פָּנִים אֶל פָּנִים. בְּעוֹדוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּחוּשָׁיו. תורה יא

(יא) **לְכָל הָאֹתוֹת.** וְזֹאת הַיְדִיעָה בּוֹ ׳פָּנִים בְּפָנִים׳ הִגִּיעַתְהוּ כַּאֲשֶׁר ״שְׁלָחוֹ ה׳ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּמִצְרַיִם״. כִּי אָמְנָם הַמַּרְאֶה שֶׁנִּגְלִיתָ עָלָיו בַּסְּנֶה לֹא הָיְתָה בְּאֹפֶן זֶה, כְּאָמְרוֹ ״כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים״ (שמות ג, ו), עַל הֵפֶךְ ״וּתְמוּנַת ה׳ יַבִּיט״ (במדבר יב, ח). תורה יב

(יב) **וּלְכֹל הַיָּד.** שֶׁפָּעַל ה׳ עַל יָדוֹ בִּבְלִתִּי נִפְסָדִים לְשַׁנּוֹת טִבְעָם, כְּעִנְיַן בְּקִיעַת הַיָּם, וּפְתִיחַת פִּי הָאָרֶץ, וְהוֹרֶדֶת הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם, וְזוּלָתָם.

וּלְכֹל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל. שֶׁל מִתַּן תּוֹרָה.

אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. כְּשֶׁיָּרְאוּ וְעָמְדוּ מֵרָחוֹק בְּמִתַּן תּוֹרָה, וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל הָעֲרָפֶל (שמות כ, יח), כִּי אָז קָנָה הַמַּדְרֵגָה הָעֶלְיוֹנָה בִּנְבוּאַת ״פָּנִים אֶל פָּנִים״, וְעָשָׂה אֶת מֹשֶׁה אָז נוֹרָא בְּקִרְנֵי הוֹד.

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. כְּאָמְרוֹ ״וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו, וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו״ (שמות לד, ל).

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי־שיחות כרך ט עמוד 239־241)

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ". אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה: יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ (ב"ב יד, ב).

וְהִנֵּה מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - אֲשֶׁר מַחֲמַת מַעֲלָה זוֹ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ"ה "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" - מְהַוָּה מַעֲלָה גַּם בְּנוֹגֵעַ לְיִשְׂרָאֵל, וּכְדִלְקַמָּן:

הָעִנְיָן יוּבָן בְּהֶקְדֵּם הַהֶסְבֵּר מַדּוּעַ נִתְּינַת הַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עַל שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת (לֹא הָיְתָה מִיַּד בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אוֹ לְמָחֳרָתוֹ - מִיַּד בַּעֲלוֹתוֹ לָהָר, אֶלָּא) הָיְתָה כַּעֲבוֹר אַרְבָּעִים יוֹם לְאַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת: כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה אָמַר לוֹ "פְּסָל לְךָ גוֹ'", רַק אָז אָמַר לוֹ "הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ - יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ". לִכְאוֹרָה, לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ "יִישַׁר כֹּחַ" מִיַּד?

פֶּלֶא גָּדוֹל יוֹתֵר: עַל הַפָּסוּק "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" הָאֲמוּר אַרְבָּעִים יוֹם אַחַר שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כַּנַּ"ל, לֹא מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ", כִּי־אִם בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת "וְזֹאת הַבְּרָכָה", שֶׁנֶּאֱמְרָה כְּמֵעַט אַרְבָּעִים שָׁנָה לְאַחַר מִכָּן - רַק אָז מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁ"אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ" (דְּאַרְבָּעִים שָׁנָה מִקּוֹדֶם) פֵּירוּשׁוֹ "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ".

וְאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת, הַטַּעַם לְכָךְ הוּא, כִּי הַהוֹכָחָה לְפָרֵשׁ כֵּן (עַל־פִּי הַפֵּשֶׁט), הוּא מֵהַמִּלִּים "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - אֲבָל מִכֵּיוָן שֶׁכָּל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה הֵם בְּדִיּוּק, הֲרֵי מִזֶּה גּוּפָא מוּבָן, שֶׁהַ"יִישַׁר כֹּחַ" שֶׁנִּתַּן הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה בְּעֵת אֲמִירַת "פְּסָל לְךָ" נִתְגַּלְּתָה רַק כְּשֶׁ"וַיַּעַל מֹשֶׁה גוֹ' אֶל הַר נְבוֹ גוֹ'".

בֵּאוּר הַדָּבָר: לְגַבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל, אִיתָא בִּגְמָרָא: "לֹא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֵגֶל אֶלָּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעֲלֵי תְּשׁוּבָה". דָּבָר זֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן אֶפְשָׁרוּת לַיֵּצֶר הָרַע לִשְׁלוֹט עַל יִשְׂרָאֵל וּלְפַתּוֹתָם לַעֲשׂוֹת הָעֵגֶל, הוּא לְשֵׁם הָעִילּוּי דִּתְשׁוּבָה (בִּיטּוּל הַחֵטְא - עַד שֶׁהָאָדָם עוֹמֵד בְּמַעֲלָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מִכְּפִי שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַחֵטְא), שֶׁאֵלָיו יַגִּיעוּ עַל־יְדֵי־זֶה.

מִזֶּה מוּבָן גַּם לְגַבֵּי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - הַמְּסוֹבָּב מֵחֵטְא הָעֵגֶל - שֶׁהַטַּעַם לְכָךְ (בִּפְנִימִיּוּת) הוּא, כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְוַסֵּף עִילּוּי - עִילּוּי בַּ(תּוֹרָה) לוּחוֹת (הֵיפֶךְ הַשְּׁבִירָה - עַד לְמַעֲלָה נַעֲלֵית מֵה"לוּחוֹת אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ"), הַלּוּחוֹת הַשֵּׁנִיּוֹת, הַמְהֻוִּים "כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה" לְגַבֵּי הַלּוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת.

[וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם כַּוָּנַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, כְּשֶׁדָּן הַקַּל־וָחֹמֶר: כֵּיוָן שֶׁ"יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים" אִי־אֶפְשָׁר לָתֵת לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, הָיָה (לֹא רַק לְשֵׁם הֲגָנָה עַל כְּבוֹד הַתּוֹרָה, אֶלָּא גַּם) כְּדֵי לִפְעוֹל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה.

כְּמִשָּׁל הַבֵּן שֶׁהִנְהָגָתוֹ אֵינָהּ כִּדְבָעֵי, עַד שֶׁ"אָבִיו דּוֹחֵהוּ חוּץ לְבֵיתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ שֶׁאֵינוֹ אָבִיו" - שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה דָּוְקָא מִתְגַּלִּית אַהֲבַת הַבֵּן לְאָבִיו, עַד שֶׁצּוֹעֵק בְּמַר נַפְשׁוֹ "שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִיפָּרֵד מֵאָבִיו בְּשׁוּם אוֹפָן, וּמִכָּל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁלֹּא יִקְרָא בְּשֵׁם אָבִיו".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן הַדִּיּוּק "וְאַשַּׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" - וּכְפִי שֶׁהַכָּתוּב גַּם מַדְגִּישׁ בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל" - כִּי הַמַּעֲלָה וְהַשֶּׁבַח שֶׁל מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת הָיוּ בָּזֶה שֶׁ"נִשְׂאוּ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם", דָּבָר זֶה הֶבִיאָם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה].

וּבָזֶה גַּם מְבֹאָר כֵּיצַד יוֹם צוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, יֶהָפֵךְ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה:

כַּיּוֹם, כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָנוּ שֶׁשְּׁבִירַת הַלּוּחוֹת גָּרְמָה שֶׁ"אוּמָּה וְלָשׁוֹן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם", מְהַוָּה יוֹם זֶה, יוֹם תַּעֲנִית. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן לָעָתִיד־לָבֹא, אֲשֶׁר אָז תִּתְגַּלֶּה בִּשְׁלֵמוּת מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל חֵטְא הָעֵגֶל; וַאֲשֶׁר תְּשׁוּבָה זוֹ רֵאשִׁיתָהּ בְּ"וְאַשַּׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם" (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה - גַּם מַעֲלָתָן שֶׁל הַלּוּחוֹת הַשֵּׁנִיּוֹת), אָז יִהְיֶה יוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז, יוֹם שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת - יוֹם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה.

וְזֶהוּ הַטַּעַם מַדּוּעַ נֶאֱמַר "יִישַׁר כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ" רַק בַּצִּוּוּי עַל הַלּוּחוֹת הַשֵּׁנִיּוֹת. וּבְגִילוּי, בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא (עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה), מִתְגַּלֶּה הַדָּבָר רַק בְּסִיּוּם הַתּוֹרָה, כְּשֶׁהַקָּבָּ"ה הָרְאָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ "עַד הַיּוֹם הָאַחֲרוֹן" - כִּי דָּוְקָא אָז מִתְגַּלֶּה הָעִילּוּי שֶׁאֵלָיו הִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי שְׁבִירַת הַלּוּחוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~ (עַל־פִּי לקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 217 – מתוך 'לקראת שבת')

מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת

וּלְכֹל הַיָּד הַחֲזָקָה גו' אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל־יִשְׂרָאֵל:

לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל – שֶׁנִּשְׂאוּ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם (לד, יב. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ־עִיּוּן אֵיךְ מַתְאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי שֶׁהַכָּתוּב מְסַפֵּר עַל הַמַּעֲלוֹת הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת שֶׁל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, יְסַיֵּם בְּ"לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל", שֶׁנִּשְׂאוּ לִבּוֹ לִשְׁבּוֹר הַלּוּחוֹת לְעֵינֵיהֶם?

וְיֵשׁ לוֹמַר עַל־פִּי הַמִּדְרָשׁ (הובא ברש"י פרשת תשא לד, א): "מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם וְהִנִּיחַ אֲרוּסָתוֹ עִם הַשִּׁפְחוֹת, מִתּוֹךְ קִלְקוּל הַשִּׁפְחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רַע. עָמַד שׁוֹשְׁבִינָהּ וְקָרַע כְּתֻבָּתָהּ. אָמַר, אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהָרְגָהּ, אֹמַר לוֹ עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ . . הַמֶּלֶךְ זֶה הַקָּבָּ"ה, הַשִּׁפְחוֹת אֵלּוּ עֶרֶב רַב, וְהַשּׁוֹשְׁבִין זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָנָת בְּפַשְׁטוּת מַעֲלַת מֹשֶׁה בִּשְׁבִירַת הַלּוּחוֹת, שֶׁמַּעֲלָה זוֹ נַעֲלֵית יוֹתֵר מִשֶּׁאָר מַעֲלוֹתָיו הַנִּזְכָּרוֹת בַּכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי מוּבָן גֹּדֶל וִיקַר עֶרְךְ הַתּוֹרָה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וּבִפְרָט שֶׁהוּא זֶה שֶׁקִּבְּלָהּ מִיָּדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ"ה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן כַּאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן וְהָאוֹהֵב יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמְּצִיאוּתָם שֶׁל הַלּוּחוֹת יְכוֹלָה לִפְגֹּעַ בְּיִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא הִסֵּס כְּלָל וּשְׁבָרָם מִיָּד כְּדֵי לְהַצִּיל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהֶעָנֶשׁ.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה לשבת חול המועד סוכות

יחזקאל פרק לח

לח יח וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם בּוֹא גוֹג
עַל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה תַּעֲלֶה
חֲמָתִי בְּאַפִּי: יט וּבְקִנְאָתִי בְּאֵשׁ־עֶבְרָתִי
דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה רַעַשׁ גָּדוֹל
עַל אַדְמַת יִשְׂרָאֵל: כ וְרָעֲשׁוּ מִפָּנַי דְּגֵי הַיָּם
וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְחַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־הָרֶמֶשׂ
הָרֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכֹל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה וְנֶהֶרְסוּ הֶהָרִים וְנָפְלוּ הַמַּדְרֵגוֹת
וְכָל־חוֹמָה לָאָרֶץ תִּפּוֹל: כא וְקָרָאתִי עָלָיו
לְכָל־הָרַי חֶרֶב נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה חֶרֶב אִישׁ
בְּאָחִיו תִּהְיֶה: כב וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ בְּדֶבֶר וּבְדָם
וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו
וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל חֵיל צְבָאוֹת עִמּוֹ וְעַל־
עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ לְחֻמָּם
וּלְאַבְּדָם, וְזֶה יֶחְשַׁב לְוִכּוּחַ כִּי בָּזֶה יוֹדִיעַ
שֶׁפְּשִׁעוֹ לוֹ: כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי אֶהֱיֶה
מְגוּדָּל וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וּמְקוּדָּשׁ
וְנוֹדַעְתִּי וּמְפוּרְסָם לְעֵינֵי גוֹיִם
רַבִּים וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי־אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד זוּלָתִי: **א** וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא שֵׁיחַרְתִּי לְךָ נְבוּאָה פְּרָטִית בְּיִחוּד עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי
יֱהוִה הִנְנִי אֵפֶה אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל שֶׁאַחַר מִפַּלְתּוֹ
זֹאת יִתְחַזֵּק שֵׁנִית וְיֵאָסֵף מַחֲנוֹתָיו שֵׁנִית עַל יְרוּשָׁלַיִם: **ב** וְשִׁכַּבְתִּיךָ אָעִיר לִבְּךָ
לִהְיוֹת שׁוֹכֵב וְשִׁשֵּׁאתִיךָ אֲפַתֶּה אוֹתְךָ
לִהְיוֹת מוֹרֵד וְהַעֲלִיתִיךָ שֵׁנִית
מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן מִמְּקוֹמְךָ בַּצָּפוֹן
וְהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל:
ג וְהִכִּיתִי אַפָּה בְּקַשְׁתְּךָ מִיַּד
שְׂמֹאלֶךָ כִּי בָּהּ מַחֲזִיקִים אֶת הַקֶּשֶׁת
וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל: ד עַל־
הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־
אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתֶּךָ לְעֵיט
לְעוֹפוֹת הַדּוֹרְסִים צִפּוֹר כָּל בַּעַל
כָּנָף וּנְפֶשׁ הַבִּלְתִּי דּוֹרֵס וְחַיַּת הַשָּׂדֶה
נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל בְּמִקּוֹם הַמִּלְחָמָה כִּי
אֲנִי דִבַּרְתִּי וְכֵן יָקוּם נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוִה: ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ
בְּמִדִּינָתוֹ וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים הַמּוּפְרָדִים
מִבְּנֵי אָדָם, וְיוֹשְׁבִים לָבֶטַח וְאֵז וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי
אוֹדִיעַ אֲפַרְסֵם בְּתוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל
וְלֹא־אַחֵל וְלֹא אַנִּיחַ אֶת־שֵׁם־
קָדְשִׁי עוֹד לִהְיוֹת מְחֻלָּל וְיָדְעוּ

וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ אֵשׁ וְגָפְרִית אַמְטִיר עָלָיו וְעַל־אֲגַפָּיו וְעַל־עַמִּים רַבִּים אֲשֶׁר אִתּוֹ:
כג וְהִתְגַּדַּלְתִּי וְהִתְקַדַּשְׁתִּי וְנוֹדַעְתִּי לְעֵינֵי גוֹיִם רַבִּים וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: **לט** א וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנָּבֵא עַל־גּוֹג וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: ב וְשִׁכַּבְתִּיךָ
וְשִׁשֵּׁאתִיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן וַהֲבִאוֹתִיךָ עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל: ג וְהִכִּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאלֶךָ
וְחִצֶּיךָ מִיַּד יְמִינְךָ אַפִּיל: ד עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל תִּפּוֹל אַתָּה וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים אֲשֶׁר אִתָּךְ לְעֵיט צִפּוֹר
כָּל־כָּנָף וְחַיַּת הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: ה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
ו וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמָגוֹג וּבְיֹשְׁבֵי הָאִיִּים לָבֶטַח וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה: ז וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ

עטרת מרים

הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה הַקָּדוֹשׁ שׁוֹכֵן בְּיִשְׂרָאֵל: ח הִנֵּה בָאָה הַזְּמַן
וְנִהְיָתָה עֵת הַיְשׁוּעָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הִוא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי וְאָז
יִתְרַשֵּׁם בְּפוֹעַל: ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל יָצְאוּ אֶל הַשָּׁלָל וּבָעֲרוּ
וְהִשִּׁיקוּ בִּדּוֹת הַכֵּלִים הָהֵם שֶׁהֵם שֶׁל עֵץ בְּנֶשֶׁק בִּכְלֵי זַיִן וּמָגֵן וְצִנָּה
בְּקֶשֶׁת וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד
וּבְרֹמַח חֲנִית וּבְעֵרוּ בָהֶם אֵשׁ
שֶׁבַע שָׁנִים כִּי יִהְיוּ רַבִּים כָּל כָּךְ:
י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה
וְלֹא יַחְטְבוּ יַחְתְּכוּ מִן־הַיְעָרִים כִּי
יַסִּפִּיקוּ בִּכְלֵי הַזַּיִן כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־
אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם אֲשֶׁר
שָׁלְלוּ אוֹתָם בִּימֵי הַגּוֹלָה וּבָזְזוּ אֶת־
בִּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהֽוּא אֶתֵּן לְגוֹג
לַאֲנָשָׁיו מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר קֶבֶר שָׁם
בְּיִשְׂרָאֵל בְּגֵי הָעֹבְרִים בּוֹ אֶל
קִדְמַת לְמִזְרְחוֹ שֶׁל הַיָּם כִּנֶּרֶת,
מַרְבִּים הַפְּגָרִים מִמַּפֶּלֶת גּוֹג וְחֹסֶמֶת
הִיא תִּסְתֹּם וְתִסְגֹּר אֶת־הָעֹבְרִים
שָׁמָּה כִּי לֹא יִמְצְאוּ עוֹד מָקוֹם פָּנוּי
לַעֲבוֹר, וְקָבְרוּ שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־
כָּל־הֲמוֹנָה וְקָרְאוּ אוֹתוֹ גֵּיא הֲמוֹן
גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית יִשְׂרָאֵל
לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ לֹא בַּעֲבוּר
כְּבוֹדָם, שִׁבְעָה חֳדָשִׁים יִתְעַסְּקוּ
בִּקְבוּרָתָם כִּי רַבִּים יִהְיוּ: יג וְקָבְרוּ
כָּל־עַם הָאָרֶץ כֻּלָּם יִתְעַסְּקוּ
בִּקְבוּרָתָם וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם שֶׁמֵּזֶה
יִרְאוּ כֻּלָּם כִּי הֵם נִשְׁמָרִים מֵה' וְאֵינָם
יְרֵאִים מִדֶּבֶר וּמַמַּגֵּפָה, וְזֶה יִהְיֶה יוֹם
הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שֶׁיִּתְרָאֶה
כְּבוֹד ה' וְהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית עַל יִשְׂרָאֵל

עטרת מרים

וּשְׁמִירָתוֹ אוֹתָם מִכָּל פֶּגַע: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ יִשְׁאֲלוּ עֹבְרִים שֶׁיַּעַבְרוּ
תָּמִיד בָּאָרֶץ לְחַקּוֹר עַל חֲלָלִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְקַבְּרִים אֶת עַם הָעֹבְרִים
וְשָׁבִים בַּדְּרָכִים אֶת הַפְּגָרִים הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ לְטַהֲרָהּ. וְזֹאת
מִקְצַת מִסּוֹף שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים אַחַר שֶׁסִּימּוּ קְבוּרַת אַנְשֵׁי גּוֹג בְּגֵיא הֲמוֹן גּוֹג,
אָז יַחְקְרוּ וּלְחַפֵּשׂ אַחַר הַהֲרוּגִים שֶׁלֹּא
נֶהֱרְגוּ בַּגֵּיא: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים
בָּאָרֶץ הוֹלְכֵי דְרָכִים וְרָאָה עֶצֶם
אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן סִימָן
שֶׁיִּפְרְשׁוּ מִמֶּנּוּ הוֹלְכֵי דְרָכִים וְעוֹשֵׂי
טְהָרוֹת עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים
אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: טז כְּמוֹ שֶׁהַגֵּיא
הַהוּא יִקָּרֵא גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג לִזְכָּרוֹן שֶׁשָּׁם
מְקוֹם קְבוּרָתָם וְגַם שֵׁם־עִיר
הַסְּמוּכָה לְאוֹתוֹ גֵּיא תִּקָּרֵא הֲמוֹנָה עַל
שֵׁם הֲמוֹן גּוֹג הַמְקַבְּרִים בְּסָמוּךְ לָהּ, וּבָזֶה
וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

עַמֵּי יִשְׂרָאֵל וְלֹא־אַחֵל אֶת־שֵׁם־קָדְשִׁי עוֹד
וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה קָדוֹשׁ בְּיִשְׂרָאֵל:
ח הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה הִוא
הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי: ט וְיָצְאוּ יֹשְׁבֵי עָרֵי יִשְׂרָאֵל
וּבְעֵרוּ וְהִשִּׁיקוּ בְּנֶשֶׁק וּמָגֵן וְצִנָּה בְּקֶשֶׁת
וּבְחִצִּים וּבְמַקֵּל יָד וּבְרֹמַח וּבְעֵרוּ בָהֶם אֵשׁ
שֶׁבַע שָׁנִים: י וְלֹא־יִשְׂאוּ עֵצִים מִן־הַשָּׂדֶה
וְלֹא יַחְטְבוּ מִן־הַיְעָרִים כִּי בַנֶּשֶׁק יְבַעֲרוּ־אֵשׁ וְשָׁלְלוּ אֶת־שֹׁלְלֵיהֶם וּבָזְזוּ
אֶת־בִּזְזֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יא וְהָיָה בַיּוֹם הַהֽוּא אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם
קֶבֶר בְּיִשְׂרָאֵל גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים וְקָבְרוּ
שָׁם אֶת־גּוֹג וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנָה וְקָרְאוּ גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג: יב וּקְבָרוּם בֵּית
יִשְׂרָאֵל לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים: יג וְקָבְרוּ כָּל־עַם הָאָרֶץ
וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם יוֹם הִכָּבְדִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: יד וְאַנְשֵׁי תָמִיד יַבְדִּילוּ
עֹבְרִים בָּאָרֶץ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים אֶת־הַנּוֹתָרִים עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
לְטַהֲרָהּ מִקְצַה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים יַחְקֹרוּ: טו וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ וְרָאָה
עֶצֶם אָדָם וּבָנָה אֶצְלוֹ צִיּוּן עַד קָבְרוּ אֹתוֹ הַמְקַבְּרִים אֶל־גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג:
טז וְגַם שֵׁם־עִיר הֲמוֹנָה וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ:

עטרת מרים

א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד
יְהוָה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת כִּי אִלּוּ הָיָה עָדִין
חַי, לֹא יָכֹלְתָּם לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן כִּי
עָלָיו נִגְזַר לְבַל יַעֲבוֹר וְעַתָּה קוּם
עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל־

הפטרה לפרשת וזאת הברכה יהושע פרק א

א א וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה לֵאמֹר:
ב מֹשֶׁה עַבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן
הַזֶּה אַתָּה וְכָל־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר

עטרת מרים

הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי
נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג עַל
כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר
וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל
נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־

אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג כָּל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם נְתַתִּיו כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי
אֶל־מֹשֶׁה: ד מֵהַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן הַזֶּה וְעַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר־פְּרָת כֹּל אֶרֶץ הַחִתִּים וְעַד־הַיָּם הַגָּדוֹל

עטרת מרים

מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ לֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ בְּהַנְחֲלַת הָעָם כָּרְאוּי כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֶת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי כִּי לוּלֵא זֹאת, לֹא תוֹעִיל כְּלוּם בְּהַנְחֲלַת הָעָם כָּרְאוּי, אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ מִסִּפֵּר הַתּוֹרָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל תִּצְלִיחַ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה הָאָמוּר בַּמִּקְרָא שֶׁלְּפָנֶיו מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ בַּמִּלְחָמָה מוּל הָאוֹיֵב אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י בַּיּוֹם שֶׁתַּמּוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה מִינֵי מַאֲכָלִים זוּלְתִי הַלֶּחֶם, כִּי בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר שֶׁמֵּת מֹשֶׁה לָקְטוּ מָן שֶׁהִסְתַּפְּקוּ בּוֹ עַד ט״ז בְּנִיסָן כִּי בְּעוֹד | בְּסוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט

עטרת מרים

הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זָכוֹר עֲלֵיכֶם לִזְכּוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם נוֹתֵן לָכֶם מְקוֹם מְנוּחָה וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל שֶׁבְּכֶם וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | יִתֵּן ה׳ מְקוֹם מְנוּחָה גַּם לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אָז תֹּאחֲזוּ בָהּ מִבְּלִי מְעַרְעֵר אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ בָּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי, הוּאיל וּתְקִימוּ הַתְּנַאי: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְלֹא לְבַד הַדָּבָר הַזֶּה שֶׁחַיַּבְנוּ עָלָיו מִצַּד הַיֹּשֶׁר, כִּי גַּם וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק אִם יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה וְלֹא זֹאת לְבַד, כִּי גַּם: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ מוֹרֵד בְּמַלְכוּת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ לַעֲנוֹשׁ הַמּוֹרְדִים וְלֹא לִמְחוֹל עַל כְּבוֹדְךָ:

מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְּבוּלְכֶם: ה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ לְפָנֶיךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם־מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא אַרְפְּךָ וְלֹא אֶעֶזְבֶךָּ: ו חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֶת לָהֶם: ז רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: ח לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל: ט הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ: י וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר: יא עִבְרוּ | בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵדָה כִּי בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט

יב וְלָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: יג זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: יד נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כָּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם: טו עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה | לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַּם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשָּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר | נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ: טז וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כָּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ: יז בְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יְהִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־מֹשֶׁה: יח כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יַמְרֶה אֶת־פִּיךָ וְלֹא־יִשְׁמַע אֶת־דְּבָרֶיךָ לְכֹל אֲשֶׁר־תְּצַוֶּנּוּ יוּמָת רַק חֲזַק וֶאֱמָץ:

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ד תשרי פרק כ, מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום רביעי - י"ז תשרי** פרק כ, מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שני - ט"ו תשרי פרק כ, מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום חמישי - י"ח תשרי** פרק כ, מפרק פח עד סוף פרק פט
יום שלישי - ט"ז תשרי פרק כ, מפרק עט עד סוף פרק פב	**יום שישי - י"ט תשרי** פרק כ, מפרק צ עד סוף פרק צו
שבת קודש - כ' תשרי פרק כ מפרק צז עד סוף פרק קג	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ד תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 266, **אך גם זאת... עד עמ' קלד, יבא שילה:**

אגרת הקדש

אך גם זאת מצאנו ראינו בעבודת הצדקה מעלה פרטיות גדולה ונפלאה אין ערוך אליה להיות מעשה הצדקה נעשית בפעמים רבות וכל המרבה ה"ז משובח ולא בפעם א' ובבת אחת גם כי הסך הכולל אחד הוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה ששנו חכמים ז"ל והכל לפי רוב המעשה:

והנה מלבד כי הרמב"ם ז"ל ביאר היטב טעמו ונימוקו כדי לזכך הנפש ע"י רבוי המעשה הנה מקרא מלא דיבר הכתוב פעולת צדקה לחיים דהיינו שפעולתה וסגולתה להמשיך חיים עליונים מחיי החיים א"ם ב"ה לארץ החיים היא שכינת עוזינו שעליה נאמר ואתה מחיה את כולם והיא סוכת דוד הנופלת עד עפר וכמארז"ל גלו לאדום שכינה עמהם

אַךְ גַּם זֹאת מָצָאנוּ רָאִינוּ בַּעֲבוֹדַת הַצְּדָקָה, – בענין **העבודה** שיהודי מתייגע כנגד טבע נפשו, לתת צדקה יותר מאשר מסתבר לו מצד טבע נפשו, כפי שהוסבר באגרת הקודש סימן י"ב ההבדל בין "**מעשה** הצדקה" ל"**עבודת** הצדקה", ש"מעשה הצדקה" היא נתינת הצדקה על דרך הרגיל, ואילו האופן הנעלה יותר ב"**עבודת הצדקה**" הוא כשנתינת הצדקה היא למעלה לגמרי מטבע נפשו ורגילותה, שהרי הוא מתייגע עם עצמו ביגיעה גדולה לתת יותר מאשר הוא רגיל לתת; הרי אפילו כשהסכום שהוא נותן אינו למעלה לגמרי מרגילותו, אלא עצם נתינת הצדקה במנות רבות, לתת פעם ועוד פעם וכו', יש בכך משום ענין של **עבודה** – ראינו ומצאנו בעבודת הצדקה **מַעֲלָה פְּרָטִיּוּת גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה אֵין עָרוּךְ אֵלֶיהָ,** – לא מעלה גדולה ונפלאה סתם, אלא מעלה שהמעלות האחרות אינן בהשוואה כלל אליה, **לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה** – נתינת הצדקה בפועל, לא ההתנדבות לכך, שיכולה להיות התנדבות חד־פעמית על כל השנה, אלא עצם המעשה של נתינת צדקה תהיה **נַעֲשֵׂית בְּפְעָמִים רַבּוֹת, וְכָל הַמַּרְבֶּה** – ונותן את הצדקה במנות רבות, **הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח, וְלֹא בְּפַעַם אַחַת וּבְבַת אַחַת,** – לתת את כל הסכום בפעם אחת, **גַּם כִּי הַסַּךְ הַכּוֹלֵל אֶחָד הוּא,** – בכל זאת מעלה גדולה ונפלאה שאין ערוך לה בנתינת הסכום במנות רבות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בְּפֵרוּשׁ הַמִּשְׁנָה**[21] **שֶׁשָּׁנוּ חֲכָמִים זַ"ל**[22]**: "וְהַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה":** – שהרמב"ם בפירוש המשניות שלו מפרש ומדייק שזה לא "**לפי גודל** המעשה" כי־אם "**לפי רוב** המעשה" – שהמעשה הטוב נעשה בפעמים **רבות.** והרמב"ם מפרש, למשל כשאחד יתנדב לתת אלף[23] זהובים בבת אחת, הרי זה אמנם מעשה **גדול**, אך אין זה נעשה כל כך קנין בנפש, מאשר כשהוא נותן אלף הזהובים באלף פעמים. שכן, על ידי כל נתינה נעשה הדבר יותר קנין הנפש, קנין וזיכוך בנפשו. להלן יסביר רבנו הזקן, שמלבד הזיכוך שנעשה בנפשו על ידי נתינת הצדקה בפעמים רבות, נעשה על ידי כל נתינה יחוד עליון למעלה, **וְהִנֵּה, מִלְּבַד כִּי הָרַמְבַּ"ם זַ"ל בֵּאֵר הֵיטֵב טַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ,** – מדוע יש מעלה גדולה בנתינת הסכום בפעמים מרובות, **כְּדֵי לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ עַל־יְדֵי רִבּוּי הַמַּעֲשֶׂה,** – על ידי עשיית המעשה הטוב בפעמים רבות – הרי לבד זאת, **הִנֵּה מִקְרָא מְלֵא דִּבֵּר הַכָּתוּב: "פְּעֻלַּת צַדִּיק לְחַיִּים",** – הרבי מציין ב"הערות ותיקונים" שבסוף ה"תניא", לעיין בפסוקים במשלי י, טז, שם כתוב "פעולת **צדיק** לחיים" (לא המלה "צדקה" כי־אם המלה "צדיק") ובמשלי יא, יא, שם כתוב "בן צדקה לחיים", שם אכן כתוב "צדקה לחיים", אבל המלה המקדימה היא לא "**פעולת** צדקה" כי אם "**בן** צדקה", והרבי אומר שם ב"הערות ותיקונים": "רצע"ג", שכן, בשני הפסוקים לא כתוב הלשון "פעולת צדקה לחיים", שרבנו הזקן מביא כמקרא מלא "פעולת צדקה לחיים". כפי הנראה אין הרבי רוצה להסתפק במה שיכולים לפרש ש"פעולת צדיק", היא צדקה, וכשהפסוק אומר ש"פעולת צדיק לחיים" הכוונה שהפעולה של צדקה (על־דרך כמו "צדיק ה' צדקות אהב"[24]) לחיים – כפי הנראה, הרבי אינו גרוצה להסתפק בכך, שהרי, כשאומרים "מקרא **מלא** דיבר הכתוב", צריך הדבר להיות בפירוש בפסוק, בלי ההוספה שפעולתו של צדיק היא צדקה, ולכן זה צע"ג שבפסוק אין אנו מוצאים המלים "פעולת צדקה לחיים". **דְּהַיְנוּ שֶׁפְּעֻלָּתָהּ וּסְגֻלָּתָהּ** – של צדקה, היא **לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים** – האופן העליון יותר של חיים, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** – להמשיך זאת **לְאֶרֶץ הַחַיִּים,** – ל"מלכות דאצילות" הנקראת "ארץ החיים", שהיא "ארץ", המדריגה התחתונה ביותר בספירות, וממנה באים ה"חיים" לכל הנבראים, נוצרים ונעשים – ימשיכו בה מ"ז"א (מדות) דאצילות" שהיא המדריגה האחרונה של "עולמות אין סוף", וה"חיים" של ז"א ומדות דאצילות הם בחינה של "**חיי** החיים", **הִיא "שְׁכִינַת עֻזֵּנוּ",** – הנותנת חוזק וחיות בנבראים, **שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר**[25]**: "וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם",** – את כל הנבראים, "אתה" מוסב על "מלכות דאצילות", האותיות מאל"ף עד תי"ו עם ה' המוצאות שהן מקור האותיות, שזו המלה "אתה": א' ת' ה'[26], **וְהִיא סֻכַּת דָּוִד הַנּוֹפֶלֶת עַד עָפָר,** – שבזמן הגלות, השכינה שנקראת "סוכת דוד" היא בגלות ובירידה עד עפר[27], **וּכְמַאֲמַר רַז"ל**[28]**: "גָּלוּ לֶאֱדוֹם** – הגלות האחרונה שלנו, **שְׁכִינָה**

---

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובקיצור - הדין - הל' דעות פ"א ה"ז". **22.** אבות פ"ג משנה ט"ו. **23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בצ"צ שם הביא גירסת הרע"ב מאה". **24.** תהלים יא, ז. **25.** נחמי' ט, ו. **26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לעיל שהיחוה"א ספ"ב".
27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ובפרט שבעקבות משיחא - עיין אגה"ק סוס"ט". **28.** מגילה כט, א (לפי גירסת העין יעקב), הובא

עַמָּהֶם – בגלות, **כו"**, – הרי כיוון שזו הגלות האחרונה והתחתונה – ירדה השכינה עד למדריגות התחתונות ביותר – עד עפר, ועל ידי צדקה ממשיכים לשכינה מחיי החיים אין־סוף ברוך־הוא, **כִּי בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** – על ידי התעוררות האדם למטה, **"לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים"** – עניים, **דְּלֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם** – שאין להם משל עצמם כלום, נעשה על ידי זה **אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא,** – התעוררות ופעולה למעלה, להמשיך חיים מ"חיי החיים" ל"מלכות דאצילות" שבספירות היא בחינה וספירה ש"לית לה מגרמה כלום", שאין לה משל עצמה כלום, היא רק מקבלת משאר הספירות, **וּבִפְרָט בְּהִתְנַדֵּב עִם לְהַחֲיוֹת יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ הַחַיִּים מַמָּשׁ,** – יושבי "ארץ ישראל" שלמטה שהיא מכוונת כנגד "ארץ החיים" שלמעלה[29] – הרי הצדקה שנותנים להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, יש על ידי זה המשכה מיוחדת במינה מחיי החיים ל"מלכות דאצילות" ול"שכינה", **וְדֵי לַמֵּבִין. וְכָל מַשְׁכִּיל עַל דָּבָר גָּדוֹל וְנִפְלָא כָּזֶה** – שעל ידי מעשה הצדקה ממשיכים חיים עליונים מ"אין סוף" ברוך־הוא לשכינה שנמצאת בגלות, **יִמְצָא טוּב טַעַם וָדַעַת, כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים** ז"ל **שֶׁאָמְרוּ: "הַכֹּל לְפִי רֹב הַמַּעֲשֶׂה", דְּהַיְנוּ מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה הַנַּעֲשֶׂה בִּפְעָמִים רַבּוֹת, לְהַמְשִׁיךְ חַיִּים עֶלְיוֹנִים,** – מחיי החיים "אין סוף" ברוך־הוא, **לְיַחֵד** – ולפעול **יִחוּד עֶלְיוֹן** – של קודשא־בריך־הוא ושכינתי' (של הקדוש־ברוך־הוא ושכינתו) **פְּעָמִים רַבּוֹת.** – אשר בכל נתינה – מייחדים יחוד עליון באופן של המשכה מקודשא־בריך־הוא (הקב"ה) ו"אין סוף" – לשכינתי' (לשכינתו) עד למטה במדריגות התחתונות ביותר, **וְהַיְנוּ נָמִי** – וזה גם **כְּעֵין מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם:** – במעלת נתינת צדקה במנות רבות, **לְזַכֵּךְ הַנֶּפֶשׁ,** – בדברים אלה של הרמב"ם מרומז הענין מה שנעשה למעלה היחוד העליון, **כַּנּוֹדָע מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[30] **דְּשְׁכִינָה נִקְרֵאת "נֶפֶשׁ", כִּי הִיא** – השכינה, היא **חַיֵּינוּ וְנַפְשֵׁנוּ, וּכְתִיב:** – וכתוב[31]: **"כִּי שָׁחָה לָעָפָר נַפְשֵׁנוּ".** – כלומר, השכינה שירדה עד מטה מטה – בגלות. **וְלָכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל**[32]**: "גְּדוֹלָה צְדָקָה, שֶׁמְּקָרֶבֶת אֶת הַגְּאֻלָּה",** – גאולת השכינה מהגלות, **לַהֲקִימָהּ מֵעָפָר מְעַט מְעַט,** – על ידי נתינת צדקה כל פעם מקימים יותר את השכינה שנפלה בגלות, **"עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה"**[33]: – שאז תהיה הקימה השלימה של השכינה.

אגרת הקדש

כו' כי באתערותא דלתתא להחיות רוח שפלים דלית ליה מגרמיה כלום אתערותא דלעילא ובפרט בהתנדב עם להחיות יושבי ארץ החיים ממש וד"ל. וכל משכיל על דבר גדול ונפלא כזה ימצא טוב טעם ודעת כמה גדולים דברי חכמים ז"ל שאמרו הכל לפי רוב המעשה דהיינו מעשה הצדקה הנעשה בפעמים רבות להמשיך חיים עליונים ליחד יחוד עליון פעמים רבות. והיינו נמי כעין מ"ש הרמב"ם לזכך הנפש כנודע מזוה"ק דשכינה נקראת נפש כי היא חיינו ונפשנו וכתיב כי שחה לעפר נפשנו. ולכן ארז"ל גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה להקימה מעפר מעט מעט עד כי יבא שילה:

יום שני ט"ו תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלד, כב אהוביי אחיי... עד עמ' קלד, בפרש"י:

כב. באגרת הבאה (סימן כ"ב) מתאונן רבנו הזקן על מה שחסידים מטרידים אותו בשאלות אודות עצות בענינים גשמיים, פרנסה וכדומה, ומסביר שמתן עצות בענינים גשמיים, שייך רק לנביאים ולא לחכמי התורה. ומסיים באריכות הביאור כיצד יש לקבל יסורים גשמיים, שיתווסף על־ידם ביראת שמים ובאהבת ה'.

ליתר הבנת אגרת זו, כדאי להעתיק תחילתה וסופה של אגרת שלא נדפסה ב"תניא", אלא נדפסה ב"אגרות קודש – אדמו"ר הזקן" (קה"ת תש"מ) סימן כד.

בתחילת אותה אגרת קובע רבנו הזקן זמנים קבועים בהם יכולים להיכנס אליו ל"יחידות", ולאחר מכן הוא מתבטא בביטוים חריפים כנגד מה ששואלים אותו עצות בענינים גשמיים, בטענו, בגודל הענווה שלו, שזה מבלבל אותו בעניני תורה, ובהביאו ראיה ממשה רבנו שחכמינו ז"ל אומרים[1]: "וכי תעלה על דעתך שמשה רבנו עליו־השלום יושב ודן כל היום כולו – תורתו מתי נעשית".

בהמשך לכך בא חלק האגרת שנדפס כאן ב"תניא", ולאחר מכן מסיים רבנו הזקן, שמן ההכרח לשמור על התקנות של זמני הקבלה ל"יחידות" וזמני הנסיעה אליו, והוא גוזר "קנסות" על אלה שלא יתנהגו כפי התקנות, וגם מאיים ביציאה מהמדינה.

אולם, כדאי לציין, שהחסידים הראשונים היו אומרים, שמה שאנו רואים "מעשה רב" שאכן שואלים מהרבייים עצות בענינים גשמיים, והרביים עונים – הרי זה מפני שרבנו הזקן בעצמו "התיר" זאת ברשימה שכתב "קרוב לזמן הסתלקותו" (נדפסה ב"אגרות קודש" שם, סימן סה), אודות המעלה של "קירוב הדעת ועצות מרחוק בכל עניני ב"ב וכו'".

לעיל ח"א ספי"ז. **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "אגה"ק סוס"ח". **30.** ראה ז"ח רות פד, א. **31.** תהלים מד, כו. **32.** ב"ב י, א. **33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הסיום הבלתי רגיל "עד כי יבא שילה" (ראה פל"ו ובכ"מ) מובן ע"פ זח"א (רלז, ב) עה"פ: באתר אחרא כו' באתר אחרא כו' והכא כו' דשכינתא תקום כו'". **1.** שבת י, א.

אֲהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! מֵאַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת – בא אני אליכם ב־תּוֹכַחַת מְגֻלָּה. לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה! – בואו ונתדבר בינינו. זִכְרוּ יְמוֹת עוֹלָם, בֵּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר, הֶהָיְתָה כְּזֹאת מִימוֹת עוֹלָם, וְאֵיךְ אִיפוֹא מְצָאתָם מִנְהַג זֶה – שיפרשו להלן, בְּאַחַד מִכָּל סִפְרֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, לְהִיוֹת מִנְהָג וְתִקּוּן לִשְׁאוֹל בְּעֵצָה גַּשְׁמִיּוּת, כְּדַת מַה לַּעֲשׂוֹת בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַגַּשְׁמִי, אַף – לֹא, לְגְדוֹלֵי חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל הָרִאשׁוֹנִים כְּתַנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים, אֲשֶׁר כָּל רָז לֹא אָנַס לְהוּ[2], – ששום סוד לא נעלם מהם, וּנְהִירִין לְהוֹן שְׁבִילִין דְּרָקִיעַ[3], – והיו בהירים ומאירים להם הדרכים שבשמים, כִּי־אִם לִנְבִיאִים מַמָּשׁ, אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל, כְּשְׁמוּאֵל – הנביא, הנקרא הָרוֹאֶה, אֲשֶׁר הָלַךְ אֵלָיו שָׁאוּל לִדְרֹשׁ ה'[4] – על ידו, עַל דְּבַר הָאֲתוֹנוֹת שֶׁנֶּאֱבְדוּ לְאָבִיו. – מדוע, אכן, לא שאלו את התנאים והאמוראים גם אודות ענינים גשמיים? – מסביר רבנו הזקן: כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל עִנְיְנֵי אָדָם, לְבַד מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם - אֵינָם מֻשָּׂגִים, רַק בִּנְבוּאָה, – ככתוב[5] – וְ"לֹא לַחֲכָמִים – מגיע, לֶחֶם", – כלומר, כל הענינים הגשמיים, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[6]: "הַכֹּל בִּידֵי שָׁמַיִם, חוּץ מִיִּרְאַת שָׁמַיִם", וְ – חכמינו ז"ל אומרים[7]: "שִׁבְעָה דְּבָרִים מְכֻסִּים כּוּ' – מידיעת האדם, ומהם: אֵין אָדָם יוֹדֵעַ בְּמַה מִשְּׁתַּכֵּר כּוּ' וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מָתַי תַּחֲזֹר כּוּ'", – כשיבוא המשיח, הִנֵּה הֶשְׁוּוּ – פרנסה גשמית וקץ ביאת המשיח, זֶה לָזֶה. – כשם שאין אף אחד יודע ה"קץ", כך אין בכוח אף אחד לדעת הענינים של פרנסה. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָה[8]: "יוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים", – הרי שחכם (בחכמת התורה) הוא גם "יועץ", מונח שמשתמשים בו על נתינת עצה בענינים גשמיים, וְכֵן מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[9]: – בנוגע למי שעוסק בתורה לשמה: "וְנֶהֱנִין מִמֶּנּוּ עֵצָה וְתוּשִׁיָּה" – הרי מובן מהפסוק וממאמר רבותינו ז"ל שתלמיד־חכם הלומד תורה יש בכוחו לתת עצות, הֵינוּ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, – דוקא, הַנִּקְרָא "תּוּשִׁיָּה"[10], – וא"כ "עצה ותושיה" היינו – עצות בעניני תורה, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל: "יוֹעֵץ" - "זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים – על ידי הוספת חודש לשנה, חודש אדר, וְלִקְבֹּעַ חֳדָשִׁים – מתי ראש חודש, כּוּ'", שֶׁסּוֹד הָעִבּוּר – לעבר שנים וחדשים, קָרוּי 'עֵצָה' וְ'סוֹד' בִּלְשׁוֹן תּוֹרָה, כִּדְאִיתָא – כפי שהגמרא אומרת בְּסַנְהֶדְרִין דַּף פז, עַיֵּן שָׁם בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י: – שם כתוב במפורש ש"יועץ" ו"עצה" קשורים לסוד העיבור.

אגרת הקדש

כב אהוביי אחיי ורעיי מאהבה מסותרת תוכחת מגולה לכו נא ונוכחה זכרו ימות עולם בינו שנות דור ודור ההיתה כזאת מימות עולם ואיה איפוא מצאתם מנהג זה באחד מכל ספרי חכמי ישראל הראשונים והאחרונים להיות מנהג ותיקון לשאול בעצה גשמיות כדת מה לעשות בעניני העולם הגשמי אף לגדולי חכמי ישראל הראשונים כתנאים ואמוראים אשר כל רז לא אנס להו ונהירין להון שבילין דרקיע כ"א לנביאים ממש אשר היו לפנים בישראל כשמואל הרואה אשר הלך אליו שאול לדרוש ה' על דבר האתונות שנאבדו לאביו כי באמת כל עניני אדם לבד מדברי תורה וי"ש אינם מושגים רק בנבואה ולא לחכמים לחם כמארז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ושבעה דברים מכוסים כו' אין אדם יודע במה משתכר כו' ומלכות בית דוד מתי תחזור כו' הנה הושוו זה לזה ומ"ש בישעיה יועץ וחכם חרשים וכן משארז"ל ונהנין ממנו עצה ותושיה היינו בד"ת הנקרא תושיה כמארז"ל יועץ זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים כו' שסוד העיבור קרוי עצה וסוד בלשון תורה כדאיתא בסנהדרין דף פ"ז ע"ש בפרש"י:

יום שלישי ט"ז תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלד, אך האמת אגיד... עד עמ' 268, ואחור ח"ו.

אַךְ הָאֱמֶת אַגִּיד לְשׁוֹמְעִים לִי, כִּי אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה[11], וְהִנֵּה הִיא – האהבה היא כְּסוּת עֵינַיִם שֶׁלֹּא לִרְאוֹת הָאֱמֶת, מֵרֹב אַהֲבָתָם לְחַיֵּי הַגּוּף – שבגלל כך באים חסידים לבקש עצות בענינים גשמיים, כפי שיפרש להלן; בינתיים מציין רבנו הזקן, שלא מדובר כאן חס־ושלום על אהבת הגוף סתם, אלא הכוונה היא אכן: לְשֵׁם שָׁמַיִם, – רוצים בחיי גוף טובים, לשם שמים, לַעֲבֹד בּוֹ – עם הגוף, אֶת ה', בְּרִשְׁפֵי אֵשׁ וְשַׁלְהֶבֶת גְּדוֹלָה מֵאַהֲבַת נַפְשָׁם אֶת ה', – הרי למרות שזה אכן לשם שמים, אך כיוון שהם

אגרת הקדש

אך האמת אגיד לשומעים לי כי אהבה מקלקלת השורה והנה היא כסות עינים שלא לראות האמת מרוב אהבתם לחיי הגוף לש"ש לעבוד בו את ה' ברשפי אש ושלהבת גדולה מאהבת נפשם את

---

2. ראה חולין נט, א. **3.** שמואל א' פרק ט. **5.** קהלת ט, יא. **6.** ברכות לג, ב. **7.** פסחים נד, ב. **8.** ג, ג. **9.** אבות רפ"ו. **10.** סנהדרין כו, ב. ובכ"מ. **11.** ב"ר פנ"ה, ח.

אגרת הקדש

ה' וע"כ היטב חרה להם בצער הגוף ח"ו ה' ירחם ואין יכולין לקבל כלל עד שמעבירים על דעתם לכתת רגליהם מעיר לעיר לשאול עצות מרחוק ולא שעו אל ה' לשוב אליו ברוח נמוכה והכנעת הגוף לקבל תוכחתו באהבה כי את אשר יאהב ה' וכו':

וכמו אב רחמן חכם וצדיק המכה בנו שאין לבן חכם להפוך עורף לנוס למצוא לו עזרה או אפילו מליץ יושר לפני אביו הרחמן והצדיק וחסיד רק להיות ישר יחזו פנימו עם אביו פנים בפנים לסבול הכאותיו באהבה לטוב לו כל הימים. והנה למעלה בחי' פנים הוא הרצון והחשק אשר אבינו שבשמים משפיע לבניו כל טוב עולמים וחיי נפש וגוף באהבה ורצון חשיקה וחפיצה ע"י תורת חיים שהיא רצונו ית' אשר נתן לנו כמ"ש כי באור פניך נתת לנו תורת חיים כו' לעשות בה רצונו וע"ז נאמר באור פני מלך חיים ורצונו כו'. משא"כ לעו"ג משפיע חיי גופם שלא ברצון וחשיקה וחפיצה לכך נק' אלהים אחרים שיונקים מבחי' אחוריים וכך הוא באדם הרצון

1 כל כך שקועים בזה, עד שיש להם גם אהבה לחיי הגוף, אהבה
2 כזו המפריעה לסדר, הרי במילא – **וְעַל כֵּן הֵיטֵב חָרָה לָהֶם**
3 **בְּצַעַר הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם ה' יְרַחֵם, וְאֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל כְּלָל,**
4 – צער ויסורים, **עַד שֶׁ**– הצער **מַעֲבִירִם עַל דַּעְתָּם, לְכַתֵּת**
5 **רַגְלֵיהֶם מֵעִיר לְעִיר,**
6 **לִשְׁאֹל עֵצוֹת מֵרָחוֹק,** –
7 מהו אכן הטעם שהקדוש־
8 ברוך־הוא נותן יסורים,
9 ואיך יש להתייחס על פי
10 תורה לבעיות החיים
11 הגשמיים – אם הדרך היא
12 לא לבקש עצות על כך
13 אצל תלמידי חכמים
14 וצדיקים? ממשיך רבנו
15 הזקן ומסביר: אלה
16 המתהלכים לבקש עצות
17 איך להיפטר מהצרות
18 הגשמיות, אין דרכם
19 הדרך הנכונה על פי
20 תורה. שכן, בעשותם כך –
21 **וְלֹא שָׁעוּ אֶל ה' לָשׁוּב**
22 **אֵלָיו בְּרוּחַ נְמוּכָה**
23 **וְהַכְנָעַת הַגּוּף, לְקַבֵּל**
24 **תּוֹכַחְתּוֹ בְּאַהֲבָה, "כִּי** –
25 הרי, דוקא **אֶת אֲשֶׁר**
26 **יֶאֱהַב ה' וְכוּ":** –
27 יוכיח[12] – מכאן, שבמקום להתהלך ולחפש עצות איך להיפטר
28 מעונשים גשמיים, על האדם לחזור בתשובה, שהרי העונשים
29 סימן הם שהקדוש־ברוך־הוא רוצה שאותו יהודי יעשה תשובה,
30 ויתירה מזו, על יהודי להיות שבע רצון מכך, שכן יש לו הזכות,
31 שדוקא אותו בחר ה' לעוררו לתשובה, כביטוי לאהבתו
32 המיוחדת של הקדוש־ברוך־הוא אליו.
33 **וּכְמוֹ אָב רַחֲמָן וְצַדִּיק הַמַּכֶּה בְּנוֹ, שֶׁאֵין לְבֵן חָכָם לַהֲפֹךְ**
34 **עֹרֶף לָנוּס, לִמְצֹא לוֹ עֶזְרָה, אוֹ אֲפִלּוּ** – לא, **מֵלִיץ יֹשֶׁר,**
35 **לִפְנֵי אָבִיו הָרַחֲמָן וְהַצַּדִּיק וְחָסִיד,** – הרבי הריי"צ נ"ע העיר
36 באחת משיחותיו[13]: כשרבנו הזקן מדבר בפעם הראשונה אודות
37 אב המעניש את בנו ומכה אותו, אין הוא משתמש בתואר
38 "חסיד", ורק לאחר מכן, כשהוא מדבר אודות "מליץ יושר", שם
39 הוא משתמש בתואר זה. שכן, אב המכה את בנו, הוא אכן רחמן
40 וצדיק וחכם, אבל לא חסיד, כי חסיד אינו מכה! על כל פנים
41 רואים אנו, שאם הבן הוא חכם – לא ינוס לחפש לו עזרה או
42 מליץ יושר, **רַק לִהְיוֹת "יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ"** – לא עם העורף
43 שלו, אלא עם הפנים שלו, **עִם אָבִיו - פָּנִים בְּפָנִים,** – פנים
44 כנגד פנים, **לִסְבֹּל הַכְּאוֹתָיו בְּאַהֲבָה, לְטוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים.**
45 **וְהִנֵּה, לְמַעְלָה בְּחִינַת "פָּנִים"** – שלמדנו לעיל, שמצדו של
46 יהודי צריך להיות ללמעלה האופן והבחינה של "ישר יחזו
47 פנימו", ו"פנים בפנים", ההיפך מהחזרת העורף, כי־אם לחזות
48 באבינו שבשמים פנים אל פנים, הרי הבחינה של "פנים" למעלה
49 **הוא הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק, אֲשֶׁר אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם מַשְׁפִּיעַ לְבָנָיו**
50 **כָּל טוּב עוֹלָמִים** – גם העולם הרוחני וגם העולם הגשמי, **וְחַיֵּי**
51 **נֶפֶשׁ וְגוּף,** – הרי כל זה
52 הוא משפיע, **בְּאַהֲבָה**
53 **וְרָצוֹן, חֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה,**
54 **עַל־יְדֵי תּוֹרַת חַיִּים** -
55 **שֶׁהִיא** – התורה היא,
56 **רְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ - אֲשֶׁר נָתַן**
57 **לָנוּ,** – השפעה כזו, שהיא
58 באהבה ורצון וכו', היא
59 הנקראת בחינת "פנים",
60 השפעה הבאה מהפנים
61 **ופנימיות** הרצון שלמעלה,
62 **כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים:** –
63 בשמונה־עשרה, **"כִּי**
64 **בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ**
65 **תּוֹרַת חַיִּים כו'"** -
66 **לַעֲשׂוֹת בָּהּ** – ועל ידה,
67 **רְצוֹנוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר:**
68 **"בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים,**
69 **וּרְצוֹנוֹ כו'".** מַה־שֶּׁאֵין־
70 **כֵּן לְעוֹבְדֵי גִּלּוּלִים,** –
71 לאומות העולם, **מַשְׁפִּיעַ**
72 **חַיֵּי גּוּפָם**[14] **שֶׁלֹּא בְּרָצוֹן**
73 **וַחֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה, לְכָךְ נִקְרָאִים "אֱלֹהִים אֲחֵרִים", שֶׁיּוֹנְקִים**
74 – חיותם, **מִבְּחִינַת "אֲחוֹרַיִם".** – לא ברצון הפנימי, כי־אם
75 ברצון החיצוני, כפי שהוסבר בפרק כ"ב בחלק הראשון של ספר
76 ה"תניא", שבשעה שנותנים דבר לידיד, מסתכלים ישר בפניו
77 כשנותנים לו. שכן, כיוון שבנפש זה בא מהפנים ומהרצון
78 **הפנימי** של הנפש, כך גם בגוף מתבטא הדבר על ידי
79 ההסתכלות בו בפנים, ואילו כשנותנים דבר לשונא – מפנים את
80 הפנים ממנו. שכן כיוון שבנפש, הפנים, פנימיות הרצון הפנימי,
81 מופנים ממנו, והנתינה היא רק ברצון החיצוני מפני טעם איזה
82 שהוא, אבל לא שרוצים לתת לו באמת, הרי כשם שבנפש,
83 הפנים, הרצון הפנימי, מופנה ממנו, משתקף הדבר גם בגוף,
84 שהפנים מופנים בשעה שנותנים לו ההשפעה. כך גם כאן –
85 השפעת חיי הגוף לאומות העולם ניתנת רק ברצון **החיצוני,**
86 בחינת "אחוריים" (הניגוד ל"פנים"), והם נקראים "אלהים
87 אחרים". על־כל־פנים יוצא, שבחינת "פנים" למעלה היא
88 ההשפעה הניתנת לבני ישראל ברצון הפנימי של הקדוש ברוך
89 הוא. **וְכָךְ הוּא בָּאָדָם, הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק** – הרצון הפנימי של
90 האדם, **הוא בְּחִינַת "פָּנִים",** – וכשאומרים שצריך להיות "פנים
91 בפנים" מהאדם להקדוש ברוך הוא, הכוונה היא לקבל ברצון
92 וחשק (ברצון פנימי) מה שניתן לו מה"פנים" שלמעלה

---

12. משלי ג, יב. **13.** ראה סה"ש תש"ד ע' 15. **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דלכאורה כן הוא גם בחיי נפשם. ראה ח"א פכ"ב וספ"ג".

אגרת הקדש

1 והחשק הוא בחי' פנים ואם אינו מקבל באהבה
2 ורצון כאלו הופך עורף ואחור ח"ו.

(מהפנימיות שלמעלה), ובעניננו הכוונה שיש לקבל התוכחה של הקדוש־ברוך־הוא (שהתבטאה ביסורים גשמיים) ברצון פנימי. **וְאִם אֵינוֹ מְקַבֵּל** – התוכחה, **בְּאַהֲבָה וְרָצוֹן - כְּאִלּוּ הוֹפֵךְ עֹרֶף וְאָחוֹר, חַס־וְשָׁלוֹם.**

יום רביעי י"ז תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 268, ועצה היעוצה לקבל... עד עמ' קלה, נס"ו:

אגרת הקדש

ועצה היעוצה
לקבל באהבה היא עצת ה' בפי חז"ל לפשפש במעשיו
וימצא לו עונות הצריכין מירוק יסורים ויראה לעין
גודל אהבתו אליו המקלקלת השורה כמשל מלך
גדול ונורא הרוחץ בכבודו ובעצמו צואת בנו יחידו
מרוב אהבתו כמ"ש אם רחץ ה' צואת בנות ציון כו'
ברוח משפט כו' וכמים הפנים אל פנים תתעורר
האהבה בלב כל משכיל ומבין יקר מהות אהבת ה'
אל התחתונים אשר היא יקרה וטובה מכל חיי העולמים
כולם כמ"ש מה יקר חסדך וכו' כי טוב חסדך מחיים
כו' כי החסד שהוא בחי' אהבה הוא חיי החיים
שבכל העולמות כמ"ש מכלכל חיים בחסד ואז גם
ה' יתן הטוב ויאר פניו אליו בבחי' אהבה מגולה
אשר היתה תחלה מלובשת ומסותרת בתוכחה מגולה
ויתמתקו הגבורות בשרשן ויתבטלו הדינין נס"ו:

וְעֵצָה הַיְעוּצָה לְקַבֵּל – היסורים, **בְּאַהֲבָה,** – שיהיה בכוחו של אדם לקבל את היסורים באהבה, **הִיא עֲצַת ה' בְּפִי חֲכָמֵינוּ ז"ל: "לְפַשְׁפֵּשׁ בְּמַעֲשָׂיו",** – כפי שהגמרא[15] אומרת: "אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו", אחרי אלה ממעשיו שיש לעשות תשובה עליהם, ויעשה תשובה, **וְיִמְצָא לוֹ עֲוֹנוֹת הַצְּרִיכִין מֵרוּק יִסּוּרִים, וְיֵרָאֶה לָעַיִן גֹּדֶל אַהֲבָתוֹ** – של הקדוש ברוך הוא, **אֵלָיו,** – אהבה **הַמְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה, כִּמְשַׁל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְנוֹרָא הָרוֹחֵץ בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ צוֹאַת בְּנוֹ יְחִידוֹ, מֵרֹב[16] אַהֲבָתוֹ,** – לבנו, שהרי זה חריגה מהסדר, שאכן המלך עצמו רוחץ ומנקה את הצואה, רק אהבתו הרבה של המלך אל בנו יחידו מקלקלת את השורה, שהוא עצמו רוחץ את צואתו. כך יש לראות אהבתו הגדולה של הקדוש־ברוך־הוא אליו – בנקותו עוונותיו על ידי יסורים. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[17]: "אִם רָחַץ ה'[18] צוֹאַת בְּנוֹת צִיּוֹן כוּ', בְּרוּחַ מִשְׁפָּט[19] כוּ'"[20]. וְכַמַּיִם הַפָּנִים אֶל פָּנִים,** – כשמסתכלים עם הפנים במים, משתקפים במים אותם פנים, כך הרי גם לב האדם לאדם, לב האדם למטה לאדם העליון – ללמעלה, **תִּתְעוֹרֵר הָאַהֲבָה בְּלֵב כָּל מַשְׂכִּיל וּמֵבִין יְקַר מָהוּת אַהֲבַת ה' אֶל הַתַּחְתּוֹנִים,** – לאלה הנמצאים בתחתיות העולם הזה, **אֲשֶׁר הִיא** – אהבתו של הקדוש ברוך הוא, **יְקָרָה וְטוֹבָה מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָמִים כֻּלָּם,** – העולמות הרוחניים והגשמיים, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[21]: "מַה יָּקָר חַסְדְּךָ וְכוּ'",** – וכן כתוב[22]: **"כִּי טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים כוּ'", כִּי הַחֶסֶד שֶׁהוּא בְּחִינַת אַהֲבָה,** – פנימיות החסד היא אהבה, "אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד", מאהבה בא חסד, **הוּא חַיֵּי הַחַיִּים שֶׁבְּכָל הָעוֹלָמוֹת, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים:** – בשמונה־עשרה, **"מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד".** – הרי שחסד ואהבה הם המזון והחיים של החיים. **וְאָז** – כשיבין את אהבתו הגדולה של הקדוש־ברוך־הוא אליו, המתבטאת ביסורים – וזה יעורר בו אהבה להקדוש־ברוך־הוא, לקבל את היסורים באהבה, אז – **"גַּם ה' יִתֵּן הַטּוֹב",** – מה שטוב גם בגלוי, טוב הנראה והנגלה, שרואים בעיני בשר שזה טוב, **וְיָאֵר פָּנָיו אֵלָיו,** – שהפנים והפנימיות שלמעלה יהיו באופן שיהיו נראים בפנים, וטוב לאדם למטה, **בִּבְחִינַת אַהֲבָה מְגֻלָּה, אֲשֶׁר הָיְתָה תְּחִלָּה מְלֻבֶּשֶׁת וּמְסֻתֶּרֶת בְּתוֹכֵחָה מְגֻלָּה,** – הבאה מאהבה מסותרת, הרי זה יבוא באהבה **גלויה** ובחסדים גלויים, **וְיִתְמַתְּקוּ הַגְּבוּרוֹת בְּשָׁרְשָׁן,** – שבשורש הרי הגבורות הן טוב, אלא שהן יורדות למטה בענין של גבורות ויסורים – הרי הגבורות יתמתקו בשרשן, **וְיִתְבַּטְּלוּ הַדִּינִין נֶצַח־סֶלָה־וָעֶד:**

---

15. ברכות ה, א. **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע דבנמשל כ' גודל (איכות?) ובמשל רוב (כמות?)". **17.** ישעי' ד, ד. **18.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב - את". **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מש' הכולל ליה"ר דביעור חמץ". **20.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה פרש"י שם". **21.** תהלים לו, ח. **22.** שם סג, ד.

יום חמישי י"ח תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלה, אהוביי אחיי ורעיי... עד עמ' קלה, וד"ל.

אגרת הקדש

אהוביי אחיי ורעיי מגודל טרדתי אשר הקיפו עלי יחד וסבוני כמים כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו. לא אוכל משא לאמר עם הספר כל אשר בלבבי. אך בקצרה באתי כמזכיר ומחזיר על הראשונות בכלל ובפרט אל המתנדבים בעם לעמוד על העבודה זו תפלה בקול רם להתחזק מאד בכל עוז ותעצומות נגד כל מונע מבית ומחוץ ביד חזקה כמשמעו שהוא רצון יריאיו אשר למעלה מן החכמה והתבונה אשר נתן ה' בהמה לדעת לעשות את כל אשר צוה ה' בהשכל ודעת. רק רצון פשוט ורוח נדיבה בכל איש אשר ידבנו לבו לעבוד עבודה תמה לעשות נ"ר ליוצרו. ועז"נ כי עם קשה עורף הוא וסלחת. כי הסליחה היא ג"כ למעלה מן החכ'. כי שאלו לחכמה כו' ומשה רבינו ע"ה ביקש מדה כנגד מדה וד"ל.

האגרת הבאה נדפסה ונוספה כאן על ידי מסדרי "אגרת הקודש" (הוספת כ"ק רבינו: "**לאחרי הוצאות הראשונות דאגה"ק – ראה בהרשימה דהדפוסים**"), כהוספה לאגרת הקודש סימן כ"ב, למרות שבאופן גלוי לא נראה הקשר בינה לבין האגרת הקודמת.

פרט לכך, שבחלק "אגרת הקודש" סימן כ"ב, שלא נדפס כאן (ב"אגרת הקודש") מתאונן רבנו הזקן על ששאילת עצות בענינים גשמיים מעסיק אותו רבות – אולי יש לכך שייכות לחלק הבא של האגרת, שם הוא גם כן מתאונן על העיסוקים הרבים המקיפים אותו מכל עבר.

אֲהוּבַי, אַחַי וְרֵעַי! – כך קורא רבנו הזקן לחסידים אליהם הוא כותב אגרת קודש זו, **מִגֹּדֶל טִרְדָּתִי**[23] **אֲשֶׁר הִקִּיפוּ עָלַי יַחַד**[24] **וְסַבּוּנִי כַּמַּיִם, כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ - לֹא אוּכַל מַלֵּט מִשָּׂא**[25] **לֵאמֹר עִם הַסֵּפֶר כָּל אֲשֶׁר בִּלְבָבִי. אַךְ בִּקְצָרָה בָּאתִי, כְּמַזְכִּיר וּמַחֲזִיר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת בְּכְלָל,** – על אותם דברים שרבנו הזקן כבר עורר אליהם, **וּבִפְרָט אֶל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם,** – המקריבים עצמם, מרצונם החופשי, בענין עבודת התפלה – שעבודת התפלה תהיה הרבה יותר מאשר הסדר הרגיל בזה, **לַעֲמֹד עַל הָעֲבוֹדָה זוֹ תְּפִלָּה,** – כפי שחכמינו ז"ל אומרים[26]: "איזו היא **עבודה** שהיא בלב הוי אומר זו תפלה", שהתפלה נקראת **עבודה** שבלב – עבודה שבלב ועם הלב, **בְּקוֹל רָם,** – להתפלל בקול רם, – מובן שהכוונה היא מחוץ לשמונה־עשרה שעליה להיות בלחש, פרט לימים הנוראים, כנזכר ב'שולחן ערוך'[27]. **לְהִתְחַזֵּק מְאֹד בְּכָל עֹז וְתַעֲצוּמוֹת נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ** – מעבודת התפלה, **מִבַּיִת וּמֵחוּץ,** – להתחזק כנגד המניעות של עצמו הוא, וכנגד המניעות מהזולת ומענינים חיצוניים, **בְּיָד חֲזָקָה - כְּמַשְׁמָעוֹ,** – כפי משמעותו הפנימית של הביטוי "**ביד חזקה**", **שֶׁהוּא "רְצוֹן יְרֵאָיו", אֲשֶׁר לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה וְהַתְּבוּנָה אֲשֶׁר נָתַן ה' בְּהֵמָה לָדַעַת לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּהַשְׂכֵּל וָדַעַת,** – חכמה והבנה אלו העניק הקדוש ברוך הוא, שהרי "**אתה** חונן לאדם דעת" וכו'; אך **הרצון** שלמעלה מהבנה – זו היא עבודתו של יהודי יראי־שמים להשיג רצון זה על ידי קבלת עול, **רַק רְצוֹן פָּשׁוּט** – רצון מופשט מהציור והגבלה של הרצון הבא מצד השכל, **וְ"רוּחַ נְדִיבָה",** – להתמסרות עצמית, **בְּכָל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה תַּמָּה,** – שאין בה שום ענין אחר מלבד רק **לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ. וְעַל זֶה** – על רצון כזה שלמעלה לגמרי מהבנה, **נֶאֱמַר**[28]**: "כִּי עַם קְשֵׁה עֹרֶף הוּא, וְסָלַחְתָּ",** – כלומר, הסליחה באה, **מפני** שזה "עם קשה עורף"[29], היינו עקשנות ורצון שלמעלה מהבנה – זהו הטעם שיהיה "וסלחת", **כִּי הַסְּלִיחָה הִיא גַּם־כֵּן לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה,** – כשם שבאדם הרצון הפשוט שלו הוא למעלה משכלו וחכמתו – כך למעלה ענין הסליחה הוא למעלה מהחכמה שלמעלה, **כִּי "שָׁאֲלוּ לַחָכְמָה כו'",** – מה יהא דינה של הנפש החוטאת – וענתה חכמה: נפש כי תחטא תישפט ותיענש, ולא שתשובה תכפר ותביא סליחה לחטא, כפי שמובא בירושלמי[30], **וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּקֵשׁ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה**[31], – באותה מדה שהאדם עושה תשובה ברצון שלמעלה מהבנה – כך תומשך לו סליחה ממדריגה שלמעלה מחכמה, שמשם באה הסליחה, **וְדַי לַמֵּבִין.**

---

23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בדפוסים - דלכאורה צ"ל טרדותי ל' רבים כההמשך". **24. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ע"ד תהלים פח, יח (בהיפך הסדר) - [וכן כמה ל' כאן שלאח"ז]". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "בתניא שלפנינו: לא אוכל משא, אבל ב"לוח התיקון" תיקן כבפנים. והוא ע"ד לשון הכתוב ישעי' מו, ב. **26.** תענית ב, א. **27.** אדה"ז סק"א ס"ב - ג. **28.** תשא לב, ט. **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דמזה מובן שזהו למעליותא". **30.** מכות פ"ב ה"ו. **31.** דב"ר פי"א, ט.

יום שישי י"ט תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קלה, ועוד זאת אדרוש... עד עמ' 270, מלו"נ:

אגרת הקדש

ועוד זאת אדרוש ממעל' שלא
להשליך דברי אחריכם אשר ערכתי שיח להיות כל
איש ישר והולך בתומו כאשר עשה האלקי' את
האדם ישר ולא לבקש חשבונות רבים מעלילות
מצעדי גבר ומחשבות אדם ותחבולותיו. כי זו מלאכת
שמים היא ולא מלאכת ב"ו. ולהאמין באמונה
שלימה במצות חז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם
בכלל כי יציבא מלתא ותקין פתגמא שכ"א מתוקן
מחבירו. וכתיב כל [איש] ישראל כאיש אחד חברים.
כמו שאיש א' מחובר מאברים רבים ובהפרדם נוגע
בלב כי ממנו תוצאות חיים. א"כ אנחנו היות כולנו
כאיש א' ממש תיכון העבודה בלב ומכלל הן כו'.
וע"כ נאמר ולעבדו שכם אחד דוקא. וע"כ אהוביי
ידידיי נא ונא לטרוח בכל לב ונפש לתקוע אהבת
רעהו בלבו. ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם
כתיב ולא תעלה על לב לעולם ואם תעלה יהדפנה
מלבו כהנדוף עשן וכמו מחשבת ע"ז ממש. כי

1 **וְעוֹד זֹאת אֶדְרֹשׁ מִמַּעֲלַתְכֶם,** – בתחילה, כשהוא מדבר
2 בענינים שבין אדם למקום, השתמש רבנו הזקן בלשון "כמזכיר
3 ומחזיר על הראשונות", ואילו כעת, כשהוא מתחיל לדבר
4 אודות בין אדם לחבירו – הוא משתמש בלשון **דרישה, שֶׁלֹּא**
5 **לְהַשְׁלִיךְ דִּבְרֵי אַחֲרֵיכֶם,**
6 **אֲשֶׁר עָרַכְתִּי שִׂיחַ,**
7 **לִהְיוֹת כָּל אִישׁ יָשָׁר**
8 **וְהוֹלֵךְ בְּתֻמּוֹ, כַּאֲשֶׁר**
9 **עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת**
10 **הָאָדָם יָשָׁר**[32]**, וְלֹא**
11 **לְבַקֵּשׁ חֶשְׁבּוֹנוֹת רַבִּים**[32]**,**
12 **מֵעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גֶבֶר**
13 **וּמַחְשְׁבוֹת אָדָם**
14 **וְתַחְבּוּלוֹתָיו,** – שלא
15 לחשוב אודות אדם שני
16 מה הן חשבונותיו
17 וכוונותיו, **כִּי זוֹ מְלֶאכֶת**
18 **שָׁמַיִם הִיא וְלֹא מְלֶאכֶת**
19 **בָּשָׂר־וָדָם.** – הקדוש ברוך
20 הוא יודע הכל, "עלילות
21 מצעדי גבר, מחשבות
22 אדם ותחבולותיו, ויצרי
23 מעללי איש" – כפי הנוסח
24 בתפלת ראש השנה.
25 **וּלְהַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּמִצְוַת חֲז"ל**[33]**:** "וֶהֱוֵי שְׁפַל רוּחַ
26 **בִּפְנֵי כָּל אָדָם" בִּכְלָל,** – בלי יוצא מן הכלל[34]. **כִּי יַצִּיבָא**
27 **מִלְּתָא וְתַקִּין פִּתְגָּמָא, שֶׁכָּל אֶחָד מְתֻקָּן מֵחֲבֵרוֹ,** – שכן,
28 אמת הדבר ונכון הביטוי שכל אחד "מתוקן" מחבירו, כל אחד
29 נהיה יותר טוב על ידי חבירו. שכן, לכל אחד מעלתו המיוחדת
30 שאיננה בשני, ועל ידי האחדות של כולם יחד מיתווספת לכל
31 אחד המעלה שישנה בשני ואיננה בו. על מה שרבנו הזקן אומר
32 כאן "ועוד זאת אדרוש ממעלתכם", אמר כ"ק אדמו"ר
33 מהוריי"צ נ"ע באחת משיחותיו הקדושות[35], שאין הכוונה
34 שרבנו הזקן כתב זאת אל בני **עליה**, רבנו הזקן כתב זאת אל
35 חסידים, ופירוש המלים "אדרוש ממעלתכם" הוא, תעוררו את
36 מעלותיכם. להלן אומר רבנו הזקן: "שלא להשליך דברי
37 אחריכם אשר ערכתי שיח" – "שלא להשליך דברי אחריכם"
38 הוא מקיף, "אשר ערכתי שיח" הוא פנימי (כלומר, שרבנו הזקן
39 פעל בחסידים גם בדרך מקיף וגם בפנימיות), ומה שאומר לאחר
40 מכן: "במצות חכמינו ז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם בכלל כי
41 יציבא מילתא ותקין פתגמא שכל אחד מתוקן מחבירו" –
42 הכוונה בהוספה "כל אחד מתוקן מחבירו" היא, שעל ידי הזולת
43 נעשה האדם עצמו מתוקן. **וּכְתִיב:** – וכתוב[36]: "**כָּל [אִישׁ]**
44 **יִשְׂרָאֵל כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים", כְּמוֹ שֶׁאִישׁ אֶחָד מְחֻבָּר**
45 **מֵאֵבָרִים רַבִּים,**
46 **וּבְהִפְּרְדָם** – אחד מהשני,
47 **נוֹגֵעַ בַּלֵּב, "כִּי מִמֶּנּוּ**
48 **תּוֹצְאוֹת חַיִּים",** – כך
49 גם, כפי שרבנו הזקן
50 מסביר בפרוטרוט באגרת
51 הקודש סימן ל"א –
52 שפירוד חס־ושלום בין בני
53 ישראל נוגע בביכול
54 בשכינה שהוא ה"לב" של
55 בני ישראל. **אִם כֵּן אֲנַחְנוּ**
56 **הֱיוֹת כֻּלָּנוּ כְּאִישׁ אֶחָד**
57 **מַמָּשׁ - תִּכּוֹן הָעֲבוֹדָה**
58 **בַּלֵּב,** – עבודת התפלה
59 שהיא – כנזכר לעיל –
60 "עבודה שבלב", שענינה
61 לחבר את הנשמה עם
62 מקורה בשכינה, הרי על־
63 ידי שבני ישראל הם
64 באחדות, דבר המביא
65 לאחדות עם השכינה – תביא האחדות לחיזוקה ולקיומה של
66 העבודה שבלב בתפלה, **וּמִכְּלַל הֵן כוּ',** – כפי הלשון[37] "מכלל
67 הן אתה שומע לאו", שבשעה שחסרה האחדות חס־ושלום,
68 חסר ב"עבודה שבלב" בתפלה. **וְעַל כֵּן** – ולכן, **נֶאֱמַר**[38]**:**
69 **"וּלְעָבְדוֹ** – את הקדוש ברוך הוא, **שְׁכֶם אֶחָד" דַּוְקָא.** –
70 כלומר, באותה כוונה, מתי הוא הענין האמיתי של "לעבדו"? –
71 כשזה "שכם אחד" דוקא, כשכולם הם באחדות. **וְעַל כֵּן** –
72 ולכן, **אֲהוּבַי יְדִידַי,** – אומר רבנו הזקן לחסידים, **נָא וְנָא**
73 **לִטְרֹחַ בְּכָל לֵב וָנֶפֶשׁ לִתְקֹעַ אַהֲבַת רֵעֵהוּ בְּלִבּוֹ, "וְאִישׁ אֶת**
74 **רָעַת רֵעֵהוּ אַל תַּחְשְׁבוּ בְּלִבַּבְכֶם" כְּתִיב**[39]**, וְלֹא תַעֲלֶה עַל**
75 **לֵב לְעוֹלָם,** – לא רק שלא לחשוב, שמשמעותו יכולה להיות
76 מחשבה ממש, אלא גם שלא יעלה על הלב אף פעם, **וְאִם**
77 **תַּעֲלֶה** – שאדם סתם, גם מי שהוא במדריגת "בינוני", הרי איננו
78 בעל־הבית על עצמו שלא יעלה בו הרהור כזה – הרי אם יעלה
79 בו הרהור כזה, **יֶהְדְּפֶנָּה מִלִּבּוֹ כְּהִנְדֹּף עָשָׁן, וּכְמוֹ מַחֲשֶׁבֶת**
80 **עֲבוֹדָה־זָרָה מַמָּשׁ**[40]**.** – כך יגרש ממחשבתו כל מחשבה רעה

---

32. ל' הכתוב - קהלת ז, כט. **33.** אבות פ"ד מ"ו. **34.** בתניא פ"ל מובא גם כן מארז"ל זה בשינויים, **ועל כך מעיר הרבי**: "בפ"ל מדובר בנוגע לעבודה בעצמו, במלחמת היצר בסומוע"ט וכו' - בזה נוגע התבוננות שתביא לפועל במחדו"מ ולכן צ"ל, ופרטית ובהנהגה דוקא דפ' הקל ממנו וכו' ואין זה שייך לאמונה - ובלבד ששכלו יכריחו להתנהג בפו"מ כו'; באגה"ק מדובר בנוגע שיצטרף (לכל איש ישראל - כולנו כאיש א' ממש, אלא שצריך באווארענען שאם נדמה לו חסרון בפ' או בקבוצת אנשים (אל יחשוב ע"ז וכו' כדלקמן) יאמין (ובכדי שיהי' ממש צ"ל) באמונה שלימה - ואדרבא לא יתבונן בפרטי הנהגת פ' ופ'". **35.** סה"ש תש"ה ע' 51. **36.** שופטים כ, יא. **37.** ספרי עקב יא, יט. **38.** צפני' ג, ט. **39.** זכרי' ח, יז. **40.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אולי י"ל הדיוק בזה ע"פ מחז"ל דרק על מח'

על יהודי שני. **כִּי גְּדוֹלָה** – עבירת **לָשׁוֹן הָרָע כְּנֶגֶד** – העבירות, **עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים,** – כפי שהגמרא[41] אומרת "כל המספר לשון הרע מגדיל עוונות כנגד שלש עבירות: עבודה־זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים", **וְאִם בְּדִבּוּר כָּךְ כוֹ',** – שלשון הרע שקול כנגד עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים, הרי לשון הרע במחשבה – לחשוב לשון הרע – גרוע מזה בהרבה. **וּכְבָר נוֹדַע לְכָל חֲכַם לֵב, יִתְרוֹן הֶכְשֵׁר הַמַּחֲשָׁבָה עַל הַדִּבּוּר,** – שהמחשבה פועלת על הנפש יותר מאשר הדיבור, **הֵן לְטוֹב וְהֵן לְמוּטָב**[42]. – בדברים שהם לא טוב אלא שעליהם להיות טוב כשמהפכים את הרע לטוב, הרי, גם בענינים טובים יש למחשבה – מחשבות טובות – השפעה בנפש יותר מאשר לדיבור, וגם בענינים לא טובים, שמחשבות לא טובות יש להן השפעה הרסנית יותר מאשר דיבורים לא טובים, שכן מחשבה היא לבוש המאוחד עם הנפש יותר מאשר דיבור, שלכן מחשבה ישנה תמיד כשם שהנפש ישנה תמיד, ואילו דיבור הרי "עת לדבר" ו"עת לחשות מלדבר"[43], שכן דיבור אינו מאוחד כל כך עם הנפש כמו מחשבה. **וַה' הַטּוֹב הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם, יָשִׂים עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם, כְּנֶפֶשׁ אוֹהֵב נַפְשָׁם מֵלֵּב וָנֶפֶשׁ:**

אגרת הקדש

גדולה לה"ר כנגד ע"ז וג"ע וש"ד. ואם בדבור כך כו' וכבר נודע לכל חכם לב יתרון הכשר המח' על הדבור הן לטוב והן למוטב. וה' הטוב המברך את עמו בשלום ישים עליכם שלום וחיים עד העולם כנפש או"נ מלו"נ:

יום שבת קודש כ' תשרי

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 270, כג. בגזירת עירין... עד עמ' קלו, למביני מדע.

כג. באגרת קודש זו, סימן כ"ג, מעורר רבנו הזקן, לעשות קביעות בלימוד "עין יעקב" **ברבים** בין מנחה למעריב, וכן בהלכה למעשה ב'שולחן ערוך', ובתור הקדמה לכך הוא מסביר ההפלאה והגדלות העצומות בהשראת השכינה ששורה בבני ישראל בשעה שהם לומדים תורה בציבור, זוהי מדריגת השכינה שקבלתה בגילוי בתור שכר יכולים רק בעולם הבא, אך בדרך **השראה**, היא שורה **על** ו**בתוך** בני ישראל בשעה שלומדים תורה בציבור. **"בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָּמָא וּמֵאֲמַר קַדִּישִׁין",** – בגזירת המלאכים נאמרים הדברים, ובמאמר המלאכים הנקראים "קדישין" (קדושים). זהו לשון הפסוק[1] שחכמינו ז"ל[2] (ורבנו הזקן כאן) משתמשים בה על תלמידי חכמים שהם כמלאכי השרת[3], שחכמי המשנה שהם כמלאכים אמרו כך, **חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה עֲלֵיהֶם־הַשָּׁלוֹם, שֶׁשָּׁנוּ בְּמִשְׁנָתָם**[4]**: "עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין וְעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה - שְׁכִינָה שְׁרוּיָה בֵּינֵיהֶם",** – זה ענין גבוה יותר מאשר הענין של "אבל בי עשרה שכינתא שריא"[5], על **כל** עשרה יהודים הנמצאים יחד במקום אחד שורה שכינה – שכן, אותה השראת השכינה היא רק **עליהם**, בבחינת מקיף, כפי שאומר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" סוף פרק י"א, אך כשעשרה יהודים לומדים תורה ביחד – שורה השכינה **"ביניהם"**, בפנימיות, **כִּי זֶה כָּל הָאָדָם.** – כפי שהגמרא מפרשת בברכות[6] את הפסוק[7]: "כי זה כל האדם": "כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה", **וְאַף גַּם זֹאת הָיְתָה כָּל יְרִידָתוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה** – ירידת הנשמה ממדריגתה הגבוהה לעולם **זה** – הרי תכלית ירידה זו היא **לְצֹרֶךְ עֲלִיָּה זוֹ,** – שהנשמה מתעלית על ידי לימוד תורה בציבור, **אֲשֶׁר אֵין עֲלִיָּה לְמַעְלָה הֵימֶנָּה.** – כלומר, העליה שבגללה היתה ירידת הנשמה, נעשית לא רק **אחרי** הירידה, כשהנשמה עוזבת את הגוף, אלא בעוד הנשמה היא בגוף ישנה כבר עליה שגבוה ממנה אי אפשר להיות כלל בענין השראת השכינה – שנעשה ביהודי על ידי לימוד התורה ברבים, **כִּי שְׁכִינַת עֻזּוֹ אֲשֶׁר בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים, וְהַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּ אֵימָתָה** - **תִּשְׁכֹּן וְתִתְגַּדֵּל בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "כִּי אֲנִי ה' שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"** - **עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בַּעֲשָׂרָה דַּוְקָא,** – עשרה יהודים הם "עדה" ו"ציבור", **כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[9]**: "אֲתָיָא תּוֹךְ תּוֹךְ כוּ'".** – למדים גזירה־שוה מ"תוך" "תוך", כתוב "ונקדשתי **בתוך** בני ישראל"[10], ובמרגלים שהיו עשרה כתוב[11] "**מתוך** העדה" – למדים מזה שדבר

אגרת הקדש

כג בגזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין חכמי המשנה ע"ה ששנו במשנתם עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרויה ביניהם כי זה כל האדם ואף גם זאת היתה כל ירידתו בעוה"ז לצורך עליה זו אשר אין עליה למעלה הימנה כי שכינת עוזו אשר בגבהי מרומים והשמים ושמי השמים לא יכלכלו אימתה. תשכון ותתגדל בתוך בני ישראל כמ"ש כי אני ה' שוכן בתוך בנ"י ע"י עסק התורה והמצות בעשרה דוקא כמ"ש רז"ל אתיא תוך תוך כו' וע"ז נאמר בקרבך

ע"ז נענשין (קדושין מ, א)". **41.** ערכין טו, ב. **42.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פי' "למוטב" - בלקו"ת (ס"פ קרח)". **43.** ע"פ קהלת ג, ז. **1.** דניאל ד, יד. **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "פסחים לג, א". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רש"י שם, עיי"ש". **4.** אבות פ"ג משנה ו'. **5.** סנהדרין לט, א. **6.** ו, ב. **7.** קהלת יב, יג. **8.** שלח לה, לד. **9.** ברכות כא, ב. **10.** אמור כב, לב. **11.** קרח טז, כא.

שבקדושה הוא בעשרה יהודים דוקא. באחת משיחותיו הקדושות[12] מעיר כ"ק אדמו"ר מהורי"צ נ"ע, מדוע ענין **זה** ש"**עדה**" הכוונה לעשרה, למדו רבותינו ז"ל מה"**תוך**" של העדה הרעה של המרגלים, עליהם כתוב[44] "**הבדלו** מתוך **העדה** הרעה הזאת"? והוא אומר שם, שמשה רבנו הזהיר "הבדלו" על **המקיף** של הרע, שכן את הפנימי היה בכוחו לתקן, במילא יש לומר שגם בקדושה הכוונה כאן למקיף של קדושה, כלומר שבעדה של עשרה מיתווסף אור מקיף של קדושה המובדל לגמרי מהאור השורה על פחות מעשרה. **וְעַל זֶה** – על ההשראה של קדושה הנמשכת על ידי עסק התורה והמצוות בעשרה, **נֶאֱמַר**[13]**: "בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ"**, – שבחינת "**קדוש**" שבעצם היא קדוש ומובדל – נמשכת "**בקרבך**", בפנימיות, בבני ישראל. וכפי שמפרש בשיחה הקדושה האמורה, שלעיל מדובר כשהאור נמשך בבחינה של מקיף, ועתה כשהוא מביא את הפסוק "**בקרבך** קדוש" הכוונה היא כפי שהמקיף נמשך בפנימיות, **וְ"אֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה"**. – כפי שהגמרא אומרת שם בברכות, כנזכר לעיל, הרי, כדי שיהיה "בקרבך קדוש" הרי זה דוקא על ידי לימוד התורה בעשרה. **וּמִשּׁוּם הָכִי נָמֵי, אִצְטְרִיךְ לְהוּ לְרַז"ל לְמֵילַף מִקְרָא: "מִנַּיִן שֶׁאֲפִלּוּ אֶחָד שֶׁיּוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כּוֹ"**. – ולכן צריכים גם חכמינו ז"ל ללמוד מפסוק מהיכן יודעים אנו שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה – קובע לו השי"ת שכר, כפי שהמשנה למדה זאת באבות[14] מהפסוק[15] "ישב בדד וידום כי נטל עליו", צריכים רבותינו ז"ל לימוד מיוחד על כך. **וְאַף גַּם זֹאת, לֹא מָצְאוּ לוֹ סְמָךְ מִן הַמִּקְרָא אֶלָּא לִקְבִיעַת שָׂכָר בִּלְבַד, לְיָחִיד לְפִי עֶרְכּוֹ לְפִי** [נָסָח אַחֵר: **וּלְפִי**] **עֶרֶךְ הַמְּרֻבִּים**, – אם היחיד הוא חלק ממרובים יותר אך פחות מעשרה – מקבל כל אחד מהם את השכר לפי ערך המרובים המשתתפים בזה. בהתאם לגירסא "לפי ערך" הכוונה היא, שהיחיד מקבל שכרו לפי הערך שיוצא בחלקו בתור חלק מהמרובים, ובהתאם לגירסא "ולפי ערך", בוא"ו, הכוונה היא, שבכל שהיחידים מרובים יותר כך גדל שכרו של **כל יחיד לעצמו. אֲבָל לְעִנְיַן הַשְּׂרָאַת קְדֻשַּׁת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**[16] - **אֵין לוֹ עֶרֶךְ אֲלֵיהֶם כְּלָל**. – הקדושה הנמשכת על ידי לימוד התורה של יחידים, אין לה שום ערך לקדושה הנמשכת מלימוד התורה של ציבור, **וְהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין הַשְּׂרָאָה לִקְבִיעוּת שָׂכָר** – בין השראה של קדושה שנעשית על ידי תורה בציבור, לבין קביעת שכר שנעשה על ידי תורה של יחיד, **מוּכָן לִמְבִינֵי מַדָּע.**

אגרת הקדש

קדוש ואין דבר שבקדושה בפחות מעשרה ומשום הכי נמי אצטריך להו לרז"ל למילף מקרא מנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה כו' ואף גם זאת לא מצאו לו סמך מן המקרא אלא לקביעת שכר בלבד ליחיד לפי ערכו לפי [נ"א ולפי] **ערך המרובים אבל לענין השראת קדושת הקב"ה אין לו ערך אליהם כלל וההפרש שבין השראה לקביעות שכר מובן למבינו מדע.**

---

12. ספר השיחות תש"ד ע' 29. **13.** ישעי' יב, ו. **14.** פרק ג' משנה ב'. **15.** איכה ג, ח. **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ידועה הקושיא בזה, דבאבות שם (מ"ב) שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת שכינה שרוי' ביניהם. וי"ל ע"פ משנ"ת באוה"ת עקב ע' תקמב. ברכות ו, א. במגן אבות סוף ח"ו 1) גירסא אחרת באגה"ק זו. 2) ע"פ הבי' שם (כנראה לקוח מהצ"צ) - יש לתרץ הנ"ל". ראה גם תניא מהדו"ק ע' רסא הערה 13 שורה 48.

המשך ביאור למס' מנחות ליום שני עמ' א

ובנוסף עברו הציבור עבירה על פיהם, ולא אם עברו הציבור על איסור כרת בשוגג בלא הוראת בית דין. וכך ביאור כל הפסוק, וכן תעשה פר חטאת לשבעה שבטים, כשחידשו בית דין ואמרו שחלב מותר, ושגגו בית דין בהוראתם, ועברו ישראל עבירה על פיהם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב וַחֲנִינָא בֶּן חִזְקִיָּה שְׁמוֹ, שֶׁאִלְמְלֵא הוּא – אם לא עשה מה שעשה, **גְּנָזוּ סֵפֶר יְחֶזְקֵאל** על ידי חכמי ישראל, מפני שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו סוֹתְרִין לִדְבָרֵי הַתּוֹרָה, כמבואר לעיל, וּמָה עָשָׂה כדי ליישב את הסתירות, הֶעֱלָה לעליית ביתו שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת גְּרָבֵי – חביות שֶׁמֶן לנרות להאיר בלילה, וְיָשַׁב בָּעֲלִיָּיה וּדְרָשׁוֹ, עד שיישב את הסתירות, כמו שמיישבת הגמרא לעיל.

שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אִם הָיוּ לָהֶם פָּרִים מְרוּבִּין** [וכו'] ולא היו להם נסכים, יביא פר אחד ונסכיו, ולא יקריבו כולם בלא נסכים.

הגמרא מבארת את המקור לדינו של רבי שמעון: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בספר יחזקאל (מו ז) **'וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה'**. שואלת הברייתא: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן**, מלשון הכתוב 'וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל' משמע ששיעור המנחה לפר ולאיל שוה, **וְכִי מִדַּת** מנחה הבאה עם קרבן **פָּרִים** וְהבאה עם קרבן **אֵילִים** מדה **אַחַת הִיא**, והלא מדת המנחה לפר שלשה עשרונים סולת, ולאיל שני עשרונים.

משיבה הברייתא: אין כוונת הנביא ששיעור מנחת פרים ואילים שוה, **אֶלָּא** כוונת הכתוב ללמדנו, שהקרבן עם נסכיו דבר אחד הם, ומלמדנו הפסוק בזה **שֶׁאִם הָיוּ לָהֶם פָּרִים מְרוּבִּין** – שהיו להם דמים לקנות את מנין כל הפרים הנצרכים, **וְלֹא הָיוּ** להם דמים לקנות **נְסָכִים**, מוטב שֶׁיָּבִיאוּ **פַּר אֶחָד וּנְסָכָיו** – שיקנו בדמים אלו פר אחד ונסכיו, **וְאַל יִקְרְבוּ כּוּלָּן בְּלֹא נְסָכִים**, וְכן **אִם הָיוּ לָהֶם**

יום ראשון

יום רביעי — **יד תשרי, ערב חה"ס** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: אך האמת . . . יאהב ה' וכו'.

עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.
אֵין מוֹסִיפִין עַל שְׁתֵּי עֲרֵבוֹת, מַה–שֶּׁאֵין–כֵּן בַּהַדַּסִּים.
מְהַדְּרִים לֶאֱגוֹד הַלּוּלָב בַּסֻּכָּה וּבָעֲרֶב יוֹם־טוֹב. עַל הַלּוּלָב שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת – וּמִשְׁתַּדְּלִים שֶׁשְּׁתֵּיהֶם תִּהְיֶינָה מְכֻסּוֹת בְּהַהֲדַסִּים וַעֲרָבוֹת, גַּם כְּרִיכָה הָעֶלְיוֹנָה בַּמְּעַט עַל־כָּל־פָּנִים – וּמִלְּבַד זֶה שָׁלֹשׁ כְּרִיכוֹת שֶׁבָּהֶם אוֹגֵד הַהֲדַסִּים וְהָעֲרָבוֹת עִם הַלּוּלָב, שָׁלֹשׁ אֵלּוּ בְּמֶשֶׁךְ טֶפַח אֶחָד.

יום שני

יום חמישי — **טו תשרי, א דחג הסוכות** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: וכמו אב . . . הדינין נס"ו.

כְּשֶׁנּוֹתְנִים הַד' מִינִים לְאַחַר לְבָרֵךְ עֲלֵיהֶם, אוֹמְרִים בְּפֵרוּשׁ שֶׁהוּא בְּמַתָּנָה עַל מְנָת לְהַחֲזִיר, וּבִפְרָט בְּיוֹם רִאשׁוֹן. וְהוּא תּוֹעֶלֶת לַנּוֹתֵן וְלַמְקַבֵּל. הוֹרָה אֲדוֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] שֶׁיִּתְחִילוּ בְּרֵכַת שֶׁהֶחֱיָנוּ בְּשֶׁהַלּוּלָב בְּיָדוֹ אַחַת וְהָאֶתְרוֹג בַּשְּׁנִיָּה.
הַפְּסוּקִים כִּי אָמַרְתִּי גו' – רַק בְּהוֹשַׁעְנָא־רַבָּה.
גַּם בַּיּוֹם מְבָרְכִים "לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה" אַחַר קִדּוּשׁ וְלֹא אַחַר הַמּוֹצִיא.

הַהַנְהָגָה בְּעֵת בִּרְכַּת כֹּהֲנִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל יוֹם ב' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת), אָנוּ יוֹדְעִים עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁרַבֵּנוּ הַזָּקֵן הָיָה לוֹקֵחַ אֶת הַ"צֶּמַח צֶדֶק" קֹדֶם חֲתֻנָּתוֹ תַּחַת טַלִּיתוֹ לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם.

יום שלישי

יום שישי — **טז תשרי, ב דחג הסוכות [בחו"ל]** — ה'תש"ד

בְּקִדּוּשׁ הַלַּיְלָה: שֶׁהֶחֱיָנוּ, וְאַחַר־כָּךְ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה. בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: אהובי . . . או"נ מלו"נ.

הצ"צ סיפר: תקס"ט האָבען מיר געהערט פון זיידען דעם זעקסטען מאָל דעם ושאבתם מים – הראשון – פון לקו"ת, און עס איז געווען ע"ד ווי די גמרא זאָגט (ירוש' סוכה פ"ה ה"א) שמשם שואבים. יונה האָט מקבל געווען בשמחת בית השואבה גילוי הנבואה, מיר האָבען מקבל געווען עד אין סוף, דער סוף איז אז משיח וועט קומען, שנעוץ תחלתן בסופן.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" סִפֵּר: בִּשְׁנַת תקס"ט שָׁמַעְנוּ מֵהַסָּבָא [אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן] בַּפַּעַם הַשִּׁשִּׁית אֶת [הַמַּאֲמָר] "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם" – הָרִאשׁוֹן – שֶׁבְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה", וְזֶה הָיָה בְּדוֹמֶה לְמַה שֶׁהַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת (יְרוּשַׁלְמִי סֻכָּה פֶּרֶק ה' הֲלָכָה א') שֶׁמִּשָּׁם שׁוֹאֲבִים. יוֹנָה [הַנָּבִיא] קִבֵּל בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה אֶת גִּלּוּי הַנְּבוּאָה, אָנוּ קִבַּלְנוּ עַד אֵין־סוֹף, הַסּוֹף הוּא שֶׁמָּשִׁיחַ יָבוֹא, שֶׁנָּעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן.

יום רביעי

שבת — יז תשרי, שבת חוהמ"ס — ה'תש"ד

גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה.
שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, אֵשֶׁת חַיִל, מִזְמוֹר לְדָוִד, דָּא הִיא סְעוּדָתָא, וְיִתֶּן לְךָ – אוֹמְרִים בְּלַחַשׁ.
בְּמוּסָף – "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" אַחֲרֵי פְּסוּקֵי כָּל יוֹם וְיוֹם. בְּשַׁבָּת אֵין אוֹמְרִים הוֹשַׁעְנוֹת.

שיעורים. חומש: ברכה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: כג. בגזירת . . . קלו כלל.

עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּנִסְיוֹנוֹת מִתְּגַלָּה בְּחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, כְּמַאֲמָר "חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ" – הִתְקַשְּׁרוּת הַנִּשְׁמָה בָּאֱלֹקוּת, וְעַל־יְדֵי־זֶה – "טוֹעֶנֶת עָלָךְ" – בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, הִנֵּה – "יְחִידָה לְיַחֲדָךְ" – שֶׁמִּתְגַּלָּה בְּחִינַת יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, דְּעַל־יְדֵי הִתְגַּלּוּת זוֹ נֶהְפַּךְ יְחִידָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית לֶאֱלֹקוּת, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתֹּקֶף בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּחַיּוּת פְּנִימִי, וּבְהֶרְגֵּשׁ תַּעֲנוּג גָּדוֹל וַהֲנָאָה מְרֻבָּה בַּעֲבוֹדַת ה', וּבְכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הֵן וְלָאו שָׁוִין אֶצְלוֹ בְּהַשְׁוָאָה אֲמִתִּית, כִּי נִלְקַח מִמֶּנּוּ הַתַּעֲנוּג וְטוּב טַעַם שֶׁבָּעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים.

יום חמישי

יום ראשון — יח תשרי, ב דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: וההפרש . . . קלו עמלה בה.

אוֹמְרִים "אוֹם אֲנִי חוֹמָה" וְגַם "אָדוֹן הַמּוֹשִׁיעַ", אֲבָל אֵין מַקִּיפִים אֶלָּא פַּעַם אַחַת. אוֹמְרִים תֵּבַת "הוֹשַׁעְנָא" הֵן בָּרֹאשׁ וְהֵן בַּסּוֹף – בְּאוֹתָם הָאוֹתִיּוֹת שֶׁאוֹמְרָם הַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בְּקוֹל רָם. בְּהַשְּׁאָר – אוֹמְרִים רַק פַּעַם אַחַת.
מַנְהֲגֵנוּ לְהַתְחִיל בְּקוֹל רָם מֵאוֹת "ס" אוֹ "ע".
מְזַרְיְקִים לַעֲשׂוֹת הֶקֵּף שָׁלֵם, וּמַשְׁלִימִים בָּאוֹת "ת".

יום שישי

יום שני — יט תשרי, ג דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שני עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: אבל ההשראה . . . 272 לגמרי.

אִיתָא [מוּבָא בַּסְּפָרִים], שֶׁכָּל הַשָּׁנָה בְּאָמְרוֹ בִּשְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה "וְאֵת כָּל מִינֵי תְּבוּאָתָהּ לְטוֹבָה", צָרִיךְ לְכַוֵּן לְחִטִּים לְמַצָּה וְאֶתְרוֹג – בְּמָקוֹם אֶחָד נִזְכָּר מִלְּבַד הַנַּ"ל גַּם יַיִן לְקִדּוּשׁ – וְאָז בְּמֵילָא תִּהְיֶה כָּל הַתְּבוּאָה לְטוֹבָה.

שבת קודש

יום שלישי — כ תשרי, ד דחוהמ"ס [בחו"ל] — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י.
תהלים: צז־קג.
תניא: וע"כ . . . כמ"ש בזה"ק.

בְּעֵת הַנַּעֲנוּעִים צָרִיךְ לְהַגִּיעַ עַד הֶחָזֶה, מָקוֹם שֶׁמַּכִּים בַּאֲמִירַת "אָשַׁמְנוּ".

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב] בְּאַחַת הַהִתְוַעֲדוּיוֹת, שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ הָעִנְיָן שֶׁעַל־יְדֵי הַכֹּבֶד רֹאשׁ שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה, שֶׁמִּתְמַרְמֵר בְּנַפְשׁוֹ, עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא יָכוֹל לִהְיוֹת אַחַר־כָּךְ הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת בַּתְּפִלָּה.

מדוע מתפללים בלחש?

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ה, הלכה ט: לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ - אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו, וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ.

לדעת הרמב"ם האיסור להגביה קול בתפילה הוא לאחרים (אף שמתפלל ביחיד, ראה כס"מ) אבל יכול להשמיע לאזנו.

ולשיטת ה'זהר' (ויגש רי, א) אפילו לעצמו לא ישמיע קולו. וה'טור' (א"ח סי' קא) הביא ראיה לשיטת ה'זהר' מתוספתא (ברכות פ"ג ה"ט). אך להלכה נפסק - "לא ישמיע קולו לאחר" (ש"ע אדה"ז א"ח שם ס"ב).

ובביאור השיטות יש לומר:

לדעת הרמב"ם ענין מצות התפילה הוא בקשת צרכיו של אדם, והבקשה היא בדיבור, אלא כיון שהבקשה היא מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולפני המלך צריך לעמוד באימה ופחד, דיבורו יהא בלחש ולא ישמיע קולו אלא לאזניו.

אבל לשיטת ה'זהר' התפילה לא תהא נשמעת אפילו לאזני המתפלל, כי תפילת העמידה היא תכלית הדביקות, כידוע שיש ארבעה שלבים בתפילה (כנגד ארבעת העולמות, אצילות, בריאה, יצירה ועשיה) ותפילת העמידה היא כנגד עולם האצילות, עולם האחדות בו אין שום מציאות בלעדו. ולכן, התפילה היא בלחש, בביטול מוחלט אל הקב"ה, כביאורו של אדמו"ר הזקן (תו"א ויחי מה, ב) שהיא "בחינת ביטול במציאות ממש, והיינו בחינת השתפכות אל חיק אביה ממש להיות כאין ואפס".

והנה, מבואר ב'תורה אור' (ויגש מה, ב) שאף שבזמן הזה תפילת שמונה־עשרה צריכה להיות בחשאי, לעתיד־לבוא תהיה בקול רם, כי הביטול במציאות בתפילה, החודרת בכל כוח מכוחות הנפש, שאפשר להגיע אליו בזמן הזה הוא באופן ששולל את מציאות האדם (ואף הוא עצמו אינו שומע קול תפילתו) אבל לעתיד לבוא, כאשר יתגלה "כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו" (הבשר עצמו 'יראה' אלוקות) ויתגלה ש'ישראל וקוב"ה כולא חד' (זח"ג עג, א) ואין שום מציאות מלבדו, תהיה התפילה בקול רם כי בכך מתגלית מעלת הביטול.

(לקוטי שיחות לה עמ' 192)

מדוע הש"ץ חוזר על התפילה?

יום שני ט"ו תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפלה פרק ט, הלכה ג: וְאַחַר שֶׁיִּפְסַע שְׁלֹשׁ צְבוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת... וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל.

הטור (א"ח סי' קכד) הביא טעם נוסף לחזרת התפילה על ידי שליח ציבור: "כדי שיענו קדושה אחריו", אך עיקר הטעם הוא כמו שכתב הרמב"ם, כדי להוציא את מי שאינו יודע להתפלל (כי "הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפילת שליח ציבור" – שו"ע אדה"ז או"ח סי' קכד ס"א).

וה'לבוש' (שם ס"א) כתב שחזרת הש"ץ היא "כדי לומר הקדושה בעשרה וגם להוציא מי שאינו בקי". ולדעתו עיקר הטעם הוא משום אמירת הקדושה, ואם־כן גם בזמן הזה שכולם בקיאים בתפילה, הש"ץ חוזר על התפילה כדי שיאמרו קדושה בעשרה.

אך גם לפי דברי הרמב"ם שחזרת הש"ץ היא כדי להוציא את שאינו בקי, הביא ה'בית יוסף' (שם, ד"ה וכתב הר"ד אבודרהם) מתשובת הרמב"ם (פאר הדור סי' קמח) שגם אם כולם בקיאים בתפילה, תיקנו חכמים שיחזור שליח־ציבור את התפילה ואינה ברכה לבטלה. וכמו שמצינו שתיקנו ברכה 'מעין שבע' בליל שבת בשביל המאחרים לבוא לבית הכנסת (שלא ישארו שם לבדם). ואף שבזמן הזה נמצאים כל הקהל בבית הכנסת, לא בטלה התקנה. וכך לענין חזרת הש"ץ, התקנה היא גם לזמן הזה "שמא יהיה פעם אחת בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאנו הש"ץ ידי חובתו" (ש"ע אדה"ז שם ס"ד).

וה'פרי מגדים' (א"ח שם משב"ז סק"א) הביא ראיה לדברי הרמב"ם:

לדעת חכמים (ראש השנה לד, ב), היחיד הבקי בתפילה אינו יוצא בתפילת הש"ץ. והקשה להם רבן גמליאל: "לדבריכם, למה שליח־ציבור יורד לפני התיבה"? (והשיבו, "כדי להוציא את שאינו בקי"). ואם הטעם העיקרי לחזרת הש"ץ הוא בשביל אמירת הקדושה, מה הקושיא, אלא מכאן שעיקר הטעם הוא כדי להוציא את מי שלא התפלל. ועוד: לאמירת הקדושה אינו צריך לחזור את כל התפילה אלא די שיחזור עד ברכת 'אתה קדוש'.

(תורת חיים א"ח סי' קכד סק"ב)

בשעת הקריאה - היציאה אסורה!

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפילה פרק יב, הלכה ט: כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה - אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹתְקִין וְשׁוֹמְעִין, וּמְשַׁמְּעִין לִבָּן לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא... וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַצִּבּוּר בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא... וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד, וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה.

יש לדון: האם איסור היציאה מבית הכנסת בקריאת התורה חל רק על מי שחייב בקריאה זו או אפילו על מי שאינו חייב בה, כגון שכבר שמע את קריאת התורה או שעתיד לשמוע לאחר מכן?

ובשו"ת מהרי"ל דיסקין (ח"ג קונט"א ה, טו) כתב כי מסתבר שיש להתיר לצאת למי שאינו חייב בקריאה זו, ומכל־מקום

מצוה להשתתף בקריאה אף שכבר שמע משום 'ברוב עם הדרת מלך', אבל לצורך מצוה אחרת מותר לצאת.

אך ה'פרי מגדים' (סי' קמו א"א, ב, ובראש יוסף ברכות ח, א) הוכיח מדברי הרמב"ם שאיסור היציאה הוא גם על מי שכבר שמע את הקריאה, כי הרמב"ם פותח את ההלכה באיסור לדבר בשעת הקריאה והחובה לשים לב ולשמוע את הקריאה, וממשיך וכותב שאסור לצאת בשעת הקריאה. ולכאורה החלק השני מיותר, כי אם אסור לדבר משום שצריך להתרכז בשמיעת הקריאה, כל־שכן שאסור לצאת!

אלא מכאן שאיסור היציאה נאמר אף לאדם שכבר שמע את הקריאה, ולכן אין ללמוד זאת מאיסור הדיבור שהוא מחמת ביטול חובת השמיעה שעליו.

ובכך מובן גם מדוע הרמב"ם פתח באיסור הדיבור בשעת הקריאה, המשיך באיסור היציאה מבית הכנסת, ושוב חזר לאיסור הדיבור וכתב שהעוסק בתורה תמיד מותר לו לעסוק בתורה בשעת הקריאה. ולכאורה היה צריך לכתוב זאת בתחילה לגבי איסור הדיבור בשעת הקריאה?

ולפי האמור מובן, כי בתחילת ההלכה מדובר על מי שעדיין לא שמע את הקריאה שאסור לו ללמוד אלא צריך להתרכז ולשמוע, ובמקרה זה אין היתר ללמוד אפילו למי שתורתו אומנותו שהרי חייב בשמיעת הקריאה. ולאחר מכן עובר הרמב"ם לדינו של מי שכבר שמע את הקריאה, שמכל־מקום אסור לו לצאת מבית הכנסת בעת הקריאה, אך אם תורתו אומנותו יוכל לעסוק בתורה.

'מן המותר בפיך' — יום רביעי י"ז תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק א, הלכה י: אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּמֵאִים; אֲבָל כּוֹתְבִין עַל גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף הַטְּהוֹרִין.

מהכתוב "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות יג, ט) דרשו חז"ל שצריך לעשות תפילין, שתורת ה' כתובה בהם, "מן המותר בפיך", היינו בהמה שמותרת באכילה (שבת קח, א).

והנה, על פי האמור בגמרא (שבת כח, א) שבמשכן השתמשו רק בעור בהמה טהורה, כיון ש"לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד", מסתפק הר"ן(ר"ה ו, א בדפי הרי"ף) האם שופר מבהמה טמאה כשר לתקוע בו. ופסק הרמ"א (או"ח סי' תקפו ס"א) ששופר מבהמה טמאה פסול.

ותמה על זה ה'עולת שבת' (א"ח שם): אם הדין של 'לא הוכשרו למלאכת שמים אלא משל בהמה טהורה' נפסק להלכה, מדוע צריכים ללמוד מהפסוק "למען תהיה תורת ה' בפיך" שתפילין צריכים להיות מבעלי חיים טהורים? אלא מכאן שרק תפילין שיש בהם 'תורת ה'' צריכים להיות מבעלי חיים טהורים, אבל שופר כשר אף אם אינו מבהמה טהורה.

וה'מגן אברהם' (שם סק"ג) הצדיק את דברי הרמ"א, כי למסקנת הגמרא (שבת שם) גם רצועות התפילין (שאין בהן 'תורת ה'') צריכות להיות 'מן המותר בפיך', וכיון שהוקשה כל התורה לתפילין, לכן כל המצוות צריכות להיות 'מן המותר בפיך' (ראה מחה"ש שם).

וה'נודע ביהודה' (מהדו"ת א"ח סי' ג) הקשה על הרמ"א מהדין (סוכה כג, א) שפיל קשור כשר לשמש כדופן לסוכה, ואם בכל מצוות התורה הוכשר רק 'מן המותר בפיך', איך יכול הפיל להיות דופן לסוכה שהיא תשמיש מצוה?

ומבאר הגרצ"פ פרנק (הר צבי א"ח סי' לט):

דין זה שצריך להיות 'מן המותר בפיך' נאמר רק במצוות הנעשות עם בעלי חיים, כי בכך התורה מגלה באיזה בעלי החיים הכתוב מדבר, אבל במצוה שקיומה לא צריך להיות בבעלי חיים, הרי כשם שהמצוה יכולה להתקיים בדומם שאין בו חלוקה בין אסור למותר, כך אם היא מתקיימת בבעל־חי אין צורך שיהיה מטהור ומותר.

תפילין מעור אחד — יום חמישי י"ח תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפילין פרק ב, הלכה א: כּוֹתְבִין אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת... וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבָּעָה בָּתִּים שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בְּעוֹר אֶחָד.

בגמרא (מנחות לד, ב) לומדים זאת מהכתוב "ולזכרון בין עיניך" - "זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות". וכן נפסק בטור ו'שלחן ערוך' (או"ח סי' לב סל"ח): "יעשה ד' בתים מעור אחד לשל ראש".

וב'ספר התרומה' (סי' רה, הביאו הבית יוסף או"ח שם) כתב שיתכן ויש להתיר גם אם הבתים עשויים מארבע חתיכות של עור "ובלבד שיהיו תפורים זה לזה". ומסיים: "ונכון לעשותן מעור אחד".

וה'מגן אברהם' (או"ח שם סקנ"ב) הביא דברי הב"ח (על הטור שם), שלדעת ה'שולחן ערוך' צריכים הבתים להיות "דוקא מעור אחד שלם שאין בו תפירה", שלא כדעת 'ספר התרומה'.

אך גם ב'ספר האגודה' כתב שחתיכות עור תפורות נחשבות כעור אחד. וגם התוספות (מנחות לב, א ד"ה דלמא) כתבו שתפילין ומזוזות הצריכות להיכתב על עור אחד - אם תפר יחד שתי חתיכות דינם כעור אחד, ומסתבר שהוא הדין בבתים.

והגר"ע איגר (תשובות סי' יא) הביא מדברי הרמ"א (אהע"ז סי' קל ס"ז, בשם האור זרוע) לגבי גט שצריך לכותבו על חתיכה אחת ('ספר כריתות' - 'ספר אחד ולא שנים'), שאם הדביק שתי חתיכות או תפרם פסול מספק, ואם כן גם בהדבקת שני עורות בתפילין יש להסתפק אם נחשב עור אחד.

אך כתב על זה ה'ביאור הלכה' (או"ח שם סל"ח):

"כעת זכינו לאורו של האור זרוע" (שנדפס בשנת תרכ"ב) ושם מפורש (בסי' קעו) שאם כתב תפילין בשני עורות ודבקם בדבק או בתפירה כשר, ואם־כן בהכרח שמחלק בין גט לתפילין. ואמנם, לענין תפילין הביא ראיות להכשיר, אבל בגט החמיר

משום חומרת אשת איש.

ולמעשה כתב אדמו"ר הזקן (שם סנ"ח): "חתיכות עור תפורים יחד חשובים כעור אחד... ומכל־מקום טוב ונכון לעשותם מעור אחד". וכן כתב גם ה'ביאור הלכה': "לכתחילה בוודאי מי שאפשר לו טוב להחמיר לעשותו מעור אחד כדי לצאת כל החששות במצות־עשה מדאורייתא".

חיוב מזוזה בחדר המשמש כסוכה

יום שישי י"ט תשרי ה'תשע"ט

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ו, הלכה ט: סֻכַּת הֶחָג בֶּחָג, וּבַיִת שֶׁבִּסְפִינָה - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבַע.

בבתים רבים הסוכה היא באחד מחדרי הבית שבמהלך השנה משמש כחדר רגיל, ובסוכות פותחים את התקרה ומניחים במקומה סכך כשר.

ויש לדון: האם סוכה כזו פטורה ממזוזה בימי החג או שמאחר ובעיקרו זהו חדר רגיל, חייב במזוזה?

והנה בהלכה זו נפסק שסוכת החג פטורה ממזוזה. ובטעם הדבר כתב ה'כסף משנה', כי "בשבעה ימים שהוא יושב בה הוי דירת עראי".

ומלשונו משמע שאין הסוכה דיור של קבע כי היא רק לשבעה ימים. ולפי זה, אם דר באותו חדר כל השנה הרי זה דיור של קבע וחייב במזוזה גם בחג.

אך ה'מנחת יצחק' (ח"ב, סי' פב) כתב שאין לפרש כך כי חיוב מזוזה חל מיד ביום הראשון שנכנס לדור בבית (מלבד בית שכור בחו"ל שאינו חייב אלא לאחר שלושים יום) ומה בכך שדר שם רק שבעה ימים?

ולכן כתב שהטעם הוא כדברי התוספות (יומא י, ב) משום שמגורים אלו נחשבים עראיים, כי לעיתים קרובות עשוי לצאת מהסוכה מפני הגשמים או מחמת צער אחר.

וה'ערוך לנר' (תוספות ביכורים סי' תרכה) כתב כי סיבת הפטור נעוצה בעצם העובדה שהמקום משמש למצות סוכה, ואע"פ שמשמש למגורים כל השנה, בסוכות המצוה מחשיבה אותו כדירת עראי, כי מהות המצוה היא לשבת בדירת עראי.

והוסיף שכן מוכח מלשון הגמרא והרמב"ם: "סוכת החג בחג' פטורה. כלומר, דווקא בחג היא פטורה, אך אם משתמש במקום לפני או אחרי החג היא חייבת, כי המקום מצד עצמו ראוי להיחשב דירת קבע, ורק קיום המצוה בחג הסוכות מחשיב אותו כדירת עראי.

ויש לכך השלכה נוספת: לפי הדעה שבמהלך ימי החג חדר זה פטור ממזוזה, יש אומרים שלאחר החג יש להסיר את המזוזה ולקבוע אותה מחדש, כדי שתיקבע שוב בחיוב לאחר שבימי החג היה החדר פטור ממזוזה. ואמנם למעשה נהוג לא להסירה ולקובעה שוב, אך אם המזוזה נפלה וקבעו אותה במהלך החג ראוי להחמיר ולהסירה ולקובעה שוב לאחר החג, כדי לחשוש לדעת הסוברים שבזמן החג היה החדר פטורה ממזוזה ונקבעה בזמן פטור (ראה פסקי תשובות תרכו, יא).

מה עושים בספר תורה פסול?

שבת קודש כ' תשרי ה'תשע"ט

הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ג: סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁבָּלָה, אוֹ שֶׁנִּפְסַל - נוֹתְנִין אוֹתוֹ בִּכְלִי חֶרֶשׂ, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ אֵצֶל תַּלְמִיד חֲכָמִים.

לכאורה דברי הרמב"ם כאן שספר תורה שנפסל צריך קבורה, סותרים לדבריו לעיל (הלכה א) שספר תורה שנפסל 'הרי הוא כחומש מן החומשין, ואין בו קדושת ספר תורה, ואין קורין בו ברבים', ומשמע שפסול רק לקריאה ברבים אך מותר להמשיך להשתמש בו לקריאה ביחיד ואינו צריך גניזה?

ומבאר ה'נודע ביהודה' (יו"ד תנינא סי' קעד):

ההיתר להשתמש בספר תורה פסול לקריאה ביחיד הוא רק במשך שלושים יום, אך לאחר שלושים יום חייבים לגונזו כי אסור להשהות ברשותו ספר שאינו מוגה יותר משלושים יום (לעיל פ"ז הי"ב) שמא במשך הזמן ישכחו שהוא פסול ויבואו לקרוא בו בציבור.

אך יש שכתבו שטעם האיסור להשהות ספר תורה שאינו מוגה אינו מחשש שיבואו לקרוא בו בציבור, אלא גם הקריאה בו ביחיד אסורה כי מביא לידי טעות, ולכן חובה לגונזו, אך דין זה הוא דוקא בספר תורה שנפסל מחמת טעות, ועל כך מדבר הרמב"ם כאן, אבל ספר תורה שפסול משום שנכתב שלא לשמה וכדומה, אף שאסור לקרוא בו בציבור, אין הלימוד בו עלול להביא לידי טעות ומותר להשאירו ברשותו ולהשתמש בו, ועל זה מדבר הרמב"ם בהלכה א (גדולי הקודש רעט, א, וראה עוד דברי משה סי' עז).

ויש סוברים שאין חובה כלל לגנוז ספר תורה פסול, וכוונת הרמב"ם כאן היא שאם אינו רוצה להשאירו אצלו (מאחר שאינו ראוי לתיקון) אלא להוציאו מרשותו יגנוז אותו, אך אין חובה לגנוז ואם רוצה יכול להשאירו ברשותו (בנין ציון סי' צז).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ד־כ' תשרי תשע"ט

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשע"ט

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שמונה דברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם; השתחווייה, כריעה וקידה ודיניהן; נפילת אפיים ומנהגיה.

1 **א. שְׁמוֹנָה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן**
2 **וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם הָיָה דָחוּק[2] אוֹ נֶאֱנָס[3], אוֹ שֶׁעָבַר[4] וְלֹא**
3 **עָשָׂה אוֹתָן, אֵין מְעַכְּבִין.[5] וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנִכַּח**
4 **הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים, וְתִקּוּן**
5 **הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהִשְׁתַּחֲוָיָה[6].**

2) שנמצא במצב דחוק וקשה לו להיזהר בהם, כמבואר בסמוך (הלכה ב). 3) מחמת חולי וכיוצא בו. 4) בלי שום סיבה, במזיד. 5) לא כחמשת הדברים המנויים בפרק הקודם המעכבין את התפילה, ועל המתפלל לחזור לפעמים ולהתפלל. 6) כל שמונת הדברים האלה יבארם רבינו בהלכות הבאות.

6 **ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלֵּל אֶלָּא מֵעֹמֶד[7]. הָיָה**
7 **יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד;**
8 **וְאִם לָאו[8], יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל**
9 **אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ; וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ[9].**
10 **וְכֵן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים; אִם יֵשׁ בּוֹ**
11 **יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - אַל**
12 **יִתְפַּלֵּל[10] עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה,**
13 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֲזוּ בְּהֶמְתּוֹ - לֹא יֵרֵד[11],**
14 **אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת**
15 **עָלָיו.**

7) (ברכות ל.) כי התפילה היא עבודת ה', כמו שכתוב: "ולעבדו בכל לבבכם" - ועבודת ה' צריכה להיות בעמידה, שנאמר (דברים י, ח): לעמוד לפני ה' לשרתו (טור אורח חיים סימן צ"ח). ולפיכך נקראת תפילת "שמונה עשרה" בפי החכמים גם בשם: "עמידה" (מסכת סופרים פרק טז, הלכה י"ב). 8) שהעגלה מתנועעת וכן הספינה (בית יוסף אורח חיים צד). 9) ורש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חליו, וקרא רק קריאת שמע (הגהות מיימוניות,). ואמרו חז"ל: אמר הקדוש־ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית הכנסת שבעירך; ואם אין אתה יכול לילך - התפלל על מיטתך; ואם אין אתה יכול - הרהר בלבבך, ובלבד שתדום מעבירה שבך, שנאמר (תהילים ד, ה): אימרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (פסיקתא, הובאת בילקוט שמעוני). 10) (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א) "המיצר - אסור להתפלל", מפני שאין דעתו מיושבת עליו. 11) כי אם ירד, קשה עליו עיכוב הדרך ותיטרד דעתו.

16 **ג. נִכַּח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ -**
17 **מַחֲזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל[12]. הָיָה עוֹמֵד**
18 **בָּאָרֶץ - מְכַוֵּן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלָיִם[13]. הָיָה עוֹמֵד**
19 **בִּירוּשָׁלַיִם - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ[14]. הָיָה עוֹמֵד**
20 **בַּמִּקְדָּשׁ - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים[15].**
21 **סוּמָא, וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת[16], וְהַמְהַלֵּךְ**
22 **בִּסְפִינָה[17] - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ[18] כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה וְיִתְפַּלֵּל.**

12) (ברכות ל.), שנאמר (מלכים־א ח, מח): והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם. 13) (שם), שנאמר (שם, מד): והתפלל אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה. 14) שנאמר (דברי הימים־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה. 15) שנאמר (שם, כו): והתפללו אל המקום הזה, הוא בית קודש הקדשים מקום משכן השכינה. 16) שאין הוא מבחין באיזה צד נמצאת ארץ ישראל או ירושלים. 17) בסירה ידובר כאן שאי אפשר לו להחזיר פניו לירושלים מפני פחד המים הזורמים בכיוון אחר. 18) "יפנה ליבו ורעיוניו ויחשוב שפניו כנגד קודש הקדשים. רבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ד, משנה ה).

23 **ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ**
24 **לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ[19], וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה,**
25 **כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה,**
26 **כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם[20]. וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ**
27 **כִּפּוּתִין[21], הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמֹאלִית[22], וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד**
28 **לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה וָפַחַד[23]. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל**
29 **חֲלָצָיו[24].**

19) (ברכות י:), שנאמר: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) נראין כרגל אחת, כי מכיוון שעומד לדבר עם השכינה, צריך לסלק כל מחשבות החוץ מליבו ולדמות כאילו הוא מלאך השרת. וטעם אחר: רמז שנסתלקה ממנו התנועה לברוח, ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (בית יוסף אורח חיים סימן צה). 20) כתוב אחד אומר (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם (בבית המקדש) כל הימים; וכתוב אחד אומר (איכה ג, מא): נישא לבבנו אל כפיים - הא כיצד? מלמד: "שהמתפלל צריך שייתן עיניו למטה (כלפי ארץ ישראל, רש"י) וליבו למעלה, כדי שיתקיימו שני המקראות הללו" (יבמות קה:). 21) חבוקות אחת ברעותה כאילו הן קשורות. 22) רמז להכנעת יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל (בית יוסף סימן צ"ה). 23) כמו שמצינו: "רבא פכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמיה מריה" (שבת י.). 24) שנראה כעומד לפני ה' בקלות ראש. וכן לא יהא נשען ונסמך לשום דבר ("הגהות מיימוניות"). רבינו נמשך אחר גירסת הרי"ף הגורס בברכות (כד:): "ולא היה מניח ידו על סנטרו" (בשעת התפילה) ופירוש הערוך סנטרו - צידו, כמו: "סטרו, והנו"ן נוספת (בית יוסף, סימן צ"ה).

30 **ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים כֵּיצַד? מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה,**
31 **וּמְצַיֵּן[25] עַצְמוֹ וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשְׁתַּחֲווּ לַה'**

1 בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ. וְלֹא יַעֲמֹד בַּתְּפִלָּה בַּאֲפִנְדָּתוֹ[26], וְלֹא
2 בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה[27] וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת[28], אִם דֶּרֶךְ אֲנָשֵׁי
3 הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא יַעֲמִדוּ בִּפְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּכָתֵי
4 הָרַגְלַיִם[29]. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאֶחֹז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ
5 וְסֵפֶר־תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְיִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד
6 בָּהֶן[30]. וְלֹא יֵאֶחֹז כֵּלִים וּמְעוֹת בְּיָדוֹ[31]. אֲבָל מִתְפַּלֵּל
7 הוּא וְלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוַת
8 הַיּוֹם[32]. הָיָה מַשּׂוֹי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה -
9 אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין, מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו[33]
10 וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הָיָה אַרְבָּעָה קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל־גַּבֵּי
11 קַרְקַע, [34] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים
12 וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים[35].

25) ומקשט עצמו בבגדיו, וכן אמרו (ברכות ל:): "רב יהודה הווה מציין נפשיה, והדר מצלי". 26) בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, שלא יטנף בגדיו החמודים בזיעה; ואין מנהג האדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר. (פירוש המשנה לרבינו, ברכות פרק ט, משנה ה). 27) "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 28) (חגיגה יג:): "לאו דרך ארץ הוא לגלות רגליו לפני רבו. 29) נתכוון רבינו בזה להוציא כל בני מדינות ערב העומדים לפני גדוליהם ברגליים מגולות - שלהם מותר להתפלל ברגליים מגולות (כסף משנה). 30) שלא יפלו על הארץ ויתבזו (ברכות כג:). 31) כי ליבו טרוד, שמא יפלו מידו; הכלים יישברו והמעות יתפזרו ויאבדו (שם). 32) ומתוך שחביבה עליו המצוה, אין משאה כבד עליו ואינו נטרד (סוכה מא: וברש"י שם) ומטעם זה מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. הואיל והוא תופסו לצורך תפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק, אין משאו כבד ואינו נטרד, והרי זה דומה ללולב (רבינו יונה; ובשולחן ערוך אורח חיים סימן צ"ו, סעיף ב). 33) שאז אין כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו, לא כן בעודו על ראשו (בבא מציעא קה:), אלא ששם הנוסחא "הנושא משאו על כתיפו" ורבינו גורס "על ראשו" (בית יוסף, אורח חיים סימן צ"ז). 34) (שם) כי כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו. 35) בטליתם (שבת י.). ואלה דברי רבינו לקמן (הלכות ציצית פרק ג, הלכה י"א): "גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. וכתב הב"ח (אורח חיים סימן צ"א) שלא נכון להתפלל וכסיות על ידיו, שזה דרך גאווה. ועליו הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו, יב).

13 ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ[36], וְיַחֲזִיר
14 פָּנָיו לַכֹּתֶל[37]. וְצָרִיךְ לִפְתּוֹחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְתָחִים כְּנֶגֶד
15 יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכַוִּין[38]
16 פְּתִיחָן לֵהּ בְּעִלִּיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלִם'[39] וְגוֹ'. וְקוֹבֵעַ
17 מָקוֹם לְתְפִלָּתוֹ תָּמִיד[40]. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחֶרְבָּה[41], וְלֹא
18 אֲחוֹרֵי[42] בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הֶחֱזִיר פָּנָיו לְבֵית־
19 הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה[43] אוֹ לַעֲבֹר
20 לְפָנָיו, עַד שֶׁיִּרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן".

הצורך בחלונות אינו רק משום ש"גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע (כפירוש רש"י בברכות לד.), אלא כדי שיעברו תפילותיו דרך ירושלים, כדמוכח מזה שהחלונות צריכים להיות "כנגד ירושלים", והוא דוגמא לזה שהעליה ברוחניות קשורה עם העליה בגשמיות.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 128 הערה 11)

36) לפי שאין גבהות לפני המקום (ברכות י:). וכן הכתוב אומר (תהילים קל, א): ממעמקים קראתיך ה'. 37) (ברכות ה:) שנאמר (ישעיה לח, ב): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ורבינו בתשובתו (הובאת בבית יוסף אורח חיים סימן צ) כתב: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. 38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). 39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית־המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספינו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). 40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו - אלוקי אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל־ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחווה שם לאלוקים. "השתחווה" לא נאמר אלא "ישתחווה" - מכאן שצריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. 41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין - ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים - גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). 42) (ברכות ו:) פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). וחכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). 43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח - מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבותינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה

בזה להתפלל אל ה' (שמואל־א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסרו אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

ז. לא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר וְיִתְפַּלֵּל[44]; וְלֹא עַל־גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל־גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא עַל־גַּבֵּי כִּסֵּא[45]. הָיָה בִּנְיָן גָּבֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מֻקָּף מְחִצּוֹת מִכָּל רוּחוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַ (רְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נָכָר, שֶׁהֲרֵי חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[46].

44) (ברכות דף י' עמוד ב') "לפי שאין גבהות לפני המקום"; אבל אם אין המקום גבוה שלושה טפחים, הרי הוא נידון כגוף הקרקע ומותר. 45) אפילו פחותים מגובה שלושה טפחים - אסור להתפלל כשהוא עומד עליהם, משום חציצה; שהרי בעבודת המקדש אסור לו לעבוד על גבי כלי משום חציצה - ותפילה במקום עבודה היא (פרישה לאורח חיים סימן צ). וכן מבואר בטור (שם, סימן צ"ח). "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 46) והרי זה נידון כרשות נפרדת לעצמה. ומטעם זה מותר לשליח ציבור לעמוד ולהתפלל על הבימה שבבית הכנסת, אף על פי שהיא גבוהה יותר משלושה טפחים, הואיל והיא רשות חלוקה לעצמה ("מגדל עוז").

ח. הָאֲמָנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה[47] בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַגִּדְבָּךְ[48] אוֹ בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין[49], וְחוֹזְרִין לְמְלַאכְתָּן. וְאִם הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן[50] מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן בִּלְבָד[51] - מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[52]. הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן - מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּיאֵנוּ'[53]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה[54] וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן[55].

47) לא במלאכת עצמן, אלא במלאכת נותן עבודה. 48) שורת בניין החומה ונזכרת בתנ"ך (עזרא ו, ד): נדבכין די אבן גלל. וכן אבן על אבן (חגי ב, טו) תירגם יונתן: "נדבך על נדבך" (הערוך). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ב, משנה ד) יאמר: "מנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירים הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו (כמו שעושים הבונים כיום ליציקת מלט). והלוח האחד מאלו השניים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קוראים אותו: "נדבך", וזה פירוש המלה על אמיתתה". 49) כי אי אפשר להם לכוון בתפילתם בעמדם למעלה, מפני הפחד שמא יפלו (ברכות דף ט"ז עמוד א). 50) (ירושלמי שם פרק ב, הלכה ה). מפני שאלה האילנות מרובי ענפים הם יותר משאר האילנות, ויש טורח בעלייתם ובירידתם, לפיכך אמרו: יתפללו במקומם ולא יבטלו ממלאכת בעל הבית (רבינו יונה לברכות שם). 51) שהיו מקבלים רק מזונות בשכר עבודתם. 52) כי אין אנו חוששים לביטול מלאכת בעל הבית. הואיל ושכרם מועט (ברכות, שם). 53) ראה לעיל (פרק ב, הלכה ג). 54) אין מעמידים שליח ציבור (חזן) לפני התיבה, כלומר: אין מתפללים בציבור, מפני שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי. 55) לברכת כהנים (שם).

ט. הַשְּׁוָיַת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ[56], אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ[57]. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ[58], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִטְרֹף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ[59].

56) בלי הנעת שפתיים וחיתוך דיבור. 57) (ברכות דף ל"א עמוד א) שנאמר בחנה אשת אלקנה (שמואל־א פרק א, פסוק יג): רק שפתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו; וקולה לא יישמע (שם) - מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו. וכן אמרו (סוטה דף ל"ב עמוד ב): "מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" (המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם). 58) אמרו חז"ל (ברכות דף כ"ד עמוד ב): "המשמיע קולו בתפילתו - הרי זה מקטני אמונה (כאילו אין הקדוש־ברוך־הוא שומע תפילת לחש); המגביה קולו בתפילתו (בקול רם יותר) - הרי זה מנביאי השקר" שנאמר בהם (מלכים־א יח, כח): ויקראו בקול גדול. 59) (ברכות שם) והמנהג להשמיע קול בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים עורר תימהון רב בין הפוסקים, ויש שקראו תגר על זה. וה"בית יוסף" (אורח חיים סימן ק"א) ממליץ עליו ואומר: הואיל ואין אנו רגילים בברכות אלו; וגם שהימים האלה ימי תשובה הם, אנו משמיעים קולנו כדי לכוון יותר. ואין לחוש לטירדת הציבור, כי מתוך שחביבה להם התפילה נותנים דעתם, ולא יטעו למרות שמיעת הקול. וגם מצויים בידם מחזורים ולא יתבלבלו.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה: בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף[60]; וּבַ'הוֹדָיָה' - בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף; וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה - כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו[61]. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ[62] - נוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר־כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ[63], וְאַחַר־כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת - כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'[64]; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּ'שֵׁם'[65]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמֶּלֶךְ - כֵּיוָן שֶׁשָּׂחָה בְּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל תְּפִלָּתוֹ[66].

60) (ברכות דף ל"ד עמוד א). 61) (יומא דף נ"ג עמוד ב) כתלמיד הנפטר מרבו. 62) בנוסח שונצינו וכן בכתב יד התימנים: "כשהוא כורע ונותן שלום וכו'". 63) מבואר

בסמוך (הלכה י"א). 64) כשהוא אומר: "ברוך אתה". 65) כשהוא אומר: ה' (ברכות דף י"ב עמוד א), שנאמר: ה' זוקף כפופים (תהילים פרק קמ"ו, פסוק ח). 66) (ברכות לד:) "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו" (לשון רש"י, שם).

1 **יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׁמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי**
2 **שֶׁשְּׂמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר - כְּשֶׁהוּא**
3 **עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין[67] הַמֶּלֶךְ,**
4 **וְאַחַר־כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ, שֶׁיִּפָּטֵר מִן**
5 **הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[68].**

67) שהימין היא חשובה יותר (ראה יומא נג:), וכן הוא אומר (דברים לג, ב): מימינו אש דת למו. 68) שנותנים לו שלום כשנפטרים ממנו. וגם המתפלל רואה עצמו כאילו שכינה ממול פניו, שנאמר (תהילים פרק ט"ז פסוק ח): שויתי ה' לנגדי תמיד (יומא דף נ"ג עמוד ב וברש"י שם).

6 **יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד**
7 **שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ[69] כָּל חֵלְיוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וַיַּעֲשֶׂה עַצְמוֹ**
8 **כְּקֶשֶׁת[70]. וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ**
9 **בְּכָל כֹּחוֹ[71] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[72].**

69) שיראו הפקקים, הם הקשרים שבפרקי חוליותיו (רש"י ברכות דף כ"ח עמוד ב). מלשון "ובגפנים מן הפקק ולמעלה" (בבא בתרא דף פ' עמוד ב). 70) וכדאי להעיר שבתלמוד שם, לא נזכר "כקשת", אלא "עד שיראה איסר כנגד ליבו". וראה ברש"י שם ביאור. ואמר הרב האדר"ת שלפי דעתו הייתה נוסחת רבינו בתלמוד שם: עד שיראה יתר כנגד ליבו, ועל כן כתב: "שיעשה עצמו כקשת" ואז יראה נגד ליבו כיתר המתוח על גבי הקשת. 71) כלומר: שהכריעה קשה עליו ומצטער בה, כגון: זקן או חולה. 72) כי כבר יצא ידי חובתו, כאמרם: "כיוון שנענע בראשו - שוב אינו צריך" (ברכות, שם).

10 **יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה**
11 **חֲמִישִׁית, יֵשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו [73]אַרְצָה**
12 **וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה[74]. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה**
13 **בְּכָל מָקוֹם - עַל בִּרְכַּיִם[75]; קִידָה - עַל אַפַּיִם[76];**
14 **הִשְׁתַּחֲוָיָה - זֶה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא**
15 **מוּטָל עַל פָּנָיו אָרְצָה[77].**

73) כמו שעשה משה, שנאמר בו: ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, כה); וכן מצינו ביהושע: ויפול על פניו ארצה וגו' (יהושע פרק ז, ו); וכן מצינו בתלמוד (מגילה דף כ"ב עמוד ב): "רב הגיע לבבל לבית הכנסת... וכל הציבור נפל על פניו", והטעם: כדי שיסדר תפילתו בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב בפסוקי דזמרה וקריאת שמע, ואחר כך מתפלל "שמונה עשרה" מעומד, ואחר כך מתפלל בנפילה - כסדר תפילת משה רבינו שכתוב בו: ואשב בהר (דברים פרק ט פסוק ט); ואנוכי עמדתי בהר (שם פרק י פסוק י); ואתנפל לפני ה', (שם פרק ט פסוק יח) טור אורח חיים (סימן קל"א). 74) בימי רבינו ואפילו בימי ה"טור" (ראה טור שם) עוד לא הייתה נוסחה קבועה לתפילת "תחנון" וכל אחד התחנן כרצונו. ואחר כך קבעוה בנוסח ידוע שאנו אומרים אותו כיום: "רחום וחנון חטאתי לפניך" וכו'. 75) (ברכות דף לד עמוד ב), שנאמר: מכרוע על ברכיו (מלכים־א פרק ח, פסוק נ"ד) - הרי שלשון כריעה נופלת על כריעת ברכיים. 76) על הפנים, אינו אלא מטה פנים כלפי הארץ ואינו כורע על ברכיו. שנאמר (מלכים־א פרק א פסוק ל"א): ותיקוד בת שבע אפיים ארץ. 77) כמו שנאמר (בראשית פרק לז, פסוק י): הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה).

16 **יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה - יֵשׁ מִי**
17 **שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה.**
18 **וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים[78], אֶלָּא**
19 **בַּמִּקְדָּשׁ[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[80].**
20 **וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא־אִם־כֵּן**
21 **הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ[81]. אֲבָל מַטֶּה**
22 **פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כוֹבֵשׁ אוֹתָן בַּקַּרְקַע[82]. וּמֵתֶר לְאָדָם**
23 **לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה וְלִפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר[83].**

78) שנאמר (ויקרא פרק כ"ו פסוק א): ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה - מכאן שאסור להשתחוות על רצפה של אבנים (מגילה דף כ"ב עמוד ב). 79) (שם) שנאמר: "בארצכם" - (בגבולין) אי אתה משתחווה, אבל אתה משתחווה על אבנים של בית המקדש". 80) (פרק ו הלכה ז). 81) שמובטח הוא שייענה בתפילתו בזכות מעשיו כיהושע, שנאמר בו (יהושע פרק ז, פסוק י): ויאמר ה' אל יהושע: קום לך, למה זה אתה נופל על פניך. שאם אינו מובטח בצידקתו לא ייפול - שמא לא ייענה ויחרפוהו (תענית דף י"ד עמוד ב). ובירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ו) אמרו: שאין זה אלא כשמתפלל עם הציבור, שבושה היא לו שהקהל יהרהר אחריו שאינו ראוי להיענות, אבל בינו לבין עצמו - מותר. 82) אלא כמו שאנו עושים כיום (ברכות דף ל"ד עמוד ב). 83) מקורו במגילה (דף כ"ב עמוד ב), שמסופר שם על רב שלא נפל על פניו להתחנן תפילת "תחנון" וכל הקהל שבבית הכנסת נפל, ואמרו שם הטעם: מפני שבמקומו הייתה ריצפה של אבנים ואסור להשתחוות עליה, ושואלת הגמרא שם: היה לו לילך למקום שהציבור עומד וייפול על פניו עימהם? וכו' וכו' הרי שאפשר להתפלל במקום אחד וליפול על פניו במקום אחר (לחם משנה).

24 **טו. מִנְהָג פָּשׁוּט[84] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת אַפַּיִם**
25 **בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים, וְלֹא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְלֹא בְּרָאשֵׁי־**
26 **חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי**
27 **שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[85], וְלֹא בְּעַרְבִית[86] שֶׁבְּכָל יוֹם.**
28 **וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם־**
29 **הַכִּפּוּרִים בִּלְבָד נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה**
30 **וּתְפִלָּה[87], מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.**

84) שנתקבל בכל ישראל. 85) כי כל אלה ימי חג ומועד,

ואין מרבים בהם בתחנונים. 86) כי נפילת אפיים רומזת למידת לילה, שהיא סמל לדינים קשים השוררים בלילה לפי תורת הקבלה, ואין ראוי לעורר דינים קשים בלילה שהיא כולה אומרת דין (בית יוסף סימן קל"א בשם "ספר צרורות"). ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן קל"א) הוסיפו עוד שאין אומרים "תחנון" בבית האבל, ובבית חתן ועוד, ראה שם. 87) ומנהגנו: שאין אנו נופלים על פנינו בשום תפילה, חוץ מתפילת מוסף בחזרת השליח ציבור, כשאומר: והכהנים והעם וכו' (מעשה רוקח).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) העובר אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפלל בו איך יתנהג; אם מותר לטעום קודם התפילה, המלאכות שאסור לעשות לפני זמן התפילה; מי הם הפטורים מתפילה.

1 **א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי[2] בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה**
2 **שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין[3], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא**
3 **מַשָּׂאוֹי[4], אוֹ שֶׁהָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים בִּשְׁנֵי**
4 **רוּחוֹת; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר, שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס מִפֶּתַח**
5 **הָאַחֵר. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, יֹאמַר**
6 **הָרוֹאֶה: שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ. וְאִם יֵשׁ**
7 **לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
8 **שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא**
9 **רוֹדֵף אַחַר מִצְוֹת וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי תְּפִלָּה[5].**

2) באותו הצד שבו הפתח. 3) ברכות סא ע"א, שכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י). 4) כי אז ניכר שמפני משאו נמנע מלהכניס. 5) שם.

10 **ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ אֶת תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר**
11 **מִדַּאי; אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[6]. וְאִם**
12 **בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ[7] אֲפִלּוּ כְּסֵדֶר וְדוּי יוֹם־**
13 **הַכִּפּוּרִים[8] - אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה**
14 **וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין[9] הַבְּרָכָה - מוֹסִיף[10].**

6) ברכות לא.: "כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור; וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת - מפני כריעות והשתחויות". 7) אחרי גמר תפילת "שמונה־עשרה". 8) שהוא ארוך מאד (שם). 9) מענין. 10) ע"ז ח, ע"א.

15 **ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה, מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת**
16 **חוֹלִים[11] כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ[12]. הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה -**
17 **מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[13], וְעַל דֶּרֶךְ זֶה**
18 **בְּכָל אַחַת מֵהֶן[14]. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו**
19 **בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[15] - שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל, לֹא**
20 **בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[16].**

11) היא ברכת "רפאנו". 12) לפי ידיעתו ויכלתו. 13) היא ברכת "ברך עלינו" המדברת בתבואת השנה וביבולה (עבודה־זרה ח.). 14) כגון: אם היה שוכח תלמודו - מאריך ב"חונן הדעת"; אם בעל תשובה הוא - מאריך ב"השיבנו" (רש"י, שם). 15) שהיא כוללת כל הבקשות (שם). 16) ברכות לד.: "ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו; אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו; אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו", שמשבחו והולך לו ('טור' או"ח סימן קיב). וראה לעיל (פ"א, ה"ד). ודוקא "צרכי יחיד" אין שואלים בהן, אבל "צרכי רבים" שואלים, שהרי תוכן כל שלש האחרונות, בקשת צרכי רבים הוא, ומטעם זה אנו אומרים: "יעלה ויבוא" "בעבודה". וכן בראשונות, שמסדר בהן שבח רבו, יכול לשאול "צרכי רבים" שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. ולפיכך אנו אומרים בהן: "זכרנו לחיים", "מי כמוך אב הרחמים" - בעשרת ימי תשובה. וכן מותר לומר בהן שאר דברי שבח וכבוד היום, ולפיכך אנו אומרים בהן "קרובץ", דברי פיוט ("הגהות מיימוניות" על־פי דברי הגאונים ועוד).

ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם[17] אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה 21
מְלָאכָה[18], מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל 22
תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפֶתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל 23
בִּשְׁלוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית[19]. וְלֹא יֵצֵא 24
בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל; אֲבָל טוֹעֵם[20] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה 25
קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל מוּסָף וְקֹדֶם מִנְחָה[21]; אֲבָל אֵינוֹ 26
סוֹעֵד[22] סְמוּךְ לְמִנְחָה[23]. 27

17) ברכות י, ע"ב: "כל האוכל ושותה קודם שיתפלל, עליו הכתוב אומר: ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים־א יד, ט), אל תקרא גוך - אלא "גאיך", אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה (שהאכילה גורמת לידי גאוה, ככתוב (דברים ח, יב־יד): פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגו') קיבל עליו מלכות שמים". ומותר לשתות מים לפני התפילה. כי אין בשתייתם משום גאות (כסף־משנה). וכן התיר ה'פרי חדש' (או"ח סימן פ"ט) לשתות קפה, כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל, וביחוד בארצות המזרח שאין הדעת מתיישבת בלי קפה; ורק הדברים המשכרים הם אסורים. 18) ברכות יד.: שנאמר (תהלים פה, יד): צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו - יתפלל קודם התפילה המצדיקה אותו לברואו, ואחר־כך יפנה לחפציו. 19) שם. שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם (אל תתעסקו בכבוד האדם, כשיש לכם לעסוק בכבוד ה') אשר נשמה באפו - כי במה נחשב הוא? במה חשבתו לזה (האדם) ולא לאלוה שהקדמת כבודו לכבוד ה'? אבל כשמצאו בדרך - שואל. 20) כגון אכילת פירות, או אפילו פת מועטת, שיש בו כדי לסעוד את הלב, כמבואר בשו"ע (סימן רפ"ו, סעיף ג). 21) ברכות כח, ע"ב. 22) סעודה קבועה. 23) חצי שעה קודם למנחה (שבת ט: ובר"ן שם).

ה. כֵּיצַד שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה[24], לֹא יִכָּנֵס 28
לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ[25], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף[26] 29
וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְלֹא לֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי, 30
שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה[27]. וְלֹא לָדוּן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר־דִּין, 31
שֶׁמָּא יִסָּתֵר[28] הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ, וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן 32

לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסַּפָּר לִסְפֹּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט[29], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשְׁבֹּר הַזּוּג[30]. וְלֹא לִכָּנֵס לְבֵרְסְקִי[31] סָמוּךְ לְמִנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַצֵּק בָּהּ, וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה. וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ[32] - לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה[33].

24) שהוא בשש שעות וחצי (כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב). 25) בלבד, מבלי שיתרחץ וישתטף בחמים ובצוננים. 26) יחלש מרוב הזיעה (שבת ט:). 27) ויבטל מן התפילה. 28) על־ידי טענות חדשות של בעלי הדין, בית־דין יחזור בו מהחלטתו הקודמת ויתחיל לעיין בדין מחדש, כאילו הוא בהתחלת דין. 29) רגילה, שאינה אמנותית כתספורת של כהן־גדול שהיא תספורת מיוחדת ודורשת זמן רב: ש"ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה" (נדרים נא.), כלומר: שלא היה מספר כל ראשו לגמרי, אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהיה ראשו של שער אחד בצד עיקרו של השני הסמוך לו. (ראה הלכות כלי המקדש פרק ה, ה"ו). 30) של המספרים, ויצטרך לחזר אחר זוג אחר. 31) בית עיבוד עורות. 32) אפילו כשהתחיל באיסור שהוא בזמן מנחה. 33) הואיל ויש לו עוד שהות להתפלל עד הערב (שבת, שם), אבל כשאין לו עוד שהות להתפלל - יפסיק ויתפלל.

ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת תִּסְפֹּרֶת[34]? מִשֶּׁיַּגִּיחַ מַעְפֹּרֶת[35] שֶׁל סַפְּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת מֶרְחָץ? מִשֶּׁיִּפְשֹׁט הַבֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַבֵּרְסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֶּגֶד בֵּין כְּתֵפָיו, כְּמוֹ שֶׁהָאֻמָּנִין עוֹשִׂין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[36] - מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו, וְלִבְנֵי בָבֶל[37] - מִשֶּׁיַּתִּיר חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ[38] הַדַּיָּנִים וְיֵשְׁבוּ. וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין[39] - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ בַּעֲלֵי־דִינִין לִטְעֹן.

34) שאם התחיל בה אינו מפסיק לתפילת מנחה. 35) הוא הסדין שהספרים מכסים את המסתפרים, שלא יפול השער הגזוז על בגדיהם, ובעל "הערוך" מפרש: מעפורת - "סודר שמעטף ראשו; וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו". ויחפש באפר על עיניו (מלכים־א כ, לח) מתרגם יונתן: וכריך במעפרא עינוהי. 36) שאינם רגילים לחגור עצמם בחוזק. 37) שהיו חוגרים את עצמם באזור, וכן מעיד עליהם הכתוב (יחזקאל כג, טו): חגורי אזור במתניהם, וכשהם אוכלים צריכים להתירו. 38) בטליתם. כי כן דרכם של הדיינים להתעטף בטליתם מאימת השכינה, ושלא להפנות ראשם לכאן ולכאן, למען תהא דעתם מיושבת עליהם (מלשון רש"י שבת י.). 39) כבר, ועסקו בדינים שונים זה אחר זה, והיו מעוטפים ממושב הדין הראשון.

ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[40] - לֹא יָבוֹא אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: אֹכַל מְעַט, וְאִישַׁן מְעַט[41], וְאַחַר־כָּךְ אֶתְפַּלֵּל; שֶׁמָּא תֶּאֱנַס[42] אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה. אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן[43]. וּמֻתָּר לְהִסְתַּפֵּר וְלִכָּנֵס לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ לְמִנְחָה, שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[44], שֶׁרֹּב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָּזְרוּ בוֹ[45].

40) ראה לעיל (פרק א, הלכה ו). 41) מעט. 42) תתקפהו. 43) ברכות ד, ע"ב. 44) רגיל. 45) על־פי הכלל הידוע: "דבר שאינו שכיח - לא גזרו בו החכמים" (עירובין סג:).

ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל[46]. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ[47] וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּתוֹ - אֵינוֹ פּוֹסֵק[48], שֶׁמִּצְוַת תַּלְמוּד־תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה[49]. וְכָל הָעוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה[50].

46) כי אם אנו מפסיקים תורתנו למלאכתנו, כל־שכן שנפסיק לתפילה. 47) כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו. 48) שבת יא, ע"א. 49) ורבינו בהל' ת"ת (פרק ג, ה"ג) אומר: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה... שהתלמוד מביא לידי מעשה - לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום". 50) שתורתו אומנותו, ואינו מפסיק לתפילה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א).

ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת נְפָשׁוֹת בִּלְבָד. וַאֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[51] שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ - לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[52]; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ אַנָּס[53] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יְקַצֵּר[54]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל[55] - יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִים כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַּרְכָּן בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵן מְמִיתִין - פּוֹסֵק[56] וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק.

51) שגדול כבודו וחייב לכבדו. 52) כי בשעה שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין לו להפסיק לכבוד מלך בשר־ודם, שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות לג.). 53) איש מציק, ובעל זרוע. 54) שיאמר רק פתיחות הברכות וחתימתן. 55) שלא יספיק לגמור תפילתו למרות קיצורו (שם). 56) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. וראוי להעיר, שבתלמוד בבלי (ברכות לג.) מצינו: אמר רב ששת: עקרב - פוסק, נחש - אינו פוסק (שאין הנחש מוכן כ"כ לישוך כעקרב). א"כ אין להשוות נחש לעקרב. אולם דברי רבינו מיוסדים ע"ז שאמרו (שבת קז.): "הצד נחש בשבת... שלא ישכנו - פטור ומותר. מניין? דתנן: כופין קערה על עקרב שלא תישוך" - הרי שאין לחלק בין נחש לעקרב ושוים הם (קרבן נתנאל על הרא"ש למסכת שבת פי"ג, אות א).

י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים[57] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה[58]. וְכָל אִישׁ

שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[59], פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה[60]. וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[61], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה[62].

57) שהגיעו לכלל חינוך. וקטן - אביו מחוייב לחנכו בתפילה. 58) ואף־על־פי שנשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"א), משום שמצות־עשה שהזמן גרמא היא - חייבים הם בתפילה, מפני שהתפילה "רחמים" היא, ותיקנו חכמינו שאף אלה יהיו בכלל מבקשי רחמים (ברכות כ:). ולדעת רבינו לעיל (פ"א, ה"ב) חייבים הם בתפילה מן התורה - משום שתפילה מ"ע שלא הזמן גרמא היא. 59) כגון אונן, או שומר המת, ונושאי המטה המנויים לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ג־ו). 60) ברכות יז, ע"ב. 61) וחייבים בקריאת־שמע, כמבואר לעיל (שם). 62) מפני טרדת לבם. וכבר אמרנו, שכל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל (ברכות, שם). ויש מפרשים: מפני שתפילה צריכה עמידה, והמלוים אינם יכולים לשהות ולעמוד; אבל קריאת־שמע יכולים לאמרה בלכתם בדרך. ודי להם לקרות פסוק ראשון בעמידה. ואינם מתעכבים כ"כ (רבינו יונה, שם).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כמה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, סדרן ודיניהן.

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. אֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלִי[2] שֵׁנָה עַל עֵינָי, וְהַמַּשְׁקִיעַ שְׁנַת תַּרְדֵּמָה, וְהַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן[3]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רַע וּמִפֶּגַע רַע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים וְלֹא הִרְהוּרִים[4] רָעִים, וּתְהֵא מִטָּתִי שְׁלֵמָה[5] לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת[6]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ"[7].

2) מלשון חבלי יולדה (הושע יג, יג), כי הער יותר מדי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, ולפ"ז ניקודו: חֶבלי. ויש מפרשים, מענין חבלי בוץ (אסתר א, ו), כי ע"י השינה תאסרנה העינים כביתרים חזקים, ולפ"ז יהיה ניקודו: חַבלי (מתוך "עיון תפילה" לסדור "אוצר התפילות"). 3) מלשון הכתוב (תהלים יז, ח). והוא השחור שבעין שהאור תלוי בו; וע"ש שחרוריתו קרוי: אישון, לשון חושך כמו: אישון לילה ואפלה (משלי ז, ט) (רש"י, שם). 4) מחשבות, מלשון הכתוב (דניאל ד, ב). 5) שלא יהא פסול בזרעי. 6) מלשון הכתוב (תהלים יג, ד) שלא אמות בשנתי לישון שנת המות, כי המיתה נקראת גם היא שינה: וישנו שנת עולם (ירמיה נא, נז). 7) על שם הכתוב: והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג, ב). שאחרי השינה מעמיד הבריות לאור היום ללכת לעסקיהם (אבודרהם). ונוסח ברכה זו נמצא בשינויים קלים במסכת ברכות (ס:).

ב. וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[8] וְיָשֵׁן, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ יִשֵּׁנָה עִמּוֹ[9] (קוֹרֵא פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן); וְאִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים[10], וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן.

8) ברכות ד, ע"ב: "אף־על־פי שקרא אדם קריאת־שמע בבית הכנסת - מצוה לקרותה על מיטתו". וראוי להעיר, שבנוסח התלמוד (ברכות ס:) הקדימו קריאת־שמע לברכת "המפיל", ורבינו מקדים ברכת "המפיל" לקריאת־שמע - מפני שהוא סומך על הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א) האומר: "רבי זעירא היה קורא את שמע, וחוזר וקורא עד שהיה משתקע בשינה". מכאן משמע: שקריאת־שמע צריכה להיות סמוכה לשנתו ("הגהות מיימוניות" בשם רב נסים גאון). 9) כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ג, הלכה יח). ובכת"י התימנים אין המשפט הזה. 10) כגון: "בידך אפקיד רוחי וגו' (תהלים לא, ו) וכך נאמר בברכות (ה.). ובשבועות (טו:) הוסיפו עוד פסוקים של רחמים, כגון: ה' מה רבו צרי וגו' (תהלים ג, ב), שרבי יהושע בן לוי היה קוראם לפני שנתו.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ[11], מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כָּךְ: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה[12]. אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ[13] בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי[14], וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד[15] לָבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפִגָּרִים[16] מֵתִים".

11) שאין בדעתו לישון עוד, פרט למתעורר באמצע שנתו. 12) וכמאמרם ז"ל (שבת קנב:): והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז): - "תנה לו, כמו שנתנה לך מה הוא נתנה לך בטהרה, אף אתה החזירה לו בטהרה". ונוסח רבינו הוא כגירסת התלמוד (ברכות ס:). והנוסח הרווח: "טהורה היא", מוטעה, כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שהיא טהורה? וכן החליט החיד"א (קשר גודל ס"ה): אין אומרים "טהורה היא" - אלא: טהורה. 13) כנגד ג' לשונות שבבריאת האדם: ויברא אלהים את האדם (בראשית א, כז); וייצר ה' אלהים את האדם (שם ב, ז); ויפח באפיו נשמת חיים (שם). 14) שלא תצא לפני זמנה. 15) בעת תחיית המתים, ככתוב: ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל, יד). 16) גופות בני אדם או בעלי־חיים כשהם מתים (מלכים־ב יט, לה). וכאן כינוי לישנים, כמאמרם ז"ל: "שינה - אחד משישים למיתה" (ברכות נז:). וסיום ברכה זה סובל ב' פירושים: האחד - הודאה על היקיצה מן השינה; והב' - על תחיית המתים לעתיד־לבוא. כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמות לאדם בכל בוקר, כן יחזיר הנשמות לישני עפר לעתיד־לבוא, ולקוחה היא ממליצת חכמינו ז"ל (סנהדרין קח.): "אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים ("עבודת ישראל").

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹלִים, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי[17] בִּינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ

16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29

1 **אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים".**
2 **כְּשֶׁמַּנִּיחַ סִדִּינוֹ עַל רֹאשׁוֹ, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
3 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה"[18].**
4 **כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו[19], מְבָרֵךְ "פּוֹקֵחַ עִוְרִים"[20].**
5 **כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים"[21].**
6 **כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָם עַל־גַּבֵּי קַרְקַע,**
7 **מְבָרֵךְ "רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם"[22]. כְּשֶׁעוֹמֵד, מְבָרֵךְ**
8 **"זוֹקֵף כְּפוּפִים"[23]. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו, מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר**
9 **קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם". כְּשֶׁרוֹחֵץ**
10 **פָּנָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
11 **הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי. יְהִי**
12 **רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי**
13 **לִדְבַר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה וְעָוֹן. וְתַשְׁלֵט**
14 **בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע[24]. וּתְחַזְּקֵנִי**
15 **בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתַתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד**
16 **וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים**
17 **טוֹבִים[25]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים".**

17) תרנגול. שכן קוראים במקומות ידועים לתרנגול - שכוי (ראש השנה כו.). והרא"ש לברכות (פ"ט אות כ"ג) אומר: "הלב נקרא: שכוי בלשון המקרא (איוב לח, לו): מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין. ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ולילה. ומפני שהתרנגול מבין גם כן להבחין בין יום ולילה (שבאשמורת הבוקר הוא קורא בקול), התקינו לומר ברכה זו בשמיעת קול התרנגול. אולם אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא הודאה לה' שנתן לנו בינה, וברא לנו כל צרכינו: שאף אם יישן אדם בבית אפל - יבחין בביאת היום על ידי קול התרנגול".
18) מלשון הכתוב (ישעיה סב, ג): והיית עטרת תפארת ביד ה'. ומעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגלוי ראש, כמבואר בשבת (קיח:). ואפילו לדעת המפרשים שאין זה אלא משום מדת חסידות, אבל הכל מודים שמן הנכון הוא לכסות הראש כדי שיהיה עלינו מורא שמים. ומכיון שישראל נצטוו על כך, אנו מברכים עוטר ישראל וכו' (בית יוסף או"ח סימן מו). ובזוהר פרשת נשא דף קכ"ב (הובא בבית יוסף שם) נאמר: "מתוך שהשכינה היא מעל לראשו של האדם, אסור לו ללכת ארבע אמות בגילוי ראש. 19) בעוד שהעינים עצומות דרך הבריות להעביר ידיהם עליהן, שעל־ידי־זה כאילו הם מעבירים חבלי שינה מעיניהם ('פרישה', או"ח סימן מ"ו). וכבר תמהו מפרשי הרמב"ם: איך אפשר לו ליגע בעיניו טרם שנטל ידיו, הלא בפירוש אמרו (שבת קח:): "יד לעין - תיקצץ" שאסור לנגוע בעין קודם נטילת היד? וה"מגן אברהם" באו"ח (סימן מ"ו ס"ק א) אומר שנוגע בעיניו על־ידי מפית, וזה מותר. 20) מלשון הכתוב (תהלים קמו, יח). וכדאי להעיר, שבתלמוד שלנו (ברכות ס:) כתוב כך: "כשפותח עיניו יאמר... פוקח עורים", אלא שגירסת רבינו היא כגירסת הרי"ף (שם). 21) בגלל הנעת אבריו שהיו אסורים במשך הלילה. 22) מלשון הכתוב (תהלים קלו, ו), והיא הבעת שבח לה' ששטח הארץ על פני המים, היפך הטבע, שהרי לפי טבע היסודות המים מקיפים את הארץ; אבל ה' רצה שהבריות יהלכו בארץ, הפך את הטבע והשקיע את הארץ (לבוש). 23) (תהלים קמו, ח) כי בהיות האדם במיטתו קומתו כפופה. 24) אף־על־פי שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות לג:): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ואין איפוא מקום לתפילה: "ואל ישלוט בי יצר הרע", שהרי אין זה תלוי אלא בו בעצמו? בכל זאת ראוי לו לאדם לבקש מה' שיסיר ממנו כל המונעים המעכבים אותו לעבוד אותו ("עבודת ישראל"). 25) על־פי לשון הכתוב (ישעיה סג, ז): חסדי ה'... ורב טוב. ואחד מאלה החסדים הוא: שהקב"ה העביר שנתו מעיניו וחידש כוחותיו, וכמו שדרשו במדרש תהלים פרק כ"ה על הפסוק חדשים לבקרים (איכה ג, כג): "אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, והקב"ה מחזירה לו חדשה ורגועה".

18 **ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס:**
19 **"הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים[26], קְדוֹשִׁים, מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. עִזְרוּנִי**
20 **עִזְרוּנִי, שִׁמְרוּנִי שִׁמְרוּנִי[27], הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס**
21 **וְאֵצֵא, שֶׁזֶּה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם"[28]. וְאַחַר שֶׁיָּצָא**
22 **מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר**
23 **יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים[29]**
24 **חֲלוּלִים חֲלוּלִים[30]. גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ,**
25 **שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם[31] אוֹ אִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם[32],**
26 **אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
27 **רוֹפֵא כָל בָּשָׂר[33] וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת"[34].**

26) למלאכים המלוים אותו, כמו שכתוב (תהלים צא, יב): כי מלאכיו יצוה לך וגו' - הוא אומר כן (רש"י ברכות ס:). ואומר להם: **התכבדו** - שאל יתבזו ויכנסו אתו לבית הכסא אלא ישמרו על כבודם וישארו מבחוץ (פרישה לאו"ח סימן ג). 27) מן המזיקים המצויים במקום הטינופת (שם). 28) כלומר תחכו בחוץ ואל יהי זה לכם לטורח, כי כן דרך בני האדם ואין אני פושע בהליכתי (שם), וכל נוסח בקשה זו במסכת ברכות (ס:). וכבר העיר הרב דוד אבודרהם, שאין לומר זה אלא לירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו, אבל איש אחר לא, מפני שזה נראה כיהירות. ומטעם זה, אומר ה"בית יוסף" (או"ח סימן ג), נתבטלה אמירתו בדורות הללו. 29) כגון הפה החוטם וכו' וכפל אותם להורות על רבויים. 30) כגון הלב והמעים שהם אברים חלולים, ולשון "בריאה" נופלת על האברים שהם חלולים, לא על החללים עצמם שבהם לא תיצדק לשון בריאה, שהרי אין בהם ממש. ואף־על־פי שגירסת התלמוד שלפנינו: חללים, (ראה ברכות ס:), נמשך רבינו אחרי הרי"ף שם הגורס: חלולים. וכן הגירסא בברכות כד: (ב"י לאו"ח סימן ו). וחלולים - שם מספר רבים מן היחיד חָלוּל על משקל כרוב, זְבוּל ("עבודת ישראל"). 31) מן הנקבים הפתוחים. 32) מן האברים החלולים. 33) הכוונה ליציאה שהיא רפואת כל הגוף (רש"י לברכות ס:). 34) כשאדם עושה נאד, אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט, הרוח יוצאת מתוכו ואין היין נשמר בתוכו; והקב"ה ברא באדם נקבים רבים, ואף־על־פי־כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזוהי פליאה וחכמה (על־פי מדרש ב"ר פ"א).

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל[35] בִּגְבוּרָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ נְעָלָיו, מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ[36] לִי כָּל צָרְכִּי"[37]. כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, מְבָרֵךְ "הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גֶבֶר"[38]. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי"[39]; "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה"[40]; "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד"[41].

35) כי על ידי האזור החגור במתניו, יוכל האדם להתנועע ביתר כח וגבורה, ככתוב (איוב לח, ג): אזר נא כגבר חלציך. 36) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח בתלמוד (ברכות ס:) ששם המקור לברכות אלו. ונוסח אחר: "שעשית". 37) שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת ולעשות צרכיו ועסקיו (אבודרהם). 38) ע"פ הכתוב (תהלים לז, כג). 39) שאינו מחוייב אלא בשבע מצוות של בני נח בלבד. 40) שאינה מחוייבת במצוות־עשה שהזמן גרמן. "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות־עשה שהזמן גרמן - יאמר אבודרהם - לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו ומצוותיו; ואם היתה מחוייבת במצות־עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעה שהיא עושה את המצוה, יצוה עליה בעלה לעשות מצותו - ומה עליה לעשות אז? לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה. שכן מצינו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים, כדי להטיל שלום בין אשה לבעלה". 41) שגם הוא פטור מכל מצוות־עשה שהזמן גורם אותן, ומזולזל הוא ביותר: שאין לו זכות אבות, וגם אסור לו לבוא בקהל. ואלה שלש ברכות האחרונות מקורן במסכת מנחות (מג:). ונתקנו ברכות אלו בדרך שלילה ולא בדרך חיוב כגון: "שעשני ישראל", "שעשני איש" וכיוצא בהם - לפי שאמרו חכמינו ז"ל: "נמנו וגמרו: שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין יג:), אם כן תהיה הכוונה בברכות אלו: מי יתן שלא עשני כל עיקר, ועכשיו שעשני - אברך את ה' שלא עשני גוי וכו' ("לבוש"). וראה בב"ח (סימן מו, סעיף ז). וראוי להעיר, שסדר ברכות אלו ב'טור' (סימן מו) הוא: גוי, עבד, אשה; וכן השכל מחייב שבתחילה הוא מברך על הגרוע יותר, ואחר־כך על העבד שהוא עדיף מגוי, ולבסוף הוא מברך "שלא עשני אשה" מפני שהיא חשובה מהעבד. ורבינו נמשך אחר גירסת התלמוד במנחות (מג:). ואולי: מפני שהאשה לא תבוא לתרי"ג מצוות לעולם, בעוד שהעבד אם רק ישתחרר ויהא לבן חורין יושלם להיות כבן ישראל לכל דבריו ("מעשה רוקח"). ומעניין שבכת"י התימנים נזכר עבד לפני אשה.

ז. שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶם סֵדֶר[42], אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה"; שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל[43], מְבָרֵךְ "הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה". וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

42) שיתחייב לאמרן בהמשך אחד על פי הסדר. 43) ודעת ה'תוספות' (ברכות ס:) שאפילו לא שמע קריאת התרנגול - מברך, שאין ברכה זו אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה. ולא הוזכרה בתלמוד "שמיעת קול התרנגול", אלא להוציא מי שנמצא במדבר שאין שם תרנגול כלל, או את החרש שאינו שומע כלל ("הגהות מיימוניות"). ומנין שמונה־עשרה ברכות אלו, הוא בצירוף "**ברכת המפיל**" שאדם מברך לפני שנתו בלילה שנתבארה לעיל (ה"א). כן ראוי להעיר, שברכת יהי רצון וכו' המבוארת לעיל (הלכה ד) אינה ברכה מיוחדת לעצמה, אלא המשכה של הברכה הקודמת - ברכת המעביר חבלי שינה - והיא נחתמת ב"גומל חסדים טובים". ואנו נוהגים לומר "ויהי רצון" להורות שזה המשך הברכה הקודמת. וכן היא נוסחת הגמרא (ברכות ס:), אשר על כן אין לענות אמן אחר "המעביר שינה" וכו' שאינה סוף ברכה. וכך נפסק להלכה ב'טור' אורח־חיים (סימן מו).

ח. כֵּיצַד? לָן בִּכְסוּתוֹ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד "מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים"; הָלַךְ יָחֵף - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ לִי כָּל צָרְכִּי". בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם", וְלֹא "הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה"[44]; אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם"; וְכֵן שְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.

44) שאינו אומרה אלא אחרי שרחץ פניו, כמבואר לעיל (הלכה ד). רבינו נאמן לשיטתו בהלכות "שביתת עשור" (פרק ג, ה"ב) שאין נטילת ידים ביום הכיפורים בבוקר, אלא־אם־כן נתלכלכו ידיו בטיט וכדומה. אבל שאר הפוסקים והראב"ד בראשם סוברים: שנוטל אדם ידיו ביום הכיפורים בבוקר, משום רוח רעה השורה עליהן והרי הן כמלוכלכות בטיט; ולדבריהם יש מקום לברכות אלו אף ביום הכיפורים (הגהות מיימוניות).

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ בָהֶן - וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְלֹא יְבָרֵךְ בְּרָכָה אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ[45].

45) לפי פירוש הכסף־משנה בדעת רבינו, שתי טעויות טועה העם: אחד - שמברך אחר זמן עשייתם (שהרי רוחץ פניו בביתו, ולאחר זמן הוא מברך בבית־הכנסת על נטילת ידים); שנית - שאין לברך ברכה אלא־אם־כן נתחייב בה. אבל כבר פשט המנהג לסדר כל הברכות זו אחר זו בבית הכנסת, מפני שרבים מעמי הארצות אינם יודעים לברך כראוי, תקנו שיסדרון בבית־הכנסת, ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ('טור' או"ח סימן מו). והגאונים: רב נטרונאי ורב עמרם (הובאו דבריהם ב'בית יוסף' שם) נימקו שיש לברך אפילו כשלא נתחייב בעצמו - כי לא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם הוא מברך את ה' שעשה כל הטובות והחסדים תמיד לכל. וכן אין להקפיד על זה שמברך אחר זמן עשייתן, כי כלל זה לא נאמר אלא בברכות המצוות, כגון: תקיעת שופר, או נטילת לולב וכדומה, שיש לברכן קודם לעשייתן; אבל בברכות הודאה

ושבח יכול לברך אפילו אחר עבור זמנן - כי תמיד ראוי להודות לו.

י. הַמַּשְׁכִּים לִקְרֹא בַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־שְׁמַע[46] - בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא. וְאֵלּוּ הֵן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה"; "וְהַעֲרֵב נָא[47] יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפְיוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ[48] וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ[49] וְעוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל"[50]. "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה".

~ נקודות משיחות קודש ~

"אשר קדשנו במצוותיו וציונו על דברי תורה".

בגמרא (ברכות כא, א.) ישנו לימוד מיוחד לברכת התורה, שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו". ומזה שלא נכלל החיוב לברכה זו במה שמברכין על כל המצוות, הוא מפני החילוק המהותי שביניהם.

בכל המצוות, הברכה היא הודאה לקב"ה על שקידש אותנו במצוותיו, אבל ברכת התורה היא על עצם לימוד התורה, והיא כברכת הנהנין ממש.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 148)

46) אבל אחרי שקרא קריאת־שמע עם ברכותיה - אינו צריך לברך, שכבר נפטר בברכת "אהבה רבה", שיש בה מעין ברכות התורה: "ותן בלבנו... ללמוד... ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך" (ברכות יא:). 47) כגירסת דפוס ונציה ש"י ("מעשה רוקח"). ובדפוסים אחרים: "והערב", ואין זה מדוייק, שברכה זו נפרדת היא ואינה שייכת לשלפניה, ורק אלה שסוברים שזו המשכה של הברכה שלפניה גורסים "והערב" (ראה 'תוספות' לברכות מו.). הערב - המתק. 48) יוצאי חלצינו, ככתוב (ישעיה מח, יט): וצאצאי מעיך. 49) על שם הכתוב: כי כולם ידעו אותי (ירמיה לא, לג). כלומר: שנכיר גדולתך בכל פעולותיך. 50) כנוסח דפוס ווניציא ש"י, וכן היה הנוסח לפני "הגהות מיימוניות", כמבואר לפנינו. ונוסח אחר: "המלמד תורה לעמו ישראל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואנו נוהגים לחתום המלמד תורה וכו' כגירסת התלמוד (ברכות יא:) וברי"ף שם.

יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי־תוֹרָה[51]. וְנָהֲגוּ הָעָם לִקְרֹא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים[52]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין: "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"[53]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן. וְקוֹרִין פְּרָקִים[54] אוֹ הֲלָכוֹת[55] מִן הַמִּשְׁנָה וּמִן הַבָּרַיְתּוֹת[56].

51) כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה): "והוא ששנה על אתר" (מיד). 52) שגם אנשי משמר היו נוהגים לקרותה בכל בוקר, כמבואר ב'תוספות' למסכת ברכות (שם). 53) (במדבר כח, א־ט) המדברת בקרבן התמיד. כמו שאמרו (תענית כז:): שאל אברהם אבינו את הקב"ה, בזמן שאין בית־המקדש קיים, מה תהא עליהם? א"ל: כבר תקנתי להם סדר קרבינות. בזמן שקוראים בהם לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם. 54) שלמים. כגון: איזהו מקומן של זבחים. ובחרו פרק זה, שאין בכל הפרק מחלוקת, והכל משנה ברורה למשה מסיני ('בית יוסף' או"ח סימן נ.). 55) חלק מן פרק שלם, כגון: "אלו דברים שאין להם שיעור" וכו', שהוא המשנה הראשונה למסכת פאה. 56) כגון: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום" וכו', ועוד ברייתות כאלה, המובאות בסוף ספר זה ב"סדר תפילות כל השנה" לרבינו.

יב. וְשִׁבְּחוּ חֲכָמִים[57] לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, מִ'תְּהִלָּה לְדָוִד'[58] עַד סוֹף הַסֵּפֶר[59]. וּכְבָר נָהֲגוּ לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶם[60] וּלְאַחֲרֵיהֶם[61]. וְתִקְּנוּ בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא 'בָּרוּךְ שֶׁאָמַר', וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם, וְהוּא 'יִשְׁתַּבַּח'[62]. וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת־שְׁמַע וְקוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע.

57) שבת קיח, ע"ב: אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום... והסיקו שם של"פסוקי דזמרה" התכוין. 58) פרק קמה. 59) ע"פ הרי"ף (ברכות פ"ה). 60) כגון: יהי כבוד ה' לעולם וכו'. 61) כגון: ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו'. 62) ברכות אלו הוזכרו ברי"ף (שם). ולדעת בעל "אור זרוע" ועוד - ברכה זו אנשי כנסת הגדולה תקנוה. וב"הגהות מיימוניות" מובא בשם הירושלמי: "המספר בין 'ישתבח' ל'יוצר אור' - עבירה היא בידו, וחוזר עליה ממערכי המלחמה". ורבינו יונה בברכות (פ"ה) מעיד שראה במדרש כן. ובספר "אבודרהם" מביא בברכת "ישתבח" מדרש האומר על הפסוק: מי האיש הירא ורך הלבב וגו': זה המפסיק בין ברוך שאמר עד סוף התפילה - הרי מבואר שחכמי התלמוד הזכירו ברכות אלו, וברי"ף לברכות (שם) מפורש: ותקינו רבנן לומר ברכה לפניהם וכו'. וכן נזכרת ברכה זו בזוהר (פרשת ויקהל רסו:) בתקונא תניינא וכו' (מעשה רוקח).

יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בָהֶן לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם, אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח'[63], שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר־כָּךְ מְבָרְכִין עַל 'שְׁמַע'. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ'. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי הַמִּנְהָג.

63) ובזמננו אין נוהגין כן. אלא אומרים שירת הים לפני ישתבח. ובתשעה באב נוהגים הספרדים לומר במקום שירת הים - שירת האזינו (המדברת בכל מיני פורעניות). אבל הכל לפני ישתבח (מעשה רוקח).

יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה[64].

ומה הן מאה ברכות אלו? עשרים ושלש ברכות שמנינו בפרק זה; ושבע ברכות של קריאת שמע של שחרית וערבית, לפניה ולאחריה[65]; וכשמתעטף בציצת, מברך: "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצת"; וכשלובש תפלין, מברך: "ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין"; ושלש תפלות, שבכל תפלה מהן שמונה-עשרה ברכות - הרי שמונים ושש ברכות; וכשהוא אוכל שתי סעודות של יום והלילה, מברך ארבע-עשרה ברכות - שבע בכל סעודה: אחת כשיטול ידיו תחלה, ועל המזון אחת בתחלה[66] ושלש בסוף[67], ועל היין[68] לפניו ולאחריו[69] - הרי שבע ברכות. הרי מאה ברכות בין הכל.

64) מנחות מג, ע"ב: "היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' ופירש רש"י: אל תקרא "מה" אלא "מאה". וראה ב'תוספות' שם. וב'טור' או"ח (סימן מו) מובא בשם רב נטרונאי גאון, שדוד המלך תיקן מאה ברכות, דכתיב (שמואל-ב כג, א): הוקם על - "על" בגימטריא מאה (על פי מדרש במדבר רבה פרשת קרח). 65) שבשחר - מברך שתים לפניה ואחת לאחריה; ובערב - מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ה). 66) ברכת המוציא. 67) בברכת המזון שהן: הזן את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים. 68) שאם יש לו יין מברך ברכת המזון על הכוס. 69) ברכה אחרונה שהיא מעין שלש, ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ח, הלכה ט"ו).

טו. בזמן הזה, שתקנו ברכת האפיקורוסין בתפלה[70], והוסיפו 'הטוב והמטיב' בברכת-המזון[71] - נמצאו חמש[72] ברכות יתרות. בשבתות וימים טובים, שהתפלה שבע ברכות, וכן אם לא נתחייב בשאר הימים בכל הברכות האלו, כגון שלא ישן כל הלילה, ולא התיר חגורו, ולא נכנס לבית-הכסא וכיוצא באלו - צריך להשלים מאה ברכות מן הפרות[73].

70) ראה לעיל (פ"ב, ה"א). 71) ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ב, ה"א). 72) שתים בברכת המזון, לשתי סעודות היום, ושלש בשלש תפילות היום. 73) מנחות מג, ע"ב. וב"הגהות מיימוניות" כתוב: שהברכות שמברכים העולים לתורה כל אחד, שתי ברכות בקריאת שחרית, וכן בקריאת מנחה, וכן ברכות המפטיר שהן ז' ברכות - עולות לחשבון לשומעיהם, לפיכך נכון הוא לברך בקול רם, כדי שישמעו ויכוונו לצאת. כן ראוי להוסיף שבע ברכות שבתפלת מוסף לשבת. וגם ברכת "מגן אבות" שבליל שבת. וב'בית יוסף' או"ח (סימן מו) הוסיף עוד שבע ברכות שבסעודה שלישית לשבת, באופן שיש כבר יותר ממאה אפילו בשבת.

טז. כיצד? אוכל מעט ירק, ומברך לפניו ולאחריו; וחוזר ואוכל מפרי זה ומברך[74] לפניו ולאחריו[75]; ומונה כל הברכות, עד שמשלים מאה בכל יום.

74) כשלא היה בדעתו לאכול עוד ידובר כאן. כי אם בתחילה היה בדעתו לאכול בשעה זו מאותו הפרי - אסור לו לברך ברכה בשניה, שהרי זו ברכה לבטלה (לחם-משנה). 75) ברכת "בורא נפשות רבות". ראה לקמן הלכות ברכות (פ"ח, ה"א).

יז. סדר תפלות כך הוא: בשחר מתפלל אדם ומברך ברכות אלו, וקורא הזמירות[76] ומברך לפניהם ולאחריהם; וקורא אחר-כך 'שמע' ומברך לפניה ולאחריה, ומדלג קדשה מן הברכה ראשונה שלפניה, שאין היחיד אומר קדשה[77]; וכשהוא חותם 'גאל ישראל', מיד יעמד, כדי שיסמוך גאלה[78] לתפלה, ומתפלל מעמד, כמו שאמרנו[79]; וכשישלים, ישב ויפל על פניו, ומתחנן, ומגביה ראשו ומתחנן מעט, והוא יושב, בדברי תחנונים[80]; ואחר-כך יקרא 'תהלה לדוד'[81] (מישב); ויתחנן כפי כחו, ויפטר למעשיו.

76) פסוקי דזמרה. 77) כמו ששנינו (מגילה כג:): "ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה", ולפיכך כשמגיע ל"בשפה ברורה ובנעימה" מדלג ומתחיל: לאל ברוך נעימות יתנו. וכדברי רבינו מפורש ב'זוהר' שמות (דף קל"ב:) הובא ב'בית יוסף' לאו"ח סימן נ"ט. וראוי להעיר, שב'ארחות חיים' מובא בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם, שחזר בו אביו מזה, והורה למעשה שהיחיד אומר קדושה זו (כסף-משנה). ורבינו בתשובתו (הובאת בחידושי הרמב"ם ל"מעשה רוקח" עמוד א) מנמק: שקדושת יוצר היא רק דרך סיפור: איך המלאכים מקדישים את השם, ומכיון שאין אנחנו המקדישים, אין זה בכלל: "דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". 78) ודוד רמזה בספר תהלים שנאמר (שם יט): ה' צורי וגואלי, וסמוך לזה: יענך ה' ביום צרה (שם כ, א) ובירושלמי ברכות (פרק א, הלכה א) אמרו: "מי שאינו סומך גאולה לתפלה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג (נתרחק) אף הוא הפליג" אלא יהיה אדם מתקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסים של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו (על-פי רש"י ברכות ד:). 79) לעיל (פ"ח, הלכה ב). 80) כגון: "ואנחנו לא נדע מה נעשה" וכו'. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה"). 81) ברכות ד, ע"ב: "כל האומר תהלה לדוד (תהלים, פרק קמה) בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

יח. ובתפלת המנחה, מתחיל לקרא 'תהלה לדוד' מישב; ואחר-כך עומד ומתפלל תפלת המנחה; וכשמשלים, נופל על פניו ומתחנן, ומגביה ראשו ויתחנן כפי כחו, ויפטר למעשיו. ובתפלת הערב קורא קריאת-שמע ומברך לפניה ולאחריה, וסומך

גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד; וּכְשֶׁיַּשְׁלִים, יֵשֵׁב[82] מְעַט וְיִפָּטֵר. וְהַמִּתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[83]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גְּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הֶפְסֵק בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה[84].

82) כמפורש לעיל (פרק ד' הלכה טז) שצריך לישב מעט אחר התפילה, כדי שלא תעשה תפילתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. 83) שאף־על־פי שהיא רשות, הוא מאריך בה בדברי תחנונים, לפיכך הוא ראוי לשבח (מעשה רוקח). 84) ברכות ד, ע"ב: "כגאולה אריכתא דמיא". והטעם: מפני ש"השכיבנו" מעין הגאולה היא, שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים, היו אבותינו מפחדים ומתפללים לבורא עולם לקיים דברו, שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא, וכנגד אותה התפילה התקינו לומר "השכיבנו", שיצילנו ה' מכל דבר רע, וכיון שהתקינו לאמרה כנגד מה שהיה בשעת הגאולה - הרי היא מעין הגאולה (רבינו יונה לברכות שם).

יום שני ט"ו תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור בתפילתו; בית המדרש ובית הכנסת מי מהם גדול יותר; את מי מוציא השליח־ציבור ידי חובתו, את מי ממנים להיות שליח ציבור.

א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָהֶן חוֹטְאִים[2], אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל רַבִּים[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר[4]; וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּיָחִיד[5], כָּל־זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר. וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם[6] וְיַעֲרִיב לְבֵית־הַכְּנֶסֶת[7], שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת[8] אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ־לוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בּוֹ עִם הַצִּבּוּר, נִקְרָא שָׁכֵן רָע[9].

2) (תענית דף ח עמוד א). 3) (ברכות ח.) שנאמר (איוב פרק לו פסוק ה): הן א־ל כביר לא ימאס (תפילת רבים לא ימאס, רש"י). 4) אפילו כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - הרי שיש עת שהיא של רצון, וזוהי עת תפילת הציבור (ברכות, שם). 5) לפי רמב"ם כתב התימנים "ולא יתפלל יחידי". 6) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נותנים לו שכר כנגד כולם (ברכות דף מ"ז עמוד ב). 7) אפילו כשאין הציבור מתפללים בבית־הכנסת, מצוה ליחיד להתפלל בבית הכנסת ששם התפילה נשמעת ביותר (ברכות דף ו עמוד א). 8) שאם אמנם יש עת שתפילתו נשמעת אפילו בביתו - וזוהי עת שהציבור מתפללים - אבל "בכל עת" איננה נשמעת אלא בבית הכנסת. 9) (שם, דף ח עמוד א).

ב. וּמִצְוָה לָרוּץ[10] לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִדְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְיָ". וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת, אַל יַפְסִיעַ פְּסִיעָה[11] גַּסָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעָט. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס שֶׁעוּר שְׁנֵי פְתָחִים[12] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר מְזוּזֹת פְּתָחָי"[13].

10) (שם, דף ו עמוד ב). 11) לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא (רש"י, שם). 12) רוחב שני פתחים שלא ישב סמוך לפתח, שנראה עליו עיכוב בית הכנסת כמשא ויושב מזומן סמוך לפתח לצאת (שם דף ח עמוד א), אבל אם יש לו מקום קבוע אצל הפתח - אין בכך כלום, שהדבר ידוע שזה מקומו הקבוע (רבינו יונה, שם). 13) מְזוּזוֹת ולא מְזוּזַת; פְּתָחַי ולא פִּתְחֵי - לימד על כניסה לפנים בית הכנסת כשיעור שני פתחים (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א).

ג. בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[14] גָּדוֹל מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת[15]. וַחֲכָמִים גְּדוֹלִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין שָׁם בַּתּוֹרָה[16]; וְהוּא, שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת הַצִּבּוּר[17].

14) שמרביצים בו תורה ברבים. 15) שמיוחד לתפילה בלבד (מגילה דף כז עמוד א). 16) (ברכות דף ח עמוד א) "רב אמי ורב אסי אף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסת בטבריה לא היו מתפללים אלא בבית מדרשם שהיו עוסקים שם בתורה, הוא שאמר הכתוב (תהילים פרק פז, פסוק ב): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב "אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה, יותר מבתי כנסיות". 17) אבל אם אין בבית המדרש מניין עשרה, ילך לבית הכנסת להתפלל בציבור ואל יחוש לביטול תורתו - כי "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת דף י עמוד א). וכן כתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "שתלמיד חכם צריך לחוש שלא ילמדו אחרים ממנו ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטלים; כי לא ידונו אותו לכף זכות לומר שאינו בא בשביל לימודו.

ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים[18]. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה גְדוֹלִים[19] וּבְנֵי־חוֹרִין[20], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אֶחָד מֵהֶם[21]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן שֶׁכְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, מַשְׁלִימִין לָהֶם לַעֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב הָעֲשָׂרָה שֶׁלֹּא הִתְפַּלְּלוּ. וְכֵן אֵין אוֹמְרִים קְדֻשָּׁה, וְלֹא קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה[23].

18) ראה בסמוך (הלכה ט־י). 19) בני שלוש עשרה שהביאו שתי שערות (מגילה דף כג עמוד ב). 20) פרט לעבדים כנענים שאף על פי שחייבים במצוות כנשים, אינם מצטרפים למניין (גיטין דף לח עמוד ב). 21) שגם הוא מן המניין, הואיל וגם הוא בכלל תפילה. 22) שישה אנשים, וכן אמרו במסכת סופרים (פרק י, הלכה ז): נאמר (שופטים פרק ה פסוק ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב

עם ברכו ה', מכאן שאפילו שישה שלא התפללו משלימים עליהם לעשרה, שהרי יש כאן שש מלים עד ברכו, וכן הדין: שרובו - ככולו, כמקובל בהרבה מקומות בתלמוד (כסף משנה). 23) (מגילה דף כג עמוד ב).

1 **ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכַּת 'שְׁמַע'[24] וְהַכֹּל**
2 **שׁוֹמְעִים[25] וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן', אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְזֶה**
3 **הוּא הַנִּקְרָא 'פּוֹרֵס עַל שְׁמַע'[26]. וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ**
4 **אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם[27] אֶלָּא**
5 **בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[28]. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל**
6 **הֵם הַנִּקְרָאִים עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה**
7 **הַזֹּאת" וְגוֹ', וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֵרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב[29].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שכל עשרה מישראל הן הנקראין עדה, שנאמר עד מתי לעדה".

צריך להבין, היאך יתכן שהמקור לתפילה במנין - ענין שבקדושה - ילמד דווקא מעדת המרגלים, והלא המרגלים היו בגדר מורדים בה' (כדברי כלב "אך בה' אל תמרודו כו'"), והרי ע"פ הלכה אין זה פשוט כלל לצרף "מורדים" למנין עשרה. ולא עוד אלא שהלימוד מעדת המרגלים משמש גם מקור למנין הסנהדרין, שבזה פשיטא שאין בהם רשע כלל.

בתורת החסידות מבואר, שהמרגלים היו בדרגה נעלית מאוד ולא רצו להפרד מדביקותם באלוקות על־ידי הכניסה לארץ, והעסק עם גשמיות העולם, אמנם עניין זה חייב להתאים גם עם חלק ההלכה שבתורה.

ובהקדים: בפרק י' מהל' תשובה, מאריך הרמב"ם עד כמה אסור לאדם שיאמר "הריני עושה מצוות התורה... כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא... אין ראוי לעבוד על דרך זה, והעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים.

ובפרק ט' שלפנ"ז כתב "ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם חכמיהם לימות המשיח...כו' כדי שיזכו לחיי העולם הבא", ואיך כתב בהלכה שלפנ"ז שאינה מעלת הנביאים?

להלן בפרק י' ממשיך "העובד מאהבה.. לא מפני דבר בעולם... אלא עושה האמת מפי שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה, ומעלה גדולה היא, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה". ולכאורה גם כאן סותר את עצמו, כי בה"א כתב שהעבודה מיראה היא דרך עמי הארץ, ואינה מעלת החכמים והנביאים שמעלתם עבודה מאהבה, וכאן כתב על עבודה זו "שאין כל חכם זוכה לה".

והביאור בזה: מה שכתב בפ"ט "כדי שיזכו לחיי העוה"ב" אין פירושו כדי לקבל השכר של העולם הבא, אלא כדי להגיע להמשך העסק בתורה ומצוות באופן שהוא בעולם הבא, כי חיי העולם הבא אינם רק שכר על עסק התורה ומצוותיה אלא המשך עליה והתקרבות תמידית לשלימות הדביקות בה' שע"י התורה ומצוות.

וזהו החילוק בין מה שכתב בתחילת פ"י "אל יאמר אדם הריני...כו' כדי שאקבל... או כדי שאזכה לחיי העוה"ב" כי כאן שולל עשיית מצוות התורה בכוונת קבלת שכר.

אבל מה שכתב בפרק ט' ש"נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם.. כו' כדי שיזכו לחיי העולם הבא", אין כוונתו בתור פרס על עבודתם אלא לתכלית העבודה ושלימות האהבה והדביקות בה' לשגות בה תמיד שתיגרם על־ידי שירבו ויוסיפו תמיד בחכמה בימות המשיח.

אמנם ישנה דרגה נעלית יותר מדרגת החכמים והנביאים העובדים מאהבה, והיא מדריגתו של אברהם אבינו, כי כאשר העבודה היא מאהבה הרי עסק התורה והמצוות הוא לא התומ"צ עצמם אלא שהם אמצעי להגיע להתקשרות ודביקות בקב"ה, אבל אאע"ה היה בדרגה של "עושה את האמת מפני שהוא אמת", ואין כל מבוקש אחר בעבודתו, ועל כך כתב "ואין כל חכם זוכה לזה".

ומעתה יובן גם עניין המרגלים שהיו במעלה גדולה - עבודה מאהבה - ורצו להגיע לשלימות הדביקות בקב"ה, ומכל־מקום הכניסה לארץ ישראל מביאה לדרגה נעלית יותר, והוא קיום ציווי ה' בלי שום מבוקש כלל, "עושה האמת מפני שהוא אמת".

על־פי־זה יובן גם מה היה עונשם של המרגלים, הרי לכאורה בסופו של דבר קיבלו את מבוקשם ולא נכנסו לארץ, אלא שעל־פי הנ"ל מובן שהכניסה לארץ כרוכה בהתעלות גדולה יותר שלא "כל חכם זוכה לה", והגם שהיו במדריגה נעלית של עבודה מאהבה, לא זכו להגיע לדרגה של "עושה האמת מפני שהוא אמת".

(על־פי לקו"ש חלק ל"ג עמוד 85)

24) הברכות שלפני שמע. 25) והיודע לקרות עימו - קורא, כמבואר בסמוך (פרק ט, הלכה א). 26) האמור במסכת מגילה (פרק ד, משנה ג). פורס - הוא הפריסה וההצעה, מעין פריסת מפה, שהיא קודם קריאת שמע והן ברכות "יוצר, ואהבה" (מלשון רבינו בפירושו למשנה שם). והטעם שצריך עשרה, מפני שאלה היוצאים בקריאת החזן, ואינם אומרים עימו, אלא שומעים ועונין אחריו אמן, אין עניית אמן מועלת להם, אלא כשמברכים בעשרה. ורבינו יונה (לברכות פרק ג) מפרש: פורס - מברך, כי הוא יברך הזבח (שמואל־א, פרק ט פסוק יג) מתרגם יונתן: ארי הוא יפרוס על נכסתא. 27) לברכת כהנים. 28) שהרי בית הכנסת שכולו כהנים - כולם עולים לדוכן ומברכים לאחיהם שבשדות (סוטה דף לח עמוד ב); ואם הם לבדם - מניין, כל שכן שמצטרפים למניין (כסף משנה). 29) שלא הוציאו דיבת הארץ רעה (מגילה דף כג עמוד ב). ושם ביארו יותר, נאמר: ונקדשתי **בתוך** בני ישראל (ויקרא פרק

כב פסוק לב) ונאמר: היבדלו מתוך העדה הזאת (במדבר פרק טז פסוק כא) אנו דנים גזירה שווה "תוך תוך": מה להלן עשרה, שהרי אין עדה פחותה מעשרה, כמבואר - אף כאן עשרה. מכאן לכל דבר שבקדושה שלא יהא פחות מעשרה.

1 **ו. וְכָל דְּבַר קְדֻשָּׁה[30] לֹא יְהֵא אֶלָּא בְּתוֹךְ הָעֵדָה**
2 **מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".**
3 **וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, אִם הִתְחִילוּ בָהֶם בַּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ**
4 **מִקְצָתָם - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רַשָּׁאִין[31] - יִגְמְרוּ**
5 **הַשְּׁאָר[32].**

30) כגון: ברכת הזימון בשם (שהמברך אומר "נברך אלוקינו"). ראה ברכות (פרק ז, משנה ג). 31) ועליהם נאמר (ישעיה פרק א פסוק כח): ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ד). 32) כגון: שהתחילו לקרוא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם - גומרים, והעולה לתורה מברך כאילו היו שם עשרה (ירושלמי, שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

6 **ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר**
7 **עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ**
8 **לְחָצֵר גְּדוֹלָה[33], וְהָיוּ תִּשְׁעָה בַּגְּדוֹלָה וְיָחִיד בַּקְּטַנָּה**
9 **- מִצְטָרְפִין[34]; תִּשְׁעָה בַּקְּטַנָּה וְיָחִיד בַּגְּדוֹלָה - אֵין**
10 **מִצְטָרְפִין[35]; צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר בַּקְּטַנָּה -**
11 **יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן[36]; צִבּוּר בַּקְּטַנָּה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר**
12 **בַּגְּדוֹלָה - אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְלָג**
13 **מֵהֶם וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בַּגְּדוֹלָה**
14 **פַּסִּין[37] מִכָּאן וּמִכָּאן[38], הֲרֵי הִיא כְּמוֹ מֻפְלֶגֶת[39] מִן**
15 **הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה, אֶלָּא הֲרֵי**
16 **הִיא כְּקֶרֶן־זָוִית שֶׁלָּהּ.**

33) והרי היא פתוחה כולה לחצר הגדולה, אבל אין החצר הגדולה פרוצה במלואה לקטנה מפני שחלקי קיר הגדולה העודפים מכאן ומכאן חוצים ביניהן. 34) כי הקטנה נגררת אחרי הגדולה - והרי היא כזוית ממנה. 35) כי אין הרוב שבקטנה נמשך אחרי המיעוט שבגדולה למרות פריצת זו לזו (עירובין דף צב עמוד ב). 36) כי השליח ציבור יחיד הוא ונמשך אחרי הציבור. 37) מחיצות, קירות. 38) אבל אילו לא נשתיירו בקיר הגדולה פסים מכאן ומכאן - כגון שהקטנה והגדולה שוות ברוחבן - אז היו נידונות כחצר אחת ממש. 39) מורחקת ומבודדת. ואין הדברים אמורים אלא לעניין צירוף עשרה, אבל לעניין עניית קדושה וברכו יכול כל יחיד הנמצא מחוץ לבית הכנסת לענות, אף על פי שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, והרי הוא בכלל ציבור שבפנים, כדברי רבי יהושע בן לוי (פסחים דף פה עמוד ב): "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". וראה בתוספות לעירובין (דף צב עמוד ב) דיבור המתחיל: "תשעה בגדולה".

17 **ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בַּגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל**
18 **וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּקְּטַנָּה[40]; הָיְתָה צוֹאָה בַּקְּטַנָּה,**
19 **מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּגְּדוֹלָה, אִם לֹא**
20 **הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה[41].**

40) שאין הקטנה מופלגת מהגדולה, ואנו רואים הצואה כאילו היא בקטנה. 41) (עירובין, שם) ואף על פי שאנשי הגדולה רואים את הצואה שבחצר הקטנה אין היא אוסרת עליהם, הואיל וברשות אחרת היא, הרי היא כצואה המונחת מאחורי מחיצה של זכוכית, שאף על פי שרואה אותה, מותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י) מפני שהרשויות חלוקות (כסף משנה).

21 **ט. שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן.**
22 **כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין**
23 **'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין.**
24 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל**
25 **הַיּוֹדֵעַ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ[42].**

42) (ראש השנה דף לד עמוד ב) והש"ץ אינו חוזר על התפילה בקול, אלא כדי שיענו קדושה אחריו (טור אורח חיים סימן קכד). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

26 **י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ**
27 **מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל[44]; אֲבָל**
28 **בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ, כְּשֵׁם**
29 **שֶׁמּוֹצִיא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת,**
30 **וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִים אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן כִּשְׁלִיחַ־**
31 **צִבּוּר[45]. לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לִסְמֹךְ בִּשְׁנֵי יָמִים**
32 **אֵלּוּ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ -**
33 **הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.**

43) שהיודע, אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפילת עצמו. 44) שיש בו תשע ברכות בתפילת מוסף כבמוסף ראש השנה כמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח). 45) (ראש השנה דף לה עמוד א).

34 **יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר**
35 **בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו[46]. וְאִם הָיָה זָקֵן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח**
36 **בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ־צִבּוּר אָדָם שֶׁקּוֹלוֹ**
37 **עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת[47]. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ[48] -**
38 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ־צִבּוּר,**
39 **מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע,**
40 **מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנִים[49].**

46) (תענית דף טז עמוד א). ושם אמרו: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה פרק יב, פסוק ח) זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה". 47) בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן בקי בכל הברכות, שיהו הפסוקים של תפילה סדורים בפיו (תענית דף טז עמוד א). הדברים אמורים שם בעיקר לעניין שליח־ציבור בתפילת תענית ציבור, ומשם למד רבינו לתפילות יום־יום. 48) שהוא צעיר לימים (חולין דף כד עמוד ב). וכבר נשאל רבינו על אדם אחד שהגיע לגיל הארבעים ולא צמח לו זקן כלל, היוכל להיות שליח־ציבור, אם לא? והשיב: לא נצריך צמיחת השער אלא

למי שאפשר זה, אמנם זה הנזכר יהיה דינו כ"סריס חמה", או מי שאירע לו חולי שהפיל שערו, שאין כוונתם בדין זה מציאות השער והיעדרו, כי אילו כן היה להם לומר: "מי שאין לו זקן..." אבל הכוונה על השלימות של הדעת אשר יגיע לה בעת עליית הזקן וצמיחתו, ולכן ראוי לו להיות שליח־ציבור בלי ספק ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן טו, עם קצת שינויי לשון לפי מקורות אחרים). 49) (מגילה דף כד עמוד א). וכדאי להעיר, שכל התנאים שמונה רבינו במינוי שליח־ציבור, אינם אלא בשליח־ציבור קבוע, כלשון התחלת ההלכה: אין מְמַנִּין, במינוי שליח־ציבור קבוע ידובר כאן, אבל לעבור לפני התיבה דרך ארעי, אפילו רק הביא שתי שערות אחר י"ג שנה, הואיל ואיננו קטן, יכול הוא (לחם משנה).

יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְאָלֶ"ף עַיִ"ן אוֹ לְעַיִ"ן אָלֶ"ף, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ־צִבּוּר[50]. וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו בְּצִבּוּר[51]. הַסּוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[52] וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־צִבּוּר[53]. אֲבָל מִי שֶׁכְּתֻפָּיו מְגֻלּוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[54], אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְתְפִלָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף[55].

50) (שם, דף כד עמוד ב) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה... מפני שקוראין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן (וכשמגיעים לברכת כהנים הם אומרים: יָעֵר ה' פניו (במקום יאר) ולשון קללה הוא, כי יש "פנים" המתפרשים לשון כעס, (רש"י שם). 51) אף על פי שבדרך כלל אין ממנין שליח־ציבור אלא גדול שבציבור וכו' כמבואר (לעיל הלכה י"א) בכל זאת יכול הרב למנות אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור, אף על פי שאין בו כל התנאים האמורים (כסף משנה). וכן יש להוכיח ממסכת ברכות (דף לג עמוד ב). 52) ומברך ברכת "יוצר המאורות" אף על פי שאינו רואה את אור השמש, כי סוף סוף נהנה גם הוא מהאור, כמאמרו של רבי יוסי (מגילה דף כד עמוד ב): "כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: והיית ממשש בצהריים, כאשר ימשש העיוור באפלה (דברים פרק כח, פסוק כט) וכי מה איכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה? עד שבא מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואים אותי ומצילים אותי מן הפתחים ומן הקוצים". 53) לתפילה, אמנם במשנה שם (מגילה פרק ד, משנה ו) אינו נזכר אלא שפורס על שמע; אבל שעובר לפני התיבה אין שם, אלא שדברי רבינו מיוסדים על דברי הגאונים הובאו ב"אוצר הגאונים" למגילה כד, (סימן קנד־ט) האומרים: "סומא, או שכהו עיניו מרוב זיקנה, יורדים לפני התיבה ומוציאים את הרבים ידי חובתם. 54) כמו ששנינו (מגילה פרק ג, משנה ו): "פוחח פורס את שמע" ופירש שם רבינו אלפס: פוחח - מי שבגדיו קרועים וכתיפיו וזרועותיו ערומות, "כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף" (ישעיה פרק כ, ג) מתרגם יונתן: פָּחֵיחַ ויחף. 55) משום כבוד הציבור (מסכת סופרים פרק י"ד הלכה טו).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סדר תפילת הציבור בחול ובשבת; את מי משתקים באמצע התפילה; חזרת תפילת מעין שבע - בשבת, למה תיקנוה.

א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר[2] כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר כָּל הָעָם יוֹשְׁבִים, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר יוֹרֵד[3] לִפְנֵי הַתֵּבָה[4], וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעָם[5], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ[6], וְכָל הָעָם עוֹנִים: "אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא[7] מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא"[8] בְּכָל כֹּחָן[9], וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ[10]. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְהֵם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס[11] עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם, וְהֵם עוֹנִים 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת עִמּוֹ קוֹרֵא, עַד שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.

2) לעיל (בפרק ז, ה"יז) דיבר רבינו בסדר תפילה של יחיד, וכאן הוא מרצה על סדר תפילות הציבור. 3) לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ו), נופלת בו לשון "יורד" (ר"ה לב. ברש"י שם). 4) נוסף להיכל שבו נמצאים כל ספרי־תורה שבבית־הכנסת, היתה תיבה ארוכה וצרה ובה רק ספר־תורה אחד, ולפניה הש"ץ יורד להתפלל (ב"ח לאו"ח סימן ק"נ). ותיבה זו מוציאים לרחובה של עיר בתענית ציבור, כמפורש במשנה (תענית פ"ב, מ"א). וראה לקמן (פ"יא, הלכה ג־ד) ובביאורנו שם. ואין מנהגנו כיום להניח ספר־תורה ב"תיבה" אלא כל הספרים בהיכל מונחים. 5) כלומר: במקום האמצעי שבין צפון לדרום. 6) על שם שתפילה זו כוללת דברי שבח לה' וקידוש שמו ברבים. ונזכרת תפילה זו בשם "קדיש" במסכת סופרים (פ"טז, ה"יב). 7) שמו הגדול. 8) לעולם ועד. וכן תרגם אונקלוס את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וראה בסוף ספר זה ב"נוסח הקדיש" לרבינו, ובביאורנו שם. 9) בכל כוונתם (שבת קיט:). ויש מפרשים: בקול רם ('תוספות' שם). ואמרו שם: כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". אל תקרא אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? "אל "מלך "נאמן (שמעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן). 10) רבינו מונה ב"נוסח הקדיש" שלו, חמשה "אמנים" שעונים בכל קדיש וקדיש; וכאן כנראה, סמך רבינו על מה שמבאר שם (לחם־משנה). 11) ראה לעיל (פ"ח, ה"ה).

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד וּמִתְפַּלְּלִים בְּלַחַשׁ[12]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל - עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּלַחַשׁ[13] עִם שְׁאָר הָעָם. וְכָל מִי שֶׁיִּגְמֹר תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוּר, יַכְפִּיעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו[14] בָּעֵת שֶׁיַּכְפִּיעַ[15].

12) משום שאסור להגביה קול בתפילת "שמונה־עשרה",

כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). 13) ורבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד בחידושיו, שכבר נודע מה שתיקן אביו והסכימו עמו חכמי דורו: "שראה כשיחזור הש"ץ על התפילה בקול רם, לא יתנו כל העם אוזן קשובה לשמוע ממנו באימה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו וישיחו זה עם זה שיחה בטילה, בהיות שכבר יצאו ידי חובתם בהתפללם בלחש. וראה אבא מארי ז"ל, שיש בזה זלזול גדול בכבוד שמים - לפיכך תיקן שיגביה הש"ץ קולו מתחילה ולא יתפלל הש"ץ בלחש כלל, וינהוג המנהג בתפילה כמו שנוהג בפריסה על שמע, שמגביה את קולו להוציא מי שאינו בקי. והבקיאים להתפלל יתפללו עמו בלחש, או בקול נמוך מקולו להוציא עצמם בתפילתם. ויסיים הש"ץ והציבור תפילתם כאחד, ופשט המנהג הזה בארץ מצרים כל ימי חייו, ואחרי פטירתו ז"ל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". 14) יומא נג, ע"ב: "משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר" וכו' שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר מרבו, כיון שחוזר אליו מיד ('טור' או"ח סי' קכ"ג). 15) עד שיגיע ש"ץ לקדושה כמבואר בסמוך (ה"ד).

1 **ג. וְאַחַר שֶׁיַּפְסִיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת**
2 **לַאֲחוֹרָיו וְיַעֲמֹד[16], מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת**
3 **הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל. וְהַכֹּל**
4 **עוֹמְדִים וְשׁוֹמְעִים וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה**
5 **וּבְרָכָה - בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ**
6 **שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן[17].**

16) להתפלל במקום שכלו שלש פסיעותיו, וזה בניגוד למנהגנו כיום: שהש"ץ חוזר למקומו ומתחיל להתפלל (כסף־משנה). אולם אפשר לפרש דברי רבינו שכוונתו לומר: שיעמוד ויחכה מעט, ומיד חוזר למקומו ומתחיל להתפלל. וכן דעת הרשב"א בתשובותיו סימן תל"ו הובאת ב'בית יוסף' או"ח סימן קכג (מעשה רוקח). וברמב"ם כת"י התימנים, תיבת "ויעמוד" איננה. 17) כדעת רב כהן צדק גאון, הובאה ב'תוספות' לסוכה (נב.) וב"ערוך" ערך "אמן".

7 **ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ**
8 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
9 **לַחֲזֹר בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה[18]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־**
10 **צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ - כָּל הָעָם שׁוֹחִין[19] מְעַט, וְלֹא**
11 **יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּאי[20], וְאוֹמְרִים: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְיָ**
12 **אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית.**
13 **בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל**
14 **שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ וְתֶאֱסֹף**
15 **גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ[21], לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְךָ**
16 **בֶּאֱמֶת וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם[22], עַל שֶׁאֲנַחְנוּ**
17 **מוֹדִים לָךְ"[23]. וְכָל הָאוֹמֵר: 'מוֹדִים מוֹדִים',**
18 **מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[24].**

18) הרי"ף לברכות (סוף פ"ה). 19) ירושלמי ברכות (פ"א, ה"ה) "הכל שוחים עם ש"ץ בהודאה". 20) שם. מפני שכבר התפללו בלחש, ואינם שוחים עכשיו אלא כדי שלא יראו ככופרים (אם לא ישחו יחד עם הש"ץ) - לפיכך די שישחו מעט; ומי ששוחה יותר מדאי, הרי זה נראה כיהיר וגאה (כסף־משנה). 21) לחצרות ירושלים עיר הקודש, כלשון הכתוב (ישעיה סב, ט): "ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי". 22) כל הנוסח הזה נמצא במסכת סוטה דף מ, ע"א. ונקרא "מודים דרבנן" מפני שהוא מורכב מכמה "מודים" שאמרו רבנן. 23) שנתת בלבנו להיות דבקים בך ומודים לך (מפירוש רש"י, שם). ויש מפרשים: "בעבור ההודאה", כלומר: בזכות ההודאה שאנו מודים לך תחיינו ותקיימנו (סדר "עבודת ישראל"). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) חותם בה: "ברוך אתה ה' אל ההודאות". 24) גוערים בו, מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות: שמודה לאלוה, אחר אלוה (מגילה כה. וברש"י שם). ובירושלמי (ברכות פרק א, ה"ה) אומר: במה דברים אמורים בציבור, אבל ביחיד אין אנו מקפידים עליו, ולכן כתב רבינו דין זה בסדר תפילות הציבור.

19 **ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו**
20 **וְיִטֶּה[25] מְעַט, הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל[26].**
21 **וְיֵשֵׁב וְיַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט**
22 **בְּקוֹל רָם מִיֵּשֵׁב. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ**
23 **וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵם עוֹנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין**
24 **בַּתְּחִלָּה[27]. וְאוֹמֵר 'וְהוּא רַחוּם'[28] וְכוּ', 'תְּהִלָּה' וְכוּ'**
25 **- הוּא עוֹמֵד וְהֵם יוֹשְׁבִים, וְהֵם קוֹרְאִים עִמּוֹ.**
26 **וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל' וְכוּ', 'וַאֲנִי זֹאת'**
27 **וְכוּ', 'וְאַתָּה קָדוֹשׁ... וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ',**
28 **וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵם עוֹנִין 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ' שָׁלֹשׁ**
29 **פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר**
30 **'וַתְּשָׂאֵנִי רוּחַ' וְכוּ' וְקוֹרֵא אוֹתוֹ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "יְיָ**
31 **יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין**
32 **הָעָם[29].**

25) ראה לעיל (פ"ה, הי"ד) ובביאורנו שם. 26) כלומר: בשעה שפניו מטים למטה. 27) בקדיש שלפני ברכו, כמבואר לעיל ה"א. 28) אנו נוהגים לאמרו רק ביום שני וחמישי בלבד שהם ימי רצון: שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות בהם נתרצה ה' למשה, ומחל לישראל על חטא העגל - התחילו ביום ה' בו עלה משה ונגמרו ביום ב' בו ירד משה מן ההר, כמבואר במדרש תנחומא פ' וירא אות טז (הוצאת בובר) הובא ב'תוספות' לבבא־קמא (פב.). ויש להעיר, שבנוסח ה"קדיש" לרבינו בסוף ספר זה, כתוב: "מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולם ופעמים במקצתם". ואולי נתכוין להבדיל בין שני וחמישי לשאר הימים. 29) שלא שמעו אז אלא ארמית בלבד.

33 **ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי קְדֻשָּׁה וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ עִם**
34 **תַּרְגּוּמָן, הֵם הַנִּקְרָאִין סִדֶּר קְדֻשָּׁה[30]. וְאַחַר־כָּךְ**
35 **מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי[31] רַחֲמִים וְאוֹמֵר**
36 **קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין.**

30) הקדושה שבסדר "ובא לציון" המלוקט מפסוקים שונים.

וכך אמרו חז"ל (סוטה מט.): "מיום שחרב בית־המקדש אין יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו. ואלא עולם בזכות מה קיים? בזכות "קדושה דסדרא". ובאר רש"י: "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט: שאומר קריאתו ותרגומו - והם כעוסקים בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ; ויש כאן שתים: קדושת השם ותלמוד תורה - חביב הוא. 31) והם ערוכים לקמן ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף הספר.

1 **ז. מִי שֶׁאָמַר בַּתַּחֲנוּנִים: "מִי שֶׁרִחֵם עַל קַן־צִפּוֹר,**
2 **שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[32], אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אֹתוֹ**
3 **וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד[33], יְרַחֵם עָלֵינוּ", וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָן**
4 **זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב**
5 **הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים[34]; שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי רַחֲמִים, לֹא הָיָה**
6 **מַתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל־עִקָּר. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בְּכִנּוּיִים**
7 **שֶׁל שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְהֶחָזָק**
8 **וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז"[35], שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ בְּסוֹף**
9 **שְׁבָחָיו; אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו**
10 **הַשָּׁלוֹם[36].**

32) ככתוב בתורה (דברים כב, ו). 33) ככתוב ב"ויקרא" (כב, כח). 34) ברכות לג, ע"ב. וכפי פירוש רש"י שם, שה' הטיל על ישראל חוקי גזרותיו אף בדברים שיש לשטן ולגויים להשיב עליהם ולומר: מה צורך במצוה זו? ודוקא כשאומר כך בתפילתו דרך תחנונים - אסור, שכשאומר כך בתפילה מחליט הדבר בכל הוודאות; אבל כשאומר כך דרך דרש, או פירוש לפסוק - אין משתקים אותו. וזהו שהדגיש רבינו ואמר: מי שאמר בתחנונים וכו'. ובפירוש מצינו ל"תרגום יונתן בן עוזיאל" על הפסוק: ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב, כח) שמתרגם: עמי בני ישראל! כמו שאבינו שבשמים רחמן, אף אתם בארץ תהיו רחמנים ולא תשחטו שור ובנו ביום אחד. ורבינו בספרו מו"נ (ח"ג פ"מח) יאמר: "וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי־חיים בזה גדול מאד". וראה ברמב"ן (דברים כב, ו) האומר שם: "כי טעם לשתי המצוות אלו, הוא: לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. 35) ברכות לג, ע"ב. שמראה כאילו כבר סיים את כל שבחי ה' ותואריו - ועדיין לא הגיע אפילו למקצת שבחו. "משל למלך בשר־ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וראה במו"נ (ח"א, פ"נט) פירוש יפה בכוונת המשל הזה. 36) האל הגדול הגבור והנורא (דברים י, יז). וכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילתם, כמו שמצינו בעזרא הסופר (נחמיה ט, לב).

11 **ח. בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ'**
12 **וְכוּ', 'תְּהִלָּה[37] לְדָוִד' וְכוּ', קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מִיֹּשֵׁב,**
13 **וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹמְדִים**
14 **אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּם בְּלַחַשׁ. וְאַחַר־**
15 **כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ**
16 **שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְנוֹפְלִים**
17 **עַל פְּנֵיהֶם, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וָהֵם,**
18 **וּמִתְחַנֵּן מְעַט מִיֹּשֵׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, וְעוֹמֵד**
19 **וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין**
20 **לְמַעֲשֵׂיהֶן.**

37) תיקנו להשלים אמירת מזמור זה ג' פעמים ביום, שכן אמרו חז"ל (ברכות ד:): "כל האומר 'תהלה לדוד' שלש פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

21 **ט. בָּעֶרֶב כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר**
22 **'וְהוּא[38] רַחוּם' וְכוּ', "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ" וְכוּ',**
23 **וְהֵם עוֹנִין "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל**
24 **לִפְרֹס עַל שְׁמַע[39], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ הַכֹּל**
25 **עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין אוֹמֵר**
26 **קַדִּישׁ, וְהֵם נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם**
27 **עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה[40]; לְפִיכָךְ לֹא**
28 **יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם,**
29 **כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ[41].**

38) וטעם אמירתו - לפי שבשחרית ובמנחה יש קרבינות התמיד שהם מכפרים; אבל ערבית שאין בה קרבן לכפר, תיקנו לומר: "והוא רחום יכפר עון" ('רוקח' סימן שי"ט). ועוד, שכל היום אדם חוטא, ולערב צריך לומר: והוא רחום וגו' ('כל בו'. הובא בב"י או"ח סימן רל"ז). 39) שתי ברכות שלפניה ושתים שלאחריה. וב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה, כותב רבינו, שאומר פסוקים שונים אחרי ברכת "השכיבנו", כגון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וחותם בברכה נוספת. 40) מצד הדין, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ו), ולכן לא תיקנו מתחילה חזרת הש"ץ בקול. ואף־על־פי שקבלוה אחר כך כתפילת חובה, כמבואר לעיל (שם), בכל זאת התקנה הראשונה במקומה עומדת (ב"ח או"ח, רל"ז). 41) ע"י חזרת הש"ץ.

30 **י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת חוֹזֵר[42] שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל**
31 **בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. אֲבָל אֵינוֹ**
32 **מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁבַע[43]. וְכֵן**
33 **הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ,**
34 **אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל**
35 **הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה בְרַחֲמָיו שָׁמַיִם**
36 **וָאָרֶץ[44]. מָגֵן אָבוֹת[45] בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים[46] בְּמַאֲמָרוֹ,**
37 **הָאֵל הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמַּנִיחַ[47] לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת**
38 **קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה[48] לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה**
39 **וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין[49] הַבְּרָכוֹת.**
40 **אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם[50], מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ**
41 **הַשְּׁבִיעִי, וּמַנִּיחַ בִּקְדֻשָּׁה[51] לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג[52], זֵכֶר**
42 **לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[53]. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא**
43 **בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ'. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת".**
44 **וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְנִפְטָרִין כָּל הָעָם.**

42) טעם חזרה זו, מבואר בסמוך הלכה י"א. 43) הכוללת תמצית שבע הברכות שבתפילה בלחש. 44) מלשון

הכתוב (בראשית יד, כב), על שם שביום השביעי השלים ה' מלאכתו וקנה שמים וארץ (אבודרהם). 45) כנגד ברכת "אבות", וכן הכתוב אומר (בראשית טו, א): אל תירא אברם, אנכי מגן לך. 46) כנגד "ברכת התחיה", וכן כולן. 47) הנותן מנוחה. 48) כנגד "רצה במנוחתנו". 49) ע"פ דברי חז"ל (סוכה מו.) על הפסוק "ברוך ה' יום יום": "וכי ביום מברכים אותו, ובלילה אין מברכים אותו? אלא בכל יום תן לו מעין ברכותיו": "של שבת מעין של שבת; של חול מעין של חול; של יו"ט מעין של יו"ט - הכל מעין המאורע" (רש"י, שם). וברמב"ם כת"י התימנים, כתוב: "מעון הברכות", והכוונה להקב"ה, שהוא מעון הברכות ומקורן. 50) כנגד "שלום רב". 51) השבת היא יום מנוחה וקדושה לישראל. 52) מלשון הכתוב (ישעיה נה, ב): ותתענג בדשן נפשכם, והם המענגים את נפשם ביום השבת יום העונג, ככתוב (שם נח, יג): וקראת לשבת עונג. 53) השבת היא זכר לחידוש העולם.

1 **יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין**
2 **לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי**
3 **שֶׁנִּתְאַחֵר לָבֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ**
4 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה[54]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־**
5 **צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים**
6 **הַמִּתְאַחֵר וְיֵצֵא עִמָּהֶם.**

54) סכנת מזיקים המצויים מחוץ לישוב; שבתי כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. (לבית־הכנסת באו רק בלילי שבתות, ובלילות החול היו עסוקים במלאכתם והתפללו ערבית בבתיהם) (שבת כד: וברש"י שם). ובדורותינו שאין סכנת מזיקים מצויה, אין אנו אומרים אותה אלא משום מנהג אבותינו בידינו ('טור' או"ח סי' רס"ח).

7 **יב. לְפִיכָךְ יוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ יוֹם־**
8 **הַכִּפּוּרִים אוֹ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַיּוֹרֵד**
9 **עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֲבָל**
10 **חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבָד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב**
11 **הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ[55].**

55) שאלמלא שבת, אין ש"ץ אומר ברכה זו בליל יו"ט שחל בחול, שהרי לא תקנוה לאמרה אלא משום סכנה, ולא מחמת חובת היום (שבת, שם). והטעם שלא חשו חכמים בלילי יו"ט לסכנה, מפני שביו"ט כולם מקדימים לבוא ואין מאחרים (סמ"ג עשין יט).

12 **יג. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
13 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ**
14 **'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְכוּ' וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף**
15 **בְּלַחַשׁ, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ**
16 **שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף,**
17 **וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה[56] וְתַחֲנוּנִים אַחַר**
18 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כִּשְׁאָר הַיָּמִים[57], אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ**
19 **קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'**
20 **וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[58], וְדִבְרֵי תַחֲנוּנִים[59], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ,**
21 **וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל**
22 **רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.**

56) סדר קדושה הנזכר לעיל (ה"ה). 57) מפני שהאריכו הרבה בתפילת שחרית, לא רצו להכביד יותר והניחוה עד המנחה ('רוקח' סימן שס"ב). וכבר השיב רבי אברהם בנו של רבינו על סדר קדושה שאנו אומרים אותה בשבת וביו"ט בתפילת מנחה "כי היא תמורה למה שאין אנו אומרים אותה בבוקר אחרי שחרית" (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח, סימן פ"ח). 58) הנזכר לעיל הלכה ו'. נוסחנו כנוסח (שוינצינו, מנטובה ועוד). ובדפוסים אחרים: "סדר היום". 59) ומוסיפים: "ואני תפלתי" וגו' ע"פ המדרש (הובא ב'טור' או"ח סימן רצ"ב): "ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהלים סט, יג). וכתוב אחריו (שם סט, יד): ואני תפלתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אין אומה זו כשאר אומות העולם, כששותים ומשתכרים הולכים ופוחזים; ואנו לא כן, אלא אע"פ ששתינו אנו באים להתפלל לפניך ולשאול ממך עת רצון לכפר על העולם".

23 **יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר סֵדֶר**
24 **קְדֻשָּׁה קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר**
25 **הַיּוֹם[60] גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב[61], וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ,**
26 **וְאַחַר־כָּךְ מַבְדִּיל.**

60) כנוסח מנטובה ועוד. ונוסח אחר: "סדר היום". 61) ה'טור' או"ח סימן רצ"ח מביא בשם רב עמרם גאון בסידורו: לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ע"כ מאריכים בנעימה ב"סדר קדושה" כדי שישתהו ישראל בהשלמת פדריהם, ולא ימהרו הרשעים לחזור, שבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות: חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) המתפלל בלא כוונה אימתי חייב לחזור ולהתפלל בכוונה; טעה ולא הזכיר גשם וטל בתפילתו מה דינו; המתפלל של חול בשבת, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש מה דינו.

27 **א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ - יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל**
28 **בְּכַוָּנָה[2]; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה[3], שׁוּב**
29 **אֵינוֹ צָרִיךְ[4]. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת**
30 **הָרִאשׁוֹנוֹת - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[5]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ**
31 **בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת - יַחֲזֹר לְ'עַבּוֹדָה'[6]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת**
32 **מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת - חוֹזֵר לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ,**
33 **וּמִשָּׁלֹשׁ תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר[7]. וְכֵן שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה**
34 **כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם - עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר[8].**

2) ברכות ל, ע"ב. 3) "ברכת אבות". 4) לחזור ולהתפלל בכוונה (שם, לד:). והטעם שהכוונה ב"ברכת אבות" מעכבת, הוא: "מפני שהיא הברכה הראשונה, ובשעת הכניסה לתפילה צריכה שקידה בכוונה. ועוד: כי תכלית ברכה זו היא קבלת עול מלכות שמים, והיא ראויה ביותר

לכוונה (מלשון תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן ע"ט הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח). "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה - שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, א"כ למה יחזור"? ('טור' או"ח סימן קא). 5) שם לד, ע"א. מכיון שכולן ענין אחד הם: לסדר שבחו של הקב"ה לפני הבקשה בתפילה, יש להן דין של ברכה אחת ארוכה. 6) שם. שהיא הברכה הראשונה מהשלוש האחרונות. וגם אלה האחרונות ענין אחד להן: שהן "כעבד שקיבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו", לפיכך דינן כברכה אחת (כסף־משנה). 7) (שם) וממשיך תפילתו ממנה והלאה על הסדר. וסובר רבינו, שאם שכח איזו ברכה ונזכר בה אחרי שעבר מקומו, שאינה אומרה במקום שזוכרה ודיו, אלא מוכרח הוא לחזור למקומה הראוי ולחזור ולהתפלל משם ואילך כדי שיתפלל על הסדר. 8) שכיון שחזרתו מכוונת להוציא את שאינו בקי, ראה לעיל (פ"ח, ה"ט), דינו בחזרה כדין יחיד שטעה ('מעשה רוקח').

1 **ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ־צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל**
2 **בְּלַחַשׁ - אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל פַּעַם**
3 **שְׁנִיָּה[9], מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה**
4 **שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא טָעָה בְּשָׁלֹשׁ**
5 **רִאשׁוֹנוֹת; שֶׁאִם טָעָה בָּהֶם, לְעוֹלָם חוֹזֵר, כְּמוֹ**
6 **שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר[10].**

9) בלחש. 10) והחילוק בין "שלש ראשונות" לשאר הברכות, מיוסד על דברי התלמוד (מגילה יז:) שאמרו: מנין שאומרים אבות? - שנאמר: הבו לה' בני אלים (הזכירו לפניו את אילי הארץ - האבות). ומנין שאומרים גבורות? שנאמר: הבו לה' כבוד ועוז. קדושות מנין? שנאמר: הבו לה'... בהדרת קודש" - הרי שכולן נאמרו בלשון ציווי שמשמעה חיוב בהחלט, בעוד ששאר הברכות נשענות על פסוקים שאין בהם ציווי אלא רמז בעלמא, כמו שמבואר שם, לפיכך לא הקפידו בהן כל־כך ('אור שמח'), והכסף־משנה מעיר שה'טור' או"ח קכ"ו מביא דברי רבינו בגירסא אחרת לגמרי, ושם נאמר: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם - חוזר לעולם; אבל טעה בתפילתו בלחש אינו חוזר, אפילו בטעות של השלש הראשונות". ואמנם בכת"י התימנים, הגירסא: "סומך על התפילה שהוא מתפלל בקול רם. והיא אם טעה בה לעולם חוזר" - הרי שאין ההקפדה אלא על התפילה בקול.

7 **ג. שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל,**
8 **וְשָׁהָה שָׁעָה[11] - יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו[12]. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת**
9 **הָאֶפִּיקוֹרְסִין, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד[13] יַעֲמֹד אַחַר**
10 **תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא אֶפִּיקוֹרְסוּת נִזְרְקָה[14] בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא**
11 **הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ - מַמְתִּינִין לוֹ[15] שָׁעָה.**
12 **וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן[16] בְּאוֹתָהּ שָׁעָה[17].**

11) זמן ממושך. 12) ואין אנו ממתינים לו עד שתשוב דעתו עליו (ברכות לד.). 13) אפילו אם לא שהה כלל. 14) ולפיכך אינו רוצה לומר ברכה זו שענינה: אבדן המינים, כי אינו רוצה לקלל את עצמו. וראוי להעיר שב'ירושלמי' ברכות ה"ג (לפי גירסת ה'טור' או"ח סי' קכו) אמרו: "לכל אין מסלקים אותו חוץ ממי שלא אמר 'מחיה המתים, מכניע זדים, ובונה ירושלים' כי בכל אלה יש לחוש שמא מין הוא ואינו מאמין בתחיית המתים או בביאת המשיח". 15) כי מאחר שהתחיל בה מתברר שאינו מין, ואינו אלא כטועה בשאר הברכות (שם, כט.). 16) ממאן לרדת לפני התיבה, משום שאין זה כבוד הציבור לעמוד ולחכות באמצע התפילה (שם, לד.). 17) אבל שלא בשעת טעות באמצע התפילה - ראוי לו לסרב, ולעשות עצמו כאילו אינו כדאי, ואינו יורד לפני התיבה (אם אינו ש"ץ קבוע), אלא אחרי שהפצירו בו שלש פעמים. (שם).

13 **ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ**
14 **רִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת. אֲבָל אִם**
15 **טָעָה בְּאַחַת מִן הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן**
16 **הָרִאשׁ. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי**
17 **מִן הָ'עֲבוֹדָה'[18].**

18) ברכות לד, ע"א. כדין יחיד הטועה, וכאמור לעיל ה"א.

18 **ה. הָאוֹמֵר: אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדַי**
19 **צְבוּעִים! - אַף בִּלְבָנִים לֹא יַעֲבֹר[19] בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[20].**
20 **אָמַר: אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל! - אַף**
21 **יָחֵף לֹא יַעֲבֹר[21].**

19) מגילה כד, ע"ב. חוששים שמא נזרקה בו מינות, שדרך המינים להקפיד בכך. ועוד כיון שאין דרכם של ישראל להקפיד בכך, חוששים שמא הרהורי שטות נכנסו בלבו ומינות נזרקה בו (ר"ן שם). 20) אבל לתפילה אחרת ראוי הוא לעבור לפני התיבה, כי אין זה אלא חשש בעלמא, ודי לנו לחוש לו בשעתו ולא שנחזיקהו כמין גמור לעולם (ריב"ש סימן רכד). ולדעת הראב"ד, אינו יורד לפני התיבה לעולם. 21) מגילה, שם.

22 **ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אִם לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ**
23 **חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[22], אֶלָּא־אִם־כֵּן מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל**
24 **דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה[23]; שֶׁאִם רָצָה יָחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל**
25 **הַיּוֹם תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל[24]. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד**
26 **בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק, וַאֲפִלּוּ**
27 **בְּאֶמְצַע בְּרָכָה[25]. וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ**
28 **פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל דַּעַת**
29 **שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה[26].**

22) כי שמא כבר התפלל אסור לו להתפלל שנית - שהרי הוא כמקריב שני תמידים בשחרית (כי התפילות כנגד תמידים תוקנו), ועובר על: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים ד, ב). 23) ויכול אדם להביא קרבינותיו דרך נדבה כרצונו. 24) ברכות כא, ע"א: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" ובתנאי שיחדש איזה דבר באחת הברכות כדי להודיע שהיא נדבה, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ט). ובספק התפלל, אפילו חידוש אינו צריך (לחם־משנה). 25) שם. כי מאחר שהתחיל להתפלל על דעת שהיא חובה, אסור לו להתפלל עוד. 26) כי כבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"ו) שתפילת ערבית רשות, והראב"ד

משיג ואומר: "אין כאן נחת רוח", כלומר: אפילו בתפילת ערבית עליו לפסוק, הואיל וכבר קבלנוה עלינו כתפילת חובה. אבל הרמב"ם סובר שעלינו להתחשב עם תחילת תיקון תפלה זו שלא ניתקנה אלא על דרך רשות בלבד (כסף־משנה).

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת - לֹא יָצָא[27]. וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר[28] בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּעַרְבִית אוֹ בְשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה; אֲבָל בְּמוּסָף פּוֹסֵק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה[30]. וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת[31] שֶׁהוּא מוּסָף - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף. אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם־טוֹב וְאֶחָד רֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

27) שהרי לא הזכיר של שבת בתפילתו. 28) ברכות כא, ע"א. ואינו מחוייב להפסיק באמצע הברכה, הואיל ובדין הוא שגם בשבת יתפלל י"ח ברכות, אלא משום כבוד שבת לא הטריחוהו החכמים להאריך כל כך, לפיכך לא חייבוהו להפסיק באמצע. 29) שגומר את ברכתו שנזכר בה. 30) הואיל ואין תפלת מוסף של י"ח ברכות אפילו בחול, כגון ר"ח וחוה"מ, לפיכך יפסיק כי אין זה ממין חיובו. 31) בחשבו.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' וְלֹא 'מוֹרִיד הַטָּל' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ[32]; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל[33], אֵינוֹ חוֹזֵר[34]. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - חוֹזֵר לְרֹאשׁ[35]; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר[36] וְאֵין צָרִיךְ בַּקָּשָׁה[37].

32) ל"ברכת אבות" שהיא התחלת התפילה. 33) אע"פ שלא הזכיר "מוריד הגשם" שזו עיקר חיובה. 34) שגם הטל מסמל גבורתו של הקב"ה המשפיע מים על הארץ, והוא ממלא במדה ידועה את חסרון הזכרת "ירידת הגשם" (ירושלמי תענית פ"א, ה"א). 35) שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם, ואין זה מברך אלא מקלל (שם). 36) שאלמלי נעצר לא היה העולם מתקיים (תענית ג.) ולמדוהו מדברי אליהו שאמר לאחאב (מלכים־א יז, א): חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואחרי ימים רבים היה דבר ה' אל אליהו לאמור: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם, יח, א) ולא הזכיר טל כלל, סימן מזה שאין הטל נעצר, ואפילו באותן השנים שלא ירד מטר. 37) אבל לכתחילה מזכיר אותו, בלי דרך בקשה, וכן קבעו רבינו ב"נוסח תפילות כל השנה" שבסוף הספר. וראה לעיל (פ"ב, הלכה ט"ו), שאומר: "בימות החמה: מוריד הטל". ובירושלמי תענית (פ"א, ה"א) אמרו: התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם, כל שלשים יום הראשונים חזקה שלא למוד לאמרו (וצריך לחזור ולהזכיר), מכאן ואילך, למוד הוא לומר, וחזקה אליו שהזכיר. וכן בכל הדברים שצריך להזכירם מתקופה לתקופה, וספק בידו אם הזכירם אם לא, הכל על דרך זו הולך ("הגהות מיימוניות").

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח שְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת[38] הַשָּׁנִים: אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[39]; וְאִם אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - חוֹזֵר לְבִרְכַּת הַשָּׁנִים[40]; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לְרֹאשׁ וּמִתְפַּלֵּל שְׁנֵיהֶם[41].

38) ששואל בה: "ותן טל ומטר לברכה". 39) שהיא סוף ברכות האמצעיות והיא כוללת כל מיני בקשות, כמבואר לעיל (פרק ו, הלכה ג). 40) ברכות כט, ע"א. 41) ואין הדברים אמורים אלא כשמתפלל ביחיד, אבל המתפלל בציבור אינו חוזר, שהרי שומעה מתפילת שליח ציבור בקול (כסף־משנה בשם ר' משה כהן). וכן מבואר מסוגיית התלמוד (ברכות, שם).

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'[42]: אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה' וּמַזְכִּיר; וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לְרֹאשׁ[43]; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ[44], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה'[45].

42) בברכת ה"עבודה". 43) ברכות כט, ע"ב. 44) כגון: "אלהי נצור לשוני מרע" שאנו אומרים בעמידה אחר התפילה. 45) (שם) אבל אם אינו רגיל, אפילו לא עקר עדיין רגליו - הרי הוא כהשלים תפילתו וחוזר לראש (כסף־משנה).

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר[46].

46) לפי שאין בית־דין מקדשים את החודש בלילה (ברכות ל:). וכתב ב"הלכות גדולות" וכן ב"שאילתות דרב אחאי": מי ששכח ולא אמר "יעלה ויבוא", או כל דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל - יכוין דעתו וישמע מהשליח־ציבור י"ח ברכות מראש ועד סוף ויוצא ידי חובתו בהתאם לדברי רבן גמליאל האומר (ר"ה לד:): ש"ץ מוציא את הבקי להתפלל, כשם שמוציא את שאינו בקי; ומה גם את זה שהתפלל בעצמו אלא ששכח דבר מתפילתו ('הגהות מיימוניות'), וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סי' קכד ס"י).

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, שְׁלִיחַ־צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ[47] - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר[48]; שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[49].

47) אבל אם עדיין לא השלים תפילתו, הואיל ואינו חוזר אלא לעבודה, אין זה טורח מרובה ויחזור לעבודה. 48) ברכות ל, ע"ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית, אין מחזירים אותו מפני שיכול לאמרה במוסף. אמר רבי יוחנן

יג. עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים, טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ'[50] - חוֹזֵר לָרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'[51] - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר אֶלָּא עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ[52]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר.

50) במקום "המלך הקדוש". 51) במקום "המלך המשפט", ראה לעיל (פרק ב, הלכה יח). 52) ברכות יב, ע"ב. ואם שכח ולא אמר בימים אלה "זכרנו", או "וכתוב", או "בספר חיים" אין מחזירין אותו כי לא נזכרו בתלמוד: ואין מחזירים אלא על דברים שהוזכרו בתלמוד בפירוש ('הגהות מיימוניות' לעיל פרק ב אות כ').

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן'[53] הַדַּעַת' - מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר[54]. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ'עֲנֵנוּ' בִּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[55]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אֶת רַגְלָיו, אוֹמֵר: "עֲנֵנוּ[56] כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה - יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי" וְגוֹ'[57].

53) בתפילת מעריב למוצאי שבת ויום־טוב שאומר בה "אתה חוננתנו", או "אתה הבדלת" וכו' כנוסח התפילות לרבינו, וכמבואר לעיל (פרק ב, הלכה יב). 54) שהרי יכול לאמרה אחר־כך על הכוס (ברכות כט.). 55) שכלל הוא, ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון: חנוכה ופורים אם לא אמר מעין המאורע אין מחזירים אותו (שבת כד.). והטעם: מפני שאינם מן התורה, אלא מתקנת חכמים. 56) כדעת הרי"ף (תענית פ"א). 57) ואינו חותם בברכה, כי לא תוקנה הברכה אלא כשאומרים אותה במקומה, אבל כשאומרים אותה אחר התפילה, שלא במקומה הקבוע - הרי זו ברכה לבטלה (מהרל"ח, ו'טור' או"ח סימן תקס"ה). אבל "על הנסים" אינו אומר אפילו כשנזכר קודם שיעקור רגליו, משום שאינה אלא הודאה ושבח; לא כן "תפלת עננו" שהיא בקשה מאת ה', אנו מקפידים בה יותר ('מעשה רוקח').

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת, וְכֵן בְּיוֹם־טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְיוֹם־טוֹב, מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל[58] - מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה[59] וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה[60]; וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן[61] - יָצָא[62]; אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה[63] - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לִתְפִלַּת עַרְבִית[64]. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי[65] תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף[66] - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן[67] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

58) ברכות כו, ע"ב. 59) שם. שהיא תפילת מעריב בזמנה. 60) שאינה אלא לתשלום תפילת שבת, שאין בה הבדלה. 61) שלא הבדיל בתפילה כלל. 62) שהרי עתיד להבדיל על הכוס. וכאמור לעיל ה"יד. 63) גילה דעתו שהיא לחובת תפילת מעריב בזמנה. 64) וכלל הוא שתפילת התשלומין באה לבסוף, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ח). 65) כגון ששכח להתפלל, ומתפלל עכשיו שתים. 66) שמתפלל שתים כרגיל, לא מחמת טעות. 67) שתהא דעתו מיושבת לערוך תפילתו דרך תחינה (ברכות ל:). ובירושלמי (שם, פ"ד, ה"ו) נתנו לה שיעור: כדי הילוך ארבע אמות.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר[68]. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ: אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - יַמְתִּין[69] עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה, וְעוֹנֶה קְדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר[70], וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - לֹא יַפְסִיק וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן' יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ'[71] וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת[72].

68) אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור רצויה יותר לפני ה' (ברכות כח:). 69) כי אם לא ימתין לא יוכל לענות קדושה עם הצבור שאסור לו להפסיק באמצע תפילתו, וגם ביחיד לא יוכל לאמרה שאין אומרים קדושה פחות מעשרה (שם, כא:). 70) כדעת רב האי גאון, הובאה ברי"ף לברכות שם. 71) שבתפילת קדיש (שם). 72) כשהוא עומד באמצע איזו ברכה שהיא מברכות המצוות, או ברכות הנהנין שאסור לו להפסיק לעניית אמן וכו'. שאם באמצע תפילה אסור לו להפסיק אפילו בין ברכה לברכה, באמצע הברכה לא כל־שכן (כסף־משנה). ויש מפרשים: שלא יפסיק בתפילתו לעניית אמן לשאר הברכות (לחם־משנה).

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת

בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בּוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה[2], וּמָקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית־הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַכְּנֶסֶת[3], וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר־תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים[4].

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל בֵּי (בין) עשרה השכינה שורה". 3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). 4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שכנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הַמְּיוֹת תִּקְרָא". וּמַגְבִּיהִין[6] אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוֹהָה מִכָּל חַצְרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי הַכְּנֶסֶת אֶלָּא בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה"[7]. וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל, שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ[8] שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶם אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ לַתְּפִלָּה.

5) (תוספתא, מגילה פרק ג). 6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). 7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחווים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח - אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחווים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). 8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת[9], כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין[10], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סֵפֶר־תּוֹרָה[11], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע[12], וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפֵּי הַהֵיכָל וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). 10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. 11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר־תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ד). 12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח־ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הַהֵיכָל[13]; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי הַשּׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָל הָעָם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ[14] וּכְלַפֵּי הַזְּקֵנִים וּכְלַפֵּי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ־צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה[15], וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ כִּשְׁאָר הָעָם.

13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. 14) הוא ההיכל. 15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת[16], נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִים[17] אוֹתָן וּמַרְבִּיצִין[18] אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבַמַּעֲרָב[19] וּבְשִׁנְעָר[20] וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי[21] לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׁיּוֹת[22] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצְלָאוֹת[23] כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי אֱדוֹם[24] יוֹשְׁבִין בָּהּ עַל הַכִּסְאוֹת.

16) שלומדים בהם תורה ברבים. 17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). 18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. 19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי - חמדה וחפץ. 22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). 23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

ו. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה; וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין[25] בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין[26] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין[27] בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחַמָּה[28] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[29] בָּהֶן מִדֹּחַק[30].

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם

כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי ניאותות - מתקשטות". נאות - קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש. 29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בֵּי רבנן? - "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר. 30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

1 **ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיוּ**
2 **חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֶפֶּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן**
3 **שְׁבוּיִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד**
4 **שֶׁל רַבִּים[31], כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי**
5 **אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן[32].**

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" - הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

6 **ח. הָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְתָחִין**
7 **- לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפֶּנְדַּרְיָא[33], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא**
8 **בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאָסוּר לִכָּנֵס בָּהֶן אֶלָּא**
9 **לִדְבַר מִצְוָה[34].**

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, - בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

10 **ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ**
11 **חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה[35], וְאַחַר־**
12 **כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֲפָצָיו בִּלְבָד.**
13 **וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוֹק מִן הַתִּינוֹקוֹת: קְרָא**
14 **לִי הַפָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בוֹ; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־**
15 **הַכְּנֶסֶת וְאַחַר־כָּךְ יֵצֵא[36], שֶׁהֵיְשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי**
16 **הַמִּצְוֹת הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ" וְגוֹ'.**

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

17 **י. מִי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִקְרוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת**
18 **בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ[37]. וּמֻתָּר לְאָדָם**
19 **לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבְאַפֻּנְדָּתוֹ[38]**
20 **וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו[39]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, יָרֹק**
21 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת[40].**

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה - כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא - אף בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה - אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

22 **יא. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ - בִּקְדֻשָּׁתָן**
23 **הֵן עוֹמְדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" -**
24 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמְמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין[41].**
25 **וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן**
26 **בְּחָרְבָּנָם, חוּץ מִכְּבוּד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן**
27 **וְאֵין מַרְבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין**
28 **אוֹתָם וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן[42], כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן**
29 **הָעָם וְתֵעוֹר רוּחָם[43] וְיִבְנוּם.**

41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם - אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששמם - בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). 42) (מגילה דף כח עמוד ב). 43) מחמת עגמת נפש (שם).

30 **יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ**
31 **אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחַר־כָּךְ סוֹתְרִין**
32 **אֶת זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶם אֹנֶס וְלֹא יִבְנוּ[44]. אֲפִלּוּ כֹּתֶל**

אֶחָד מִמֶּנּוּ, בּוֹנֶה הֶחָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר־כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁלֹּא נָטוּ כְתָלָיו לִפֹּל; אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו אוֹ שֶׁנָּטוּ כְתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹת בְּמְהֵרָה[46] בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

45) שאין סותרים טרם שבונים. 46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם - מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצערוהו יזדרז בבניינו - ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרזבים".

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת[47] בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[48]; אֲבָל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת; שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[49]. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה[50]; מָכְרוּ תֵּבָה - יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְּפָחוֹת[51] אוֹ תִּיק לְסֵפֶר־תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְּפָחוֹת אוֹ תִּיק - לוֹקְחִים בְּדָמָיו חֻמָּשִׁים[52]; מָכְרוּ חֻמָּשִׁין - לוֹקְחִין בְּדָמָיו סֵפֶר־תּוֹרָה; אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר־תּוֹרָה[53], אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר[54], שֶׁאֵין שֵׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה; וְכֵן בְּמוֹתְרֶיהָ[55].

47) המיוחד לתפילה בלבד. 48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). 49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו - מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין - שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). 50) מבואר לעיל (הלכה ג). 51) מעילים. 52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. 53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). 54) (מגילה דף כו עמוד א). 55) גירסת דפוס רומי - "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶּׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן, אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה[56]. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶּׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ[57]. וְכָל כְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת[58] - כְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. פָּרֹכֶת[59] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִים בּוֹ הַסְּפָרִים - כְּמִטְּפָחוֹת הַסְּפָרִים; וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶם[60], הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנָאִי[61].

56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתינה הזאת - מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). 57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. 58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. 59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. 60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. 61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים[62], שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לִמְכֹּרוֹ, מֻתָּרִין; אֲבָל בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין[63] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם[64].

62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. 63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל־ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כרך רב. 64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן אוֹ לִבְנוֹת בְּדָמָיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בְּדָמָיו תֵּבָה אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמָּיִם[65]; וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי[66] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר[67] בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר[68].

65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים - אין מזלזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים־ב

פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' - והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). 66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. 67) אם פירסמו את המכירה - הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). 68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

1 **יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר[69] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי**
2 **הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים שֶׁיִּהְיוּ חֵלִין - הֲרֵי הֵן חֵלִין.**
3 **וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ**
4 **שֶׁיִּקְנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק אוֹ חֲמָשִׁין אוֹ**
5 **סֵפֶר־תּוֹרָה - הַשְּׁאָר יְהֵא חֵלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וַיַּעֲשׂוּ**
6 **בָּהֶן מַה שֶׁיִּרְצוּ[70].**

69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. 70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

7 **יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[71] אוֹ רֻבָּם**
8 **אָדָם אֶחָד[72] - כָּל מַה שֶׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר**
9 **וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה**
10 **שֶׁיִּרְאֶה[73].**

71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). 72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. 73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני - הרשות בידי למכרו אם ארצה".

11 **כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶם לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין**
12 **אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה**
13 **בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נִתָּנוּהוּ[74]. אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ**
14 **וְלֹא מִמְשַׁכְּנִין אוֹתוֹ[75]. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת**
15 **לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמַתָּנָה**
16 **הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר,**
17 **שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה[76] מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה,**
18 **שֶׁהִיא כְּדָמִים.**

74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). 75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד - מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנג סעיף יא). 76) מסתלקת (מגילה שם).

19 **כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין**
20 **בּוֹ בַּתַּעֲנִיּוֹת[78] וּבַמַּעֲמָדוֹת[79], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב וְאֵין**
21 **בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי**
22 **שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה[80]. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת**
23 **שֶׁהָעָם מִתְקַבְּצִין בָּהֶם לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה,**
24 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי**
25 **מִתְפַּלְּלִים בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.**

77) כיכר עירונית רחבה ופנוייה. 78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). 79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). 80) (מגילה דף כו עמוד א).

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקורא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

26 **א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין**
27 **בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי**
28 **שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה[2]. וְעֶזְרָא**
29 **תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי**
30 **קְרָנוֹת[3]. וְגַם הוּא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי**
31 **שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם[4], וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה**
32 **פְּסוּקִים[5].**

2) בבא־קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה - נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קוראים בשבת, ומפסקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף־משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהו קוראים בתורה

בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא־קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בביאורנו אות יא). 3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות - זויות, יושבי קרנות - אנשים שאינם רגילים לבוא לבית־המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. 4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא־קמא, שם). 5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פיסוקים.

1 **ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר:**
2 **בַּשַּׁבָּתוֹת, וּבַמּוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים, וּבַתַּעֲנִיּוֹת,**
3 **וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ**
4 **וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת**
5 **וְיָמִים טוֹבִים[6] וְתִשְׁעָה בְּאָב[7] בִּלְבָד.**

6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: **וביום הכיפורים** ובתשעה באב, וראה כס"מ. 7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, הי"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה - אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

6 **ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[8] אֲנָשִׁים**
7 **גְּדוֹלִים[9], בְּנֵי־חוֹרִין[10]. וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה**
8 **פְּסוּקִים[11]; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[12]. וְלֹא יִהְיוּ**
9 **הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[13]. וְאֵין מַתְחִילִין**
10 **בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[14], וְאֵין מְשַׁיְּרִין**
11 **בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[15], וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא**
12 **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[16].**

8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). 9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. 10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). 11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלק" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). 12) "וידבר ה' אל משה לאמור" מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). 13) כנגד כהנים לוים וישראלים (שם).

14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. 15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). 16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט־י), אינו קוראה בפני עצמה.

13 **ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין**
14 **שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא**
15 **אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה**
16 **מְשֻׁבָּח[17].**

17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

17 **ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין פּוֹתֵחַ סֵפֶר־תּוֹרָה**
18 **וּמַבִּיט לַמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר:**
19 **"בָּרְכוּ[18] אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בָּרוּךְ יְיָ**
20 **הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד"[19], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה**
21 **יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים**
22 **וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[20],**
23 **וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים**
24 **לִקְרוֹת, וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ[21]: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
25 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ[22] תּוֹרַת**
26 **אֱמֶת[23], וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[24] בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
27 **נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[25].**

18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב.). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה־ו) - משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. 19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף־על־פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). 20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"יד) שענייתן אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחריו ('הגהות מיימוניות'). 21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו - שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה - תיקנו שיגלול לפני

ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פי"ג, ה"ח (כסף־משנה). 22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 23) היא התורה שבכתב. 24) היא התורה שבעל־פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות **נטועים** ('טור' או"ח סי' קלט). 25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל־וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים - על חיי עולם הבא, לא כל־שכן" (ברכות מח:).

1 **ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד**
2 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן'[26] מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ**
3 **בְּדִקְדּוּק אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה**
4 **בְּדִקְדּוּק[27]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה[28], אֶלָּא הָאֶחָד**
5 **לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וְיַתְחִיל**
6 **מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן[29] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּמְבָרֵךְ**
7 **בַּסּוֹף[30].**

26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. 27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך - בתורה עצמה לא כל־שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט.): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) - הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). 28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז.). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף־משנה). 29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה - שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). 30) ואינו מברך לפניה, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתה והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפניהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניה והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח - לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

8 **ז. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת[31] עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ**
9 **גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת; וַאֲפִלּוּ חַזָּן[32] הַכְּנֶסֶת אוֹ רֹאשׁ**
10 **הַכְּנֶסֶת[33] אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר**
11 **אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם לִקְרוֹת[34]. וְצָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ**
12 **בִּשְׁעַת קְרִיאָה, כְּדֶרֶךְ חַזָּן הָעוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין[35].**

31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ - לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל־מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). 32) ש"ץ. 33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:) מפרש: "ראש הכנסת - על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". 34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין **אדם מבזבז לו**" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. 35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

13 **ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ־לוֹ[36] לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן**
14 **אֶחָד, כְּגוֹן 'אַחֲרֵי מוֹת', וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר', שֶׁבְּפָרָשַׁת**
15 **'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים'[37]. וְהוּא[38], שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל־פֶּה,**
16 **שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אֶחָת[39].**
17 **וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתֶּרְגֻּמָן[40]**
18 **תַּרְגּוּם הַפָּסוּק[41].**

36) מותר לו. 37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות - ויקרא טז, א־לד; אך בעשור - שם, כג, כו־לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). 38) ובלבד. 39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" - דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על־פה. 40) ראה בסמוך הלכה י. 41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

19 **ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר**
20 **אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה[42], אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין**
21 **וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶּׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנֵי**
22 **כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת**
23 **בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא[43]; וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ**
24 **לְאִישׁ[44]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ**
25 **אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה בְּשָׁעָה**
26 **שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה[45].**

42) סוטה לט, ע"א. 43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) - זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. 44) (שם). אבל לסַפֵּר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף־משנה). 45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו - אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

27 **י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תֶּרְגֻּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם**

מַה שֶּׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן הַדְּבָרִים[46]. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתַּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַמְּתַרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד[47].

46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" - זה מקרא; "מפרש" - זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). 47) כדי שלא יטעה התורגמן המתרגם על־פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש ('טור' או"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְּתַרְגֵּם, וְהַמְּתַרְגֵּם לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא[48]. וְאֵין הַמְּתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא[49]; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַתַּרְגְּמָן. וְאֵין הַתַּרְגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לָעַמּוּד וְלֹא לַקּוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה[50]. וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל־פֶּה[51]. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה[52]. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל־יְדֵי גָדוֹל[53], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל־יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם[54].

48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה הל' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. 49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". 50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען ('תוספות' זבחים יט:). 51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה - בפה". 52) מגילה לב, ע"א. 53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. 54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מְתַרְגְּמִינַן בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן[55], וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[56], וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל[57] - מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְגוֹ', וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד: "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם[58]" - כֻּלָּם נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין; וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן[59] - בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא[60] וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). 56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית" שמברכים ברכת המזון אפילו כשאינם שבעים. 57) שמות לב, כא־כה. 58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, וביר־ושלמי שם פ"ד, ה"יא). 59) שמואל־ב, יג. 60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם ('תוספות יום טוב' שם).

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[61], צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה[62], אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[63]; חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא לְפָנָיו[64]. וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה[65]. וְלֹא יִפְחֹת מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פְּסוּקִים[66]; וְאִם שָׁלַם הָעִנְיָן בִּפְחוֹת מִאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְּתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁלַם הָעִנְיָן[67]. וּבַנָּבִיא, אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין[68]. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן[69] אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא[70], אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר[71] בִּלְבָד; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ[72]. וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ[73].

61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי ('אבודרהם', ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. ('אבודרהם'). 62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). 63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) - לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). 64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז

המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום־טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). 65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה לט.). 66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. 67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). 68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל־כך בשמיעתם (רש"י, שם). 69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכוין השומע כל־כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). 70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). 71) כי הם נחשבים כספר אחד. 72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו - אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד). 73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

1 **יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא, יֵשׁ־לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגֻּמָן שְׁלֹשָׁה**
2 **פְּסוּקִים, וְהַמְתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה[74].**
3 **וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא**
4 **לַתַּרְגֻּמָן אֶלָּא אֶחָד בִּלְבָד[75].**

74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). 75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

5 **טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אֶחָת:**
6 **"בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר**
7 **בִּנְבִיאִים[76]" וְכוּ'; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת[77]:**
8 **בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל**
9 **דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם[78]";**
10 **שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מָגֵן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ**
11 **עִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[79]; וְכֵן אִם**
12 **חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[80] - הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא**
13 **מַזְכִּיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בַּתְּפִלָּה[81].**

76) מס' סופרים פ"יג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בביאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. 77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניה ולאחריה - הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"יד, ה"א). 78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף־משנה). 79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). 80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. 81) **כי יום הוא שנתחייב** בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק **מזכיר** מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חזדש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף־משנה).

14 **טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין**
15 **שִׁבְעָה, וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים**
16 **חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם.**
17 **בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה[82];**
18 **בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל**
19 **כָּל הַשָּׁנָה, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי**
20 **הַתַּעֲנִית[83] בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה[84]; אֵין**
21 **פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[85].**

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף - מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. 83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו - כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן - ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"יג, ה"יח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב - אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"יז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף־משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). 84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש־חודש וחול־המועד שיש בהם קרבן מוסף - קוראים ארבעה; יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה - חמשה; יום־הכיפורים שענוש כרת על חילולו - ששה; שבת שיש בה סקילה - שבעה (מגילה כב:). 85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל־כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד[86] הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלֶה מִמִּנְיַן הַקּוֹרְאִים[87]. וְכֵן מַפְטִיר עוֹלֶה מֵהַמִּנְיָן[88], שֶׁהֲרֵי הוּא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין מַשְׁלִים[89] וּבֵין הַמַּפְטִיר - אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[90]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד[91] - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[92].

86) מגילה כג, ע"א. 87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב. ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד ('מגן אברהם' או"ח סי' רפב ס"ק ו', וראה ב'פרישה' ל'טור' שם). 88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"יג (מגילה, שם). 89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. 90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת בריי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). 91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו - ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בביאורנו לעיל (ה"ז). 92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכך היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף־משנה).

יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל[93]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם[94], שֶׁאֲפִלּוּ כֹּהֵן עַם־הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה קוֹדֵם לִקְרוֹת[95]. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל[96]; לְפִיכָךְ עוֹלֶה וּמַשְׁלִים אֲפִלּוּ גָדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר[97].

93) גיטין נט, ע"א. 94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" - לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי - בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן־גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב.): "רב קרא בכהני" - קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך ('תוספות יום טוב' לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). 95) כמו שאמרו (גיטין ס.): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים הראויים למנותם פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". 96) מגילה לב, ע"א. 97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה 'בית יוסף' סימן קמז.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן - עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל[98]; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו[99] לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי - כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי[100]; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָרִאשׁוֹן פָּסוּל[101], וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל[102].

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן - נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות ('בית יוסף', ו'דרכי משה' סימן קלה בדעת רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה - שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו אחד משניהם פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של הראשון? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאיננו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה? אַחַר הַתְּפִלָּה - כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף[103], אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר תְּפִלַּת־שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרֵא לְאֶחָד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחֲזִיר סֵפֶר־תּוֹרָה לִמְקוֹמָהּ וְאוֹמֵר[104] קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף[105]. וְיָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַפְטִיר וּמוּסָף, נָהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ קֹדֶם[106]

שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר הַמַּפְטִיר.

103) כגון ראש־חודש וחול־המועד. 104) ע"פ מס' סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"יד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתיהן כאחד. 106) מס' סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם[107], אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה־ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשִּׁין[108] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר[109]. וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר־תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה; לְפִיכָךְ אִם יִצְטָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים[110] - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת[111], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קוֹרֵא בַּשֵּׁנִי.

108) יש כותבים להם חמשה חומשים - על הקלף ובגלילה כספר־תורה - כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד - אין קדושתם ספר־תורה המכיל כל החומשים כאחד. 109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון - אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). 110) כגון בשבת ראש־חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי־תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. 111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז־יא). היה קורא בעל־פה, ולא היה מוציא ספר־תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים - מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"יז). ומה יעשה בראש־חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על־כרחך האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ[112]; וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבְּפְנִים[113]. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּבָה[114], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר־תּוֹרָה אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ[115] - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר־תּוֹרָה וִילַוּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ[116].

112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). 113) שם. הוא צד הכתב - כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. 114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. 115) ששם משתמר יותר. 116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4], וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א. 5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8]

1 קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיִּהוּ קוֹרְאִין
2 'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וְאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה
3 בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צַו אֶת
4 אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ
5 שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי
6 תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי'
7 עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ
8 בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסִּדְרִים בְּעוֹנָתָן[18].

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו). 7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:). 8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צְלֵי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

9 ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין
10 בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד?
11 שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' -
12 בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ
13 יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה
14 בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד
15 סוֹף הַסֵּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין
16 בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

17 ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים
18 מִפָּרָשַׁת 'צַו'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי
19 שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר
20 בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה
21 פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי
22 קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ
23 לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד
24 קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ
25 הַמַּשְׁלִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26]
26 עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ
27 בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,
28 מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28].
29 וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין
30 בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח). 23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד).

28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות'). 29) מגילה לא, ע"א.

1 **ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב**
2 **וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא**
3 **הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר**
4 **יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ'**
5 **עַד 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ'**
6 **עַד 'לוּ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוּ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא**
7 **אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִּׁשִּׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי'**
8 **עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]?**
9 **מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.**

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע ('מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

10 **ו. שְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֵתָּר לִקְרוֹת**
11 **אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי**
12 **שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] -**
13 **הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ,**
14 **וּלְפִיכָךְ מֵתָּר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.**

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה"ירושלמי" (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

15 **ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא**
16 **אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלִּפְנֵיהֶם,**
17 **וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־**
18 **תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ**
19 **הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.**

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך". 38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם). 39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני בכם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם... והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

20 **ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין**
21 **בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם**
22 **לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשׁוֹאֲלִין**
23 **וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה**
24 **הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת**
25 **כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'מִשְּׁכוּ**
26 **וּקְחוּ לָכֶם[44]', וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב**
27 **שֵׁנִי[46] - 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח**
28 **יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - 'קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר'[49], בָּרְבִיעִי**
29 **- 'אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה'[50], בַּחֲמִישִׁי - 'פְּסָל לְךָ'[51], בַּשִּׁשִּׁי**
30 **- 'וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'[52], בְּיוֹם־**
31 **טוֹב אַחֲרוֹן - 'וַיְהִי בַּשַּׁלַּח' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד**
32 **'כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ', וּמַפְטִירִין 'וַיְדַבֵּר דָּוִד'[54],**
33 **וּבַשְּׁמִינִי - 'כָּל הַבְּכוֹר'[55], וּמַפְטִירִין 'עוֹד הַיּוֹם'[56].**

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני

להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'[57]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי'[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג', המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי' בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'רַיְּ פָּקַד אֶת שָׂרָה'[63], וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם'[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'[65], וּמַפְטִירִין 'הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם'[66].

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת'[67], וּמַפְטִירִין 'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ'אַחֲרֵי מוֹת'[69], כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

יב. בְּסֻכּוֹת, בְּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' וְגוֹ', וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ'[72], וּבְיוֹם שֵׁנִי - 'וַיַּקְהֵלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה'[73], וּבְיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה'[75], וּלְמָחָר קוֹרִין 'וְזֹאת הַבְּרָכָה'[76], וּמַפְטִירִין 'וַיַּעַמֹד שְׁלֹמֹה'[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת[78] מֹשֶׁה'. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג[79].

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה - ביום שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב'ירושלמי'. והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט).
79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא הַכֹּהֵן 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי'[81], וְלֵוִי קוֹרֵא 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי'[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי', 'וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי', וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר

השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

1 **יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים**
2 **וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים**
3 **בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת**
4 **שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר**
5 **בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86]**
6 **הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.**

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא **לכפר** אלא **לרצות** בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת **רצית** קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים באים הקרבנות - **חטאת**, ובשבת - כולם באים **עולות**" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

7 **טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87],**
8 **אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן,**
9 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן**
10 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט**
11 **לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־**
12 **כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.**

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו - שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

13 **טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין**
14 **בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה**
15 **אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת[94],**
16 **וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].**

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי - לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

17 **יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד**
18 **סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי**
19 **קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם**
20 **הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד**
21 **סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּגֵרוֹת**
22 **זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה -**
23 **מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה**
24 **בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר**
25 **בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].**

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן

בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה", כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

1 **יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד**
2 **בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסוֹף אֲסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107],**
3 **וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיְחַל מֹשֶׁה', כְּשְׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת.**
4 **וּבְשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶּׁאֵרַע**
5 **לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן**
6 **קוֹרֵא 'וַיְחַל מֹשֶׁה' אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי**
7 **וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'פְּסָל לְךָ' עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'[110].**
8 **וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן**
9 **בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112],**
10 **כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].**

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. 107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

11 **יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב**
12 **בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה**
13 **מַפְטִירִין בְּ'דִבְרֵי יִרְמְיָהוּ'[114], שְׁנִיָּה - 'חֲזוֹן**
14 **יְשַׁעְיָהוּ'[115], שְׁלִישִׁית - 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'[116]. וְכֵן**
15 **שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ**
16 **עַמִּי'[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין**
17 **בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה.**
18 **וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין**
19 **'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל'[118].**

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" - אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה'" (שם סא, י) - אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" - לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף' (או"ח סי' תכח).

20 **כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין**
21 **בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן**
22 **אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת[121],**
23 **וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו**
24 **בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין 'זָכוֹר'[123],**
25 **וּמַפְטִירִין 'פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק'[124]; אֵי־זוֹ**
26 **הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125],**
27 **וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126],**
28 **וּמַפְטִירִין 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת**
29 **שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין**
30 **'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[129], וּמַפְטִירִין 'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד**
31 **לַחֹדֶשׁ'[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־**
32 **חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.**

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן - לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את

ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ר. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרִין בּוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה[144].

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא - כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום - כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

1 **א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבִנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים**
2 **אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ**
4 **הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפָּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ**
5 **בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה**
6 **מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].**

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושֵכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

7 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ**
8 **מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7];**
9 **אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8]**
10 **וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם**
11 **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאֵית כִּנְעִילָה,**
12 **וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ**
13 **יֶשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן**
14 **בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ**
15 **שֶׁאֵין שָׁם שִׁכְּרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין**
16 **מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל**
17 **הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].**

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוֹרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

18 **ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ**
19 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר לָ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים**
20 **הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין**
21 **וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל**
22 **וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ**
23 **כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15],**
24 **וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן,**
25 **וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17]**
26 **'יְבָרֶכְךָ', וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה,**
27 **וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18].**
28 **כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'.**
29 **וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה**
30 **מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל**
31 **הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.**

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'־חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית

ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד־כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח־לט).

1 **ד. כְּשֶׁשַּׁלִּימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְסוּקִים, מַתְחִיל**
2 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא 'שִׂים**
3 **שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ**
4 **וְקוֹפְצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד**
5 **שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.**

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

6 **ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד**
7 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים**
8 **לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמַּקְרֵא;**
9 **וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי**
10 **הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד**
11 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי**
12 **לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כִּשְׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא**
13 **תִּטְרֵף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן[27],**
14 **אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָסוּק שְׁלִישִׁי.**

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

15 **ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר**
16 **עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין הַכֹּהֲנִים**
17 **רַשָּׁאִין לַעֲקֹר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
18 **'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם**
19 **עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקְּנוֹת [עֶזְרָא[30]],**
20 **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין**
21 **יְחֵפִין[32].**

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

22 **ז. כְּשֶׁיְּהִיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם**
23 **וְלֹא יַסִּיחוּ דַּעְתָּן[33], אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֹן,**
24 **כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי**
25 **הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
26 **יַסִּיחוּ דַּעְתָּם[34]; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ**
27 **הַבְּרָכָה[35], וּמְכַוְّנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם**
28 **מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.**

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש - עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

29 **ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ**
30 **מֵעַצְמוֹ[36], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ**
31 **שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ**
32 **עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר[37] וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים!**
33 **וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "יְבָרֶכְךָ", וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן**
34 **מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.**

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'?

תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "רואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

1 **ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין**
2 **לַדּוּכָן[38] אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל**
3 **שַׁחַר, וּמַגְּבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן[39]**
4 **וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין**
5 **מַגְּבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ[40], וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן**
6 **מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ**
7 **שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין[41] אַחַר כָּל פָּסוּק,**
8 **אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ,**
9 **כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן**
10 **הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[42].**

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). 42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תהילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תהילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

11 **י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהֱגֶה[43]**
12 **מִיּוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ**
13 **הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[44]; וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכִנּוּיוֹ,**
14 **וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ**
15 **אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד[45]; וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק[46],**
16 **פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ,**
17 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ**
18 **הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה**
19 **לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע**
20 **שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא[47].**

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֵם, כלומר: להעלים.

21 **יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן**
22 **הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ**
23 **לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם:**
24 **"כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת**
25 **כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ"**
26 **- פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51],**
27 **"כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה**
28 **בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].**

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. 50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

29 **יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה**
30 **עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם**

יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכַיּוֹצֵא בָּהּ - לֹא בְּקוֹל רָם וְלֹא בְּלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּהְיֶה בְּרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים, אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם, וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְבַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם - אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיְּהֵא הַמִּקְרֶא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמִּקְרֶא מֵהֶם.

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשָּׁנִים, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעִלְּגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עֵינֵי"ן[2] וּלְעֵינֵי"ן אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעיני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֵמוֹת[4] אוֹ

עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בָּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָשׁ[9] בְּעֵירוֹ וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א־ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13] וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14] - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַף לֹא יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת" וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְעָמִים - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא רְבִיעִית? אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26], וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל

פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

1 **ה. טֶמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא**
2 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ**
3 **שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
4 **"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ**
5 **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהוּנוֹ[32].**

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים עד הפרק כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). 30) וכדברי התרגום שם: טולו ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

6 **ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33]**
7 **הַמּוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ**
8 **מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[34] אַחֲרָיו,**
9 **אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא**
10 **אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36]**
11 **עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין**
12 **אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.**

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

13 **ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט**
14 **זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא**
15 **בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל**
16 **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן**
17 **שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת**
18 **יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.**

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

19 **ח. עָם שֶׁהֵם אֲחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39];**
20 **וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם**
21 **הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ**
22 **הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי**
23 **הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].**

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

24 **ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43].**
25 **בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת**
26 **כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן**
27 **וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'?**
28 **הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר**
29 **עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשְּׁאָר**
30 **מְבָרְכִין[46].**

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

31 **י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ**
32 **- לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא**
33 **נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין**
34 **לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֵׁגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם',**
35 **אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה**
36 **הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ,**
37 **הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ,**
38 **כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ.**
39 **יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי**

1 **עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין**
2 **'אָמֵן'[52], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.**

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). 50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). 52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

3 **יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ**
4 **לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא**
5 **הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53],**
6 **וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו**
7 **מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
8 **'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם**
9 **עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן**
10 **אֶלָּא אַחַר 'עֲבוֹדָה', הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].**

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). 54) ר"ה כח, ע"ב. 55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

11 **יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל**
12 **מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה,**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר**
14 **לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ,**
15 **אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **"וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".**

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, **להכפל** הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, **אלא הענינים** המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". 59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לְהָיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד. ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.
וּבֵאוּר כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

~ נקודות משיחות קודש ~

(א) להיות תפילין על הראש (ב) לקשרם על היד.

ידועה הקושיא, מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: ב'מניין המצוות' שבריש הל' תפילין, ב'ספר המצוות', בתחילת הל' תפילין בחיוב

הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובעניין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין כו'".

ויבואר על־פי הצפע"נ שביאר שמצות תפילין של יד, היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה" , שנאמר "**והיו** לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך, יהו שתים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש.

היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר מזו של יד, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל 'ספר אהבה', שעליו כתב הרמב"ם: "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שב'ספר אהבה', על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני ש"י, כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר התדירות שבכל הספר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קַדֵּשׁ לִי"[2], "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ יְיָ"[3] שֶׁבְּסֵפֶר 'וְאֵלֶּה שְׁמוֹת'[4], וּ"שְׁמַע"[5], "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ"[6] - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, וּמְחַפִּין[7] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין[8]. וּמַנִּיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד[9]. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ[10] שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן[11] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת כְּתִקּוּנָן.

2) שמות יג, א־י. 3) שם, יא, טז. 4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). 5) שם, ד־ה. 6) שם, יא, יג־כא. 7) מכסים. 8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:) אלו תפילין שבראש. 9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוינו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חינוך' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. 10) רגל ימנית של יו"ד (מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). 11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב[12] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - פָּסוּל[13].

12) מנחות כט, ע"א. 13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר־תורה חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה"? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן[14] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן: שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ[15], וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקְּלָף[16].

14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. 15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ה. 16) מבואר בסמוך ה"ז. וב'ירושלמי' מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים[17], אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוֹבְלִין[18] אוֹתוֹ בִּשְׁרַף[19] הָאִילָן וּבִמְעַט דְּבַשׁ[20], וְלוֹתְתִין[21] אוֹתוֹ הַרְבֵּה[22], וְדָכִין[23] אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה רְקִיקִין[24], וּמְיַבְּשִׁין[25] אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עֲפָצִים[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יִהְיֶה נִמְחָק[27]. וְזֶהוּ הַדְּיוֹ, שֶׁמְּצָוָה מִן הַמֻּבְחָר[28] לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב שְׁלָשְׁתָּן[29] בְּמֵי עַפְצָא וְקַנְקַנְתּוּם[30], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק, כְּשֵׁרִים[31].

17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחרורית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). 18) לשים. 19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. 20) שהדבש

מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). 21) מרטיבים, ולשון "לתיתה" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). 22) בשרף האילן ובדבש. 23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). 24) דק כעוגות שטוחות. 25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". 26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). 27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. 28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב'זוהר' (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו יֵעָשֶׂה מדברים הבאים מן העץ. 29) ספרים, תפילין ומזוזות. 30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאולו". ונזכרת במשנה (שבת פ"יב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). 31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

ה. אִם־כֵּן, מַה מְּעַטָּה הַהֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כְתוּבִים בְּדִיו? לְמַעַט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, כְּגוֹן הָאָדֹם[32] וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ בְּזָהָב[33] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.

32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". 33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגנזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתיבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף־על־פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא־הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף־משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי־אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגררו ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא ('בית יוסף' או"ח סי' לב).

ו. שָׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וּקְלָף וְדוּכְסוּסְטוּס. כֵּיצַד? לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר־כָּךְ מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא, וְכַיּוֹצֵא בוֹ[34] מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא גְּוִיל[35].

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). 35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהַעַבְדָנִין עוֹשִׂין, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר, וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר; וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ בְּמֶלַח וְאַחַר־כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ - זֶה הַחֵלֶק שֶׁמְּמוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קְלָף, וְזֶה שֶׁמְּמוּל הַבָּשָׂר נִקְרָא דוּכְסוּסְטוּס[36].

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו: "זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַגְּוִיל[37], וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[38], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַבָּשָׂר[39], וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוּסְטוּס, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[40]. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר, אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוּסְטוּס בִּמְקוֹם בָּשָׂר - פָּסוּל[41].

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתיבה. 39) לצד הבשר. 40) לצד השיער (שבת עט:), נמצא שכתיבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. 41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת עט:).

ט. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם כָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַקְּלָף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר גְּוִיל, אֶלָּא לְמַעֵט דּוּכְסוּסְטוּס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר, פָּסוּל[42]. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקְּלָף אוֹ עַל הַגְּוִיל, כָּשֵׁר[43]; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוּסְטוּס אֶלָּא לְמִצְוָה[44].

42) שב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר־תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר־תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). 43) שבת עט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחך מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף־משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו

אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). 44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתיבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

1 י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל־גַּבֵּי עוֹר
2 בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים[45]. אֲבָל כּוֹתְבִין
3 עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף טְהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ
4 נְבֵלוֹת[46] וּטְרֵפוֹת[47] שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר
5 הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֶּהֲמָא[48], שֶׁאֵין הַזֶּהֲמָא פּוֹסֶקֶת
6 בְּעִבּוּדָהּ[49].

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"יא, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. 46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. 47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה־עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם. ואי־אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קרית ספר').

7 יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל
8 סֵפֶר־תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן[50]. וְאִם עִבְּדָן
9 שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין[51]. לְפִיכָךְ אִם עִבְּדָן הַכּוּתִי,
10 פְּסוּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לַכּוּתִי לְעַבֵּד עוֹר זֶה
11 לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין, שֶׁהַכּוּתִי עַל
12 דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׂוֹכֵר אוֹתוֹ[52];
13 לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ[53], אִם עֲשָׂהוּ
14 הַכּוּתִי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה הַעְבָּדָה לִשְׁמָהּ[54].

50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר־תורה, או לקדושת תפילין. 51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח, ע"ב. 52) גיטין כג. ושמא גמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. 53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"יא). 54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר־תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיאה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראיה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעיבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב'שיורי קרבן' שם).

15 יב. הַלָּכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה
16 וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׂרְטוּט[55]; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין
17 שִׂרְטוּט[56], לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמֻתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין
18 וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת
19 אֵלּוּ[57]; אֲבָל סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת
20 שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב[58].

55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט). 56) מנחות לב, ע"ב. 57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל־כך שבנקל יכול להסירה. ויש מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט ('נמוקי יוסף' הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שישרטט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). 58) שאינו צריך לכתוב מתוך העתק ספר אחר ושגורות בפה, ולא יבוא לטעות בכתיבתן (מגילה יח:).

21 יג. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן אֶפִּיקוֹרוֹס,
22 יִשְׂרְפוּ[59]. כְּתָבָן כּוּתִי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מוּמָר[60], אוֹ מוֹסֵר
23 בְּיַד אַנָּס[61], אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה[62], אוֹ קָטָן[63] - הֲרֵי אֵלּוּ
24 פְּסוּלִין, וְיִגָּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" -
25 כֹּל שֶׁמֵּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב[64].
26 נִמְצְאוּ בְּיַד אֶפִּיקוֹרוֹס, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְתָבָן[65] -
27 יִגָּנְזוּ. נִמְצְאוּ בְּיַד כּוּתִי - כְּשֵׁרִים[66]. וְאֵין לוֹקְחִין
28 סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכּוּתִים בְּיוֹתֵר עַל
29 דְּמֵיהֶם, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגַנְּבָן וּלְגָזְלָן[67].

59) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות. 60) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח). 61) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומד - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). 62) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"יב). 63) שנים אלה אינן מצווים על מצוות־עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. 64) שאינו בר חיוב מצוות. 65) וכתיבת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר־תורה שקדושתו חמורה לא כל־שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגנזו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתיבת המין (גיטין מה:). 66) כי ספק הוא, אם כתבן

בעצמן או מצאן. 67) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל.

יד. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל־גַּבֵּי עוֹרוֹת שֶׁאֵינָם מְעֻבָּדִין[68], אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה וּתְפִלִּין עַל עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[69].

68) שם. 69) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו.

טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה[70], וְכָתַב אַזְכָּרָה[71] מִן הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין[72]. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ, לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[73]; הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת[74], הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם וּמֵשִׁיב.

70) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י־י"א) אלא ששם מדובר כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתיבת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד. 71) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. 72) שם משמות הקב"ה. 73) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב). 74) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף־משנה).

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקֶּלְמוֹס[75] לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם[76], אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שָׁכַח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם כֻּלּוֹ - תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין הַשִּׁיטוֹת[77]. אֲבָל מִקְצַת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי[78], פָּסוּל. וּבִשְׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצַת הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, אֲבָל בִּמְזוּזָה וּתְפִלִּין, אֵין תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת; אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב[79] וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֵאֵת לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד[80] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק בְּכֻלָּן[81].

75) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת. 76) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. 77) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). 78) בין השורות, אבל לא בין הדפים. 79) מנחות ל, ע"ב. 80) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. 81) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:).

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפִּיחַ הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ[82], אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד[83] אוֹ כּוֹפְלָהּ[84].

82) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב". 83) להגן על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח.). 84) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם. ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז).

יח. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כָתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן[85], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שִׂכָרוֹ[86]. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן?[87] שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ[88] אוֹ עַל זֶה שֶׁשִּׂכָּרוֹ[89], וְדוֹמֶה[90] שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת[91]. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: סֵפֶר־תּוֹרָה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן! - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שִׂכָּרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִין לִשְׁמָן, אֵין שָׂכָר לוֹ כְּלָל[92].

85) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר "דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו. 86) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. 87) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו. 88) נאמַר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסלן? 89) שמתכוין לצערו. 90) לכתוב בשבילו. 91) והוא חושב וטועה. 92) שאינו יודע שיפסיד כל שכרן בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן.

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִית[93]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים לִכְתֹּב אַף בִּינוֹנִי[94] בִּלְבָד. וּכְבָר נִשְׁקַע[95] יְוָנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שֶׁלְּשְׁתָּן אֶלָּא אַשּׁוּרִית. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת בְּאוֹת, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל[96]. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל,

יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - פָּסוּל[97]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּ"ד לְוָא"ו וְלֹא וָא"ו לְיוּ"ד, וְלֹא כָ"ף לְבֵי"ת וְלֹא בֵי"ת לְכָ"ף, וְלֹא דָ"לֶ"ת לְרֵי"ש וְלֹא רֵי"ש לְדָ"לֶ"ת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[98], עַד שֶׁיָּרוּץ כָּל הַקּוֹרֵא בָהֶן[99].

93) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"יא. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:). 94) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשרוני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים" (מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. 95) לשון יוונית וכתבה (מגילה ט.) ובירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:) המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). 96) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף־משנה). 97) מנחות כט, ע"א. 98) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ייהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ייהרג" - פסול". 99) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע או"ח סי' לב, וב'טור' או"ח סי' ל"ו.

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי הַנֶּקֶב[100]. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו; לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי עוֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְעַבֵּד[101]. נֶקֶב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נִקַּב בְּתוֹךְ הָאוֹת[102], כְּגוֹן תּוֹךְ הֵי"א אוֹ תּוֹךְ מֵ"ם, וְכֵן בִּשְׂאָר אוֹתִיּוֹת, כָּשֵׁר[103]. נִקַּב בְּיָרֵךְ[104] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[105] מְלֹא אוֹת קְטַנָּה[106], כָּשֵׁר; וְהוּא[107], שֶׁלֹּא תִּדְמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת[108]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה מְלֹא אוֹת קְטַנָּה - פְּסוּלָה.

100) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב). 101) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. 102) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). 103) בקלף החלק שבפנים האות. 104) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. 105) רגל האות. 106) מהחלק שלמעלה מהנקב. 107) אות יו"ד. 108) ובלבד.

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) דיני התגין שבכתיבת פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ[2]? כּוֹתְבִין אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת עַל אַרְבַּע קְלָפִין[3], וְגוֹלְלִין כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְבַדּוֹ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּאַרְבַּע בָּתִּים, שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין[4] בְּעוֹר אֶחָד[5]. וְשֶׁל יָד, כּוֹתְבִין אוֹתָן הָאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת בְּאַרְבַּע דַּפִּין[6] עַל קְלָף אֶחָד, וְגוֹלְלוֹ כְּמִין סֵפֶר־תּוֹרָה מְסוֹפוֹ לִתְחִלָּתוֹ[7], וּמַנִּיחוֹ בְּבַיִת אֶחָד[8].

2) הקדים רבינו לפרש מעשה כתיבת "של ראש" תחילה, וכן לעיל (פרק א, הלכה א) במעשה הנחתן הקדים "של ראש" לתפילה "של יד" אף על פי שבתורה קדמה "של יד" ככתוב (שמות פרק יג, פסוק ט): והיה לך לאות על ידך ולזיכרון בין עיניך, וכן צריך לכתוב קודם פרשיות של יד כמבואר בשולחן ערוך אורח חיים (סימן לב, סעיף א), אלא מפני שקדושת "של ראש" חמורה מ"של יד" כמבואר לקמן (פרק ג, הלכה י"ז) נקטה תחילה. 3) (מנחות דף לד עמוד ב) שנאמר ולטוטפת בין עיניך אמר רבי עקיבא טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. 4) מבואר לקמן (פרק ג, הלכות ב־ג). 5) שנאמר "ולזיכרון בין עיניך" זיכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זיכרונות, מכאן שאין מניחים את ארבע הפרשיות אלא בעור אחד (מנחות, שם). 6) עמודים. 7) כי אם יגללו מתחילתו לסופו תצא הפרשה האחרונה ראשונה וסדרן מעכב (קרית ספר). גם ארבעת הקלפים שבתפילה של ראש, גוללים מסופם לתחילתם כמבואר בדברי רבינו לקמן פרק ג, הלכה ז, אלא משום שאי אפשר לגללם בגלילה ממש "כעין ספר תורה", שהרי טעונים כיפול, כדי שיניחם בבתים בעומק כל בית, לפיכך דקדק רבינו לתאר גלילת הפרשיות "כמין ספר תורה" רק ב"של יד" לבד ("מעשה רוקח"). 8) שנאמר: והיה לך לאות על ידך, אות אחת מבחוץ ומבפנים (מנחות, שם). וראוי להעיר שכתיבת התפילין היא ביד ימנית, כמו שמבואר במסכת מנחות דף לז עמוד א ואם עבר וכתבן בשמאלו פסולות, שאין דרך כתיבה בכך, כמו שמבואר בשבת דף קג עמוד א ("הגהות מיימוניות").

ב. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּפָּרָשִׁיּוֹת, שֶׁאִם עָשָׂה הַסְּתוּמָה[9] פְּתוּחָה[10] אוֹ הַפְּתוּחָה סְתוּמָה, פְּסָלָן. וּשְׁלֹשֶׁת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וּפָרָשָׁה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', סְתוּמָה.

9) פרשה המתחילה באמצע השיטה (השורה) או בסופה. 10) שתחילתה בתחילת השיטה, וזה מבואר בפרוטרוט

לקמן (פרק ח, הלכות א־ב). ומקור הלכה זו (שבת דף קג עמוד ב).

ג. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּמְלֵא וְחָסֵר, עַד שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן כְּתוּבוֹת כְּמוֹ שֶׁהֵן כְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר תּוֹרָה הַמְּדֻיָּק[11]; שֶׁאִם כָּתַב הֶחָסֵר[12] מְלֵא[13], פָּסוּל, עַד שֶׁיִּמְחַק הַיָּתֵר[14]; וְאִם כָּתַב הַמְּלֵא חָסֵר, פָּסוּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה[15]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲסֵרוֹת וְהַמְּלֵאוֹת שֶׁיֵּשׁ בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ:

11) מוגה משגיאות. 12) חסר וא"ו או יו"ד. 13) כגון "יביאך" במקום "יבאך". 14) וירחיב האות שלפניה ושלאחריה, כדי שלא יראו כשתי תיבות נפרדות מחמת חלל האות המחוקה ("פרי חדש"). 15) שאי אפשר לתקן ולמלא את החסר, שאז תהיה הכתיבה שלא כסדרה (שהרי הקדים את המאוחר), ואמרו במכילתא פרשת בא: "כתבן שלא כסדרן ייגנזו". וכל זה רק בתפילין ומזוזה. אבל ב"ספר תורה" יש תקנה להכניס את החסר. ואף על פי שקדושתו חמורה משל תפילין ומזוזה, כתיבה "כסדרה" אינה מעכבת בו, כי אי אפשר להיזהר בכל הספר שלא תהא בו טעות, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת ("מעשה רוקח").

ד. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה: 'קַדֵּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר' - מְלֵא, 'זָכוֹר' - מְלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, ['הוֹצִיא' - מְלֵא, 'צְאָאִים' - חָסֵר וָא"ו], 'יְבִיאֲךָ' - מְלֵא, 'וְהָאֱמֹרִי' - חָסֵר, 'וְהַיְבוּסִי' - מְלֵא, 'לַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'הָעֲבָדָה' - חָסֵר, 'מַצּוֹת' - חָסֵר, 'הַשְּׁבִיעִי' - מְלֵא, 'מַצּוֹת' - מְלֵא, 'שְׁאֹר' - חָסֵר, 'גְּבֻלְךָ' - חָסֵר, 'בַּעֲבוּר' - מְלֵא, 'לְאוֹת' - מְלֵא, 'וּלְזִכָּרוֹן' - מְלֵא, 'עֵינֶיךָ' - מְלֵא, 'תּוֹרַת' - מְלֵא, 'הוֹצִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'הַחֲזָקָה' - חָסֵר, 'לְמוֹעֲדָהּ' - מְלֵא.

ה. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה: 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - חָסֵר יו"ד, 'וְלַאֲבֹתֶיךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'חֲמֹר' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מְלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מְלֵא, 'יַיהֲרֹג' - חָסֵר, 'בְּכוֹר' - מְלֵא, 'מִבְּכֹר' - חָסֵר, 'וְעַד בְּכוֹר' - מְלֵא, 'זֹבֵחַ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְכָל בְּכוֹר' - מְלֵא, 'לְאוֹת' - מְלֵא, 'יָדְכָה' - כָּתוּב בְּהֵ"א, 'וּלְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו תִּנְיָנָא, 'עֵינֶיךָ' - מְלֵא, 'בְּחֹזֶק' - חָסֵר, 'הוֹצִיאָנוּ' - מְלֵא.

ו. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית: 'שְׁמַע' - עַי"ן שֶׁל 'שְׁמַע' גְּדוֹלָה, דָּלֶ"ת שֶׁל 'אֶחָד' גְּדוֹלָה[16], 'מְאֹדֶךָ' - חָסֵר, 'לְבָנֶיךָ' - מְלֵא, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מְלֵא, 'לְאוֹת' - מְלֵא, 'יָדֶךָ' - חָסֵר, 'לְטוֹטָפֹת' - חָסֵר שְׁנֵי וָאוִי"ן, 'עֵינֶיךָ' - מְלֵא, 'מְזֻזוֹת' - חָסֵר וָא"ו רִאשׁוֹנָה, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מְלֵא.

16) רומז לתיבת עֵד, שישראל מעידים על יחוד ה' ככתוב (ישעיה פרק מג, פסוק י): אתם עדי נאום ה' ("בעל הטורים").

ז. פָּרָשָׁה רְבִיעִית: 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' - חָסֵר, 'מִצְוֹתַי' - בְּוָא"ו אַחַת, 'יוֹרֶה' - מָלֵא, 'וּמַלְקוֹשׁ' - מָלֵא, 'וְתִירֹשְׁךָ' - חָסֵר וָא"ו, 'וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם' - מָלֵא, 'יְבוּלָהּ' - מָלֵא, 'הַטֹּבָה' - חָסֵר, 'נֹתֵן' - חָסֵר, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'לְאוֹת' - מָלֵא, 'לְטוֹטָפֹת' - חָסֵר וָא"ו שְׁנִיָּה, 'עֵינֵיכֶם' - מָלֵא, 'אֹתָם' - חָסֵר, 'בְּבֵיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבְקוּמֶךָ' - מָלֵא, 'מְזוּזוֹת' - מָלֵא, 'בֵּיתֶךָ' - בְּלֹא יו"ד שְׁנִיָּה, 'וּבִשְׁעָרֶיךָ' - מָלֵא, 'לַאֲבֹתֵיכֶם' - חָסֵר וָא"ו[17].

17) כל זה הוציא רבינו מתוך "הספר הידוע במצרים... ועליו היו הכול סומכים לפי שהגיהו בן אשר" (מלשון רבינו לקמן פרק ח, הלכה ד).

ח. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּתָגִין[18] שֶׁל אוֹתִיּוֹת, וְהֵן כְּמוֹ זֵינִי"ן זְקוּפוֹת[19] שֶׁיֵּשׁ לָהֶם תָּג, כְּמוֹ שֶׁהֵן[20] כְּתוּבִין בְּסֵפֶר־תּוֹרָה[21]. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת הַמְתֻגָּגוֹת שֶׁבְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ.

18) בכתרים. 19) אות זיי"ן זקופה. 20) התגים. 21) כמבואר לקמן פרק ז, הלכה ח. ומקור התגים לפרשיות שבתפילין, בסדר תפילין של הגאונים הנקרא "שימושא רבה" וראה לקמן פרק ז, הלכה ח מה שהבאנו בשם "תשובות רבינו".

ט. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ אוֹת אַחַת בִּלְבַד, וְהִיא מֵ"ם סְתוּמָה שֶׁל 'מִיָּמִים', עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ לָהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן הֵ"א, וְעַל כָּל הֵ"א מֵחֲמִשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. וְהֵן: הֵ"א שֶׁל 'וּנְתָנָהּ', וְהֵ"א רִאשׁוֹנָה וְהֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל 'הִקְשָׁהּ', וְהֵ"א שֶׁל 'וַיַּהֲרֹג', וְהֵ"א שֶׁל 'יָדְכָה'. פָּרָשָׁה שְׁלִישִׁית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: קוּ"ף שֶׁל 'וּבְקוּמֶךָ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְקוּ"ף שֶׁל 'וּקְשַׁרְתָּם' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אוֹת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. פָּרָשָׁה רְבִיעִית יֵשׁ בָּהּ חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת: פֵּ"א שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ שָׁלֹשׁ זֵינִי"ן, וְתָי"ו שֶׁל 'וְאָסַפְתָּ' יֵשׁ עָלֶיהָ זַי"ן אַחַת, וְטֵי"ת־טֵי"ת־פֵּ"א שֶׁל 'לְטוֹטָפֹת', עַל כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן אַרְבַּע זֵינִי"ן. כָּל הָאוֹתִיּוֹת הַמְתֻגָּגוֹת - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַתָּגִין, אוֹ הוֹסִיף וְגָרַע בָּהֶן - לֹא פָּסַל.

י. הַלּוֹקֵחַ תְּפִלִּין מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מֻמְחֶה[22], צָרִיךְ לִבְדָקָן[23]. לָקַח מִמֶּנּוּ מֵאָה קְצִיצוֹת[24], בּוֹדֵק מֵהֶן שָׁלֹשׁ קְצִיצוֹת; אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל רֹאשׁ וְאַחַת שֶׁל יָד, אוֹ שְׁתַּיִם שֶׁל יָד וְאַחַת שֶׁל רֹאשׁ[25] - אִם מְצָאָם כְּשֵׁרִים, הֶחֱזִיק זֶה הָאִישׁ[26], וַהֲרֵי כֻּלָּן כְּשֵׁרִים וְאֵין הַשְּׁאָר צָרִיךְ בְּדִיקָה[27]; וְאִם לְקָחָם צְבָתִים[28] צְבָתִים, כֻּלָּן צְרִיכוֹת בְּדִיקָה[29], שֶׁחֲזָקַת הַצְּבָתִים, מֵאֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְקוּחִים[30].

22) שאינו בקי בכתיבת הפרשיות שבתפילין ועלול לטעות בין חסרות ליתירות, וכיוצא בזה. 23) פותח את הבתים, ובודק את הפרשיות לראות אם נכתבו כהלכה (עירובין דף צז עמוד א) ולכתחילה אין לקנותן אלא מן המומחה שהוא מנוסה ובקי בדיני מעשה התפילין, כי בזיון הוא לפתוח הבתים ולבדוק פרשיותיהם וכן יש לחוש שמא יתעצל ולא יפתחם כלל מפני הטורח, ויניחן בלי בדיקה (מנחות דף מב עמוד ב וכן בתוספות עירובין דף צז עמוד א). 24) דפוסי התפילין חוץ מרצועותיהן נקראים קציצות, ראה (סוכה דף כו עמוד ב; גיטין דף נח עמוד א). 25) כי צריך הוא לדעת אם כותבן היה בקי בשל יד ובשל ראש כאחד. 26) שמכרן למוכר הזה כי הלכה היא: "שלוש פעמים הרי היא חזקה" (יבמות דף סד עמוד ב). 27) שהרי כולן נכתבו על ידי איש אחד, שהרי זה מצאן אצל המוכר קשורות בצמד אחד (עירובין, שם). 28) חבילות חבילות נפרדות, צבתים - מלשון: שול תשולו לה מן הצבתים (רות פרק ב, פסוק טז), שפירושו: אלומות. 29) כל חבילה צריכה בדיקה לעצמה ואין האחת ניתרת בבדיקת חברתה. 30) ומי שמכר את אלו לא מכר את אלו ושמא האחד מומחה והשני הדיוט (שם). לפיכך בודק בכל צבת שתיים של יד ואחת של ראש או להיפך ועל ידה ניתר כל הצבת.

1 **יא. הַכּוֹתֵב תְּפִלִּין בִּכְתַב־יָדוֹ, אוֹ שֶׁלְּקָחָן מִן**
2 **הַמְּמֻחֶה[31] אוֹ מִשְּׁאָר אָדָם, וּבְדָקָן וְהֶחֱזִירָן לְעוֹרָן -**
3 **לְעוֹלָם אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָדְקָם פַּעַם אַחֶרֶת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר**
4 **כַּמָּה שָׁנִים; כָּל זְמַן שֶׁחִפּוּיָן שָׁלֵם, הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקָתָן,**
5 **וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שֶׁמָּא נִמְחֲקָה אוֹת מִתּוֹכָן אוֹ**
6 **שֶׁנִּקְּבָה. הִלֵּל הַזָּקֵן הָיָה אוֹמֵר: אֵלּוּ מִשֶּׁל אֲבִי**
7 **אִמָּא[32] !**

31) שאינן צריכות בדיקה. 32) ירושלמי עירובין (פרק י, הלכה א) ולא בדקתין מעולם. והטעם, כי האוויר שולט בהן ואינן מתעפשות; אבל אם אינו מניחן אלא לפרקים, ויש לחוש שמא נתעפשו, ודאי צריכות בדיקה, שמא ניקבו האותיות או נמחקו. וזמן בדיקתן פעמיים בשמיטה (שולחן ערוך אורח חיים סימן ל"ט; וראה מסכת יומא דף יא עמוד א).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) סידור פרשיות התפילין בתוך הבתים; מעשה הרצועות ודין רצועה שנפסקה.

8 **א. שְׁמוֹנֶה הֲלָכוֹת יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלִּין[2], כֻּלָּן הֲלָכָה**
9 **לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וּלְפִיכָךְ כֻּלָּן מְעַכְּבוֹת, וְאִם שִׁנָּה**
10 **בְּאַחַת מֵהֶן, פָּסַל. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיוּ מְרֻבָּעוֹת, וְכֵן**
11 **תְּפִירָתָן[3] בְּרִבּוּעַ, וַאֲלַכְסוֹנָן בְּרִבּוּעַ[4], עַד שֶׁיִּהְיֶה לָהֶן**
12 **אַרְבַּע זָוִיּוֹת שָׁווֹת[5]; וְשֶׁיִּהְיֶה בָּעוֹר שֶׁל רֹאשׁ צוּרַת**
13 **שִׁי"ן[6] מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל[7]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ הַפָּרָשִׁיּוֹת**
14 **בִּמְטָלִית[8]; וְשֶׁיִּכְרֹךְ אוֹתָן בְּשֵׂעָר[9] מֵעַל הַמַּטְלִית,**
15 **וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסָן בְּבָתֵּיהֶן; וְשֶׁיִּהְיוּ תוֹפְרִין אוֹתָן**
16 **בְּגִידִין[10]; וְשֶׁעוֹשִׂין לָהֶן מַעְבֶּרֶת[11] מֵעוֹר הַחִפּוּי,**
17 **שֶׁתִּכָּנֵס בָּהּ הָרְצוּעָה, עַד שֶׁתְּהֵא עוֹבֶרֶת וְהוֹלֶכֶת**
18 **בְּתוֹךְ תּוֹבָר[12] שֶׁלָּהּ; וְשֶׁיִּהְיוּ הָרְצוּעוֹת שְׁחֹרוֹת[13];**
19 **וְשֶׁיִּהְיֶה הַקֶּשֶׁר שֶׁלָּהֶן[14] קֶשֶׁר יָדוּעַ, כְּצוּרַת דָּלֶת[15].**

2) עד כאן ביאר רבינו את שני הדברים המעכבים בכתיבת התפילין, מכאן ואילך הוא מפרש את שמונת הדברים המעכבים בעשיית התפילין וקשירת רצועותיהן, כפי שהזכיר כבר לעיל (פ"א, ה"ג). 3) שגם תפירת הגידים תהיה מרובעת (מגילה כד: ו'תוספות' שם). 4) שיהיה ריבוען מכוון ארכן כרחבן, כדי שיהיה להם אותו אלכסון, שאמרו חז"ל (סוכה ח.): כל אמה בריבוע, אמה ושני חומשים באלכסונה. ולא יהא ארכן יתר על רחבן (שם). 5) שאם יהיה ארכן כרחבן, אז המרחק של זויות האורך יהיה שוה למרחק של זויות הרוחב. כל אלה כלולים בהלכה אחת, ומכאן ואילך מתחילה ההלכה השניה. 6) שעושה קמטים דקים בעור הבתים כדמות שי"ן (מנחות לה.). 7) ע"פ סדר תפילין ל'גאונים', הנקרא "שימושא רבה". 8) חתיכת בד. ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). ואנו נוהגים לכרכן בקלף ('שולחן ערוך' אורח־חיים סי' לב). 9) שבת קח, ע"א. 10) שם. וזוהי ההלכה החמישית. 11) מקום מעבר. 12) כעין כפל בבגד, ויש מפרשים: כעין לולאה, או עניבה, ונזכר במשנה (כלים פרק כ"ה, משנה א): "כל שיש לו תוברות". 13) צבועות צבע שחור. 14) של הרצועות "של ראש" כמו שמבואר בסמוך (הלכה י"ג). ושלש ההלכות האחרונות הנזכרות כאן, מקורן בתלמוד (מס' מנחות לה:). 15) על־פי "שימושא רבה".

20 **ב. כֵּיצַד עוֹשִׂים תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע**
21 **אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ וְכְגָבְהוֹ. וְאִם הָיָה גָּבְהוֹ יוֹתֵר עַל רָחְבּוֹ**
22 **אוֹ פָּחוֹת מִמֶּנּוּ אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. וְאֵין מַקְפִּידִין אֶלָּא**
23 **עַל אָרְכּוֹ שֶׁיְּהֵא כְּרָחְבּוֹ. וְחוֹפְרִין בּוֹ שְׁלֹשָׁה חֲרִיצִין,**

כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ אַרְבַּע רָאשִׁים, כְּגוֹן זֶה וְלוֹקְחִין עוֹר, וּמַרְטִיבִין אוֹתוֹ בְּמַיִם וּמְשִׁימִין בּוֹ אֶת הָעֵץ, וּמַכְנִיסִין אֶת הָעוֹר בֵּין כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ, וּמְכַמְּשִׁים[16] אוֹתוֹ וְהוּא רָטֹב[17] מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ
24 **דְּמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁין מִימִין הַמֵּנִיחַ**
25 **תְּפִלִּין, וּדְמוּת שִׁי"ן שֶׁיֵּשׁ לָהּ אַרְבָּעָה רָאשִׁים**
26 **מִשְּׂמֹאל הַמֵּנִיחַ[18].**

16) מקמטים אותו בצבת. 17) כשעדיין רטוב. 18) ע"פ "שימושא רבה". ושתי צורות השי"ן הזאת מכוונות נגד שתי הכתיבות שלנו: כתיבת הלוחות, וכתיבת ספר־תורה. כתיבת הלוחות היתה שקועה, שנאמר: "חרות על הלוחות" והיתה מפולשת מעבר לעבר. נמצא שהשי"ן של הלוחות היו לה ארבעה דפנות לשלשה אוירים, וכנגדה שי"ן של ארבעה קמטים שיש בה שלשה אוירים; וכתיבת ספר התורה הרי היא בולטת, ואין בשי"ן שלה אלא שלשה ראשים ('בית יוסף', אורח־חיים סי' לב).

ג. וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָעֵץ עַד שֶׁיִּיבַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ הָעוֹר מֵעַל־גַּבֵּי הָאִמּוּם[19] שֶׁל עֵץ, וְנִמְצָא הָעוֹר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה בָתִּים פְּנוּיִין. וּמַכְנִיסִין פָּרָשָׁה בְּכָל בַּיִת וּבַיִת, וּמַחֲזִירִין מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו[20]. וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר שֶׁלְּמַטָּה מָקוֹם שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ הָרְצוּעָה כְּמוֹ תוֹבָר, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעְבֹּרֶת.

19) דפוס. 20) רוחותיו.

ד. וְכֵיצַד עוֹשִׂין תְּפִלִּין שֶׁל יָד? לוֹקְחִין עֵץ מְרֻבָּע, אָרְכּוֹ כְּרָחְבּוֹ, וְיִהְיֶה גָּבְהוֹ כְּאֶצְבַּע, אוֹ יָתֵר עַל זֶה מְעַט אוֹ פָחוֹת מְעַט, וּמְחַפִּין אוֹתוֹ בְּעוֹר רָטֹב, וּמַנִּיחִין אֶת הָעוֹר עַל הָאִמּוּם עַד שֶׁיִּיבַשׁ, וְחוֹלֵץ אֶת הָעוֹר, וּמַנִּיחַ אֶת אַרְבַּע הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּמְקוֹם הָעֵץ, וּמַחֲזִיר מִקְצָת הָעוֹר מִלְּמַטָּה, וְתוֹפְרוֹ מֵאַרְבַּע פִּנּוֹתָיו, וּמַנִּיחִין מִן הָעוֹר תּוֹבָר, מְקוֹם הָרְצוּעוֹת.

ה. כֵּיצַד סִדּוּר הַפָּרָשִׁיּוֹת בִּתְפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ? מַכְנִיס פָּרָשָׁה אַחֲרוֹנָה[21], שֶׁהִיא 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', בְּבַיִת רִאשׁוֹן, שֶׁהוּא עַל יְמִין הַמֵּנִיחַ; וּ'שְׁמַע' סְמוּכָה לָהּ; 'וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ' - בְּבַיִת שְׁלִישִׁי, סְמוּכָה לִ'שְׁמַע'; וְ'קַדֶּשׁ לִי' בְּבַיִת רְבִיעִי, שֶׁהוּא לִשְׂמֹאל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין - כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַקּוֹרֵא שֶׁלְּפָנָיו[22], כְּנֶגֶד פְּנֵי הַמֵּנִיחַ, קוֹרֵא[23] עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[24], כְּגוֹן זֶה וְאִם הֶחֱלִיף סִדּוּר זֶה - פְּסוּלוֹת[25].

21) לסדר כתיבתה בתורה. 22) ובנוסח אחר: "שלפניו". 23) מימינו לשמאלו. 24) שהוא סדרן הכתוב בתורה (מנחות לד:) וכן היא דעת רש"י שם. וב'תוספות' שם הביאו דעת רב האי גאון, וכן שיטתו של רבינו־תם, שסדר הנחתן הוא: קדש, והיה כי יביאך, והיה אם שמוע, מימין הקורא לשמאלו. וסימן נתנו לדבר: שתי הויו"ת (והיה כי יביאך, והיה אם שמוע) סמוכות זו לזו, ושתי השיני"ן של קדש, שמע, סמוכות לשיני"ן שבעור הבתים, קדש מכאן, ושמע מכאן, ותפילין העשויות על־פי סדר זה נקראות: "תפילין דרבינו־תם". והואיל ותפילין של אלו (רמב"ם ורש"י) פסולות לדברי אלו (רב האי ורבינו־תם) ושל אלו פסולות לדברי אלו, החרד וירא משום ברכה לבטלה, מניח שני זוגות: אחד כדברי אלו ואחד כדברי אלו, ומניחם על ראשו בבת אחת, בברכה אחת, שהרי אמרו (עירובין צה:): "מקום יש בראש להניח שתי תפילין". ויש אומרים: שיניח של רמב"ם ורש"י ויברך עליהן, ויהיו עליו בשעת קריאת־שמע ותפילה, ואחר התפילה יניח של 'רבינו־תם' בלא ברכה ויקרא בהן קריאת־שמע לבד (או"ח סי' לד). ונהגו בארצות אדום וישמעאל כרבינו ורש"י, וגם שלחו כתב מארץ ישראל, שנפלה הבימה שעל קבר יחזקאל ונמצאו שם תפילין ישנות מאד בסידור רבינו ורש"י ז"ל ('הגהות מיימוניות'). וראה במוספנו "תשובות רבינו". 25) מנחות, שם.

ו. תְּפִלָּה שֶׁל יָד, כּוֹתְבָם בְּאַרְבָּעָה דַפִּין[26], בְּעוֹר אֶחָד אָרֹךְ כְּסֵפֶר־תּוֹרָה[27], עַל סִדּוּרָן בַּתּוֹרָה[28], כְּגוֹן זֶה אִם כְּתָבָן עַל אַרְבַּע עוֹרוֹת וְהִכְנִיסָן בְּבַיִת אֶחָד, יָצָא, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְדַבְּקָם[29].

26) עמודים. כל פרשה על עמוד מיוחד. 27) הכתוב הרבה דפים על עור אחד. 28) כסדר כתיבתן בתורה, המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. 29) שם.

קדש לי כל בכור	והיה כי יביאך	שמע ישראל	והיה אם שמוע

ז. כְּשֶׁהוּא גוֹלֵל הַפָּרָשִׁיּוֹת[30] - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - גּוֹלֵל אוֹתָן מִסּוֹפָן לִתְחִלָּתָן[31], עַד שֶׁתִּמְצָא כְּשֶׁתִּפְתַּח הַפָּרָשָׁה, תִּקְרָא כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה מִתְּחִלָּתָהּ עַד סוֹפָהּ.

30) להניחן בבתיהן. 31) כמו שאמרו במזוזה (שם, לא:) "כורכה כאחד כלפי שמע" (כסף־משנה בשם הרא"ש).

ח. וּכְשֶׁמַּכְנִיסִין אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת בַּבָּתִּים שֶׁלָּהֶם, כּוֹרְכִין אוֹתָן בְּמַטְלִית, וְעַל הַמַּטְלִית שֵׂעָר[32], וְאַחַר־כָּךְ מַכְנִיסִין אוֹתָן בְּבָתֵּיהֶן. וְשֵׂעָר זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׂעַר בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן[33]. וּכְבָר נָהֲגוּ כָל הָעָם לְכָרְכָן בִּשְׂעַר זְנַב[34] הָעֲגָלִים[35].

32) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). 33) שבת קח, ע"א. וראה בביאורנו לעיל פ"א, ה"ו. 34) שהוא ארוך ונאות לקשירה יותר משיער שאר הגוף. 35) ב"שימושא רבה" נותן טעם לזה כדי שיזכר בעוון העגל ולא יחטא. וכן יועיל זה לכפר על חטא העגל ('מעשה רוקח).

ט. כְּשֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין, אֵין תּוֹפְרִין אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ שֶׁל חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶן. לוֹקְחִין הַגִּידִין שֶׁיֵּשׁ בַּעֲקֵב[36] הַבְּהֵמָה אוֹ הַחַיָּה טְהוֹרִים, וְהֵם לְבָנִים; וְאִם הֵם קָשִׁים, מְרַכְּכִין אוֹתָן בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁיֵּעָשׂוּ כְּפִשְׁתָּן, וְטוֹוִין[37] אוֹתָן וְשׁוֹזְרִין[38] אוֹתָן, וּבָהֶן תּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין וִירִיעוֹת סֵפֶר־תּוֹרָה[39].

36) כף הרגל. 37) עושים אותם חוטים חוטים. 38) גודלים. 39) מכות יא, ע"ב. שנאמר: "למען תהיה תורת ה' בפיך", הוקשה כל התורה לתפילין. וראה לקמן פ"ט, הלכה י"ג.

י. כְּשֶׁתּוֹפְרִין הַתְּפִלִּין, תּוֹפְרִין אוֹתָן בְּרִבּוּעַ. וַהֲלָכָה רוֹוַחַת[40], שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל צַד[41] שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, עַד שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה תְפִירוֹת[42], בֵּין שֶׁל יָד, בֵּין שֶׁל

רֹאשׁ. וְאִם עָשָׂה הַתְּפִירוֹת עֶשֶׂר[43] אוֹ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה[44], עוֹשֶׂה. וְכָל הַתְּפִירוֹת, יִהְיֶה הַחוּט שֶׁלָּהֶן סוֹבֵב מִשְׁתֵּי רוּחוֹת[45].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בין של יד בין של ראש".

בכל מקום הקדים הרמב"ם תפילין של ראש לשל יד, מהטעם שהתבאר לעיל (ריש פ"א), אבל בהלכות המדברות אודות שניהם יחד, פעמים שמקדים של יד לשל ראש.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22 הערה 7)

40) מקובלת בישראל. 41) מצדי הבתים. 42) שעושה ארבעה נקבים בכל צד משולי הבתים, ובהם הוא מעביר את תפירת הגידים, נמצא שלש תפירות לכל צד, שהן שתים־עשרה בין כולן - כנגד שנים־עשר שבטי ישראל. 43) כשתסיר מלכות וכהונה (שאבדו בעוונותינו) שהן יהודה ולוי, ישארו עשרה שבטים. 44) כשתוסיף מנשה ואפרים, שנאמר עליהם (בראשית מח, ה): אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, יהיו ארבעה עשר שבטים ("שמושא רבה"). 45) משני צדי שולי הבתים, פנים ואחור, שתי תפירות יוצאות מכל נקב שבנקבי השולים, אחת לצד עליון ואחת לצד התחתון.

יא. וְצָרִיךְ שֶׁיַּגִּיעַ הֶחָרִיץ[46] שֶׁל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ עַד מְקוֹם הַתֶּפֶר[47]. וְאִם הָיָה הֶחָרִיץ נִכָּר[48], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אַרְבָּעָה רָאשִׁין נִרְאִין לַכֹּל, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הֶחָרִיץ מַגִּיעַ לִמְקוֹם הַתֶּפֶר - כְּשֵׁרוֹת. וְאִם אֵין חָרִיץ נִכָּר - פְּסוּלוֹת[49]. וְצָרִיךְ לְהַעֲבִיר בְּתוֹךְ כָּל חָרִיץ וְחָרִיץ עַל־גַּבֵּי הָעוֹר חוּט אוֹ מְשִׁיחָה[50], לְהַבְדִּיל בֵּין בַּיִת לְבָיִת. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, לְהַעֲבִיר גִּיד מִגִּידֵי הַתְּפִירָה בְּכָל חָרִיץ וְחָרִיץ מִשְּׁלָשְׁתָּן.

46) שבין בית לבית. 47) למטה, הוא בית מושב התפילין הנקרא בלשון התלמוד: "תיתורא" (מנחות לה. וברש"י שם). 48) שהוא רק למעלה. 49) מנחות לד, ע"ב. 50) חבל דק, ונזכר במשנה (כלים, פ"כא, מ"ג).

יב. וְכֵיצַד עוֹשִׂין הָרְצוּעוֹת? לוֹקְחִין רְצוּעָה שֶׁל עוֹר, רְחָבָה כְּאֹרֶךְ הַשְּׁעוֹרָה[51]; וְאִם הָיְתָה רְחָבָה מִזּוֹ הַשְּׁעוּר, כְּשֵׁרָה. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הָרֹאשׁ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[52], וְתִמְתַּח שְׁתֵּי הָרְצוּעוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לַטַּבּוּר אוֹ לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ מְעָט[53]. וְאֹרֶךְ רְצוּעָה שֶׁל יָד - כְּדֵי שֶׁתַּקִּיף אֶת הַזְּרוֹעַ, וְיִקְשֹׁר מִמֶּנָּה הַקֶּשֶׁר[54], וְתִמְתַּח רְצוּעָה אַחַת עַל אֶצְבַּע אֶמְצָעִית, וְיִכְרֹךְ מִמֶּנָּה עַל אֶצְבָּעוֹ שָׁלֹשׁ[55] כְּרִיכוֹת וְיִקְשֹׁר[56]. וְאִם הָיוּ הָרְצוּעוֹת אֲרֻכּוֹת יָתֵר עַל שִׁעוּרִים הָאֵלּוּ - כְּשֵׁרוֹת.

51) הרי"ף הל' תפילין, ע"פ מדרש תנחומא סוף פרשת "בא". 52) כמפורש בסמוך ה"יג. 53) וב'שמושא רבה' כתוב: של ימין עד הטבור, ושל צד שמאל עד החזה, וכן ב'טור' או"ח סי' כז. 54) מסביב לקבורת כמבואר לקמן (ד, ב). ונוהגים לכרוך על הזרוע שש או שבע כריכות (שו"ע או"ח סי' כז). 55) על־פי סוגיית התלמוד (מנחות לה:) ושם נאמר באורך רצועה של יד "ומתלית לה", ומפרש רבינו שקושר סביב אצבעו שלש פעמים, מתלית - לשון "שלש" בארמית. 56) לחזק כריכות הרצועה שלא תתפרד.

יג. וּמַכְנִיס רְצוּעָה שֶׁל רֹאשׁ בַּתּוּבָר[57] שֶׁלָּהּ, וּמַקִּיף בְּמִדַּת רֹאשׁוֹ, וְקוֹשֵׁר קֶשֶׁר מִרֻבָּע[58] כְּמִין דָּלֶ"ת. וְקֶשֶׁר זֶה צָרִיךְ כָּל תַּלְמִיד־חָכָם לְלַמְּדוֹ[59]. וְאִי אֶפְשָׁר לְהוֹדִיעַ צוּרָתוֹ בִּכְתָב, אֶלָּא בִּרְאִיַּת הָעַיִן[60]. וְכֵן בְּשֶׁל יָד קוֹשֵׁר קֶשֶׁר כְּמִין יו"ד[61], וְתִהְיֶה הָרְצוּעָה שֶׁל יָד עוֹלָה וְיוֹרֶדֶת בְּתוֹךְ הַקֶּשֶׁר, כְּדֵי שֶׁיִּרְחִיב וִיקַצֵּר בְּעֵת שֶׁיִּרְצֶה לִקְשֹׁר עַל יָדוֹ.

57) הוא מקום מעבר הרצועה המפורש לעיל ה"א. 58) כמ"ם סתומה ('מעשה רוקח'). 59) חולין ס, ע"א. 60) וכן אמרו (מנחות לה:): "וראית את אחורי (שמות לג, כג) - מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין" כדי ללמדו מעשה הקשר, שאי־אפשר להודיעו אלא בראיית העין ("האשכול", הלכות תפילין). וב'בית יוסף' או"ח סי' לב הודיע צורתו. 61) שבראש הרצועה אצל הקשר שבו עוברת הרצועה, עושה קשר קטן בצורת יו"ד, כדי להשלים אותיות של "שד"י" - עם השי"ן שבבית של ראש, וקשר של דל"ת שברצועה של ראש (מלשון ה'טור' או"ח סי' לב). והקשרים: דל"ת, יו"ד - נזכרים בתלמוד (שבת סב.).

יד. הָרְצוּעוֹת שֶׁל תְּפִלִּין - בֵּין שֶׁל רֹאשׁ, בֵּין שֶׁל יָד - פְּנֵיהֶם הַחִיצוֹנִים שְׁחוֹרִים, וְזוֹ הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[62]. אֲבָל אֲחוֹרֵי הָרְצוּעוֹת, הוֹאִיל וּמִכִּפְנִים הֵן - אִם הָיוּ יְרֵקוֹת אוֹ לְבָנוֹת, כְּשֵׁרוֹת; אֲדֻמּוֹת לֹא יַעֲשֶׂה, שֶׁמָּא תֵּהָפֵךְ הָרְצוּעָה וּגְנַאי הוּא לוֹ[63]; וְלֹא יִהְיֶה אֲחוֹרֵי הָרְצוּעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא כְּעֵין הַקְּצִיצָה[64]: אִם יְרֵקָה - יְרֵקִין, וְאִם לְבָנָה - לְבָנִים. וְנוֹי הוּא לַתְּפִלִּין, שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן שְׁחוֹרוֹת, הַקְּצִיצָה וְהָרְצוּעָה כֻּלָּהּ[65].

62) מנחות לה, ע"א. 63) שיאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו (שם, וברש"י). 64) כצבע הבית עצמו. 65) גם הצד הפנימי שברצועה, ולא נוהגים כן ('בית יוסף' או"ח סי' לג).

טו. הָעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ הַתְּפִלִּין[66] וְשֶׁעוֹשִׂין מִמֶּנּוּ הָרְצוּעוֹת הוּא עוֹר שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה אוֹ עוֹף הַטְּהוֹרִים[67], וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת[68] שֶׁלָּהֶן. וְאִם עָשָׂה מֵעוֹר טְמֵאִים, אוֹ שֶׁחָפָּה תְּפִלִּין בְּזָהָב - פְּסוּלוֹת[69]. וְעוֹר הָרְצוּעָה צָרִיךְ עִבּוּד לִשְׁמָהּ[70]. אֲבָל בָּעוֹר שֶׁמְּחַפִּין בּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ עִבּוּד כְּלָל; אֲפִלּוּ עֲשָׂהוּ מַצָּה[71], כָּשֵׁר; וּמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה נָהֲגוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּעוֹר מַצָּה[72].

66) זה עור הבתים שפרשיות התפילין מחופות (מכוסות) בו. 67) עור החיפוי - מקורו (מנחות מב:), עור הרצועות - מקורו (שבת כח:). 68) מבואר לעיל פ"א ה"י, בביאורנו שם. 69) שנאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך",

דרשו חז"ל (שבת קח.): "מדבר המותר בפיך", וגם זהב אינו דבר הנאכל. 70) שבשעה שמולחו (ראה לעיל פ"א, ה) יאמר: הריני מעבד עור זה לשם תפילין. 71) שלא עובד במלח ובקמח, כמצה זו שאינה מתוקנת בשם תבלין. (ראה שבת עט.). 72) מפני שכל שאינו מעובד הוא חזק יותר. ומעלה היא לעור הבתים. וכיון שאינו צריך עיבוד כלל, אין לומר בו שצריך להיות מעובד לשמן ('בית יוסף' או"ח סי' לב). ויש אומרים: שטוב והגון לעשות עור הבתים מעור השליל (עובר הנמצא במעי אמו) מפני שלא נעבדה בו עבירה, וגם נוח לעשות בו קמטי השי"ן לרוב רכותו ('הגהות מיימוניות').

1 **טז. אֵין עוֹשִׂין הַתְּפִלִּין, אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁעַשִּׂיתָן**
2 **כִּכְתִיבָתָן[73], מִפְּנֵי הַשִּׁי"ן שֶׁעוֹשִׂין בָּעוֹר[74], כְּמוֹ**
3 **שֶׁאָמַרְנוּ[75]. לְפִיכָךְ אִם חִפָּן הַכּוֹתִי אוֹ תְּפָרָן, פְּסוּלוֹת.**
4 **וְהוּא הַדִּין לְכָל הַפָּסוּל[76] לְכָתְבָן, שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן.**

73) שדין עשייתן כדין כתיבתן. וכתיבתן אינה אלא ע"י ישראל כמבואר לעיל פ"א, ה"יג. 74) שעשייתה היא כתיבתה. וכתיבת השי"ן שהיא חלק מהשם "שדי" פסולה ע"י גוי (ראה שבת כח:), וכיון שיש בעשייתן דבר הראוי להפסל ע"י גוי, אין לחלק בין עשיה לעשיה ('בית יוסף' או"ח סי' לט). 75) לעיל ה"ב. 76) כגון ישראל מומר או קטן, וכל אלה המנויים לעיל פ"א, הלכה י"ג. ובנוגע להשחרת הרצועות, יש להסתפק אם יכול גוי להשחירן כשם שכשר לשאר תיקון העור, או אולי כיון שהלכה למשה מסיני היא שיהיו שחורות, צריכה ההשחרה להיות "לשמה", וכל דבר שצריך "לשמו" פסול ע"י גוי (לעיל פ"א, ה"יא) והמחמיר תבוא עליו ברכה ('הגהות מיימוניות').

5 **יז. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל יָד[77], וְשֶׁל**
6 **יָד עוֹשִׂין אוֹתָהּ שֶׁל רֹאשׁ[78], לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין**
7 **מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[79]. וְכֵן רְצוּעָה שֶׁל**
8 **תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵין עוֹשִׂין אוֹתָהּ לִתְפִלָּה שֶׁל יָד[80].**
9 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? [81]כְּשֶׁלְּבָשָׁן; אֲבָל תְּפִלִּין שֶׁל**
10 **רֹאשׁ שֶׁלֹּא לְבָשָׁן אָדָם מֵעוֹלָם - אִם רָצָה לְהַחֲזִירָן**
11 **לְיָד, מֻתָּר[82]; וְכֵיצַד עוֹשִׂין?[83] טוֹלֶה[84] עָלֶיהָ עוֹר עַד**
12 **שֶׁתֵּעָשֶׂה אַחַת, וְקוֹשְׁרָהּ עַל יָדוֹ.**

77) שאם אין לו תפלה של יד, ויש לו שתים של ראש - אינו מניח אחת מהן על היד. 78) ועושה לה ארבעה בתים בפנים, וחריצים ניכרים מבחוץ, כמבואר לעיל ה"יא (כסף־משנה). 79) מנחות לד, ע"ב. ותפלה של ראש קדושתה חמורה שיש בה רובה של שד"י, שי"ן בעור הבית, ודל"ת בקשר הרצועה, וב"של יד" אין בה אלא יו"ד לבד (רש"י, שם). וראה לעיל הל' תפילה פ"יא ה"יד, ובביאורנו. 80) מהטעם הנ"ל. 81) שאין עושים תפלה של ראש "של יד". 82) מנחות, שם. שכל עוד שלא לבשן, לא נתקדשו בקדושתן המיוחדת. 83) והלא "של ראש" חריציה ניכריה מבחוץ, ושל יד כולה מבית אחד. 84) מלשון טלאי, שמכסה עליה עור (מנחות שם).

13 **יח. תְּפִלִּין שֶׁנִּפְסְקוּ הַתְּפִירוֹת[85] שֶׁלָּהֶן - אִם הָיוּ שְׁתֵּי**
14 **הַתְּפִירוֹת זוֹ בְּצַד זוֹ[86], אוֹ שֶׁנִּפְסְקוּ שָׁלֹשׁ תְּפִירוֹת, אֲפִלּוּ**
15 **זוֹ שֶׁלֹּא כְנֶגֶד זוֹ, הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלוֹת[87]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
16 **אֲמוּרִים? בִּישָׁנוֹת[88], אֲבָל בַּחֲדָשׁוֹת[89], כָּל זְמַן שֶׁפְּנֵי**
17 **טַבְלָן[90] קַיָּמוֹת, כְּשֵׁרוֹת[91]. וְאֵלּוּ הֵן הַחֲדָשׁוֹת? כֹּל**
18 **שֶׁאוֹחֲזִין מִקְצָת הָעוֹר שֶׁנִּקְרַע תִּפְרוֹ, וְתוֹלִין בּוֹ הַתְּפִלִּין**
19 **וְהוּא חָזָק וְאֵינוֹ נִכְרָע - הֲרֵי אֵלּוּ חֲדָשׁוֹת; וְאִם אֵין**
20 **רָאוּי לִתְלוֹת בּוֹ, אֶלָּא הוּא נִפְסָק - הֲרֵי אֵלּוּ יְשָׁנוֹת.**

85) המחברות את התיתורא (בית מושב התפילין) עם עור הבתים. 86) התפירה החיצונה עם התפירה הפנימית שכנגדה, שכל תפירה מי"ב התפירות היא סובבת משתי רוחות פנים ואחור, כמבואר לעיל ה"י. 87) מנחות לה, ע"א. 88) שיש לחוש שייקרעו לגמרי מרוב יושנן. 89) שעורם חזק ולא ייקרע יותר. 90) עור הבתים, שהם מרובעים כטבלא. 91) מנחות, שם. ע"פ גירסת הרי"ף, וגירסת התלמוד שלפנינו היא, שבחדשות יש לפסול יותר מבישנות, אבל רבינו נמשך אחרי הרי"ף הל' תפילין, שלפי גירסתו יש להכשיר בחדשות יותר מבישנות.

21 **יט. רְצוּעָה שֶׁנִּפְסְקָה, אֵין קוֹשְׁרִין אוֹתָהּ[92] וְאֵין**
22 **תּוֹפְרִין אוֹתָהּ, אֶלָּא מוֹצִיאָהּ וְגוֹנְזָהּ וְעוֹשִׂין אַחֶרֶת[93].**
23 **וְשִׁיּוּרֵי הָרְצוּעָה[94] פְּסוּלִין, עַד שֶׁיְּהֵא אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ**
24 **כַּשַּׁעוּר אוֹ יָתֵר עָלָיו[95]. וּלְעוֹלָם יִזָּהֵר לִהְיוֹת פְּנֵי**
25 **הָרְצוּעָה[96] לְמַעְלָה, בְּעֵת שֶׁקּוֹשֵׁר[97] אוֹתָן עַל יָדוֹ וְעַל**
26 **רֹאשׁוֹ.**

92) מנחות לה, ע"ב. שנאמר וקשרתם, קשירה תמה, רצועה שלימה ולא קשורה. 93) וכן דעת הגאונים הובאה ברא"ש הל' תפילין. ולדעת הרא"ש ושאר פוסקים אין התפירה והקשירה פוסלות אלא בחלק הרצועה המקיף את הראש, וכן ב"של יד" באותו החלק המקיף את הזרוע והאצבע האמצעית. אבל בעודף הרצועה התלויה מלפניו לנוי, וכן בעודף הרצועה של יד מה שחוץ לאצבע האמצעית - אין הקשירה והתפירה פוסלות (ראה 'טור' או"ח סי' לג, וב'בית יוסף' שם). 94) כגון שנפסקה הרצועה של ראש אחרי העיגול המקיף את הראש, ולא נשאר ממנה כדי שיעור האמור לעיל ה"יב. 95) ואפשר שקשירה ותפירה כשרות בהן, כמבואר לעיל. 96) הצד העליון שברצועה שהוא חלק וצבוע שחור, כמאמרם (מנחות לה:) "ונוייהן לבר". ומצינו לחז"ל (מועד קטן כה.) שסיפרו בחסידותו של רב הונא, שפעם אחת נהפכה לו רצועה של תפילין (השחור בפנים, רש"י) וישב עליה בצום ארבעים יום. 97) יש מדקדקים בדברי רבינו שאין הקפידא נאמרת אלא בשעת ההנחה בלבד, אבל אם נהפכה לו הרצועה אחרי ההנחה אין חוששים לה. ואין זה מוכח, שכל שמניחה כתיקונה אינה עשויה להתפרק מעצמה, אבל ודאי אם נהפכה - עליו לתקנה כראוי ('בית יוסף', או"ח סי' כז).

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מקום הנחת תפילין; סדר ברכתן; זמן הנחתן; מי הם הפטורים מהנחתן.

א. הֵיכָן מְנִיחִין תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ? מְנִיחִין אוֹתָן עַל הַקָּדְקֹד, שֶׁהוּא סוֹף הַשֵּׂעָר שֶׁכְּנֶגֶד הַפָּנִים, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמֹּחוֹ שֶׁל תִּינוֹק רוֹפֵס[2] בּוֹ. וְצָרִיךְ לְכַוֵּן אוֹתָם בְּאֶמְצַע, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ בֵּין הָעֵינַיִם[3], וְיִהְיֶה הַקֶּשֶׁר[4] בְּגֹבַהּ הָעֹרֶף[5], שֶׁהוּא סוֹף הַגֻּלְגֹּלֶת.

2) רך, כשהוא קטן בן שנה (מנחות לז. וברש"י). 3) שלא יהיו בצדי הראש, אלא מכוונות באמצעו כנגד המקום שבין העינים, לקיים מה שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" (שם, לז:). 4) של רצועות הראש העשוי כמין דל"ת, כמו שמבואר לעיל פ"ג הי"ג. 5) שהוא מול הפנים, ולא למטה בצואר (שם, לה:).

ב. וְשֶׁל יָד, קוֹשֵׁר אוֹתָהּ עַל שְׂמֹאלוֹ[6], עַל הַקִּבֹּרֶת[7], וְהוּא הַבָּשָׂר הַתּוֹפֵחַ[8] שֶׁבַּמַּרְפֵּק, שֶׁבֵּין פֶּרֶק הַכָּתֵף וּבֵין פֶּרֶק הַזְּרוֹעַ; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוּא מְדַבֵּק מַרְפְּקוֹ לִצְלָעָיו, תִּהְיֶה תְּפִלָּה כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְנִמְצָא מְקַיֵּם: "וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לְבָבֶךָ"[9].

6) מנחות לז, ע"א. שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם" מה כתיבה בימין (שרוב בני אדם כותבים בימין), אף קשירה בימין, ומשקושר בימין, מכלל שהנחת התפילין בשמאלו (כי אם יניחה על ימינו, שוב אינו יכול לקשרה בימין, רש"י שם). 7) לשון קבוצת בשר ('תוספות' שם). 8) מנופח ועולה. 9) שם, לז, ע"ב; מדרש תנחומא פרשת "בא" אות יד).

ג. הַמַּנִּיחַ תְּפִלָּה שֶׁל יָד עַל פַּס־יָדוֹ[10], אוֹ שֶׁל רֹאשׁ עַל מִצְחוֹ[11] - הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ צָדוּקִים[12]. הָעוֹשֶׂה תְּפִלָּתוֹ עֲגֻלָּה כְּאֶגוֹז[13], אֵין בָּהּ מִצְוָה כְּלָל[14]. אִטַּר[15] מַנִּיחַ תְּפִלִּין בִּימִינוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה שׁוֹלֵט בִּשְׁתֵּי יָדָיו, מַנִּיחַ אוֹתָהּ בִּשְׂמֹאלוֹ, שֶׁהוּא שְׂמֹאל כָּל אָדָם[16]. וּמְקוֹם קְשִׁירַת הַתְּפִלִּין[17] וּמְקוֹם הֲנָחָתָן[18], מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[19] לְמָדוּם.

10) כף, שהוא מפרש לעצמו "וקשרתם לאות על ידך" - יד ממש, ולא בגובה שביד. 11) והוא מפרש לו "בין עיניך" בין עיניך ממש - על המצח - ולא בגובה שבראש. 12) מגילה כד, ע"ב: "שמבזים מדרש חכמים, והולכים אחר משמע הכתוב לפי דעתם (רש"י, שם). וחז"ל דרשו ב"גזירה־שוה" ש"בין עיניך" האמור בתפילין, פירושו בגובה הראש: "נאמר כאן בין עיניך, ונאמר להלן (דברים יד, א): ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, מה להלן בגובה שבראש, מקום שעושה קרחה (שיש בו שיער), אף כאן בגובה הראש" (מנחות לז:). ולא נאמר "בין עיניך" אלא לומר שתשים את התפילין באמצע הראש מכוון כנגד בין העינים. 13) שאין לה בית מושב, ומחודד מלמטה (רש"י). 14) כי מצוותן שיהיו מרובעות, כמו שמבואר לעיל פ"ג, ה"א. 15) מי שימינו רפויה ועושה מלאכתו בשמאלו ('נמוקי יוסף'), ונזכר ב"שופטים" (ג, טו): איש אטר יד ימינו. 16) מנחות לז, ע"א. 17) על היד. 18) על הראש. 19) מתורה שבעל־פה שקיבל משה מסיני (כי גם ה"גזירה־שוה" הנזכרת בביאורנו לעיל ה"ב, ניתנה למשה מסיני, ראה הלכות שופר פ"א ה"א, ובכסף־משנה שם).

ד. תְּפִלָּה שֶׁל רֹאשׁ אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל יָד[20], וְשֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת שֶׁל רֹאשׁ[21], מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת, זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ. וְכֵיצַד מְבָרְכִין? עַל שֶׁל רֹאשׁ מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין"; וְעַל שֶׁל יָד מְבָרֵךְ: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ[22] תְּפִלִּין".

20) שאפילו אם אין לו תפלה "של ראש", יכול להניח על ידו תפלה "של יד" ויקיים על־כל־פנים מצות תפלה "של יד" (מנחות מד.). 21) הקדים רבינו תפלה של ראש לפני תפלה של יד, לרוב קדושתה, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"יז). אבל בסדר הנחתן, של יד קודמת לשל ראש, כמבואר בסמוך ה"ה. 22) להניח - בקמ"ץ, כלשון הכתוב (יחזקאל מד, ל): להניח ברכה אל ביתך ('בית יוסף' או"ח סי' כה), וכן פסק בשו"ע שם, שפירושו: שתהיה התפלה נחה בקיום ובקביעות ע"י הקשר, לא תנוד אנה ואנה, ויש חולקים: ומנקדים להניח בפת"ח. (הרב לונזאנו בספרו "מעריך" והר' יוסף שוורץ ועוד), וגדולי הפוסקים הכריעו כדיעה הראשונה. והגאון יעב"ץ יאמר בסידורו שאין לומר בפת"ח, כי זה מורה ענין עזיבה שהוא היפך הנרצה כאן.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[23]? כְּשֶׁהֵנִיחַ אַחַת מֵהֶן[24], אֲבָל אִם הֵנִיחַ שְׁתֵּיהֶן, מְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחַת וְהִיא "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין", וְקוֹשֵׁר שֶׁל יָד, וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וּכְשֶׁהוּא חוֹלֵץ, חוֹלֵץ שֶׁל רֹאשׁ[25] וְאַחַר־כָּךְ חוֹלֵץ שֶׁל יָד[26].

23) שמברך על של ראש "על מצות תפילין". 24) כגון שאין לו אלא תפלה של ראש בלבד. 25) ואינו מברך עליה, כי הברכה הראשונה עולה לשתיהן (מנחות לו. וכפירוש הרי"ף שם). וכן דעת רב האי גאון ורב אחא משבחא (הובאו ברי"ף). וכה יאמר רבינו בתשובתו: "אע"פ ששתי מצוות הן, ואין מעכבות זו את זו, הואיל וענין שתי המצוות ענין אחד הוא, מברך אחת, שענין שתיהן הוא הזכרון, שנאמר: למען תהיה תורת ה' בפיך (תשובות הרמב"ם לפסיא, סימן ח'). וכדעת רבינו מפורש בתוספתא (ברכות פ"ו) וב"זוהר" פרשת פנחס. ברם לדעת רב עמרם גאון ורבינו־תם ('תוספות' מנחות לו.) צריך לברך על של ראש ברכה שניה: "על מצות תפילין", וכדבריהם מפורש במדרש תנחומא פ' בא אות יד. ומנהג בני אשכנז לברך שתי ברכות, אלא שאומרים אחר הברכה השניה: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" כדי להנצל מספק ברכה לבטלה (רמ"א או"ח סי' כה). 26) מנחות לו, ע"א. שנאמר: "והיו לטוטפות בין עיניך" - כל זמן שהן בין עיניך, יהיו שתים. ואם יחלוץ של יד תחלה, תשאר רק התפלה האחת שעל ראשו, בין עיניו.

ו. מִי שֶׁבֵּרֵךְ "לְהָנִיחַ תְּפִלִּין" וְקָשַׁר תְּפִלִּין שֶׁל יָד, אָסוּר לוֹ לְסַפֵּר, וַאֲפִלּוּ לְהָשִׁיב שָׁלוֹם לְרַבּוֹ, עַד שֶׁיָּנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ. וְאִם שָׁח - הֲרֵי זוֹ עֲבֵרָה[27], וְצָרִיךְ

לְבָרֵךְ בְּרָכָה שְׁנִיָּה, "עַל מִצְוַת תְּפִלִּין", וְאַחַר־כָּךְ מֵנִיחַ שֶׁל רֹאשׁ[28].

27) שהרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, והתורה אמרה: "לא תשא שם ה' אלהיך לשוא". 28) שם: "סח מברך שתים".

ז. תְּפִלִּין, כָּל זְמַן שֶׁמְּנִיחָן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן, וַאֲפִלּוּ חוֹלֵץ וְלוֹבֵשׁ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[29]. וְכָל הַמִּצְוֹת כֻּלָּן מְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן[30]; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁל יָד אַחַר הַנָּחָה עַל הַקִּבֹּרֶת, קֹדֶם קְשִׁירָתָן, שֶׁקְּשִׁירָתָן זוֹ הִיא עֲשִׂיָּתָן[31].

29) סוכה מו, ע"א. 30) מנחות לה, ע"ב. 31) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך". וכן לא יברך לפני הנחתן, כי הברכה צריכה להיות סמוכה ותכופה לעשיית המצוה (כסף־משנה).

ח. כְּשֶׁחוֹלֵץ אָדָם תְּפִלָּיו לְהַצְנִיעָן בִּכְלִי[32], לֹא יַנִּיחַ שֶׁל יָד מִלְּמַטָּה וְשֶׁל רֹאשׁ מִלְּמַעְלָה[33], מִפְּנֵי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לְלָבְשָׁן יִפְגַּע בְּשֶׁל רֹאשׁ תְּחִלָּה, וְנִמְצָא שֶׁמַּנִּיחָהּ[34] וּמוֹצִיא שֶׁל יָד, לְפִי שֶׁאֵין לוֹבְשִׁין שֶׁל רֹאשׁ קֹדֶם שֶׁל יָד[35]; וְאָסוּר לְאָדָם לְהַנִּיחַ מִצְוָה, וְלַעֲבֹר מִמֶּנָּה לְמִצְוָה אַחֶרֶת[36], אֶלָּא מִצְוָה שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ שֶׁל אָדָם בַּתְּחִלָּה, בָּהּ הוּא מִתְעַסֵּק; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהַנִּיחַ שֶׁל יָד לְמַעְלָה, כְּדֵי שֶׁיִּפְגַּע בָּהּ תְּחִלָּה וְיִלְבַּשׁ עַל הַסֵּדֶר[37].

32) בתיקן. 33) מדובר בתיק צר, כי אם התיק רחב אפשר להניח "של יד" בצד התיק השמאלי, ו"של ראש" בצד הימין כמנהגנו היום. 34) עוזבה מידו ומניחה. 35) שנאמר: "וקשרתם לאות על ידך, ואח"כ והיו לטוטפות בין עיניך" (מנחות לו.). 36) יומא לג, ע"א. ובמכילתא פ' בא דרשוה חז"ל מהפסוק: ושמרתם את המצות (שמות יב, יז) אל תקרא את המַצות, אלא את הַמִּצוות, כדרך שאין מחמיצים את המצה, כך אין מחמיצים את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך, עשה אותה מיד". 37) שם, לג, ע"ב: "עבורי דרעא אטוטפתא אסור", וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'תוספות' שם.

ט. כְּלִי שֶׁהֻכְּנוּ[38] לְהַנִּיחַ בּוֹ תְּפִלִּין, וְהִנִּיחָם בּוֹ, נִתְקַדֵּשׁ, וְאָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בְּדִבְרֵי חֹל[39]; הֻכְּנוּ וְלֹא הִנִּיחַ בּוֹ, אוֹ שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ עֲרַאי[40] וְלֹא הֻכְּנוּ - לֹא נִתְקַדֵּשׁ, וַהֲרֵי הוּא חֹל כְּמוֹ שֶׁהָיָה. וְאָסוּר לִתְלוֹת אֶת הַתְּפִלִּין - בֵּין בָּרְצוּעָה, בֵּין בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ[41]; אֲבָל תּוֹלֶה הוּא אֶת הַכִּיס שֶׁהַתְּפִלִּין מֻנָּחִין בּוֹ.

38) יחדו לכך. 39) סנהדרין מח, ע"ב. 40) דרך מקרה. 41) משום גנאי ובזיון (ברכות כד.). אבל בשעת הנחת תפלה של ראש שמחזיק הרצועה ביד, והתפלה תלויה באויר, וכך הוא מניחה על ראשו - אין איסור, כי זה צורך הנחתן ואין בזה משום בזיון (ט"ז או"ח, סי' מ).

י. זְמַן הֲנָחַת הַתְּפִלִּין בַּיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מִיָּמִים יָמִימָה[42]" - 'חֻקָּה' זוֹ הִיא מִצְוַת תְּפִלִּין[43]. וְכֵן שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינָן זְמַן תְּפִלִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה לְאוֹת", וְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים הֵן עַצְמָן אוֹת[44]. וּמֵאֵימָתַי זְמַן הֲנָחָתָן? מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֵהוּ[45], עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה.

42) ימים, ולא לילות (מנחות לו:). 43) האמורה בפסוק הקודם: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך" וגו' כדעת רבי יוסי הגלילי (מנחות לו:), בניגוד לדעת רבי עקיבא, האומר שם: לא נאמרה חוקה זו אלא לענין פסח בלבד. 44) בין הקדוש־ברוך־הוא לישראל, כמו שכתוב (שמות לא, יג): את שבתותי תשמורו, כי אות היא ביני וביניכם (מנחות לו: וברש"י שם). וכן ימים־טובים נקראים אות, שהרי אסורים בעשיית מלאכה, ומצויינים במצוות. ויש אומרים: שאות הנאמרת אצל "שבתותי תשמרו" מכוונת גם לימים־טובים, שכן "שבתותי" שתים במשמע: אחד שבת, ואחד יום־טוב ('קרית ספר'). ולענין הנחת תפילין בחול־המועד נחלקו הפוסקים, יש אומרים ('הלכות גדולות', ו'ספר העתים' בשם גאון, והרשב"א) שאין מניחים בהם תפילין, שהרי יש להם "אות": איסור חמץ בחול־המועד פסח, וסוכה ולולב בחול־המועד סוכות. אבל דעת רבינו (הל' יום־טוב פ"ז, ה"יג) שמניחים בהם תפילין. ראה כסף־משנה כאן. (וב'שלטי הגיבורים' - להל' תפילין להרי"ף - כתוב: "וכן מצאתי באיזה ספרי הרמב"ם ז"ל ישָׁנים, שכתוב בהם בהלכות תפילין: ובחול־המועד מניחן בלא ברכה"), וכן דעת בעל 'התרומה' והרא"ש. ומקורם מדברי ה'ירושלמי' (מועד קטן פ"ג, ה"ד). ולדעתם עיקר ה'אות' ביום־טוב הוא איסור עשיית מלאכה, וחול־המועד מתוך שמותר במלאכה מן התורה, אין בו אות. ובארץ ישראל המנהג שלא להניח תפילין בחול־המועד, כי מצאו ב'זוהר חדש' על הפסוק "לריח שמניך טובים" (שה"ש א, ג): שאסור להניחן בחול־המועד, "ומי יערב לבו לגשת לעבור בקום ועשה על דברי רבי שמעון בן יוחאי המפליג מאד באיסור הנחתן" ('בית יוסף', או"ח סי' לא). 45) ברכות ט, ע"ב. כאן מדובר בחבירו שאינו רגיל עמו ביותר, כי אם רגיל עמו הרבה, אפילו בריחוק יותר מארבע אמות יכירהו (ירושלמי בר' א, ב).

יא. מִי שֶׁהֵנִיחַ תְּפִלִּין קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, וְחָשְׁכָה עָלָיו - אֲפִלּוּ הֵן עָלָיו כָּל הַלַּיְלָה, מֻתָּר[46]; וְאֵין מוֹרִין דָּבָר זֶה לָרַבִּים, אֶלָּא מְלַמְּדִין אֶת הַכֹּל, שֶׁלֹּא יָנִיחוּ תְּפִלִּין[47] עֲלֵיהֶן בַּלַּיְלָה, אֶלָּא יַחֲלִצוּ אוֹתָן מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[48]. וְכָל הַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, עוֹבֵר בְּלָאו, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁמַרְתָּ[49] אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת וְגוֹ' מִיָּמִים יָמִימָה".

46) להשאירן מונחות על ראשו. 47) שלא ישאירן מונחות. 48) מנחות לו, ע"ב. שמא ישכח ויישן בהן ואסור, כמבואר בסמוך ה"טו. 49) תשמור להניח התפילין רק ביום ולא בלילה, וכל מקום שנאמר "השמר", הרי זה לא־תעשה (מנחות, שם). אבל אינו לוקה על לאו זה, לפי שכל המתכוין לעשות מצוה אע"פ שעבר על לאו - אינו

לוקה, וכן אין זה כשאר לאוין, שהרי אם היו עליו מבעוד יום, מותר להניחן עליו בלילה. ולפיכך לא מנה רבינו לאו זה במנין המצוות (רדב"ז ח"ב, לשונות הרמב"ם, צ"ה).

יב. הָיָה בָא בַּדֶּרֶךְ וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְשָׁקְעָה עָלָיו הַחַמָּה[50] וְקָדַשׁ הַיּוֹם[52] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן[53] עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ[54]. הָיָה יוֹשֵׁב בְּבֵית־הַמִּדְרָשׁ[55] וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, וְקָדַשׁ עָלָיו הַיּוֹם[56] - מַנִּיחַ יָדוֹ עֲלֵיהֶן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ וְחוֹלֵץ. וְאִם יֵשׁ בַּיִת סָמוּךְ לַחוֹמָה שֶׁמִּשְׁתַּמְּרִין בּוֹ, מַנִּיחָן שָׁם[57]. וְאִם לֹא חָלַץ תְּפִלָּיו מִשֶּׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מָקוֹם לְשָׁמְרָן, וְנִמְצְאוּ עָלָיו כְּדֵי לְשָׁמְרָן - מֻתָּר[58].

50) והרי לילה אינו זמן תפילין, וחייב לחלצן. 51) או קדש ('מעשה רוקח'). 52) השבת, וגם שבת אינה זמן תפילין. 53) מכסה אותן בידו כדי שלא יראוהו אחרים וילמדו ממנו ('נמוקי יוסף'). 54) ואינו חולצן בדרך משום חשש שמא יפלו מידו. ובליל שבת מוכרח הוא להעבירן כשהן על ראשו, שאסור להעביר חפץ בשבת ארבע אמות ברשות הרבים, והתירו לו להכניסן לעיר דרך מלבוש, משום בזיון התפילין (ביצה טו.). 55) שמחוץ לעיר ואינו משתמר. 56) ואם יניחן בבית־המדרש - יאבדו. 57) ואינו מוליכן לביתו. (שם). 58) ומורים כן לכתחילה. (מנחות לו:) וכגירסת הרי"ף שם. ולגירסת הש"ס שלפנינו, נאמר שאפילו להניחן לכתחילה על ראשו - מותר, כדי לשמרן.

יג. כָּל הַפָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע[59], פָּטוּר מִתְּפִלִּין[60]. קָטָן שֶׁיּוֹדֵעַ לִשְׁמֹר תְּפִלָּיו[61] - אָבִיו לוֹקֵחַ לוֹ תְּפִלִּין, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[62]. חוֹלֵי מֵעַיִם, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לִשְׁמֹר אֶת נְקָבָיו אֶלָּא בְּצַעַר, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין[63]. וְכָל הַטְּמֵאִים כֻּלָּן, חַיָּבִין[64] בִּתְפִלִּין כַּטְּהוֹרִים. מְצֻטָּעַר, וּמִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת וּנְכוֹנָה עָלָיו, פָּטוּר מִן הַתְּפִלִּין; שֶׁהַמֵּנִיחַ תְּפִלִּין, אָסוּר לוֹ לְהָסִיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן[65]. כֹּהֲנִים בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה[66], וְהַלְוִיִּים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים הַשִּׁיר עַל הַדּוּכָן[67], וְיִשְׂרָאֵל בְּשָׁעָה שֶׁעוֹמְדִים בַּמִּקְדָּשׁ[68], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה וּמִן הַתְּפִלִּין[69].

59) כגון נשים ועבדים, וכל אלה המנויים לעיל הל' ק"ש פ"ד. 60) ברכות יז, ע"ב. 61) שלא יכנס בהן לבית־הכסא וכדומה. 62) סוכה מב, ע"א. 63) מפני שתפילין צריכין גוף נקי, ואלו אינם יכולים להזהר בזה (חולין קי. וראה ב'תוספות' כתובות קד.). 64) סוכה כו, ע"ב. ואפילו מצורע שטומאתו חמורה חייב בתפילין, כמבואר במועד קטן טו. ('אור שמח'). 65) ואלה אי אפשר להם להזהר מהיסח הדעת. וב'ירושלמי' (ברכות פ"ב, ה"ג) אמרו: "רבי ינאי היה לובשן שלשה ימים אחר חליו" כי עד אז לא שב כחו אליו, ולא יכול היה לכוין מלהסיח דעתו מהן (פירוש החרדים, שם). 66) בבית המקדש. 67) כמין איצטבא, והיו בה שלש מדרגות, ועליהן עמדו הלויים כששרו על הקרבן (ערכין פ"ב, מ"ו. וראה הלכות בית הבחירה פ"ו, ה"ב). 68) על כל משמר ומשמר היה מעמד של ישראל בירושלים שבאו לעמוד בעזרה בשעת הקרבת התמיד, והם שלוחי ישראל לעמוד על קרבנם, ככתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" שתהא שמירתכם עליו בשעת הקרבתו, וראה בביאורנו לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"כא. 69) זבחים יט, ע"א. כי העוסק במצוה פטור מן המצוה (רש"י, שם). ושם מבואר, שכל אלה אם רצו להניח תפילין הרשות בידם, חוץ מתפלה של יד שהנחתה אסורה בכהנים בשעת עבודתם משום חציצה, וכמבואר בהל' כלי המקדש (פ"י, ה"ו).

יד. חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ[70] בִּתְפִלָּיו כָּל זְמַן שֶׁהֵם עָלָיו, שֶׁלֹּא יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶם אֲפִלּוּ רֶגַע אֶחָד, שֶׁקְּדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה מִקְּדֻשַּׁת הַצִּיץ[71]; שֶׁהַצִּיץ אֵין בּוֹ אֶלָּא שֵׁם אֶחָד[72], וְאִלּוּ יֵשׁ בָּהֶם אֶחָד וְעֶשְׂרִים שֵׁם שֶׁל יוֹ"ד הֵ"א בְּשֶׁל רֹאשׁ, וּכְמוֹתָן בְּשֶׁל יָד.

70) מנחות לו, ע"ב. לראות אם לא נשמטו ממקום הנחתן. וכשיאמר "וקשרתם לאות על ידך" - ממשמש בשל יד. "והיו לטוטפות בין עיניך" - ממשמש בשל ראש (או"ח סי' כח, ס"א). 71) שבראש כהן־גדול שאסור היה לו להסיח דעתו ממנו, שנאמר: והיה על מצחו תמיד (שמות כח, לח). תמיד - שלא יסיח דעתו ממנו (יומא ז:). 72) שכתוב עליו: "קדש לה'". (ראה סוכה ה.).

טו. תְּפִלִּין צְרִיכִין גּוּף נָקִי, שֶׁיִּזָּהֵר שֶׁלֹּא תֵצֵא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה כָּל זְמַן שֶׁהֵם[73] עָלָיו. לְפִיכָךְ אָסוּר לִישֹׁן בָּהֶם, לֹא שְׁנַת קֶבַע וְלֹא שְׁנַת עֲרַאי; אֶלָּא אִם הִנִּיחַ עֲלֵיהֶן סוּדָר[74], וְלֹא הָיְתָה עִמּוֹ אִשָּׁה[75], יָשֵׁן בָּהֶם שְׁנַת עֲרַאי[76]. וְכֵיצַד הוּא עוֹשֶׂה[77]? מַנִּיחַ רֹאשׁוֹ בֵּין בִּרְכָּיו[78] וְהוּא יוֹשֵׁב וְיָשֵׁן[79].

73) שבת מט, ע"א. 74) מטפחת, שאז יזכור שתפילין על ראשו, ויזהר בהן (סוכה כו.). 75) שאם אשתו עמו, חוששים שמא יבוא לידי הרגל דבר, והרי זה בזיון לתפילין. 76) כי לזמן מועט, אין חוששין ליציאת רוח מלמטה. 77) שלא ירדם ויישן שנת קבע. 78) שאז אינו נרדם שינת קבע (סוכה, שם). 79) ואין לחוש להיסח הדעת, שלא נקרא היסח הדעת אלא דרך שחוק וקלות ראש, אבל כשהוא מתנמנם הוא שכוח הבלי העולם, ואין כאן קלות ראש (רבינו יונה לברכות פ"ג).

טז. הָיוּ תְּפִלָּיו כְּרוּכִין בְּיָדוֹ[80], מֻתָּר לִישֹׁן בָּהֶם אֲפִלּוּ שְׁנַת קֶבַע[81]. וְאֵינוֹ אוֹכֵל בָּהֶם, אֶלָּא אֲכִילַת עֲרַאי[82]. אֲבָל אִם נִכְנַס לִסְעוּדַת קֶבַע, חוֹלְצָן[83] וּמַנִּיחָן עַל שֻׁלְחָנוֹ עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו[84], וְאַחַר־כָּךְ יְנִיחֵם, וִיבָרֵךְ עַל מְזוֹנוֹ וְהוּא לָבוּשׁ בָּהֶן[85].

80) שהסירן מעליו, וקשרן היטב מסביב לידו, באופן שאין לחוש שמא יפלו ממנו. 81) סוכה, שם. כי מאחר שסילקן מעל ראשו אין קדושתן עליו, ואינם צריכים גוף נקי ('מגדול עוז'. וכן ב'פרישה' לאורח־חיים סי' מד). 82) ירושלמי (ברכות פרק ב, הלכה ג). 83) שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו (ברכות כג: וברש"י שם). 84) בסוף הסעודה. 85) שם.

יז. הָיָה לָבוּשׁ תְּפִלִּין וְהֵצְרַךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא[86], לֹא יַנִּיחַ הַתְּפִלִּין בַּחוּרִין[87] הַסְּמוּכִין לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיִכָּנֵס, שֶׁמָּא יִטְלוּם עוֹבְרֵי דְרָכִים[88]. כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? אֲפִלּוּ הֵצְרַךְ לְהַשְׁתִּין מַיִם, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת[89], וְגוֹלְלָן בְּבִגְדוֹ כְּמִין[90] סֵפֶר־תּוֹרָה, וְאוֹחֲזָן בִּימִינוֹ[91] כְּנֶגֶד לִבּוֹ; וְיִזָּהֵר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא רְצוּעָה יוֹצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ טֶפַח[92]; וְנִכְנַס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו[93], וּכְשֶׁיֵּצֵא, מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא וְלוֹבְשָׁן[94].

86) לעשות בו צרכיו. ובתי־כסאות האמורים בתלמוד, על פני השדה הם (שם, וברש"י). 87) חורי כתלי מחיצות השדה. 88) ובמסכת ברכות (שם) הוסיפו: "ויבוא לידי חשד. ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורים הסמוכים לרשות הרבים, ובאת אשה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי, כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת, באותו שעה התקינו שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס". 89) מבית־הכסא. 90) וב'טור' (סימן מ"ג) כתוב: "כמו". 91) שלא יפלו מידו. 92) שיש בה קדושה, וגנאי הוא לה שתראה בבית־הכסא. 93) ובברכות שם, אמרו: "בראשונה היו מניחים תפילין בחורין הסמוכין לבית־הכסא (לפנים מן הגדר) ובאים עכברים ונוטלים אותם, התקינו וכו' שיאחזן בידו ונכנס". 94) שם. וכל זה בבית־הכסא שבשדה, שמתיירא להניח תפיליו בשדה מפני עוברי דרכים, אבל בבית־הכסא שבביתו לא יכניסן, כיון שיכול להניחן במקום המשתמר ('ספר המצוות').

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[95]? בְּבֵית־הַכִּסֵּא הַקָּבוּעַ, שֶׁאֵין נִיצוֹצוֹת נִתָּזוֹת[96] עָלָיו; אֲבָל בֵּית־הַכִּסֵּא עֲרַאי[97], לֹא יִכָּנֵס בָּהֶן כְּשֶׁהֵם גְּלוּלִים[98], אֶלָּא חוֹלֵץ אוֹתָן וְנוֹתְנָן לַחֲבֵרוֹ לְשָׁמְרָן. וְאֵין מֵי־רַגְלַיִם כָּלִין[99], אֲפִלּוּ בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ, אֶלָּא בִּישִׁיבָה; וְאִם הָיָה עָפָר תִּחוּחַ[100] - אֲפִלּוּ בַּעֲמִידָה[101]. הָיָה בְּמָקוֹם קָשֶׁה, יַעֲמֹד בִּמְקוֹם מִדְרוֹן[102], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּתְזוּ נִיצוֹצוֹת עָלָיו.

95) שנכנס עמהן לבית־הכסא להשתין מים. 96) שמסתמא עושה שם את צרכיו מיושב. 97) כגון להשתין מים, שאין אדם הולך בשבילם לבית־הכסא, והפעם הזאת נעשה המקום הזה בית־הכסא תחילה (ברכות כג: וברש"י שם) ומסתמא משתין שם מעומד, הואיל ואינו נפנה לגדולים, לפיכך יש שם ניצוצות. 98) משום ניצוצות השתן הניתזים על רגליו, וצריך לקנחן ולשפשפן בידו, כי אסור לאדם לצאת בניצוצות שעל רגליו, והרי אסור לו לשפשפן בידו שהתפילין בה, שמא יגע בהן ובזיון גדול הוא (שם וברש"י). 99) מן הגוף, בלא ניצוצות. 100) רך ומגובב. 101) ברכות מ, ע"א שאז אין ניצוצות, ואפילו בבית־הכסא עראי מותר להשתין בהן (שו"ע, או"ח סי' מג). 102) משופע, (ברכות שם).

יט. הָיָה לָבוּשׁ בִּתְפִלִּין, וְהֵצְרַךְ לְבֵית־הַכִּסֵּא לְעֵת־עֶרֶב, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְלָבְשָׁן אַחַר שֶׁיֵּצֵא - לֹא יִכָּנֵס בָּהֶם גְּלוּלִים בְּבִגְדוֹ, וַאֲפִלּוּ לְהַשְׁתִּין מַיִם בְּבֵית־הַכִּסֵּא קָבוּעַ[103]. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? חוֹלְצָן וּמַנִּיחָן בְּכִלְיָן[104], אִם הָיָה בּוֹ טֶפַח[105], אוֹ בְּכְלִי שֶׁאֵינוֹ כִלְיָן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ טֶפַח[106], וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס. וְכֵן אִם הֵצְרַךְ בַּלַּיְלָה[107], מַנִּיחָן בְּכְלִי, וְאוֹחֵז הַכְּלִי בְּיָדוֹ וְנִכְנָס.

103) שאין שם חשש ניצוצות, חוששים שמא יפנה בהן. 104) תיק המיוחד להן, הואיל ואין סופו ללבשן שנית. 105) בחללו, שאז חשוב הכלי אהל להפסיק בין התפילין לבית־הכסא. אבל בפחות מטפח, בטל הכלי לגבי התפילין ואינו חוצץ בפניהם (ברכות כג.), וכפירוש רב האי גאון, הובא ב'רבינו יונה' שם. 106) כי הואיל ואינו מיוחד להן, אינו בטל להן, וחוצץ. 107) וחושש לחלצן ולהניחן בחוץ שלא יגנבו (שם).

כ. שָׁכַח וְנִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְהוּא לָבוּשׁ תְּפִלִּין[108], מַנִּיחַ יָדוֹ עַלֵּיהֶן עַד שֶׁיִּגְמֹר עַמּוּד[109] רִאשׁוֹן, וְיוֹצֵא וְחוֹלֵץ, אַחַר־כָּךְ נִכְנָס וְעוֹשֶׂה צָרְכָּיו; שֶׁאִם יַפְסִיק בְּעַמּוּד רִאשׁוֹן, בֵּין בִּגְדוֹלִים בֵּין בִּקְטַנִּים, יָבוֹא לִידֵי חֲלָאִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן סַכָּנָה גְּדוֹלָה[110].

108) על ראשו, בלתי גלולות בבגדו, וכן בבית־הכסא שבביתו, שאסור בכל ענין להכניסן שם, ושכח ונכנס בהן. 109) קילוח. 110) שם, כה, ע"א: "עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן (חולי המצבה את הבטן), סילון (של מי רגלים) החוזר - מביא את האדם לידי ירקון" (עור פניו נהפך ירוק).

כא. שָׁכַח וְשִׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בִּתְפִלִּין, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאחַז, לֹא בָרְצוּעָה וְלֹא בַקְּצִיצָה[111], עַד שֶׁיִּטֹּל יָדָיו וְיִטְּלֵם, מִפְּנֵי שֶׁהַיָּדַיִם עַסְקָנִיּוֹת[112].

111) בתי התפילין. 112) ושמא נגעו במקום הטינופת (סוכה כו: וברש"י).

כב. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַמִּרְחָץ, מְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין לְבוּשִׁין[113], מֻתָּר לְהָנִיחַ תְּפִלִּין[114]; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין שָׁם, מִקְצָתָן עֲרֻמִּים וּמִקְצָתָן לְבוּשִׁין, אֵינוֹ חוֹלֵץ[115] תְּפִלָּיו, וְאֵינוֹ מֵנִיחַ שָׁם תְּפִלִּין לְכַתְּחִלָּה; וּמְקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִים עֲרֻמִּים, חוֹלֵץ[116] תְּפִלָּיו, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ.

113) שבת י, ע"א: "מרחצאות שלהם שלשה חדרים היו להם, פנימי - להזיע ולהשתטף, אמצעי - יורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, חיצון - יוצא לתוכו וגומר לבישתו ונח שם שעה מיגיעת המרחץ" (רש"י שם). 114) אפילו לכתחילה. 115) אינו מחוייב לחלצן. 116) משום שנאמר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו). כל דבר שיש בו קדושה, אסור להכניסו למקום מזוהם ('קרית ספר').

כג. לֹא יְהַלֵּךְ אָדָם בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וּתְפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ[117].

וַאֲפִלּוּ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל מֵת, אוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר, צָרִיךְ לַחֲלֹץ תְּפִלָּין, עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת. וְלֹא יִלְבַּשׁ אָדָם תְּפִלִּין, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ[118] וְיִלְבַּשׁ בְּגָדָיו. הַנּוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹ עַל רֹאשׁוֹ, חוֹלֵץ תְּפִלָּיו שֶׁל רֹאשׁ, עַד שֶׁיָּסִיר הַמַּשָּׂאוֹי[119] מֵעָלָיו; וַאֲפִלּוּ מִטְּפַחַת אָסוּר לְהַנִּיחַ עַל הָרֹאשׁ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין; אֲבָל צוֹנֵף הוּא מִצְּנִפָּתוֹ עַל תְּפִלָּיו[120].

117) ברכות יח, ע"א. משום "לועג לרש", שהמתים אינם בכלל מוות, וזה הנראה שם בתפיליו כאילו לועג להן, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה). 118) שאסור לעמוד בפני ה' ערום, שנאמר: ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך (דברים כג, טו). והשי"ן של תפילין, קדושת השם עליה. ראה שבת סב. (אדר"ת). 119) שגנאי הוא לתפילין להיות משא עליהן בשעת הנחתן (ב"מ קה:). 120) שאין זה דרך משא אלא דרך מלבוש ואין כאן בזיון. וכהן־גדול יוכיח, שאמרו בו: "שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין" (זבחים יט:). וראה מה שאמרו חז"ל בדוד המלך, שעטרת זהב היתה מונחת על ראשו במקום תפילין בשעת הנחתן (ע"ז מד.).

כד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תְּפִלִּין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ בּוֹ מִטָּתוֹ, עַד שֶׁיּוֹצִיאֵם[121] אוֹ יַנִּיחֵם בִּכְלִי, וְיַנִּיחַ הַכְּלִי בִּכְלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ כְלִיָּן[122]; אֲבָל אִם הָיָה הַכְּלִי הַשֵּׁנִי מְזֻמָּן לָהֶם - אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים, כִּכְלִי אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין. וְאִם הִנִּיחָן כְּלִי בְּתוֹךְ כְּלִי, מֻתָּר לְהַנִּיחָן תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו, בֵּין כַּר לְכֶסֶת[123], שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד רֹאשׁוֹ, כְּדֵי לְשַׁמְּרָן[124], וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ בַּמִּטָּה.

121) לחדר אחר אם יש לו. 122) ברכות כה, ע"ב. ויש אומרים שאינו מועיל כלי בתוך כלי, לגבי ספר תורה, אלא צריך לעשות לו מחיצה גבוהה עשרה טפחים ('הגהות מיימוניות'). וראה לקמן פ"י, ה"ז. 123) כר - זה המצע ששוכב עליו, כמו מזרן וכדומה. כסת - היא הכר הקטן שמשים תחת מראשותיו ('הערוך'). ורבינו בפירוש המשנה (שבת פ"ד, מ"ב) אומר: "שניהם מניחים תחת ראשו, אלא שכסת גדולה יותר". 124) מגנבים, או מעכברים (ברכות כד.)

כה. קְדֻשַּׁת תְּפִלִּין, קְדֻשָּׁתָן גְּדוֹלָה הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל אָדָם וְעַל זְרוֹעוֹ, הוּא עָנָו וִירֵא־שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ נִמְשָׁךְ בִּשְׂחוֹק[125] וּבְשִׂיחָה בְּטֵלָה[126]; וְאֵינוֹ מְהַרְהֵר מַחֲשָׁבוֹת רָעוֹת, אֶלָּא מְכַוֵּן לִבּוֹ בְּדִבְרֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְהִשְׁתַּדֵּל לְהִיוֹתָן עָלָיו כָּל הַיּוֹם[127], שֶׁמִּצְוָתָן כָּךְ הִיא. אָמְרוּ עָלָיו עַל רַב, תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל יָמָיו לֹא רָאוּהוּ שֶׁהָלַךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּלֹא תּוֹרָה אוֹ בְּלֹא צִיצִית אוֹ בְּלֹא תְּפִלִּין[128].

125) ליצנות. 126) ברכות ל, ע"ב: "אביי ישב לפני רבה, ראהו מתבדח יותר מדאי (ונראה כפורק עול). אמר: "וגילו ברעדה" כתוב! אמר לו: תפילין אני מניח" (והן עדות שממשלת קוני עלי, רש"י שם), הרי שמסגולת התפילין לא להמשך בקלות ראש (אדר"ת). 127) וכן כתוב ב'ספר העיטור' בשם רב עמרם גאון: וששאלתם ממנהג רבנן: כך ראינו גאונים ואבות בית־דין ואלופים הראשונים וכל חכמי הישיבה שאין חולצין התפילין עד "כימי השמים על הארץ" של קריאת־שמע של ערבית ('הגהות מיימוניות'). ומפני שצריכים גוף נקי, ושלא יסיח דעתו מהן בעודן עליו, ואין כל אדם יכול להזהר בזה, על כן נהגו שלא להניחן אלא בשעת תפילה בלבד ('טור' או"ח, סי' לז). 128) מגילה כח, ע"א. אלא ששם אמרו זה על רבי זירא (כסף־משנה). ובתשובות הגאונים שבסוף ספר "נהרות דמשק" פי' קע"ח מביא ברייתא המונה עשרה דברי חסידות שרב נהג בהם, וזו אחת מהם.

כו. אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּצְוָתָן לְלָבְשָׁן כָּל הַיּוֹם - בִּשְׁעַת תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַכֹּל[129]. אָמְרוּ חֲכָמִים: כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין, כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ[130]. וְכָל שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ[131] תְּפִלִּין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה; שֶׁהֲרֵי בְּאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת צִוָּה עַל תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְעַל תְּפִלִּין שֶׁל יָד. וְכָל הָרָגִיל בִּתְפִלִּין, מַאֲרִיךְ יָמִים[132], שֶׁנֶּאֱמַר: "ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ"[133].

129) ברכות טו, ע"א: "הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת־שמע ויתפלל". 130) שם. מכיון שהוא קורא: וקשרתם לאות על ידך וגו' ואינו קושר, נמצא שמה שאומר בפיו אינו אמת (רבינו יונה). 131) ניקדנו בכל הפרקים האלה "מניח" שהוראתו "שים", בניגוד ל"מֵניח" שפירושו - תֵּת מנוחה, אולם בנוסח הברכה (לעיל הלכה ד) ניקדנו "להָניח" כהכרעת ה'שולחן ערוך' וכמבואר לעיל. 132) מנחות מד, ע"א. 133) שם. "אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין - יחיו" (רש"י).

יום שישי י"ט תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה וההפרש שבין מזוזת יחיד למזוזת רבים.

א. כֵּיצַד כּוֹתְבִין אֶת הַמְּזוּזָה[2]? כּוֹתְבִין שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת, 'שְׁמַע', 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', עַל דַּף[3] אֶחָד, בִּירִיעָה אֶחָת. וְעוֹשֶׂה לָהּ רֶוַח מִלְּמַטָּה וְרֶוַח מִלְּמַעְלָה כְּמוֹ חֲצִי צִפֹּרֶן[4]. וְאִם כְּתָבָהּ בִּשְׁנַיִם אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה דַּפִּין - כְּשֵׁרָה[5]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה כִּזְנָב[6], אוֹ כְּמוֹ עִגּוּל[7], אוֹ כְּקֻבָּה[8]. וְאִם עָשָׂה כְּאַחַת מֵאֵלֶּה - פְּסוּלָה[9]. כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא עַל הַסֵּדֶר[10], כְּגוֹן שֶׁהִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - פְּסוּלָה[11]. כְּתָבָהּ בִּשְׁנֵי עוֹרוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפָרָן, פְּסוּלָה[12]. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁבָּלָה וּתְפִלִּין שֶׁבָּלוּ, אֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְזוּזָה[13]; וְלֹא מִן הַגִּלְיוֹנִים[14] שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, אֵין כּוֹתְבִין עָלָיו מְזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵין מוֹרִידִין מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה לִקְדֻשָּׁה קַלָּה.

2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמונת ה' בכל עת בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב): "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע במזוזה מייד" ("החינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו לקמן פרק ו, הלכה י"ג). 3) עמוד. 4) (מנחות דף לב עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי הקונטרס שלא יכפלו) ופירשו הגאונים שזה כחצי ציפורן (רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדדין, צריך להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל, אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל (שם). 5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף משנה). 6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזנב. 7) שהיא כתובה בצורה עגולה. 8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת, ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת ומתרחבת מלמעלה למטה. 9) (מנחות דף לא עמוד א) אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", וכנראה שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה). 10) הכתוב בתורה "שמע, לפני "והיה אם שמוע". 11) מכילתא פרשת בא. 12) ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). 13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמוע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). 14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושבין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

1 **ב. וּמִצְוָה לַעֲשׂוֹת רֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשַׁת ׳שְׁמַע׳ לִ׳וְהָיָה**
2 **אִם שָׁמֹעַ׳ פָּרָשָׁה סְתוּמָה[15]; וְאִם עָשָׂה אוֹתָהּ**
3 **פְּתוּחָה[16] - כְּשֵׁרָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ מִן**
4 **הַתּוֹרָה[17]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בַּתַּגִּין[18] שֶׁבָּהּ. וְאֵלּוּ הֵן**
5 **הַתַּגִּין שֶׁעוֹשִׂין בַּמְּזוּזָה:**

15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). 16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). 17) שאין פרשת "שמע" כתובה בתורה סמוכה ל"והיה אם שמוע" שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בעניין פרשיות שבתפילין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאינן סמוכות בתורה? מפני ש"קֶדֶשׁ" "והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתוחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתיחת "והיה אם שמוע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו בכולן (מעשה רוקח). 18) כתרי האותיות העשויים בדמות זייני"ן כמו שמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

6 **ג. פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה יֵשׁ בָּהּ שֶׁבַע אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל אוֹת**
7 **מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן[19]. וְאֵלּוּ הֵן: שִׁי"ן עַיִ"ן שֶׁל ׳שְׁמַע׳,**
8 **וְנוּ"ן דְּ׳נַפְשְׁךָ׳, וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל ׳מְזֻזוֹת׳, וּתְרֵי טֵיתֵי"ן**
9 **שֶׁל ׳טֹטָפֹת׳. וּפָרָשָׁה שְׁנִיָּה יֵשׁ בָּהּ שֵׁשׁ אוֹתִיּוֹת, עַל כָּל**
10 **אוֹת מֵהֶן שְׁלֹשָׁה זֵינֵי"ן. וְאֵלּוּ הֵן: גִּימֶ"ל שֶׁל ׳דְּגָנְךָ׳,**
11 **וּתְרֵי זֵינֵי"ן שֶׁל ׳מְזוּזוֹת׳, וּתְרֵי טֵיתֵי"ן שֶׁל ׳טוֹטָפֹת׳,**
12 **וְצַדִּי"ק שֶׁל ׳הָאָרֶץ׳. וְאִם לֹא עָשָׂה תָּגִין, אוֹ שֶׁהוֹסִיף**
13 **בָּהֶן אוֹ גָּרַע מֵהֶן, לֹא פָסַל. וְאִם כְּתָבָהּ שֶׁלֹּא**
14 **בִּשְׁרְטוּט[20], אוֹ שֶׁלֹּא דְּקָדֵק בְּמָלֵא וְחָסֵר, אוֹ שֶׁהוֹסִיף**
15 **מִבִּפְנִים אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[21].**

19) (מנחות דף ל עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זייני"ן ואלו הן: שעטנ"ז ג"ץ" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואותם התגים אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. 20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא". 21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חיסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" - כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קרית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

16 **ד. מִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁכּוֹתְבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבַּחוּץ, כְּנֶגֶד**
17 **הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה: ׳שַׁדַּי׳[22]; וְאֵין בָּזֶה**
18 **הֶפְסֵד, לְפִי שֶׁהוּא מִבַּחוּץ. אֲבָל אִלּוּ שֶׁכּוֹתְבִין**
19 **מִבִּפְנִים שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים, אוֹ שֵׁמוֹת קְדוֹשִׁים[23], אוֹ**
20 **פָּסוּק אוֹ חוֹתָמוֹת[24] - הֲרֵי הֵן בִּכְלַל מִי שֶׁאֵין לָהֶם**
21 **חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאִלּוּ הַטִּפְּשִׁים, לֹא דַּי לָהֶם**
22 **שֶׁבִּטְּלוּ הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁעָשׂוּ מִצְוָה גְּדוֹלָה[25], שֶׁהִיא**
23 **יִחוּד הַשֵּׁם שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְאַהֲבָתוֹ וַעֲבוֹדָתוֹ,**
24 **כְּאִלּוּ הוּא קָמִיעַ[26] שֶׁל הֲנָיַת עַצְמָן[27], כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל**
25 **לִבָּם הַסָּכָל, שֶׁזֶּהוּ דָּבָר הַמְּהַנֶּה בְּהַבְלֵי הָעוֹלָם[28].**

22) (הלכות גדולות). וב"זוהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שד"י נוטריקון שומר דת ישראל (כלבו). 23) אזכרות, שהן שמות ה'. 24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב

להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ידך, אחד של טוטרוסיאי ה', ואחד של סוריאה שר הפנים". 25) מצוות מזוזה. 26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. 27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. 28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיישן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש־ברוך־הוא והשמירה תבוא מאליה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונוהגים לכתוב מבחוץ "כוז"ו במוכס"ז כוז"ו" נגד "ה' אלוקינו ה'" הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף בי"ת, לאותיות ה' אלוקינו ה'" (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי) שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פעוט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפציך וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך".

1 **ה. וּמִצְוָה לִכְתֹּב 'עַל הָאָרֶץ' בְּשִׁיטָה אַחֲרוֹנָה, בֵּין**
2 **בְּרֹאשׁ, בֵּין (בְּאֶמְצַע[29]) הַשִּׁיטָה. וְנָהֲגוּ כָּל הַסּוֹפְרִים**
3 **לִכְתֹּב אוֹתָהּ בִּשְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים שִׁיטוֹת, וְ'עַל הָאָרֶץ'**
4 **בְּרֹאשׁ שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ**
5 **כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה עַל הַסֵּדֶר: שְׁמַע, ה', הַדְּבָרִים,**
6 **לְבָנֶיךָ, וּבְשָׁכְבְּךָ, בֵּין, וְהָיָה[30], מְצַוֶּה, בְּכָל, יוֹרֶה,**
7 **עֵשָׂב, פֶּן, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, הַשָּׁמַיִם, וַאֲבַדְתֶּם, וְשַׂמְתֶּם,**
8 **אֹתָם, אֹתָם, בַּדֶּרֶךְ, וּבִשְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר, עַל הָאָרֶץ.**

29) גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" - כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבוה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" - כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחיק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. 30) כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתומה.

9 **ו. כְּשֶׁכּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוֹף הַשִּׁיטָה**
10 **לְתְחִלָּתָהּ[31], עַד שֶׁתִּמְצָא, כְּשֶׁיִּפְתַּח הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת,**
11 **יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁיטָה לְסוֹפָהּ. וְאַחַר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מַנִּיחָהּ**
12 **בִּשְׁפוֹפֶרֶת[32] שֶׁל קָנֶה[33] אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר,**
13 **וּמְחַבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמַסְמֵר, אוֹ חוֹפֵר**
14 **בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמַכְנִיס בָּהּ[34] הַמְּזוּזָה.**

31) (מנחות שם). 32) (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). 33) צמח נבוב הגדל על שפת נהרות. 34) בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).

15 **ז. וְקֹדֶם שֶׁיִּקְבָּעֶנָּה בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה:**
16 **"בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ**
17 **בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְבֹּעַ מְזוּזָה"[35]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ בִּשְׁעַת**
18 **כְּתִיבָתָהּ, שֶׁקְּבִיעָתָהּ זוֹ הִיא הַמִּצְוָה[36].**

35) רי"ף הלכות מזוזה. 36) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.

19 **ח. תְּלָאָהּ בְּמַקֵּל[37] - פְּסוּלָה[38], שֶׁאֵין זוֹ קְבוּעָה.**
20 **הִנִּיחָהּ אַחֲרֵי הַדֶּלֶת[39] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[40]. חָפַר**
21 **בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח וְהִכְנִיס הַמְּזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶר, וְהִיא**
22 **כִּבְרִיחַ הַקְּרָשִׁים בַּטַּבָּעוֹת[41] - פְּסוּלָה. הֶעֱמִיק לָהּ**
23 **טֶפַח[42] - פְּסוּלָה[43]. חָתַךְ קָנֶה וְהִכְנִיס בּוֹ[44] מְזוּזָה,**
24 **וְאַחַר־כָּךְ חִבֵּר הַקָּנֶה אֶל קָנִים אֲחֵרִים, וְהֶעֱמִיד מִן**
25 **הַכֹּל מְזוּזַת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקָּדְמָה קְבִיעַת**
26 **הַמְּזוּזָה לַעֲשִׂיַּת מְזוּזַת הַפֶּתַח[45].**

37) שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד בגובה מזוזת הבית. 38) (מנחות דף לב עמוד ב). 39) על הקיר שמאחורי הדלת. 40) (שם) כי גם זו אינה קבועה בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזוזות ביתך". 41) שהכניס המזוזה ברוחב המזוזה ולא בגבהה (מנחות דף לג עמוד א) נגר - בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז): "העביר את הנגר". 42) שחפר במזוזת הבית בעומק טפח, ושם הכניס את המזוזה. 43) (שם עמוד ב) שאין זו "על מזוזות" אלא "תוך מזוזה". 44) במקום החתך. 45) ואין חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזוזת הפתח בבית, וזה שקבע את המזוזה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום "תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).

27 **ט. מְזוּזַת הַיָּחִיד נִבְדֶּקֶת פַּעֲמַיִם בַּשָּׁבוּעַ[46], וּמְזוּזַת**
28 **רַבִּים[47] - פַּעֲמַיִם בַּיּוֹבֵל[48]; שֶׁמָּא נִקְרְעָה[49] מִמְּנָה אוֹת**
29 **אַחַת אוֹ נִמְחֲקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּכְּתָלִים,**
30 **מַרְקֶבֶת.**

46) בשמיטה. 47) כגון שערי חצרות ועיירות. 48) חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד אומר: יעשו חבריי (לשון רש"י שם). 49) מוסב על חיוב הבדיקה בכלל.

י. הַכֹּל חַיָּבִין בִּמְזוּזָה, אֲפִלּוּ נָשִׁים[50] וַעֲבָדִים[51].
וּמְחַנְּכִים אֶת הַקְּטַנִּים[52] לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבָתֵּיהֶם.
הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְהָדַר בְּפוּנְדָּק[53] בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[54]; אֲבָל הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, חַיָּב בִּמְזוּזָה מִיָּד[55].

50) אף על פי שנסמכה מצוות מזוזה למצוות תלמוד תורה ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזוזות וגו' אין אנו מקישים מזוזה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה, אלא הן חייבות, משום שנאמר במזוזה: "למען ירבו ימיכם" וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). 51) כל מצוה שהאשה חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א). 52) כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפוטרופוס מחנך אותם בקביעת מזוזה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א; והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י). 53) מלון. 54) כי מזוזה - חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזוזה (בית יוסף יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה אינה חייבת במזוזה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזוזה מפני שהיא נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א). 55) (מנחות דף מד עמוד א). "משום יישוב ארץ ישראל". שלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנו, מפני טורח מזוזה אחרת (שלא היו מצויות בימיהם), ואפילו כשיצא ממנו ישכרנו אחר מהרה כשימצאנו מזומן במזוזה (לשון רש"י שם).

יא. הַמַּשְׁכִּיר בַּיִת לַחֲבֵרוֹ, עַל הַשּׂוֹכֵר לְהָבִיא מְזוּזָה וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ, אֲפִלּוּ הָיָה נוֹתֵן שָׂכָר עַל קְבִיעָתָהּ[56]; מִפְּנֵי שֶׁהַמְּזוּזָה חוֹבַת הַדָּר הִיא, וְאֵינָהּ חוֹבַת הַבַּיִת[57]. וּכְשֶׁהוּא יוֹצֵא, לֹא יִטְּלֶנָּה בְּיָדוֹ וְיֵצֵא[58]; וְאִם הָיָה הַבַּיִת שֶׁל כּוּתִי, חֵרֵי זֶה נוֹטְלָהּ כְּשֶׁיֵּצֵא[59].

56) אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. 57) (בבא מציעא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר. 58) (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזיקים באים בבית שאין בו מזוזה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית" (תוספות שם דף קא עמוד ב). 59) שמא ינהג בה הגוי מנהג בזיון.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב במזוזה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזוזה; גודל מצוות מזוזה וסגולתה.

א. עֲשָׂרָה תְּנָאִין יֵשׁ בַּבַּיִת, וְאַחַר־כָּךְ יִתְחַיֵּב הַדָּר בּוֹ לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה. וְאִם חָסֵר תְּנַאי אֶחָד מֵהֶן, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה. וְאֵלּוּ הֵן: שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[2] עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[3] אוֹ יָתֵר, וְשֶׁתְּהִיֶּינָה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת[4], וְיִהְיֶה לוֹ מַשְׁקוֹף[5], וְתִהְיֶה לוֹ תִּקְרָה[6], וְיִהְיוּ לוֹ דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, וְיִהְיֶה הַבַּיִת חֹל[7], וְיִהְיֶה עָשׂוּי לְדִירַת אָדָם[8], וְעָשׂוּי לְדִירַת כָּבוֹד[9], וְעָשׂוּי לְדִירַת קֶבַע[10].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ויהיו לו דלתות".

אבל הראב"ד כאן השיג וכתב, שדלת אינה תנאי למזוזה, ואף אם אין דלת חייב במזוזה.

ויש לומר שטעם מחלוקתם הוא בגדר הדלת, הרמב"ם סבר שהדלת עשויה לפתיחה ויציאה, וממילא היא חלק מהשער, ואם אין דלת חסר בשער ואינו חייב במזוזה, אבל הראב"ד סבר שהדלת עשויה רק לסתימת השער ואינה חלק ממנו, ולכן גם אם אין דלת חייב השער במזוזה.

(על־פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 446)

2) באורך. 3) ברוחב. 4) עמודים משני צדי הפתח, ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזוזות פתחי. 5) קורה מעל לפתח. 6) שהבית יהיה מקורה. 7) פרט לבתי כנסיות וכיו"ב שהם קודש. 8) פרט לבית התבן ובית העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. 9) פרט לבית המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד, כמבואר בסמוך ה"ט. 10) פרט לסוכת החג וכיו"ב, שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

ב. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה[11]. וְאִם יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת בְּשָׁוֶה[12], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָגֹל אוֹ בַּעַל חָמֵשׁ זָוִיּוֹת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאִם הָיָה אָרְכּוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ[13], הוֹאִיל וְיֵשׁ בּוֹ לְרַבֵּעַ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב בִּמְזוּזָה.

11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג:). 12) ארכו כרחבו. 13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו ארוך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול ('מעשה רוקח'). ויש מפרשים: "אע"פ שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"יד, ה"ו ('אור שמח').

ג. אַכְסַדְּרָה, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כְתָלִים וְתִקְרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּצִימִין[14] בְּרוּחַ רְבִיעִית, פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהַפְּצִימִין לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵם עֲשׂוּיִים, וְלֹא מִשּׁוּם מְזוּזוֹת נַעֲשׂוּ[15]. וְכֵן הַתִּקְרָה שֶׁאֵין לָהּ כְּתָלִים, אֶלָּא עוֹמֶדֶת עַל עַמּוּדִים מִכָּאן וּמִכָּאן[16], אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא כְּתַבְנִית בַּיִת, פְּטוּרָה[17], לְפִי שֶׁאֵין לָהּ מְזוּזוֹת, שֶׁאֵלּוּ הָעַמּוּדִים לְהַעֲמִיד הַתִּקְרָה הֵן עֲשׂוּיִין.

14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). 15) מנחות לג, ע"ב. 16) מארבע רוחותיה. 17) שם.

ד. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְזוּזָה מִכָּאן וּמִכָּאן, וְכִפָּה[18] כְּמִין קֶשֶׁת עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת בִּמְקוֹם הַמַּשְׁקוֹף - אִם יֵשׁ בְּגֹבַהּ הַמְּזוּזוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר, חַיָּב בְּמְזוּזָה[19]; וְאִם אֵין בָּהֶן עֲשָׂרָה טְפָחִים, פְּטוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מַשְׁקוֹף[20].

18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. 19) שהכיפה נידונית כמשקוף. 20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי־אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

ה. בַּיִת שֶׁאֵין לוֹ תִּקְרָה, פָּטוּר[21] מִן הַמְּזוּזָה. הָיָה מִקְצָתוֹ מְקֹרֶה וּמִקְצָתוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה - יֵרָאֶה לִי, שֶׁאִם הָיָה הַקֵּרוּי[22] כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, שֶׁהוּא חַיָּב בִּמְזוּזָה. וּמַעֲמִידִין הַדְּלָתוֹת, וְאַחַר־כָּךְ קוֹבְעִין אֶת הַמְּזוּזָה[23].

21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. 22) ויש בקירוי ארבע אמות על ארבע אמות (כסף־משנה, בשם רבינו מנוח). 23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" - והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל - "אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות"; ולא אמרו: אחד פתחי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות - פתח נקרא, שער אינו נקרא (לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). - ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע לידי מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

ו. הַר־הַבַּיִת[24], הַלְּשָׁכוֹת[25] וְהָעֲזָרוֹת[26], וּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן בֵּית דִּירָה, פְּטוּרִין, לְפִי שֶׁהֵן קֹדֶשׁ[27]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים, שֶׁהָאוֹרְחִין דָּרִין[28] בּוֹ, חַיָּב בִּמְזוּזָה. וְכֵן בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין, אִם הָיָה בּוֹ בֵּית דִּירָה[29], חַיָּב[30]. כָּל הַשְּׁעָרִים שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ לֹא הָיָה לָהֶם מְזוּזוֹת[31], חוּץ מִשַּׁעַר נִיקָנוֹר[32] וְשֶׁלְּכְנִים מִמֶּנּוּ, וְשֶׁל לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין[33], מִפְּנֵי שֶׁהַלִּשְׁכָּה הַזֹּאת הָיְתָה בֵּית־דִּירָה לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַהַפְרָשָׁה[34].

24) שבית־המקדש היה בנוי עליו. 25) חדרי המקדש, מלשון הכתוב (יחזקאל מ, יז). 26) חצרות המקדש, והן: עזרת נשים ועזרת ישראל. 27) שנאמר: "מזוזות ביתך" בית חול, ולא בית קודש (יומא יא:). ויש אומרים: שבית־המדרש חייב במזוזה, שכיון שתלמידים יושבים בו מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה, וב"ירושלמי" (מגילה פ"ב, ה"יב) אמרו: בית מדרשו של רבי חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת הצהרים היתה רוח רעה מבעתתו עד שתיקן בו מזוזה ('טור' יו"ד סי' רפו). 28) שאין ידם משגת להכניס האורחים בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית־הכנסת (לשון ה'נמוקי יוסף' להל' מזוזה). 29) לשמש. 30) יומא יא, ע"ב; רי"ף הל' מזוזה). 31) לפי שהם קודש. 32) הוא שער המזרח שבעזרת ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה פ"ה, מ"ד). נקנור - שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו. 33) חדר פקידי המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני (אחר שמעון הצדיק) היו נותנים ממון למלכות כדי לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך, שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פרהדרין (יומא ח:). פרהדרין - חכמי המלך ויועציו, בלשון יוונית. 34) שהיו מפרישים אותו מביתו, שבעה ימים לפני יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה, מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר: "חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף־משנה). או להגיה: "משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול. אבל בית־הכנסת שאין בו בית דירה לאדם - הרי זה פטור, כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט.): "ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל" ('חתם סופר' יו"ד סי' רפא).

ז. בֵּית הַתֶּבֶן[35], בֵּית הַבָּקָר, בֵּית הָעֵצִים, בֵּית אוֹצָרוֹת[36] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֵּיתֶךָ" - בֵּיתְךָ הַמְיֻחָד לְךָ[37], פְּרָט לָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. לְפִיכָךְ, רֶפֶת הַבָּקָר, שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהּ[38] וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהּ, חַיָּבוֹת בִּמְזוּזָה, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בָּהּ יִחוּד לְדִירַת אָדָם. בֵּית־שַׁעַר[39], אַכְסַדְרָה וּמִרְפֶּסֶת[40], וְהַגִּנָּה, וְהַדִּיר[41] - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם עֲשׂוּיִין לְדִירָה[42]. אִם הָיוּ בָּתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לִמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חַיָּבִין בִּמְזוּזָה[43].

35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו. 36) המשמש מחסן ליין ושמן וכדומה. 37) לדירת אדם (יומא יא.). 38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם). 39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו. 40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים דרך שם. 41) מקום מכלא הצאן. 42) שם, ע"ב; מנחות לג, ע"ב. 43) מנחות שם. וכפירוש הרי"ף בהל' מזוזה. ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו' - שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף־משנה).

ח. לְפִיכָךְ, אֶחָד שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת[44], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְבוֹאוֹת[45], וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְדִינוֹת[46] וַעֲיָרוֹת, הַכֹּל חַיָּבִים בִּמְזוּזָה; שֶׁהֲרֵי הַבָּתִּים הַחַיָּבִין בִּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה בָּתִּים[47], זֶה פָּתוּחַ לָזֶה וְזֶה פָּתוּחַ לָזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חַיָּב בִּמְזוּזָה, כֻּלָּן חַיָּבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ[48]: שַׁעַר הַפָּתוּחַ מִן הַגִּנָּה[49] לֶחָצֵר[50], חַיָּב בִּמְזוּזָה.

44) אע"פ שאינן מקורות. 45) רחוב צדדי וצר, וחצרות פתוחות לתוכו. 46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי עירם - פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטרו שערי ערי הגיטו ממזוזה ('באר שבע' סימן י"ג). 47) כנוסח כת"י התימנים. ונוסח אחר: עשרה בתים. 48) מנחות לג, ע"ב. 49) וציר הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. 50) שיש בה בית החייב במזוזה.

ט. בֵּית־הַכִּסֵּא, וּבֵית־הַמֶּרְחָץ, וּבֵית הַטְּבִילָה[51], וּבֵית הַבֶּרְסְקִי[52] וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כָּבוֹד[53]. סֻכַּת חַג[54] בֶּחָג[55] וּבַיִת שֶׁבִּסְפִינָה[56], פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת קֶבַע. שְׁתֵּי סֻכּוֹת שֶׁל יוֹצְרִים[57], זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ - הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ קְבוּעָה[58]. הַחֲנֻיּוֹת שֶׁבַּשְּׁוָקִים פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן קְבוּעִים לְדִירָה[59].

51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד. 52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. 53) יומא יא, ע"א. ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקודש, בכל זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם עשויים לדירת כבוד (ש"ך יו"ד סי' רפו). 54) חג הסוכות. 55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו בנין קבוע הראוי לדירת קבע (יומא י:). ולפיכך לשכת פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבע. 56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"יב): "מזוזה אינה נוהגת במפרשי ימים". 57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפנים מזו, בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם). 58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה דומה לבית־שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא חייב במזוזה (לעיל ה"ז) כי בית־שער תשמישו קבוע בלילה כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). 59) אלא למכירה בלבד, ובלילה נסגרות ובעליהם הולכים להם.

י. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא אֶלָּא בְּאַחַת מֵהֶן, חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וָפֶתַח[60]. פֶּתַח קָטָן שֶׁבֵּין בַּיִת לַעֲלִיָּה[61], חַיָּב בִּמְזוּזָה. חֶדֶר שֶׁבַּבַּיִת, אֲפִלּוּ חֶדֶר בְּחֶדֶר - חַיָּב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה עַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַפְּנִימִי, וְעַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַחִיצוֹן, וְעַל שַׁעַר הַבַּיִת, שֶׁכֻּלָּן עֲשׂוּיִין לְדִירָה וּקְבוּעִין.

60) מנחות לד, ע"א. 61) "זה דרכם: ארובה באמצע העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות, ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד אדם מן העליה לבית כי־אם ברשות הבעלים, ועושים פתח במחיצות" (לשון רש"י שם).

יא. פֶּתַח שֶׁבֵּין בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ בֵּין בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּבֵיתוֹ - אִם רָגִיל לָצֵאת וְלָבוֹא בְּאוֹתוֹ הַפֶּתַח, חַיָּב בִּמְזוּזָה[62]. פֶּתַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָּתִּים[63], הוֹלְכִין אַחַר הַצִּיר[64] שֶׁל דֶּלֶת; מְקוֹם שֶׁהַצִּיר נִרְאֶה עִמּוֹ, שָׁם קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה[65].

62) שם, לג, ע"א. 63) כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. 64) יתד ברזל שבדלת למעלה ולמטה. 65) שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

יב. וְהֵיכָן קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה? בְּתוֹךְ חָלָל שֶׁל פֶּתַח[66], בַּטֶּפַח הַסָּמוּךְ[67] לַחוּץ, בִּתְחִלַּת שְׁלִישׁ הָעֶלְיוֹן שֶׁל גֹּבַהּ הַשַּׁעַר[68]; וְאִם קְבָעָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה, כְּשֵׁרָה; וְהוּא, שֶׁיַּרְחִיקֶנָּה מִן הַמַּשְׁקוֹף טֶפַח[69]. וְצָרִיךְ לְקָבְעָהּ עַל יְמִין הַנִּכְנָס לַבַּיִת[70]; וְאִם קְבָעָהּ מִשְּׂמֹאל - פְּסוּלָה. וּבַיִת שֶׁל שֵׁתָּפִין, חַיָּב בִּמְזוּזָה[71].

66) ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח), שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו־תם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוזת הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט). 67) לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג:). 68) שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" - מה קשירה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם.). 69) כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף־משנה). 70) שנאמר: "על מזוזות ביתך" - קרא בו: דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא:). 71) ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיהם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימיכם" וגו', כולם צריכים לחיות (שם). ואיחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שביומא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה לי? ותירצו: לומר,

דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף־משנה).

יג. חַיָּב אָדָם לְהִזָּהֵר בִּמְזוּזָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא חוֹבַת הַכֹּל[72] תָּמִיד[73]. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס וְיֵצֵא, יִפְגַּע בְּיִחוּד הַשֵּׁם, שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְיִזְכֹּר אַהֲבָתוֹ, וְיָעוֹר מִשְּׁנָתוֹ וּשְׁגִיאוֹתָיו[74] בְּהֶבְלֵי הַזְּמָן, וְיֵדַע, שֶׁאֵין דָּבָר הָעוֹמֵד לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, אֶלָּא יְדִיעַת צוּר הָעוֹלָם, וּמִיָּד הוּא חוֹזֵר לְדַעְתּוֹ וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי מֵישָׁרִים. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[75]: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ וּבִזְרוֹעוֹ, וְצִיצִית בְּבִגְדוֹ, וּמְזוּזָה בְּפִתְחוֹ, מֻחְזָק הוּא שֶׁלֹּא יֶחֱטָא; שֶׁהֲרֵי יֶשׁ לוֹ מַזְכִּירִין רַבִּים, וְהֵן הֵם[76] הַמַּלְאָכִים שֶׁמַּצִּילִין אוֹתוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם"[77]. בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן.

72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י). 73) גם ביום וגם בלילה. 74) עיסוקו התמידי. 75) מנחות מג, ע"ב. 76) המצוות. 77) ימלטם מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו הפסוק: "והחוט המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומִשְׁנָה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ[2] מִיִּשְׂרָאֵל לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה לְעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה"; כְּלוֹמַר: כִּתְבוּ לָכֶם תּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שִׁירָה זוֹ[3], לְפִי שֶׁאֵין כּוֹתְבִין אֶת הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת[4]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ אֲבוֹתָיו סֵפֶר־תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ[5]. וְאִם כְּתָבוֹ בְּיָדוֹ, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ קִבְּלָהּ מֵהַר־סִינַי[6]. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ לִכְתֹּב, אֲחֵרִים כּוֹתְבִין לוֹ. וְכָל הַמַּגִּיהַּ[7] סֵפֶר־תּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ כְּתָבוֹ כֻּלּוֹ[8].

2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"א, ה"א (ה'חינוך', מצוה תרי"ג. וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מנין מצוות־עשה). 3) "שירת האזינו". 4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר־תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. 5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: **כתבו לכם** עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאיל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני ישראל, פן תקוץ נפשם בקראם בספרים הישנים שניחו להם אבותיהם" (ה'חינוך' מצוה תרי"ג). 6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר־תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל־כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני ('נמוקי יוסף' שם). 7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה - פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשבי"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שמואל־ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס ('מעדני יום טוב' הל' ס"ת). 8) מנחות, שם. ולדעת ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט:) וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר־תורה כותב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות־עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושיה ידע המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצְוָה עָלָיו לִכְתֹּב סֵפֶר־תּוֹרָה אֶחָד לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יָתֵר עַל סֵפֶר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ וּגוֹ'"[9]. וּמַגִּיהִין אוֹתוֹ מִסֵּפֶר הָעֲזָרָה[10], עַל־פִּי בֵּית־דִּין הַגָּדוֹל. זֶה שֶׁהָיָה לוֹ כְּשֶׁהוּא הֶדְיוֹט, מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו[11]; וְזֶה שֶׁכָּתַב אוֹ שֶׁנִּכְתַּב לוֹ[12] אַחַר שֶׁמָּלַךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד. וְאִם יֵצֵא לַמִּלְחָמָה - סֵפֶר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בַּדִּין - וְהוּא עִמּוֹ, מֵסֵב[13] - וְהוּא כְּנֶגְדּוֹ[14]; שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר בו: "את משנה התורה וגו', משנה - שתים במשמע. 10) שבבית־המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו). 11) כשאר איש ישראל. 12) ע"י אחרים, כשאינו יודע לכתוב. 13) אל השולחן לאכול. 14) סנהדרין, שם. "לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשהו ולא יגער בו, ובשבט פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד, למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה תקג).

ג. לֹא הָיָה לוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּמְלֹךְ, צָרִיךְ לִכְתֹּב לוֹ אַחַר שֶׁמָּלַךְ שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה - אֶחָד מַנִּיחוֹ בְּבֵית גְּנָזָיו, וְהַשֵּׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תָּמִיד, לֹא יָסוּר מֵעִמּוֹ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה בִּלְבַד[15], וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ לְבֵית־הַכִּסֵּא[16], אוֹ לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ[17].

15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו" - אלו

הימים, "כל ימי חייו" - לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו "בלילה" - בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר שמחה מדווינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו', וכן נראה מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר שם דין לילה לגמרי. 16) שנאמר: "וקרא בו" מקום הראוי לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב, משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו" ('תורה תמימה', פרשת שופטים, אות צ"ה). 17) אפילו ביום.

1 **ד. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁכְּתָבוֹ בְּלֹא שִׂרְטוּט[18], אוֹ שֶׁכְּתָבוֹ**
2 **מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף[19] - פָּסוּל[20];**
3 **אֶלָּא, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַגְּוִיל, אוֹ כֻּלּוֹ עַל הַקְּלָף. וְכֵיצַד**
4 **כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה? כּוֹתֵב כְּתִיבָה מְתֻקֶּנֶת, נָאָה**
5 **בְּיוֹתֵר[21]. יַנִּיחַ בֵּין כָּל תֵּבָה[22] וְתֵבָה כְּמִלֹּא אוֹת**
6 **קְטַנָּה[23], וּבֵין אוֹת לְאוֹת כְּמִלֹּא חוּט הַשַּׂעֲרָה, וּבֵין**
7 **כָּל שִׁיטָה[24] וְשִׁיטָה כְּמִלֹּא שִׁיטָה. וְאֹרֶךְ כָּל שִׁיטָה**
8 **וְשִׁיטָה - שְׁלֹשִׁים אוֹתִיּוֹת, כְּדֵי לִכְתֹּב**
9 **'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם', 'לְמִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם',**
10 **תְּלָתָא זִמְנֵי[25]; וְזֶה הוּא רֹחַב כָּל דַּף[26] וָדַף. וְלֹא תְהֵא**
11 **שִׁיטָה קְצָרָה מִזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא הַדַּף כְּאֻגֶּרֶת. וְלֹא**
12 **אָרְכָּהּ יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת**
13 **בַּכְּתָב[27].**

18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"יב). 19) גויל וקלף מפורשים למעלה (פ"א, ה"ו־ז). 20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט). והטעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ליו"ד סי' רעא). 21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". 22) מילה. 23) זו יו"ד. 24) שורה. 25) שלש פעמים. 26) עמוד. 27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות - מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוט בארץ (איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים־ב טז, ט): עיניו משוטטות בכל הארץ.

14 **ה. לֹא יְמַעֵט הַכְּתָב[28] מִפְּנֵי הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה**
15 **לְפָרָשָׁה[29]. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת חָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת - לֹא**
16 **יִכְתֹּב שְׁתַּיִם בְּתוֹךְ הַדַּף וְשָׁלֹשׁ חוּץ לַדַּף, אֶלָּא כּוֹתֵב**
17 **שָׁלֹשׁ בְּתוֹךְ הַדַּף וּשְׁתַּיִם חוּץ לַדַּף[30]. לֹא נִשְׁאַר מִן**
18 **הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ אוֹתִיּוֹת - מַנִּיחַ הַמָּקוֹם**
19 **פָּנוּי, וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[31].**

28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. 29) שצריך להיות כשיעור תשע אותיות ריוח בין פרשה לפרשה, ואם נזדמנה לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת ויש ריוח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל את הריוח, אלא יזרז עצמו שלא יבוא לידי כך. 30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך להיות כולו בתוך הדף. 31) ומנהג הסופרים להאריך האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה, ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות ('מעשה רוקח').

20 **ו. נִזְדַּמְּנָה לוֹ תֵּבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת - לֹא יִזְרְקֶנָּה**
21 **בֵּין הַדַּפִּין[32], אֶלָּא יַחֲזִיר לִתְחִלַּת הַשִּׁיטָה. נִזְדַּמְּנָה לוֹ**
22 **בְּתוֹךְ הַשִּׁיטָה תֵּבָה בַּת עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת, אוֹ פָּחוֹת אוֹ**
23 **יָתֵר[33], וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לִכְתֹּב אֶת כֻּלָּהּ**
24 **בְּתוֹךְ הַדַּף - אִם יָכוֹל לִכְתֹּב חֶצְיָהּ בְּתוֹךְ הַדַּף וְחֶצְיָהּ**
25 **חוּץ לַדַּף, כּוֹתֵב; וְאִם לָאו, מַנִּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי**
26 **וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה[34].**

32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי (מנחות ל.). 33) כגון "והאחשדרפנים" (מגילת אסתר ט, ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדין ספר־תורה. ראה מגילה יז.; הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (בשם הגאון ר' זלמן מוילנא). 34) אבל למשוך האותיות ולהגדילן עד סוף השיטה - אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, זולת האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או קטנות ('הגהות מיימוניות').

27 **ז. וּמַנִּיחַ בֵּין כָּל חֵמֶשׁ וְחֵמֶשׁ[35] אַרְבַּע שִׁיטִין פְּנוּיוֹת**
28 **בְּלֹא כְתִיבָה[36], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יָתֵר, וְיַתְחִיל הַחֵמֶשׁ**
29 **מִתְּחִלַּת שִׁיטָה חֲמִישִׁית. וּכְשֶׁיִּגְמֹר אֶת הַתּוֹרָה, צָרִיךְ**
30 **שֶׁיִּגְמֹר בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[37]. וְאִם נִשְׁאַר מִן**
31 **הַדַּף שִׁיטִין הַרְבֵּה[38], מְקַצֵּר[39] וְעוֹלֶה[40], וּמַתְחִיל**
32 **מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף, וְלֹא יִגְמֹר אֶת**
33 **הַשִּׁיטָה[41], וּמִתְכַּוֵּן, עַד שֶׁיִּהְיֶה "לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל"**
34 **בְּאֶמְצַע שִׁיטָה שֶׁבְּסוֹף הַדַּף[42].**

35) מחמשה חומשי תורה. 36) ב"ב יג, ע"ב. 37) מנחות ל, ע"א. 38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע הדף. 39) השיטין. 40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון הרי"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב: "מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. 41) כנוסח כת"י התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא יגמור את השיטה". 42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה, לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז יו"ד סי' רע"ב סק"ו).

35 **ח. וְיִזָּהֵר בָּאוֹתִיּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[43] וּבָאוֹתִיּוֹת הַקְּטַנּוֹת[44],**
36 **וּבָאוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדוֹת[45], וְאוֹתִיּוֹת הַמְּשֻׁנּוֹת, כְּגוֹן**
37 **הַפֵּאֵי"ן הַלְּפוּפוֹת[46] וְהָאוֹתִיּוֹת הָעֲקֵמוֹת[47], כְּמוֹ**
38 **שֶׁהָעִתִּיקוּ הַסּוֹפְרִים אִישׁ מִפִּי אִישׁ. וְיִזָּהֵר בַּתַּגִּין[48]**
39 **וּבְמִנְיָנָן. יֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ תָּג אֶחָד, וְיֵשׁ אוֹת שֶׁיֵּשׁ**
40 **עָלֶיהָ שִׁבְעָה[49]. וְכָל הַתַּגִּין כְּצוּרַת זַיְנֵי"ן[50] הֵן, דַּקִּין**
41 **כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.**

43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה, ועוד. 44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף בי"ת שלם של אותיות גדולות וקטנות. 45) שיש עליהן נקודות מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט) שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. 46) כנוסח דפוס מנטובה ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלפופות. ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' יו"ד סי' רסה. 47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני "ויהי בנסוע הארון" (במדבר י, לה) שהיא עקומה. 48) כתרי האותיות, כמו שאמרו (מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ (תג) תילין תילין של הלכות". 49) ראה במוספנו "תשובות רבינו". 50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוז' מראה מקום לכל פרטי הלכה זו בספר "התגין".

1 **ט. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לְמִצְוָה מִן**
2 **הַמֻּבְחָר. וְאִם שִׁנָּה בְּתִקּוּן זֶה[51], אוֹ שֶׁלֹּא דִּקְדֵּק**
3 **בַּתַּגִּין, וְכָתַב כָּל הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן; אוֹ שֶׁקֵּרֵב אֶת**
4 **הַשִּׁיטִין[52] אוֹ הִרְחִיקָן[53], אוֹ הֶאֱרִיכָן[54] אוֹ קִצְּרָן -**
5 **הוֹאִיל וְלֹא הִדְבִּיקָן אוֹת בְּאוֹת, וְלֹא חִסֵּר וְלֹא הוֹתִיר**
6 **וְלֹא הִפְסִיד צוּרַת אוֹת אַחַת, וְלֹא שִׁנָּה בִּפְתוּחוֹת**
7 **וּסְתוּמוֹת[55] - הֲרֵי זֶה סֵפֶר כָּשֵׁר.**

51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרטו אחד אחד. 52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. 53) שהניח ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. 54) למעלה משלשים אותיות אורך השיטה. 55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה א־ב).

8 **י. יֵשׁ דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בַּגְּמָרָא, וְנָהֲגוּ**
9 **בָהֶם הַסּוֹפְרִים, וְקַבָּלָה הוּא בְּיָדָם אִישׁ מִפִּי אִישׁ.**
10 **וְהֵן, שֶׁיִּהְיוּ מִנְיַן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדַף, לֹא פָּחוֹת**
11 **מִשְּׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים וְלֹא יָתֵר עַל שִׁשִּׁים[56]; וְשֶׁיִּהְיֶה**
12 **הָרֶוַח שֶׁבֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה כְּמוֹ תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת:**
13 **'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר', 'אֲשֶׁר'; וְשֶׁיִּהְיֶה בְּרֹאשׁ הַשִּׁיטִין**
14 **לְמַעְלָה מִשִּׁירַת הַיָּם[57]: 'הַבָּאִים'[58], 'בַּיַּבָּשָׁה'[59],**
15 **הַשֵּׁם[60], 'מֵת'[61], 'בְּמִצְרַיִם'[62] - חָמֵשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה**
16 **מִן הַשִּׁירָה חָמֵשׁ שִׁיטִין, תְּחִלַּת כָּל שִׁיטָה מֵהֶן כָּךְ:**
17 **'וַתִּקַּח'[63], 'אַחֲרֶיהָ', 'סוּס', 'וַיֵּצְאוּ', 'וַיָּבֹאוּ'[64];**
18 **וְיִהְיֶה בְּרֹאשֵׁי הַשִּׁיטִין לְמַעְלָה מִשִּׁירַת 'הַאֲזִינוּ'[65]:**
19 **'וְאָעִידָה'[66], 'אַחֲרֵי', 'הַדֶּרֶךְ', 'בְּאַחֲרִית',**
20 **'לְהַכְעִיסוֹ', 'קְהַל' - שֵׁשׁ שִׁיטִין; וּלְמַטָּה מִמֶּנָּה**
21 **חָמֵשׁ שִׁיטִין: 'וַיָּבֹא'[67], 'לְדַבֵּר', 'אֲשֶׁר', 'הַזֹּאת',**
22 **'אֲשֶׁר'.**

56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). 57) שמות טו, א־יט. 58) שם, יד, כח. 59) שם, כט. 60) שם, ל. 61) שם. 62) שם, לא. 63) שם, טו, כ. 64) שם, כג. 65) דברים לב, א־מג. 66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. 67) שם, לב, מד. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים" (כלשון הפסוק שמות לח, יב) - נראה שאיסור גמור יש בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים, ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל.): "ולא ימעט את הכתב מפני הריוח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ה. ומורי (רבי מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר־תורה הייתי נזהר שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ מ"ואעידה בם". וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, י' - "יודוך אחיך (בראשית מט, ח), ה' - "הבאים (שמות יד, כח), ש' - "שמר לך (שם, לד יא), מ' - "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' - "ואעידה בם (דברים לא, כח), חפשתי בספרי הגאונים ולא מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל ספר־תורה העשוי כן - פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה יודוך" פתוחה, ואי־אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד אלא־אם־כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבעמוד הקודם) שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות, ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד סי' רעג).

23 **יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לְמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר. וְאִם**
24 **שִׁנָּה, לֹא פָּסַל. אֲבָל אִם כָּתַב הַמָּלֵא חָסֵר אוֹ הֶחָסֵר[68]**
25 **מָלֵא, אוֹ שֶׁכָּתַב מִלָּה שֶׁהִיא קְרִי[69] וְכָתַב כִּקְרִיאָתָהּ,**
26 **כְּגוֹן שֶׁכָּתַב 'יִשְׁכָּבֶנָּה' בִּמְקוֹם 'יִשְׁגָּלֶנָּה'[70],**
27 **'וּבַטְּחוּרִים' בִּמְקוֹם 'וּבַעֲפֹלִים'[71], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[72]; אוֹ**
28 **שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָה, אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה[73],**
29 **אוֹ שֶׁכָּתַב הַשִּׁירָה[74] כִּשְׁאָר הַכְּתָב, אוֹ שֶׁכָּתַב פָּרָשָׁה**
30 **אַחַת כְּשִׁירָה - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[75], וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת**
31 **סֵפֶר־תּוֹרָה כְּלָל, אֶלָּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֲמָשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין**
32 **בָּהּ הַתִּינוֹקוֹת.**

68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש ה'תוספות' שם: כאגרת - שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא. 69) שנקראת אחרת מכתיבתה. 70) דברים כח, ל. 71) שם כז. 72) נדרים לז, ע"ב: "קריין ולא כתיבן, כתיבן ולא קריין - הלכה למשה מסיני". 73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). 74) "שירת הים" ו"האזינו", שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח. 75) שבת קג, ע"ב.

33 **יב. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מֻגָּהּ[76], אָסוּר לְהַשְׁהוֹתוֹ[77] יוֹתֵר**
34 **עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[78], אֶלָּא יְתַקֵּן אוֹ יִגְּנֵז[79]. סֵפֶר־תּוֹרָה**
35 **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף וָדַף - יְתַקֵּן, וְאִם הָיוּ**
36 **אַרְבַּע - יִגְּנֵז[80]. וְאִם הָיָה רֹב הַסֵּפֶר[81] מֻגָּהּ, וְהַשְּׁאָר[82]**
37 **יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טָעֲיוֹת בְּכָל דַּף, וְנִשְׁאַר אֲפִלּוּ דַּף אֶחָד**

1 מֵאוֹתוֹ הַשְּׁאָר הַמְשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טָעֲיוֹת - הֲרֵי זֶה
2 יְתַקֵּן[83].

76) מטעויותיו המצויות בו. 77) כתובות יט, ע"ב. משום שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א ('יורה דעה' סי' רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה שום ספר על פי הסברא בלבד, כי־אם בראיה ברורה שיש בו טעות". 78) שזהו זמן בית־דין שנותנים להסיר המכשולים, כמבואר (ב"מ קיח.) וגם כאן נתנו לו החכמים זמן שלשים יום לתקן טעויותיו ('מעדני יום טוב' להל' ס"ת). 79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג). 80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר. 81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. 82) המיעוט המשובש. 83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן - מתקנו ומציל את כולו (שם).

3 יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[84] שֶׁכָּתַב הַמְּלֵא חָסֵר,
4 שֶׁנִּמְצָא תּוֹלֶה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשָּׁכַח בֵּינֵי הַשִּׁיטוֹת[85]; אֲבָל
5 אִם כָּתַב הֶחָסֵר מָלֵא - אֲפִלּוּ יֵשׁ בְּכָל דַּף וָדַף כַּמָּה
6 טָעֲיוֹת, הֲרֵי זֶה מְתַקֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹרֵד וְאֵינוֹ
7 תּוֹלֶה[86].

84) שאם יש בו ארבע טעויות בכל דף - יגנז. 85) וגנאי הוא לתלות כל־כך. 86) שם. וכשגורד ירחיק את האות שלפניו ושלאחריו, שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע יו"ד סי' רעט סעיף ד').

8 יד. מֵתֵר לִכְתֹּב הַתּוֹרָה, כָּל חֲמָשׁ וְחֲמָשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
9 וְאֵין בָּהֶן קְדֵשַׁת סֵפֶר־תּוֹרָה[87]. אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מִגִּלָּה[88]
10 בִּפְנֵי עַצְמָהּ, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ פָּרָשִׁיּוֹת[89]; וְאֵין כּוֹתְבִין
11 מִגִּלָּה לְתִינוֹק לְהִתְלַמֵּד בָּהּ[90]; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים
12 עָלֶיהָ חֲמָשׁ - מֵתֵר[91]. כָּתַב מִגִּלָּה, שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת
13 בְּשִׁיטָה אַחַת - מֵתֵר[92].

87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן (פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו כדרך שחייבים לעמוד מפני ספר־תורה. ובמסכת גיטין (ס.) אמרו: "אין קוראים בחומשים בבית־הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם היו בגלילה כס"ת שלנו. 88) חזק מהחומש. 89) לפי שהתורה חתומה ושלימה ניתנה למשה (שם). אבל בחומשים שלמים אין קפידא כל־כך, כמבואר שם. וכן מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים ללמדם תורה (כתובות קג:). 90) גיטין, שם. ורבינו אלפס התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקיל משום שאי־אפשר לכל עני בישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר (תהלים קיט, קכו.: עת לעשות לה' הפרו תורתך ('טור' יו"ד סי' רפג). 91) גיטין, שם. 92) שם אמרו: שלפיכך מותר היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה, ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) - משום שהיתה כתובה סירוגין. ומפרש רבינו: סירוגין - שלש שלש תיבות בשיטה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה מתוך ספר־תורה (ש"ך, יו"ד סי' רפג), וראה במוספנו "תשובות רבינו".

14 טו. מֵתֵר לְדַבֵּק[93] תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ
15 אֶחָד[94]. וּמַנִּיחַ[95] בְּכָל חֲמָשׁ וְחֲמָשׁ אַרְבַּע שִׁיטִין, וּבֵין
16 כָּל נָבִיא וְנָבִיא שָׁלֹשׁ שִׁיטִין[96], וּבֵין כָּל נָבִיא וְנָבִיא
17 מִשְּׁנֵים־עָשָׂר - שָׁלֹשׁ שִׁיטִין, שֶׁאִם בָּא לַחְתֹּךְ,
18 חוֹתֵךְ[97]. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כָּךְ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ,
19 שׁוֹפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יְחֶזְקֵאל,
20 יְשַׁעְיָה[98], תְּרֵי־עָשָׂר[99]. וְסֵדֶר הַכְּתוּבִים: רוּת,
21 וּתְהִלִּים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקֹהֶלֶת, וְשִׁיר־הַשִּׁירִים[100],
22 וְקִינוֹת[101], וְדָנִיֵּאל[102], וּמְגִלָּה[103] וְדִבְרֵי הַיָּמִים[104].

93) לכרוך. 94) ואע"פ שאי־אפשר שלא יונחו נביאים וכתובים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך אחד (ב"ב יג. וב'תוספות' שם). 95) משאיר חלק. 96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא לנביא", שמשמע ארבע שיטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא לנביא ג' שיטין. וכן הנוסח במס' סופרים (פ"ב, ה"ד). 97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג:): "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדף, ולהתחיל את השני בראש הדף, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים בסוף הדף, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצעיתו" ('מרכבת המשנה'). 98) אע"פ שישעיהו קדם בזמן לירמיהו ויחזקאל, הקדים ירמיהו ויחזקאל לפניו, מפני ש"מלכים" מסיים בחורבן בית־המקדש וירושלים, ו"ירמיהו" כולו חורבן, ויחזקאל תחילתו חורבן וסופו נחמה, וישעיהו כולו נחמה, לכן מן הראוי לסמוך חורבן לחורבן ונחמה לנחמה (ב"ב יד:). 99) אע"פ שהושע (ראשון ל"תרי עשר") קדם הרבה אפילו לישעיהו, לא סדרוהו במקומו, הואיל וקטן הוא במספר פרקיו, חששו שיאבד, וצירפוהו עם נבואת יתר הנביאים האחרונים שגם הם קטנים במספרם, וביחד יהוו אגודה אחת ולא יאבדו (שם). 100) רות קדמה לדוד, תהלים דוד אמרם, וקדם לאיוב, ואחר־כך שלשה ספרי שלמה: משלי, קהלת, שניהם ספרי חכמה, שיר השירים - לעת זקנתו אמרו (שם, ע"פ רש"י). 101) מגילת איכה, שאמרה ירמיהו. 102) היה אחרי ירמיהו בגולה. 103) מגילת אסתר, אחרי דניאל בימי אחשורוש. 104) שעזרא הסופר כתב יחס דברי הימים עד אליו (בבא־בתרא שם). ועזרא ונחמיה חשובים כספר אחד. - כל אלה הם תשעה עשר, הוסף עליהם חמשה חומשי תורה - הרי עשרים וארבע כתבי קודש.

23 טז. כָּל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֶלָּא

בְּשִׁרְטוּט[105], אֲפִלּוּ כְּתָבָן עַל הַנְּיָר[106]. וּמֵתֶר לִכְתֹּב שָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בְּלֹא שִׁרְטוּט; יוֹתֵר עַל זֶה - אָסוּר[107]. כֶּרֶךְ זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, אֵין קְדֻשָּׁתוֹ כִּקְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה, אֶלָּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֻמָּשִׁים. דִּין הַיָּתֵר כְּדִין הֶחָסֵר[108].

105) גיטין ו, ע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ב. 106) שהרי רב יוסף הקפיד על רבי אביתר שכתב פסוק באיגרתו בלא שירטוט, וסתם איגרות נכתבות על נייר (הגר"א יו"ד סי' רפ"ד). 107) גיטין, שם. ורבינו־תם סובר, שאין איסור אלא כשמתכוין לכתוב הפסוק לשם דרש ולימוד, אבל באיגרת שלומים שאדם שולח לחבירו, מותר לכתוב לשון המקרא, כדי לכתוב לשון צחה, אפילו בלא שירטוט ('תוספות' שם). ולדעת הרמב"ן אין צורך בשירטוט אלא כשכותב כתב אשורי - שכותבים בו תנ"ך - אבל בכתיבה שלנו אין צורך בשירטוט (טור יו"ד סי' רפד). וכן אם לא שירטט אלא שורה עליונה בלבד, אינו צריך לשרטט יותר, שמתוך שהשורה העליונה כתובה ישר, אז כל השורות יכתבו ישר על פיה, באופן ששירטוט השורה העליונה מועיל לכל השורות שתחתיה, וזהו שאמרו (מנחות לב:): תפילין אין צריכות שירטוט - הכוונה לשירטוט מלא, אבל השורה העליונה ודאי צריכה שירטוט ('תוספות' גיטין שם, וכן נקבע להלכה ביו"ד סי' רפד). 108) כלומר: כל יתר כנטול הוא ואחר עמו (חולין נח:), ולפיכך כרך זה שהוסיפו בו נביאים וכתובים, הרי הוא כס"ת חסר, ולפיכך ירד מקדושת ס"ת ('בית יוסף' סי' רפג).

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) דיני פרשיות הסתומות והפתוחות; מניין הפרשיות הסתומות והפתוחות שבכל התורה; צורת כתיבת השירות.

א. פָּרָשָׁה פְּתוּחָה יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאֶמְצַע הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ שְׁאָר הַשִּׁיטָה פָּנוּי, וּמַתְחִיל הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא פְּתוּחָה מִתְּחִלַּת הַשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁנִּשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה רֶוַח כְּשִׁעוּר תֵּשַׁע אוֹתִיּוֹת; אֲבָל אִם לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מְעַט, אוֹ אִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה - מַנִּיחַ שִׁיטָה שְׁנִיָּה בְּלֹא כְתָב, וּמַתְחִיל הַפָּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְּחִלַּת שִׁיטָה הַשְּׁלִישִׁית.

ב. פָּרָשָׁה סְתוּמָה יֵשׁ לָהּ שָׁלֹשׁ צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאֶמְצַע הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ רֶוַח כַּשִּׁעוּר[2], וּמַתְחִיל לִכְתֹּב בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה אַחַת מִתְּחִלַּת הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא סְתוּמָה, עַד שֶׁיִּמְצָא הָרֶוַח בָּאֶמְצַע. וְאִם לֹא נִשְׁאַר מִן הַשִּׁיטָה כְּדֵי לְהַנִּיחַ הָרֶוַח כַּשִּׁעוּר וְלִכְתֹּב בְּסוֹף הַשִּׁיטָה תֵּבָה אַחַת - יַנִּיחַ הַכֹּל פָּנוּי, וְיַנִּיחַ מְעַט רֶוַח מֵרֹאשׁ שִׁיטָה שְׁנִיָּה, וְיַתְחִיל לִכְתֹּב הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע שִׁיטָה שְׁנִיָּה[3]. וְאִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁיטָה, מַנִּיחַ מִתְּחִלַּת שִׁיטָה שְׁנִיָּה כְּשִׁעוּר הָרֶוַח, וּמַתְחִיל לִכְתֹּב הַסְּתוּמָה מֵאֶמְצַע הַשִּׁיטָה[4]. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפָּרָשָׁה פְּתוּחָה תְּחִלָּתָהּ בִּתְחִלַּת הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם[5], וּפָרָשָׁה סְתוּמָה תְּחִלָּתָהּ מֵאֶמְצַע הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם.

2) תשע אותיות. 3) ירושלמי (מגילה פרק א, הלכה ט) "פתוחה מכאן ומכאן (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה ובתחילת השיטה השנייה) - סתומה". 4) (שם) "פתוחה מראשה (שהניח חלק בראש השיטה) - סתומה". 5) (שם) "פתוחה מסופה (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה והתחיל לכתוב בתחילת השנייה - פתוחה". רבים חולקים על רבינו בשיטת ה"פתוחה והסתומה". ראה (בית יוסף יורה דעה סימן רע"ה ותוספות מנחות דף לב עמוד א). ורבינו מקורו מהירושלמי הנ"ל, שהייתה לפניו הגירסה כמו שהעתקנוה.

ג. סֵפֶר שֶׁאֵינוֹ מֵגֵהּ בְּמָלֵא וְחָסֵר, אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ[6] וּלְהַגִּיהוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[7]. אֲבָל אִם טָעָה בְּרֶוַח הַפָּרָשִׁיּוֹת, וְכָתַב פְּתוּחָה סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה, אוֹ שֶׁהִפְסִיק וְהִנִּיחַ פָּנוּי בִּמְקוֹם שֶׁאֵין בּוֹ פָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁכָּתַב כְּדַרְכּוֹ וְלֹא הִפְסִיק בְּרֶוַח בִּמְקוֹם הַפָּרָשָׁה, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת[8] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל[9], וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה[10], אֶלָּא לְסַלֵּק אֶת כָּל הַדַּף שֶׁטָּעָה בּוֹ.

6) שימחוק את היתר וימלא את החסר על ידי תלייה מלמעלה (לעיל פרק א, הלכה ט"ז). 7) לעיל (פרק ז, הלכות י"ב־י"ג). 8) שירת "הים" ו"האזינו", שנכתבות בצורה מיוחדת, כמבואר בסוף פרק זה. 9) (שבת דף קג עמוד ב). 10) "כי איך יתקן עיוות הפתוחות והסתומות, והלא יצטרך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושמא יזדמן לו שם (שאסור למחקו) וגם יצטרך למעט הכתב בגלל רווח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור, ולפיכך תיקונו רחוק, אבל וודאי מועיל לו תיקון אם אפשר (תשובות הרא"ש כלל ג).

ד. וּלְפִי שֶׁרָאִיתִי שִׁבּוּשׁ גָּדוֹל בְּכָל הַסְּפָרִים[11] שֶׁרָאִיתִי בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכֵן בַּעֲלֵי הַמָּסֹרֶת, שֶׁכּוֹתְבִין וּמְחַבְּרִין לְהוֹדִיעַ הַפְּתוּחוֹת וְהַסְּתוּמוֹת, נֶחֱלָקִים בִּדְבָרִים אֵלּוּ בְּמַחֲלֹקֶת הַסְּפָרִים שֶׁסּוֹמְכִין עֲלֵיהֶם[12] - רָאִיתִי לִכְתֹּב הֵנָּה כָּל פָּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה הַסְּתוּמוֹת וְהַפְּתוּחוֹת, וְצוּרַת הַשִּׁירוֹת, כְּדֵי לְתַקֵּן עֲלֵיהֶם כָּל הַסְּפָרִים וּלְהַגִּיהַּ מֵהֶם. וְסֵפֶר שֶׁסָּמַכְנוּ עָלָיו בִּדְבָרִים אֵלּוּ הוּא הַסֵּפֶר הַיָּדוּעַ בְּמִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוֹלֵל אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים[13], שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם מִכַּמָּה שָׁנִים לְהַגִּיהַּ מִמֶּנּוּ הַסְּפָרִים, וְעָלָיו הָיוּ הַכֹּל סוֹמְכִין, לְפִי שֶׁהִגִּיהוֹ בֶן־אָשֵׁר[14], וְדִקְדֵּק בּוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה, וְהִגִּיהוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוֹ, וְעָלָיו סָמַכְתִּי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי כְּהִלְכָתוֹ.

11) ספרי תורה. 12) כגון מסורת בני ארץ ישראל הנקראים "מערבאי" הסומכים על ספריהם שבארץ ישראל. ומסורת בני בבל הנקראים "מדינחאי" (מזרחיים) הסומכים על ספריהם שבבבל. 13) שהם כל תורה נביאים וכתובים. 14) הוא המדקדק אהרן בן אשר שהיה ראש ישיבה בטבריה, מקום חכמי המסורה והניקוד. וב"שלשלת

הקבלה" כתוב: שהיה בדור שאחרי רב סעדיה גאון והיה נקרא אהרן בן משה משבט אשר.

סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

יְהִי רָקִיעַ[15], יִקָּווּ הַמַּיִם, יְהִי מְאֹרוֹת, יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם, תּוֹצֵא הָאָרֶץ, וַיְכֻלּוּ, אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם - כֻּלָּן פִּתּוּחוֹת, וְהֵן שֶׁבַע פָּרָשִׁיּוֹת. אֶל הָאִשָּׁה אָמַר, וּלְאָדָם אָמַר - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים - פְּתוּחָה. וְהָאָדָם יָדַע, זֶה סֵפֶר, וַיְחִי שֵׁת, וַיְחִי אֱנוֹשׁ, וַיְחִי קֵינָן, וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל, וַיְחִי יֶרֶד, וַיְחִי חֲנוֹךְ, וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח, וַיְחִי לֶמֶךְ, וַיְחִי נֹחַ - אַחַת עֶשְׂרֵה פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן סְתוּמוֹת. וַיַּרְא ה', אֵלֶּה תוֹלְדֹת נֹחַ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ, וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּהְיוּ בְנֵי נֹחַ, וְאֵלֶּה תוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וּכְנַעַן יָלַד, וּלְשֵׁם יֻלַּד - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי כָל הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת, אֵלֶּה תוֹלְדֹת שֵׁם - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְאַרְפַּכְשַׁד חַי, וְשֶׁלַח חַי, וַיְחִי עֵבֶר, וַיְחִי פֶּלֶג, וַיְחִי רְעוּ, וַיְחִי שְׂרוּג, וַיְחִי נָחוֹר, וַיְחִי תֶרַח - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, הַשְּׁמוֹנֶה פָּרָשִׁיּוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם, וַיְהִי רָעָב, וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. אַחַר הַדְּבָרִים, וְשָׂרַי אִשֶׁת אַבְרָם, וַיְהִי אַבְרָם, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. וַיַּרְא אֵלָיו - פְּתוּחָה. וַיִּסַּע מִשָּׁם, וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא, וַיְהִי אַחַר, וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וְאַבְרָהָם זָקֵן - סְתוּמָה. וַיֹּסֶף אַבְרָהָם, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִשְׁמָעֵאל, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק, וַיְהִי רָעָב - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי עֵשָׂו, וַיְהִי כִּי זָקֵן יִצְחָק, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - פְּתוּחָה. וַיָּבֹא יַעֲקֹב, וַתֵּצֵא דִינָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וַיַּרְא אֱלֹהִים, וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב, וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר - סְתוּמָה. וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים, וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וַיְהִי בָּעֵת - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה - סְתוּמָה. וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים, וַיְהִי מִקֵּץ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּגַּשׁ אֵלָיו, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת, וְאֶת יְהוּדָה - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, יְהוּדָה, זְבוּלֻן, יִשָּׂשכָר - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. דָּן, גָּד, מֵאָשֵׁר, נַפְתָּלִי, בֵּן פֹּרַת יוֹסֵף - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. בִּנְיָמִין - פְּתוּחָה.

מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שָׁלֹשׁ וְאַרְבָּעִים, וְהַסְּתוּמוֹת - שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל תִּשְׁעִים וְאֶחָת.

סֵפֶר וְאֵלֶּה שְׁמוֹת

וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ, וַיֵּלֶךְ אִישׁ, וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה - סְתוּמָה. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבֹתָם, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא - פְּתוּחָה. (וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן נְטֵה אֶת יָדְךָ), וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל אַהֲרֹן נְטֵה אֶת מַטְּךָ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר - (שְׁלָשְׁתָּן) [ס"א שְׁתֵּיהֶן] סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פַּרְעֹה - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה שֶׁל 'וְיִהִי חֹשֶׁךְ', וַיֹּאמֶר שֶׁל 'עוֹד נֶגַע אֶחָד' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה - סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּעֶצֶם - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' וְכוּ' קַדֶּשׁ לִי, וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בְּשַׁלַּח - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' וְכוּ' וְיָשֻׁבוּ וַיַּחֲנוּ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה מַה תִּצְעַק, וַיֹּאמֶר ה' נְטֵה אֶת יָדְךָ, אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה, וַתִּקַּח מִרְיָם - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּסַּע מֹשֶׁה, וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ כָל עֲדַת, וַיָּבֹא עֲמָלֵק, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב, וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל הַדְּבָרִים, אָנֹכִי, לֹא תִשָּׂא - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. זָכוֹר - פְּתוּחָה. כַּבֵּד, לֹא תִרְצָח, לֹא תִנְאָף, לֹא תִגְנֹב, לֹא תַעֲנֶה, לֹא תַחְמֹד, [לֹא תַחְמֹד] - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן (שֵׁשׁ) [שֶׁבַע]. וְכָל הָעָם - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים - פְּתוּחָה. וְכִי יִמְכֹּר, מַכֵּה אִישׁ, וְכִי יָזִד, וּמַכֵּה אָבִיו, וְגֹנֵב אִישׁ וּמָכְרוֹ, וּמְקַלֵּל אָבִיו, וְכִי יְרִיבֻן אֲנָשִׁים, וְכִי יַכֶּה אִישׁ, וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים, וְכִי יַכֶּה אִישׁ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן עֶשֶׂר. וְכִי יִגַּח שׁוֹר - פְּתוּחָה. וְכִי יִפְתַּח, וְכִי יִגֹּף, כִּי יִגְנֹב אִישׁ, כִּי יַבְעֶר אִישׁ, כִּי תֵצֵא אֵשׁ, כִּי יִתֵּן, כִּי יִתֵּן אִישׁ - כֻּלָּם סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. וְכִי יִשְׁאַל - פְּתוּחָה. וְכִי יְפַתֶּה, מְכַשֵּׁפָה, זֹבֵחַ לֵאלֹהִים - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. אִם כֶּסֶף - פְּתוּחָה. אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל, לֹא תִשָּׂא, כִּי תִפְגַּע, כִּי תִרְאֶה, לֹא תַטֶּה - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. הִנֵּה

1 אָנֹכִי - פְּתוּחָה. לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה - סְתוּמָה. וְאֶל
2 מֹשֶׁה אָמַר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר ה' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר
3 ה' - פְּתוּחָה. וְעָשׂוּ אֲרוֹן - סְתוּמָה. וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחָן,
4 וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְאֶת הַמִּשְׁכָּן -
5 סְתוּמָה. וְעָשִׂיתָ אֶת הַקְּרָשִׁים - פְּתוּחָה. וְעָשִׂיתָ
6 פָרֹכֶת, וְעָשִׂיתָ אֶת הַמִּזְבֵּחַ, וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר
7 הַמִּשְׁכָּן, וְאַתָּה תְּצַוֶּה, וְאַתָּה הַקְרֵב - חֲמִשְׁתָּן
8 סְתוּמוֹת. וְעָשׂוּ אֶת הָאֵפֹד - פְּתוּחָה. וְעָשִׂיתָ
9 מִשְׁבְּצֹת, וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן, וְעָשִׂיתָ אֶת מְעִיל, וְעָשִׂיתָ
10 צִיץ, וְזֶה הַדָּבָר, וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת,
11 וְהֵן שֵׁשׁ. וְעָשִׂיתָ מִזְבַּח, וַיְדַבֵּר דְּ'כִי תִשָּׂא', וַיְדַבֵּר
12 דְּ'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר', וַיְדַבֵּר דְּ'בְשָׂמִים' - אַרְבַּעְתָּן
13 פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר דְּ'קַח לְךָ סַמִּים', וַיְדַבֵּר דְּ'רְאֵה
14 קָרָאתִי' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' - פְּתוּחָה.
15 וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'לֶךְ רֵד', וַיִּפֶן
16 וַיֵּרֶד - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'לֶךְ עֲלֵה מִזֶּה' -
17 סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר
18 ה' אֶל מֹשֶׁה פְּסָל, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתָב -
19 אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר
20 מֹשֶׁה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁתֵּיהֶן
21 פְּתוּחוֹת. וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת
22 - פְּתוּחָה. וַיַּעַשׂ אֶת הַקְּרָשִׁים - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ
23 בְּצַלְאֵל, וַיַּעַשׂ אֶת הַשֻּׁלְחָן, וַיַּעַשׂ אֶת הַמְּנֹרָה, וַיַּעַשׂ
24 אֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיַּעַשׂ אֶת
25 מִזְבַּח הָעֹלָה, וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר, וַיַּעַשׂ אֶת הֶחָצֵר,
26 אֵלֶּה פְקוּדֵי, כָּל הַזָּהָב - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיַּעַשׂ אֶת
27 הָאֵפֹד - פְּתוּחָה. וַיַּעֲשׂוּ אֶת אַבְנֵי - סְתוּמָה. וַיַּעַשׂ
28 אֶת הַחֹשֶׁן, וַיַּעַשׂ אֶת מְעִיל - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
29 וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַכָּתֹנֶת שֵׁשׁ, וַיַּעֲשׂוּ אֶת צִיץ, וַתֵּכֶל -
30 שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיָּבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, וַיְדַבֵּר דְּ'בְיוֹם
31 הַחֹדֶשׁ' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן,
32 וַיִּקַּח, וַיִּתֵּן אֶת הַשֻּׁלְחָן, וַיָּשֶׂם אֶת הַמְּנֹרָה, וַיָּשֶׂם
33 אֶת מִזְבַּח, וַיָּשֶׂם אֶת מָסַךְ, וַיָּשֶׂם אֶת הַכִּיֹּר, וַיָּקֶם
34 אֶת הֶחָצֵר - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁמוֹנֶה. וַיְכַס הֶעָנָן
35 - פְּתוּחָה.
36 מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים, וּמִנְיַן הַסְּתוּמוֹת -
37 חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים. הַכֹּל - מֵאָה וְשִׁשִּׁים וְאַרְבַּע
38 פָּרָשִׁיּוֹת.
39 סֵפֶר וַיִּקְרָא
40 וְאִם מִן הַצֹּאן - סְתוּמָה. וְאִם מִן הָעוֹף - פְּתוּחָה.
41 וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב, וְכִי תַקְרִב, וְאִם מִנְחָה עַל הַמַּחֲבַת,
42 וְאִם מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת, וְאִם תַּקְרִיב - חֲמִשְׁתָּן
43 סְתוּמוֹת. וְאִם זֶבַח, וְאִם מִן הַצֹּאן, וְאִם עֵז, וַיְדַבֵּר,
44 וְאִם כָּל עֵדָת, אֲשֶׁר נָשִׂיא, וְאִם נֶפֶשׁ, וְאִם כֶּבֶשׂ,
45 וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן תֵּשַׁע. וְאִם לֹא
46 תַשִּׂיג, וַיְדַבֵּר ה' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וְאִם נֶפֶשׁ,
47 וַיְדַבֵּר דְּ'נֶפֶשׁ'[16], וַיְדַבֵּר וְכוּ' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
48 וְזֹאת תּוֹרַת - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'זֶה קָרְבַּן', וַיְדַבֵּר
49 דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן', וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם, וְזֹאת תּוֹרַת
50 זֶבַח, וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמַּקְרִיב', וַיְדַבֵּר
51 דְּ'קַח אֶת אַהֲרֹן' - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וַיְהִי בַּיּוֹם
52 הַשְּׁמִינִי - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה,
53 וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְזֶה לָּכֶם, וְכִי
54 יָמוּת - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ',
55 וַיְדַבֵּר דְּ'אָדָם כִּי יִהְיֶה', נֶגַע צָרַעַת, וּבָשָׂר - אַרְבַּעְתָּן
56 פְּתוּחוֹת. אוֹ בָשָׂר - סְתוּמָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה -
57 פְּתוּחָה. וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרָם, וְאִישׁ
58 כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ, וְהַבֶּגֶד - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר
59 דְּ'זֹאת תִּהְיֶה' - פְּתוּחָה. וְאִם דַּל - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר
60 דְּ'כִי תָבֹאוּ', וַיְדַבֵּר דְּ'דַבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' - שְׁתֵּיהֶן
61 פְּתוּחוֹת. וְאִישׁ כִּי תֵצֵא - סְתוּמָה. וְאִשָּׁה כִּי תִהְיֶה
62 - פְּתוּחָה. וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אַחֲרֵי
63 מוֹת', וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן', וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל בְּנֵי
64 יִשְׂרָאֵל' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. אִישׁ אִישׁ, עֶרְוַת אָבִיךָ,
65 עֶרְוַת אִשֶּׁת אָבִיךָ, עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ, עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ, עֶרְוַת
66 בַּת אִשֶּׁת, עֶרְוַת אֲחוֹת אָבִיךָ, עֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ, עֶרְוַת
67 אֲחִי אָבִיךָ, עֶרְוַת כַּלָּתְךָ, עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ, עֶרְוַת
68 אִשָּׁה וּבִתָּהּ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר
69 דְּ'דַבֵּר אֶל כָּל עֲדַת', וְכִי תָבֹאוּ אֶל - שְׁתֵּיהֶן
70 פְּתוּחוֹת. וְכִי יָגוּר - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דַּ'אֲשֶׁר יִתֵּן
71 מִזַּרְעוֹ', וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים -
72 שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל
73 אַהֲרֹן' - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ'יִנָּזְרוּ', וַיְדַבֵּר
74 דְּ'דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
75 דְּ'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'דַבֵּר אֶל
76 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה', וַיְדַבֵּר דְּ'כִי תָבֹאוּ אֶל
77 הָאָרֶץ' - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּסְפַרְתֶּם לָכֶם - סְתוּמָה.
78 וַיְדַבֵּר דְּ'בַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי' - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אַךְ
79 בֶּעָשׂוֹר' - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'בַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם',
80 וַיְדַבֵּר דְּ'צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', וְלָקַחְתָּ סֹלֶת - שְׁלָשְׁתָּן
81 פְּתוּחוֹת. וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'הוֹצֵא אֶת
82 הַמְקַלֵּל', וַיְדַבֵּר דְּ'בְהַר סִינַי' - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
83 וְסָפַרְתָּ לְךָ, כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ, וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר, וְכִי יָמוּךְ
84 אָחִיךָ, וְכִי יָמוּךְ, וְכִי תַשִּׂיג יַד - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵם
85 שֵׁשׁ. אִם בְּחֻקֹּתַי, וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי - שְׁתֵּיהֶן
86 פְּתוּחוֹת. וְאִם בְּזֹאת - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ'אִישׁ כִּי
87 יַפְלִא' - פְּתוּחָה. וְאִם בְּהֵמָה - סְתוּמָה.
88 מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתַּיִם וַחֲמִשִּׁים, וְהַסְּתוּמוֹת - שֵׁשׁ
89 וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל - תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנֶה.
90 סֵפֶר בְּמִדְבַּר סִינַי
91 בְּנֵי רְאוּבֵן - סְתוּמָה. לִבְנֵי שִׁמְעוֹן, לִבְנֵי גָד, לִבְנֵי
92 יְהוּדָה, לִבְנֵי יִשָּׂשכָר, לִבְנֵי זְבוּלֻן, לִבְנֵי יוֹסֵף, לִבְנֵי

1 מְנַשֶּׁה, לִבְנֵי בִנְיָמִן, לִבְנֵי דָן, לִבְנֵי אָשֵׁר, בְּנֵי
2 נַפְתָּלִי, אֵלֶּה הַפִּקֻּדִים, וַיְדַבֵּר דְּ׳אַף אֶת מַטֵּה לֵוִי׳,
3 וַיְדַבֵּר דְּ׳אִישׁ עַל דִּגְלוֹ׳ - כֻּלָּן פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע
4 עֶשְׂרֵה. דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, וְנָסַע אֹהֶל, דֶּגֶל מַחֲנֵה
5 אֶפְרַיִם, דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. אֵלֶּה
6 פְּקוּדֵי, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת, וַיְדַבֵּר דְּ׳הַקְרֵב׳, וַיְדַבֵּר
7 דְּ׳וַאֲנִי׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳פְקֹד׳ - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְלִקְחָת,
8 וַיֹּאמֶר דְּ׳פְקֹד׳ - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ׳קַח׳,
9 וַיְדַבֵּר דְּ׳נָשֹׂא׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אֵל תַּכְרִיתוּ׳, וַיְדַבֵּר
10 דְּ׳נָשֹׂא׳ - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. בְּנֵי מְרָרִי, וּפְקוּדֵי בְּנֵי
11 גֵרְשׁוֹן - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ׳צוֹ׳, וַיְדַבֵּר
12 דְּ׳אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אִישׁ כִּי
13 תִשְׁטֶה׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַפְלִא׳, וַיְדַבֵּר
14 דְּ׳דַבֵּר אֶל אַהֲרֹן׳ - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. יְבָרֶכְךָ, יָאֵר,
15 יִשָּׂא, וְשָׂמוּ, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, וַיְהִי הַמַּקְרִיב
16 - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, בַּיּוֹם
17 הַשְּׁלִישִׁי, בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי, בַּיּוֹם
18 הַשִּׁשִּׁי, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, בַּיּוֹם
19 הַתְּשִׁיעִי, בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי, בְּיוֹם עַשְׂתֵּי עָשָׂר יוֹם,
20 בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם, זֹאת חֲנֻכַּת, וַיְדַבֵּר
21 דְּ׳בְהַעֲלֹתְךָ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳קַח אֶת הַלְוִיִּם׳ - כֻּלָּן
22 פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר דְּ׳זֹאת אֲשֶׁר
23 לַלְוִיִּם׳ - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳וְיַעֲשׂוּ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳כִּי
24 יִהְיֶה טָמֵא׳ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וּבְיוֹם הָקִים -
25 סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דַּ׳עֲשֵׂה לְךָ׳, וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית -
26 שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹבָב, וַיְהִי בִּנְסֹעַ -
27 שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים, וַיֹּאמֶר
28 דְּ׳אֶסְפָה לִי׳, וַיֹּאמֶר דַּ׳הַיֵּד ה׳ תִּקְצָר׳, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם
29 - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה׳ פִּתְאֹם - סְתוּמָה.
30 וַיֹּאמֶר דְּ׳וְאָבִיהָ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳שְׁלַח לְךָ׳, וַיֹּאמֶר דְּ׳עַד
31 אָנָה יְנַאֲצֵנִי׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳עַד מָתַי׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳כִּי תָבֹאוּ׳,
32 וַיְדַבֵּר דְּ׳בְּבֹאֲכֶם׳ - פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי תִשְׁגּוּ,
33 וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיִּהְיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
34 בַּמִּדְבָּר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר דְּ׳מוֹת יוּמַת׳ - סְתוּמָה.
35 וַיֹּאמֶר דְּ׳וְעָשׂוּ לָהֶם׳, וַיִּקַּח קֹרַח - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת.
36 וַיְדַבֵּר דְּ׳הַבְדִּלוּ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳הֵעָלוּ׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אֱמֹר אֶל
37 אֶלְעָזָר׳ - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיִּלֹּנוּ - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר
38 דְּ׳הִרֹּמוּ׳ - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳וְקַח מֵאִתָּם׳, וַיֹּאמֶר
39 דְּ׳הָשֵׁב׳, וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
40 וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל אַהֲרֹן - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל אַהֲרֹן
41 - פְּתוּחָה. וְלִבְנֵי לֵוִי - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳וְאֶל
42 הַלְוִיִּם׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳זֹאת חֻקַּת׳, וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
43 וַיְדַבֵּר דְּ׳קַח אֶת הַמַּטֶּה׳ - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר
44 דְּ׳יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם׳, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה - שְׁתֵּיהֶן
45 סְתוּמוֹת. וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ - פְּתוּחָה. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי -
46 סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר - פְּתוּחָה. אָז יָשִׁיר -
47 סְתוּמָה. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיַּרְא בָּלָק -
48 סְתוּמָה. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל, וַיְדַבֵּר דְּ׳פִינְחָס׳, וַיְדַבֵּר
49 דְּ׳צָרוֹר׳, וַיֹּאמֶר ה׳ - אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. בְּנֵי
50 שִׁמְעוֹן, בְּנֵי גָד, בְּנֵי יְהוּדָה, בְּנֵי יִשָּׂשכָר, בְּנֵי זְבוּלֻן,
51 בְּנֵי יוֹסֵף, אֵלֶּה בְּנֵי אֶפְרַיִם, בְּנֵי בִנְיָמִן, אֵלֶּה בְּנֵי
52 דָן, בְּנֵי אָשֵׁר, בְּנֵי נַפְתָּלִי - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן אַחַת
53 עֶשְׂרֵה. וַיְדַבֵּר ה׳ - פְּתוּחָה. וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי,
54 וַתִּקְרַבְנָה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר דְּ׳כֵּן בְּנוֹת
55 צְלָפְחָד׳, וַיֹּאמֶר דַּ׳עֲלֵה׳ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיְדַבֵּר
56 מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיְדַבֵּר דְּ׳צוֹ׳, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת,
57 וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם - שְׁלָשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וּבַחֹדֶשׁ
58 הָרִאשׁוֹן, וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת.
59 וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי - פְּתוּחָה. וּבֶעָשׂוֹר, וּבַחֲמִשָּׁה
60 עָשָׂר, וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי,
61 וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי, וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, בַּיּוֹם
62 הַשְּׁמִינִי - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן תֵּשַׁע. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה,
63 וַיְדַבֵּר ה׳ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר,
64 וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר, וַיֹּאמֶר דְּ׳שָׂא׳ - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת.
65 וּמִקְנֶה רַב - פְּתוּחָה. וַיֹּאמְרוּ אִם מָצָאנוּ, וַיִּגְּשׁוּ
66 אֵלָיו - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, אֵלֶּה
67 מַסְעֵי - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי, וַיְדַבֵּר
68 דְּ׳בְעַרְבֹת׳ - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְדַבֵּר דְּ׳צַו אֶת בְּנֵי
69 יִשְׂרָאֵל׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים׳, וַיְדַבֵּר
70 דְּ׳בְעַרְבֹת מוֹאָב׳, וַיְדַבֵּר דְּ׳דַבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׳,
71 וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת.
72 מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתַּיִם וְתִשְׁעִים, וְהַסְּתוּמוֹת -
73 שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ. הַכֹּל - מֵאָה וַחֲמִשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה.
74 סֵפֶר אֵלֶּה הַדְּבָרִים
75 וַיֹּאמֶר ה׳ אֵלַי, וַנַּעֲבֹר, וַיְדַבֵּר ה׳, וַיֹּאמֶר ה׳
76 אֵלַי רְאֵה, וָאֶתְחַנַּן - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וְעַתָּה
77 יִשְׂרָאֵל, כִּי תוֹלִיד בָּנִים, אָז יַבְדִּיל, וַיִּקְרָא מֹשֶׁה -
78 אַרְבַּעְתָּן פְּתוּחוֹת. אָנֹכִי, לֹא תִשָּׂא, שָׁמוֹר, כַּבֵּד, לֹא
79 תִרְצָח, וְלֹא תִנְאָף, וְלֹא תִגְנֹב, וְלֹא תַעֲנֶה, וְלֹא
80 תַחְמֹד, וְלֹא תִתְאַוֶּה, אֶת הַדְּבָרִים - כֻּלָּן סְתוּמוֹת,
81 וְהֵן אַחַת עֶשְׂרֵה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וְהָיָה כִּי
82 יְבִיאֲךָ, לֹא תִנְסוּ, כִּי יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ, כִּי יְבִיאֲךָ -
83 אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. וְהָיָה עֵקֶב - פְּתוּחָה. כִּי תֹאמַר -
84 סְתוּמָה. כָּל הַמִּצְוָה, וְהָיָה אִם שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח, שְׁמַע
85 יִשְׂרָאֵל, בָּעֵת הַהִוא, וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל - חֲמִשְׁתָּן
86 פְּתוּחוֹת. כִּי הָאָרֶץ, וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ, כִּי אִם שָׁמוֹר
87 תִּשְׁמְרוּן, רְאֵה אָנֹכִי, וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ, כִּי יַרְחִיב, כִּי
88 יַכְרִית - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. כִּי יָקוּם - פְּתוּחָה.
89 כִּי יִסִּיתְךָ, כִּי תִשְׁמַע, בָּנִים אַתֶּם, לֹא תֹאכַל, אֶת זֶה
90 תֹּאכְלוּ, כָּל צִפּוֹר טְהֹרָה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ.
91 עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר - פְּתוּחָה. מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים, מִקֵּץ
92 שֶׁבַע שָׁנִים, כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן, כִּי יִמָּכֵר לְךָ -

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. כָּל הַבְּכוֹר, שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת - סְתוּמָה. חַג הַסֻּכֹּת - פְּתוּחָה. שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים, לֹא תִטַּע לְךָ, לֹא תִזְבַּח, כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ - אַרְבַּעְתָּן סְתוּמוֹת. כִּי יִפָּלֵא - פְּתוּחָה. כִּי תָבֹא, לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים, וְזֶה יִהְיֶה, וְכִי יָבֹא הַלֵּוִי, כִּי אַתָּה בָּא, כִּי יַכְרִית - כֻּלָּם סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי יִהְיֶה אִישׁ - פְּתוּחָה. לֹא תַסִּיג, לֹא יָקוּם עֵד, כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר, כִּי תָצוּר אֶל עִיר - חֲמִשְׁתָּן סְתוּמוֹת. כִּי יִמָּצֵא חָלָל - פְּתוּחָה. כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה, כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ, וְכִי יִהְיֶה בְאִישׁ, לֹא תִרְאֶה אֶת שׁוֹר, לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמוֹר, לֹא יִהְיֶה כְלִי גֶבֶר - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע. כִּי יִקָּרֵא - פְּתוּחָה. כִּי תִבְנֶה, לֹא תַחֲרֹשׁ, גְּדִלִים, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאִם אֱמֶת הָיָה, כִּי יִמָּצֵא אִישׁ, כִּי יִהְיֶה נַעֲרָה בְתוּלָה, וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמְצָא, כִּי יִמְצָא, לֹא יִקַּח אִישׁ, לֹא יָבֹא פְצוּעַ, לֹא יָבֹא מַמְזֵר, לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי, לֹא תְתַעֵב אֲדֹמִי, כִּי תֵצֵא מַחֲנֶה, לֹא תַסְגִּיר, לֹא תִהְיֶה קְדֵשָׁה, לֹא תַשִּׁיךְ, כִּי תִדֹּר נֶדֶר, כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם, כִּי תָבֹא בְּקָמַת, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה, כִּי יִמָּצֵא, הִשָּׁמֶר בְּנֶגַע הַצָּרַעַת, כִּי תַשֶּׁה בְרֵעֲךָ, לֹא תַעֲשֹׂק שָׂכִיר עָנִי, לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת, לֹא תַטֶּה, כִּי תִקְצֹר, כִּי תַחְבֹּט, כִּי יִהְיֶה רִיב, כִּי יֵשְׁבוּ אַחִים, כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים. זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהָיָה כִּי תָבוֹא - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר, הַיּוֹם הַזֶּה - שְׁתֵּיהֶן סְתוּמוֹת. וַיְצַו מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת הָעָם, אָרוּר הָאִישׁ, אָרוּר מַקְלֶה, אָרוּר מַסִּיג, אָרוּר מַשְׁגֶּה, אָרוּר מַטֶּה, אָרוּר[17] שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה, אָרוּר שֹׁכֵב עִם אֲחֹתוֹ, אָרוּר שֹׁכֵב עִם חֹתַנְתּוֹ, אָרוּר מַכֶּה, אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד, אָרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ, וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית - סְתוּמָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה, אַתֶּם נִצָּבִים - שְׁתֵּיהֶן פְּתוּחוֹת. וְהָיָה כִי יָבֹאוּ, כִּי הַמִּצְוָה, רְאֵה נָתַתִּי - שְׁלָשְׁתָּן סְתוּמוֹת. וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֵן, הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם, וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם, וְזֹאת הַבְּרָכָה - חֲמִשְׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְזֹאת לִיהוּדָה - סְתוּמָה. וּלְלֵוִי - פְּתוּחָה. לְבִנְיָמִן, וּלְיוֹסֵף, וְלִזְבוּלֻן, וּלְגָד, וּלְדָן, וּלְאָשֵׁר, וַיַּעַל מֹשֶׁה - כֻּלָּן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֶׁבַע.

מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל סֵפֶר זֶה - שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּע, וְהַסְּתוּמוֹת - מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. הַכֹּל - מֵאָה וַחֲמִשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה. מִנְיַן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה - מָאתַיִם וְתִשְׁעִים, וּמִנְיַן הַסְּתוּמוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וָתֵשַׁע. הַכֹּל - שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וָתֵשַׁע.

צוּרַת שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ': כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה יֵשׁ בְּאֶמְצַע רֶוַח אֶחָד[18] כְּצוּרַת הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה[19], וְנִמְצָא כָּל שִׁיטָה חֲלוּקָה לִשְׁתַּיִם. וְכוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים[20] שִׁיטוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל שִׁיטָה וְשִׁיטָה: הַאֲזִינוּ, יַעֲרֹף, כִּשְׂעִירִם, כִּי, הַצּוּר, אֵל, שִׁחֵת, הַלְּה', הֲלוֹא, זְכֹר, שְׁאַל, בְּהַנְחֵל, יַצֵּב, כִּי, יִמְצָאֵהוּ, יְסֹבֲבֶנְהוּ, כְּנֶשֶׁר, יִפְרֹשׂ, ה', יַרְכִּבֵהוּ, וַיֵּנִקֵהוּ, חֶמְאַת, בְּנֵי[21], וְדַם, שָׁמַנְתָּ, וַיְנַבֵּל, בְּתוֹעֵבֹת, אֱלֹהִים, לֹא, וַתִּשְׁכַּח, מִכַּעַס, אֶרְאֶה, בָּנִים, כִּעֲסוּנִי, בְּגוֹי, וַתִּיקַד, וַתְּלַהֵט, חִצַּי, וְקֶטֶב, עִם, וּמֵחֲדָרִים, יוֹנֵק, אַשְׁבִּיתָה, פֶּן, וְלֹא, וְאֵין, יָבִינוּ, וּשְׁנַיִם, וַה', וְאֹיְבֵינוּ, וּמִשַּׁדְמֹת, אַשְׁכְּלֹת, וְרֹאשׁ, חָתוּם, לְעֵת, וְחָשׁ, וְעַל, וְאֶפֶס, צוּר, יִשְׁתּוּ, יְהִי, וְאֵין, מָחַצְתִּי, כִּי, אִם, אָשִׁיב, אַשְׁכִּיר, מִדַּם, הַרְנִינוּ, וְנָקָם.

כָּל אֵלּוּ הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ.

15) ואת הפרשה שבראש הספר לא הזכיר רבינו, וכן בראש שאר החומשים לא הוזכרו פרשיותיהם הראשונות - מפני שהן תחילת הספר, אין למנותן לא כפתוחות ולא כסתומות (כסף משנה). 16) נפש כי תחטא (פרק ה, פסוק יד). 17) ובקצת ספרים וכן בחומשים שלפנינו מונים גם את: "ארור שוכב עם אשת אביו" לפרשה סתומה, אבל לפי ספרי הרמב"ם המוגהים אין זו לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וכן החליט הכסף משנה. וראה ב"מנחת שי" לדברים שם. 18) של תשע אותיות. 19) כתב מכאן ומכאן וְחָלָק באמצע. 20) ראה מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ח־ט). וכדאי להעיר שברמב"ם כתב יד התימנים כתוב כאן: "בשבע ושישים שיטות". 21) כנוסח כל ספרי הרמב"ם, אולם רבי מנחם לונזאנו בספרו "אור תורה" אומר: שראש השיטה: "ואילים", כי תיבה זו מובדלת מ"כרים", ודבוקה אל "בני בשן" וכן מפורש במסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ט), וכך מנהג סופרינו.

וְאֵלּוּ הֵן הַתֵּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל חֲצִי שִׁיטָה אַחֲרוֹנָה, שֶׁהֵן בְּאֶמְצַע הַדַּף:

וְתִשְׁמַע, תִּזַּל, וְכִרְבִיבִים, הָבוּ, כִּי, צַדִּיק, דּוֹר, עַם, הוּא, בִּינוּ, זְקֵנֶיךָ, בְּהַפְרִידוֹ, לְמִסְפַּר, יַעֲקֹב, וּבְתֹהוּ, יִצְרֶנְהוּ, עַל, יִשָּׂאֵהוּ, וְאֵין, וַיֹּאכַל, וְשֶׁמֶן, עִם, עִם, וַיִּשְׁמַן, וַיִּטֹּשׁ, יַקְנִאֻהוּ, יִזְבְּחוּ, חֲדָשִׁים, צוּר, וַיַּרְא, וַיֹּאמֶר, כִּי, הֵם, וַאֲנִי, כִּי, וַתֹּאכַל, אַסְפֶּה, מְזֵי, וְשֶׁן, מִחוּץ, גַּם, אָמַרְתִּי, לוּלֵי, פֶּן, כִּי, לוּ, אֵיכָה, אִם, כִּי, כִּי, עֲנָבֵמוֹ, חֲמַת, הֲלֹא, לִי, כִּי, כִּי, כִּי, וְאָמַר, אֲשֶׁר, יָקוּמוּ, רְאוּ, אֲנִי, וְאֵין, וְאָמַרְתִּי, וְתֹאחֵז, וְלִמְשַׂנְאַי, וְחַרְבִּי, מֵרֹאשׁ, כִּי, וְכִפֶּר.

שִׁירַת הַיָּם כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בִּשְׁלֹשִׁים שִׁיטוֹת[22].

שִׁיטָה רִאשׁוֹנָה כְּדַרְכָּהּ, וּשְׁאָר הַשִּׁיטוֹת - אַחַת מַנִּיחִין בְּאֶמְצָעָהּ רֶוַח[23] אֶחָד, וְאַחַת מַנִּיחִין הָרֶוַח בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּאֶמְצָעָהּ[24], עַד שֶׁתִּמָּצֵא הַשִּׁיטָה חֲלוּקָה לְשָׁלֹשׁ, וְנִמְצָא רֶוַח[25] כְּנֶגֶד הַכְּתָב[26], וּכְתָב כְּנֶגֶד הָרֶוַח.

22) מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה י"א). ושם (הלכה י) מָנוּ גם את "שירת דבורה" (שופטים פרק ה), שהיא נכתבת כצורת "שירת הים". 23) כשיעור תשע אותיות. והסדר האמור כאן לאו דווקא, כי למעשה השורה הראשונה יש לה שני רווחים, והשנייה - רווח אחד, כצורת השירה שלפנינו. אמנם יש דפוסי רמב"ם (אמ"ד ועוד) שהשורה הראשונה יש בה רווח אחד, אולם כבר כתב הרב מנחם די לונזאנו בספרו "אור תורה": אל תשית ליבך לצורה שבספרי הרמב"ם הנדפסים, כי היא [=כנראה] משובשת, ואינה הצורה שכתב הרמב"ם בספרו אך המדפיס [=כנראה טעה], בדאה מליבו". 24) אותו שיעור הרווח מחלקים לשניים. 25) של השיטה העליונה. 26) של השיטה שתחתיה, וזהו שאמרו (מגילה דף טז עמוד ב): "אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח".

וְזוֹ הִיא צוּרָתָהּ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בְמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלֶשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַّבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם:

כָּל. הַתּוֹרָה. כֻּלָּהּ - בֵּין בַּשִּׁירוֹת, בֵּין בִּשְׁאָר הַכְּתָב - יִתְכַּוֵּן שֶׁתִּהְיֶה אוֹת סְמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ בְּיוֹתֵר, וְלֹא תִּדְבַּק בָּהּ, וְלֹא תִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְרָאֶה הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת; אֶלָּא יִהְיֶה בֵּין אוֹת לְאוֹת כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה. וְאִם הִרְחִיק אוֹת מֵאוֹת, כְּדֵי שֶׁתִּתְרָאֶה הַתֵּבָה כִּשְׁתֵּי תֵבוֹת לְתִינוֹק שֶׁאֵינוֹ רָגִיל - הֲרֵי זֶה פָּסוּל עַד שֶׁיְּתַקֵּן.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מידת ספר התורה; מניין הדפים שבכל יריעה; ספר תורה שנקרע מה דינו.

א. אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר־תּוֹרָה, לֹא אָרְכּוֹ יוֹתֵר עַל הֶקֵּפוֹ[2], וְלֹא הֶקֵּפוֹ יָתֵר עַל אָרְכּוֹ. וְכַמָּה הוּא אָרְכּוֹ? בְּגְוִיל[3] - שִׁשָּׁה טְפָחִים, שֶׁהֵם אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים אֶצְבָּעוֹת בְּרֹחַב הַגּוּדָל[4] שֶׁל יָד; וּבְקְלָף[5] - אוֹ פָּחוֹת[6] אוֹ יוֹתֵר[7], וְהוּא, שֶׁיְּהֵא אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ. וְכֵן אִם עָשָׂה בִּגְוִיל פָּחוֹת מִשִּׁשָּׁה טְפָחִים וּמִעֵט[8] אֶת הַכְּתָב, אוֹ יִתֵּר עַל שִׁשָּׁה וְהִרְחִיב בַּכְּתָב, עַד שֶׁיְּהֵיֶה אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ - הֲרֵי זֶה כַּמִּצְוָה.

2) צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים, לכשיגמור יהא חוט המקיף את עוביו כמדת ארכו (בבא־בתרא יד. וברש"י). 3) שהוא עב (שלא חילקוהו לשנים, כמבואר לעיל פ"א ה"ו), והקיפו גדול. 4) הוא הבוהן, ושיעורו המדוייק מפורש בסמוך ה"ט. 5) שהוא דק ואין הקיפו גדול. 6) אם הכתב דק. 7) אם הכתב רחב וארוך. 8) שכתב אותיות זעירות ודקות, ולא עלה הקיפו לששה טפחים.

ב. שִׁעוּר הַגִּלָּיוֹן[9] מִלְּמַטָּה - אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת, וּלְמַעְלָה - שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת, וּבֵין דַּף[10] לְדַף - שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת[11]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיַּנִּיחַ בְּתְחִלַּת כָּל יְרִיעָה וּבְסוֹפָהּ רֹחַב אֶצְבַּע אַחַת, וּכְדֵי תְּפִירָה[12]; שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁיִּתְפֹּר הַיְרִיעָה, יִהְיֶה בֵּין כָּל דַּף וָדַף בְּכָל הַסֵּפֶר כֻּלּוֹ שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת. וְנַנִּיחַ מִן הָעוֹר[13] בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר וּבְסוֹפוֹ - כְּדֵי לִגְלֹל עַל הָעַמּוּד[14]. וְכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ לְמִצְוָה. וְאִם חִסֵּר אוֹ הוֹתִיר - לֹא פָסַל[15].

9) החלק החָלָק המקיף את הכתב. 10) עמוד. 11) מנחות ל, ע"א. 12) מקום חיבור שתי היריעות בתפירה. 13) שם כולל לגויל ולקלף. 14) שעושה לספר שני עמודים של עץ אחד בתחילתו ואחד בסופו, כמבואר בסמוך ה"יד. 15) שהרי רב הונא כתב שבעים ספרי תורה, ולא נזדמן לו ארכו כהקיפו אלא באחד (ב"ב יד.), ואין להניח שכולם פסולים היו (כסף־משנה).

ג. כֵּיצַד יִתְכַּוֵּן אָדָם, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הַסֵּפֶר שֶׁיְּהֵיֶה אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ? מַתְחִיל וּמְרַבֵּעַ הָעוֹרוֹת[16] בְּשָׁוֶה[17], וְעוֹשֶׂה רֹחַב כָּל עוֹר מֵהֶן שִׁשָּׁה טְפָחִים[18] - קֶצֶב[19] אֶחָד לְכָל

אֶחָד. וְאַחַר־כָּךְ גּוֹלֵל הָעוּרוֹת בְּשָׁוֶה, וְעוֹשֶׂה מֵהֶן כֶּרֶךְ אֶחָד מְהֻדָּק יָפֶה יָפֶה[20], וּמוֹסִיף בָּעוּרוֹת וּמְהַדֵּק, עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה הֶקֵּף הַכֶּרֶךְ שִׁשָּׁה טְפָחִים, שֶׁהוּא רֹחַב הָעוֹר[21], וּמוֹדֵד בְּחוּט שֶׁל שָׁנִי[22], שֶׁיַּקִּיפוּ עַל הַכֶּרֶךְ.

16) המוכנים לכתיבת הספר. 17) שתהיה מדת רוחב היריעות שוה אחת לחברתה, אבל אם אין מדת האורך של כל עור שוה לחבירו - אין קפידא, ובלבד שיזכור בעל־פה מדת אורכם, כדי שידע לצרף מדת אורך כל הכרך. ראה במוספנו "תשובות רבינו". 18) שרוחב העור הוא קומת הספר, ששיעורו ששה טפחים כאמור לעיל. 19) מדה. 20) שלא ירחיב האויר שבתוכו את מדת הקיפו. 21) והוא גם אורך הספר. 22) צבוע צבע אדום, כלשון הכתוב (יהושע ב, יח), וברמב"ם כת"י שהיה לפני בעל 'תוספות יום טוב' לא היה כתוב "שני". ראה 'דברי חמודות' להל' ספר־תורה אות כ"ח, ובתשובות רבינו שב"מוספנו" כתוב "חוט של משי שזור".

ד. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲשֶׂה קָנֶה[23] שָׁוֶה, יִהְיֶה אָרְכָּהּ אַרְבָּעִים אוֹ חֲמִשִּׁים אֶצְבָּעוֹת, וְיַחֲלֹק אֶצְבַּע מֵהֶן בַּקָּנֶה לִשְׁנַיִם וְלִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה חֲלָקִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע בּוֹ שִׁעוּר חֲצִי אֶצְבַּע וּרְבִיעַ אֶצְבַּע, וְכַיּוֹצֵא בְּזֶה הַחֵלֶק; וְיִמְדֹּד כָּל עוֹר בְּקָנֶה זוֹ, עַד שֶׁיֵּדַע כַּמָּה אֶצְבָּעוֹת יֵשׁ בְּכָל עוֹר, עַד[24] שֶׁיֵּדַע כַּמָּה אֶצְבָּעוֹת בְּאֹרֶךְ כָּל הַכֶּרֶךְ.

23) בכל כתבי־יד התימנים, וכן ברמב"ם דפוס רומי (ר"מ), כתוב "כנה". ופירושה: אמה שמסרגלים בה הספרים ('הערוך'), ונזכרת במשנה (כלים פ"יב, מ"ח). 24) ובכת"י התימנים כתוב: כדי שידע.

ה. וְאַחַר־כָּךְ לוֹקֵחַ עוֹרוֹת אֲחֵרוֹת, שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, לִבְדֹּק בָּהֶן שִׁעוּר[25] הַכְּתָב, וְכוֹתֵב בָּהֶן דַּף אֶחָד. וְדָבָר יָדוּעַ, שֶׁאֹרֶךְ הַדַּף[26] שְׁבַע עֶשְׂרֵה אֶצְבָּעוֹת, לְפִי שֶׁהוּא מַנִּיחַ גְּלָיוֹן, לְמַעְלָה שָׁלֹשׁ וּלְמַטָּה אַרְבַּע[27]. אֲבָל רֹחַב הַדַּף הוּא לְפִי הַכְּתָב, אִם דַּקָּה אִם עָבָה[28]; וְכֵן מִנְיַן[29] הַשִּׁיטוֹת שֶׁבַּדַּף יָבוֹאוּ לְפִי הַכְּתָב, לְפִי שֶׁבֵּין שִׁיטָה וְשִׁיטָה כְּמִלֹּא שִׁיטָה[30].

25) עביו וארכו. 26) הכתיבה שעל הדף. 27) וביחד הם עשרים וארבע אצבעות שהן אורך הספר. 28) שהרי כל שיטה יש בארכה שלשים אותיות, כמבואר לעיל (פ"ז, ה"ה). 29) שהן לא פחות מארבעים ושמונה, ולא יותר על ששים, כמבואר לעיל (פ"ז ה"י). 30) נמצא שאם הכתב עבה, גם הריוח שבין השיטות גדול.

ו. וְאַחַר שֶׁכָּתַב הַדַּף שֶׁבּוֹדֵק בּוֹ לְפִי מַה שֶּׁיִּרְצֶה - יָמֹד רֹחַב הַדַּף בְּאֶצְבָּעוֹת הַקָּנֶה, וְיוֹסִיף עַל רֹחַב הַדַּף שְׁתֵּי אֶצְבָּעוֹת שֶׁבֵּין דַּף וָדַף, וַיַּחְשֹׁב כַּמָּה דַּפִּין יָבוֹאוּ בַּכֶּרֶךְ שֶׁגָּלַל מֵאוֹתוֹ הַכְּתָב שֶׁכָּתַב בּוֹ, וְיֵדַע חֶשְׁבּוֹן הַדַּפִּין, וְיִרְאֶה כַּמָּה נִכְתָּב בְּדַף זֶה שֶׁבָּדַק בּוֹ מִן הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וּמְשַׁעֵר לְפִי הַסֵּפֶר שֶׁהוּא כוֹתֵב[31] מִמֶּנּוּ, וּמְחַשֵּׁב, אִם עָלְתָה לוֹ כָּל הַתּוֹרָה לְפִי מִנְיַן הַדַּפִּין מִזֶּה[32] הַכְּתָב שֶׁכּוֹתֵב בּוֹ בַּכֶּרֶךְ - מוּטָב. וְאִם הוֹצִיא הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁהַדַּפִּין יוֹתֵר מִן הַתּוֹרָה[33] - יַרְחִיב בַּכְּתָב עַד שֶׁיִּתְמַעֵט מִנְיַן הַדַּפִּין, וְיִבְדֹּק בְּדַף אַחֵר[34]. וְאִם הוֹצִיא הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁהַתּוֹרָה יָתֵר מִן הַדַּפִּין, יְמַעֵט הַכְּתָב עַד שֶׁיַּרְבֶּה בְּמִנְיַן הַדַּפִּין, וְיִבְדֹּק בְּדַף אַחֵר[35] דַּף, עַד שֶׁיָּבוֹא הַחֶשְׁבּוֹן אֶחָד[36], [37]מֵאַחַר שֶׁיָּדַע רֹחַב הַדַּף וְשִׁעוּר הַכְּתָב מַתְחִיל בְּאוֹתוֹ הַכֶּרֶךְ.

31) מעתיק. 32) ובכת"י התימנים, הנוסח: "זה הוא הכתב שכותב בו בכרך, ואם הוציא" וכו'. 33) שיש עודף בדפים על הכתב. 34) שכתיבתו עבה יותר. 35) ובכת"י התימנים, הנוסח: "ויבדוק בדף אחר, וכן בדף אחר דף עד שיבוא" וכו'. 36) שיהיה כתב התורה ומנין הדפים שוים כאחד. 37) כאן התחלת ההלכה לפי דפוס ונציא ש"י, וכן לפי הפוסקים שברמב"ם כת"י.

ז. וּמְחַלֵּק כָּל עוֹר וָעוֹר דַּפִּין דַּפִּין בְּשִׁרְטוּט, כְּפִי רֹחַב הַדַּף שֶׁבָּדַק בּוֹ וְעָלָה בַּחֶשְׁבּוֹן. וּכְשֶׁיִּשָּׁאֵר בָּעוֹר שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת אוֹ אַרְבַּע יוֹתֵר עַל הַדַּף הָאַחֲרוֹנָה שֶׁבַּיְּרִיעָה[38], יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ רֹחַב אֶצְבַּע וּכְדֵי תְּפִירָה[39], וְיָקֵץ הַשְּׁאָר. וְאַל יָחוּשׁ[40] שֶׁבָּאַחֲרוֹנָה יִתּוֹסֵף עוֹרוֹת אֲחֵרוֹת עַל הַכֶּרֶךְ שֶׁגָּלַל כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹסָפוֹת שֶׁקּוֹצֵץ מִכָּל עוֹר וָעוֹר, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְחַשֵּׁב דָּבָר זֶה, שֶׁהַכְּתָב מוֹשְׁכוֹ לְפִי מִנְיַן הַדַּפִּין[41].

38) ואין הוא ראוי לכתוב עליו מחמת קיצורו, לעומת הדפים האחרים שרחבים ממנו, או שהוא הדף התשיעי ליריעה, שאין עושים היריעה יתר על שמונה דפים, כמבואר בסמוך ה"יב. 39) כמבואר לעיל ה"ב. 40) ידאג. 41) לפי רוחב הכתב, כן מנין הדפים שקצב לו מתחילה.

ח. וְכֵן הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת רֹחַב[42] הַסֵּפֶר יוֹתֵר מִשִּׁשָּׁה[43] אוֹ פָּחוֹת מִשִּׁשָּׁה - עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה הוּא מְחַשֵּׁב[44], וְיֵצֵא אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ בְּלֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר; וְהוּא, שֶׁלֹּא יִטְעֶה בַּחֶשְׁבּוֹן.

42) הוא אורך הספר שהוא רוחב העור. 43) טפחים. 44) להתאים מנין הדפים למדת הכתב, כדי שיעלה לו ארכו כהקיפו.

ט. רֹחַב הַגּוּדָל הָאָמוּר בְּכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ וּבְשְׁאָר שִׁעוּרֵי תּוֹרָה[45] כֻּלָּהּ, הוּא אֶצְבַּע[46] הַבֵּינוֹנִי[47]. וּכְבָר דִּקְדַּקְנוּ בְּשִׁעוּרוֹ, וּמְצָאנוּהוּ רָחָב שֶׁבַע שְׁעוֹרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת, זוֹ בְּצַד זוֹ בְּדֹחַק, וְהֵן כְּאֹרֶךְ שְׁתֵּי שְׁעוֹרוֹת בְּרֻוַח. וְכָל טֶפַח הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם הוּא אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת[48] מִזּוּ. וְכָל אַמָּה - שִׁשָּׁה טְפָחִים[49].

45) כגון שיעור אורך הציצית האמור לקמן הל' ציצית פ"א ה"ו, וכן רוחב הציץ שבראש כהן־גדול שהיה רחב שתי אצבעות (הל' כלי המקדש פ"ט, ה"א) וראה לעיל הל' תפילה פט"ו, ה"ד. 46) כנוסח הגהות "בן אריה", ובדפו"א הנוסח משובש. 47) של אדם בינוני. 48) מנחות מא, ע"ב. 49) שם, צח, ע"א.

י. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי אֲנִי - רֹחַב כָּל דַּף וָדַף מִדַּפָּיו אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת. וְשִׁירַת הַיָּם וְשִׁירַת ׳הַאֲזִינוּ׳, רֹחַב כָּל דַּף מִשְּׁתֵּיהֶן שֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת[50]. וּמִנְיַן הַשִּׁיטִין שֶׁבְּכָל דַּף וָדַף - אַחַת וַחֲמִשִּׁים. וּמִנְיַן הַדַּפִּין שֶׁל כָּל הַסֵּפֶר - מָאתַיִם וְשִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים דַּף. וְאֹרֶךְ כָּל הַסֵּפֶר - אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשֵׁשׁ אֶצְבָּעוֹת בְּקֵרוּב.

50) שיש ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע כל שיטה שלהן, כמבואר לעיל סוף פ"ח.

יא. אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ אֶצְבָּעוֹת הַיְתֵרוֹת בַּחֶשְׁבּוֹן[51] - לַגַּלְיוֹן שֶׁבְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר וְסוֹפוֹ[52]. וְהָעוֹרוֹת שֶׁכָּתַבְנוּ בָהֶם - עוֹרוֹת אֵילִים. וּבְזְמַן שֶׁתְּרֵצֶה לִכְתֹּב עַל־פִּי הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ אוֹ קָרוֹב לָהֶם מְעַט - הֵן חָסֵר דַּף אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה, אוֹ יָתֵר דַּף אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ - לֹא תִיגַע וְלֹא תְהֵא צָרִיךְ לְחֶשְׁבּוֹן, אֶלָּא מִיָּד יָבוֹא לְךָ אָרְכּוֹ כְּהֶקֵּפוֹ[53].

51) שהרי כל דף יש בו שש אצבעות (עם רוחב שתי אצבעות שבין דף לדף), ומאתים ועשרים וששה דפים כפול שש, יעלו אלף ושלש מאות וחמשים ושש אצבעות. הוסף עליהן רוחב ארבע אצבעות שבדפי ה"שירות" שהן רחבות משאר הדפים, יעלו לך אלף ושלש מאות וששים, ונמצאו יתירות בחשבון שש אצבעות. 52) וב'הגהות מיימוניות' שאלו: הלא אין כאן עודף אלא ארבע אצבעות בלבד? שהרי שירת "האזינו" נכתבת בשבעים שיטות כמבואר לעיל פ"ח, מלבד שש שיטות שלפניה וחמש לאחריה, כמבואר לעיל פ"ז ה"י, ואם כן היתה תופסת שני דפים (שהרי אין כותבין יותר מששים שיטות לדף), והיה צריך להרחיב שני דפים בשבילה, באופן שהדפים אכלו עוד שתי אצבעות, ולא נשארו אלא ארבע אצבעות בלבד. והגאון מהר"ם מפדובה זצ"ל השיב על השגה זו: כי רוחב הדפים שאמרנו שהוא עולה לשש אצבעות עם שתי האצבעות חלק שבין דף לדף, אינו אלא בשאר הדפים שבתורה, אבל לא בדף הראשון ובדף האחרון שבתורה שאין דף לפניהם ולאחריהם, נמצא שנשאר עודף של שש אצבעות רוחב, תן אותו לגליון שבתחילת הספר ושבסופו, שלש מכאן ושלש מכאן, ורבינו משה אמת ותורתו אמת ('דברי חמודות' לרא"ש הל' ס"ת). ובמוספנו "תשובות רבינו" תמצא שרבינו מנה שש אצבעות עודף לרוחב דפי ה"שירות" ולא נעלמה ממנו הערת ה'הגהות מיימוניות'. 53) וב'מעשה רוקח' נאמר: הרוצה לכוין אורך הספר כהקיפו, ישאיר בכל יריעה הגליון שלמטה יותר מן השיעור הראוי, ובסוף כשגמר הספר ותפרו, ימצא ארכו יותר מהקיפו ע"י הגליון הארוך מלמטה, ואז יחתוך מן הגליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיצא לו ארכו כהקיפו, ובזה ילך לבטח דרכו.

יב. אֵין עוֹשִׂין בִּירִיעָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה דַּפִּין, וְלֹא יָתֵר עַל שְׁמוֹנָה דַּפִּין. נִזְדַּמְּנָה לוֹ יְרִיעָה בַּת תִּשְׁעָה דַּפִּין - חוֹלֵק אוֹתָהּ, אַרְבָּעָה לְכָאן וַחֲמִשָּׁה לְכָאן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתַחְלַת הַסֵּפֶר אוֹ בְּאֶמְצַע, אֲבָל בְּסוֹף הַסֵּפֶר, אֲפִלּוּ פָּסוּק אֶחָד בְּדַף אֶחָד עוֹשִׂים אוֹתוֹ דַּף לְבַדּוֹ[54], וְתוֹפְרִין אוֹתוֹ עִם שְׁאָר הַיְרִיעוֹת.

54) מנחות ל, ע"א.

יג. וּכְשֶׁתּוֹפְרִין הַיְרִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֶלָּא בְּגִידִים שֶׁל בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה טְהוֹרָה, וַאֲפִלּוּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת שֶׁלָּהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹפְרִין אֶת הַתְּפִלִּין[55]. וְדָבָר זֶה - הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[56]. לְפִיכָךְ אִם תִּפְרָן שֶׁלֹּא בְגִידִין, אוֹ בְּגִידֵי בְהֵמָה טְמֵאָה, פָּסוּל[57], עַד שֶׁיַּתִּירֶהָ וְיַחֲזֹר וְיִתְפֹּר כַּהֲלָכָה.

55) ראה לעיל פ"ג, ה"ט. 56) מכות יא, ע"א: נאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" הוקשה כל התורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין, אף כל לתפרה בגידין. 57) כשם שתפילין נפסלות ע"י כך. וכן אמרו (מגילה יט.): "מגילה נקראת **ספר** שאם תפרה בחיטי פשתן - פסולה".

יד. כְּשֶׁתּוֹפְרִין כָּל הַיְרִיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין כָּל הַיְרִיעָה כֻּלָּהּ מִתְּחִלָּתָהּ וְעַד סוֹפָהּ, אֶלָּא מַנִּיחַ מְעַט מִלְּמַעְלָה וּמְעַט מִלְּמַטָּה בְּלֹא תְפִירָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִקָּרַע הַיְרִיעָה בְּאֶמְצָעָהּ כְּשֶׁיִּגְלֹל אוֹתָהּ[58]. וְעוֹשֶׂה לוֹ שְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁל עֵץ, אֶחָד בִּתְחִלָּתוֹ וְאֶחָד בְּסוֹפוֹ[59]; וְתוֹפֵר הָעוֹר שֶׁשִּׁיֵּר בִּתְחִלָּתוֹ וּבַסּוֹף עַל הָעַמּוּדִים בְּגִידִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִגְלָל עֲלֵיהֶם; וְיַרְחִיק בֵּין הָעַמּוּדִים וְהַכְּתָב שֶׁבַּדַּף.

58) שם, ע"ב. 59) בבא־בתרא יד, ע"א.

טו. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁנִּקְרְעָה בּוֹ יְרִיעָה - בְּתוֹךְ שְׁתֵּי שִׁיטוֹת[60], יִתְפֹּר; בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ, לֹא יִתְפֹּר[61]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיָשָׁן, שֶׁאֵין עַפְצוֹ נִכָּר[62]; אֲבָל אִם נִכָּר הַגְּוִיל שֶׁהוּא עָפוּץ, תּוֹפֵר, וַאֲפִלּוּ קֶרַע הַבָּא בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ[63]. וְכֵן בֵּין כָּל דַּף וָדַף[64] וּבֵין תֵּבָה לְתֵבָה יִתְפֹּר[65]. וְכָל הַקְּרָעִים, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֶלָּא בְּגִידִין שֶׁתּוֹפְרִין בָּהֶן הַיְרִיעוֹת זוֹ לָזוֹ. וּבְכָל הַקְּרָעִים יִזָּהֵר, שֶׁלֹּא תֶחְסַר אוֹת אַחַת אוֹ תִּשְׁתַּנֶּה צוּרָתָהּ.

60) שנכנס הקרע בשתי שיטות בתוך הכתב בין אות לאות. 61) אלא יסלק את היריעה וגונזה, שגנאי הוא לתפור קרע גדול כזה, ואין זה ספר מהודר (מנחות לא:). 62) שכל קלף מעובד בעפצים (פרי האלון) המכווצים את העור ומחזקים אותו, כמבואר לעיל פ"א ה"ו, והואיל וקלף זה ישן כל־כך שאין עפצו ניכר, הקריעה בו מגונה יותר שנראה שהיא מחמת רקבון (כסף־משנה בשם הריב"ש). 63) מנחות, שם. 64) אם נכנס הקרע בין דף לדף כנגד הכתב, שאילו היה בכתב היה בתוך שלש שיטין. 65) ואינו יכול לקרוא בו בלא תפירה, אע"פ שאין הקרע עובר בתוך הכתב שבין אות לאות (מנחות שם, וכגירסת רי"ף המוסיף שם: "בין תיבה לתיבה"). ושם נסתפקו אם

צריך תפירה, ולא פשטוה, ופסק רבינו לחומרא, משום חומר קדושת ס"ת.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) עשרים דברים הפוסלים ספר תורה מקדושתו; איך נוהגים בקדושת ספר תורה ולאיזה דבר מותר למכרו; דיני תשמישי ספר תורה כגון תיק ומטפחת וכיוצא בהם; הזהירות בכבוד ספר תורה.

א. נִמְצֵאתָ לָמֵד שֶׁעֶשְׂרִים דְּבָרִים הֵן, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶן פּוֹסֵל סֵפֶר־תּוֹרָה[2]. וְאִם נַעֲשָׂה בּוֹ אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי הוּא כְּחֻמָּשׁ מִן הַחֲמָשִׁין שֶׁמְּלַמְּדִין בָּהֶן הַתִּינוֹקוֹת, וְאֵין בּוֹ קְדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה[3], וְאֵין קוֹרִין בּוֹ בָּרַבִּים[4]. וְאֵלּוּ הֵן:

א) אִם נִכְתַּב עַל עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה. ב) שֶׁנִּכְתַּב עַל עוֹר בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּד[5]. ג) שֶׁהָיָה מְעֻבָּד שֶׁלֹּא לְשֵׁם סֵפֶר־תּוֹרָה[6]. ד) שֶׁנִּכְתַּב שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם כְּתִיבָה - עַל הַגְּוִיל בִּמְקוֹם בָּשָׂר[7], וְעַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר. ה) שֶׁנִּכְתַּב מִקְצָתוֹ עַל הַגְּוִיל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקְּלָף[8]. ו) שֶׁנִּכְתַּב עַל דּוּכְסוּסְטוֹס[9]. ז) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שִׂרְטוּט[10]. ח) שֶׁנִּכְתַּב בְּלֹא שָׁחֹר הָעוֹמֵד[11]. ט) שֶׁנִּכְתַּב בִּשְׁאָר לְשׁוֹנוֹת[12]. י) שֶׁכְּתָבוֹ אֶפִּיקוֹרוֹס[13], אוֹ כַּיּוֹצֵא בוֹ[14] מִשְּׁאָר פְּסוּלִין. יא) שֶׁכָּתַב הָאַזְכָּרוֹת[15] בְּלֹא כַּוָּנָה[16]. יב) שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת. יג) שֶׁהוֹסִיף אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת[17]. יד) שֶׁנֶּגְעָה אוֹת בְּאוֹת[18]. טו) שֶׁנִּפְסְדָה צוּרַת אוֹת אַחַת עַד שֶׁלֹּא תִקָּרֵא כָּל עִקָּר[19], אוֹ תִּדְמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת - בֵּין בְּעִקַּר הַכְּתִיבָה[20], בֵּין בִּנְקֻבָּה[21], בֵּין בְּקֶרַע, בֵּין בְּטִשְׁטוּשׁ[22]. טז) שֶׁהִרְחִיק אוֹ שֶׁהִקְרִיב בֵּין אוֹת לְאוֹת, עַד שֶׁתְּרָאֶה הַתֵּבָה כְּשִׁתֵּי תֵבוֹת, אוֹ שִׁתֵּי תֵבוֹת כְּתֵבָה אֶחָת[23]. יז) שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַפָּרָשִׁיּוֹת[24]. יח) שֶׁשִּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת[25]. יט) שֶׁכָּתַב בִּשְׁאָר הַכְּתָב כְּשִׁירָה[26]. כ) שֶׁתָּפַר הַיְרִיעוֹת בְּלֹא גִּידֵי טְהוֹרָה[27]. וּשְׁאָר הַדְּבָרִים - לְמִצְוָה, לֹא לְעַכֵּב[28].

2) הלכה זו מסכמת תמצית הדברים שנשנו בפרקים הקודמים. 3) כמבואר לעיל (פ"ז, ה"יא). 4) ורבינו בתשובתו, כותב: שמברכים על ספר־תורה פסול, וכך נהגו אנשי המערב - לברך לפניה ולאחריה על ספר־תורה פסול - בפני גאוני עולם, לפי שכולם בעלי בינה היו, וידעו שאין הברכה תלויה בספר, אם כשר הוא אם פסול, אלא בקריאה עצמה וכו', וכנראה שאין זה אלא כשאין להם האפשרות לקרוא בספר כשר, וכאן ידובר כשאפשר להם להשיג ספר כשר. ולפי־זה יוצא, אם נמצאה טעות בספר באמצע הקריאה, מוציאים ס"ת אחר ומתחילים בו ממקום שנמצאה הטעות בראשון, ואין חוזרים על מה שקראו בראשון, כי מאחר שכבר קראו בו, הרי זה כ"אי אפשר" שיוצאים בו. וזהו שדייק רבינו לכתוב: "אין קורין בו", שמשמעו לכתחילה לא - אבל בדיעבד עלתה להם הקריאה (כסף־משנה, וראה במוספנו "תשובות רבינו"). 5) שלא עבדוהו בקמח ובעפצים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. 6) שם, הלכה י"א. 7) לצד הבשר, ודינו להכתב במקום השיער, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ח). 8) לעיל פ"ז, ה"ד. 9) הוא החלק שממול הבשר, אחרי שחילקו את העור בעביו לשנים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. 10) שם, הלכה י"ב. 11) המתקיים זמן רב, ושאר הצבעים פסולים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ה. 12) ואינו נכתב אלא בלשון הקדש ובכתב אשורי, כמבואר שם ה"יט. 13) ובכת"י התימנים: "גוי". 14) כגון ישראל מומר או מוסר, כמבואר לעיל פ"א ה"יג. 15) שמות הקב"ה. 16) שצריך לכוין בכתיבתן לשם קדושת השם (לעיל פ"א, ה"טו). 17) שדין של יתר כדין החסר (לעיל פ"ז, ה"טז). 18) וכל אות צריכה להיות מוקפת עור מכל רוחותיה (לעיל פ"א, ה"יט). 19) שנמחקה לגמרי. 20) שמתחילת הכתיבה היתה דומה לאות אחרת. 21) ע"י נקב, תדמה לאות אחרת. 22) שנמחקה מקצתה ולפיכך תדמה לאות אחרת, כגון שנמחקה רגל הוא"ו והרי היא נראית כיו"ד. 23) ראה לעיל פ"ח, סוף ה"ד. 24) שכתב פתוחות - סתומות, וסתומות - פתוחות, כמבואר לעיל פ"ח, ה"א־ג. 25) "שירת הים" ו"האזינו", הנכתבת בצורה מיוחדת, כמבואר לעיל פ"ח, סוף ה"ד. 26) שנתן בו ריוח באמצע השיטות, ופסולו מבואר לעיל פ"ז, ה"יא. 27) אלא בגידי בהמה טמאה, ופסול עד שיתירן ויתפרן כהלכה (לעיל פ"ט, ה"יג). 28) והעירו המפרשים שיש עוד פסול, ורבינו בעצמו הביאו לעיל (פ"א, ה"טז): "כתב מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי - פסול". ובתשב"ץ ח"ג סימן רע"ד, העיר ע"ז שבלי ספק שכחו רבינו למנותו כאן.

ב. סֵפֶר־תּוֹרָה כָּשֵׁר, נוֹהֲגִין בּוֹ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה וְכָבוֹד גָּדוֹל[29]. וְאָסוּר לְאָדָם לִמְכֹּר סֵפֶר־תּוֹרָה, אֲפִלּוּ אֵין לוֹ מַה יֹּאכַל[30], וַאֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ סְפָרִים רַבִּים, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ יָשָׁן לִקַּח בּוֹ חָדָשׁ. לְעוֹלָם אֵין מוֹכְרִין סֵפֶר־תּוֹרָה, אֶלָּא לִשְׁנֵי דְּבָרִים: שֶׁיִּלְמַד תּוֹרָה בְּדָמָיו[31], אוֹ שֶׁיִּשָּׂא אִשָּׁה בְּדָמָיו[32]; וְהוּא[33], שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ דָּבָר אַחֵר לִמְכֹּר[34].

~ נקודות משיחות קודש ~

"או שישא אשה בדמיו".

דין זה תלוי בשני אופני ההסבר במצות "פרו ורבו", לשיטת הרמב"ם מצות "פרו ורבו" בזקנותו היא המשך ישיר לחיוב העיקרי של מצות "פרו ורבו" שגם לאחר שקיים מצוה זו יש עליו חיוב מדברי סופרים לא ליבטל ממצוה זו גם בזקנותו. אבל לאופן השני החיוב בעת זקנותו ואחר שהיו לו בן ובת הוא חיוב בפני עצמו ואינו המשך לחיוב העיקרי. ומכאן הנפק"מ לדין מכירת ספר תורה בשביל לישא אשה: אם הוא דין בפני עצמו הרי קיים כבר מצות "פרו ורבו" ואסור למכור ספר תורה לשם כך, אבל לשיטת הרמב"ם שהוא חיוב תמידי והמשך למצות פו"ר יש לו למכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים גם אם קיים כבר מצות פו"ר.

29) כמבואר בסמוך ה"ז־י. וכן שנינו (אבות פ"ד, מ"ח): "כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות", (וראה קידושין לג:). 30) מגילה כז, ע"א: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו אין לו מה יאכל, ומוכר ספר־תורה או בתו - אינו רואה סימן ברכה לעולם" (באותם הדמים). ומובן שבמקום פיקוח נפש, כגון שאין לו במה להחיות את נפשו ויגווע מרעב - מותר לו למכרו. וכאן ידובר במי שמזונותיו מצומצמים, אבל עדיין לא הגיע למצב של פיקוח נפש (כסף־משנה). 31) שיתפרנס בדמיו כשילמד תורה, וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה. 32) מגילה, שם. נישואי אשה יש בהם משום קיום העולם, ככתוב (ישעיה מח, יח): לא תוהו בראה לשֶׁבת יצרה. 33) ובלבד. 34) והעירו ב'תוספות' (ב"ב ח:): שגם לצורך מצות פדיון־שבויים, מותר למכור ספר־תורה ('הגהות מיימוניות').

1 **ג. סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁבָּלָה אוֹ שֶׁנִּפְסַל, נוֹתְנִין אוֹתוֹ**
2 **בְּכְלִי־חֶרֶשׂ[35] וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ אֵצֶל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וְזוֹ**
3 **הִיא גְנִיזָתוֹ. מִטְּפָחוֹת[36] סְפָרִים שֶׁבָּלוּ, עוֹשִׂין אוֹתָן**
4 **תַּכְרִיכִין לְמֵת־מִצְוָה[37], וְזוֹ הִיא גְנִיזָתָן[38].**

35) מגילה כו, ע"ב. שמתקיים בו זמן רב, ככתוב (ירמיה לב, יד): ונתתם בכלי חדש למען יעמדו ימים רבים. ואין מניחים אותו בעפר, שלא ירקב כל כך מהר. 36) מעילי הספר. 37) אחד מישראל מושלך בדרך, ואין לו קוברין (לשון רבינו הל' אבל פ"ג, ה"ח). 38) מגילה כו, ע"ב. ולדעת ה'בית יוסף' יו"ד סי' רפב, הכוונה, שהרשות לעשות מהן תכריכין למת מצוה אבל אין חיוב בדבר, ויכול לגנזן בכלי חרס בעפר.

5 **ד. תִּיק שֶׁהוּכַן לְסֵפֶר־תּוֹרָה וְהֻנַּח בּוֹ[39]; וְכֵן**
6 **הַמִּטְפָּחוֹת וְהָאָרוֹן וְהַמִּגְדָּל[40] שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־**
7 **תּוֹרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַסֵּפֶר בְּתוֹךְ הַתִּיק; וְכֵן**
8 **הַכִּסֵּא[41] שֶׁהוּכַן לְהַנִּיחַ עָלָיו סֵפֶר־תּוֹרָה, וְהֻנַּח עָלָיו**
9 **סֵפֶר־תּוֹרָה - הַכֹּל תַּשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה הֵן, וְאָסוּר**
10 **לְזָרְקָן, אֶלָּא כְּשֶׁיִּבְלוּ אוֹ כְּשֶׁיִּשְׁבְּרוּ, נִגְנָזִין[42]. אֲבָל**
11 **הַבִּימוֹת[43] שֶׁעוֹמֵד עֲלֵיהֶן שְׁלִיחַ צִבּוּר וְאוֹחֵז הַסֵּפֶר,**
12 **וְהַלּוּחוֹת[44] שֶׁכּוֹתְבִין בָּהֶן לַתִּינוֹק לְהִתְלַמֵּד, אֵין**
13 **בָּהֶן קְדֻשָּׁה[45]. וְכֵן רִמּוֹנֵי[46] כֶּסֶף וְזָהָב וְכַיּוֹצֵא בָהֶן,**
14 **שֶׁעוֹשִׂין לְסֵפֶר־תּוֹרָה לְנוֹי - תַּשְׁמִישֵׁי קְדֻשָּׁה הֵן,**
15 **וְאָסוּר לְהוֹצִיאָן לְחֹל; אֶלָּא־אִם־כֵּן מָכַר אוֹתָן**
16 **לִקְנוֹת בִּדְמֵיהֶן סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ חֻמָּשׁ[47].**

39) כי אם לא הונח בו, או לא הוכן לכך - אין בו קדושה כלל, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ט. 40) ארון - שמצניעים בו ספרי תורה. מגדל - הוא הספסל הגבוה שעל הבימה שעליו מניח הש"ץ הספר כשקורא בו. (ובבתי הכנסת הספרדים משתמשים בו, ונקרא אצלם "תיבה"). ולשון מקרא הוא (נחמיה ח, ד): ויעמוד... על מגדל עץ אשר עשו לדבר ('בית יוסף' יו"ד סי' רפב). 41) יש מקומות המכינים כסא מיוחד להניח עליו ספר־תורה ביום שמוציאים שני ספרים לקריאה (שם). 42) מגילה כו, ע"ב. 43) אחת שבאמצע בית הכנסת, והשניה שלפני 'ארון הקודש' שיש לפניו בימה ועליה עומד הש"ץ ואוחז את הספר בשעת הוצאת התורה. 44) לפי דעת בעל 'מרכבת המשנה', הכוונה ללוחות הברית שכתובים עליהם "עשרת הדברות", והם בראש "ארון הקודש" כמנהגנו, ומשמיענו רבינו שאע"פ שהם נויי 'ארון הקודש' - אין להם קדושת הארון. 45) מגילה לב, ע"א. והעיר הראב"ד שב'ירושלמי' (שם, פ"ג, ה"א) אמרו: "אין להם קדושת ארון, אבל יש בהם מקום קדושת בית הכנסת". ויתכן, שגם רבינו מודה בזה, שהרי בפירוש כתב לעיל (הל' תפילה פ"יא, ה"טו): "וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת", אלא שכאן מדובר בקדושת הארון כ"תשמישי קדושה" (ע"פ כסף־משנה). 46) תשכיטי ספר תורה עשויים בצורת רימון. 47) שמעלים בקדש ואין מורידים, כמבואר לעיל הל' תפילה פ"יא, ה"יד.

17 **ה. וּמֵאֵת לְהַנִּיחַ סֵפֶר־תּוֹרָה עַל־גַּבֵּי סֵפֶר־תּוֹרָה, וְאֵין**
18 **צָרִיךְ לוֹמַר עַל־גַּבֵּי חֻמָּשִׁים[48]. וּמַנִּיחִין הַחֻמָּשִׁין**
19 **עַל־גַּבֵּי נְבִיאִים וּכְתוּבִים. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין נְבִיאִים**
20 **וּכְתוּבִים עַל־גַּבֵּי חֻמָּשִׁים[49], וְלֹא חֻמָּשִׁים עַל־גַּבֵּי**
21 **סֵפֶר־תּוֹרָה. וְכָל כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ, אֲפִלּוּ הֲלָכוֹת וְאַגָּדוֹת,**
22 **אָסוּר לְזָרְקָן[50]. הַקְּמִיעִין[51], שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם עִנְיָנִים שֶׁל**
23 **כִּתְבֵי הַקֹּדֶשׁ[52], אֵין נִכְנָסִין בָּהֶן לְבֵית־הַכִּסֵּא, אֶלָּא־**
24 **אִם־כֵּן הָיוּ מְחֻפּוֹת עוֹר[53].**

48) ספר הכתוב בו רק חומש אחד בלבד, ועשוי בגלילה כעין ס"ת. 49) מגילה כז, ע"א. ונביאים וכתובים, מותרים זה על זה (ר"ן, שם). 50) כשיתנם לחבירו, אל יתנם לו בזריקה (עירובין צח.). 51) קלף או נייר שכותבים עליו שמות קדושים, כסגולה לרפואה וכדומה, והאדם קושרו לגופו ונושאו עמו תמיד, וכן מצינו במדרש 'במדבר רבה' פ"יב: "יהא הקמיע הזה עליך, שלא תשלוט בך עין רעה". 52) מקראות של רפואה (שבת ס: וברש"י). 53) שם, סא, ע"א.

25 **ו. לֹא יֹאחַז אָדָם סֵפֶר־תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְיִכָּנֵס בּוֹ**
26 **לְבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ לְבֵית־הַכִּסֵּא[54] אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת[55],**
27 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כָרוּךְ בְּמִטְפָּחוֹת וְנָתוּן בְּתוֹךְ הַתִּיק**
28 **שֶׁלּוֹ. וְלֹא יִקְרָא בּוֹ, עַד שֶׁיַּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן**
29 **הַמֵּת (אוֹ מִבֵּית־הַמֶּרְחָץ) אוֹ מִבֵּית־הַכִּסֵּא. וְלֹא יֹאחַז**
30 **אֶת סֵפֶר־תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא עָרֹם[56]. וְאָסוּר לֵישֵׁב עַל מִטָּה**
31 **שֶׁסֵּפֶר־תּוֹרָה עָלֶיהָ[57].**

54) כי גנאי הוא להכנס בס"ת במקומות מזוהמים אלה (סנהדרין כא:). 55) משום "לועג לרש", כי אין להתראות עסוקים במצוות לפני המתים, שאין בידם לקיים את המצוות, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה), ואחיזת ספר־תורה בזרועו (מבלי לקרוא בו) יש בה מצוה (ברכות יח.), ע"פ דברי הכסף־משנה בכוונת רבינו. 56) כשהספר ערום בלי מטפחת (מגילה לב.). ויש מפרשים: "כשהוא ערום" - כשהאדם ערום, ראה לעיל פ"ד, הלכה ב־ג. וברדב"ז ח"ב סימן תשע"א הביא את שני הפירושים ולא הכריע ביניהם. 57) מנחות לב, ע"ב; ירושלמי ברכות פ"ג, ה"ה): "מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל

שספר־תורה נתון עליו, והרתיע (נזדעזע) מלפניו כמרתיע מלפני הנחש".

ז. בַּיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בּוֹ עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ, אוֹ עַד שֶׁיַּנִּיחֶנּוּ בִּכְלִי, וְיִתֵּן הַכְּלִי בִּכְלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ מְזֻמָּן לוֹ. אֲבָל אִם הָיָה מְזֻמָּן לוֹ - אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים, זֶה בְּתוֹךְ זֶה, כְּכְלִי אֶחָד הֵם, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מְחִצָּה גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[58], אִם לֹא הָיָה לוֹ בַּיִת אַחֵר[59]. אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ בַּיִת אַחֵר, אָסוּר לְשַׁמֵּשׁ עַד שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ[60].

58) ברכות כה, ע"ב. 59) חדר אחר. 60) שם, כו, ע"א.

ח. כָּל הַטְּמֵאִין, וַאֲפִלּוּ נִדּוֹת, וַאֲפִלּוּ כּוּתִי, מֻתָּר לֶאֱחֹז סֵפֶר־תּוֹרָה וְלִקְרוֹת בּוֹ, שֶׁאֵין דִּבְרֵי תּוֹרָה מְקַבְּלִין טֻמְאָה[61]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת[62] אוֹ מְלֻכְלָכוֹת בְּטִיט, אֶלָּא יִרְחַצוּ יְדֵיהֶם, וְאַחַר־כָּךְ יִגְּעוּ בּוֹ.

61) ברכות כב, ע"א. ראה תוספתא אהלות פי"ד שאין ס"ת מקבל טומאה. והשווה דברי רבינו לעיל הל' קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 62) כמו שאמרו בסוכה כו: לענין תפילין.

ט. כָּל הָרוֹאֶה סֵפֶר־תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ[63], חַיָּב לַעֲמֹד מִפָּנָיו[64]. וְיִהְיוּ הַכֹּל עוֹמְדִים, עַד שֶׁיַּעֲמֹד זֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בּוֹ, כְּשֶׁיַּגִּיעֵנוּ לִמְקוֹמוֹ[65], אוֹ עַד שֶׁיִּתְכַּסֶּה מֵעֵינֵיהֶם, וְאַחַר־כָּךְ יִהְיוּ מֻתָּרִין לֵישֵׁב[66].

63) ע"י האדם הנושאו. 64) קידושין לג, ע"ב: "מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כל־שכן". 65) אבל אם עמד רק לנוח, דינו כמהלך הואיל ואין עמידתו עמידת קבע (כסף־משנה). 66) כמו שאמרו (קידושין שם): "נשיא עובר, עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, שנאמר: והביטו אחרי משה עד בואו האהלה". ויש אומרים: שהוא־הדין בשומע את קולו אע"פ שאינו רואהו - חייב לעמוד, כי כן מצינו ברב יוסף שעמד כששמע קול צעדי אמו, אמר: אקום מלפני השכינה (קידושין לא:). ומטעם זה נהגו לעשות פעמונים בכתר תורה ('בית יוסף' יו"ד סי' רפב, בשם רבינו מנוח).

י. מִצְוָה לְיַחֵד לְסֵפֶר־תּוֹרָה מָקוֹם, וּלְכַבְּדוֹ[67] וּלְהַדְּרוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. דְּבָרִים שֶׁבְּלוּחוֹת הַבְּרִית[68], הֵן הֵן שֶׁבְּכָל סֵפֶר וָסֵפֶר[69]. לֹא יָרֹק אָדָם כְּנֶגֶד סֵפֶר־תּוֹרָה[70], וְלֹא יְגַלֶּה עֶרְוָתוֹ כְּנֶגְדּוֹ[71], וְלֹא יַפְשִׁיט[72] רַגְלָיו כְּנֶגְדּוֹ, וְלֹא יַנִּיחֶנּוּ עַל רֹאשׁוֹ כְּמַשֹּׂאוֹי; וְלֹא יַחֲזִיר אֲחוֹרָיו לְסֵפֶר־תּוֹרָה[73], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה גָּבוֹהַּ מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[74].

67) את המקום. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ולכבד את המקום". 68) עשרת הדברות הכתובים על לוחות הברית המונחים בארון שבקודש הקדשים, כמפורש במלכים־א ח, ט. 69) שגם בכל ספר־תורה נמצאות עשרת הדברות, וכשם שמצוה לכבד את ארון ברית ה' על הלוחות שבתוכו, כן מצוה לכבד המקום המיוחד לספר־תורה (ביאורי הגר"א, ליו"ד סי' רפב). 70) קל־וחומר מרבו, שאמרו (עירובין צט.): "הרק בפני רבו, עליו הכתוב אומר (משלי ח, לו): כל משנאי אהבו מות". 71) ככתוב (שמות כ, כו): אשר לא תגלה ערותך עליו, ואם במזבח כך, בספר־תורה על־אחת־כמה־וכמה. 72) כנוסח כת"י, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: יפשיט. וראה רש"י לכתובות קח: שזה דרך בזיון. 73) כמו שמצינו ביומא נג. "תלמיד הנפטר מרבו, אל יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך". 74) שאז הוא נידון כברשות אחרת (ברכות כה:). והרבנים העומדים ודורשים ואחוריהם לארון הקודש - אין בזה איסור, כיון שהס"ת מונח בארון הרי הוא כברשות אחרת (ט"ז יו"ד סי' רפב סק"א).

יא. הָיָה מְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְסֵפֶר־תּוֹרָה עִמּוֹ, לֹא יַנִּיחַ סֵפֶר־תּוֹרָה בְּתוֹךְ הַשַּׂק, וְיַנִּיחֶנּוּ עַל־גַּבֵּי הַחֲמוֹר וְיִרְכַּב עָלָיו[75]; וְאִם הָיָה מִתְפַּחֵד מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים - מֵתָר[76]; וְאִם אֵין שָׁם פַּחַד - מַנִּיחוֹ בְּחִיקוֹ[77] כְּנֶגֶד לִבּוֹ, וְהוּא רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה וְהוֹלֵךְ. כָּל מִי שֶׁיּוֹשֵׁב לִפְנֵי סֵפֶר־תּוֹרָה, יֵשֵׁב בְּכֹבֶד־רֹאשׁ, בְּאֵימָה[78] וָפַחַד, שֶׁהוּא הָעֵד הַנֶּאֱמָן לְכָל בָּאֵי עוֹלָם[79], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה שָׁם בְּךָ לְעֵד". וִיכַבְּדֵהוּ כְּפִי כֹּחוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[80]: כָּל הַמְחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְכָל הַמְכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכֻבָּד עַל הַבְּרִיּוֹת[81].

~ נקודות משיחות קודש ~

"....כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות"

צריך להבין: איך יתכן שאחרי כל האריכות על גדולתה וקדושתה של התורה, מסיים שכדי שיתכבד האדם עליו לכבד את ספר התורה, והלא גם מי שאינו יהודי מבין שיש לכבד את התורה שהיא תורתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו ועאכו"כ שהוא דבר המובן לכל יהודי ואעפ"כ מביא הרמב"ם את הטעם שעי"ז יתכבד האדם.

ובפרט שנקט הלשון "גופו מכובד כו'" והלא הכל מבינים שעיקרו של אדם היא נשמתו ולא גופו, ומדוע מדגיש כבוד גופו. ויתירה מכך כתב שיהיה גופו מכובד על הבריות שהלשון "בריות" מדבר בדרגה הנמוכה ביותר בבני אדם שכל מעלתם היא שנבראו על ידי הקב"ה.

והביאור: כאשר מצווים על יהודי לכבד את התורה אין צריכים לשום טעם, והוא אכן מבין שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה. אלא, שיש אפשרות שבזמן הגלות ש"אתם המעט מכל העמים" כשיקפיד על דברים הקשורים עם כבוד התורה יגרום לו הגוי קשיים בפרנסה, ובפרט כאשר מדובר על "בריות" היינו אנשים פשוטים שאין בהם לא שכל ולא מידות טובות ואין להם שום מושג בעניינים רוחניים אינם יכולים לסבול אנשים העסוקים ברוחניות, כי

הם הגורמים להם להרגיש את הריקנות שלהם.

על זה אומר הרמב"ם שהבטיחה תורה ליהודי המכבד אותה ומקיים אותה שיהיה "גופו מכובד על הבריות", והקפדתו על תורה לא תגרום לו שום היזק גם לא בעניינים הכי פשוטים הקשורים לגופו, ופשיטא שלא לנשמתו שעליה בוודאי אין לגוי כל שליטה.

בעניין כבוד ספר־תורה חייבות הנשים כמו האנשים, ומה שאינן חייבות במצוות כתיבת ספר־תורה הוא לא מפני שאינן שייכות לזה אלא כמו בחיובים אחרים שהתורה פטרה אותן כדי שיהיה להן הזמן הדרוש לשליחותן בחינוך הילדים - "תינוק הצריך לאמו" - לא הוטלו עליהם חיובים אחרים שהוטלו על האנשים.

אעפ"כ מוסיפה התורה עניין מופלא: בקשר למ"ע שהזמן גרמא, נאמר בכתבי האריז"ל ש"בעשות הזכר את המצוה... (האשה) נכללת עמו בעת שעושה אותה, וזה סוד מה שארז"ל אשתו כגופו דמיא".

יתרה מכן: מכיון שאיש ואשה הם "פלג גופא" הרי שגם טרם הנישואין מזכה האיש שהוא החתן המיועד את הכלה המיועדת במצוות שהוא מקיים, וכן בעניין כתיבת ספר תורה הגם שאין חיוב על הנשים מ"מ הן זוכות לעילוי הנגרם מקיום המצוה על ידי האיש.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהוא העד הנאמן לכל באי עולם".

הלשון "כל באי עולם" מדבר לכאורה גם בבני נח, ויש לומר שמקורו של הרמב"ם מ'ספרי' ששם הלשון "כתר תורה מונח כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי עולם כו' כתר תורה מונח לכל באי העולם" כולל גם אומות העולם. ואף שנכרי שלמד תורה חייב מיתה (הלכות מלכים פ"י ה"ט) הרי זה רק בנוגע ללימוד תורת מצוות של ישראל, אבל בלימוד המצוות של בני נח, אמרו חז"ל "שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול".

על־פי לקוטי שיחות חלק כ"ז 246 והערה 74

75) על החמור (הגר"א יו"ד סי' רפב). 76) ברכות יח, ע"א. 77) כמו שאמרו (שם, כג) לענין תפילין. 78) ובמסכת סופרים (פ"ג, ה"יא) שנינו: "לא יתן אדם ספר־תורה על ארכובותיו, ושני אציליו (מרפקיו) עליה". 79) על כריתת הברית בין ישראל לאביהם שבשמים. 80) אבות פ"ד, מ"ו. 81) שנאמר (שמואל־א ב, ל): כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. והפך רבינו סדר המשנה שבאבות, כדי לסיים את הל' ס"ת בדבר טוב, כמנהגו בסוף כל הלכה.

נִגְמְרוּ הִלְכוֹת סֵפֶר תּוֹרָה בְּרַחֲמֵי שְׁמַיָּא.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ד־כ' תשרי תשע"ט

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשע"ט

הִלְכוֹת כִּלְאַיִם

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר הזורע תבואה בצד הכרם או בצד גפן יחידית. שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב. כרם החרב באמצעו ונשאר שלם מכל סביביו. דין מחול הכרם ודין מחיצה הראויה להפסיק בין כרם לירק. חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה. שומרת או בית שבכרם אם זורעין בתוכו ירק.

א. הַבָּא לִזְרֹעַ[2] בְּצַד הַכֶּרֶם - מַרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[3] מֵעִקָּרֵי הַגְּפָנִים[4] וְזוֹרֵעַ. וְאִם גֶּפֶן יְחִידִית הִיא - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים[5] וְזוֹרֵעַ. הָיְתָה שׁוּרָה אַחַת[6] שֶׁל גְּפָנִים זוֹ בְּצַד זוֹ, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - אֵין זֶה כֶּרֶם, אֶלָּא כְּגֶפֶן יְחִידִית, וּמַרְחִיק מִן הַשּׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים וְזוֹרֵעַ. הָיוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת[7] - הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִכָּל צַד וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע.

2) כלאים פ"ו משנה א ופ"ד משנה ה. 3) במשנה (פ"ו שם): "נותנים לו עבודתו". ואמרו בבבא בתרא יח. "ארבע אמות שאמרו, כדי עבודת הכרם". כלומר, כדי החרישה סביב הכרם, שכל השטח הזה שייך לכרם ובטל אליו. 4) כלאים שם, וראה להלן פ"ח הלכה ג. 5) שם ובפ"ג משנה ז. 6) כבית־הלל שם פ"ד משנה ה. 7) שם. וראה להלן בהלכה הסמוכה.

ב. וְכַמָּה יִהְיֶה בְּכָל שׁוּרָה? שָׁלֹשׁ גְּפָנִים[8] אוֹ יוֹתֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בֵּין כָּל גֶּפֶן וָגֶפֶן מֵאַרְבַּע אַמּוֹת עַד שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[9]; אֲבָל אִם הָיָה בֵּין שְׁתֵּי הַשּׁוּרוֹת שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת חוּץ מִמְּקוֹם הַגְּפָנִים עַצְמָן[10] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֻבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וְאֵינָן כֶּרֶם אֶחָד, וְאֵינוֹ מַרְחִיק אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל שׁוּרָה. וְכֵן אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע - הֲרֵי אֵלּוּ כְּגֶפֶן אַחַת[11], וּמַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ.

8) ירושלמי שם הלכה ג. "על דעתיה דבית־הלל אוסר שלש כנגד שלש", והן שתי שורות שאמרו בית־הלל במשנה שם. וכן אמרו במקומות אחרים (ביצה יד: ויומא פז.) שאין שורה פחות משלשה (כסף־משנה). ומה שהצריכו (להלן הלכה ז) שתים כנגד שתים ואחת יוצאה זנב, אין זה אלא בחמש גפנים שהוא כרם קטן (להלן שם), אבל ביותר מחמש אין צורך באחת יוצאת זנב ('תוספות יום־טוב' בכלאים שם). 9) שם פ"ד משנה ח ופ"ה משנה ב. 10) ירושלמי שם פ"ד הלכה ו (כסף־משנה). 11) שאפילו חכמים החולקים על ר' שמעון (פ"ה שם) ואומרים "כרם

שהוא נטוע על פחות פחות מארבע אמות [הרי זה] כרם" - אין זה אלא מפני ש"רואין את האמצעיות כאילו אינן" (שם), וזה לא שייך אלא בשלש שורות (ראה להלן הלכה ג), אבל בשתי שורות לא, שהרי אם נראה שורה אחת כאילו אינה, לא תישאר אלא שורה אחת ואינה כרם ('תוספות יום־טוב' שם).

ג. הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת[12], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מֵאַרְבַּע - הֲרֵי אֵלּוּ כֶּרֶם, וְרוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיּוֹת כְּאִלּוּ אֵינָם[13]. וְכֵן[14] אִם הָיוּ שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת[15] וּבֵין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת אוֹ יוֹתֵר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַשּׁוּרוֹת[16].

12) שם, כחכמים ולא כר' שמעון, וראה למעלה הלכה הקודמת. 13) שכל העומד ליעקר כעקור דמי. (והמדובר באופן שאין שמונה אמות בין שתי השורות הקיצוניות, ראה למעלה הלכה ב. ועיין בשנות־אליהו שם, ולהלן הלכה ד). 14) זה מוסב על מה שכתב בהלכה ב בשתי שורות, שאם היה בין שורה לשורה שמונה אמות, אין זה כרם. 15) שם פ"ד משנה ט, כר' מאיר ור' שמעון מפני שרב פסק כמותם הלכה למעשה (ירושלמי שם הלכה ו), ולא כדעת תנא־קמא שם משנה ח. וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם, שהלכה כרבי מאיר (ור' שמעון). 16) בהרחקת ששה טפחים, כמבואר להלן הלכה ד.

ד. לְפִיכָךְ, הַנּוֹטֵעַ אֶת כַּרְמוֹ מִתְּחִלָּה[17] וְהִרְחִיק בֵּין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע בְּתוֹכוֹ, וּמַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים[18] בִּלְבַד. אֲבָל אִם זָרַע חוּצָה לוֹ - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִשּׁוּרָה הַחִיצוֹנָה אַרְבַּע אַמּוֹת כִּשְׁאָר הַכְּרָמִים[19]. וְאֵין דִּין בֵּין הַשּׁוּרוֹת שֶׁל זֶה הַכֶּרֶם כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ[20], שֶׁהֲרֵי מִתְּחִלָּה נְטָעָן מְרֻחָקִין.

17) משנה שם. 18) כגפן יחידית. 19) מקור דברי רבינו ממה שאמרו בירושלמי פ"ז סוף הלכה ב: "כרם גדול שנטעו שמונה על שמונה, אין לו מחול" (הובא להלן הלכה יג) - משמע שרק מחול אין לו, אבל יש לו דין כרם לענין אחר, והיינו להרחקה בחוצה לו (מראה הפנים שם, וכן כתב הגר"א בביאורו ליו"ד סימן רצו, ס"ק נד). ויש אומרים שמקורו ממה שאמרו בירושלמי פ"ד הלכה ו "אמר רבי לעזר החמירו תוכו יותר מחוצה לו", וגרס להיפך: "החמירו חוצה לו יותר מתוכו" (חזון־איש). 20) ששיעור ההרחקה הוא שש עשרה אמה (להלן הלכה יא).

ה. הָיְתָה בְּשָׂדֶה זוֹ[21] שׁוּרָה אַחַת שֶׁל גְּפָנִים וּבְשָׂדֶה חֲבֵרוֹ שׁוּרָה אַחַת כְּנֶגְדָּהּ קְרוֹבָה לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁמַּפְסִיק בֵּינֵיהֶן דֶּרֶךְ הַיָּחִיד אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים[22] אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא נָמוּךְ מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[23] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת[24] לִהְיוֹת שְׁתֵּיהֶן כֶּרֶם. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בֵּינֵיהֶן פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנֶה[25].

21) שם משנה ז. 22) כלומר, שביל הרבים שרחבו פחות משמונה אמות (הראב"ד). וכן כתב רבינו להלן בסוף ההלכה. אבל להלן פ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה ג כתב רבינו, ששביל הרבים הוא פחות משש עשרה אמה, וצ"ע. 23) שאין הגדר מפסיק אלא אם גבוה עשרה טפחים, וראה למעלה פ"ג הלכה טו. 24) "כדי שיהיה אסור לזרוע ביניהם, ויהיה הכל כרם וירחיק ארבע אמות מהן כמו שביארנו, ואף־על־פי שהוא אחד בתוך שלו ואחד בתוך של חבירו" (פירוש המשנה). 25) ראה למעלה.

ו. נָטַע שׁוּרָה אַחַת בָּאָרֶץ וְשׁוּרָה[26] אַחַת בְּמִדְרְגָה: אִם גְּבוֹהָה הַמַּדְרֵגָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵינָם מִצְטָרְפִין[27]; פָּחוֹת מִכֵּן - מִצְטָרְפִין.

26) כרבי אליעזר שם פ"ו משנה ב, שאין עליו חולק (כסף־משנה). 27) ראה למעלה פ"ו הלכה ה.

ז. הַנּוֹטֵעַ חָמֵשׁ גְּפָנִים[28] שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב[29] - הֲרֵי זֶה נִקְרָא כֶּרֶם קָטָן[30] וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מֵהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ. אֲבָל אִם נְטָעָן[31] שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת בָּאֶמְצַע[32], אוֹ שָׁלֹשׁ בְּשׁוּרָה זוֹ וּשְׁתַּיִם כְּנֶגְדָּן[33] בְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה - אֵינָם כֶּרֶם, וְאֵינוֹ מַרְחִיק מֵהֶן אֶלָּא שִׁשָּׁה טְפָחִים[34] לְכָל רוּחַ.

28) שם פ"ד משנה ו. 29) בצורה זו: וכן היו כל הכרמים בארץ ישראל ('תוספות יום־טוב'). וראה להלן הלכה ט. 30) ראה להלן הלכה יג. 31) במשנה שם. 32) כזה: 33) כזה: 34) כמו מגפן יחידית.

ח. כֶּרֶם שֶׁחָרַב[35], אִם יֵשׁ בּוֹ לְלַקֵּט עֶשֶׂר גְּפָנִים לְכָל בֵּית סְאָה[36] וְיִהְיוּ נְטוּעוֹת שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם[37] וְאַחַת יוֹצֵאת זָנָב, אוֹ יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שָׁלֹשׁ כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ[38] - הֲרֵי זֶה נִקְרָא כֶּרֶם דַּל[39], וְאָסוּר לִזְרֹעַ בְּכֻלּוֹ.

35) שם פ"ה משנה א. 36) בית זרע סאה תבואה, דהיינו חמשים אמה על חמשים אמה. 37) במשנה: ונטועות כהלכתן (כלומר, שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב). 38) היינו שתי שורות של שלש שלש גפנים, ראה למעלה הלכות א־ב (כסף־משנה). 39) משנה שם.

ט. כֶּרֶם שֶׁאֵינוֹ נָטוּעַ[40] שׁוּרוֹת שׁוּרוֹת אֶלָּא מְעֹרְבָּב: אִם יֵשׁ בּוֹ לְכַוֵּן שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ[41] - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם; וְאִם לָאו - אֵינוֹ כֶּרֶם, אֶלָּא דַּיּוֹ לְהַרְחִיק שִׁשָּׁה טְפָחִים מִכָּל גֶּפֶן וָגֶפֶן וְזוֹרֵעַ.

40) שם. 41) (הרדב"ז כתב שהכוונה לשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב, שלמעלה הלכות ז־ח, אבל יותר מסתבר כי הכוונה לאופן זה: והיינו "שתים כנגד שלש". שאף־על־פי שכרם שחרב אינו כרם אלא בשתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב (למעלה הלכה ח), במדולדל שאינו חרב החמירו יותר. ויתכן, כי זוהי כוונת הר"ינ קורקוס, אלא שנפלו טעויות סופר בדבריו).

י. הָיוּ הָעִקָּרִים מְכֻוָּנִין[42] וְהַנּוֹף אֵינוֹ מְכֻוָּן - הֲרֵי זֶה כֶּרֶם; הַנּוֹף מְכֻוָּן וְהָעִקָּר אֵינוֹ מְכֻוָּן - אֵינוֹ כֶּרֶם. הָיוּ דַקּוֹת[43] וְאֵינָן מְכֻוָּנוֹת, הֶעֱבוּ וַהֲרֵי הֵן מְכֻוָּנוֹת - הֲרֵי

זֶה כֶּרֶם. כֵּיצַד הוּא יוֹדֵעַ[44] אִם הֵן מְכֻוָּנוֹת - מֵבִיא חוּט הַמִּדָּה וּמוֹתֵחַ מִזּוֹ לָזוֹ.

42) בתוספתא כלאים פ"ג וירושלמי שם. 43) תוספתא וירושלמי שם. 44) שם ושם.

יא. כֶּרֶם שֶׁחָרַב בְּאֶמְצָעוֹ[45] וְנִשְׁאַר שָׁלֵם מִכָּל סְבִיבָיו: אִם יֵשׁ בַּקָּרַחַת[46] שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת אַמָּה[47] - הֲרֵי זֶה מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ[48] וְזוֹרֵעַ בְּאֶמְצַע הַקָּרַחַת; וְאִם אֵין בָּהּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא, הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ מִן הַגְּפָנִים שֶׁל כֶּרֶם - הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֶשׁ[49].

45) כלאים פ"ד משנה א. 46) "שם מקום חלק אשר נעקרו ממנו אילנות, והוא נגזר ממלת קרח" (פירוש המשנה שם). 47) [ראה למעלה פ"ו הלכה א, שבזורע באמצע הכרם שדינו בשש עשרה אמה כמו כאן (עיין בתפארת ישראל שם פ"ה משנה ה) חשבו את האמות עגולות ולא מרובעות]. 48) במשנה: "נותנים לה עבודתה, וזורע את המותר". ועבודת הכרם היא ארבע אמות. 49) שם פ"ז משנה ג: "אלו אוסרין ולא מקדשין מותר חרבן הכרם".

יב. וְכֵן מָקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר פָּנוּי בְּלֹא גְּפָנִים בֵּין סוֹף הַכֶּרֶם וּבֵין הַגָּדֵר שֶׁלּוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא מְחוֹל הַכֶּרֶם[50]: אִם יֵשׁ בּוֹ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה אַמָּה[51] - מַרְחִיק מִן הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ אֶת הַשְּׁאָר.

50) משנה פ"ד שם. "והוא מקום הפנוי מן הכרם שאין שם גפנים, והוא כו' מענין מחילה, עזיבת הדבר" (פירוש המשנה). 51) כבית־הלל במשנה שם. והחשבון של שתים עשרה אמה, כך הוא: ארבע אמות שעל יד הכרם נותנים לעבודת הכרם, והן בטלות לגבי הכרם, ארבע אמות שעל יד הגדר נדרשות לדווש (=דריכת הרגלים) לחיזוק הגדר ובטלות אליו (ראה בפירוש הרא"ש שם משנה ג) ואינן מצטרפות לשטח שאחרי ארבע אמות של עבודת הכרם בכדי שלא יבטלו לכרם, ואם נשארו עוד ארבע אמות באמצע שהוא מקום חשוב בפני עצמו, אינן בטלות לגבי הכרם, ואם הן פחות מארבע אמות, הן בטלות לגבי הכרם. ואסור לזרוע בהן (עירובין צג.).

יג. הָיָה בּוֹ פָּחוֹת[52] מִשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה אַמָּה - לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; וְאִם הֵבִיא, הוֹאִיל וְהִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה לֹא קֹדֶשׁ[53]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּכֶרֶם גָּדוֹל[54]; אֲבָל בְּקָטָן[55] - אֵין לוֹ מָחוֹל, אֶלָּא מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִסּוֹף הַגְּפָנִים וְזוֹרֵעַ עַד הַגָּדֵר. וְכֵן כֶּרֶם גָּדוֹל שֶׁהָיָה בֵּין כָּל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת[56] אוֹ יָתֵר - אֵין לוֹ מָחוֹל.

52) משנה שם. 53) שם פ"ז משנה ג. 54) שלש כנגד שלש כנגד שלש, כלומר שלש שורות של שלש גפנים בכל שורה (ירושלמי שם פ"ד הלכה א - כסף־משנה). 55) שתי שורות של שלש גפנים (ירושלמי שם). ועל־אחת־כמה־וכמה שכרם הנטוע שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב שוודאי נקרא כרם קטן, ראה למעלה הלכה ז. 56) שם פ"ז הלכה ב: "כרם גדול שנטען שמנה על שמנה, אין לו מחול", וראה למעלה.

יד. הָיָה הַגָּדֵר[57] הַמַּקִּיף אֶת הַכֶּרֶם פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ שֶׁהָיָה גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְאֵין בּוֹ רֹחַב אַרְבָּעָה טְפָחִים[58] - אֵין לוֹ מָחוֹל[59], אֶלָּא מַרְחִיק מִסּוֹף הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ עַד הַמַּחִיצָה. אֲפִלּוּ הָיָה בֵּין הַגְּפָנִים וּבֵין הַמְּחִיצָה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֶחֱצָה - זוֹרֵעַ אֶת חֲצִי הָאַמָּה.

57) שם פ"ד משנה ג: "איזה הוא גדר? שהוא עשרה טפחים וחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה", והיא שנויה לענין מחול (רדב"ז וביאור הגר"א ליו"ד סימן רצו ס"ק ס"ג, וראה בפירוש הרא"ש שם). והכסף־משנה מציין לתוספתא (תחילת פ"ד) "העושה מחיצה לכרם גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, ביטל ארבע אמות שבכרם". 58) תוספתא שם. וגם במשנה שם, יש לפרש שרחב ארבעה מוסב גם על חריץ וגם על גדר, וראה למעלה פ"ג הלכה טו. 59) שגדר כזה אינו זקוק לארבע אמות דווש (=דריסת רגלים) לחיזוק.

טו. גָּדֵר שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ[60] עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְכֵן חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי זֶה מֵתָּר לִטַּע כֶּרֶם בְּצִדּוֹ מִכָּאן וִירָקוֹת בְּצִדּוֹ מִכָּאן. אֲפִלּוּ מְחִיצָה שֶׁל קָנִים[61], אִם אֵין בֵּין קָנֶה לַחֲבֵרוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[62] - הֲרֵי זוֹ מַבְדֶּלֶת בֵּין הַכֶּרֶם וְהַיָּרָק כְּגָדֵר.

60) שם פ"ב משנה ח, לענין כלאי זרעים, והוא־הדין לכלאי הכרם. 61) שם פ"ד משנה ד. 62) "שכל פחות משלשה טפחים כלבוד דמי, רוצה לומר שהוא כמחובר, ודבר זה הלכה למשה מסיני" (פירוש המשנה שם).

טז. גָּדֵר הַמַּבְדִּיל בֵּין כֶּרֶם וְיָרָק שֶׁנִּפְרַץ עַד עֶשֶׂר אַמּוֹת - הֲרֵי זֶה כִּפְתַח[63] וּמֻתָּר; הָיְתָה פִּרוּצָה יוֹתֵר מֵעֶשֶׂר - כְּנֶגֶד הַפִּרְצָה אָסוּר[64] עַד שֶׁיַּרְחִיק מִן הַגְּפָנִים כַּשִּׁעוּר. נִפְרְצוּ בּוֹ פְּרָצוֹת רַבּוֹת[65]: אִם הָיָה הָעוֹמֵד כַּפָּרוּץ[66] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר כְּאִלּוּ אֵין שָׁם פִּרְצָה; הָיָה פָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד - לֹא יִזְרַע כְּנֶגֶד כָּל הַמְּקוֹמוֹת הַפְּרוּצִים[67] עַד שֶׁיַּרְחִיק כַּשִּׁעוּר.

63) משנה שם. 64) שם. 65) שהן פחותות מעשר אמות ויתרות על שלשה טפחים (ר"ש שם). 66) כרב פפא בעירובין טו: 67) וכנגד העומד מותר, אם הוא רחב ארבעה טפחים (ר"ש במשנה כלאים שם).

יז. מְחִצַּת הַכֶּרֶם[68] שֶׁנִּפְרְצָה[69] - אוֹמְרִים לוֹ[70] 'גְּדֹר'[71]. גְּדָרָהּ וְנִפְרְצָה[72] - אוֹמְרִים לוֹ 'גְּדֹר'[73]. נִתְיַאֵשׁ מִמֶּנָּה וְלֹא גְּדָרָהּ - הֲרֵי זֶה קֹדֶשׁ[74].

68) תוספתא כלאים פ"ג, והובאה בבבא קמא ק. ובבא בתרא ב. 69) וכשהיתה המחיצה קיימת, היה ירק זרוע בצדה. 70) בבבא קמא ובבא בתרא שם: "אומר לו גדור",

בלשון יחיד, שהניזק בעל הירקות מתרה בבעל הכרם שלא יזיקו ולא יאסור את הירקות שלו שהוא המזיק, שההרחקה היא בגלל עבודת הכרם שלו, אבל רבינו שלא העתיק את סוף הברייתא, וחייב באחריותו, לפי שאינו מדבר בכרם של אחד וירק של אחד, אלא שניהם של אחד (ראה להלן) - כתב "אומרים לו", כלומר: בית הדין (ראה למעלה פ"ב הלכה טו) אומרים לו. שאם לא אמרו לו ולא התרו בו - לא קידש, שוודאי אינו מרוצה בכלאים, וראה למעלה פ"ה הלכה כא שאם אינו מרוצה מהכלאים, אינו נאסר כלל, ועיין רמב"ן בקונטרס דינא דגרמי. 71) שלא יהיה כלאים בכרמו. 72) פעם שנית. 73) היינו שמזכירים לו עוד הפעם, אולי אינו יודע מזה. 74) אם הוסיף מאתים אחרי הִוָּדְעוֹ. וראה בתוספות בבא קמא שם: ד"ה אומר, ובתוספות בבא בתרא שם. בברייתא שם מדובר בכרם של אחד ובירק של אחר, לפי שהיא סוברת "אדם אוסר דבר שאינו שלו", ולפיכך מסיים בה "וחייב באחריותו", אבל רבינו פסק "אין אדם מקדש דבר שאינו שלו" (למעלה פ"ה הלכה ח) והוא מדבר בכרם וירק של אחד, ולפיכך השמיט מה שאמרו "וחייב באחריותו" (חזון־איש).

יח. בַּיִת[75] שֶׁחֵצְיוֹ מְקֹרֶה[76] וְחֶצְיוֹ אֵינוֹ מְקֹרֶה, וּגְפָנִים נְטוּעוֹת בְּצַד זֶה - מֻתָּר לִזְרֹעַ יְרָקוֹת בַּצַּד הָאַחֵר; שֶׁהֲרֵי פִּי תִּקְרָה[77] כְּאֹלוּ יָרַד וְסָתַם, וְנַעֲשָׂה בֵּינֵיהֶן כְּמְחִיצָה[78]. וְאִם הִשְׁוָה אֶת קֵרוּיוֹ[79] - אָסוּר[80].

75) ברייתא בעירובין צג. 76) מכוסה בתקרה. 77) חור התקרה לצד הפתוח. 78) לענין כלאים. וראה בתוספות שם ד"ה חציו. 79) שקירה כל הבית (רש"י שם). 80) לזרוע, אלא־אם־כן הרחיק (רש"י שם). (ואף־על־פי שמעשר אינו נוהג באילן שנטעו בתוך הבית, משום שנאמר בו (דברים יד, כב) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה" - שדה ולא בית (ירושלמי ערלה פ"א סוף הלכה ב) ובשביעית נסתפקו (שם) אם נוהגת בדבר הגדל בבית, משום שנאמר (ויקרא כה, ב) "ושבתה הארץ", והכל בכלל. או אינה נוהגת, משום שנאמר (שם, ד) "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", הרי שגם מ"כרמך" יש למעט בית - יתכן כי כשם שבמעשרות שבבית חייבים מדרבנן (להלן פ"א מהלכות מעשרות הלכה י), כמו כן בכלאים - חייבים מדרבנן.

יט. חָצִר[81] קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ[82] לִגְדוֹלָה, וְהָיוּ הַגְּפָנִים בַּגְּדוֹלָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בַּקְּטַנָּה[83]. וְאִם זָרַע - הַזְּרָעִים אֲסוּרִין[84], וְהַגְּפָנִים מֻתָּרִין[85]. הָיוּ הַגְּפָנִים בַּקְּטַנָּה - מֻתָּר לִזְרֹעַ[86] בַּגְּדוֹלָה. הוֹאִיל וְיֵשׁ בַּגְּדוֹלָה פַּסִּין מִכָּאן וּמִכָּאן[87] - הֲרֵי הִיא כְּמֻבְדֶּלֶת מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻבְדֶּלֶת מִן הַגְּדוֹלָה.

81) עירובין צג. וכגירסת רש"י והרא"ש במשנה שם. 82) לרחבה שלא נשאר כלום מן הכותל, לצדדים. 83) לפי שהקטנה בטלה לגבי הגדולה. ואף־על־פי שהרחיק ארבע אמות מן הגפנים, אסור, מפני שהקטנה משמשת כפתחה של גדולה, וכולה כפתח אחד הוא (רש"י שם). 84) שהגדולה, שבה הגפנים, מושכת אצלה את הקטנים, והרי זה כלאים (גמרא שם). 85) שאין הקטנה מושכת את הגדולה אצלה, ואין בכח הזרעים שבקטנה לאסור הגפנים שבגדולה. 86) שהגדולה מובדלת מן הקטנה, כמבואר להלן. 87) ולגבי הגדולה הוא נראה מבחוץ ושוה מבפנים, ונידון כלחי. עיין שם ט: ובפ"ז מהלכות שבת הלכה כב.

כ. חָרִיץ שֶׁהוּא עוֹבֵר בַּכֶּרֶם[88] עָמֹק עֲשָׂרָה[89] וְרָחָב אַרְבָּעָה: אִם הָיָה מְפֻלָּשׁ[90] מֵרֹאשׁ הַכֶּרֶם וְעַד סוֹפוֹ - הֲרֵי זֶה נִרְאֶה כְּבֵין שְׁנֵי הַכְּרָמִים[91] וּמֻתָּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּפָנִים מְסַכְּכִין עָלָיו, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[92]. וְאִם לֹא הָיָה מְפֻלָּשׁ[93] - הֲרֵי הוּא כְּגַת שֶׁבְּאֶמְצַע הַכֶּרֶם, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהִיא עֲמֻקָּה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה אוֹ יָתֵר - אָסוּר לוֹ לִזְרֹעַ בְּתוֹכָהּ[94], אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בַּקַּרְחַת[95] שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[96].

88) כלאים פ"ה משנה ג. 89) שהוא רשות בפני עצמו. 90) פתוח מחוץ לכרם. 91) והחריץ - רשות אחרת. 92) למעלה פ"ה הלכה ח, ופ"ו הלכה יא. וראה להלן הלכה כב. 93) אלא סתום מצד אחד, שהכרם מקיפו משלש רוחות (ר"ש שם). 94) כחכמים במשנה שם. וראה להלן שם בדין שומרה. 95) כלומר, מקום החריץ הפנוי מגפנים. 96) שהוא ככרם שחרב באמצעיתו, שמרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות וזורע, כמבואר למעלה הלכה יא.

כא. שְׁבִיל שֶׁבֵּין שְׁנֵי הַכְּרָמִים - הֲרֵי הוּא כְּכֶרֶם שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ[97]: אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה - מַרְחִיק מִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וּמִזֶּה אַרְבַּע אַמּוֹת וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִכָּאן - לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם.

97) שם פ"ד משנה ב, ולא כר' יהודה האומר: "איזה הוא מחול הכרם (=שמותר בשתים עשרה אמה, ראה למעלה הלכה יב) בין שני הכרמים", אלא כחכמים הסוברים "כי מה שיש בין שני הכרמים, דינו כדין הכרם שחרב מאמצעו (=שצריך שש עשרה אמה)" - פירוש המשנה שם.

כב. שׁוֹמֵרָה שֶׁבַּכֶּרֶם[98], אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה וּרְחָבָה אַרְבָּעָה - מֻתָּר לִזְרֹעַ בְּרֹאשָׁהּ רָדָק[99]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַשָּׂרִיגִין נוֹגְעִין בָּהּ[100], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרָאֶה יָרָק בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם מִלְּמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמִרְבַּעַת[101]; אֲבָל אִם הָיְתָה הַשּׁוֹמֵרָה עֲגֻלָּה[102] - צְרִיכָה שֶׁיִּהְיֶה בְּתוֹכָהּ חָלָל אַרְבָּעָה טְפָחִים, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה מֻפְלֶגֶת מִן הָאָרֶץ, וּצְרִיכָה עָפָר[103] עַל רֹאשָׁהּ מִלְּמַעְלָה שְׁלֹשָׁה טְפָחִים.

98) שם פ"ה משנה ג. והוא מקום גבוה, יעמוד שם הצופה לשמור הכרם (פירוש המשנה שם). 99) במשנה שלפנינו שם: "זורעים בתוכה", ובכת"י מינכן: "בראשה". ואף־על־פי שבחריץ שהוא עמוק עשרה ורחב ארבעה ואינו מפולש, לא התירו אלא אם יש בו שש עשרה אמה (למעלה הלכה כ) - בשומרה שהיא גבוהה וניכרת, הקילו (רע"ב שם). 100) כלומר בשומרה. וכן כתב בפירוש המשנה שם, על מה

שאמרו: "ואם היה שער כותש אסור": "שער כותש הוא שיהיו ענפי גפנים מחוברים בראש המקום ההוא ונוגעים בו. וכותש, רוצה לומר שיהיו ענפי גפנים מחוברים לקרקע השומרה". ועיין ר"ש שם שהעיר על שינוי הלשון במשנה, שכאן אמרו: "שער כותש", בפ"ד משנה ז אמרו: "אם ערסן למעלה", ולפי דברי רבינו יש הבדל ביניהם, שבערסן פירש: "אסף ענפי זאת עם זאת, ועשה מהם עריס אחת". ואילו שער כותש אינו אלא נוגע בשומירה. וראה בפאה פ"ב משנה ג, ובפ"ג מהלכות מתנות עניים הלכה יט, וצ"ע.

101) ירושלמי שם. שהואיל ורחבה ארבעה מכל צד, הרי הוא מקום חשוב בפני עצמו, אף אם אין חלל ארבעה טפחים בתוכה, ומותר לזרוע בראשה (פני משה שם).

102) ובדבר העגול, נתמעט הרוחב מן הצדדין. ועיין רדב"ז.

103) בעגולה, אבל במרובעת אין צריך אף עפר שלשה טפחים על ראשה, שהיא רשות בפני עצמה, ומותר לזרוע בה בכל אופן (ירושלמי שם).

1 **כג. הַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם[104]: אִם הָיָה יוֹתֵר מִשְּׁלֹשָׁה[105]**
2 **טְפָחִים עַל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים עַד אַרְבָּעָה[106] - זוֹרְעִין**
3 **בְּתוֹכוֹ יָרָק; וְאִם הָיָה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה -**
4 **הֲרֵי הוּא כְּסָתוּם וְאֵין זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ.**

104) שם פ"ה משנה ד. "והבית שבכרם זורעים בתוכו".

105) ירושלמי שם. והר"ש פירשו באופן אחר.

106) [בכ"י שביד מעשה רוקח, ובכ"י אברבנאל ובדפוס רומי, חסרות שתי המלים "עד ארבעה". וכן הוא בשו"ע יו"ד סימן רצו סעיף נג, ועיין שם בביאור הגר"א סוף ס"ק עא. ולפי נוסחתנו היה צריך להשלים ולתקן כדלהלן: משלים עד ארבעה וזורעין וכו'". וכן הוא בירושלמי שם: "משלשה ועד ארבעה היא מתניתין, פחות משלשה כסתום, משלשה ועד ארבעה משלים ארבעה וזורע מיד". וזהו פירושו: "משלשה ועד ארבעה משלים", כלומר אם החלל בבית ועל גבי הקרקע, הוא יותר משלשה טפחים, שאינו כסתום וכלבוד, משלים, כלומר חוקק באדמה ומשלים לארבעה טפחים (ראה למעלה הלכה כב), שכיון שיש שלשה טפחים חלל על גבי הקרקע, אפשר להשלים עד ארבעה על־ידי־זה שיחפור בתוך הקרקע, אבל אם אין שם שלשה טפחים למעלה על גבי הקרקע, שהוא כסתום וכלבוד, אינו יכול להשלים על ידי חפירה בתוך הקרקע].

5 **כד. גֶּפֶן יְחִידִית[107] שֶׁהָיְתָה נְטוּעָה בְּתוֹךְ הַנֶּקַע[108] אוֹ**
6 **בְּתוֹךְ הֶחָרִיץ - מַרְחִיק מִמֶּנָּה שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ**
7 **וְזוֹרֵעַ אֶת כָּל הֶחָרִיץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בַּמִּישׁוֹר. וְאִם**
8 **הָיָה עָמֹק עֲשָׂרָה[109] וְהָיָה רָחָב שְׁפַת הֶחָרִיץ לְמַעְלָה**
9 **אַרְבָּעָה - אָסוּר לִזְרֹעַ בְּתוֹכוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק**
10 **שִׁשָּׁה[110].**

107) משנה שם. 108) "חפירה יתקבצו שם המים. וכבר זכרתי לך פעמים רבות שעבודת הגפן ששה טפחים, והודיענו שאף־על־פי שתהיה כלאים עם הגפן בחפירה אחת, הוא מותר כשיהיה בין הזרעים ששה טפחים" (פירוש המשנה שם). 109) נלמד מן התוספתא פ"ד המובאת בהלכה הסמוכה (ביאור הגר"א שם ס"ק עב, ומשנה ראשונה שם). 110) עד שירחיק ארבע אמות, כדלהלן בהלכה הסמוכה.

11 **כה. וְכֵן גֶּפֶן יְחִידִית שֶׁהָיְתָה מֵקֵפֶת גָּדֵר גָּבוֹהַּ**
12 **עֲשָׂרָה[111] וְרָחָב אַרְבָּעָה - לֹא יִזְרַע בְּכָל הַמְּחִיצָה וְאַף**
13 **עַל פִּי שֶׁהִרְחִיק שִׁשָּׁה. וְאִם הִרְחִיק שִׁשָּׁה וְזָרַע - לֹא**
14 **קִדֵּשׁ[112]. וְכַמָּה יַרְחִיק לְכַתְּחִלָּה וְיִזְרַע? אַרְבַּע**
15 **אַמּוֹת[113] לְכָל רוּחַ, וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע שְׁאָר הֶחָרִיץ אוֹ**
16 **שְׁאָר הַמָּקוֹם הַמֻּקָּף גָּדֵר.**

111) תוספתא פ"ד: "העושה מחיצה לגפן עמוקה (בכ"י עהרפורט, "גבוה" = גבוהה) עשרה ורחבה ארבעה, ביטל ששה טפחים שבגפן. ומכאן למד רבינו למה שכתב בהלכה הקודמת. 112) כמו במחול הכרם למעלה הלכה יג (הגר"א שם ס"ק עד). ראה בפ"ז משנה ג. 113) בתוספתא שם: "רבן גמליאל ובית דינו, התקינו שיהו מרחיקין ארבע אמות מעיקר הגפנים לגדר". וכן נלמד מדברי ר' יוסי במשנה (שם), שאמר על הגפן הנטועה בגת, שמרחיק ארבע אמות וזורע, והוא־הדין לדעת חכמים באופן שהיה החריץ עמוק עשרה ורחב ארבעה (כסף־משנה).

יום שני ט"ו תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר איזהו עריס ופסקי עריס וכמה מרחיקים מהם. גפן שעלה העץ שלה מן הארץ מעט ונעקר וחזר ונמשך, כיצד מודדין. זרע ירק או תבואה וצמחה ואח"כ סיכך עליה הגפן. מדות כלאים אם שוחקות אם מצומצמות, וכלאי בהמה ובגדים. סוריא וחוצה לארץ לעניין כלאים.

17 **א. הַגְּפָנִים שֶׁגָּדְלוּ כִּבְרִיָּתָן, וַהֲרֵי הַשָּׂרִיגִים**
18 **וְהָאֶשְׁכּוֹלוֹת שֶׁלָּהֶן מֻשְׁלָכִין בָּאָרֶץ - הֵן הַנִּקְרָאִין**
19 **כֶּרֶם. אֲבָל הָעוֹשֶׂה כְּמוֹ מִטָּה אוֹ כְּמוֹ שְׁבָכָה גְּבוֹהָה**
20 **מֵעַל הָאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָאֶשְׁכּוֹלוֹת וְהַשָּׂרִיגִים**
21 **נִמְשָׁכִין עֲלֵיהָ, וְהִגְבִּיהַּ נוֹף הַגְּפָנִים מֵעַל הָאָרֶץ עַל**
22 **אוֹתָהּ הַמִּטָּה וְהִדְלָה אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה נִקְרָא עָרִיס.**
23 **וְאוֹתָם הַקָּנִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁעָשָׂה מֵהֶן מִטָּה אוֹ**
24 **שְׁבָכָה וְהִדְלָה עֲלֵיהֶן אֶת נוֹף הַגֶּפֶן - הֵן הַנִּקְרָאִים**
25 **אַפִּיפְיָרוֹת[2]. וְדִינִים אֲחֵרִים יֵשׁ בֶּעָרִיס.**

2) ראה למעלה פ"ו הי"ב.

26 **ב. הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה אַחַת[3] שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים אוֹ יָתֵר**
27 **וְעֵרְסָן עַל גַּבֵּי כֹּתֶל גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, אוֹ**
28 **שֶׁנִּטָּעָן בְּצַד חָרִיץ עָמֹק עֲשָׂרָה וְרָחָב אַרְבָּעָה - הֲרֵי**
29 **אֵלּוּ נִקְרָאִין עָרִיס. וְצָרִיךְ לְהַרְחִיק מִן הָעָרִיס אַרְבַּע**
30 **אַמּוֹת[4] וְאַחַר כָּךְ יִזְרַע, כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּרְחִיק מִן הַכֶּרֶם.**

3) כלאים פ"ו מ"א. 4) ואף־על־פי ששורה אחת של גפנים אינה כרם, ואינו צריך להרחיק אלא ששה טפחים (למעלה פ"ז ה"א), כשהן עשויות עריס, הרי הן ככרם, וצריך להרחיק ארבע אמות.

31 **ג. וּמֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מֵעִקַּר הַגָּדֵר[5] שֶׁעֵרְסָן עָלָיו.**

1 כֵּיצַד? הִרְחִיק אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁל גְּפָנִים מִן הַכֹּתֶל אַמָּה,
2 וְנִמְצָא הֶעָרִיס מִן הַגְּפָנִים וְלַכֹּתֶל - מוֹדֵד מִן הַכֹּתֶל
3 אַרְבַּע אַמּוֹת[6] וְזוֹרֵעַ, וְנִמְצָא בֵּין הַזֶּרַע וּבֵין עִקְּרֵי
4 הַגְּפָנִים חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְאִם בָּא לִזְרֹעַ מִצַּד הַגְּפָנִים -
5 מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים אַרְבַּע אַמּוֹת[7], שֶׁנִּמְצָא רָחוֹק
6 מִן הַכֹּתֶל חָמֵשׁ אַמּוֹת. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ דָּנִין בְּכָל עָרִיס.

5) כבית־הלל במשנה, שם. 6) כלומר, מאחורי הכותל ולחוץ (שלא מצד הגפנים). ואף־על־פי שבכל מקום אמרו שגדר שהוא גבוה עשרה טפחים מפסיק הוא (ראה למעלה שם, הלכה טו) - כאן בעריס הואיל והגפנים ערוסים על הגדר, חזר הגדר על עצמו להיות כעיקרי הגפנים. וכן הוא ב'ירושלמי' שם: "היו שם שתי אמות (בין הגפנים לבין הכותל) מאן־דאמר מעיקר הגפנים מושחים (= מודדים), אינו אסור אלא שתי אמות, מאן־דאמר מעיקר הגדר מושחים, אסור עד שתי אמות [אחרות]" (כסף־משנה), והראב"ד חולק, ובפירוש המשנה כתב רבינו כדעת הראב"ד, וכאן חזר בו. 7) שכל השטח מעיקרי הגפנים ועד הכותל, והכותל בכלל, הרי הוא ככרם, וצריך להרחיק ארבע אמות מכל צדדיו.

7 ד. אֶחָד הַבּוֹנֶה אֶת הַגָּדֵר[8] וְאַחַר כָּךְ נָטַע אוֹ שֶׁנָּטַע
8 וְאַחַר כָּךְ עָשָׂה הַגָּדֵר, הוֹאִיל וְעֵרְסָן - הֲרֵי זֶה עָרִיס.
9 נֶהֱרַס הַגָּדֵר[9] אוֹ נִסְתַּם הֶחָרִיץ - אֵין כָּאן עָרִיס[10],
10 אֶלָּא הֲרֵי כָּל הַשּׁוּרָה כִּגְפָנִים יְחִידִים.

8) ירושלמי פ"ו ה"ד. 9) שם. ולאו דוקא נהרס לגמרי, אלא אפילו אם נתמעט גבהו או רחבו, הרי הוא כנהרס (רדב"ז). 10) פ"ו מ"ו. [ומדובר כשהיו שתי שורות של גפנים מצד זה של גדר, ושתי שורות מצד השני שכנגדו, כלומר מאחורי הגדר, ובכל שורה ושורה היו חמש גפנים והיו נטועות כאריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח כזה: כאן מופיע ציור!!! שבאופן זה אינן ככרם, שהרי הוא כרם מעורבב (למעלה פ"ז ה"ט), ורק העריס מחשיבו לכרם. המרחק בין גפן לגפן חברתה בשורה שלה, הוא: ארבע אמות (כדין הרחקה בין גפן לגפן, למעלה ה"ב). המרחק, בקו שוה, בין שתי השורות: 2,9 (=שתי אמות ותשע עשיריות מאמה), ואם כן המרחק האלכסוני בין גפן של השורה הקיצונה לבין הגפן שבשורה הפנימית - 4,06 (=ארבע אמות וששה חלקי מאה מאמה), כפי החשבון הידוע שכל אמה ברבוע היא אמה ושני חומשי אמה באלכסון, שאם אין ביניהן ארבע אמות, אינן כרם (למעלה הלכה ב בענין כרם, ופשוט שהוא־הדין בעריס). הגפנים שבשורה הפנימית תופסים מקום של 49/120 (=ארבעים ותשע, חלקי מאה ועשרים באמה). ההרחקה בינה לבין הגדר: 0,6 (=שש, חלקי עשרה באמה). הגדר עצמו 0,2 (=שתי עשיריות באמה, ראה למעלה פ"ג הט"ו שאין שיעור לעובי של הגדר). ההפסק שבין הגדר לבין השורה הפנימית שבצד השני: 0,6 (כבצד הקודם). גוף הגפנים 49/120 (כבצד הקודם). ההרחקה, אף כאן כבצד הקודם: 2,9 באמה. בסך־הכל: 8 1/60 (=שמונה אמות וחלק אחד מששים באמה, ראה למטה בציור). גפנים כאן מופיע ציור!!! ואם כן, כל זמן שהשורות הפנימיות, שבשני הצדדים, קיימות, הכל מצטרף לכרם אחד, ואף־על־פי שאין בין השורות האלו אלא מרחק של 1,4 (= אמה וארבע עשיריות באמה), ושיעור הרחקה בכרם, בין גפן לחברתה, אינו פחות מארבע אמות (למעלה ה"ב) - כיון שיש כאן גדר באמצע, הרי זה כרם. אבל אם נעקרו השורות הפנימיות שבשני הצדדים, ויש מרחק של שמונה אמות וחלק אחד מששים - אינן מצטרפות. ואלמלא היה הגדר, ולא היה עריס - אינן מצטרפות גם אם אין ביניהן אלא שמונה אמות בלבד (למעלה שם), ומחמת העריס הוסיפו בשיעור עוד חלק אחד מששים].

11 ה. עָרִיס שֶׁחָרַב אֶמְצָעוֹ וְנִשְׁתַּיְּרוּ בּוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים
12 בְּצַד הַגָּדֵר מִכָּאן וְחָמֵשׁ גְּפָנִים בְּצַד הַגָּדֵר הָאַחֵר
13 מִכְּנֶגְדָּן - זֶהוּ הַנִּקְרָא פִּסְקֵי עָרִיס[11]. אִם יֵשׁ בֵּינֵיהֶן
14 שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְאֶחָד מִשִּׁשִּׁים בָּאַמָּה[12] - הֲרֵי זֶה
15 מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים[13] וְזוֹרֵעַ[14]; וְהוּא
16 שֶׁלֹּא יִזְרַע תַּחַת הָאַפִּיפְיָרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[15].

11) קטעי עריס. 12) כן כתב בפירוש המשנה: "ועוד כל שהוא, ביארו בגמרא שיעור זה הנוסף שהוא חלק מששים חלק באמה, והוא עשירית טפח". אבל ב'ירושלמי' שלפנינו "כל מידות שאמרו חכמים ועוד - טפח", וכן מפורש בתוספתא פ"ד: "כמה הוא ועוד אחד מששה (טפחים) באמה" (והיינו טפח), וראה ב'כסף משנה'. 13) "שדין השורה של חמש גפנים, כדין גפן יחידית, לפי שאינה כרם, אבל עבודתה ששה טפחים. וכן כשיהיו שתי שורות בלבד זו כנגד זו, וביניהם שמונה אמות - מותר לו לזרוע ביניהם, כמו שנתבאר בסוף פרק רביעי, וזה הדין בעצמו נדון בשתי שורות לכשיהיו עריס, אבל הוא צריך לשמונה ועוד, ואז יהיה מותר לו לזרוע ביניהם לאחר שירחיק אמה מכל שורה בהם, כמו שביארנו" (פירוש המשנה). 14) בין בינן לבין הגדר ובין בסמוך לעיקרי הגפנים ולחוץ. שאף־על־פי שבקרחת הכרם צריך שש־עשרה אמה ריוח (למעלה פ"ז הי"א) - בפסקי העריס די בריוח שמונה אמות ועוד. 15) למעלה בפ"ו הי"ב.

17 ו. הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בְּצִמְצוּם - הֲרֵי זֶה לֹא
18 יִזְרַע לְשָׁם[16]. וְאִם זָרָעָן, הוֹאִיל וְהִרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה
19 שִׁשָּׁה טְפָחִים - הֲרֵי זֶה לֹא קִדֵּשׁ[17]. וְאִם אֵין שָׁם גָּדֵר[18]
20 - מַרְחִיק מִכָּל שׁוּרָה שִׁשָּׁה טְפָחִים וְזוֹרֵעַ; שֶׁאֵין כָּאן
21 לֹא עָרִיס וְלֹא פִּסְקֵי עָרִיס. חָזַר וּבָנָה הַגָּדֵר - חָזַר
22 עָרִיס לִמְקוֹמוֹ[19], וְחָזְרוּ פִּסְקֵי עָרִיס לִמְקוֹמָן.

16) משנה, שם. 17) שם פ"ז מ"ג: "אלו אוסרין ולא מקדשין כו' מותר פסקי עריס". 18) 'ירושלמי' שם: "חרב הגדר, אין כאן עריס ולא פסקי עריס", וראה למעלה ה"ד. 19) 'ירושלמי' שם.

23 ז. גִּנָּה קְטַנָּה[20] שֶׁהִיא מַקֶּפֶת גָּדֵר, וְעֵרַס אֶת הַגְּפָנִים
24 סָבִיב לָהּ[21] מִבַּחוּץ עַל כָּל כְּתָלֶיהָ: אִם יֵשׁ בָּהּ[22] מְלֹא
25 בּוֹצֵר וְסַלּוֹ[23] מִכָּאן וּמְלֹא בּוֹצֵר וְסַלּוֹ מִכָּאן, הוֹאִיל
26 וְהִיא מַקֶּפֶת גָּדֵר[24] - זוֹרְעִין בְּתוֹכָהּ יְרָקוֹת[25]; וְאִם

1 אֵין [בָּהּ] כַּשְׁעוּר הַזֶּה - אֵין זוֹרְעִים בְּתוֹכָהּ[26], מִפְּנֵי
2 שֶׁנִּרְאֶה הַכֹּל כְּעָרִיס אֶחָד וְיָרָק בְּתוֹכוֹ[27].

20) עדיות פ"ב מ"ד. 21) מסתימת לשון רבינו נראה, שמדובר גם בחמש גפנים. וראה להלן. 22) בתוך הגינה. 23) שיעמוד בוצר הענבים וסלו שאוסף בו הענבים. ושיעורם שתי אמות: אמה לבוצר ואמה לסלו ('ירושלמי' כלאים פ"ו ה"א). 24) כלומר, אף־על־פי שעריס תופש ארבע אמות חוץ לגדר (כמבואר למעלה ה"ג) - זהו דוקא כשאין אלא גדר אחד בלבד, אבל כשהגינה מוקפת גדר מסביב - אין דינו ככרם, וראה להלן. 25) בפירוש המשנה שם כתב רבינו, שמרחיק ששה טפחים מן הגדר, אף־על־פי שאין לו דין כרם, יש לו דין גפן יחידית. 26) ואפילו אם הרחיק כדין. 27) שלקטנותם נראה הזרע עם הכרם כאילו הם מחוברים (פירוש המשנה).

3 ח. גְּפָנִים שֶׁהָיוּ זְרוּעִים בְּמַדְרֵגָה גְבוֹהָה וְהֶעָרִיס
4 שֶׁלָּהֶן יוֹצֵא[28] וּמְסַכֵּךְ עַל הַשָּׂדֶה[29]: אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ
5 וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ - רוֹאִין כָּל הַמָּקוֹם שֶׁתַּחַת הֶעָרִיס
6 כְּאִלּוּ הוּא מְקוֹם עִקְּרֵי הַגְּפָנִים, וְאוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת
7 בַּשָּׂדֶה לְכָל רוּחַ מִשְּׁפַת הֶעָרִיס[30]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל
8 לִבְצֹר עַד שֶׁיַּעֲלֶה בַּמַּדְרֵגָה אוֹ בְּסֻלָּם - אֵין אָסוּר
9 לִזְרֹעַ אֶלָּא תַּחַת הֶעָרִיס בִּלְבַד[31].

28) שם פ"ו מ"ב. 29) מדובר כשהיו חמש גפנים נטועות, והן ערוסות על גבי כותל גבוה עשרה טפחים, שאלמלא היו נטועות על גבי מקום גבוה, היה לזה דין עריס וצריך להרחיק ארבע אמות מן הכותל ולחוץ, כמבואר למעלה (הלכות ב־ג), אבל מכיון שהגפנים נטועות על גבי מקום גבוה, נשתנה הדין, כדלהלן. 30) כלומר, מן הכותל שהעריס עליו, כנ"ל. 31) שהרי גם בגפן יחידית אסור לזרוע תחת השריגין (למעלה פ"ו הי"א), ובפירוש המשנה פירש באופן אחר.

10 ט. שְׁנֵי כִּתְלִים[32] הַסְּמוּכִין זֶה לָזֶה וְהַגְּפָנִים נְטוּעִים
11 בַּזְּוִיּוֹת בֵּינֵיהֶם, וְהֶעָרִיס יוֹצֵא עִם הַכִּתְלִים מִתּוֹךְ
12 הַקֶּרֶן וְכָלֶה - מַרְחִיק מֵעִקְּרֵי הַגְּפָנִים כַּשְׁעוּר וְזוֹרֵעַ
13 בַּמָּקוֹם הַכָּלֶה שֶׁאֵין עָלָיו עָרִיס. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַזֶּרַע
14 מְכֻוָּן בֵּין שְׁנֵי הַכִּתְלִים שֶׁבֵּינֵיהֶן הֶעָרִיס, הוֹאִיל
15 וְהִרְחִיק כַּשְׁעוּר - הֲרֵי זֶה זוֹרֵעַ בֵּין הַכִּתְלִים.

32) שם פ"ו מ"ז, וכמו שכתב בפירוש המשנה שם, זה לשונו: "כשיתחיל העריס, וכמו שכתב בפירוש המשנה שם, זה לשונו: "כשיתחיל העריס מקרן בין שתי קירות וילך הלוך ומתמעט עד ישוב דמות כו' כאילו הוא משולש, על הצורה הזאת: כאן מופיע ציור!!! אמר שירחיק עבודתו ויזרע בין הקירות וכו'" [כלומר: אף־על־פי שבמקום הגפנים יש דין כרם לבין הקירות, מחמת שני טעמים: א. שהן שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב (למעלה פ"ז ה"ז). ב. שיש כאן דין עריס, ובכל זאת אין אנו אומרים שכל השטח שבין הקירות (= אפילו זה שרחוק מן הגפנים) הוא בכלל כרם, אלא מרחיק ארבע אמות מן הגפן האחרונה (=שיצאה זנב) וזורע שם].

16 י. גֶּפֶן שֶׁעָלָה[33] הָעֵץ שֶׁלָּהּ מִן הָאָרֶץ מְעַט וְאַחַר כָּךְ
17 נֶעֱקַם וְנִמְשַׁךְ עַל הָאָרֶץ וְחָזַר וְעָלָה כְּמוֹ אַרְכֻּבָּה[34],
18 כְּשֶׁמּוֹדְדִין בֵּין הַגֶּפֶן[35] וּבֵין הַזֶּרַע שִׁשָּׁה טְפָחִים אוֹ
19 אַרְבַּע אַמּוֹת[36] - אֵין מוֹדְדִין אֶלָּא מִסּוֹף הָאַרְכֻּבָּה[37],
20 לֹא מֵעִקַּר הַגֶּפֶן הָרִאשׁוֹן.

33) שם פ"ז מ"א: "הארכובה שבגפן". 34) היא אחד מפרקי הרגל. 35) גפן יחידית. 36) כשהיו חמש גפנים שיש להן דין כרם. 37) בפירוש המשנה שם, כתב: "וזה אם לא יהיה עיקר ראשון נראה, אבל אם היה נראה ויראה שהוא עיקר הגפן הזאת שנתעקל, יש למדוד מעיקר הראשון". וכן הוא ב'ירושלמי', וכאן השמיטו רבינו. ועי' רדב"ז.

21 יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[38], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמַּרְחִיק בֵּין הַזֶּרַע
22 וּבֵין הַגֶּפֶן כַּשְׁעוּר, צָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא תִּסְכֹּךְ הַגֶּפֶן עַל
23 הַיָּרָק אוֹ יְסַכֵּךְ הַיָּרָק עַל הַגֶּפֶן. זָרַע יָרָק אוֹ תְּבוּאָה
24 וְצָמְחָה, וְאַחַר כָּךְ סִכֵּךְ עָלֶיהָ אֶת הַגֶּפֶן - הַקַּשִּׁין
25 מֻתָּרִין[39], וְהַדָּגָן יִדָּלֵק. הָיוּ שָׁרְשֵׁי הַגֶּפֶן[40] יוֹצְאִין לְתוֹךְ
26 הָאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁבֵּין הַכֶּרֶם וְהַתְּבוּאָה - יֵעָקֵר. הָיוּ
27 שָׁרְשֵׁי הַתְּבוּאָה יוֹצְאִין לְתוֹךְ הָאַרְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר.

38) למעלה פ"ו הי"א. 39) 'ירושלמי' (שם פ"ה ה"ו): "זרע בהיתר, וסיכך על גבן, הקשים מותרים והדגן אסור". וראה למעלה פ"ה ה"ז. וראה ב'תוספות' פסחים (כה. ד"ה עיקרן) שכתבו לחלק בין קשים לקשים: שאותם עצים שהיו קודם זריעת כלאים וקודם שהוסיף מאתים [מותרים], אבל אותם שגדלים אחר־כך - אסורין, מאחר שהוסיף מאתים. 40) בתוספתא (פ"ד): "היו שרשין יוצאין בתוך ארבע אמות, הכל מודים שיעקור שרשי פיאה (=מין ירק). יוצאין בתוך ארבע אמות שבכרם, אפילו למטה משלשה טפחים מותר" [ונראה שרבינו גרס "אפילו למעלה משלשה טפחים מותר", וראה בביאור הגר"א יו"ד סי' רצו ס"ק פה, ו'תוספתא כפשוטה' שם]. והסביר הרדב"ז: "ששרשי הגפן הם כגפן, אבל שרשי התבואה אינם כתבואה".

28 יב. כָּל הַרְחָקוֹת וְהַשְּׁעוּרִין הָאֲמוּרִין בְּכִלְאַיִם -
29 בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[41] שׁוֹחֲקוֹת[42]. וְלֹא יְצַמְּצֵם[43]
30 בְּמִדּוֹת הַכִּלְאַיִם, שֶׁאֵין מְצַמְּצְמִים אֶלָּא לְהַחְמִיר[44].

41) עירובין ב, ב - מימרא של רבא. 42) כלומר: האצבעות סדוקות מרווחות כדרך השוחק שפוסק שפתיו ('ערוך' ערך סחק). וראה בפי"ז מהל' שבת הל"ו והערה רא. 43) למדוד הטפחים מצומצמים. 44) עירובין, שם. שאם היו שתי שורות בכרם וביניהן ארבע אמות עצובות, אף־על־פי שאינן שוחקות, הרי זה כרם, ראה למעלה פ"ז ה"ב, ובהל' שבת שם.

31 יג. כָּל הַשְּׁעוּרִין הָאֵלּוּ שֶׁמַּרְחִיקִין בֵּין הַגְּפָנִים
32 וְהַתְּבוּאָה אוֹ הַיָּרָק - אֵינָן אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45] אוֹ
33 בְּסוּרְיָא[46]; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר לִזְרֹעַ[47] בְּצַד
34 הַגְּפָנִים[48] בְּתוֹךְ הַכֶּרֶם לְכַתְּחִלָּה. וְלֹא אָסְרוּ בְּחוּצָה
35 לָאָרֶץ אֶלָּא לִזְרֹעַ שְׁנֵי מִינֵי יָרָק אוֹ תְּבוּאָה עִם

41) עירובין ב, ב - מימרא של רבא. 42) כלומר: האצבעות סדוקות מרווחות כדרך השוחק שפוסק שפתיו ('ערוך' ערך סחק). וראה בפי"ז מהל' שבת הל"ו והערה רא. 43) למדוד הטפחים מצומצמים. 44) עירובין, שם. שאם היו שתי שורות בכרם וביניהן ארבע אמות עצובות, אף־על־פי שאינן שוחקות, הרי זה כרם, ראה למעלה פ"ז ה"ב, ובהל' שבת שם.

הַחַרְצָן בְּמַפֹּלֶת יָד[49]. וְאִם אָמַר[50] לְתִינוֹק נָכְרִי[51] לִזְרַע לוֹ[52] בְּחוּצָה לָאָרֶץ - מֻתָּר. אֲבָל לֹא יֹאמַר לְנָכְרִי גָּדוֹל, שֶׁלֹּא יִתְחַלֵּף בְּיִשְׂרָאֵל[53].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל השיעורין האלו שמרחיקים בין הגפנים והתבואה, אינן אלא בארץ ישראל כו' אבל בחוצה לארץ מותר לזרוע כו'".

וצריך עיון: ידועה גודל ההרחקה בנזיר "אמרי נזירא סחור סחור, לכרמא לא תקרב" כדי שלא יבוא לידי תקלה, ועל־דרך־זה תיקנו סייגי זהירות בעניינים רבים. ועפ"ז גם כאשר לא הוסיף אחד ממאתיים, ואיסורו הוא איסור אכילה בלבד, אין לעשות כל פעולה העלולה להביא לידי תקלה, וא"כ היאך מותר לזרוע בצד הגפנים בתוך הכרם לכתחילה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ד')

45) קידושין לט, א. וראה למעלה פ"ה ה"ז, אם איסורו מן התורה או רק מדרבנן. 46) מדרבנן, כשם שעשאוה לענין תרומות ומעשרות ושביעית (להלן פ"א מהל' תרומות ה"ד והט"ו) ולענין ביכורים (פ"ב מהל' ביכורים ה"א). 47) קידושין, שם. הואיל וגם בארץ אינו לוקה באופן זה (למעלה פ"ה שם). 48) אבל על גבי הגפנים - אסור, מפני ששרשי הזרעים נכנסים אל תוך שרשי הגפנים, והרכבה אסורה אף בחוצה לארץ, כמפורש למעלה בפ"א ה"ה (כסף־משנה). [ראה למעלה פ"ב הי"א, שדעת רבינו שהרכבת שרשים בשרשים - אסורה]. 49) שכיון שבארץ ישראל הוא חייב מלקות (למעלה פ"א ה"ב), גזרו בזה אף בחוצה לארץ. 50) שבת קלט, א. 51) אבל לתינוק ישראל - אסור (שבת שם), שאף איסור דרבנן אסור להאכיל לישראל קטן (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז). 52) לישראל (ראה למעלה פ"א ה"ג), חיטה ושעורה וחרצן במפולת יד (כסף־משנה). 53) שבת, שם.

יד. וְאַף עַל פִּי שֶׁמֻּתָּר לִזְרַע הַיֶּרֶק בְּצַד הַכֶּרֶם בְּחוּצָה לָאָרֶץ, הֲרֵי אוֹתוֹ הַיֶּרֶק הַזָּרוּעַ שָׁם אָסוּר בַּאֲכִילָה[54] וַאֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְהוּא שֶׁיִּרְאֶה אוֹתוֹ[55] לוֹקֵט וּמוֹכֵר; אֲבָל סְפֵקוֹ - מֻתָּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת[56].

54) שאף־על־פי שאיסור זריעה אין בחוצה לארץ, מאחר שאף בארץ ישראל אינו חייב מלקות, כנ"ל, לענין איסור אכילה, כיון שבארץ ישראל אסור בהנאה (למעלה פ"ה שם) - אסור בחוצה לארץ, לכל הפחות באכילה. וראיה מהא דלהלן, שאם ראהו לוקט, אסור אף בחוצה לארץ, והיינו באכילה. ובהנאה לא גזרו, כמו שמוכח מהסוגיא בקידושין שם (ראה בכסף־משנה). 55) במשנה (ערלה פ"ג מ"ט, הובאה בקידושין לח:) שנינו לגבי ערלה בחוצה לארץ: "ובלבד שלא יראנו לוקט". ואילו בכלאים שנינו: "ובחוצה לארץ יורד ולוקט (= כלומר הגוי) ובלבד שלא ילקוט (= הישראל) ביד", אבל ב"ירושלמי" (שם ה"ז): "אמר רבי יודן, עוד היא (= אף היא, כלומר, כלאים) בקדמייתא (צ"ל: "כקדמייתא" = כראשונה, כלומר, כערלה שברישא) יורד ולוקח, ובלבד שלא יראנו לוקט". וראה בקידושין לט, א. 56) פ"י הלכות יא־יב.

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר המרכיב זכר על בהמה שאינו מינו. וסימני פרדות שמותר לזווגן. הילודין מן הכלאים אם מותרין בהנאה, ואם מותרים בהרכבה. העושה מלאכה בשני מיני בהמה או חיה. היושב בעגלה שמושכין אותה כלאים. בהמת פסולי המוקדשין.

א. הַמַּרְכִּיב זָכָר עַל נְקֵבָה שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[2], בֵּין בְּבְהֵמָה בֵּין בְּחַיָּה וּבְעוֹף[3], וַאֲפִלּוּ בְּמִינֵי חַיָּה שֶׁבַּיָּם[4] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאָיִם. וְאֶחָד בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[6]. וְאֵינוֹ לוֹקֶה עַד שֶׁיַּכְנִיס בְּיָדוֹ כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת[7]; אֲבָל אִם הֶעֱלָם זֶה עַל זֶה בִּלְבַד אוֹ שֶׁעוֹרְרָן בְּקוֹל[8] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[9].

2) אפילו שניהם ממין טהור. ודווקא בשאינו מינו, אבל מין במינו, כגון שור שחור על גבי פרה לבנה - מותר. ולמדו כן מכלאי בגדים שתפרו בהם שני מינים "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים". 3) והנה בתורה לא נאמר אלא "בהמתך לא תרביע כלאים" ולא נזכרו חיה ועופות. אבל חכמינו ז"ל אמרו: "אחד שור ואחד כל בהמה כו' לכלאים וכו' וכן חיה ועוף" ולמדו כן בגזירה שווה "בהמתך" - "בהמתך" משבת, שכשם שבשבת נתרבו גם חיה ועוף שנאמר "לא תעשה כל מלאכה וגו' ושורך וחמורך וכל בהמתך", - "וכל בהמתך" מרבה כל מיני בעלי חיים, כמו כן לעניין כלאים. 4) "המרביע שני מינים שבים לוקה". ולמדו כן בגזירה שווה "למינהו" - "למינהו", נאמר "למינהו" ביבשה ונאמר "למינהו" בים, ללמדך שכשם שביבשה יש איסור כלאים, כמו כן יש בים. וצריך לומר ש"מיני חיה" שכתב רבינו אינו מין חיה בלבד אלא כוונתו לנפש חיה, והכל בכלל. 5) שהרי אינה מן המצוות התלויות בארץ. 6) ספרא פרשת קדושים פרק ד הלכה יד "בהמת אחרים על בהמת אחרים מניין? תלמוד לומר את חוקותי תשמורו". 7) כך קבלו חכמים שלא אסרה התורה אלא אם האדם עושה מעשה ההרבעה בידיו ממש. 8) עוררם בקול להרבעה. [ואף על פי שבחרישה בכלאים אמרו: "הנהיגם בקול - לוקה" שהקפידה התורה גם אם אין האדם עושה מעשה החסימה בידו, וגם המנהיג בקול עובר על הלאו של "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", אלא שיש סברא לומר כי זהו לאו שאין בו מעשה, ואין לוקים עליו - בזה אמרו כי בקולו הוא עושה מעשה, וחייב מלקות, אבל בהרבעה לא אסרה התורה אלא בעושה מעשה, אבל בלי מעשה אינו עובר על הלאו]. 9) שאסור מדרבנן. וראיה לכך ממה שהתירו להכניס מין ושאינו מינו לדיר, ולא אמרו שמותר גם להעלות זה על זה.

ב. מֻתָּר לְהַכְנִיס שְׁנֵי מִינִין לְסַהַר אֶחָד. וְאִם רָאָה אוֹתָם רוֹבְעִים זֶה אֶת זֶה - אֵינוֹ זָקוּק לְהַפְרִישָׁן.

וְאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן בְּהֶמְתּוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים לְהַרְכִּיעָהּ[10] לוֹ[11].

10) באינו מינה. 11) כלומר, בשביל הישראל, ואיסורו משום "אמירה לנכרי שבות". [אבל להרבעה בשביל הגוי אין איסור אמירה לנכרי שבות. ואף על פי שהגוי מוזהר על רביעת בהמה באינו מינה - כאן מדובר, כנראה, באופן שאומר לו להרביע על ידי העלאה זה על זה, בלי מעשה של "כמכחול בשפופרת", שבישראל אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן, ובגוי לא שייך איסור דרבנן. אבל אם אומר לו להרביע במעשה, עובר על לפני עיוור לא תיתן מכשול, אפילו אם אומר לו להרביעו בשביל הגוי.

ג. מִי שֶׁעָבַר וְהִרְכִּיב בְּהֶמְתּוֹ[12] כִּלְאַיִם - חֲרֵי הַנּוֹלָד מֻתָּר בַּהֲנָאָה[13]. וְאִם הָיָה מִין טְהוֹרָה עִם מִין טְהוֹרָה[14] - מֻתָּר בַּאֲכִילָה[15], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת.

12) המדובר בשני מינים טמאים. 13) אבל באכילה לא, שהרי הם טמאים. 14) כגון בהמה עם חיה. 15) "בהמתך לא תרביע כלאים וכו' מה בהמתך היוצא ממנה מותרת כו' מדאסר רחמנא כלאים לגבוה (=לקרבן), מכלל דלהדיוט שרי (=מותר אף באכילה).

ד. שְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמִּתְעַבְּרִין זֶה מִזֶּה וְדוֹמִין זֶה לָזֶה, הוֹאִיל וְהֵם שְׁנֵי מִינִין - חֲרֵי הֵם כִּלְאַיִם וְאָסוּר לְהַרְכִּיבָן. כֵּיצַד? הַזְּאֵב עִם הַכֶּלֶב, וְהַכֶּלֶב הַכְּפִרִי[16] עִם הַשּׁוּעָל, וְהַצְּבָאִים[17] עִם הָעִזִּים, וְהַיְּעֵלִים[18] עִם הָרְחֵלִים, וְהַסּוּס עִם הַפֶּרֶד[19], וְהַפֶּרֶד עִם הַחֲמוֹר, וְהַחֲמוֹר עִם הָעָרוֹד[20], אַף עַל פִּי שֶׁדּוֹמִין זֶה לָזֶה - חֲרֵי הֵן כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה.

16) כלב הציד מיוחס לכפר. 17) עפרים. 18) הם מין חיה. 19) נולד מן הסוס והחמור. 20) חמור מדברי.

ה. מִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִדְּבָרִי וְיִשּׁוּבִי, כְּגוֹן שׁוֹר הַבָּר[21] עִם הַשּׁוֹר[22], וְהָרַמָּךְ[23] עִם הַסּוּס - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מִין אֶחָד. אֲבָל אַוּז עִם אַוּז בָּר - כִּלְאַיִם זֶה בָּזֶה. מִפְּנֵי שֶׁהָאַוּז (בֵּיתִי)־בֵּיצָיו מִבִּפְנִים, וְאַוּז בָּר - בֵּיצָיו מִבַּחוּץ, מִכְּלָל שֶׁהֵם שְׁנֵי מִינִין. וְהַכּוֹי - כִּלְאַיִם עִם הַחַיָּה וְעִם הַבְּהֵמָה; וְאֵין לוֹקִין עָלָיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק[24].

21) השור המדברי. 22) לפי ששניהם מין בהמה. 23) מין ממיני הסוסים ונזכר במגילת אסתר "בני הרמכים". 24) אם הוא מין חיה או מין בהמה.

ו. הַיְּלוּדִים מִן הַכִּלְאַיִם: אִם הָיוּ אִמּוֹתֵיהֶן מִין אֶחָד[25] - מֻתָּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה; וְאִם הָיוּ שְׁנֵי מִינִין[26] - אָסוּר לְהַרְכִּיבָן זֶה עַל זֶה, וְאִם הִרְכִּיב - לוֹקֶה[27]. וְכֵן אִם הִרְכִּיב זֶה הַנּוֹלָד[28] אֲפִלּוּ עַל מִין אִמּוֹ[29] - לוֹקֶה[30]. כֵּיצַד? פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ חֲמוֹר - מֻתָּר לְהַרְכִּיבוֹ עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר[31], וְאָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ[32] אֲפִלּוּ עַל הַחֲמוֹר; אֲבָל פֶּרֶד שֶׁאִמּוֹ סוּס - אָסוּר לְהַרְכִּיבוֹ[33] עַל פִּרְדָּה שֶׁאִמָּהּ חֲמוֹר. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. לְפִיכָךְ, הָרוֹצֶה לְהַרְכִּיב פֶּרֶד עַל פִּרְדָּה אוֹ לִמְשֹׁךְ בִּשְׂתֵּי פִּרְדּוֹת - בּוֹדֵק בְּסִימָנֵי אָזְנַיִם וְזָנָב וָקוֹל; אִם דּוֹמִין זֶה לָזֶה - בְּיָדוּעַ שֶׁאִמָּן מִמִּין אֶחָד וּמֵהֶתֵּרִין.

25) וכן אבותיהם מין אחד. 26) וגם אבותיהם שני מינים. 27) זה לא ייתכן אלא אם נפסוק שבוודאי "אין חוששין לזרע האב", אבל אם זה ספק - אינו לוקה. שהרי אם וודאי הוא שחוששין לזרע האב - מותר לכתחילה, כמו שאמרו בחולין עט. לדעת חנניה, שכל הפרדות מין אחד הם. ואם כן קשה כאן כמה קושיות: א. איך כתב בסמוך "וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו לוקה", הרי שם אמרו שאם אין חוששין לזרע האב מותרים לכתחילה, שהרי אמותיהם שוות, ואיך כתב רבינו שאסור ולוקה. ב. הרי שם אמרו במסקנא, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ג. הרי בפרק י"ב מהלכות שחיטה הלכה י"א פסק רבינו שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. לכן נראה שיש להגיה גם כאן וגם בסמוך, כדלהלן: "ואם הרכיב [אינו] לוקה, וכן אם הרכיב זה הנולד אפילו על מין אמו [אינו] לוקה". ולפי זה פסק רבינו כמסקנת הגמרא שם, וכמו שפסק בהלכות שחיטה שם, שספק הוא אם חוששין לזרע האב או לא. ולפיכך בשני מינים אסור שמא אין חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא חוששין. ואם הרכיבו על מין אמו אסור שמא חוששין לזרע האב, ואינו לוקה שמא אין חוששין. 28) מסוס וחמורה. 29) חמור הבא מחמור וחמורה. 30) צריך להיות: "אינו לוקה", כמבואר למעלה. 31) ממה נפשך: אם אין חוששין לזרע האב הרי הם מין אחד מצד האם, ואם חוששין לזרע האב, הרי כל הפרדות מין אחד, כנ"ל. 32) אין כאן אלא איסור בלבד מחמת ספק, אבל אינו לוקה, כנ"ל. 33) ואינו לוקה, כנ"ל.

ז. כָּל הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בִּשְׁנֵי מִינֵי בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה כְּאֶחָד, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן מִין טְהוֹרָה וְהַשֵּׁנִי מִין טְמֵאָה[34] - חֲרֵי זֶה לוֹקֶה בְּכָל מָקוֹם[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו. אֶחָד הַחוֹרֵשׁ אוֹ הַזּוֹרֵעַ[36] אוֹ הַמּוֹשֵׁךְ בָּהֶם עֲגָלָה אוֹ אֶבֶן כְּאֶחָד[37], אוֹ הִנְהִיגָם כְּאֶחָד וַאֲפִלּוּ בְּקוֹל - לוֹקֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: יַחְדָּו - מִכָּל מָקוֹם[38]. אֲבָל הַמְזַוְּגָן[39] - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַנְהִיג.

34) בכלאים פרק ח משנה א־ב: "כלאי בהמה וכו' ואינם אסורים אלא מלהרביע, בהמה עם בהמה וחיה עם חיה, בהמה עם חיה וחיה עם בהמה, טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה, טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה אסורין לחרוש ולמשוך ולהנהיג". ומפרשה רבינו שם: "כשאמר כלאי בהמה אינם אסורים אלא מלהרביע (=כלומר, אבל לחרוש מותר) אמר שאינו זה אלא לבהמה עם בהמה וכו'. אבל בהמה טמאה עם טהורה וטהורה עם טמאה יש בה תוספת על איסור ההרבעה, והוא: שהם אסורים לחרוש

ולמשוך ולהנהיג וכו' וזה עניין שאמר הכתוב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", רוצה לומר: לעניין הרבעה שנאמר "בהמתך לא תרביע כלאים" כל שהם שני מינים הרי הם בכלל כלאים ואפילו שניהם טהורים, אבל בחרישה לא פרט הכתוב אלא באופן שאחד טמא ואחד טהור - "שור וחמור", וכן הוא בתוספתא שם פרק ה: "לא יקשור סוס לפרד ופרד לחמור וחמור לערוד כו' אם עשה כן כו' וחכמים פוטרין". 35) אפילו בחוצה לארץ. שכל מצוה שאינה תלוייה בארץ, נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. 36) בספרי פרשת כי תצא: "לא תחרוש, אין לי אלא חורש, מניין לרבות את הדש וכו' תלמוד לומר יחדיו מכל מקום". 37) בפירוש המשנה שם כתב רבינו: "ואמרו שעניין יחדיו, רוצה לומר לחבר ביניהם ולייחדם על איזה דרך שיהיה, או לחרישה וזולתה. 38) [זה מוסב על זורע ומושך ומנהיג, וכדברי הספרי (שהובא למעלה) שמ"יחדיו" למדו שחרישה לאו דווקא]. 39) ברייתא בבבא מציעא שם. ופירש רש"י: "המזווג שור וחמור לקרון ולא הנהיג בהם".

1 ח. אֶחָד שׁוֹר וַחֲמוֹר וְאֶחָד כָּל שְׁנֵי מִינִין שֶׁאֶחָד
2 טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, בֵּין בְּהֵמָה עִם בְּהֵמָה כַּחֲזִיר[40] עִם
3 הַכֶּבֶשׂ, אוֹ חַיָּה עִם חַיָּה כְּיַחְמוּר עִם הַפִּיל, אוֹ חַיָּה
4 עִם בְּהֵמָה כְּכֶלֶב[41] עִם הָעֵז אוֹ צְבִי עִם הַחֲזִיר וְכַיּוֹצֵא
5 בָּהֶם - עַל כָּל אֵלּוּ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה; שֶׁחַיָּה בִּכְלַל
6 בְּהֵמָה[42] הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מַאֲכָלוֹת
7 אֲסוּרוֹת. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[43], שְׁנֵי מִינִין שֶׁהֵן
8 כִּלְאַיִם בְּהַרְבָּעָה - אֲסוּרִים לַחֲרֹשׁ בָּהֶן כְּאֶחָד
9 וּלְמָשְׁכָן וּלְהַנְהִיגָן. וְאִם עָשָׂה בָּהֶן מְלָאכָה כְּאֶחָד אוֹ
10 מָשַׁךְ אוֹ הִנְהִיג - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת. וְאָסוּר
11 לְהַנְהִיג בְּהֵמָה מִן הַיַּבָּשָׁה עִם חַיָּה שֶׁבַּיָּם, כְּגוֹן עֵז
12 עִם שִׁבּוּט[44]; וְאִם עָשָׂה - פָּטוּר[45].

40) חזיר הוא מין בהמה. 41) שהוא מין חיה. 42) בבא קמא נד: ושם למדו כלאים דחרישה בגזירה שווה "שור" - "שור" משבת, מה שור האמור בשבת גם עוף בכלל, אף כלאים כן. וכן הוא בספרי שם: "מניין לרבות שאר בהמה וחיה ועוף כיוצא בשור, תלמוד לומר לא תחרוש". ורבינו השמיט כאן "עוף". 43) שהרי אמרו בבבא קמא שם "אחד השור ואחד כל בהמה". כלומר, מזה משמע שגם כששניהם טהורים או שניהם טמאים הם בכלל האיסור, ולדעת רבינו זה אינו אלא מדברי סופרים. 44) בעיא היא שם נה. אם יש בזה איסור כלאים או מכיוון שאינם יכולים להתחבר, שהרי העז לא ייכנס לים והדג לא ייצא ליבשה. ולא נפשטה הבעייא. 45) מאחר שלא נפשטה הבעייא, אינו לוקה מספק. ורוצה לומר פטור ממכת מרדות, שהרי גם העז וגם השבוט שניהם ממין טהור. (עיין שבת קיט. וקידושין מא. "רבא מלח שיבוטא" ובחולין קט: אסר לנו חזיר - התיר לנו מוח של שיבוטא), ומן התורה אינו חייב מלקות אלא במין אחד טהור ומין אחד טמא.

13 ט. עֲגָלָה שֶׁהָיוּ מוֹשְׁכִין אוֹתָהּ כִּלְאַיִם - הַיּוֹשֵׁב
14 בָּעֲגָלָה לוֹקֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִנְהִיג; שֶׁיִּשִׁיבָתוֹ
15 גּוֹרֶמֶת לַבְּהֵמָה שֶׁתִּמְשֹׁךְ הָעֲגָלָה. וְכֵן אִם הָיָה יוֹשֵׁב
16 אֶחָד בָּעֲגָלָה וְאֶחָד מַנְהִיג - שְׁנֵיהֶן לוֹקִין. וַאֲפִלּוּ
17 מֵאָה שֶׁהִנְהִיגוּ כִּלְאַיִם כְּאֶחָד - כֻּלָּן לוֹקִין.

18 י. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּאָדָם וּבְבְהֵמָה אוֹ חַיָּה
19 כְּאֶחָד, כְּגוֹן אָדָם שֶׁחוֹרֵשׁ עִם הַשּׁוֹר אוֹ מוֹשֵׁךְ עֲגָלָה
20 עִם חֲמוֹר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו
21 - לֹא בְּאָדָם וַחֲמוֹר אוֹ בְּאָדָם וְשׁוֹר.

22 יא. בְּהֶמַת פְּסוּלֵי[46] הַמֻּקְדָּשִׁין, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גּוּף
23 אֶחָד, עֲשָׂאָהּ הַכָּתוּב כִּשְׁנֵי גּוּפִין. מִפְּנֵי שֶׁהָיְתָה
24 קֹדֶשׁ[47], וְנַעֲשָׂת[48] כְּקֹדֶשׁ וּכְחֹל מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה[49],
25 וְנִמְצֵאת בְּהֵמָה זוֹ כִּבְהֵמָה טְמֵאָה עִם הַטְּהוֹרָה
26 הַמְעֹרָבִין כְּאֶחָד. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְאִם כָּל בְּהֵמָה
27 טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיְיָ. מִפִּי
28 הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בִּפְסוּלֵי
29 הַמֻּקְדָּשִׁין[50]. לְפִיכָךְ, הַחוֹרֵשׁ בְּשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין
30 אוֹ הַמַּרְבִּיעַ - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה מִשּׁוּם כִּלְאַיִם. וְאִסּוּר
31 זֶה מִדִּבְרֵי קַבָּלָה.

46) כלומר, פסולי המוקדשין שנפדו. 47) לפני שפדו אותה. [וצריך עיון למה הוצרך רבינו לכתוב כן, הלא גם בלי זה הוא כלאים, כמו שמבאר להלן: שיש בו תורת חולין ותורת קדשים]. 48) לאחר פדיון. 49) כלומר, חולין, שמותרת באכילה מחוץ לפתח אהל מועד, וקודש שאסורה בגיזה ועבודה כקדשים. וכן כתב רש"י במכות שם. וטעם זה מספיק, לדעת רבינו, רק בהרבעה שאסורה אפילו בשני מינים טהורים, אבל בחרישה הוצרך רבינו להא דלהלן. 50) הוצרך רבינו לכך לשיטתו שאין איסור חרישה בכלאים אלא במין טהור ומין טמא. [ולפי זה אין בכור בעל מום בכלל זה, שהרי עליו לא אמרו שהוא בכלל בהמה טמאה שהרי הוא אינו טעון פדיון ולא העמדה והערכה. אבל לעניין הרבעה, שאסור מן התורה אפילו בשני מינים טהורים, גם בכור בכלל, שהרי גם הוא מעורב קודש וחול.

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר כלאי בגדים שאינו אלא בצמר ופשתים בלבד. צמר רחל בת עז אם יש בה משום כלאים. קשר גדיל של צמר בגדיל של פשתן. הכלאים אם יש להם שיעור. והקנבוס והפשתן שטרפן זה בזה. כלאי בגדים אם יכול לעשותן ולמוכרם או לישב עליהם. מנעל שהוא כלאים. ותופרי כסות אם תופרין כדרכן. אין איסור כלאים אלא בגדים שהם דרך חימום. בגד צמר שחיברו עם בגד פשתן בתכיפה אחת. הלוקח כלי צמר מן הגוי, והרואה כלאים של תורה על חבירו בשוק. ודין המלביש את חבירו כלאים. וכהן שלבש בגדי כהונה שלא בשעת עבודה.

32 א. אֵין אִסּוּר בִּכְלְאֵי בְּגָדִים אֶלָּא צֶמֶר[2] וּפִשְׁתָּן
33 בִּלְבַד[3], שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים
34 יַחְדָּו. וְיֵשׁ בִּכְרָכֵי הַיָּם[4] כְּמוֹ צֶמֶר שֶׁגָּדֵל עַל

1 **הָאֲבָנִים שֶׁבְּיָם הַמֶּלַח[5], תַּבְנִיתוֹ כְּתַבְנִית הַזָּהָב,**
2 **וְהוּא רַךְ בְּיוֹתֵר, וְכֶלֶךְ שְׁמוֹ. וְאָסוּר עִם הַפִּשְׁתָּן[6]**
3 **מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְצֶמֶר רְחֵלִים. וְכֵן**
4 **הַשִּׁירִים וְהַכֶּלֶךְ[7] אֲסוּרִין מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן[8].**

2) צמר רחלים ואילים, שרק הם נקראים צמר סתם, שנאמר (מלכים־ב ג, ד) "ומאה אלף אילים צמר" (ירושלמי כלאים פ"א הלכה א), וראה להלן הלכה ו. 3) כלאים פ"ט משנה א. 4) שבת כ: 5) (וראה בפ"ב מהלכות ציצית הלכה ב, שכתב רבינו "ים המלח". וכוונתו לים הגדול שמימיו מלוחים, וכן גם בפירושו למשנה כלים פט"ו משנה א. ובסוף פירושו לששה סדרי משנה הביא "ים המלח", וכוונתו כנ"ל לים הגדול. ועיין ב'מעדני יום־טוב' לרא"ש הלכות כלאי בגדים סימן ז אות י). 6) הואיל והשירים (= המשי) והכלך אסורים זה בזה (כלאים שם משנה ב, והובא להלן), מפני שהכלך דומה לצמר ושירים דומה לפשתן, קל־וחומר שיש לאסור כלך עם הפשתן עצמו. ולפי זה, הוא־הדין שירים עם צמר עצמו אסור (כסף־משנה ורדב"ז). והיום שהמשי מצוי בינינו ומכירים אותו, אין בו משום מראית העין, ומותר עם הצמר (שו"ע יו"ד סימן רצח סעיף א בשם הרא"ש). 7) משנה שם. 8) מפני שאחד מהמינים (= הוא השיריים) חלק כמו הפשתים, והשני (= הכלך) יש בו יבשות, והוא שעיר כמו הצמר (פירוש המשנה).

5 **ב. רָחֵל בַּת עֵז - צַמְרָהּ אֵין לוֹקִין עָלָיו[9] מִשּׁוּם**
6 **כִּלְאַיִם, אֲבָל אָסוּר הוּא מִדִּבְרֵיהֶם[10] מִפְּנֵי מַרְאִית**
7 **הָעַיִן. כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַבֵּר הַצֶּמֶר עִם הַפִּשְׁתָּן צַד חִבּוּר**
8 **בָּעוֹלָם - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם מִן הַתּוֹרָה. כֵּיצַד[11]? צֶמֶר**
9 **וּפִשְׁתִּים שֶׁטָּרְפָן[12] זֶה עִם זֶה וְשָׁע אוֹתָן[13] וְעָשָׂה מִהֶן**
10 **לְבָדִין[14] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם[15]. טָרְפָן וְטָוָה אוֹתָן[16]**
11 **כְּאֶחָד וְאָרַג בֶּגֶד[17] מִטְּוִי זֶה - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.**

9) בכורות יז. ושם למדו כן מהיקש של צמר לפשתים, "מה פשתים שלא נשתנה, אף צמר שלא נשתנה", וזה נשתנה. 10) ממה שאמרו שם "אין לוקין עליו", למד רבינו שמדרבנן אסור משום מראית העין, כמו שיריים וכלך שלמעלה (כסף־משנה). ועז שנולד מרחל שצמרו אינו דומה כלל לצמר רחלים, אינו אסור כלל (ר"י קורקוס). 11) [דעת רבינו שאו שוע, או טווי או נוז, ראה להלן, והוא מונה אותם כולם). 12) (כלומר, ערבם ביחד). 13) סרקם במסרק והחליקם, "איש חלק" (בראשית כז, יא) תרגם אונקלוס: "גבר שעיע" (רע"ב). וסובר רבינו כדעת רש"י בנדה סא: ששוע היינו צמר ופשתים ביחד. 14) [אף־על־פי שהם שוע, ודעת רבינו ששוע בלבד הוא כלאים מן התורה, ראה להלן, הוצרך לעשיית לבדים, שאם לא עשה לבדים אינם "בגד", והתורה אמרה (ויקרא יט, יט) "ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך". וכן מפורש בספרא (פ' קדושים פרק ד הלכה יח): "ובגד כלאים, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן, תלמוד לומר בגד, אין לי אלא בגד, מניין לרבות את הלבדים, תלמוד לומר שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". כלומר, מכיון שאסרה תורה או שוע או טווי או נוז, על־כרחנו שלבדים בכלל בגד, שהרי מדבר שהוא שוע בלבד, ואינו טווי, אי־אפשר לעשות אלא לבדים]. 15) כלומר, כלאים מן התורה. וכן הוא בכלאים פ"ט משנה ט: "לבדים אסורים מפני שהם שועים". והראב"ד השיג: "לבדים אינם מן התורה, שאין טווין אלא שוע בלבד". וכן כתב רבינו בפירוש המשנה: "שלא יהיו כלאים עד שיהיו נחברים אלו שלשה הענינים כולם (כלומר, שוע טווי ונוז), וכל מה שאינו כך הוא כלאים מדברי סופרים, וזו הלכה פסוקה באמת ואין בו ספק, וכן אמרו בגמרא, ואם מצאת לאחד דבר חולק על מה שאמרתי לך, אל יכנס בלבך ספק, שהוא שכח ההלכה ההיא האמורה בגמרא נדה (סא:)". אבל שוב חזר בו רבינו, וכתב במהדורה שניה שם: "כך אמרו מקצת הגאונים, וזה אצלי מאמר בלתי אמיתי, אלא שכל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה, ומה שנזכר בגמרא נדה (שם: והלכתא כמר זוטרא, שאמר: עד שיהיה שוע טווי ונוז), אינו לשון התלמוד, אבל הוא לשון איזה מפרש" (רדב"ז, וכן הוא בכסף־משנה, וראה במשנה עם פירוש המשנה הוצאת במברגר, וכן הוא בהגהות לפירוש המשנה דפוס ניאפולי כ"י שכטר (הגר"ש ליברמן במבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם ז"ל עמ' ז). 16) [כלומר, ערבם וטווה אותם, אבל לא שע אותם, ועיין כסף־משנה]. 17) כן הוא שם משנה ח: "אין אסור משום כלאים אלא טוה וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז". (ואף־על־פי שלדעת רבינו: "כל אחד מהם (= או שוע או טווי או נוז) כלאים של תורה" (ראה למעלה), הוצרך כאן לאריגה, שבלי אריגה אין זה "בגד", ראה למעלה בדברי הספרא, וראה בהלכה הסמוכה).

12 **ג. תָּפַר בֶּגֶד[18] צֶמֶר בְּשֶׁל פִּשְׁתָּן, וַאֲפִלּוּ תְּפָרָן**
13 **בְּמֶשִׁי[19], אוֹ שֶׁתָּפַר בֶּגֶד צֶמֶר בְּחוּטֵי פִּשְׁתָּן[20] אוֹ בֶּגֶד**
14 **פִּשְׁתִּים בְּחוּטֵי צֶמֶר, אוֹ קָשַׁר חוּטֵי צֶמֶר בְּחוּטֵי**
15 **פִּשְׁתִּים אוֹ גְּדָלָן, אֲפִלּוּ נָתַן[21] צֶמֶר וּפִשְׁתִּים בְּשַׂק אוֹ**
16 **בְּקַקָּפָה[22] וּכְרָכָן[23] - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר**
17 **גְּדִיל שֶׁל צֶמֶר בִּגְדִיל שֶׁל פִּשְׁתָּן, אַף עַל פִּי**
18 **שֶׁהֲרְצוּעָה[24] בָּאֶמְצַע[25], וְכֵן אִם כָּפַל בִּגְדֵי צֶמֶר**
19 **וּפִשְׁתָּן וּקְשָׁרָן - הֲרֵי אֵלּוּ כִּלְאַיִם. שֶׁנֶּאֱמַר: צֶמֶר**
20 **וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו - מִכָּל מָקוֹם[26], כֵּיוָן שֶׁנִּתְאַחֵד נֶאֱסָר.**

18) (למעלה מנה רבינו דין שוע ודין טווי, וכאן כתב דין נוז. שנוז הוא או ארוג או שזור, וכשם ששוע הכוונה שגם הצמר לחוד וגם הפשתים לחוד הם שועים, והם גם שועים ביחד. וכמו כן טווי, הכוונה שגם הצמר עצמו וגם הפשתים עצמם טווים כל אחד וגם טווים ביחד. כמו כן גם נוז, היינו שגם הצמר וגם הפשתן שניהם לעצמם הם נוז, והם גם נוז ביחד. וזה לא יתכן אלא בחוט שזור של צמר וחוט שזור של פשתים שחיברם יחד או בגד ארוג של צמר ובגד ארוג של פשתים שתפרם יחד. אבל האורג חוט של צמר שאינו שזור, בפשתים - אינו כלאים, שהרי הצמר אינו נוז. וראיה ממה שאמרנו למעלה שטווי אינו כלאים אלא אם ארג, ואם כן למה לנו הטווייה, הרי הוא כלאים מצד האריג

שהוא "נוז", אלא על־כרחנו שאינו נוז אלא אם כל חוט וחוט של הצמר והפשתים שזורים, או שהם בגד ארוג וחיברם, כנ"ל (וראה להלן הלכה ז שמדרבנן אסור אפילו אינם שזורים כל אחד ואחד לבדו, כיון שארגם ביחד). וגם המשנה מנתה כל שלשת הדברים הנ"ל: שוע, וטווי ונוז: "אין אסור משום כלאים אלא טווי ואריג" (פ"ט משנה ח) - היינו טווי. "לבדים אסורים מפני שהם שועים" (שם משנה ט) - היינו שוע. "פיו של צמר (= חגורה קטנה של צמר) בשל פשתן, אסור מפני שהם חוזרין כאריג וכו' לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו" (שם) - הרי נוז, וראה בביאור הגר"א ליו"ד סימן ש סק"א).
19) נלמד ממה שאמרו שם במשנה: "לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן כו' אף־על־פי שהרצועה באמצע" (הובא להלן בדברי רבינו). 20) תוספתא כלאים פ"ה. (ולפי מה שכתבנו למעלה, צריך לומר שהחוטים היו שזורים).
21) שם משנה י: "השק והקופה מצטרפין לכלאים". וצריך לומר, שהמדובר בבגד צמר ובבגד פשתים, וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. 22) סל קטן. 23) כלומר שחיברם.
24) של עור, ראה בפירוש המשנה שם. 25) שם משנה ט.
26) ספרי פ' תצא שם.

1 **ד. וּמִנַּיִן שֶׁכָּל אִסּוּרִין אֵלּוּ שֶׁל תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי הֶצְרֵךְ**
2 **הַכָּתוּב לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ[27] מִפְּי**
3 **הַשְּׁמוּעָה שֶׁלֹּא נִסְמְכָה פָּרָשַׁת כִּלְאַיִם לְפָרָשַׁת**
4 **צִיצִית[28] אֶלָּא לְהַתִּיר כִּלְאַיִם בְּצִיצִית, וְהַצִּיצִית חוּטִין**
5 **קְשׁוּרִין בִּלְבַד הֵן[29], מִכְּלַל שֶׁחִבּוּר כָּזֶה שֶׁלֹּא בִּמְקוֹם**
6 **מִצְוָה אָסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ מְמַעֵט בַּתּוֹרָה דָּבָר**
7 **שֶׁהוּא אָסוּר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.**

27) יבמות ד. 28) שנאמר (דברים כב, יא־יב) "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, גדילים תעשה לך".
29) מנחות לט. [והם שזורים, כמפורש בספרי סוף פרשת שלח, תוספות נדה סא: ד" שוע].

8 **ה. הַכִּלְאַיִם אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֲפִלּוּ חוּט[30] כָּל שֶׁהוּא**
9 **שֶׁל צֶמֶר בְּבֶגֶד גָּדוֹל שֶׁל פִּשְׁתָּן[31] אוֹ שֶׁל פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר**
10 **- אָסוּר.**

30) [שזור, כמבואר למעלה]. 31) בנדה שם: "בגד שאבד בו כלאים (היינו שאבד החוט ואינו ניכר), לא ימכרנו לגוי". ובתוספות שם הקשו: יבטל החוט ברוב? ותירצו שלא שייך ביטול ברוב אלא כשהאיסור מעורב בהיתר, אבל כלאים ששניהם היתר ונאסרים ע"י תערובת, כך אסור המרובה כמו המועט. (אבל לדעת רבינו, גם צמר בפשתים מתבטל (וראה להלן הלכה ו), וכאן אינו בטל מפני שחוט חשוב הוא, וראה בתוספות עבודה זרה ס"ה: ד"ה הבגד).

11 **ו. צֶמֶר רְחֵלִים[32] וְצֶמֶר גְּמַלִּים וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[33] שֶׁטָּרְפָן**
12 **זֶה בָּזֶה וְטָוָה מֵהֶן טְוִי[34]: אִם הָיָה הַחֵצִי מִן**
13 **הָרְחֵלִים[35] - הֲרֵי הַכֹּל כְּצֶמֶר רְחֵלִים, וַהֲרֵי הוּא**
14 **כִּלְאַיִם עִם הַפִּשְׁתָּן[36]; וְאִם הָיָה הָרֹב מִן הַגְּמַלִּים -**
15 **מֻתָּר לְעָרְבוֹ עִם הַפִּשְׁתָּן, מִפְּנֵי שֶׁצּוּרַת הַכֹּל צוּרַת**
16 **צֶמֶר גְּמַלִּים, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר**
17 **הַמְעֹרָבִין בָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן חוּטֵי צֶמֶר[37].**

32) כלאים פ"ט משנה א. 33) צמר של ארנבים (להלן הלכה ט). ואין לך כלאים אלא בצמר של רחלים ואילים בלבד, ראה למעלה הלכה א. 34) באופן שכל חוט וחוט מעורב מצמר רחלים וצמר גמלים. אבל אם עירב חוט של צמר רחלים בתוך חוטי צמר גמלים, ואחר־כך עירב בהם חוטי פשתן - אסור, שהחוט חשוב הוא אינו בטל (להלן בסוף ההלכה, וכן הוא בכס"מ בשם התוספתא פ"ה, וראה בתוספתא כפשוטה שם). 35) משנה שם. 36) אם כל חוט וחוט שזור (ראה למעלה הלכה ג), וראה להלן הלכה ז, שמדרבנן אסור אפילו אם אינם שזורים כל אחד ואחד, כיון שארגם יחד. 37) אלא כל חוט וחוט מעורב מצמר רחלים וצמר גמלים, ואילו חוט צמר - אינו בטל, ראה למעלה.

18 **ז. לְפִיכָךְ, עוֹרוֹת הַכְּבָשִׂים שֶׁעוֹשִׂין מֵהֶן בְּגָדִים, אַף**
19 **עַל פִּי שֶׁתּוֹפְרִין אוֹתָן בְּפִשְׁתָּן - מֻתָּרִין, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין**
20 **לְנִימוֹת שֶׁל צֶמֶר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְרְכוּ בִּכְלַל חוּט**
21 **הַפִּשְׁתָּן[38] שֶׁתָּפְרוּ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּטְלוּ בְּמִעוּטָן[39].**

38) אף־על־פי שאין כאן לא שוע (ביחד), לא טווי (ביחד) ולא נוז כל אחד לחוד (ראה למעלה הלכה ג - אסור מדרבנן, כיון שהם נוז (=שזורים) ביחד, ועיין ראב"ד.
39) כיון שאין כאן חוט של איסור (ראה למעלה הלכה ו). וכאן למדנו רבינו שגם בכלאים, שהם תערובת היתר והיתר, יש ביטול, ולא כדעת התוספות בנדה סא: (הובא למעלה הלכה ה), ועיין ראב"ד.

22 **ח. וְכֵן הַקַּנָּבּוֹס[40] וְהַפִּשְׁתָּן שֶׁטָּרְפָן זֶה בָּזֶה: אִם רֹב**
23 **מִן הַקַּנָּבּוֹס - מֻתָּר לֵאֹרֶג הַטְּוִי מֵהֶן עִם חוּטֵי צֶמֶר;**
24 **וְאִם הָיוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה - אָסוּר.**

40) כלאים שם. ואינו כלאים עם הצמר.

25 **ט. הָעוֹשֶׂה בֶּגֶד[41] כֻּלּוֹ צֶמֶר גְּמַלִּים אוֹ צֶמֶר אַרְנָבִים**
26 **אוֹ קַנָּבּוֹס, וְאָרַג בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר מִצַּד זֶה וְחוּט שֶׁל**
27 **פִּשְׁתָּן מִצַּד זֶה - הֲרֵי זֶה אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם[42].**

41) תוספתא כלאים פרק אחרון. 42) ראה למעלה הלכה ג "אף־על־פי שהרצועה (= של עור) באמצע". ועיין רש"י שם.

28 **י. בֶּגֶד צֶמֶר שֶׁנִּפְרַם[43] - מֻתָּר לִפְרֹךְ[44] אוֹתוֹ בְּחוּטֵי**
29 **פִּשְׁתָּן. וְקוֹשֵׁר[45], אֲבָל לֹא יִתְּפֹר.**

43) שנקרע. תוספתא סוף כלאים. 44) לחבר. 45) היינו שמחבר שני ראשי הקרעים, וכורך החוט סביבם וקושרו על גביהם, שכיון שיכול להוציא שני ראשי הקרעים בלא התרת הקשר, אין זה חיבור (ש"ך יורה־דעה סימן ש ס"ק ד בשם הרא"ש).

30 **יא. לוֹבֵשׁ אָדָם בִּגְדֵי צֶמֶר[46] וּבִגְדֵי פִּשְׁתָּן וְחוֹגֵר**
31 **עֲלֵיהֶם מִבַּחוּץ[47], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִכְרֹךְ[48] אֶת הַמְּשִׁיחָה**
32 **וְיִקְשֹׁר בָּהּ בֵּין כְּתֵפָיו.**

46) תוספתא שם. 47) שם. 48) בדפוס רומי, ובכ"י אברבנאל: "טרוף", וכן הוא בעוד כתבי־יד. וכן הוא בתוספתא שם (לפי הרא"ש נדה פ"ט הלכות כלאי בגדים סימן כ). והיינו שלא יערב את שתי המשיחות של שני הבגדים, ויקשרם ביחד, באופן שאינו יכול לפשטם אחד אחד, אלא לאחר שיתיר את הקשר (רא"ש שם, וראה בתוספתא כפשוטה).

1 **יב. כִּלְאֵי בְּגָדִים - מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָם וּלְמָכְרָם[49], וְאֵין**
2 **אָסוּר אֶלָּא לְלָבְשָׁן כִּלְבַד אוֹ לְהִתְכַּסּוֹת בָּהֶן[50].**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, וְנֶאֱמַר: לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ;**
4 **הָעֲלָיָה שֶׁהִיא דֶּרֶךְ לְבִישָׁה[51] - אָסוּר, אֲבָל עֲלִיָּה**
5 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ לְבִישָׁה, כְּגוֹן אֹהֶל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם - מֻתָּר**
6 **לֵישֵׁב תַּחְתָּיו[52]. וְכֵן מֻתָּר מִן הַתּוֹרָה לֵישֵׁב עַל**
7 **מַצָּעוֹת שֶׁל כִּלְאַיִם[53]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ -**
8 **אֲבָל אַתָּה מַצִּיעוּ תַּחְתֶּיךָ. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אֲפִלּוּ**
9 **עֶשֶׂר מַצָּעוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְהַתַּחְתּוֹן שֶׁבָּהֶן כִּלְאַיִם -**
10 **אָסוּר לֵישֵׁב עַל הָעֶלְיוֹן, שֶׁמָּא תִּכָּרֵךְ נִימָא[54] עַל**
11 **בְּשָׂרוֹ.**

49) כלאים פ"ח משנה א. 50) אסור משום העלאה, כדלהלן. 51) יבמות ד: 52) ירושלמי סוף כלאים: "אהלים אין בהן משום כלאים" (כסף־משנה). וכן הוא בתוספתא כלאים סוף פרק ה. 53) יומא סט. 54) של כלאים, ויש נימים גסים וגדולים כגון של גלופקרין ומחממת במקומה (רש"י ביצה יד:).

12 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּרַכִּין, כְּגוֹן יְרִיעוֹת**
13 **וּשְׂמָלוֹת; אֲבָל בְּקָשִׁין[55] שֶׁאֵינָן נִכְרָכִין, כְּגוֹן כָּרִים**
14 **וּכְסָתוֹת[56] - מֻתָּר לֵישֵׁב וּלְהָסֵב עֲלֵיהֶן, וְהוּא שֶׁלֹּא**
15 **יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם[57].**

55) יומא שם. 56) כלאים פ"ט משנה ב: "הכרים והכסתות אין בהם משום כלאים", והיינו לשבת עליהם, הואיל והן קשות, לא גזרו בהם שמא תיכרך נימא על בשרו. אבל להתכסות בהם אסור (עיין בתוספות ביצה טו. ד"ה אלא בקשין). 57) כלאים שם. שאם בשרו נוגע בהם, יש לחשוש שמא תיכרך ('תוספות יום־טוב' שם). [ומדברי רבינו להלן (הלכה טו) נראה שאין זה משום חשש שמא תיכרך אלא שבנוגע בבשרו החמירו חכמים, כיון שהוא נהנה מן הכלאים].

16 **יד. וְכֵן הַפָּרֹכֶת[58] שֶׁהִיא כִּלְאַיִם: אִם הָיְתָה רַכָּה -**
17 **אֲסוּרָה, שֶׁמָּא יִסָּמֵךְ לָהּ הַשַּׁמָּשׁ וְתַעֲלֶה עַל בְּשָׂרוֹ;**
18 **וְאִם הָיְתָה קָשָׁה שֶׁאֵינָהּ נִכְרֶכֶת - מֻתֶּרֶת[59].**

58) ביצה יד: 59) שם טו.

19 **טו. מִנְעָל שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[60] וְאֵין לוֹ עָקֵב[61] - מֻתָּר**
20 **לְלָבְשוֹ לַה; שֶׁעוֹר הָרֶגֶל קָשֶׁה הוּא[62], וְאֵינוֹ נֶהֱנֶה**
21 **כִּשְׁאָר עוֹר הַגּוּף[63].**

60) כלאים פ"ט משנה ז: "ומנעל של זרד, אין בו משום כלאים" וכתב שם רבינו בפירוש: "ומנעל של זרד היא דמות מנעל שנותנים תחת כף הרגל". ובביצה טו. "אמר רב פפא, ערדלין אין בהם משום כלאים". ופירשו הגאונים (רא"ש נדה פ"ט שם) "כנגד העקב של רגל, יש עושין אותו של צמר וקורין אותו נמטי, אין בהם משום כלאים לפי שהעקב קשה ואינו מתחמם". וראה להלן. 61) ה'תוספות יום־טוב' (שם) כתב "שכצ"ל ואין לו אלא עקב". זה מתאים למה שפירש רבינו במשנה שם, ולמה שכתוב שפירושו הגאונים, ראה למעלה. ועיין בביאור הגר"א ליו"ד סימן שא ס"ק יח שכתב שהגהתו של ה'תוספות יום־טוב' נכונה. 62) כדברי הגאונים, ראה למעלה, ואף הנעל קשה (הגה ביו"ד שם סעיף יג). 63) [כלומר, אף־על־פי שבכרים וכסתות שהם קשים, אמרו (למעלה הלכה יג) "והוא שלא יהיה בשרו נוגע בהם" - כאן בנעלים שגם הרגל קשה ואינו נהנה - מותר, וראה למעלה שם).

22 **טז. תּוֹפְרֵי[64] כְּסוּת[65] - תּוֹפְרִין כְּדַרְכָּן[66], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא**
23 **יִתְכַּוְּנוּ[67] בַּחַמָּה מִפְּנֵי הַחַמָּה[68] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי**
24 **הַגְּשָׁמִים[69]. וְהַצְּנוּעִין תּוֹפְרִים בָּאָרֶץ. וְכֵן מוֹכְרֵי[70]**
25 **כְּסוּת[71] - מוֹכְרִין כְּדַרְכָּן[72], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִתְכַּוְּנוּ בַּחַמָּה**
26 **שֶׁיְּצֵל לָהֶם הַכִּלְאַיִם שֶׁעַל כְּתֵפָן מִן הַחַמָּה, וְלֹא**
27 **יִתְכַּוְּנוּ בַּגְּשָׁמִים לְהִתְחַמֵּם בּוֹ. וְהַצְּנוּעִין מַפְשִׁילִין**
28 **בְּמַקֵּל לַאֲחוֹרֵיהֶן.**

64) כלאים שם משנה ו. 65) שיש בה כלאים. 66) שמניחים הבגדים על ירכותיהם לתפרם. 67) שהעלאה לא אסרה תורה אלא אם נהנה, ולמדו כן (יבמות ד:) מ"לא תלבש", שסתם לבישה יש בה הנאה. אבל לבישה עצמה אסורה אפילו בלי הנאה, ראה להלן הלכה יח ובכסף־משנה שם. 68) להגן על הירכים מן החום. 69) כי דבר שאינו מתכוון, מותר לכתחילה (שבת כט:). ואף־על־פי שב"פסיק רישיה ולא ימות" הלכה היא שאסור (ראה בפ"א מהלכות שבת הלכה ו) - בהנאה אין הדבר כן, שאם אינו מתכוון להנאה, אין זו הנאה (ר"ן הובא במלאכת שלמה שם). 70) שם משנה ה. ויש להעיר שבמשנה שם שנו תחילה דין מוכרי כסות, ואחר־כך דין תופרי כסות, ועיין במלאכת שלמה שם שכתב שסדר המשנה הוא בדרך "לא זו אף זו". 71) שיש בה כלאים. 72) ששם על כתיפו להראות לקונים.

29 **יז. לֹא יִקַּח אָדָם בִּיצָה[73] כְּשֶׁהִיא חַמָּה בְּבֶגֶד כִּלְאַיִם,**
30 **שֶׁחֲרֵי הוּא נֶהֱנֶה בַּכִּלְאַיִם מִפְּנֵי הַחַמָּה[74] אוֹ מִפְּנֵי**
31 **הַצִּנָּה[75]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

73) ירושלמי כלאים שם הלכה ב. 74) שמונעו מלכוות בביצה, והוא מכוין לכך (רבינו אליהו מלונדריש). 75) שהבגד מתחמם מהביצה ומחמם את היד, ואף זה, כשמתכוין לכך.

32 **יח. לֹא יִלְבַּשׁ אָדָם כִּלְאַיִם עֲרָאי[76], וַאֲפִלּוּ עַל גַּבֵּי**
33 **עֲשָׂרָה בְּגָדִים[77] שֶׁאֵינוֹ מְהַנְּהוּ כְּלוּם[78], וַאֲפִלּוּ**
34 **לְהַבְרִיחַ אֶת הַמֶּכֶס[79]. וְאִם לָבַשׁ כֵּן - לוֹקֶה[80].**

76) כלאים שם משנה ב: "אין עראי לכלאים". 77) שם. 78) [ואף־על־פי שאמרו (יבמות שם) "דאי כתב רחמנא לא

יעלה עליך, הוה־אמינא כל דרך העלאה אסר רחמנא, ואפילו מוכרי כסות (כלומר, הצנועים המפשילים במקל לאחוריהם, כן הוא בירושלמי כלאים פ"ט הלכה א, ועיין שם בתוספות ישנים) כתב רחמנא לא תלבש שעטנז, דומיא דלבישה דאית ביה הנאה" - לא אמרו כן אלא ללמוד על העלאה, שאינה אסורה אלא אם נהנה, ולמדו כן מפני שסתם לבישה יש בה הנאה, אבל לא באו ללמד כך על לבישה עצמה, שגם באופן שאין בה הנאה, כגון הלובש על גבי עשרה בגדים - גם כן היא בכלל לא תלבש, ואסור (ועיין כסף־משנה, וראה להלן הלכה כה). אבל עדיין לא יתיישב מה שאמרו בבבא קמא קיג. שלדעת האומר דבר שאינו מתכוין מותר, מותר ללבוש כלאים להבריח את המכס, והלא גם בלי הנאה אסור, ואיזו כוונה צריך כאן?]. 79) כדי לעבור בו את השער שנוטלים בו המכס, לפי שאינם מקבלים מכס מבגדים שאדם לבוש בהם. והמדובר במוכס שאין לו קצבה, שאם במוכס שיש לו קצבה, הרי אסור משום גזילה (פ"ה מהלכות גזילה ואבדה הלכה יא). ואף כאן האיסור מחמת הלבישה, ואף־על־פי שאינה להנאה. ראה למעלה. 80) משום "לא תלבש שעטנז".

יט. אֵין אָסוּר מִשּׁוּם כִּלְאַיִם אֶלָּא בְּגָדִים שֶׁהֵן דֶּרֶךְ חִמּוּם[81], כְּגוֹן הַכֻּתֹּנֶת וְהַמִּצְנֶפֶת וְהַמִּכְנָסַיִם וְהָאַבְנֵט וְהַשִּׂמְלָה וּבְגָדִים שֶׁמְּחַפִּין בָּהֶן אֶת הַשּׁוֹקַיִם וְאֶת הַיָּדַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. אֲבָל צִלְצוּלִין[82] קְטַנִּים שֶׁעוֹשִׂין אוֹתָן הָעָם בְּבֵית יָד שֶׁלָּהֶן לִצְרֹר בָּהֶן מָעוֹת אוֹ תְּבָלִין[83], וּסְמַרְטוּט[84] שֶׁמַּנִּיחִין עָלָיו רִטְיָה אוֹ מְלוּגְמָא אוֹ אִסְפְּלָנִית[85] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין, אַף עַל פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶן, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ.

81) ביצה טו. 82) חגורות. 83) שם. 84) תוספתא וירושלמי סוף כלאים. 85) מיני תחבושת.

כ. צִיץ שֶׁל עוֹר[86] אוֹ מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁתָּלָה בּוֹ חוּטֵי צֶמֶר וְחוּטֵי פִּשְׁתָּן מְדֻלְדָּלִין עַל פְּנֵי הָאָדָם כְּדֵי לְהַפְרִיחַ הַזְּבוּבִין[87] - אֵין בּוֹ מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, שֶׁאֵין דֶּרֶךְ חִמּוּם בְּכָךְ[88].

86) היא "אסטמא" שנזכרה בשבת נז: (כסף־משנה). 87) כן מפרש רבינו "כליא פרוחי" בגמרא שם. 88) ראה ברש"י (שם) שפירש שאין בה כלאים משום שאינו טווי, ובתוספות שם בשם ריב"א משום שהוא דבר קשה.

כא. הַמַּנְהִיג בְּהֵמוֹת וּמַכְנִיס חֲבָלִים[89] לְתוֹךְ יָדוֹ, מֵהֶן פִּשְׁתִּים וּמֵהֶן צֶמֶר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר וְאַף עַל פִּי שֶׁכּוֹרְכָן עַל יָדוֹ. אֲבָל אִם קְשָׁרָן כֻּלָּן - נַעֲשׂוּ כִּלְאַיִם וְאָסוּר לוֹ לְכָרְכָן עַל יָדוֹ.

89) שם נד.

כב. מִטְפָּחוֹת שֶׁמְּקַנְּחִין בָּהֶן אֶת הַיָּדַיִם[90], וּמִטְפָּחוֹת שֶׁמְּסַפְּגִין[91] בָּהֶן הַכֵּלִים וְהַקַּרְקָעוֹת, (וּמִטְפַּחַת סֵפֶר תּוֹרָה)[92], וּמִטְפָּחוֹת סְפָרִים[93] - אֲסוּרִים מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, שֶׁהֲרֵי הַיָּדַיִם נוֹגְעוֹת בָּהֶן וְהֵן נִכְרָכִין עַל הַיָּד תָּמִיד וּמִתְחַמְּמִין.

90) הן "מטפחות ידים" שבמשנה (כלאים פ"ט משנה ג) וכו' אלעזר שפסקו בירושלמי כמותו. 91) במשנה שם: "ומטפחות הספג". 92) בדפוס רומי ליתא, וראה להלן. 93) לפי הנוסחא שבדפוס רומי ש"מטפחת ספר תורה" חסר כאן, מסתבר שיש לקרוא כאן: "סְפָרִים", והיינו מטפחות ספרי־תורה (ראה בפירוש רבינו שם), והם אחד משלושת הדברים (=מטפחות הידים, מטפחות הספרים, מטפחות הספג) שנחלקו בהם חכמים ורבי אלעזר, והלכה כרבי אלעזר (ראה למעלה), ואילו מטפחות הַסַּפְרִים (=המגלחים) שבסוף המשנה, שהם מלבוש גבר על הגוף, לא נחלקו בהם חכמים, ולדברי הכל נאסרו משום כלאים (ראה ברע"ב שם), ולכן השמיטו רבינו, וראה בר"י קורקוס ובר־דב"ז.

כג. אוֹתוֹת[94] שֶׁעוֹשִׂין הַכּוֹבְסִין[95] וְהַגַּרְדִּין[96] בַּבְּגָדִים כְּדֵי שֶׁיִּהְא כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת שֶׁלּוֹ, אִם הָיְתָה אוֹת שֶׁל צֶמֶר בְּפִשְׁתָּן אוֹ פִּשְׁתָּן בְּצֶמֶר - הֲרֵי זֶה אָסוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב אֶצְלוֹ[97].

94) שם משנה י. 95) כובסי בגדים. 96) האורגים. 97) כלומר, אצל בעל הבגד. והיה מקום לסברא שייבטל בבגד (ראה למעלה הלכה ז) - השמיענו שאסורים משום כלאים, שכיון שהוא ניכר - אינו בטל בתערובת.

כד. בֶּגֶד צֶמֶר[98] שֶׁחִבְּרוֹ עִם בֶּגֶד פִּשְׁתָּן בִּתְכִיפָה אַחַת - אֵינוֹ חִבּוּר[99] וְאֵין זֶה כִּלְאַיִם. קִבֵּץ[100] שְׁנֵי רָאשֵׁי הַחוּט כְּאֶחָד[101] אוֹ שֶׁתָּכַף שְׁתֵּי תְּכִיפוֹת[102] - הֲרֵי זֶה כִּלְאַיִם.

98) משנה שם. 99) שאינו בר קיימא, שהרי כשימשיכו אדם הוא מתפרד מיד, ראה בפירוש המשנה שם. 100) משנה שם. 101) וקשרם (רע"ב). 102) אפילו לא קיבץ ראשיהם (כסף־משנה). ויש אומרים שאינו כלאים אלא אם קשר שני ראשי החוט, כמו שאמרו לענין שבת, ראה פ"י מהלכות שבת הלכה ט (ר"ש). ויש מחלקים בין מלאכת שבת שאינו חייב אלא על מלאכה המתקיימת, לבין כלאים שאיסורו בחיבור אף־על־פי שאינו מתקיים (רדב"ז).

כה. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת מִן הַכִּלְאַיִם תַּכְרִיכִין לְמֵת[103], שֶׁאֵין עַל הַמֵּתִים מְצִוָּה[104]. וְלַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ מַרְדַּעַת[105] לַחֲמוֹר[106] וְיוֹשֵׁב עָלֶיהָ[107], וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[108]. וְלֹא יַנִּיחַ מַרְדַּעַת זוֹ[109] עַל כְּתֵפוֹ[110], אֲפִלּוּ לְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן אֶת הַזֶּבֶל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"מותר לעשות מן הכלאים תכריכין למת, שאין על המתים מצוה".

ולכאורה קשה, היאך יקום המת בתחיית המתים לבוש בבגדי כלאים. ואף שלדעה אחת בגמרא, מכאן הראיה ש"מצוות בטלות לעתיד־לבוא" אין הכוונה שלא ינהגו בהן, שהרי המצוות הן חכמתו ורצונו של הקב"ה, ואינן בטלות

לעולם. וכדברי הרמב"ם בהקדמה לספר הי"ד "דבר ברור ומפורש שהתורה הזאת קיימת לעד ואין בה שום שינוי כו'" אלא שקיומן לא יהיה מצד הציווי - מצוות בטלות - כי־אם מצד שיהפכו לטבע העולם ולמציאותו האמיתית, ופשיטא שמיד כשיקום המת בתחיית המתים יפשוט את בגדי השעטנז שעליו, וילבש בגדים אחרים.

(על־פי 'ספר השיחות' תשנ"ב ח"א עמוד 29 והערה 25)

103) שם משנה ד. 104) כר' יוחנן בנדה סא: (ולולא טעם זה היה אסור. ואף־על־פי שאין המת נהנה מן הבגד - הרי דעת רבינו שלבישת כלאים אסורה אפילו בלי הנאה, ראה למעלה הלכה יח, ועיין תוספות שם, ור"ש כאן). 105) אוכף. 106) כלאים שם. 107) מפני שהוא קשה, וקשים מותר לישב עליהם (למעלה הלכה יג). 108) נלמד ממה שאמרו בכרים וכסתות (למעלה שם). 109) משנה שם. 110) שכל העלאה אסורה. ואין זה דבר שאינו מתכוין (ראה למעלה הלכה טז), שהרי רוצה הוא בלבישה זו ונהנה ממנה, שאינו מתלכלך בזבל.

1 **כו. הַמֵּת וְהַבְּהֵמָה[111] שֶׁהָיוּ מְלֻבָּשִׁין כִּלְאַיִם - מֻתָּר**
2 **לְנָשְׂאָן[112] עַל כְּתֵפוֹ.**

111) תוספתא סוף כלאים. 112) [שאינו מתכוין להנאה, והרי זה כמוכרי כסות, ראה למעלה הלכה טז].

3 **כז. בֶּגֶד צֶמֶר[113] שֶׁאָבַד בּוֹ[114] חוּט[115] שֶׁל פִּשְׁתָּן, אוֹ**
4 **בֶּגֶד פִּשְׁתָּן שֶׁאָבַד בּוֹ חוּט שֶׁל צֶמֶר - הֲרֵי זֶה לֹא**
5 **יִמְכְּרֶנּוּ לְנָכְרִי, שֶׁמָּא יִמְכְּרֶנּוּ[116] הַנָּכְרִי לְיִשְׂרָאֵל. וְלֹא**
6 **יַעֲשֶׂנּוּ מַרְדַּעַת לַחֲמוֹר[117], שֶׁמָּא יִמְצָא אוֹתוֹ אַחֵר**
7 **וְיִקְרָעֶנּוּ מֵעַל הַמַּרְדַּעַת וְיִלְבָּשֶׁנּוּ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַכִּלְאַיִם**
8 **נִכָּר בּוֹ[118]. וְכֵיצַד תַּקָּנַת[119] בֶּגֶד זֶה? צוֹבְעוֹ, שֶׁאֵין**
9 **הַצֶּמֶר וְהַפִּשְׁתִּים עוֹלִים בְּצֶבַע אֶחָד, וּמִיָּד הוּא נִכָּר**
10 **לוֹ וְשׁוֹמְטוֹ. וְאִם לֹא נִכַּר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; שֶׁמָּא**
11 **נִשְׁמַט[120] וְהָלַךְ לוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּדַק וְלֹא מְצָאוֹ. וּכְבָר**
12 **בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאוֹת אֲסוּרוֹת[121], שֶׁכָּל אִסּוּר סְפֵקוֹת**
13 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּלְפִיכָךְ הֵקֵלוּ בְּסָפֵק[122].**

113) פסחים מ: 114) שנארג בו ואינו ניכר (רש"י בפסחים שם). 115) ראה למעלה הלכות ו־ז שרק חוט, שהוא חשוב, אינו בטל. 116) פסחים שם. 117) שם. 118) אבל אם הכלאים ניכרים בו, עושים אותו מרדעת לחמור, כמבואר למעלה (תוספות שם). 119) נדה סא: 120) שם. 121) פרק יח הלכה יז. 122) ראה בכסף־משנה לפ"ט מהלכות טומאת מת הלכה יב.

14 **כח. הַלּוֹקֵחַ כְּלִי צֶמֶר[123] מִן הַנָּכְרִי - צָרִיךְ לְבָדְקוֹ**
15 **יָפֶה יָפֶה, שֶׁמָּא הֵן תְּפוּרִין בְּפִשְׁתָּן.**

123) ראה בכלאים פ"ט משנה ז.

16 **כט. הָרוֹאֶה כִּלְאַיִם[124] שֶׁל תּוֹרָה[125] עַל חֲבֵרוֹ[126],**
17 **אֲפִלּוּ הָיָה מְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק - קוֹפֵץ לוֹ וְקוֹרְעוֹ עָלָיו**
18 **מִיָּד[127]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רַבּוֹ[128] שֶׁלְּמָדוֹ חָכְמָה. שֶׁאֵין**
19 **כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת דּוֹחֶה אִסּוּר לֹא תַעֲשֶׂה הַמְפֹרָשׁ**
20 **בַּתּוֹרָה[129]. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּהֶשֵּׁב אֲבֵדָה[130]? מִפְּנֵי שֶׁהוּא**
21 **לָאו שֶׁל מָמוֹן[131]. וְלָמָּה נִדְחֶה בְּטֻמְאַת מֵת[132]?**
22 **הוֹאִיל וּפָרַט הַכָּתוּב 'וְלְאַחֹתוֹ'[133]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה**
23 **לָמְדוּ: לַאֲחוֹתוֹ אֵינוֹ מִטַּמֵּא, אֲבָל מִטַּמֵּא הוּא לְמֵת**
24 **מִצְוָה. אֲבָל דָּבָר שֶׁאִסּוּרוֹ מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי הוּא**
25 **נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת[134] בְּכָל מָקוֹם. וְאַף עַל פִּי**
26 **שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא תָסוּר מִן הַדָּבָר, הֲרֵי לָאו זֶה**
27 **נִדְחֶה מִפְּנֵי כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עָלָיו**
28 **שַׁעַטְנֵז שֶׁל דִּבְרֵיהֶם - אֵינוֹ קוֹרְעוֹ עָלָיו בַּשּׁוּק, וְאֵינוֹ**
29 **פּוֹשְׁטוֹ בַּשּׁוּק, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵיתוֹ. וְאִם הָיָה שֶׁל תּוֹרָה**
30 **- פּוֹשְׁטוֹ מִיָּד.**

124) ברכות יט: 125) האסורים מדברי תורה. כן נראה בסוגיא שם. 126) [בגמרא שם: "המוצא כלאים בבגדו, פושטן אפילו בשוק", אבל בכ"י פריז שם: "הרואה כלאים בבגדו של חברו". וכן הוא שם כ. לפי פירוש הגאונים (אוצר הגאונים שם עמ' 84) במעשה של רב אדא בר אהבה, שראה כותית שלבשה כרבלתא, קם וקרעה ממנה, שכרבלתא זו היא בגד שיש בו שעטנז, הרי שגם בבגד חבירו קורעו ופושטו. אבל יש אומרים שבבגד חבירו אינו קורע, מכיון שחבירו אינו יודע והוא שוגג (הרא"ש בנדה פ"ט הלכות כלאי בגדים סימן ו), וראה בפירושי רבינו אליהו מלונדריש עמוד ב הערה 23]. 127) שכל רגע ורגע הוא עובר על איסור לבישת כלאים. 128) למדו רבינו, ממה שאמרו בברכות שם: "פושטו אפילו בשוק. מאי טעמא, אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ד', כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב", הרי שגם רבו בכלל זה (כסף־משנה ורדב"ז). 129) אבל איסור דרבנן נדחה (ברכות שם). 130) שכתוב בו "לא תוכל להתעלם", ועל זקן שאינו לפי כבודו, נאמר "והתעלמת", ואינו חייב להשיב האבידה, והלאו נדחה מפני כבוד הבריות (שם). 131) וניתן למחילה (שם, וראה בתוספות שבועות ל: ד"ה אבל). 132) שכהן מיטמא למת מצוה. 133) ברכות כ. ופירש"י שם: "דמעיקרא כשנכתב לא־תעשה דטומאה, לא על מת מצוה נכתב, כשם שלא נכתב על הקרובים". וכן כוונת רבינו (אור שמח). ושם שאלו עוד: "וליגמר מינה (כלומר: נלמוד ממה שעושה פסח מיטמא למת מצוה, ומבטל הקרבת פסחו) שב ואל־תעשה שאני", כלומר ביטול הקרבת הפסח אינו אלא ב"שב ואל־תעשה", ואילו כלאים לובש על גופו ב"קום ועשה". ורבינו השמיט זאת. [אבל צריך עיון בדברי רבינו: כיון שלא דיבר אלא על מת מצוה שהוא ב"קום ועשה", ולא דיבר כלל על עושה פסח, למה הביא הפסוק "ולאחותו", הלא טומאה לכהן כמת מצוה (מבלי ביטול קרבן פסח) נלמד מהפסוק "לאחיו", עיין רש"י שם]. 134) ברכות שם.

31 **ל. הַלּוֹבֵשׁ כִּלְאַיִם אוֹ הַמִּתְכַּסֶּה בּוֹ - לוֹקֶה[135]. הָיָה**
32 **לָבוּשׁ[136] בְּכִלְאַיִם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא**
33 **אַחַת. הוֹצִיא רֹאשׁוֹ[137] מִן הַבֶּגֶד וְהֶחֱזִירוֹ, הוֹצִיא**
34 **רֹאשׁוֹ וְהֶחֱזִירוֹ[138], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט הַבֶּגֶד**

כֻּלּוֹ[139] - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב אַחַת כָּל הַיּוֹם? כְּשֶׁהִתְרוּ בּוֹ הַתְּרָאָה אַחַת; אֲבָל אִם הִתְרוּ בּוֹ וְאָמְרוּ לוֹ: פְּשֹׁט פְּשֹׁט[140], וְהוּא לָבוּשׁ בּוֹ, וְשָׁהָה כְּדֵי לִפְשֹׁט וְלִלְבֹּשׁ אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב עַל כָּל שֶׁהִיָּה וּשְׁהִיָּה[141] שֶׁהִתְרוּ בּוֹ עָלֶיהָ וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּשַׁט.

135) משום לא תלבש. 136) משנה במכות כא. 137) כן מפרש רבינו, מה שאמרו (שם כא:) "מחוי רב אחא בריה דרב איקא עיולי ואפוקי" (כסף־משנה). 138) ובכל פעם התרו בו (כסף־משנה). [ורבינו אליהו מלונדריש (פירושי רבינו אליהו מלונדריש ופסקיו עמ' ג) כתב: אף־על־פי שלא התרו בו אלא אחת", ועיין שם הערה 45). 139) כלומר, אף־על־פי שבשהה כדי לפשוט וללבוש אינו חייב אלא־אם־כן היה שהות לפשוט כולו וללבשו - כל זה אינו אלה בשהה לחוד ולא עשה מעשה, אבל אם עשה מעשה והוציא ראשו - חייב, אף־על־פי שלא פשט כולו. 140) במשנה שם: "אמרו לו אל תלבש אל תלבש, והוא פושט ולובש, חייב על כל אחת ואחת", אולם בסוגיא שם, אמר רב אשי לאו דוקא פושט ולובש, אלא אפילו שהה כדי לפשוט וללבוש חייב, וכן פסק רבינו. לפיכך כתב בהתראת העדים: "אמרו לו פשוט פשוט". 141) ואף־על־פי שלא עשה מעשה בכל פעם, חייב הוא על כל התראה והתראה - מאחר שהיה בידו לתקן להסיר האיסור מעליו, בכל פעם שמתרים בו, חשוב כעושה מעשה הלבישה, וכן כתב הריטב"א שם בשם התוספות, והביא ראיה מהסוגיא בברכות כ. (שהבאנו למעלה הלכה כט) שמה שאינו פושט בגד כלאים וממשיך להתכסות בו, הרי הוא "קום ועשה".

לא. הַמַּלְבִּישׁ אֶת חֲבֵרוֹ כִּלְאַיִם: אִם הָיָה הַלּוֹבֵשׁ מֵזִיד - הַלּוֹבֵשׁ לוֹקֶה[142], וְהַמַּלְבִּישׁ עוֹבֵר מִשּׁוּם וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[143]; וְאִם לֹא יָדַע הַלּוֹבֵשׁ שֶׁהַבֶּגֶד הוּא כִּלְאַיִם, וְהָיָה הַמַּלְבִּישׁ מֵזִיד - הַמַּלְבִּישׁ לוֹקֶה[144], וְהַלּוֹבֵשׁ פָּטוּר.

142) שהיה לו לפשוט מיד, ושהייה חשובה כלבישה אף־על־פי שלא עשה מעשה, ולפיכך לוקה כמו שביארנו בהלכה הקודמת. ועוד שהוא כמסייע למלביש, שמזמין לו את עצמו להלבישו ומסייע כעושה מעשה (כסף־משנה). 143) ועל לאו זה אינו לוקה, שהוא לאו שבכללות. והמלביש אינו לוקה על "לא תלבש" קרי "לא תלביש", כדלהלן, - שלעולם אין לוקין על פסוק זה אלא מלקות אחת: כשלוקה הלובש - אינו לוקה המלביש, ורק כשאין הלובש לוקה, כגון בשוגג, - לוקה המלביש, כדלהלן (כסף־משנה). 144) משום "לא תלבש", קרי "לא תלביש". [ומקור דברי רבינו בתוספתא מכות פרק ג (הוצאת צוקר מנדל עמ' 244"32): "המלביש את חבירו כלאים המטמא את הנזיר אף־על־פי שהמלביש מזיד (חייב - כצ"ל) והמטמא מזיד (חייב) פטור, אם היה לובש מזיד ומטמא (= ומיטמא) מזיד (חייב פטור) (היו) שניהם (שוגגין) (פטור) (פטורין)". כן צריך להגיה בתוספתא הנ"ל (ע"פ כתבי־יד עהרפורט ווינה ודפוס ראשון), ראה בפירושי ר' אליהו מלונדריש עמ' ד הערה 65].

לב. כֹּהֲנִים שֶׁלָּבְשׁוּ[145] בִּגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ - לוֹקִין, מִפְּנֵי הָאַבְנֵט שֶׁהוּא כִּלְאַיִם[146]; וְלֹא הֻתְּרוּ בּוֹ אֶלָּא בִּשְׁעַת עֲבוֹדָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה, כַּצִּיצִית.

145) ערכין ג: ושם מבואר שאפילו במקדש לוקין על כלאים שלא בשעת עבודה (כסף־משנה). 146) ראה בפ"ח מהלכות כלי המקדש הלכות א־ב.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש – לוקין, מפני האבנט שהוא כלאים בו"".

והשיג הראב"ד מהגמרא ש"במקדש אפילו שלא בשעת עבודה מותר", ועוד השיג על מה שכתב הרמב"ם שלוקין רק "מפני האבנט שהוא כלאים", והלא גם בחושן ובאפוד יש כלאים. ותירץ הרדב"ז שהאבנט "מרוקם צמר, ורך היה" אבל החושן והאפוד היו קשים ואינם כלאים", ולפי־זה נמצא שהרמב"ם והראב"ד חולקים אם יש דין כלאים רק באבנט או גם בעוד בגדי כהונה, ושתי הפלוגתות תלויות זו בזו, כי מחלוקתם האם הותרו כלאים בבגדי כהונה רק בשעת עבודה או כל זמן שהוא במקדש, תלוי בגדר היתר כלאים בבגדי כהונה.

לדעת הרמב"ם, ההיתר הוא על־דרך דיחוי כלאים בציצית, שנדחה והותר רק במקום מצות־עשה של ציצית, כך גם הותרו כלאים באבנט לשם עבודת כהונה, ולכן אין להתירו אלא רק בשעת עבודה, משא"כ הראב"ד סובר שיש חילוק עקרוני ביניהם, כי לגבי ציצית יש לימוד מיוחד להתיר בה כלאים, משא"כ באבנט אין לימוד מיוחד להתיר כלאים, אלא כיון שכך ציוותה התורה לעשות את האבנט, בדרך ממילא יודעים אנו שמלכתחילה אין בזה איסור כלאים, ולכן מותר גם שלא בשעת העבודה.

מכאן נובעת גם מחלוקתם, האם רק באבנט היה דין כלאים או גם באפוד ובחושן: לדעת הראב"ד שמעולם לא נאסרו כלאים בבגדי כהונה, מסתבר לרבות כלאים גם באפוד ובחושן, להדגיש שכך ציוותה תורה מלכתחילה, שכן צריך להיות אופן עשיית בגדי הכהונה. אבל לשיטת הרמב"ם שנאמר איסור כלאיים בבגדי כהונה, ונדחה במקום מצות־עשה, מסתבר למעט הדיחוי והיתר איסור כלאים כמה שיותר, ולכן סובר הרמב"ם שלגבי חושן ואיפוד אין צריך להתיר האיסור כי "היו קשים ואינם כלאים".

על־פי־זה יש לבאר הטעם מדוע ישנו דין כלאים רק באבנט ולא בשאר בגדי כהונה, ע"פ מאמר הגמרא שחגורה בשעת התפילה יש בה משום "היכון לקראת אלקיך ישראל", וא"כ כל עשיית האבנט הוא לשם

העבודה, משא"כ שאר בגדי הכהונה משמשים לכל לראש בתפקידם הרגיל לכסות את האדם, אלא שנעשו באופן מיוחד "לכבוד ולתפארת" כיון שהם בגדי קודש לעבודת הכהונה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ו')

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת כִּלְאַיִם בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא.

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשע"ט

הִלְכוֹת מַתְּנוֹת עֲנִיִּים

1 **יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. שֵׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה,**
2 **וְשֵׁשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לְהַנִּיחַ**
3 **פֵּאָה. ב) שֶׁלֹּא יְכַלֶּה אוֹתָהּ. ג) לְהַנִּיחַ לֶקֶט. ד) שֶׁלֹּא**
4 **יְלַקֵּט הַלֶּקֶט. ה) לַעֲזֹב עוֹלְלוֹת הַכֶּרֶם. ו) שֶׁלֹּא**
5 **יְעוֹלֵל הַכֶּרֶם. ז) לַעֲזֹב פֶּרֶט הַכֶּרֶם. ח) שֶׁלֹּא יְלַקֵּט**
6 **פֶּרֶט הַכֶּרֶם. ט) לְהַנִּיחַ שִׁכְחָה. י) שֶׁלֹּא יָשׁוּב לָקַחַת**
7 **הַשִּׁכְחָה. יא) לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר לָעֲנִיִּים. יב) לִתֵּן**
8 **צְדָקָה כְּמִסַּת יָד. יג) שֶׁלֹּא יְאַמֵּץ לְבָבוֹ עַל הָעֲנִיִּים.**
9 **וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:**

10 **פֶּרֶק רִאשׁוֹן**[1]

1) יבאר שמצוה להניח פאה לעניים בסוף השדה או האילן. ודין אם עבר וקצר כל השדה ואסף כל פירות האילן. המעמר ושכח אלומה בשדה. ואם שכח מקצת קמה. מתנות עניים אלו אם יש בהן טובת הנאה לבעלים. ודין גר האמור במתנות עניים. ומאימתי מותרין כל אדם בלקט שכחה ופאה ועוללות. מתנות עניים אלו אם נוהגות בחוצה לארץ. וכמה שיעור הפאה.

11 **א. הַקּוֹצֵר אֶת שָׂדֵהוּ**[2] **- לֹא יִקְצֹר אֶת כָּל הַשָּׂדֶה**
12 **כֻּלָּהּ, אֶלָּא יַנִּיחַ**[3] **מְעַט קָמָה**[4] **לָעֲנִיִּים בְּסוֹף הַשָּׂדֶה**[5]**;**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ. אֶחָד הַקּוֹצֵר**
14 **וְאֶחָד הַתּוֹלֵשׁ**[6]**. וְזֶה שֶׁמַּנִּיחַ הוּא הַנִּקְרָא פֵּאָה.**

2) כלומר, התחלת הקצירה היא המחייבת ('ירושלמי' פאה פ"א ה"א), אבל לפני שהתחיל לקצור - אין עוד חיוב כלל ('אור פני מלך' להרב ניסן זק"ש). 3) ולא יקצור. פאה פ"ד מ"א: "הפאה ניתנת במחובר לקרקע", מפני ש"אמר הכתוב לא תכלה פאת שדך בקוצרך - ללמדנו [שיניחו] פאה מחוברת לקרקע, וזה בקציר" (פירוש המשנה, שם). ובבבא־קמא צד, א - בברייתא: "מצות פאה להפריש מן הקמה". 4) ואין לה שיעור (להלן הט"ו). 5) בגמר קצירו (רש"י שבת כג:). וראה להלן פ"ב הי"ב. 6) 'ספרא' פרשת קדושים פ"א ה"ב; חולין קלז, א. ו'ירושלמי' פאה פ"א ה"ד, והיינו דברים שדרכם בתלישה, אבל דברים שאין דרכם בתלישה - אין התלישה מחייבת אותם בפאה. כמו שאמרו בחולין שם, וכמו שפסק רבינו להלן פ"ד ה"ב ('פאת השולחן' בשם 'פרי חדש').

15 **ב. וּכְשֶׁם שֶׁמַּנִּיחַ בַּשָּׂדֶה, כָּךְ בָּאִילָנוֹת**[7]**. כְּשֶׁאוֹסֵף אֶת**
16 **פֵּרוֹתֵיהֶן - מַנִּיחַ מְעַט**[8] **לָעֲנִיִּים. עָבַר וְקָצַר אֶת כָּל**
17 **הַשָּׂדֶה אוֹ אָסַף כָּל פֵּרוֹת הָאִילָן - לוֹקֵחַ מְעַט מִמַּה**
18 **שֶׁקָּצַר אוֹ מִמַּה שֶׁאָסַף וְנוֹתְנוֹ לָעֲנִיִּים**[9]**; שֶׁנְּתִינָתוֹ**
19 **מִצְוַת עֲשֵׂה**[10]**, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם.**
20 **וַאֲפִלּוּ טָחַן הַקָּמָה וְלָשׁוּ**[11] **וַאֲפָאוּ פַּת**[12] **- הֲרֵי זֶה**
21 **נוֹתֵן מִמֶּנּוּ פֵּאָה לָעֲנִיִּים.**

7) כן מבואר מן המשנה פאה פ"ד מ"א: "בדלית ובדקל". וב'ירושלמי' שם אמרו: "אילנות מנין? - תלמוד לומר: שדך". וכנראה מדברי רבינו שחיובם מן התורה, ולא כדעת הר"ש (פאה פ"א מ"ד) שמן התורה אינו חייב אלא בדגן תירוש ויצהר בלבד. 8) במחובר. עי' 'ירושלמי' פאה פ"ד ה"א. ועי' להלן פ"ב הט"ו. 9) בבא־קמא צד, א. וממה שכתב רבינו "ונותנו", וגם להלן כתב "שנתינתו", נראה שכיון שכבר עבר ואסף הפאה אינו יוצא ידי חובתו ב"עזיבה" בלבד, אלא צריך ליתן, וראה להלן פ"ב הלכות טו־טז ('אור פני מלך'). 10) כן כתב ב'ספר המצוות' ('עשה' קכ) "והוא אמרו יתעלה, תעזוב אותם, אחר שהזכיר הפאה. וכבר נתבאר בגמרא מכות (טז:) שהפאה היא לאו שניתק לעשה. הלאו - הוא אמרו לא תכלה פאת שדך, והעשה - הוא אמרו לעני ולגר תעזוב אותם". וכן כתב שם לא־תעשה רי: "ולאו זה ניתק לעשה, לפי שאם עבר וקצר כל הזרוע, יתן לעניים כשיעור הפאה מן הקציר, והוא אמרו לעני ולגר תעזוב אותם, כמו שביארנו במצות־עשה". 11) כרבי ישמעאל שאמר (בבא־קמא שם): "ואף מפריש מן העיסה". והלכה כדבריו, מפני שהסוגיא שם סוברת כמותו. ואמרו שם, שטעמו משום שנאמר פעמיים בתורה "תעזוב" בפאה, ללמד שאפילו לאחר ששינה את הפאה - מחויב הוא לעזבה לעניים. 12) רבי ישמעאל לא הזכיר אלא "מפריש מן העיסה", אבל הואיל ולרבי ישמעאל נתרבתה העיסה מ"תעזוב" (ראה למעלה) - סובר רבינו שאין לחלק בין עיסה לפת אפויה, ואף היא חייבת.

22 **ג. אָבַד כָּל הַקָּצִיר**[13] **שֶׁקָּצַר אוֹ נִשְׂרַף קֹדֶם שֶׁנִּתַּן**
23 **הַפֵּאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֵחַ; שֶׁהֲרֵי עָבַר עַל מִצְוַת לֹא**
24 **תַעֲשֶׂה, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהּ שֶׁנִּתַּק לוֹ.**

13) במכות שם אמרו שלרבי יוחנן הסובר "ביטלו ולא ביטלו" (היינו שאינו לוקה בעבר על לאו הניתק ל'עשה' אלא אם ביטל את ה'עשה' בידים) - מדובר כאן כשאכל הוא עצמו את העיסה. ומכיון שרבינו כתב: "אבד כל הקציר שקצר או נשרף", נראה שסובר כדעת ריש לקיש שם שאמר: "קיימו ולא קיימו" (היינו, שאפילו אם לא ביטל ה'עשה' בידים אלא לא קיימו - לוקה). וכן כתב ב'ספר המצוות' (לא־תעשה ריד), ראה להלן ה"ה. וראה בפט"ז מהל' סנהדרין ה"ד, ובכסף־משנה שם. ועוד שם בפי"ח ה"ב.

25 **ד. וְכֵן בְּלֶקֶט, כְּשֶׁקּוֹצֵר**[14] **וּמְאַלֵּם**[15] **- לֹא יְלַקֵּט**
26 **הַשִּׁבֳּלִים הַנּוֹפְלוֹת בִּשְׁעַת הַקָּצִיר, אֶלָּא יַנִּיחֵם**
27 **לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט. עָבַר**
28 **וְלִקְּטָן, אֲפִלּוּ טָחַן וְאָפָה**[16] **- נוֹתֵן לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר:**
29 **לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם**[17]**. אֲבָדוּ אוֹ נִשְׂרְפוּ אַחַר**
30 **שֶׁלִּקְּטָן קֹדֶם שֶׁנִּתַּן לָעֲנִיִּים - לוֹקֵחַ.**

14) "זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה" (להלן פ"ד ה"א). 15) כלומר, או מאלם. זה "הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים ויקצור" (שם). 16) ראה למעלה ה"ב. 17) כן כתב ב'ספר המצוות' ('עשה' קכא). "ולקט קצירך וכו' וגם זה לאו שניתק לעשה, כמו שנתבאר במסכת מכות לגבי פאה". וחזר על זה עוד שם בלא־תעשה ריא, וראה בהלכה הסמוכה.

1 **ה. וְכֵן בְּפֶרֶט שֶׁנִּפְרָט מִן הָעֲנָבִים בִּשְׁעַת הַבְּצִירָה,**
2 **וְכֵן בְּעוֹלֵלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט**
3 **כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט, לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם. וְכֵן הַמְעַמֵּר**
4 **וְשָׁכַח אֻלֻּמָּה אַחַת[18] בַּשָּׂדֶה - הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּחֶנָּה;**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ.**
6 **עָבַר וּלְקָחוֹ, אֲפִלּוּ טְחָנוֹ וַאֲפָאוֹ - הֲרֵי זֶה נוֹתְנוֹ**
7 **לָעֲנִיִּים; שֶׁנֶּאֱמַר: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה - זוֹ**
8 **מִצְוַת עֲשֵׂה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֻּלָּן מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה**
9 **הַנִּתָּק לַעֲשֵׂה הֵן[19], וְאִם לֹא קִיֵּם עֲשֵׂה שֶׁבָּהֶן - לוֹקֶה.**

18) להלן פ"ה הי"ד, כתב רבינו: "שני עמרים – שכחה, ושלשה אינם שכחה". ואם כן "אלומה אחת" שכתב כאן - לאו דוקא (ועי' 'אור פני מלך'). 19) זה לשון רבינו ב'ספר המצוות' (לא־תעשה ריד): "ודע, שכלל הוא אצלנו שכל מצוות לא־תעשה שיש בה קיום עשה, כל זמן שקיים עשה שבה - אינו לוקה, ואם לא יקימנו לוקה. כגון הפאה - שאם קצרה, לא יתחייב מלקות בזמן שיקצור אלא יכול ליתנה שבלים. וכן אם דש את החיטים וטחנן ולשן - נותן מן העיסה שיעור מה שהיה חייב בו מן הפאה, אבל אם אירע שאבדו אותן החיטים לגמרי או שנשרפו - הרי זה לוקה, כיון שלא קיים 'עשה' שבה, כל־שכן אם ביטלו בידו, כגון שאכל את כל אותן החיטים. ואל תחשוב שאמרם בגמרא מכות: "אנו אין לנו אלא זאת ועוד אחרת" ונתקיים שאותה האחרת היא הפאה, שמשמע שלא יהא דין זה אלא בפאה בלבד. - לא, אלא ענין "אחרת" רצונו לומר: הפאה וכל מה שדינו כדין הפאה, לפי שהפרט והלקט והשכחה והעוללות, כל אחד מהם הוא לאו שיש בו מעשה, ואפשר בו מה שאפשר בפאה מענין קיימו ולא קיימו או ביטלו ולא ביטלו, לפי שהכתוב שממנו למדנו לפאה שיש בה קיום 'עשה' הוא אמרו יתעלה: לעני ולגר תעזוב אותם - וזה נאמר בפאה ובלקט ובפרט ובעוללות, אמר "לא תכלה פאת שדך, ולקט קצירך לא תלקט, וכרמך לא תעולל, ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם". ואמר עוד בעומר השכחה "לא תשוב לקחתו, לגר וליתום ולאלמנה יהיה", וכיון שמצאנו לשון הגמרא שהפאה היא לאו שניתק ל'עשה', ולמדו על 'עשה' שבה ממה שאמר "לעני ולגר תעזוב אותם", משמע שכל אלו חמשת הלאוין - לאו שניתק לעשה".

10 **ו. כְּשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בָּעֲמָרִים, כָּךְ הִיא בַּקָּמָה[20]. אִם**
11 **שָׁכַח מִקְצָת הַקָּמָה וְלֹא קְצָרָהּ - הֲרֵי זוֹ לָעֲנִיִּים.**
12 **וּכְשֵׁם שֶׁהַשִּׁכְחָה בַּתְּבוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָהּ, כָּךְ יֵשׁ שִׁכְחָה**
13 **לָאִילָנוֹת כֵּלָן[21]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר**
14 **אַחֲרֶיךָ[22], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הָאִילָנוֹת[23].**

20) פאה פ"ו מ"ז. וב'ספרי' פרשת כי־תצא דורש "בשדה, לרבות שכחת קמה". וכן מפורש ב"ירושלמי', עי' ר"ש בפירושו לפאה פ"ד מ"ו. 21) [נראה מדברי רבינו, שכל האילנות חייבים בשכחה, ואין בהם הכלל האמור בפאה (פ"א מ"ד, ולהלן פ"ב ה"א) שאילן שאין לקיטתו כאחת - אינו חייב בה. ואין כן דעת הרשב"א בקידושין ב, ב - ד"ה אתרוג, והגרע"א). ועי' 'משנה ראשונה' בפאה שם, וב'אור פני מלך']. 22) ואמרו בחולין קלא, ב: "אחריך, זו שכחה". 23) לומדים מזית (חולין, שם).

15 **ז. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאַרְבַּע מַתָּנוֹת לָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם[24]:**
16 **הַפֶּרֶט וְהָעוֹלֵלוֹת וְהַפֵּאָה וְהַשִּׁכְחָה. וְשָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת**
17 **בַּתְּבוּאָה[25]: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה. וּשְׁתַּיִם**
18 **בָּאִילָנוֹת[26]: הַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה.**

24) חולין שם, ותוספתא פאה פ"ב. 25) שלא שייך בה עוללות, כמבואר להלן פ"ד הי"ז. ועיי"ש הכ"א. 26) שאין בהם לא לקט ולא פרט ולא עוללות. וב'תוספות' (חולין שם, ד"ה גמר) שאלו: "אף־על־פי שלענין עוללות אין ללמוד זית מכרם ב'גזירה־שוה' "אחריך אחריך", שאין בו לא כתף ולא נטף - למה לא נלמוד לענין פרט ב'גזירה־שוה' זו?".

19 **ח. כָּל מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ[27] - אֵין בָּהֶן טוֹבַת הֲנָיָה**
20 **לַבְּעָלִים[28], אֶלָּא הָעֲנִיִּים בָּאִין וְנוֹטְלִין אוֹתָן עַל כָּרְחָן**
21 **שֶׁל בְּעָלִים[29]. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - מוֹצִיאִין אוֹתָן**
22 **מִיָּדוֹ[30].**

27) שם. 28) שבידו לתתם לכל מי שירצה. 29) שהרי לא נאמרה בהם לשון "נתינה" אלא "תעזוב" - לשון עזיבה (שם :). בניגוד לתרומות ומעשרות שנאמרה בהן נתינה, שנותנן לכל מי שירצה (פי"ב מהל' תרומות הט"ו). 30) שנאמר (ויקרא כג, כב) "ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם", ודרשו חכמים (שם): "לא תלקט לעני - להזהיר עני על שלו", שגם העני אסור לו ללקט מן הלקט של שדהו.

23 **ט. כָּל גֵּר הָאָמוּר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים[31] - אֵינוֹ אֶלָּא גֵּר**
24 **צֶדֶק[32]. שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[33]: וּבָא הַלֵּוִי**
25 **וְהַגֵּר; מָה הַלֵּוִי בֶּן בְּרִית, אַף הַגֵּר בֶּן בְּרִית[34]. וְאַף**
26 **עַל פִּי כֵן, אֵין מוֹנְעִין[35] עֲנִיֵּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת**
27 **מִמַּתָּנוֹת אֵלּוּ, אֶלָּא בָּאִין בִּכְלַל עֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל וְנוֹטְלִין**
28 **אוֹתָן, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[36].**

31) "לעני ולגר תעזוב". 32) ולא גר תושב ('פאת השולחן'). 33) בנוסח אחר כתב־יד "במעשר עני", וכן נכון ('מעשה רוקח'). 34) 'ספרא' פ' קדושים פ"ד ה"ד. 35) משנה, גיטין נט, ב: "אין ממחין ביד עניי נכרים בלקט שכחה ופאה מפני דרכי שלום". 36) אבל אם באו לבדם אין כאן דרכי שלום, שהרי יכול לומר להם : חכו עד שיבואו עניי ישראל (רדב"ז). [וראה בפ"י מהל' עבודה זרה ה"ה].

29 **י. נֶאֱמַר בְּמַתְּנוֹת עֲנִיִּים: לָעֲנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם - כָּל**
30 **זְמַן שֶׁהָעֲנִיִּים תּוֹבְעִין אוֹתָן. פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים לְבַקֵּשׁ**
31 **וּלְחַזֵּר עֲלֵיהֶם - הֲרֵי הַנִּשְׁאָר מֵהֶן מֻתָּר לְכָל אָדָם;**

1 שֶׁאֵין גּוּפוֹ קָדוֹשׁ כַּתְּרוּמוֹת[38]. וְאֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן לָהֶן
2 דְּמֵיהֶן; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בָּהֶן 'וְנָתַן לָעֲנִיִּים'[39], אֶלָּא
3 'תַּעֲזֹב אֹתָם'. וְאֵינוֹ מְצֻוֶּה לַעֲזֹב אוֹתָן לְחַיָּה
4 וּלְעוֹפוֹת, אֶלָּא לַעֲנִיִּים, וַהֲרֵי אֵין עֲנִיִּים.

37) כנראה שהכוונה שמותר גם לבעל השדה, וראה להלן. 38) כן הוא בחולין קלד, ב: "לוי זרע בכושר (= שם מקום - רש"י) ולא הוו עניים למישקל לקט, אתא לקמיה דרב ששת, אמר ליה: לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים. מיתיבי: אין מביאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לישוב, ואם אין שם כהן, שוכר פרה ומביאה - מפני הפסד תרומה, שאני תרומה דטבלה". 39) שם: "והרי מתנות (= זרוע ולחיים וקיבה) דלא טבלי (אינם אוסרים כל הבהמה לפני הרמתם), ותניא וכו' ואם אין שם כהן מעלין אותן בדמים ואוכלן מפני הפסד כהן, שאני מתנות כהונה דנתינה כתיבה ביה".

5 יא. מֵאֵימָתַי[40] מַתָּרִין כָּל אָדָם בְּלֶקֶט?[41] מִשֶּׁיִּכָּנְסוּ
6 הַמְלַקְּטִים שְׁנַיִּים וִילַקְּטוּ אַחַר מְלַקְּטִים הָרִאשׁוֹנִים[42]
7 וְיֵצְאוּ. מֵאֵימָתַי מַתָּרִין כָּל אָדָם בְּפֶרֶט וּבְעוֹלֵלוֹת?[43]
8 מִשֶּׁיְּהַלְּכוּ הָעֲנִיִּים בַּכֶּרֶם וְיָבוֹאוּ. הַנִּשְׁאָר אַחֲרֵי כֵן -
9 מֻתָּר לְכָל אָדָם. מֵאֵימָתַי מַתָּרִין כָּל אָדָם בְּשִׁכְחָה שֶׁל
10 זֵיתִים?[44] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[45], אִם שָׁכַח אוֹתָהּ בְּרֹאשׁ
11 הַזַּיִת[46] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ כִּסְלֵו, שֶׁהוּא
12 זְמַן רְבִיעָה שְׁנִיָּה בִּשְׁנָה אַפִּילָה[47]. אֲבָל צִבּוּרֵי
13 זֵיתִים[48] שֶׁשְּׁכָחָן תַּחַת הָאֵילָן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהֶן
14 מִשֶּׁיִּפְסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן.

40) פאה פ"ח מ"א. 41) [מתוך סמיכות הלכה זו להלכה הקודמת, נראה שרבינו מפרש שההיתר הוא משום "לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים", וכן כתב בפירוש המשנה שם. ואף־על־פי שבבבלי בבא־מציעא כא, ב - אמרו שהטעם הוא משום יאוש בעלים, שהעניים נתייאשו מהלקט - פסק כדעת ה"ירושלמי" בפאה שם, שהביאו למשנה זו את הברייתא של רבי שמעון בן יוחאי "לעני ולגר תעזוב אותם, ולא לעורבים ולא לעטלפים". ונראה שם שהם של בעל השדה]. 42) במשנה שם: "משליכו בה הנמושות". וכפירושו של ריש לקיש (בבא־מציעא שם) "לקוטי בתר לקוטי", וגם רבי יוחנן שם אינו חולק עליו, עי' ב'כסף משנה' וב'פירוש המשנה' לפאה שם. 43) משנה, שם. 44) שם: "ובזיתים משתרד רביעה שניה". ואין הכוונה אלא להוציא פרט ולקט ועוללות שאינם באילנות, אבל לא בא למעט פאה, שהרי אף היא נוהגת בזיתים. 45) ראה להלן הי"ד, שמדרבנן נוהגות מתנות עניים גם בחוצה לארץ. וראה להלן. 46) שאם שכח על הארץ, הרי זה מותר משיפסקו העניים, כדלהלן. וראה להלן הי"ב. 47) כן כתב גם בפירוש המשנה שם: "ורביעה שניה, המטר השני בזמן הרביעה השניה מן השנה. והשאילו כמו כן שם הרביעה לזמן הסתיו, לפי שהוא מגדל הצמחים ויוציאם מבטן הארץ כמעשה הבועל בנקיבה, והוא גזור ממלת תרביע, וכן אמרו (תענית ו :) מטרא בעלה דארעא. וזמן רביעה שניה בארץ הצבי (= בארץ ישראל) בשנה המבכרת הוא בי"ז במר־חשון, ובשנה הבינונית בכ"ג במר־חשון, ובשנה המאוחרת בר"ח כסליו, ומה שירד מן הגשם קודם י"ז מר־חשון הוא ממטרות החורף לא מתחילת הסתיו, כל זה בארץ ישראל, ועליו נאמר הדבר". וראה מה שכתב ב'כסף משנה' ליישב דברי רבינו עם הסוגיא בתענית ו, א. ו, ב. 48) ראה להלן הי"ב.

15 יב. כָּל זְמַן[49] שֶׁיֵּשׁ לֶעָנִי לִטֹּל שִׁכְחַת הַזֵּיתִים
16 הַמֻּנָּחוֹת בָּאָרֶץ תַּחַת הָאִילָנוֹת[50] - נוֹטֵל, וְאַף עַל פִּי
17 שֶׁכְּבָר הֵתַּר כָּל אָדָם בַּשִּׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן[51]. וְכָל
18 זְמַן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִטֹּל שִׁכְחָה שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן - נוֹטֵל,
19 וְאַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן אֵין לוֹ שִׁכְחָה תַּחְתָּיו[52].

49) כן מפרש רבינו מה שאמרו בפאה פ"ז מ"ב : "כל זמן שיש לו תחתיו, יש לו בראשו". 50) עד שלא פסקו העניים מלחזר אחריה, ראה למעלה. 51) היינו אחר זמן רביעה שניה בשנה אפילה, כמבואר למעלה. 52) שעדיין לא פסקו העניים מלחזר אחריה.

20 יג. מַתְּנוֹת עֲנִיִּים שֶׁבַּשָּׂדֶה שֶׁאֵין הָעֲנִיִּים מַקְפִּידִים
21 עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה[53], וְאַף עַל פִּי
22 שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּסְקוּ הָעֲנִיִּים מִלְּחַזֵּר עַל מַתְּנוֹתֵיהֶם.

53) 'ירושלמי' פאה פ"ח ה"א.

23 יד. כָּל מַתְּנוֹת הָעֲנִיִּים הָאֵלּוּ אֵינָן נוֹהֲגוֹת מִן
24 הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[54], כְּתְרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת.
25 הֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר: וּבְקַצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם,
26 כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ. וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ בַּגְּמָרָא,
27 שֶׁהַפֵּאָה נוֹהֶגֶת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם[55]. וְיֵרָאֶה
28 לִי, שֶׁהוּא הַדִּין לִשְׁאָר מַתְּנוֹת עֲנִיִּים אֵלּוּ, שֶׁכֻּלָּן
29 נוֹהֲגוֹת בְּחוּצָה לָאָרֶץ מִדִּבְרֵיהֶם.

54) שכל מצוה התלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ (קידושין לו:), ועוד שהרי מפורש בפסוק "ארצכם" ו"בשדך", כמו שמבאר. 55) כן מפורש בחולין קלז, ב: "התם בארץ, הכא בחו"ל", ועי' כסף־משנה.

30 טו. כַּמָּה הוּא שִׁעוּר הַפֵּאָה? מִן הַתּוֹרָה אֵין לָהּ
31 שִׁעוּר[56]. אֲפִלּוּ הִנִּיחַ שִׁבֹּלֶת אַחַת - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ.
32 אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם אֵין פָּחוֹת מֵאֶחָד מִשִּׁשִּׁים[57], בֵּין
33 בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[58]. וּמוֹסִיף עַל הָאֶחָד
34 מִשִּׁשִּׁים לְפִי גֹּדֶל הַשָּׂדֶה[59], וּלְפִי רֹב הָעֲנִיִּים[60], וּלְפִי
35 בְּרִכַּת הַזֶּרַע. כֵּיצַד? שָׂדֶה שֶׁהִיא קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, שֶׁאִם
36 הִנִּיחַ מִמֶּנָּה אֶחָד מִשִּׁשִּׁים אֵינוֹ מוֹעִיל לֶעָנִי - הֲרֵי
37 זֶה מוֹסִיף עַל הַשִּׁעוּר. וְכֵן אִם הָיוּ הָעֲנִיִּים מְרֻבִּין
38 - מוֹסִיף. וְאִם זָרַע מְעַט וְאָסַף הַרְבֵּה[61], שֶׁהֲרֵי
39 נִתְבָּרֵךְ - מוֹסִיף לְפִי הַבְּרָכָה. וְכָל הַמּוֹסִיף עַל
40 הַפֵּאָה - מוֹסִיפִין לוֹ שָׂכָר[62]. וְאֵין לְתוֹסֶפֶת זֹאת
41 שִׁעוּר[63].

56) פאה פ"א מ"א, וחולין שם. 57) פאה שם, מ"ב. 58) חולין, שם. 59) פאה, שם. 60) שם: לפי רוב

הענוה, וכתב בפיה"מ שם: "יש מי שיקרא ענוה בוי"ו; ופירושו מה שתענה הארץ אם זרע רב או מעט". 61) בפירוש המשנה כתב: "והעניים מועטין". אבל כאן השמיט זאת, שהרי אם היו העניים מרובים, יש להוסיף יותר ויותר, בשנתברך בזרע רב. 62) כיון שיש מצוה בהוספתו, כמפורש ב"ירושלמי" פאה פ"א ה"א. 63) "ירושלמי" שם: "הפאה אין לה שיעור מלמעלה". וכן אמרו (נדרים ו:) "שאם רצה לעשות כל שדהו (= לאחר שהתחיל לקצור, ראה להלן פ"ב הי"א) פאה - עושה".

יום שישי י"ט תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר כל הדברים שחייבין בפאה. וכמה שיעור הקרקע שיהיה חייב בפאה ודין שחיוב הפאה בקמה. הקוצר שדהו קודם שתוגמר או המקדיש שדהו והיא קמה. גוי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר. ואם שוכרים פועלים נכרים לקצור. באיזה מקום מן השדה מניחים הפאה. ואם הפועלים מוזהרים להניחם. פאת דברים הנקצרים, אם קוצרים אותם העניים. ואם מחלקים אותם או בוזזין אותה. ודן בכמה עתות ביום מחלקין הפאה. והעני שנטל מקצת הפאה וזרקה על השאר.

1 א. כָּל אֹכֶל, שֶׁגִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, וְנִשְׁמָר, וּלְקִיטָתוֹ
2 כֻּלּוֹ כְּאַחַת, וּמַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם - חַיָּב בְּפֵאָה;
3 שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם.

4 ב. כָּל הַדּוֹמֶה לְקָצִיר[2] בְּחָמֵשׁ דְּרָכִים אֵלּוּ - הוּא
5 שֶׁחַיָּב בְּפֵאָה. כְּגוֹן הַתְּבוּאָה וְהַקִּטְנִיּוֹת וְהֶחָרוּבִין
6 וְהָאֲגוֹזִין וְהַשְּׁקֵדִים וְהָרִמּוֹנִים וְהָעֲנָבִים וְהַזֵּיתִים
7 וְהַתְּמָרִים בֵּין יְבֵשִׁים בֵּין רַכִּים[3], וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ[4].
8 אֲבָל אִסְטִיס[5] וּפוּאָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי
9 שֶׁאֵינָן אֹכֶל[6]. וְכֵן כְּמֵהִין וּפִטְרִיּוֹת - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי
10 שֶׁאֵין גִּדּוּלֵיהֶן מִן הָאָרֶץ כִּשְׁאָר פֵּרוֹת הָאָרֶץ[7]. וְכֵן
11 הַהֶפְקֵר - פָּטוּר, שֶׁאֵין לוֹ מִי שֶׁיִּשְׁמְרֶנּוּ, שֶׁהֲרֵי הוּא
12 מֻפְקָר לַכֹּל. וְכֵן הַתְּאֵנִים - פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שֶׁאֵין
13 לְקִיטָתָן כְּאַחַת, אֶלָּא יֵשׁ בְּאֵילָן זֶה מַה שֶׁיִּגְמֹר הַיּוֹם
14 וְיֵשׁ בּוֹ מַה שֶׁיִּגְמֹר לְאַחַר כַּמָּה יָמִים. וְכֵן יָרָק -
15 פָּטוּר, שֶׁאֵין מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְקִיּוּם. הַשּׁוּמִים
16 וְהַבְּצָלִים - חַיָּבִין בְּפֵאָה, שֶׁהֲרֵי מְיַבְּשִׁין אוֹתָן
17 וּמַכְנִיסִין אוֹתָן לְקִיּוּם. וְכֵן הָאַמָּהוֹת[8] שֶׁל בְּצָלִים,
18 שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתָן בָּאָרֶץ לִקַּח מֵהֶן הַזֶּרַע - חַיָּבוֹת
19 בְּפֵאָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.

2) בספרא שם: "מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר (שסתם קציר הוא כן - ר"ש פאה שם), וגידולו מן הארץ, ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום" (שסתם קציר מתבשל ביחד ומכניסו לקיום - שם). 3) כדעת חכמים בירושלמי, שגם רוטבי תמרים (=תמרים רכים) חייבים בפאה שאף הם נגמרים כאחת, ולא כדברי ר' יוסי בן רבי יהודה שם הפוטרם מפאה מפני שאינם נלקטים כאחת. 4) [במשנה ובספרא שם נזכר גם אוג ולפי שהאוג שביהודה הוא מהקלים שבדמאי שחזקתם מן ההפקר, השמיטו רבינו בכדי שלא להאריך ולפרט, באוג שאינו מן ההפקר, שהרי ההפקר פטור מפאה, וכללו בכלל "כל כיוצא באלו"]. 5) [בשבת סח. אמרו: "אוכל למעוטי ספיחי סטיס". אבל בכתב יד אוקספורד שם חסרה המלה ספיחי, וכן הוא בפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת. וסובר רבינו שרק סטיס אינו אוכל, אבל הספיח שלו הוא אוכל. ומקור דבריו ממה ששנינו בכלאים פרק ב משנה ה: "תבואה שעלה בה ספיחי אסטיס", הרי שהוא אוכל, שאם לא כן אין בו משום כלאים כלל, שצריך שיהא מאכל אדם]. 6) והם מיני צבעים. 7) כלומר, אף על פי שגדלים הם מן הארץ - אינם יונקים מן הארץ כשאר אילנות. 8) הבצלים השמורים לזרע.

20 ג. קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא[9] - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה
21 שֶׁל שְׁתָּפִין; שֶׁנֶּאֱמַר: קְצִיר אַרְצְכֶם - אֲפִלּוּ שֶׁל
22 רַבִּים.

9) וכדעת רבי עקיבא, ש"שדך" משמע אפילו שדה כל שהוא. ובירושלמי שואל: הגע עצמך שהייתה שבולת אחת, עד שלא קצרה - אין כאן חיוב, משקצר אין כאן שיור? ומתרץ שהיה קלח אחד ובו ה' שבלים.

23 ד. שָׂדֶה שֶׁקְּצָרוּהָ נָכְרִים לְעַצְמָן[10], אוֹ שֶׁקְּצָרוּהָ
24 לִסְטִים, אוֹ קִרְסְמוּהָ[11] נְמָלִים, אוֹ שִׁבְּרַתָּהּ הָרוּחַ אוֹ
25 בְּהֵמָה - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה[12]; שֶׁחוֹבַת הַפֵּאָה
26 בַּקָּמָה[13].

10) ירושלמי שם: "מתניתא כשקצרוה לעצמן, אבל קצרוה לישראל חייבת". ובספרא פרשת קדושים: "ובקצרכם פרט לשקצרוה גויים, מיכן אמרו נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלקט והשכחה והפאה". ואם כן "קצרוה גויים לעצמן" כאן, הוא מה שהביא רבינו להלן הלכה ט "גוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר וכו'". 11) כמו כרסמוה, והוא מעניין כריתה. 12) שאמר הכתוב בחיוב הפאה ובקוצרכם שנהיה אנחנו הקוצרים. 13) כלומר, אף על פי שאם לא נתן פאה מן הקמה, מפריש מן העמרים, היינו דווקא כשנתחייב בקמה, אבל כאן שבקמה פטור - אינו מתחייב אחר כך.

27 ה. קָצַר חֶצְיָהּ וְקָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ שֶׁנִּשְׁאַר - הֲרֵי
28 זוֹ פְּטוּרָה; שֶׁהַחִיּוּב בַּחֲצִי שֶׁקָּצְרוּ הַלִּסְטִים[14]. אֲבָל
29 אִם קָצְרוּ הַלִּסְטִים חֶצְיָהּ וְחָזַר הוּא וְקָצַר הַשְּׁאָר -
30 נוֹתֵן פֵּאָה כְּשִׁעוּר מַה שֶׁקָּצַר[15]. קָצַר חֶצְיָהּ וּמָכַר
31 חֶצְיָהּ - הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן פֵּאָה (לַכֹּל[16]). קָצַר חֶצְיָהּ
32 וְהִקְדִּישׁ חֶצְיָהּ - הַפּוֹדֶה מִיַּד הַגִּזְבָּר נוֹתֵן פֵּאָה
33 לַכֹּל[17]. קָצַר חֶצְיָהּ וְהִקְדִּישׁוֹ[18] - מַנִּיחַ מִן הַנִּשְׁאָר
34 פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל[19].

14) "שחובת הפאה בקמה". 15) "נותן פאה ממה שקצר". 16) ובפירוש המשנה שם כתב: "כשידע הלוקח שקצרו חצייה נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה שמחוייבת לתת לאותה שדה, לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש־

ברוך־הוא, ולפיכך יהיה כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה". 17) יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה. 18) כלומר, את החצי הזה שקצר. 19) מפני שחובת הפאה בקמה וחיוב הפאה על מה שקצר - בנשאר.

1 ו. כֶּרֶם שֶׁהָיָה בּוֹצֵר[20] מִמֶּנּוּ עֲנָבִים לִמְכֹּר בַּשּׁוּק[21],
2 וּבְדַעְתּוֹ שֶׁיַּנִּיחַ הַשְּׁאָר לַגַּת לִדְרֹךְ אוֹתוֹ: אִם הָיָה
3 בּוֹצֵר לַשּׁוּק מִכָּאן וּמִכָּאן - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְמַה
4 שֶׁבּוֹצֵר לַגַּת כְּפִי הַנִּשְׁאָר[22]; וְאִם הָיָה בּוֹצֵר לַשּׁוּק
5 מֵרוּחַ אַחַת בִּלְבַד - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִן הַנִּשְׁאָר
6 כְּפִי הָרָאוּי לְכָל הַכֶּרֶם; הוֹאִיל וּבָצַר מֵרוּחַ אַחַת -
7 אֵינוֹ כְּבוֹצֵר עֲרַאי, מְעַט מִכָּאן וּמְעַט מִכָּאן, שֶׁהוּא
8 פָּטוּר. וְכֵן כָּל הַקּוֹטֵף מְלִילוֹת[23] מְעַט מְעַט וּמַכְנִיס
9 לְבֵיתוֹ, אֲפִלּוּ קָטַף כֵּן כָּל שָׂדֵהוּ - פָּטוּר מִן הַלֶּקֶט
10 וּמִן הַשִּׁכְחָה וּמִן הַפֵּאָה.

20) "כרם המדל נותן מן המשואר על מה ששייר, והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל". וכתב רבינו בפירושו שם: "וכרם המדל, כרם מדולדל, גזור ממלת דל, והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרוך או לייבש, אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו, וזה כשיבצור הענבים מכל צד מצידי הכרם, אבל כשיבצור מצד אחד ומכר והניח הנשאר, ייתן ממה שנשאר, פאה המחוייבת לכל הכרם, וזהו פירושו מה שאמר המחליק מאחת יד, רוצה לומר הבוצר או הקוצר מצד אחד". 21) אבל מדל לבית נותן מן המשואר על הכל. כלומר, המדל לשוק הרי הוא כבוצר עראי מעט מעט, כדלהלן. אבל מדל לבית לעשותו גורן הכל מצטרף והרי זו בצירת קבע. 22) לפי שהוא כבוצר עראי. 23) תוספתא פרק א: "המקטף ומכניס לביתו אפילו כל שדהו, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". ומפרשה רבינו משום בצירה עראית ולא משום שקטיפה אינה כקצירה שהרי בדברים שדרכם בקטיפה חייבים בפאה.

11 ז. הַקּוֹצֵר כָּל שָׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁתִּגְמַר[24] וַעֲדַיִן לֹא הֵבִיאָה
12 שְׁלִישׁ - הֲרֵי זוֹ פְּטוּרָה[25]. וְאִם הִגִּיעָה לְשְׁלִישׁ -
13 חַיֶּבֶת. וְכֵן בְּפֵרוֹת הָאִילָן[26], אִם נִגְמְרוּ שְׁלִישׁ גְּמִירָתָן
14 - חַיָּבִין.

24) שתתבשל. 25) שאינה קצירה. 26) ושיעור שליש גמירתן נאמר לעניין מעשרות.

15 ח. הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְהִיא קָמָה - חַיֶּבֶת בְּפֵאָה[27].
16 קְצָרָהּ הַגִּזְבָּר וְאַחַר כָּךְ פְּדָאָהּ - פְּטוּרָה; שֶׁבִּשְׁעַת
17 חִיּוּב הַפֵּאָה הָיְתָה קֹדֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּפֵאָה[28].

27) שבשעת חובתה, היינו קצירתה, הייתה ביד הדיוט. 28) שכשם שממעטים קצירת גויים מהפסוק "ובקוצרכם" - "פרט לשקצרוה גויים", כמו כן ממעטים קציר הקדש.

18 ט. נָכְרִי שֶׁקָּצַר שָׂדֵהוּ וְאַחַר כָּךְ נִתְגַּיֵּר - הֲרֵי זוֹ
19 פְּטוּרָה מִן הַפֵּאָה וּמִן הַלֶּקֶט וּמִן הַשִּׁכְחָה, אַף עַל
20 פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁכְחָה אֶלָּא בִּשְׁעַת הָעֲמוּר[29].

29) כחכמים הפוטרים, וטעמם בירושלמי: "כתיב ושכחת עומר בשדה ושכחת קמה (כלומר, מן המלה "בשדה" למדו לרבות שכחת קמה), את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין, את שאין לו שכחת קמה, אין לו שכחת עומרין".

21 י. אֵין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים נָכְרִים לִקְצֹר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן
22 בְּקִיאִין בְּלֶקֶט וּפֵאָה[30]. וְאִם שָׂכַר וְקָצְרוּ אֶת כֻּלָּהּ[31]
23 - הֲרֵי זוֹ חַיֶּבֶת בְּפֵאָה[32].

30) ולא יניחו לעניי ישראל ליטול לקט ופאה. [והנה בתוספתא וירושלמי שם לא נזכר אלא "לקט", ורבינו הוסיף גם "פאה", והשמיט "שכחה", מפני שפאה ולקט תלויים בקוצרים. אבל בשכחה, אם שכחו הפועלים ולא שכחו בעל השדה אינה שכחה, ואם ישכח גם בעל השדה, עליו לברר, אם שכחו גם הפועלים יעזוב אותה לעניים]. 31) [כלומר, אף על פי שקצרו את כולה והישראל לא קצר כלום בכל זאת חייבת בפאה]. 32) היינו מן העמרין.

24 יא. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁקָּצַר כָּל שָׂדֵהוּ וְלֹא הִנִּיחַ פֵּאָה -
25 הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מִן הַשִּׁבֳּלִים פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאֵינוֹ צָרִיךְ
26 לְעַשֵּׁר. וְאִם נָתַן לָהֶם רֹב הַקָּצִיר[33] מְשׁוּם פֵּאָה - הֲרֵי
27 זֶה פָּטוּר מִן הַמַּעַשְׂרוֹת. וְכֵן אִם דָּשׁ וַעֲדַיִן לֹא זָרָה[34]
28 - נוֹתֵן לָהֶם הַפֵּאָה קֹדֶם שֶׁיְּעַשֵּׁר[35]. אֲבָל דָּשׁ וְזָרָה
29 בְּרַחַת וּבְמִזְרֶה וְגָמַר מְלַאכְתּוֹ - מְעַשֵּׁר[36] וְנוֹתֵן לָהֶם
30 מִן הַפֵּרוֹת הַמְעֻשָּׂרִין שִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְאוֹתָהּ
31 שָׂדֶה[37]. וְכֵן בְּאִילָנוֹת.

33) ולא כל הקציר, ש"העושה כל שדהו פאה אינה פאה". ומה שאמרו בנדרים "שאם רצה לעשות כל שדהו פאה - עושה", היינו לאחר שהתחיל לקצור ו"כל שדהו" לאו דווקא. 34) לא פיזר ברוח את המוץ מן הזרעים. 35) שלפני גמר המלאכה לא חלה עליו חובת המעשר. 36) שכבר חלה עליו חובת מעשר מן השדה. 37) ואינו מנכה שיעור המעשר שנתן.

32 יב. אֵין מַנִּיחִין[38] אֶת הַפֵּאָה אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׂדֶה, כְּדֵי
33 שֶׁיִּהְיוּ עֲנִיִּים יוֹדְעִין מָקוֹם שֶׁיָּבוֹאוּ לוֹ[39]. וּכְדֵי
34 שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת לָעוֹבְרִים וְלַשָּׁבִים וְלֹא יֵחָשֵׁד[40]. וּמִפְּנֵי
35 הָרַמָּאִים, שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לִקְצֹר הַכֹּל וְאוֹמַר לְאֵלּוּ
36 שֶׁרּוֹאִים אוֹתוֹ קוֹצֵר סוֹף הַשָּׂדֶה: בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה
37 הִנַּחְתִּי. וָעוֹד, שֶׁלֹּא יִשְׁמֹר שָׁעָה שֶׁאֵין שָׁם אָדָם
38 וְיַנִּיחֶנָּה וְיִתְּנֶנָּה לְעָנִי הַקָּרוֹב לוֹ[41]. עָבַר וְהִנִּיחַ הַפֵּאָה
39 בִּתְחִלַּת הַשָּׂדֶה אוֹ בְּאֶמְצָעָהּ - הֲרֵי זוֹ פֵּאָה[42]. וְצָרִיךְ
40 שֶׁיַּנִּיחַ בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה הָרְאוּיָה לְמַה
41 שֶׁנִּשְׁאַר בַּשָּׂדֶה אַחַר שֶׁהִפְרִישׁ אֶת הָרִאשׁוֹנָה.

38) דברי ר' שמעון: "מפני ארבעה דברים לא ייתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל העניים, ומפני ביטול עניים, ומפני מראית העין ומפני הרמאין". 39) שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ואומרים עכשיו הוא נותן פאה, עכשיו הוא נותן פאה". וזה הוא "ביטול עניים", האמור בכל המקורות הנ"ל. 40) שלא יהו עוברין ושבין אומרים ראו היאך פלוני שקצר את שדהו ולא הניח ממנו פאה". וזהו

"מפני מראית העין" האמור שם. 41) זהו "מפני גזל עניים". 42) כלומר, הרי היא לעניים ופטורה מתרומות ומעשרות. פאה פרק א משנה ג: "נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה". ולמדו שם בירושלמי ממה שנאמר "לקצור" - "אפילו יש לו כמה לקצור".

1 **יג. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁנָּתַן פֵּאָה לָעֲנִיִּים, וְאָמְרוּ לוֹ: תֵּן**
2 **לָנוּ מִצַּד זֶה, וְנָתַן לָהֶם מִצַּד אַחֵר - זוֹ וָזוֹ פֵּאָה. וְכֵן**
3 **בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁהִפְרִישׁ פֵּאָה וְאָמַר: הֲרֵי זוֹ פֵּאָה וְגַם**
4 **זוֹ[43], אוֹ שֶׁאָמַר: הֲרֵי זוֹ פֵּאָה וָזוֹ[44] - הֲרֵי שְׁתֵּיהֶן**
5 **פֵּאָה.**

43) בנדרים ו: אמרו שפשוט הדבר שכיוון שאמר "וגם זו", שוודאי היא פאה. 44) כיוון שלא אמר "וגם זו", אין זו אמירה מפורשת לפאה, אלא הרי היא כיד (=רמז בעלמא), והסתפקו שם אם יש יד לפאה כמו לקרבנות, או לא. ופסק רבינו לחומרא בספק ממון עניים.

6 **יד. אָסוּר לַפּוֹעֲלִים לִקְצֹר[45] אֶת כָּל הַשָּׂדֶה, אֶלָּא**
7 **מַנִּיחִין בְּסוֹף הַשָּׂדֶה כְּשִׁעוּר הַפֵּאָה. וְאֵין לָעֲנִיִּים בָּהּ**
8 **כְּלוּם עַד שֶׁיַּפְרִישֶׁנָּה בַּעַל הַבַּיִת מִדַּעְתּוֹ[46]. לְפִיכָךְ,**
9 **עָנִי שֶׁרָאָה פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֶה - אָסוּר לִגַּע בָּהּ מִשּׁוּם**
10 **גָּזֵל עַד שֶׁיּוֹדַע לוֹ שֶׁהוּא מִדַּעַת בַּעַל הַבַּיִת.**

45) כי יד פועל כיד בעל הבית וחלה עליהם חובת לא תכלה פאת שדך. 46) ש"אין פאה אלא שיש להם שם", היינו שצריך לקרוא לה שם פאה.

11 **טו. הַפֵּאָה שֶׁל תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִזְּרָעִים**
12 **הַנִּקְצָרִים, וְכֵן פְּאַת הַכֶּרֶם וְהָאִילָנוֹת[47] - נִתֶּנֶת**
13 **בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע. וְהָעֲנִיִּים בּוֹזְזִין[48] אוֹתָהּ בְּיָדָם, וְאֵין**
14 **קוֹצְרִין אוֹתָהּ בְּמַגָּלוֹת[49] וְאֵין עוֹקְרִין אוֹתָהּ**
15 **בְּקַרְדֻּמּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַכּוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ. רָצוּ הָעֲנִיִּים**
16 **לְחַלְּקָהּ בֵּינֵיהֶם[50] - הֲרֵי אֵלּוּ מְחַלְּקִין[51]. אֲפִלּוּ**
17 **תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה אוֹמְרִין לְחַלֵּק, וְאֶחָד אוֹמֵר לָבוֹז -**
18 **לָזֶה הָאֶחָד שׁוֹמְעִין, שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה.**

47) שאינם גבוהים ביותר, ואין סכנה בעלייה עליהם. 48) חוטפים וקוטפים. ולמדו כן בספרא שם מ"תעזוב" - "הנח לפניהם והם יבזבזו". 49) בחרמשים. 50) היינו שבעל הבית יחלק ביניהם. 51) למד כן ממה שנאמר שם במשנה א: "אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבוז, לזה שומעין שאמר כהלכה" מכלל שאם כולם אומרים לחלק - מחלקין ביניהם.

19 **טז. פֵּאָה שֶׁל דָּלִית[52] וְשֶׁל דֶּקֶל, שֶׁאֵין עֲנִיִּים מַגִּיעִין**
20 **לָבוֹז אוֹתָהּ אֶלָּא בְּסַכָּנָה גְּדוֹלָה - בַּעַל הַבַּיִת מוֹרִיד**
21 **אוֹתָהּ וּמְחַלֵּק אוֹתָהּ בֵּין הָעֲנִיִּים. וְאִם רָצוּ כֻּלָּן לָבוֹז**
22 **אוֹתָהּ לְעַצְמָן - בּוֹזְזִין. אֲפִלּוּ תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה**
23 **אוֹמְרִים לָבוֹז, וְאֶחָד אוֹמֵר לְחַלֵּק - שׁוֹמְעִין לָאֶחָד,**
24 **שֶׁאָמַר כַּהֲלָכָה, וּמְחַיְּבִין בַּעַל הַבַּיִת לְהוֹרִיד וּלְחַלֵּק**
25 **בֵּינֵיהֶן.**

52) שם. גפן מודלה על גבי כותל גבוה.

26 **יז. בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת בַּיּוֹם[53] מְחַלְּקִין אֶת הַפֵּאָה לָעֲנִיִּים**
27 **בַּשָּׂדֶה אוֹ מַנִּיחִין אוֹתָם לָבוֹז: בַּשַּׁחַר, וּבַחֲצִי הַיּוֹם,**
28 **וּבַמִּנְחָה[54]. וְעָנִי שֶׁבָּא שֶׁלֹּא בִּזְמַן זֶה - אֵין מַנִּיחִין**
29 **אוֹתוֹ לִטֹּל. כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עֵת קָבוּעַ לָעֲנִיִּים שֶׁיִּתְקַבְּצוּ**
30 **בּוֹ כֻּלָּן לִטֹּל. וְלָמָּה לֹא קָבְעוּ לָהּ עֵת אַחַת בַּיּוֹם?**
31 **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ שָׁם עֲנִיּוּת מְנִיקוֹת, שֶׁצְּרִיכוֹת לֶאֱכֹל**
32 **בִּתְחִלַּת הַיּוֹם. וְיֵשׁ שָׁם עֲנִיִּים קְטַנִּים, שֶׁאֵין נְעוֹרִין**
33 **בַּבֹּקֶר וְלֹא יַגִּיעוּ לַשָּׂדֶה עַד חֲצִי הַיּוֹם. וְיֵשׁ שָׁם**
34 **זְקֵנִים, שֶׁאֵינָם מַגִּיעִין עַד הַמִּנְחָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"בשלש עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים... כו'".

ומקור הדברים במשנה מס' פאה "שלש אבעיות ביום בשחר במנחה ובחצות כו'", ולדעת הרא"ש הכוונה בשלושת הזמנים היא שנותנים באחד מהם, אבל לא בשלושתם יחד. כי אם יתן בשלוש פעמים, הרי שיבואו העניים ויטלו הכל בפעם הראשונה, ואין יחלק פאה בשלושת הזמנים. וצריך להבין דעת הרמב"ם, שהלא קושיית הרא"ש מילתא בטעמא היא.

עוד צריך להבין, בנוגע למצות לקט שכחה ופאה, כתב הרמב"ם "כל מתנות העניים האלו, אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל. וכן הוא בשו"ע "לקט שכחה ופאה, אם אין עניי ישראל מצויים שם ליטלם אין צריך להניחם". וכתב הרמ"א "והאידנא אין נוהגין בהם, לפי שהרוב עכו"ם" ולפי זה יש להבין, מדוע לא יקיימו היום בארץ ישראל שהרוב בה ישראל מצות לקט שכחה ופאה, ובפרט כאשר מחפשים ומשתדלים להוסיף בברכתו של הקב"ה ביבול השדה, בוודאי ובוודאי שצריכים להשתדל בקיום המצוות התלויות בארץ.

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן ח')

53) לא פחות ולא יותר. 54) היינו מנחה קטנה.

35 **יח. עָנִי שֶׁנָּטַל מִקְצָת הַפֵּאָה וְזָרַק עַל הַשְּׁאָר[55], אוֹ**
36 **שֶׁנָּפַל עָלֶיהָ, אוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ - קוֹנְסִין אוֹתוֹ**
37 **וּמַעֲבִירִין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה[56], וַאֲפִלּוּ מַה שֶׁנָּטַל לוֹקְחִין**
38 **אוֹתוֹ מִיָּדוֹ[57] וְיִנָּתֵן לְעָנִי אַחֵר[58]. [וְכֵן בְּלֶקֶט וְכֵן**
39 **בְּעֹמֶר הַשִּׁכְחָה].**

55) בכוונה לקנות על ידי זה את השאר. ואין זה אלא טעות מצידו של העני כי לפי האמת אין זה קניין כלל. 56) זה מוסב על "נפל עליה" ו"פירש טליתו עליה". 57) זה מוסב על נטל מקצת הפאה וזרק על השאר. והנה במשנה שם: "נטל מקצת פאה וזרקה על השאר אין לו בה כלום" ובתוספתא פרק ב הלכה א נוסף לזה: "ר' מאיר אומר קונסין אותו ונוטלין הימנו זו וזו". וסבור רבינו כי ר' מאיר לא בא לחלוק על דברי התנא הראשון אלא לפרש דבריו, וכן כתב בפירוש המשנה. ואף לדברי האומרים שר' מאיר

חולק על דברי תנא קמא יש מקום לפסקו של רבינו לפי מה שפסק בפרק ג מהלכות בכורות הלכה ד כר' מאיר בעניין בכור שנשחט שלא על פי מומחה, הרי ש"הלכה כר' מאיר בגזירותיו ובקנסותיו". 58) ואין בעל השדה יוצא ידי חובתו בעזיבה אלא צריך ליתן.

1 **יט. מִי שֶׁלָּקַח אֶת הַפֵּאָה[59] וְאָמַר: הֲרֵי זֶה לְאִישׁ**
2 **פְּלוֹנִי הֶעָנִי, אִם עָנִי הוּא זֶה שֶׁלָּקַח - מִתּוֹךְ שֶׁזּוֹכֶה**
3 **בּוֹ[60] לְעַצְמוֹ זָכָה בּוֹ לְאוֹתוֹ פְּלוֹנִי; וְאִם עָשִׁיר הוּא**
4 **- לֹא זָכָה לוֹ, אֶלָּא יִתְּנֶנָּה לְעָנִי שֶׁנִּמְצָא רִאשׁוֹן.**

59) שם משנה ט: "מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש פלוני עני ר' אליעזר אומר זכה לו, וחכמים אומרים יתננה לעני הנמצא ראשון". ופירשה עולא במסכת בבא מציעא, כשהיה המלקט עשיר שאסור לו ללקט לעצמו, אבל עני, שרשאי ללקט לעצמו, זוכה גם לאחרים. ופסק רבינו כחכמים ולפי פירושו של עולא. 60) כלומר, מתוך שיכול לזכות בו.

5 **כ. בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהִנִּיחַ פֵּאָה לַעֲנִיִּים אֵלּוּ הָעוֹמְדִים**
6 **לְפָנָיו, וּבָא עָנִי אַחֵר מֵאַחוֹרָיו וּנְטָלָהּ - זָכָה בָּהּ;**
7 **שֶׁאֵין אָדָם זוֹכֶה בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה וְסֶלַע שֶׁל**
8 **מְציאָה עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיָדוֹ[61].**

61) כלומר, עד שיקנה באחד מדרכי הקניין.

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר אם מניחין פאה משדה אחת לחברתה. ההפסק שעושה השדה כשתי שדות, והזורע בין האילנות. הזורע שדהו מין אחד בשתי גרנות או ב' מינין בגורן א'. האחין שחלקו או השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו. המוכר מקומות משדהו. ושנים שחלקו אילן. שדה חרובין וזיתים. והבוצר מקצת כרם להקל מעל הגפן.

9 **א. אֵין מַנִּיחִין[2] אֶת הַפֵּאָה מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ.**
10 **כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת - לֹא יִקְצֹר אֶת הָאַחַת כֻּלָּהּ**
11 **וְיַנִּיחַ בַּשְׁנִיָּה פֵּאָה הָרְאוּיָה לִשְׁתֵּיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא**
12 **תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ - שֶׁיַּנִּיחַ בְּכָל אַחַת וְאַחַת**
13 **פֵּאָה הָרְאוּיָה לָהּ[3]. וְאִם הִנִּיחַ מִשָּׂדֶה עַל חֲבֵרְתָּהּ -**
14 **אֵינָהּ פֵּאָה[4].**

2) פאה פ"ב משנה א. 3) כן הוא בספרא פרשת קדושים (פרק א הלכה יא) "שדך, לחייב על כל שדה ושדה", עיין ר"ש בפירושו שם. וכן הוא בירושלמי שם: "שנאמר שדך, ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה". 4) כן הוא בירושלמי שם: "הפריש פאה משדה לחברתה - לא קדשה".

15 **ב. הָיְתָה שָׂדֵהוּ זְרוּעָה כֻּלָּהּ מִין אֶחָד, וְהָיָה נַחַל**
16 **בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה[5], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מוֹשֵׁךְ, אוֹ אַמַּת**
17 **הַמַּיִם[6], שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִקְצֹר מַה שֶּׁבִּשְׁנֵי צִדָּדֶיהָ**
18 **כְּאַחַת[7], וְהוּא שֶׁתְּהֵיֶה מוֹשֶׁכֶת[8] וּקְבוּעָה[9] - הֲרֵי זֶה**
19 **כִּשְׁתֵּי שָׂדוֹת, וְנוֹתֵן פֵּאָה מִצַּד זֶה לְעַצְמוֹ וּמִצַּד זֶה**
20 **לְעַצְמוֹ.**

5) במשנה שם: "ואלו מפסיקין לפאה, הנחל והשלולית". ובירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אף־על־פי שאינו מושך". ומכאן דברי רבינו שנחל הוא נהר. ועיין ר"ש ורא"ש שם. 6) שם משנה ב. 7) כלומר, "כשיהיה בצד אחד, לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר" (פירוש המשניות שם). והיינו כר' יהודה שם, ולא כסתם משנה א שאמרו ששלולית (דהיינו אמת המים - רע"ב שם) מפסקת בכל ענין. 8) כן הוא בירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אע"פ שאינו מושך". ואמת המים היינו שלולית, כמבואר למעלה. 9) כן הוא בירושלמי (פ"ב הלכה ב) "תני, אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת". ונראה שפירוש קבועה, היינו שיש בה מים גם בימות החמה וגם בימות הגשמים כבהלכה הסמוכה.

21 **ג. וְכֵן אִם הָיָה מַפְסִיק דֶּרֶךְ הַיָּחִיד[10] שֶׁהוּא רָחָב**
22 **אַרְבַּע אַמּוֹת[11], אוֹ דֶּרֶךְ הָרַבִּים הָרָחָב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה**
23 **אַמָּה[12]. אֲבָל שְׁבִיל[13] הַיָּחִיד וְהוּא פָּחוֹת מֵאַרְבַּע[14],**
24 **אוֹ שְׁבִיל הָרַבִּים פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה: אִם הָיָה**
25 **קָבוּעַ[15] בִּימוֹת הַחַמָּה וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים - מַפְסִיק;**
26 **וְאִם אֵינוֹ קָבוּעַ בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - אֵינוֹ מַפְסִיק, אֶלָּא**
27 **הֲרֵי הוּא כְּשָׂדֶה אַחַת.**

10) שם משנה א. 11) כן הוא בבבא בתרא צט: 12) שם. 13) פאה שם. 14) כן מפרש רבינו "שביל" שבמשנה שם, שהוא פחות מרחבו של דרך: פחות מארבע אמות בשביל היחיד, ופחות משש עשרה אמה בשביל הרבים. [ואף־על־פי שדרך של יחיד אינו אלא ארבע אמות בלבד - אין לתת לשביל של רבים, שהוא פחות משש עשרה אמה, דין של "דרך היחיד" על־כל־פנים - "מפני שהרבים יש להם דרכים רבים מלבד זו, ואסור שיניחוהו ולא יעברו עליו" (לשון רבינו בפירוש המשנה שם), ולפיכך אין לו דין דרך אלא אם הוא רחב שש עשרה אמה, אבל בפחות מכאן יש לו דין שביל בלבד (ראה להלן בשביל צריך להיות קבוע), לעומת דרך היחיד ש"אין לו דרך אחרת והוא הולך ושב עליה תמיד" (פירוש המשנה שם), שיש לה דין דרך אף־על־פי שאינה רחבה אלא ארבע אמות בלבד]. 15) משנה שם. ובירושלמי שם מפורש, שגם בשביל הרבים צריך שיהא קבוע, וכדברי רבינו.

28 **ד. הָיָה[16] מַפְסִיק בָּהּ אֶרֶץ[17] בּוּרָה, שֶׁאֵינָהּ זְרוּעָה**
29 **וְלֹא חֲרוּשָׁה, אוֹ אֶרֶץ נִירָה, וְהִיא שֶׁנֶּחֱרְשָׁה וְלֹא**
30 **נִזְרְעָה, אוֹ שֶׁהִפְסִיק בָּהּ זֶרַע אַחֵר[18], כְּגוֹן שֶׁהָיָה**
31 **חִטִּים מִכָּאן וְחִטִּים מִכָּאן וּשְׁעוֹרִים בָּאֶמְצַע[19], אוֹ**
32 **שֶׁקָּצַר בְּאֶמְצָעָהּ, אֲפִלּוּ קֹדֶם שֶׁתָּבִיא שְׁלִישׁ[20], וְחָרַשׁ**
33 **מָקוֹם שֶׁקָּצַר - הֲרֵי זוֹ נִפְסֶקֶת לִשְׁתֵּי שָׂדוֹת. וְהוּא**
34 **שֶׁיִּהְיֶה רֹחַב כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ כִּשְׁלֹשָׁה תְּלָמִים[21] שֶׁל**
35 **פָּתִיחַ[22], וְהוּא פָּחוֹת מִבֵּית רֹבַע[23]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
36 **אֲמוּרִים? בְּשָׂדֶה קְטַנָּה, שֶׁהִיא חֲמִשִּׁים אַמָּה עַל שְׁתֵּי**
37 **אַמּוֹת[24] אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל אִם הָיְתָה יְתֵרָה עַל זוֹ - אֵין**

הַבּוּר אוֹ הַנִּיר מַפְסִיקָהּ לִשְׁתַּיִם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה בּוֹ רֹחַב בֵּית רֹבַע; אֲבָל זֶרַע אַחֵר כָּל שֶׁהוּא - מַפְסִיק בָּהּ[25].

16) משנה שם. 17) בדפ' רומי: "שדה". 18) שם. 19) [המדובר כשאין כאן צורך להרחיק משום כלאים (ראה בפ"ג מהלכות כלאים), שאם יש צורך להרחיק משום כלאים, הרי ההרחקה היא כשיעור בית רובע (שם הלכה ט), ואם־כן יש כאן הפסק יותר משיעור ארץ בורה (ראה להלן ששיעור הפסק ארץ בורה, היא פחות מבית רובע) וראה ב"משנה ראשונה"]. 20) כלומר, אם הביאה שליש שחייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז) בוודאי שחיוב בפאה מפסיק (ירושלמי פ"ב הלכה א, לדעת ר' מאיר אפילו בלי חרישה) אלא אפילו אם לא הביאה שליש, שאינה חייבת עוד בפאה (למעלה שם) - גם כן מפסקת, כיון שחרש (ראה בכסף־משנה, בפאת השולחן, ובתוספתא כפשוטה לפאה פ"א עמ' 44 43). 21) ירושלמי שם. 22) תלמים שעושים בתחילת החרישה בפתיחתה (פירוש הרא"ש). 23) כך נראה בירושלמי שם (רדב"ז). ושיעור בית רובע הוא כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה מרובע (פ"ג מהלכות כלאים הלכה ט). 24) ירושלמי שם. 25) כדעת רב שם, ועיין בכסף־משנה.

ה. אֲכָלָהּ גּוּבַאי[26] אוֹ קִרְסְמוּהָ נְמָלִים בְּאֶמְצָעָהּ, אִם חָרַשׁ מָקוֹם שֶׁאָכְלוּ - הֲרֵי זֶה מַפְסִיק.

26) תוספתא פאה פ"א, וירושלמי שם.

ו. הַזּוֹרֵעַ בְּהַר[27] שֶׁאֵינוֹ כֵּלוֹ שָׁוֶה, אֶלָּא יֵשׁ בּוֹ תִּלִּים גְּבוֹהִים וּמְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת עֲמָקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲרֹשׁ אוֹתוֹ כֻּלּוֹ וּלְזָרְעוֹ כְּאַחַת, אֶלָּא נֶחֱרָשׁ הַמָּקוֹם הַגָּבוֹהַּ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְהַנָּמוּךְ בִּפְנֵי עַצְמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת, וּמַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת בְּסוֹף הָהָר עַל כָּל הָהָר.

27) פאה פ"ב משנה ב: "וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, אף־על־פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, הוא נותן פאה לכל". וכפירושו שם בפירוש המשנה.

ז. מַדְרֵגוֹת שֶׁהֵן גְּבוֹהוֹת[28] עֲשָׂרָה טְפָחִים - נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם הָיוּ רָאשֵׁי שׁוּרוֹת

28) תוספתא שם.

מְעֹרָבִים[29] - נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל. הָיוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רָאשֵׁי הַשּׁוּרוֹת מְעֹרָבִין - נוֹתֵן מֵאַחַת עַל הַכֹּל[30]. הָיָה סֶלַע[31] עַל פְּנֵי כָּל הַשָּׂדֶה: אִם עוֹקֵר הוּא[32] אֶת הַמַּחֲרֵשָׁה מִצַּד זֶה וְנוֹתְנָהּ מִצַּד זֶה - מַפְסִיק, וְאִם לָאו - אֵינוֹ מַפְסִיק.

29) שם. כלומר, המדריגות עולות בשיפוע מסביב להר, ונמצאות ראשי השורות של התבואה, מעורבים (תוספתא כפשוטה). וראה פאה פ"ג משנה א. 30) בירושלמי שאלו: הרי עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה לצד אחר, והרי זה כסלע דלהלן. ויתכן כי רבינו סבור כי סלע שעל פני כל השדה חמור ממדריגות (כסף־משנה ורדב"ז). אבל צריך עיון, מאין שאב מקורו לפסוק נגד הירושלמי. 31) ירושלמי שם הלכה ב. 32) אם צריך לעקור כשחורש.

ח. הַזּוֹרֵעַ שָׂדֶה[33] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אִילָנוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת[34] בֵּין הָאִילָנוֹת וְאֵין כָּל הַזֶּרַע מְעֹרָב - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת[35] לְכָל הַשָּׂדֶה; שֶׁדָּבָר יָדוּעַ שֶׁשָּׂדֶה אַחַת הִיא, וּמִפְּנֵי מְקוֹם הָאִילָנוֹת נֶחֱלָק הַזֶּרַע.

33) פאה שם. 34) הן ערוגות מרובעות, דומות לדפוס שעושים בו הלבנים (פיה"מ שם). כלומר, הזרעים מחולקים מלבנות מלבנות. 35) כבית־הלל שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָאִילָנוֹת כָּל עֲשָׂרָה בְּתוֹךְ בֵּית סְאָה[36]; אֲבָל אִם הָיוּ כָּל עֲשָׂרָה אִילָנוֹת בְּיוֹתֵר מִבֵּית סְאָה - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן[37]; שֶׁהֲרֵי הָאִילָנוֹת מְרֻחָקִים הַרְבֵּה, וְלֹא מִפְּנֵי הָאִילָנוֹת זָרַע מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

36) ירושלמי על המשנה שם. 37) כן גירסת רבינו בירושלמי שם, היפך מגירסתנו. ועיין בכסף־משנה.

י. וְכֵן מַלְבְּנוֹת הַבְּצָלִים[38] שֶׁבֵּין הַיָּרָק[39] - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת[40] לְכָל הַבְּצָלִים, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיָּרָק מַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן[41] וּמְשַׁיְּמָם מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת.

38) שם פ"ג משנה ד. 39) [והם זרועים באופן שאין איסור מחמת כלאים]. 40) כחכמים במשנה שם. 41) וירק הוא זרע אחר, והוא מפסיק כמבואר למעלה הלכה ד - כאן זה הפסק, שדבר ידוע ששדה אחת היא, ומפני מקום הירק נחלק הזרע, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ח באילנות.

יא. שָׂדֶה שֶׁכֻּלָּהּ זְרוּעָה מִין אֶחָד[42], וְכֵיוָן שֶׁהִתְחִילוּ בָּהּ מְקוֹמוֹת לְיַבֵּשׁ[43] עָקַר אוֹ תָּלַשׁ מַה שֶּׁיָּבֵשׁ מִכָּאן וּמִכָּאן[44], עַד שֶׁנִּשְׁאַר הַלַּח מְפֹרָד מַלְבְּנוֹת מַלְבְּנוֹת מְרֻחָקוֹת זוֹ מִזּוֹ: אִם הָיָה דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שָׁם לִזְרֹעַ מֵאוֹתוֹ הַמִּין עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, כְּגוֹן שֶׁבֶּת אוֹ חַרְדָּל[45] - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ פֵּאָה מִכָּל מַלְבֵּן וּמַלְבֵּן; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר: עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת נִזְרְעוּ. וְאִם הָיָה מִין אֶחָד שֶׁזּוֹרְעִין אוֹתוֹ שָׂדוֹת, כְּגוֹן תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - נוֹתֵן אַחַת לַכֹּל[46].

42) ודין הוא שנותן פאה אחת על הכל. 43) שם משנה ב. 44) ירושלמי שם הלכה א. 45) "שבת מלשון לעז אניט, ובלשון ערב אל־שבת. וחרדל בלשון ערב אל־כרדל, ובלשון לעז שינאפרי. שמנהג אדם לזרוע אותן פרודות בערוגות" (פירוש המשנה שם). (וצריך עיון, שכאן כתב רבינו שחרדל דרכו להזרע ערוגות ערוגות, ואילו בפ"א מהלכות כלאים הלכה ט כתב, שחרדל דרכו להזרע שדות - אור פני מלך). 46) שם. כחכמים, ולא כרבי עקיבא.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[47] כְּשֶׁהָיָה יָבֵשׁ מִכָּאן וְיָבֵשׁ

מִכָּאן וְלַח בָּאֶמְצַע[48]; אֲבָל לַח מִכָּאן וּמִכָּאן וְיָבֵשׁ בָּאֶמְצַע[49] - מַנִּיחַ מִן הַיָּבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּמִן הַלַּח בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

47) שנותן פאה אחת לכל, ובכלל זה גם מן הלח על היבש. 48) ירושלמי שם, ועיין כסף־משנה. שכיון שהיבש הוא בתחילת השדה מצד זה ומצד זה, אין זה נראה כשתי שדות, שכן נוהג להתחיל בקצירה בתחילת השדה (פני משה שם). 49) שאין דרך להתחיל בקצירה מאמצע השדה, וזה נראה כשתי שדות (שם).

יג. שָׂדֶה שֶׁזְּרָעָהּ בְּצָלִים[50] אוֹ פּוּלִים אוֹ אֲפוּנִים[51] וְכֵיוֹצֵא בָהֶן, וְהָיָה בְּדַעְתּוֹ לִמְכֹּר מִקְצָתָן לַחִין בַּשּׁוּק, וּמַנִּיחַ מִקְצָת הַשָּׂדֶה יָבֵשׁ וְיַעֲשֶׂה מִמֶּנּוּ גֹּרֶן - חַיָּב לְהַנִּיחַ פֵּאָה לָזֶה שֶׁמּוֹכֵר לַח בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְלָזֶה שֶׁקּוֹצֵר אוֹתוֹ יָבֵשׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ[52].

50) שם משנה ג: "המחליק בצלים לחים". 51) "לאו באותן שהן מין ירק, דירק לא מיחייב בפאה (למעלה פ"ב הלכה ב), אלא באותן שהם זרעים, כדתנן בפ"ג דכלאים (משנה ב): אפונין השופין מין זרעים, אפונין הגמלנים מין ירק" (ר"ש שם, ועיין שם בפירוש המשנה לרבינו). 52) שאף מי שסובר שלח ויבש הם מין אחד, מודה הוא ששוק וגורן הם שני מינים ('תוספות יום־טוב').

יד. הַזּוֹרֵעַ אֶת שָׂדֵהוּ[53] מִין אֶחָד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂהוּ שְׁתֵּי גְּרָנוֹת[54] - מַנִּיחַ פֵּאָה אַחַת[55]. זָרְעָהּ שְׁנֵי מִינִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אוֹתָהּ גֹּרֶן אַחַת - נוֹתֵן פֵּאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וּפֵאָה לְמִין זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ.

53) שם פ"ב משנה ה. 54) המדובר כשעבר וקצר כל השדה, ונותן פאה מן התלוש (משנה ראשונה). 55) כיון שהם מין אחד.

טו. זָרַע שְׁנֵי זְרָעִים[56] מִמִּין אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁזְּרָעָהּ שְׁנֵי מִינֵי חִטִּים[57] אוֹ שְׁנֵי מִינֵי שְׂעוֹרִים: אִם עֲשָׂאָן גֹּרֶן אַחַת[58] - נוֹתֵן פֵּאָה אַחַת; שְׁתֵּי גְּרָנוֹת - נוֹתֵן שְׁתֵּי פֵּאוֹת. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[59].

56) פאה שם. 57) "יש ממיני חטים גסים ויש דקים, ויש מהם ירוק ויש מהם אדום" (פירוש המשנה שם). 58) הכל תלוי בגרנות. 59) שם משנה ו.

טז. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ[60] - נוֹתְנִין שְׁתֵּי פֵּאוֹת[61]. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ[62] - נוֹתְנִין פֵּאָה אַחַת[63]. הַשְּׁתָּפִין שֶׁקָּצְרוּ[64] חֲצִי הַשָּׂדֶה וְאַחַר כָּךְ חִלְקוּ - זֶה שֶׁלָּקַח הַקָּצִיר אֵינוֹ מַפְרִישׁ כְּלוּם[65], וְזֶה שֶׁלָּקַח הַקָּמָה מַפְרִישׁ עַל הַחֲצִי שֶׁלָּקַח בִּלְבַד[66]. חָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ[67] וְקָצְרוּ הַחֲצִי הָאַחֵר בְּשִׁתָּפוּת[68] - כָּל אֶחָד מֵהֶן מַפְרִישׁ מֵחֶלְקוֹ שֶׁבַּקָּמָה עַל חֵלֶק חֲבֵרוֹ שֶׁבַּקָּמָה[69], אֲבָל לֹא עַל הַחֲצִי שֶׁנִּקְצַר[70].

60) לפני הבצירה. שם פ"ג משנה ה. 61) שלכל אחד ואחד קוראים בו "שדך" (ר"ש שם). 62) לפני הקצירה (רדב"ז). 63) שהרי שותפים חייבים בפאה (למעלה פ"ב הלכה ג). 64) ירושלמי שם הלכה ד. 65) לפי שחובת הפאה בקמה (למעלה שם ה"ד), והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה". ש"הלוקח נותן פאה לכל", ולא המוכר (שם הלכה ה), וראה להלן. 66) [אף־על־פי שלגבי המוכר, אמרנו ש"אינו מפריש כלום", שהוא כ"קצר חציה ומכר חציה" (ראה למעלה) - לגבי הלוקח אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שהקמה שנפל בחלקו, היה שלו מתחילה, והקציר שנפל בחלקו של הראשון היה שלו, ואינו דומה ל"קצר חציה ומכר חציה", לפי שאין כאן שום מכירה. וטעמו של דבר נראה, לפי שדין "ברירה" (= הוברר הדבר למפרע) אינו מוחלט אצלנו, אלא מוטל בספק, ולפיכך אמרו (ביצה לח.), שבדבר שהוא מן התורה - "אין ברירה" (ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה א). ובדבר שהוא מדרבנן - "יש ברירה" (ראה בפ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). ואף־על־פי ש"ספק לקט לקט" (להלן פ"ד הלכה ט), וכן כל ספק במתנות עניים - לחומרא, וחייב (למעלה שם הלכה יג) - כשהספק נפל בין שני בני אדם, כל אחד מדחהו אל השני: בעל הקמה אומר לו: לך לבעל הקציר, לפי ש"אין ברירה", והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה", ש"הלוקח נותן פאה לכל", ובעל הקציר מדחהו אל בעל הקמה, לפי ש"יש ברירה", וחייב בעל הקציר להפריש על חלקו, וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה וב"אור פני מלך"]. 67) ירושלמי שם (ועיין ר"י קורקוס, כסף־משנה, רדב"ז ו"אור פני מלך"). והיינו בין בקציר ובין בקמה. 68) ושוב חלקו, וכל אחד לקח חצי בקציר וחצי בקמה, ראה כסף־משנה. 69) אין הכוונה שכל אחד חייב ליתן שיעור פאה שלם לקמה הנ"ל, אלא הכוונה שהוא יכול לתת על חלק חבירו, שמכיון שקצרוה בשותפות, אף־על־פי שאח"כ חלקוה, אין כאן שתי שדות אלא שדה אחת. 70) שכיון שנפטר בחלוקה הראשונה - אינו חוזר ומתחייב (כסף־משנה). [ואף־על־פי שכשחזרו ונשתתפו עכשיו, יכולים העניים לומר לשניהם: חלקנו אצלכם - כיון שחזרו וחלקו - כל אחד מדחהו שוב אצל השני, כנ"ל].

יז. שָׂדֶה שֶׁהִגִּיעַ חֲצִיָּהּ[71] עַד שְׁלִישׁ וְחֶצְיָהּ לֹא הִגִּיעַ[72], וְהִתְחִיל וְקָצַר בַּחֲצִי שֶׁהִגִּיעַ חֶצְיוֹ[73], וְאַחַר כָּךְ הֵבִיאָה כֻּלָּהּ שְׁלִישׁ, וְאַחַר כָּךְ גָּמַר הַחֲצִי הָרִאשׁוֹן[74] שֶׁהִגִּיעַ בַּתְּחִלָּה - מַפְרִישׁ מִן הָרִאשׁוֹן[75] עַל הָאֶמְצָעִיִּים[76], וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹן[77] וְעַל הָאַחֲרוֹן[78].

71) ירושלמי שם. 72) שעדיין אינה חייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז), [וראה להלן פ"ה הלכה ט]. 73) כלומר, רביע מכל השדה. ונתחייב החצי הזה כולו על שני חצייו (= רביעיו), אבל החצי השני של השדה, שעדיין לא הגיע לשליש, לא נתחייב בקצירה זו, וראה להלן. 74) כלומר, קצר גם את הרביע הנ"ל שהניחו ולא קצרו מקודם. ועכשיו כיון שגם החצי השני של השדה, שמקודם לא הגיע לשליש, הגיע עכשיו לשליש - נתחייב הוא על ידי הקצירה של הרביע הנ"ל. 75) היינו הרביע שקצר בתחילה (ר"י

קורקוס). 76) היינו הרביע השני שקצרו אחר־כך, ששני רבעים אלה הם שדה אחת. 77) על הרביע הראשון, שהם שדה אחת, כנ"ל, עכשיו לשליש. שהרי קצירת הרביע האמצעי חייב בפאה את החצי האחרון, ואף הם שדה אחת. 78) היינו החצי השני של השדה, שעכשיו הגיע לשליש. שכיון שבעת קצירת האמצעי (= הרביע השני) הגיע לשליש בישול, ונתחייב בפאה על ידו - הם שדה אחת. ובכ"י נוסף: "אבל לא מן הראשון על האחרון" (מעשה רוקח, וכן הוא בדפוסים עתיקים, וכן הגיה מהר"י אבוהב). והמקור בירושלמי שם: "אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון", כלומר, מן הראשון שבצד זה על הראשון שבצד זה, דהיינו האחרון (ר"י קורקוס). שכיון שהאחרון הזה היה פטור כשהתחילו לקצור הרביע הראשון, הרי הם כשתי שדות (ר"י קורקוס).

1 **יח. הַמּוֹכֵר[79] מְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת[80] מִשָּׂדֵהוּ לַאֲנָשִׁים**
2 **הַרְבֵּה, אִם מָכַר כָּל הַשָּׂדֶה - כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן**
3 **פֵּאָה אַחַת מֵחֶלְקוֹ[81] שֶׁלָּקַח. וְאִם הִתְחִיל בַּעַל הַשָּׂדֶה**
4 **לִקְצֹר[82] וּמָכַר מִקְצָת[83] וְשִׁיֵּר מִקְצָת - בַּעַל הַשָּׂדֶה**
5 **נוֹתֵן פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל לִקְצֹר**
6 **נִתְחַיֵּב בַּכֹּל. וְאִם מָכַר תְּחִלָּה[84] - מַפְרִישׁ הַלּוֹקֵחַ עַל**
7 **מַה שֶׁלָּקַח, וּבַעַל הַשָּׂדֶה עַל מַה שֶּׁשִּׁיֵּר.**

79) פאה פ"ג משנה ה: "המוכר קלחי אילן בתוך שדהו". 80) לדעת רש"י (חולין קלח.) המדובר כשהלוקחים לא קנו קרקע אלא קלחים בלבד, וראה להלן. 81) כן כתב שם בפירוש המשנה: "ומה שאמר נותן פאה מכל אחד ואחד, חוזר על הלקוח". אבל רש"י (חולין שם) מפרש: "נותן לוקח פאה מכל אילן ואילן, ואין אחד מהם פוטר חבירו, הואיל ואין השדה שלו, שאם היתה שדה שלו היה נותן מאחד על כולן". ולדעת רבינו, המדובר כשמכר גם הקרקע, ראה למעלה. 82) כרב חסדא בחולין שם. 83) כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא־קמא. 84) לפני קצירה.

8 **יט. שְׂדֵה אִילָן[85] - אֵין מַפְסִיק בָּהּ אֶלָּא גָּדֵר גְּבוֹהַּ[86]**
9 **הַמַּבְדִּיל בֵּין הָאִילָנוֹת. אֲבָל אִם הָיָה הַגָּדֵר מַבְדִּיל**
10 **מִלְּמַטָּה, וְהַבַּדִּים וְהַפֹּארוֹת מְעֹרָבִין[87] מִלְּמַעְלָה**
11 **וְנוֹגְעִין בַּגָּדֵר[88] עַל גַּבּוֹ - הֲרֵי זֶה כְּשָׂדֶה אַחַת וְנוֹתֵן**
12 **פֵּאָה לַכֹּל.**

85) פאה פ"ב משנה ג. 86) [במשנה שם: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר", ולא פורש כמה גבהו של הגדר, אבל בספרא פ' קדושים (פרק ב הלכה ג) מפורש: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. וכן מפורש לענין כלאים (כלאים פ"ד משנה ג) "איזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים". ומכיון שכאן לא פירש רבינו כן, נראה שאף־על־פי שסתם גדר הוא, אמנם, עשרה טפחים, והוא מפסיק בין אילן לאילן לענין פאה, כשם שהוא מפסיק לכלאים - אין זה אלא אם אין הבדים והפארות מעורבין למעלה (ובאופן זה מדובר בספרא שם), אבל אם הבדים והפארות מעורבים למעלה, אין הגדר הזה מפסיק. ולכן כתב רבינו סתם: "גדר גבוה המבדיל בין האילנות"). 87) ראה למעלה פ"ז מהלכות כלאים הלכה כב, וב"אור פני מלך" כאן, וצ"ע. 88) במשנה: "שער כותש אינו מפסיק", ופירש רבינו שם: "שער כותש הוא הבדים והפארות, ירצה לומר ענפי האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו, ואז יהיה כמחובר, ואמרו בגמרא: כעלי במכתשת ענינו שינטו הפארות על הקיר".

13 **כ. שְׁנַיִם שֶׁלָּקְחוּ[89] אִילָן[90] אֶחָד - נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ פֵּאָה**
14 **אַחַת[91]. לָקַח זֶה צְפוֹנוֹ וְזֶה דְּרוֹמוֹ - זֶה נוֹתֵן פֵּאָה**
15 **לְעַצְמוֹ וְזֶה נוֹתֵן פֵּאָה לְעַצְמוֹ[92].**

89) שם פ"ג משנה ה. 90) מהאילנות החייבים בפאה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה ב. 91) ששניהם שותפין באילן. 92) כיון שאינם שותפים, וחלקו של כל אחד ואחד מסוים בפני עצמו.

16 **כא. הַחְרוּבִין[93], כֹּל שֶׁאָדָם עוֹמֵד בְּצַד חָרוּב זֶה**
17 **וַחֲבֵרוֹ עוֹמֵד בְּצַד חָרוּב זֶה[94] וְרוֹאִין זֶה אֶת זֶה[95] -**
18 **הֲרֵי הֵן כֻּלָּן[96] שָׂדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן. הָיוּ שְׁנֵי**
19 **הַצְּדָדִין רוֹאִין אֶת הָאֶמְצָעִיִּים וְאֵין הַצְּדָדִים רוֹאִין**
20 **זֶה אֶת זֶה - מַפְרִישׁ מִצַּד אֶחָד מִן הָרִאשׁוֹנִים עַל**
21 **הָאֶמְצָעִיִּים, וּמִן הָאֶמְצָעִיִּים עַל הָרִאשׁוֹנִים; אֲבָל לֹא**
22 **יַפְרִישׁ מִצַּד זֶה עַל הַצַּד הָאַחֵר.**

93) שם פ"ב משנה ד. [וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג, שיש הבדל בין חרובי צלמונה שאינם ראויים למאכל רוב האדם, ואינם מחויבים במעשר אלא מדרבנן, לבין שאר החרובין שחייבים במעשר מן התורה. ונראה שכן גם לענין פאה, שהרי כלל אחר בשניהם, ראה בפאה פ"א משנה ד, ובמעשרות פ"א משנה א). 94) "והטעם בחרובין, מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכים, כדתנן (ב"ב כד:) בחרוב ובשקמה חמשים אמה" (ראב"ד). 95) והראב"ד מפרש שהאדם עומד בראש חרוב זה, ורואה החרוב שבצד אחר. 96) בדפוס רומי, כשדה.

23 **כב. הַזֵּיתִים[97], כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ מֵהֶן בְּרוּחַ אַחַת מְרוּחוֹת**
24 **הָעִיר[98], כְּגוֹן זֵיתִים שֶׁיֵּשׁ בְּמַעֲרַב הָעִיר כֻּלָּן אוֹ**
25 **בְּמִזְרָחָהּ - הֲרֵי הֵן כְּשָׂדֶה אַחַת, וּפֵאָה אַחַת לְכֻלָּן.**

97) פאה פ"ב מ"ד. 98) לא מרוחות העולם, עיין בירושלמי שם ה"ג. ויתכן כי הלכה למשה מסיני היא, לחלק בין זיתים לשאר האילנות (משנה ראשונה).

26 **כג. הַבּוֹצֵר[99] אֶת מִקְצַת כַּרְמוֹ מִכָּאן וּמִכָּאן כְּדֵי**
27 **לְהָקֵל מֵעַל הַגֶּפֶן עַד שֶׁיִּמְצְאוּ שְׁאָר הָאַשְׁכּוֹלוֹת רֵוַח**
28 **וְיוֹסִיפוּ - הוּא הַנִּקְרָא מֵדֵל. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[100],**
29 **שֶׁהַבּוֹצֵר מֵרוּחַ אַחַת - אֵינוֹ מֵדֵל, וּלְפִיכָךְ נוֹתֵן מִן**
30 **הַנִּשְׁאָר פֵּאָה הָרְאוּיָה לַכֹּל[101], וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּצַר**
31 **לַשּׁוּק. אֲבָל אִם הֵדֵל לִמְכֹּר בַּשּׁוּק - אֵינוֹ נוֹתֵן פֵּאָה**
32 **לָזֶה שֶׁהֵדֵל[102]. הֵדֵל לְהָבִיא בְּבֵיתוֹ[103] - נוֹתֵן מִן**
33 **הַנִּשְׁאָר שֶׁהִנִּיחַ לִדְרֹךְ פֵּאָה אַחַת הָרְאוּיָה לַכֹּל.**

99) שם פ"ג משנה ג. 100) למעלה פ"ב הלכה ו. 101) משנה שם. 102) שן: "נותן מן המשואר על מה ששייר". 103) ירושלמי שם. כלומר, מביאו לבית ודורך אותם, ואין זה עראי (רדב"ז).

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ד־כ' תשרי תשע"ט

יום ראשון י"ד תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שני ט"ו תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שלישי ט"ז תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים —— כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי —— הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ —— זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ —— זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעִקַּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" —— כְּלוֹמַר יָשִׂים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפַּלְּלוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום רביעי י"ז תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכ"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־יוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה (כד.) וּמִתַּעֲנִית (כו.) וּבְפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (לז:).

הַמִּצְוָה הי"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים ו, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

יום חמישי י"ח תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה יג.

הַמִּצְוָה הי"ג —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל יָד, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ" (שם); וְגַם הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ נִכְפַּל אַרְבַּע פְּעָמִים. וְהָרְאָיָה שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד שְׁתֵּי מִצְוֹת —— הוּא אָמְרָם בַּגְּמָרָא מְנָחוֹת (מד.) עַל דֶּרֶךְ הַתְּמֵהּ עַל מִי שֶׁסּוֹבֵר, שֶׁתְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ וְשֶׁל יָד לֹא תּוּנַח אַחַת מֵהֶן בְּלִי הָאַחֶרֶת, אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן בִּנְמְצָא, וְזֶה לְשׁוֹנָם: "מַאן דְּלִית לֵהּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, חָדָא מִצְוָה לֹא לֶעֱבֵד?!" כְּלוֹמַר: מִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא יַעֲשֶׂה [לְפָחוֹת] אַחַת?! לֹא, אֶלָּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְפִיכָךְ יָנִיחַ אֵיזוֹ מֵהֶן שֶׁבִּנְמְצָא. הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁקָּרְאוּ לַתְּפִלִּין שֶׁל יָד וְשֶׁל רֹאשׁ שְׁתֵּי מִצְוֹת. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהֶן, שֶׁהֲרֵי אָמַר יִתְעַלֶּה בְּטַעַם חִיּוּבָן: "לְמַעַן

תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ" (שמות יג, ט) — וְנָשִׁים אֵינָן חַיָּבוֹת בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָךְ בְּאֵרוּ בַּמַּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי שְׁתֵּי הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה בְּפֶרֶק ד' מִמְּנָחוֹת (לא: ואילך).

יום שישי י"ט תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה טו. יח.

הַמִּצְוָה הַט"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמַעֲשֶׂה מְזוּזָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ט). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה (שם יא, כ); וְדִינֵי מִצְוָה זוֹ כֻּלָּם נִתְבָּאֲרוּ בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (דף לא ואילך).

הַמִּצְוָה הַי"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיְּהֵא לְכָל־זָכָר מִמֶּנּוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. וְאִם יִכְתְּבוֹ בְּיָדוֹ — הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח מְאֹד וְהוּא עָדִיף, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מנחות ל.): "כְּתָבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִבְּלוֹ מֵהַר סִינַי". וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְכָתְבוֹ בְּיָדוֹ — חַיָּב הוּא לִקְנוֹתוֹ אוֹ יְבַקֵּשׁ שֶׁיִּכְתְּבוּ בִּשְׁבִילוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּתְבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה (שירת האזינו) הַזֹּאת" (שם לא, יט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל התורה), לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֵתָּר לִכְתֹּב אֶת־הַתּוֹרָה פָּרָשִׁיּוֹת פָּרָשִׁיּוֹת (ובעל־כרחך חייב בכתיבת התורה כולה). וְאָכֵן רְצוֹנוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת" — כָּל־הַתּוֹרָה הַכּוֹלֶלֶת אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (כא.): "אֲמַר רָבָא: אַף־עַל־פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לָאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה — מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. אֵיתֵבֵהּ (הקשה על דבריו) אַבַּיֵּי: (נאמר במשנה שמלך) כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשְׁמוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְגָּאֶה בְּשֶׁל אֲבוֹתָיו — (מכאן ש)מֶלֶךְ אֵין (כן), הֲדִיוֹט לָא?!" וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "הָתָם לָא נִצְרְכָה (שם לא בא הפסוק ללמד) אֶלָּא לִשְׁתֵּי תּוֹרוֹת, כִּדְתַנְיָא: 'וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה' — שְׁתֵּי תּוֹרוֹת"; כְּלוֹמַר, שֶׁהַחִלּוּק בֵּין מֶלֶךְ לְהֶדְיוֹט הוּא, שֶׁכָּל־אָדָם חַיָּב לִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד, וְהַמֶּלֶךְ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי כְּתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה וּתְנָאָיו בְּפֶרֶק ג' מִמְּנָחוֹת (ל ואילך) וּבְרֵישׁ (בבא) בַּתְרָא (יג־יד.) וְשַׁבָּת (קלג:).

יום ש"ק כ' תשרי ה'תשע"ט

מצות עשה יז.

הַמִּצְוָה הַי"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־מֶלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶצְלֵנוּ עַל כִּסֵּא הַמַּלְכוּת יִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וְלֹא יִפְרַד מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם יז, יח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִסַּנְהֶדְרִין (כא.).

המשך ביאור למס' מנחות ליום שני עמ' ב

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִּי לֵילַף** – גם הוא ילמד 'יִהְיוּ' מ'יִהְיוּ'. משיבה הגמרא: רבי עקיבא סובר שדָּנין – למדים **דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֵן** – שדינו להיתנתן לכהן **מִדָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֵן**, ולכן יש ללמוד את 'יהיו' לגבי הלחם שנאכל לכהנים, מ'תהיינה' שנאמרה לגבי הלחם שנאכל לכהנים, **לְאַפּוּקֵי הָנֵי** – להוציא את אלו, כלומר, ולא ללמוד מן הפסוק שנאמר לגבי שבעת הכבשים, משום **דְּעוֹלוֹת נִינְהוּ** – שבאים לעולה, ומוקטרים על המזבח ואין בהם אכילה לכהנים, ואין ללמוד מהם עיכוב בכבשי השלמים שבשרם נאכל לכהנים.

הגמרא מביאה מקור נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תאמר **דִּבְקָרָא גּוּפֵיהּ קָא מִיפַּלְגִי** – בפירוש הפסוק עצמו חולקים רבי עקיבא ובן ננס, נאמר בפסוק (שם כג כ) 'קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר**, שפירוש הפסוק שהם קודש רק לכהן, **וְאִי זֶהוּ דָּבָר שֶׁכּוּלּוֹ לַכֹּהֵן, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הַלֶּחֶם** שנאכל לכהנים ואין מקריבים ממנו על המזבח, ולא כבשי השלמים שאימורידם נקטרים על המזבח, ולכן ודאי תיבת 'יהיו' מלמדת שהלחם מעבב.

וּבֶן נַנָּס סובר, שאין פירוש הפסוק בדבר שכולו לכהן, שהרי **מִי כְּתִיב** – וכי כתוב 'קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַכֹּהֵן' שמשמע שנאכלים רק לכהנים, והרי 'קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן' **כְּתִיב**, שמשמע שיש מהם גם לה' וגם לכהן, **וְאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁמִּקְצָתוֹ** קרב על המזבח והוא לַה', **וּמִקְצָתוֹ** נאכל לַכֹּהֵן, **הֲוֵי אוֹמֵר אֵלּוּ כְּבָשִׂים**, שאימורידם נקטרים על המזבח ובשרם נאכל לכהנים, ולא שתי הלחם שאין מקריבים מהם על המזבח, ולכן ודאי תיבת 'יהיו' מלמדת שהכבשים מעכבים.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי עֲקִיבָא** מה יענה לטענת בן ננס שמשמע שהפסוק עוסק בדבר שהוא גם לה' וגם לכהן. משיבה הגמרא: **מִי כְּתִיב** 'קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' וְלַכֹּהֵן', בתוספת האות וא"ו בתיבת 'לכהן', שמשמע שהוא גם לה' וגם לכהן, והרי 'לַה' לַכֹּהֵן' **כְּתִיב** בלא וא"ו, ואם כן ביאורו שהוא כולו לכהן, ומה שנאמר 'לַה'' ביאורו **כִּדְרֵב הוּנָא** – כדברי רב הונא לגבי השבת גזל הגר שאין לו יורשים, שהממון ניתן לכהנים, **דְּאָמַר רַב הוּנָא** לבאר את הפסוק האמור בענין זה (במדבר ה ח) 'הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַה' לַכֹּהֵן' כך, **קְנָאוֹ הַשֵּׁם** – הקדוש ברוך הוא **וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן**, ואין הכהנים מקבלים את הממון מן הגזלן, אלא מן הקדוש ברוך הוא. וגם כאן יפרש רבי עקיבא את הפסוק 'לַה' לַכֹּהֵן' כך, שקנאו ה', את הלחם, ונתנו לכהן, ואין הכוונה לדבר שמקצתו לה' ומקצתו לכהן.

הגמרא מבארת אופן שבו לא נחלקו רבי עקיבא ובן ננס: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַכֹּל מוֹדִים** – בין רבי עקיבא שסובר שאין הכבשים מעכבים את הלחם, ובין בן ננס שסובר שאין הלחם מעכב את הכבשים מודים

ירמיה פרק ג ג־ט

ג וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים וּמַלְקוֹשׁ לֹוא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם: ד הֲלֹוא מֵעַתָּה (קראתי)
קָרָאת לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה: ה הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה (דברתי) דִּבַּרְתְּ וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת
וַתּוּכָל: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל הֹלְכָה הִיא
עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וַתִּזְנִי־שָׁם: ז וָאֹמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֵלַי תָּשׁוּב
וְלֹא־שָׁבָה (ותראה) וַתֵּרֶא בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה: ח וָאֶרְא כִּי עַל־כָּל־אֹדוֹת אֲשֶׁר נָאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֶדֶת יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא: ט וְהָיָה
מִקֹּל זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ:

רש"י

(ג) ומלקוש. כמטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין, ומלקוש טרדיו"א בלעז: **(ד)** הלוא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור: **(ה)** הנה דברת. בפיך לא נבוא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב. ותוכל. ונצחת למרוד: **(ו)** משובה. נצחת ומוכחת בימי יאשיה המלך כשצוני להחזיר עשרת השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל השובבה אנבוזייא"ה בלעז: ישראל. עשרת השבטי': הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה: הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה: ותזני שם. לעכו"ם, ותזני כמו ותזן יו"ד יתירה: **(ז)** ואמר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה, בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקילקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה יהודה שראו שגלו אלו ולא לקחו מוסר קרוין בגודה: **(ח)** וארא כי על כל אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזה פירושו וארא נסתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בגדה יהודה שראתה בפורענות של שומרון לתת לבה לשוב: **(ט)** ותנאף את האבן. וטעת עם פלחי אבניא ואעיא, וי"ת מקל זנותה ל' קלות מדקלילא בעינהא טעוותהא:

מצודת דוד

(ג) וימנעו. הלא בעונך נמנעו הרביבים ולא היה המלקוש ואם כן היה לך להיות בוש במעשיך: ומצח. אבל יש לך מצח מגולה כדרך אשה זונה שאינה מכסת מצחה בעבור בושה מה, לא כדרך הצנועות שמכסות מצחן אם יקרה להן דבר בושה: מאנת הכלם. אתה ממאן להיות נכלם ובוש ממעשיך: **(ד)** הלוא מעתה. הלא בעת מנעתי הגשם בעונך קראת לי בפה אבי ואמרת עלי אלוף וכו' ר"ל אתה האדון שלי מעת נעורי מיום שבחרת בי: **(ה)** הינטור. ואמרת בתפלה וכי המקום ישמור השנאה לעולם וכי ישמור האיבה לנצח והוא כפל ענין במ"ש: הנה דברת. הנה הדברים האלה דברת בפיך לבד אבל במעשה עשית הרעות וכל מה שיכולת לעשות מן הרעות עשית ומוסב למעלה לומר איך לא תכלמי אם אין לבך שלם עמי איך תדבר בתפלה כדברים האלה: **(ו)** הראית. אם נתת לב לראות אשר עשתה עדת ישראל המורדת הם בני עשרת השבטים: ותזני שם. עבדת שם לפסילים: **(ז)** ואומר. אמרתי לה על ידי הנביאים שוב אלי בתשובה: ולא שבה. לא רצתה לשוב. ותרא. ר"ל ועוד סבבה שאחותה בגודה יהודה ראתה מעשיה ולמדה ממנה: **(ח)** וארא. ר"ל ואני רואה וגלוי לפני כי עם היות שעל כל אודות אשר נאפה משובה ישראל בעכו"ם שלחתיה וכו' רואה אני שלא יראה ממני בגודה אחותה יהודה ותלך ותזן גם היא בעכו"ם כאחותה ישראל: **(ט)** והיה מקול זנותה. בעבור הקלות שיש עמה בדבר הזנות לעכו"ם חבתה את הארץ להיות חרבה ושממה: ותנאף וכו'. עשתה עכו"ם מעץ ומאבן:

מצודת ציון

(ג) רביבים. הוא המטר החזק וכן וכרביבים עלי עשב (שם לב): ומלקוש. כן נקרא המטר המאוחר היורד על הקשין ועל המלילות וכן יורה ומלקוש (שם יא): ומצח. היא הפדחת: מאנת. מלשון מיאון: הכלם. מלשון כלימה: **(ד)** אלוף. שר ואדון וכן אל תבטחו באלוף (מיכה ו): **(ה)** הינטור. ענין שמירה כמו נטרה את הכרמים (ש"ה א): לנצח. כמו לעולם: ותוכל. מלשון יכולת: **(ו)** הראית. בה"א השאלה: משובה. ענין מרד והליכה בדרכי הלב כמו וילך שובב (ישעיה נז): רענן. לח ורטוב: **(ז)** בגודה. ענין מרד כמו כל רעיה בגדו בה (איכה א): אחותה. רעותה וחברתה: **(ח)** אודות. ענינו כמו עסק וכן על אודותי (יהושע יד): נאפה. מלשון ניאוף וזנות: שלחתיה. ענין טירוד וגירושין: ספר כריתותיה. כן נקרא גט האשה וכן וכתב לה ספר כריתות (דברים כד) ע"ש שכורת ומפריד בינו לבינה: ותזן. מלשון זנות: **(ט)** מקל. מלשון קלות: את האבן. עם האבן:

שיר השירים פרק־ה טו־טז

טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים: טז חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ
מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם:

שיר השירים פרק־ו א

א אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה דוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ:

רש״י

(טו) שוקיו. כעמודי שש המיוסדים על אדני פז: **עמודי שש.** עמודי שיש, וחבירו במגלת אסתר (אסתר א) על גלילי כסף ועמודי שש, ומראהו גבוה כארזי הלבנון: **בחור כארזים.** נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים. **מיסדים על אדני פז.** אמר רבי אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר גרא פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלן ובסיס למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית יובל (ויקרא כה) וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין וסוכה, וכגון (במדבר טז) יפקוד ה׳ איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה, לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו׳: **מראהו כלבנון.** המסתכל ומתבונן בדבריו מוצא בהם פרחים ולובלים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: **בחור.** נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה: **(טז) חכו** ממתקים. דבריו ערבים: **זה דודי.** זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו, והדוגמא כלפי הקב״ה כך היא: **חכו ממתקים.** דבריו ערבים (ויקרא יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, אני ה׳ הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה, אל תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו (יחזקאל יד) ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה, עוונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה:

(א) אנה הלך דודך. מאנים ומקנטרים האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: **אנה פנה דודך.** כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר (עזרא ד) וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגו׳ ויגשו אל זרובבל וגו׳ נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו׳ וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה והם משיבים:

מצודת דוד

(טו) שוקיו עמודי שש. רגליו נאים בלובן וביושר כעמודי אבן שיש. והמה מיוסדים על אדני פז, הם כפות הרגלים, שהמה נקיות כזהב פז, עם כי מדרכם להיות מלוכלכות בעפר הארץ. והנמשל הוא על העולם השפל הדום רגלי המקום ברוך הוא, שנא׳ והארץ הדום רגלי, שהוא חזק כעמודי אבני שיש, ואדני יסוד כדור הארצי המעמידו במקומו לבל יתקרב לפאה מן הפאות, דומה הוא אל הפז. ויאמר על הנקודה האמצעית מכדור הארצי שהיא מעמדת כל הכדור במקומו כאשר חקרו הטבעיים, כי כל יסוד משתוקק ליסודו, ולכן בא הרמז בפז, כי הנקודה הזאת הוא כמעט קט כמו הפז שמעט ירד לעולם, כמו שאמרו רז״ל: **מראהו וגו׳.** מראה קומתו הוא כהר הלבנון, והוא נבחר משאר הדודים כארזים מכל עצי היער. והמשל הוא לומר שהמקום ברוך־הוא גדול ורם מכל אלהים, ומאד נבחר מכולם ואין להעריך אותם אליו: **(טז) חכו ממתקים.** כל דברי חכו מתוקים במליצה נאותה וצחות אמרים, וכל מעשיו ותנועותיו המה חמודים כי עשוים בהשכל רב. והנמשל הוא לומר דברי התורה הנתונים מפיו המה משפטים צדיקים וחוקים ישרים, וכל מעשיו בחסד וברחמים: **זה דודי וגו׳.** הנה מי שיש בו אלה השבחים זה דודי ורעי. וכאומרת בהיות כן איך לא אשתוקק אליו, וכי יש מי להעריך אליו. והנמשל הוא לומר דעו מי שכל אלה בו הוא אלהי, וכאילו תאמר עתה שפטו נא אם מי דומה לו, ומה זה תאמרו לעזבו ולהתחבר עמכם להיות תחת ממשלת השר של מעלה המושל בכם, הלא כולם כמוהם כאין למול אלהי:

(א) אנה הלך דודך. כאשר שמעו הנערות אמריה כי נעמו, אמרו לה את היפה בנשים אם לא מצאת את דודך בעיר, אמרי נא להיכן הלך ולהיכן פנה, רוצה לומר אנה דרכו ללכת ונלך עמך לבקשו במקום ההוא. כאילו תאמרנה אם את מתפחדת ללכת יחידי נלכה גם אנו בחברתך. והנמשל הוא כאילו יאמרו האומות אם הדבר כן הוא אמרי לנו היכן הוא, כלומר במה תשיב אותו אליך ובמה יתרצה ונעזור לך על ההשבה להספיק בידך להשיבו אליך, ולא נוסיף להדיחך עוד מאחריו:

מצודת ציון

(טו) שוקיו. הוא פרק מפרקי הרגל: **שש.** אבן שיש: **מיוסדים.** מלשון יסוד: **אדני.** הוא הדבר שהעמור תקוע בו. וכן אדני כסף (שמות כו יט): **פז.** הוא המובחר שבזהבים: **(טז) חכו.** הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור: **ממתקים.** מלשון מתוק:

(א) אנה. להיכן. כמו אנה אלך מרוחך (תהלים קלט ז):

ב בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה עוֹשֶׂה בֵּית דִּין בְּמָקוֹם אַחֵר וּמְבַטְּלוֹ; הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹשִׂין כֵּן, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה מְשַׁנֶּה שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ, שֵׁם עִירוֹ וְשֵׁם עִירָהּ; וְהִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיְּהֵא כּוֹתֵב: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שׁוּם שֶׁיֵּשׁ לָהּ, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

ג אֵין אַלְמָנָה נִפְרַעַת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. נִמְנְעוּ מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ; הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁתְּהֵא נוֹדֶרֶת

פירוש ברטנורא

ב בראשונה. לא היה מבטלו בפני האשה ולא בפני השליח, אלא במקום שהיה עומד היה מבטלו בפני שלשה: **מפני תקון העולם.** שהשליח שאינו יודע בדבר מוליכו לה והיא נישאת בו. ומכח תקנת ר"ג מלקין על מי שמבטל הגט או מוסר מודעא על הגט: **בראשונה היה משנה שמו ושמה.** כשהיו לו שני שמות, אחד כאן ואחד במדינת הים, היה מגרשה בשם הנוהג במקום כתיבת הגט, ולא היה מקפיד לכתוב את שניהם: **מפני תיקון העולם.** שלא יוציאו לעז על בניה מן השני, לומר לא גרשה בעלה שאין זה שמו. ואדם שהוחזק בשני שמות בשני מקומות, חד במקום הכתיבה וחד במקום הנתינה, אינה מגורשת עד שיכתוב שם של מקום הנתינה ושם של מקום הכתיבה עמו. אבל אם הוחזק בשני שמות במקום אחד וכתב אחד מן השמות, בדיעבד הגט כשר. מיהו לכתחילה צריך לכתוב שניהם. והיכא דשינה שמו או שמה בגט, אע"פ שכתב אח"כ וכל שם שיש לי, הגט בטל:

ג אין אלמנה נפרעת. כתובתה: **מנכסי יתומים, אלא בשבועה.** שלא נתקבלה כלום: **נמנעו מלהשביעה.** שמפני שהיא טורחת לפני היתומים מורה התירא לעצמה לישבע שלא לקחה כלום. ואע"פ שלקחה דבר מועט סבורה שבשכר טרחה נוטלתו ואינו מפרעון כתובתה. ולפיכך נמנעו מלהשביעה והיתה מפסדת כתובתה: **התקין ר"ג שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו.** כגון קונם מיני מזונות עלי אם נהניתי מכתובתי: **וגובה כתובתה.** ואם נשאת לאחר

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ב

במשנה הקודמת למדנו, שאם הבעל שלח גט לאשתו על ידי שליח להולכה, כל זמן שלא הגיע הגט ליד האשה, יכול הבעל להודיע לשליחו או לאשה שהגט בטל. משנתנו דנה בביטול הגט בפני אחרים, שלא בפני השליח או האשה, והיא מביאה תקנת רבן גמליאל הזקן בענין זה. כן מביאה המשנה תקנה אחרת של רבן גמליאל בענין רישום השמות של המגרש והמתגרשת ושם עירם בגט.

בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה עוֹשֶׂה בֵּית דִּין – היה הבעל מושיב בית דין, **בְּמָקוֹם אַחֵר** – שלא בפני השליח או האשה, **וּמְבַטְּלוֹ** – את הגט קודם שהגיע ליד האשה. בגמרא נחלקו אמוראים בענין בית הדין שהיה הבעל מושיב כדי לבטל בפניהם את הגט: לדעת רב נחמן היה מושיב בית דין של שני אנשים, ואף על פי שסתם "בית דין" היינו של שלושה אנשים, מכל מקום מוצאים, שאף לשניים קוראים "בית דין", וכיון שאין כאן אלא הודעת דברים בלבד, די בבית דין של שניים. ורב ששת אמר, שצריך היה להושיב בית דין של שלושה, כדי שיהא לדבר קול, ותגיע הודעתו לאשתו; אבל אם ביטל בפני שניים לא היה כלום, כמבואר הטעם להלן. **הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹשִׂין כֵּן** – לבטל את הגט שלא בפני השליח או האשה, **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – יש מפרשים בגמרא: מפני תקנת ממזרים (כלומר שלא יהו ממזרים בישראל – **רש"י**), ופירוש הדברים: לפי שעלולה היתה לצאת תקלה על ידי ביטול הגט במקום אחר, שאפשר שלא יוודע לשליח ולאשה בדבר ביטול הגט, והיא תינשא בו, ונמצאו בניה ממזרים. ויש מפרשים (**שם**): מפני תקנת עגונות – שמתוך שמטריחים את הבעל לילך או לשלוח שליח כדי לבטל את הגט בפני האשה או בפני שליחו להולכה, לא ישתדל בכך, ותתגרש אשתו ולא תהא עגונה. בגמרא מבואר, שהמפרשים טעמו של רבן גמליאל: מפני תקנת ממזרים, סוברים הם שיכול היה הבעל לבטל את הגט בפני שניים, ומתוך כך חשש רבן גמליאל, שמא לא יוודע לשליח ולאשה ענין ביטול הגט, והיא תינשא בו, ולפיכך התקין שלא יהו עושים כן; ואילו המפרשים מפני תיקון העולם – מפני תקנת עגונות, סוברים הם, שלא היה הבעל יכול לבטל אלא בפני שלושה דווקא, ולא היה כל חשש ממזרות, שהואיל וביטלו בפני בית דין של שלושה אנשים, יש לדבר קול (פירסום), ובודאי יוודע לשליח ולאשה שביטל את הגט, אלא שרבן גמליאל התקין שלא יהו עושים כן מפני תקנת עגונות, כמו שכבר בארנו לעיל (**גמרא גיטין לג, א**). ויש מבארים ברישא, שהיה מבטלו בפני שלושה, ובטעם תקנת רבן גמליאל הם מפרשים: "שהשליח שאינו יודע בדבר מוליכו לה והיא נישאת בו", היינו מפני תקנת ממזרים (**רש"י; ברטנורא; עיין "תוספות יום טוב" שמקשה על הרב מברטנורא; ועיין "משנה למלך" על הרמב"ם הל' גירושין ו, יח – שמיישב פירושם של רש"י וברטנורא**). **בָּרִאשׁוֹנָה הָיָה מְשַׁנֶּה שְׁמוֹ וּשְׁמָהּ, שֵׁם עִירוֹ וְשֵׁם עִירָהּ** – כלומר שהיה הבעל כותב בגט את שמו ושם אשתו ושמות עריהם כפי שהם קרויים במקום כתיבת הגט, אף על פי שנשתנו כאן שמותיהם, והיו קרויים במקום מגורם בשמות אחרים; **וְהִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן שֶׁיְּהֵא כּוֹתֵב: אִישׁ פְּלוֹנִי וְכָל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אִשָּׁה פְּלוֹנִית וְכָל שׁוּם שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – כלומר שהתקין לכתוב לשון זה בגט: איש פלוני (היינו שמו המובהק והידוע במקום כתיבת הגט) וכל שם שיש לו; אשה פלונית (כמבואר ב"איש פלוני") וכל שם שיש לה; והוא הדין בשם עירו ובשם עירה (**תוספות בשם בעל הלכות גדולות; המאירי; הר"ן**). ויש מפרשים תקנת רבן גמליאל, שנוסף על שמותיהם הידועים במקום כתיבת הגט צריך לכתוב במפורש את כל השמות האחרים שיש להם, כגון פלוני הנקרא כך וכך (**רבנו יונה**). ויש מבארים, שאם היו לו שני שמות, וקראו לו במקום נתינת הגט בשם האחר, הריהו צריך לכתוב – לפי תקנת רבן גמליאל – שני השמות במפורש ולהוסיף עוד "וכל שם שיש לו", היינו: "פלוני הנקרא פלוני וכל שם אחר שיש לו" (**הראב"ד**); **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שלא יבואו להוציא לעז, שלא נתגרשה מבעלה הראשון, לפי שאין זה שמו ושמה, או שאין זה שם עירו ושם עירה, כפי שכתוב בגט, ובניה מבעלה השני ממזרים. בגמרא מבואר, שתקנה זו אינה אלא כשהוחזקו בשמותיהם האחרים, אבל אם לא הוחזקו בשמות האחרים, אין צורך לכתוב בגט "וכל שם שיש לו", ואפילו נודע לאחר זמן שיש להם שמות אחרים, אין הגט נפסל בכך. ברם, אם שינה שמו או שמה בגט, אף על פי שהוסיף "וכל שם שיש לי", הגט פסול.

באור משנה ג

אגב המשנה הקודמת, שנישנו בה שתי תקנות שהתקין רבן גמליאל הזקן מפני תיקון העולם, מובאות בפרקנו ובפרק הבא תקנות נוספות שהותקנו מפני תיקון העולם או מפני דרכי שלום.

אֵין אַלְמָנָה נִפְרַעַת – כתובתה, **מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים** – מהנכסים שנפלו ליתומים בירושה מבעלה, **אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה** – שעדיין לא קיבלה כלום על חשבון הכתובה, כמו שכבר שנינו (כתובות ט, ז-ח). **נִמְנְעוּ** – בית דין, **מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ** – שהואיל והיא טורחת ביתומים היתה מורה היתר לעצמה להישבע שלא קיבלה מכתובתה כלום, אף על פי שנטלה מקצת כתובתה, משום שסבורה היתה, שבשכר טירחתה נטלה מה שנטלה ולא לשם פירעון הכתובה; לפיכך נמנעו מלהשביעה, ולא היתה יכולה לגבות כתובתה מן היתומים. **הִתְקִין רַבָּן גַּמְלִיאֵל הַזָּקֵן, שֶׁתְּהֵא נוֹדֶרֶת לַיְּתוֹמִים כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ** – כלומר שבמקום שבועה תהא נודרת על דבר שירצו בו היתומים, כגון שתאמר: "קונם

לַיִּתּוֹמִים כָּל מַה שֶּׁיִּרְצוּ, וְגוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ. הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. הִלֵּל הִתְקִין פְּרוֹזְבּוּל, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

ד עֶבֶד שֶׁנִּשְׁבָּה וּפְדָאוּהוּ, אִם לְשׁוּם עֶבֶד — יִשְׁתַּעְבֵּד, אִם לְשׁוּם בֶּן חֹרִין — לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ — יִשְׁתַּעְבֵּד. עֶבֶד שֶׁעֲשָׂאוּ רַבּוֹ אַפּוֹתִיקִי לַאֲחֵרִים וְשִׁחְרְרוֹ — שׁוּרַת הַדִּין אֵין הָעֶבֶד חַיָּב כְּלוּם, אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל דָּמָיו. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵינוֹ כּוֹתֵב אֶלָּא מְשַׁחְרֵר.

פירוש ברטנורא

קודם שהדירוה היתומים על כתובתה, ואם ידירוה אחר שנשאת, שמא יפר לה בעלה, כיצד יעשו, משביעין אותה חוץ לב"ד שבועה דרבנן שאין ענשה מרובה, ונוטלת כתובתה אחר שנשאת. וכשבאת לגבות כתובתה קודם שתנשא לאחר, הרשות ביד היתומים, רצו משביעין אותה חוץ לב"ד, או מדירים אותה בב"ד: **העדים חותמים על הגט מפני תקון העולם.** אתרווייהו קאי, גבי אלמנה שתהא נודרת ליורשים כל מה שירצו, מפני תקון העולם, שיהיו הנשים נישאות לבעליהן ולא תדאגנה להפסיד כתובתן. וגבי עדים חותמים על הגט מפני תיקון העולם, דהואיל ועדי מסירה כרתי, שהעדים שנמסר הגט בפניהם לאשה הם עיקר הגירושין, לא היה צריך שיחתמו עדים בגט, אלא מפני תיקון העולם, דחיישינן שמא ימות אחד מן העדים שנמסר הגט בפניהם, ונמצא הגט שבידה בלא עדים כחספא בעלמא: **הלל התקין פרוזבול.** שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה (דברים ט"ו) השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, עמד והתקין פרוזבול. וזה גופו של פרוזבול, מוסר אני לכם פלוני ופלוני דיינים. שכל חוב שיש לי אצל פלוני, שאגבנו כל זמן שארצה:

ד עבד שנשבה ופדאוהו. ישראלים אחרים לאחר שנתיאש רבו ממנו: **אם לשום עבד ישתעבד.** לרבו שני: **לשום בן חורין לא ישתעבד.** לא לרבו ראשון, ולא לרבו שני. לרבו שני לא, דהא לשום בן חורין פרקיה. לרבו ראשון לא, דלמא ממנעי ולא פרקי: **רבן שמעון בן גמליאל אומר בין כך ובין כך ישתעבד.** לרבו ראשון. שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו: **אפותיקי.** פה תהא קאי. מזה תגבה חובך ולא ממקום אחר: **ושחררו.** רבו ראשון: **שורת הדין אין העבד חייב כלום.** לרבו שני. שהשחרור ששחררו רבו ראשון מפקיעו מידי שעבוד: **אלא מפני תקון**

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה ד

עֶבֶד – כנעני של ישראל, **שֶׁנִּשְׁבָּה** – על ידי גייסות, **וּפְדָאוּהוּ** – אחרים, לאחר שנתייאש רבו ממנו, **אִם לְשׁוּם עֶבֶד** – אם פדאוהו האחרים לשם עבד, שימשיך בעבדותו, **יִשְׁתַּעְבֵּד** – למי שפדאו, ואינו חוזר לרבו הקודם, שהרי נתייאש ממנו, כמו שבארנו לעיל. **אִם לְשׁוּם בֶּן חֹרִין** – אם פדאוהו לשם בן חורין, **לֹא יִשְׁתַּעְבֵּד** – כלל, לא לרבו הקודם, שהרי נתייאש ממנו, ולא למי שפדאו, שהרי פדאו לשם בן חורין. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ** – בין שפדאוהו לשם עבד ובין שפדאוהו לשם בן חורין, **יִשְׁתַּעְבֵּד** – לרבו הקודם, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות ומפקיע עצמו מיד רבו **(גמרא)**, אלא שאם פדאו לשם עבד, רבו הקודם נותן לו דמיו, אבל כשפדאו לשם בן חורין, הרי הפקיר דמיו **(הר"ן על פי התוספתא; רמב"ם הל' עבדים ח, טו; "כסף משנה").**

ויש מפרשים: בין כך ובין כך ישתעבד – שאם פדאוהו לשם עבד, ישתעבד למי שפדאו, כדברי תנא קמא; ואם פדאוהו לשם בן חורין, ישתעבד לרבו הקודם, מהטעם שהזכרנו למעלה, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומפיל עצמו לגייסות, על סמך שיהא אחד פודהו לשם חרות **(הרא"ש; המאירי).** **עֶבֶד שֶׁעֲשָׂאוּ רַבּוֹ אַפּוֹתִיקִי לַאֲחֵרִים** – שאמר למלוה: לא יהא לך פירעון החוב אלא מעבד זה; אפותיקי – מלה יוונית, ופירושה: משכון, שיעבוד נכסים, ובגמרא פירשו: פה תהא קאי (פה תהא עומד), כלומר מזה תגבה חובך ולא ממקום אחר. **וְשִׁחְרְרוֹ** – רבו הראשון, **שׁוּרַת הַדִּין** – לפי הדין, **אֵין הָעֶבֶד חַיָּב כְּלוּם** – למלוה, שהשחרור ששחררו הפקיעו מידי שעבוד, **אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שמא ימצאנו המלוה בשוק ויאמר לו: עבדי אתה, שנעשית לי אפותיקי בחובי, **כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ** – השני, היינו את המלוה, **וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חֹרִין** – כלומר שישחרר אותו מן הזכות שיש לו עליו, **וְכוֹתֵב** – העבד למלוה, **שְׁטָר עַל דָּמָיו** – אם החוב יותר מדמיו, הריהו כותב לו בכדי דמיו, כלומר כפי מה שהוא שווה לימכר בשוק, ואם דמיו יתרים על החוב, כותב לו בכדי דמי החוב. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אֵינוֹ כּוֹתֵב אֶלָּא מְשַׁחְרֵר** – אין העבד כותב שטר על דמיו, אלא המשחרר, היינו רבו הראשון, כותב למלוה שטר חוב על דמיו, שעל ידי שחרור העבד הרי

עלי פרי פלוני אם קיבלתי מכתובתי כלום", **וְגוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ** – שאימת נדרים עליהן יותר מן השבועות **(ירושלמי).** ויש מבארים הטעם, שכל שאסרה עליה מין מאכל, והיא נזקקת לו תמיד, הרי כל שעה שאוכלת הרי היא זוכרת, שאותו מאכל אסור לה **(המאירי).** **הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַגֵּט** – משנתנו היא לדעת רבי אלעזר, שעדי מסירה הם הכורתים, כלומר העדים שבפניהם נמסר הגט לאשה הם עיקר הגירושין, ואין העדים חותמים על הגט. אלא **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שחוששים שמא ימותו עדי מסירה או ילכו למדינת הים, ויבוא הבעל ויערער על הגט שהוא מזויף, הלכך התקינו שיחתמו עדים על הגט, שאם יערער הבעל עליו יתקיים בחותמיו. ויש מפרשים משנתנו **(בגמרא)** אף לדעת רבי מאיר, שעדי חתימה הם הכורתים, אלא שכוונת המשנה היא שבראשונה לא היו העדים מפרשים שמותיהם בגיטין, וקשה היה לדעת מתוך החתימות מה שמותיהם של העדים, ולפיכך התקינו שיהיו העדים החותמים על הגט מפרשים שמותיהם בו מפני תיקון העולם, כדי שבשעת הצורך לקיים את חתימותיהם אפשר יהא לחזר אחרי מכיריהם שיעידו על כתב ידם. יש מפרשים, שאף תקנה זו מתקנות רבן גמליאל הזקן היא, והפיסקה "מפני תיקון העולם" מוסבה אף על התקנה של האלמנה: "שתהא נודרת ליתומים כל מה שירצו מפני תיקון העולם", שתהיינה נשים נישאות לבעלים ולא תדאגנה להפסד כתובתן **(רש"י).**

אבל **בעלי התוספות** כותבים, שמשמע מהגמרא, שתקנת חתימת העדים בגט נתקנה לפני רבן גמליאל הזקן **(גיטין לו, א; תוספות, דיבור המתחיל "והעדים").** **הִלֵּל הִתְקִין פְּרוֹזְבּוּל, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, מחשש שמא לא יפרע הלווה את החוב עד שנת השמיטה ונמצאת שמיטה משמטת את חובו, והיו עוברים על מה שכתוב בתורה **(דברים טו, ט):** "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו", עמד והתקין פרוזבול, והוא שטר שכתוב בו, שהמלוה מסר לבית דין לפני השמיטה את חובותיו, כדי שלא תשמט אותם שנת השמיטה (כמבואר במסכת שביעית י, ג-ד).

פרוזבול – לשון יווני, והוא קיצור מהמלה "פרוסבוליבוטי", שפירושה: בית דין ממונה לפקח שלא יקבל אחד מן העם נזק וירד מנכסיו **(הערוך).** ובגמרא פירשו מלה זו: פרוס בולי ובוטי – תקנה לעשירים ולעניים: תקנה לעשירים – שלא יהא ממונם נפקע, ותקנה לעניים – שיהו מוצאים ללוות **(גמרא ורש"י גיטין לו, ב; לז, א).**

ה מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין — עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד; דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל. אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי: תִּקַּנְתֶּם אֶת רַבּוֹ, וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תִּקַּנְתֶּם; לִשָּׁא שִׁפְחָה אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין; בַּת חֹרִין אִי אֶפְשָׁר, שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ עֶבֶד; יְבַטֵּל? וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפִרְיָה וְרִבְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מה, יח): "לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ, לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"; אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חֹרִין, וְכוֹתֵב שְׁטָר עַל חֲצִי דָּמָיו. וְחָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי.

ו הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹי אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ — יָצָא בֶּן חֹרִין. אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִים יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִין, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשְּׁבוּיִין. וְאֵין לוֹקְחִים סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַגּוֹיִם יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

פירוש ברטנורא

העולם. שמא ימצאנו רבו שני בשוק ויאמר לו עבדי אתה ויוציא לעז על בניו: **כופין את רבו.** שני, ועושהו בן חורין. וכותב לו העבד שט"ח על דמיו, כלומר כפי מה שהוא שוה לימכר בשוק, לא כפי החוב אם היה החוב יתר על דמיו: **רשב"ג אמר אין העבד כותב.** שטר חוב, שהוא אינו חייב כלום. אלא רבו ראשון שהזיק שעבודו של זה, הוא שצריך לשלם לו דמיו, שהמזיק שעבודו של חברו חייב. והלכה כרשב"ג:

ה מי שחציו עבד וחציו בן חורין. כגון עבד של ב' שותפים ושחררו אחד מהם. א"נ שקבל רבו ממנו חצי דמיו ושחרר חציו באותם הדמים: **תקנתם את רבו.** שאינו חסר כלום: **לישא שפחה אינו יכול.** מפני צד חירות שבו: **בת חורין אינו יכול.** מפני צד עבדות שבו: **כופין את רבו ועושהו בן חורין.** וה"ה אם היה עבד של מאה שותפין ואחד מהם שחררו, שכופין את כלם לשחררו:

ו יצא בן חורין. אם ברח מן הנכרי, או שקנסו אותו ב"ד לפדותו מן הנכרים, כדאמרינן כופין אותו לפדותו ואחר שפדאו לא ישתעבד בו. וקנס חכמים הוא, לפי שהפקיעו מן המצות. וכן לחו"ל יצא לחירות לפי שהוציאו מא"י: **מפני תקון העולם.** שלא ימסרו הנכרים עצמן להרבות להביא שבויין כשרואין שמוכרין אותם ביותר מכדי דמיהם: **ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם.** שמא יקצפו על השבויין העתידים לבא לידם ויתנום בשלשלאות וישימו בסד רגלם: **רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תקנת השבויין.** דלא חייש רשב"ג על העתידים לבא בשביה, אלא על אותם שהם שבויים עתה עמו. שאם אין שבוי אלא הוא יחידי, מבריחין אותו, ואין לחוש כאן מפני תקנת שבויים אחרים כשאין שבויים אחרים עמו. והלכה כרשב"ג:

משניות מבוארות – קהתי

הזיק שיעבודו של המלוה, והמזיק שיעבודו של חברו חייב.

בארנו את הרישא של משנתנו לדעת רבא בגמרא, שפדאוהו אחרים לאחר שנתייאש רבו ממנו. וכן מבארים כל מפרשי המשנה. אבל דעת אביי בגמרא היא, שמדובר במשנתנו לפני שנתייאש רבו ממנו, ופירוש המשנה הוא: אם לשום עבד, ישתעבד – לרבו הראשון, אם לשום בן חורין, לא ישתעבד – כלל, לא לרבו השני, שהרי פדאו לשם בן חורין, ואף לא לרבו הראשון, שחוששים שמא יימנעו ולא יפדוהו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: בין כך ובין כך ישתעבד – לרבו הראשון, שסובר רבן שמעון בן גמליאל: כשם שמצוה לפדות את בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים, ואין לחשוש שמא יימנעו הבריות מלפדותו.

באור משנה ה

מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין – כגון עבד כנעני של שני שותפים ושחררו אחד מהם, או שהיה עבדו של אחד, וקיבל רבו מחצית דמיו, ושחרר חציו באותם הדמים, **עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד; דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל** – שעל ידי כך נמצא העבד חציו ברשות רבו וחציו ברשות עצמו. **אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי** – לבית הלל: **תִּקַּנְתֶּם אֶת רַבּוֹ** – שלא יפסיד, **וְאֶת עַצְמוֹ לֹא תִּקַּנְתֶּם** – אבל את העבד עצמו לא תיקנתם; שהרי **לִשָּׁא שִׁפְחָה** – כנענית, **אִי אֶפְשָׁר** – אינו יכול, **שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ בֶּן חֹרִין** – ובן חורין אסור בשפחה כנענית; **בַּת חֹרִין אִי אֶפְשָׁר** – ולישא בת חורין אינו יכול, **שֶׁכְּבָר חֶצְיוֹ עֶבֶד** – שעדיין חציו עבד, ואסור הוא בבת חורין; **יְבַטֵּל** – מלישא אשה? **וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפִרְיָה וְרִבְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ, לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ"** – לא ברא ה' את הארץ לתוהו, להיות תוהו מאין יושב, אלא לשבת יצרה, שיפרו וירבו בה, ויהיה בה ישוב של בני אדם, **אֶלָּא מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שלא ייבטל העבד מפריה ורביה, **כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ בֶּן חֹרִין** – גמור, **וְכוֹתֵב** – העבד לרבו, **שְׁטָר עַל חֲצִי דָּמָיו** – על מחצית דמי שוויו. כפי מה שהוא שווה לימכר בשוק. **וְחָזְרוּ בֵית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי** – שקיבלו בית הלל את דבריהם של בית שמאי. והוא הדין אם היה עבד של מאה שותפים, ואחד מהם שחררו, שכופים את כולם לשחררו.

יום שלישי

באור משנה ו

משנתנו ממשיכה בדברים שונים שהתקינו חכמים מפני תיקון העולם אלא שבריש מוסיפה היא ללמדנו בענין עבד כנעני.

הַמּוֹכֵר עַבְדּוֹ לְגוֹי אוֹ לְחוּצָה לָאָרֶץ, יָצָא בֶּן חֹרִין – כלומר אם מכרו לגוי, קונסים אותו לפדותו (עד עשרה בדמיו), לפי שהפקיעו מן המצוות, שהרי עבד כנעני חייב במצוות כאשה, ולאחר שפדאו, הרי הוא יוצא לחרות. וכן אם ברח העבד מהגוי, אינו חוזר לרבו. ברם, בגמרא מבואר, שצריך שטר שחרור מרבו הראשון; ואם כתב עליו אונו, היינו שכתב לו: "לכשתברח ממנו אין לי עסק בך", זהו שחרורו. וכן המוכר את עבדו לחוץ לארץ, אפילו לישראל, יוצא העבד לחרות, לפי שהוציאו מארץ ישראל. בגמרא מבואר, שצריך שטר שחרור מרבו השני, וכופים אותו לכתוב לו את השטר, שלא קנסו בזה את המוכר אלא את הלוקח, ש"לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" (לא העכבר הוא הגנב אלא החור שהוא יוצא ונכנס בו). **אֵין פּוֹדִין אֶת הַשְּׁבוּיִים יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שאם יראו הגויים שפודים את השבויים ביתר מדמיהם, ירבו לשבות שבויים. **וְאֵין מַבְרִיחִין אֶת הַשְּׁבוּיִין** – אין עושים תחבולות, כדי שהשבויים יברחו מידי שוביהם, **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שמא מתוך כך ינהגו באכזריות עם השבויים העתידים לבוא לידם. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשְּׁבוּיִין** – רבן שמעון בן גמליאל אינו חושש לתקנת שבויים אחרים שיבואו לידם לאחר מכן, אלא לתקנת השבויים הנמצאים עכשיו בידיהם, שאם אחד יברח, ינהגו בחומרה עם שאר השבויים. ומכאן, שאם אין בידם אלא שבוי אחד, מבריחים אותו, ואין מקפידים בדבר. **וְאֵין לוֹקְחִים סְפָרִים תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַגּוֹיִם יוֹתֵר עַל כְּדֵי דְּמֵיהֶן מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שלא יהו הגויים רגילים לגנוב ולגזול ספרים, תפילין ומזוזות מן היהודים.

ז הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רָע – לֹא יַחֲזִיר; מִשּׁוּם נֶדֶר – לֹא יַחֲזִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל נֶדֶר שֶׁיָּדְעוּ בּוֹ רַבִּים – לֹא יַחֲזִיר; וְשֶׁלֹּא יָדְעוּ בּוֹ רַבִּים – יַחֲזִיר. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל נֶדֶר שֶׁצָּרִיךְ חֲקִירַת חָכָם – לֹא יַחֲזִיר; וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ חֲקִירַת חָכָם – יַחֲזִיר. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא אָסְרוּ זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי זֶה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה: מַעֲשֶׂה בְּצַיָּדָן בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: קוֹנָם אִם אֵינִי מְגָרְשֵׁךְ, וְגֵרְשָׁהּ, וְהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

פירוש ברטנורא

ז משום שם רע. שיצא עליה לעז זנות: **משום נדר.** שנדרה והוא אומר אי אפשי באשה נדרנית: **לא יחזיר.** ואפילו נמצאו הדברים שקר, או הנדר התירו חכם. שמא תלך ותנשא לאחר וימצא הלעז של זנות שקר, והנדר יתירנו חכם והיא לא תהיה פרוצה בנדרים, ויאמר אלו הייתי יודע שכן אפילו היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים. לפיכך אומרים לו הוי יודע שהמוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר עולמית, ומתוך הדברים הללו הוא גומר ומגרש גירושין גמורים ולא מצי תו לקלקלה: **ר׳ יהודה אומר כל נדר שידעו בו רבים לא יחזיר.** רבי יהודה סבר דטעמא דאמור רבנן המוציא את אשתו משום שם רע ומשום נדר לא יחזיר, כדי שלא תהיינה בנות ישראל פרוצות בערויות ובנדרים. ומש״ה קאמר דנדר שידעו בו רבים, עשרה מישראל או יותר איכא פריצותא טפי, וקנסוה ולא יחזיר. ושלא ידעו בו רבים ליכא פריצותא כולי האי ולא קנסוה: **לא יחזיר.** דר״מ סבר, טעמא משום קלקולא. הלכך נדר שאינו יכול להפר אבל חכם יכול להתיר, יכול הוא לקלקל את הגט לאחר שתנשא לאחר ויאמר אלו הייתי יודע שחכם יכול להתיר לא הייתי מגרשה: **ושאינו צריך חקירת חכם.** אלא הוא יכול להפר לא הוצרכו חכמים לאסור עליו מלהחזירה, לפי שאינו יכול לקלקלה ולומר אילו הייתי יודע כו׳, שהרי נדר פתוח הוא והיה לו להפר ולא הפר: **לא אסרו זה.** שצריך חקירת חכם, להחזיר: **אלא מפני זה.** שאינו צריך. דבצריך לא היה לנו לחוש לקלקולא לפי שאינו יכול לומר אילו הייתי יודע שחכם יכול להתירו לא הייתי מגרש, דאגן סהדי שאעפ״כ היה מגרש, שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בב״ד בפני חכם לילך לבית דינו ולשאול על נדרה. אלא מפני נדר שאינו צריך חכם ובעל יכול להפר, אסרו את כולן, שלא יאמר אילו הייתי יודע שהייתי יכול להפר לא הייתי מגרשה: **א״ר יוסי בר׳ יהודה כו׳.** בגמרא מפרש דחסורי מחסרא והכי קתני, במה דברים אמורים כשנדרה היא, אבל נדר הוא שיגרשנה וגרשה, יחזיר ולא חיישינן לקלקולא: **ואמר ר׳ יוסי ברבי יהודה מעשה נמי בצידן באחד שאמר לאשתו קונם אם איני מגרשך,** כלומר יאסרו כל פירות שבעולם עלי אם איני מגרשך, וגירשה, והתירו לו חכמים שיחזירנה: **מפני תקון העולם.** כלומר שלא אמרו חכמים המגרש את אשתו משום נדר לא יחזירנה אלא מפני תקון העולם דחיישינן לקלקולא, והא לא שייך אלא משום נדר דידה, אבל כשנדר הוא שאין כאן משום תקון העולם, התירו להחזיר. והלכה כר״י:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ז

הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם שֵׁם רָע – מי שגירש את אשתו משום שיצא עליה שם רע שזינתה, **לֹא יַחֲזִיר** – אסור לו להחזירה; ומבארים הטעם בגמרא: "משום קלקולא", שמא תלך ותינשא לאחר, ויימצא שהשם־רע שיצא עליה, היה בדוי, ויבוא המגרש ויאמר: אילו הייתי יודע שהשם־רע שקר אפילו היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשה, ונמצא (לפי דבריו) הגט בטל ובניה ממזרים; לפיכך תיקנו חכמים, שהמגרש אשתו משום שם־רע לא יחזירנה לעולם, אפילו נמצא השם־רע שקר, כלומר שמזהירים אותו על כך בשעה שהוא בא לגרשה **(ברייתא בגמרא)**, וכיון שאינו חש לדברים הללו, הרי שהוא גומר ומגרשה גירושין גמורים, ושוב אין בידו לקלקלה על בעלה השני; **מִשּׁוּם נֶדֶר** – וכן מי שגירש את אשתו משום שנדרה נדר, ואמר: אין רצוני באשה נדרנית **(רש״י)**, **לֹא יַחֲזִיר** – אסור לו להחזירה, מהטעם שלמעלה, משום שחוששים לקלקולה, שמא יבוא לאחר שתינשא לאחר ויאמר: אילו ידעתי שאפשר להתיר את נדרה לא הייתי מגרשה, ונמצא הגט בטל ובניה ממזרים, לפיכך תיקנו אף במוציא את אשתו משום נדר שלא יחזירנה לעולם, ומתוך כך הוא מגרשה גירושין גמורים, ולא יוכל עוד לקלקלה. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל נֶדֶר שֶׁיָּדְעוּ בּוֹ רַבִּים, לֹא יַחֲזִיר** – רבי יהודה סובר, שמה שאמרו חכמים: "המוציא את אשתו משום שם רע או משום נדר לא יחזיר", הטעם אינו משום שחוששים לקלקולה, אלא משום קנס, כדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות ובנדרים **(גמרא)**; הלכך אם נדרה נדר שידעו בו רבים, הואיל ונדר חמור הוא, שכן נדר שהודר ברבים אין לו התרה, קנסוה חכמים שלא יחזירנה, מפני שיש בזה פריצות; **וְשֶׁלֹּא יָדְעוּ בּוֹ רַבִּים** – אבל אם נדרה נדר שלא ידעו בו רבים, **יַחֲזִיר** – מותר לו להחזירה, שהואיל ויש לנדר זה הפרה, אין כאן פריצות כל כך, ולא קנסוה. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל נֶדֶר שֶׁצָּרִיךְ חֲקִירַת חָכָם, לֹא יַחֲזִיר** – רבי מאיר סובר, שהטעם הוא משום שחוששים לקלקולה, כמו שבארנו בדברי תנא קמא, הלכך בנדר שאין הבעל יכול להפירו אלא צריך היתר חכם, יכול הבעל לקלקל את הגט ולומר, שסבור היה שאין היתר לנדרה, ואילו היה יודע שחכם יכול להתירו, לא היה מגרשה, ולכן תיקנו שלא יחזירנה, **וְשֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ חֲקִירַת חָכָם** – אלא הבעל יכול להפר אותו, **יַחֲזִיר** – מותר להחזירה, לפי שאין לחשוש בזה לקלקולה, שהרי בידו היה להפר את הנדר ולא היה צריך לגרשה משום נדרה, ואם גירשה, הרי גירושין גמורים היו. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: לֹא אָסְרוּ זֶה אֶלָּא מִפְּנֵי זֶה** – רבי אלעזר חולק על רבי מאיר וסובר, שאם נדרה נדר שצריך חקירת חכם אין לחשוש לקלקולה, לפי שאינו יכול לומר: "אילו הייתי יודע שחכם יכול להתיר את הנדר לא הייתי מגרשה", שאף אילו היה יודע היה מגרשה, מפני שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין, ונוח לו לגרשה מלהוליכה לבית דין **(המאירי)**, אלא שגזרו חכמים בנדר שצריך חקירת חכם משום נדר שאינו צריך חקירת חכם, שכן דווקא בנדר שאינו צריך היתר חכם, והבעל יכול להפירו, יש חשש לקלקולה, שיכול הבעל לומר: אילו הייתי יודע שהיה בידי להפר את הנדר לא הייתי מגרשה, ולפיכך אסור להחזירה; וזהו שאמר רבי אלעזר: לא אסרו זה אלא מפני זה – לא אסרו עליו להחזירה כשגירשה מחמת נדר שצריך חקירת חכם אלא מפני נדר שאינו צריך חקירת חכם, שהואיל ובנדר שאינו צריך היתר חכם אסור להחזירה מפני שחוששים לקלקולה, כמו שבארנו לעיל, לפיכך גזרו בכל נדר שלא יחזיר. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה** – בגמרא מבואר, שמשנתנו כאן חסרה היא ("חסורי מחסרא"), וכך היא שנויה: במה דברים אמורים שלא יחזיר? כשנדרה היא **(האשה)**, אבל נדר הוא **(אם נדר הבעל שיגרשנה, וגירשה)**, יחזיר. שאין לחשוש בזה לקלקולה, ואמר רבי יוסי בר יהודה: **מַעֲשֶׂה בְּצַיָּדָן בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לְאִשְׁתּוֹ: קוֹנָם אִם אֵינִי מְגָרְשֵׁךְ** – ייאסרו עלי כל פירות שבעולם כקרבן אם איני מגרש אותך, **וְגֵרְשָׁהּ** – משום נדרו, **וְהִתִּירוּ לוֹ חֲכָמִים שֶׁיַּחֲזִירֶנָּה** – שלא אמרו חכמים: "המוציא את אשתו משום נדר לא יחזיר", אלא **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שאנו חוששים לקלקולה, אבל כשנדר הבעל אין כאן משום תיקון העולם, הלכך התירו לו להחזירה **(גמרא)**.

יום רביעי

באור משנה ח

לאחר שלמדנו במשנה הקודמת, שהמוציא את אשתו משום שם רע או משום נדר, לא יחזיר, דנה משנתנו במגרש את אשתו משום איילונית. וכבר בארנו במקומות

ח הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אַיְלוֹנִית — רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יַחֲזִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַחֲזִיר. נִשֵּׂאת לְאַחֵר וְהָיוּ לָהּ בָּנִים הֵימֶנּוּ, וְהִיא תוֹבַעַת כְּתֻבָּתָהּ — אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אוֹמְרִים לָהּ: שְׁתִיקוּתִיךְ יָפָה לִיךְ מִדִּבּוּרִיךְ.

ט הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בָּנָיו לְגוֹי — אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן. הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ לְגוֹי וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל — הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא בִּכּוּרִים, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

פרק חמישי

א הַנִּזְקִין שָׁמִין לָהֶם בָּעֲדִית, וּבַעַל חוֹב בַּבֵּינוֹנִית, וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בַּזִּבּוּרִית. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף כְּתֻבַּת אִשָּׁה בַּבֵּינוֹנִית.

פירוש ברטנורא

ח רבי יהודה אומר לא יחזיר. שמא תנשא ותלד ויאמר אילו הייתי יודע שכן, אפילו היו נותנים לי מאה מנה לא הייתי מגרשך: **וחכ"א יחזיר.** שלא חיישינן לקלקולא. ובגמרא מפרש מאן חכמים, ר"מ, דאמר בעינן תנאי כפול. והכי במאי עסקינן דלא כפליה לתנאיה, שלא אמר לה הוי יודעת שמשום אילונית אני מוציאך, ואם אין את אילונית לא יהא גט, דהשתא הוי גט אפילו אינה אילונית: **והיא תובעת כתובתה.** שהאילונית אין לה כתובה. ועכשיו שנמצא שאינה אילונית, תובעת כתובתה: **שתיקותיך יפה ליך מדבוריך.** שיאמר אילו ידעתי שסופי ליתן לך כתובה לא גרשתיך, נמצא גט בטל ובניה ממזרים:

ט אין פודין אותו. והוא שרגיל בכך. כגון שמכר ושנה ושלש: **לוקח ומביא ביכורים.** בכל שנה צריך ליקח מהנכרי ביכורי פירותיה בדמים, ומביאן לירושלים: **מפני תקון העולם.** שלא יהא רגיל למכור קרקע בארץ ישראל לנכרים. ואם מכר יטרח לחזור ולפדות:

ה א הניזקין שמין להם בעידית. עא"ג דמראורייתא היא, דכתיב (שמות כ"ב) מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, האי תנא סבר דמיטב שדהו דניזק קאמר

משניות מבוארות – קהתי

אחדים, שאיילונית היא אשה שאינה מסוגלת ללדת והיא מכונה כך מלשון "איל" (זכר), לפי שאין לה סימני אשה.

הַמּוֹצִיא אֶת אִשְׁתּוֹ מִשּׁוּם אַיְלוֹנִית – שגירשה משום שהיא איילונית, כמו שבארנו לעיל, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: לֹא יַחֲזִיר** – אסור לו להחזירה לאחר שגירשה, לפי שחוששים שמא תינשא לאחר ותלד, ויבוא המגרש ויאמר: אילו ידעתי שהיא מסוגלת ללדת, לא הייתי מגרשה, והרי שלא נתן לה את הגט אלא על דעת כן שהיא איילונית, וכיון שנתברר שטעה, נמצא הגט בטל ובניה ממזרים; הלכך תיקנו חכמים, שהמוציא את אשתו משום איילונית לא יחזירנה לעולם, ומתוך כך הוא מגרשה גירושין גמורים. ואמנם במשנה הקודמת, בענין המוציא את אשתו משום נדר, אין רבי יהודה חושש לקלקול הגט, שכן בנדר שצריך חקירת חכם סובר רבי יהודה כרבי אלעזר, שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין, ולכן אין המגרש יכול לומר: אילו הייתי יודע שיש היתר לנדרה לא הייתי מגרשה; ובנדר שאינו צריך חקירת חכם סובר הוא כרבי מאיר, שסתם בני אדם יודעים הם, שהבעל יכול להפר את נדרי אשתו, ולפיכך אין בזה חשש לקלקול (**גמרא**), אבל באיילונית חושש רבי יהודה לקלקול הגט, כמו שבארנו לעיל, ולפיכך הוא אומר שלא יחזירנה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יַחֲזִיר** – בגמרא מבואר, שחכמים היינו רבי מאיר, הסובר: "כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי" (משנה קידושין ג, ד), כלומר שאין התנאי קיים אלא אם כן היה זה תנאי כפול, כאותו תנאי שהתנה משה רבנו לגבי בני גד ובני ראובן, שנאמר (**במדבר לב, כט-ל**): "אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן... ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזה. ואם לא יעברו חלוצים אתכם, ונאחזו בתוככם בארץ כנען"; וכאן במשנתנו מדובר, שלא אמר הבעל תנאי כפול בשעה שגירש את אשתו, היינו שאמר לה שהוא מגרשה משום שהיא איילונית, ולא הוסיף לומר, שאילו לא היתה איילונית לא היה מגרשה (**רמב"ם; המאירי; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב"**), הלכך גירושין גמורים הם, ואפילו נתברר שאינה איילונית, אין חשש לקלקול הגט. ברם, במשנה הקודמת מדובר בכגון שאמר הבעל תנאי כפול בשעת הגירושין, הלכך סובר שם רבי מאיר שחוששים לקלקול הגט (**הרא"ש; "תוספות יום טוב"**). **נִשֵּׂאת לְאַחֵר** – אם זו שנתגרשה משום איילונית נישאה לאחר, **וְהָיוּ לָהּ בָּנִים הֵימֶנּוּ** – והרי נתברר שאינה איילונית, **וְהִיא תוֹבַעַת כְּתֻבָּתָהּ** – מבעלה הראשון, שכן בשעה שנתגרשה לא היתה זכאית לקבל כתובתה, כמו ששנינו (כתובות יא, ו): "האיילונית אין לה כתובה", כלומר שאם לא הכיר בה בשעת הנישואין שהיא איילונית, הרי היא יוצאת בלא כתובה, ומאחר ששנינו כאן שהוציאה משום איילונית, הרי שמדובר כאן בכגון שלא הכיר בה, ולכן כשגירשה לא קיבלה כתובתה, ועכשיו משנתברר שאינה איילונית, באה היא לתבוע את הכתובה, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אוֹמְרִים לָהּ: שְׁתִיקוּתִיךְ יָפָה לִיךְ מִדִּבּוּרִיךְ** – שתיקתך יפה לך מדיבורך, כלומר מוטב שתשתקי ולא תתבעי את הכתובה, שאם את תובעת כתובתך, יאמר הבעל: אילו ידעתי שאצטרך ליתן לך כתובה לא הייתי מגרשך, ונמצאת מקלקלת עצמך בתביעתך.

באור משנה ט

הַמּוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ וְאֶת בָּנָיו לְגוֹי – ישראל שמכר את עצמו ואת בניו לגוי, להיות לו לעבדים, **אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ** – כדי שלא יוסיף למכור את עצמו ואת בניו על סמך שיפדו אותם. בגמרא מבואר, שמדובר במשנתנו במי שמכר עצמו בפעם השלישית, שאילו בפעם הראשונה ואף בשנייה מצוה לפדותו, אבל זה שמכר עצמו כבר בפעם השלישית, אין פודים אותו. **אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן** – שלא ייטמעו בין הגויים. ודווקא לאחר מיתת האב פודים את בניו, אבל בחייו חוששים שמא יחזור וימכרם. **הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ לְגוֹי וְחָזַר וּלְקָחָהּ מִמֶּנּוּ יִשְׂרָאֵל** – אם ישראל מכר את שדהו בארץ ישראל לגוי, וישראל חזר וקנה את השדה מידי הגוי, **הַלּוֹקֵחַ מֵבִיא בִּכּוּרִים** – אף על פי שגדלו הפירות ונתבשלו ברשות הגוי, צריך הלוקח להביא מהם ביכורים, **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – בגמרא מבואר, שהיו שתי תקנות, שכן הלוקח חייב להביא ביכורים מדין תורה, לפי שאין קניין לגוי בארץ ישראל להפקיע קרקעה מקדושתה שלא תתחייב במעשרות, אלא שראו חכמים, שרבים מוכרים שדותיהם לגויים מתוך שיודעים הם שהקרקע נשארת בקדושתה, ואין להם עונש בדבר, הלכך תיקנו חכמים בראשונה, שהלוקח מן הגוי לא יביא ביכורים, כדי שידעו, שהקרקע יורדת מקדושתה, ויימנעו ממכירת השדות לגויים; אבל חזרו וראו חכמים, שיש שנאלצים למכור שדותיהם, ותקנתם גורמת שישתקעו השדות בידי הגויים, שהואיל וסבורים שפקעה קדושתן אין מקפידים לפדותן, לפיכך חזרו חכמים והעמידו תקנתם על דין תורה, שהלוקח מן הגוי חייב להביא ביכורים, כדי שלא תשתקע קרקעה של ארץ ישראל בידי הגויים, שהואיל והם יודעים שהקרקע בקדושתה עומדת ישתדלו לפדותה. ויש גורסים במשנתנו: המוכר שדהו לגויים, לוקח ומביא ביכורים – כלומר בכל שנה צריך הוא לקנות מאת הגוי את ביכורי פירותיה של השדה, כדי להעלותם לירושלים, מפני תיקון העולם – שלא יהא רגיל למכור קרקע בארץ ישראל לגויים; ואם מכר, יטרח לחזור ולפדותה (**רש"י; ברטנורא**).

ב אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חֹרִין, וַאֲפִלּוּ הֵן זִבּוּרִית. אֵין נִפְרָעִין מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית.

ג אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּרוֹת, וְלִשְׁבַח קַרְקָעוֹת, וְלִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם. וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע, מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם.

פירוש ברטנורא

קרא, ומפני תקון העולם אמרו חכמים שישלם המזיק מעידית שבנכסיו, אע"פ שהם טובים מעידית של ניזק, כדי שיהו נזהרים מלהזיק: **ובעל חוב בבינונית.** דמדאורייתא לא גבי אלא מזיבורית, דכתיב (דברים כד) והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה, ואין דרכו של אדם להוציא אלא הפחות שבנכסיו, ומפני תקון העולם אמרו בעל חוב בבינונית, כדי שלא תנעול דלת בפני לווין: **וכתובת אשה בזבורית.** דליכא למיחש בה לנעילת דלת. דיותר ממה שהאיש רוצה לישא, אשה רוצה להנשא: **ר"מ אומר כו'.** ואין הלכה כרבי מאיר:

ב אין נפרעים מנכסים משועבדים. כגון לוה שמכר בינונית שלו שהיא משועבדת לבעל חוב, אין הבעל חוב יכול לטרוף אותה מן הלוקח אם נשאר אצל הלוה נכסים בני חורין, ואע"פ שאינן אלא זבורית:

ג אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות. הגוזל שדה ומכרה לאחר, וזרעה וצמחה ועשאה פירות ובא נגזל וגבאה עם פירותיה מן הלוקח, אינו משלם ללוקח כי אם היציאה, וחוזר הלוקח על המוכר וגובה דמי הקרקע מנכסים משועבדים, שהרי מכרה לו באחריות וכתב לו שטר מכירה והרי היא מלוה בשטר, ואת הפירות מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים: **וכן לשבח קרקעות.** אם השביחה הלוקח בנטיעת האילנות או בזבל וכיוצא בזה: **ולמזון האשה והבנות.** דתנאי כתובה הוא, ואת תהא יתבא בביתי ומתזנא מנכסי, ובנן נוקבין דיהויין ליכי מנאי יהויין יתבין בביתי ומתזנין מנכסאי וכו', כשבאות

משניות מבוארות – קהתי

יום חמישי

באור משנה א

פרק זה מוסיף ללמדנו הלכות שונות שנאמרו מפני תיקון העולם. משנתנו עוסקת בשלושה סוגי תשלומים שאדם חייב לשלם: א. בעד נזק, כגון אם הזיק את חברו בגופו או על ידי ממונו (שורו או בורו וכדומה); ב. בעד חוב, כגון שלוה מעות מחברו והגיע זמן פרעונן; ג. כסף הכתובה שחייב הבעל לשלם לאשתו שגירשה. הצד השווה בכל התשלומים הללו שנגבים הם אף מן הקרקעות; ובאה המשנה ללמדנו, שאם יש לאדם, שהוא חייב באחד התשלומים האלו, שלושה סוגי קרקעות: א. סוג מעולה ומשובח הנקרא "עידית"; ב. סוג בינוני הנקרא "בינונית"; ג. סוג גרוע הנקרא "זיבורית" – מאיזה סוג נפרע התשלום.

הַנִּזָּקִין – אנשים שניזוקו, ותובעים דמי הנזק מאת המזיק, אם אין למזיק מעות או מיטלטלים לפרוע מהם דמי נזקו, והוא צריך לשלם מקרקעותיו, **שָׁמִין לָהֶם בְּעִדִּית** – שמים את המעולה שבקרקעותיו של המזיק, וגובים ממנה לניזקים כדי שווי הנזק. דבר זה כתוב אמנם בתורה, שנאמר (**שמות כב, ד**): "כי יבער איש שדה או כרם, ושלח את בעירה ובער בשדה אחר, מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם". אלא שנחלקו בזה רבי ישמעאל ורבי עקיבא; רבי ישמעאל סובר: מיטב שדהו של ניזק, כלומר שלפי התורה אין המזיק משלם דמי נזקו מעידית שבנכסיו, אלא מאותם הנכסים שלו שהם כעין עידית של ניזק, כגון אם היתה הזיבורית של המזיק כעידית של הניזק, אינו משלם לו אלא מן הזיבורית שלו. ורבי עקיבא סובר: "מיטב שדהו של מזיק". ומכאן, יש שתי דעות בגמרא: לדעה אחת משנתנו כרבי ישמעאל היא, שמן התורה שמים בעידית של הניזק, אלא שמפני תיקון העולם, כדי שיהיו נזהרים מלהזיק, אמרו חכמים, ששמים בעידית של מזיק. ולפי דעה אחרת, משנתנו כרבי עקיבא היא, שאף מן התורה גובים מעידית של מזיק, ולא באה המשנה אלא להשמיענו, שהתורה אמרה כן מפני תיקון העולם, שכן משנתנו רבי שמעון היא, שהיה דורש טעמי המקראות; וכך מובא בברייתא בגמרא: "אמר רבי שמעון: מפני מה הניזקין שמין להם בעידית? מפני הגזלנים ומפני החמסנים, כדי שיאמר אדם: למה אני גוזל, ולמה אני חומס?! למחר בית דין יורדין לנכסי ונוטלים שדה נאה שלי, וסומכים על מה שכתוב בתורה: "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם". **וּבַעַל חוֹב בַּבֵּינוֹנִית** – כששמים למלוה את נכסי הלווה לגבות מהם את חובו, שמים לו מבינונית שבקרקעות הלווה, שכן מן התורה אין בעל חוב גובה אלא מזיבורית, שנאמר (**דברים כד, יא**): "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה", ואין דרכו של אדם להוציא אלא את הפחות שבנכסיו, אבל מפני תיקון העולם – כדי שלא תינעל דלת בפני לווין – אמרו חכמים: "בעל חוב בבינונית". ויש דעה אחרת (**בגמרא**), שאף בעל חוב צריך לגבות מעידית, שכיון שהלוה לו מעותיו, שהם מיטב כל הנכסים, דין הוא שיפרענו בעידית, אלא כדי שלא יראה אדם לחברו שדה נאה ודירה נאה ויאמר: אקפוץ ואלוונו, כדי שאגבנה בחובי, לפיכך אמרו: "בעל חוב בבינונית". **וּכְתֻבַּת אִשָּׁה בַּזִּבּוּרִית** – לגביית כתובת האשה שמים את הזיבורית שבקרקעות הבעל, שהרי אף בבעל חוב לא תיקנו בבינונית אלא משום שלא תינעל דלת בפני לווין, ואילו בכתובת אשה אין חשש של נעילת דלת; ואף אין חשש, שמא תימנע מלהינשא, שיותר ממה שהאיש רוצה לישא, האשה רוצה להינשא (**גמרא**). **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף כְּתֻבַּת אִשָּׁה בַּבֵּינוֹנִית** – כדין בעל חוב. ואין הלכה כרבי מאיר.

באור משנה ב

אם מכר המזיק את נכסיו לאחר שנתחייב בדמי נזקו, וכן אם מכר הלווה את נכסיו לאחר שנשתעבד בחובו, יכולים הניזק והמלוה לגבות את דמי הנזק ואת החוב מהנכסים שבידי הלקוחות, הנקראים "נכסים משועבדים". ואף האשה גובה כתובתה מנכסים משועבדים. לאחר ששנינו במשנה הקודמת: "הניזקין שמין להן בעידית ובעל חוב בבינונית". באה משנתנו להשמיע, שדין זה אינו נוהג אלא לגבי נכסים בני חורין, היינו הנכסים הנמצאים בידי המזיק או הלווה, אבל לגבי נכסים משועבדים, בזמן שיש נכסים בני חורין, וכן לגבי נכסי יתומים, אין הדין כן, כמבואר במשנה.

אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים – אין הניזק והמלוה יכולים לגבות את דמי הנזק והחוב מנכסים משועבדים, היינו מהנכסים שביד הלקוחות, כמו שבארנו לעיל, **בִּמְקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חֹרִין** – אם נשתיירו בידי המזיק או הלווה נכסים בני חורין, **וַאֲפִלּוּ הֵן זִבּוּרִית** – אף על פי שנכסים אלו אינם אלא זיבורית, אין הניזק והמלוה יכולים לומר, שכבר נשתעבדו להם קרקעות העידית או הבינונית שמכר, אלא גובים הם מנכסים בני חורין. הטעם כאן, מפני תיקון העולם – שלא להביא הפסד ללקוחות (**גמרא**). **אֵין נִפְרָעִין מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּבּוּרִית** – כשמת המזיק או הלווה והניח נכסיו לבניו, אין הניזק והמלוה יכולים לגבות אלא מן הזיבורית שבנכסי היורשים. ואף כאן תיקון העולם הוא, להקל בדין היתומים (**המאירי**).

יום ששי

באור משנה ג

אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּרוֹת, וְלִשְׁבַח קַרְקָעוֹת, וְלִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים – אלא מנכסים בני חורין. לאכילת פירות – כגון שגזל אדם שדה מחברו ומכר את השדה לאחר, וזרעה וצמחה ועשתה פירות, ובא הנגזל ומוציא מידי הלוקח את השדה עם

ד יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁמִּנָּה לָהֶן אֲבִיהֶן אַפּוֹטְרוֹפּוֹס — חַיָּב לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֵיהֶן. אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים — יִשָּׁבַע; מִנָּהוּ בֵּית דִּין — לֹא יִשָּׁבַע. אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים. הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ בְּשׁוֹגֵג — פָּטוּר; בְּמֵזִיד — חַיָּב. הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ מְזִידִין — חַיָּבִין.

פירוש ברטנורא

לגבות מזונותיהן אין גובים אלא מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים: **מפני תקון העולם.** שהם דברים שאין להם קצבה ולא ידע כמה הם ולא מצי מזדהר: **והמוצא מציאה.** והחזירה, והבעלים אומרים שלא החזיר כולה: **לא ישבע מפני תקון העולם.** שאם אתה אומר ישבע אין לך אדם שמטפל במציאה להחזירה:

ד יתומים שסמכו אצל בעל הבית. לעשות מעשיהם על פיו ולא שנתמנה להם אפטרופוס, אפ"ה כאפטרופוס הוא. אפטרופוס, בלשון רומי קורין לאב פאט"ר ולקטנים פוטו"ס. ופירוש אפטרופוס אביהן של קטנים: **שמינהו אבי יתומים ישבע.** דאי לאו דאית ליה הנאה מיניה לא הוה ליה אפטרופוס, ומשום שבועה לא אתי לאמנועי: **מנוהו בית דין לא ישבע.** דטובת חנם היא שזה עושה לב"ד לקבל דבריהם ולטרוח חנם ואי רמית עליה שבועה אתי לאמנועי: **אבא שאול אומר חלוף הדברים.** מנוהו ב"ד ישבע, דבההיא הנאה דקא נפיק עליה קלא דאינש מהימנא הוא דהא סמכי עליה בי דינא, משום שבועה לא אתי לאמנועי. מינהו אבי יתומים לא ישבע, דטובת חנם עושה לו לטרוח עם בניו, ואי רמית עליה שבועה אתי לאמנועי. והלכה כאבא שאול: **המטמא.** טהרותיו של חברו: **והמדמע.** מערב תרומה בחולין של חברו. ומפסידו, שצריך למכרו לכהנים בזול: **והמנסך.** שמערב יין נסך ביין כשר ואוסרו בהנאה: **במזיד חייב.** ובדין הוא שיהא פטור, דהיזק שאינו ניכר לאו שמיה היזק, אלא מפני תקון העולם שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני: **הכהנים שפגלו.** קרבנות, ששחטו וזרקו דמם במחשבת לאכול מהם חוץ לזמנו. ולא הורצו לבעלים: **מזידים.** שידעו שפסולים בכך: **חייבים.** לשלם דמיהן לבעלים, שהרי צריכין להביא אחרים, ואי נמי נדבה היא שאינו חייב בתשלומין, מ"מ קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו שהרי להביא דורון היה מבקש:

משניות מבוארות – קהתי

הפירות, ואינו משלם ללוקח אלא את הוצאותיו, חוזר הלוקח על המוכר (הגזלן), וגובה ממנו את דמי הקרקע אף מנכסים משועבדים, אבל דמי הפירות אינו גובה אלא מנכסים בני חורין שבידו. וכן לשבח קרקעות – אם השביח הלוקח את השדה בנטיעות או בזבל, והנגזל הוציאה אחר כך מידו, אינו גובה דמי השבח אלא מנכסים בני חורין שביד הגזלן **(רש"י; ברטנורא)**, ויש מפרשים: לאכילת פירות – כגון אם אדם גזל שדה מלאה פירות מחברו ואכל את פירותיה, ומכר את השדה לאחר, ובא הנגזל והוציא את השדה מיד הלוקח, יכול הנגזל לגבות מן הגזלן גם את הפירות שאכל, אבל אינו גובה אותם מנכסים משועבדים כי אם מנכסים בני חורין **(רמב"ם)**; ולמזון האשה והבנות – שתנאי כתובה הוא, שהאלמנה ניזונית מנכסי הבעל, וכן בנותיו ניזונות מנכסיו עד שיינשאו (כתובות ד, יא-יב), וכשהן באות לגבות מזונותיהן, אינן גובות אלא מנכסים בני חורין ולא מנכסים שמכר לאחרים; **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שדברים אלה אין להם קצבה, וכשבא אדם לקנות שדה מחברו אינו יודע להיזהר ולהניח לו נכסים, כדי שיהא לו ממה לפרוע אותם, מאחר שאינו יודע כמה הם, הלכך תיקנו חכמים שלא יגבו אותם מנכסים משועבדים אלא מנכסים בני חורין. **וְהַמּוֹצֵא מְציָאָה** – ומחזירה לבעליה, והבעלים אומרים שלא החזיר להם את כל האבידה, **לֹא יִשָּׁבַע** – אין המוצא צריך להישבע שהחזיר הכל, **מִפְּנֵי תִּקּוּן הָעוֹלָם** – שאם יחייבוהו להישבע, לא ירצה לטפל באבידה כדי להחזירה.

באור משנה ד

יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת – שהיו סומכים על דעתו של בעל הבית לנהוג על פיו, והוא היה מטפל בהם ומסייע להם; ואף על פי שלא נתמנה להם אפוטרופוס, מכל מקום דינו כאפוטרופוס; **אוֹ שֶׁמִּנָּה לָהֶן אֲבִיהֶן** – לפני מותו, **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס** – אדם שישגיח על נכסיהם של היתומים הקטנים, **חַיָּב לְעַשֵּׂר פֵּרוֹתֵיהֶן** – חייב בעל הבית או האפוטרופוס להפריש מפירותיהם של היתומים תרומה ומעשרות, כדי שלא יאכלו דבר האסור. **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, יִשָּׁבַע** – כשיגדלו היתומים וימסור האפוטרופוס לידם את נכסיהם וניהול עסקיהם, יישבע להם האפוטרופוס שלא לקח משלהם כלום. שבועה זו נקראת "שבועה בטענת ספק" או "שבועה שלא בטענה", כמו ששנו (שבועות ז, ח): "ואלו נשבעים שלא בטענה: השותפין, האריסין, והאפוטרופסין" וכו' **(עיין הקדמתנו לבאור המשנה כתובות ט, ד). מִנָּהוּ בֵּית דִּין** – אפוטרופוס שנתמנה על ידי בית הדין, **לֹא יִשָּׁבַע** – שבועה שלא בטענה, שכן אפוטרופוס זה טורח ביתומים מפני שבית דין הטיל עליו את הדבר הזה, ואין לו כל טובת הנאה, ואם נחייבו שבועה שלא בטענה, יסרב מלקבל עליו את האפוטרופסות. אבל אפוטרופוס שמינהו אבי היתומים, בודאי יש לו טובת הנאה, ולא יימנע בגלל השבועה מלקבל אפוטרופסות. **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: חִלּוּף הַדְּבָרִים** – הדין הפוך: מינהו אבי היתומים, לא יישבע, לפי שלא נעשה אפוטרופוס אלא כדי לעשות חסד עם אביהם, ואם יבואו לחייבו שבועה, לא ירצה לקבל עליו את האפוטרופסות. אבל אם מינהו בית דין, יישבע, שהואיל ובית דין סומך עליו, הריהו מתפרסם כאדם נאמן, ויש כאן טובת הנאה, לפיכך לא יסרב מלקבל אפוטרופסות, אף אם יחייבוהו שבועה שלא בטענה. והלכה כאבא שאול. **הַמְטַמֵּא** – טהרותיו של חברו, כגון תרומה, **וְהַמְדַמֵּעַ** – המערב תרומה בחולין של חברו, ונמצא מפסידו, לפי שאסורים הם לישראל, והוא צריך למכרם לכהנים בזול, **וְהַמְנַסֵּךְ** – המערב יין נסך (שנסכו ממנו לעבודה זרה) ביינו של חברו, ואוסרו בהנאה, **בְּשׁוֹגֵג** – כגון במטמא, שסבור היה שמותר לטמא; ובמדמע – שסבור היה שאין הפסד בדימוע, ובמנסך – שלא ידע שהוא יין נסך, **פָּטוּר** – מלשלם את הנזק; **בְּמֵזִיד** – שעשה מתוך כוונה להזיק ממון חברו (לגרום לו הפסד), **חַיָּב** – לשלם לו בעד הנזק. בגמרא מבואר, שאף אם עשה במזיד, אינו חייב מן הדין, לפי שכל הדברים הללו לא נשתנתה צורתם על ידי הנזק, והיזק שאינו ניכר אין שמו היזק, אלא שחייבוהו חכמים מפני תיקון העולם, שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו, או מדמע, או מנסך ואומר: פטור אני. **הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ** – ששחטו קרבן או קיבלו את דמו או הוליכו את הדם או זרקוהו במחשבה לאכול ממנו או להקטירו חוץ לזמנו הראוי, ופסלו את הקרבן במחשבת פיגול זו **(משנה זבחים ב, ג)**, **מְזִידִין** – אם היו מזידים, שידעו שהקרבן נפסל בכך, **חַיָּבִין** – לשלם דמי הקרבן לבעלים, שהרי צריכים להביא קרבן אחר; ואפילו היה זה קרבן נדבה, שאינם חייבים להביא אחר, מכל מקום קשה הדבר בעיני הבעלים, שהרי רוצים הם להביא דורון, הלכך חייבים הכהנים לשלם להם דמי הקרבן.

שבת קודש

באור משנה ה

רבי יוחנן בן גודגדה חי בזמן חורבן הבית השני, אחר כך היה ביבנה, ושם העיד לפני החכמים על הלכות שונות ששמע מפי רבותיו. הלכות אלו שנויות במשנתנו. ואמנם מקומה העיקרי של משנתנו הוא במסכת עדויות (ז, ט), אלא שהיא מובאת

ה הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גֻּדְגֻּדָה: עַל הַחֵרֶשֶׁת שֶׁהִשִּׁיאָהּ אָבִיהָ, שֶׁהִיא יוֹצְאָה בַּגֵּט; וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, שֶׁאוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה, וְאִם מֵתָה, בַּעֲלָהּ יוֹרְשָׁהּ; וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוּל שֶׁבְּנָאוֹ בַּבִּירָה, שֶׁיִּטֹּל אֶת דָּמָיו, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים; וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים, שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת, מִפְּנֵי תִּקּוּן הַמִּזְבֵּחַ.

ו לֹא הָיָה סִיקְרִיקוֹן בִּיהוּדָה בַּהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה, מֵהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵילָךְ יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן. כֵּיצַד? לָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן וְחָזַר וְלָקַח מִבַּעַל הַבַּיִת — מִקְחוֹ בָּטֵל; מִבַּעַל הַבַּיִת וְחָזַר וְלָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן — מִקְחוֹ קַיָּם. לָקַח מִן הָאִישׁ וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה — מִקְחוֹ בָּטֵל; מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ — מִקְחוֹ קַיָּם. זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה. בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶם אָמְרוּ: הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקְרִיקוֹן — נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן לִקַּח; אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן לִקַּח —

פירוש ברטנורא

ה **על החרשת שהשיאה אביה.** ואע"ג דהויא אשת איש גמורה שהרי קבל אביה קדושיה כשהיא קטנה, אפ"ה יוצאה בגט, ומקבלת את גטה כשהיא חרשת, ואע"ג דלית בה דעתא, דאשה מתגרשת בעל כרחה, הלכך לא בעינן דעתה: **ועל קטנה בת ישראל שנשאת לכהן.** והיא יתומה, דלא הוי נשואים אלא מדרבנן: **שאוכלת בתרומה.** דרבנן. ולא גזרינן תרומה דרבנן אטו תרומה דאורייתא: **מריש.** קורה: **בירה.** בית גדול: **מפני תקנת השבים.** שאם אתה מצריכו לקעקע בירתו ולהחזיר המריש עצמו, ימנע מלעשות תשובה: **שלא נודעה לרבים.** שהיא גזולה: **שהיא מכפרת.** ואין צריך להביא אחרת: **מפני תקון מזבח.** שלא יהיו כהנים עצבים שאכלו חולין שנשחטו בעזרה, ונמצא מזבח בטל, שנמנעים מלעבוד עבודה:

ו **לא היה סקריקון.** נכרי רוצח. כלומר לא דנו דין סקריקון, לומר שהקונה קרקע של ישראל מיד הנכרי רוצח, יהיה חייב לדון עם הבעלים: **בשעת הרוגי המלחמה.** בשעה שהיתה הגזירה קשה על ישראל ליהרג במלחמה. שהלוקח ממנו באותה שעה היה מקחו קיים ולא היה צריך לדון עם הישראל בעל הקרקע, משום דאגב אונסיה דישראל הוה גמר ומקנה לסיקריקון. וקיי"ל [ב"ב מז:] תלוהו וחבין זביניה זביני: **אבל מהרוגי המלחמה ואילך.** שלא היתה הגזירה ליהרג, דנו דין סקריקון, לומר שהקונה ממנו יעשה דין עם הבעלים. כמו שמפורש במשנה: **מקחו בטל.** דאמרינן מיראה עבד: **לקח מן האיש.** קרקע המיוחד לכתובת אשתו: **מקחו בטל.** דאמרה נחת רוח עשיתי לבעלי: **נותן לבעלים רביע.** ששיערו, דסיקריקון מתוך שבחנם בא לידו מוזיל גביה רבעא:

משניות מבוארות – קהתי

כאן משום שתי ההלכות שבסיפא, שהן מפני התקנה (רש"י).

הֵעִיד רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן גֻּדְגֻּדָה – על ההלכות דלהלן: **עַל הַחֵרֶשֶׁת** – שאינה שומעת ואינה מדברת – **שֶׁהִשִּׁיאָהּ אָבִיהָ** – שקיבל אביה קידושין בשבילה בעודה קטנה והשיאה, והרי היא אשת איש גמורה מן התורה, **שֶׁהִיא יוֹצְאָה בַּגֵּט** – שהיא עצמה מקבלת את גיטה; ואף על פי שהיא חרשת ואין בה דעת, הואיל ואשה מתגרשת בעל כורחה, אין צריכים דעתה; **וְעַל קְטַנָּה בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן** – ואפילו היא יתומה שהשיאוה אמה ואחיה, שאין נישואיה מן התורה, **שֶׁאוֹכֶלֶת בַּתְּרוּמָה** – היינו בתרומה דרבנן, ואין גוזרים בה משום תרומה של תורה; **וְאִם מֵתָה** – והשאירה נכסים, **בַּעֲלָהּ יוֹרְשָׁהּ** – מתקנת חכמים, שכן הפקר בית דין הפקר, שנאמר (**יהושע יט, נא**): "אלה הנחלות אשר ניחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל" – וכי מה ענין ראשים אצל אבות? אלא לומר לך: מה אבות מנחילים את בניהם כל מה שירצו, אף ראשים מנחילים את העם כל מה שירצו (**גמרא יבמות פט, ב**); **וְעַל הַמָּרִישׁ הַגָּזוּל** – קורה שגזל אדם מחברו, **שֶׁבְּנָאוֹ** – הגזלן, **בַּבִּירָה** – בבניין גדול, **שֶׁיִּטֹּל אֶת דָּמָיו** – תיקנו חכמים שיטול בעל הקורה את דמיה, ואין הגזלן חייב להחזיר לו את הקורה עצמה, **מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשָּׁבִים** – מפני תקנתם של הרוצים לחזור בתשובה ולהחזיר את הגזילה, שאם נחייב את הגזלן לקעקע את בירתו כדי להחזיר את הקורה עצמה, יימנע מלעשות תשובה; **וְעַל הַחַטָּאת הַגְּזוּלָה** – בהמה גזולה שהקריבוה על המזבח כקרבן חטאת, **שֶׁלֹּא נוֹדְעָה לָרַבִּים** – שהיא גזולה, **שֶׁהִיא מְכַפֶּרֶת** – על בעליה, ואין הם צריכים להביא חטאת אחרת, **מִפְּנֵי תִּקּוּן הַמִּזְבֵּחַ** – בגמרא מבואר, כדי שלא יהא המזבח בטל, שאם נאמר, שחטאת גזולה שלא נודעה לרבים אינה מכפרת, יהיו הכהנים עצבים, שמא הקרבנות שהם מקריבים גזולים הם ואינם מכפרים, ונמצאים אוכלים חולין שנשחטו בעזרה, ומתוך כך יימנעו הכהנים מלעבוד עבודה במקדש, והמזבח יהיה שמם. לפיכך תיקנו חכמים, שחטאת גזולה שלא נודעה לרבים מכפרת על בעליה, שהפקירוה חכמים להיות כשלהם, והפקר בית דין הפקר, כמו שבארנו לעיל.

באור משנה ו

סיקריקון היינו גוי רוצח, שהיה מאיים על ישראל להרגו עד שיתן לו את שדהו לפדיון נפשו, כדי שלא יהרגנו. משנתנו דנה במי שקנה שדה מאת סיקריקון, אם בעליה הראשונים של שדה זו יכולים להוציא את השדה מידי הלוקח.

לֹא הָיָה סִיקְרִיקוֹן בִּיהוּדָה בַּהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה – כלומר דין סיקריקון, המפורש להלן במשנתנו, לא היה נוהג ביהודה בימי הרוגי המלחמה, היינו בימי מלחמת טיטוס ביהודה ובירושלים, שהיו ישראל מופקרים אז להריגה, מפני שהיתה גזירה להרוג כל ישראל, וכל מי שנתן שדהו לסיקריקון, כדי להציל את נפשו, היה גומר בלבו להקנות לו את השדה; לפיכך הלוקח מן הסיקריקון באותם הימים, הרי זה כלוקח מן הבעלים, ומקחו קיים; **מֵהֲרוּגֵי הַמִּלְחָמָה וְאֵילָךְ** – כלומר לאחר אותה תקופה של הרוגי המלחמה, שלא היתה עוד גזירה להרוג ישראל, אלא שמכל מקום היו באים אנסים וגוזלים שדות מישראל, **יֵשׁ בָּהּ סִיקְרִיקוֹן** – נוהג ביהודה דין סיקריקון. **כֵּיצַד** – דין הסיקריקון? **לָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן** – ישראל שקנה שדה מן הסיקריקון, **וְחָזַר וְלָקַח מִבַּעַל הַבַּיִת** – ואחר כך קנה אותה מבעל השדה, **מִקְחוֹ בָּטֵל** – לפי שלא מכר לו את השדה מרצונו כי אם מחמת מוראו של הסיקריקון, ואמנם לא גמר בלבו להקנות לו את השדה, אלא חשב: יקחנה לו עכשיו, ולמחר אתבע אותו לדין. **מִבַּעַל הַבַּיִת** – אבל אם קנה את השדה תחילה מבעליה, **וְחָזַר וְלָקַח מִסִּיקְרִיקוֹן** – ששילם גם לסיקריקון כסף, כדי שישאיר בידו את השדה, **מִקְחוֹ קַיָּם** – ואין בעל השדה יכול לערער. וכן הדין במי שקנה קרקע שייחד הבעל לכתובת אשתו: **לָקַח מִן הָאִישׁ** – קנה את השדה מידי הבעל, **וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה** – אפילו בשטר מיוחד (**המאירי**), **מִקְחוֹ בָּטֵל** – שיכולה האשה לומר: נחת רוח עשיתי לבעלי שהסכמתי למכירתו, ולא מרצוני מכרתי את השדה. אבל אם לקח **מִן הָאִשָּׁה** – תחילה, **וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ** – מבעלה, **מִקְחוֹ קַיָּם** – שהרי אינה יכולה לטעון "נחת רוח עשיתי לבעלי", ואם הסכימה למכור, מרצונה מכרה. **זוֹ מִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה** – כלומר מה ששנינו לעיל: "לקח מסיקריקון וחזר ולקח מבעל הבית, מקחו בטל", זו משנת ראשונים; אבל **בֵּית דִּין שֶׁל אַחֲרֵיהֶם אָמְרוּ: הַלּוֹקֵחַ מִסִּיקְרִיקוֹן, נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ** – רבע משווי הקרקע. בגמרא מבואר: "רביע בקרקע שהוא שליש במעות", כגון אם קנה השדה מאת הסיקריקון בשלוש מאות זוז, הרי הוא נותן לבעלים מאה זוז, שכך שיערו חכמים, שהסיקריקון מוריד ללוקח רבע ממחיר השדה, מאחר שבאה לידו בחינם, הלכך נותן הלוקח לבעלים אותו רבע,

הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם. רַבִּי הוֹשִׁיב בֵּית דִּין וְנִמְנוּ, שֶׁאִם שָׁהֲתָה בִּפְנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ – כָּל הַקּוֹדֵם לִקַּח זוֹכֶה, אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ.

משניות מבוארות – קהתי

שהוא שליש מהסכום ששילם לסיקריקון, וזוכה בשדה; אלא שאם רצו הבעלים, אינם נוטלים מעות אלא רבע הקרקע, וזהו שאמרו בגמרא: "רביע בקרקע שהוא שליש במעות". **אֵימָתַי** – זוכה הלוקח בשדה שקנה מידי הסיקריקון על ידי תשלום רביע לבעלים? **בִּזְמַן שֶׁאֵין בְּיָדָן לִקַּח** – שאין בידי הבעלים עצמם מעות לקנות את השדה; **אֲבָל יֵשׁ בְּיָדָן לִקַּח, הֵן קוֹדְמִין לְכָל אָדָם** – כלומר אם בא הלוקח (שקנה את השדה מידי הסיקריקון) ורוצה לתת לבעלים רביע, כדי לזכות בשדה, יכולים הבעלים לומר ללוקח: הרינו מחזירים לך את כל מעותיך ששלמת לסיקריקון והחזר לנו את השדה. **רַבִּי** – רבי יהודה הנשיא, **הוֹשִׁיב בֵּית דִּין** – לדון בענין זה, **וְנִמְנוּ** – וקבעו הלכה, **שֶׁאִם שָׁהֲתָה בִּפְנֵי סִיקְרִיקוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ** – שאם כבר היתה השדה בידי הסיקריקון שנים עשר חודש, **כָּל הַקּוֹדֵם לִקַּח** – כל מי שקדם וקנה את השדה מידי הסיקריקון, **זוֹכֶה** – בה, **אֲבָל נוֹתֵן לַבְּעָלִים רְבִיעַ** – כמו שבארנו לעיל; וטעם תקנה זו, כדי שלא ישתקעו הקרקעות בידי הגויים.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ה תשרי, תשט"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

נעם לי לקבל פ"ש שלו ע"י הרה"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מו"ה משה אלי' שי' גערליצקי וכן הפ"נ שמסר, שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ומה שכותב אשר רובץ תחת משאו, הנה לא יפלא הדבר וכמ"ש אשר ברא אלקים לעשות, לתקן, ונאמר וייצר ה"א בשני יודי"ן ביצ"ט וביצה"ר, ולכן כי תראה חמור - כאשר תסתכל בעיון טוב בהחומר שלך שהוא הגוף, תראה - שונאך - שהוא שונא את הנשמה המתגעגעת לאלקות ורוחניות, ועוד תראה שהוא - רובץ תחת משאו - שנתן הקב"ה להגוף שיזדכך ע"י תורה ומצות והגוף מתעצל בקיומם, ואולי יעלה בלבבך - וחדלת מעזוב לו - שיוכל לקיים שליחותו, כי אם תתחיל בסיגופים לשבור את החמריות, הנה לא בזו הדרך ישכון אור התורה, כי אם - עזוב תעזוב עמו - לברר את הגוף ולזככו ולא לשברו בסיגופים (אחת מתורות הבעש"ט, הועתק בהיום יום).

ומזה מובן ופשוט שאין ח"ו ליפול ברוחו מזה, כיון שסיבת הדבר אשר השי"ת תכלית הטוב אינו רוצה שיקבל איש הישראלי המצטרך לו בגשמיות או ברוחניות בתור נהמא דכיסופא, ולכן נסתדר בהבריאה כמ"ש ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב וכו', כי תיכף ומיד מוסיפים ובחרת בחיים, ומבואר בחסידות שבקשה מהקב"ה הוא ג"כ נתינת כח ותוספת כח למילוי הבקשה, ובודאי ידוע לו וכדאי שיתבונן בזה עוד הפעם בהאמור בתניא בכמה מקומות ובפרט בפרק כ"ז ושני מיני נחת רוח לפניו למעלה והשנית, וראה שם פרק ל"ד ואילך, שהתבוננות בכל האמור שם מביאה שתהי' עבודתו כל ימיו בשמחה רבה וכו'.

מוסג"פ העתק מכתבי כללי לר"ה, ונוסף על ברכתי במכתבי לר"ה, הנה אכפול אותם זה לאריכות ימים ושנים טובות להצליח בהחזקת והפצת היהדות בסביבתו ומתוך בריאות והרחבת דעת אמיתית.

בברכה.

רש"י

מתניתין הכי קתני — ולא איירי בסדר פרשיות כלל. **אין מעבירין כו'** — משבא לידי אקדים לעשות. דהכי תניא במכילתא "ושמרתם את המצות" — אם באת מצוה לידך אל תחמיצנה. **גאולה לגאולה** — פורים לפסח. **השנית** — בחודש השני. **לבסוף קבעוה כו'** — וזהו השנית.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ז ע"א: הגמרא חוזרת לברר מי התנא של משנתנו: **מַנִּי** - מי הוא התנא של משנתנו, שסובר שמקרא מגילה ומתנות לאביונים לא יוצאים באדר ראשון, ואילו בקריאת הפרשיות יוצאים בדיעבד. **אִי** נאמר שהוא **תַּנָּא קַמָּא** שבברייתא שמחלק בין מגילה לפרשיות, אם כן **קַשְׁיָא** שבמשנתנו מבואר שגם **מַתָּנוֹת** לאביונים לא יוצאים באדר ראשון, ותנא קמא בברייתא סובר שבכל המצוות [חוץ ממקרא מגילה] יוצאים באדר ראשון. **וְאִי** נאמר שהיא כ**רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי,** שעושים לכתחילה את כל המצוות באדר ראשון, **קַשְׁיָא נַמִּי מִקְרָא מְגִילָּה,** שמבואר במשנתנו שלא יוצאים באדר ראשון הן במתנות לאביונים והן במגילה, ורבי אליעזר סובר שאפשר לעשותם לכתחילה באדר ראשון. **וְאִי** נאמר שהיא כ**רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,** שבכל המצוות לא יוצאים באדר ראשון, ואף מקרא מגילה ומתנות לאביונים, **קַשְׁיָא סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת,** שלדעתו לא יוצאים באדר ראשון, וממשנתנו דייקו שרק מגילה ומתנות לאביונים לא יוצאים בראשון, אבל ארבע פרשיות יוצאים.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** משנתנו כ**תַּנָּא קַמָּא** שבברייתא, שמגילה נוהגת רק בשני, וארבע פרשיות בדיעבד נוהגות גם בראשון, **וְתָנָא** – ושנה תנא קמא **'מִקְרָא מְגִילָּה',** וְכוונתו ש**הוּא הַדִּין מַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, דְּהָא בְּהָא תַּלְיָא** - שמתנות לאביונים תלוי במגילה, שעיני העניים נשואות למקרא מגילה.

תירוץ נוסף: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא, לְעוֹלָם** משנתנו כ**רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הִיא,** שגם ארבע פרשיות לא יוצאים באדר ראשון, **וּמַתְנִיתִין** שחילקה בין אדר ראשון לשני רק לענין קריאת המגילה ומתנות לאביונים, **חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – חסרה היא ויש להוסיף בה מילים, וכך יש לשנות בה, **אֵין בֵּין 'אַרְבָּעָה עָשָׂר' שֶׁבַּאֲדָר הָרִאשׁוֹן לְ'אַרְבָּעָה עָשָׂר' שֶׁבַּאֲדָר הַשֵּׁנִי אֶלָּא מִקְרָא מְגִילָּה וּמַתָּנוֹת,** ויש לדייק, **הָא לְעָנְיַן** איסור **הֶסְפֵּד וְתַעֲנִית** בפורים, **זֶה וָזֶה** [-אדר ראשון ושני] **שָׁוִין. וְאִילּוּ** לענין **סֵדֶר פָּרָשִׁיּוֹת** שאין מצוותם ביום הפורים עצמו, **לֹא מַיְירִי** כלל, וסבר התנא שמשנתנו כרבן שמעון בן גמליאל שאין יוצאים בקריאת ארבע פרשיות באדר ראשון.

מסיקה הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הִלְכְתָא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי,** שגם מגילה וגם ארבע פרשיות לא יוצאים באדר ראשון.

נחלקו לעיל האם עיקר פורים באדר ראשון או באדר שני. הגמרא מבארת את טעמם: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וּשְׁנֵיהֶם מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ** - למדו דינם מאותו פסוק, שנאמר (אסתר ט כז) 'לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם **בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה',** ומשמע שכל השנים שוות, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי סָבַר,** שדורשים **'בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה', מַה כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה** [-שנים שאינן מעוברות] עושים פורים ב**אֲדָר הַסָּמוּךְ לִשְׁבָט, אַף כָּאן** בשנה מעוברת עושים ב**אֲדָר הַסָּמוּךְ לִשְׁבָט,** דהיינו באדר ראשון. **וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל סָבַר,** שדורשים **'בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה', מַה כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה** עושים פורים ב**אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן, אַף כָּאן** עושים ב**אֲדָר הַסָּמוּךְ לְנִיסָן.**

מקשה הגמרא: **בְּשִׁלְמָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי** שדרש לעשות באדר הסמוך לשבט, **מִסְתַּבֵּר טַעֲמָא** לדרוש כך, **דְּקַיְימָא לַן אֵין מַעֲבִירִין עַל הַמִּצְוֹת** - מצוה שהגיע זמנה אין לאחרה אלא עושים אותה מיד, ולכן יש להקדים לעשות פורים באדר ראשון, וזו כוונת הפסוק 'בכל שנה ושנה', **אֶלָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** שדרש את הפסוק לאדר הסמוך לניסן, **מַאי טַעֲמָא** לא דרש לעשות באדר ראשון מטעם אין מעבירין על המצוות.

מבארת הגמרא: **אָמַר רַבִּי טָבִי, טַעֲמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** משום ד**מִסְמַךְ גְּאוּלָּה** של פורים **לִגְאוּלָּה** של פסח **עֲדִיף** מלהקדים לעשות את המצוה מיד.

טעם נוסף: **רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר, טַעֲמָא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מֵהָכָא, דִּכְתִיב 'לְקַיֵּים אֶת אִגֶּרֶת הַפּוּרִים הַזֹּאת הַשֵּׁנִית',** ותיבת 'השנית' מיותרת, ללמד שבשנה מעוברת עושים פורים באדר שני שסמוך לניסן.

הגמרא מבארת מדוע צריך את שני הלימודים: **וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'הַשֵּׁנִית' וְאִיצְטְרִיךְ לְמִיכְתַּב 'בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה'** ללמד שפורים באדר שני. **דְּאִי** נלמד רק **מִ'בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה', הֲוָה אֲמִינָא כִּי קוּשְׁיָן** - הייתי סובר לומר כקושייתנו, שמטעם 'אין מעבירין על המצוות' יש לדרוש הפסוק לאדר ראשון, כרבי אליעזר ברבי יוסי, **קָא מַשְׁמַע לָן 'הַשֵּׁנִית',** שפורים באדר שני. **וְאִי אַשְׁמוֹעִינָן** רק **'הַשֵּׁנִית', הֲוָה אֲמִינָא** שהכוונה ש**בַּתְּחִילָּה** [-לכתחילה] עושים **בָּרִאשׁוֹן וּבַשֵּׁנִי,** ו'השנית' היינו שתי פעמים, **קָא מַשְׁמַע לָן 'בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה'** שפורים רק פעם אחת כבכל שנה.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסֵי** שלא דורש דרשה זו, **הַאי 'הַשֵּׁנִית' מַאי עָבִיד לֵיהּ** - מה דורש ממנה. עונה הגמרא: **מִיבְּעֵי לֵיהּ** 'השנית' **לְכִדְרַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה, דְּאָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יְהוּדָה,** 'השנית' מלמד **שבַּתְּחִילָּה** שלח מרדכי איגרות שיעשו פורים, **וּקְבָעוּהָ** - קיבלוה רק היהודים **שבְּשׁוּשָׁן, וּלְבַסּוֹף** שלח איגרות שניות, וקיבלוה **בְּכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ.**

זִיל טְפֵי – עבד מזולזל יותר מן האשה, ולכך אף שבירך שלא עשאני אשה עדיין יש לו להוסיף להודות ולברך שלא עשאו הקדוש ברוך הוא עבד.

הגמרא מביאה ברייתא המלמדת מהיכן לוקחים את התכלת: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, חִלָּזוֹן זֶה שממנו עושים את צבע התכלת, מראה גּוּפוֹ דּוֹמֶה לְיָם, וּבְרִיָּיתוֹ – מראה צורתו דּוֹמָה לְדָג, וְעוֹלֶה מן הים אל היבשה, פעם אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה, וּבְדָמוֹ צוֹבְעִין תְּכֵלֶת, לְפִיכָךְ – כיון שאינו מצוי אלא אחת לשבעים שנה, דָּמָיו יְקָרִים.

הגמרא מביאה מעשה בשכר המקיים מצות ציצית: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן, אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה קַלָּה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה – אפילו מצוה קלה שאדם מקיימה, הקדוש ברוך הוא נותן לו עליה שכר גם בעולם הזה, וְלָעוֹלָם הַבָּא – אבל לעולם הבא אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה שכרה גדול. צֵא וּלְמַד מִמִּצְוַת צִיצִית כמה גדול שכרה גם בעולם הזה ואף שהיא מצוה קלה, שהיה מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד, שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית, שָׁמַע שֶׁיֵּשׁ זוֹנָה אחת בְּכַרְכֵּי הַיָּם שֶׁנּוֹטֶלֶת אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בִּשְׂכָרָהּ, שִׁיגֵּר [–שלחן] לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים וְקָבַע לָהּ – קבעה לו זְמַן שיבוא, כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ, בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח – על פתח ביתה, נִכְנְסָה שִׁפְחָתָהּ וְאָמְרָה לָהּ, אוֹתוֹ אָדָם שֶׁשִּׁיגֵּר לְךָ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח, אָמְרָה הִיא יִכָּנֵס, נִכְנַס, הִצִּיעָה לוֹ שֶׁבַע מִטּוֹת, שֵׁשׁ שֶׁל כֶּסֶף וְאַחַת – ומטה עליונה שֶׁל זָהָב, וּבֵין כָּל אַחַת וְאַחַת סוּלָּם שֶׁל כֶּסֶף וְעֶלְיוֹנָה – וסולם של עליונה שֶׁל זָהָב, עָלְתָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי מטה עֶלְיוֹנָה כְּשֶׁהִיא עֲרוּמָּה, וְאַף הוּא עָלָה לֵישֵׁב עָרוֹם כְּנֶגְדָּהּ, בָּאוּ אַרְבַּע צִיצִיּוֹתָיו וְטָפְחוּ לוֹ עַל פָּנָיו, נִשְׁמַט וְיָשַׁב לוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַף הִיא נִשְׁמְטָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי קַרְקַע, אָמְרָה לוֹ, נַפָּחּ שֶׁל רוֹמִי – [לשון שבועה], נשבעה בחיי המלך של רומי, שֶׁאִינִי מַנִּיחָתְךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה מּוּם רָאִיתָ בִּי שמשום כך נשמטת וירדת ממטתי, אָמַר לָהּ הָעֲבוֹדָה [–לשון שבועה], שֶׁלֹּא רָאִיתִי אִשָּׁה יָפָה כְּמוֹתֵךְ, אֶלָּא מִצְוָה אַחַת צִוָּנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ וְצִיצִית שְׁמָהּ, וּכְתִיב בָּהּ – בפסוק אחרון של פרשת ציצית (במדבר טו מא) 'אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם' שְׁתֵּי פְּעָמִים, ויש לדרוש, אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִיפְרַע וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לְשַׁלֵּם שָׂכָר, עַכְשָׁיו נִדְמוּ עָלַי אותם ציציות כְּאַרְבָּעָה עֵדִים. אָמְרָה לוֹ, אֵינִי מַנִּיחָתְךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה שְּׁמֶךָ, וּמַה שֵּׁם עִירְךָ, וּמַה שֵּׁם רַבְּךָ, וּמַה שֵּׁם בית מִדְרָשְׁךָ שֶׁאַתָּה לָמֵד בּוֹ תּוֹרָה, כָּתַב לה מה שבקשה וְנָתַן בְּיָדָהּ, עָמְדָה וְחִילְּקָה כָּל נְכָסֶיהָ, שְׁלִישׁ לַמְּלָכוּת – כדי שיניחנה להתגייר וּשְׁלִישׁ לָעֲנִיִּים לצדקה, וּשְׁלִישׁ נָטְלָה בְּיָדָהּ, חוּץ מֵאוֹתָן מַצָּעוֹת שלא מכרתן אלא הביאתן עמה, וּבָאת לְבֵית מִדְרָשוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּא שהיה רבו של אותו אחד, אָמְרָה לוֹ אותה אשה לרבי חייא, רַבִּי, צֵוֵּה עָלַי וְיַעֲשׂוּנִי גִּיּוֹרֶת, אָמַר לָהּ רבי חייא, בִּתִּי שֶׁמָּא עֵינַיִךְ נָתַתְּ בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים להתחתן איתו ומשום כך את מבקשת להתגייר, הוֹצִיאָהּ כָּתַב מִידָהּ – שכתב לה אותו תלמיד, וְנָתְנָהּ לוֹ לרבי חייא, וסיפרה לו כל אותו מעשה כיצד היה, ומשום שראתה אותו נס של מצות ציצית היא מבקשת להתגייר, אָמַר לָהּ רבי חייא, לְכִי זְכִי בְּמִקָּחֵךְ, כלומר, לכי והתגיירי ומותרת את להינשא לו. ומספרת הגמרא, סופו של אותו מעשה היה שנתגיירה ונישאה לאותו תלמיד, וואוֹתָן מַצָּעוֹת של זהב ושל כסף, שֶׁהִצִּיעָה לוֹ בְּאִיסּוּר, הִצִּיעָה לוֹ בְּהֶיתֵּר, זֶה מלמדנו מה הוא מַתַּן שְׂכָרוֹ של מצוה קלה בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה.

הגמרא מבארת את דין טלית שאולה: אָמַר רַב יְהוּדָה, טַלִּית שְׁאוּלָה, כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית, שהרי אמרה תורה (דברים כב יב) 'גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה בָּהּ', ויש לדרוש 'כסותך' שלך, ולא כסות חברך, אבל מִיכָּן וְאֵילַךְ, לאחר שלשים יום, חַיֶּיבֶת בציצית.

הגמרא מביאה ראיה לדברי רב יהודה מדין מזוזה: תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, הַדָּר בְּפוּנְדְּקִי – מקום שלנים בו עוברים ושבים, בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּחוּץ לָאָרֶץ, כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה, מִיכָּן וְאֵילַךְ – משעברו שלושים יום, חַיָּיב להניח בפתחו מזוזה, אֲבָל הַשּׂוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, עוֹשֶׂה מְזוּזָה לְאַלְתַּר – מיד בשעה שנבנס לדור בבית, מִשּׁוּם יִישׁוּב דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – מכיון שכשיוצא מביתו אסור לו ליטול את המזוזה שהניח בפתחו, לא יצא מביתו סתם ללא צורך וידור בבית אחר, כיון שיחשוש על טרחת ממון לקנות מזוזה אחרת, ואף אם יניח את ביתו וילך, מיד יבוא אדם אחר לדור בבית משום שימצא מזוזות קבועות שם, ומתוך כך נמצאת ארץ ישראל מיושבת.

שנינו במשנה (לעיל לח.), תְּפִלָּה שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת את של ראש, ושל ראש אינה מעכבת את של יד. אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא שָׁנוּ דין זה במשנתינו שתפילה אחת אינה מעכבת את השניה, ואם הניח אחת מהם קיים מצוה, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ את שתיהן, ולא הניח אלא אחת, אֲבָל אם אֵין לוֹ את שניהם אלא רק אחת, אותה תפילה שאין לו מְעַכֶּבֶת את אותה שיש לו, ואינו יכול להניחה. אָמְרוּ לוֹ חכמים לרב חסדא, אָמַרְתָּ – וכי כך אתה אומר שתפילה אחת מעכבת את השניה ואם הניח אחת לא קיים מצוה. אָמַר לֵהוּ רב חסדא לחכמים, לֹא, אינני סובר כן, אֶלָּא מַאן דְּלֵית לֵיהּ תְּרֵי מִצְוֹת – וכי מי שאין לו את שתי התפילות של יד ושל ראש, חַד מִצְוָה נַמִּי לֹא לִיעַבִּיד – לא יניח אף אחת מהם. שואלת הגמרא, וּמַעִיקְּרָא מַאי סָבַר – ומתחילה מה הטעם שסבר רב חסדא שכאשר אין לו את שתי התפילין תפילה אחת מעכבת את חבירתה. משיבה הגמרא, גְּזִירָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע – יש לחוש שאם יתירו לו להניח אחת מהן כשאין לו את האחרת, יפשע ולא יקנה אותה, אבל אם לא יתירו לו להניח אחת אלא אם יש לו את חבירתה ודאי יזדרז לקנות את זו שאין לו, בכדי שיוכל להניחן, ומשום כך אמר בתחילה שאם אין לו אלא אחת לא יניחנה.

אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, כֹּל מִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִילִין, עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה – על שמונה מצות עֲשֵׂה, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדוֹ – שלובש בגד של ארבע כנפות ואינו מטיל בו ציצית, עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה מצות עֲשֵׂה, וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן לברך את העם, עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה, וְכֹל שֶׁאֵין לוֹ מְזוּזָה בִּפְתְחוֹ – שיש לו פתח החייב במזוזה ואינו קובע בו מזוזה, עוֹבֵר בִּשְׁנֵי מצות עֲשֵׂה, שבשני מקומות בתורה נאמר 'וּכְתַבְתָּם', האחד, 'וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ' (דברים ו ט), והשני, 'וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ' (שם יא כ).

וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כֹּל הַמַּנִּיחַ תְּפִילִין מַאֲרִיךְ יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה לח טז)

אגרות קודש

[בין כסא לעשור תשי"א]

...אמירת העולה לתורה חזק חו"נ - לא חשיב הפסק כי הוא שייך לקריאת הסיום (ראה שו"ע אדה"ז סקס"ז ס"ט). וגם הוא אומר, כי נוסחא שלנו היא ונתחזק...

רש"י

זיל טפי – אפילו הכי מזוזלזל העבד יותר מן האשה. לשון אחר: זיל טפי – כלומר, זיל והוסיף ובירך "שלא עשאני עבד" כדי להשלים. **גופו** – מראה גופו. תבנית דיוקנו. **ועולה** – מן הארץ. **לפיכך** – שאינו עולה אלא אחת לשבעים שנה, דמיו יקרין. **ציצית** – מצוה קלה, עשה בעלמא. **גפה של רומי** – נשבעה בחיי המלך שהוא שרה של רומי. לשון אחר: עבודה זרה. בפסוק אחרון של פרשה (במדבר טו) כתיב שתי פעמים "אני ה' אלהיכם", אחד בראשו ואחד בסופו. **שליש למלכות** – שינידנה להתגייר. **אותן מצעות** – לא מכרה, והביאתן, והוא היה מתן שכרו בעולם הזה. **הוציאה כתב מידה** – וספרה לו כל המאורע, שלשם שמים היא מתגיירת, לפי ששמעה נס גדול של חומר מצות, שטפחו לו ארבע ציציות על פניו. **פונדק** – שלנים בו עוברים ושבים. **והשוכר בית כו'** – פטור, שמא יחזור בו. **משום יישוב ארץ ישראל** – דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, כדאמר בפרק "השואל" בבבא מציעא (קב, א), הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת, ואפילו יוצא ממנה – ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה, ונמצאת ארץ ישראל מישבת. **אלא** שיש לו שתיהן – ואם אינו מניח אלא אחת, אותה מצוה מיהא קיים. **הדא מצוה נמי לא ליעביד** – בתמידה. **ומעיקרא** – דאמר מעכבת. **מאי סבר שמא יפשע** – אי אמרינן דאינה מעכבת, יפשע ולא יקנה האחרת. **בשמונה עשה** – ארבע פרשיות יש בהן, ואבל חדא קיימי תרי עשה, "וקשרתם לאות" "והיו לטוטפות" (דברים יא). לשון אחר: ב"והיה כי יביאך" (שמות יג) כתיב: "והיה כי יביאך... לאות וגו' ושמרת את החוקה" וגו', ובסוף הפרשה כתיב: "והיה לאות" וגו' – הרי שלש, ובקריאת שמע (דברים ו) "וקשרתם לאות... והיו לטוטפות", וכן ב"והיה אם שמוע" (שם יא) תרי – הרי שבע. "ושמתם את דברי אלה" דדרשינן בפרק "הקומץ [ורבה]" (מנחות לז, ב) דבתפילין קמישתעי, שתהא שימה כנגד הלב – הרי שמונה. **בציצית חמש** – "ועשו", "ונתנו", "והיה", "וראיתם", "גדילים תעשה לך".

תוספות

זיל טפי — אבל אבור לא מברכינן, דאינו מצוי, דדהוי כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ. ונראה יותר שמברך אעבד ואשה שאינן (מצויין) [מצוויין] במותר.

לבית מדרשו של רבי חייא — אינו רבי חייא. שרבי נתן שהיה חשוב מרבי, כדאמרינן (בבא בתרא קלא, א): ילדות היתה בי והעזתי פני בנתן הבבלי, לא היה מביא ראיה מרבי חייא. ובתוספתא קרסינן: לבית מדרשו של רבי מאיר.

טלית שאולה כל שלשים יום — אין לדקדק מכאן דסתם שאלה שלשים יום, כמו הלואה בפרק קמא דמכות (ג, ב). חדא — דדילמא שאלה דטלית דוקא. ועוד, הכא לא מיפטר אלא דעד שלשים יום סברי אינשי דשאולה היא, דאין דרך שאלה יותר, דמדאורייתא פטורה לעולם, כדדרשינן (חולין קלה, א): "ראשית גז צאנך" — ולא של אחרים, הכי נמי "בסותך" — ולא של אחרים. אף על גב דבמזוזה חייב השוכר, כדמסיק התם (שם עמוד ב) ד"ביתך" לא אתא לאפוקי בית אחרים, אלא לכדרבא דאמר: דרך ביאתך (מנחות לד, א). ופרק קמא דיומא (יא, ב) נמי איבא הכי. והיינו טעמא, דלא מסתבר קרא למעוטי בית אחרים, דכיון דלשימור עביד לא שנא. מיהו, כל שלשים יום פטור, דלאו בית דירה דידיה הוא, כדאמרינן פרק קמא דבבא בתרא (ח, א) גבי נשתהה שם שלשים יום הרי הוא כאנשי העיר. והא דמייתי הכא סיוע לרב יהודה להא דטלית שאולה, דמסתבר ליה לדמות טלית מדרבנן למזוזה דאורייתא. וצריך עיון אי מצינן למימר דלענין לפטור עד שלשים יום הוא דמייתי. ומיהו יש לומר דמזוזה נמי מדרבנן, דתרי "ביתך" כתיבי. והא דבעי בסוף "השואל" (בבא מציעא קא, ב): מזוזה על מי? ופריך: הא אמר רב משרשיא חובת הדר היא — לאו לחיובי שוכר מייתי לה, אלא הכי קאמר: פשיטא שהמשכיר אינו חייב כיון שאינו דר שם. וכן פרק קמא דמסכת עבודה זרה (כא, א) דפריך: בית נמי מפקע ליה ממזוזה! ומשני: חובת הדר היא, פירוש: שאם ירצה לא ידור בו, אלא ישתמש בו לתבן וקש, ולא מיחייב. והא דאמרינן ריש "רבי אליעזר דמילה" (שבת קלא, ב): לא לכל אמר רבי אליעזר מכשירי מצוה דוחין את השבת, דמודה רבי אליעזר שאם צייץ טליתו ועשה מזוזה לפתחו חייב הואיל ובידו להפקירן, הוה מצי למימר: הואיל ובידו שלא להניחה, אלא הטעם השוה בכל לבולי עלמא, ולמאן דאמר חובת טלית בלא לבישה חייב.

כל כהן שאינו עולה לדוכן וכו' — דוקא בשאומר לו עלה, כדאיתא בסוטה (לט, א): צריך שיאמר להם חזן הכנסת: "שאו ידיכם קודש". ובתרגום בבלי נמי מתרגמינן ["אמור להם"] — כד תימרון להון. ואף על גב דדרשינן מינה עשה, מפיק ליה פרק "ואלו נאמרין" (סוטה לח, א): שנים נקראו כהנים ולא כהן אחד, ותרתי שמעינן מינה. ומכל מקום אומר רבינו תם, שאפילו כהן אחד עולה לכל הפחות מדרבנן. ודייק מלישנא, דלא קאמר "שני כהנים עולים ולא אחד", משמע אפילו אחד. ועוד פירש ששליח צבור אין לו להקרות לפי שהוא מפסיק, ואין להפסיק אפילו ל"והא שמיה רבה" ואפילו נחש כרוך על עקיבו. וכן פירש רבינו חננאל, דשליח צבור המפסיק עבירה היא בידו. ותניא בספרי: "אמור להם" — מלמד

זיל טפי. תָּנוּ רַבָּנַן: חִלָּזוֹן זֶהוּ - גּוּפוֹ דּוֹמֶה לְיָם, וּבְרִיָּיתוֹ דּוֹמָה לְדָג, וְעוֹלֶה אֶחָד לְשִׁבְעִים שָׁנָה, וּבְדָמוֹ צוֹבְעִין תְּכֵלֶת, לְפִיכָךְ דָּמָיו יְקָרִים. תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי נָתָן: אֵין לְךָ כָּל מִצְוָה קַלָּה שֶׁכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה, שֶׁאֵין מַתַּן שְׂכָרָהּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא - אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה. צֵא וּלְמַד מִמִּצְוַת צִיצִית; מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה זָהִיר בְּמִצְוַת צִיצִית, שָׁמַע שֶׁיֵּשׁ זוֹנָה בִּכְרַכֵּי הַיָּם שֶׁנּוֹטֶלֶת אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בִּשְׂכָרָהּ, שִׁיגֵּר לָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים וְקָבַע לָהּ זְמָן. כְּשֶׁהִגִּיעַ זְמַנּוֹ, בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח. נִכְנְסָה שִׁפְחָתָהּ וְאָמְרָה לָהּ: אוֹתוֹ אָדָם שֶׁשִּׁיגֵּר לֵיךְ אַרְבַּע מֵאוֹת זְהוּבִים בָּא וְיָשַׁב עַל הַפֶּתַח, אָמְרָה הִיא: יִכָּנֵס, נִכְנַס. הִצִּיעָה לוֹ שֵׁבַע מִטּוֹת, שֵׁשׁ שֶׁל כֶּסֶף וְאַחַת שֶׁל זָהָב, וּבֵין כָּל אַחַת וְאַחַת סוּלָּם שֶׁל כֶּסֶף, וְעֲלִיּוֹנָה שֶׁל זָהָב. עָלְתָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי עֲלִיּוֹנָה כְּשֶׁהִיא עֲרוּמָּה, וְאַף הוּא עָלָה לֵישַׁב עָרוֹם כְּנֶגְדָּהּ, בָּאוּ אַרְבַּע צִיצִיּוֹתָיו וְטָפְחוּ לוֹ עַל פָּנָיו, נִשְׁמַט וְיָשַׁב לוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע, וְאַף הִיא נִשְׁמְטָה וְיָשְׁבָה עַל גַּבֵּי קַרְקַע. אָמְרָה לוֹ: גַּפָּהּ שֶׁל רוֹמִי, שֶׁאֵינִי מַנִּיחַתְּךָ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה מּוּם רָאִיתָ בִּי. אָמַר לָהּ: הָעֲבוֹדָה, שֶׁלֹּא רָאִיתִי אִשָּׁה יָפָה כְּמוֹתֵךְ, אֶלָּא מִצְוָה אַחַת צִוָּנוּ הַ' אֱלֹהֵינוּ וְצִיצִית שְׁמָהּ, וּכְתִיב בָּהּ "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" שְׁתֵּי פְעָמִים - אֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לִיפָּרַע, וַאֲנִי הוּא שֶׁעָתִיד לְשַׁלֵּם שָׂכָר, עַכְשָׁיו גָּדְמוּ עָלַי כְּאַרְבָּעָה עֲדָדִים. אָמְרָה לוֹ: אֵינִי מַנִּיחָךְ עַד שֶׁתֹּאמַר לִי מַה שְּׁמֶךָ, וּמַה שֵּׁם עִירְךָ, וּמַה שֵּׁם רַבְּךָ, וּמַה שֵּׁם מִדְרָשְׁךָ שֶׁאַתָּה לָמֵד בּוֹ תּוֹרָה. כָּתַב וְנָתַן בְּיָדָהּ. עָמְדָה וְחִילְּקָה כָּל נְכָסֶיהָ, שְׁלִישׁ לַמַּלְכוּת וּשְׁלִישׁ לַעֲנִיִּים וּשְׁלִישׁ נָטְלָה בְּיָדָהּ, חוּץ מֵאוֹתָן מַצָּעוֹת, וּבָאת לְבֵית מִדְרָשוֹ שֶׁל רַבִּי חִיָּיא. אָמְרָה לוֹ: רַבִּי, צַוֵּה עָלַי וְיַעֲשׂוּנִי גִּיּוֹרֶת. אָמַר לָהּ: בִּתִּי, שֶׁמָּא עֵינַיִךְ נָתַתְּ בְּאֶחָד מִן הַתַּלְמִידִים? הוֹצִיאָה כְּתָב מִידָּהּ וְנָתְנָה לוֹ, אָמַר לָהּ: לְכִי זְכִי בְּמִקַּחֵךְ. אוֹתָן מַצָּעוֹת שֶׁהִצִּיעָה לוֹ בְּאִיסּוּר הִצִּיעָה לוֹ בְּהֶיתֵּר. זֶה מַתַּן שְׂכָרוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלָעוֹלָם הַבָּא - אֵינִי יוֹדֵעַ כַּמָּה. אָמַר רַב יְהוּדָה: טַלִּית שְׁאוּלָה - כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית, מִיכָּן וְאֵילֹךְ חַיֶּבֶת. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: הָדָר בְּפוּנְדָּקִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּחוּץ לָאָרֶץ - כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה, מִיכָּן וְאֵילֹךְ חַיָּיב; אֲבָל הַשּׁוֹכֵר בַּיִת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - עוֹשֶׂה מְזוּזָה לְאַלְתַּר, מִשּׁוּם יִישּׁוּב דְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. "תְּפִלָּה שֶׁל יָד אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת". אָמַר רַב חִסְדָּא: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לוֹ, אֲבָל אֵין לוֹ - מְעַכֶּבֶת. אָמְרוּ לוֹ: אֲמַרְתָּ? אָמַר לְהוּ: לָא, אֶלָּא מַאן דְּלֵית לֵיהּ תְּרֵי מִצְוֹת, חַד מִצְוָה נַמִּי לָא לֵיעֲבִיד?! וּמֵעִיקָּרָא מַאי סָבַר? - גְּזֵירָה שֶׁמָּא יִפְשַׁע. אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִילִּין - עוֹבֵר בִּשְׁמוֹנֶה עֲשֵׂה, וְכָל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדוֹ - עוֹבֵר בַּחֲמִשָּׁה עֲשֵׂה, וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - עוֹבֵר בִּשְׁלֹשָׁה עֲשֵׂה, כָּל שֶׁאֵין לוֹ מְזוּזָה בְּפִתְחוֹ - עוֹבֵר בִּשְׁנֵי עֲשֵׂה, "וּכְתַבְתָּם" "וּכְתַבְתָּם". וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמַּנִּיחַ תְּפִילִּין מַאֲרִיךְ יָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "ה'

מנחות. פרק רביעי – התכלת דף מד עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

מלמד שחזן הכנסת אומר להם: "אמרו". ובירושלמי אמרינן: ובלבד שיהא החזן ישראל. ו"חזן" לאו היינו שליח צבור, ש"חזן" הוא שמש הכנסת, כדאיתא פרק קמא דסנהדרין (יז, ב): ושני חזנים, ופרק שביעי דבבא מציעא (צג, ב): חזני מתא. אבל שליח צבור הוא הקורא. ואומר רבינו תם: ששליח צבור הוא פותח ב"ברכנו" ומסיים, ואין הכהנים רשאין להתחיל עד שיכלה הדבור מפי הקורא. ודווקא כשעומד בבית הכנסת ואומר לו — עובר, אבל אם עומד בחוץ — אינו עובר. דאמרינן בירושלמי: רבי שמעון בן פזי כד הוה תשיש [והוה] קאי אחורי עמודי, רבי אלעזר נפיק לבראי.

הסולת והשמן אין מעכבין את היין — משמע: הא סולת ושמן — מעכבין אהדדי, ותימה דהא לא כתיב שום קרא במנחת נסכים? ושמא ילפינן ממנחת נדבה, דכתיב בה עיכובא לעיל (כז, א). וגלויי מילתא בעלמא הוי, דגבי מיעוטו מעכב את רובו כתיב קרא גם במנחת נסכים, והתם גלי לן קרא.

מנחתם ונסכיהם (אפילו) בלילה מנחתם ונסכיהם אפילו למחר — בפרק שני דתמורה (יד, א) מוכח דלמחר נפקא לן "דבר יום ביומו מלבד שבתות ה'". ודרך התלמוד להביא על פסוק הרהוט בשני דרשות, אף על גב דנפקי מקראי אחריני. כי ההיא ד"שבח נעורים לאביה" (קדושין ג, א), וכן מ"והתעלמת" (בבא מציעא ל, א), וכן "ספר כורתה, ואין דבר אחר כורתה" (גיטין כא, ב), וכן "מותר הפסח ושלמים הבאין מחמת הפסח" פרק קמא דזבחים (ט, א) ופרק רביעי דזבחים (לז, א) ופרק "התודה" (מנחות פג, ב) ופרק "מי שהיה טמא" (פסחים צו, ב). ופרק שני דבכורות (טו, א), דדריש "אך" — ולא חלבו, ומסיק רבא ד"אך" — לאותו ואת בנו הוא דאתא, וחלבו מ"דמו" נפקא. וכן בשמעתין דתניא בברייתא "זבח ונסכים", ומסקינן דבסברא פליגי.

מנחתם ונסכיהם — פירש בקונטרס פרק קמא דזבחים (ח, א) ופרק "המזבח מקדש" (שם פד, א) ופרק שני דתמורה (יד, א): ד"מנחתם ונסכיהם" דפרי החג קדריש. וקשה לרבינו תם: היכי משמע מיניה לילה? ועוד: היכי דרשינן מיניה מנחה ואחר כך נסכים, הא קרא דבתריה כתיב "לפרים ולאילים", ואינם כתובים על הסדר, דפרים ואילים קדמי! ותו: דפריך "ורבנן נמי הא בעי ליה ומנחתם" וכו', ומאי צריך? הא טובא כתיב. אלא על כרחין כיון שכולם משונים זה מזה כולהו צריכי! לכך נראה לרבינו תם דדריש מקרא דעצרת פרשת "אמור אל הכהנים": "ואילים שנים יהיו עולה לה' ומנחתם ונסכיהם אשה ריח ניחוח לה'". מדכתב נסכים בין עולה לאשה — שמע מינה דבאים בלילה, כי "אשה", דהיינו הקטרה, ולא מייתורא. ונקט מנחה ברישא — דדמי לעולה טפי בהקטרה. והא דפרק קמא דזבחים (דף ח, א) דריש: "מנחתו ונסכים" אפילו בלילה, ומשמע התם דמייתורא דווקא קדריש. והתם גבי נזיר דרש מדכתיב "מנחתו ונסכו", וכתיב נמי "ומנחתם ונסכיהם". למחר נמי שמעינן, כיון דגלי גבי עצרת — תו אין לחלק. ותימה: והא הני קראי בבאין עם הזבח כתיבי, והנהו לא אתו אלא ביום, כדאיתא בפרק שני דתמורה (יד, א)? ויש לומר: דאם אינו ענין בבאין עם הזבח, תנהו ענין בבאין לאחר הזבח. והא דאמרינן ברישא תענית (ב, ב): מה ניסוך המים בלילה, דאמר מר: "ונסכיהם" אפילו בלילה, משמע דמקרא דפרי החג מייתי, שאין ניסוך המים אלא בחג — לאו מילתא היא, דכיון דגלי לן קרא בעצרת דהוי נסכי צבור, הוא הדין לכל נסכי צבור. וקרא דאיצטריך בנזיר, דהוי נסכי יחיד. **כיון** דמתאמרא שירה עלייהו — פירוש: להביאם עם הזבח, אבל בפני עצמו — בעיא היא פרק "אין נערכין" (ערכין יב, א). ומכל מקום אף בלאו זבח עדיפי, כיון שהיו ראויין לשירה ולבא עם הזבח.

ודם זבחיך ישפך — פרק "בית שמאי" (זבחים לו, ב) מעיקרא דריש מהאי קרא, ולא קאי לבסוף. **כמשפט** במשפטם — וביום ראשון דלא כתיב "כמשפט", כתיב ביה "יהיו". **אלא** דראש חדש ועצרת דכתיב בחומש הפקודים — ואף על גב דכתיב "יהיו לכם" — לאו עלייהו קאי. והא דלא פריך מפסח כי היכי דפריך מהני, דהא כתיב ביה "יהיו". ורש"י פירש ביחזקאל דהא דכתיב גבי פסח "שבעה פרים ושבעה אילים ליום" — דלשבעת ימי פסח קאמר פר ואיל ליום. דאם לא מצא שנים בכל יום — מביא אחד. והשתא ניחא שפיר, דהא לא מעבבי אהדדי. ותימה: דהא כתיב ביה "יהיו"? ואין לומר דקאי אכבשים ולא אפרים ואילים — דגבי עצרת לא קאמרינן הכי. והא דנקט בסמוך "אילים דהכא והכא לא מעבבי, הא אינהו מעבבי", הכי נמי מצי למינקט כבשים. ולא דמי ל"קודש יהיו" דגבי לחם, דפליגי רבי עקיבא ובן ננס (מנחות מה, ב) אהייא קאי, אי אכבשים אי אלחם, אבל אתרוייהו פשיטא להו דלא קאי, אף על גב דכתיב בחד קרא — היינו כבשים ללחם, אבל כבשים אהדדי — הכי נמי דמעבבי. כדתנן ב"הקומץ רבה" (מנחות כז, א): שני כבשי עצרת מעבבין זה את זה, וכן שתי חלות. ולא מסתברא נמי למימר דהוייה דפסח לא קיימא אלא אתמימים — דלהא לא איצטריך קרא, דבעלי מומין פשיטא דפסולין. ונראה לומר דלשון דרשא אתא, דלא מסתבר לדורשו בעיכוב — כיון דלא מישתמיט התלמוד. ובספרי דורש גבי פסח: הרי שמצא פרים ולא מצא אילים, אילים ולא מצא כבשים, שומע אני שלא יקריב עד שימצא כולן — תלמוד לומר "שבעת ימים תקריבו אשה", אפילו אחד מהן. יכול אפילו כולן מצויין — תלמוד לומר "פרים בני בקר שנים ואיל אחד". ומיהו הא דקאמר "שומע אני שלא יקריב עד שימצא כולן" — על כרחין לאו משום דסמיך א"יהיו", דגבי עצרת דריש נמי הכי התם, וכן בחג, אף על גב דכתיב ביה "כמשפט" וכו', ואבל חד מייתי קרא ד"שבעת ימים", ואף על גב דלא כתיב לא בעצרת ולא בחג.

אלא

רש"י

ה' **עליהם** – אותם שנושאין עליהם שם ה' בתפילין, יחזו. **משנה הסולת והשמן** – של מנחת נסכים אין מעכבין את היין, שאם הביא יין בלא סולת ושמן – מנסכן. **המתנות כו'** – כגון ארבע מתנות של חטאת אין מעכבות זו את זו, שאם לא נתן אלא אחת – כיפר. **גמרא הבא מנחה כו'** – דמנחת נסכים קריבים תחילה. **ואחר כך נסכים** – אחר האברים מיד, ואחר הנסכים – המנחה. **מנחתם ונסכיהם בלילה** – דמנחת נסכים קריבין בלילה. ואי קשיא: הא אמרינן ב"הקומץ [רבה"] (מנחות כו, ב): דברים שדרכן ליקרב ביום, וקחשיב מנחת נסכים! מפרש לה בפרק "יש קרבנות" במסכת תמורה (יד, א) דהא דקתני "ביום" – בנסכים הבאים עם הזבח, והא דקתני "בלילה" – בנסכים הבאין בפני עצמן. כגון שהביא זבח בלא נסכים, ולאחר זמן הביא הנסכים בפני עצמן – יכול להביאן בלילה. **ואפילו למחר** – אם הביא היום – יכול להקריב נסכיו למחר, ובלבד שלא יקדשו בכלי מאתמול, דאי קדשי – נפסלין בלינה, כדתניא במסכת מעילה (ט, א): קדשו בכלי – הוכשרו ליפסל בטבול יום ובמחוסר כפורים ובלינה. **אין הנסכים** – הבאין עם הזבח. דכל זמן שלא נשחט הזבח, אף על פי שהפרישן לשם זבח זה – יכול לשנותן לשם זבח אחר. אבל לאחר שחיטה – אינו יכול לשנותן לשם זבח אחר. **עולה ומנחה** – משמע: אחר העולה מיד יקריב מנחה. **על הנסכים אומרים שירה** – הלוים, במסכת ערכין בפרק "אין נערכין" (יא, א). **ישפך** – שפיכה אחת. **כמשפטם** – משמע: עיכובא. **כל הקרבנות** – האמורים בחומש הפקודים. **דהני** – דראש חדש ועצרת שכתובים בחומש הפקודים. **אלא דעצרת גרידא קתני** – מתורת כהנים, דכתיב ב"אמור אל הכהנים"

אילים

"ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵנִי". **משנה** הַסּוֹלֶת וְהַשֶּׁמֶן אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַיַּיִן, וְלֹא הַיַּיִן מְעַכְּבָן. הַמַּתָּנוֹת שֶׁעַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם" - הָבֵא מִנְחָה, וְאַחַר כָּךְ הָבֵא נְסָכִים. רַבִּי אוֹמֵר: "זֶבַח וּנְסָכִים" - הָבֵא זֶבַח, וְאַחַר כָּךְ הָבֵא נְסָכִים. וְרַבִּי נַמִּי הָכְתִיב "וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם"! - הַהוּא מִיבָּעֵי לְמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם בַּלַּיְלָה, וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אֲפִילּוּ לְמָחָר. - וְרַבָּנַן נַמִּי, הָכְתִיב "זֶבַח וּנְסָכִים"! - הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְזְעִירִי, דְּאָמַר זְעִירִי: אֵין נְסָכִים מִתְקַדְּשִׁין אֶלָּא בִּשְׁחִיטַת הַזֶּבַח. - וְרַבִּי נַמִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְזְעִירִי! וְרַבָּנַן נַמִּי מִיבָּעֵי לְהוּ לְמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם בַּלַּיְלָה, וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אֲפִילּוּ לְמָחָר! אֶלָּא הַיְינוּ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן, דִּכְתִיב: "עֹלָה וּמִנְחָה". וְרַבִּי נַמִּי הָכְתִיב "עֹלָה וּמִנְחָה"! אֶלָּא, בַּבָּאִים עִם הַזֶּבַח דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּמִנְחָה וְאַחַר כָּךְ נְסָכִים, דְּהָכְתִיב "עֹלָה וּמִנְחָה", כִּי פְּלִיגִי - בַּבָּאִין בִּפְנֵי עַצְמָן, רַבָּנַן סָבְרִי: מִדְּבָאִין עִם הַזֶּבַח מִנְחָה וְאַחַר כָּךְ נְסָכִים, בִּפְנֵי עַצְמָן נַמִּי מִנְחָה וְאַחַר כָּךְ נְסָכִים. וְרַבִּי: הָתָם הוּא דְּאַיְיתֵי דְּאַתְחֵיל בַּאֲכִילָה גָּמַר לָהּ לְכוּלָּא מִילְּתָא דַּאֲכִילָה, אֲבָל בִּפְנֵי עַצְמָן נְסָכִים עֲדִיפִי, הוֹאִיל דְּמִיתְאַמְרָא שִׁירָה עֲלֵיהוּ. "הַמַּתָּנוֹת שֶׁעַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: מִנַּיִן לְכָל הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתְּנָן בְּמַתָּנָה אַחַת, שֶׁכִּיפֵּר? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ". **משנה** הַפָּרִים וְהָאֵילִים וְהַכְּבָשִׂים וְהַשְּׂעִירִים אֵינָן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אִם הָיוּ לָהֶם פָּרִים מְרוּבִּים וְלֹא הָיוּ לָהֶם נְסָכִים - יָבִיא פַּר אֶחָד וּנְסָכִים, וְלֹא יַקְרִיבוּ כּוּלָּם בְּלֹא נְסָכִים. **גמרא** הָנֵי פָּרִים וּכְבָשִׂים דְּהֵיכָא? אִילֵימָא דְּחַג - "כַּמִּשְׁפָּט" "כְּמִשְׁפָּטָם" כְּתִיב בְּהוּ! אֶלָּא דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וַעֲצֶרֶת דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים.

אילים

'ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי וְתַחֲלִימֵנִי וְהַחֲיֵינִי', ויש לדרוש, אותם שה' עליהם, וכלומר שנושאין עליהם שם ה', וזה הוא התפילין כמו שנאמר (דברים כח י) 'כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ', הם יחיו.

משנה

בתורה בפרשת שלח (במדבר טו ג – י) נאמר, שהמביא קרבן עולה או שלמים, צריך להביא יחד עם הקרבן נסכים, כלומר, סולת בלולה בשמן זית, שאותה מקטירים על גבי המזבח, ויין, שאותו מנסכים על המזבח.

המשנה מבארת דין אחד מדיני נסכים: הַסּוֹלֶת וְהַשֶּׁמֶן של מנחת נסכים אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַיַּיִן של הנסכים, ואפילו לא הביא סולת ושמן מנסך את היין, וְלֹא הַיַּיִן מְעַכְּבָן – שאם לא הביא יין מקטיר את הסולת והשמן.

המשנה מביאה דין נוסף בענין זריקת הדם: הַמַּתָּנוֹת של דם הקרבנות, שֶׁדינם להינתן עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שעמד בעזרה, אֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ – שאם נתן מתנה אחת בלבד, הקרבן מכפר.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בדיני הקדימה של מנחת הנסכים והנסכים: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפרשת קרבנות חג הסוכות (במדבר כט יח) 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם', ולמדנו ממה שהקדים הפסוק 'מִנְחָתָם' ל'נִסְכֵּיהֶם', שהָבֵא קודם מִנְחָה – תקטיר את הסולת והשמן, וְאַחַר כָּךְ הָבֵא נְסָכִים – נסך את היין. רַבִּי אוֹמֵר, נאמר בפסוק (ויקרא כג לז) 'זֶבַח וּנְסָכִים', ולמדנו מסמיכות 'זֶבַח' ל'נְסָכִים' שהָבֵא זֶבַח – תקטיר את איברי הקרבן וְאַחַר כָּךְ מיד הָבֵא נְסָכִים – נסך את היין, קודם הקטרת המנחה.

הגמרא דנה בדברי הברייתא. שואלת הגמרא: וְרַבִּי נַמִּי – גם הוא, כיצד יתרץ את שיטתו שמנסך את היין קודם להקטרת המנחה, הָכְתִיב – והרי נאמר 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם' שמלמדנו להקדים את הקטרת המנחה לניסוך היין. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי – הפסוק 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם' נצרך לְלמדנו ש'מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם' – את הסולת והיין מותר להקטיר ולנסך על המזבח אפילו בַּלַּיְלָה, וְדין נוסף, ש'מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם' מותר להקטירם ולנסכם אֲפִילּוּ לְמָחָר ואפילו עד עשרה ימים אחר הקרבת הקרבן שבאים בשבילו.

שואלת הגמרא: וְרַבָּנָן נַמִּי – וחכמים אף הם כיצד יתרצו את שיטתם שהקטרת המנחה קודמת לניסוך היין, הָכְתִיב 'זֶבַח וּנְסָכִים' שמלמדנו להקדים את ניסוך היין להקטרת המנחה. משיבה הגמרא: הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ – פסוק זה נצרך לדעת חכמים לִכְדִזְעִירִי – ללמד את דינו של זעירי, דְּאָמַר זְעִירִי, אֵין הַנְּסָכִים הבאים עם הקרבן, מִתְקַדְּשִׁין לענין שאי אפשר לשנותם לקרבן אחר, אֶלָּא בִּשְׁחִיטַת הַזֶּבַח – כי אם בשחיטת הקרבן, וקודם לכן מותר לשנותם לשם קרבן אחר אף שהוקדשו לקרבן זה.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי נַמִּי – גם הוא כיצד ילמד מן הפסוק 'זֶבַח וּנְסָכִים' להקדים נסכים למנחה, והרי מִיבָּעֵי לֵיהּ לִכְדִזְעִירִי – ללמד את דינו של זעירי. ומוסיפה הגמרא לשאול: וְרַבָּנָן נַמִּי – וחכמים גם הם כיצד ילמדו מן הפסוק 'וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם' להקדים מנחה לנסכים, והרי מִיבָּעֵי לְהוּ לְלמד שמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם מותר להקריב אפילו בַּלַּיְלָה, וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם מותר להקריב אֲפִילּוּ לְמָחָר.

חוזרת בה הגמרא ומביאה מקור אחר לדברי חכמים: אֶלָּא הַיְינוּ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנָן – זהו טעמם של חכמים שהקטרת המנחה קודמת לניסוך היין, דִּכְתִיב – נאמר בפסוק (ויקרא כג לז) 'עֹלָה וּמִנְחָה', ומשמע שמיד אחר הקטרת העולה יקטיר את המנחה, קודם ניסוך היין.

שואלת הגמרא: וְרַבִּי נַמִּי – גם הוא כיצד יתרץ את שיטתו, הָכְתִיב 'עֹלָה וּמִנְחָה', שמלמדנו להקדים את הקטרת המנחה לניסוך היין. חוזרת בה הגמרא שוב ומבארת טעם אחר לרבי ולחכמים. מבארת הגמרא: אֶלָּא באמת, בְּמנחה ונסכים שבָאִים עִם הַזֶּבַח – בשעת הקרבת הקרבן, דְּכוּלֵּי עָלְמָא, בין חכמים ובין רבי לֹא פְּלִיגִי – אינם חולקים דְּמקטיר את המִנְחָה וְאַחַר כָּךְ מנסך את הַנְּסָכִים, דְּהָכְתִיב – שהרי נאמר 'עֹלָה וּמִנְחָה', ולומדים מזה להקטיר את המנחה מיד אחר הקטרת הקרבן קודם ניסוך היין.

כִּי פְּלִיגִי – בזה נחלקו, בְּמנחה ונסכים שבָאִין בִּפְנֵי עַצְמָן, ולא ביום הקרבת הקרבן שבאים מחמתו, רַבָּנָן סָבְרִי, מִדְּמנחה ונסכים שבָאִין עִם הַזֶּבַח – ביום הקרבת הקרבן, הדין הוא שמקטיר את המִנְחָה תחילה וְאַחַר כָּךְ מנסך את הַנְּסָכִים, כן נסכים שבאים בִּפְנֵי עַצְמָן – שלא ביום הקרבת הקרבן, נַמִּי – גם דינם שמקטיר תחילה את המִנְחָה וְאַחַר כָּךְ מנסך את הַנְּסָכִים.

וְרַבִּי סובר, שדווקא במנחה ונסכים הבאים עם הזבח, הקטרת המנחה קודמת, משום דהָתָם הטעם הוּא, דְּאַיְידֵי דְּאַתְחִיל בַּאֲכִילָה – שכיון שהתחיל בדבר שהוא אכילת מזבח, כלומר הקטרת אימורי הקרבן, גָּמַר לָהּ לְכוּלָּא מִילְּתָא דַּאֲכִילָה – גומר את כל ענין האכילה ומקטיר גם את המנחה, קודם ניסוך היין, שנחשב כשתיה, אֲבָל במנחה ונסכים שבאים בִּפְנֵי עַצְמָן, ששם לא התחיל באכילה, מנסך את היין תחילה קודם הקטרת המנחה, משום שנְסָכִים עֲדִיפֵי – יש עדיפות לנסכים יותר מן המנחה, הוֹאִיל דְּמִיתְאַמְרָא שִׁירָה עֲלַיְיהוּ – כיון שהלויים אומרים שירה בשעת ניסוך היין על המזבח, מה שאין כן בשעת הקטרת המנחה.

שנינו במשנה: הַמַּתָּנוֹת שֶׁעַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אֵין מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ.

הגמרא מביאה את המקור לדברי המשנה: תָּנוּ רַבָּנָן, מִנַּיִן המקור לְדין זה שכָל הדמים של הקרבנות הַנִּיתָּנִין עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן – שדינם להינתן על המזבח שבעזרה, בין אותם שדינם בארבע מתנות ובין אותם שדינם בשתים שהן ארבע, שֶׁאם נְתָנָן בְּמַתָּנָה אַחַת – בזריקה אחת על המזבח, הדין הוא שֶׁכִּיפֵּר הקרבן לבעליו. משיבה הברייתא, המקור הוא ממה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יב כז) 'וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל', ומשמע מהלשון 'ישפך' שדי בשפיכה אחת לכפרת הקרבן.

משנה

הַפָּרִים וְהָאֵילִים וְהַכְּבָשִׂים (וְהַשְּׂעִירִים) של קרבנות ציבור, שדינם להקרב ביום אחד, אֵינָן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה – אין חסרון אחד מהם מעכב את השאר.

המשנה מביאה דין נוסף: רַבִּי שִׁמְעוֹן [אוֹמֵר], אִם הָיוּ לָהֶם – לגזברים, דמים לקנות פָּרִים מְרוּבִּים – את כל הפרים הנצרכים, וְלֹא הָיוּ לָהֶם דמים לקנות נְסָכִים אם יקנו את כל הפרים, יָבִיא פַּר אֶחָד וּנְסָכָיו – יקנה בדמים אלו פר אחד ונסכיו, וְלֹא יַקְרִיבוּ את כּוּלָּם – את כל הפרים בְּלֹא נְסָכִים.

גמרא

הגמרא מבררת באיזה אופן מדובר במשנה. שואלת הגמרא: הָנֵי – אלו פָּרִים וּכְבָשִׂים שמעכבים זה את זה דְּהֵיכָא – של היכן מדובר, כלומר באיזה קרבנות של פרים וכבשים הכתובים בתורה מדברת המשנה, אִילֵימָא – אם תאמר בפרים וכבשים דְּחָג הסוכות, שאפילו אין להם את כל מנין הפרים והכבשים הכתובים בתורה, מקריבים את הפרים והכבשים שיש להם, אין לומר כן, משום ש'כַּמִּשְׁפָּט' (במדבר כט יח) ו'כְּמִשְׁפָּטָם' (שם כט לג) כְּתִיב בְּהוּ – נאמרו בהם התיבות 'כַּמִּשְׁפָּט' ו'כְּמִשְׁפָּטָם', שהם לשונות שמשמע מהם לעכב, ואם כן כל מנין הקרבנות שנאמרו בפרשה זו מעכבים, ואם אין להם את כל הקרבנות אין מקריבים כלל גם את הקרבנות שיש להם.

משיבה הגמרא: אֶלָּא מדובר במשנה בפרי וכבשי מוסף דְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ, כמבואר בפרשת פנחס (במדבר כח יא), וַעֲצֶרֶת דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים – ובפרי וכבשי מוסף חג השבועות הכתובים בחומש במדבר, שכיון שלא נאמר בהם פסוק לעכב אינם מעכבים זה את זה.

ממשיכה הגמרא לדון באיזה אופן אמורים דברי המשנה. שואלת הגמרא: **אֵילִים דְּהֵיכָא** – באילים של איזה קרבן מדובר במשנה, **אִי דְּהַנְהוּ** – אם מדובר באילי מוסף ראש חודש וחג השבועות, שבהם מדובר במשנה לגבי פרים וכבשים, אין לומר כן, שהרי **דְּאַיִל** אחד **הוּא** – איל אחד יש בכל אחד מהם, ואם כן לא עליהם אומרת המשנה שהמנין מעכב, **וְאִי דַּעֲצֶרֶת דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים** – ואם מדובר במשנה בקרבנות חג השבועות הבאים עם שתי הלחם, המבוארים בחומש ויקרא, שיש בהם שני אילים, אין לומר כן, שהרי **הֲוָיָה כְּתִיב בְּהוּ** – נאמרה בהם תיבת 'יְהִיוּ' (ויקרא כג יח), וכל לשון 'הויה' משמעותה לעכב.

משיבה הגמרא: **לְעוֹלָם** מדובר במשנה **דַּעֲצֶרֶת דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים** – באילי חג השבועות, המבוארים בחומש ויקרא, **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך ביאור דברי המשנה, **לֹא שְׁנֵי הָאֵילִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מְעַכְּבֵי לֵיהּ לְאַיִל דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים** – אין האילים המבוארים בחומש ויקרא מעכבים את האיל המבואר בחומש במדבר, **וְלֹא אַיִל דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים מְעַכֵּב לְהוּ לְאֵילִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים** – ואין האיל המבואר בחומש במדבר מעכב את האילים המבוארים בחומש ויקרא.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** לפי ביאור זה, ביאור דברי המשנה הוא, **שְׁפָרִים דַּאֲפִילּוּ אַחֲדָדֵי לֹא מְעַכְּבֵי** – הפרים אינם מעכבים זה את זה אפילו באים לאותו קרבן, **וְאִילּוּ אֵילִים, דְּהָכָא וּדְהָכָא הוּא דְּלָא מְעַכְּבֵי** – של שתי הלחם אינם מעכבים את של מוסף ולהיפך, אבל **אִינְהוּ מְעַכְּבֵי** – אבל אם באים עבור קרבן אחד, כאשר באים בגלל שתי הלחם, מעכבים זה את זה, ואם כן אין דמיון בין כל חלקי המשנה. מתרצת הגמרא: אכן **תַּנָּא מִילֵּי מִילֵּי קָתָנֵי** – התנא של המשנה שונה כמה הלכות, אף שאינן שוות.

בספר יחזקאל מפורשים קרבנות ראש חודש במנין אחר מהמפורש בתורה, והגמרא מבארת מה אנו למדים מפסוקים אלו: נאמר בפסוק (יחזקאל מו ו) 'וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ (תִּקַּח) **פַּר** בֶּן בָּקָר תָּמִים וְשִׁשָּׁה כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ'. מבררת הגמרא: תיבת 'פַּר' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו, והרי כבר נאמר בתורה להביא פר בראש חודש. מבארת הגמרא: **לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה** בפרשת ראש חודש (במדבר כח יא) 'פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם', **וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שְׁנַיִם, מֵבִיא פַר אֶחָד, תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב בספר יחזקאל, 'פַּר' – שיביא אפילו פר אחד אם אין לו שנים.

מבררת הגמרא: ומה שנאמר 'שִׁשָּׁה כְּבָשִׂים' מַה תַּלְמוּד לוֹמַר. מבארת הגמרא: **לְפִי שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה** בפרשת ראש חודש (שם) 'כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה', **וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שִׁבְעָה יָבִיא שִׁשָּׁה, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'שִׁשָּׁה כְּבָשִׂים'.

מבררת הגמרא: **וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שִׁשָּׁה** כבשים **יָבִיא חֲמִשָּׁה, וְאִם לֹא מָצָא חֲמִשָּׁה יָבִיא** אפילו **אַרְבָּעָה, וְאִם לֹא מָצָא אַרְבָּעָה יָבִיא** אפילו **שְׁלֹשָׁה, וְאִם לֹא מָצָא שְׁלֹשָׁה יָבִיא** אפילו **שְׁנַיִם, וַאֲפִילּוּ יָבִיא כֶּבֶשׂ אֶחָד** אם לא מצא שנים. מבארת הגמרא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** (יחזקאל מו ז) 'וְלַכְּבָשִׂים **כַּאֲשֶׁר** תַּשִּׂיג יָדוֹ', ומבואר שיביא כפי מה שיש לו ואפילו כבש אחד.

שואלת הגמרא: **וּמֵאַחַר דִּכְתִיב הָכִי** – ואחרי שהפסוק מלמדנו שאם אין לו יביא אפילו כבש אחד, אם כן מה שנאמר 'שִׁשָּׁה כְּבָשִׂים', שמלמדנו שאם לא מצא שבעה יביא ששה, **לָמָּה לִי** – למה הוא נצרך, והרי אם יכול להביא אחד ודאי יכול להביא ששה. משיבה הגמרא: הפסוק מלמדנו **דְּכַמָּה דְּאֶפְשָׁר לְהַדּוּרֵי מְהַדְּרִינַן** – שצריך לחזר אחר כמה כבשים שאפשר, אף שלא יהיו שבעה כנאמר בתורה.

שואלת הגמרא: **וּמִנַּיִן (לְאֵילִים שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים)** שאם יש להם בראש חודש שני פרים או שבעה כבשים, **שֶׁמְּעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה** ואינם יכולים להקריב רק חלקם. משיבה הגמרא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב, 'יִהְיוּ' (שם מו ו), ולשון 'הויה' משמע לעכב.

הגמרא מבארת פסוק נוסף בספר יחזקאל, הסותר לכאורה לדברי התורה: נאמר בפסוק (יחזקאל מה יח) 'כֹּה **אָמַר** ה' אֱלֹהִים בָּרִאשׁוֹן **בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר** בֶּן בָּקָר תָּמִים **וְחִטֵּאתָ אֶת הַמִּקְדָּשׁ**'. מקשה הגמרא: מלשון הפסוק 'וְחִטֵּאתָ' משמע שהפר בא לקרבן חטאת, וכי **חַטָּאת** היא, **עוֹלָה הִיא** – הרי פר של ראש חודש לעולה הוא בא, ומלשון הפסוק 'בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ' מפורש שהוא בראש חודש. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פָּרָשָׁה זוֹ** שבספר יחזקאל, **אֵלִיָּהוּ** הנביא **עָתִיד לְדוֹרְשָׁהּ**, ועד שיבוא איננו יודעים ליישב דברים אלו הסותרים לדברי התורה.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא: **רַב אַשִּׁי אָמַר**, אני אפרש את סתירת הפסוקים, יחזקאל הנביא אינו עוסק במוסף ראש חודש, אלא קרבנות **מִילּוּאִים הִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא** לחנוכת בית המקדש השני בזמן שסיימו לבנותו, **כְּדֶרֶךְ שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי מֹשֶׁה** בהקמת המשכן, ועל קרבנות אלו מתנבא הנביא יחזקאל, וכשם שבימי משה הקריבו ביום השמיני למילואים בראש חודש ניסן עגל בן בקר לחטאת, גם בימי עזרא הקריבו בראש חודש ניסן פר בן בקר לחטאת.

מוכיחה הגמרא כדברי רב אשי: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כן שנינו בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, פָּרָשָׁה** זו בספר יחזקאל שנאמר בה שמקריבים בראש חודש פר לחטאת, **אֵלִיָּהוּ עָתִיד לְדוֹרְשָׁהּ**, ועד שיבוא איננו יודעים לפרשה. **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי**, כך פירוש דברי הנביא, **מִילּוּאִים הִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא** לחנוכת בית המקדש השני **כְּדֶרֶךְ שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי מֹשֶׁה** לחנוכת המשכן, ופר זה הוא של מילואים ולא של ראש חודש. **אָמַר לוֹ** רבי יהודה לרבי יוסי, **תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהֵנַחְתָּ דַּעְתִּי**, ואני מסכים לביאור זה.

הגמרא מבארת פסוק נוסף בספר יחזקאל הסותר לבאורה לדברי התורה: נאמר בפסוק (יחזקאל מד לא) 'וְכָל נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן הָעוֹף וּמִן הַבְּהֵמָה **לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים**'. מקשה הגמרא: וכי רק הכֹּהֲנִים **הוּא דְּלֹא יֹאכְלוּ** נבילה וטריפה, **הָא יִשְׂרָאֵל אָכְלִי** – וישראל מותרים לאכלם, והרי כל ישראל אסורים לאכלם, ומפני מה הוזכרו בפסוק דווקא הכהנים. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פָּרָשָׁה זוֹ** שבספר יחזקאל **אֵלִיָּהוּ** הנביא **עָתִיד לְדוֹרְשָׁהּ**, ועד שיבוא איננו יודעים לפרשה.

תירוץ נוסף מתרצת הגמרא: **רַבִּינָא אָמַר**, אכן אין כוונת הפסוק שמותרת אכילת נבילות וטריפות לישראל, אך **כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – הפסוק הוצרך לחדש איסור אכילת נבילות וטריפות לכהנים, משום **דְּסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – שאם לא נאמר הפסוק היה עולה בדעתך לומר, **דְּהוֹאִיל וְאִשְׁתְּרִי מִלִּיקָה לְנַבְיֵיהוּ** – שכיון שהותרה לכהנים אכילת בשר חטאת העוף שלא נשחטה, אלא נמלקה כדינה, **תִּשְׁתְּרִי נַמִּי נְבֵלָה וּטְרֵפָה** – תותר להם גם בחולין אכילת עופות שלא נשחטו אלא נמלקו, **קָא מַשְׁמַע לָן** – מלמדנו הכתוב, שבחולין גם לכהנים אסור לאכול עופות שנמלקו, והם נבילות.

בתורה בפרשת ויקרא (ויקרא ד יג – כא) נאמר, שאם טעו בית דין והורו להתיר איסור שחייבים על זדונו כרת, ועברו עליו ישראל על פיהם בשוגג, יביאו פר לחטאת פנימית. והוא נקרא 'פר העלם דבר של ציבור'. הגמרא מבארת פסוק בספר יחזקאל שמלמד כמה מהלכותיו של פר זה: נאמר בפסוק (יחזקאל מה כ) 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה **בַּחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת הַבָּיִת**'. כוונת הנאמר בפסוק 'וְכֵן תַּעֲשֶׂה' היא לפר חטאת, המוזכר בפסוקים הקודמים, ומבארת הגמרא, שפסוק זה עוסק בפר העלם דבר של ציבור, ומלמדנו מהלכותיו. וכך מלמדנו, **'שִׁבְעָה', אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵלּוּ שִׁבְעָה שְׁבָטִים** מישראל **שֶׁחָטְאוּ** על פי הוראת בית דין, **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַם רוּבָּהּ** שֶׁל קָהָל – ואפילו שאין הם רוב עם ישראל, כיון שהם רוב שנים עשר השבטים, נחשבים כציבור המביא פר העלם דבר, ולא כיחידים שמביאים כל אחד כבשה או שעירה לחטאת.

מבאר רבי יוחנן את המשך הפסוק: מתיבת 'חֹדֶשׁ' למדנו, **שֶׁאִם חִדְּשׁוּ** בית דין **וְאָמְרוּ** שאיסור כרת מותר, כגון שאמרו שֶׁחֵלֶב מוּתָּר באכילה, יביאו פר, ומזה אנו למדים שמדובר בפר העלם דבר של ציבור.

ומוסיף רבי יוחנן ומבאר: הכתוב 'מֵאִישׁ שׁוֹגֶה וּמִפֶּתִי' מְלַמֵּד, **שֶׁאֵין חַיָּבִין** פר העלם דבר של ציבור, **אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר** – שהורו בית דין הלכה בטעות, שנעלמה מהם ההלכה, **עַם שְׁגִגַת מַעֲשֶׂה** –

המשך בעמוד קטו

רש"י

אילים שנים: "והקרבתם על הלחם שבעה כבשים... ואילים שנים" והנך דתורת כהנים לאו נינהו הנך דחומש הפקודים, כדלקמן. **הויה כתיב בהו** – "יהיו עולה" (ויקרא כג), וכל הויה – עיכובא. **לא דתורת כהנים** – הבאים בגלל שתי הלחם, שנאמר "והקרבתם על הלחם". **מעכבי לאיל דחומש הפקודים** – הבא בגלל מוסף, ולאו אאיל דלחם קאי. וקפריך התלמוד: היכא פלגא לתנא הכי, גבי אילים – מוקמת דאילים מעכבין זה את זה, וגבי פרים וכבשים – אפילו דהדדי לא מעכבי הנך דחומש הפקודים זה את זה? **מילי מילי** – וכדפרישנא. **וביום החדש** – פסוק הוא ביחזקאל. **פר מה תלמוד לומר** – כלומר, הרי כתובה בתורה להביא פר בראש חדש? **לפי שנאמר בתורה** – בראש חדש "כבשים בני שנה שבעה" (במדבר כח). **ומנין שמעכבין זה את זה** – אם יש להם פרים שנים או כבשים שבעה, דאין יכולין להקריב זה בלא זה? **תלמוד לומר יהיו** – "וששת כבשים ואילים) תמימים יהיו" (יחזקאל מו). **חטאת** – בתמידה. אמאי כתיב "וחטאת", דמשמע חטאת, הא עולה הוו פרים דראש חדש, כדכתיב (במדבר כח) "ובראשי חדשיכם תקריבו עולה" וגו'. **פרשה זו** – דיחזקאל. **אליהו עתיד לדורשה** – דעד שיבא אליהו ויפרשנה לנו, אין אנו יודעים לדורשה. **רב אשי אמר** – אני אפרשנה: מילואים הקריבו. והך נבואה דיחזקאל – על בית שני נתנבאה, שהקריבו מילואים. וכי היכי דהקריבו מילואים דמשה בשמיני דידהו, דהוה ראש חדש, כדאמרינן במסכת שבת (פז, א): "בראשון באחד לחדש", ותנא: אותו היום נטל עשר עטרות כו', והקריב עגל בן בקר לחטאת. הכא נמי הקריב פר בראש חדש. **אלו שבעה שבטים** – והכי משמע "וכן תעשה" (וגבי פר): כי היכי דכתיב לעיל מיניה "תקח פר בן בקר", "כן תעשה בשבעה" – שבטים, פר העלם דבר, אם חדשו שום הוראת איסור ואמרו: חֵלֶב מותר. "מאיש שוגה" – ששגגו על פיהם, ואכלו חלב בשוגג, מביאין פר. **ואף על פי שאין** – בשבעה שבטים הללו רובן של ישראל, ואיכא למימר כיחידים דמו, ויביא כל אחד כשבה או שעירה – אפילו הכי, הואיל ורוב שבטים הם, חשיבי רובא, ויביאו פר. **העלם דבר** – שנעלם דבר מסנהדרין, הורו שחלב מותר. **עם שגגת מעשה** – שאכלו ציבור חלב שוגג על פיהם. **דבריו סותרין דברי תורה** – כגון כל הנך דאמרינן לעיל, דקרי לפר דראש חדש "חטאת", וכן אותן דלעיל. **שלש מאות גרבי שמן** – לנרות, להדליק בלילה ולדרשו. **וכי מדת פרים ואילים אחת** – והלא מנחת פרים שלשה עשרונים, ומנחת אלים שני עשרונים (במדבר טו)? ולא בא הכתוב אלא להודיעך שמוטב להביא איל אחד עם איפתו, מדה הראויה לו, מלהביא שאם

אֵילִים דְּהֵיכָא? אִי דְּהָנְהוּ - דְּאַיִל הוּא! אִי דַּעֲצֶרֶת דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים - הֲוָיָה כְּתִיב בְּהוּ! - לְעוֹלָם דַּעֲצֶרֶת דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, וְהָכִי קָאָמַר: לֹא אֵילִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים מְעַכְּבִי לֵיהּ לְאַיִל דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים, וְלֹא אַיִל דְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים מְעַכֵּב לְהוּ לְאֵילִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. אֶלָּא פָּרִים דַּאֲפִילּוּ אַהֲדָדֵי לָא מְעַכְּבִי, וְאֵילִים דְּהָכָא וּדְהָכָא הוּא דְּלָא מְעַכְּבִי, אִינְהוּ מְעַכְּבִי? - תַּנָּא מִילֵּי מִילֵּי קָתָנֵי. "וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר בֶּן בָּקָר תְּמִים וְשִׁשָּׁה כְּבָשִׂים וְאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ". "פַּר" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "פָּרִים", וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שְׁנַיִם מֵבִיא אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "פַּר". "שִׁשָּׁה כְּבָשִׂים" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁכָּתַב בַּתּוֹרָה "שִׁבְעָה". וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שִׁבְעָה יָבִיא שִׁשָּׁה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שִׁשָּׁה". וּמִנַּיִן שֶׁאִם לֹא מָצָא שִׁשָּׁה יָבִיא חֲמִשָּׁה, חֲמִשָּׁה - יָבִיא אַרְבָּעָה, אַרְבָּעָה - יָבִיא שְׁלֹשָׁה, שְׁלֹשָׁה - יָבִיא שְׁנַיִם, וַאֲפִילּוּ אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְלִכְבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ". וּמֵאַחַר דִּכְתִיב הָכִי, "שִׁשָּׁה כְּבָשִׂים" לָמָּה לִי? - דְּכַמָּה דְּאֶפְשָׁר לַהֲדוּרֵי מְהַדְּרִינַן. וּמִנַּיִן לָאֵילִים שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁמְּעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר "יִהְיוּ". "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהִים בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר בֶּן בָּקָר תְּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת הַמִּקְדָּשׁ", "חִטֵּאתָ"? עוֹלָה הִיא! אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פָּרָשָׁה זוֹ אֵלִיָּהוּ עָתִיד לִדּוֹרְשָׁהּ. רַב אַשִׁי אָמַר: מִילּוּאִים הִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי מֹשֶׁה. תַּנְיָא נַמִי הָכִי, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: פָּרָשָׁה זוֹ אֵלִיָּהוּ עָתִיד לִדּוֹרְשָׁהּ. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: מִלּוּאִים הִקְרִיבוּ בִּימֵי עֶזְרָא, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִקְרִיבוּ בִּימֵי מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: תָּנוּחַ דַּעְתְּךָ שֶׁהִנַּחְתָּ דַּעְתִּי. "וְכָל נִבְלָה וּטְרֵפָה מִן הָעוֹף וּמִן הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים", כֹּהֲנִים הוּא דְּלֹא יֹאכְלוּ, הָא יִשְׂרָאֵל אָכְלִי? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: פָּרָשָׁה זוֹ אֵלִיָּהוּ עָתִיד לִדּוֹרְשָׁהּ. רָבִינָא אָמַר: כֹּהֲנִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ, סְלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִשְׁתְּרִי מְלִיקָה לְגַבַּיְיהוּ תִּשְׁתְּרֵי נַמִי נְבֵילָה וּטְרֵפָה, קָא מַשְׁמַע לָן. "וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׁבִעָה בַּחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפָּתֵי וְכִפַּרְתֶּם אֶת הַבַּיִת". "שִׁבְעָה" - אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֵלּוּ שִׁבְעָה שְׁבָטִים שֶׁחָטְאוּ, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רוּבָּהּ שֶׁל קָהָל. "חֹדֶשׁ" - אִם חִדְּשׁוּ וְאָמְרוּ: חֵלֶב מוּתָּר. "מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפָּתֵי" - מְלַמֵּד, שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל הֶעְלֵם דָּבָר עִם שְׁגֵגַת מַעֲשֶׂה. אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לְטוֹב, וַחֲנַיְנָא בֶּן חִזְקִיָּה שְׁמוֹ, שֶׁאִלְמְלֵא הוּא גִּנְזוּ סֵפֶר יְחֶזְקֵאל, שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו סוֹתְרִין דִּבְרֵי תוֹרָה. מַה עָשָׂה? הֶעֱלָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת גַּרְבֵּי שֶׁמֶן, וְיָשַׁב בַּעֲלִיָּיה וּדְרָשׁוֹ. "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן אִם הָיוּ לָהֶם פָּרִים מְרוּבִּין" [וכו']. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה" - אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכִי מִדַּת פָּרִים וְאֵילִים אַחַת הִיא? אֶלָּא, שֶׁאִם הָיוּ לָהֶם פָּרִים מְרוּבִּין וְלֹא הָיוּ נְסָכִים - יָבִיאוּ פַּר אֶחָד וּנְסָכָיו, וְאַל יִקְרְבוּ כּוּלָּן בְּלֹא נְסָכִים. וְאִם הָיוּ לָהֶם אילים

תוספות

אלא פרים דאפילו אהדדי לא מעכבי — והא דלא מוקי ליה בראש השנה ויום הכיפורים ושמיני עצרת — משום דבכל חד ליכא אלא חד פר וחד איל. והא דלא משני: בפרים ואילים דעלמא, כדמשני פרק קמא דיומא (ז, א) גבי פר דעבודה זרה ואילו של אהרן, וקתני "היה מקריב מנחת פרים ואילים" — לא דמי להכא כלל. **ומנין** שמעכבין זה את זה — פירוש: כשיש להם כל הצורך. (וכי) וכהאי גוונא דריש בספרי שהבאתי לעיל. אי נמי: קא משמע לן כרבנן דפליגי עליה דרבי שמעון במתניתין, שיקריב פרים ולא יקנה נסכים מאחד מהן. אי נמי: אם יש לו כבשים ואין לו לתמיד של בין הערבים — מקריב כולן לשם מוסף. ומיהו לקמן (מט, א) משמע דתמידין דיומיה קודמין למוספין דיומיה, משום דתדיר ומקודש. וצריך עיון.

מילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה — ולא דמו הני להני: דשל משה — עגל, וכאן — פר. וגם מתנותיו חלוקות, כמפורש ביחזקאל (מה): "אל מזחות הבית ואל ארבע פינות העזרה למזבח ועל מזחות שער החצר הפנימית". ופירש שם רש"י: שהוא פר האמור שם למעלה "אל חקות המזבח ביום העשותו...", פר בן בקר לחטאת. אבל שם כתיב "ולקחת מדמו ונתתה על ארבע קרנותיו ועל ארבע פינות העזרה ועל הגבול סביב". וצריך לדחוק המקרא שיהיו שוים. ועוד לפי מה שמפרש "וכן תעשה בשבעה בחדש", דאיירי בשבעה שבטים דאייתו פר בהוראה. וצריך ליישב שיהיו אותן מתנות כאותן הכתובין גבי פר בהוראה ב"ויקרא", ואי אפשר ליישבו. ושמא "וכן תעשה" דקאמר — לענין שמביא פר שנשרף, ולא לענין המתנות. ודבר תימה הוא: מי דחקו להתלמוד להעמיד הפסוק בשבעה שבטים, ופשיטא דקרא קאי אהא דכתיב לעיל גבי "חקות המזבח ביום העשותו" שמביאין פר בן בקר לחטאת, וביום השני שעיר עזים ופר ואיל, ואחר כך "שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר בן בקר ואיל מן הצאן תמימים יעשו". לפיכך אומר כאן "וכן תעשה בשבעה בחודש".

הואיל ואישתרי מליקה — אף על גב דלעיל (ה, ב) פרכינן: שכן מצוותו בכך, וכלאים נמי אסרינן להו בלא קרא, מכל מקום אתא לאורויי לך, דלא ניטעי למילף מינה. ולמאן דקאמר דאין שחיטה לעוף [מן התורה] — פירשתי בחולין (כ, א).

בשבעה שבטים שחטאו — השתא דריש: "בחדש" — כמו בדברים שחרשו בית דין, והוא של שבעה שבטים, שחֵלֶב מותר. ועשו על פיהם, והיינו "מאיש שוגה" — ששגגו בהוראתם. ומפני שהלכו ציבור ועשו פתאום על פיהם. והא דלא כרבי יהודה (הוריות ה, א) דבעי פר לכל שבט. ונראה דאפילו לרבי יהודה ניחא, דמיירי במיעוט שבט. **וכי** מדת פרים ואילים אחת היא — תימה: דליפרוך, וכי יש שם איפה? ורש"י פירש ביחזקאל: דאיפה קמח היה מביא, להוציא סולת עשרון מן הסאה. והאיפה — שלש סאין, והיינו שלשה עשרונים לפר. "ואיפה לאיל" — כמו ששנינו ב"שתי הלחם" (מנחות עו, ב): שני עשרונים משלש סאין. ושל פרים, שלשה משלש סאין, למדך: שאם לא מצא סולת מנופה כל כך, יביא משל עשרון לסאה. "ושמן הין" — [ולא שיקריב ההין כולו אלא] שנתות היו בהין. וכי האי גוונא שפירש רש"י בשמן, יש לפרש באיפה: שהיה שם איפה גדולה וקטנה. ומה שמדקדק, משום דנקט בכולה חד לישנא, משמע שניהם שוין. וכן דורש

דורש בספרי בפרשת "כי תצא", דאמר רבי חנינא בן חזקיה בן גרון: וכי מדת פרים אילים וכבשים אחת היא?! והלא כבר נאמר "שלשה עשרונים לפר" וגו'! אלא מלמד שאיפה גדולה ואיפה קטנה קרויה "איפה".

קרבו כבשים בלא לחם — פירש בקונטרס: שלא היה להם אלא מן. וקשה: דבפרק בתרא דיומא (עה, ב) מוכח דאומות העולם היו מביאין להם מיני מאכל. ובפרק שתי הלחם (מנחות צה, א) נמי מוכח שהיה עמהם לחם הפנים במדבר, והיו מקריבין מנחת העומר! ואומר רבינו תם: דהיינו טעמא, דכתיב "כי תבואו אל הארץ", ורבי עקיבא לטעמיה, ד"כי תבואו" — לאו דווקא. אבל רבי שמעון — כרבי ישמעאל סוף פרק קמא דקדושין (לז, ב) דביאה לאחר ישיבה. מיהו קשה: דאם כן, אף קרבניהם לא יקריבו! ויש לחלק (ונראה לפרש): משום דשתי הלחם איקרו "ביכורים" כדלקמן (מו, ב), ומה בכורים בארץ, אף שתי הלחם כן. ועוד דרשינן בהדיא פרק "רבי ישמעאל" (מנחות סט, ב): "ממושבותיכם" — למעוטי חוצה לארץ. **הלכה** כרבי שמעון בן נגס — תימה: הילכתא למשיחא? כדפריך פרק "בית שמאי" (זבחים מה, א), ובפרק "ארבע מיתות" (סנהדרין נא, ב), ובפרק "עשרה יוחסין" (קדושין עב, א) גבי ממזרים פירשתי. **שבעת** כבשים אף על פי שאין לחם — מדלא כתיב "והקרבתם על הלחם שבעת כבשים".

מדאשתני סידרן — משמע: אי לא אשתנו — הוה אמינא דחד נינהו. וקשה: דפרק "בא לו" (יומא ע, ב) מצריך (איל אחד) לאשמועינן "איל" האמור בתורת כהנים זהו האמור בחומש הפקודים, ואיכא דדריש התם מ"אחד" מיוחד! ויש לומר: דמדהכא כתיב פרים ושני אילים, והכא כתיב איל ושני פרים — שמע מינה: אי בעי קאמר, מדלא כתיב שלשה פרים ושלשה אילים, והיינו כדרשא דהתם: "אחד" — ולא שנים.

גמר יהיו מתהיינה — ואף על גב דקאי אלחם לבד ואכבשים לבד, כדאיתא ב"הקומץ [רבה"] (מנחות כז, א), מידהו מסתבר ליה דלא ניקום אעיכוב כבשים בלחם. ותימה הוא.

ובן נגס לילף יהיו מתהיינה — דהא דמו אהדדי טפי, דתרוייהו מיירו בענין לחם. ואף על גב דאמר שבעת במתניתין ["שכן מצינו במדבר ארבעים שנה" כו'], ד"יהיו" מ"יהיו" לא דמו להדדי — דחדא שבעה כבשים, וחדא שני כבשים. ובתר דאסיק ד"יהיו" מ"יהיו" עדיף ליה, פריך לרבי עקיבא, כיון דעדיף, אף על גב דלא דמו. ובתוספתא [פרק ו] ובתורת כהנים משמע דאמר רבי עקיבא: דבר שקול מי מכריע? ואמר בן נגס: אני אכריע. **זו** היא שיבה זו היא ביאה — צריך עיון: אי מצינן למילף מתרוייהו, אמאי לא ילפינן?

דנין דבר שמתנה לכהן — תימה: אדרבה, דנין דבר שממנו קרב למזבח מדבר שממנו קרב למזבח! ויש לומר: דהאי צד מסתבר ליה טפי, כיון דאידי ואידי אלחם קיימי.

דאמר רב הונא קנאו השם ונתנו לכהן — פירש בקונטרס: סוף "הגזול קמא" (בבא קמא קט, ב) קאמר הכי. וליתא, דהתם קאמר בברייתא "קנאו השם ונתנו לכהן שבאותו משמר", והכא לא מצית אמרת הכי — דקרבנות הרגל שוין לכל, כדדרשינן פרק בתרא דסוכה (נה, ב). ותו: דנתינה דהתם הוי לקדש בו את האשה ולכל צרכיו, והכא לא הוי הכי, כדאיתא בקדושין (נב, ב): המקדש בחלקו — לא קידש! אלא נראה לי דמילתא דרב הונא — אהא איתמר. ואיזו

אֵילִים מְרוּבִּין, וְלֹא הָיָה לָהֶן אֵיפָתָן - יָבִיאוּ אַיִל אֶחָד וְאֵיפָתוֹ, וְלֹא יִקְרְבוּ כּוּלָּם בְּלֹא אֵיפוֹת. **מִשְׁנָה** הַפָּר וְהָאֵילִים וְהַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְלֹא הַלֶּחֶם מְעַכְּבָן. הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, וְאֵין הַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס: לֹא כִּי, אֶלָּא הַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְעַכֵּב הַכְּבָשִׂים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה קָרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם, אַף כָּאן יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֶן נַנָּס, אֲבָל אֵין הַטַּעַם כִּדְבָרָיו, שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים קָרֵב בַּמִּדְבָּר, וְכָל הָאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים אֵין קָרֵב בַּמִּדְבָּר. מִשֶּׁבָּאוּ לָאָרֶץ - קָרְבוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ. מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם? מִפְּנֵי שֶׁהַכְּבָשִׂים מַתִּירִין אֶת עַצְמָן, וְלֹא הַלֶּחֶם בְּלֹא כְּבָשִׂים? שֶׁאֵין לוֹ מִי יַתִּירֶנּוּ. **גְּמָרָא** תְּנוּ רַבָּנַן: "וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם" - חוֹבָה עַל הַלֶּחֶם, "שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים" - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לֶחֶם, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "עַל הַלֶּחֶם"? מְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בַּכְּבָשִׂים קוֹדֶם שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בַּלֶּחֶם, דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: יָכוֹל הֵן הֵן כְּבָשִׂים הָאֲמוּרִים כָּאן הֵן הֵן כְּבָשִׂים הָאֲמוּרִים בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים? אָמַרְתָּ, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל פָּרִים וְאֵילִים אֵינָן הֵן, אֶלָּא הַלָּלוּ בָּאִין בְּגִלְגַּל עַצְמָן וְהַלָּלוּ בָּאִין בְּגִלְגַּל לֶחֶם. נִמְצָא מַה שֶּׁאָמוּר בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים - קָרֵב בַּמִּדְבָּר, וּמַה שֶּׁאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים - לֹא קָרֵב בַּמִּדְבָּר. - וְדִלְמָא פָּרִים וְאֵילִים לָאו אִינְהוּ, הָא כְּבָשִׂים אִינְהוּ נִינְהוּ! - מִדְּהָנֵי אִישְׁתְּנוּ, הָנֵי נַמִי דְּאַחֲרִינֵי. - וּפָרִים וְאֵילִים מִמַּאי דְּאִישְׁתְּנוּ? דִּלְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא: אִי בָּעֵי פַּר וּשְׁנֵי אֵילִים - לִיקְרַב, אִי בָּעֵי שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד - לִיקְרַב! - מִדְּאִישְׁתְּנוּ סִדְרָן, שְׁמַע מִינָּהּ אַחֲרִינֵי נִינְהוּ. "הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא? - גָּמַר "יִהְיוּ" מִ"תִּהְיֶינָה", מַה לְּהַלָּן לֶחֶם, אַף כָּאן לֶחֶם. - וּבֶן נַנָּס? - גָּמַר "יִהְיוּ" "יִהְיוּ", מַה לְּהַלָּן כְּבָשִׂים, אַף כָּאן כְּבָשִׂים. - וּבֶן נַנָּס נַמִי גַּיְלַף מִ"תִּהְיֶינָה", מַה לְּהַלָּן לֶחֶם, אַף כָּאן לֶחֶם! - דָּנִין "יִהְיוּ" מִ"יִהְיוּ", וְאֵין דָּנִין "יִהְיוּ" מִ"תִּהְיֶינָה". - מַאי נָפְקָא מִינָּהּ? הָתְנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וּבָא הַכֹּהֵן", זֶהוּ שִׁבָּה, זֶהוּ בִּיאָה! - הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלֵיכָא דְּדָמֵי לֵיהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא דְּדָמֵי לֵיהּ - מִדְּדָמֵי לֵיהּ יָלְפִינַן. - וְרַבִּי עֲקִיבָא נַמִי לֵילַף "יִהְיוּ"! מִ"יִהְיוּ"! - דָּנִין דָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֵן מִדָּבָר שֶׁמַּתָּנָה לַכֹּהֵן, לְאַפּוּקֵי הָנֵי, דְּעוֹלוֹת נִינְהוּ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: בִּקְרָא גּוּפֵיהּ קָא מִיפַּלְגִי, "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן" - רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: אִי זֶהוּ דָּבָר שֶׁכּוּלּוֹ לַכֹּהֵן? הֲוֵי אוֹמֵר: זֶה לֶחֶם. - וּבֶן נַנָּס? מִי כְּתִיב "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַכֹּהֵן"?! "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן" כְּתִיב, אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁמְּקֻצָּתוֹ לַה' וּמִקְּצָתוֹ לַכֹּהֵן? הֲוֵי אוֹמֵר: אֵלּוּ כְּבָשִׂים. - וְרַבִּי עֲקִיבָא? מִי כְּתִיב "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' וְלַכֹּהֵן"?! "לַה' לַכֹּהֵן" כְּתִיב, כְּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא: קְנָאוֹ הַשֵּׁם וּנְתָנוֹ לַכֹּהֵן. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַכֹּל מוֹדִים

שאם

שאם היו להם פרים מרובים – כלומר, דמים לקנות פרים ואילים כדי צרכן. **ולא היו להם נסכים** – כלומר, אם יקנו מן הדמים אילים ופרים – לא יהא בידם דמים לקנות נסכים. **יביאו** – פר אחד ונסכים כו'. (**אילים מרובין** – בלא מנחתם). **משנה הפר האילים והכבשים** – דכתיבי בהאי קרא "והקרבתם על הלחם שבעת כבשים תמימים בני שנה ופר בן בקר" וגו' (ויקרא כג). **את הלחם** – שתי הלחם דעצרת. **הלחם מעכב את הכבשים** – הנך שני כבשים דשלמים. **במדבר קרבו כבשים בלא לחם** – כלומר, בלא שתי הלחם הבאים עם שני כבשים. שהרי עומר ושתי הלחם אינן באין אלא מן הארץ (מנחות פג, ב). **הלכה כדברי בן נגס** – דכבשים מעכבי לחם. **אין הטעם כדבריו** – דהוא אומר: במדבר קרבו נסכים ושלמים, ולא היא. **שכל האמור בפרשת פנחם** – כגון הנך דמוסף קרבו במדבר. **והאמור בתורת כהנים** – כגון הנך שבעה כבשים ופר ואילים לעולה דעל הלחם, ושני כבשים דשלמים – לא קרבו במדבר, כדאמר בגמרא. **גמרא חובה על הלחם** – דמשמע: דאינן קריבין בלא לחם ולא לחם קרב בלא כבשים, והדר כתיב "שבעת כבשים" – דמשמע: אף על פי שאין לחם. **אם כן מה תלמוד לומר על הלחם כו'** קודם שנתחייבו בלחם – כל זמן שהיו במדבר. **כשאתה מגיע כו'** – דבתורת כהנים (ויקרא כג) כתיב פר ושני אילים, ובחומש הפקודים (במדבר כח) כתיב "פרים בני בקר שנים ואיל אחד". אלא אלו דחומש הפקודים באין בגלל עצמן, דמוספין הן, ואינן טעונין לחם. **והאמור בתורת כהנים לא קרב במדבר** – כדאמרן, שלא נתחייבו בכבשים קודם שנתחייבו בלחם. **מדהני אישתנו** – פר ואילים. **דאחרינו** – ואף על גב דשוין. **מדאשתני סדרן** – דבתורת כהנים: כבשים ופר ואילים, ובפנחס: והקרבתם פרים ואילים כבשים וגו'. **נמר יהיו מתהיינה** – דכתיב בלחם (ויקרא כג) "ושני כבשים... והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה וגו' יהיו לה' לכהן". "יהיו" – הוייה. ולא ידענן אהייא קיימא הוייה: או אלחם, או אכבשים – הלכך גמר "יהיו" מ"סלת תהיינה" (שם כג). מה ההיא הוייה – אלחם, אף היא הוייה – אלחם. **נמר יהיו מיהיו** – דכתיב גבי שבעה כבשים (שם כג) (עולה) "יהיו עולה לה'". **לחם וכבשים דשלמים** – מתנה לכהן. שכולו לכהן – לאפוקי כבשים, אימוריהן – למזבח. **הוי אומר אלו כבשים** – אלמא "יהיו" – אכבשים כתיב. **קנאו השם ונתנו לכהן** – דמשולחן גבוה קזכו. ועיקר מילתיה דרב הונא אגזל הגר איתמר, בפרק "הגזול עצים" בבבא קמא (קט, ב): **האשם לה' לכהן.**

שאם

אֵילִים מְרוּבִּין, וְלֹא הָיָה לָהֶן דְּמִים לִקְנוֹת אֵיפָתָן – נִסְכֵּיהֶם, מוּטָב שֶׁיָּבִיאוּ אֵיל אֶחָד וְאֵיפָתוֹ – נִסְכּוֹ בְּמִדָּה הַרְאוּיָה לוֹ, וְלֹא יִקְרְבוּ כּוּלָּם בְּלֹא אֵיפוֹת.

משנה

הַתּוֹרָה (ויקרא כג יז–יט) מְצוָה לְהָבִיא בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת שְׁתֵּי לֶחֶם מֵהַחִטָּה הַחֲדָשָׁה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְעִמָּם מֵבִיא שִׁבְעָה כְּבָשִׂים פַּר אֶחָד וּשְׁנֵי אֵילִים לְקָרְבָּנוֹת עוֹלָה, שָׂעִיר עִזִּים לְקָרְבַּן חַטָּאת, וּשְׁנֵי כְּבָשִׂים לִשְׁלָמֵי צִיבּוּר.

מִשְׁנָתֵנוּ דָּנָה בְּדִינֵי הַעִיכּוּב שֶׁל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְהַקְּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עִמָּם: הַפַּר וּשְׁנֵי הָאֵילִים וְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים הַבָּאִים לְעוֹלָה, וְהַשָּׂעִיר הַבָּא לְחַטָּאת, אֵין מְעַכְּבִין אֶת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֹא שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מְעַכְּבָן – שֶׁאִם אֵין לָהֶם אֶת הַקְּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ, יְבִיאוּ אֶת הַלֶּחֶם, וְלִהֵיפֶךְ. דִּין נוֹסֵף: הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים הַבָּאִים לִשְׁלָמִים, וְאֵין הַכְּבָשִׂים הַלָּלוּ מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס, לֹא כִּי – לֹא כֵּן הַדִּין, אֶלָּא הַכְּבָשִׂים הַבָּאִים לִשְׁלָמִים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְעַכֵּב הַכְּבָשִׂים. מוֹכִיחַ בֶּן נַנָּס כִּדְבָרָיו, שֶׁכֵּן מָצִינוּ כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, קָרְבוּ כְּבָשִׂים לִשְׁלָמִים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת בְּלֹא לֶחֶם, מִשּׁוּם שֶׁאֵין מְבִיאִים מִנְחַת הָעוֹמֶר בְּפֶסַח וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּשָׁבוּעוֹת אֶלָּא מִתְּבוּאַת הָאָרֶץ, וְאִם כֵּן אַף כָּאן אַחֲרֵי שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, אִם אֵין לָהֶם לֶחֶם יִקְרְבוּ כְּבָשִׂים בְּלֹא לֶחֶם.

אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי בֶּן נַנָּס שֶׁהַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִים אֶת הַלֶּחֶם, אֲבָל אֵין הַטַּעַם כִּדְבָרָיו, שֶׁאִין רְאִייָתוֹ רְאִיָּה, מִשּׁוּם שֶׁכָּל הָאָמוּר בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים – בְּחוּמַשׁ בַּמִּדְבָּר, כְּגוֹן קָרְבַּן הַמּוֹסָפִים, קָרֵב בַּמִּדְבָּר, וְכָל הָאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים – בְּחוּמַשׁ וַיִּקְרָא, כְּגוֹן הַקְּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עִם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, אֵין קָרֵב בַּמִּדְבָּר, מִשֶּׁכָּאוּ לָאָרֶץ קָרְבוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ. וְכֵיוָן שֶׁלֹּא קִרְבוּ הַשְּׁלָמִים בַּמִּדְבָּר, אֵין רְאִיָּה שֶׁאֵין הַלֶּחֶם מְעַכְּבָם. וּמִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהֲלָכָה כְּבֶן נַנָּס שֶׁיִּקְרְבוּ הַכְּבָשִׂים בְּלֹא הַלֶּחֶם, מִפְּנֵי שֶׁהַכְּבָשִׂים מַתִּירִין אֶת עַצְמָן בִּשְׁחִיטָתָם, וְלֹא יַקְרִיבוּ אֶת הַלֶּחֶם בְּלֹא הַכְּבָשִׂים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ מִי יַתִּירֶנּוּ בַּאֲכִילָה, שֶׁהַקְּרֻבַת הַשְּׁלָמִים מַתִּירָה אֶת הַלֶּחֶם בַּאֲכִילָה לַכֹּהֲנִים.

גמרא

הַגְּמָרָא מְבָאֵרֶת אֶת מְקוֹר הָרִישָׁא שֶׁל הַמִּשְׁנָה: תָּנוּ רַבָּנַן, נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם (שם כג יח), 'וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים', מִתִּיבוֹת 'עַל הַלֶּחֶם' מִשְּׁמַע שִׁשְּׁבַעַת הַכְּבָשִׂים בָּאִים חוֹבָה עַל הַלֶּחֶם, כְּלוֹמַר שֶׁאֵינָם בָּאִים בְּלֹא לֶחֶם וְאֵין הַלֶּחֶם בָּא בְּלֹא הַכְּבָשִׂים, אֲבָל מִמָּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָסוּק 'וְהִקְרַבְתֶּם עַל הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִים' וְלֹא נֶאֱמַר 'וְהִקְרַבְתֶּם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים עַל הַלֶּחֶם' שֶׁמִּשְּׁמַע שֶׁהַכְּבָשִׂים בָּאִים דַּוְקָא עִם הַלֶּחֶם, לְמַדְנוּ שֶׁיַּקְרִיבוּ אֶת הַכְּבָשִׂים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לֶחֶם. שׁוֹאֶלֶת הַבְּרַיְיתָא: אִם כֵּן שֶׁאֵין הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מַה מִּלַּמְּדֵנוּ הַפָּסוּק בְּתִיבוֹת 'עַל הַלֶּחֶם'. מְשִׁיבָה הַבְּרַיְיתָא: מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא נִתְחַיְּבוּ בַּהַקְרֻבַת שִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים קוֹדֶם שֶׁנִּתְחַיְּבוּ בַּהַקְרֻבַת הַלֶּחֶם – כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, דִּבְרֵי רַבִּי טַרְפוֹן.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יָכוֹל הַיְּתָה לוֹמַר שֶׁהֵן הֵן – אוֹתָם שִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים הַקְּרֻבִים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת הָאֲמוּרִים כָּאן בְּפָרָשַׁת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, הֵן הֵן שִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים הָאֲמוּרִים בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים (במדבר כח כז), מִשּׁוּם שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר לְהַקְרִיב שִׁבְעָה כְּבָשִׂים בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת. אַךְ יֵשׁ לְדַחוֹת, שׁוֹדֵאי אֵינָם אוֹתָם כְּבָשִׂים, שֶׁכֵּן אָמַרְתָּ, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ לְמָה שֶׁכָּתוּב אֵצֶל פָּרִים וְאֵילִים הַקְּרֻבִים בְּשָׁבוּעוֹת, אַתָּה רוֹאֶה שֶׁאֵינָן הֵן – אֵינָם אוֹתָם קָרְבָּנוֹת, שֶׁהֲרֵי בַּמִּדְבָּר נֶאֱמְרוּ שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד, וְאִילּוּ בְּרִיקְרָא נֶאֱמְרוּ פַּר אֶחָד וּשְׁנֵי אֵילִים, אֶלָּא שְׁנֵי מִינֵי קָרְבָּנוֹת הֵם, הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים בַּמִּדְבָּר, בְּאֵין בְּגִלַּל עַצְמָן לְמוּסָף, וְהַלָּלוּ הָאֲמוּרִים בְּוִיקְרָא, בְּאֵין בְּגִלַּל שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, נִמְצָא מַה שֶּׁאָמוּר בְּחוּמַּשׁ הַפְּקוּדִים, קְרְבָּנוֹת הַמּוֹסָפִים, קָרֵב בַּמִּדְבָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָם בָּאִים בְּגִלַּל הַלֶּחֶם, וּמַה שֶּׁאָמוּר בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הַקְּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עִם הַלֶּחֶם, שֶׁלֹּא הִתְחַיְּבוּ בְּקָרְבָּנוֹת שֶׁהָיוּ קוֹדֵם שֶׁהִתְחַיְּבוּ בְּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, כְּמְבוֹאָר בְּתְחִילַת הַבְּרַיְיתָא.

הַגְּמָרָא דָּנָה בְּדִבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַה הַרְאִיָּה מִמָּה שֶׁהַפָּרִים וְהָאֵילִים שֶׁבַּמִּדְבָּר אֵינָם אוֹתָם שֶׁבְּוִיקְרָא, שֶׁגַּם הַכְּבָשִׂים אֵינָם אוֹתָם כְּבָשִׂים, וְדִלְמָא פָּרִים וְאֵילִים לָאו אִינְהוּ – שֶׁמָּא הַפָּרִים וְהָאֵילִים הֵם אֵינָם אוֹתָם פָּרִים וְאֵילִים, הָא כְּבָשִׂים אִינְהוּ נִינְהוּ – אֲבָל הַכְּבָשִׂים הֵם כֵּן אוֹתָם כְּבָשִׂים. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: מִדְּהָנֵי אִישְׁתַּנּוּ – מִכֵּיוָן שֶׁהַפָּרִים וְהָאֵילִים הֵם קָרְבָּנוֹת שׁוֹנִים, הָנֵי נַמִּי דְּאַחֲרִינֵי – הַכְּבָשִׂים גַּם הֵם וַדַּאי כְּבָשִׂים אַחֵרִים.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וּפָרִים וְאֵילִים מַמַּאי דְּאִישְׁתַּנּוּ – וּמִנַּיִן שֶׁהַפָּרִים וְהָאֵילִים קָרְבָּנוֹת שׁוֹנִים הֵם, דִּלְמָא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא – שֶׁמָּא כָּךְ מִצְוָה הַתּוֹרָה, אִי בָּעֵי – אִם רָצוּ פַּר אֶחָד וּשְׁנֵי אֵילִים לִיקְרַב – יַקְרִיבוּ, וְאִי בָּעֵי שְׁנֵי פָּרִים וְאַיִל אֶחָד לִיקְרַב, וְלֹא יַקְרִיבוּ שְׁלֹשָׁה פָּרִים וּשְׁלֹשָׁה אֵילִים.

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: מִדְּאִישְׁתַּנֵּי סִדְרָן – מִכֵּיוָן שֶׁבִּשְׁנֵי הַחוּמָשִׁים לֹא נֶאֱמְרוּ בְּסֵדֶר אֶחָד, שֶׁבְּוִיקְרָא נֶאֱמְרוּ הַכְּבָשִׂים תְּחִילָּה, וּבַמִّדְבָּר נֶאֱמְרוּ בְּסוֹף, שְׁמַע מִינָּהּ אַחֲרִינֵי נִינְהוּ – מוּכָח שֶׁהֵם קָרְבָּנוֹת אַחֵרִים. שִׁנִּינוּ בַּמִּשְׁנָה: הַלֶּחֶם מְעַכֵּב אֶת הַכְּבָשִׂים, וְאֵין הַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִים אוֹתוֹ, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נַנָּס סוֹבֵר, שֶׁהַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִין אֶת הַלֶּחֶם, וְהַלֶּחֶם אֵינוֹ מְעַכֵּב.

הַגְּמָרָא מְבָאֵרֶת אֶת מְקוֹרָם שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא וּבֶן נַנָּס. מְבָרֶרֶת הַגְּמָרָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי עֲקִיבָא. מְבָאֶרֶת הַגְּמָרָא: נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם (ויקרא כג כ) 'וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', לְמִדְנוּ מִתִּיבַת 'יִהְיוּ' לַעֲבֹד, אַךְ אֵינֶנּוּ יוֹדְעִים אִם הִיא מְלַמֶּדֶת עַל הַלֶּחֶם הַנִּזְכָּר בְּפָסוּק שֶׁמַּעֲבִיב, אוֹ שֶׁמְּלַמֶּדֶת עַל הַכְּבָשִׂים הַנִּזְכָּרִים בְּפָסוּק שֶׁמַּעֲבִיבִים. לְפִיכָךְ מְבָאֶרֶת הַגְּמָרָא, רַבִּי עֲקִיבָא גָּמַר – לָמַד גְּזֵירָה שָׁוָה 'יִהְיוּ' מִ'תְּהִיֵּינָה' הַכְּתוּבָה בְּתְחִילַת הַפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כג יז) 'לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶיהָנָה', מַה לְּהַלָּן בְּתְחִילַת הַפָּרָשָׁה תִּיבַת 'תִּהְיֶיהָנָה' מְכוּוֶנֶת עַל הַלֶּחֶם, אַף כָּאן תִּיבַת 'יִהְיוּ' מְכוּוֶנֶת עַל הַלֶּחֶם, לְמִדְנוּ שֶׁהַלֶּחֶם מַעֲבִיב.

מְבָרֶרֶת הַגְּמָרָא: וּבֶן נַנָּס מֵהֵיכָן לָמוּד שֶׁהַכְּבָשִׂים מְעַכְּבִים. מְבָאֶרֶת הַגְּמָרָא: בֶּן נַנָּס גָּמַר גְּזֵירָה שָׁוָה 'יִהְיוּ' 'יִהְיוּ' מִן הַפָּסוּק (שם כג יח) 'שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וגו' יִהְיוּ עֹלָה לַה'', מַה לְּהַלָּן לְגַבֵּי כְּבָשֵׁי הָעוֹלָה תִּיבַת 'יִהְיוּ' מְכוּוֶנֶת עַל הַכְּבָשִׂים, אַף כָּאן תִּיבַת 'יִהְיוּ' מְכוּוֶנֶת עַל הַכְּבָשִׂים, לְמִדְנוּ שֶׁהַכְּבָשִׂים מַעֲבִיבִים.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: וּבֶן נַנָּס נַמִּי נַיְלַף – גַּם הוּא יָלַמְדָ גְּזֵירָה שָׁוָה 'יִהְיוּ' מִ'תִּהְיֶיהָנָה', וְכָךְ יָלַמְדָ, מַה לְּהַלָּן תִּיבַת 'תִּהְיֶיהָנָה' מְכוּוֶנֶת עַל הַלֶּחֶם, אַף כָּאן תִּיבַת 'יִהְיוּ' מְכוּוֶנֶת עַל הַלֶּחֶם, וּמִדּוּעַ לָמַד גְּזֵירָה שָׁוָה מִ'יִהְיוּ'. מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: בֶּן נַנָּס סוֹבֵר שְׁדָנִין [–יש ללמוד] 'יִהְיוּ' מִ'יִהְיוּ' שֶׁהֵן תִּיבוֹת דּוֹמוֹת, וְאֵין דָּנִין 'יִהְיוּ' מִ'תִּהְיֶיהָנָה' שֶׁאֵינָן דּוֹמוֹת.

שׁוֹאֶלֶת הַגְּמָרָא: מַאי נָפְקָא מִינָּהּ – מַה בְּכָךְ שֶׁאֵינָן דּוֹמוֹת, וְהָתְנָא דְּבֵי [– בבית מדרשו של] רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת נִגְעֵי בָּתִּים, בְּכֹהֵן שֶׁבָּא אַחַר שֶׁבּוּעַ אֶחָד (ויקרא יד לט) 'וְשָׁב הַכֹּהֵן', וְנֶאֱמַר בְּכֹהֵן הַבָּא אַחַר שֶׁבּוּעַ שֵׁנִי (שם יד מד) 'וּבָא הַכֹּהֵן', וְהוּ שֵׁיכָה וְהוּ בִּיאָה – 'שִׁיבָה' וּ'בִּיאָה' מִשְּׁמוֹתָן אַחַת, לְכָךְ לְמִדְנוּ גְּזֵירָה שָׁוָה 'וְשָׁב' 'וּבָא', שֶׁדַּיָּן בִּיאַת הַכֹּהֵן בַּשֵּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי, כְּדֵינוֹ בַּשֵּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן. לְמִדְנוּ מִן הַבְּרַיְיתָא, שֶׁאַפְשַׁר לְלָמוּד גְּזֵירָה שָׁוָה מִתִּיבוֹת שֶׁאֵינָן דּוֹמוֹת, כֵּיוָן שֶׁשָּׁוּת בְּמִשְׁמַעוּתָן, אִם כֵּן אַף כָּאן, מְדוּעַ בֶּן נַנָּס לֹא לָמוּד 'יִהְיוּ' מִ'תִּהְיֶיהָנָה' שֶׁשָּׁוּת בְּמִשְׁמַעוּתָן, אַף שֶׁאֵינָן דּוֹמוֹת.

מְשִׁיבָה הַגְּמָרָא: הָנֵי מִילֵּי – דְּבָר זֶה, שֶׁלְּמַדְנוּ גְּזֵירָה שָׁוָה מִתִּיבוֹת שֶׁשָּׁוּת בְּמִשְׁמַעוּתָן אַף שֶׁאֵינָן דּוֹמוֹת, אֵינוֹ אֶלָּא הֵיכָא דְּלֵיהּ דְּדָמֵי לֵיהּ – כְּשֶׁאֵין תִּיבָה דּוֹמָה לְלָמוּד מִמְّנָהּ, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא דְּדָמֵי לֵיהּ – אֲבָל כְּשֶׁיֵּשׁ תִּיבָה דּוֹמָה לְלָמוּד מִמְّנָהּ, מִדְּדָמֵי לֵיהּ יָלְפִינַן – מֵהַתִּיבָה הַדּוֹמָה לְמִדִּים, וְלֹא מֵהַתִּיבָה הַשָּׁוָה בְּמִשְׁמַעוּתָהּ שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה.

המשך בעמוד רכז

שֶׁאִם שני הכבשים ושתי הלחם הוּזְקְקוּ זֶה לְזֶה, כלומר, שהיו ביחד, הדין שֶׁמַּעֲכִבִין זֶה אֶת זֶה, ואם אבד אחד מהם השני פסול וישרף, ולא יקרבו שתי הלחם לבדם אפילו לדעת רבי עקיבא, ולא יקרבו הכבשים לבדם אפילו לדעת בן ננס. מברר רבי יוחנן את דבריו: וְאֵיזֶה הוּא זִיקָה שֶׁלָּהֶן – באיזה אופן נחשב שהיו ביחד והוזקקו זה לזה. מבאר רבי יוחנן: זיקה שלהם זו הַשְׁחִיטָה של הכבשים, ואם אחר כך אבדו הלחם או הכבשים, הנותר פסול וישרף.

הגמרא דנה בדברי רבי יוחנן: אָמַר עוּלָּא, בָּעוּ בְּמַעֲרָבָא – הסתפקו בני ארץ ישראל, הַתְּנוּפָה שמניפים יחד את כבשי השלמים והלחם קודם השחיטה, האם עוֹשֶׂה זִיקָה – שהתנופה מחשיבתם שהוזקקו זה לזה, ואם אבד אחד מהם אחר התנופה השני פסול, אוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה, ואם אבד אחד מהם אחרי התנופה אין השני נפסל.

אומרת הגמרא: פְּשׁוֹט לֵיהּ – תפשוט את הספק מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן – מדברי רבי יוחנן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה, מִכְּלָל – משמע מזה דִּתְנוּפָה שקודם השחיטה אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה, אלא שחיטה דווקא.

דוחה הגמרא: דְּרַבִּי יוֹחָנָן גּוּפָא קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ – בדברי רבי יוחנן עצמו הסתפקו בני ארץ ישראל, האם מִיפְּשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן – האם פשוט היה לו לרבי יוחנן דִּשְׁחִיטָה דווקא עוֹשָׂה זִיקָה וּתְנוּפָה אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה, ולכן לא אמר שתנופה עושה זיקה, אוֹ דִּלְמָא – או שמא מה שלא אמר שתנופה עושה זיקה הוא משום שרק שְׁחִיטָה פְּשִׁיטָא לֵיהּ שעושה זיקה, וּתְנוּפָה מְסַפְּקָא לֵיהּ – בספק היתה אצלו אם עושה זיקה או לא, ואם כן אין לפשוט מדבריו שתנופה אינה עושה זיקה.

מסיימת הגמרא: תֵּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

שואלת הגמרא על ספיקם של בני ארץ ישראל: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲנִינָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, איך הסתפקו בני ארץ ישראל אם תנופה עושה זיקה, וְהָא כְּתִיב – והרי מה שנאמר בפסוק (ויקרא כג כ) 'וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי ה' עַל שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', שלמדים מתיבת 'יִהְיוּ' לעכב, בָּתַר תְּנוּפָה כְּתִיב – אחרי שנאמר בפסוק תנופה נאמרה תיבת 'יִהְיוּ', וְאַף על פי כן פְּלִיגִי – חולקים בֶּן נַנָּס וְרַבִּי עֲקִיבָא, אם מתיבת 'יִהְיוּ' למדים שהלחם מעכב או שהכבשים מעכבים, משמע שחולקים אף אחרי התנופה, ואם תנופה עושה זיקה, בין לבן ננס ובין לרבי עקיבא הלחם והכבשים מעכבים זה את זה כיון שהוזקקו זה לזה, ואם כן מוכח שאין התנופה עושה זיקה.

חוזרת הגמרא ומקשה על קושיית רבי יהודה בר חנינא, ולפי זה מיישבת את קושייתו על ספיקם של בני ארץ ישראל: וְלִיטַעְמָיךָ – ולשיטתך שסדר הפסוק הוא בדווקא, יש להקשות, האם תיבת 'יִהְיוּ' נאמרה רק בָּתַר – אחרי תְּנוּפָה וְלֹא נאמרה בָּתַר שְׁחִיטָה, והרי ודאי נאמרה גם אחרי השחיטה, שהרי נאמר 'יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן' והכהן מקבל את חלקו רק אחר השחיטה, ואחר השחיטה לא נחלקו בן ננס ורבי עקיבא, כמו שאמר רבי יוחנן, אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימַר – אלא מה תאמר ליישב קושיא זו שלא יקשה לשיטתך, דְּמֵעִיקָּרָא קָאֵי – שאף שתיבת 'יִהְיוּ' נאמרה בסדר הפסוק אחרי השחיטה, היא מלמדת לעכב רק קודם השחיטה, וּמַאי – ומה אם כן ביאור הפסוק 'קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', והרי אין לכהן חלק קודם השחיטה, ביאורו, שהוא דָּבָר שֶׁסּוֹפוֹ להיות לַכֹּהֵן אחרי השחיטה.

לפי זה, הָכָא נַמִּי – גם את קושייתך על ספיקם של בני ארץ ישראל תיישב כך, שהוא דָּבָר שֶׁסּוֹפוֹ לַכֹּהֵן, כלומר, תיבת 'יִהְיוּ' מלמדת לעכב קודם תנופה, ובאופן זה חולקים רבי עקיבא ובן ננס אם הלחם מעכב או הכבשים מעכבים, והנאמר 'יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן', ביאורו שסופם להיות לכהן אחר השחיטה, ולפיכך אין ראיה ממחלוקתם שהתנופה אינה עושה זיקה.

הגמרא חוזרת לעסוק בדברי רבי יוחנן ששחיטה עושה זיקה, ומקשה על דבריו. מקשה הגמרא: וְכִי שְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה, ואם אבד הלחם אחרי השחיטה נפסלו הכבשים וישרפו, וּרְמִינְהִי – וקשה ממה ששנינו בברייתא, המקריב קרבן תודה אם עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ נִפְרַם לַחְמָהּ – קודם ששחט את קרבן התודה, נפרסה אחת מן החלות ונפסלה, ונפסלו בכך כל ארבעים החלות, כיון שעדיין לא התקדש הלחם יָבִיא אַחֵר – ארבעים חלות אחרות, וְשׁוֹחֵט את קרבן התודה, וכשר. אבל אם מִשֶּׁשְׁחָטָהּ והתקדש הלחם נִפְרַם לַחְמָהּ, ונפסלו בכך כל ארבעים החלות, אין יכול להקריב את הקרבן לשם תודה, אלא הַדָּם של הקרבן יִזָּרֵק על המזבח לשם שלמים, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וִידֵי נִדְרוֹ להקריב קרבן תודה לֹא יָצָא, משום שקרבן תודה צריך לחם, וכיון שנפסל לא נחשב שהיה לחם, וצריך להקריב תודה אחרת, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל ואסור באכילה, ואינו יכול להביא לחם אחר במקומו. ואם נִזְרַק הַדָּם של התודה, ואחר כך נפרס הלחם, הואיל והזריקה מתירה באכילה ואז היה הלחם שלם, הלחם כשר, ויצא ידי נדרו, אך כאשר תורם את חלק הכהן חלה אחת מכל מין, תּוֹרֵם מִן הלחם הַשָּׁלֵם עַל הַפָּרוּס, ואינו תורם את החלה שנפרסה אף שכשרה לאכילה.

הברייתא מבארת דין נוסף בלחמי תודה: אם עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ את קרבן התודה, יָצָא לַחְמָהּ – אחת מן החלות, מחוץ לחומת ירושלים, מַכְנִיסָהּ לפנים מן החומה, ואין הלחם נפסל, משום שלא התקדש קודם השחיטה, וְשׁוֹחֵט את קרבן התודה, וכשר. אבל אם מִשֶּׁשְׁחָטָהּ והתקדש הלחם יָצָא לַחְמָהּ – אחת מן החלות מחוץ לחומת ירושלים, ונפסלו בכך כל החלות, אין יכול להקריב את הקרבן לשם תודה, אלא הַדָּם יִזָּרֵק על המזבח לשם קרבן שלמים, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וִידֵי נִדְרוֹ להביא קרבן תודה לֹא יָצָא, וחייב להקריב תודה אחרת, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל ואינו יכול להביא לחם אחר במקומו. ואם נִזְרַק הַדָּם ואחר כך יצא הלחם מחוץ לחומת ירושלים, הואיל והזריקה מתירה באכילה ואז היה הלחם בפנים, הלחם שלא יצא כשר, אך כאשר תורם את חלק הכהן תּוֹרֵם מִמַּה שֶּׁבִּפְנִים עַל מה שֶּׁבַּחוּץ, משום שהלחם שיצא פסול ואינו נאכל, אך נחשב הוא במנין ארבעים החלות להכשיר את תרומת החלות שלא יצאו.

דין נוסף בלחמי תודה מבארת הברייתא: אם עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ – את התודה נִטְמָא לַחְמָהּ – אחת מן החלות, מֵבִיא לֶחֶם אַחֵר וְשׁוֹחֵט והקרבן כשר. ואם מִשֶּׁשְׁחָטָהּ והתקדש הלחם נִטְמָא לַחְמָהּ, הַדָּם יִזָּרֵק על המזבח לשם קרבן תודה, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל כדין קרבן תודה, וִידֵי נִדְרוֹ יָצָא, אף על פי שהלחם טמא, משום שֶׁהִצִּיץ שעל מצח הכהן הגדול מְרַצֶּה עַל הַטָּמֵא – מכשיר את זריקת הדם של קרבן שנטמא החלק שבו שנאכל, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל ואסור באכילה. ואם נִזְרַק הַדָּם ואחר כך נטמא הלחם, תּוֹרֵם חלק הכהן מִן הלחם הַטָּהוֹר עַל הלחם הַטָּמֵא, משום שהלחם הטמא פסול ואינו נאכל, אך נחשב במנין ארבעים החלות להכשיר את תרומת החלות הטהורות.

מסיימת הגמרא את הקושיא על דברי רבי יוחנן: וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם עולה בדעתך ששְׁחִיטָה של קרבן שבא עמו לחם, עוֹשָׂה זִיקָה בין הלחם לקרבן, ואם אבד האחד או נפסל, השני פסול, אם כן כֵּיוָן דְּהוּזְקְקוּ קרבן התודה ולחמה זֶה לְזֶה כְּשְׁחִיטָה, כיון דאִיפְּסִיל לֵיהּ לֶחֶם – כיון שנפסל הלחם, תִּיפְסֵל נַמִּי תּוֹדָה ולא יזרק דמה אפילו לשם שלמים, והרי מבואר בברייתא שאף אם נפסל הלחם אחר השחיטה הקרבן כשר, אם כן מוכח שלא כדברי רבי יוחנן שאמר ששחיטה עושה זיקה, ואם נאבד הלחם אחר השחיטה נפסלו הכבשים.

מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי תּוֹדָה – שונה הדין בקרבן תודה, משום דְּרַחֲמָנָא קַרְיֵהּ 'שְׁלָמִים' – שהתורה קוראת לקרבן תודה גם 'שלמים' שנאמר בפרשת קרבן תודה (ויקרא ז טו) 'תּוֹדַת שְׁלָמָיו', ולפיכך אנו למדים, מַה – כשם שקרבנות שְׁלָמִים קְרֵבִים בְּלֹא לֶחֶם, אַף הַתּוֹדָה קְרֵבָה בְּלֹא לֶחֶם אם נפסל לחמה, כקרבן שלמים שאין בו לחם, ואינה נפסלת. אבל שלמי עצרת נקראים שלמים עם הלחם, ואין בהם פסוק ללמדנו שגם בלא לחם נקראים שלמים, ולפיכך כיון שהוזקקו זה לזה בשחיטה, אם נפסל הלחם אחרי השחיטה, אינו יכול לזרוק את הדם לשם קרבן אחר, ונפסלו גם הכבשים.

הגמרא מביאה ספק בדיני תנופת הכבשים ושתי הלחם: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, אִם תִּמְצָא לוֹמַר שהתלכה כמו הצד הראשון בספיקם של בני ארץ ישראל, שהַתְּנוּפָה של שתי הלחם עם שני הכבשים עוֹשָׂה זִיקָה, הדין ברור שאם אָכַל הַלֶּחֶם אחרי התנופה,

רש"י

שאם הוזקקו זה לזה – שהיו ביחד, ואחר כך אבד לחם או כבשים – שמעכבין זה לזה, והנותר לפנינו יצא לבית השריפה, דנדחה באבוד חבירו. **ואיזו** זיקה – שלהן הקובעתן יחד? **שחיטה** – שאם היה לחם בשעת שחיטה, ואחר כך אבד או לחם או כבשים – אבד הכל. **תנופה** – כבשים היו מניפין עם הלחם מחיים, בפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות סא, א). **ופליגי בן גנם ורבי עקיבא** – ושמע מינה דאין תנופה עושה זיקה. **ולא כתר שחיטה** – בתמיה. הא ודאי דלכהן לא הוי אלא לאחר שחיטה. **מעיקרא** – קודם שחיטה. **עד שלא שחטה** – לתודה. לחם תודה אין מתקדש אלא בשחיטתה, בפרק "התודה" (מנחות עח, ב), דכתיב "קרבנו על זבח" (התודה) וגו' (ויקרא ז) – מלמד שאין הלחם קדוש אלא בשחיטת הזבח. **נפרס לחמה** – לא ידענא מנלן דמיפסל לכולהו משום דנפרסה אחת מהן. ונראה בעיני: דמלחם הפנים גמר, שהיא מנחת תודה, וכתיב בה "היא" (קדש קדשים הוא) (שם כד), שאם נפרסה אחד מחלותיה – [כולן] פסולות. **הדם יזרק** – לשם שלמים, ולא לשם תודה. **נזרק הדם** – עד שלא נפרס הלחם. **תורם** – כדכתיב "והקריב ממנו אחד מכל קרבן" (שם ז). דארבעים חלות היו, והיה תורם אחד מעשר לכהן, והשאר לבעלים. בריש פרק "התודה" (מנחות עז, ב). **מן השלם** – ולא מן הפרוס. דתניא ב"התודה" (מנחות עז, ב): "אחת" – שלא יטול פרוס. **יצא לחמה** – חוץ לחומת ירושלים. **מכניסה ושוחט** – דכל זמן שאינו קדוש בשחיטה, אינו נפסל ביוצא. **הדם יזרק** – לשם שלמים. **תורם ממה שבפנים על שבחוץ** – ולא שיאכל אותו שיצא, אלא יחשב במנין להיות תרומתו תרומה ולהכשיר את הפנימיות. כל יוצא דתודה – לאו חוץ לעזרה קאמר, אלא חוץ לעיר, דהא התודה ולחמה נאכלין בכל העיר. **מששחטה נטמא לחמה הדם יזרק** – לשם תודה, והבשר יאכל בתורת תודה. **וידי נדרו יצא** – דהציץ מרצה על אכילתן לעניין טומאה. **ותיפסל נמי תודה** – ולא תזרק אפילו שלא לשמה? **רחמנא** קרייה **שלמים** – "תודת שלמיו" – משמע: דאף על פי שהיתה תודה בשעת לחמה, חוזרת להיות שלמים בלא לחם. אבל כבשי עצרת עם לחמה קרוי "שלמים". **אבר הלחם** – אחר תנופה.

בעו

ואיזו היא זיקה שלהן זו שחיטה — דאם אבד הלחם — אבדו הכבשים, ואם אבדו הכבשים — אבד הלחם. והיינו כרבי, דאמר לקמן (מז, א): כבשי עצרת אין מקדשין הלחם אלא בשחיטה. ולרבי אלעזר ברבי שמעון (קשה), נהי דאם אבד הלחם — אבדו הכבשים, כדאמר רבי יוחנן לקמן (שם): הכל מודים שצריך שיהא לחם בשעת שחיטה, מכל מקום אבדו כבשים — אמאי אבד הלחם? הא אית ליה פדיון, (כדפירש, בקונטרס) בפרק קמא דפסחים (יג, ב) גבי "לחמי תודה ונפרקינהו ונפקינהו לחולין. כמאן? כרבי דאמר" וכו' — משמע דלרבי אלעזר ברבי שמעון נפקי לחולין. ולא מסתבר לחלק דשאני הכא דאיכא תנופה מחיים — דהא מספקא לן אי עושה זיקה, כל שכן דלא מסייעא לקדש! ותו: דאמרינן לקמן (מז, ב): שחט שני כבשים על ארבעה חלות — מושך שתים מהן ומניחן, והשאר נאכלות בפדיון, אף על גב דאיכא תנופה בכולהו. וצריך עיון. ומשמע התם דלרבי אלעזר ברבי שמעון פודן בחוץ ונאכלין בחוץ. והא דאיפליגו אביי ורבא לקמן (שם, א) במילתיה דרבי דאמר "קדוש ואינו קדוש", אביי אמר: קדוש ואינו ניתר. רבא אמר: קדוש ואינו נפדה, ואמרינן: לאביי — תפיס פדיונו, לרבא — לא תפיס. אלמא לאביי לרבי נמי נפקי לחולין. ואם כן, מאי "אבד הלחם" דהכא? ואין לומר: "אבד מליקרב", דפשיטא, דאבתי חזו לדבר אחר, מאי שנא מלחם אחר, ושמע מינה: כיון דנפדו — פקעה קדושת תנור. ורבי דסבירא ליה תנור מקדש, אי אפי לה בתנור דחול — לא מקדשו. ותימה הוא. ונראה לומר: דלאביי תפיס פדיונו, ולא נפיק לחולין. והשתא ניחא לשון "תפיס", דהוה ליה למימר "נפדה". ותדע, דהא רבי הוא דאמר תנור מקדש בסוף "רבי ישמעאל" (מנחות עב, ב), ותנן (מנחות ק, ב): המנחות והנסכים אין להם פדיון משקדשו בכלי. ושתי הלחם נמי איקרו "מנחה", לקמן (נב, ב). מידהו יש לחלק בין מנחה דבהדי זבח למנחה לחודה, כדאיתא בפרק קמא (מנחות ו, א). והא דלא קאמר: איכא בינייהו אליבא דאביי, דלרבי אלעזר ברבי שמעון — יכול לפדות את הלחם, ולרבי — אינו יכול? ויש לומר: הא דרבי אלעזר ברבי שמעון נמי הכי אית ליה, אי סבירא ליה דתנור מקדש, ולאו מטעמיה דהכא דפליג עליה. אבל למאי דמפרש, איכא בינייהו לאיפסולי ביוצא קדושת כלי, אינו מועיל דבר, כמו שהוכחתי בפרק קמא (שם ו, א). וסוגיא דפסחים (יג, ב) דסברה דלרבי לא נפקי לחולין — כרבא אתיא, דלחמי תודה לית להו תנור. ואם כן, לאביי נפקי לחולין. ותימה: דמשמע הכא דאי תנופה עושה זיקה —

אבד הלחם, אבדו הכבשים. ואמאי? הא מדרבי אלעזר ברבי שמעון נשמע דקודם שחיטה לרבי, בקודם זריקה לרבי אלעזר ברבי שמעון דמי, ואין להם פדיון לבולי עלמא, כדאיתא לקמן (מז, ב) גבי "שוחט כבשים על ארבע חלות", דלרבי אלעזר ברבי שמעון פודן בחוץ! ויש לומר: דהכא קסבר תנור מקדש, ולקמן קא סבר אין תנור מקדש. והלכך שמעתין אתיא שפיר אף ברבי אלעזר ברבי שמעון אי קסבר תנור מקדש. ולקמן אייתי אי קסבר אין תנור מקדש. אי נמי: התם אפילו אפאם בבת אחת — אין התנור מקדשן, כיון דלא חזו כולהו. כי ההיא דסוף "לולב וערבה" (סוכה מט, א) דאין שיעור למים — מצי למלאות בחבית מקודשת, ולא איפסלי בלינה. אי נמי: שאני הכא דאיכא תנופה חשיבא, אבל התם כיון שאינה ראויה אלא לשתי חלות — לא אלימא ההוא תנופה לאקבועי. ואפילו רבי אלעזר ברבי שמעון מודה הכא דשחיטה קבעה. והא דמיבעיא לקמן (מז, א): כבשי עצרת ששחטן לשמן וזרק דמן שלא לשמן, אותו הלחם מהו באכילה? ופריך: למאן? אי לרבי אלעזר ברבי שמעון — האמור: זריקה היא דמקדשה. כלומר, וכל שכן שאסורין באכילה. דהא התם הוה תנופה. וכדפרשינן. ובקונטרס פירש לקמן (מח, א) גבי "פודן בחוץ" לרבי אלעזר ברבי שמעון דפריק להו קודם זריקה, ומיגו דחזו לקרבן דאי בעי מניף, אלימי למיתפס פדיונן. והא דבסוף "רבי ישמעאל" (מנחות עב, ב) משמע דאיפליגו רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון אי הוקבעו בשחיטה אי לא הוקבעו, ופירש בקונטרס: לשנותן לשם זבח אחר — הא ליתא, דאפילו בתנופה הוזקקו זה לזה אם תנופה עושה זיקה. ועוד קשה: דמשמע דלרבי אלעזר יכול לשנותן לשם זבח אחר — והא ליתא, דלכולי עלמא אינו יכול לשנותן לשם זבח אחר, לפירוש דפירשנו. אלא התם מיירי לאפסולי ביוצא. **נפרס** לחמה — תלת גווני קתני: "נפרס", "יצא", "נטמא". וכולהו צריכי. וצריך עיון: שלא יקשה מכאן לרבא דאמר בפרק קמא (מנחות יב, ב) דלמאן דאמר זריקה מועלת ליוצא, דבחסרות מודה. **משששחטה** נטמא לחמה הדם יזרק והבשר יאכל וידי נדרו יצא והלחם פסול — הך גירסא איתא בספרים. ותימה: דמדקתני "יצא" — אלמא קסבר: הציץ מרצה על אכילות, והדר קאמר "והלחם פסול" — דלשון "פסול" משמע דאפילו נטמא מקצתו — פסול בולו. ועוד: דהוה ליה למיתני "תורם מן הטהור על הטמא", כדקתני סיפא גבי נזרק הדם! לכך נראה דגרסינן "וידי נדרו לא יצא". ותימה דלעיל (כה, א) דייק: מאן שמעת ליה דאמר אין זריקה מועלת ליוצא? רבי אליעזר, וקסבר: הציץ מרצה על אכילות. והא הכא קתני "משששחטה יצא לחמה — ידי נדרו לא יצא", וסברה דאין הציץ מרצה על אכילות. **דרחמנא** קרייה שלמים — אף על גב דכבשי עצרת נמי איקרו "שלמים" — לא דמי. שהרי הם קדשי קדשים, ולא ילפינן מקדשים קלים. אי נמי: לא ילפינן שלמי ציבור משלמי יחידי.

אבדו

שֶׁאִם הוּזְקְקוּ זֶה לָזֶה - שֶׁמְּעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וְאֵיזֶה הוּא זִיקָה שֶׁלָּהֶן? שְׁחִיטָה. אֲמַר עוּלָּא, בָּעוּ בְּמַעֲרָבָא: תְּנוּפָה עוֹשָׂה זִיקָה אוֹ אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה? פְּשׁוֹט לֵיהּ מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה, מִכְּלָל דִּתְנוּפָה אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה! - דְּרַבִּי יוֹחָנָן גּוּפָא קָא מִיבַּעְיָא לֵיהּ: מִיפְּשַׁט פְּשִׁיטָא לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן דִּשְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה וּתְנוּפָה אֵינוֹ עוֹשֶׂה זִיקָה, אוֹ דִּלְמָא שְׁחִיטָה פְּשִׁיטָא לֵיהּ וּתְנוּפָה מִסַּפְקָא לֵיהּ? תִּיקּוּ. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה בַּר חֲנִינָא לְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ: וְהָא כִּי כְּתִיב "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן", בְּתַר תְּנוּפָה כְּתִיב, וּפְלִיגִי בֵּן נַנָּם וְרַבִּי עֲקִיבָא! - וְלִיטַעֲמִיךְ, בְּתַר תְּנוּפָה וְלָא בְּתַר שְׁחִיטָה?! אֶלָּא מַאי אִית לָךְ לְמֵימְרָא? מַעִיקָּרָא קָאֵי, וּמַאי "קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַה' לַכֹּהֵן" - דָּבָר שֶׁסּוֹפוֹ לַכֹּהֵן, הָכָא נַמִּי - דָּבָר שֶׁסּוֹפוֹ לַכֹּהֵן. וּשְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה? וּרְמִינְהִי: עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ נִפְרַס לַחְמָהּ - יָבִיא לֶחֶם אַחֵר וְשׁוֹחֵט. מִשֶּׁשְּׁחָטָהּ נִפְרַס לַחְמָהּ - הַדָּם יִזָּרֵק, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וִידֵי נִדְרוֹ לֹא יָצָא, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל. נִזְרַק הַדָּם - תּוֹרֵם מִן הַשָּׁלֵם עַל הַפָּרוּס. עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ יָצָא לַחְמָהּ - מַכְנִיסָהּ וְשׁוֹחֵט. מִשֶּׁשְּׁחָטָהּ יָצָא לַחְמָהּ - הַדָּם יִזָּרֵק, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וִידֵי נִדְרוֹ לֹא יָצָא, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל. נִזְרַק הַדָּם - תּוֹרֵם מִמָּה שֶׁבִּפְנִים עַל שֶׁבַּחוּץ. עַד שֶׁלֹּא שְׁחָטָהּ נִטְמָא לַחְמָהּ - מֵבִיא לֶחֶם אַחֵר וְשׁוֹחֵט. מִשֶּׁשְּׁחָטָהּ נִטְמָא לַחְמָהּ - הַדָּם יִזָּרֵק, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וִידֵי נִדְרוֹ יָצָא, שֶׁהַצִּיץ מְרַצֶּה עַל הַטְּמֵא, וְהַלֶּחֶם פָּסוּל. נִזְרַק הַדָּם - תּוֹרֵם מִן הַטָּהוֹר עַל הַטְּמֵא. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שְׁחִיטָה עוֹשָׂה זִיקָה, כֵּיוָן דְּהוּזְקְקוּ זֶה לָזֶה בִּשְׁחִיטָה אִיפְּסִיל לֵיהּ לֶחֶם, תִּיפְסֵל נַמִּי תּוֹדָה! - שָׁאנֵי תּוֹדָה, דְּרַחֲמָנָא קְרֵיהּ שְׁלָמִים, מַה שְּׁלָמִים קְרֵבִים בְּלֹא לֶחֶם, אַף תּוֹדָה קְרֵבָה בְּלֹא לֶחֶם. אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, אִם תִּמְצָא לוֹמַר: תְּנוּפָה עוֹשָׂה זִיקָה, אָבַד הַלֶּחֶם

אבדו

תוספות

אבדו כבשים לא תיבעי לך דודאי בעי תנופה — בהדי כבשים אחריני. ולא דמי ל"זו תודה וזו לחמה", דאי אבדה התודה — אינו מביא אחרת. **ומאי** שנא שבעה כבשים ופרים ואילים דלא מקדשי ולא מעבבי — אגב "מקדשי" נקט "מעבבי", דהא דרשינן לעיל (מה, ב): "שבעת כבשים" — אף על פי שאין לחם, והכי נמי "לחם" — אף על פי שאין שבעה כבשים. ומיהו בקונטרס פירש דמיבעיא ליה בתר דהוזקקו זה לזה בשחיטה. **לפיכך** שחטן שלא לשמן לא קדש הלחם — טפי הוה ניחא למיתני שחטן לשמן דקדש הלחם, אלא אשמעינן: אף על גב דאחריני לשמן נשחטו — לא קדש הלחם.

שתי הלחם הבאות בפני עצמן — כמאן דאמר: לחם עיקר.

לשרפינהו לאלתר — ואפילו למאן דאמר (פסחים לד, ב): אפילו פיגול טעון צורה — הכא שאני, דמצותן בכך. **לפי** שאין שורפין קדשים ביום טוב — הוה מצי למיפרך: למוצאי יום טוב לאלתר לשרפינהו, דמנותר לא יליף, מדמסיק צורת הקרבתן.

צורת הקרבתן — פירש בקונטרס: עד תמיד של בין הערבים. מיהו בשמעתא ד"נתקלקלו הלוים בשיר" (ראש השנה ל, ב) מפרש: דקרבנות ציבור קרבי אחר התמיד, ודחו עשה דהשלמה. לכך נראה לפרש: עד הלילה.

מה ביכורים בפני עצמן — ואפילו הכי איצטריך לרבי עקיבא "דהיו" מ"תהיינה" ללחם דמעכב כבשים.

עד

רש"י

בעו תנופה – כבשים האחרים [בעו תנופה] לדברי הכל, דמתירין הן. ועוד: דבהו כתיב תנופה – "והניף אותם הכהן". **מאי שנא שני כבשים** – דשלמים דמקדשי לחם, כדתניא לקמן בשמעתא (מז, א), אין מקדשין הלחם אלא בשחיטה. **ומעכבי** – אם הוזקקו זה לזה בשחיטה, כדאמר רבי יוחנן לעיל, ואפילו לא הוזקקו – מעכבי לבן ננס. **הואיל והוזקקו** – שני כבשים ולחם. **והא תודה לא הוזקקו** – היא ולחמה לתנופה ביחד. **ומקדשא** – ללחם בשחיטה? והיינו דאמרינן "קרבנו על זבח" – מלמד שאין הלחם קדוש אלא בשחיטת הזבח, בפרק "התודה" (מנחות עח, ב). **ומעכבא** – דאם אין תודה – אין לחם, דהא אינן קדושין אלא בשחיטה. **ומשני שני כבשי עצרת שלמים** – אבל שבעה כבשים ופרים ואילים – עולה נינהו, כמו איל נזיר שלמים הוא ומקדש הלחם, כדמפרש לקמיה. **לפיכך** – דשחיטת איל מקדשן, שחטיה לאיל שלא לשמו – לא קדש הלחם, דכתיב "זבח שלמים על סל המצות": אי זביחתו לשם שלמים – מקדש את הסל, ואי לא – לא. **הבאות בפני עצמן** – אליבא דרבי עקיבא, דאמר: כבשים אין מעכבין את הלחם. **תעוכר צורתן** – יפסלו בלינה. **אי לאבילה אתיין** – דלא בעו מתירין – ליכלינהו! **ואי לשריפה אתיין לשרפינהו לאלתר** – הואיל וזו היא עיקר מצוותם. **השתא דאיכא כבשים כו'** – הלכך הואיל וקדשים מעליא נינהו, ומשום גזירה הוא דשרפין להו – לא מצי למשרפינהו עד דליפסלו בלינה. **מנא אמינא לה** – דלאבילה אתיין, אפילו באין בפני עצמן! **אינו חוטא** – ואף על גב דכתיב (שמות ל) "כל העובר על הפקודים", וכהנים לא נפקדו – אינו חוטא, כדפרשינא בפרק שלישי (מנחות כא, ב) דמייתו ומסרי להו לציבור. **שאינו שוקל חוטא** – דכל הראוי ליפקד קאמר, דהיינו מבן עשרים שנה ומעלה. **לעצמן** – להנאתן. **שלנו הן** – אם אנו נותנים שקלים ללשכה – נמצאו באין אף משלנו, שהרי כל הקרבנות מן הלשכה באין. ורבן יוחנן בן זכאי לא דריש "וכל מנחת כהן" אלא במנחה שהכהן מביא בפני עצמו, משום הכי – חוטא. **אילימא בבאין שתי הלחם עם הזבח** – אמאי קתני "היאך הן נאבלין?" הא ללחמי תודה דמי, ותודה ולחמה מי לא מנדבי כהנים ואבלי? **התם** – גבי קדשים הנשרפין – לאו מצותן בכך, דמעיקרא לאכילה אתו, אלא שאירע בהן פסול בגון נותר או טמא, הלכך שבקינהו עד החול ושרפינהו להו. **שמא יזדמנו להם כבשים לאחר מכאן** – לאחר שריפת הלחם. הילכך משהינן להו, שאם יבאו הכבשים – יונפו עמהם ואוכלו. **זמן הקרבתן** – עד תמיד של בין הערבים. **לבתר הכי לשרפינהו** – אמאי משהינן להו כל הלילה? **גזירה משום דרבה** – דאמר לעיל: גזירה שמא יזדמנו להם כבשים לשנה הבאה. ולאו מטעמיה, דהוא אומר לעיל: מנא אמינא לה? מדתניא "הועיד בן בוכרי" כו'. **ממושבותיכם וגו' בכורים לה'** – הקישן לבכורים. **אף שתי הלחם** – יכולין לבא בפני עצמן.

אין

אָבְדוּ כְּבָשִׂים, אָבְדוּ כְּבָשִׂים - אָבַד הַלֶּחֶם. וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: תְּנוּפָה אֵינָהּ עוֹשָׂה זִיקָּה, הֵבִיא לֶחֶם וּכְבָשִׂים וְהוּנְּפוּ, וְאָבַד הַלֶּחֶם וְהֵבִיא לֶחֶם אַחֵר - אוֹתוֹ הַלֶּחֶם טָעוּן תְּנוּפָה אוֹ אֵינוֹ טָעוּן תְּנוּפָה? אָבְדוּ כְּבָשִׂים לָא תִּיבָּעֵי לָךְ - דְּוַדַּאי בָּעֵי תְּנוּפָה. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ - אָבַד הַלֶּחֶם. וְאַלִּיבָּא דְּבֶן נַנָּס לָא תִּיבָּעֵי לָךְ, דְּאָמַר: כְּבָשִׂים עִיקָּר. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ - אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר: לֶחֶם עִיקָּר, מַאי? כֵּיוָן דְּלֶחֶם עִיקָּר - בָּעֵי תְּנוּפָה, אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּמַתִּירִין דִּידֵיהּ כְּבָשִׂים נִינְהוּ - לֹא צָרִיךְ תְּנוּפָה? תֵּיקוּ. אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָא: מַאי שְׁנָא שְׁנֵי כְּבָשִׂים דִּמְקַדְּשִׁי לֶחֶם וּמְעַכְּבִי, וּמַאי שְׁנָא שִׁבְעָה כְּבָשִׂים וּפָר וְאֵילִים דְּלָא מְקַדְּשִׁי לֶחֶם וְלָא מְעַכְּבִי? אָמַר לֵיהּ: הוֹאִיל וְהוּזְקְקוּ זֶה לָזֶה בִּתְנוּפָה. - וַהֲרֵי תּוֹדָה דְּלָא הוּזְקְקוּ זֶה לָזֶה בִּתְנוּפָה, וּמְקַדְּשָׁא וּמְעַכְּבָא! - אֶלָּא כְּתוֹדָה, מַה תּוֹדָה - שְׁלָמִים, אַף הָכָא נַמִּי - שְׁלָמִים. - מִי דָּמֵי? הָתָם לֵיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי בַּהֲדֵיהּ, הָכָא דְּאִיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי בַּהֲדֵיהּ, לִיקַּדְּשׁוּ הָנֵי וְהָנֵי! - אֶלָּא כְּאֵיל נָזִיר, מָה אֵיל נָזִיר אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי - שְׁלָמִים הוּא דְּמִקַּדְּשִׁי, מִידֵי אַחֲרִינָא - לָא, הָכָא נַמִּי לָא שְׁנָא. וְהָתָם מְנָלַן? דְּתַנְיָא: "וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סַל הַמַּצּוֹת" - מְלַמֵּד, שֶׁהַסַּל בָּא חוֹבָה לְאַיִל וּשְׁחִיטַת אַיִל מְקַדֶּשֶׁן, לְפִיכָךְ שְׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ - לֹא קָדְשׁוּ הַלֶּחֶם. תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאוֹת בְּפְנֵי עַצְמָן - יוּנְּפוּ, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן, וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה. מַה נַּפְשְׁךָ? אִי לַאֲכִילָה אָתְיָין - לֵיכְלִינְהוּ! אִי לִשְׂרֵיפָה אָתְיָין - לִשְׂרְפִינְהוּ לְאַלְתַּר, לָמָּה לְהוּ עִיבּוּר צוּרָה? אֲמַר רַבָּה: לְעוֹלָם לַאֲכִילָה אָתְיָין, גְּזֵירָה שֶׁמָּא יְזַדְּמְנוּ לָהֶן כְּבָשִׂים לַשָּׁנָה הַבָּאָה, וְיֹאמְרוּ: אֶשְׁתַּקֵּד לֹא אָכַלְנוּ לֶחֶם בְּלֹא כְּבָשִׂים? עַכְשָׁיו נַמִּי נֵיכוֹל. וְאִינְהוּ לָא יָדְעִי דְּאֶשְׁתַּקֵּד לָא הָווּ כְּבָשִׂים - אִינְהוּ שָׁרְיָין נַפְשַׁיְיהוּ, הָשְׁתָּא דְּאִיכָּא כְּבָשִׂים - כְּבָשִׂים הוּא דִּשְׁרוּ לְהוּ. אֲמַר רַבָּה: מְנָא אָמִינָא לַהּ? דְּתַנְיָן: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֵעִיד בֶּן בּוּכְרִי בְּיַבְנֶה: כָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל - אֵינוֹ חוֹטֵא. אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: לֹא כִּי, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל - חוֹטֵא. אֶלָּא שֶׁהַכֹּהֲנִים דּוֹרְשִׁין מִקְּרָא זֶה לְעַצְמָן "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל" - הוֹאִיל וְעוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ הֵן, הֵיאָךְ נֵאָכְלִין? הָנֵי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא בְּבָאוֹת עִם הַזֶּבַח - אַטּוּ תּוֹדָה וְלַחְמָהּ מִי לֹא מִנְדְּבֵי כֹּהֲנִים וְאָכְלִי לְהוּ? אֶלָּא לָאו בְּבָאוֹת בְּפְנֵי עַצְמָן, וְקָתָנֵי "הֵיאָךְ הֵן נֶאֱכָלִין", אַלְמָא לַאֲכִילָה אָתְיָין. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: לְעוֹלָם בְּבָאוֹת עִם הַזֶּבַח, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ מִתּוֹדָה וְלַחְמָהּ - לַחְמֵי תּוֹדָה לָא אִיקְרוּ "מִנְחָה", שְׁתֵּי הַלֶּחֶם אִיקְרוּ "מִנְחָה", שֶׁנֶּאֱמַר "בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה'". רַב יוֹסֵף אֲמַר: לְעוֹלָם לִשְׂרֵיפָה אָתְיָין, וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּלָא שָׁרְפִינַן - לְפִי שֶׁאֵין שׂוֹרְפִין קָדָשִׁים בְּיוֹם טוֹב. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: מִי דָּמֵי? הָתָם - לָאו מִצְוָתָן בְּכָךְ, הָכָא דְּמִצְוָתָן בְּכָךְ - לִישְׂרְפִינְהוּ, מִידֵי דַּהֲוָה אַפַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים! אֶלָּא אֲמַר רַב יוֹסֵף: גְּזֵירָה שֶׁמָּא יְזַדְּמְנוּ לָהֶם כְּבָשִׂים לְאַחַר מִכָּאן. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: תֵּינַח כָּל זְמַן הַקְרָבָתָם, לְבָתַר הָכִי - לִשְׂרְפִינְהוּ! - מַאי "תְּעוּבַּר צוּרָתָן" נַמִּי דְּקָתָנֵי? צוּרַת הַקְרָבָתָם. רָבָא אֲמַר: לַאֲכִילָה אָתְיָין, וּגְזֵירָה מִשּׁוּם דְּרַבָּה, וְלָאו מִטַּעְמֵיהּ אֶלָּא מִקְּרָא. וַאֲמַר רָבָא: מְנָא אָמִינָא לַהּ? דִּכְתִיב "מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ לֶחֶם תְּנוּפָה וגו' בִּכּוּרִים לַה'", מַה בִּכּוּרִים - בִּפְנֵי עַצְמָן, אַף שְׁתֵּי הַלֶּחֶם - בִּפְנֵי עַצְמָן. וּמִינָּהּ, מַה בִּכּוּרִים - לַאֲכִילָה, אַף שְׁתֵּי הַלֶּחֶם - נַמִּי לַאֲכִילָה.

תנו

אָבְדוּ על ידי כן גם הַכְּבָשִׂים, ואם אָבְדוּ הַכְּבָשִׂים אחר התנופה, אָבַד על ידי כך גם הַלֶּחֶם, וצריך להביא ולהניף לחם וכבשים אחרים.

וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שהַהֲלָכָה כצד השני בספק, שהַתְּנוּפָה אֵינָהּ עוֹשָׂה זִיקָה, ואין הנותר נפסל באיבוד חברו אחרי התנופה, יש להסתפק, אם הֵבִיא לֶחֶם וּכְבָשִׂים, וְהוּנְּפוּ כדינם, וְאחר כך אָבַד הַלֶּחֶם, וְהֵבִיא לֶחֶם אַחֵר לצרף לכבשים הקיימים, האם אוֹתוֹ הַלֶּחֶם האחר טָעוּן תְּנוּפָה אוֹ אֵינוֹ טָעוּן תְּנוּפָה.

הגמרא מבארת באיזה אופן ולשיטת מי הספק השני: באופן שאָבְדוּ הַכְּבָשִׂים אחר התנופה והביא כבשים אחרים, לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ – אין להסתפק, דְּבזה וַדַּאי הכבשים בָּעֵי – צריכים תְּנוּפָה, משום שבהם נאמרה התנופה בפסוק, כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – באופן זה יש להסתפק, כשאָבַד הַלֶּחֶם אחרי התנופה, האם הלחם האחר שמביא טעון תנופה או לא.

וְאַלִּיבָּא – ולשיטתו דְּבֶן נַנָּס לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ, שודאי אין הלחם השני צריך תנופה, משום דְּאָמַר בן ננס שהַכְּבָשִׂים עִיקָּר – שהם מעכבים את הלחם ואין הלחם מעכבם, לכך כיון שהונפו עם לחם אין הלחם השני טעון תנופה, כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ, אַלִּיבָּא דְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר לֶחֶם עִיקָּר – שהלחם מעכב את הכבשים, מַאי – מה הדין לפי שיטתו, האם כֵּיוָן דְּלֶחֶם עִיקָּר, הלחם השני שלא הונף בָּעֵי תְּנוּפָה, אוֹ דִּלְמָא – או שמא יש לומר שכֵּיוָן דְּמַתִּירִין דִּידֵיהּ כְּבָשִׂים נִינְהוּ – שכיון שהכבשים הם המתירים את הלחם באכילה לכהנים, והם כבר הונפו עם לחם, לֹא צָרִיךְ הלחם השני תְּנוּפָה.

מסיימת הגמרא: תִּיקוּ – תעמוד שאלה זו בספק, שלא נפשטה.

הגמרא דנה בחילוקים בין הקרבנות הבאים עם שתי הלחם בחג השבועות. שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לְרָבָא, מַאי שְׁנָא – מדוע שונה הדין בין שְׁנֵי הַכְּבָשִׂים הבאים לשלמים עם שתי הלחם, דִּמְקַדְּשֵׁי – שמקדשים את הַלֶּחֶם בשחיטתם, וּמְעַכְּבֵי – ומעכבים את הלחם אם הוזקקו זה לזה בשחיטתם, וּמַאי שְׁנָא – ובין שַׁבָּעָה כְּבָשִׂים וּפַר וְאֵילִים הבאים לעולה עם שתי הלחם, דְּלֹא מְקַדְּשֵׁי את הַלֶּחֶם, וְלֹא מְעַכְּבֵי את הלחם כשהוזקקו זה לזה בשחיטתם.

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבא לאביי, הטעם שדווקא השלמים מקדשים ומעכבים את הלחם הוא, הוֹאִיל וְהוּזְקְקוּ – הוצרכו הלחם והכבשים זֶה לָזֶה בִּתְנוּפָה, שיש דין להניף את הלחם וכבשי השלמים, אבל בעולות אין תנופה כלל.

דוחה הגמרא: וַהֲרֵי בקרבן תּוֹדָה דְּלֹא הוּזְקְקוּ הקרבן וארבעים חלותיו זֶה לָזֶה בִּתְנוּפָה, שאין מניפים את התודה עם לחמה, וְאף על פִּי כן מְקַדְּשָׁא וּמְעַכְּבָא – שחיטת התודה מקדשת את לחמה, וכן הקרבן מעכבן, שאין להביא חלות לבדן בלא תודה. מוכח, שהדין שקרבן מקדש ומעכב את הלחם אינו תלוי בתנופה, וחוזרת השאלה, מדוע דווקא השלמים מקדשים ומעכבים את הלחם ולא העולות.

חוזרת בה הגמרא ומבארת טעם אחר: אֶלָּא הטעם הוא, משום שדינם כְּדִין תּוֹדָה, שכך למדים מתודה, מַה – כשם שתּוֹדָה היא שְׁלָמִים ומקדשת ומעכבת את לחמה, אַף הָכָא נַמִּי – גם כאן בשתי הלחם הדין כן, שדווקא הַשְּׁלָמִים מקדשים ומעכבים את הלחם, והעולות לא.

דוחה הגמרא: מִי דָּמֵי – וכי דומה דין שתי הלחם לדין לחמי תודה, והרי הָתָם בקרבן תודה, לֵיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי כַּהֲדֵיהּ – אין קרבנות אחרים עם הלחם, ולכן השלמים מקדשים אותו, אבל הָכָא בשתי הלחם דְּאִיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי כַּהֲדֵיהּ – שיש קרבנות אחרים עם הלחם, כגון העולות, לִיקְדְּשׁוּ הָנֵי וְהָנֵי – יקדשו את הלחם אלו ואלו, גם השלמים וגם העולות.

חוזרת בה הגמרא ומבארת טעם אחר: אֶלָּא הטעם הוא, מפני שדינם כְּדִין אֵיל נָזִיר, שכך למדים מאיל נזיר, מָה אֵיל השלמים של נָזִיר, אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא זְבָחִים אַחֲרִינֵי, דווקא הַשְּׁלָמִים הוּא דְּמְקַדְּשֵׁי – הם שמקדשים את הלחם, מִידֵי אַחֲרִינָא לֹא – ודבר אחר לא מקדשם, הָכָא נַמִּי לֹא שְׁנָא – אף כאן בשתי הלחם אין הדין שונה, שדווקא השלמים מקדשים את הלחם ולא שאר הקרבנות.

מבררת הגמרא: וְהָתָם באיל נזיר מְנָלָן – מנין אנו למדים שדווקא השלמים מקדשים את הלחם. מבארת הגמרא: דְּתַנְיָא, נאמר בענין קרבנות הנזיר (במדבר ו יז) וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סַל הַמַּצּוֹת', מְלַמֵּד, שֶׁהַסַּל של המצות בָּא חוֹבָה לְאַיִל הבא לשלמים, וּשְׁחִיטַת הָאַיִל מְקַדֶּשֶׁן למצות, לְפִיכָךְ, ששחיטת האיל מקדשת את המצות, שֶׁחָטוֹ שֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ, לֹא קִדְּשוֹ הַלֶּחֶם, שכך הפסוק נדרש, 'זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סַל הַמַּצּוֹת', שאם שחט לשם שלמים מתקדש הלחם, אך אם שחט לא לשם שלמים לא מתקדש הלחם.

הגמרא מבארת את דין שתי הלחם שבאו בפני עצמן בלא כבשים: תָּנוּ רַבָּנַן, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, שלא באו כבשים עמהן, דינן שיוּנְּפוּ, כדי להתיר את התבואה החדשה למנחות, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן – תיפסלנה בלינת לילה, וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה ותשרפנה, ואינן נאכלות לכהנים כשתי הלחם שבאו עמהן כבשים.

הגמרא דנה בביאור דברי הברייתא. מקשה הגמרא: מה הטעם שממתינים שתיפסלנה בלינה קודם שתשרפנה, והרי מַה נַּפְשָׁךְ – מה שתאמר קשה, אִי לַאֲכִילָה אָתְיָין – אם תאמר שמותרות באכילה לכהנים, משום שאינן צריכות ששחיטת הכבשים תתירן באכילה, לִיכְלִינְהוּ – שיאכלום הכהנים, ומדוע תיפסלנה בלינה ותשרפנה, וְאִי לִשְׂרֵיפָה אָתְיָין – ואם תאמר שכיון שבאות בפני עצמן אינן נאכלות אלא נשרפות, לִשְׂרְפִינְהוּ לְאַלְתַּר – שתשרפנה מיד כיון שזו עיקר מצותן, וּלְמָה לְהוּ עִיכּוּר צוּרָה – ומדוע צריכים שתיפסלנה תחילה בלינה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבָּה, לְעוֹלָם הדין שלַאֲכִילָה אָתְיָין, והטעם שלא נאכלות הוא משום גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יְזַדְּמְנוּ לָהֶן כְּבָשִׂים לְשָׁנָה הַבָּאָה, וְיֹאמְרוּ הכהנים, וכי אֶשְׁתָּקַד – בשנה הקודמת, שלא היו לנו כבשים, לֹא אָכַלְנוּ את שתי הַלֶּחֶם בְּלֹא כְּבָשִׂים שיתירום, והרי אכלנום, אם כן אין הלחם צריך כבשים שיתירוהו, ולכך עַכְשָׁיו בשנה זו נַמִּי נֵיכוֹל – גם כן נאכל את שתי הלחם בלא כבשים, ולא יביאו כבשי שלמים עם שתי הלחם, וְאֵינְהוּ לֹא יָדְעִי – והם לא ידעו, שאין ללמוד מן השנה הקודמת, משום דְּאֶשְׁתָּקַד שלֹא הָווּ כְּבָשִׂים, אִינְהוּ שַׁרְיֵין נִפְשַׁיְיהוּ – שתי הלחם התירו את עצמן באכילה, אבל הַשְּׁתָּא דְּאִיכָּא כְּבָשִׂים – עתה שיש כבשים, הַכְּבָשִׂים הוּא דְּשָׁרוּ לְהוּ – הכבשים הם המתירים את הלחם באכילה, ואין לאוכלו קודם הקרבתם. ולכן שתי הלחם הבאות בפני עצמן נשרפות. אך אין לשורפן קודם שתיפסלנה בלינה, כיון שמן התורה כשרות באכילה ורק מחמת גזירה אסרום.

מוכיח רבה כדבריו: אָמַר רַבָּה, מְנָא אַמִּינָא לֶהּ – מנין אני לומד דבר זה, דִּתְנַן (שקלים פ"א מ"ד), אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הֵעִיד בֶּן בּוּכְרִי בְּיַבְנֶה, שכָּל כֹּהֵן שֶׁשּׁוֹקֵל – שמביא מחצית השקל, אֵינוֹ חוֹטֵא, שאף שהכהנים פטורים ממחצית השקל, אין שקליהם חולין שמשום כך יהיו קרבנות הציבור שמביאים מהם חולין בעזרה, משום שהכהנים מוסרים את שקליהם מתנה לציבור.

אָמַר לוֹ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי לבן בוכרי, לֹא כִּי – לא כן הדין, אֶלָּא כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ שׁוֹקֵל חוֹטֵא, משום שאף הכהנים חייבים במחצית השקל, אֶלָּא מפני מה לא הביאו הכהנים מחצית השקל, מפני שֶׁהַכֹּהֲנִים הוֹרְשִׁין מִקְּרָא זֶה לְעַצְמָן – להנאתם, להיפטר ממחצית השקל שלא כדין, שנאמר (ויקרא ו טז) 'וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל', וכך דורשים הכהנים, הוֹאִיל וְמנחת העֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְלֶחֶם הַפָּנִים שֶׁלָּנוּ הֵן, משום שנלקחו בכספי מחצית השקל שגם אנו שותפים בהם, אם כן הֵיאַךְ נֶאֱכָלִין, הרי הם מנחת כהן, אלא ודאי הכהנים פטורים ממחצית השקל. אך אין דרשה זו אמת, משום שאיסור אכילת מנחת כהן הוא כאשר מביאה מעצמו, ולא בקרבן ציבור, ולפיכך כהן שלא הביא מחצית השקל חוטא.

מבאר רבה את ראייתו: הָנֵי – אלו שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שנאכלות לכהנים שמהן למדו להיפטר ממחצית השקל, הֵיכִי דְּמֵי, אִילֵימָא בְּשתי הלחם הַבָּאוֹת עִם הַזֶּבַח – עם כבשי השלמים, אָטוּ – וכי קרבן תּוֹדָה וְלֶחְמָהּ, מִי לֹא מִנְּדְרֵי כֹּהֲנִים וְאָכְלִי לְהוּ – וכי אין הכהנים מתנדבים

המשך בעמוד לא

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים, איזו מעבודות שני הכבשים מקדשת את שתי הלחם: **תָּנוּ רַבָּנַן** (תוספתא פ"ה ה"ג), **כִּבְשֵׁי** השלמים הקרבים **בַּעֲצֶרֶת** – בחג השבועות, הבאים עם שתי הלחם, **אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת** שתי **הַלֶּחֶם** בקדושת הגוף, **אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה**. **כֵּיצַד, שָׁחַטָן לְשֵׁמָן** – לשם שלמי ציבור, **וְזָרַק** את **דָּמָן** על המזבח **לְשֵׁמָן, קָדַשׁ הַלֶּחֶם** בקדושת הגוף ומותר באכילה לכהנים, אבל אם **שָׁחַטָן שֶׁלֹּא לְשֵׁמָן** אלא לשם קרבן אחר, **וְאַף וָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לְשֵׁמָן, לֹא קָדַשׁ הַלֶּחֶם** בקדושת הגוף, ונשאר בקדושת תרומת הלשכה. ואם **שָׁחַטָן** את הכבשים **לְשֵׁמָן, וְזָרַק** את **דָּמָן שֶׁלֹּא לְשֵׁמָן, הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם הַלֶּחֶם אֵינוֹ קָדוֹשׁ** כלל בקדושת הגוף בשחיטה לבדה, **עַד שֶׁיִּשָּׁחוּט** את הכבשים **לְשֵׁמָן וְאַף יִזְרוֹק** את **דָּמָן לְשֵׁמָן.**

הגמרא מבררת את מקור דינם של רבי ורבי אלעזר ברבי שמעון. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמו **דְּרַבִּי** שסובר ששחיטת הכבשים מקדשת את הלחם. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** – נאמר בפסוק, לענין נזיר שמביא את קרבנותיו ביום השלמת נזירותו (במדבר ו יז) **'וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סַל הַמַּצּוֹת'**, למדנו מלשון זביחה שהיא לשון שחיטה, **לְמֵימְרָא** – שבא הפסוק לומר, **דְּשְׁחִיטָה** של האיל **מְקַדְּשָׁא** לסל המצות, ומכך נלמד שאף בשתי הלחם שחיטת הכבשים מקדשתם.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, מנין לומד שאין הלחם מתקדש עד אחר זריקת דם הכבשים. משיבה הגמרא: נאמר בפסוק (שם) **'וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה'**, למדנו מכך שאין הלחם מתקדש **עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו** של הקרבן, ואף את זריקת הדם.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי נַמִּי** – ורבי גם הוא כיצד מיישב את שיטתו שרק השחיטה מקדשת את הלחם, **הָכְתִיב** – והרי נאמר בפסוק **'יַעֲשֶׂה'** שמשמע מכך שאין הלחם מתקדש עד שיעשה את כל עשיות הקרבן. משיבה הגמרא: אכן **אִי כְּתִיב** – אם היה נאמר בפסוק **'זֶבַח יַעֲשֶׂה'** כלומר, תיבת זבח לפני תיבת יעשה, שמשמעו שאף שהזיתה זביחה צריך עוד עשיה, היה הדין **כִּדְקָאָמְרַת** – כמו שאתה אומר, שהלחם אינו מתקדש עד שיעשה את כל עשיות הקרבן, **הַשְׁתָּא הִכְתִיב** – עתה שנאמר בפסוק **'יַעֲשֶׂה זֶבַח'**, משמעותו שכַּמָּה **יַעֲשֶׂה** ויקדש את הלחם, **בִּזְבִיחָה** – בשחיטה לבדה.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** כיצד מיישב את שיטתו שאין הלחם מתקדש עד אחרי הזריקה, **הָכְתִיב** – הרי נאמר בפסוק **'זֶבַח'**, שמשמע מכך שהשחיטה היא שמקדשת את הלחם. משיבה הגמרא: **הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי יוֹחָנָן** – פסוק זה נצרך לשיטתו ללמדנו את דינו של רבי יוחנן, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הַכֹּל מוֹדִים** בין רבי ובין רבי אלעזר ברבי שמעון, **שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא לֶחֶם בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה**, ואם לא היה לחם בשעת שחיטה, אף שהיה בשעת זריקה, אינו מתקדש, אפילו לרבי אלעזר ברבי שמעון שסובר שאין הלחם מתקדש בשחיטה בלבד.

הגמרא מבארת את סוף דברי רבי בברייתא. שואלת הגמרא: **מַאי** – מה הביאור בדברי רבי, שאם שחט את הכבשים לשמם וזרק דמם שלא לשמם, הלחם **קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ**. משיבה הגמרא: שנחלקו אמוראים בדבר זה, **אַבָּיֵי אָמַר**, הלחם **קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ גָּמוּר** – ואין זו קדושה גמורה. **וְרָבָא אָמַר**, הלחם **קָדוֹשׁ** בקדושת הגוף, **וְאֵינוֹ נִיתָּר** באכילה לכהנים.

שואלת הגמרא: **מַאי בֵּינַיְיהוּ** – מהו ההבדל בין אביי לרבא, שכיון שסובר אביי שקדושת הלחם אינה גמורה, ודאי מודה לרבא שאינו ניתר באכילה לכהנים, שכל שלא היתה זריקה לשמה שתתירנו באכילה, אין רשות לכהנים לאוכלו, שהרי בא ממעות תרומת הלשכה, ואם כן איזה חילוק להלכה יש ביניהם. משיבה הגמרא: **אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ** – ההבדל בין אביי לרבא, הוא **לְמִיתְּפַס פְּדְיוֹנוֹ** – כלומר, שהלחם יתפוס את קדושתו בדמי פדיונו, כאשר פודים אותו. **לְאַבָּיֵי**, שאין הלחם קדוש לגמרי בקדושת הגוף, **לֹא תָּפֵיס** קדושתו בדמי **פְּדְיוֹנוֹ** להיות קדושים כמותו, ויכולים לקחת בהם כל קרבנות ציבור, מכיון שלא התקדש הלחם לגמרי נשאר בו קדושת תרומת הלשכה, ואף אין הלחם יוצא לחולין כאשר פודים אותו, ואילו **לְרָבָא** כיון שהלחם קדוש לגמרי בקדושת הגוף, **תָּפֵיס** קדושתו בדמי **פְּדְיוֹנוֹ** להיות קדושים כמותו בקדושת שתי הלחם, ואף יוצא לחולין כאשר פודים אותו.

שואלת הגמרא: **בְּשַׁלְמָא לְרָבָא** – המחלוקת מובנת לדעת רבא, **דַּהֲיָינוּ דְּאִיכָּא** – שזהו ההבדל **בֵּין רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, שלדעת רבי, כששחט את הכבשים לשמם וזרק דמם שלא לשמם הלחם קדוש בקדושה גמורה, ואף שאינו ניתר באכילה, יוצא לחולין כשנפדה, ונתפסים דמי פדיונו בקדושתו, ואילו לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שבאופן זה הלחם אינו קדוש, אינו יוצא לחולין כשנפדה, ואין דמי פדיונו מתקדשים כמותו, **אֶלָּא לְאַבָּיֵי** – אך לשיטת אביי קשה, **מַאי אִיכָּא** – מהו ההבדל **בֵּין רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן**, שהרי לשיטתו, גם לדעת רבי, שסובר שכאשר נשחטו הכבשים לשמם ונזרק דמם שלא לשמם הלחם קדוש, וגם לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון, שסובר שהלחם באופן זה אינו קדוש, אינו מותר באכילה, וכשנפדה אינו תופס את דמי פדיונו בקדושתו, ואם כן לענין איזו הלכה אומר רבי שהלחם קדוש.

משיבה הגמרא: **אִיכָּא [בֵּינַיְיהוּ]** – יש הבדל בין רבי לרבי אלעזר ברבי שמעון לדעת אביי, לענין **לְאִיפְּסוּלֵי בְּיוֹצֵא** – שהלחם יפסל ביציאתו מן העזרה אחר השחיטה, לדעת רבי שהלחם קדוש קצת בקדושת הגוף על ידי השחיטה, נפסל ביוצא, ואף אם חזר לעזרה ואחר כך נזרק הדם, הלחם פסול, ואילו לדעת רבי אלעזר ברבי שמעון שאין הלחם קדוש כלל בקדושת הגוף, לא נפסל ביוצא אחר השחיטה, ואם חזר לעזרה ואחר כך נזרק הדם, הלחם כשר.

מסתפקת הגמרא בדין שתי הלחם, כאשר נזרק הדם שלא לשמו: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל ממנו **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מֵרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כִּבְשֵׁי** השלמים הבאים **בַּעֲצֶרֶת** עם שתי הלחם, **שֶׁשְּׁחָטָן לְשֵׁמָן וְזָרַק** את **דָּמָן שֶׁלֹּא לְשֵׁמָן, אוֹתוֹ הַלֶּחֶם** הבא עם הכבשים, **מַהוּ בַּאֲכִילָה** – האם מותר באכילה לכהנים.

מבררת הגמרא לפי איזו שיטה נתספק רבי שמואל בר רב יצחק. שואלת הגמרא: **אַלִּיבָּא דְּמַאן** – לשיטת מי מסתפק, **אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, הָאָמַר** – והרי רבי אלעזר ברבי שמעון אומר, **זְרִיקָה הִיא דְּמְקַדְּשָׁא** – זריקת דם הקרבן היא שמקדשת את הלחם, וכיון שהזריקה לא היתה לשמה לא התקדש הלחם, וכל שכן שאסור באכילה, ואין מקום להסתפק, **וְאִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי** – ואם מסתפק לשיטת רבי הסובר שמתקדש הלחם בשחיטה, והרי **בֵּין לְאַבָּיֵי בֵּין לְרָבָא** לשיטת רבי, הלחם **קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ נִיתָּר** באכילה לכהנים **הוּא**, ואם כן במה הסתפק.

משיבה הגמרא: **אֶלָּא** רבי שמואל בר רב יצחק מסתפק **אַלִּיבָּא דְּהַאי תַּנָּא** – לשיטת התנא הזה שבברייתא, **דְּתָנֵי [–ששנה] אֲבוּהַּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא** בברייתא, **שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁיָּצְאוּ** מחוץ לחומת העזרה **בֵּין הַשְּׁחִיטָה** של הכבשים **לְזְרִיקָה** של דמם, **וְאחר כך זָרַק דָּמָן שֶׁל כְּבָשִׂים** על מנת לאוכלם **חוּץ לִזְמָנָן**, ונתפגלו בכך, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין בַּלֶּחֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל**, ואין חייב האוכלו כרת, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, יֵשׁ בַּלֶּחֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל**, וחייב האוכלו כרת.

וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת, לבאר את הברייתא, **הָנֵי תַּנָּאֵי** [–אלו התנאים, רבי אליעזר ורבי עקיבא, כְּשיטת **רַבִּי סָבִירָא לְהוּ** – הם סוברים, **דְּאָמַר** רבי בברייתא לעיל, **שְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא** – שחיטת הכבשים מקדשת את הלחם, ועל כן נפסל הלחם ביוצא כאשר יצא אחרי השחיטה, **וּמִיהוּ** [–ומכל מקום] **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעְמֵיהּ** – רבי אליעזר שסובר שאין בלחם משום פיגול הוא לשיטתו, **דְּאָמַר, אֵין זְרִיקָה** של דם הקרבן **מוֹעֶלֶת לְיוֹצֵא** מחוץ לעזרה, כלומר, אם יצא מבשר הקרבן קודם הזריקה, אין הזריקה מועילה לו להחשב כזריקה כשירה [כגון, להוציאו מידי איסור מעילה] כאילו לא יצא, וכיון שכן הלחם שנפסל ביוצא קודם הזריקה אינו נחשב פיגול. **וְרַבִּי עֲקִיבָא לְטַעְמֵיהּ** – ומה שסובר רבי עקיבא שיש בלחם משום פיגול, הוא לשיטתו, **דְּאָמַר זְרִיקָה מוֹעֶלֶת לְיוֹצֵא**, שאם יצא מבשר הקרבן קודם הזריקה, אף שאין הזריקה מועילה לו להתירו באכילה, מכל מקום מועילה לו במצקת [כגון, להוציאו מידי איסור מעילה] כאילו הוא כשר. לפיכך, אף לגבי שתי הלחם תועיל זריקת דם הכבשים ללחם במצקת כאילו לא יצא, ולפגלו אם נזרק במחשבת פיגול.

רש"י

אין מקדשין את הלחם אלא בשחיטה – טעמא מפרש לקמן. **קדש את הלחם** – מותר באכילה. **לא קדש הלחם** – ולא תפיס פדיונו בקדושת שתי הלחם אלא בקדושת שאר קדושת הלשכה. ובתורת כהנים יליף לה מ"קרבנו על זבח תודה" – מגיד שאם נזבח שלא לשם תודה, לא קדש לחמו. וכבשי עצרת דמקדשי לחם, מתודה ואיל נזיר גמרינן. **קדוש ואינו קדוש** – מפרש לקמן. **ואת האיל** – איל נזיר. **יעשה זבח שלמים לה' על סל המצות** – אלמא זביחת איל מקדשא לסל, ומיניה גמרינן לכבשי עצרת. **אי כתיב זבח יעשה** – משמע: אף על גב דזבח בעי עשייה אחריתי. **הכל מודים** – אפילו לרבי אליעזר דאמר זריקה עיקר, מודי דצריך שיהא לחם בשעת שחיטה, ואי לא הוה בשעת שחיטה – לא מקדשא ליה זריקה. **ואינו גמור** – מפרש לקמן. **ואינו ניתר** – לכהנים. **מאי ביניהו** – כלומר, כיון דאמר אביי אינו גמור – כל שכן דאינו ניתר, דהא ממעות תרומת הלשכה בא, וזריקת דם לא הואי לשמה דתשתרייא באכילה, "ואינו גמור" דאמר אביי, למאי הלכתא? **לאביי לא תפיס פדיונו** – בקדושת שתי הלחם, ואם רצה – משנה המעות לשאר קרבנות צבור. לרבא – דאמר קדוש גמור – תופס פדיונו, ויוצא לחולין. והא דאמר לקמן (ק, ב): מנחות אין להם פדיון – לאחר שקדשו בכלי. **אלא לאביי** – דאמר לא תפיס פדיונו. **מאי איכא בין רבי לרבי אלעזר** – ו"קדוש" דאמר רבי למאי הלכתא? הא לא תפיס פדיונו, ולתרוייהו אסור באכילה. **לאיפסולי ביוצא** – לרבי דאמר קדוש קצת בשחיטה, אם יצא – נפסל, שאפילו זרקו לשמו נמי אסור באכילה. לרבי אלעזר דאמר שחיטה לא מקדשא – אין נפסל ביוצא, דאינו קדוש אם יצאו בין שחיטה לזריקה, ואם אחר כך זרק לשמן – כשר. שבוש גמור הוא זה, דכל שכן לרבא כיון דקדשתן שחיטה קדושת הגוף גמורה – לא נפיק תו לחולין. ובפרק קמא דפסחים (יג, ב) נמי אמר הכי: לרבי דאמר שני דברים המתירים מעלים זה בלא זה – לא נפיק לחולין, ורבי אלעזר דאמר אינו קדוש – פריק להו, ונפקי לחולין. וכיון דנפקי לחולין על ידי פדייה – על כרחך פדיונן נתפס. לפיכך נראה לרבי דהכי גרסינן, ולשון הגון הוא: לאביי – תפיס פדיונו, ולרבא – לא תפיס פדיונו. לאביי דאמר אינו גמור – עדיין לא חלה עליו קדושת הגוף גמורה, ואכתי שייך ביה פדיון. ונהי דקדישתיה שחיטה במקצת, דלא נפיק לחולין, ומיהו אכתי מחוסר גמר קדושה, ושייך ביה קדושת דמים לתפוס פדיונו בקדושה. לרבא דאמר קדוש גמור קדושת הגוף – לא שייך ביה פדיון, ואם התפיס מעות בפדיונו – אינן נתפסין, דכיון דאינו יוצא מקדושה כלל, איזו קדושה תחול בפדיונו? **בשלמא לרבא** – דאמר לרבי לאו בני פדיון נינהו דאקדשינהו שחיטתה. **היינו דאיכא בין רבי לרבי אלעזר** – דלרבי אלעזר אינו קדוש כלל קדושת הגוף אלא קדושת דמים שניקח מתרומת הלשכה, ונפיק לחולין, ותפיס פדיונו ככל קדושת דמים. **אלא לאביי** – דאמר לרבי נמי תפיס פדיונו, וכל שכן לרבי אלעזר, מאי איכא בין רבי לרבי אלעזר? **איכא בינייהו לאיפסולי ביוצא** – לרבי – מיפסל ביוצא, אם יצא – לא יהא כשר לשחוט עליו כבשים אחרים. לרבי אלעזר – לא מיפסיל ביוצא, שלא ירדה לה קדושת הגוף אלא קדושת דמים, ואין יוצא פוסל בה, וכשרין לשחוט עליה כבשים אחרים. וזה שפירשתי תחילה שבוש גמור הוא, כדפרישנא לעיל. **האמר זריקה מקדשא** – והאי, אפילו קדוש לא הוי, כל שכן דאסור באכילה. **בין לאביי בין לרבא קדוש ואינו ניתר** – דכיון דאמר אביי אינו גמור, כל שכן דאינו ניתר. **חוץ לזמנו** – כלומר, על מנת לאכול מן הכבשים חוץ לזמנו. **הני תנאי** – רבי אליעזר ורבי עקיבא. **שחיטה מקדשא** – ואהני בהו פסול יוצא. **אין זריקה מועלת ליוצא** – הלכך לא קבעתיה ללחם בפיגול, דהא כבר פסול הוא, ואמר בפרק קמא (מנחות יב, א): אין פיגול במקום פסול. **זריקה מועלת ליוצא** – דפסול מחמת דבר אחר הוא, כדמפרש בשילהי פרק קמא (שם).

קדשים

תָּנוּ רַבָּנַן: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַלֶּחֶם אֶלָּא בִּשְׁחִיטָה. כֵּיצַד? שְׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן לִשְׁמָן - קָדַשׁ הַלֶּחֶם, שְׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - לֹא קָדַשׁ הַלֶּחֶם. שְׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵינוֹ קָדוֹשׁ, עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט לִשְׁמָן וְיִזְרוֹק דָּמָן לִשְׁמָן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי? - דִּכְתִיב "וְאֶת הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַה' עַל סַל הַמַּצּוֹת" - לְמֵימְרָא דִּשְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? - "יַעֲשֶׂה" - עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּל עֲשִׂיּוֹתָיו. וְרַבִּי נַמִי הָכְתִיב "יַעֲשֶׂה"? - אִי כְּתִיב "זֶבַח יַעֲשֶׂה" - כִּדְקָאָמְרַתְּ, הָשְׁתָּא דִּכְתִיב "יַעֲשֶׂה זֶבַח" - בַּמֶּה יַעֲשֶׂה? - בִּזְבִיחָה. וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הָכְתִיב "זֶבַח"? - הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הַכֹּל מוֹדִים שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא לֶחֶם בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה. מַאי "קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ קָדוֹשׁ"? אַבַּיֵי אָמַר: קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ גָּמוּר, רָבָא אֲמַר: קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ נִיתָּר. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ לְמִיתְפַּס פִּדְיוֹנוֹ. לְאַבַּיֵי - לָא תָּפֵיס פִּדְיוֹנוֹ, לְרָבָא - תָּפֵיס פִּדְיוֹנוֹ. בִּשְׁלָמָא לְרָבָא, הַיְינוּ דְּאִיכָּא בֵּין רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אֶלָּא לְאַבַּיֵי מַאי אִיכָּא בֵּין רַבִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אִיכָּא [בֵּינַיְיהוּ] לְאִיפְסוּלֵי בְּיוֹצֵא. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק מֵרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, אוֹתוֹ הַלֶּחֶם מַהוּ בַּאֲכִילָה? אַלִּיבָּא דְּמַאן? אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן - הָאָמַר: זְרִיקָה הִיא דִּמְקַדְּשָׁא! אִי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי - בֵּין לְאַבַּיֵי בֵּין לְרָבָא קָדוֹשׁ וְאֵינוֹ נִיתָּר הוּא! אֶלָּא אַלִּיבָּא דְּהַאי תַּנָּא, דְּתָנֵי אֲבוּהּ דְּרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁיָּצְאוּ בֵּין שְׁחִיטָה לִזְרִיקָה, וְזָרַק דָּמָן שֶׁל כְּבָשִׂים חוּץ לִזְמַנָּן - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין בַּלֶּחֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: יֵשׁ בַּלֶּחֶם מִשּׁוּם פִּיגּוּל. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: הָנֵי תַּנָּאֵי כְּרַבִּי סְבִירָא לְהוּ, דַּאֲמַר: שְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא, מִיהוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר: אֵין זְרִיקָה מוֹעֶלֶת לְיוֹצֵא, וְרַבִּי עֲקִיבָא לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר: זְרִיקָה מוֹעֶלֶת לְיוֹצֵא.

דתנן:

תוספות

עד שישחוט לשמן ויזרוק דמן לשמן — תימה: למה לי זריקה, הא פרק קמא דפסחים (יג, ב) מסקינן דרבי אלעזר ברבי שמעון סבר לה כאבוה, דאמר: כל העומד ליזרק — כזרוק דמי? ותירץ רבינו יצחק בן אשר: זריקה שלא לשמה גריעה מנשפך דם. וקשה: דלקמן פרק "המנחות והנסכים" (קב, א) מוכח דאף על גב דנעשה פסול בזריקה, שזרק על מנת לאכול חוץ לזמנן — אמר: כל העומד ליזרק — כזרוק דמי! והכי איתא בגמרא התם: לא, דפיגל בשחיטה. ומקשה: אבל פיגל בזריקה — מאי? הכי נמי דמטמא טומאת אוכלין כו'. יש לחלק: דשלא לשמה עוקר הקרבן ועושהו קרבן אחר. אי נמי: הכא נמי בעי למימר, ויהיה ראוי לזריקה. **ואת** האיל יעשה זבח שלמים — אין לפרש דיליף הכא מדאיתקוש לחמי תודה לשלמי נזיר, כדילפינן פרק "התודה" (מנחות עח, א): "שלמיו" — לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין ירושלמיות, ושתי הלחם נמי איתקוש ללחמי תודה, כדדריש נמי התם מ"תביאו" — שכל מה שאתה מביא, כזה. הא ליתא, דאם כן הוה ליה למד מן הלמד. ואף על גב דהוה ליה הימנו ודבר אחר — איכא למאן דלא ילפינן, בסוף "איזהו מקומן" (זבחים נז, א) ופרק "התודה" (מנחות עח, א). אלא גלויי מילתא בעלמא הוי, וילפינן שפיר. ומיהו קשה: דאם כן, אמאי איצטריך קרא בתודה "על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח" — מלמד שאין הלחם קדוש אלא בשחיטת הזבח? ותו: רבי אלעזר ברבי שמעון דדריש "כל עשיות" — גבי התודה לא כתיב "עשיה", וגבי תודה נמי פליג כדאיתא פרק קמא דפסחים (יג, ב) ובתוספתא דזבחים! ויש לומר: דהוה אמינא מדקרייה רחמנא "שלמים" דלא מקדשי לחם כי שלמים, ונזיר נמי לא סגי בלא קרא כמו גבי תודה, משום דקרייה רחמנא "שלמים". ולרבי אלעזר ברבי שמעון נמי, כיון דגלי קרא בנזיר דבכל עשיות הקידוש תלוי, הוא הדין בכולהו. **במה** יעשה בזביחה — תימה: דבפרק קמא דזבחים (ד, ב) דריש מכאן שינוי בעלים, ודריש לכל עשיות: נימא דלא כרבי אלעזר ברבי שמעון? ויש לומר: ודאי שמעינן שפיר תרתי. וצריך עיון לרבי: מנא ליה שינוי בעלים? וצריך עיון. **שיהא** לחם בשעת שחיטה — תימה: הא משעת תנופה בעי לחם. ואף על גב דלא מעכב, ראוי מיהא בעינן! ושמא אפילו ראוי לא בעינן. ועוד: שמא אתא למימר דבשעת שחיטה בעינן שיהא בפנים, אף על גב דכשר ביוצא. **בקונטרס** גרס — וברוב הספרים נמי גרס הכי: "לאביי לא תפיס פדיונו, לרבא תפיס פדיונו". ופירוש: לאביי לא אלימא קדושתא כולי האי שיהא נפדה. וכהאי גוונא איכא קצת פרק שני דבכורות (טו, ב) גבי ולדות בעלי מומין: כונסן לכיפה. היכי ליעבד? ליקרבינהו — מכח קדושה דחוייה אתיין, ליפרקינהו — לא אלימי למיתפס פדיונן. והשתא בעי לאביי מאי בינייהו, כיון דלרבי לא אלימי קדושתא — כל שכן לרבי אלעזר ברבי שמעון. וקשה: דלאביי נמי ליבעי אליבא דרבי: מה בין שוחטן לשמן לשוחטן שלא לשמן, דכל שכן דלא אלים למיתפס פדיונו. דהא לרבי אלעזר ברבי שמעון לא מהני שחיטה מידי, ומשום הכי לא תפיס פדיונו! ותו: דבפסחים (יג, ב) משמע איפכא, דלרבי — לא תפיס, ולרבי אלעזר ברבי שמעון — תפיס. ולקמן (מח, א) נמי, לרבי אלעזר ברבי שמעון פודן בחוץ! ושמא ודאי כי אין תנופה, וקדושת תנור לא קדיש, אלא קדושת פה, ומיפריק. אבל הכא [דאיכא שחיטה ותנופה ותנור] — להכי לא מיפריק, וכדפרישית לעיל. ופירוש הקונטרס דפירש: לאביי — נפדה, ולרבא — אינו נפדה, צריך עיון. דתחילה פירש לרבי אלעזר ברבי שמעון אינו קדוש כלל ונפיק לחולין לגמרי, ולבסוף פירש: וכל שכן לרבי אלעזר ברבי שמעון. ולפירושו (ל"ד) לאביי קדוש טפי, דאלים דלא נפיק [לחולין ולרבי אלעזר ברבי שמעון נפיק לחולין]. ויתכן יותר גירסא אחריתי. ומיהו גירסת הקונטרס נכונה: "לאביי — תפיס, ולרבא — לא תפיס". והשתא איכא בינייהו במקומות אחרים, ודחקינן לאשכוחי הכא מאי בינייהו.

דתנן

דִּתְנַן: אֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁיָּצְאוּ לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְאֵין חַיָּיבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְחַיָּיבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא. מַאי? מִדִּזְרִיקַת פִּיגּוּל קָבְעָה לַלֶּחֶם בְּפִיגּוּל בְּיוֹצֵא כְּבָשָׂר, זְרִיקָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ נַמִּי שָׁרְיָא לֵיהּ לַלֶּחֶם. אוֹ דִּלְמָא, לְחוּמְרָא - אָמְרִינַן, לְקוּלָּא - לָא אָמְרִינַן? מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: וּמִמַּאי דְּכִי אִיתְנְהוּ אַבְּרָאֵי פְּלִיגִי? דִּילְמָא בְּדְאִיתְנְהוּ אַבְּרָאֵי - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּאֵין זְרִיקָה מוֹעֶלֶת לְיוֹצֵא. וּבַהֲדַר עָיְילִינְהוּ פְּלִיגִי, דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר סָבַר לָהּ כְּרַבִּי, דַּאֲמַר: שְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא, וְאִיפַּסְלוּ לְהוּ בְּיוֹצֵא. וְרַבִּי עֲקִיבָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, דַּאֲמַר: שְׁחִיטָה לָא מְקַדְּשָׁא, וְלָא מִיפַּסְלֵי בְּיוֹצֵא! - הַאי מַאי? אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא רַבִּי עֲקִיבָא כְּרַבִּי סְבִירָא לֵיהּ, דַּאֲמַר: שְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא לְהוּ - הַיְינוּ דְּקָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא דְּקָדְשֵׁי לְהוּ בִּשְׁחִיטָה, וְאָתְיָא זְרִיקָה קָבְעָה לְהוּ בְּפִיגּוּל. אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סְבִירָא לֵיהּ, דַּאֲמַר: זְבִיחָה לָא מְקַדְּשָׁא, זְרִיקַת פִּיגּוּל מִי מְקַדְּשָׁא? וְהָאָמַר רַב גִּידֵּל, אָמַר רַב: זְרִיקַת פִּיגּוּל אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי מְעִילָה וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה מִידֵי מְעִילָה. אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי מְעִילָה - בְּאֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים, וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה מִידֵי מְעִילָה - בִּבְשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים! לָאו אִיתּוֹתַב דְּרַב גִּידֵּל אָמַר רַב?! בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן לִשְׁמָן וְאָבַד הַלֶּחֶם, מַהוּ שֶׁיִּזְרוֹק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן לְהַתִּיר בָּשָׂר בַּאֲכִילָה? אֲמַר לֵיהּ: יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ?! - וְלָא? וַהֲרֵי פֶּסַח קוֹדֶם חֲצוֹת, דְּאֵינוֹ כָּשֵׁר לִשְׁמוֹ וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ! - הָכִי קָא אָמִינָא: יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לִשְׁמוֹ וְנִדְחֶה מִלִּשְׁמוֹ, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לִשְׁמוֹ וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ? - וְלָא? וַהֲרֵי פֶּסַח אַחַר זְמַנּוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה קוֹדֶם חֲצוֹת! - הָכִי קָאָמִינָא: יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לִשְׁמוֹ וְנִשְׁחַט לִשְׁמוֹ וְנִדְחֶה מִלִּשְׁמוֹ, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר לִשְׁמוֹ וְכָשֵׁר שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ? - וְלָא? וַהֲרֵי תּוֹדָה! - שָׁאנֵי תּוֹדָה, דְּרַחֲמָנָא קַרְיֵיהּ "שְׁלָמִים". תָּנוּ רַבָּנַן: שָׁחַט שְׁנֵי כְּבָשִׂים עַל אַרְבַּע חַלּוֹת - מוֹשֵׁךְ שְׁתַּיִם מֵהֶן וּמְנִיפָן,

והשאר

רש"י

קדשים קלים – ממון בעלים הן, ואין בהן מעילה אלא באימורים, כדאמרינן בפרק "כל הבשר" בסופו (חולין קיז, א): "כל חלב לה'" – לרבות אימורי קדשים קלים למעילה. **אין מועלין בהם** – דלא מעליא בהו הך זריקה לברר אותם לחלק גבוה, דאין זריקה מועלת ליוצא. ופיגול נמי לית בהו – דהא פסולין הן כבר. **מאי** – כלומר, אליבא דרבי עקיבא מיבעיא ליה לרבי שמואל בר רב יצחק: מאי? מדזריקת פיגולא קבע ליה ללחם בפיגול, ואף על גב דזריקה פסולה היא, דהא יוצא הוא – קבעה ללחם בפיגול, כי בשר – כשאר בשר שלא יצא. אלמא לחם כגוף הכבשים, דכי היכי דגוף הכבשים – מפוגלים, לחם נמי – מפוגל. זריקה שלא לשמן נמי דפסולה היא – שרי להו, דהא קיימא לן (זבחים ב, א): כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן – כשרים, ולחם נמי כגוף הכבשים דמו, ומדכבשים נאכלין – לחם נמי נאכל. **או דלמא לחומרא אמרינן לקולא** – להיות לחם נאכל – לא אמרינן, לענין זריקה שאינה הוגנת כגון שלא לשמן דליהוי לחם כגוף הכבשים, להיות לחם נאכל כבבשים. **וממאי דבאיתנהו** – לשתי הלחם אבראי בשעת זריקה פליגי רבי אליעזר ורבי עקיבא, דתימא: אפילו בזריקה שאינה הוגנת מדמי רבי עקיבא ללחם כגוף הכבשים. דילמא בדאיתנהו אבראי, דהויא זריקה שאינה הוגנת – דכולי עלמא לא מקבע לחם בפיגול, דאין זריקה מועלת ליוצא. ואף על גב דפליגי באימורי קדשים קלים – דהתם כי גופיה דזבח דמו, ומודה רבי עקיבא דלחם לא הוי כגוף של כבשים, ובזריקה שלא לשמן – נמי לא משתרי כבשים ללחם. אלא רבי עקיבא סבר כרבי אלעזר ברבי שמעון דאמר: לא קדשתינהו שחיטה, ולא איפסול ביוצא. הלכך, הואי זריקה הוגנת שאין בה פסול אחר, הלכך מקבע לחם בפיגול. ודכוותה היכא דליכא פסול, ואיזריק ליה זריקה הוגנת, כגון לשמן – משתרי לחם כמו כבשים, אבל בזריקה שלא לשמן – לא. **אלא אי אמרת כרבי אלעזר וכו'** – אכתי איכא למיפרך. **זריקת פיגול מי מקדשא** – למיקבע בפיגול, אי לא קדוש מעיקרא בשחיטה? **דאמר רב גידל זריקת פיגול אינה מביאה לידי מעילה** – באימורי קדשים קלים, דממון בעלים הוא, דלית בהו מעילה. דלא קרינא ביה "מקדשי ה'" עד לאחר זריקה, דהוברר בשר להדיוט וחֵלֶב לגבוה, דקרינא ביה חלב "קדשי ה'", שֵׁם זריקת פיגול לא מקבע בקדושה למעול בהן, דלא זריקה כשרה היא. **ואינה יוצאה** – מידי מעילה בבשר קדשי קדשים, דממון גבוה הם מחיים, ויש בהן מעילה קודם זריקת דם. וזריקת דם הוציאה הבשר מידי מעילה, שהרי מתירתו לכהנים. ואמר במסכת מעילה (ב, א): כלל אמר רבי יהושע: כל שיש לו שעת היתר לכהנים – אין מועלין בהן, וכל שאין לו שעת היתר לכהנים – מועלין בהן. הך זריקת פיגול לא מפקע להו מידי מעילה – אלמא לאו זריקה היא. וגבי כבשי עצרת נמי, כיון דלאו זריקה היא, היכי מיקדשא להו, והיכי מקבעי להו בפיגול? **לאו איתותב רב גידל** – בתמיה. בפרק קמא דמעילה (ג, ב). **מהו שיזרוק דמן שלא לשמן** – אלא לשם שלמים, להתיר בשר באכילה. דודאי לשמן – לא הוו זריקה, כדאמרינן לעיל (מו, א): הכל מודים שאם הוזקקו זה לזה – מעכבין זה את זה. **פסח בשאר ימות השנה כשר לשלמים** – בפרק "תמיד נשחט" (פסחים סד, א). **פסח קודם חצות היום** – של ארבעה עשר – אינו כשר לשמו עד בין הערבים, וכשר לשלמים. **שנראה לשמו** – כגון הנך כבשים קודם אבידת הלחם. **ונדחה מלשמו** – לאחר אבידת הלחם. **פסח אחר חצות** – נראה לשמו, וכשעבר היום – נדחה מלשמו, וכשר לשלמים. **והרי תודה** – דאמרן בהאי פירקין (מו, א): משנשחטה נפרס לחמה – הדם יזרק לשם שלמים, והבשר יאכל, וידי נדרו לא יצא. הא הכא – שנשחטה לשמו, ונדחית מלשמו, וכשרה שלא לשמו. **תודה רחמנא קרייה שלמים** – "תודת שלמיו", כדאמרן לעיל (שם): מה שלמים – קרבי בלא לחם, אף תודה – קרבה בלא לחם, ומעולם לא נדחה מלשמו. **ומניפן** – עם הכבשים. דכבשי עצרת טעונין תנופה חיים ושחוטין, לקמן בפרק "כל המנחות" (סא, א).

והשאר

תוספות

דתנן אימורי קדשים קלים כו' — תימה: דלא מייתי רישא, דתנן: בשר קדשי קדשים שיצא לפני זריקת דמים רבי אליעזר אומר וכו'.

פיגול — מפרש התם: כהרצאת כשר, כך הרצאת פסול. ומה הרצאת כשר — עד שיקרבו כל מתירין וכו'. וטמא הניתר לטהורים — חייבין עליהם משום טומאה, שאינו ניתר — לא. ונותר יליף "חילול" מטמא.

קבעה לחם בפיגול — כי בשר, אלמא כגופיה דזיבחא, דמי הכא נמי כיון דזבח ניתר בזריקה שלא לשמן — לחם נמי כיון דכגופיה דזבח דמי. או דלמא: לחומרא — אמרינן, לקולא — לא אמרינן שיהא כי גופיה דזבח.

ובהדר עיילינהו פליגי — אלחם קאי, אבל אאימורין — (אפילו) כי לא הדר עיילינהו, פליגי. וכן מוכח פרק "התדיר" (זבחים צ, א). **ואינה** מוציאה מידי מעילה — בבשר קדשי קדשים. תימה: דהא תנן פרק ראשון דמעילה (ב, א): איזו היא שלא היתה לה שעת היתר לכהנים? שנשחטה חוץ לזמנה. משמע: דכי נשחטה בהיתר — לא מצי משכח. ולאו קושיא היא. **ולאו** איתותב רב גידל — ולא חשיב שינויא דהתם דריש מעילה — דרב פפא הוא דמקשה לה התם, ולא סבירא ליה ההוא שינוייא. מיהו תימה: דהתם בסוף שמעתין (שם) מייתי ליה סיוע. ואית דגרסי "ולא איתותב רב גידל" בניחותא. ואינו נראה.

מהו שיזרוק דמן שלא לשמן — לרבי ירמיה דאמר: תנופה עושה זיקה, אבד הלחם — אבדו הכבשים, דקודם שחיטה — לא שרינן לשנויי. אבל היכא דכבר נשחטה — שרינן לשנויי, כדי לתקוני זבחא.

והרי פסח אחר חצות — מצי לשנויי כדמשני פרק בתרא דזבחים (קטו, א): שאני פסח דבשאר ימות השנה שלמים הוי. **והרי** תודה — דאם נפרס הלחם או שאבד ונזרק הדם לשמה — פסולה, דהא אבד הלחם אבדה התודה. דלית ליה סוגיא דלעיל (מו, ב), אלא קסבר דשלא לשמן [בעי למזרק], וכי זריק שלא לשמה — כשר. ומשני: שאני תודה דקרייה רחמנא "שלמים", הלכך לכתחלה יכול לזרוק לשם שלמים כי אבד הלחם. והמקשה היה יכול להקשות, כמו שהקשה למעלה: והא כיון דשחיטה עושה זיקה, איפסיל לחם — תיפסיל נמי תודה. וקשה: מאי שני "שאני תודה, דקרייה רחמנא שלמים", הוה ליה למימר: לאו מילתא היא, דלשמו נמי כשר! אלא נראה לפרש: דודאי לשם תודה — פסולה. ופריך שפיר, ומשני דלשם שלמים נמי לשמה מיקרי, והילכך לא מיפסלא בהכי. אבל לשם תודה — פסול, דלא הוי בלא לחם. ואפילו בפסח דלא בעי עקירה, הכא שאני — דכבר נשחטה [לשם תודה, משום הכי בעי עקירה].

מושך שתים מהן ומניפן — למאי דמוקי לה כרבי, צריך לומר שמניף כולם, דהא לא ידעינן הי אקדיש. ותימה: דכיון דבתנופה שאחר שחיטה איירי, אם כן לימא "וזורק את הדם עליהן", כדמזכיר תנופה דלא צריך! ועוד: דלישנא לא משמע שיניף הארבע! ונראה לפרש: נוטל אחת, ומניף השלש אחרות עמהן זו אחר זו. וכן בשניה, וכן בשלישית, וכן ברביעית. והשתא אורי לן שצריך שלא יניף הארבע בבת אחת, כדי שיהא ניכר, שלא יזרק הדם רק על השתים.

כיון

מביאה הגמרא את מקור המחלוקת אם זריקה מועלת ליוצא: דִּתְנַן (מעילה ו:), **אֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים שֶׁיָּצְאוּ** חוץ לעזרה **לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶן** אף אחר הזריקה, משום שאין הזריקה מועלת ליוצא להפרישו לחלק המזבח, ולהביאו לידי חיוב מעילה, ואם אכלום **אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן** כרת **מִשּׁוּם פִּיגּוּל**, אם נזרק הדם במחשבת חוץ לזמנו, ומשום **נוֹתָר**, אם אכלום אחר זמן אכילת הבשר, ומשום **טָמֵא**, אם אכלום בטומאת הגוף. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר**, זריקת הדם מועלת ליוצא כאילו לא יצא, ועל כן **מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּיגּוּל וְנוֹתָר וְטָמֵא**, כקרבן כשר.

מסיימת הגמרא את ביאור ספיקו של רבי שמואל בר רב יצחק: לשיטת רבי עקיבא שזריקה מועלת לבשר וללחם היוצא לענין פיגול, **מַאי** – מה דין הלחם בנזרק דם הכבשים שלא לשמם, האם נאמר, **מִדְּזְרִיקַת פִּיגּוּל קָבְעָה לַלֶּחֶם בְּפִיגּוּל בַּיּוֹצֵא**, כלומר, מכיון שמצינו שזריקת דם הכבשים במחשבת פיגול גורמת ללחם שנפסל ביוצא להחשב פיגול, אף שהיא זריקה פסולה, **כְּבָשָׂר** – כשם שמועילה הזריקה לבשר שלא יצא, ואם כן מוכח שהלחם נחשב כגוף הכבשים, שנפסל כמותם, לפיכך אף **זְרִיקָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ**, שהיא זריקה פסולה, **נַמִּי שָׁרְיָא לֵיהּ לַלֶּחֶם** – גם היא תתיר את הלחם באכילה, כשם שמתירה את בשר הכבשים, כמבואר במסכת זבחים (ב.). **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא נאמר, **דִּלְחוּמְרָא אָמְרִינַן** – דווקא להחמיר ולחייב על אכילת הלחם משום פיגול, נאמר שהלחם נחשב כגוף הכבשים לענין זריקה פסולה, אבל **לְקוּלָּא** – להקל ולהתיר את הלחם באכילה על ידי זריקה שלא לשמה, **לֹא אָמְרִינַן** שנחשב הלחם כגוף הכבשים.

מקשה הגמרא על ספיקו של רבי שמואל בר רב יצחק: **מַתְקִיף לָהּ** – שאל ממנו **רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא, כִּבְשֵׂי** השלמים הבאים **בַּעֲצֶרֶת** – בחג השבועות עם שתי הלחם, **שֶׁשְּׁחָטָן לִשְׁמָן**, ועל ידי כן הוזקקו הכבשים והלחם זה לזה, ואם אבד אחד נפסל חבירו, **וְאָבַד הַלֶּחֶם** קודם זריקה, ולפיכך אף הכבשים אסורים באכילה ונשרפים, **מַהוּ שֶׁיְּזוּרוֹק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שלא לשם שלמי עצרת, כי אם לשם שלמי נדבה, כדי **לְהַתִּיר** את **הַבָּשָׂר בַּאֲכִילָה**.

אָמַר ליה רבי זירא לרבי ירמיה, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם יעבוד עבודתו **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם יעבוד עבודתו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**, אלא ודאי זריקה שלא לשמם אינה מתירה את הבשר באכילה.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו דבר שאינו כשר לשמו וכשר שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **פֶּסַח קוֹדֶם חֲצוֹת** היום של ערב פסח, **דְּאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם שחטו **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם שחטו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** אלא לשם שלמים.

משיבו רבי זירא: **הָכִי קָא אָמֵינָא** – כך אני אומר לדחות את הספק, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לִשְׁמוֹ** – שהיה כשר להיקרב לשמו, כשלמי עצרת קודם שאבד הלחם, **וְנִרְאֶה מִלִּשְׁמוֹ** – ושוב אינו כשר להיקרב לשמו, כשלמי עצרת אחר שאבד הלחם, **וְאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם יקרב **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם יקרב **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**, ואם כן מקרבן פסח אין להוכיח, משום שקודם חצות עדיין לא נראה להיקרב לשמו.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו דבר שנראה לשמו ונדחה מלשמו ואינו כשר אם יקרב לשמו וכשר אם יקרב שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **פֶּסַח אַחַר זְמַנּוֹ**, שעבר ערב פסח, והוא בא להיקרב **בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, (קוֹדֶם חֲצוֹת) שדינו להיקרב לשם שלמים, ונמצא שהוא נראה להיקרב לשמו בזמנו, ואחר שעבר זמנו נדחה מלהיקרב לשמו, ואם יקרב לשם שלמים יהיה כשר.

משיב רבי זירא: **הָכִי קָאָמֵינָא**, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה** להיקרב **לִשְׁמוֹ וְנִשְׁחַט לִשְׁמוֹ**, ואחר השחיטה **נִדְחָה** מלהיקרב **לִשְׁמוֹ, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר** להיקרב **לִשְׁמוֹ וְכָשֵׁר** להיקרב **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו קרבן שנדחה אחרי השחיטה מלהיקרב לשמו, וכשר להיקרב שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **תּוֹדָה** שנפסל לחמו אחר השחיטה, כשר אם נזרק דמו לשם שלמים.

משיב רבי זירא: מתודה אין להוכיח, משום **דְּשָׁאנֵי תּוֹדָה** – שונה זריקה, **זְרִיקַת פִּיגּוּל מִי מְקַדְּשָׁא** – וכי זריקת פיגול של דם הכבשים מקדשת את הלחם ומפגלתו, **וְהָאָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב** – והרי אמר רב גידל בשם רב, **זְרִיקַת** הדם במחשבת **פִּיגּוּל אֵינָהּ מְביאָה לִידֵי** חיוב **מְעִילָה וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה מִידֵי** חיוב **מְעִילָה**. ומבאר רב את דבריו, שמה שזריקת פיגול **אֵינָהּ מְביאָה לִידֵי** חיוב **מְעִילָה**, הוא **בְּאֵימוּרֵי קָדָשִׁים קַלִּים**, שקודם הזריקה אין בהם מעילה, והזריקה מפרישה את האימורים לחלק גבוה ובכך מביאה עליהם חיוב מעילה, אין זריקת פיגול שהיא זריקה פסולה מועילה להביאם לידי חיוב מעילה, **וְמה שֵׁאֵינָהּ מוֹצִיאָה מִידֵי מְעִילָה**, הוא **בִּבְשַׂר קָדְשֵׁי קָדָשִׁים**, שיש בהם מעילה קודם זריקת הדם, והזריקה שמתירה את הבשר באכילה לכהנים מוציאתו מידי חיוב מעילה. וכיון שאין זריקת פיגול מתירתו באכילה, אינה מוציאתו מידי חיוב מעילה. ומכך שמצינו שאין זריקת פיגול מועילה לענין מעילה, מוכח שאינה נחשבת זריקה, ואף בשתי הלחם לא תחשב לקדשם ולפגלם, אם כן מוכח שאין טעמו של רבי עקיבא שהלחם מתפגל משום שסובר כרבי אלעזר ברבי שמעון שאין הלחם מתקדש בשחיטה, אלא ודאי סובר כרבי שהלחם מתקדש בשחיטה, ומאחר שסובר שהלחם מתפגל בזריקת דם הכבשים מוכח שסובר שהלחם נחשב כגוף הכבשים, וחוזרת הראיה שזריקה שלא לשמה תתיר את הלחם באכילה.

מתרצת הגמרא: **לָאו אִיתּוֹתַב דְּרַב גִּידֵל אָמַר רַב** – וכי לא נדחו דברי רב גידל בשם רב, והרי נדחו במסכת מעילה (ג:), ואין להביא ראיה מדבריו, וחוזרת קושיית רב פפא על ספיקו של רבי שמואל בר רב יצחק.

מסתפקת הגמרא בדין שלמי עצרת שאבד לחמם: **בְּעָא מִינֵּיהּ** – שאל ממנו **רַבִּי יִרְמְיָה מֵרַבִּי זֵירָא, כִּבְשֵׂי** השלמים הבאים **בַּעֲצֶרֶת** – בחג השבועות עם שתי הלחם, **שֶׁשְּׁחָטָן לִשְׁמָן**, ועל ידי כן הוזקקו הכבשים והלחם זה לזה, ואם אבד אחד נפסל חבירו, **וְאָבַד הַלֶּחֶם** קודם זריקה, ולפיכך אף הכבשים אסורים באכילה ונשרפים, **מַהוּ שֶׁיְּזוּרוֹק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** – שלא לשם שלמי עצרת, כי אם לשם שלמי נדבה, כדי **לְהַתִּיר** את **הַבָּשָׂר בַּאֲכִילָה**.

אָמַר ליה רבי זירא לרבי ירמיה, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם יעבוד עבודתו **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם יעבוד עבודתו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**, אלא ודאי זריקה שלא לשמם אינה מתירה את הבשר באכילה.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו דבר שאינו כשר לשמו וכשר שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **פֶּסַח קוֹדֶם חֲצוֹת** היום של ערב פסח, **דְּאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם שחטו **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם שחטו **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ** אלא לשם שלמים.

משיבו רבי זירא: **הָכִי קָא אָמֵינָא** – כך אני אומר לדחות את הספק, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה לִשְׁמוֹ** – שהיה כשר להיקרב לשמו, כשלמי עצרת קודם שאבד הלחם, **וְנִרְאֶה מִלִּשְׁמוֹ** – ושוב אינו כשר להיקרב לשמו, כשלמי עצרת אחר שאבד הלחם, **וְאֵינוֹ כָּשֵׁר** אם יקרב **לִשְׁמוֹ, וְכָשֵׁר** אם יקרב **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**, ואם כן מקרבן פסח אין להוכיח, משום שקודם חצות עדיין לא נראה להיקרב לשמו.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו דבר שנראה לשמו ונדחה מלשמו ואינו כשר אם יקרב לשמו וכשר אם יקרב שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **פֶּסַח אַחַר זְמַנּוֹ**, שעבר ערב פסח, והוא בא להיקרב **בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה**, (קוֹדֶם חֲצוֹת) שדינו להיקרב לשם שלמים, ונמצא שהוא נראה להיקרב לשמו בזמנו, ואחר שעבר זמנו נדחה מלהיקרב לשמו, ואם יקרב לשם שלמים יהיה כשר.

משיב רבי זירא: **הָכִי קָאָמֵינָא**, וכי **יֵשׁ לְךָ דָּבָר שֶׁנִּרְאֶה** להיקרב **לִשְׁמוֹ וְנִשְׁחַט לִשְׁמוֹ**, ואחר השחיטה **נִדְחָה** מלהיקרב **לִשְׁמוֹ, וְאֵינוֹ כָּשֵׁר** להיקרב **לִשְׁמוֹ וְכָשֵׁר** להיקרב **שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ**.

מקשה רבי ירמיה על תשובתו של רבי זירא: **וְלֹא** – וכי לא מצינו קרבן שנדחה אחרי השחיטה מלהיקרב לשמו, וכשר להיקרב שלא לשמו, **וַהֲרֵי** קרבן **תּוֹדָה** שנפסל לחמו אחר השחיטה, כשר אם נזרק דמו לשם שלמים.

משיב רבי זירא: מתודה אין להוכיח, משום **דְּשָׁאנֵי תּוֹדָה** – שונה

המשך בעמוד כ

וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָלוֹת לכל אדם **בְּפִדְיוֹן**, שכיון שנותרו בקדושת דמים, יוצאות לחולין בפדיונן.

הגמרא דנה בדברי הברייתא: **אַמְרוּהָ רַבָּנַן** – דקדקו חכמים ברייתא זו **קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא, הָא** – ברייתא זו האומרת ששאר החלות נאכלות בפדיון, היא **דְּלָא כְּרַבִּי** – אינה כשיטת רבי, **דְּאִי כְּרַבִּי, כֵּיוָן דְּאָמַר** רבי שִׁשְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא – ששחיטת הכבשים מקדשת הלחם, הרי שתי חלות מתוך הארבע התקדשו בשחיטה, וכיון שאין ידוע איזה הן, אף שיכול לפדות את השתים שלא התקדשו איזה שהן, אך **דְּפָרִיק לְהוּ הֵיכָא** – היכן פודה אותן, **אִי דְּפָרִיק לְהוּ מֵאַבְרַאי** – אם מוציא מהעזרה את כל החלות ופודה שתים מתוכן, והרי **כֵּיוָן דִּכְתִיב** בענין שתי הלחם (ויקרא כג ב) 'לִפְנֵי ה'", למדנו שצריכות להיות לפני ה', כלומר בעזרה, ולכך אם יצאו **אִיפְּסֵיל לְהוּ** – נפסלו השתים שהתקדשו **בְּיוֹצֵא**, וכיון שאין ידוע איזה הן, כולן פסולות מספק, ואם כן אי אפשר להוציאן מהעזרה, **וְאִי גַּוּאֵי** – ואם פודן בעזרה ואוכלן שם **הָא מְעַיֵּיל** – הרי בכך שפודן יוצאות לחולין, ועובר על איסור הכנסת חוּלִּין לָעֲזָרָה. אלא ודאי הברייתא כשיטת רבי אלעזר ברבי שמעון, שהלחם לא מתקדש בשחיטה אלא בזריקה, ולכך קודם הזריקה מושך איזה שתים שירצה, וזורק עליהן את הדם, והחלות הנותרות נותרו בקדושת דמים ויכול לפדותן בחוץ.

דוחה הגמרא את הדקדוק מן הברייתא: **אָמַר לְהוּ רַב חִסְדָּא** – לחכמים, **לְעוֹלָם** הברייתא היא כְּשִׁיטַת **רַבִּי**, וְהתשובה על שאלתכם היא **דְּפָרִיק לְהוּ גַּוּאֵי** – שפודה אותן בעזרה, וְאין בזה איסור מפני שחוּלִּין מְמֵילָא קָא הָוְיָין – מאליהן הן נעשות, וכיון שכשהכניסן לא היו חולין, אינו עובר בזה על איסור.

מקשה הגמרא על תשובת רב חסדא: **אָמַר לֵיהּ רַבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָתְנִיָא, כְּשֶׁהוּא פּוֹדֶן** – את החלות שלא התקדשו, **אֵין פּוֹדֶן אֶלָּא בַּחוּץ**, ואסור לפדותן בעזרה משום איסור הכנסת חולין בעזרה. ואם כן, כיצד רב חסדא מתרץ את הברייתא בשיטת רבי, והרי לשיטתו אינו יכול לפדותן בחוץ, כמבואר לעיל.

מסיימת הגמרא: **הָא** – מן המבואר בברייתא השניה שפודן בחוץ אכן מוכח, **שׁוַדַּאי** בשיטת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא** הולכת, אף הברייתא הראשונה, שכיון שסובר שלא התקדשו החלות בשחיטה, יכול למשוך שתים קודם שיתקדשו בזריקה, ולפדות את הנותרות בחוץ, **דְּאִי** – שאם הברייתא היא בשיטת **רַבִּי**, אינו יכול לפדותן בחוץ, משום שבחוץ **הָא אִיפַּסְלוּ לְהוּ** – הרי נפסלו החלות הקדושות **בְּיוֹצֵא**.

הגמרא מקשה מדברי הברייתא: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, לֵימָא תֵּיהֲוֵי תְּיוּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – האם נאמר שתהיה מן הברייתא פירכא לרבי יוחנן, **מִיהָא דְּאִיתְּמַר** – ממה שנאמר בבית המדרש, קרבן **תּוֹדָה שֶׁשְּׁחָטָהּ עַל שְׁמוֹנִים חַלּוֹת** – שהקדיש שמונים חלות ללחמי תודה במקום ארבעים, **חִזְקִיָּה אָמַר קָדְשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים**, ונאכלות כולן בקדושת לחמי תודה משום שאין ידוע איזה מהן קדושות, **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לֹא קָדְשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים** כלל, שכיון שאי אפשר להקדיש לקרבן תודה שמונים חלות אין קדושה תופסת אפילו בארבעים מהן. וקשה על שיטת רבי יוחנן מן הברייתא האומרת שאם שחט כבשי עצרת על ארבע חלות קדשו שתים מהן, ולא אומרים שכיון שאי אפשר להקדיש ארבע חלות לשתי הלחם לא קדשו אף שתים מהן.

מתרצת הגמרא: **וְלָאו מִי אִיתְּמַר עֲלָהּ** – וכי לא נאמר על מחלוקת זו, **אָמַר רַבִּי זֵירָא הֲכָל** – בין חזקיה ובין רבי יוחנן **מוֹדִים, הֵיכָא דְּאָמַר** – במקום שאמר בשעה שהקדיש, **לִיקְדְּשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים**, שלא התכוין להקדיש את כולם, אלא להוסיף חלות לאחריות אם יאבדו ארבעים, הדין הוא **דְּקָדְשׁוּ** ארבעים מתוכן, ולפי זה יש לתרץ **הָכָא נַמִי** – גם כאן בברייתא ששחט כבשי עצרת על ארבע חלות, מדובר **דְּאָמַר** כשהקדיש ארבע חלות, **לִיקְדְּשׁוּ תְּרֵתֵי מִתּוֹךְ אַרְבַּע** – שיקדשו שתים מתוך ארבע, ובזה מודה רבי יוחנן ששתים מתוכן התקדשו, ואין מכאן קושיא על דבריו.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדין השוחט ארבעה כבשים לשלמי עצרת: **תָּנֵי** – שנה **רַבִּי חֲנִינָא טִירְתָּא קַמֵּיהּ** [–לפני] **דְּרַבִּי יוֹחָנָן, שָׁחַט אַרְבָּעָה כְּבָשִׂים** לשלמי עצרת במקום שנים כדינם, **עַל שְׁתֵּי חַלּוֹת, מוֹשֵׁךְ שְׁנַיִם מֵהֶן תְּחִילָּה וְזוֹרֵק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** אלא לשם קרבן אחר, ואחר כך זורק את דם השנים לשמם, וכשרים, **שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כָּךְ** שיזרוק דם הראשונים שלא לשמם, אלא יזרוק את דמם לשמם, **הִפְסַדְתָּ אֶת הָאַחֲרוֹנִים**, ששוב לא יוכל לזרוק דמם אף שלא לשמם, כיון שכבר נפסלו מלהיקרב לשמם. **אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן**, איך נאמר שיזרוק דם הראשונים שלא לשמם, **וְכִי אוֹמְרִים לוֹ לְאָדָם עָמוֹד וַחֲטָא**, לזרוק דם קרבנות שלא לשמם, **בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה** – שתרויח את מצות אבילת קדשים בשנים האחרים, **וְהָתְנַן** (זבחים עז.), **אֲבָרֵי** קרבן **חַטָּאת** שדינם להיאכל לכהנים, **שֶׁנִּתְעָרְבוּ בַּאֲבָרֵי** קרבן **עוֹלָה** שדינם להקטיר על גבי המזבח, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִתְּנוּ** את כל האברים המעורבים **לְמַעֲלָה** – על המערכה שעל המזבח, **וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת בְּשַׂר הַחַטָּאת** כאשר היא **לְמַעֲלָה, כְּאִילּוּ הִיא עֵצִים**, וכיון שלא מקטירה לשם הקטרת אברים אין בזה איסור. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אין תקנה אף לאברי העולה, אלא **תְּעוּבַּר צוּרָתָן** – יפסלו בלינה כל האברים המעורבים, **וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה** וישרפו.

מסיימת הגמרא את הקושיא: **אַמַּאי** ישרפו אברי החטאת והעולה המעורבים, **לֵימָא** – נאמר **עָמוֹד וַחֲטָא**, ותקטיר אברי חטאת על המזבח, אף שאינם ראויים לכך, **בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה** להקטיר את אברי העולה כדינם.

מתרצת הגמרא: אינו דומה דין הברייתא כאן לדין במשנה שם, שכן **עָמוֹד וַחֲטָא בְּחַטָּאת בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה בְּחַטָּאת אָמְרִינַן** – עמוד וחטא כדי שתזכה בדבר אחד, כגון שזורק דם כבשי עצרת שלא לשמם, כדי לזכות באכילת בשרם, אומרים, ואילו **עָמוֹד וַחֲטָא בְּחַטָּאת בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה בְּעוֹלָה לֹא אָמְרִינַן** – עמוד וחטא בדבר אחד כדי שתזכה בדבר אחר, כגון שמקטיר איברי חטאת באיסור כדי לזכות להקטיר איברי עולה כדינם, לא אומרים.

מקשה הגמרא על כך: **וּבַחֲדָא מִילְּתָא מִי אָמְרִינַן** – וכי בדבר אחד אומרים חטא כדי שתזכה, **וְהָא תַּנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **כַּבְשֵׂי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן** אלא לשם עולה, **אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן בֵּין לִפְנֵי זְמָנָן** – קודם חג השבועות, **וּבֵין לְאַחַר זְמָנָן** – לאחר חג השבועות, **הָדָם יִזָּרֵק** שלא לשמם, **וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל, וְאִם הָיְתָה שַׁבָּת**, שחל חג השבועות בשבת, ושחט את הכבשים שלא לשמם, **לֹא יִזְרוֹק** את דמם כלל, שכיון שנדחו מלהיקרב כקרבן ציבור, לא הותרה זריקת דמם בשבת, **וְאִם זָרַק** את הדם שלא לשמם בשבת, **הוּרְצָה** וצריך **לְהַקְטִיר אֵימוּרִין לָעֲרֵב** במוצאי שבת, אבל לא בשבת שאינם דוחים שבת.

מסיימת הגמרא את הקושיא: **וְאַמַּאי** – ומדוע בשבת לכתחילה לא יזרוק, **לֵימָא** – נאמר **עָמוֹד וַחֲטָא** וזרוק את דם הכבשים שלא לשמם, **בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה** להקטיר אימוריהם במוצאי שבת ולאכול את בשרם, שהרי אם לא יזרק הדם בשבת יפסל בשקיעת החמה, ושוב לא יוקטרו האימורים ולא יאכל הבשר. ובזה הרי חוטא וזוכה בדבר אחד, חוטא בזריקת דם הכבשים וזוכה באכילת בשרם.

מתרצת הגמרא: יש לחלק בין האופנים, **עָמוֹד וַחֲטָא בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה בְּשַׁבָּת אָמְרִינַן** – עמוד וחטא כדי שתזכה באותו יום אומרים, כגון ששחט כבשי עצרת שלא לשמם בחול, אומרים עמוד וחטא ויזרק דמם שלא לשמם, משום שזוכה לאוכלם באותו יום, אבל **עָמוֹד וַחֲטָא בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה בְּחוֹל לֹא אָמְרִינַן** – עמוד וחטא כדי שתזכה ביום אחר לא אומרים, וכיון שבשבת לא יוכל להקטיר את אימורי הכבשים, ולא לאכול את בשרם, לא אומרים עמוד וחטא ויזרק הדם שלא לשמו, בשביל שתזכה.

חוזרת הגמרא להקשות על התירוץ לקושיית רבי יוחנן. מקשה הגמרא: **וּכְתַרְתֵּי מִילֵּי לֹא אָמְרִינַן** – ובשני דברים אין אומרים עמוד וחטא כדי שתזכה, **וְהָתְנַן** (תרומות פ"ח מ"ט), **חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה, שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּנַּת הָעֶלְיוֹנָה** – במקום שנותנים את הענבים, **וּבַתַּחְתּוֹנָה** – בבור התחתון שלפני הגת שהיין יורד לתוכו, יש חוּלִּין **טְמֵאִין**, והתרומה עומדת ליפול מן הגת העליונה לחולין ולהיטמא ועל ידי כך תאסר, ותאסור את החולין, **מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה** – מהתרומה, אפילו **רְבִיעִית בְּטָהֳרָה** על ידי כלי טהור, **יַצִּיל**, אף שעד שיביא כלי טהור יפול חלק מן התרומה לחולין הטמאים, ותטמא ויאסרו כל החולין, ואילו אם יציל בכלי טמא לא יפול מן התרומה לחולין כלל. **וְאִם לָאו** – אם אינו יכול להציל מהתרומה אפילו רביעית בטהרה, שאף אם לא יטמאנה בידים סופה להיטמא מאליה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,**

רש"י

והשאר נאכלות בפדיון – כדמפרש ואזיל. **הא דלא כרבי** – אלא כרבי אלעזר ברבי שמעון, דאמר: שחיטה לא מקדשא. לפיכך אפשר להו בתקנה זו קודם זריקה, שעדיין אין להם שום קדושת הגוף, והרי הן כתחלתן. ומושך איזה שתים שירצה, וזורק הדם עליהן ומקדשן, ומתירן. ואלו שנשארו בקדושת דמים שלהן – אסורות עד שיִּפָּדוּ. ופודן בכל קדושת דמים, ואוכל כל מה שירצה. **דאי רבי כיון דאמר שחיטה מקדשא** – נהי דשתים מהן אין להן אלא קדושת דמים, וישנן בפדיה, דכבשים – מידי דחזו להו קמקדשי, ואינך – קדושת דמים בעלמא עלייהו, ונפקי לחולין. ומביא מעות, ואומר: "בכל מקום שהן השתים שאינן מקודשות – יתחללו על מעות הללו". ובלא פדיה לא מתאכלי, דלא שריא להו זריקת הכבשים. מיהו, היכא פריק להו, והיכי משתרו? והרי אינו מכיר אלו הן שאינן מקודשות! **ואי מפיק להו לכולהו אבראי** – ופריק להו לתרתי מינייהו. כיון דכתיב – בשתי הלחם. **לפני ה'** – "והניף הכהן אותם על לחם הבכורים" וגו' (ויקרא כג), שמע מינה פנים נינהו. **איפסלו להו** – המקודשות ביוצא, ומתוך שאין אתה מכירן – הרי כולם פסולות. **ואי דפריק להו גואי** – ואוכלן כהן בפנים לארבעתן, השתים חולין והשתים קודש – קמעייל חולין לעזרה! **ממילא הויין** – דתוך העזרה הן נעשין חולין, והוא לא הכניסן משנעשו חולין. **והתניא אין פודן אלא בחוץ** – משום חולין לעזרה. **הא ודאי** – דקתני "פודן בחוץ" – דלא כרבי. ועושה תקנה זו קודם זריקה, ומושך איזו שתים שירצה. והוא הדין דהוה מצי למיפרך ברישא: דאי רבי – ארבעתן בעי לאונופי בהדייהו, דהא לא ידע מי הן דקדושות! ומיהו דאלימא מיניה אקשי ליה, עד דאפקיה מטעמיה. **לא קדשו לה כלל** – והכא נמי, אמאי קדשו שתי חלות מתוך ארבע? **הכל מודים כו'** – ואף על גב דלא פריש הי מינייהו. **טוראתא** – שם מקום. **ארבעה כבשים** – ואין הדין אלא שנים. **שאם אי אתה אומר כן** – לזרוק את שלא לשמה תחילה, אלא את לשמו תחילה. **הפסדת את האחרונים** – כדאמר לעיל (מז, ב): אין לך דבר שנראה לשמן, ונדחה מלשמן, כגון הני דמשזרק ראשונים לשמן – תו לא חזו הנך לשמן, וכיון דנדחה מלשמן – אין בשרין שלא לשמן כשאר כל הזבחים. לישנא אחרינא: שאם אי אתה אומר כן אלא ארבעתן לשמן – הפסדת את הנזרקים באחרונה, דהא לא צריכי, ופסולין. **עמוד חטא** – ושלא לשמן – חוטא הוא, דאסור לשנות בזבחים. **בשביל שתזכה** – לאכול את השנים. **אברי חטאת** – הנאכלין לכהנים. **שנתערבו באברי עולה** – העולים למזבח – ינתנו למעלה כולם על המערכה. **ואמאי** – יצאו לבית השריפה? **לימא עמוד חטא** – וְהַעֲלֵה למזבח חטאת שאינה ראויה לו, בשביל שתזכה שלא להפסיד עולה. **חטא בחטאת לזכות בחטאת** – כגון לעיל בכבשים, שחוטא בעצמו וזוכה בעצמו אמר. **לפני זמנן** – קודם עצרת. **לאחר זמנן** – לאחר עצרת. **הדם יזרק** – שלא לשמן. **ואם היתה שבת** – אשלא לשמן קאי, ועצרת ושבת היא – לא יזרוק, דכיון דאידחי מקרבן ציבור, תו לא דחי שבת. **ואם זרק הורצה על מנת לחקטיר אימורין לערב** – אבל היום – לא יקטירם. **לימא עמוד וחטא** – יזרוק בשבת לכתחילה. **בשביל שתזכה** – להקטיר אימורין לערב ותאכל בשר. ואמאי אמר "לא יזרוק", ונפסל הדם בשקיעת החמה? **עמוד חטא בשבת בשביל שתזכה בשבת אמרינן** – כגון כבשים דזוכה בהן בו ביום. **חבית של תרומה [שנשברה בנת] העליונה** – היינו עדשים, שקורין מי"ץ. **תחתונה** – בור שלפני הגת. **התחתונה טמאה** – שיש שם חולין טמאין. **מודה רבי אליעזר ורבי יהושע כו'** – אף על גב דחייש רבי יהושע לקמן בהפסד חולין, מודה הוא שאם יכול לחזור אחר כלי טהור לקבל, או אפילו רביעית – יציל, ואף על פי שבין כך ובין כך תפול התרומה לתוך החולין, וילך הכל לאיבוד. לפי שתרומה טמאה אין לה תקנה.

תוספות

כיון דכתיב לפני ה' אפסיל ליה ביוצא — אף על גב דגבי לחמי תודה נמי כתיב "לפני ה'" (ויקרא ז) ונאכלין בכל העיר — הכי קאמר: כיון דכתיב "לפני ה'", אלמא בעינן פנים, ומיפסיל ביוצא מדאיתקש לחטאת, כדאמר ב"איזהו מקומן" (זבחים נה, א), ופרק "התערובות" (שם עז, א) מייתי כהאי גוונא, וגרסינן: "אי אבראי — איפסילו ביוצא".

לעולם כרבי — ואין התנור מקדש — כיון דלא קדשי כולהו, כדפרישית. אי נמי: כמאן דאמר (מנחות ז, א): אין כלי שרת מקדשין אלא מדעת. **הא** דלא כרבי — משמע דלרבי אלעזר ברבי שמעון לא מקדשא שחיטה כלל, אלא זריקה. דאי מקדשא — היאך מושך אחר שחיטה? דילמא הני לא קידשה השחיטה! ונראה שמקדשת הכל, (ולא) כמו גמר קדושה. אבל לרבי שהוא גמר קדושה — אי אפשר לקדש זה בלא זה.

מושך שנים מהן וזורק דמן שלא לשמה — תימה: הא כיון דהוזקקו בשחיטה, אבד הלחם — אבדו הכבשים, אבדו הכבשים — אבד הלחם! ויש לומר: דשחיטה דהני כבשים — לא קבעה, כיון דלא נתברר מי הם המוקדשין, וכולהו לא חזו.

חטא בחטאת בשביל שתזכה בחטאת אמרינן — ואפילו היה עובר, דומיא דעולה דעובר בלאו ד"כל שממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו". ופרק "ביצד צולין" (פסחים פה, א): אין עשה ד"ואכלו את הבשר" דוחה לאו ד"ועצם לא תשברו בו". ולא אמרינן "עמוד וחטא, בשביל שיזכה באבילה" — לא דומה אבילה להקטרה, דאיכא תקנת קרבן, ועדיפא. ואפילו היכא דאיכא תקנת קרבן — לא אמרינן אלא היכא דנשחט, כדאמרינן לעיל (מו, א): אבד הלחם — אבדו הכבשים, ולא שרינן לשוחטן שלא לשמן. וגבי תודה שנתערבה בתמורה, דחבירתה אין לה תקנה, אף על גב דליכא אלא איסורא דחולין בעזרה, פרק "התודה" (מנחות פ, ב), וטובא איכא. מיהו קצת קשה: דבפרק "התערובות" (זבחים עח, א) אמרינן: נתערב בדם התמצית — ישפך לאמה, ולא אמרינן "חטא בדם התמצית, בשביל שתזכה בדם הנפש"? ויש לומר: דמשום גזירה הוי, כדמסיק התם. והא דתנן ב"הקומץ" (מנחות כג, א): נתערב קומצה בשיריה — לא יקטיר, דאף על גב דגופה דמנחה היא לא אמרינן "חטא בשיריים, בשביל שתזכה בקומץ" — כיון שיש להן שני שמות.

או ששחטן בין לפני זמנן בין לאחר זמנן — ונראה לי דאפילו לשמן — כשרין, דהא אין לך דבר שכשר שלא לשמן ופסול לשמן. ונראה לי דאתיא כתנא דבי לוי דסמוך, דלמאן דפסל בהו שלא לשמן, אם כן מאי שנא מחטאת יולדת דהויא מחוסר זמן קודם זמנה? **חטא** בשבת בשביל שתזכה בשבת — תימה: יזרוק בדי לאוכלן חי, דכי האי גוונא תנן פרק "שתי הלחם" (מנחות צט, ב)! ויש לומר: דאין זה זכות, ואין לחטא בכך. ואין לדמות למה שהתירו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב שבת (שבת ד, א).

וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָלוֹת בְּפִדְיוֹן. אֲמָרוּהָ רַבָּנַן קַמֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא: הָא - דְּלָא פְּרִיבִי. דְּאִי רַבִּי - כֵּיוָן דַּאֲמַר: שְׁחִיטָה מְקַדְּשָׁא, דְּפָרִיק לְהוּ הֵיכָא? אִי דְּפָרִיק לְהוּ מֵאַבְּרָאי - כֵּיוָן דִּכְתִיב "לִפְנֵי ה'", אִיפְסִיל לְהוּ בְּיוֹצֵא! אִי גַּוּאי - הָא מְעַיֵּיל חוּלִּין לַעֲזָרָה! אֲמַר לְהוּ רַב חִסְדָּא: לְעוֹלָם כְּרַבִּי, וּפְרִיק לְהוּ גַּוּאי, וְחוּלִּין מִמֵּילָא קָא הָוְיִין. אֲמַר לֵיהּ רָבִינָא לְרַב אַשִׁי, וְהָתַנְיָא: כְּשֶׁהוּא פּוֹדָן, אֵין פּוֹדָן אֶלָּא בַּחוּץ! - הָא וַדַּאי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּאִי רַבִּי - הָא אִיפְסְלוּ לְהוּ בְּיוֹצֵא. אֲמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: לֵימָא, תֵּיהֲוֵי תִּיּוּבְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, מִיהָא דְּאִיתְּמַר: תּוֹדָה שֶׁשְּׁחָטָהּ עַל שְׁמוֹנִים חַלּוֹת - חִזְקִיָּה אָמַר: קָדְשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לֹא קָדְשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים! - וְלָאו מִי אִיתְּמַר עָלָהּ, אֲמַר רַבִּי זֵירָא: הַכֹּל מוֹדִים הֵיכָא דְּאָמַר "לִיקַדְּשׁוּ אַרְבָּעִים מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים" דְּקִדְּשָׁהּ? הָכָא נַמִּי דְּאָמַר "לִיקַדְּשׁוּ תַּרְתֵּי מִתּוֹךְ אַרְבַּע". תָּנֵי רַבִּי חֲנִינָא טִירָתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: שָׁחַט אַרְבָּעָה כְּבָשִׂים עַל שְׁתֵּי חַלּוֹת - מוֹשֵׁךְ שְׁנַיִם מֵהֶן, וְזוֹרֵק דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן. שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כָּךְ, הִפְסַדְתָּ אֶת הָאַחֲרוֹנִים. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹחָנָן: וְכִי אוֹמֵר לוֹ לְאָדָם "עָמוֹד וַחֲטָא בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה"?! וְהָתְנַן: אֵבְרֵי חַטָּאת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּאֵבְרֵי עוֹלָה - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יִתְּנוּ לְמַעְלָה, וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת בְּשַׂר חַטָּאת לְמַעְלָה כְּאִילּוּ הִיא עֵצִים. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: תְּעוּבַר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה. אַמַּאי? לֵימָא "עָמוֹד וַחֲטָא בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה"! - "עָמוֹד וַחֲטָא בְּחַטָּאת בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה בְּחַטָּאת" - אָמְרִינַן, "עָמוֹד וַחֲטָא בְּחַטָּאת בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה בְּעוֹלָה" - לָא אָמְרִינַן. - וּבַהֲדָא מִילְּתָא מִי אָמַר? וְהָא תַּנְיָא: כִּבְשֵׁי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, אוֹ שֶׁשְּׁחָטָן בֵּין לִפְנֵי זְמַנָּן בֵּין לְאַחַר זְמַנָּן - הַדָּם יִזָּרֵק וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל. וְאִם הָיְתָה שַׁבָּת - לֹא יִזְרוֹק, וְאִם זָרַק - הוּרְצָה לְהַקְטִיר אֵימוּרִין לָעֶרֶב. וְאַמַּאי? לֵימָא "עָמוֹד חַטָּא בִּשְׁבִיל שֶׁתִּזְכֶּה"! - "עָמוֹד חַטָּא בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה בְּשַׁבָּת" - אָמְרִינַן, "עָמוֹד חַטָּא בְּשַׁבָּת כְּדֵי שֶׁתִּזְכֶּה בְּחוֹל" - לָא אָמְרִינַן. - וּבְתַרְתֵּי מִילֵּי לָא אֲמַר? וְהָתְנַן: חָבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֶלְיוֹנָה וּבַתַּחְתּוֹנָה חוּלִּין טְמֵאִין - מוֹדֶה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטָהֳרָה - יַצִּיל. וְאִם לָאו - רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:

כבשי עצרת ששחטן שלא כמצותן פסולין — פירש בקונטרס: שלא לשמן. והא דתנן (זבחים ב, א): כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן — כשרין, חוץ מן הפסח והחטאת, ולא מפיק כבשי עצרת — דלא פסיק ליה לאפוקי שלמים. אי נמי: כי קתני — באין בגלל עצמן, באין בגלל לחם — לא קתני. והא דלא ממעטינן להו מ"אותה לחטאת" כי היכי דממעטינן אשם — כיון דאיתקוש לחטאת, ואתו בהדיה, דכתיב (ויקרא כג) "ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים". ותימה: מנא ליה דטעמא משום היקישא? דלמא הואיל ובאים להתיר חדש במקדש, ולא התירו, ואמאי איתותב רב בפרק קמא (מנחות ד, א)? ויש לומר: דאם כן, ליחשוב [נמי] רב כבשי עצרת, והכא נמי ליחשוב מנחת העומר ואשם נזיר ומצורע. אי נמי: הלחם הוא המתיר, וכבשים דמתירין לחם — לא איקרו מתיר. אי נמי: לחם נמי לא מיקרי מתיר (היא), כיון דקודם לשתי הלחם אם הביא — כשר. ומיהו קשה לפי זה: דכי פריך בסמוך, ליפרוך מההיא דאייתינן לעיל, כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן — הדם יזרק והבשר יאכל! וכלישנא אחרינא שפירש בקונטרס נראה, "שלא כמצותן" — בן שנה, והביאו בן שתים. והא דלא נקט לשון הבאה דשייכא גבי בן שנה והביא בן שתים — משום דהוי שלא בזמנו ומחוסר זמן בכלל. ובתוספתא דנזיר קתני בהך דבסמוך "שהביאן שלא כמצותן".

תעובר צורתן — האי תנא — דרבה בר אבוה הוא, דאפילו פיגול בעינן צורה. דבפרק קמא דזבחים (ד, א) קרינן לשינוי קודש "פסולו בגופו", ואיכא דאמרי: כל שפסולו בגופו — ישרף מיד.

ותנא דבי לוי — לא מקיש להו לחטאת להא מילתא, אבל כולי עלמא אית להו לענין זכרי כהונה, פרק "איזהו מקומן" (זבחים נה, א) לגבי כבשי עצרת. אבל לענין הא — לית ליה, דהא שלמי נזיר איתקשו לחטאת, ואפילו הכי סברי דכשרין.

איתיביה אשם בן שנה — הא דלא פריך ממתניתין דפרק בתרא דזבחים (קיב, ב), דקתני בה: עולת נזיר ועולת מצורע קודם זמנו ששחטן בחוץ — חייבין. והיינו טעמא: משום דחזיא לעולת נדבה בפנים, וקודם זמנו לא חזי לנזיר ומצורע — לא דמי כלל להכא. דהתם — אינהו גופייהו חזו לעולה, אבל הכא — מייתינן דגמר חובה מנדבה. תימה: דבפרק "אלו קדשים" (תמורה יט, ב) תנן: אשם בן שנה, והביאו בן שתים; בן שתים, והביאו בן שנה — כשרים, ולא עלו לבעלים לשם חובה. רבי שמעון אומר: כל עצמן אינם קדושים. והשתא, האי דקתני הכא "פסולין" — לא כרבי שמעון ולא כרבנן! ויש לומר: כדמשני פרק בתרא דזבחים (קטו, א) דפריך מהא דתני לוי: אשם נזיר ואשם מצורע ששחטן מחוסר זמן בבעלים, שחטן בחוץ — חייב. ומשני: כאן — לשמן, כאן — שלא לשמן. פירוש: שלא לשמן — כשרין, לשמן — פסולין. ומיהו קשה: לרב הונא, דאית ליה התם דליכא מידי דפסול לשמו, וכשר שלא לשמו, ומאי משני מהא? ואין לתרץ: בהפריש שתי אשמות לאחריות, כדמשני ארב דימי — דמדקתני "לא עלו" משמע דאין מצוה בכך! ותו: אמאי איצטריך למיתני "לא עלו לבעלים לשם חובה" — פשיטא דלא עלו, כיון דשלא לשמן איתעביד!

אשם נזיר ואשם מצורע ששחטן שלא לשמן כשרין — מהכא לא מצי לאוכוחי דילפינן אשם משלמים, מדמכשר בהו שלא לשמן — ד"אותה" דגבי חטאת הוא דממעט ליה. ולא דמי לשלמי ציבור — דלא ממעטינן מ"אותה" אלא קרבנות יחיד. והא דלא עלו לבעלים לשם חובה — מסברא הוא, ולא מטעם מילף. ואי "שלא כמצותן" דלעיל לאו היינו שלא לשמן — ניחא טפי. והא דכי אמרי לעיל "האי תנא דבי לוי הוא", לא בעי למיפרך מגופה: אמאי פסולין? דדלמא האי דמכשר עולה — דחזי לנדבה, אבל אשם דלא חזי לנדבה — מיפסל, ותנא אחרינא הוא. אבל מלוי אלוי פריך שפיר — דשלמי נזיר נמי לא חזו לנדבה, דטובא איתפליגו.

תרד ותטמא – אף על גב דמיפסדא לחולין, דעד השתא הוו חזו ליה בימי טומאה, והשתא לא חזו למידי. **ולא יטמאנה ביד** – לקבלה בכלים טמאים, כדי להציל החולין. **אף יטמא ביד** – אלמא "חטא בתרומה, כדי שתזכה בחולין"! **דלטומאה אזלא** – אם תפול בחולין נמי אבודה – לאו חוטא הוא. **כי אתא רב יצחק תנא שלא כמצותן** – שלא לשמן. לישנא אחרינא: שדינן בני שנה, והביא בני שתים. ומפי המורה שמעתיהו, ומפי רוב הגאונים, ולשון אחרון אינו כלום – דאם כן, מאי "ששחטן"? "שהביאן" מיבעי ליה! **ותעובר צורתן** – לפי שאין שורפין קדשים עד שיפסלו בלינה, משום בזיון קדשים. אלא אם כן פסולו בגופו, כגון פיגול וטמא. **דמקיש** – דכתיב גבי חטאת "ועשיתם שעיר עזים אחד לחטאת ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים". **תני פסולין** – כחטאת, דתנן: כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין, חוץ מפסח וחטאת. ולאידך לישנא מדמי להו לחטאת שעברה שנתה דפסולה, כדתנן: חמש חטאת מתות, במסכת תמורה (טו, א). **שלמי חובה משלמי נדבה** – דכשרין שלא לשמן, דבכלל כל הזבחים הן. ולאידך לישנא: אם נדר טלה לשלמים, והביא איל – כשר, כדאמרינן בפרק "הרי עלי [עשרון]" (מנחות קז, ב): "קטן", והביא גדול – יצא. רבי אומר: לא יצא, ואפילו רבי מודה דזבח כשר. **ושאר שלמי נזיר** – דלעיל מיניה קאי אקרבנות נזיר, בתוספתא דנזיר בפרק "נזיר שאכל אחד מכל האיסורין". וקתני: הראויין לבוא בן שנה, והביאו בן שתים; שתים, והביאו בן שנה – תגלחתו פסולה, וזבחיו לא עלו לו. ושאר שלמים, כגון שלמי נזיר דחובה הן, ששחטן שלא כמצותן, שלא לשמן. ולאידך לישנא: בן שנה, דשלמי נזיר "איל" כתיב בהו, ואיל – בן שתי שנים. **כשרין** – כשלמי נדבה, ונאכלין ליום ולילה כחומר שלמי נזיר, דדינו כדין תודה. דאמר מר: "שלמיו" – לרבות שלמי נזיר. **ואין טעונין לא לחם ולא זרוע** – הואיל ואין הנזיר ניתר בהן. קתני מיהא "כשרין", ואף על גב דאיתקש לחטאת, דכתיב "וכבשה אחת בת שנתה תמימה לחטאת ואיל אחד תמים לשלמים" (במדבר ו) – אלמא, מגמר שלמים משלמים, חובה מנדבה, עדיף ליה. **אשם בן שנה** – כגון דנזיר טמא ומצורע, דכתיב "כבש". **בן שתים** – כגון גזילות ומעילות, דכתיב "איל". **עולת נזיר ויולדת ומצורע** – דכתיב בהו "כבש". **בן שתי שנים כו' כשרין** – דגמרינן מעולת נדבה דאם נדר קטן, והביא גדול – הזבח כשר. **חוץ משלא לשמו** – דפסול בחטאת וכשר באשם. וקשיא לרבי יצחק, דקתני בהדיא דגמר עולת חובה מעולת נדבה. ואף על גב דגבי חטאת כתיבי עולת מצורע ועולת נזיר – לא מקשי לה לחטאת למיפסלינהו בני שתי שנים, דמגמר חובה מנדבה עדיף. ורבי יצחק נמי – ליגמר שלמי חובה משלמי נדבה, בין שלא לשמו בין לשתי שנים! ואי קשיא: מאי שנא אשם שלא כמצותו פסול יותר מעולה? תריץ: משום דלא אשכחן אשם נדבה למגמר מיניה. **תנא דבי לוי** – דגמר חובה מנדבה, ולא גמר חובה מחובה. **מחוסר זמן בבעלים** – קודם שיכלו שבעת ימי ספירתן, דאין אשם אלא בנזיר טמא. **ואי איתא** – דגמר תנא דבי לוי חובה מנדבה, לגמר אשם בן שתי שנים משלמים דנדבה בן שתי שנים! **דנין דבר שלא בהכשרו** – כגון שלמי נדבה שבאו שלא בהכשרן, כגון שלא לשמן או קטן והביא גדול. **ואין דנין דבר שלא בהכשרן** – כגון אשם נזיר בן שתים, מדבר שבהכשרן – מאשם גזילות בן שתים, שהרי הכשירו בכך. **יוצא בבמה** – הכשירו בכך, דהא ליכא קלעים.

תנא

תֵּרֵד וְתִטַּמֵּא, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בַּיָּד. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: אַף יְטַמְּאֶנָּה בַּיָּד! - שָׁאנֵי הָתָם, דִּלְטוּמְאָה קָא אָזְלָא. כִּי אֲתָא רַב יִצְחָק תָּנֵי: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן - פְּסוּלִין, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה. אֲמַר רַב נַחְמָן: מָר דְּמַקִּישׁ לְהוּ לְחַטָּאת - תָּנֵי "פְּסוּלִין", תַּנָּא דְּבֵי לֵוִי דְּגָמַר שַׁלְמֵי חוֹבָה מִשַּׁלְמֵי נְדָבָה - תָּנֵי "כְּשֵׁרִים". דְּתָנֵי לֵוִי: וּשְׁאָר שַׁלְמֵי נָזִיר שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן - כְּשֵׁרִין, וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה, וְנֶאֱכָלִין לְיוֹם וְלַיְלָה, וְאֵין טְעוּנִין לֹא לֶחֶם וְלֹא זְרוֹעַ. מֵיתִיבֵי: אָשָׁם בֶּן שָׁנָה וְהֵבִיא בֶּן שְׁתַּיִם, בֶּן שְׁתַּיִם וְהֵבִיא בֶּן שָׁנָה - פְּסוּלִין, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה. אֲבָל עוֹלַת נָזִיר וְעוֹלַת יוֹלֶדֶת וְעוֹלַת מְצוֹרָע שֶׁהָיוּ בְּנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים וּשְׁחָטָן - כְּשֵׁרִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל הַכָּשֵׁר בְּעוֹלַת נְדָבָה - כָּשֵׁר בְּעוֹלַת חוֹבָה, וְכָל הַפָּסוּל בְּחַטָּאת - פָּסוּל בְּאָשָׁם, חוּץ מִשֶּׁלֹּא לִשְׁמוֹ! - הַאי תַּנָּא, תַּנָּא דְּבֵי לֵוִי הוּא. תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי לֵוִי: אֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצוֹרָע שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - כְּשֵׁרִים, וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשׁוּם חוֹבָה. שְׁחָטָן מְחוּסַּר זְמַן בִּבְעָלִים, אוֹ שֶׁהָיוּ בְּנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים וּשְׁחָטָן - פְּסוּלִין. וְאִם אִיתָא, לִיגְמַר מִשְּׁלָמִים! - שְׁלָמִים מִשְּׁלָמִים - גְּמָר, אָשָׁם מִשְּׁלָמִים - לָא גְּמָר. וְאִי גְּמָר שְׁלָמִים מִשְּׁלָמִים, לִיגְמַר נַמִי אָשָׁם מֵאָשָׁם, אֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצוֹרָע מֵאֲשַׁם גְּזֵילוֹת וַאֲשַׁם מְעִילוֹת, אוֹ אֲשַׁם גְּזֵילוֹת וַאֲשַׁם מְעִילוֹת מֵאֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצוֹרָע! אֲמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי: דָּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ מִדָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ, וְאֵין דָּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ מִדָּבָר שֶׁבְּהֶכְשֵׁירוֹ. - וְלָא? וְהָא תַּנְיָא: מִנַּיִן לַיּוֹצֵא שֶׁאִם עָלָה, לֹא יֵרֵד? שֶׁהֲרֵי יוֹצֵא כָּשֵׁר בְּבָמָה!

תנא

תֵּרֵד התרומה לגת התחתונה, וְתִטַּמֵּא מעצמה מן החולין הטמאים, וְאַל יְטַמְּאֶנָּה בַּיָּד על ידי כלי טמא, אף שבכך יפסיד את החולין. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אַף יְטַמְּאֶנָּה בַּיָּד על ידי שיקבלנה בכלי טמא, כדי להציל את החולין. מוכח מדברי רבי יהושע, שאומרים לאדם חטא בתרומה לטמאותה בידים, כדי שתזכה בחולין, אף על פי שחוטא בדבר אחד וזוכה בדבר אחר, וקשה על תירוץ הגמרא לעיל, שאין אומרים לאדם חטא בדבר אחד כדי שתזכה בדבר אחר.

מתרצת הגמרא: שָׁאנִי הָתָם – שונה הדבר שם במשנה, דִּלְטוּמְאָה קָא אָזְלָא – שלטומאה הולכת התרומה מאליה, אף אם לא יטמאנה ביד, על כן לשיטת רבי יהושע אינו נחשב חוטא כלל במה שמטמאה, ואין להוכיח משם שאומרים לאדם חטא בדבר אחד כדי שתזכה בדבר אחר.

הגמרא מביאה דין נוסף מדיני בכשי עצרת: כִּי אֲתָא – כשבא רַב יִצְחָק, תָּנֵי – שנה, כִּכְשֵׁי שלמי עֲצֶרֶת – הבאים בחג השבועות עם שתי הלחם, שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן – שלא לשמם, פְּסוּלִין, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן – יעבור עליהם לילה ויפסלו בלינה, וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה וישרפו.

הגמרא מביאה שדין בכשי עצרת ששחטם שלא כמצותם שנוי במחלוקת: אָמַר רַב נַחְמָן לרב יצחק, מַר [–רב יצחק] דְּמַקִּישׁ לְהוּ לְחַטָּאת – שלומד שלמי עצרת מן ההיקש שהוקשו לחטאת בפסוק שבפרשת שתי הלחם (ויקרא כג יט) 'וְעַשִּׂיתֶם שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים', תָּנֵי – שונה, שהכבשים שנשחטו שלא לשמם פְּסוּלִין, כשם שחטאת שנשחטה שלא לשמה פסולה, אולם תָּנָא דְּבֵי לֵוִי – התנא בתוספתא שסידר לוי, דְּגָמַר – שלומד שַׁלְמֵי חוֹבָה מִשַּׁלְמֵי נְדָבָה, וסובר ששלמי עצרת שהם קרבן חובה דינם כשאר השלמים הבאים בנדבה שכשרים שלא לשמם, ואינו לומד בהיקש מחטאת, תָּנֵי ששלמי חובה שנשחטו שלא לשמם כְּשֵׁרִים, כשם ששלמי נדבה שנשחטו שלא לשמם כשרים. דְּתָנֵי לֵוִי – ששנה לוי בברייתא, קרבנות הנזיר שדינם קרבן בן שנה [כבש לעולה], והביאו בן שתיים, או קרבן הראוי לבא בן שתיים [איל לשלמים] והביאו בן שנה, ואחר כך גילח הנזיר את שערו, תגלחתו פסולה, ולא יצא ידי חובתו וצריך להביא קרבנות אחרים, וּשְׁאָר השלמים, כגון שַׁלְמֵי נָזִיר שחייב הנזיר להביא ביום השלמת נזירותו, שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא כְּמִצְוָתָן – שלא לשמם (כְּשֵׁרִין כשלמי נדבה, וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה, וצריך להביא שלמים אחרים לחובתו, ו)נֶאֱכָלִין לְיוֹם וָלַיְלָה כדין שלמי נזיר, וְאֵין טְעוּנִין לֶחֶם – סל המצות שמביא הנזיר, וְלֹא זְרוֹעַ בשילה מן האיל, כשלמי נזיר, משום שאין הנזיר ניתר על ידי קרבן זה מאיסורי הנזירות. אם כן מצינו, שאף שיש ללמוד שלמי נזיר בהיקש מחטאת, שנאמר בפרשת הנזיר (במדבר ו יד) 'וְכִבְשָׂה אַחַת בַּת שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים', אין תנא דבי לוי לומד מההיקש הזה, אלא משוותה שלמי נזיר שהם שלמי חובה לשלמי נדבה, שכשם ששלמי נדבה שנשחטו שלא לשמם כשרים, כך שלמי חובה שנשחטו שלא לשמם כשרים, והוא הדין לשלמי עצרת שהם שלמי חובה.

מקשה הגמרא על שיטת רב יצחק שאין למדים קרבן חובה מקרבן נדבה: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה על דברי רב יצחק, שנינו בברייתא (תוספתא זבחים פ"א ה"ב), מִי שחייב להביא אָשָׁם שדינו כבש בֶּן שָׁנָה, ושינה מדינו וְהֵבִיא איל בֶּן שְׁתַּיִם, או החייב להביא אשם שדינו איל בֶּן שְׁתַּיִם, וְהֵבִיא כבש בֶּן שָׁנָה, פְּסוּלִין, וּתְעוּבַּר צוּרָתָן – יעבור עליהם לילה ויפסלו בלינה, וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה וישרפו. אֲבָל עוֹלַת נָזִיר שמביא הנזיר ביום השלמת נזירותו, וְעוֹלַת יוֹלֶדֶת שמביאה יולדת ביום ארבעים ואחד לזכר ושמונים ואחד לנקבה, וְעוֹלַת מְצוֹרָע שמביא מצורע ביום השמיני לטהרתו, שדינם בבן שנה, שֶׁהָיוּ [כלומר, שהביאם] בְּנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, וּשְׁחָטָן, כְּשֵׁרִין. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר, כָּל הַכָּשֵׁר בְּעוֹלַת נְדָבָה, כָּשֵׁר בְּעוֹלַת חוֹבָה, וְכָל הַפָּסוּל בַּחַטָּאת, פָּסוּל בָּאָשָׁם, חוּץ מִשֶּׁלֹּא לִשְׁמוֹ, שפסול בחטאת וכשר באשם. אם כן מצינו שלמדים עולת חובה מעולת נדבה, שכשם שהנודר להביא עולה כבש בן שנה והביא איל בן שנתיים, קרבנו כשר, כך גם עולת חובה שדינה להביא כבש בן שנה ושינה והביא כבש בן שנתיים, קרבנו כשר. ואין למדים בהיקש מחטאת [לפסול], אף שעולת נזיר ועולת מצורע נאמרו בפסוק אחד עם החטאת, ואם כן קשה לרב יצחק שלומד בהיקש שלמי חובה מחטאת, שפסולים אם נשחטו שלא לשמם, ואינו לומד שלמי חובה משלמי נדבה, שכשרים אם נשחטו שלא לשמם.

מתרצת הגמרא: הַאי תַּנָּא – תנא זה ששנה את הברייתא, תָּנָא דְּבֵי לֵוִי הוּא, הלומד קרבן חובה מקרבן במותו הבא בנדבה, ואינו לומד קרבן חובה מקרבן חובה אחר, ועל כן אין מכאן קושיא על דברי רב יצחק החולק על תנא דבי לוי.

מקשה הגמרא סתירה מתנא דבי לוי על תנא דבי לוי: תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי לֵוִי, אֲשַׁם נָזִיר שמביא נזיר שנטמא ביום השמיני לטומאתו, וְאֲשַׁם מְצוֹרָע שמביא המצורע ביום השמיני לטהרתו, שֶׁשְּׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, כְּשֵׁרִים וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה, וחייבים להביא קרבן אחר לחובתם. אבל אם שְׁחָטָן מִחוֹפֵר זְמַן בַּבְּעָלִים – שטרם כלו שבעת ימי ספירתם ועדיין לא הגיע יום השמיני לטומאת הנזיר או לטהרת המצורע, אוֹ שֶׁהָיוּ כבשיהם בְּנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים במקום בני שנה כדינם, וּשְׁחָטָן, פְּסוּלִין.

מסיימת הגמרא את הקושיא: וְאִם אִיתָא – ואם אמת הדבר שתנא דבי לוי לומד קרבן חובה מקרבן נדבה, לִיגְמַר – שילמד אשם נזיר ואשם מצורע שהם קרבנות חובה, מִשְּׁלָמִים הבאים בנדבה, שכשם שאם נדר להביא לשלמים כבש בן שנה והביא בן שנתיים כשר, כך אשם נזיר ואשם מצורע שדינם בכבש בן שנה והביאו בן שנתיים יהיה כשר, ומדוע סובר לוי בברייתא שפסול.

מתרצת הגמרא: שְׁלָמִים מִשְּׁלָמִים נָמֵר – שלמי חובה משלמי נדבה לומד תנא דבי לוי, לפי שהם מין קרבן אחד, אך אָשָׁם מִשְּׁלָמִים שהם קרבנות שונים, לֹא נָמֵר.

מקשה הגמרא: וְאִי נָמֵר – ואם תנא דבי לוי לומד שְׁלָמִים מִשְּׁלָמִים שהם קרבנות שונים, לִיגְמַר נַמִּי – שילמד גם כן אָשָׁם מֵאָשָׁם, כגון אֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצוֹרָע שדינם בבן שנה, מֵאֲשַׁם גְּזֵילוֹת וַאֲשַׁם מְעִילוֹת שדינם בבן שנתיים, שכשם שבאשם גזילות ומעילות כשר איל בן שנתיים, כך באשם נזיר ומצורע אם הביא איל בן שנתיים יהיה כשר, אוֹ שילמד אֲשַׁם גְּזֵילוֹת וַאֲשַׁם מְעִילוֹת מֵאֲשַׁם נָזִיר וַאֲשַׁם מְצוֹרָע, שכשם שבאשם נזיר ומצורע כשר כבש בן שנה, כך באשם גזילות ומעילות אם הביא כבש בן שנה יהיה כשר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, דָּנִין – למדים דָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ – דבר שאין דינו בכך, כגון שלמי עצרת שדינם בבן שנה והביאם בני שנתיים, מִדָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ, כגון שלמים שנדר להביא בן שנה, ועל כן דינו בבן שנה, והביאו בן שנתיים, וְאֵין דָּנִין דָּבָר שֶׁלֹּא בְּהֶכְשֵׁירוֹ, כגון, אשם נזיר ומצורע שדינם בבן שנה ואין דינם בבן שנתיים, מִדָּבָר שֶׁבְּהֶכְשֵׁירוֹ – שהוא עיקר דינו, כגון אשם גזילות ואשם מעילות שעיקר דינם בבן שנתיים. לפיכך אין למדים שבאשם נזיר ואשם מצורע אם הביא איל בן שנתיים יהיה כשר, כשם שבאשם גזילות ואשם מעילות דינם באיל בן שנתיים, וכן להיפך.

מקשה הגמרא: וְלֹא, וכי אין למדים דבר שלא בהכשירו מדבר שבהכשירו, וְהָא תַּנְיָא – והרי שנינו בברייתא, מַנַּיִן המקור לַיּוֹצֵא – אימורי חטאת ועולה שיצאו מחוץ לחומת העזרה ונפסלו מלהקריבם על גבי המזבח, שֶׁאִם חזר לעזרה וְעָלָה על המזבח, שדינו שלא יֵרֵד ויוקטר על גבי המערכה, מבארת הברייתא, שהדין נותן שיהיה כשר שֶׁהֲרֵי יוֹצֵא כָּשֵׁר בַּבָּמָה, שאף שהוא בחוץ כשר להקטירו ואינו פסול, משום שאין לו מחיצות שיפסל ביוצא. אם כן מצינו שלמדים פסול יוצא בשעת איסור הבמות שהוא שלא בהכשירו, שהרי דינו שפסול מלהקרב על המזבח, מיוצא בבמה, שהוא דבר שבהכשירו שהרי עיקר דינו להקרב בחוץ.

מתרצת הגמרא: **הַתְּנָא אַ'זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה'** (ויקרא ו ב) **רִיבָּה, סָמִיךְ לֵיהּ** – על הפסוק 'זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה' נסמך התנא, שמלמדנו, שתורה אחת [דהיינו, דין אחד] יש לכל דבר שדינו לעלות למזבח, שאם עלה למזבח לא ירד אף אם הוא פסול. והלימוד מיוצא שכשר בבמה שהביאה הברייתא, אינו אלא אסמכתא וסימן לדבר בלבד, ואין להוכיח ממנו שלמדים דבר שלא בהכשירו מדבר שבהכשירו.

הגמרא מביאה דין נוסף בשלמי עצרת ששינה בשחיטתם: **תָּנֵי רַבָּה בַּר בַּר חָנָה קַמֵּיהּ דְּרַב** – לפני רב, **כִּבְשֵׁי שלמי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן לְשֵׁם אֵילִים,** שאמר בשעה ששחטם, ששוחטם לשם אילים, **כְּשֵׁרִין, וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה,** ולא יצאו הציבור ידי חובתם וצריכים להביא כבשים אחרים.

אָמַר לֵיהּ רַב לרבה בר בר חנה, אין הדין כן, אלא **עָלוּ וְעָלוּ** הכבשים לציבור לחובתם.

הגמרא מביאה מחלוקת בדברי רב: **אָמַר רַב חִסְדָּא, מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב** – נראה לי לבאר את דברי רב, **בְּכִבְשֵׁי** השוחט, שהקרבנות ששוחט הם **אֵילִים, וּשְׁחָטָן לְשֵׁם כְּבָשִׂים** – ואמר ששוחטם לשם כבשים, שבאופן זה עלו לציבור לחובתם, **שֶׁהֲרֵי כְּבָשִׂים לְשֵׁם כְּבָשִׂים נִשְׁחֲטוּ,** ואף שהיה סבור שהם אילים, הרי לא פירש בפיו, ומחשבתו לבד לא מועילה, **אֲבָל בְּכִבְשֵׁי שאֵילִים הם, וּשְׁחָטָן לְשֵׁם אֵילִים, לֹא עלו לציבור לחובתם,** משום ששחטם שלא לשמם, ואף שטועה היה, **עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה** – מחשבת שלא לשמה העוקרת את שם הקרבן לשם קרבן אחר, עוקרת אף בטעות, שלא התכוין הכהן לכך.

וְרִבָּה אָמַר, עֲקִירָה בְּטָעוּת לֹא הָוְיָא עֲקִירָה, ולכך אף אם שחטם לשם אילים, עלו הכבשים לציבור לחובתם, משום שמחשבת שלא לשמה שהיתה בטעות, אינה מועילה.

מקשה רבה על שיטת עצמו: **אָמַר (רבא) [רַבָּה] וּמוֹתְבִינַן אַשְׁמַעְתִּין** – יש לי להקשות על דברי, ששנינו במשנה (גיטין נד:), **הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּיגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ,** שעבדו אחת מעבודות הדם במחשבת חוץ לזמנו, ובכך התפגל הקרבן ונפסל, אם היו **מְזִידִין, חַיָּבִין** לשלם לבעלים את דמי הקרבן. ומדייק רבה: משמע שדווקא מזידים חייבים, **הָא שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין. וְתָנֵי עָלָהּ** – על משנה זו, **פִּיגּוּלָן פִּיגּוּל,** אף שהיו שוגגים. **הֵיכִי דָּמֵי** דין זה שפיגולם פיגול אף בשוגג, באיזה אופן מדובר, **אִילֵימָא** הכהן **דְּיָדַע הַחַטָּאת הִיא,** שנאכלת ליום ולילה, **וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ** – ומחשב עליה **לְשֵׁם שְׁלָמִים,** לאכלה כשלמים לשני ימים ולילה, והתפגלה בכך שחישב לאכלה חוץ לזמנה, וכי **הַאי שׁוֹגְגִין** – וכי באופן זה נחשבים שוגגים, והרי **מְזִידִין הָווּ,** שהרי חישבו עליה לשם שלמים אף שידעו שהיא חטאת, **אֶלָּא לָאו** ודאי מדובר, **דִּכְסָבוּר** הכהן **שֶׁשְּׁלָמִים הוּא, וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ לְשֵׁם שְׁלָמִים,** וטועה היה שהרי היא חטאת, ואף על פי כן **קָתָנֵי שפִּיגּוּלָן פִּיגּוּל, אַלְמָא** – מוכח שעֲקִירָה **בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבה, **לְעוֹלָם דְּיָדַע** הכהן **דְּחַטָּאת הִיא, וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ בכוונה לְשֵׁם שְׁלָמִים, ומדובר בְּאוֹמֵר מוּתָּר,** שהיה סבור שמותר לשחוט חטאת לשם שלמים, ונחשב שוגג בזה, אך אין זו עקירה בטעות.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על דעת רבה: **מַתִּיב** – הקשה **רַבִּי זֵירָא,** שנינו בברייתא (תוספתא פ"א ה"א), **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל מִנְחוֹת שֶׁנִּקְמְצוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, כְּשֵׁרוֹת, וְעָלוּ לַבְּעָלִים לְשֵׁם חוֹבָה, לפי שֶׁאֵין הַמִּנְחוֹת דּוֹמוֹת לְזֶבָחִים** – לקרבנות, שדינם שאם נשחטו שלא לשמם, לא עלו לבעלים לשם חובתם, מפני שֶׁהַקּוֹמֵץ מנחת **מַחֲבַת לְשֵׁם** מנחת **מַרְחֶשֶׁת, מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ שֶׁהִיא** מנחת **מַחֲבַת** ואינה מנחת מרחשת כמו שחישב, וכמו כן הקומץ מנחת חוטא או מנחת קנאות שבאה **חֲרֵבָה** [–יבשה] **לְשֵׁם** מנחה **בְּלוּלָה** בשמן, **מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ שֶׁהִיא חֲרֵבָה** ואינה בלולה בשמן כמו שחישב, וכיון שניכר שמחשבתו שקר אינה מועילה, **אֲבָל בַּזְּבָחִים** [–בקרבנות] **אֵינוֹ כֵּן,** שהרי **שְׁחִיטָה אַחַת לְכוּלָּן,** וקַבָּלָה אַחַת לְכוּלָּן, וְזְרִיקָה אַחַת לְכוּלָּן, ואין שינוי ביניהם בעבודתם, ואין מעשיהם מוכיחים איזה קרבן הם, ולכך מחשבתו מועילה.

מסיים רבי זירא את הקושיא: **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דְּיָדַע** הכהן **דְּמנחת מַחֲבַת הִיא,** ואף על פי כן **קָא קָמִיץ לָהּ** – קומץ ממנה **לְשֵׁם** מנחת **מַרְחֶשֶׁת, כִּי מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין מַאי הָוֵי** – מה בכך שמעשיה מוכיחים, **הָא מִיעָקֵר קָא עָקִיר לָהּ** – והרי כיון שיודע שהיא מחבת, ומכוין בקמיצתה לשם מרחשת, עוקר את שמה, **אֶלָּא לָאו** ודאי מדובר, **דִּכְסָבוּר** הכהן **שמַרְחֶשֶׁת הִיא, וְקָא קָמִיץ לָהּ לְשֵׁם מַרְחֶשֶׁת, וְטָעָה,** שהיתה מחבת, אך לא כיון לעקור שמה, **דְּהָכָא הוּא** – שדווקא באופן זה, משום **דְּמַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ** אין מחשבתו מועילה לפסול, ולא משום שהיא עקירה בטעות, **הָא בְּעָלְמָא,** בקרבנות שאין מעשיהם מוכיחים עליהם, **עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה,** וקשה לרבה הסובר שעקירה בטעות אינה עקירה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרבי זירא, **לְעוֹלָם** מדובר בברייתא, **דְּיָדַע** הכהן **דְּמַחֲבַת הִיא, וְקָא קָמִיץ לָהּ לְשֵׁם מַרְחֶשֶׁת,** ואין זו עקירה בטעות, **וּדְקָא אָמְרַת** – ומה שהקשית, **כִּי מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ מַאי הָוֵי,** אינו קשה, משום שמה שאמר **(רבא) [רַבָּה],** לְמַעֲמִיהּ – לשיטתו אמר זאת, **דְּאָמַר (רבא) [רַבָּה]** (לעיל ב:), **מַחֲשָׁבָה דְּלֹא מִינְכְּרָא** – שאין ניכר בה שאינה אמת, כגון בקרבנות בהמה, שאין ניכר במעשיו שאין זה הקרבן שחישב עליו, **פָּסַל רַחֲמָנָא** – פסלה התורה, ואילו **מַחֲשָׁבָה דְּמִינְכְּרָא** שאינו חושב אמת, כגון במנחות, שניכר במעשיו שאין זו המנחה שחישב עליה, **לֹא פָּסַל רַחֲמָנָא,** לפי שאינה נחשבת כמחשבה. ולכן אין מחשבת שלא לשמה פוסלת במנחות, אף שבכוונה עוקר את שמה, ואין ראיה מן הברייתא שעקירה בטעות נחשבת עקירה.

משנה

המשנה מפרטת מצוות נוספות שאינן מעכבות זו את זו: **הַתְּמִידִין** – שני כבשים שמקריבים לעולת התמיד, האחד בשחרית והשני בין הערבים, **אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַמּוּסָפִין** – שאם הביאו מוספים קודם לתמיד אינם נפסלים בכך. **וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין אֶת הַתְּמִידִין** – שאם הביאו תמיד של בין הערבים קודם למוספים אינם נפסלים בכך. **וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה** – שכאשר מביאים כמה קרבנות מוספים, אין אלו מעכבים את אלו.

דין נוסף: אם **לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ** לעולת התמיד **בַּבּוֹקֶר,** אף על פי כן **יַקְרִיבוּ** את של **בֵּין הָעַרְבַּיִם,** שאין הראשון מעכבו. ואף אם הכהנים שנבחרו להקריבו לא הקריבוהו בבוקר במזיד, רשאים להקריב בעצמם בין הערבים.

דעה החולקת: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵימָתַי** רשאים אותם הכהנים להקריב בין הערבים, דווקא **בִּזְמַן** שלא הקריבוהו בבוקר מפני **שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין. אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין** ולכן **לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבּוֹקֶר,** קנסום חכמים שלא **יַקְרִיבוּ** בעצמם **בֵּין הָעַרְבַּיִם,** אלא אחרים יקריבוהו.

המשנה מביאה דין דומה בענין הקטורת, שמצוה להקטיר ממנה משקל מנֶה בכל יום, מחציתו בבוקר ומחציתו בין הערבים: אם **לֹא הִקְטִירוּ קְטוֹרֶת בַּבּוֹקֶר, יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם.** ויקטירו אז במשקל מחצית המנה בלבד.

דעה החולקת: **אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרֵיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם** – כאשר מקטירים רק בין הערבים, יקטירו במשקל מנה שלם.

רבי שמעון נותן טעם לדבריו מדוע צריך להקטיר את כולה: מפני **שֶׁאֵין מְחַנְּכִין** [–חונכים] **אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב** להתחיל להשתמש בו לראשונה, **אֶלָּא בִּקְטוֹרֶת הַסַּמִּים** בין הערבים, ואז מקטירים משקל מנה שלם בפעם אחת. לפיכך גם בשאר ימים כשלא הקטיר בשחרית מקטיר בין הערבים את כולה.

ומביאה המשנה דין חינוך בכלים נוספים שהיו בבית המקדש: **וְלֹא** מחנכים את **מִזְבַּח הָעוֹלָה אֶלָּא בְּהקרבת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר. וְלֹא אֶת הַשֻּׁלְחָן** של לחם הפנים **אֶלָּא בְּלֶחֶם הַפָּנִים, בְּשַׁבָּת. וְלֹא אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּהדלקת כל שִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ, בֵּין הָעַרְבַּיִם.**

המשך בעמוד מג

רש"י

תנא אזאת תורת העולה **קאי** – תורה אחת לכל העולים, שאם עלו – לא ירדו. במסכת נדה בפרק "יוצא דופן" (מו, א). והאי דנקט במה – אסמכתא וסימנא בעלמא. **לשום אילים** – דאמר "הריני שוחטן לשום אילים". **לבעלים** – צבור. **עקירה בטעות** – כגון האי, דאי היה ידע דכבשים נינהו – הוה שחיט להו לשם כבשים. **ומותבינן אשמעתין** – אדידיה גופיה קא מותיב. **מזידין חייבין** – לשלם לבעלים דמי קרבן. **פיגול פיגול** – דשוגגין, ואין צריך לומר דמזידין. **ומחשב בהו לשום שלמים** – לאוכלן שני ימים ולילה אחד, דהשתא חישב לאכול חטאת חוץ לזמנו, דפיגול הוא, דדין חטאת יום ולילה. **ובאומר מותר** – לשנות, דהיינו שוגגין. **שנקמצו** – מחבת ומרחשת – שני כלים הם: מחבת – עבה ומעשיה קשין, ומרחשת – עמוקה ומעשיה רכין. **חריבה** – מנחת חוטא, דכתיב (ויקרא ה) "לא יתן עליה שמן". **ורבא למעמיה** – דאמר בפרק קמא. **מחשבה דלא מינברא** – אם הוא מכזב אם לאו – פסל רחמנא. **מחשבה דמינברא** – שהוא מכזב – לא פסל רחמנא. **משנה** התמידין אין מעכבין המוספין – מפרש בגמרא. וכולה היתה קריבה – כל המנחה שלם. **שאין מחנכין** – בגמרא מפרש מאן דכר שמיה. **אלא** בקטורת הסמים – שלימה של מנה, ובין הערבים. ובגמרא מפרש מנלן. **גמרא תדיר ומקודש** – תדיר – בכל יום, ומקודש – שהיום יום טוב הוא, דאי לאו יום טוב – ליכא מוסף. ומוספין לא הוו אלא מקודש. לשון אחר: תמידין מקודשים – קודם מוספים, דתמידין קרבי ברישא. **תמידין דלמחר ומוספין דהאידנא** – כגון דיש להם בשבת שני כבשים לבד התמידין, וקא מיבעיא ליה: אם יקריבם היום למוספין ולא יהו לו תמיד למחר, או יניחם לצורך תמיד מחר. **מוספין דהאידנא מקודש נינהו** – דהיום שבת קודש, ותמידין דלמחר – לא הוו להו מקודש, דלמחר – חול. לישנא אחרינא: מוספין הוו מקודש – קודם תמידין, דמוספין יקרבו היום, ותמידין לא יקרבו היום עד למחר. **אילימא דאית ליה** – תמידין ומוספין. **וליקדם** – קאמר, דאין מעכבין זה את זה, דאי בעי – תמידין קריב ברישא, ואי בעי – מוספין מקריב ברישא. העולה – משמע: העולה תהא ראשונה לכל הקרבנות.

אלא

עקירה בטעות הויא עקירה — צריך עיון: הא דתניא בתוספתא בפרק קמא דזבחים, כבשי ציבור ששחטן לשם כבשים, ונמצאו אילים — עלו לציבור לשם אילים. אילים של ציבור ששחטן לשם אילים, ונמצאו כבשים — עלו לשם כבשים. אלמא, עקירה בטעות — לא הויא עקירה! ושמא משום שלמי נדבה קאמר, ותנא הוא דלא מפרש.

וקא מפרש בה לשלמים — כלומר, לאוכלן שני ימים. וכפירוש הקונטרס. **מתיב** רבי זירא רבי שמעון אומר — נראה דרבי זירא לית ליה לא כרבה ולא כרב אשי דריש מכילתין (ב, א), אלא טעמא דנפשיה קאמר כדמשמע. ולא מסיק אדעתא קושיא דרבי שמעון אדרבי שמעון.

וצריך עיון.

תדיר ומקודש — לשון ראשון פירש הקונטרס: ביום קדוש. וכן משמע בסוף "כל התדיר" (זבחים צא, א): אטו שבת למוסף אהני, לתמיד לא אהני?! וקצת קשה: דהתם לא מייתי הא, והכא לא מייתי ההיא דהתם! ולשון אחר פירש בקונטרס: אותו שזמנו עבשיו מיקרי "מקודש". והא דנקט תמידין דלמחר ומוספין דהאידנא, דמשמע דתמיד של בין הערבים קודם למוסף, והא לא מקודש הוא! התם מטעמא אחרינא, דהכי קאמר רחמנא: כל היכא דאיכא אחד בבוקר — עשה שני בין הערבים. **תלמוד** לומר וערך עליה העולה — תימה: דבפרק "כל התדיר" (שם פט, א) נפקא ליה מדכתיב "מלבד עולת הבוקר תעשו את אלה" — מכלל דתמיד קרב ברישא! ויש לומר: דקרא דהכא איצטריך למנחות חביתין, דאף על גב דתדיר. וכן משמע בפרק "אמר להם הממונה" (יומא לד, א): איברין קודמין למנחה, דכתיב "וערך עליה העולה", ועל כרחך מנחת חביתין קאמר, דמנחת נסכים נפקא לן מדכתיב "עולה ומנחה", כדאיתא לעיל בפירקין (מד, ב). ופרק קמא דתמיד (כח, ב) נמי אמרינן: למימרא דחביתין קדמי, והתניא: "וערך" וכו', ומהכא גמרינן לכל מיני דמים דקדמי לחביתין, דתנן בפרק "כל התדיר" (זבחים פט, א): העופות קודמין למנחות, שהללו מיני דמים. ואי לא מהכא, מנא ליה האי? ומיהו קשיא: הכא אמאי לא מייתי מתניתין דלענין מוספין איירי? דאין לומר: דהכא מיירי דאית ליה ולקדם, והתם איירי דלית ליה — דהתם נמי איירי דאית ליה, דומיא דדם חטאת קודם לדם עולה דתנן התם! ויש לומר: משום דלא יהא דבר קודם משמע טפי עיכובא, אייתיה. מיהו תימה: דב"הגחל קמא" (בבא קמא) קיא, א) תנן: הביא אשמו עד שלא הביא גזילו — לא יצא. ומפרש בגמרא: משום דכתיב "מלבד איל הכפורים" — מכלל דכסף ברישא. ופריך: אלא מעתה, "מלבד עולת הבוקר" — הכי נמי דמוספין קרבי ברישא?! והתניא: "וערך עליה העולה"

תוספות

תַּנָּא אַ"וֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה" רִיבָּה סָמֵיךְ לֵיהּ. תָּנֵי רַבָּה בַּר בַּר חָנָה קַמֵּיהּ דְּרַב: כִּבְשֵׂי עֲצֶרֶת שֶׁשְּׁחָטָן לְשׁוּם אֵילִים - כְּשֵׁרִין, וְלֹא עָלוּ לַבְּעָלִים לְשׁוּם חוֹבָה. אָמַר לֵיהּ רַב: עָלוּ וְעָלוּ. אָמַר רַב חִסְדָּא: מִסְתַּבְּרָא מִילְּתֵיהּ דְּרַב בִּכְסָבוּר אֵילִים וּשְׁחָטָן לְשׁוּם כְּבָשִׂים, שֶׁהֲרֵי כְּבָשִׂים לְשׁוּם כְּבָשִׂים נִשְׁחֲטוּ. אֲבָל כְּסָבוּר אֵילִים וּשְׁחָטָן לְשׁוּם אֵילִים - לֹא, עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה. וְרַבָּה אָמַר: עֲקִירָה בְּטָעוּת לָא הָוְיָא עֲקִירָה. אָמַר רָבָא, וּמוֹתְבִינַן אַשְׁמַעְתִּין: הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּיגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ, מְזִידִין - חַיָּבִין, הָא שׁוֹגְגִין - פְּטוּרִין, וְתָנֵי עֲלָהּ: פִּיגּוּלָן פִּיגּוּל. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּיָדַע דְּחַטָּאת הִיא וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ לְשׁוּם שְׁלָמִים - הַאי שׁוֹגְגִין? מְזִידִין הָווּ! אֶלָּא לָאו דִּכְסָבוּר שְׁלָמִים הוּא, וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ לְשׁוּם שְׁלָמִים, וְקָתָנֵי: פִּיגּוּלָן פִּיגּוּל, אַלְמָא עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה! אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: לְעוֹלָם דְּיָדַע דְּחַטָּאת הִיא, וְקָא מְחַשֵּׁב בָּהּ לְשׁוּם שְׁלָמִים, וּבְאוֹמֵר מוּתָּר. מְתִיב רַבִּי זֵירָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כָּל מִנְחוֹת שֶׁנִּקְמְצוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - כְּשֵׁרוֹת, וְעָלוּ לַבְּעָלִים לְשׁוּם חוֹבָה, שֶׁאֵין הַמִּנְחוֹת דּוֹמוֹת לַזְّבָחִים, שֶׁהַקּוֹמֵץ מַחֲבַת לְשׁוּם מַרְחֶשֶׁת - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ שֶׁהִיא מַחֲבַת, חֲרֵבָה לְשׁוּם בְּלוּלָה - מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ שֶׁהִיא חֲרֵבָה. אֲבָל בַּזְּבָחִים אֵינוֹ כֵּן, שְׁחִיטָה אַחַת לְכוּלָּן, קַבָּלָה אַחַת לְכוּלָּן, זְרִיקָה אַחַת לְכוּלָּן. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּיָדַע דְּמַחֲבַת הִיא, וְקָא קָמֵיץ לָהּ לְשׁוּם מַרְחֶשֶׁת - כִּי מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין מַאי הָוֵי? הָא מִיעֲקַר קָא עָקִיר לָהּ! אֶלָּא לָאו דִּכְסָבוּר מַרְחֶשֶׁת הִיא, וְקָא קָמֵיץ לָהּ לְשׁוּם מַרְחֶשֶׁת, דְּהָכָא הוּא דְּמַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ, הָא בְּעָלְמָא - עֲקִירָה בְּטָעוּת הָוְיָא עֲקִירָה! אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: לְעוֹלָם דְּיָדַע דְּמַחֲבַת הִיא, וְקָא קָמֵיץ לָהּ לְשׁוּם מַרְחֶשֶׁת, וּדְקָא אָמְרַתְּ: כִּי מַעֲשֶׂיהָ מוֹכִיחִין עָלֶיהָ מַאי הָוֵי? רָבָא לְטַעֲמֵיהּ, דַּאֲמַר רָבָא: מַחֲשָׁבָה דְּלָא מִינְבְּרָא - פְּסָל רַחֲמָנָא, מַחֲשָׁבָה דְּמִינְבְּרָא - לָא פְּסָל רַחֲמָנָא. **מִשְׁנָה** הַתְּמִידִין אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַמּוּסָפִין, וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין אֶת הַתְּמִידִין, וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבּוֹקֶר - יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין וְלֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבּוֹקֶר - לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבּוֹקֶר - יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרִיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁאֵין מְחַנְּכִין אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים, וְלֹא מִזְבַּח הָעוֹלָה אֶלָּא בְּתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, וְלֹא אֶת הַשּׁוּלְחָן אֶלָּא בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּשַׁבָּת, וְלֹא אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ בֵּין הָעַרְבַּיִם. **גְּמָרָא** בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין מֵרַב חִסְדָּא: צִיבּוּר שֶׁאֵין לָהֶן תְּמִידִין וּמוּסָפִין, אֵי זֶה מֵהֶן קוֹדֵם? הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא תְּמִידִין דְּיוֹמֵיהּ וּמוּסָפִין דְּיוֹמֵיהּ - פְּשִׁיטָא, תְּמִידִין עֲדִיפִי, דְּהָווּ לְהוּ תָּדִיר וּמְקוּדָּשׁ! אֶלָּא תְּמִידִין דִּלְמָחָר וּמוּסָפִין דְּהָאִידָּנָא: תְּמִידִין עֲדִיפִי - שֶׁכֵּן תָּדִיר, אוֹ דִּלְמָא מוּסָפִין עֲדִיפִי - דְּהָווּ לְהוּ מְקוּדָּשׁ? אָמַר לֵיהּ, תְּנִיתוּהָ: הַתְּמִידִין אֵין מְעַכְּבִין אֶת הַמּוּסָפִין, וְלֹא הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין אֶת הַתְּמִידִין, וְלָא (אֶת) הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּאִית לֵיהּ, וּלְקַדֵּם - וְהָתַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר קוֹדֵם לְתָמִיד שֶׁל שַׁחַר? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה", וְאָמַר רָבָא: "הָעֹלָה" - עוֹלָה רִאשׁוֹנָה!

אלא

תוספות

העולה". והשתא ליפרוך ממתניתין דדרשא מהא איפכא, דעולת הבקר קדמה ברישא! לכך נראה לפרש: דמהכא לא נפקא לן אלא הקטרה, דכולי קרא — בהקטרה איירי. ומהתם נפקא לן עבודת דם, דכתיב "תעשו" — משמע: עשיית הדם. ופרק "הגוזל [קמא"] (בבא קמא קיא, א) איצטריך לאיתויי האי קרא. דהא לא כתיב אלא הקטרה אשה ריח ניחוח קמי תמיד, ודלמא הקטרת מוסף קדמה? ועשיות בתר הכי (מלבד איכתיבו) — כדכתיב (במדבר כח) "מלבד עולת התמיד תעשו את אלה". תימה: למה לי קרא דתמיד קודם למוסף? תיפוק ליה דתדיר קודם, דאף על גב דקדמי בקרא, אמרינן בזבחים (פט, א) דמוספי חודש קדמי למוספי ראש השנה, אף על גב דכתיב "מלבד עולת החדש" לבטוף. ואי מיפסיל ביוצא — ניחא, ובסמוך נפקא דלא מיפסיל! ויש לומר: דהיא גופא שמעינן, מה עולה — שאין לאחר, אף על גב דכתיב "מלבד" לבטוף. והא דאמרינן בריש "כל התדיר" (זבחים פט, ב): יכול יהא חטאת קודמת למעשה עולה, משום דכתיב "ועשה את האחד חטאת ואת האחד עולה"? תלמוד לומר: "ופר שני בן בקר תקח לחטאת". יכול תהא עולה קודמת לכל מעשיה? תלמוד לומר: "ועשה" וגו'. הא ביצד? דם חטאת — קודם לדם עולה, מפני שמרצים. אברי עולה קודמין לחטאת — מפני שבולה כליל. אלמא בעי לאקדומי אפילו מהקטרה, אף על גב דכתיב "ועשה" דלא משמע אלא עשיית הדם — לאו מילתא היא. דכיון דגלי גבי תמידין, הוא הדין נמי התם. אי נמי: מ"והקריב את אשר לחטאת ראשונה" הוה קא דריש, דמיניה דרשינן (זבחים צ, א): זה בנה אב: כל החטאות קודמות לעולה. אי נמי: אי לאו קרא, הוה אמינא: מאי דבעי בהקטרה — מקדים ברישא. ותימה: למה לי קרא ד"העולה"? בלא האי קרא נמי תיפוק לי מיוקדם דבר שנאמר בו "בבקר" מדבר שלא נאמר בו אלא "ביום" — דמשמע בעיצומו של יום. דמיניה שמעינן בפרק "תמיד נשחט" (פסחים נח, א) דמוספין קרבי עד שש. והכי אמרינן פרק "אמר להם הממונה" (יומא לג, ב): קטורת קודם לאברים — יוקדם דבר שנאמר בו "בבקר בבקר" לדבר שלא נאמר בו אלא "בבקר"? ויש לומר: אהא לא קשיא מידי, דאי לאו "העולה" — הוה דרשינן "מלבד" כדבעי למדרשיה ב"הגוזל קמא" (בבא קמא) קיא, א). אלא אי קשיא — לישתוק מ"מלבד", ואי מיפסיל בכך — נראה שפיר דמההוא לא שמעינן פסול. אי נמי: מ"יוקדם" לא שמעינן אלא שמצוה להקדים, אבל אם הקדים ושחט — יגמור. ומהכא שמעינן — דלא. ותימה: הא דאמרינן ריש עירובין (ב, א): שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל — פסולין. ותיפוק לי דאם כן, אקדמינהו קודם תמיד. דפשטא דמילתא משמע: קודם שנפתחו באותו יום. וכן נמי לקמן פרק "שתי מדות" (פט, ב): עולת תמיד ששחטה שלא לשמה — בשרה. ואמאי? הא קודם תמיד איתעביד! מיהו מהתם לא קשיא מידי — דשחיטה, לאו עבודה היא, דלא הויא בכלל עשיה. מיהו תימה: דאמרינן פרק "אמר להן הממונה" (יומא כט, א) ופרק "שתי הלחם" (מנחות ק, א): לא זו בלבד אמרו, אלא אפילו עולת העוף ומנחה שנקמצה — תצא לבית השריפה. וא"לילה" קאי. ותיפוק ליה דקמי תמיד עבדינהו, אבל משום קודם פתיחת דלתות ההיכל — לא מיפסלי, דלא כתיב בהו "פתח"! ושמא, כיון דאבתי לא מטא זמן תמיד — קרא לא איירי בהכי. אי נמי: לא מיפסיל בשביל כך, כדמסקינן הכא: למצוה בעלמא. וכן משמע פרק תמיד נשחט (פסחים נט, ב) דעשה דפסח ועשה דאכילת קדשים דחי לעשה דהשלמה דדרשינן עליה השלם כל הקרבנות כולם, ואי הוה מיפסל לא שייך ביה דחייה, ועליה השלם מהאי קרא (ויקרא ו) ד"וערך עליה העולה" הוא דדרשינן וכיון דהתם לא מיפסל הוא הדין הכא. וכן משמע נמי שלהי "מי שהיה טמא" (שם צח, א) בבור שנתערב בפסח, אם חבורת כהנים — יאכלו. ונתערבו מחיים קאמר, מדפריך בגמרא: והא אין מביאין קדשים לבית הפסול [ופירש רש"י:] והוה ליה למימר ירעו עד שיסתאבו, וזמן שחיטת פסח אחר תמיד הוא, ואפילו הכי לא מיפסיל הבבור. וכן משמע נמי ב"האשה" (שם פח, ב): חמשה שנתערבו עורות פסחיזהן [זה בזה], ונמצאת יבלת באחד מהן [כו"], ופטורין מלעשות (פסח ראשון ו) פסח שני. ופריך טובא: ונייתי פסח שני, וניתני במותר פסח! ודחיק טובא לשנויי. והשתא, אי מפסיל, מאי קשיא ליה? הא פסח שני זמנו נמי אחר תמיד, דלא חשיב ליה בין דברים שבין פסח ראשון לפסח שני. ואם כן, אי שלמים הוי, דמותר הפסח קרב שלמים — הא מיפסלי! ואין לומר: דעשה דפסח דחי לעשה דהשלמה, דהא לא הוי אלא ספיקא בעלמא. ומיהו קשיא בהכי: כיון דאיכא איסורא דאורייתא, היכי מקריבין לבתחלה? ואין לומר: דמשום ספיקת פסח דחי ליה איסורא דאורייתא. ותו, דמסקינן התם דמשום סמיכה שבקינן ליה, דליכא נמי אלא מצוה בעלמא, וגבי בכור דוחה נמי (דבמותר הפסח איירי). לכך נראה: דודאי בתמיד של שחר, דכתיב "תעשו" — הוא דמעבכי עשיות דדם, אבל בתמיד של ערב — לא מעבכא אלא הקטרה. דכולי קרא בהקטרה איירי. וכן משמע בריש "תמיד נשחט" (שם נט, א), דמוקי לה בחטאת העוף, שאין למזבח אלא דמה. אי נמי: בבהמה, ומעלה ומלינה בראשו של מזבח. ואי קרא לא איירי אלא בהקטרה — ניחא דלא מעבכא אלא הקטרה, ד"עליה השלם כל הדהקטרות כולן" משמע. אבל אי מ"תעשו" נפיק, דמסתבר לאשוויי תמיד של שחר לתמיד של ערב, מאי טעמא לא מעבכא נמי עשייה? והשתא ניחא דהני איירי בשלא הקטיר התמיד, דהקטרת אימורים — כל הלילה, כדדרשינן לעיל (כו, ב). וההוא דריש "תמיד נשחט" דמוקי לה בחטאת העוף, לא בעי לאוקומה כי האי גוונא — דאם כן, מאי דחייה איכא? אבל השתא, איכא דחייה מדרבנן מיהא, גזירה אטו הקטרה. מיהו בשמעתין מוכח דלא הוי אלא למצוה. ותימה: דבפרק "אלו דברים" (פסחים עג, ב) אמרינן: שחטו, ונודע שמשכו ידיהם קודם או שנטמאו — ישרף מיד. ופריך: ואי אמרת לא בעי עקירה — פסולו מחמת מאי הוי? ששחטו אחר תמיד של בין הערבים. אלמא, בהכי מיפסיל! ויש לומר: דהאי דנשרף — לפי שלבתחילה אסור להקטירו, וממילא יפסל. והא דאין מעלה ומלינה — דקסבר: לינה מועלת בראשו של מזבח. ואף על גב דהקטרת אימורים לא מעבכ, כי אבדו כשר באבילה — הני מילי כי איחזו להקטרה, אבל הכא — הא לא איחזו. אי נמי: מדרבנן אסור ליזרק. ולפירוש זה לא קשיא מידי מה שמביא רבינו יצחק בן אברהם, דתניא בתוספתא דפסחים: כל הקדשים שהקריבן קודם תמיד של שחר, או שעיכבן אחר תמיד הערב — פסולין. והשתא, אי אמרת דמדרבנן פסילי שלא ליזרק — ניחא. מיהו "הקריבו" משמע שהקריב כולו, ואדרבה אי בשחטן איירי — קשיא קודם תמיד של שחר אפילו אסרינן ליזרק, אמאי פסלינן ליה? הלא

רש"י

אֶלָּא פְּשִׁיטָא דְּלֵית לֵיהּ, וְאִי דְּיוֹמֵיהּ אַמַּאי? תָּדִיר וּמְקוּדָּשׁ - תָּדִיר עָדִיף! אֶלָּא לָאו דִּלְמָחָר, וְקָתָנֵי: אֵין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה - אַלְמָא כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ! - אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: לְעוֹלָם דְּאִית לְהוּ, וּלְקַדֵּם. וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר קוֹדֵם - מִצְוָה בְּעָלְמָא הוּא. תָּא שְׁמַע: אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים כְּדֵי לְשַׁבָּת וְלִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה. הֵיכִי דָּמֵי? אִילֵימָא דְּאִית לֵיהּ - תְּמִידִין וּמוּסָפִין טוּבָא הָווּ! אֶלָּא לָאו דְּלֵית לֵיהּ - וּשְׁמַע מִינָּהּ: תְּמִידִין עֲדִיפִי! - לָא, לְעוֹלָם דְּאִית לֵיהּ, וְהָכִי קָא אָמַר: אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה, וּמַנִּי? - בֶּן בַּג בַּג הִיא. דְּתַנְיָא, בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר: מְנַיִן לַתָּמִיד שֶׁטָּעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה? תַּלְמוּד לוֹמַר "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ", וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם", מַה לְּהַלָּן - טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה, אַף כָּאן - טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְרַב אַשִׁי: הָנֵי שִׁשָּׁה - שֶׁבְּעָה הָווּ, דְּהָא אִיכָּא דְּצַפְּרָא דְּתִלְתָא בְּשַׁבְּתָא! - וּלְטַעֲמָיךָ, תְּמַנְיָא הָווּ, דְּהָאִיכָּא דְּפַנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא! - הָא לָא קַשְׁיָא, דִּלְבָתַר דְּאַקְרִיב קָאָמַר.

מכל

אלא פשיטא דלית ליה – אלא או לתמידין או למוספין. **מבוקרים** – בלא מום, שצריך לבודקן שלא יהא בהן מום ארבעה ימים קודם לשחיטה. ולהכי צריכין ששה – שמא יארעו שני ימים טובים של ראש השנה בחמישי בשבת, ויצטרכו בכל יום שנים. **כדי לשבת ולשני ימים טובים של ראש השנה** – אם אירעו ביחד, שיהא כדי להקריב שני תמידין ליום. **אילימא דאית להו** – כבשים הרבה. **תמידין ומוספין טובא הוו** – ועשרים ותרתי טלאים בעינן [ותיהוי ששה – לתמידין, ושש עשרה – למוספין]. **ושמע מינה תמידין עדיפי** – דלא אמרינן: יקריב הארבעה בשבת – לתמידין ולמוספין, ויבטל תמידין יום טוב שני של ראש השנה. אלמא, תמידין דיומ שני עדיפי ממוספי שבת, ואף על פי שמוספי שבת מקודש, הן ושבת קדוש מיום טוב. **לעולם דאית ליה** – לתמידין ומוספין. והאי דלא נקט אלא תמידין – משום דבמבוקרין ארבעה ימים קודם שחיטה קאמר, לתמידין הוא דבעינן ביקור ארבעה ימים, אבל מוספין – לא. **שמירה שמירה לגזירה שוה** – מה פסח – מבוקר ארבעה ימים, דמקחו מבעשור, ושחיטתו בארבעה עשר. אף תמיד – טעון ביקור ארבעה ימים. **דהאיכא צפרא דחד בשבתא** – דבשלמא דבין הערבים, ודיום שני ושלישי – איכא למימר שיחזור ביום ראשון אחר טלאים מבוקרים ארבעה ימים קודם. אלא במוצאי שבת – לא יכול לחזור, ומה יקריב לבוקר? והא דנקט חד בשבת – היינו כי הוי ראש השנה חמישי וששי, והוא הדין נמי אי הוי ראש השנה בראשון ושני מצי למיפרך: והאיכא צפרא דשלישי בשבת? **דפניא דמעלי שבתא** – דקא סלקא דעתך: דקודם שהקריב תמיד של בין הערבים – של ערב שבת קאמר, דליהוו ששה. והוא הדין דמצי למיפרך: דפניא דמעלי יומא טבא, היכי דהוי ראש השנה חמישי וששי. **דלבתר דמקריב** – תמיד של בין הערבים קאמרינן דליהוו שש.

הכי

אֶלָּא פְּשִׁיטָא שמדובר במשנה **דְּלֵית לֵיהּ** – שאין לו מספיק כבשים גם לתמידים וגם למוספים, ובמקרה כזה אמרה המשנה שיכול להקריב או תמידים או מוספים כרצונו. **וְאִי דְּיוֹמֵיהּ, אַמַּאי** – ואם כוונת המשנה לתמידים ומוספים של אותו יום, מדוע רשאי להקריב את הכבשים למוספים במקום לתמידים, הרי **תָּדִיר וּמְקוּדָּשׁ** (**תָּדִיר**) **עָדִיף** – הרי לתמידים יש עדיפות על המוספים משום שיש להם שתי מעלות שהם גם תדירים וגם מקודשים, ואילו למוספים יש רק מעלה אחת שהם מקודשים. **אֶלָּא לָאו דְּלְמָחָר** – אלא ודאי כוונת המשנה לתמידים של מחר, שאין להם מעלה של 'מקודש' מפני שהוא יום חול, **וְקָתָנֵי שֵׁאֵין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה** ויכול להקריב את הכבשים היום למוספים או לדחותם למחר ולהקריבם לתמידים. **אַלְמָא כִּי הֲדָדֵי נִינְהוּ** – מוכח מכאן שתדיר לבד ומקודש לבד שוים בחשיבותם.

דוחה הגמרא את ראיית רב חסדא: **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב חסדא, **לְעוֹלָם** יש להעמיד את משנתינו כפי שאמרת בתחילה, **דְּאִית לְהוּ וְלִקְדָּם** – שיש להם כבשים גם לתמידים וגם למוספים, ומדובר שהקדים את הקרבת המוספים לתמידים או להיפך. **וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ** מהברייתא שאמרה **שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר** קודם לתמיד של שחר, שאסור להקדים את הקרבת המוספים, יש לתרץ **שִׁמְצָוָה בְּעָלְמָא הוּא** – איסור זה הוא מצוה לכתחילה בלבד, והמשנה מדברת לענין דיעבד, שאם עבר והקדים את המוספים לתמידים אין זה מעכב.

מביאה הגמרא ראיה אחרת: **תָּא שְׁמַע,** נאמר במשנה בערכין (יג.) העוסקת בחיוב בדיקת הקרבנות מכל מום קודם לשחיטתם, **שֵׁאֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין** – בדוקים מכל מום, שאותם שומרים **בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים** שבבית המקדש **כְּדֵי** שיספיקו **לְשַׁבָּת וְלִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה.** ולכאורה כוונת המשנה שצריכים להכין את ששת הטלאים שמא יארע שני ימי ראש השנה סמוך לשבת, ויספיקו הטלאים להביא מהם בשלושת ימים אלו שני תמידים בכל יום. ויש לברר **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דְּאִית לֵיהּ** – אם נאמר שיש לו מספיק טלאים בין לתמידים ובין למוספים של שבת ושל ראש השנה, מדוע אומרת המשנה שצריך להכין רק ששה טלאים, הרי **תְּמִידִין וּמוּסָפִין טוּבָא הָווּ** – התמידים יחד עם המוספים הם הרבה יותר מששה. **אֶלָּא לָאו דְּלֵית לֵיהּ** – אלא ודאי מדובר כאן שאין לו טלאים שיספיקו גם לתמידים וגם למוספים, שצריך לשמור ששה טלאים לקרבנות התמיד של ראש השנה ולא להקריבם למוספי השבת. **וּשְׁמַע מִינָּהּ שֶׁתְּמִידִין עֲדִיפִי** ממוספים, הרי שתדיר עדיף ממקודש.

הגמרא דוחה את הראיה: **לֹא** – אין לפרש כך את המשנה בערכין, אלא **לְעוֹלָם** כוונתה **דְּאִית לֵיהּ** – שיש לו טלאים די צורכו לתמידים ולמוספים. **וְהָכִי קָא אָמַר, אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁשָּׁה טְלָאִים הַמְּבוּקָּרִין בְּלִשְׁכַּת הַטְּלָאִים** בערב שבת שיש ראש השנה אחריה, כדי שיהיו כולם מבוקרים **אַרְבָּעָה יָמִים** קודם **שְׁחִיטָה.** היינו שיש דין מיוחד בקרבן התמיד שיהיה בדוק מכל מום ארבעה ימים לפני שחיטתו, ומפני שבשבת ובראש השנה אי אפשר לקנות טלאים מבוקרים מן השוק, צריך להכין ששה טלאים מבוקרים בלשכת הטלאים בערב שבת עבור התמידים של שלושת ימים אלו. **וּמַנִּי** – וכדעת מי שנויה משנה זו, כדעת התנא **בֶּן בַּג בַּג הִיא,** הסובר שכך דינו של קרבן התמיד. **דְּתַנְיָא, בֶּן בַּג בַּג אוֹמֵר, מִנַּיִן לְתָמִיד שֶׁטָּעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים** קודם **שְׁחִיטָה, תַּלְמוּד לוֹמַר** בעולת התמיד (במדבר כח ב) 'אֶת קָרְבָּנִי וגו' **תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ',** ולהלן לגבי קרבן פסח **הוּא אוֹמֵר** (שמות יב ג–ו) 'בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת וגו' **וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם** לַחֹדֶשׁ הַזֶּה **וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ** וגו'. ולומדים בגזירה שוה משמירה שנאמרה בקרבן פסח לשמירה שנאמרה בקרבן התמיד, **מַה לְהַלָּן** בקרבן פסח **טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים** קודם **שְׁחִיטָה,** מהיום העשירי לחודש ניסן עד יום ארבעה עשר בו, **אַף כָּאן** בקרבן התמיד **טָעוּן בִּיקּוּר אַרְבָּעָה יָמִים** קודם **שְׁחִיטָה.**

הגמרא מקשה על ביאור זה: **אָמַר לֵיהּ רַבִּינָא לְרַב אַשִׁי, הָנֵי שִׁשָּׁה, שִׁבְעָה הָווּ** – וכי הטלאים הללו שיש להכין בלשכת הטלאים באותו ערב שבת, הם רק ששה, הרי שבעה טלאים צריך שיהיו שם, **דְּהָא אִיכָּא דְּצַפְּרָא דְּתִלְתָּא בְּשַׁבְּתָא** – שהרי צריך להכין שם טלה נוסף לתמיד של שחר ביום שלישי בשבוע, שהוא למחרת ראש השנה, כיון שבמוצאי ראש השנה אין מהיכן לקנות טלאים. מקשה הגמרא על דברי רבינא: **וּלְטַעְמָיךְ** – ולשיטתך, שצריך התנא למנות את כל הטלאים שיש להכין בעת ההיא בלשכת הטלאים, הרי **תְּמַנְיָא הָווּ** – שמונה טלאים צריך שיהיו שם, ולא רק שבעה. **דְּהָאִיכָּא דְּפַנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא** – שהרי יש להכין שם טלה נוסף לצורך התמיד של יום ששי לפנות ערב, היות ומן הסתם בודקים את הטלאים ביום ששי בעוד היום גדול, ועדיין לא הוקרב התמיד של בין הערבים.

מתרצת הגמרא: **הָא לֹא קַשְׁיָא, דִּלְבָתַר דְּאַקְרִיב קָאָמַר** – מפני שאפשר להעמיד את דברי התנא לאחר שהוקרב התמיד של בין הערבים, ועל אותו הזמן אמר שלא יהיו שם פחות מששה טלאים מבוקרים.

אגרות קודש

ב"ה, אור ליו"ד תשרי, תש"כ
ברוקלין.

להגביר השלום, ולאחד ולקרב הלבבות של כאו"א זל"ז, ולהתחזק בבטחון - אשר **בודאי** הוא רק כמש"נ כי מנסה ה"א אתכם. וכשמבחינים שזהו רק נסיון - בטל לגמרי - ומתגלה פי' הפנימי דהנ"ל - מנסה (ומגבי') ה"א אתכם למע' מכל העלמות והסתרים עד כדי לדעת (ולהתקשר בקשר אמיץ וחזק מאוד) גילוי פב"פ (לקו"ת פ' ראה יט, ב ואילך) והטוב דלמעלה נעשה טוב נראה ונגלה למטה ג"כ הטוב לנו - בגו"ר גם יחד, שמחתנו (ל' רבים).

ובשל כך חוזרת הקושיא, מִכָּל מָקוֹם שִׁבְעָה הָווּ – הרי צריך שיהיו שם שבעה טלאים, כיון שצריכים להכין טלה נוסף ליום שאחרי ראש השנה.

ומכח קושיא זו דוחה הגמרא את הביאור הקודם ומבארת באופן אחר: אֶלָּא, תַּנָּא בְּעָלְמָא קָאֵי – התנא לא דיבר על ששת הטלאים הנצרכים לשבת ושני ימי ראש השנה, אלא על כל ימות השנה, שצריך שיהיו בלשכה בכל יום ששה טלאים ראויים להקרבה, שיוכל ליטול מתוכם איזה שנים שירצה עבור התמידים של אותו יום. וּמַאי ׳כְּדֵי לְשַׁבָּת וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳, סִימָנָא בְּעָלְמָא – זהו סימן לזכירה בלבד. שאם היה אומר ׳אין פוחתין מששה טלאים׳, אפשר לטעות במספר שהזכיר, אולי אמר חמשה או ארבעה, על כן אמר שצריך שיהיו שם טלאים כמו שצריך לשבת ולשני ימים טובים של ראש השנה, שהם ששה טלאים.

ומביאה הגמרא הוכחה לביאור זה: דַּיְקָא נַמִּי דְּקָתָנֵי ׳כְּדֵי לְשַׁבָּת ולשני ימים טובים׳ וכו׳, ומשמע, כמו שראוי להקריב בשלושת ימים אלו, וְלֹא קָתָנֵי ׳אין פוחתין מששה טלאים לְשַׁבָּת וְלִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳, בלי המילה ׳כדי׳, שאז היה משמע מדבריו שטלאים אלו הם לשבת ולימי ראש השנה ממש. מסיקה הגמרא: שְׁמַע מִינַּהּ – אכן יש להוכיח כן.

שנינו במשנה: ׳לֹא הִקְרִיבוּ בֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר וכו׳ יקריבו בין הערבים, אמר רבי שמעון אימתי בזמן שהיו אנוסין וכו׳, לא הקטירו קטורת בבוקר יקטירו בין הערבים, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרֵיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁאֵין מְחַנְּכִין אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים ולא מזבח העולה אלא בתמיד של שחר׳ וכו׳.

מקשה הגמרא: חִינּוּךְ מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – הרי לא הוזכר כאן דין הקשור לחינוך מזבח העולה, ועל מה הביאה המשנה טעם שאין מחנכין את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר. מתרצת הגמרא: משנתינו חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי – וכך יש לשנות בה, לֹא הִקְרִיבוּ בֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר, לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם, כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בזמן שֶׁלֹּא נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ בהקרבת תמיד של שחר, אֲבָל אם כבר נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ, ואירע ביום מן הימים שלא הקריבו תמיד של שחר, יַקְרִיבוּ תמיד של בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵימָתַי רשאים להקריבו, דווקא בְּזְמַן שלא הקריבוהו בבוקר מפני שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין ולכן לֹא הִקְרִיבוּ בֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר, קנסום חכמים שלא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. אך בקטורת אין הדין כך, ואף אם לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. על הדין הזה שמוסיפה כעת הגמרא בלשון המשנה, שאם לא נתחנך המזבח לא יקריבו תמיד של בין הערבים, מביאה המשנה טעם שאין מחנכים את מזבח העולה אלא בתמיד של שחר.

מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מהיכן למדנו שאם לא נתחנך המזבח לא יקריבו תמיד של בין הערבים. ומשיבה: דִּתְנוּ רַבָּנָן, נאמר בחינוך המזבח לגבי עולת התמיד (שמות כט לט) ׳וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׳, ודורשים מלשון הכתוב ׳הכבש השני׳, שאם הקריבו כבש אחד לעולת התמיד בבוקר יקריבו שֵׁנִי בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא רִאשׁוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם – אבל אם לא הקריבו בבקר, לא יקריבו את הראשון לאותו יום בין הערבים. אמנם כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בזמן שֶׁלֹּא נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ עדיין, שהרי פסוק זה עוסק בחינוך המזבח. אֲבָל אם נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ, יקריבו אֲפִילּוּ רִאשׁוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם.

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, אֵימָתַי רשאים להקריבו בין הערבים, בְּזְמַן שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין ולכן לֹא הִקְרִיבוּ בֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר, לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. אמנם אם לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר, יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם.

מקשה הגמרא על רבי שמעון: וְכִי אם הכֹּהֲנִים חָטְאוּ, צריך להיות המִזְבֵּחַ בָּטֵל מלהקריב עליו תמיד של בין הערבים. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, רבי שמעון הָכִי קָאָמַר, שלֹא יַקְרִיבוּ הֵן – רק אלו שנתרשלו בו לא יקריבוהו בין הערבים, אֲבָל כהנים אֲחֵרִים יַקְרִיבוּ תמיד של בין הערבים.

שנינו במשנה: לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר, יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. מבארת הגמרא: הטעם שלא קנסום שלא יקטירוה בין הערבים, דְּכֵיוָן דְּלֹא שְׁכִיחָא – שאין הקטרתה מצויה כל כך, שהרי מקטירים אותה פעמיים ביום בלבד, מה שאין כן עולת התמיד שיש בכל יום עולות הרבה מלבדה, וּמִעַּתְּרָא – וסגולתה להעשיר את מקטירה, חֲבִיבָא לְהוּ וְלֹא פָּשְׁעֵי – חביבה עליהם ואינו מצוי שיתרשלו בה כלל, ולכן לא קנסום.

שנינו במשנה: אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרֵיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם – כאשר אין מקטירים אלא בין הערבים בלבד, מקטירים כל קטורת היום ההוא בבת אחת, במשקל מנה שלם. מפני שֶׁאֵין מְחַנְּכִין אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וכו׳, ואז מקטירים ממנה משקל מנה שלם.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא, שאין מחנכים את מזבח הזהב אלא בִּקְטֹרֶת הַסַّמִּים שֶׁל שַׁחַר. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא. יש אומרים שחינוך מזבח הזהב נעשה בקטורת של שחרית, ויש אומרים שנעשה בקטורת של בין הערבים.

אָמַר אַבָּיֵי, מִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר שחינוך מזבח הזהב בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. והראיה, דִּכְתִיב בחינוכו (שמות ל ז) ׳וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת יַקְטִירֶנָּה׳, שתהיה הקטרתה באותה שעה שמטיב הנרות ומנקה אותם ומכינם להדלקה. ויש לדייק, אִי לָאו דַּעֲבַד הַדְלָקָה מֵאוֹרְתָא, הֲטָבָה בְּצַפְּרָא מֵהֵיכָא – אם לא שהדליק הנרות אתמול בין הערבים, מה צריך לנקותם בבוקר. מוכח שהדלקת הנרות הראשונה נעשתה בין הערבים, ומכאן ראיה שגם הקטרתה הראשונה של הקטורת נעשית בין הערבים, שהרי תלה הכתוב את הקטרתה בהדלקת הנרות שנאמר (שמות ל ח) ׳וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה׳.

מבררת הגמרא: וּלְמַאן דְּאָמַר שחינוך מזבח הזהב בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל שַׁחַר, מדוע לא למד אף הוא מפסוק זה שחינוכו בין הערבים. משיבה הגמרא: התנא ההוא גָּמַר מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה – למד את דין חינוך מזבח הזהב מחינוך מזבח העולה, מַה לְּהַלָּן במזבח העולה חינוכו בְּתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, אַף כָּאן במזבח הזהב חינוכו בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל שַׁחַר.

שנינו במשנה: וְלֹא מחנכים אֶת הַשֻּׁלְחָן של לחם הפנים אֶלָּא בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּשַׁבָּת.

מקשה הגמרא: משמע מלשון התנא שהשלחן מתחנך בנתינת לחם עליו בשבת, אֶלָּא [–אבל] בְּיוֹם חוֹל, אֵיחַנּוּכֵי הוּא דְּלֹא מֵחֲנַךְ – אינו מתחנך בנתינת הלחם, הָא קַדּוּשֵׁי מִיקַּדֵּישׁ – אך הלחם עצמו מתקדש בנתינתו על השלחן ביום חול, לענין שיהיה נפסל ביוצא חוץ לקלעים ולענין פסולים אחרים שנאמרו בו. והרי זו סתירה למבואר במשנה להלן (ק.), שאינו נעשה קדוש להיפסל אלא אם יניחוהו על השלחן בשבת. מתרצת הגמרא: אין כוונת התנא רק לענין חינוך השלחן, אלא אדרבה הִיא גּוּפָהּ קָא מַשְׁמַע לָן – דבר זה עצמו בא להשמיענו, דְּחִינּוּךְ וְקִידּוּשׁ דְּשֻׁלְחָן בְּשַׁבָּת הוּא – שגם חינוך השלחן וגם קידוש הלחם עליו שניהם בשבת דווקא.

ומביאה הגמרא ראיה שכוונת התנא גם על קידוש הלחם שיהיה בשבת: כִּדְקָתָנֵי בִּסֵיפָא של משנתינו לגבי חינוך המנורה, ׳וְלֹא אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּשִׁבְעָה נֵרוֹתֶיהָ בֵּין הָעַרְבַּיִם׳. כפי שלגבי המנורה דיבר התנא על כל עיקר מצותה, שהרי חוץ מהדלקתה אין בה דבר נוסף כיון שאינה מקדשת כלום, כך לגבי השלחן דיבר על כל עיקר מצוותיו, היינו בין חינוכו ובין קידוש הלחם עליו, ועל שניהם אמר שיהיו בשבת.

ברייתא בענין הקטורת: תָּנוּ רַבָּנָן, הפעם ההיא שהקטירו קטורת על מזבח העולה שבעזרה במקום על מזבח הזהב שבהיכל [כפי שיבואר בסמוך], זֶהוּ בלבד היתה קְטֹרֶת שֶׁעָלְתָה לְיִחוּד – שנדב אותה יחיד ולא הציבור, והוקטרה עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן ולא על הפנימי, וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, כי מעיקר הדין אין להקטיר כך.

מבררת הגמרא: הֵיכָא – היכן ומתי היה דבר זה. ומשיבה: אָמַר רַב

המשך בעמוד ל

רש"י

הכי גרסינן תנא בעלמא קאי – "סימנא בעלמא נקט". כלומר, האי דנקט "ששה" – לאו לשבת ושני ימים דוקא קאמר, אלא אפילו כל ימות החול בעינן בלשכה ששה טלאים, כולן מבוקרין ארבעה ימים קודם שחיטה, לבד יום השחיטה. שהיו שם בכל יום ששה ראויין ליטול איזו שנים מהן שירצה. כגון דביום חינוך הוו בה (שנים עשר) ששה מבוקרים ארבעה ימים קודם. ונטלו שנים ביום ראשון, ובקרו שנים והכניסן תחתיהן. ליום שני נטלו שנים מן הראשונים, ובקרו שנים מן השוק ונתנו שנים תחתיהן. לשלישי נטלו שנים מן הראשונים, ובקרו שנים תחתיהם אחרים והכניסו תחתיהן – נשארו שם ששה מן הראשונים. ליום רביעי יטלו עוד שנים מן הראשונים, והשנים שנתבקרו בראשון יהיו ראויין שנים של ראשון ושנים של שני ושנים של שלישי, וכן כולם. לעולם יהיו שם ששה ראויין לישחט. ולא פירש טעם הדבר. ולי נראה דקבעו חכמים מנין קבוע לדבר, דאי מתרמין (לא) – משכחי טלאים מבוקרין זה ארבעה ימים. **סימנא בעלמא** – שלא תטעה בגירסא אם ששה או חמשה או ארבעה. **כדי לשבת ולשני ימים** – משמע: סימן. כלומר, שראוי לשלשה ימים. **ולא תני לשבת ולשני ימים טובים** – דליהוי משמע: לצורך שבת ושני ימים טובים של ראש השנה. **ולא ראשון בין הערבים** – שאם לא הקריבו בבקר – לא יקריבו בין הערבים. דהכי מידריש קרא: אם את הכבש האחד תעשה בבקר – הוכשר שני ליקרב בין הערבים, ואי לא – לא. **במה דברים אמורים שלא נתחנך המזבח** – דהאי קרא – בחינוך כתיב, דכתיב לעיל מיניה "וזה אשר תעשה על המזבח", בפרשת "ואתה תצוה". **אבל נתחנך המזבח אפילו ראשון בין הערבים** – דכתיב בפרשת "פינחס": "את הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר" כו'. ובהדהוא קרא לא כתיב "את הכבש אחד תעשה בבקר". ותניא בספרי: האי קרא למה נאמר? והלא כבר נאמר למעלה בפרשה "את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש" וגו' – שנים הוא מקריב, ולא ארבעה. **יקטירו בין הערבים** – כדתנא טעמא: דלא שכיחי דפשעו בה, הילכך לא קנסי בה להו. **ומזבח בטל כו'** – דקאמר "לא יקריבו בין הערבים". **דלא שכיח** – דתמיד – עולה הוא, ואף על גב דלא קרבה אלא תרי זימני ביומא, איכא עולות אחריני דמקרבי כל יומא טובא. הילכך לא חביב להו, ופשעי – הילכך קנסו להו. אבל קטרת – לעולם ליתא אלא תרי זימני ביומא. לישנא אחרינא: לא שכיחא בחד גברא, כדאמרינן במסכת יומא (כו, א): מעולם לא שנה אדם בה. **מעתרא** – מעשרת, כדכתיב "ישימו קטורה" וכתיב בתריה "ברך ה' חילו" (דברים לג). **ולא מזבח העולה אלא בתמיד של שחר** – כדאמרינן לעיל: ולא ראשון בין הערבים, דכתיב "בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות" וגו', כשמדשן את המנורה מן האפר שיש שם מן הנרות. **אי לאו דעבד מאורתא הדלקה** – ממאי בעי לתקן לצפרא? אלמא חינוך מנורה בין הערבים. וכיון דמנורה נתחנכה בערב – קטרת נמי תחילתה בערב, דכתיב (שמות ל): "ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים יקטירנה". **הא** קדושי מקדש – ללחם אם יסדירוהו עליו בחול? בתמיד. דהא קיימא לן בפרק "שתי הלחם" (מנחות ק, א) דלא מקדש לחם אלא בשבת. דקתני: שאפילו הוא על השולחן ימים רבים – אין בכך כלום, דלא קדוש לא ליפסל ביוצא ולא לשם פסול. **כדקתני סיפא כו'** – "ומנורה אינה מקדשת" – כלומר, וכל מילתא דידה אינה אלא בין הערבים. [דהיינו] הדלקה, הכי נמי כל מילי דידיה [דקידוש וחינוך] דשולחן בשבת. זו **היא קטרת** – מפרש בסמוך דבנשיאים קמיירי, דכתיב (במדבר ז) "כף אחת עשרה זהב" וגו'. **והוראת שעה היתה** – דשוב לא היה בא על מזבח החיצון. **הוא דלא** – דקאמרינן "הוראת שעה היתה". **כיוצא בה** – בקטורת. **יכול** – יחיד הוא דלא יביא קטורת נדבה, שהרי דין הוא שלא מצינו שיהא מביא חובתו כיוצא בה, שהרי קטורת חובה ליחיד לא מצינו. אבל

תוספות

הלא יזרוק היטב אחר התמיד! לכך נראה: דמדרבנן מיפסיל, אפילו הקטיר ועשה הכל, ולא העמידו דבריהם היכא דלא אפשר.

אית דגרסי — "הא איכא צפרא דתלתא בשבתא", וחלו שני ימים טובים של ראש השנה אחר השבת! ופריך: וליטעמיך, תמניא הוו, דהאיכא דפניא דמעלי שבתא! וכסבור היה שבאמצע היום היה מדבר. ואית דגרסי "הא איכא צפרא דחד בשבתא", ומונה השני ימים טובים לפני השבת. ובתר הכי נגרוס "דפניא דמעלי יומא טבא". **מכל** מקום שבעה הוו — דבשלמא [בין הערבים] דראשון, אף על פי שצריך ביקור ארבעה ימים — יטרח וימצא מבוקרין. שהמבקרין היו מבקרין אותן, כדי למוברן. אבל בצפרא — לא יכול בלילה לטרוח ולבקש מבקרין. **דיקא** נמי דקתני כדי לשבת — אף על גבי דלעיל (לט, א) תניא "כדי שיכרוך וישנה וישלש" — ליכא למיטעי התם.

שאין מחנכין — פירש בקונטרס: דטעמיה דרבי שמעון קאמר, ומכל מקום פריך שפיר "חינוך מאן דכר שמיה" מעולת התמיד. ולא יתכן: חדא, כיון דההוא הוה טעמא — אידך נקט איידי. ותו, דבחסורי מיחסרא משמע דמהדר אדרבנן — (ותו) אלמא דרבנן מודו בחינוך. ותו, מנלן דשלם הוה?

במה דברים אמורים שלא נתחנך — ואהא קאי "שאין מחנכין" דמתניתין, אבל נתחנך — יקריבו כבש אחד דוקא, ולא שנים, מדלא קתני "רשנים היו קריבים" לרבי שמעון. אף על גב דגבי קטורת קרב כולה — לא דמי כלל, דהתם חדא מילתא היא. **דלא** שכיחא ומעתרא — עיקר הטעם: משום דלא שכיחא. דבפרק שני דיומא (כו, א) מוכח מקרא דכתיב "וכליל על מזבחך ברך ה' חילו", דעולה נמי מעתרא. **יכול** יהא יחיד מתנדב ומביא — והא דאמרינן במעילה פרק "חטאת העוף" (ט, ב): הנהנה מבשר קדשי קדשים קודם זריקה וכו' — יביא קטורת שכולה למזבח", היינו למוסרה לצבור.

תלמוד

מִכָּל מָקוֹם שִׁבְעָה הָווּ! אֶלָּא תַּנָּא בְּעָלְמָא קָאֵי, וּמַאי "כְּדֵי לְשַׁבָּת וּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה"? סִימָנָא בְּעָלְמָא. דַּיְקָא נַמִּי, דִּקְתָנֵי "כְּדֵי לְשַׁבָּת", וְלָא קָתָנֵי "לְשַׁבָּת וְלִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה", שְׁמַע מִינָּה. "לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר וכו'. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרִיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁאֵין מְחַנְּכִין אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים". חִינּוּךְ מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ? - הַסִּפּוּרֵי מִיחַסְּרָא, וְהָכִי קָתָנֵי: "לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר - לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? - שֶׁלֹּא נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ - יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין, לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר - לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר - יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם". מְנָא הָנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם" - שֵׁנִי בֵּין הָעַרְבַּיִם, וְלֹא רִאשׁוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים - שֶׁלֹּא נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ, אֲבָל נִתְחַנֵּךְ הַמִּזְבֵּחַ - אֲפִילּוּ רִאשׁוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָיוּ אֲנוּסִין אוֹ שׁוֹגְגִין, אֲבָל אִם הָיוּ מְזִידִין, לֹא הִקְרִיבוּ כֶּבֶשׂ בַּבֹּקֶר - לֹא יַקְרִיבוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם, לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר - יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְכִי כֹּהֲנִים חָטְאוּ, מִזְבֵּחַ בָּטֵל?! אֲמַר רָבָא, הָכִי קָאָמַר: לֹא יַקְרִיבוּ הֵן, אֲבָל אֲחֵרִים - יַקְרִיבוּ. "לֹא הִקְטִירוּ קְטֹרֶת בַּבֹּקֶר - יַקְטִירוּ בֵּין הָעַרְבַּיִם". דְּכִיוָן דְּלָא שְׁכִיחָא וּמְעַתְּרָא - חֲבִיבָא לְהוּ, וְלָא פְּשְׁעֵי. "אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: וְכוּלָּהּ הָיְתָה קְרִיבָה בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁאֵין מְחַנְּכִין אֶת מִזְבַּח הַזָּהָב אֶלָּא בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם" וכו'. וְהָתַנְיָא: בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל שַׁחַר! - תַּנָּאֵי הִיא. אָמַר אַבָּיֵי: מִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, דִּכְתִיב: "בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת יַקְטִירֶנָּה" - אִי לָאו דַּעֲבַד הַדְלָקָה מֵאוֹרְתָא, הֲטָבָה בְּצִפְרָא מַהֵיכָא? וּלְמַאן דְּאָמַר בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל שַׁחַר - גְּמַר מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה, מַה לְּהַלָּן בְּתָמִיד שֶׁל שַׁחַר, אַף כָּאן בִּקְטֹרֶת הַסַּמִּים שֶׁל שַׁחַר. "וְלֹא אֶת הַשֻּׁלְחָן אֶלָּא בְּלֶחֶם הַפָּנִים בְּשַׁבָּת". אֶלָּא בַּחוֹל אֵיחַנּוּכֵי הוּא דְּלָא מִחַנְּךְ, הָא קִדּוּשֵׁי מִיקַּדֵּישׁ? - הִיא גּוּפָהּ קָא מַשְׁמַע לָן, דְּחִינּוּךְ וְקִידּוּשׁ דְּשֻׁלְחָן בְּשַׁבָּת הוּא. כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא: וְלֹא אֶת הַמְּנוֹרָה אֶלָּא בְּשִׁבְעָה גְּרוֹתֶיהָ בֵּין הָעַרְבַּיִם. תָּנוּ רַבָּנַן: זֶהוּ קְטֹרֶת שֶׁעָלְתָה לְיָחִיד עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן, וְהוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. הֵיכָא? אֲמַר רַב פַּפָּא: בַּנְּשִׂיאִים. אֶלָּא יָחִיד עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן הוּא דְּלָא, הָא עַל מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי - מַקְרִיב? וְתוּ, עַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן יָחִיד הוּא דְּלָא, הָא צִיבּוּר - מַקְרְבוּ? וְהָתַנְיָא: יָכוֹל יְהֵא יָחִיד מִתְנַדֵּב וּמֵבִיא כַּיּוֹצֵא בָהּ נְדָבָה, וְקוֹרֵא אֲנִי בָהּ "מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ"? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה". יָכוֹל לֹא יְהֵא יָחִיד מֵבִיא - שֶׁאֵין מֵבִיא חוֹבָתוֹ כַּיּוֹצֵא בָהּ,

אבל

קיימא לן בפרק "שתי הלחם" (מנחות ק, א) דלא מקדש לחם אלא בשבת. דקתני: שאפילו הוא על השולחן ימים רבים – אין בכך כלום, דלא קדוש לא ליפסל ביוצא ולא לשם פסול.

אבל

תוספות

תלמוד לומר [כו'] ככל אשר צויתיך יעשו — תימה למה לי קרא ד"לא תעלו עליו קטרת זרה", ותיפוק ליה מהכא? ואומר רבי: דהוה אמינא דצבור הוא דמפקדי שלא ישנו, אבל יחיד בעין צבור — מביא. ותימה: דאם כן, "לא תעלו" בלשון רבים למה לי? דמיניה דרשינן לעיל צבור ויחיד מקטרת זרה! ויש לומר: [דהוי אמינא, צבור שרי לגבי קטרת נדבה על מזבח הפנימי, והוי] שפיר בכלל "כאשר צויתיך", כיון דמייתו חובה (או) מייתו נדבה. ונראה דלא מהדר אלא אקטרת סמים, דשייך למזבח הקטרת בההיא פרשתא, אבל אמאי דלא כתיב קודם — לא מהדר [והוה אמינא דעל מזבח החיצון מביא].

ומחצה אבד — קשיא: לרבי אלעזר דאמר (מנחות ח, א): קדוש לחצאין, ו"מחציתה" דאמר קרא — מחצה משלם (להבאה) הוא, ואם כן אמאי אבד? דהא אכתי לא איקדיש קדושת הגוף, ואם כן בר פדיון הוא! ואף על גב דמשמע במסכת שקלים (ד, א): "אבודין מליקרב", מכל מקום מה בין זה לסולת אחר, כיון דנפדה. מיהו משום הכי קרי ליה "אבד". **אפילו** פיגול טעון עיבור צורה — דיליף "עון" "עון" מנותר אף לענין הא: מדהתם — איכא [עיבור] צורה, הכא — נמי, כדדרשינן פרק קמא (דפסחים ג, א) ובפרק "איזהו מקומן" (זבחים נו, ב): ביום אתה שורפו, ואי אתה שורפו בלילה.

תעשה אפילו בשבת תעשה אפילו בטומאה — הא דמפקינן הכא מהר קרא שבת וטומאה — היינו משום דגלי רחמנא גבי פסח דדרשינן מ"במועדו" — אפילו בשבת, ואיצטריך קרא אחרינא גבי טומאה: איש נדחה, ואין צבור נדחין! ונראה: דהי מינייהו מפקת? דשקולין הם, ולא דמו לפסח.

הרי

אבל צבור יביאוה – נדבה, שהרי מביאין חובה כיוצא בה פְּעָמִים בכל יום. **לא תעלו** – משמע לרבים קאמר. **לא מיבעיא יחיד על המזבח הפנימי** – דלא יביא, דהא לא אשכחן לה. **משנה חביתי** – היינו [מנחת] מחבת כהן גדול שמביא בכל יום, בבקר". על שם מחבת קרו להו "חביתים", כדכתיב ב"צו את אהרן": "מחציתה דכתיב (ויקרא ו) "על מחבת בשמן תעשה". **לא היו באין חצאין** – שלא יביא חצי עשרון בבקר מביתו, וחצי עשרון בערב. ואף על פי שקריבה לחצאין, כדכתיב "מחציתה בבקר" – "מחציתה" משמע: מחציתה של שלימה (מחצה משלמה), מחצה מתוך שלם הוא מביא, שמביא עשרון שלם וחוצהו. **ומינו אחר תחתיו** – קודם תמיד של בין הערבים. "לא יביא חצי עשרון מביתו ולא חצי עשרונו של ראשון" גרס. **גמרא** תלמוד לומר **ומחציתה** – מריבוייא דוי"ו משמע: אפילו כהן העומד בין הערבים, אף על גב דאיכא חציו עשרון דראשון. **מחצה ראשון** – שנשאר מכהן ראשון, [ומחצה שני שנשאר מכהן שניו]. **תעובר צורתה** =יפסול בלינה. **חזי להקרבה** – כי אפרשיה, הוה חזי להקרבה, הילכך בעי עיבור צורה. **לאיבוד אתי** – ולישרפה לאלתר. **אפילו פיגול** – דפסול חמור הוא, ופסול דאורייתא הוא, טעון צורה. **חביתי כהן גדול** – דכתיב "מחבת" וכתיב "מורבכת". **אופה** – בתנור תחילה, ואחר כך מטגנה במחבת. **תאפינה נאה** – בשעת אפייתה בתנור תהא נאה, ואם מטגנה תחילה – הרי היא שחורה מן השמן ומן המחבת. **תאפינה נא** – בשעת אפייתה בתנור תהא נא, כמו (שמות יב) "אל תאכלו ממנו נא" – כלומר, בכך תהא מבושלת קצתו, ואינה מבושלת כל צורכה, והיינו טגון. דבהא מודו כולי עלמא דתרוייהו בעינן, כדכתיב "על מחבת בשמן" וכתיב "תופיני". **תאפינה רבה** – אפיות הרבה אופה, ומטגנה ואופה. **אית ליה נא** – משום הכי, אופה אחר טיגון. ואית ליה נאה, משום הכי אופה תחילה. לישנא אחרינא: "רבה" – גדולה ומרוקעת ודקה, וזהו נוייה. ואית ליה מטגנה תחילה, ואחר כך אופה. ואיכא טיגון נא, ונאה וגדולה היא. **לישנא אחרינא** – "תאפנה רכה" – שירככנה בשמן (קריבה נאה) [הרבה], וזהו נוייה. תחילה מטגנה, ואחר כך אופה, ואיכא נא ונאה. שלשתן שמעתי. **עריתן** – תקון החלות, שקורין אטינו"ר, ובלשון צרפת סוני"ר. **בפנים** – בעזרה. דתנור של מתכת היה בעזרה, ולישה ועריכה, ואף על גב דקודם מתן שמן היא. והאי תנא אית ליה: מדת יבש לא נתקדשה, מדלא מצריך לישת שאר מנחות בפנים. הא בעינן פנים, דקסבר חצי עשרון שבו היה חולק חביתי כהן גדול נמשח. והאי דלא משחו את העשרון השלם – מפני שכל אדם מודד בו מנחתו, ופעמים שמוציאו לחוץ, אבל זה אינו מסור אלא לכהנים. **מנא הני מילי** – דדוחות שבת? **אינשפא** – נפוחה ברוח, כמו (שמות טו) "נשפת ברוחך". **דכביש ליה בירקא** – טומנין בירקות, כדי שלא ישלוט בה רוח. **תעשה** – "על מחבת בשמן תעשה" (ויקרא ו). **כמנחת תמידין** – דדוחות שבת.

רש"י

אֲבָל צִבּוּר יְהָא מֵבִיא, שֶׁמֵּבִיא חוֹבָה כַּיּוֹצֵא בָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא תַעֲלוּ". יָכוֹל לֹא יַעֲלוּ עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי, אֲבָל יַעֲלוּ עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים לְקֹדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ" - אֵין לְךָ אֶלָּא מַה שֶּׁאָמוּר בָּעִנְיָן! אֲמַר רַב פַּפָּא: לָא מִיבָּעְיָא קָאָמַר, לָא מִיבָּעְיָא צִיבּוּר עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן - דְּלָא אַשְׁכַּחַן, וְלָא מִיבָּעְיָא יָחִיד עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי - דְּלָא אַשְׁכַּחַן, אֶלָּא אֲפִילּוּ יָחִיד עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּאַשְׁכְּחַן בְּנְשִׂיאִים - הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה. **מִשְׁנָה** חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא הָיוּ בָּאִין חֲצָאִין, אֶלָּא מֵבִיא עֶשְׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, מַקְרִיב מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. כֹּהֵן שֶׁמֵּבִיא מֶחֱצָה שַׁחֲרִית, וּמֵת, וּמִינוּ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו - לֹא יָבִיא חֲצִי עֶשְׂרוֹן מִבֵּיתוֹ וַחֲצִי עֶשְׂרוֹנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא מֵבִיא עֶשְׂרוֹן שָׁלֵם (מֶחֱצָה) וְחוֹצֵהוּ, מַקְרִיב מֶחֱצָה, וּמֶחֱצָה אָבֵד. נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין, וּשְׁנֵי חֲצָאִין אוֹבְדִין. **גְּמָרָא** תָּנוּ רַבָּנַן: אֵילּוּ נֶאֱמַר "מִנְחָה מַחֲצִית" - הָיִיתִי אוֹמֵר: מֵבִיא חֲצִי עֶשְׂרוֹן מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וּמַקְרִיב, חֲצִי עֶשְׂרוֹן מִבֵּיתוֹ עַרְבִית וּמַקְרִיב. תַּלְמוּד לוֹמַר "מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב" - מֶחֱצָה מִשֶּׁלֵּם הוּא מַקְרִיב, הָא כֵּיצַד? מֵבִיא עֶשְׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. נִמְצָא שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם אוֹ שֶׁאָבַד, יָכוֹל יָבִיא חֲצִי עֶשְׂרוֹן מִבֵּיתוֹ עַרְבִית וְיַקְרִיב? תַּלְמוּד לוֹמַר "מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב" - מֶחֱצָה מִשֶּׁלֵּם הוּא מֵבִיא, הָא כֵּיצַד? מֵבִיא עֶשְׂרוֹן שָׁלֵם [מִבֵּיתוֹ] וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה וּמֶחֱצָה אָבֵד, נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין וּשְׁנֵי חֲצָאִין אוֹבְדִין. כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהִקְרִיב מֶחֱצָה שַׁחֲרִית וּמֵת, וּמִינוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, יָכוֹל יָבִיא חֲצִי עֶשְׂרוֹן מִבֵּיתוֹ אוֹ חֲצִי עֶשְׂרוֹנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן? תַּלְמוּד לוֹמַר "מַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב" - מֶחֱצָה מִשֶּׁלֵּם הוּא מֵבִיא וּמַקְרִיב, הָא כֵּיצַד? מֵבִיא עֶשְׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ וּמַקְרִיב, וּמֶחֱצָה אָבֵד. נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין אוֹבְדִין, וּשְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין. תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן: מֶחֱצָה רִאשׁוֹן וּמֶחֱצָה שֵׁנִי - תְּעוּבַּר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה. אֲמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן: בִּשְׁלָמָא רִאשׁוֹן - אֶיחֱזֵי לְהַקְרָבָה, אֶלָּא שֵׁנִי - לְמָה לֵיהּ עִיבּוּר צוּרָה? מֵעַיְקָּרָא לְאִיבּוּד קָא אָתֵי! דַּאֲמַר לָךְ מַנִּי? תְּנָא דְּבֵי רַבָּה בַּר אֲבוּהּ הוּא, דַּאֲמַר: אֲפִילּוּ פִּיגּוּל טָעוּן עִיבּוּר צוּרָה. רַב אַשִׁי אָמַר: אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנַן, כֵּיוָן דִּבְעִידְּנָא דְּכַלְּגֵי בְּהוּ, אִי בָּעֵי הַאי מַקְרִיב וְאִי בָּעֵי הַאי מַקְרִיב - מִיחֲזָא חָזוּ. אִיתְּמַר: חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן? רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אוֹפָהּ, וְאַחַר כָּךְ מְטַגְּנָהּ. רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מְטַגְּנָהּ, וְאַחַר כָּךְ אוֹפָהּ. אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא: כְּוָוֹתֵיהּ דִּידִי מִסְתַּבְּרָא, "תֶּפְנִי" - תֵּאָפֵינָה נָאָה. רַבִּי אַסִי אָמַר: כְּוָוֹתֵיהּ דִּידִי מִסְתַּבְּרָא, "תֶּפְנִי" - תֵּאָפֵינָה נָא. כִּתְנָאֵי: "תֶּפְנִי" - תֵּאָפֵינָה נָא. רַבִּי אוֹמֵר: תֵּאָפֵינָה נָאָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: תֵּאָפֵינָה רַבָּה, אִית לֵיהּ נָא, וְאִית לֵיהּ נָאָה. תְּנַן הָתָם: חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל - לִישָׁתָן וַעֲרִיכָתָן וַאֲפִיָּתָן בִּפְנִים, וְדוֹחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת. מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַב הוּנָא: "תֶּפְנִי" - תֵּאָפֵינָה נָאָה, וְאִי אָפֵי לָהּ מֵאֶתְמוֹל - אִינְשְׁפָה לָהּ. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: אֵימָא, דְּכָבֵישׁ לֵיהּ בִּירְקָא! דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: "תֵּעָשֶׂה" - וַאֲפִילּוּ בְּשַׁבָּת, "תֵּעָשֶׂה" - וַאֲפִילּוּ בְּטוּמְאָה. אַבָּיֵי אָמַר, אָמַר קְרָא "סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד",

הרי

אֲבָל צִבּוּר יֵהָא מֵבִיא קטורת נדבה, מפני שמצאנו שֶׁמֵּבִיא חוֹבָה כַּיּוֹצֵא בָהּ, תַּלְמוּד לוֹמַר בפסוק ההוא בלשון רבים, 'לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה' וגו', משמע שהציווי הוא גם לציבור, שלא יביאו קטורת זרה משלהם על גבי המזבח. יָכוֹל לֹא יַעֲלוּ את הקטורת שנאסרה עליהם, דווקא עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי, אֲבָל יַעֲלוּ אותה עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות לא יא) 'וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ', ופירוש הכתוב 'ככל אשר צויתיך יעשו', שאין לְךָ לעשות אֶלָּא מַה שֶּׁאָמוּר בָּעִנְיָן, והיינו להקטיר קטורת ציבור על מזבח הפנימי, ולא שיקטירו קטורת ציבור על המזבח החיצון. הרי שמבואר שאסור ליחיד להקטיר על מזבח הפנימי, ולציבור על מזבח החיצון, שלא כפי שדייקה הגמרא מהברייתא הקודמת.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, מה שהזכירה הברייתא הקודמת לאסור קטורת יחיד על המזבח החיצון, לֹא מִיבַּעְיָא קָאָמַר, לֹא מִיבַּעְיָא – אין צריך לומר שאין מקטירים קטורת נדבה של צִיבּוּר עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּלֹא אַשְׁכְּחָן – שהרי לא מצאנו אף פעם שהובאה קטורת ציבור על המזבח החיצון, וְלֹא מִיבַּעְיָא – ואין צריך לומר שאין מקטירים קטורת נדבה של יָחִיד עַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי, דְּלֹא אַשְׁכְּחָן – שהרי לא מצאנו אף פעם שהובאה קטורת יחיד על המזבח הפנימי, אֶלָּא אֲפִילּוּ קטורת יָחִיד עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּאַשְׁכְּחָן בַּנְּשִׂיאִים – שמצאנו שהוקטרה קטורת כזו על ידי נשיאי השבטים בחנוכת המשכן, אף זו רק הוֹרָאַת שָׁעָה הָיְתָה, ולדורות היא אסורה.

משנה

משנתינו דנה בצורת הקדשת המנחה, ובמקרים בהם לא מקריבים את המנחה בשלימותה: חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא הָיוּ בָּאִין חֲצָאִין – לא היה מביא חצי עשרון מביתו בבוקר, ועוד חצי עשרון בערב, אֶלָּא מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. המשנה מבארת דין נוסף בענין זה: כֹּהֵן שֶׁהֵבִיא מֶחֱצָה בַּשַּׁחֲרִית, וָמֵת, וּמִינוּ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו קודם הקרבת תמיד של בין הערבים, לֹא יָבִיא הכהן שנתמנה תחתיו חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ למנחת הערב, וְכֵן [לֹא] יביא חֲצִי עִשָּׂרוֹנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֶלָּא מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם (מֶחֱצָה) מביתו וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה למנחת הערב, וּמֶחֱצָה הנותר, אָבֵד. נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין – המחצה של הכהן שמת, והמחצה של הכהן שמינו תחתיו, וּשְׁנֵי הַחֲצָאִין הנותרים, אוֹבְדִין.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא מנין למדנו שהכהן צריך להביא מביתו עשרון שלם ולחצותו: תָּנוּ רַבָּנָן, אִילּוּ נֶאֱמַר 'מִנְחָה מַחֲצִית', הָיִיתִי אוֹמֵר שהכהן גדול מֵבִיא חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וּמַקְרִיב, וְחֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ עַרְבִית וּמַקְרִיב, תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא ו יג) 'מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב', שמֶחֱצָה מְעשרון שָׁלֵם הוּא מַקְרִיב, הָא כֵּיצַד הוא עושה, מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה בַּבֹּקֶר וּמֶחֱצָה בֵּין הָעַרְבַּיִם. ממשיכה הברייתא לבאר, אם נִטְמָא מֶחֱצָה שֶׁל מנחת בֵּין הָעַרְבַּיִם אוֹ שֶׁאָבַד המחצה של בין הערבים, יָכוֹל יָבִיא חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ למנחת עַרְבִית וַיַּקְרִיב, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב', ו'מחציתה' משמע מחציתה של שלימה, שאפילו אם הכהן עומד לפני מנחת הערב אינו מביא את חצי הנותר מהבוקר, אלא מֶחֱצָה מִשָּׁלֵם הוּא מֵבִיא, הָא כֵּיצַד, מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם [מִבֵּיתוֹ] וְחוֹצֵהוּ, וּמַקְרִיב מֶחֱצָה למנחת הערב, וּמֶחֱצָה אָבֵד, נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין וּשְׁנֵי חֲצָאִין הנותרים, אוֹבְדִין.

הברייתא מביאה אופן נוסף ששני חצאין קריבים ושנים אובדים: וכן, כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁהִקְרִיב מֶחֱצָה בַּשַּׁחֲרִית, וָמֵת, וּמִינוּ אַחֵר תַּחְתָּיו, יָכוֹל יָבִיא חֲצִי עִשָּׂרוֹן מִבֵּיתוֹ, אוֹ שיביא את חֲצִי עִשָּׂרוֹנוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב שנאמר (שם) 'וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב', ומהריבוי של האות וא"ו דרשו שמֶחֱצָה מִשָּׁלֵם הוּא מֵבִיא וּמַקְרִיב, הָא כֵּיצַד, מֵבִיא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם וְחוֹצֵהוּ וּמַקְרִיב מחצה, וּמֶחֱצָה אָבֵד, נִמְצְאוּ שְׁנֵי חֲצָאִין קְרֵיבִין וּשְׁנֵי חֲצָאִין אוֹבְדִין.

הגמרא מבארת את דין החצאים הנותרים: תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, מֶחֱצָה רִאשׁוֹן – חצי העשרון הנותר מהכהן הראשון בבוקר, וּמֶחֱצָה שֵׁנִי – וכן החצי עשרון שנותר מהכהן השני, תְּעוּבַּר צוּרָתָן – יפסלו בלינה, ואחר כך, יֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵיפָה.

רב נחמן מברר מהו הטעם שתעובר צורתה לפני שריפתה: אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן, בִּשְׁלָמָא לענין החצי העשרון הנותר מהכהן הרִאשׁוֹן שצריך לפוסלו בלינה דברי הברייתא מובנים, כיון שאִיחֲזֵי לְהַקְרָבָה – שחצי עשרון זה כשהפרישו היה ראוי להקרב, ומשום שאין פסולו בגופו, פוסלו בלינה קודם שריפתו, אֶלָּא שהחצי הנותר מהכהן השֵׁנִי, קשה לָמָּה לֵיהּ עִיבּוּר צוּרָה, והלא מֵעִיקָּרָא – בתחילת הפרשתו, לְאִיבּוּד קָא אָתֵי – לא הביאו כדי להקריבו אלא לאבדו, כיון שרק חצי מהעשרון הוקדש למנחת הערב, ומדוע אינו יכול לשורפו מיד.

מסקנת רב נחמן: דְּאָמַר לָךְ מַנִּי – כאשר ישאל אותך השואל מי הוא התנא ששנה כך, אמור לו, תָּנָא דְּבֵי רַבָּה בַּר אֲבוּהּ הוּא, דְּאָמַר, אֲפִילּוּ פִּיגּוּל שהוא פסול חמור מדאורייתא, טָעוּן עִיבּוּר צוּרָה. רַב אַשִּׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תִּימָא רַבָּנָן – אפשר לומר אפילו שדין זה הוא גם לדעת חכמים הסוברים שפיגול אינו טעון עיבור צורה, מכל מקום, כֵּיוָן דְּבַעְיִדְנָא דְּפָלְגִי כְּהוּ – מכיון שבשעה שחילק את העשרון, אִי בָּעֵי תַּאי מַקְרִיב, וְאִי בָּעֵי תַּאי מַקְרִיב – אם היה רוצה להקריב חצי עשרון זה מקריבו, ואם היה רוצה להקריב את החצי השני הרי הוא יכול להקריבו, משום כך מִיחְזָא חֲזוּ – נחשבים שני החצאים ראויים להקרבה, וטעונים עיבור צורה שלא יהא בזיון קדשים.

הגמרא מבארת כיצד היו נעשים חביתי כהן גדול: אִיתְּמַר, חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן, רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹפֶה בתנור תחילה, וְאַחַר כָּךְ מְטַגְּנָהּ במחבת, רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מְטַגְּנָהּ במחבת תחילה, וְאַחַר כָּךְ אוֹפֶהּ בתנור.

הגמרא מבארת את טעמי מחלוקתם: אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, כְּוָתֵיהּ דִּידֵי מִסְתַּבְּרָא, משום שבתורה נאמר (ויקרא ו יד) 'תּוּפִינֵי', ודורשים שכוונת התורה לומר שתֹּאפֶינָה נָאָה – בשעת אפייתה בתנור תהיה נאה, ואם מטגנה תחילה, הרי תהיה שחורה מהשמן והמחבת, ולכן אופה קודם. רַבִּי אַסִּי אָמַר, כְּוָתֵיהּ דִּידֵי מִסְתַּבְּרָא, משום שבתורה נאמר (שם) 'תּוּפִינֵי', ודורשים שכוונת התורה לומר שתֹּאפֶינָה נָא – בשעת אפייתה בתנור תהיה המנחה מבושלת במקצת, ואינה מבושלת כל צרכה, ובטיגון היא מתבשלת במקצת, ולכן מטגנה תחילה.

הגמרא מביאה שנחלקו בזה תנאים: כְּתַנָּאֵי, נאמר בתורה (שם) 'תּוּפִינֵי', ביאר תנא קמא תֹּאפֶינָה נָא – בשעת אפייתה בתנור תהיה המנחה מבושלת במקצת, ולכן מטגנה תחילה ואחר כך אופה. רַבִּי אוֹמֵר, תֹּאפֶינָה נָאָה – בשעת אפייתה בתנור תהיה נאה, וכיון שאם מטגנה תחילה הרי נעשית שחורה, לכך אופה ואחר כך מטגנה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, תֹּאפֶינָה רַבָּה – הרבה פעמים צריך לאפות את המנחה, לכן תחילה היה אופה ולאחר מכן מטגנה ושוב אופה אותה.

מבארת הגמרא את טעמו של רבי יוסי: משום שבפירוש המילה 'תופיני', אִית לֵיהּ נָא וְאִית לֵיהּ נָאָה – רבי יוסי סובר כשני הדרשות של תנא קמא ורבי, ולכן לדעתו צריך שבשעת אפיית המנחה שתהיה מבושלת מעט, ומאידך גם צריך שתהיה נאה, ולכן כדי שבשעת אפייתה תהיה נאה צריך לאפותה תחילה, ואחר כך מטגנה, ואז אופה אותה שוב כדי לקיים את הדין לאפותה 'נא'.

הגמרא מבארת האם אפיית המנחה דוחה שבת: תְּנַן הָתָם (לקמן צו.), חֲבִיתֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, לִישָׁתָן וַעֲרִיכָתָן וַאֲפִיָּיתָן צריכות להיעשות בִּפְנִים – בעזרה, וְאַף דּוֹחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת.

מבררת הגמרא: מָנָא הָנֵי מִילֵּי. משיבה הגמרא: אָמַר רַב הוּנָא, על מנחת חביתין נאמר בתורה (שם) 'תּוּפִינֵי', ודרשו חכמים שהכוונה

המשך בעמוד לה

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **מא.** לְבָדִים[קסח] הַקְּשִׁים הַרְבֵּה, אָסוּר לְהוֹצִיאָם לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְכַרְמְלִית כְּשֶׁהוּא מְעֻטָּף בָּהֶם דֶּרֶךְ
2 מַלְבּוּשׁ, לְפִי שֶׁאֵינָם רְאוּיִם לְמַלְבּוּשׁ וְנִרְאִים כְּמַשּׂוֹי. אֲבָל אִם אֵינָם קָשִׁים הַרְבֵּה[קסט] מֻתָּר אֲפִלּוּ אֵינוֹ
3 צָרִיךְ כְּלָל לְהִתְעַטֵּף בָּהֶם וְאֵין מִתְעַטֵּף בָּהֶם אֶלָּא כְּדֵי לְהוֹצִיאָם לִרְשׁוּת הָרַבִּים לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם שָׁם, הוּא אוֹ
4 אַחֵר[356] וּבִלְבַד שֶׁיִּתְעַטֵּף בָּהֶם רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ, אֲבָל אִם לֹא כִּסָּה בָּהֶם רֹאשׁוֹ אֶלָּא כָּל גּוּפוֹ בִּלְבַד, לֹא נַעֲשׂוּ
5 מַלְבּוּשׁ עַל־יְדֵי־כֵּן, וְאָסוּר לְהוֹצִיאָם אֲפִלּוּ אִם צָרִיךְ לָהֶם לְהִתְכַּסּוֹת בָּהֶם גּוּפוֹ[357].
6 וְכֵן הַדִּין בְּכָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַלְבּוּשׁ, וְרוֹצֶה לְהוֹצִיאוֹ עַל־יְדֵי שֶׁיִּתְעַטֵּף בּוֹ כְּדֶרֶךְ מַלְבּוּשׁ, כְּגוֹן סָדִין אוֹ סוּדָר
7 בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה[358]:

חלק ב, הלכות שבת סימן שא, האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו, סעיף מא

ביאורי הלכה

קסח] **לבדים** - לֶבֶד הוא בד לא ארוג העשוי מסיבים שנדחסו יחדיו.

קסט] **קשים הרבה** - כמו סדינים עבים שמציעין על המטות[354], ואין הכוונה לכרים וכסתות שלנו שיש בהם נוצות, והנוצות עיקרן שלהן - דבהם לא שייך לבישה[355].

ציונים והוספות

354) ראה משנ"ב ס"ק קל שדייק מלשון הרמב"ם (וכן בפשטות דעת שוע"ר) שאפילו הן דקין אסור - כיון שהוא קשה, ובס"ק קלא הוסיף שההיתר לצאת בלבד רך דרך מלבוש הוא רק כשהם דקים (ולא הוזכר בשוע"ר).

355) ערוך השלחן סעיף קב, והוסיף שם שיש להסתפק אם היתר זה קיים בזמננו: ובמדינתינו אין זה דרך מלבוש כלל אפילו ברכים, ורק מפני הגשמים יש נשים שכורכות עצמן בסדינין וכיוצא בהם ובוודאי מותר בכה"ג וממילא דאף בלא גשמים כשיוצאות בהם אין לגעור בהן, אבל אנשים אין מדרכם כלל לישא אותם גם בגשמים ואסורים לצאת בהם דאצלינו וודאי הוי כמשא ומ"מ לדינא צ"ע. ע"כ.
ובשוע"ר משמע שמותר לצאת גם בזמננו (שהרי כבר בזמנו ומקומו לא היה זה דרך מלבוש, ומכל־מקום התיר).

356) עד"ז לעיל סעיף יא לענין כיסוי המציל את בגדיו מטינוף וגשמים. ובסעיף יז, שתיבה קופה או מחצלת דינם כלבדים הקשים כאן.

357) צ"ע ממ"ש אדמו"ר בסעיף יא דאם מתכוונת להנצל מצער הגשמים מותר לפרוש בגד על ראשה לבד, דהוי מלבוש, ובסעי' מ"א כ' אדמו"ר גבי לבדים שאינם קשים אם לא כסה בהם ראשו אלא כל גופו בלבד אסור להוציאם אפילו אם צריך להם להתכסות בהם גופו, דמ"ש לבדים על גופו בלבד דאסור אפילו מתכוין למלבוש, ובגד על ראשה לבד דמותר.
ואפשר שטה"ד נפל כאן ובמקום "אפילו" אם צריך להם להתכסות בהם גופו, צ"ל "אלא" אם צריך להם וכו', ויהי' הפירוש דאם צריך להם די בכיסוי גופו בלבד, אלא שקשה מאד לשנות הגרסא במקום שנוגע לדינא וצע"ג (בדה"ש סי' קטו ס"ק יז).
ולקיים הגירסא אפשר לומר שבסעיף יא מכסה את ראשה בבגד ממש ולא בבגד גס שאין עליו שם מלבוש אפילו בא להגנת הגוף אלא אם כן הוא בדרך מלבוש.
ועוד אפשר לומר שהכוונה במילים "אפילו אם צריך להם להתכסות בהם גופו" אינה שצריך להגנת הגוף, אלא לאצולי מטינוף וכיו"ב, אבל אה"נ יכול לצאת בהם על גופו בלבד כדי להנצל מצער הגשמים.
או באופן אחר שרק דבר קטן כמו בגד שהתקינה לנידתה (סעיף י) או לכסות ראשה (סעיף יא) נחשבים כמלבוש גמור כשבאים להגנת הגוף, אבל דברים גדולים וחשובים כמו לבדים או סדינים אינם בטלים לגוף כמלבוש (אף כשבאים להגנתו), אלא אם יוצא בהם בדרך מלבוש (מכסה גם ראשו) ובדוגמת המטבע דלעיל סל"ד (וראה בהגהות רעק"א שהקשה על המג"א ס"ק מא בדוגמת שאלת בדה"ש דלעיל, ובשוע"ר סל"ד נשמר מקושייתו על ידי שחילק בין מטבע לבגד הנידה, ועפי"ז יתורץ כאן).

358) סעיף יז, ובסעיף לז נתבאר שכן הוא במלבוש גמור כשלובשים אותו שלא כדרך לבישתו.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עדות – לפי לוח "רב יומי"

כו וכל מי שהוחזק שמו בעיר שלשים יום כותבים שם זה ואין חוששים שמא שינה שמו שלשים יום כדי לעשות קנוניא שאם כן אין לדבר סוף שלעולם לא נדע שמו.

ואם יש בעיר שנים ששמותיהם ושמות אבותיהם שוים יכתבו שם אבות אבותיהם אם יודעים אותם העדים שלא על פי המתחייב. או אם אחד מהם כהן או לוי יכתבו כן. או שום סימן שבגופן כגון אם זה ארוך וזה גוץ וכיוצא בזה:

כז וכן צריכים להזהר שלא יחתמו על השטר עד שידקדקו היטב בכל אותיותיו שתהיינה דומות זו לזו ויהיה הכתב מיושר ושוה בכל דבריו שלא ירחיק האותיות זו מזו יותר מדאי לפי שיכול לזייף להוסיף אות קטנה ביניהן וישתנה הענין. ואפילו אינן מרוחקות יותר מדאי אלא שהן מרוחקות במקום אחד יותר מבשאר השטר יכול לזייף להוסיף אות קטנה באותו מקום ולא תהיה ניכרת כי תהיינה האותיות מקורבות זו לזו כמו בשאר השטר. וכל שטר שיכול להזדייף פסלוהו חכמים אף על פי שלא נזדייף. ולא ידחוק האותיות זו לזו יותר מדאי פן יפסל מחשש שמא נזדייף ונתוספו בו אותיות הדחוקות אחר כך (וכן אם אין האותיות דומות זו לזו אלא אחת גדולה ואחת קטנה יש לחוש לכך). וכן צריך ליזהר בווי"ן וזייני"ן שלא יהו דחוקים בין התיבות פן יפסל מחשש שמא זייף והוסיף ו' או ז' ולא יהיו מרוחקים פן יפסל מחשש שמא מחק אות אחת כגון ה' או ח' והניח רגלה אחד מקום ו' או ז'. וכל כיוצא בזה ידקדקו בכל לשון ובכל כתב:

כח וכל חשבונות שבכל השטרות צריך ליזהר שלא יהיו באותיות כגון ב' ג' ד' ה' ו' מפני שיכול לזייף ולעשות מב' כ' ומג' נ' ומד' ר' ומה' ח' או ק' ומו' ז' וכן כל כיוצא בהן בשאר אותיות בכל כתב. וכל שטר שיכול להזדייף פסול אף על פי שלא נזדייף.

וכן צריך ליזהר שלא יהיה בסוף שיטה חשבון משלש ועד עשר שיכול לזייף ולעשות משלש שלשים ומארבע ארבעים וכן עד עשר. ומשמנה יכול למחוק הה' ולעשות שמונים וכן אם כתוב שלשה וארבעה עד עשרה יכול למחוק ולעשות כן בסוף השיטה. ואם נזדמן לו אחת מחשבונות אלו בסוף שיטה יחזור ויכתבנו שנית בראש שיטה:

*

כט ובשיטה אחרונה צריך להחזיר מעניינו של שטר מה שכבר כתוב למעלה ואין צורך בו. לפי שאין למדין משיטה אחרונה שום זכות לבעל השטר שאינו כתוב ומפורש למעלה משיטה אחרונה מפני שאין העדים יכולים לצמצם שיחתמו מיד סמוך לכתב ויש לחוש שמא הניחו שם כדי רוחב שיטה וכתב שם בעל השטר מה שרצה ועל כן אמרו אין למדין משיטה אחרונה ולפיכך תקנו שיחזיר בה מעניינו של שטר לבד. ואפילו אם חתימת העדים היא רחוקה עכשיו כדי רוחב שיטה אחת וזה אין לחוש כלל שהרחיקו שתי שיטות אף על פי כן אין למדין משיטה האחרונה וצריך להחזיר בה מעניינו של שטר לבד לפי שלא חלקו חכמים בגזרתם בין שטר לשטר:

ל ואם יש בשטר מחקים או אותיות תלויות או תיבות תלויות או שעבר עליהן הקולמוס צריך לקיימן שיכתוב בסוף השטר תיבה פלונית היא על המחק או תלויה או עבר עליה הקולמוס. וצריך לקיימן לפני שיטה אחרונה שהרי אין למדין משיטה אחרונה:

לא ועכשיו (במקומות) שנהגו לכתוב בסוף כל השטרות כולן והכל שריר וקיים ואם לא כתב כן השטר פסול ואין העדים חותמין עליו למדין משיטה אחרונה מה שכתוב בה לפני שריר וקיים שהרי אין לחוש כלל שבעל השטר הוסיף שיטה זו בריוח שהניחו העדים לפני חתימתם כדי רוחב שיטה כיון שאין כתוב שריר וקיים לפני שיטה זו ולפיכך מקיימים המחקים והתלויות בשיטה אחרונה לפני שריר וקיים. אבל לא כאותם שטועים לקיים אחר שריר וקיים. ואם שכחו לקיים לפני שריר וקיים יחתמו העדים תחלה ואחר כך יקיימו ויחזרו ויחתמו אחר הקיום:

*

לב וצריכים העדים לדקדק בחתימתם שלא ירחיקום מהכתב רוחב ב' שיטין הן ואוירן כגון ל' בשיטה העליונה וך' בשיטה התחתונה שהן ב' שיטין וג' אוירים ואם הרחיקו כל כך השטר פסול מפני שיכול לזייף ולכתוב מה שירצה בשיטה ראשונה מב' שיטות אלו ולהחזיר מענינו של שטר בשיטה האחרונה. ואפילו כתוב שריר וקיים בסיום השטר יכול למוחקו ולקיים המחק בשיטה שלפני אחרונה ויחזור ויכתוב שריר וקיים בשיטה אחרונה.

מה שאין כן כשלא הרחיקו אלא כדי שיטה אחת אם ימחוק שריר וקיים שבסיום השטר ויכתוב מה שירצה בשיטה אחרונה ויחזור ויכתוב בה שריר וקיים אין למדין מקיום המחק שנתקיים בשיטה האחרונה הואיל והמחק גדול כשיעור שריר וקיים ויש לחוש שכל אדם יעשה כן למחוק שריר וקיים שבסיום השטר ולהוסיף שיטה אחת שהרי אין העדים יכולים לצמצם שיחתמו מיד סמוך לכתבו באותה שיטה יקיים המחק ויחזור ויכתוב שריר וקיים. ולא אמרו שמקיימין המחק בשטה אחרונה אלא כשאינו גדול כשיעור שריר וקיים או שאינו במקום שראוי להיות בו שריר וקיים:

לג שיטין אלו משערים בכתיבת ידי העדים שהיא גסה ולא בכתב יד הסופר שהוא מאמן את ידיו לכתיבה דקה מפני שכל המזייף אינו הולך אל הסופר אולי לא ישמע לו אלא מזייף בעצמו ואינו יודע לאמן ידיו לכתיבה דקה כמו הסופר:

לד שטר שכתוב כולו עם כל עדיו בשיטה אחת כשר כי לא נתנו חכמים שיעור כלל לגודל השטר. אבל אם השטר כולו בשטה אחת ועדיו בשיטה אחרת פסול כי שמא היו חתומים על שטר אחר ולא צמצמו חתימתם מיד סמוך לכתב והניחו כדי רוחב שיטה ובעל השטר זה חתך כל השטר וכתב מה שרצה באותה שיטה ונמצאו העדים

חתומים עליו. ואפילו אם חתימת העדים היא רחוקה עכשיו כדי רוחב שיטה אחת לא חלקו חכמים בגזרתם. ואפילו אם עד אחד חתום בשיטה אחת עם השטר ואחד חתום תחתיו בשיטה אחרת פסול כי אין בשטר זה אלא עד אחד החתום בשיטה אחת עם השטר והשני אין למדין מחתימתו כי שמא חתם על שטר אחר והניח כדי רוחב שיטה בין הכתב לחתימתו ובעל השטר חתך כל השטר וכתב כל מה שרצה בשיטה זו והחתים בה חתימת יד עד אחד. ואף שהעד אומר שזו חתימת ידו אין עד אחד נאמן להוציא ממון:

*

לה לפיכך כשיש גליון בשטר לפני חתימת העדים יחתמו זה תחת זה ולא זה אצל זה בשטר אחד מפני שיכול לזייף לחתוך כל השטר ולכתוב בגליון זה שפלוני חייב לו סך שירצה ויהיה שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת. וכל שטר שיוכל להזדייף פסול אף על פי שלא נזדייף.

ואם השטר מסתיים באמצע שיטה יחתמו העדים בחצי שיטה הנשאר זה אצל זה ולא זה תחת זה. שכשיחתמו זה תחת זה יצטרכו להחזיר מעניינו של שטר לבד בחצי שיטה אחרונה ובכל השיטה שלפניה כי לא ילמדו מהן שום זכות שאינו כתוב למעלה כי שמא הניחו העדים כדי רוחב שיטה שלא יכלו לצמצם ובשיטה שניה התחילו לחתום באמצעה שאין שום חשש בזה שיש גליון לפני חתימתם כשחותמין זה תחת זה ובעל השטר כתב מה שרצה בשיטה ומחצה זו. אבל כשחותמין זה אצל זה בחצי השיטה הנשאר אין צריך להחזיר מעניינו של שטר אפילו בחצי שיטה האחרונה ולמדין ממנה כל זכות שכתוב בה שאין לחוש כלל שבעל השטר הוסיף זה שהרי אין העדים רשאים להניח חלק לפני חתימתם כשחותמין זה אצל זה:

לו ואם לא יחתמו בחצי שיטה הנשאר אלא בראש שיטה אחרת יפסל השטר לגמרי אם לא יצמצמו לחתום סמוך לכתב מיד ויניחו כדי רוחב שיטה מפני שיכול לזייף ולכתוב בחצי שיטה הנשאר מה שירצה ויחזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה וכל שטר שיכול להזדייף פסול. ואף אם כתוב שריר וקיים בסיום השטר יכול למחקו ולכתוב מה שירצה ולקיים המחק בחצי שיטה הנשאר שהיא לפני האחרונה שיוסיף כמו שנתבאר למעלה:

*

לז ובכל דינים התלוים במה שאין העדים יכולים לצמצם סמוך לכתב מיד הוא הדין אם המתחייב חתם בעצמו אינו יכול לצמצם ויש לחוש שמא הניח כדי רוחב שיטה וכתב בה בעל השטר מה שרצה ולכך צריך לחזור מעניינו של שטר לבד בשיטה האחרונה אך אם כל השטר הוא כתיבת ידו אין לחוש לזה (והוא הדין בשטר בעדים וכל השטר הוא מכתב יד העדים החתומים תחתיו).

ושטרות שנוהגים בהם במדינות אלו שסך המעות כתוב בהיפוך הדף נגד חתימת יד המתחייב צריך ליזהר שיהיה נגדה ממש ולא למטה ממנה אפילו שיטה אחת מפני שיכול לזייף ולכתוב למעלה מהחתימה סך גדול ויחתוך למטה מהחתימה סך המעות שבהיפוך הדף עם חתימת יד העדים שכנגדו ולא יהיה שטר חוב בעדים אלא חתימת יד המתחייב על סך גדול ולא יוכל לטעון לא היו דברים מעולם. וכל שטר חוב שיכול להזדייף פסול. אבל אם סך המעות כתוב בהיפוך הדף למעלה מכנגד חתימת יד המתחייב שיטה אחת או שנים אין לחוש לזיוף אפילו אם סך המעות אינו אלא שיטה אחת לפי שאם יחתוך סך המעות לא ישאר חלק על החתימה כי אם שיטה אחת ואם יכתוב בה איזה סך והחתימה תחתיה אף על פי שהיא מקויימת בעדים אינה כלום מטעם שנתבאר בשטר הבא בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת:

לח עדים שחתמו על השטר ואחר כך נשרף השטר בפניהם או שנקרע באונס או שנמחק בין לאלתר בין לאחר זמן ומבקש מהם המלוה שיכתבו לו שטר אחר הרי אלו לא יכתבו ויתנו לו שלא מדעת הלוה כי לא עשאן הלוה שלוחים אלא לכתוב שטר אחד וכבר עשו שליחותם.

אבל אם לא עשו עדיין שליחותם כגון שלא הספיק השני לחתום עד שנמחק השטר או נקרע או אפילו חתמו שניהם אלא שנמצא בו טעות בסך המעות או בזמן או בשם הלוה והמלוה וכל כיוצא בהם מדברים שהם טעות בוודאי או ששכחו לכתוב בשטר איזה תנאי שהיה ביניהם כגון נאמנות וכיוצא בזה הרי אלו חוזרים וכותבים שנית שלא מדעת הלוה:

*

לט ואפילו אם עשו כבר שליחותם שאינם רשאים לחזור ולכתוב לו מעצמן הרי הם הולכים לבית דין ומעידים והבית דין יכתבו לו שטר אחר ויתנו לו שלא מדעת הלוה שבזה כח בית דין יפה.

וכשהבית דין כותבין לו שטר כותבין בו זמן הראשון אבל כשהעדים כותבים שלא על פי בית דין אלא מדעת הלוה יכתבו זמן שעומדים בו עתה כי אינו יכול לשעבד נכסיו למפרע להפסיד ללקוחות שלקחו ממנו בינתים אם הוא שטר שגובים בו מהמשועבדים בין שהוא שטר חוב בין שהוא שטר מכירה באחריות על נכסיו ושעבוד שטר הראשון כבר נפקע בקריעתו או שריפתו או מחיקתו:

מ אבל שטר מתנה או שטר מכירה בלא אחריות בפירוש יכתבו בו זמן הראשון. ואפילו שלא מדעת הנותן והמוכר כלל. ואפילו לא ראו שנאבד ממנו שטר הראשון כי לא שייך לחוש שמא יהיו לו שתי שטרות שיגבה שתי פעמים כיון שהיא קרקע מיוחדת. וגם לא שייך בה כבר עשו שליחותם כי עכשיו אינם עושים לו שום חובה שהרי כבר זכה הלוקח או המקבל בקרקע זו בשטר הראשון ושטר זה אינו אלא לראיה. מה שאין כן בשטר חוב אף שהוא גם כן לראיה הרי אינו דומה חוב בעל פה לחוב בשטר לכמה דברים ואין חבין לאדם שלא מדעתו שום חובה.

וכן מי שפרע מקצת חובו ומבקש ממנו המלוה להחליף לו השטר ישן בחדש ונתרצה לו לא יכתבו בו העדים מזמן הראשון אלא זמן שעומדים בו עתה כי שעבוד הראשון נפקע עתה בהחזרתו אותו ללוה ואינו יכול עתה לשעבד נכסיו למפרע מחדש. ושלא מדעת הלוה לא יכתבו כלל אפילו מזמן שעומדין בו עתה הואיל וכבר עשו שליחותם:

מא מי שפרע מקצת חובו והשליש את השטר ואמר לשליש אם לא אביא לך המעות עד יום פלוני ליתנם למלוה תן לו שטרו שיגבה כולו ממני והגיע הזמן ולא הביא לו המעות לא יתן השליש את השטר ליד המלוה שזו אסמכתא היא שסמך הלוה בדעתו שיהיו לו מעות כשיגיע הזמן ולא גמר והקנה להמלוה לעולם:

*

מב במה דברים אמורים בדבר הידוע שאסמכתא היא זו ולא גמר והקנה אבל אם השליש מסופק אם יש בזה דין אסמכתא או שיש ספק אם יטעון הלה טענת אסמכתא כי שמא גמר והקנה בלב שלם מפני שהוא חייב כן באמת ואפילו אם ידוע שיש לו איזו טענה אלא שאינו ידוע לשליש אם יזכה בה הלה בדין יעשה השליש כפי מה שהושלש בידו כי הוא אינו דיין בדבר רק שליש וכשיבא הלה ויטעון יטעון לפני בית דין רק שהשליש יתן לזה את השלישות בפני עדים וטרם שיוציאנה מתחת ידו יאמר בפניהם היאך באה השלישות לידו ועל איזה תנאי והעדים יכתבו ויחתמו הענין ויתנוהו ליד השליש והשליש ימסרנו להלה כשיבא לטעון כדי שיהיה בידו לראיה היאך ומה היתה השלישות ויוכל לטעון עליה טענתו.

אבל אין לשליש להביא השלישות לבית דין ליתנה לזה בפניהם כי הם לא יניחו לו ליתנה לזה שלא מדעת הלה הואיל והלה יכול לטעון איזו טענה ובית דין טוענים לאדם שלא בפניו כל מה שיכול לטעון בעצמו והשלישות לא נמסרה לו על דעת כך אלא על דעת שיתננה למי שיזכה על פי התנאי שהתנו עמו כשמסרוה לו:

מג אבל אם ידוע לשליש שזכה אחד מהם בהשלישות על פי הדין לפי מה שהתנו עמו כשמסרוה לו ואין לשכנגדו שום טענה על פי הדין והאמת יתננה למי שזכה בה בפני בית דין ויפרש להם ענין השלישות והם יכתבו ויחתמו הענין כי שמא יפול ביניהם אחר כך איזו מחלוקת והכחשה והשליש לא יהיה נאמן אז לאחר שתצא השלישות מתחת ידו לכך צריך להיות כל הענין בפני בית דין קודם שתצא מתחת ידו וכל שליש יזהר בזה.

ואם נעשה שליש על ידי שליח שהביא השלישות לידו יעשה כפי מה שאמר לו השליח אף אם אחר כך מכחיש המשליש את השליח:

דיני עדות ושטרות ושליש[ו]ת:

לקוטי תורה' פרשת האזינו – הפרשה החסידית

ו'שְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן [ב]

"**וּשְׁאַבְתֶּם**[1] מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה" (בְּיֹשַׁעְיָה י"בו, ג):

הִנֵּה בְּכָל הַשָּׁנָה הָיָה **נִיסּוּךְ הַיַּיִן** עַל גַּבֵּי מִזְבֵּחַ, וְהוּא מְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב בְּהֶדְיָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּבְחַג הַסּוּכּוֹת הָיָה עוֹד גַּם **נִיסּוּךְ הַמַּיִם** עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וְהוּא "הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי" (סוּכָּה ל"ד, א'. זְבָחִים ק"י, עַמּוּד ב'), שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ בְּהֶדְיָא בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, רַק "דְּרַבָּנָן סְמְכוּהָ אַקְרָאֵי". וּשְׁאִיבַת הַמַּיִם הָיָה בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה, עַל שֵׁם "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן כו'", כַּמְּבוֹאָר בְּמַסֶּכֶת סוּכָּה סוֹף פֶּרֶק ד', וְרֵישׁ פֶּרֶק ה'.

וְיֵשׁ לְהָבִין הַטַּעַם, לָמָּה אֵינוֹ מְפוֹרָשׁ בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב כו'[2]?

וְהִנֵּה בִּתְחִלָּה צָרִיךְ לְהָבִין עִנְיָן **נִיסּוּךְ הַיַּיִן**:

כִּי הִנֵּה בְּיַיִן כְּתִיב (שׁוֹפְטִים ט'ו, יג): "הֶחָדַלְתִּי אֶת תִּירוֹשִׁי הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים". בִּהְיוֹת יָדוּעַ דְּבִינָה – "אֵם הַבָּנִים" – הִיא הַשִּׂמְחָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים קיג, ט): "אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה". כִּי הַשִּׂמְחָה הִיא גִּילוּי הַהֶעְלֵם, לָכֵן נִמְשָׁךְ דַּוְקָא מִבְּחִינַת בִּינָה, שֶׁהוּא כְּשֶׁמֵּבִין וּמַשִּׂיג תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה[3], שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּגִילוּי בַּהֲבָנָה וַהֲשָׂגָה מַמָּשׁ, שֶׁמַּשִּׂיג אוֹתוֹ בְּטוֹב – אָז יִהְיֶה הַשִּׂמְחָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁעֲדַיִן אֵינוֹ מַשִּׂיג הַדָּבָר בְּהַשָּׂגָה הֵיטֵב, רַק הוּא עֲדַיִן נֶעְלָם בְּכֹחַ חָכְמָתוֹ, וְאֵינוֹ בְּגִילוּי אֶצְלוֹ מַמָּשׁ – לֹא יְקַבֵּל עוֹנֶג וְשִׂמְחָה כְּלָל.

אַךְ הִנֵּה בִּינָה נִקְרָא גַּן־עֵדֶן, עָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא[4]. וְזֶה הָיָה עֲבוֹדַת הַלְוִיִּם, דִּכְתִיב (קֹרַח יח, כג): "וְעָבַד הַלֵּוִי **הוּא**" – שֶׁמַּמְשִׁיכִים בְּחִינַת "הוּא", דְּהַיְינוּ עָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא[5],

---

1. (נֶאֱמַר לֵיל מוֹצָאֵי שַׁבָּת חֹל הַמּוֹעֵד סוּכּוֹת תקס"ה).

2. (וְעַיֵּין מִזֶּה בַּזֹּהַר: בְּסוֹף חֵלֶק א' בַּהַשְׁמָטוֹת, דַּף י"א, עַמּוּד ב'. וְדַף י"ב, עַמּוּד א' וְעַמּוּד ב').

3. ("תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה": אִיּוֹב יא, ו)

4. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר: חֵלֶק א', וַיֵּצֵא (קנ"ג, ב'. קנ"ד. וּבִשְׁאָר דּוּכְתֵּי).

5. (זֹהַר חֵלֶק א' וַיֵּצֵא קנד, א).

"**הוא** – דָּא עַתִּיקָא"[6], הַמְלוּבָּשׁ בַּבִּינָה – מֵהֶעְלֵם אֶל הַגִּילּוּי. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים עַל הַיַּיִן[7], שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּינָה.

וְזֶהוּ עִנְיָן יַיִן "**הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹקִים וַאֲנָשִׁים**" – שֶׁמֵּבִיא אֲלִקּוּת לִידֵי גִּילּוּי לַאֲנָשִׁים. דְּהַיְינוּ, עַל יְדֵי הַבִּינָה שֶׁמֵּבִין וּמַשִּׂיג גְּדוּלַּת ה', תִּתְלַהֵב נַפְשׁוֹ בַּה'. וְזֶהוּ גַּם כֵּן בְּחִינַת יַיִן הַגַּשְׁמִי, שֶׁגּוֹרֵם גַּם כֵּן הַשִּׂמְחָה וְגִילּוּי הַהֶעְלֵם – "נִכְנַס יַיִן כו'"[8].

אַךְ הַהֶפְרֵשׁ בֵּין נִיסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה, לִבְחִינַת מוֹעֲדִים־לְשִׂמְחָה, וּבִפְרָט סוּכּוֹת, זְמַן־שִׂמְחָתֵנוּ, שֶׁהָיָה בָּהֶם גַּם כֵּן נִיסּוּךְ הַיַּיִן הוּא:

כְּמוֹ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: אָדָם כְּשֶׁנִּתְפַּעֵל וְשָׂמֵחַ מֵאֵיזֶה דָּבָר, אַף עַל פִּי כֵן יָכוֹל לִהְיוֹת הַשִּׂמְחָה וְהַהִתְפַּעֲלוּת אֶצְלוֹ בְּהֶעְלֵם מִזּוֹלְתוֹ – שֶׁיִּהְיֶה **תּוֹכוֹ** רָצוּף חֶדְוָה וְשִׂמְחָה וְאֵינוֹ גָּלוּי לְעֵין כָּל. אֲבָל כְּשֶׁנִּתְפַּעֵל וְנִשְׂמַח **מְאֹד** מֵאֵיזֶה דָּבָר, אֲזַי נִרְאָה שִׂמְחָתוֹ לְעֵין כָּל, וּמְרַנֵּן, וּמְרַקֵּד בְּרֶגֶל וּמְטַפֵּחַ בַּיָּד – שֶׁאֵינָהּ יָכוֹל לִהְיוֹת בְּהֶסְתֵּר מֵרוֹב גְּדוּלַּת הַשִּׂמְחָה.

כָּךְ כָּל הַשָּׁנָה, אַף שֶׁנִּתְפַּעֵל מֵאֱלֹהוּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין' וְ'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', אַף עַל פִּי כֵן הוּא בְּהֶעְלֵם אֶצְלוֹ, שֶׁאוֹר הַשִּׂמְחָה מִתְעַלֵּם בְּהַכְּלִי וְהַכְּלִי מַגְבִּילָתוֹ;

אֲבָל בְּחַג הַסּוּכּוֹת נִרְאָה שִׂמְחָתוֹ לְעֵין כָּל, שֶׁהָאוֹר בּוֹקֵעַ הַכְּלִי מֵחֲמַת רוֹב גְּדוּלַּת אוֹר הַשִּׂמְחָה וְרִיבּוּי גִּילּוּי הֶעְלֵם[9]. וְשִׂמְחָה זוֹ הִיא הָרַעַשׁ הַגָּדוֹל;

כְּמוֹ שֶׁמְּרַנֵּן וּמְרַקֵּד כְּשֶׁנִּשְׂמַח בַּגַּשְׁמִי, כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן הוּא הָרְנוּן וְהָרְקוּד בְּרוּחָנִיּוּת, בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת לִפְנֵי ה', כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים (בִּרְכַּת יוֹצֵר): "וְהָאוֹפַנִּים **בְּרַעַשׁ** גָּדוֹל".

זֶהוּ עִנְיָן נִיסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וְגַם בְּסוּכּוֹת הָיוּ מְנַסְּכִים גַּם יַיִן;

וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם הוּא הָיָה בְּחַג הַסּוּכּוֹת **לְבָד**, הָיוּ מְנַסְּכִים יַיִן בְּסֵפֶל זֶה וּמַיִם בְּסֵפֶל זֶה, "מַעֲרָבִי שֶׁל מַיִם" כו'[10]. וְנִיסּוּךְ הַיַּיִן הוּא בְּחִינַת בִּינָה, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, וְהוּא גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִנִּיסּוּךְ הַיַּיִן.

וְהָעִנְיָן, כִּי זֶהוּ בְּחִינַת **כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם**:

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (חֵלֶק ג', דַּף ל"ט, עַמּוּד א'): דְּ"**יַיִן** מִסִּטְרָא **דְּלֵיוָאֵי** אָתֵי כו', וְסִטְרָא **דְּכַהֲנָא** – **מַיִין** צְלִילָן[11] נְהִירִין".

כִּי טֶבַע הַ**מַּיִם**, שֶׁ**יּוֹרְדִים** מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ, וְהוּא בְּחִינַת **כֹּהֵן** – שֶׁהַהַשְׁפָּעָה יוֹרֶדֶת לְכֹהֵן גָּדוֹל, וּמִשָּׁם לְכָל הַכֹּהֲנִים. כְּמַאֲמַר רַז"ל (יוֹמָא יד, א): "כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֵלֶק **בְּרֹאשׁ**" – מִדַּת "רֹאשׁ" הוּא מַשְׁפִּיעַ. וְ**יַיִן** הוּא בְּחִינַת **לְוִיִּם** – שֶׁהוּא הַ**הֲעָלָאָה** מִמָּקוֹם נָמוּךְ לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ מְאֹד.

וְהוּא גַּם כֵּן "**לַאֲרָמָא** קָלָא" (זֹהַר שָׁם) – בְּרַעַשׁ וְשִׁיר, שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת, כְּמַאֲמַר רַז"ל (שַׁבָּת נא, ב): "כָּל בַּעֲלֵי הַשִּׁיר **יוֹצְאִים** בְּשִׁיר". מַה שֶּׁאֵין כֵּן מַיִם הוּא **בַּחֲשָׁאי**, כְּמוֹ בְּחִינַת כֹּהֲנִים, דְּ"עוֹבְדוֹי בַּחֲשָׁאי אִינּוּן כו'" (זֹהַר שָׁם).

וּכְמוֹ שֶׁבְּחִינַת כֹּהֲנִים גָּבוֹהַּ מִבְּחִינַת לְוִיִּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹרַח יח, ב): "וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ" – כָּךְ נִיסּוּךְ הַמַּיִם גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִנִּיסּוּךְ הַיַּיִן[12]. :

ב. וְהִנֵּה נוֹדָע עִנְיָן **תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה**:

שֶׁ**תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב** הוּא רַק בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת וְצִירוּפֵיהֶן, וּכְמַאֲמָר רַז"ל[13]: "כָּל הַתּוֹרָה שְׁמוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא". וְלָכֵן כָּל אוֹתִיּוֹתֶיהָ מְנוּיוֹת[14], לְבַל יַעֲדִיף וְיַחְסִיר. וְכָל אוֹת צָרִיךְ לוֹמַר בִּדְמוּתוֹ וְתַבְנִיתוֹ, וְהַנְּגִיעָה פּוֹסֶלֶת[15].

---

6. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג קְרַח, קעח, ב. וּרְאֵה תּוֹרָה אוֹר לֶךְ לֶךְ יא, סוֹף עַמּוּד ב וְאֵילָךְ. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת).

7. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ג' קכז, א).

8. ("יָצָא סוֹד". עֵרוּבִין סה, סוֹף עַמּוּד א).

(וְעַיֵּין עוֹד מֵעִנְיָן "וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא", בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (תּוֹרָה אוֹר סב, ג). וּמֵעִנְיָן "הוּא" – בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לֶךְ לְךָ", גַּבֵּי "הוּא עָשָׂנוּ" (תּוֹרָה אוֹר יא, ב)).

9. (וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "ה' לִי בְּעוֹזְרָי" (לִקּוּטֵי פח, ב). **וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר** רֵישׁ פָּרָשַׁת שְׁלַח, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עִנְיָן הַמְרַגְּלִים" (לְעֵיל שְׁלַח לו, ד), **בְּפֵירוּשׁ "זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ"** (שְׁמוֹת ג, ח), **שֶׁהוּא מֵחֲמַת תּוֹסֶפֶת הָאוֹר וְהַגִּילּוּי לֹא יוּכְלוּ הַכֵּלִים לְהַעֲלִים** כו').

10. (מִשְׁנָה סוּכָּה ד, ט: נִסּוּךְ הַמַּיִם כֵּיצַד? . . שְׁנֵי סְפָלִים שֶׁל כֶּסֶף הָיוּ שָׁם . . מַעֲרָבִי שֶׁל מַיִם, מִזְרָחִי שֶׁל יַיִן).

11. (בְּדִפּוּסֵי הַזֹּהַר: צְלִילִין. וְכֵן הוּא לְהַלָּן בְּדַף פ, ד).

12. (וּבִפְרָט שֶׁהָיָה "מַיִם **חַיִּים**", שֶׁנּוֹדַע מַדְרֵגָתָם הַגְּבֹהָה מְאֹד נַעֲלֶה – בִּבְחִינַת חָכְמָה. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר, גַּבֵּי "מַיִם חַיִּים" דְּקִידּוּשׁ מֵי חַטָּאת כו').

גַּם כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִרּוּשׁ "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ", בְּעִנְיָן הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין יוֹם־טוֹב לְשַׁבָּת, זֶהוּ גַּם כֵּן מוֹחִין־דְּאִימָא וּמוֹחִין־דְּאַבָּא.

וּבְמָקוֹם אַחֵר נִתְבָּאַר, שֶׁזֶּהוּ גַּם כֵּן הַהֶפְרֵשׁ בֵּין בְּרָכָה לִקְדוּשָּׁה.

גַּם לָכֵן בְּכֹהֲנִים נֶאֱמַר "וְקִדַּשְׁתּוֹ" (אֲמוֹר כא, ח), וּבַלְוִיִּם כְּתִיב "לְטַהֲרָם" (בְּהַעֲלוֹתְךָ ח, ז. כא). כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן", וְעַל פָּסוּק "וְשָׁמְתִּי כַּדְכֹּד").

13. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קכד, א. זֹהַר חֵלֶק ג יט, א. פט, ב. קנט, א. רסה, ב).

14. (רְאֵה קִדּוּשִׁין ל, א)

15. (שֻׁלְחָן עָרוּךְ יוֹרֶה דֵּעָה סִימָן רע"ד, סְעִיפִים ד־ה).

וְהִנֵּה הָאוֹתִיּוֹת הֵן בִּבְחִינַת **בִּינָה**[16]. וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, שֶׁכְּשֶׁבָּא הַשֵּׂכֶל לִכְלָל הֲבָנָה וַהֲשָׂגָה מִתְגַּלִּים בּוֹ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת בַּמַּחְשָׁבָה. אֲבָל בִּבְחִינַת חָכְמָה, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשֵּׂכֶל הַמּוּשָׂג, אֵין בּוֹ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת עֲדַיִין.

וְזֶהוּ עִנְיָן **אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה**: שֶׁהַתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב הִיא בִּבְחִינַת בִּינָה, וּבִינָה נִקְרָא "סֵפֶר־תּוֹרָה". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (וַיַּקְהֵל, דַּף רִי"ש). וְהַיְינוּ בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַמַּחְשָׁבָה. וְאַף עַל גַּב דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת"[17], לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל הִיא בְּחִינַת חָכְמָה, אֲבָל לְגַבֵּי הַנִּבְרָאִים הִיא בְּחִינַת בִּינָה[18].

וְ**תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה** הִיא בְּחִינַת **חָכְמָה**, וְשָׁם אֵין הָאוֹתִיּוֹת עִיקָּר כָּל כַּךְ, אֶלָּא הַשֵּׂכֶל וְהַהַשְׂכָּלָה הִיא הָעִיקָּרִית הַמִּתְגַּלִּית בְּתוֹךְ הָאוֹתִיּוֹת. וְלָכֵן אֵין מִדַּקְדְּקִין בְּאוֹתִיּוֹתֶיהָ כָּל כַּךְ, כִּי בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הָעִיקָּר הִיא הַחָכְמָה וְהַהַשְׂכָּלָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ בַּגְּמָרָא: "מַאי טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר" כו', שֶׁהוּא בְּחִינַת טְעָמִים, וְהוּא בְּחִינַת חָכְמָה כַּנּוֹדָע[19].

וּבָזֶה יוּבָן עִנְיָן הַנַּ"ל – שֶׁנִּיסּוּךְ הַיַּיִן כְּתִיב בַּתּוֹרָה, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם לֹא נִכְתַּב בַּתּוֹרָה, רַק "הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי", וְהַיְינוּ:

כִּי יַיִן הוּא בְּחִינַת בִּינָה – תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב. וְזֶהוּ פֵּירוּשׁ "יֵינָהּ שֶׁל תּוֹרָה"[20], וּבִדְלִקְמָן, וְלָכֵן יְכוֹלָה לְהִכָּתֵב בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב; מַה שֶּׁאֵין כֵּן נִיסּוּךְ הַמַּיִם, שֶׁהוּא בְּחִינַת חָכְמָה, אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת כָּתוּב בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט בִּבְחִינַת כְּתָב אוֹתִיּוֹת. וְהוּא בְּחִינַת מוֹחִין־דְּאַבָּא וּמוֹחִין־דְּאִימָּא[21].

וּבָזֶה יוּבָן מַאֲמָר רַז"ל[22] עַל פָּסוּק "**כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ מִיָּיִן**": "עֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי **סוֹפְרִים** יוֹתֵר מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה". וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ "**סוֹפְרִים**"? וּמַהוּ "**יֵינָהּ** שֶׁל תּוֹרָה"?

וְהָעִנְיָן:

דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּסֵפֶר יְצִירָה[23]: "בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ: **בְּסוֹפֵר, וְסֵפֶר, וְסִיפּוּר**":

סוֹפֵר הוּא בְּחִינַת **חָכְמָה**, הַמַּשְׁפִּיעַ לַ**סֵּפֶר** שֶׁהִיא **בִּינָה**, בְּחִינַת מַחְשָׁבָה. וְ**סִיפּוּר** הוּא בְּחִינַת **דִּיבּוּר**, הַמְקַבֵּל מִסֵּפֶר – שֶׁהוּא בִּינָה, שֶׁהֲרֵי בִּלְתִּי מַחְשָׁבָה אִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר.

(וְזֶהוּ שֶׁבִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא עוֹלָמוֹ: כִּי הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא מִבְּחִינַת **דִּבּ**וּר **ה**'[24], שֶׁהִיא בְּחִינַת **סִפּוּר**, וְהַדִּבּוּר מְקַבֵּל מִמַּחְשָׁבָה שֶׁנִּקְרָא **סֵפֶר**, שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה – "אַיֵּה **סוֹפֵר**" (יְשַׁעְיָה לג, יח). וְזֶהוּ "בְּרֵאשִׁית בָּרָא" – וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁמֵּחָכְמָה[25] נִמְשָׁךְ לִבְחִינַת מַחְשָׁבָה, וּמִמַּחְשָׁבָה לְדִבּוּר).

16. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק "וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חוֹתָם". וְעַיֵּן בְּהָרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא.

17. (זֹהַר חֵלֶק ב קִכּא, א).

18. [וְלָכֵן חֲמִשִּׁים יוֹם מִיְּצִיאַת מִצְרַיִם עַד מַתַּן־תּוֹרָה – כְּנֶגֶד "חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה" (רֹאשׁ הַשָּׁנָה כא, ב), וּבְיוֹם הַחֲמִשִּׁים – שַׁעַר הַנ' נִיתְּנָה תּוֹרָה. וְעַיֵּן בַּזֹּהַר תְּצַוֶּה דַף קפ"ג, עַמּוּד א'].

19. (וְאַף שֶׁלְּמַטָּה חֲרֵי תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב הוּא בְּחִינַת ז"א, וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה הִיא בְּחִינַת מַלְכוּת (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, פָּתַח אֵלִיָּהוּ), חֲרֵי אַדְרַבָּה, בֶּאֱמֶת, "**בְּחָכְמָה** יָסַד אָרֶץ" (מִשְׁלֵי ג, יט) – שֶׁהִיא מַלְכוּת (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת א, סָעִיף כקו) – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְ"כוֹנֵן **שָׁמַיִם**" (שָׁם) – ז"א – תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב – הוּא "**בִּתְבוּנָה**" (שָׁם). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי כו'").

20. (עֲבוֹדָה זָרָה לה, א).

21. (וּלְפִי מַה שֶׁכָּתַב בְּ"עֵץ חַיִּים", שֵׁעַר כ"ו, סוֹף פֶּרֶק א' (בִּדְפוּס שִׁקְלָאוֹ תק"ס. לְפָנֵינוּ שֵׁעַר סֵדֶר אבי"ע סוֹף פֶּרֶק ב), מוּבָן שֶׁכְּעֵרֶךְ הָאֲצִילוּת לְמַעְלָה מֵהַבְּרִיאָה, כָּךְ עֵרֶךְ הַחָכְמָה לְמַעְלָה מֵהַבִּינָה – בְּאֲצִילוּת עַצְמוֹ. וְהַיְינוּ, שֶׁבִּינָה הִיא בְּרִיאָה־שֶׁבַּאֲצִילוּת, מַה שֶּׁאֵין כֵּן חָכְמָה.

וּבִפְרָטוּת: בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁנִּקְרָא "מַיִם חַיִּים", הִיא בְּחִינַת אֲצִילוּת־שֶׁבַּאֲצִילוּת. וְהַיְינוּ שֶׁבְּחִינַת בִּינָה נִקְרָא "**מִי** – דְּקָיְימָא לַשְׁאֵלָה" (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת מ, סוֹף סָעִיף ח), שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ בְּחִינַת הֶעְלֵם, הוּא הַהֶעְלֵם שֶׁל הַגִּילוּי. וּכְעִנְיָן דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה מה, ז): "יוֹצֵר אוֹר, וּבוֹרֵא חוֹשֶׁךְ" – **יְצִירָה** הוּא גִּילוּי, **וּבְרִיאָה** – הֶעְלֵם. וְהַיְינוּ הַהֶעְלֵם הַשַּׁיָּךְ לְהַגִּילוּי – מַחְשָׁבָה וְדִבּוּר. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁהוּא **אֲצִילוּת**, הִנֵּה לְגַבֵּי אֲצִילוּת, שָׁוֶה בְּרִיאָה וִיצִירָה, וְ"כַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" (תְּהִלִּים קלט, יב), כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר.

וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁבְּחִינַת אֲצִילוּת הוּא לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּבֵי"ע. וְלָכֵן הַהֶעְלֵם וְהַגִּילוּי שֶׁבְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהוּא בְּחִינַת בְּרִיאָה וִיצִירָה – שְׁנֵיהֶם שָׁוִין מַמָּשׁ לְגַבֵּי אֲצִילוּת.

וְהִנֵּה, עַל יְדֵי נִיסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג מַמְשִׁיכִים גִּילוּי הַהֶעְלֵם שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁהוּא אֲצִילוּת, בְּחִינַת מוֹחִין־דְּאַבָּא. לָכֵן הוּא גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִנִּיסּוּךְ הַיַּיִן – מוֹחִין־דְּאִימָּא, שֶׁהוּא גִּילוּי הַהֶעְלֵם שֶׁבְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׁיר הַשִּׁירִים", בְּפֵירוּשׁ "כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ מִיָּיִן" (שִׁיר הַשִּׁירִים א, ב).

וְהוּא עַל דֶּרֶךְ קְרִיעַת יַם־סוּף: כִּי יָם וְיַבָּשָׁה הֵם הֶעְלֵם וְגִילוּי שֶׁל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – עָלְמָא־דְּאִתְכַּסְיָא וְעָלְמָא־דְּאִתְגַּלְיָא. אַךְ עַל יְדֵי "רוּחַ **קָדִים**" (בֹּא י, יג), "**קַדְמוֹנוֹ** שֶׁל עוֹלָם", שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת, אָז "הָפַךְ יָם לְיַבָּשָׁה" (תְּהִלִּים סו, ו), כִּי שָׁם שְׁנֵיהֶם שָׁוִין וְ"כַחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" כַּנַּ"ל).

22. (שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א עַל פָּסוּק כִּי טוֹבִים דּוֹדֶיךָ (ב). וּרְאֵה עֲבוֹדָה זָרָה לה, א).

23. (פֶּרֶק א מִשְּׁנָה א. וּרְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב קלז, ב וְעוֹד).

24. (רְאֵה תְּהִלִּים לג, ו)

25. (תַּרְגּוּם יוֹנָתָן בְּרֵאשִׁית א, א: בְּרֵאשִׁית – בְּחוּכְמְתָא).

וְזֶהוּ **"עֲרֵבִים עָלַי דִּבְרֵי סוֹפְרִים"** – בְּחִינַת סוֹפֵר, שֶׁהוּא חָכְמָה, וְשָׁם הוּא שֹׁרֶשׁ תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְנִיסּוּךְ הַמַּיִם – **"יוֹתֵר מִיֵּינָהּ שֶׁל תּוֹרָה"**, וְהִיא בְּחִינַת תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, שֶׁנִּקְרָא סֵפֶר, וְהוּא בְּחִינַת בִּינָה, וְנִיסּוּךְ הַיַּיִן; שֶׁבְּחִינַת חָכְמָה – שֶׁהוּא בְּחִינַת סוֹפֵר, הוּא גָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִבְּחִינַת בִּינָה – שֶׁהוּא בְּחִינַת סֵפֶר[26].

אַךְ עִם הֱיוֹת שֶׁהַחָכְמָה הִיא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת בִּינָה, אַף עַל פִּי כֵן חָכְמָה־וּבִינָה הֵם "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְּפְרְשִׁין"[27]. וְאִם כֵּן צָרִיךְ לְחַבְּרָם תָּמִיד לְמַטָּה, וּבְאִתְעֲרוּתָא־דְּלְתַתָּא – אִתְעֲרוּתָא־דְּלְעֵילָא[28].

וְזֶהוּ **"וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן"**: "מַיִם" הוּא בְּחִינַת חָכְמָה, תִּשְׁאַבוּ "בְּשָׂשׂוֹן" – שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּינָה, וּבָזֶה יִתְחַבְּרוּ בְּחִינַת חָכְמָה וּבִינָה לִהְיוֹת "תְּרֵין רֵיעִין דְּלָא מִתְּפְרְשִׁין"[29].

וְלָזֶה הָיוּ אַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה מְרַנְּנִים וּמְרַקְּדִים בְּעֵת נִיסּוּךְ הַמַּיִם[30]. :

ג. וּבִכְדֵי לְהָבִין עִנְיָן **"מִמַּעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה"**, צָרִיךְ לְהָבִין תְּחִלָּה פָּסוּק (תְּהִלִּים קטז, יג): **"כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא"**:

שֶׁזֶּה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם עַל מִדָּתוֹ, שֶׁהוּא בְּחִינַת מַלְכוּת־דְּאֲצִילוּת[31], שֶׁנִּקְרָא "כּוֹס יְשׁוּעוֹת". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (וַיְחִי דַף ר"נ, עַמּוּד א'): "דְּהָא בְּהַאי כּוֹס אִתְנְגִידוּ בְּרָכָאן מֵאֵינוּן יְשׁוּעוֹת דִּלְעֵילָא, וְהוּא נָטַל לוֹן וְכָנֵיש לוֹן לְגַבֵּיהּ כו'"[32].

כְּמוֹ הַדִּבּוּר, עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הוּא הַכְּלִי שֶׁבּוֹ נִמְשָׁכִים וּמִתְלַבְּשִׁים כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ, שֵׂכֶל וּמִדּוֹת כו', כַּךְ הַמַּלְכוּת הִיא הַכְּלִי שֶׁבּוֹ נִמְשָׁךְ הַשֶּׁפַע מִכָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת כו'.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הִלֵּל בְּשִׂמְחַת בֵּית הַשּׁוֹאֵבָה (סוּכָּה נג, א): "אִם אֲנִי כָּאן – הַכֹּל כָּאן", וְכִדְפֵירֵשׁ בַּזֹּהַר (בַּהַשְׁמָטוֹת דְּשֵׁיָּךְ לְחֶלֶק רִאשׁוֹן, דַף י"ב, עַמּוּד א'. (נִדְפַּס בְּחֶלֶק א רסא, ב)): "אִי שְׁכִינְתָּא דְּאִקְרֵי 'אֲנִי' שְׁרִיָא כָּאן – הַכֹּל כָּאן כו'". וְעַיֵּן שָׁם.

וְ**"יְשׁוּעוֹת"** פֵּירֵשׁ בַּזֹּהַר (תְּרוּמָה, דַף קס"ט א'): "מַאן יְשׁוּעוֹת? דָּא יְמִינָא, דִּכְתִיב[33]: 'וַתּוֹשַׁע לוֹ יְמִינוֹ' כו'". וּבְפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (דַף א'), פֵּירֵשׁ, שֶׁהֵם "חָמֵשׁ עָלִין תַּקִּיפִין דְּסַחֲרִין לְשׁוֹשַׁנָּה"[34], שֶׁהֵם ה' גְּבוּרוֹת.

וְהָעִנְיָן: שֶׁהֵם ה' גְּבוּרוֹת מֻמּוּתָקוֹת מֵה' חֲסָדִים כו'[35]. וְעִנְיָן הַיְשׁוּעָה הוּא, כִּי מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת יוֹרֶדֶת לְהַחֲיוֹת בִּי"ע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ה, ה): "רַגְלֶיהָ יוֹרְדוֹת מָוֶת", עַל כֵּן צְרִיכָה לִבְחִינַת יְשׁוּעוֹת, לְהוֹשִׁיעָהּ שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד: "כּוֹס יְשׁוּעוֹת **אֶשָּׂא**", שֶׁיּוּגְבַּהּ בְּחִינַת הַכּוֹס לְהַעֲלוֹתָהּ בְּאֲצִילוּת, אֲשֶׁר שָׁם "לֹא יְגוּרְךָ רָע"[36] (תְּהִלִּים ה, ה).

וְזֶהוּ עִנְיָן **"מִמַּעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה"**, שֶׁהוּא הַמַּעְיָן שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַיְשׁוּעוֹת לְכוֹס שֶׁל בְּרָכָה כו', עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיָן פֵּירוּשׁ "נְבָרֵךְ" דְּבִרְכַּת הַזִּימּוּן, שֶׁהוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת בֹּא (דַף מ"ב ב') בְּעִנְיָן מָקוֹר, וּמַעְיָן, וַחֲפִירָה. וְהִיא בְּחִינַת בְּרֵיכָה שֶׁנִּמְשָׁךְ לְשָׁם הַמַּעְיָן הַנּוֹבֵעַ מֵהַמָּקוֹר עַיֵּן שָׁם. וְזֶהוּ **"נְבָרֵךְ"**: לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת בְּרֵיכָה זוֹ, לְהַמְשִׁיךְ מִמְּנָהּ לְ"כוֹס שֶׁל בְּרָכָה" שֶׁמִּקַּבֵּל מִבְּחִינַת בְּרֵיכָה הַנַּ"ל. וְזֶהוּ עִנְיָן "מַעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה"[37].

וְהִנֵּה, עַל פִּי הַמְּבוֹאָר לְמַעְלָה בְּעִנְיָן נִיסּוּךְ הַמַּיִם, שֶׁלֹּא נִיתָּן לִכְתּוֹב בַּתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִבְּחִינַת

---

26. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַיֵּה סוֹפֵר" (תּוֹרָה אוֹר נג, ג), וְעַל פָּסוּק "שְׁחוֹרָה אֲנִי כו'" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים ז, א. וְשָׁם מְצַיֵּן לְכָאן. וּרְאֵה שָׁם מו, ג), מֵעִנְיָן סוֹפֵר, וְדִבְרֵי סוֹפְרִים כו').

27. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב נו, א. חֵלֶק ג ד, א).

28. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק א רלט, ב).

29. (**וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר**, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רְאֵה אָנֹכִי נוֹתֵן כו'", מֵעִנְיָן זֶה, אֵיךְ שֶׁגַּם בַּעֲבוֹדַת ה' לְמַטָּה בְּאָדָם צָרִיךְ לִהְיוֹת ב' הַבְּחִינוֹת דְּחָכְמָה־וּבִינָה יַחַד תָּמִיד, בְּחִינַת "נְקוּדָּה בְּהֵיכְלֵיהּ", וְאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת קִיּוּם בִּבְחִינָה אַחַת לְבַד כו'. עַיֵּן שָׁם. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם", גַּבֵּי "שָׁלוֹם, שָׁלוֹם – לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב" (יְשַׁעְיָה נז, יט)).

30. (סוּכָּה נא, א). (**גַּם לָכֵן הָיוּ מְנַסְּכִין הַמַּיִם בִּשְׁעַת נִיסּוּךְ הַיַּיִן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּהָרַמְבַּ"ם סוֹף הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין.**

וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן הַנִּזְכָּר בַּזֹּהַר (פָּרָשַׁת בָּלָק, דַף קפ"ט, סוֹף עַמּוּד א'), **עַל פָּסוּק** (תּוֹלְדוֹת כז, כה) **"וַיָּבֵא לוֹ יַיִן"** : **"דְּאַרְמֵי מַיָּא בְּהַהוּא יַיִן").**

31. (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת ד, סָעִיף ט)

32. (תַּרְגּוּם: שֶׁהֲרֵי בְּכוֹס זוֹ שׁוֹפְעוֹת הַבְּרָכוֹת מֵאוֹתָן יְשׁוּעוֹת שֶׁלְּמַעְלָה, וְהוּא נוֹטֵל אוֹתָם וְכוֹנֵס אוֹתָם אֵלָיו).

33. (עַל פִּי תְּהִלִּים צח, א: "הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ". אִיּוֹב מ, יד: "תּוֹשִׁיעַ לְךָ יְמִינֶךָ". יְשַׁעְיָה נט, טז: "וַתּוֹשַׁע לוֹ זְרֹעוֹ").

34. (חָמֵשׁ עָלִים חֲזָקִים שֶׁמַּקִּיפִים אֶת הַשּׁוֹשַׁנָּה).

35. כַּמְבוֹאָר בַּ"זֹהַר הָרָקִיעַ" רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית שָׁם.

36. (וְעַיֵּן בְּהָרַמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, דְּפֵירֵשׁ, שֶׁנִּשְׁיֵאת הַכּוֹס הוּא לְהַמְשִׁיךְ לִבְחִינַת מַלְכוּת מֵה' גְּבוּרוֹת דְּעַתִּיק־יוֹמִין כו').

37. (וְהַיְינוּ בְּחִינַת יְסוֹדוֹת דְּאַבָּא וְאִימָּא. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (סוֹף פָּרָשַׁת בָּלָק, דַף רי"ב, סוֹף עַמּוּד ב'): **"'מִמַּעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה' אֵלֵּין אַבָּא וְאִימָּא** כו', וְכוֹלָּא מִמַּבּוּעֵי נְבִיעִין עֲמִיקִין כו'").

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "שִׁשִּׂים הַמָּה מְלָכוֹת" (שִׁיר הַשִּׁירִים ו, ח), בְּעִנְיָן מַה שֶׁכָּתוּב לֶעָתִיד־לָבֹא (יוֹאֵל ד, יח): "וּמַעְיָן מִבֵּית ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה כו'", כִּי עַכְשָׁיו שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת "וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן" (בְּרֵאשִׁית ב, י), שֶׁהוּא בְּחִינַת בִּינָה, אֲזַי בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת לְמַטָּה נֶאֱמַר (שָׁם): "וּמִשָּׁם יִפָּרֵד", שֶׁנַּעֲשָׂה

סוֹפֵר שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת סֵפֶר כַּנַּ"ל, הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן עוֹד עִנְיָן **הַקָּפוֹת שֶׁבִּשְׁמִינִי־עֲצֶרֶת**, שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ אֲפִילּוּ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְאֵינוֹ אֶלָּא מִנְהָג[38]. כִּי הִנֵּה הֵמָּה מַקִּיפִים דְּאַבָּא, וְלָכֵן לֹא נִיתְּנוּ לִכְתּוֹב אֲפִילּוּ בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה – שֶׁהִיא בְּחִינַת אוֹר פְּנִימִי דְחָכְמָה כו'.

וְקָרוֹב לָזֶה נִתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן "תְּפִלַּת עַרְבִית **רְשׁוּת**"[39], שֶׁהוּא מִפְּנֵי שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן מְאֹד עַד שֶׁאֵין אִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא מַגַּעַת שָׁם כָּל כַּךְ, לָכֵן הוּא רְשׁוּת, שֶׁאֵינוֹ חוֹבָה מַמָּשׁ – מִטַּעַם הַנַּ"ל[40].

(וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּעִנְיָן "וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן", שֶׁהָיָה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה בִּשְׁאִיבַת הַמַּיִם, וְהוּא מוּבָן מִמַּה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פָּסוּק "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת":

שֶׁבְּחִינַת **חָכְמָה** מְאִירָה בִּבְחִינַת **רִיחוּק**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קֹהֶלֶת ז, כג) "אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי". וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן "וַתֵּתַצַּב אֲחוֹתוֹ מֵרָחוֹק" (שְׁמוֹת ב, ד), וּכְתִיב (מִשְׁלֵי ז, ד): "אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ"[41].

אֲבָל מִבְּחִינַת **בִּינָה** נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת **קֵירוּב**. וְזֶהוּ "כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כו'" (יְשַׁעְיָה סו, יג). וְלָכֵן "אֵם הַבָּנִים" דַּיְיקָא, "שְׂמֵחָה" – שֶׁהַשִּׂמְחָה הִיא בְּחִינַת גִּילּוּי, אֲשֶׁר זֶה נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת בִּינָה דַּיְיקָא. וְזֶהוּ עִנְיָן "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ כו'".

אַךְ בְּחַג הַסּוּכּוֹת יֵשׁ כֹּחַ לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת חָכְמָה, שֶׁיִּהְיֶה הַחָכְמָה מֵאִיר גַּם כֵּן בִּבְחִינַת קֵירוּב וְגִילּוּי כְּמוֹ הַבִּינָה מַמָּשׁ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "בֵּן **חָכָם** יְשַׂמַּח אָב" (מִשְׁלֵי י, א), "בֵּן חָכָם" דַּוְקָא[42].

וְזֶהוּ עִנְיָן הַ"שִּׂמְחָה דְּבֵית הַשּׁוֹאֵבָה", שֶׁבְּחִינַת "מַיִם חַיִּים", חָכְמָה־עִילָּאָה נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת גִּילּוּי וְקֵירוּב – עַל דֶּרֶךְ "אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה", שֶׁהַשִּׂמְחָה הִיא הַגִּילּוּי. וְהַיְינוּ שֶׁאָז נִמְשָׁכִים וּמִתְגַּלִּים מוֹחִין־דְּאַבָּא כָּל כַּךְ כְּמוֹ הַגִּילּוּי דְמוֹחִין־דְּאִימָא כו'.

וְהַכֹּחַ הַזֶּה הוּא עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים – "לִפְנֵי הֲוָיָ"ה תִּטְהָרוּ וְכו'" (אַחֲרֵי טז, ל), עַיֵּין שָׁם. וְהַיְינוּ, שֶׁעַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה מְעוֹרֵר בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה, וְאָז עַל יְדֵי הִתְגַּלּוּת הַכֶּתֶר בְּחָכְמָה נִמְשָׁךְ שֶׁיִּהְיֶה הַחָכְמָה בִּבְחִינַת גִּילּוּי[43].

וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, הֶחָכָם כְּשֶׁנּוֹפֵל לוֹ שִׂכְלִיִּים חֳדָשִׁים הַרְבֵּה מְאֹד, מוּכְרָח לְגַלּוֹת מְעַט מֵחָכְמָתוֹ כִּי לֹא יָכוֹל לִסְבּוֹל מֵרִבּוּי הָאוֹר[44].

גַּם, כְּמוֹ שֶׁעִנְיָן הַתְּשׁוּבָה הוּא בְּחִינַת "לָרָחוֹק שֶׁנַּעֲשָׂה קָרוֹב"[45], כָּךְ עַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ מִלְּמַעְלָה, מַה שֶׁהוּא בְּחִינַת "אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי" יִהְיֶה מֵאִיר בִּבְחִינַת קֵירוּב מַמָּשׁ[46].

וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר:

דִּמְבוֹאָר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ", שֶׁבְּיוֹם־טוֹב נִזְכַּר שִׂמְחָה לְפִי שֶׁהוּא מוֹחִין־דְּאִימָא, בְּחִינַת הַשָּׂגָה. אֲבָל בְּשַׁבָּת – מוֹחִין־דְּאַבָּא, שֶׁהוּא מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַהַשָּׂגָה, לֹא שַׁיָּיךְ שִׂמְחָה כִּי אִם בִּיטּוּל. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה בְּחִינַת "מַיִם צְלִילִין" דְּחָכְמָה־עִילָּאָה לֹא שַׁיָּיךְ שִׂמְחָה.

אַךְ עַל יְדֵי "שַׁבָּת שַׁבָּתוֹן" דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהוּא בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשַּׁבָּת וּמֵחָכְמָה־עִילָּאָה, לָכֵן נִמְשָׁךְ בְּסוּכּוֹת שֶׁיִּהְיֶה חָכְמָה מֵאִיר בְּקֵירוּב בִּבְחִינַת הַשָּׂגָה. וְלָכֵן הָיָה שִׂמְחָה בְּנִיסּוּךְ הַמַּיִם, וְהוּא שִׂמְחָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל[47]. וְלָכֵן זֶהוּ "מַעְיְינֵי הַיְשׁוּעָה" – שֶׁלֹּא יִהְיֶה יְנִיקַת הַחִיצוֹנִים, כִּי הַחָכְמָה דּוֹחָה אוֹתָם. וְכֵן הַשִּׂמְחָה שֶׁבִּבְחִינַת בִּיטּוּל כו'). :

בְּחִינַת יֵשׁ וְדָבָר נִפְרָד. אֲבָל כְּשֶׁיִּהְיֶה גִּילּוּי בְּחִינַת מַעְיָן, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" (אִיּוֹב כח, יב), אֲזַי "וְהִשְׁקָה" גַּם אֲפִילּוּ בְּחִינַת "נַחַל הַשִּׁטִּים כו'", שֶׁגַּם לְמַטָּה יִהְיֶה גִּילּוּי הַבִּיטּוּל כו'.

וּמִזֶּה גַּם כֵּן יוּבָן בְּתוֹסֶפֶת בֵּיאוּר עִנְיָן מַעֲלַת נִיסּוּךְ הַמַּיִם, שֶׁהוּא מִבְּחִינַת מַעְיָן, בְּחִינַת חָכְמָה – שֶׁגָּבוֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מִנִּיסּוּךְ הַיַּיִן שֶׁמִּבְּחִינַת בִּינָה, בְּחִינַת "וְנָהָר יוֹצֵא כו'". (וְעַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק ג', דַף ל"ט, עַמּוּד א' הַנַּ"ל).

וְיֵשׁ לוֹמַר גַּם כֵּן, דְּ"מַבּוּעֵי נְבִיעִין עֲמִיקִין" הַיְינוּ ב' מַזָּלוֹת "וְנוֹצֵר", "וְנַקֵּה", שֶׁמֵּהֶם מְקַבְּלִים אַבָּא וְאִימָא. וּלְפֵירוּשׁ הַרַמַּ"ז בְּ"כוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא", שֶׁהַיְשׁוּעוֹת נִמְשָׁכִים מִיסּוֹד דְּעַתִּיק יוֹמִין הַמְּלוּבָּשׁ בְּאֲרִיךְ אַנְפִּין, אִם כֵּן "**מַעְיְנֵי** הַיְשׁוּעָה" הֵם עַתִּיק־יוֹמִין וְאֲרִיךְ־אַנְפִּין כו'.

עוֹד פֵּירֵשׁ שֵׁם בַּזֹּהַר בָּלָק, דְּ"מַעְיְנֵי הַיְשׁוּעָה" הֵם נֶצַח וְהוֹד. וּבַ"פַּרְדֵּס" עָמַד עַל זֶה: מַה שַׁיָּיךְ לֶנֶצַח וְהוֹד שֶׁיִּהְיֶה נִקְרָא "מַעְיְינֵי הַיְשׁוּעָה"? אַךְ עַל פִּי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר בְּעִנְיָן "וְהַנֵּצַח זוֹ יְרוּשָׁלַיִם" יוּבָן זֶה כו').

38. (רָמָ"א בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן תרסט).

39. (רְאֵה בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר: לְאַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי יג סוֹף עַמּוּד ד'. לְהַצֶּמַח צֶדֶק כְּרַךְ א עַמּוּד פה. וּרְאֵה לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כד, ב)

40. עַיֵּין בַּזֹּהַר חֵלֶק א', דַף קל"ג, עַמּוּד א'.

41. וְעַיֵּין בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ" פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת (קמ"ב, א'), בְּפֵירוּשׁ "מֵרָחוֹק ה' נִרְאָה לִי" (יִרְמְיָה לא, ב).

42. וְעַיֵּין מִזֶּה בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת".

43. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "אָרִיתִי מוֹרִי".

44. וּכְעִנְיָן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק (יְשַׁעְיָה נח, ח) "אָז יִבָּקַע כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ כו'" (סִידּוּר עִם דַא"ח רנז, ד וָאֵילָךְ).

וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים ל, ב) "אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי כו'" – שָׁם נִתְבָּאֵר עִנְיָן זֶה. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת, סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם".

וְזֶהוּ עִנְיָן "וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ" (תְּהִלִּים קלב, ט), שֶׁבַּזֹּהַר רֵישׁ פָּרָשַׁת וַיֵּצֵא (דַף קמ"ח, עַמּוּד ב').

45. (בְּרָכוֹת לד, ב).

46. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וָאֶתְחַנַּן כו'".

47. עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה", גַּבֵּי "וְלֹא נָחָם כו'", בְּעִנְיָן "אֶרֶץ כְּנָעַן".

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

וזהו שאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון ויש להבין מה שבתחלה א' הארץ הטובה לשון נוק' ואח"כ אמר ההר הטוב הזה ל' דכר וגם מהו והלבנון וגם מה שייך זה לתחלת דבריו כמ"ש אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה כו'. אך הנה ידוע שא"י נקר' ארץ כנען בתחלה והוא בחי' שם ב"ן קודם הבירור דז' מלכים דתוהו שהן ז' אומות הכנעני כו' ואחר הבירור נק' א"י והוא לאחר הבירור ע"י שם מ"ה דישראל כי שרית עם אלקים בחי' ב"ן כידוע ועוד עלי' שלישי' למל' שהוא שם ב"ן בבחי' הכתר שלמעלה מחכמה דמ"ה דז"א ואז נק' ארץ הטובה בבחי' נוק' דע"י והיינו שאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה כי שרש משה בבחי' פנימי' יסוד דע"י שנק' טוב כמ"ש ותרא אותו כי טוב הוא כו' כנ"ל ובראיה זו היה פועל בה המשכה תמידית מבחי' כתר חכמה בינה דא"א מבחי' הפנימי' שאינו מלובש בנאצלי' כידוע בענין המתנשא מימות עולם חג"ת דא"א כו' וזהו שבתחלת דבריו אמר אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה שזה רק בחי' חו"ג דא"א כידוע בענין יד הגדולה ויד החזקה שהוציאם ממצרים כו' אשר מי אל בשמים ובארץ בחי' זו"נ ואו"א כו' ועתה אעבר' נא כו' להיות בחי' ג"ר כח"ב דא"א מאירים במל' שנק' ארץ הטובה ע"י שארא' בראיה בלבד עכ"פ כנ"ל ואז יהי' נק' ההר הטוב הזה והלבנון פי' ההר הטוב בחי' דכר הוא בחי' פנימית יסוד דע"י שרש נשמת משה כנ"ל ולהיות ידוע דחג"ת דע"י מלובשים בג"ר דא"א חסד דע"י בגלגלתא דא"א וגבורה בח"ס כו' וז"ש ירום ונשא וגבה מאד כמו שכתוב במ"א ומשה רצה שיהיה בחי' פנימי' ע"י שיאיר בכנ"י בתמידות כמ"ש יאר ה' פניו ממש לזה אמר והלבנון דבר נוסף על בחי' ומדריגות ההר הטוב הזה שהוא בחי' פנימי' יסוד דע"י שאינו כולל רק חג"ת דע"י אבל והלבנון הוא בחי' ג"ר כח"ב דע"י וכידוע בפי' לבנון שהוא בחי' לובן העליון בחי' התענוג הפשוט שמצד עצמותו ונק' שעשועי המלך בעצמותו כו' שלמעלה הרבה מבחי' התענוג והרצון להאציל שזה נמשך בחו"ב ומדות דע"י כו' וע"ז אמר המלך המרומם לבדו למעל' גם מהתנשאות מימות עולם שהוא ג"ר דא"א כו' וד"ל. ופי' לבנון הנה יש בו נו"ן כפופה ונו"ן פשוטה שהן בחי' חו"ב דע"י כידוע דנו"ן פשוטה הוא בבחי' בינה שהיא בבחי' ההתפשטות למטה בחי' גילוי ליש והשגה למקבלים ובחי' נו"ן כפופה הוא בחי' החכמה שבהעלם עדיין כו' ובחי' כתר דע"י הוא בחי' עצמו' התענוג הפשוט אשר עליהם כמו סגול עליון כו' וכידוע בענין שיר השירים אשר לשלמה כו' שיר פשוט שיר כפול כו' וז"ש והלבנון אין די בער וחיתו אין די עול' להיותו כלול מבחי' צומח וחי והכל בבחי' א"ס ממש כי ג"ר כח"ב דע"י סוף עולם הא"ס כידוע וד"ל וזהו ההר הטוב הזה בחי' צומח שבדומם הארץ שזהו רק בחי' יסוד והלבנון עץ עושה פרי למעל' בבחי' ג"ר דע"י כמ"ש צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה כו' וכמ"ש במ"א וד"ל. וזהו כמו לעתיד בבחי' משיח דכתיב ביה והריחו ביראת ה' דמורח ודאין בבחי' חוטמא דע"י מבחי' פנימית ג' ראשונות שבו כו' ולפי שזהו למעלה ממדריגת משה ג"כ שאינו אלא בחיצונית ג"ר דע"י כידוע בענין משה ומשיח.

שלזה אמר שלח נא כו' ע"כ ביקש מאד לראות עכ"פ ההר הטוב הזה והלבנון לתועלת עצמו יותר מתועלת ישראל כדי שיושלם בקומה שלימה בבחי' השלימות דעצמות אא"ס שבפנימית ג"ר דע"י ובלעדי זה לא היה לו שלימות וז"ש ותחסרה"ו מע"ט מאלקי' כו' וד"ל:

חזינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

וזהו משחרב בהמ"ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה כי הברכה שייך לטל וכמ"ש כטל חרמון שיורד על הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה ושייך טל לברכה, וכידוע שלושה שאלו שלא כהוגן ויבוא כגשם לנו, [והתשובה כהוגן] אהי' כטל לישראל, כי גשם הוא ואד יעלה מן הארץ היינו ע"י

אתדל"ת אבל טל הוא ע"י אתדל"ע מצ"ע, וזהו בחי' ברכה כמו ברכת הארץ שהוא בלי שיעור, אבל משחרב בהמ"ק אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה כי טל הוא אותיות ל"ט ומשחרב בהמ"ק אזי הוא ל"ט כידוע ל"ט קללות ל"ט מלקיות ל"ט מלאכות כי בזמן בהמ"ק הי' גילוי אלקו' בחי' ברכה כי מקדש הוא כלי שמקבל מבחי' קודש אבל כשחרב בית המקדש אינו מאיר בחי' קודש אזי הוא בחי' קללה שהוא היפך הברכה, אבל ע"י התורה שהוא בחי' סדרים אזי נמשך בחי' ברכה ובחי' קדוש כידוע. וענין קדוש ידוע שבנזיר נאמר קדוש יהי' גדל פרע שער ראשו וידוע שהנזיר אסור ביין ומחרצנים ועד זג לא יאכל וכהנים נקראים ג"כ קדושים ונאסר יין ושכר אל תשת אבל חרצנים וזגים מותרים לאכול, אך הענין כי נזיר אסור לגלח שערו כמ"ש קדוש יהי' גדל פרע שער ראשו אבל כהנים מותרים לגלח, והענין הוא כי הנה כתי' סלסלה ותרוממך, ואמרו חז"ל מסלסל בשערו, וזהו ענין ליבון הלכתא לברר הלכות וכמ"ש קווצותיו תלתלים תילי תילים של הלכות, כי מעצמות אא"ס א"א להיות נמשך המשכה רק ע"י שערות שזהו המשכה מצומצמת, כי א"א לבוא לידי גילוי מעצמות אא"ס בהמשכה גדולה וגלוי', וזהו שהנזיר נק' קדוש בעצמו' אא"ס ולכך אסור לגלח כי ההמשכה הוא דווקא ע"י שערות שהוא הלכה שבתורה ולכך אסור ביין כמ"ש אל תרא יין כי יתאדם, וגם עה"ד גפן הי', וזהו בחי' גבורה ולכך אסור כי צריך להמשך בחי' חסד ע"י בחי' שער, אבל הכהנים נק' קדושים אבל הם מותרים בחרצנים וזגים כי זהו רק לפי שעה בשעת המשמר שלהם, נמצא עיקר הקדוש הוא בנזיר שנמשך ע"י התורה מעצמות אא"ס וזהו שהתורה ממשיך בחי' קדוש בחי' נצחי' ע"י סדרים דאורייתא, וזהו ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים כי הנה אופל הוא אותיות פלא, ופלא הוא בחי' כתר וכמו אאלפך חכ' ואאלפך בינה וכשם שפלא הוא בחי' כתר מקור למקור דקדושה כך להיפך אפל הוא מקור הקליפות וכמ"ש אכלה ומחתה את פיה לא פעלתי און ר"ת למפרע אפל שזהו מקור למקור הקליפות עומק רע שהוא הגיהנום אשר לא סדרים כי הסדרים הוא שיתא סדרי משנה שע"י ממשיכים מבחי' קדושה שזהו הלכות שממשיכי' בחי' קדושה כמו סלסלה ותרוממך שממשיכי' ע"י הלכות בחי' קדושה אבל כשלא סדרים אזי בחי' אופל שהוא הגיהנם וזהו בזכות יערוך אהרן את הנרות ניצול מן כי ערוך תפתה שהוא גיהנם וניצול ע"י הערכת הנרות ותרגם על יערוך אהרן את הנרות יסדר אהרן, שזהו בחי' סדר, ומחמת זה הוא ניצול מגיהנם שהוא תפתה אבל ע"י הערכת הנרות שהוא הסדר אזי ע"י זה ממשיכים ג"פ קדוש, ולכך אומרים בלשון תרגום כי תרגום הוא אחוריים וחיצוניות ולכך אומרים בלשון תרגום להמשיך הג"פ קדוש בחיצוניות ואחוריים בבחי' גילוי למטה מטה.

איתא בגמ' בסוטה כו' ואמאי קאי עלמא

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וא"כ לפ"ז צ"ל מהו השבח שאמר במד"ר אם עשיתם כך הרי אתם בנים של אברהם שנמשל לאפר מאחר שע"י התורה הרי זכינו לבחי' היותר גבוה ונעלה כו' וכשאומר הרי אתם בנים של אברהם ה"ז ירידה ממעלת ישראל ע"י קבלת התורה. אך הענין הוא דהנה מבואר במ"א שורש ההפרש בין מלמעלמ"ט למלמטלמ"ע, שמלמטלמ"ע כתי' מי יעלה בהר ה' נקי כפים ובר לבב כו' שחשיב שם הרבה דברי' עד כי יוכל לבוא לעלות בבחי' הר ה', אבל מלמעלמ"ט לא יש מונע כלל, וכמשל שני' שעומדי' זה בגובה ההר וזה בעמק שיש שני אופנים באופן יחודם כו' כמ"ש במ"א באורך שירידת העליון הוא בנקל יותר הרבה כו', ולכן במ"ת כתי' וירד ה' על הר סיני הגם כי העולם לא נזדכך עדיין כלל, ונמצא כי יש מעלה בקיום תומ"צ שקיימו האבות על קיום המצות שלנו שהרי הם פעלו זה ע"י אתעדל"ת שלהם בהכנה במס"נ, משא"כ קיום המצות שאנו מקיימי' הנה מקיימי' המצות גם ע"פ כוונה הפשוטה, עד"מ בהנחת תפילין צריך לכוין לשעבד הלב והמוח, אבל אם מניח תפילין רק שיודע שצריך להניח טלית ותפילין ולהתפלל בהם, ועצם ענין התפלה היא כמ"ש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו (תילים ע"ח ל"ו ל"ז), וכן קיום המצות הוא כמ"ש ותהי יראתם אותי מצות אנשי' מלומדה.

בס"ד. ש"פ ויקרא פ' זכור, ל"ב.

זכור גו' עמלק

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

פו.

תוכן הפרק: החילוק בין אופן הריבוי וההתחלקות בין מספר האורות ומספר הכלים וביאור דרגת "מספר אשר לא יספר".

בפרק הקודם התבאר כי יש שני אופני מספר, "מספר האורות" ו"מספר הכלים", והוא בכללות החילוק בין המספר של ספירת המלכות לבין המספר של הספירות שמעל למלכות.

והנה ידוע[95] **מה שלפעמים המספר המועט הוא במדריגה העליונה דוקא כמו שהאחדים הן בכתר** - הדרגה העליונה ביותר - **ואלפים ורבבות במלכות** - הספירה התחתונה ביותר, **ולפעמים בהיפך שהרבבות בכתר והאחדים במלכות,** - כלומר, מצינו שני אופנים בחישוב המספרים בדרגות העליונות, לפעמים אומרים שככל שהדרגה נמוכה יותר המספר מתרבה וככל שהדרגה עליונה יותר המספר מתמעט, ולפעמים אומרים להיפך, שככל שהדרגה עליונה יותר המספר מתרבה, וככל שהדרגה נמוכה יותר המספר מתמעט.

ההפרש הוא בין האורות והכלים - ולכן, אין סתירה בכך שלפעמים אומרים שיש רבבות בכתר ולפעמים אומרים שיש אחדים בכתר, **שמצד הכלים כל שלמעלה יותר הן בבחינת מיעוט יותר וכל מה שיורד ונמשך מתרבים הכלים כו', ומצד האור כל מה שלמעלה יותר הוא בבחינת ריבוי יותר וכל מה שיורד ונמשך מתמעט האור כו'** כלומר, כשאומרים שיש בכתר מספר מרובה פירושו שיש הרבה אור, וכשאומרים שיש מספר מועט במלכות זה מיעוט אור. וכשאומרים שיש ריבוי מספר במלכות זה ריבוי הכלים, ומיעוט המספר בכתר זה מיעוט הכלים.

וכמו שנתבאר גם כן לעיל[96] ממשל מהשפעת שכל מהרב לתלמיד, שכאשר הרב מלמד את התלמיד הוא לא אומר לו את כל עומק השכל כפי שהוא אצלו, וכן כשהתלמיד משפיע לתלמיד קטן ממנו גם כן אינו משפיע השכל כמו שהוא אצלו, ממילא רואים שיש כאן מיעוט של ההשכלה (אור) ככל שזה יורד לדרגה נמוכה יותר. אך מצד הכלים זה בדיוק הפוך, ככל שהתלמיד הוא בדרגה נמוכה יותר, צריך יותר מילים ואותיות (כלים) בשביל להסביר לו, ואילו הרב עצמו כלל לא צריך כל כך הרבה מילים ואותיות, כיון שההשכלה נהירה אצלו לחלוטין.

אך אינו דומה בחינת הריבוי שבכלים להריבוי שבאורות דהריבוי שבכלים הוא בבחינת התחלקות ממש, - כשאומרים שבספירת המלכות יש הרבה כלים, פירושו שיש הרבה אופנים של התחלקות וריבוי פרטים, **אבל הריבוי שבאורות הרי אין זה בבחינת התחלקות כו',** - כשאומרים שיש ריבוי אורות, אין פירושו שיש הרבה סוגים של אורות, אלא פירושו שעוצמת האור גדולה מאוד, אך לא באופן שמתחלק להרבה פרטים, **וכמו כשרבבות הן בכתר הרי הכל בבחינת אחדות והתכללות כו'** שלא כמו במלכות, שכל פרט שם שונה ונחלק מזולתו. והיינו, שיש שני סוגים של ריבוי: ריבוי הכלים, זה ריבוי של אופנים שונים מחולקים זה מזה, ריבוי אור, זה ריבוי של עוצמת אור, אך כל הבחינות באור הם באחדות והתכללות.

על פי זה, מסביר הרבי נ"ע את הנמשל למעלה לחילוק בין הקטנות והגדלות שב'מספר המרובה' ו'מספר הכולל' שהובא בפרק הקודם.

ובהקדים: הוסבר לעיל, שיש קטנות במספר הכולל (הסכום הכולל) ויש קטנות במספר המרובה (מניית הפרטים אחד לאחד). שכאשר הסכום הכולל בא לאחר מניית הפרטים ולא מחדש דבר, אלא משמש רק בתור 'זיכרון הדבר' (לזולתו), הרי זה בחינת קטנות. וכן מניית אחד לאחד (לזולתו) שבא בשביל 'הגדלת המספר' לאחר שכבר יודע הוא בעצמו את הסכום הכולל, הרי זה בחינת קטנות.

שני אופנים אלו של קטנות (מספר המרובה ומספר הכולל) מקבילים בנמשל לאורות והכלים שבספירת המלכות, שהרי נתבאר לעיל שההבדל בין הגדלות לקטנות הוא ההבדל בין הדבר איך שהוא ביחס לעצמו לבין איך שהוא ביחס לזולת, וכיון שהמלכות ענינה לפעול החוצה - להשפיע לנבראים הנקראים זולת - הרי היא במצב של קטנות.

95. ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי, חיי שרה קלא, ג ואילך. תורת חיים, חיי שרה קכו, ד. מאמר דיבור המתחיל "זה יתנו", שבת פרשת משפטים, פ' שקלים, מבה"ח אדר ה'תש"כ. ועוד.

96. פרק לד.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תרח"צ

שאלה: מדוע נקרא יום השמיני, הרי הוא רגל בפ"ע. שאלות בפסוק בסוכות תשבו שבעת ימים, ובבנין הסוכה שצ"ל ג' דפנות ומשהו, ומיד במוצאי יוהכ"פ

"בַּיּוֹם[1] הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם"[2]. דְּיוֹם הַשְּׁמִינִי שֶׁהוּא שְׁמִינִי בִּימֵי הַחַג. וְצָרִיךְ לְהָבִין, וַהֲלֹא שְׁמִינִי עֲצֶרֶת הוּא רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ[3] בְּכָל פְּרָטֵי עִנְיָנֵי מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, וּמִפְּנֵי מָה נִקְרָא יוֹם הַשְּׁמִינִי לְחַג הַסֻּכּוֹת, וְחַג הַסֻּכּוֹת נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה וְנִשְׁנָה כַּמָּה פְּעָמִים שֶׁהוּא חַג שִׁבְעָה יָמִים וְלֹא שְׁמוֹנָה, וְעִקַּר מִצְוַת סֻכָּה הוּא הֵישִׁיבָה בַּסֻּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר[4] "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים, כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת", וְהִנֵּה סֻכָּה הִיא בְּחִינַת מַקִּיף, וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין מַקִּיף לִפְנִימִי הוּא דִּפְנִימִי בָּא בְּהִתְיַשְּׁבוּת, אִם כֵּן מַהוּ אָמְרוֹ "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ" שֶׁהוּא הִתְיַשְּׁבוּת בַּמַּקִּיף, אֲשֶׁר כֵּן הוּא בִּרְכַּת מִצְוָה זוֹ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה", וְצָרִיךְ לְהָבִין[5] מַהוּ עִנְיַן הִתְיַשְּׁבוּת זוֹ וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לְהִתְיַשֵּׁב בַּמַּקִּיף, וְאִם מִתְיַשֵּׁב בְּהַמַּקִּיף הִנֵּה לְכְאוֹרָה נַעֲשֶׂה פְּנִימִי, וְכָאן מַשְׁמַע דְּגַם כַּאֲשֶׁר מִתְיַשֵּׁב בַּמַּקִּיף מִכָּל מָקוֹם הִנֵּה הַמַּקִּיף עַצְמוֹ אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה בָּזֶה מִמַּהוּתוֹ הָעַצְמִי וְנִשְׁאָר בִּבְחִינַת מַקִּיף גַּם עַל לְהַבָּא, וִישִׁיבָה זוֹ יֵשׁ לָהּ שִׁעוּר וְשִׁעוּרָהּ שִׁבְעַת יָמִים, וּמַהוּ אָמְרוֹ "כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת", דַּהֲלֹא נֶאֱמַר "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" שֶׁהוּא צִוּוּי כְּלָלִי, וְלָמָּה חוֹזֵר וּמְפָרֵט כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל[6], וְצָרִיךְ לְהָבִין מִי הוּא הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָלָיו בָּא הַצִּוּוּי כִּי יֵשֵׁב בַּסֻּכָּה, וְאוֹמֵר "אֶזְרָח" לְשׁוֹן יָחִיד וּמְסַיֵּם "יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת" לְשׁוֹן רַבִּים. וְהִנֵּה עִקַּר עִנְיַן הַסֻּכָּה הֵם דְּפָנוֹת וְסִכּוּךְ, דִּבְהַאַרְבָּעָה דְּפָנוֹת דְּסֻכָּה הִנֵּה שְׁלֹשָׁה דְּפָנוֹת הֵם שְׁלֵמִים וְדִפֶּן הָרְבִיעִי מַסְפִּיק גַּם מְעַט, דְּאִם עָשָׂה רַק מִקְצָתָהּ הוּא כְּאִלּוּ עָשָׂה כֻּלָּהּ[7], וְצָרִיךְ לְהָבִין מַהוּ עִנְיַן הַשְּׁלֹשָׁה דְּפָנוֹת וּמַה עִנְיָנָהּ שֶׁל הַדֹּפֶן הָרְבִיעִי וְהַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּינֵיהֶם, דְּהַשְּׁלֹשָׁה דְּפָנוֹת צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁלֵמִים וְדִפֶּן הָרְבִיעִי רַק מִקְצָתָהּ, דִּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁהַדֹּפֶן הָרְבִיעִי הִנֵּה הַמְּעַט שֶׁעוֹשֶׂה הִנֵּה זֶה עַצְמוֹ גּוֹמֵר הַשְּׁאָר וְנֶחֱשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ עֲשׂוּיָה הִנֵּה זֶה כֻּלָּהּ, וּבִכְלָלוּת עִנְיַן בִּנְיַן הַסֻּכָּה, וַהֲגַם[8] דְּאִם יֵשׁ לוֹ סֻכָּה קְבוּעָה הֲרֵי יוֹצֵא בָּהּ, וּמִכָּל מָקוֹם מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[9], וּזְמַן תְּחִלַּת בִּנְיָנָהּ הוּא תֵּכֶף וּמִיָּד אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים בִּכְדֵי לָצֵאת מִמִּצְוָה לְמִצְוָה[10], דְּיוֹם כִּפּוּרִים הוּא עַצְמוֹ מִצְוָה וְתֵכֶף וּמִיָּד מַתְחִיל בְּבִנְיַן הַסֻּכָּה הִנֵּה הוּא יוֹצֵא מִמִּצְוָה לְמִצְוָה,

אחרי חשבון נפש בחודש אלול, באים לר"ה – ממעמקים קראתיך, ב' עומקי הלב, ולאנכי אנכי ביוהכ"פ, מסירות נפש בשמע ישראל, שעבוד המוחין בג' פעמים בשכמל"ו, והמדות בז' פעמים ה' הוא האלקים, ואז באים לבנין ד' דפנות הסוכה, ד' אותיות דשם הוי'

וּלְהָבִין כָּל זֶה בַּעֲבוֹדָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם הִנֵּה תֵּכֶף וּמִיָּד אַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא תְּחִלַּת זְמַן בִּנְיַן הַסֻּכָּה, דִּכְלָלוּת הָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים בָּא עַל פִּי הֶכְנָעָה דַּחֲרִישָׁה וּזְרִיעָה שֶׁבְּחֹדֶשׁ אֱלוּל וִימֵי הַסְּלִיחוֹת, דְּבֶאֱלוּל[11] מַתְחִילִים לוֹמַר "לְדָוִד[12] הַוָי' אוֹרִי וְיִשְׁעִי", דְּהִנֵּה בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא הַחֶשְׁבּוֹן בְּנַפְשׁוֹ מִכָּל אֲשֶׁר עָבַר עָלָיו בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה[13] וְזֶהוּ עִנְיַן הַחֲרִישָׁה, וּבִימֵי הַסְּלִיחוֹת אֲשֶׁר כְּבָר נֶחֱרַשׁ בְּטוֹב אָז הוּא הַזְּרִיעָה, וַאֲשֶׁר

*) נדפס בספר המאמרים תרח"צ עמ' סה ואילך.

1) לכללות מאמר זה ראה בהנסמן בספר המאמרים שם הערה 1.

2) פינחס כט, לה.

3) סוכה מח, ריש עמוד א. ושם נסמן.

4) אמור כג, ב.

5) ראה ספר המאמרים הנ"ל ע' סו הערה 5.

6) ראה בהנסמן שם הערה 6.

7) ראה סוכה ו, ב ואילך.

8) אולי צריך להיות: הגם.

9) עטרת זקנים, ט"ז ומגן אברהם לשולחן ערוך אורח חיים סימן תרל"ו סעיף א.

10) רמ"א אורח חיים סוף סימן תרכד. ועל דרך זה רמ"א שם ריש סימן תרכה.

11) ראה בהנסמן ספר המאמרים שם הערה 12

12) תהלים מזמור כז.

13) ראה בהנסמן ספר המאמרים שם הערה 13.

הַצְּמִיחָה מִזֶּה הוּא בְּהָעֲבוֹדָה דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ הַוָי"[14], שֶׁהֵן שְׁתֵּי בְּחִינוֹת עָמְקָא דְּלִבָּא[15]א, הָאֶחָד, הַלֵּב הוּא בִּינָה לְבָּא[ב], וְעָמְקָא דְּלִבָּא הִיא פְּנִימִיּוּת בִּינָה, וְהַשֵּׁנִי הַלֵּב הוּא "וְלִבִּי[16] רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה", וְעָמְקָא דְּלִבָּא הִיא פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה הִגִּיעַ עַל יְדֵי בְּחִינַת "מִמַּעֲמַקִּים" מַמְשִׁיכִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁתֵּי בְּחִינוֹת "אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מוֹחֶה פְּשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי"[17], דְּכָל זֶה בָּא עַל יְדֵי הַתְחָלַת עֲבוֹדָה בְּסֵדֶר וְהַדְרָגָה בִּימֵי אֱלוּל, דְּזֶהוּ "לְדָוִד הַוָי' אוֹרִי וְיִשְׁעִי בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים"[18], דְּאָז הוּא בְּחִינַת בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּמִדְרֵגַת "לִפְנֵי הַוָי' תִּטְהָרוּ"[19], דְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמַעֲלַת מִדְרֵגַת צַדִּיקִים, וְאַחַר הַמְּסִירוּת נֶפֶשׁ דִ"שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", דִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ זֶה הוּא עִנְיַן מְסִירַת הָרָצוֹן וְהָעֹנֶג, וְהַיְנוּ שֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו דְּכָל רְצוֹנוֹ וְתַעֲנוּג נַפְשׁוֹ יִהְיֶה בָּאוֹר הָאֱלֹקִי, וְאַחַר אֲמִירַת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד" שֶׁהוּא הַשִּׁעְבּוּד דִּשְׁלֹשָׁה מֹחִין חָכְמָה בִּינָה דַּעַת בְּהַשָּׂגָה אֱלֹקִית, וְאַחֲרֵי אֲמִירַת שֶׁבַע פְּעָמִים "הַוָי' הוּא הָאֱלֹקִים"[20], שֶׁעִנְיָנוֹ שִׁעְבּוּד מִדּוֹתָיו רַק בְּעִנְיְנֵי אֱלֹקוּת וּבְעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת, הִנֵּה אַחַר זֶה הוּא הַתְחָלַת זְמַן בְּנִין הַסֻּכָּה, דְּאַרְבָּעָה דָּפְנוֹת הַסֻּכָּה הֵם אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ[21] שֶׁבְּנִינָם הוּא בְּהָאַרְבָּעָה יָמִים שֶׁבֵּין יוֹם הַכִּפּוּרִים לְסֻכּוֹת[22],

דופן הא' בסוכה – יו"ד דשם הוי' שבנפש, ביטול עצמי מצד שורש הנשמה, יחידה.
שורש המלאכים – מדיבור. הנשמות – ישראל עלו במחשבה

דְּיוּ"ד דְּשֵׁם הַוָי' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הוּא בְּחִינַת עֶצֶם וְשֹׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה שֶׁהוּא בְּחִינַת יְחִידָה, כִּדְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ רַבָּה[23] "חֲמִשָּׁה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לָהּ, נֶפֶשׁ רוּחַ נְשָׁמָה חַיָּה יְחִידָה", דִּבְחִינָה וּמַדְרֵגָה זוֹ נִקְרֵאת "מַשְׂכִּיל", שֶׁהוּא מְקוֹר הַשֵּׂכֶל, וּלְמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת הַמֻּשָּׂג, וְנִקְרֵאת "מַשְׂכִּיל" לְהִיוֹתוֹ מֵאִיר בַּפְּנִימִיּוּת, הַיְנוּ בִּפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וְדַעַת הַמֻּשָּׂג, וְזֶהוּ דִּכְתִיב[24] "מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי", דְּ"אֵיתָן" פֵּרוּשׁוֹ יֹשֶׁן, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[25] "בְּיֶרַח הָאֵיתָנִים" וְתִרְגֵּם בְּיַרְחָא דְּעַתִּיקְיָא[ג], וְעִנְיָן הַיֹּשֶׁן הוּא שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּשׁ, דִּבְשֵׁמוֹת הוּא שֵׁם ע"ב, דְּיֵשׁ אַרְבָּעָה שֵׁמוֹת ע"ב ס"ג מ"ה וב"ן, הִנֵּה שֵׁם מ"ה הוּא מְחֻדָּשׁ[26], דְּזֶהוּ הֶאָרָה הַיּוֹצֵאת מִמְּצָחָא דְא"קד, וְשֵׁם ס"ג גַּם כֵּן מְחֻדָּשׁ, שֶׁבּוֹ הָיָה הַשְּׁבִירָהה, וּכְמַאֲמַר "בּוֹנֶה עַל מְנָת לִסְתּוֹר וְסוֹתֵר עַל מְנָת לִבְנוֹת"[27], וְיָדוּעַ דְס"ג וּמ"ה הֵם תֹּהוּ וְתִקּוּן[28], דִּשְׁנֵיהֶם מְחֻדָּשִׁים, וְשֵׁם ע"ב לְמַעְלָה מִתִּקּוּן וְתֹהוּ שֶׁאֵינוֹ מְחֻדָּשׁ, וְשֵׁם ע"ב הוּא בְּחָכְמָה[29], הַיְנוּ בִּפְנִימִיּוּת חָכְמָה, דִּפְנִימִיּוּת אַבָּאי הוּא פְּנִימִיּוּת עַתִּיק[30]ז, וַעַתִּיק הוּא לְשׁוֹן יֹשֶׁן דְּזֶהוּ הִמָּשְׁכוּת

14) תהלים קל, א

15) ראה גם מאמר ושאבתם תרח"צ סוף פרק ה, (ספר המאמרים תרח"צ ע' סג). ושם נסמן. [לעיל עמ' ??].

16) קהלת א, טז.

17) ישעיה מג, כה. ראה בכל זה לקוטי תורה נצבים מה, ד. מאמר ושאבתם הנ"ל.

18) מדרש תהלים כז, א. ויקרא רבה פרשה כא, ד.

19) אחרי טז, ל. וראה לקוטי תורה אחרי כו, ד ואילך.

20) שולחן ערוך ורמ"א אורח חיים סימן תרכ"ג סעיף ו. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן אורח חיים שם סעיף י.

21) ראה בהנסמן ספר המאמרים שם ע' סז הערה 21.

22) ראה גם אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ חלק א ע' קצד. חלק ג ע' תפג ובהערה 8 שם. שיחת מוצאי יו"כ השי"ת (ספר המאמרים תשי"א ע' 42).

23) בראשית רבה פרשה יד, ט. דברים רבה פרשה ב, לז. וראה ספר המאמרים תרח"צ ע' סז הערה 23.

24) תהלים פט, א. וראה בארוכה דרושים שבהערה 21, מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים חלק ב ע' שסט.

25) מלכים־א ח, ב. וצריך עיון קצת מה שבדא"ח [=בתורת החסידות] מובאת הראיה דאיתן לשון יושן מפסוק זה ולא כמו שמובא בש"ס (סוטה מו, ב), ואולי יש לומר שרצו להביא ראיה מענינא - כי מהאיתנים, האבות, נמשך האיתן, כח המסירות נפש, בהנשמה. - הערת כ"ק אדמו"ר בספר המאמרים תש"ג ובקונטרס לימוד החסידות פרק ג.

26) ראה עץ חיים שער יוד (שער התיקון) פרק ב. ובכמה מקומות.

27) ויש לפרש הראיה, דכיון דבנין התוהו היה בשביל הסתירה, וסתירת התוהו היה בשביל בנין התיקון והתיקון עצמו מחודש, אם כן על כרחך גם התוהו מחודש הוא. - הערת כ"ק אדמו"ר בקונטרס לימוד החסידות שם.

28) ראה בהנסמן ספר המאמרים תרח"צ ע' סח הערה 28.

29) ראה עץ חיים שער ה (שער טנת"א) פרק א ובמפרשים שם.

30) ראה בהנסמן ספר המאמרים שם הערה 30.

א. עומק הלב. ב. בינה – הלב. ג. בחודש העתיקים. ד. דאדם־קדמון (דרגה עליונה ביותר בהשפעת האור האלקי בעולם). ה. שבירת הכלים דעולם התוהו. בעולם התוהו (שקדם לעולם זה - עולם התיקון) היו אורות גבוהים מאוד אבל הכלים היו מועטים ולא יכלו לקבלם, ולכן נשברו, אבל בעולם התיקון הכלים מרובים והאורות מועטים. ו. חכמה. ז. עתיק יומין (הדרגה העליונה ביותר בהמשכת האור האלקי בעולם).

הָעַצְמוּת, וְעִנְיָן הַיֵּשֶׁן בַּנְּשָׁמוֹת הוּא דִּכְתִיב[31] "עִם הַמֶּלֶךְ בִּמְלַאכְתּוֹ יָשְׁבוּ", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה[32], "בְּמִי נִמְלָךְ[ח], בְּנִשְׁמוֹתֵיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים", דְּהַהַמְלָכָה עַל בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיָה עִם נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים, דְּהַהַמְלָכָה הוּא קֹדֶם הַבְּרִיאָה, וְהַיְנוּ דְּהַנְּשָׁמוֹת לֹא נִתְחַדְּשׁוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית כְּמוֹ כָּל הַנִּבְרָאִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, וַאֲפִלּוּ הַמַּלְאָכִים נִתְחַדְּשׁוּ בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] "הִבְדִּבַר הֲוָיָ' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם", יֵשׁ אוֹמְרִים בְּשֵׁנִי וְיֵשׁ אוֹמְרִים בַּחֲמִישִׁי[34], וְהַיְנוּ דְּשֹׁרֶשׁ הַמַּלְאָכִים הוּא מִבְּחִינַת דִּבּוּר [וּבְדִבּוּר כְּתִיב[35]] "עֵת לְדַבֵּר וְעֵת לַחֲשׁוֹת מִלְּדַבֵּר", הַיְנוּ שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בְּחִדּוּשׁ זְמַן, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה[36], וּמַחֲשָׁבָה מְשׁוֹטֶטֶת תָּמִיד, וּפֵרוּשׁ "עָלוּ" הוּא פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה שֶׁהוּא בְּחִינַת אֵיתָן, וְזֶהוּ "נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא"[37], דְּשֹׁרֶשׁהּ בַּאֲצִילוּת, וַאֲצִילוּת הִיא[38] הַפְרָשַׁת הֶאָרָה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף הַמַּאֲצִיל וְאֵינוֹ בִּבְחִינַת הִתְחַדְּשׁוּת כִּי־אִם בִּבְחִינַת גִּלּוּי[39], וְרַק בִּכְדֵי שֶׁתִּתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף יָרְדָה דֶּרֶךְ "בְּרֵאתָ יְצַרְתָּ נָפַחְתָּ" שֶׁהֵם בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, אֲבָל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ הוּא בִּבְחִינַת אֲצִילוּת שֶׁהוּא בְּחִינַת אֵיתָן, וְזֶהוּ הַיּוּ"ד דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא הַבִּטּוּל עַצְמִי וְתִקֻּף הַנְּשָׁמָה, וְהוּא הַדֹּפֶן הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה דָּפְנוֹת הַסֵּכָּה.

דופן ב' – אות ה' דשם הוי', השגה בגדלות ה'. השכלה דחכמה – כמעין, בלי חפירה. השגה דבינה – כנהר, ע"י חפירה ויגיעה, וגורמת ביטול גדול בנפש. נוסף על הביטול העצמי שמצד חכמה, צ"ל דע את אלקי אביך, ולהאמין במה שהשכל אינו משיג

וְהִנֵּה הַדֹּפֶן הַשֵּׁנִי הוּא אוֹת הֵ"א רִאשׁוֹנָה דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, וְהוּא כֹּחַ הַהַשָּׂגָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּגַדְלוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁעוֹשֶׂה בִּטּוּל גָּדוֹל בְּנַפְשׁוֹ, וְהַיְנוּ דְּלְבַד זֹאת מַה שֶּׁכָּל הַשָּׂגָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בָּא עַל יְדֵי הֲנָאָה וּבִטּוּל עַצְמוֹ, דְּכֹשֶׁם שֶׁכָּל הַשָּׂגָה בָּא עַל יְדֵי יְגִיעָה דַּוְקָא, דְּמִזֶּה[40] מוּבָן מִכָּל־שֶׁכֵּן מֵהַשְׂכָּלָה, דְּמֵעַצְמוֹ אֵינָם נוֹפְלִים שְׂכָלִים בְּמֹחוֹ כִּי־אִם עַל יְדֵי יְגִיעָה דַּוְקָא, אָמְנָם אֵינוֹ דּוֹמֶה כְּלָל הַיְגִיעָה דְּהַשְׂכָּלָה לְהַיְגִיעָה דְּהַשָּׂגָה, דְּיִגִיעָה דְּהַשָּׂגָה הוּא יְגִיעָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, וְהָעִנְיָן הוּא דְּהִנֵּה חָכְמָה וּבִינָה נִקְרָאִים מַעְיָן וְנָהָר[41], הַמַּעְיָן עִנְיָנוֹ נְבִיעָה, וְהַנָּהָר עִנְיָנוֹ הִתְרַחֲבוּת וְהִתְפַּשְׁטוּת, דְּהַהֶפְרֵשׁ בֵּינֵיהֶם הוּא דְּהַמַּעְיָן הִנֵּה עֶצֶם מְצִיאוּת מַהוּתוֹ הוּא נִמְצָא בְּלֹא חֲפִירָה[42], דִּבְתוֹךְ הָאֲדָמָה נִמְצָאִים הַמַּעְיָנוֹת וְנוֹבְעִים תָּמִיד, וְרַק בִּכְדֵי לֵהָנוֹת מֵהַמַּיִם הַנִּמְצָאִים בְּהַמַּעְיָן וּלְגַלּוֹתָם צְרִיכִים לַחְפֹּר, וַחֲפִירָה זוֹ הִיא הֲסָרַת הָעֵצִים אֲבָנִים וְעָפָר הַמְכַסִּים עַל הַמַּעְיָן, וְאֵינוֹ חֲפִירָה בְּגִיד הָאָרֶץ לְהַרְחִיב אֶת הַמַּעְיָן שֶׁהִיא חֲפִירָה כְּבֵדָה בְּיוֹתֵר מִכְּמוֹ הַחֲפִירָה בַּהֲסָרַת הַדְּבָרִים הַמְכַסִּים עַל הַמַּעְיָן, אָמְנָם הַנָּהָר הִנֵּה עֶצֶם מְצִיאוּת מַהוּתוֹ הוּא הָאָרֶךְ רֹחַב וְעֹמֶק, דְּכָל זֶה בָּא עַל יְדֵי הַחֲפִירָה דַּוְקָא, דְּכָל מַה שֶּׁהוּא חוֹפֵר יוֹתֵר בְּאֹרֶךְ וְרֹחַב וְעֹמֶק, הִנֵּה יוֹתֵר יִהְיֶה גֹּדֶל הַנָּהָר, אֲשֶׁר כֵּן הוּא בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּחָכְמָה וּבִינָה דְּכָל הַשְּׂכָלָה, וּבְעִקַּר הַשָּׂגָה בָּא עַל יְדֵי יְגִיעָה דַּוְקָא, הִנֵּה כְּמוֹ כֵן כָּל הַשָּׂגָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בָּא עַל יְדֵי בִּטּוּל עַצְמוֹ בַּהֲנָחָתוֹ עַל הָעִנְיָן, וואָס עֶר גִיט זעֶף אַוועק אויף דעם ענין[ט], הִנֵּה לְבַד זֹאת חֲרֵי כָּל הַשָּׂגָה וְהִתְבּוֹנְנוּת בִּגְדֻלַּת אוֹר־אֵין־סוֹף עוֹשֶׂה בִּטּוּל גָּדוֹל בַּנֶּפֶשׁ, וְעִם הֱיוֹת דִּבְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ הַיּוּ"ד דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא בְּחִינַת אֵיתָן דִּנְשָׁמָה הַבִּטּוּל עַצְמִי דְּחָכְמָה, מִכָּל־מָקוֹם צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם בִּינָה שֶׁהוּא הֵהֵ"א דְּשֵׁם הֲוָיָ' שֶׁבַּנֶּפֶשׁ שֶׁהוּא כֹּחַ הַבִּנָּה וְהַשָּׂגָה בֶּאֱלֹקוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[43] "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי הֲוָיָ'

---

31) דברי הימים־א ד, כג.

32) בראשית רבה פרשה ח, ז. רות רבה פרשה ב, ג.

33) תהלים לג, ו.

34) בראשית רבה פרשה א, ג. פרקי דרבי אליעזר ריש פרק ד. ספר הבהיר כא־כב. ובכמה מקומות. - וראה זוהר חלק א יז, ב. יח, ב. לד, א. מו, א. תקוני זוהר סט בתחילתו. זוהר חדש בראשית בתחילתו.

35) כן הוא בכמה מקומות. ולשון הכתוב (קהלת ג, ז): עת לחשות ועת לדבר.

36) בראשית רבה פרשה א, ד. וראה לקוטי תורה שיר השירים יז, ד ואילך. ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 17. תש"ח ע' 111.

37) "אלקי נצור" בברכות השחר. - ראה לקוטי תורה ריש פרשת האזינו.

38) ראה תורה אור בראשית ג, א. משפטים עו, ב. אור התורה ענינים סוף עמוד רא ואילך. מאמר ד"ה החודש - והמאמרים שלאחרי זה - תרס"ו.

39) אולי צריך להיות: גילוי ההעלם.

40) אולי צריך להיות: דזה.

41) לקוטי תורה שיר השירים לט, א־ב.

42) ראה גם ספר המאמרים תרח"צ ע' קלא. קמז.

43) דברים ד, לט.

ח. התייעץ. ט. מה שהוא מתמסר על הענין.

הוּא [הָ]אֱלֹקִים", שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בֶּאֱלֹקוּת,
וּכְתִיב[44] "דַּע אֶת אֱלֹקֵי אָבִיךָ", שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת דַּעַת
וְהַשָּׂגָה בָּאֱלֹקוּת, וְאִיתָא בַּשְּׁלָ"ה[45] דְּ"אֱלֹקֵי אָבִיךָ" הוּא
הָאֱמוּנָה שֶׁבָּאָה בְּקַבָּלָה, וְצָרִיךְ לִהְיוֹת "דַּע אֶת אֱלֹקֵי
אָבִיךָ", דְּכָל מַה שֶּׁבְּכֹחַ שִׂכְלוֹ וִיכָלְתּוֹ לְהָבִין — הִנֵּה
צָרִיךְ לְהַטְרִיחַ שִׂכְלוֹ לַהֲבִינוֹ וּלְהַשִּׂיגוֹ, וְאֶת אֲשֶׁר לֹא
יוּכַל לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג — יַאֲמִין, דְּזֶהוּ אֲמִתַּת עִנְיַן הָאֱמוּנָה
הַבָּאָה עַל יְדֵי הַכָּרָה שִׂכְלִית בְּמַה שֶּׁאֶפְשָׁר לְהָבִין
וּלְהַשִּׂיג, וּמַאֲמִין בְּמַה שֶּׁאֵין הַשֵּׂכֶל מַשִּׂיג, דְּזֶה מַה
שֶּׁאֶפְשָׁר לָבוֹא בְּשֵׂכֶל בַּהֲבָנָה וּבְהַשָּׂגָה אֵינוֹ שַׁיָּךְ אֱמוּנָה,
דְּהָאֱמוּנָה הוּא רַק בָּזֶה מַה שֶּׁהַשֵּׂכֶל אֵינוֹ תּוֹפֵס בּוֹ, אִם
כֵּן חֲרֵי תְּחִלָּה צָרִיךְ לְהַטְרִיחַ שִׂכְלוֹ בִּיגִיעָה עֲצוּמָה בְּמַה
שֶּׁאֶפְשָׁר לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, וְאַחַר כָּךְ יַאֲמִין בָּזֶה מַה שֶּׁאִי
אֶפְשָׁר לָבוֹא בַּשֵּׂכֶל, וּכְמוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּהַשָּׂגָה דַּ"אֲנִי
הָוָי' לֹא שָׁנִיתִי"[46], צָרִיךְ לְהַטְעִים לְעַצְמוֹ כָּל מַה
שֶּׁאֶפְשָׁר לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג דְּ"אַתָּה הוּא קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא
הָעוֹלָם וְאַתָּה הוּא לְאַחַר שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם"[47] בְּהַשְׁוָאָה
גְּמוּרָה, לִהְיוֹת דְּכְלָלוּת הַהִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא מֵהֶאָרָה
לְבַד מַה שֶּׁאֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[48] "כִּי
בְּיָ—הּ הֲוָי' צוּר עוֹלָמִים", דְּכְלָלוּת הַהִתְהַוּוּת הוּא
מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת לְבַד, וּכְמַאֲמַר[49] "בְּיוּ"ד נִבְרָא הָעוֹלָם
הַבָּא וּבְ[אוֹת] הֵ"א נִבְרָא הָעוֹלָם הַזֶּה", דְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא
שֵׁם הַכּוֹלֵל לְכָל הָעוֹלָמוֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָלְמָא
דְּאִתְגַּלְיָא[יא] וּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין[50][יב], וְעוֹלָם הַבָּא הוּא שֵׁם
הַכּוֹלֵל לְכָל הָעוֹלָמוֹת שֶׁהֵם בִּבְחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא[יג]
וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין[יד], וּכְלָלוּת כֻּלָּם נִתְהַוּוּ רַק מִשְּׁתֵּי
אוֹתִיּוֹת בִּלְבַד, וַיַּסְבִּיר לְעַצְמוֹ בְּהֶעְדֵּר תְּפִיסַת מָקוֹם שְׁתֵּי
אוֹתִיּוֹת[51] וּמֵבִין זֶה הֵיטֵב מִמְּשַׁל הַנֶּפֶשׁ, וּמַה הַנֶּפֶשׁ
שֶׁהוּא הֶאָרַת הַנְּשָׁמָה הַמִּתְלַבֵּשׁ[ת] בַּגּוּף הִנֵּה שְׁתֵּי
אוֹתִיּוֹת אֵינָם תּוֹפְסִים מָקוֹם לְגַבֵּי כֹּחַ הַדִּבּוּר, מִכָּל־שֶׁכֵּן
לְגַבֵּי הַמַּחֲשָׁבָה וּמִכָּל־שֶׁכֵּן לְגַבֵּי עֶצֶם הַנֶּפֶשׁ, הִנֵּה מִזֶּה
יָבִין הֶעְדֵּר תְּפִיסַת מָקוֹם כְּלָלוּת הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת
מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין[טו], וְהוּא הַהִתְבּוֹנְנוּת
בַּהֲוָי' אֶחָד דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבֵי[52][טז],

בס"ד*, שמיני עצרת, תרח"צ.

44) דברי הימים־א כח, ט. וראה תניא קונטרס אחרון קנו, ב.
45) עשרה מאמרות מאמר ראשון (מ, א). וראה בהנסמן בספר המאמרים תרח"צ ע' סט הערה 46.
46) מלאכי ג, ו.
47) על פי לשון ברכות השחר.
48) ישעיה כו, ט.
49) מנחות כט, א.
50) ראה לקוטי תורה בשלח א, א־ב. וראה ספר המאמרים הנ"ל ע' יד.
51) להעיר מתניא פרק כ.
52) על פי דניאל ד, לב. זוהר חלק א יא, ב.

י. באות י' משם הוי'. יא. עולם המגולה. יב. העולמות. יג. עולם המכוסה. יד. "סובב" ו"ממלא" הן שתי דרגות בהשפעת האור האלקי בעולם. טו. מראש כל המדריגות עד סוף כל המדריגות. טז. הכל בפניו חשוב כלא.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

בני ישראל נצחיים וחזקים בנצחיות ובחוזק של אלקות, ולכן הם בלתי מנוצחים. עם ישראל הוא העם היחידי על כל פני תבל, שיש בו הנצחיות והחוזק האלקי. מאות עמים, קטנים וגדולים, שהיו להם ארצות וחיילות משלהם - נעלמו כבר מזמן מעל פני האדמה, ונשכח שאי פעם היו קיימים.

ואילו אנו בני ישראל, שבמשך כל תקופת הגלות בת אלפי השנים נשפך דמנו, הרי אין כמעט אף מדינה אחת שבה לא נשפך דמנו - הנה ברוך־השם לא זו בלבד שאנו קיימים, אלא בכל מדינה עושים בני ישראל גם עבודה טובה ומחוכמת ומביאים התועלת הגדולה ביותר למדינות מגוריהם, בכל שטחי החיים הרוחניים והגשמיים.

גם בזמנים אלה, שדם יהודי נשפך לא רק בשדות הקרב אלא גם במקומות העורף, ואף אחד אינו יכול להיות בטוח שח"ו וח"ו זרם הצרות לא יתפשט גם למדינות אחרות. בכל זאת אסור ליהודים להתיאש.

* * *

בני ישראל צריכים ומוכרחים להיות חזקים באמונה שהשי"ת יגן על כולנו וישמור אותנו מגלי הצרות והגזירות.

אלא, אנחנו, כל בני ישראל בלי הבדל גוון ושאיפה, מוכרחים לדעת ולהבין היטב שמרחץ הדמים הגדול המתחולל בעולם, הם חבלי המשיח לפני ביאת המשיח, והשי"ת דורש מאתנו לעשות תשובה, ובכך לא נעכב את ביאתו המאושרת של משיח צדקנו.

קריאת התשובה, מן ההכרח שתקיף את כל ההמונים ברחוב היהודי, גם את אלה שעזבו את הרחוב היהודי וניתלו במקומות אחרים בלתי ראויים.

הקריאה שמתוך הלב של "שובה ישראל" מן ההכרח שתפתח כל לבבות בני ישראל לחזור ולשוב ליהדות.

כששלח השי"ת את יונה הנביא בקריאת התשובה לעיר נינוה, לא הסתפק בפרסום קריאה זו במקומות כינוס ואסיפות עם מסויימים, אלא הלך ברחובות העיר וזעק "עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת"[19].

* * *

החובה המוטלת עלינו, מנהיגים רוחניים ודוברי מפלגות, היא לזעוק ברחובות:

יהודים! הצרות המשתוללות בעולם הן חורבן הגלות, הגלות נשברת והשי"ת ישלח לנו את משיח צדקנו, ויקום עולם יפה ומלא אור. אך, לפני זה, סובל העולם בכלל ובני ישראל בפרט בדם חבלי משיח, והעצה לכך היא – תשובה.

יהודים! ריחמו על עצמכם ועל משפחותיכם, הפסיקו את חילול השבת, אכילת הטריפות, חיי המשפחה הטמאים ואת חילול המצוות.

יהודים, אחים ואחיות! לטובת חייכם ובריאותכם שלכם ושל משפחותיכם, הבינו את רצינות השעה, האזינו לקריאתנו ושובו לשמירת התורה והמצוות, שימרו על שבת, טהרת המשפחה, איכלו כשר, הניחו תפילין, חינכו את ילדיכם בבתי חינוך כשרים, שימרו על מצוות ה'.

אהבת ישראל מכתיבה לי לומר כמה מלים לאלה המתיחסים בשוויון נפש או צוחקים בכלל מקריאת הלב האחוואית שלנו, שלא יחזרו על אותה טעות של חתני לוט, ושל אותם מבני ישראל בשלשת ימי האפילה.

אני בטוח ומשוכנע בלב היהודי הטוב, המתעורר לכל קריאה טובה, שקריאת התשובה תתקבל כראוי, והשי"ת יברך אותנו, כל בני ישראל בכל מקום שהם, בשנת חיים וברכה, ואני מברך את כלל ישראל בשנה טובה ומתוקה.

לאלתר לתשובה, לאלתר לגאולה

ח"י אלול

19) יונה ג, ד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב מרחשון תרצ"ב

ריגא

כבוד ידידי הנכבד והנעלה, הרה"ג הנודע לשם תהלה, וו"ח אי"א מוה"ר מאיר שי'

שלום וברכה!

קראתי את מכתבו לידידנו הר"י שי' פייגין, ונהנתי לשמע משלומו הטוב, והנני רואה עד כמה קרובים ללבו כל הענינים שצריכים להיות קרובים לו.

הרעיון אדות להביא למחנו מתלמידי התמימים לכה"פ אחדים הוא מאד נחוץ, והיו צריכים לשקוד בזה ולחפש עצות באופן האפשרי איך להביא דבר זה אל הפועל, והנני מבקשו לכתוב לי איזה הצעה בזה, באיזה אופנים הוא חושב שהיו יכולים להתחיל לעבוד בזה

ידידו הדו"ש ומברכו בגו"ר

יוסף יצחק

פ"ש לכללות אנ"ש ידידנו היקרים יחיו.

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

עניין י"א סממני הקטורת הוא כדי להפוך את הי"א ארורים לברוך.

ממאמר שבת חול המועד סוכות ה'תשכ"ז

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ
הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ: ב וַיֹּאמַר
יְהוָה מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר
פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבֹת קֹדֶשׁ מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ:
ג אַף חֹבֵב עַמִּים כָּל־קְדֹשָׁיו בְּיָדֶךָ וְהֵם תֻּכּוּ
לְרַגְלֶךָ יִשָּׂא מִדַּבְּרֹתֶיךָ: ד תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה
מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: ה וַיְהִי בִישֻׁרוּן מֶלֶךְ
בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם יַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: ו יְחִי
רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר: ס ז וְזֹאת
לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קול יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה: פ
(לוי) ח וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ
אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה:
ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו
לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ
וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ: י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ
לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־
מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה
מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס
יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו
חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: ס (ישראל)
יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ מִמֶּגֶד שָׁמַיִם
מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד תְּבוּאֹת
שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־קֶדֶם
וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טו וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ
וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד
נְזִיר אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם
קַרְנָיו בָּהֶם עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם
רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם אַלְפֵי מְנַשֶּׁה: ס ע"כ במנחת שבת וכחול

סוף זמן קידוש לבנה בארץ ישראל:
יום שני בערב, ט"ו תשרי

אגרות קודש

ב"ה, כ"ח תשרי, תשי"ב
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מהו"ר רפאל נחמן שי' הכהן

שלום וברכה!

במענה על שאלותיו במכתבו:

... לכוון בברכת כהנים למי שנסתלק כבר - לא נראה לי, משא"כ באמירת תהלים או הפסוקים בסיום השמו"ע - שזהו תלוי באופן ההתקשרות, הרגש הלב וכו'.

ד) הפסוקים לשם מ"מ הם: מאור עינים ישמח לב ושמועה טובה תדשן עצם, מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל.

ה) אסיר תודה אהי' לו אם יודיעני הכוונות בברכת כהנים שכתב לו (כפי שמזכיר במכתבו) כ"ק מו"ח אדמו"ר.

ואו) ת"ח ת"ח על שמכוון שמי בברכת כהנים, ועל קיומו מרז"ל, הנותן מתנה לחברו צריך להודיעו, ויה"ר שיקויים בו בטוב הנראה והנגלה הבטחת הקב"ה ואני אברכם, ובתוספתו שהיא מרובה על העיקר.

בברכת בריאות הנכונה לו ולזוגתו שיחיו, ורוב נחת מכל ילדיהם שיחיו.

לוח זמנים לשבוע חול המועד סוכות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:29	6:33	8:56	8:57	9:29	9:30	10:32	10:32	13:04	13:01	18:36	18:29	19:02	18:55	18:10	19:05
חיפה (ק)	6:29	6:33	8:54	8:55	9:28	9:29	10:31	10:31	13:03	13:00	18:39	18:31	19:02	18:54	18:02	19:04
ירושלים (ק)	6:28	6:31	8:54	8:55	9:28	9:28	10:30	10:30	13:02	12:59	18:39	18:32	19:01	18:53	17:53	19:03
תל אביב (ק)	6:30	6:33	8:55	8:56	9:29	9:30	10:32	10:32	13:04	13:01	18:37	18:29	19:03	18:55	18:10	19:05
אוסטריה, וינה (ק)	6:42	6:51	8:58	9:02	9:42	9:46	10:45	10:47	13:17	13:15	18:51	18:38	19:24	19:11	18:22	19:24
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:09	5:59	8:32	8:26	9:09	9:03	10:12	10:07	12:43	12:42	18:18	18:23	18:45	18:50	18:05	19:01
אוקראינה, אודסה (ק)	6:45	6:53	9:02	9:06	9:45	9:48	10:48	10:49	13:20	13:17	18:53	18:41	19:25	19:13	18:25	19:26
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:16	6:25	8:33	8:36	9:17	9:20	10:19	10:21	12:52	12:49	18:25	18:13	18:58	18:46	17:57	18:59
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:27	6:36	8:43	8:47	9:28	9:31	10:30	10:32	13:03	13:00	18:36	18:24	19:09	18:57	18:08	19:10
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:53	7:02	9:07	9:11	9:53	9:57	10:56	10:57	13:28	13:26	19:02	18:48	19:36	19:23	18:33	19:36
אוקראינה, קייב (ק)	6:45	6:55	8:59	9:03	9:46	9:49	10:48	10:50	13:21	13:18	18:54	18:41	19:29	19:16	18:25	19:29
איטליה, מילאנו (ק)	7:11	7:19	9:29	9:32	10:11	10:14	11:14	11:15	13:46	13:44	19:22	19:10	19:51	19:39	18:54	19:51
אקוואדור, קיטו (ח)	6:03	6:01	8:34	8:32	9:03	9:01	10:05	10:03	12:37	12:35	18:10	18:08	18:32	18:30	17:50	18:38
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:42	6:33	9:07	9:01	9:42	9:37	10:45	10:41	13:16	13:15	18:52	18:56	19:18	19:22	18:37	19:33
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:33	7:22	9:54	9:48	10:33	10:27	11:36	11:31	14:08	14:07	19:43	19:49	20:12	20:19	19:30	20:30
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:55	7:01	9:17	9:19	9:55	9:56	10:57	10:58	13:29	13:27	19:02	18:52	19:30	19:21	18:36	19:32
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:44	6:50	9:06	9:08	9:44	9:46	10:47	10:47	13:18	13:16	18:51	18:41	19:20	19:10	18:25	19:22
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:45	6:51	9:06	9:08	9:44	9:46	10:47	10:48	13:19	13:17	18:52	18:42	19:21	19:11	18:25	19:22
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:21	7:27	9:41	9:43	10:20	10:23	11:23	11:24	13:55	13:52	19:28	19:17	19:57	19:47	19:01	19:59
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:10	7:14	9:37	9:38	10:10	10:10	11:12	11:12	13:44	13:42	19:17	19:10	19:42	19:35	18:53	19:45
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:41	6:45	9:06	9:07	9:40	9:41	10:43	10:43	13:15	13:12	18:47	18:39	19:14	19:05	18:22	19:16
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:10	7:12	9:38	9:38	10:09	10:10	11:12	11:11	13:43	13:41	19:16	19:10	19:41	19:34	18:53	19:44
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:40	6:46	9:01	9:03	9:40	9:42	10:42	10:43	13:14	13:12	18:47	18:37	19:16	19:06	18:21	19:18
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	7:08	7:14	9:30	9:32	10:08	10:10	11:11	11:11	13:43	13:40	19:15	19:05	19:44	19:34	18:49	19:46
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:39	6:45	9:00	9:02	9:39	9:41	10:41	10:42	13:13	13:11	18:46	18:35	19:15	19:05	18:19	19:17
בוליביה, לה-פס (ח)	6:21	6:16	8:51	8:48	9:21	9:18	10:24	10:21	12:55	12:53	18:29	18:29	18:52	18:52	18:11	19:01
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:30	7:39	9:43	9:47	10:30	10:34	11:33	11:35	14:05	14:03	19:39	19:25	20:14	20:00	19:09	20:14
בלגיה, בריסל (ק)	7:30	7:39	9:43	9:47	10:30	10:34	11:33	11:35	14:05	14:03	19:39	19:25	20:14	20:00	19:10	20:14
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:55	5:49	8:24	8:20	8:55	8:51	9:58	9:54	12:29	12:28	18:07	18:09	18:27	18:29	17:51	18:39
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:43	5:37	8:12	8:08	8:43	8:39	9:46	9:43	12:17	12:16	17:51	17:53	18:15	18:17	17:35	18:26
בריטניה, לונדון (ק)	6:48	6:58	9:00	9:05	9:48	9:52	10:51	10:53	13:23	13:21	18:58	18:44	19:32	19:18	18:32	19:32
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:56	7:07	9:06	9:11	9:56	10:01	10:59	11:01	13:32	13:29	19:05	18:51	19:42	19:28	18:38	19:42
גרמניה, ברלין (ק)	6:54	7:04	9:05	9:10	9:54	9:58	10:57	10:59	13:29	13:27	19:04	18:50	19:39	19:25	18:34	19:39
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:13	7:22	9:27	9:31	10:13	10:17	11:16	11:18	13:48	13:46	19:22	19:08	19:56	19:43	18:53	19:56
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:56	5:49	8:24	8:19	8:56	8:52	9:59	9:55	12:30	12:28	18:10	18:13	18:28	18:31	17:54	18:41
הודו, מומבאי (ח)	6:27	6:29	8:57	8:57	9:27	9:27	10:30	10:29	13:01	12:59	18:34	18:29	18:57	18:52	18:12	19:01
הודו, פונה (ח)	6:24	6:25	8:53	8:53	9:23	9:23	10:26	10:25	12:57	12:55	18:30	18:25	18:53	18:48	18:08	18:57
הונגריה, בודפשט (ק)	6:31	6:40	8:48	8:51	9:32	9:35	10:34	10:36	13:06	13:04	18:40	18:28	19:12	19:00	18:12	19:13
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:49	5:55	8:10	8:12	8:48	8:50	9:51	9:52	12:23	12:21	17:56	17:46	18:25	18:15	17:30	18:27
יוון, אתונה (ק)	7:13	7:19	9:37	9:38	10:13	10:15	11:16	11:16	13:48	13:45	19:21	19:12	19:49	19:39	18:55	19:50
מולדובה, קישינב (ק)	6:52	7:00	9:09	9:13	9:52	9:55	10:55	10:56	13:27	13:25	19:01	18:49	19:33	19:21	18:33	19:34

לוח זמנים לשבוע חול המועד סוכות בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי׳ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:25	6:26	8:54	8:54	9:24	9:24	10:27	10:26	12:58	12:56	18:31	18:26	18:54	18:49	18:09	18:58
ניו-זילנד, קרייסטצ׳רץ׳ (ח)	6:18	6:06	8:36	8:29	9:18	9:11	10:21	10:16	12:52	12:51	18:27	18:34	18:58	19:06	18:15	19:19
נפאל, קטמנדו (ח)	5:52	5:55	8:20	8:20	8:52	8:53	9:55	9:54	12:26	12:24	17:59	17:52	18:24	18:17	17:36	18:27
סין, בייג׳ין (ח)	6:02	6:08	8:24	8:27	9:02	9:04	10:05	10:06	12:37	12:35	18:11	18:01	18:39	18:29	17:42	18:41
סינגפור, סינגפור (ח)	6:54	6:52	9:25	9:23	9:53	9:51	10:56	10:54	13:27	13:25	19:00	18:58	19:22	19:20	18:40	19:29
פולין, ורשא (ק)	6:23	6:33	8:35	8:39	9:24	9:28	10:26	10:28	12:59	12:56	18:32	18:18	19:09	18:54	18:03	19:08
פרו, לימה (ח)	5:57	5:53	8:28	8:25	8:57	8:54	9:59	9:57	12:31	12:29	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	7:29	7:36	9:47	9:50	10:29	10:31	11:31	11:32	14:03	14:01	19:37	19:25	20:08	19:57	19:09	20:09
צרפת, פריז (ק)	7:38	7:47	9:54	9:57	10:38	10:42	11:41	11:43	14:13	14:11	19:48	19:36	20:20	20:08	19:20	20:21
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:45	5:44	8:17	8:15	8:45	8:43	9:48	9:46	12:19	12:17	17:52	17:49	18:14	18:11	17:31	18:20
קנדה, טורונטו (ק)	7:06	7:13	9:25	9:28	10:06	10:08	11:08	11:09	13:40	13:38	19:16	19:05	19:43	19:32	18:48	19:44
קנדה, מונטריאול (ק)	6:42	6:50	9:00	9:04	9:42	9:45	10:45	10:46	13:17	13:14	18:51	18:39	19:21	19:10	18:23	19:22
קפריסין, לרנקה (ק)	6:34	6:38	8:59	9:00	9:34	9:35	10:36	10:37	13:08	13:06	18:41	18:33	19:08	18:59	18:16	19:10
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	6:43	6:54	8:51	8:57	9:44	9:48	10:46	10:49	13:19	13:17	18:53	18:38	19:31	19:16	18:22	19:31
רוסיה, מוסקבה (ח)	6:16	6:28	8:23	8:29	9:17	9:22	10:20	10:22	12:52	12:50	18:30	18:14	19:06	18:50	17:58	19:05
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	6:09	6:17	8:26	8:29	9:09	9:12	10:12	10:13	12:44	12:41	18:17	18:05	18:50	18:38	17:49	18:50
שוויץ, ציריך (ק)	7:14	7:22	9:30	9:34	10:14	10:17	11:16	11:18	13:49	13:46	19:26	19:14	19:54	19:42	18:58	19:55
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:07	6:07	8:38	8:37	9:07	9:06	10:09	10:08	12:41	12:39	18:14	18:10	18:37	18:32	17:52	18:41

אגרות קודש

ב״ה, ערב חג הסוכות, תשי״ב

ברוקלין.

הרה״ג והרה״ח אי״א עוסק בצ״צ וכו׳

מוה״ר משה מאיר שי׳

שלום וברכה!

קבלתי מכתבו בו כותב ע״ד התיסדות ועד טהרת המשפחה בשכונת ברייטאן ביטש לבנין מקוה כשרה, ומבקש שאבוא בדברי זירוז לבני מחנם שיחיו.

בשמחה הנני ממלא בקשתו, ומוסג״פ הקול קורא שלי ובודאי בהשתדלות הנכונה יעזרם השי״ת להוציא מחשבתם הטובה מהכח אל הפועל בהקדם האפשרי.

בברכת חג שמח.

סדר מצות הדלקת נרות לחג הסוכות ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחו"ל נותנים בערב יום א' של סוכות גם עבור היום השני). אסור לטלטל, ח"ו, את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה, ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

ערב יום א' של חג הסוכות

מלכתחילה רצוי להדליק את הנרות לכבוד החג לפני החשיכה, על פי לוחות הזמנים הנפוצים, אך אם לא הספיקו להדליק את הנרות מבעוד יום, ניתן להדליקן גם מאוחר יותר, אך אז אין להדליק את הנרות באמצעות אש חדשה, אלא רק על־ידי אש מועברת מאש שהודלקה לפני החג. משום כך ראוי להדליק – בחו"ל לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה), כדי לאפשר בעת הצורך להעביר אש לצורך הדלקת נרות החג כשנאלצים להדליקם מאוחר. עצה זו חשובה במיוחד לאלה הגרים בחו"ל, הזקוקים לאש שנדלקה מערב חג לצורך הדלקת הנרות בלילה השני של חג הסוכות.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

בחו"ל ליל שני של חג הסוכות

זמן הדלקת נרות הערב – בליל החג השני רק בלילה (לא לפני צאת הכוכבים), הדלקת הנרות נעשית אך ורק על־ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על־ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

מדליקים את הנרות על־ידי העברה מנר דולק ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ערב שבת חול המועד סוכות

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על־ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00647
23/09/2018

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים